คำนำ

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า
มโนปุพฺพงฺคมา ธมฺมา
มโนเสฏฺฐา มโนมยา
ใจเป็นผู้นำทุกสิ่งทุกอย่าง
ใจเป็นใหญ่ ทุกอย่างสำเร็จด้วยใจ

อุปลมณี เล่มนี้ก็เช่นเดียวกัน เป็นผลงานที่เกิดจากจิตใจหลาย ๆ ดวงที่เคารพรักและเลื่อมใสยิ่งในหลวงพ่อชา เป็นหนังสือที่สำเร็จด้วย ขันติวิริยะและความเสียสละ ของสานุศิษย์หลวงพ่อ ทั้งฝ่ายสงฆ์ และฝ่ายฆราวาส

อุปลมณี มุ่งเสนอ ชีวิต ปฏิปทา และคำสอนของหลวงพ่อ เป็นหนังสือ *ธรรมเพื่อทำ* โดยหวังประโยชน์ต่อการปฏิบัติธรรมของผู้อ่านเป็นสำคัญ

ฉะนั้นขอให้ทุกคนที่ได้เห็นประโยชน์ และน้อมนำถ้อยคำ อันเป็นเนื้อหาของหนังสือ และเป็นสิ่งที่หลวงพ่อได้ฝากไว้กับโลกเข้าไปไว้ในจิตใจของตนได้สัมผัสเนื้อแท้ และพบแก้วกลางบัวบานของตนเอง ซึ่งนอกจากเป็นการเข้าถึงความสุขอันเกษมแล้ว นักปราชญ์ยังถือว่าเป็นอาจาริยบูชาอันสูงสุดด้วย

คณะศิษยานุศิษย์
พฤศจิกายน ๒๕๓๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
ชีวประวัติ	๗
กำเนิดวัดหนองป่าพง	๖๕
วัตถุธรรม	๘๗
ความเป็นหลวงพ่อ	๙๗
มุ่งสอนสัจ	๑๑๙
ศีลของสงฆ์	๑๒๕
การฝึกสมาธิเจริญปัญญา	๒๐๕
สมณธรรม	๒๔๑
สาขาวัดหนองป่าพง	๓๓๕
หลวงพ่อกับชาวต่างประเทศ	๓๕๑
สำนักชีวัดหนองป่าพง	๓๘๑
ฆราวาสธรรม	๔๐๗
จาริกไปต่างประเทศครั้งแรก	๕๐๓
จาริกไปต่างประเทศครั้งที่สอง	๕๒๙
ประวัติการอาพาธ	๕๖๑
มรณภาพ	๕๘๑

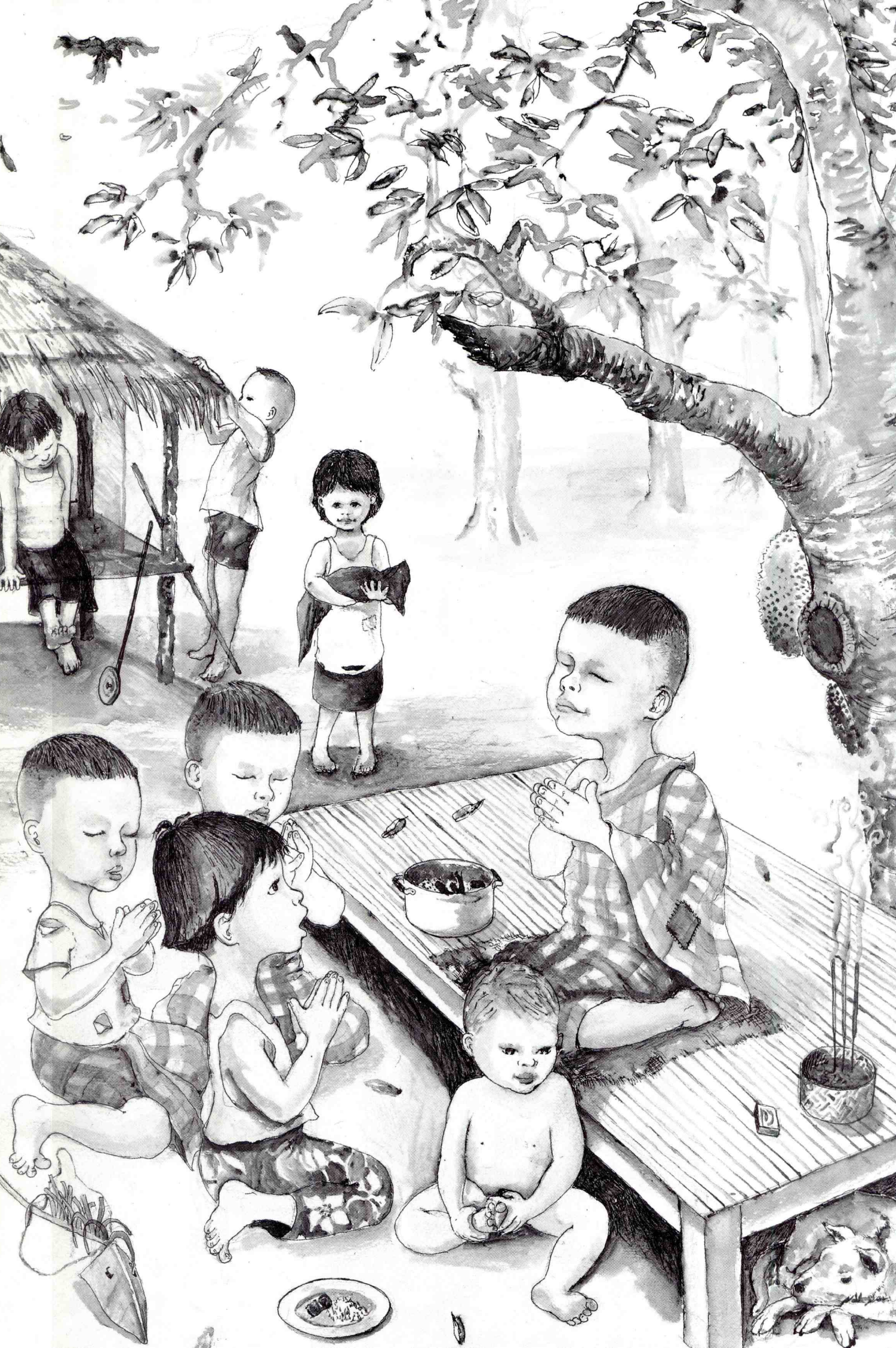

ชีวประวัติ

ปฐมวัย

หลวงพ่อชา สุภทฺโท เป็นลูกอีสานโดยกำเนิด ท่านเกิดที่จังหวัดอุบลราชธานี เมืองนักปราชญ์ ในหมู่บ้านเล็ก ๆ แห่งหนึ่งของอำเภอวารินชำราบ ชื่อบ้านก่อ เดิมเรียกว่าบ้านก้นถ้วย เมื่อวันศุกร์ที่ ๑๗ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๖๑ (แรม ๗ ค่ำ เดือน ๗ ปีมะเมีย)

ท่านเป็นบุตรคนที่ ๕ ของนายมา และนางพิมพ์ ช่วงโชติ มีพี่น้องร่วมบิดามารดา ๑๐ คน สมัยที่ยังเป็นเด็ก หลวงพ่อมีรูปร่างสมบูรณ์ อ้วนกลม พุงพลุ้ย คางมน ด้วยลักษณะแบบนี้เองทำให้เพื่อน ๆ ขนานนามท่านว่า "อึ่ง" ปากของท่านกว้างและเชิดขึ้นเล็กน้อย อย่างที่คนอีสานเรียกว่าปากแหว หูของท่านไม่เท่ากัน พ่อพุฒ ทุมมากรณ์ เพื่อนสนิทที่ชอบพอกับหลวงพ่อมาตั้งแต่วัยเด็กได้เล่าถึงอุปนิสัยของเสี่ยวชาว่า เป็นคนช่างพูด และมีลักษณะผู้นำมาตั้งแต่เด็ก ๆ เมื่ออยู่กับหมู่เพื่อน ไม่ว่าจะเล่นหรือทำอะไรก็ตาม ท่านมักเป็นผู้วางแผนมอบหมายหน้าที่แก่คนอื่นเสมอ โดยปกติท่านเป็นคนอารมณ์ดี ร่าเริง วันไหนขาดท่าน หมู่เพื่อนจะเงียบเหงา คุยเล่นไม่ค่อยมีรสชาติเหมือนที่เคย

ลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งที่ปรากฏมาตั้งแต่เด็กคือ ความรักสันติ ไม่เคยมีใครเห็นท่านมีเรื่องราวทะเลาะเบาะแว้งเป็นปากเสียงกับใคร โดยเฉพาะการชกต่อยข่มเหงรังแกกับผู้อ่อนแอกว่านั้นยิ่งไม่มีเลย ตรงกันข้ามเมื่อเพื่อนฝูงมีปัญหาขัดใจกัน ท่านจะเป็นผู้ไกล่เกลี่ยคลี่คลายให้เรียบร้อยได้ด้วยความสามารถอันเป็นลักษณะเฉพาะตัว ประกอบกับปกติท่านเป็นคนมีน้ำใจโอบอ้อมอารี และให้ความเป็นธรรมแก่ทุกคนเสมอ เพื่อน ๆ ก็เลยเกรงใจ

หลวงพ่ออึ่ง

วัยเด็กเป็นวัยที่ชอบเล่นเลียนแบบ โดยเฉพาะเด็กชายชาวบ้าน ชอบการเล่นที่ทะมัดทะแมงแข็งขัน ใช้กำลัง เช่น เล่นเป็นทหาร หรือตำรวจจับผู้ร้าย เป็นต้น แต่การเล่นเลียนแบบของเด็กชายชาค่อนข้างแปลก หลวงพ่อเคยเล่าถึงตัวท่านเองสมัยเป็นเด็กว่า

"ตอนเด็ก ๆ คิดอยากจะเล่นเป็นพระ ก็เลยตั้งตนเป็นสมภารขึ้นมา เอาผ้าขาวม้าห่มเป็นจีวร ถึงเวลาฉันเพล ก็ตีระฆังแก๊ง ๆ ให้เพื่อน ๆ ที่เล่นเป็นโยมอุปัฏฐาก เอาน้ำมาให้ แล้วรับศีลรับพร"

ไฟแรง

หลวงพ่อเติบโตขึ้นมาในบรรยากาศอบอุ่นและมั่นคง ครอบครัวของท่านจัดว่ามีฐานะมั่งคั่งครอบครัวหนึ่งในหมู่บ้าน และมักสงเคราะห์ผู้ยากจนกว่าในยามข้าวยากหมากแพงอยู่เสมอ ตัวท่านเองเป็นเด็กที่มีกำลังวังชา กระฉับกระเฉงว่องไว ธาตุไฟแรง กินจุเป็นนิสัย แต่ความที่ท่าน

เป็นคนขยัน ไม่อยู่นิ่ง จึงสามารถช่วยงานในครอบครัวได้เป็นอย่างดีตั้งแต่อายุยังน้อย งานหลักที่เด็กชายชาเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงสำคัญมีอยู่ ๒ อย่าง คือ งานเลี้ยงควายและดูแลไร่ยาสูบ

ตื่นเช้ากินข้าวกินปลาเสร็จแล้ว เด็กชายชาก็เตรียมห่อข้าวแล้วต้อนควายออกจากคอกบ่ายหน้าไปสู่ทุ่งหญ้าป่ารก ยามว่างควายกินหญ้า ก็ออกหาอาหารธรรมชาติ เช่น กบ เขียด ปลา เห็ดหรือหน่อไม้ สำหรับมื้อเย็นของครอบครัว ตามแบบชีวิตของชาวชนบทภาคอีสานโดยทั่วไป

แต่งานหนักคืองานในไร่ยาสูบ ซึ่งมีถึง ๔ - ๕ ไร่ ปีหนึ่ง ๆ ต้องช่วยรดน้ำพรวนดิน ดูแลเก็บเกี่ยวจนได้ผลผลิตเป็นยาสูบ ซึ่งใช้แลกเปลี่ยนกับผลิตผลอย่างอื่น เช่น อาหารและสิ่งของเครื่องใช้กับเพื่อนบ้านใกล้เคียง อย่างไรก็ดี แม้จะช่วยงานทางบ้านอย่างทะมัดทะแมงแข็งขัน เมื่ออายุได้ ๙ ขวบ เด็กชายชาก็เริ่มสนใจในเรื่องของวัด หลังจากจบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ จากโรงเรียนบ้านก่อแล้ว ก็คิดอยากไปเป็นเด็กวัด

เป็นศิษย์วัด

หลายสิบปีต่อมาเมื่อหลวงพ่อเข้าสู่วัยชราแล้ว มีชาวตะวันตกคณะหนึ่งมาเยี่ยมวัดหนองป่าพง และกราบเรียนถามถึงแรงบันดาลใจที่ทำให้หลวงพ่อสนใจเข้าวัดตั้งแต่เด็ก หลวงพ่อให้คำตอบว่า

" อ๋อ ก่อนเป็นพระนี่เหรอ คือมันมีนิสัยปัจจัยที่กลัวบาป เป็นคนซื่อสัตย์ไม่โกหกใคร นิสัยตรงไปตรงมาอยู่เสมอ ถึงแม้แบ่งของกันนะ ชอบเอาน้อยกว่าเขา เกรงใจเขา เป็นอย่างนี้เรื่อย ๆ มาตลอด เมื่อธรรมชาติอันนี้มันแก่ขึ้นมา มันเกิดความรู้สึกนึกคิดขึ้นมาว่า ไปวัด เราคิดอย่างนี้ไปถามเพื่อน เขาไม่เคยคิด มันเป็นของมันเอง เรื่องมันเป็นผลการกระทำนะ มันเป็นผลของมันเอง เราก็พิจารณาเรื่อย มันก็โตของมันเรื่อย ๆ มันเป็นเหตุให้ทำอย่างนี้ เป็นเหตุให้คิดอย่างนี้"

อีกโอกาสหนึ่งท่านเล่าให้โยมฟังที่เล่นทีจริงว่า ท่านเข้าวัดเพราะขี้เกียจรดน้ำต้นยาสูบ และมีความรู้สึกอึดอัดเอือมระอากับงานทางบ้าน ซึ่งซ้ำซากจำเจ ดูไม่มีจุดจบ

"เราเป็นเด็กตัวเล็ก ๆ ไม่เคยได้สูบยากับเขาเลย แต่ตื่นเช้าขึ้นมา เขากลับไล่ให้เราไปรดน้ำต้นยาสูบเป็นร้อย ๆ ต้น มันน่าเจ็บใจ..." มีเหตุการณ์อย่างหนึ่ง ซึ่งเหมือนเป็นการจุดชนวนให้ความรู้สึกของหลวงพ่อระเบิดออกมา และทำให้ท่านเข้าวัดในที่สุด โยมพี่สาวของท่านได้เล่าไว้

"การไปเป็นศิษย์วัดก็ไม่ใช่เพราะว่าทางบ้านจัดการให้ แต่ท่านปรารถนาของท่านเอง โดยวันหนึ่งท่านช่วยพี่ ๆ น้อง ๆ ตำข้าว แต่ไม่ตั้งใจ พอดีสากตำข้าวหลวมต้องเอาไม้ไปตอกลิ่ม แต่ท่านไม่ยอมตอก คนอื่นไปตอก บังเอิญทำไม้ถูกท่าน ท่านคงเจ็บเลยโกรธ ร้องว่า กูจะไปบวช"

หลังจากนั้นไม่นาน เด็กชายชาได้ขอให้พ่อแม่พาตัวไปฝากเป็นลูกศิษย์วัด พ่อแม่ก็ไม่ขัดข้อง และพาไปอยู่ในความอุปการะของพระอาจารย์ลีที่วัดบ้านก่อนอก เด็กชายชาจึงมีโอกาสได้เรียนรู้กฎระเบียบและกิจวัตรประจำวันต่าง ๆ ตามวิสัยเด็กวัดเป็นครั้งแรก และเด็กชายพุฒก็ได้มาเป็นศิษย์ของพระพร เด็กชายชาจึงมีเสี่ยวฮักมาอยู่เป็นเพื่อนร่วมสำนักด้วย

บรรพชา

หลังจากเข้าไปเป็นเด็กวัด ได้รับการอบรมพอสมควรและมีอายุถึงเกณฑ์บรรพชา ท่านเจ้าอาวาสเห็นว่าเป็นเด็กเรียบร้อย ทั้งขยันหมั่นเพียร รู้จักอุปัฏฐากรับใช้ครูบาอาจารย์ด้วยดีมาตลอด จึงจัดการให้ได้บรรพชาพร้อมกับเพื่อน ๆ อีกหลายคน ที่วัดบ้านก่อ โดยมีพระครูวิจิตรธรรมภาณี (พวง) เจ้าอาวาสวัดมณีวนาราม จ.อุบลราชธานี ในเวลานั้นเป็นพระอุปัชฌาย์ เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๔ ขณะนั้นหลวงพ่ออายุได้ ๑๓ ปีพอดี

เมื่อบรรพชาแล้วนอกจากการท่องบทสวดมนต์ต่าง ๆ สามเณรชาได้เรียนหลักสูตรนักธรรมตรี และเรียนหนังสือพื้นเมืองที่เรียกว่า หนังสือตัวธรรม อย่างเชี่ยวชาญ

ลาสิกขาบท

ระหว่างที่บรรพชาอยู่นั้น สามเณรชาได้อุปัฏฐากรับใช้ครูบาอาจารย์รูปหนึ่งคือ ท่านอาจารย์ลัง จนได้รับความรักใคร่เอ็นดูจากท่านเป็นพิเศษ พระอาจารย์ลังได้เป็นธุระในการอบรมสั่งสอน และเอาใจใส่ดูแลการศึกษาเล่าเรียนของสามเณรอย่างใกล้ชิด เป็นเหตุให้ได้รู้จักกับครอบครัวของลูกศิษย์ด้วย เมื่อมีโอกาสว่างพระอาจารย์ลังก็มักชวนสามเณรกลับไปเยี่ยมบ้านและไปบ่อยขึ้นทุกที บางทีก็อยู่จนดึกจึงกลับวัด ในระยะหลัง ๆ พระอาจารย์ลังก็ปรารภเรื่องทางโลกบ่อย ๆ จนกระทั่งวันหนึ่งก็ได้ชักชวนให้ลูกศิษย์ลาสิกขาบทไปด้วยกัน จิตใจของสามเณรน้อยก็หวั่นไหว เพราะศรัทธาในพระศาสนายังไม่หนักแน่นมั่นคงพอที่จะอยู่ต่อได้ถ้าอาจารย์จากไป เมื่อถูกครูบาอาจารย์ชวนบ่อย ๆ ก็เลยลาสิกขาตามไปในที่สุด ตอนนั้นอายุได้ ๑๖ ปี

ต่อมาไม่นาน ทิดลังก็ได้มาสู่ขอนางสาวสา ช่วงโชติ พี่สาวของเชียงชาไปเป็นภรรยา แต่ก็อยู่กินกันได้ไม่นาน

สองเกลอกลัวผี

เมื่อลาสิกขาบทกลับมาอยู่บ้านแล้ว เชียงชาก็ได้เป็นกำลังสำคัญของครอบครัวในกิจการงานต่าง ๆ โดยเฉพาะการทำนาซึ่งเป็นอาชีพหลักของครอบครัว ทำให้บิดามารดาได้รับความสุขสบายขึ้นพอสมควร อย่างไรก็ตาม เชียงชาก็รู้สึกอยู่บ่อย ๆ ว่าชีวิตคฤหัสถ์นั้นไร้แก่นสาร ดังที่ท่านเคยเล่าความรู้สึกของตนเองในตอนนั้น ให้ลูกศิษย์ฟังในภายหลังว่า

"เบื่อ ไม่อยากอยู่กับพ่อแม่ คิดไปก็เบื่อ คิดอยากไปคนเดียวเรื่อย ๆ ไม่รู้จะไปทางไหน มันเป็นอยู่อย่างนั้นหลายปีเหมือนกัน ชอบคิดในใจ เบื่อ มันเบื่ออะไรก็ไม่รู้ มันอยากจะไปไหน ๆ คนเดียว อันนี้เป็นอยู่ระยะหนึ่งถึงได้มาบวช นี่มันเป็นนิสัย แต่ว่าเราก็ไม่รู้มัน แต่ว่าอาการมันเป็นอยู่อย่างนี้ตลอดมา..."

แต่เมื่อยังไม่เห็นทางออก เชียงชาก็พยายามคิดเรื่องอื่นที่สนุกสนาน เช่นการเที่ยวเตร่กับเพื่อนฝูง เพื่อกลบเกลื่อนความเบื่อหน่ายนั้นเสีย

เพื่อนเที่ยวในวัยหนุ่มของเชียงชา ก็คือ เชียงพุฒ ทุมมากรณ์ เพื่อนเล่นในวัยเด็กนั่นเอง ทั้งสองชวนกันไปเที่ยวสนุกสนานกับเพื่อนตามประสาหนุ่มชาวบ้านทั่ว ๆ ไป บางทีก็ชวนกันไปจีบสาวบ้านใกล้บ้าง บ้านไกลบ้าง ตอนนั้นเพื่อน ๆ ได้เห็นความอดทนของหลวงพ่อแล้ว บางทีไปเที่ยวงานบ้านอื่น เดินไปเดินกลับถึง ๓๐ กิโลเมตร เพื่อนอยากหยุดพักระหว่างทางบ้าง แต่ท่านไม่ยอมหยุดเลย ต้องไปให้ถึงบ้านก่อน

เชียงชาเป็นคนบ้านก้นถ้วย ส่วนเชียงพุฒอยู่บ้านก่อใน ทั้งสองหมู่บ้านห่างกันประมาณ ๑ กิโลเมตร การไปมาหาสู่กันต้องเดินผ่านป่าดอนเจ้าปู่ ซึ่งเป็นที่หวาดกลัวของชาวบ้านแถบนั้น ฉะนั้นวันไหนไปเที่ยวด้วยกันแล้วกลับดึก ทั้งสองจะต้องนอนค้างที่บ้านของคนใดคนหนึ่ง เนื่องจากต่างคนต่างก็กลัวผีขนาดหนัก ไม่มีใครกล้าเดินกลับคนเดียว

พบรัก

ถึงแม้ว่านายพุฒได้พานายชาไปเที่ยวจีบสาวในหมู่บ้านทั้งใกล้และไกลมาแล้วหลายแห่ง แต่ในที่สุดนายชาก็มามีความสัมพันธ์รักกับนางสาวจ่าย ซึ่งเป็นลูกติดแม่เลี้ยงของนายพุฒ ส่วนนายพุฒเป็นลูกติดทางพ่อและอาศัยอยู่บ้านของตา ซึ่งอยู่ใกล้กันกับบ้านของนางสาวจ่าย เรื่องรักของนายชาและนางสาวจ่ายนี้ ทุกคนในครอบครัวของนายพุฒก็รู้ดี และไม่มีใครรังเกียจ โดยเฉพาะพ่อแม่ของสาวนั้นมีความพอใจรักใคร่นายชาเสมือนบุตรของตนเอง เพราะเห็นว่าเป็นคนหนุ่มที่มีคุณสมบัติเพียบพร้อม ทั้งโดยส่วนตัวและฐานะทางครอบครัว พ่อแม่สาวถึงกับกีดกันหนุ่มอื่นขนาดไม่ยอมให้ขึ้นบันไดบ้านเลยทีเดียว

สองหนุ่มสาวได้ให้สัญญาต่อกันไว้ว่า จะรอจนกว่านายชาผ่านพ้นการเกณฑ์ทหาร แล้วบวชทดแทนคุณบิดามารดาสัก ๑ พรรษาเสียก่อน หลังจากนั้นเมื่อทุกอย่างพร้อม ก็จะแต่งงานกันทันที เวลานั้นนายชามีอายุได้ ๑๙ ปี ส่วนสาวเจ้าอายุเพียง ๑๗ ปี

เสียรักเพราะนา

ย่างเข้าฤดูฝน ทุกบ้านต่างขมีขมันจัดเตรียมเครื่องไม้เครื่องมือในการทำนา นายชาก็เช่นเดียวกัน ได้จัดสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ บรรทุกเกวียน เคลื่อนย้ายออกไปสู่กระท่อมกลางนา แล้วก็ง่วนอยู่กับการเตรียมงาน มีการจัดหาอุปกรณ์เครื่องใช้ต่าง ๆ เช่น คราด ไถ แอก จอบ ไว้ให้พร้อม รอการปักดำ ทำนา

ส่วนทางบ้านของนายพุฒและนางสาวจ่าย บิดามารดาของคนทั้งสองปรึกษาหารือกันในเรื่องการทำนา ซึ่งกำลังเป็นปัญหาเพราะขาดแรงงานสำคัญ ทั้งสามีภรรยาเห็นพ้องต้องกันว่า ควรจะให้นางสาวจ่ายแต่งงานมีคู่ครองเสีย จะได้มีสามีมาช่วยทำนา แต่ก็มองไม่เห็นว่าจะให้แต่งกับใคร นายชาที่หมายปองอยู่นั้นเล่าก็ยังไม่พร้อมสักที คงต้องรออีกหลายปี ในที่สุดฝ่ายสามีจึงโพล่งออกมาว่า"ให้แต่งกับไอ้พุฒลูกชายของเรานี่แหละ"ด้วยเหตุผลและความเหมาะสมคือทั้งสองหนุ่มสาว

รู้จักสนิทสนมกันดีอยู่แล้วเหมือนพี่น้อง แต่ไม่ได้ร่วมบิดามารดาเดียวกัน ประกอบกับเหตุผลทางเศรษฐกิจด้วย เข้าทำนอง "เรือล่มในหนอง ทองจะไปไหน" ส่วนนายพุฒและนางสาวจ่าย แม้จะรู้สึกกระอักกระอ่วน เพราะมีความรู้สึกต่อกันเหมือนพี่น้องจริง ๆ แต่ก็ไม่กล้าปฏิเสธหรือขัดขืนความประสงค์ของพ่อแม่ได้

ไม่ยอมเสียเพื่อน

หลายปีต่อมา หลวงพ่อได้พูดถึงความรู้สึกที่เกิดขึ้นในใจ ขณะที่ท่านได้ทราบข่าว ซึ่งไม่เคยคาดคิดว่าจะมีขึ้นได้ ให้ลูกศิษย์ฟัง

"เมื่อตอนที่ผมอายุ ๑๘ ผมชอบผู้หญิงคนหนึ่ง เขาก็คงชอบผมเหมือนกัน ชอบกันไปก็ชอบกันมาตามแบบฉบับชาวบ้าน ผมหลงรักเขาจนติดลึก ภาษาชาวบ้านก็ว่า จะเอาเป็นเมียนั่นแหละ ผมฝันว่าจะมีเขามาอยู่ข้างเคียง ช่วยกันทำไร่ทำนา หากินกันไปตามประสาโลก อยู่มาวันหนึ่งผมกลับจากนาสวนทางกับเพื่อนรัก เขาบอกผมว่า ชา...อีนางเราเอาแล้วนะ ผมฟังแล้วตัวชาไปหมดซึมไปหลายชั่วโมง นึกถึงคำหมอดูว่าผมจะไม่มีเมีย แต่มีลูกเยอะ ตอนนั้นผมก็สงสัยว่า จะเป็นไปได้อย่างไร"

แต่ในที่สุดนายชาก็ทำใจได้ไม่โกรธแค้นเพื่อน เพราะรู้ว่าเขาไม่มีเจตนาจะหักหลังท่าน หากจำใจปฏิบัติตามคำสั่งของผู้ใหญ่ แต่ความผิดหวังครั้งนี้เป็นบทเรียนเรื่องความไม่แน่นอนที่ถึงใจกลายเป็นคำที่ท่านใช้บ่อยที่สุดในการอบรมลูกศิษย์ลูกหาของท่านในเวลาต่อมา

นายชายังรักษาความสัมพันธ์ฉันเพื่อนที่ดีกับนายพุฒเสมอ เหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น แต่สำหรับแม่จ่ายนั้นตรงกันข้าม หลวงพ่อเล่าว่า ท่านต้องระวังตัวมาก แม้เมื่อบวชแล้ว ถ้าเห็นแม่จ่ายมาท่านต้องรีบหลบเข้าป่าไป

เจ็ดปีแรกที่บวช หลวงพ่อยอมรับว่าท่านยังตัดอาลัยในแม่จ่ายไม่ขาดเลย จนออกธุดงค์เจริญกรรมฐานแล้วนั่นแหละ ความรู้สึกจึงค่อยจางหายไป เมื่อท่านเป็นเจ้าอาวาสวัดหนองป่าพงแล้ว ระหว่างการอบรมพระเณรในเรื่องโทษของกาม หลวงพ่อมักพูดถึงพ่อพุฒในฐานะคนที่มีบุญคุณต่อท่านมาก "ถ้าเขาไม่แต่งงานกับแม่จ่ายผมคงไม่ได้บวช" ท่านว่าอย่างนั้น แต่เมื่อเราดูบารมีอันเต็มเปี่ยมของหลวงพ่อแล้วก็สันนิษฐานได้ว่า ถ้าอุปสรรคนี้ไม่เกิดขึ้นก็คงจะมีอย่างอื่น เพราะชีวิตของท่านค่อย ๆ ก้าวเข้าไปสู่ความร่มเย็นของพระธรรมอย่างไม่มีสิ่งใดขวางกั้นได้

หวุดหวิด

ในชีวิตแห่งการประพฤติปฏิบัติของหลวงพ่อ มารร้ายที่คุกคามและท้าทายพรหมจรรย์ของท่าน ทำให้ต้องต่อสู้ขับเคี่ยวกันอยู่หลายปีกว่าจะเอาชนะได้ ก็คือกามราคะหรือความต้องการทางเพศ สมัยยังหนุ่มก่อนที่จะได้อุปสมบท ก็เคยมีเหตุการณ์ซึ่งทำให้ท่านต้องต่อสู้ และเอาชนะกามราคะเสมือนเป็นการชิมลาง ก่อนที่ท่านจะได้พบกับการต่อสู้อันหนักหน่วง และยืดเยื้อในเพศบรรพชิตภายหลัง เรื่องมีอยู่ว่า

สมัยที่บวชเป็นสามเณรอยู่นั้น ท่านได้รู้จักคุ้นเคยกับรุ่นพี่คนหนึ่งซึ่งบวชเป็นพระ แม้เมื่อสึกหาลาเพศออกมาแล้ว ก็ยังคงไปมาหาสู่กันด้วยความรักและนับถือเสมือนพี่น้องเสมอมา

ต่อมาเพื่อนรุ่นพี่คนนั้นเกิดป่วยหนักและถึงแก่กรรมลง นายชาก็ไปช่วยงานศพตั้งแต่วันแรก จนกระทั่งพิธีเผาศพผ่านไป เพื่อน ๆ ที่ไปช่วยงานพากันกลับหมด เหลือนายชาที่สนิทสนมคุ้นเคยกับครอบครัวนี้มากมีความเป็นห่วงว่าภรรยาและลูก ๆ ของผู้ตายจะรู้สึกว้าเหว่ จึงได้พักค้างคืนอยู่เป็นเพื่อนก่อน ถึงเวลาเข้านอนภรรยาและลูก ๆ ของผู้ตายก็นอนในห้อง ส่วนนายชาเขาจัดให้นอนคนเดียวที่ชานบ้าน คืนแรกผ่านไปโดยไม่มีอะไรเกิดขึ้น แต่คืนที่สอง ตกดึกภรรยาของผู้ตายก็แอบมานอนอยู่ข้าง ๆ พร้อมทั้งจับมือของนายชาไปลูบไล้เรือนร่างของนาง แต่นายชาก็แกล้งทำเป็นนอนหลับเหมือนไม่รับรู้อะไร เมื่อนางเห็นว่าจะไม่ได้รับการตอบสนอง ก็ลุกเดินกลับเข้าไปในห้องนอนอย่างเดิม

คืนนั้นจิตใจของนายชาคงปั่นป่วนและสับสน แต่อย่างไรก็ตามก็นับเป็นการเอาชนะกามราคะครั้งแรกในชีวิต ชนะด้วยความอดทน เพราะความเคารพเพื่อนที่เพิ่งสิ้นบุญ เพราะความสำนึกในสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสมมีพลังมากกว่ากิเลส ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีจึงได้ตั้งมั่นเป็นที่พึ่งของนายชาในขณะนั้น

จากเหตุการณ์ครั้งนี้จะเห็นคุณธรรมคือความอดทนและความละอายต่อบาปของนายชา ซึ่งกลายเป็นคุณธรรมเด่นของท่านในเวลาต่อมาเมื่อครองเพศบรรพชิต ความรู้สึกสลดสังเวชที่เกิดขึ้นจากการได้สัมผัสความจริงของโลกมายาแห่งฆราวาสวิสัยเป็นครั้งแรกนี้ ได้กระตุ้นความคิดบางอย่างที่ก่อตัวอยู่ลึก ๆ ภายในจิตใจของท่านให้ค่อย ๆ เจริญงอกงามขึ้นมา เป็นความตั้งใจอันแน่วแน่ที่จะออกบวชเพื่อหาทางหลุดพ้นให้ได้

อุปสมบท

เมื่ออายุครบ ๒๑ ปี และทราบว่าไม่ต้องเข้ารับราชการทหาร นายชาก็ตัดสินใจออกบวชด้วยความชื่นชมยินดีของพ่อแม่ กำหนดการอุปสมบทมีขึ้นในวันที่ ๒๖ เมษายน ๒๔๘๒ เวลา ๑๓.๕๕ น. ที่พัทธสีมาวัดก่อใน ตำบลธาตุ อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

โดยมี ท่านพระครูอินทรสารคุณ เป็นพระอุปัชฌาย์
พระครูวิรุฬสุตการ เป็นพระกรรมวาจาจารย์
พระอธิการสวน เป็นพระอนุสาวนาจารย์

ได้รับฉายาว่า สุภทฺโท (ผู้เจริญด้วยดี)

เมื่อบวชแล้วได้จำพรรษาที่วัดก่อนอก ๒ พรรษา ระหว่างนั้นได้ศึกษาปริยัติธรรมและสอบนักธรรมชั้นตรีได้ด้วย หลายปีต่อมาหลวงพ่อได้พูดถึงความรู้สึกตอนบวชใหม่ให้ลูกศิษย์ลูกหาฟังว่า

“ตอนผมบวชครั้งแรกไม่ได้ฝึกฝนหรอก แต่ว่ามันมีศรัทธา จะเป็นเพราะกำเนิดก็ไม่รู้ พระเณรที่บวชพร้อม ๆ กัน ออกพรรษาแล้วสึก เรามองเห็นว่า เอ ไอ้พวกนี้ยังไงกันน้อ แต่เรา

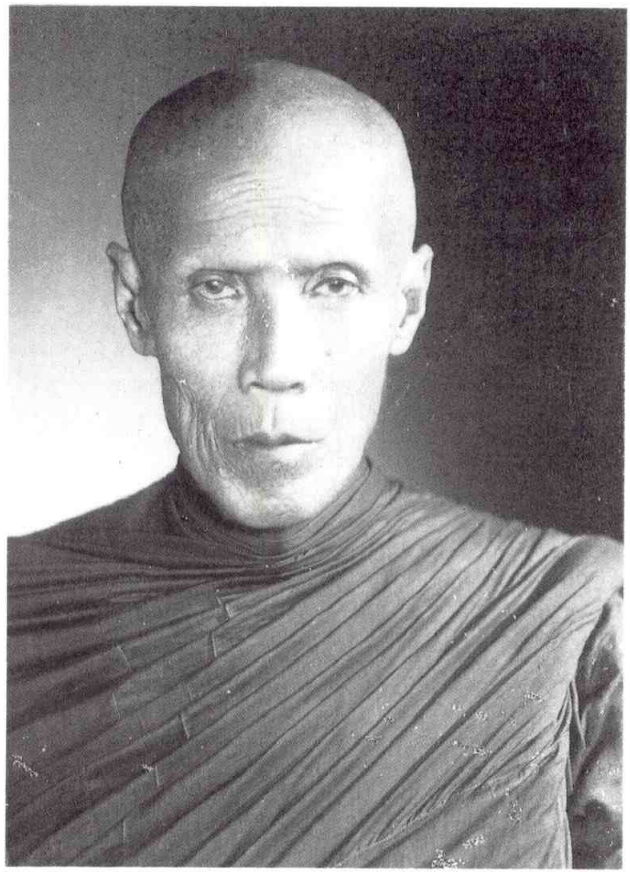

ท่านพระครูอินทรสารคุณ
(พระอุปัชฌาย์ของหลวงพ่อ)

ไม่กล้าพูดกับเขา เพราะเรายังไม่ไว้ใจความรู้สึกของเรา มันตื่นเต้น แต่ภายในจิตใจของเราก็ว่านี่มันโง่มาก บวชมันบวชยาก สึกมันสึกง่าย นี่บุญน้อยไม่มีบุญมาก เห็นทางโลกมีประโยชน์มากกว่าทางธรรมะ นี่เราก็เห็นไป แต่เราไม่พูด เรามองดูแต่ในจิตของตัวเอง

เห็นเพื่อนภิกษุที่บวชพร้อม ๆ กัน สึกกันไปเรื่อย ๆ บางทีก็เอาเครื่องแต่งตัวมาใส่ เข้ามาเดิน เราเห็นมันเป็นบ้าหมดทุกกระเบียดเลย แต่เขาว่ามันดี สวย สึกแล้วจะต้องไปทำอย่างนั้นอย่างนี้ แล้วก็มาเห็นอยู่ในใจของเรา ไม่กล้าพูดให้เพื่อนฟังว่า คิดอย่างนั้นมันผิด ก็ไม่กล้าพูด เพราะว่าตัวเรายังเป็นของไม่แน่นอนอยู่ ว่าศรัทธาของเรานี้มันจะยังยืนยาวไปถึงขนาดไหนอะไร ๆ ก็ยังไม่กล้าพูดกับใครเลย พิจารณาแต่ในจิตของตนเรื่อย ๆ

พอเพื่อนสึกไปแล้วก็ทอดอาลัย ไม่มีใครอยู่แล้วนะซักเอาหนังสือปาฏิโมกข์มาดู เลยท่องปาฏิโมกข์สบาย ไม่มีใครมาล้อเลียนเล่นอะไรต่อไป ตั้งใจเลย แต่ก็ไม่พูดว่าอะไร เพราะเห็นว่าการปฏิบัติตั้งแต่นี้ไปถึงชีวิตจะหาไม่ บางทีก็อายุ ๗๐ ปีก็มี๘๐ ปีก็มี จะพยายามปฏิบัติให้มันมีความนึกคิดเสมอ ไม่ให้คลายความเพียร ไม่ให้คลายศรัทธา จะให้มันสม่ำเสมอ อย่างนี้มันยากนักจึงไม่กล้าพูด

คนที่มาบวชก็บวชไป ที่สึกก็สึกไป เราดูมาเรื่อย ๆ อยู่ไปก็ไม่ว่า จะสึกก็ไม่ว่า ดูเพื่อนเขาไป แต่ความรู้สึกภายในจิตใจของเราว่า ไอ้พวกนี้มันไม่เห็นชัด"

อย่างไรก็ตาม ธรรมดาพระบวชใหม่ก็มักมีปัญหาหลายอย่าง โดยเฉพาะเรื่องอาหาร

การขบฉัน หลวงพ่อก็เช่นเดียวกัน ท่านได้เล่าความลำบากของท่านในเรื่องนี้ให้ฟังว่า

"ไม่ใช่ไม่ทุกข์นะขณะปฏิบัตินี่ มันต้องทุกข์ ยิ่งพรรษาหนึ่งพรรษาสองนี่แหละยิ่งทุกข์ พระหนุ่มเณรน้อยยิ่งทุกข์มาก ผมนี่มันเคยทุกข์มามาก ทุกข์กับอาหารการกินนี่ก็ยิ่งทุกข์ ก็เราอายุ ๒๐ ปี มาบวช มันกำลังกินกำลังนอนจะว่าอย่างไรกับมันล่ะ บางครั้งก็นั่งเงียบคิดถึงแต่ของกินของอยาก อยากกินตำกล้วยตานี อยากกินตำส้มมะละกอ ทุกอย่างนั้นแหละ น้ำลายอย่างนี้ไหลยืด นี่แหละได้ทรมานมัน ทุกสิ่งทุกอย่างมันไม่ใช่ของง่ายนะ"

ออกศึกษาต่างถิ่น

บ่ ออกจากบ้าน บ่ ฮู้ห่อมทางเที่ยว บ่ เฮียนวิชาห่อนสิมีความฮู้
(ไม่ออกจากบ้าน ก็ไม่รู้จักทางเดิน ไม่เรียนวิชา ก็ไม่มีความรู้)

ภาษิตอีสานบทนี้พระชาจำได้ดี ประกอบกับได้พิจารณาเห็นว่า ครูบาอาจารย์ในท้องถิ่นที่ชำนาญในการสอนไม่ค่อยมี หลังจากสอบนักธรรมตรีได้แล้ว พระชาจึงตัดสินใจไปแสวงหาความรู้ในต่างถิ่น ในปี พ.ศ. ๒๔๘๔ จึงได้ย้ายออกจากวัดก่อนอกไปพำนักยังวัดสวนสวรรค์ อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งในสมัยนั้นยังเรียกว่าวัดแห่ เพราะมีดินลูกรัง (หินแห่) เป็นจำนวนมากในละแวกนั้น แต่เนื่องจากวัดนี้ยังไม่มีสำนักเรียน พระชาจึงต้องไปเรียนหนังสือที่สำนักเรียนวัดโพธิ์ตาก ซึ่งอยู่ไม่ไกลจากวัดสวนสวรรค์เท่าใดนัก เลิกเรียนแล้วก็เดินทางกลับมาพักที่วัดสวนสวรรค์ ที่พักมีกุฏิอยู่ ๒ หลัง และศาลาโรงธรรม ๑ หลัง มีภิกษุ สามเณร และศิษย์วัดพักเต็มไปหมด ภายในศาลาโรงธรรมบางครั้งก็มีพวกทหารเข้ามาขอพักอาศัยด้วย เพราะสมัยนั้นกำลังอยู่ในระหว่างสงครามมหาเอเชียบูรพา อาหารการขบฉันไม่ค่อยสมบูรณ์ เพราะมีภิกษุสามเณรอยู่กันเป็นจำนวนมาก แม้จะอาศัยอาหารที่ได้จากการบิณฑบาตด้วยก็ไม่เพียงพอ หมู่บ้านที่อาศัยบิณฑบาตได้ก็มีไม่กี่บ้าน ส่วนน้ำดื่มน้ำใช้ตักจากบ่อ ซึ่งอยู่ห่างจากเขตวัดออกไปประมาณ ๑ กิโลเมตร น้ำอาบน้ำสรงอาศัยแม่น้ำมูล ซึ่งท่าน้ำอยู่ห่างจากวัดไม่มากนัก

ปี พ.ศ. ๒๔๘๕ หลังจากศึกษาปริยัติธรรมที่วัดนี้เป็นเวลา ๑ พรรษาแล้ว ก็ยังไม่เป็นที่พอใจนัก จึงเดินทางจากวัดสวนสวรรค์ อำเภอพิบูลมังสาหาร มุ่งสู่สำนักเรียนวัดบ้านหนองหลัก ตำบลเหล่าบก อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งมีพระครูอรรคธรรมวิจารณ์เป็นเจ้าอาวาส แต่ขณะที่ไปอยู่เป็นฤดูแล้งอาหารการขบฉันฝืดเคือง เพื่อนที่ไปด้วยเกิดไม่ชอบใจรบเร้าให้พาไปอยู่สำนักอื่น ทั้ง ๆ ที่ตัวท่านก็ชอบอัธยาศัยของอาจารย์ที่วัดหนองหลัก แต่ไม่อยากขัดใจเพื่อน จึงได้เดินทางไปอยู่กับท่านมหาแจ้งที่สำนักเรียนวัดบ้านเค็งใหญ่ อำเภออำนาจเจริญ จังหวัดอุบลราชธานี ได้จำพรรษาศึกษานักธรรมชั้นโทและบาลีไวยากรณ์ พอถึงปลายปี ทราบผลการสอบว่า สอบนักธรรมชั้นโทได้ เมื่อเห็นว่าพักอยู่ที่นั่นเป็นเวลาอันสมควรในปี พ.ศ. ๒๔๘๖ จึงได้กลับไปอยู่กับท่านพระครูอรรคธรรมวิจารณ์ วัดบ้านหนองหลัก ตำบลเหล่าบก อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานีตามเดิม

ปี พ.ศ. ๒๔๘๖ เป็นปีที่พระชาทุ่มเทความสนใจ และความอุตสาหะพยายามให้กับการศึกษาอย่างเต็มที่ ได้ตั้งใจศึกษานักธรรมชั้นเอกและเรียนไวยากรณ์ซ้ำอีกครั้ง ที่สำนักของท่านพระครูอรรคธรรมวิจารณ์ แห่งวัดบ้านหนองหลัก เพราะมีความพอใจในการเรียนการสอนของสำนักเรียนแห่งนี้เป็นอันมาก ขณะเดียวกันก็ตั้งความหวังไว้อย่างเต็มที่ว่า ผลของการสอบปลายปีคงจะเป็นที่น่าภาคภูมิใจอย่างยิ่ง ลืมไปสนิทว่า อนิจจังนั้นยังทำหน้าที่ของมันอยู่ตลอดเวลาอย่างเงียบ ๆ และพร้อมที่จะแสดงตัวทุกเมื่อ

หลังจากออกพรรษา ปวารณาและกรานกฐินผ่านไป พระชาได้รับข่าวจากทางบ้านว่าโยมบิดาป่วยหนัก ทำให้เกิดความลังเลใจพะว้าพะวงทั้งห่วงการศึกษาทั้งห่วงโยมบิดา แต่ก็คิดได้ว่าโยมบิดานั้นเป็นผู้มีพระคุณอย่างล้นเหลือ ควรที่เราจะตอบแทนพระคุณท่านตามฐานะที่จะพึงกระทำได้ ส่วนเรื่องการเรียนหากเราไม่ตายเสียก่อน คงจะมีโอกาสได้ร่ำเรียนอีกตามปรารถนา

ในที่สุดท่านจึงตัดสินใจทิ้งตำรับตำราและการสอบนักธรรมไว้เบื้องหลัง รีบรุดกลับบ้านเพื่อเยี่ยมดูอาการป่วย และช่วยในการรักษาพยาบาลโยมบิดาจนสุดความสามารถ แต่ก็ได้พบว่าอาการของคนป่วยมีแต่ทรงกับทรุดอย่างน่าวิตก

คำขอสุดท้ายของพ่อ

นับตั้งแต่ลูกชายได้อุปสมบทแล้ว พ่อมาภูมิใจในตัวพระลูกชายยิ่งนัก ด้วยสังเกตเห็นว่ามีความเอาใจใส่ต่อการบวชเรียนเป็นอย่างดี

เมื่อไรก็ตามที่พระชามีโอกาสได้พบปะเยี่ยมเยียนโยมบิดามารดา โยมบิดามักปรารภเรื่อง

ความเป็นอยู่ในเพศสมณะกับพระลูกชายเสมอ และได้ขอร้องด้วยความเป็นห่วงว่า

"อย่าลาสิกขานะ อยู่เป็นพระอย่างนี้แหละดี สึกออกมามันยุ่งยากลำบากหาความสบายไม่ได้"

ซึ่งทุกครั้งท่านก็ได้แต่นิ่งมิได้โต้ตอบประการใด แต่ในครั้งนี้ ต่อหน้าโยมบิดาที่กำลังป่วยหนัก และได้ออกคำสั่งแกมขอร้องอีกครั้ง ซึ่งเป็นครั้งสุดท้าย ท่านจึงได้ให้คำตอบที่ทำให้โยมบิดาพอใจมากว่า "ไม่สึกหรอก จะสึกไปทำไม"

นอกจากความห่วงกังวลว่าพระลูกชายจะลาสิกขาแล้ว โยมบิดาก็ยังห่วงอนาคตในการศึกษานักธรรมของท่าน มากกว่าที่จะคำนึงถึงอาการเจ็บป่วยในขั้นวิกฤตของตัวเองเสียอีก เมื่อทราบว่าเหลือเวลาอีก ๔ - ๕ วันจะถึงวันสอบ ก็เตือนให้พระลูกชายกลับวัด เพื่อจะได้ไม่เสียโอกาสในการสอบ แต่หลังจากพระชาได้พิจารณาอาการของโยมบิดาแล้ว ก็ได้ตัดสินใจอยู่กับผู้บังเกิดเกล้าจนถึงวาระสุดท้าย รวมเวลาได้ ๑๓ วัน ที่ท่านได้กลับบ้าน และเป็นธุระในการดูแลเฝ้ารักษาพยาบาลอย่างเต็มที่ จนกระทั่งโยมบิดาถึงแก่กรรมในที่สุด

ปลงธรรมสังเวช

ระหว่างที่ได้เฝ้าดูแลรักษาพยาบาลโยมบิดาที่ป่วยหนัก กระทั่งถึงแก่กรรมนั้น หลวงพ่อได้พิจารณาถึงธาตุกรรมฐาน พิจารณาดูอาการที่สังขารทั้งมวลเกิดขึ้นแล้ว ย่อมเสื่อมสลายไป เกิดความสังเวชใจว่า อันชีวิตย่อมสิ้นสุดลงแค่นี้หรือ จะยากดีมีจน ก็พากันดิ้นรนไปหาความตาย ซึ่งเป็นปลายทางของชีวิต ความแก่ ความเจ็บ ความตาย เป็นสมบัติสากลที่ทุกคนจะต้องเผชิญ จะยอมรับหรือไม่ ก็ไม่เห็นหนีพ้นสักราย

เมื่องานเผาศพโยมบิดาเสร็จสิ้นลงไปแล้ว หลวงพ่อก็เดินทางกลับสำนักวัดบ้านหนองหลักเพื่อศึกษาเล่าเรียนต่อ แต่บางวันบางโอกาสเมื่อได้ระลึกถึงภาพของโยมบิดาที่นอนป่วยร่างซูบผอมอ่อนเพลีย นึกถึงคำสั่งของโยมบิดาและนึกถึงภาพที่ท่านสิ้นใจไปต่อหน้า ยิ่งทำให้เกิดความสลดสังเวชใจ ความรู้สึกเหล่านี้ปรากฏขึ้นเป็นระยะ ๆ ทำให้ท่านมั่นใจและปักใจแน่วแน่ว่า ชีวิตนี้จะต้องอุทิศให้กับการประพฤติปฏิบัติ เพื่อพาตัวเองให้พ้นทุกข์ในชาตินี้ให้ได้ จนถึงกับตั้งสัตย์อธิษฐานกับตัวเองว่า

"เอาละ ชาตินี้เราจะมอบกายอันนี้ ใจอันนี้ ให้มันตายไปชาติหนึ่ง จะทำตามคำสอนของพระพุทธเจ้าทุกประการเลย จะทำให้มันรู้จักในชาตินี้ ถ้าไม่รู้จักก็ลำบากอีก จะปล่อยวางมันเสียทุกอย่าง จะพยายามทำ ถึงแม้ว่ามันจะทุกข์ มันจะลำบากขนาดไหน ก็ต้องทำชีวิตในชาตินี้ ให้เหมือนวันหนึ่งกับคืนหนึ่งเท่านั้น ทิ้งมัน จะทำตามคำสอนของพระพุทธเจ้า จะทำตามธรรมะให้มันรู้ ทำไมมันยุ่งยากนัก วัฏสงสารนี้..."

ปีนั้น ท่านได้เริ่มแปลหนังสือธรรมบท อันเป็นหลักสูตรเปรียญ ๓ ในสมัยนั้นด้วย และได้เริ่มฝึกสมาธิ แต่เริ่มต้นก็ไม่ค่อยราบรื่นนัก ดังที่หลวงพ่อปรารภกับลูกศิษย์ว่า

"ภาวนาปีแรกไม่ได้อะไร มีแต่ภาวนาของอยากของกินวุ่นวายไปหมด แย่มากเหลือเกิน

บางครั้งนั่งอยู่เหมือนได้กินกล้วยจริง ๆ รู้สึกเหมือนหักกล้วยเข้าปากอยู่อย่างนั้น มันเป็นของมันเอง เหล่านี้มีแต่เรื่องการปฏิบัติทั้งนั้น แต่ว่าอย่าไปกลัวมัน มันเป็นมาหลายภพหลายชาติแล้ว เราได้มาฝึกมาหัด ทุกอย่างแสนยากแสนลำบาก"

คืนวันหนึ่ง ในปี พ.ศ. ๒๔๘๗ นั้น โยมแม่พิมพ์ได้ฝันไปว่า ฟันหลุดออกมา ๒ ซี่ รู้สึกเสียใจและเสียดายมาก แต่ทันใดนั้นมีคนมาบอกว่า "ไม่เป็นไรฟันธรรมดาหลุดออกก็ช่างมัน จะเอาฟันทองคำมาใส่ให้ใหม่" เมื่อรู้สึกตัวขึ้น ก็มีความสงสัยในความฝันนั้น อยู่ต่อมาปรากฏว่ามีต้นโพธิ์เกิดขึ้นข้างหลักปักราวบันไดบ้าน ต้นโพธิ์นั้นเจริญเติบโตเร็วผิดสังเกต ด้วยความแปลกใจระคนกับความดีใจและความสงสัย จึงได้เล่าให้ท่านพระครูฯ ที่วัดฟัง

ท่านพระครูฯ ได้บอกโยมแม่พิมพ์ว่า "นับเป็นบุญของโยมที่มีต้นไม้ชนิดนี้มาเกิดขึ้น เป็นต้นไม้พันธุ์เดียวกับที่พระพุทธองค์อาศัยนั่งตรัสรู้ แต่ต้นโพธิ์ไม่ควรอยู่ที่บ้าน จะไม่เหมาะสม ควรนำไปปลูกไว้ที่วัด อันเป็นที่สักการะบูชาจะเหมาะสมกว่า"

โยมแม่พิมพ์จึงสั่งให้ลูกชายคนเล็กคือ นายบรรพต ช่วงโชติ กับชาวบ้าน นำต้นโพธิ์ไปปลูกไว้ที่วัดใหม่ทองสว่าง

เข็มทิศเปลี่ยนทาง

ในระหว่างพรรษา ปี พ.ศ. ๒๔๘๗ นั้น หลังจากแปลหนังสือธรรมบทไปหลายเล่มแล้ว หลวงพ่อได้นึกเปรียบเทียบการประพฤติปฏิบัติของตนกับภิกษุในครั้งพุทธกาล รู้สึกว่าช่างห่างไกลกันลิบลับ เปรียบเทียบกันไม่ได้เลย จิตใจจึงเริ่มเบื่อหน่ายต่อการศึกษา คิดว่าคงไม่ใช่ทางพ้นทุกข์ และพระพุทธองค์คงจะไม่มีพุทธประสงค์ให้บวชมาเพื่อเรียนอย่างเดียว จึงอยากศึกษาทางปฏิบัติดูบ้าง เพื่อจะได้ทราบว่ามีความแตกต่างกันเพียงใด แต่ยังมองไม่เห็นครูบาอาจารย์ผู้พอจะเป็นที่พึ่งได้ จึงตัดสินใจกลับมายังวัดก่อนอก

ฤดูแล้งปี พ.ศ. ๒๔๘๘ หลวงพ่อได้ทราบข่าวว่ามีครูบาอาจารย์ทางอำเภอเดชอุดมที่สอนการปฏิบัติกรรมฐาน ท่านจึงเดินทางไปศึกษาแนวทางที่วัดป่าเหล่อ อำเภอเดชอุดม ระยะหนึ่ง แต่รู้สึกว่ายังไม่ถูกจริตจึงกลับมาอยู่วัดก่อนอกตามเดิม และปี พ.ศ. ๒๔๘๘ ได้จำพรรษาที่วัดก่อนอกอีกครั้งหนึ่ง

ในพรรษานั้นหลวงพ่อได้มีโอกาสตอบแทนคุณครูบาอาจารย์ ด้วยการแบ่งเบาภาระด้านการสอนปริยัติธรรม ขณะสอนได้สังเกตเห็นว่าภิกษุสามเณรไม่จริงจังต่อการเล่าเรียน บางรูปขาดความเคารพ เรียนเอาพอเป็นพิธี เกียจคร้าน ก็ยิ่งสลดใจต่อความเป็นอยู่ของนักบวชที่ขาดการปฏิบัติมากขึ้น

นอกจากสอนนักธรรมแล้ว ในพรรษานั้นหลวงพ่อได้สมัครสอบนักธรรมเอกด้วย ซึ่งก็ปรากฏว่าสอบได้ แต่พอออกพรรษา ท่านก็จัดเตรียมบริขารสำหรับจาริกธุดงค์ เพื่อออกแสวงหาครูบาอาจารย์ด้านการปฏิบัติดังที่ได้ตั้งใจไว้ต่อไป

เริ่มชีวิตธุดงค์

ต้นปี พ.ศ. ๒๔๘๙ พระชาได้ชวนพระถวัลย์เป็นเพื่อนร่วมเดินทาง และทั้ง ๒ รูป ได้ออกธุดงค์มุ่งสู่ภาคกลางเดินไปเรื่อยจนผ่านดงพญาเย็นถึงหมู่บ้านยางคู่ ตำบลยางคู่ จังหวัดสระบุรี เมื่อได้พักอยู่ที่นั่นระยะหนึ่ง จึงพิจารณาเห็นว่าได้เดินทางโดยไม่มีจุดหมายนานพอสมควรแล้ว ควรหาที่เหมาะสมที่มีครูบาอาจารย์อยู่เป็นที่พึ่งจะดีกว่า จึงเดินทางเข้าสู่จังหวัดลพบุรี มุ่งสู่วัดเขาวงกต สำนักของหลวงพ่อเภา แต่ก็น่าเสียดายว่า หลวงพ่อเภาท่านมรณภาพเสียแล้ว เหลือแต่พระอาจารย์วรรณ ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของหลวงพ่อเภาอยู่ดูแลสั่งสอนแทน แต่ก็ยังดีได้อาศัยศึกษาระเบียบข้อปฏิบัติที่หลวงพ่อเภาท่านวางไว้ และได้อ่านคติพจน์ที่หลวงพ่อเขียนไว้ตามปากถ้ำ และตามที่อยู่อาศัยเพื่อเตือนใจ ทั้งได้มีโอกาสศึกษาพระวินัยจนเป็นที่เข้าใจยิ่งขึ้น

ในพรรษานี้ นอกจากการศึกษาพระวินัยจากหนังสือ *วิสุทธิมรรค* และ *บุพพสิกขาวัณณนา* แล้ว หลวงพ่อยังได้รับคำแนะนำจากพระอาจารย์ชาวกัมพูชารูปหนึ่ง เป็นผู้แตกฉานทั้งด้านปริยัติและปฏิบัติ ซึ่งได้เข้ามาอยู่ในประเทศไทย เพื่อสอบทานพระไตรปิฎกไทย พระอาจารย์รูปนี้ท่านมีความจำที่แม่นยำมากในพระวินัยบัญญัติ มีความรู้แตกฉานในคัมภีร์ แต่ท่านเป็นพระธุดงค์ชอบอยู่ตามป่าตามเขา สำหรับพระอาจารย์ชาวกัมพูชารูปนี้ มีเรื่องหนึ่ง ซึ่งทำให้หลวงพ่อรู้สึกชื่นชมและสรรเสริญน้ำใจของท่านอยู่เสมอก็คือ

วันหนึ่งหลวงพ่อได้ศึกษาพระวินัยกับพระอาจารย์หลายข้อ มีอยู่ข้อหนึ่งท่านบอกคลาดเคลื่อนไปตามปกติเมื่อได้ศึกษาพระวินัยและทำกิจวัตรแล้ว ถึงเวลากลางคืน หลวงพ่อชอบขึ้นไปเดินจงกรมนั่งสมาธิอยู่บนหลังเขา วันนั้นประมาณ ๔ ทุ่มกว่า ขณะที่กำลังเดินจงกรมอยู่ ได้ยินเสียงกิ่งไม้แห้งดังกรอบแกรบใกล้เข้ามา ๆ ท่านเข้าใจว่าคงเป็นงูหรือสัตว์อย่างอื่นออกหากิน แต่พอเสียงนั้นดังมาใกล้ ๆ ท่านก็มองเห็นว่าเป็นพระอาจารย์ชาวกัมพูชานั่นเอง จึงถามว่า

"ท่านอาจารย์มีธุระอะไรครับ จึงได้มาดึก ๆ ดื่น ๆ "

"ผมบอกวินัยท่านผิดข้อหนึ่ง " พระอาจารย์ชาวกัมพูชาตอบ

"ท่านอาจารย์ไม่ควรลำบากถึงขนาดนี้เลย ไฟส่องทางก็ไม่มี เอาไว้พรุ่งนี้จึงบอกผมใหม่ก็ได้ครับ" หลวงพ่อกราบเรียนด้วยความเกรงใจ

"ไม่ได้ ๆ เกิดผมตายไปคืนนี้ ท่านนำไปสอนคนอื่นผิด ๆ อีก เป็นบาปเป็นกรรมเปล่า ๆ" พระอาจารย์ชาวกัมพูชายืนยันเจตนารมณ์ และเมื่อท่านได้บอกพระวินัยใหม่เรียบร้อยแล้วก็กลับไป ทำให้หลวงพ่อซึ้งในน้ำใจของพระอาจารย์รูปนั้นมาก ว่าท่านมองเห็นประโยชน์ของผู้อื่นอย่างแท้จริง แม้มีความผิดพลาดเพียงเล็กน้อยก็มิได้ประมาท ไม่รอให้ข้ามวันข้ามคืน รีบแก้ไขทันที เป็นตัวอย่างที่น่าสรรเสริญและถือปฏิบัติตามอย่างยิ่ง

เชื้อกรรม

การปฏิบัติของหลวงพ่อที่เขาวงกตในขณะนั้นรู้สึกว่ายังไม่แยบคายเท่าใดนัก ท่านได้ทดลอง

วิธีการภาวนาหลายอย่าง วันหนึ่งนึกถึงครั้งยังเป็นสามเณรอยู่ที่วัดก่อนออก เคยได้เห็นพระกรรมฐานมีลูกประคำห้อยคอ สำหรับใช้ภาวนากันลืม จึงคิดอยากจะได้มาภาวนาทดลองดูบ้าง มองไปเห็นลูกตะแบกกลม ๆ อยู่บนต้น ครั้นจะไปปลิดเอามาเองก็กลัวจะเป็นอาบัติ

วันหนึ่งมีพวกลิงพากันมาหักกิ่งไม้ รูดลูกตะแบกเล่น หลวงพ่อจึงเก็บเอาลูกตะแบกเหล่านั้นมา แต่ไม่มีอะไรร้อยให้เป็นพวง จึงถือเอาไว้ เวลาภาวนาจบบทหนึ่งก็ปล่อยลูกตะแบกลงกระป๋องลูกหนึ่ง ทีละลูกจนครบ ๑๐๘ ลูก ทำอยู่อย่างนั้น ๓ คืน จึงเกิดความรู้สึกว่าไม่ถูกจริต จึงได้หยุดนับลูกตะแบก แม้ในการเจริญอานาปานสติภาวนา หลวงพ่อก็ยังแสวงหาจุดพอดีอยู่เช่นกัน

"แม้ในการสงสัยอยู่ว่าสมาธิเป็นอย่างไรหนอ คิดหาไป นั่งสมาธิไป จิตยิ่งฟุ้ง ยิ่งคิดมาก เวลาไม่นั่งกลับค่อยยังชั่ว แหม! มันยากจริง ๆ ถึงยากก็ทำไม่หยุด ทำอยู่อย่างนั้น ถ้าอยู่เฉย ๆ แล้วสบาย เมื่อตั้งใจว่าจะทำให้จิตเป็นหนึ่ง ยิ่งเอาใหญ่ มันยังไงกัน ทำไมจึงเป็นอย่างนี้ ต่อมาจึงคิดได้ว่า มันคงเหมือนลมหายใจเรานี้กระมัง ถ้าว่าจะตั้ง ให้หายใจน้อย หายใจใหญ่ หรือให้มันพอดี ดูมันยากมาก แต่เวลาเดินอยู่ ไม่รู้ว่าหายใจเข้าออกตอนไหน ในเวลานั้นดูมันสบายแท้ จึงรู้ว่า อ้อ! อาจจะเป็นอย่างนั้นก็ได้ เวลาเราเดินไปตามปกติ มิได้กำหนดหายใจ มีใครเคยเป็นทุกข์ถึงลมหายใจบ้างไหม? ไม่เคย สบายจริง ๆ ถ้าไปนั่ง ตั้งใจเอาให้มันสงบ มันก็เลยเป็นอุปาทานยึดใส่ ตั้งใส่ หายใจสั้น ๆ ยาว ๆ เลยไม่เป็นอันกำหนด จิตเกิดมีทุกข์ยิ่งกว่าเก่า เพราะอะไร? เพราะความตั้งใจของเรากลายเป็นอุปาทานเข้าไปยึด เลยไม่รู้เรื่อง มันลำบากเพราะเราเอาความอยากเข้าไปด้วย"

ปี ๒๔๘๙ ที่หลวงพ่อได้จำพรรษาที่วัดเขาวงกตนั้น ได้มีเหตุการณ์แปลกอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งทำให้ท่านเกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องของ หลักการประพฤติปฏิบัติ ยิ่งขึ้น

วันหนึ่งขณะที่ขึ้นไปอยู่หลังเขา หลังจากได้เดินจงกรมและนั่งสมาธิแล้ว หลวงพ่อก็เตรียมตัวพักผ่อน ด้วยเหตุที่ท่านเป็นคนกลัวผี แม้จะกล้าขึ้นไปอยู่โดดเดี่ยวเช่นนั้น ท่านก็ยังต้องท่องเวทมนต์คาถากันภูติผีปีศาจก่อนจำวัดเสมอ แต่วันนั้นเชื่อความบริสุทธิ์ของตนเอง จึงไม่ได้ท่องคาถาอะไร ขณะที่กำลังเคลิ้มจะหลับ ปรากฏเหมือนมีอะไรมารัดที่คอ แน่นเข้า ๆ แทบหายใจไม่ออก ทั้งนี้จะเป็นอุปาทานของท่านเองที่เคยสวดมนต์กันผีแล้วไม่ได้สวด หรือจะเป็นปรากฏการณ์จริงก็ไม่อาจทราบได้ อย่างไรก็ตาม ท่านยังมีสติอยู่ คงภาวนาพุทโธ ๆ เรื่อยไป จนอาการค่อย ๆ คลายออกไป พอลืมตาได้ แต่ร่างกายยังกระดิกไม่ได้ จึงภาวนาต่อไปจนพอกระดิกตัวได้ แต่ยังลุกไม่ได้ เอามือลูบตามตัว นึกว่ามิใช่ตัวของตัวเอง ภาวนาจนลุกขึ้นนั่งได้แล้ว ท่านก็รู้สึกมั่นใจว่า เอาตัวรอดได้นี้ด้วยอำนาจของการภาวนา พุทโธ และสำนึกว่าเรื่องนี้เกี่ยวข้องกับความบริสุทธิ์ของศีล เรื่องเช่นนี้จะเป็นอันตรายเฉพาะกับคนทุศีลเท่านั้น

ท่านก็เลยได้ข้อคิดว่า เวทมนต์คาถาต่าง ๆ นั้นไม่ใช่เรื่องจำเป็นอะไร เป็นความงมงายเท่านั้น ที่สำคัญคือ การรักษาศีลและฝึกอบรมจิต นับตั้งแต่นั้นมาท่านก็เพิ่มความระวังสำรวม โดยเฉพาะเรื่องศีลมิให้มีความบกพร่องเกิดขึ้น ปัจจัย (เงิน) และสิ่งของที่ได้มาโดยไม่บริสุทธิ์ตาม

พระวินัย ท่านก็สละหมด และปฏิญาณว่าสิ่งใดที่ไม่บริสุทธิ์และไม่ถูกต้องตามพระวินัย จะไม่ยอมรับ ไม่เกี่ยวข้อง และไม่ล่วงละเมิดเป็นอันขาด

แต่สำหรับกามราคะนั้นก็คงเป็นปัญหาที่หลวงพ่อต้องใช้ความพยายามอย่างหนักหน่วงต่อไป เพราะเป็นเรื่อง "ยากยิ่งสิ่งเดียว" สำหรับท่านยิ่งนัก

ในระหว่างที่ยังเป็นพระนวกะ กามราคะเคยทำให้ท่านมีความคิดไขว้เขวจนเกือบถลำ

"สมัยก่อนผมก็เคยคิดเหมือนกัน เมื่ออายุพรรษาได้ ๕ - ๖ พรรษานึกถึงพระพุทธเจ้า ปฏิบัติ ๕ - ๖ พรรษาก็ปฏิบัติได้แล้ว แต่เรามันห่วงโลก มันอยากจะกลับไปอีกแหละ จะไปสร้างโลกสักพักหนึ่ง จะดีละกระมัง มันจะได้รู้เรื่องอะไรต่ออะไรดี พระพุทธองค์ท่านก็ยังมีราหุลเว้ย ไอ้เรามันจะเกินไปละกระมัง ก็นั่งภาวนาไปเรื่อย ๆ ก็เลยเกิดความรู้มา ดีเหมือนกัน แต่พระพุทธเจ้าองค์นี้น่ากลัวจะไม่เหมือนองค์ก่อน มันมาต่อต้านนะ องค์นี้น่ากลัวจะจมลงไปในโคลนเลย มันจะไม่เหมือนพระพุทธเจ้าองค์ก่อนละกระมัง นี่มันต่อต้านกันเรื่อยมา..."

ดังนั้น ในพรรษาที่แปดนี้ หลวงพ่อเริ่มหาวิธีกำจัดกามราคะ แต่ยังไม่ค่อยประสบความสำเร็จเท่าที่หวังไว้

"ไม่ดูหน้าผู้หญิงเลยตลอดพรรษา พูดก็พูดได้แต่ไม่ดูหน้า แต่ตามันถีบขึ้นนะ มันอยากจะดูเขาแทบตาย ไปบิณฑบาตอยู่ลพบุรี เดินมา ออกพรรษาดูซิว่า ผู้หญิงเราไม่ดูหน้าตั้ง ๓ เดือนแล้ว กิเลสมันคงจะโทรมไปแล้วกระมัง พอมันตั้งใจ มันก็ดูปุ๊บ โอ! เครื่องแต่งตัวแดง ๆ ประหลาดมา วูบตาเลย โอย! แข้งขาอ่อนหมด แหมนึกว่าเมื่อไรหนอมันจะหมดกิเลส ท้อใจเลยนะ มันไม่ใช่อย่างนั้น มันต้องเกิดจากการภาวนาให้รู้เรื่องตามความเป็นจริงของมัน แต่แรก ๆ ก็ต้องออกห่างกัน"

หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต

ในระหว่างที่จำพรรษาอยู่ที่เขาวงกตนั้น หลวงพ่อได้ยินเรื่องราวของ พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต ผู้มีคุณธรรมสูง ชำนาญด้านวิปัสสนาธุระ มีประชาชนเคารพเลื่อมใสมาก และเล่าลือกันว่าเป็นพระอรหันต์ ได้มาจำพรรษาอยู่ที่วัดป่าหนองผือนาใน อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร โดยโยมอินทร์มรรคทายกวัดเขาวงกตเล่าให้ฟังและแนะนำให้ไปนมัสการ เพราะเคยอยู่ปฏิบัติรับใช้หลวงปู่มั่นมาแล้ว และซาบซึ้งในปฏิปทาของท่านเป็นอันมาก เมื่อออกพรรษาแล้ว หลวงพ่อพิจารณาเห็นว่า พระถวัลย์กำลังสนใจในการท่องบ่นตำรับตำรา ควรอนุญาตให้ท่านลงไปเรียนต่อที่กรุงเทพฯ จึงได้ตกลงแยกทางกับเพื่อนสหธรรมิกซึ่งได้ติดตามมาจากวัดบ้านก่อ ส่วนตัวหลวงพ่อจะเดินธุดงค์ไปนมัสการหลวงปู่มั่น ในการเดินธุดงค์ครั้งนี้มีพระไปด้วยกัน ๔ รูป ซึ่งรวมทั้งพระชาวภาคกลาง ๒ รูป พากันเดินทางย้อนกลับมาที่จังหวัดอุบลราชธานี พักที่วัดก่อนออกชั่วคราว แล้วจึงเดินทางต่อมุ่งหน้าไปยังจังหวัดสกลนคร

คืนที่สิบคณะธุดงค์เดินทางถึงพระธาตุพนม นมัสการพระธาตุและพักที่นั่น ๑ คืน แล้วออกเดินทางไปอำเภอนาแก จังหวัดนครพนม แวะนมัสการพระอาจารย์สอนที่ภูค้อเพื่อศึกษาข้อวัตรปฏิบัติของท่าน พักอยู่ที่นั่น ๒ คืนจึงเดินทางต่อไป แต่ได้แยกทางกันเป็น ๒ พวก เพราะตัวท่านเองตั้งใจว่า ก่อนไปถึงสำนักหลวงปู่มั่น ควรแวะสนทนาธรรมและศึกษาข้อปฏิบัติจากพระอาจารย์องค์อื่น ๆ ไปด้วยในระหว่างทาง เพื่อจะได้เทียบเคียงกันดู

จากภูค้อคณะที่ไปด้วยกันได้รับความลำบากเหน็ดเหนื่อยมาก สามเณร ๑ รูปกับอุบาสก ๒ คน

เห็นว่าตัวเองคงไปไม่ไหวจึงลากลับบ้านเดิม แต่หลวงพ่อกับพระอีก ๒ รูป เดินทางต่อไป โดยไม่ยอมเลิกล้มความตั้งใจ และในที่สุดคณะของท่านก็ได้เดินทางถึงสำนักของหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต วัดหนองผือนาใน อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร

พอย่างเข้าสำนัก หลวงพ่อรู้สึกประทับใจทันทีในบรรยากาศอันสงบวิเวกและร่มรื่นด้วยหมู่แมกไม้ธรรมชาติ ได้เห็นลานวัดสะอาดสะอ้าน เห็นกิริยามารยาทของพระภิกษุสามเณรเป็นที่น่าเลื่อมใส จึงเกิดความพอใจมากกว่าสำนักใด ๆ ที่เคยสัมผัสมา พอถึงตอนเย็น ได้เข้ากราบนมัสการหลวงปู่พร้อมด้วยศิษย์ของท่าน เพื่อฟังธรรมร่วมกัน หลวงปู่มั่นได้ซักถามเรื่องราวต่าง ๆ เช่น อายุพรรษา และสำนักที่เคยปฏิบัติมาแล้ว เมื่อหลวงพ่อกราบเรียนว่า มาจากสำนักพระอาจารย์เภา วัดเขาวงกต จังหวัดลพบุรี พร้อมกับเอาจดหมายของโยมอินทร์ที่ฝากมาถวายหลวงปู่มั่น ท่านก็ปรารภว่า "ท่านเภาก็เป็นพระแท้องค์หนึ่งในประเทศไทย"

ต่อจากนั้นท่านก็ให้โอวาท ปรารภถึงเรื่องนิกายทั้งสองคือ ธรรมยุติและมหานิกายซึ่งเป็นเรื่องที่ติดข้องอยู่ในใจของหลวงพ่อมาก่อนหน้านั้นแล้ว โดยหลวงปู่มั่นได้ชี้แจงว่า การประพฤติปฏิบัตินั้น ถ้าถือพระธรรมวินัยเป็นหลักแล้ว ก็ไม่ต้องสงสัยในนิกายทั้งสอง ดังนั้นไม่มีความจำเป็นที่หลวงพ่อจะต้องญัตติเข้าธรรมยุตินิกายตามครูบาอาจารย์ เช่น ที่ลูกศิษย์ลูกหาของหลวงปู่มั่นนิยมทำกัน อีกประการหนึ่ง ทางมหานิกายก็จำเป็นต้องมีพระผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบเช่นเดียวกัน หลวงปู่มั่นได้ให้เหตุผลกับหลวงพ่อเช่นนี้

ต่อไปท่านก็ได้พูดถึงเรื่อง ศีล สมาธิ ปัญญา ให้ฟังจนเป็นที่พอใจและหายสงสัย และได้อธิบายเรื่อง พละ ๕ อิทธิบาท ๔ ให้ฟังอีกด้วย ศิษย์ทุกคนต่างก็ตั้งอกตั้งใจฟังด้วยความสนใจมีอาการอันสงบเสงี่ยม หลวงพ่อได้เล่าว่า ทั้ง ๆ ที่ท่านเดินทางมาด้วยความเหน็ดเหนื่อยตลอดทั้งวัน พอได้ฟังโอวาทหลวงปู่มั่นแล้ว รู้สึกว่าความเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าได้หายไปจนหมดสิ้น จิตหยั่งลงสู่สมาธิด้วยอาการสงบ มีความรู้สึกว่าตัวลอยอยู่บนอาสนะ นั่งฟังอยู่จนกระทั่งเที่ยงคืนจึงเลิกประชุม

คืนที่สอง หลวงปู่มั่นได้แสดงปกิณกธรรมต่าง ๆ ให้ฟัง จนหลวงพ่อหมดสงสัยในหนทางประพฤติปฏิบัติ มีความปลาบปลื้มปีติในธรรมอย่างที่ไม่เคยมีมาก่อน ได้กำลังใจและความอาจหาญที่จะบรรลุมรรคผลนิพพานให้ได้ คำสอนที่ท่านหลวงปู่มั่นเน้นที่สุดในครั้งนั้นคือเรื่อง *สกฺขีภูโต* คือการเอาตัวเป็นพยานของตัว และอีกเรื่องหนึ่งที่ประทับใจท่านมากคือ ความแตกต่างระหว่างตัวจิตและอาการต่าง ๆ ของจิต

"พูดถึงอาการทั้งหลายเหล่านี้ ท่านอาจารย์มั่นท่านบอกว่า เป็นอาการ เราไม่รู้อาการทั้งหลายก็นึกว่าเป็นความจริงทั้งหมด นึกว่าจิตเราทั้งหมด แต่มันเป็นอาการทั้งนั้นน่ะ พอท่านบอกว่าเป็นอาการ เราสว่างเลยทีเดียว อย่างความดีใจอย่างนี้มันก็มีอยู่ในใจ แต่ว่ามันเป็นอาการ มันคนละอย่างคนละชั้นกันอยู่กับตัวจิต ถ้าความเป็นจริงรู้แล้ว มันก็เลิก มันก็วาง เป็นสมมุติแล้วมันก็เป็นวิมุตติ มันเป็นอยู่อย่างนี้ คนบางคนก็เอามารวมทั้งหมดเป็นตัวจิตเสีย ความเป็นจริงมันเป็น

อาการกับผู้รู้ ติดต่อกันอยู่ ถ้าเรารู้จักอันนี้แล้ว ก็เรียกว่ามันไม่มีอะไรมาก"

ในวันที่สาม หลวงพ่อได้กราบลาหลวงปู่มั่น แล้วเดินธุดงค์ลงมาทางอำเภอนาแก จังหวัดนครพนม หลวงพ่อเล่าถึงบรรยากาศที่ได้สัมผัสกับหลวงปู่มั่นที่สำนักป่าหนองผือนาใน แก่พระเณรในเวลาต่อมาว่า

"...ที่ผมได้ความรู้ความฉลาด จนได้มาแบ่งปันพวกท่านทั้งหลายนั้น ก็เพราะผมได้ไปกราบครูบาอาจารย์มั่น ไปพบท่าน แล้วก็เห็นสภาพวัดวาอารามของท่าน ถึงจะไม่สวยงาม แต่ก็สะอาดมาก พระเณรตั้ง ๕๐ - ๖๐ เงียบ! ขนาดจะถากแก่นขนุนซักผ้าก็ยังแบกเอาไปฟันอยู่โน้นไกล ๆ โน้น! เพราะกลัวจะก่อกวนความสงบของหมู่เพื่อน พอตักน้ำทำกิจอะไรเสร็จ ก็เข้าทางจงกรมของใครของมัน ไม่ได้ยินเสียงอะไร นอกจากเสียงเท้าที่เดินเท่านั้นแหละ ประมาณ ๑ ทุ่ม เราก็เข้าไปกราบท่านเพื่อฟังธรรม ได้เวลาพอสมควร ประมาณ ๔ ทุ่มหรือ ๕ ทุ่มก็กลับกุฏิ เอาธรรมะที่ได้ฟังไปวิจัยไปพิจารณา เมื่อได้ฟังเทศน์ท่าน มันอิ่ม เดินจงกรมทำสมาธินี่ มันไม่เหน็ดไม่เหนื่อย มันมีกำลังมาก ออกจากที่ประชุมกันแล้วก็เงียบ! บางครั้งอยู่ใกล้ ๆ กัน เพื่อนเขาเดินจงกรมอยู่ตลอดคืนตลอดวัน จนได้ย่องไปดูว่าใคร ท่านผู้นั้นเป็นใคร ทำไมถึงเดินไม่หยุดไม่พัก นั่นเพราะจิตใจมันมีกำลัง..."

หลังจากออกจากสำนักหลวงปู่มั่นแล้ว หลวงพ่อกับคณะก็เดินธุดงค์รอนแรม พักภาวนาตามป่าเขามาเรื่อย ๆ ในขณะนั้น ไม่ว่าจะเดินจงกรมหรือนั่งสมาธิอยู่ที่ใดก็ตาม มีความรู้สึกราวกับว่าหลวงปู่มั่นคอยติดตามให้คำแนะนำตักเตือนอยู่ตลอดเวลา หลาย ๆ คนเคยคิดสงสัยว่า เพราะเหตุใดหลวงพ่อจึงพักอยู่ที่สำนักหลวงปู่มั่นเพียง ๒ - ๓ วันเท่านั้น ทั้ง ๆ ที่อยู่ในขณะเสาะแสวงหาครูอาจารย์ หลวงพ่อเคยให้คำตอบเปรียบเทียบในทำนองนี้ว่า "คนตาดี พบดวงไฟก็มองเห็นแสงสว่าง ส่วนคนตาบอด ถึงจะนั่งเฝ้าดวงไฟก็ไม่เห็นอะไร"

อย่างไรก็ตาม หลังจากกราบนมัสการหลวงปู่มั่นแล้ว ศรัทธาของหลวงพ่อแกร่งกล้าขึ้น พร้อมที่จะเอาชีวิตเป็นเดิมพันในการทำความเพียร เพราะแนวทางปฏิบัติที่ต้องดำเนินก็ชัดเจนแล้ว เมื่อถึงอำเภอนาแก พระบุญมีได้แยกทางกับคณะธุดงค์ เหลือแต่หลวงพ่อ พระเลื่อมและปะขาวแก้ว

ผจญฝูงหมาป่า

วันหนึ่งหลวงพ่อและคณะได้เดินทางมาถึงป่าชายเขาแห่งหนึ่ง เวลานั้นใกล้จะมืดเต็มทีแล้ว ก็เลยหาที่ปักกลด เวลาล่วงไปประมาณสามทุ่มเศษ ๆ ได้มีหมาป่าฝูงหนึ่งวิ่งผ่านมา เมื่อพวกมันเหลือบมาเห็นท่านเข้า ต่างก็วิ่งกรูกันเข้ามาจะทำอันตราย หลวงพ่อรู้สึกตกใจ ไม่รู้จะทำอย่างไร ก็เลยเอาผ้ามุ้งกลดลง ตั้งสติ กำหนดจิต อธิษฐานว่า

"ข้ามาที่นี่ไม่ได้มาเพื่อเบียดเบียนใคร มาเพื่อต้องการบำเพ็ญคุณความดี มุ่งต่อความพ้นทุกข์ ถ้าหากว่าเราเคยได้กระทำกรรมต่อกันมา ก็ขอให้กัดข้าให้ตายไปเสียเถิด เพื่อเป็นการชดใช้หนี้กรรมเก่า แต่ถ้าไม่เคยมีเวรมีภัยต่อกันแล้ว ก็ขอให้หลีกไป"

นั่งหลับตาภาวนาปลงสังขาร ยอมสละชีวิต หมาป่าเหล่านั้นก็วิ่งวนไปวนมาอ้อมกลดอยู่ทั้งเห่าทั้งขู่คำราม ทำท่าจะบุกเข้ามาในกลด จิตเกิดความรู้สึกกลัวมาก นั่งไปได้สักพักหนึ่ง ก็ปรากฏเห็นหลวงปู่มั่น ฉายไฟแวบ ๆ มา พอมาถึงท่าน ก็ตวาดขึ้นด้วยเสียงอันดังว่า

"ไป๊! พวกสูจะมาทำอะไรเขาอยู่ที่นี่เล่า" ท่านเงื้อท่อนไม้ขึ้นคล้ายจะตี หมาป่าเหล่านั้นก็แตกตื่นวิ่งหนีไป หลวงพ่อคิดว่าท่านหลวงปู่มั่นมาช่วยจริง ๆ ก็เลยลืมตาขึ้น ก็ไม่เห็นอะไร ฝูงหมาป่าก็หายไปด้วย ไม่มีเหลืออยู่เลยแม้แต่ตัวเดียว

อยู่ป่าช้าครั้งแรก

รุ่งเช้าหลวงพ่อกับคณะเดินทางถึงวัดโปร่งคลอง ซึ่งเป็นสำนักของพระอาจารย์คำดี ได้ขอเข้าพำนักบำเพ็ญภาวนาด้วย ขณะนั้นเป็นฤดูแล้งพื้นดินแห้ง เหมาะแก่การพักตามโคนไม้ พระบางรูปในสำนักจึงไปอยู่ป่าช้า เพื่อหาความวิเวก หลวงพ่อเกิดความสนใจ อยากจะไปทดลองดู เพราะไม่ลองก็คงไม่รู้ว่าเป็นอย่างไร และจะมีประโยชน์ต่อการปฏิบัติอย่างใดบ้าง แต่ขณะเดียวกันอีกใจหนึ่งก็ไม่ยอมไป ความกลัวผียังฝังอยู่ในจิต แต่ในที่สุดท่านก็บังคับตัวเองให้ไปจนได้

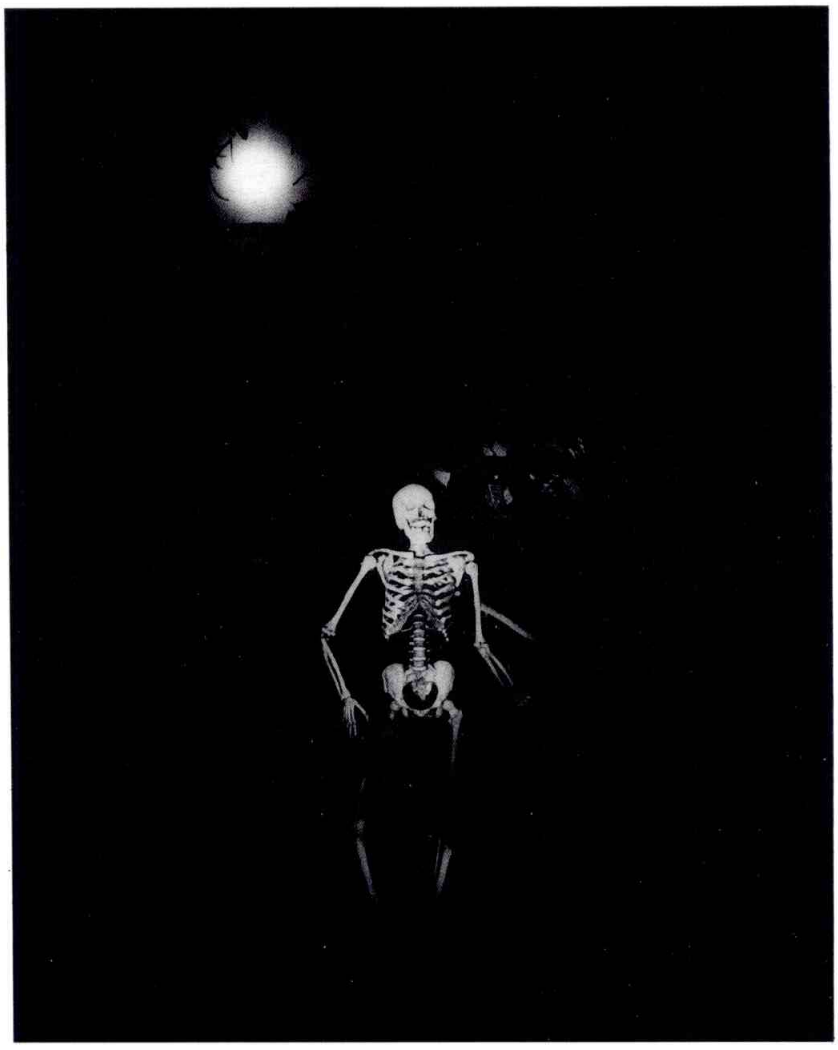

"ตอนบ่าย ๆ กลัวมากไม่อยากจะไป จะทำยังไงก็ไม่ได้ บอกให้ไปมันก็ไม่ไป ชวนเอาตาปะขาวแก้วไปด้วย ไปให้มันตายเสีย ถ้าหากจะถึงที่ตายก็ให้มันตายเสีย มันลำบากนัก โง่นักก็ให้มันตายเสีย พูดอยู่ในใจอย่างนี้ ทั้ง ๆ ที่ใจก็ไม่อยากจะไปนั่นแหละ แต่ก็บังคับมัน จะรอให้พร้อมหมดทุกอย่างนั้นมันไม่พร้อมหรอก ถ้าอย่างนั้นก็ไม่ได้ทรมานมัน ต้องพามันไป โอ๊ย! พอไปถึงป่าช้าแล้วไม่เคยเลย ในชีวิตไม่เคยอยู่ป่าช้า ตาปะขาวจะมาอยู่ใกล้ ๆ ไม่ยอมให้อยู่ ให้หนีไปอยู่นู้นไกล ๆ โน่น ความจริงแล้วก็อยากให้เขามาอยู่ใกล้ ๆ เหมือนกัน แต่ก็กลัวจิตจะไปยึด คิดว่ามีเพื่อนอยู่ใกล้ ๆ มันจะไม่กลัว ก็เลยไม่เอา ให้หนีไปไกล ๆ เดี๋ยวตัวเองจะไปคิดอาศัยเขา กลัวนักก็ให้มันตายเสีย คืนนี้ มันจะเป็นยังไง ทั้งกลัว ทั้งทำนะ ไม่ใช่ว่าไม่กลัว แต่ก็กล้า อย่างมากก็ถึงที่ตายเท่านั้นแหละ

พลบค่ำลงสักนิด ก็พอดีเลย โชคดี เขาหามศพโตงเตง ๆ มาที่นี่ ฮือ! ทำไมถึงเหมาะกันอย่างนี้ โอ๊ย! เดินไปก็แทบจะไม่รู้สึกว่าเท้าแตะพื้นดินเลยทีนี้ หนี! เขานิมนต์ให้ไปมาติกา ไม่ไปมาติกาให้ใครทั้งนั้นแหละ หนี! ไปได้สักพักหนึ่งก็กลับมา เขาก็ยิ่งเอาศพมาฝังไว้ใกล้ ๆ ที่ปักกลดไม้ไผ่ที่หามศพเขาเอามาสับฟากทำเป็นแคร่ให้นั่ง ฮือ! จะทำยังไงดีละทีนี้ หมู่บ้านกับป่าช้าก็ห่างกันประมาณ ๒ – ๓ กิโลโน่นแหละ มีแต่ตายเท่านั้นแหละ ทีนี้จะทำยังไง ก็ยอมตายเท่านั้นแหละ ตาปะขาวจะเข้ามาอยู่ใกล้ ๆ ก็ไล่ให้ไป ให้มันตายเสีย ทำไมมันกลัวเอานักหนา ทีนี้จะได้สนุกกันแหละ ไม่กล้าทำก็ไม่รู้จักหรอกว่าเป็นอย่างไร โอ๊ย! ช่างมีรสมีชาติจริง ๆ เดินก็แทบจะไม่รู้สึกว่าเท้าแตะดิน มืดลง ๆ จะไปที่ไหนล่ะทีนี้ อยู่กลางป่าช้าโน่น เอ้า! ให้มึงตาย มึงเกิดมาตายมิใช่หรือ ต่อสู้กันอยู่อย่างนั้นแหละ

พอตะวันลับขอบฟ้าไป ความรู้สึกก็บอกให้เข้าไปอยู่ในกลด เดินก็ก้าวขาไม่ออก ความรู้สึกก็เร้าให้เข้าไปอยู่ในกลด เดินจงกรมอยู่ด้านหน้ากลดที่ปักไว้ ตรงกันข้ามกับที่ฝังศพ ตอนเดินหันหน้าไปทางที่ปักกลดไว้ ค่อยยังชั่ว แต่พอหันหลังกลับ เดินไปไม่รู้เป็นยังไง เหมือนกับมีอะไรมาดึงทางด้านหลัง เย็นวูบ ๆ วาบ ๆ อย่างนี้แหละฝึกหัด กลัวมากเดินไม่ได้ก้าวขาไม่ออกก็หยุด หายแล้วก็เดินต่อไป เมื่อมืดลงพอสมควรก็เข้าไปอยู่ในกลด รู้สึกโล่งอกไปเป็นกอง สบายใจเหมือนกับอยู่ภายในกำแพง ๗ ชั้น เห็นบาตรตัวเองใบเดียว ก็เป็นเหมือนกับเพื่อน บาตรก็เป็นเพื่อนได้ คนไม่มีเพื่อนเลยนึกเอาบาตรเป็นเพื่อน มองเห็นบาตรตัวเองก็รู้สึกดีใจ จิตมันไม่มีที่พึ่ง เลยไปพึ่งบาตร นี่แหละเราจะได้ดูจิตของเรา นั่งอยู่ในกลด เฝ้าสังเกตดูผีหลอกอยู่ตลอดคืนจนสว่าง ไม่ได้นอนแม้แต่สักนิดเลย มันกลัว ทั้งกลัวทั้งกล้าฝึกกล้าทำ นั่งจ้องอยู่ตลอดคืน ไม่ง่วงนอนเลย ความง่วงมันก็กลัวผีหลอกเหมือนกัน นั่งอยู่ตลอดคืนอย่างนั้นแหละ ใครล่ะจะกล้าทำ เรื่องของการปฏิบัตินี้ ถ้าจะเอาตามใจของตัวเองแล้วใครล่ะจะทำ มันกลัวถึงขนาดนี้น่ะ ทุกสิ่งทุกอย่างถ้าเราไม่ทำ มันไม่เกิดประโยชน์ เพราะไม่ได้ปฏิบัติ นี่แหละเราได้ปฏิบัติ

พอรุ่งเช้าขึ้นมา โอ๊ย! รู้สึกดีใจมาก ไม่ตายแล้วเราทีนี้ รู้สึกสบายใจจริง ๆ อยากให้มีแต่กลางวันทั้งหมดไม่อยากให้มีกลางคืน ความรู้สึกภายในใจอยากฆ่ากลางคืนทิ้ง อยากให้มีแต่

กลางวัน สบายใจ ฮือ! ไม่ตายแล้วเราครั้งนี้ ตอนกลางวันก็ได้พักบ้างนิดหน่อย ใจดีไปได้ประมาณ ๕๐ เปอร์เซ็นต์ คิดว่าไม่มีอะไร มีแต่ความกลัวเฉย ๆ คืนที่สองคิดว่าคงจะได้ภาวนาสบาย เพราะมันผ่านมาแล้ว คืนนี้ก็ไม่เห็นมีอะไร

ได้ทดลองกระทั่งสุนัข ไปบิณฑบาตคนเดียว สุนัขวิ่งตามหลังมันจะกัด เอ้า! ไม่ไล่มันแหละ ให้มันกัดเสีย มีแต่เรื่องจะตายทั้งนั้นแหละ มันงับแล้วงับอีก โดนมั่งไม่โดนมั่ง รู้สึกแปลบ ๆ ปลาบ ๆ บางทีก็นึกว่าปลีแข้งขาดไปอย่างนั้นแหละ แม่ออกชาวภูไทก็ไม่ช่วยจับสุนัข เพราะคิดว่าผีไปกับพระ มันจึงเห่าและไล่กัดผี ก็เลยปล่อย ไม่ไล่มันแหละ ให้มันกัดเสีย เมื่อคืนนี้ก็กลัวจนเกือบจะตายอยู่แล้ว พอตอนเช้าสุนัขก็ยังจะมาไล่กัดอีก ก็ให้มันกัดเสีย ถ้าแต่ก่อนเราเคยได้กัดมัน แต่มันก็งับผิดงับถูกไปอย่างนั้นเอง นี้แหละเราฝึกหัดตัวของเรา

บิณฑบาตได้มาก็ฉัน พอฉันจังหันเสร็จก็ดีใจ แดดออกมาบ้างรู้สึกอบอุ่น ได้พักผ่อนพอควรแล้วก็เดินจงกรม ตอนเย็นก็คงจะภาวนาดีแหละทีนี้ ได้ทดลองมาแล้วคืนหนึ่ง คงจะไม่เป็นอะไร

พอตกตอนบ่าย ๆ เอาอีกแล้ว หามมาอีกแล้ว ตอนนี้เป็นผู้ใหญ่เสียด้วยซี ทีนี้ยิ่งหนักเข้าไปอีก เอามาเผาอยู่ใกล้ ๆ ข้างหน้าที่ปักกลดเสียด้วยซ้ำทีนี้ โอย! ยิ่งร้ายกว่าเมื่อคืนวานนี้เสียอีก ดีเหมือนกันเขามาเผาเขาช่วยกัน แต่เขาให้ไปพิจารณาศพไม่ไป พอเขากลับหมดแล้วจึงไป โอ๊ย! เขากลับไปหมดแล้ว เผาผีให้เราดูอยู่คนเดียว ไม่รู้จะทำยังไงละ โอย! ไม่รู้จะเอาอะไรมาเปรียบมาเทียบให้ฟังได้ เรื่องความกลัวนี่ ยิ่งกลางคืนด้วยสิ ไฟที่กองฟอนเผาศพเขียว ๆ แดง ๆ พึ่บพั่บ ๆ ลุกบ้างไม่ลุกบ้าง จะเดินจงกรมไปข้างหน้าด้านกองฟอนก็ไปไม่ได้ พอมืดสนิท ก็เข้าในกลดเหมือนเดิม อยู่ในป่าช้ารก ๆ เหม็นกลิ่นควันไฟเผาศพทั้งคืนเลย ยิ่งร้ายกว่าเมื่อวานนี้อีก ไฟลุกพรึบ ๆ พรึบ ๆ นั่งหันหลังให้กับกองไฟจนลืมนอนไม่รู้จักว่าจะนอนยังไง และก็ไม่เคยคิดเลยว่าจะนอน มันตื่นเต้นตาใสอยู่ตลอดคืน มันกลัว กลัวก็ไม่รู้จะไปอาศัยใคร มีแต่เราคนเดียวเท่านั้น ก็ต้องอาศัยเราเท่านั้นแหละ ไม่มีที่ไป คิดจะไปที่ไหนก็ไม่มีที่จะไป เพราะกลางคืนมันมืดอย่างสนิท ก็นั่งตายอยู่ตรงนั้นแหละ จะไปที่ไหนล่ะ ถ้าพูดถึงใจ ถามมันดูว่า มันอยากจะมาทำอย่างนี้ไหม โอย! ถ้าไปทำตามมัน มันจะอยากไปทำไม แล้วใครล่ะเคยคิดอยากจะมาทรมานตัวเองอย่างนี้ ถ้าไม่เชื่อมั่นในคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าในด้านผลของการประพฤติปฏิบัติ

นั่งหันหลังให้กองไฟ จะบังเอิญอะไรไม่รู้ ตอนนั้นดึกประมาณ ๔ ทุ่ม มีเสียงอยู่ข้างหลังในกองไฟดังทึ่งทั่ง ๆ สงสัยว่าศพกลิ้งตกลงมานอกกองฟอน สุนัขจิ้งจอกมาแย่งกันกัดกินซากศพหรือยังไงหนอ แต่ก็ไม่ใช่ นั่งฟังอยู่ ฟังไปอีกคล้าย ๆ เสียงดังครืดคราด ๆ อยู่อย่างนั้นเอ้า! ช่างหัวมันเถอะ อีกสักครู่ก็เดินเข้ามาหา เหมือนเสียงคนเดินเข้ามาทางด้านหลัง เดินหนัก ๆ เหมือนควาย แต่ไม่ใช่ ตอนนั้นประมาณเดือนสาม ใบไม้กำลังร่วง บริเวณนั้น ใบกุงร่วงกองกันอยู่เกลื่อนกล่น ฟังดูได้ยินเสียงเหยียบใบกุงใบใหญ่ เสียงหนัก ๆ ดังโคบ ๆ

บริเวณข้างที่ปักกลดมีจอมปลวกอยู่ลูกหนึ่ง ได้ยินเสียงเดินอ้อมจอมปลวกเข้ามาหา ก็เลยนึกว่า มันจะเข้ามาทำอะไรก็สุดแล้วแต่ เพราะเรายอมตายแล้วนี่ จะคิดหนีไปไหน แต่เอาเข้า

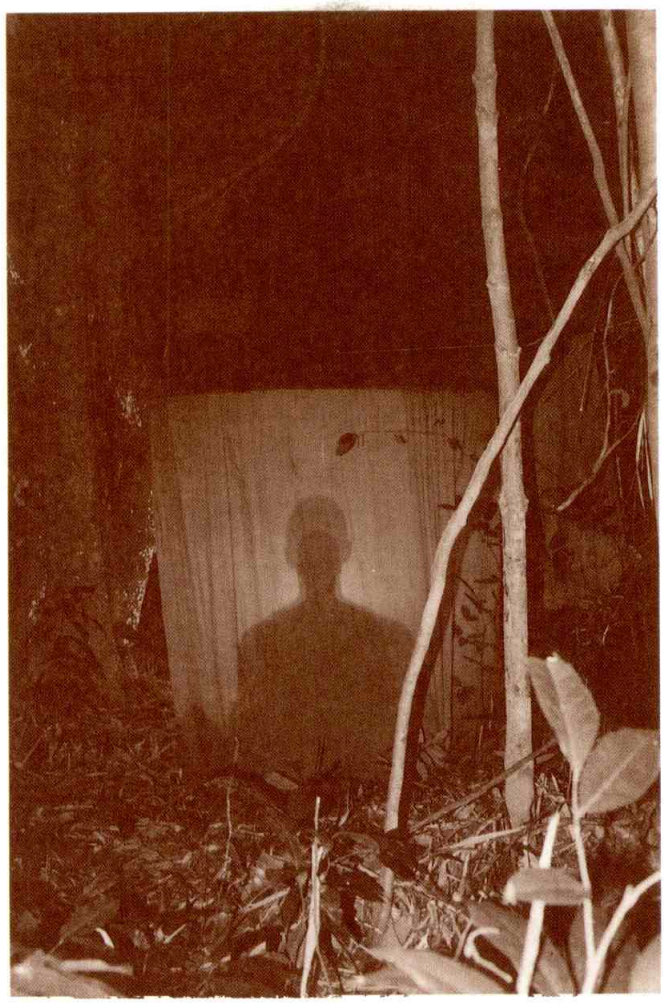

จริง ๆ ก็ไม่เข้ามา เดินโครม ๆ ออกไปข้างหน้าโน้น ตรงไปหาตาปะขาวแก้วโน่น จนเงียบเสียง เพราะอยู่ไกลกัน ไม่รู้เหมือนกันว่าเป็นอะไร เพราะมีแต่ความกลัว จึงทำให้คิดไปหลายอย่าง

นานประมาณครึ่งชั่วโมงเห็นจะได้ ได้ยินเสียงเดินกลับมาอีกแล้ว เดินกลับมาจากตาปะขาวแก้ว เหมือนเสียงคนจริง ๆ เดินตรงเข้ามา ตรงดิ่งเข้ามาเหมือนจะเดินเข้ามาเหยียบพระเข้าอย่างนั้นแหละ จะนั่งหลับตาอยู่อย่างนี้แหละ จะไม่ยอมลืมดูมันละ จะตายก็ให้มันตายอยู่อย่างนี้แหละ พอเดินมาถึงก็หยุด กึ๊ก! ยืนนิ่งเงียบอยู่ข้างหน้ากลด รู้สึกเหมือนกับว่า มันเอามือที่ถูกไฟไหม้มาคว้าไปคว้ามาอยู่ตรงหน้าอย่างนั้นแหละ โอ๊ย! ตายคราวนี้แหละ แข็งกระด้างไปหมดทั้งตัว ลืมพุทโธ ธัมโม สังโฆ หมดทุกสิ่งทุกอย่าง มีแต่ความกลัวอย่างเดียวเต็มตื้นอยู่ในความรู้สึก อัดแน่นตรึงอยู่เหมือนกลอง คิดไปไหนก็ไม่ไป มีแต่ความกลัว คิดไป คิดไปถึงครั้งวันเกิดมา ไม่เคยมีเลยที่จะกลัวเอามากมายถึงขนาดนี้ ไม่รู้จักพุทโธ ธัมโม สังโฆอะไรเลย แน่นตรึงเหมือนกลองเพล เอ้า! มึงอยู่อย่างนี้ กูก็จะอยู่อย่างนี้ ความคิดมันไม่ออกไม่เข้า ไม่รู้ว่าที่นั่งนี่ นั่งอยู่บนอาสนะหรือลอยอยู่บนอาสนะก็ไม่รู้เหมือนกัน มีแต่กำหนดผู้รู้ไว้อย่างเดียวเท่านั้น

มันกลัวมาก ๆ ก็คงเหมือนกับเราตักน้ำใส่ตุ่ม ตักใส่มาก ๆ มันก็เลยล้นปากตุ่มออกมา คงจะเป็นอย่างนั้น มันกลัวมาก กลัวมาก ๆ ก็เลยออกมา เลยถามตัวเองว่า ที่มึงกลัว ๆ นี่มึงกลัวอะไร

ทำไมถึงกลัวเอานักหนา ไม่ได้พูดดอก ใจมันพูดของมันเอง ก็มีคำตอบสวนขึ้นมาว่า กลัวตาย มันว่าอย่างนั้น ก็เลยถามต่อไปอีกว่า ตายมันอยู่ที่ไหน ทำไมถึงกลัวเกินชาวบ้านชาวเมืองเขาเอานักหนา ถามหาความตาย ถามไปถามมา ได้คำตอบว่าตายมันอยู่กับเรา เมื่อมันอยู่กับเราแล้วจะหนีไปที่ไหนจึงจะพ้น จะวิ่งหนี มันก็วิ่งไปด้วย จะนั่งอยู่ มันก็นั่งอยู่ด้วย ลุกขึ้นเดินหนี มันก็เดินไปด้วย เพราะความตายมันอยู่กับเรา มันไม่มีที่จะไปดอก ความตายนี้ ถึงกลัวไม่กลัวมันก็ต้องตาย เพราะความตายอยู่ที่เรานี้เอง หนีมันไม่ได้ดอก พูดตัดบทขึ้นมาอย่างนี้

เมื่อคำถามและคำตอบจบลง อาการความรู้สึกที่เป็นสัญญาแบบเก่า ๆ พลิกขึ้นมา เปลี่ยนขึ้นมาใหม่ ความกลัวที่มีอยู่มาก ๆ หายออกไป เหมือนหน้ามือกับหลังมือ เมื่อเราพลิกกลับ รู้สึกอัศจรรย์มาก ที่ความกลัวมาก ๆ มันหายไปได้ ความไม่กลัวขึ้นมาแทนที่แห่งเดียวกันนี้ โอ๊ย! ใจของเราที่นี้สูงขึ้นจดฟ้านู้นแหละ เมื่อชนะความกลัวนั้นแล้ว ฝนก็เทลงมา ฝนโบกขรพรรษหรือยังไงก็ไม่ทราบ ทั้งเสียงฟ้าเสียงลมเสียงฝน ดังสนั่นหวั่นไหว จนไม่รู้จักกลัวตาย ต้นไม้ล้มลงมาก็ไม่ได้สนใจ ฝนลงหนักมาก ผ้าผ่อนเปียกหมดทุกสิ่งทุกอย่าง ส่วนตัวเราก็นั่งนิ่งอยู่อย่างนั้น ต่อมาก็ร้องไห้ มันร้องไห้เองของมัน น้ำตาไหลพรั่งพรูลงมาอาบแก้ม ก่อนจะร้องไห้ ก็เพราะคิดไปว่าเราเปรียบเสมือนลูกไม่มีพ่อมีแม่แท้ ๆ มานั่งตากฝนอยู่จนตัวสั่นเหมือนคนไม่มีอะไร คิดต่อไปอีกว่าคนที่เขานอนอยู่บ้านอยู่เรือนดี ๆ คืนนี้เขาคงไม่คิดเลยว่า พระนั่งตากฝนอยู่ตลอดคืนก็มีอยู่ เขาคงจะไม่คิด เขาคงจะนอนคลุมผ้าห่มสบายอยู่ที่บ้าน ส่วนตัวเรานี้มานั่งตากฝนอยู่ตลอดคืน มันเรื่องอะไรหนอ คิดไปอย่างนี้แหละ มันวิตกไป แล้วสังเวชชีวิตตัวเองเลยร้องไห้ น้ำตาไหลพราก ๆ เอ้า! น้ำไม่ดีนี่ให้มันไหลออกให้หมด อย่าให้เหลืออยู่ นี้แหละปฏิบัติ มันเอาของมันอยู่อย่างนั้น ที่นี้ไม่รู้จะบอกยังไง เรื่องที่มันเป็นต่อ ๆ ไป ไม่รู้จะบอกยังไง เรามีแต่นั่งอยู่เฉย ๆ เมื่อชนะแล้วมันก็เอาของมันอยู่อย่างนั้น สารพัดจะรู้จะเห็น จะเป็นต่าง ๆ นานาสุดที่จะพรรณนาให้จบลงได้ คิดถึงที่พระพุทธเจ้าท่านบอกว่า *ปัจจัตตัง เวทิตัพโพ วิญญูหิ* วิญญูชนย่อมรู้เฉพาะตนเอง ช่างจริงเหลือเกินหนอ เราทุกข์ เราตากฝนอยู่อย่างนี้ แล้วใครที่จะรู้ด้วยกับเรา ก็รู้แต่ตัวเราเท่านั้น มันก็เป็นปัจจัตตังอย่างนี้แหละ กลัวมาก ๆ แล้วมันหายกลัว ชาวบ้านชาวเมืองเขาก็ไม่รู้ด้วยกับเรา เรารู้คนเดียวเพราะมันเป็นปัจจัตตัง จะไปบอกกับใคร จะไปเล่ากับใครหนอมันเป็นปัจจัตตัง ยิ่งพิจารณา ๆ เข้าไป ยิ่งแน่นอนเข้าไป ใจก็ยิ่งมีกำลังมากขึ้นศรัทธาก็มากขึ้น พิจารณาจนสว่าง

พอสว่างลืมตาขึ้น มองไปทางไหนเหลืองไปหมดทั้งโลกเลย อันตรายหาย ตอนกลางคืนอยู่ในกลดรู้สึกปวดปัสสาวะ แต่เพราะความกลัวไม่กล้าลุก ก็เลยอดกลั้นเอาไว้ นาน ๆ ไปก็เลยหายปวด ตอนเช้าลุกขึ้นมา มองไปทางไหนก็เหลืองไปหมด เหมือนแสงอาทิตย์ยามเช้า ลองปัสสาวะดู เพราะปวดตั้งแต่ตอนกลางคืนปัสสาวะออกมามีแต่เลือด สงสัยว่าข้างในฉีกหรือขาด ตกใจคิดว่าข้างในคงจะขาดแน่ ๆ ก็มีคำตอบสวนขึ้นมาทันทีว่า ขาดใครทำให้ขาด มันขาดของมันเอง มันพูดแก้ความสงสัยเองขึ้นมาทันทีอย่างฉับไว ขาดก็ขาด ตายก็ตายเสียซิ เราก็นั่งเฉย ๆ ไม่ได้ทำอะไรนี่ อยากจะขาดก็ขาดเสียซิ มันว่าของมันอย่างนั้น เหมือนกับคนแย่งอะไรกันนี้แหละ

คนหนึ่งดึงไป อีกคนหนึ่งดึงกลับมา

ใจหนึ่งเบียดเข้ามาว่าเป็นอันตราย ใจหนึ่งก็กลับสู้ทันที ปัสสาวะเลือดออกเป็นแท่ง ๆ คิดขึ้นมาว่า จะไปหายาที่ไหนหนอ ไม่ไปหามันล่ะ จะไปหาที่ไหน เป็นพระจะไปขุดรากไม้ได้หรือ ถ้าสมควรจะตายก็ให้มันตายเท่านั้นแหละ จะทำยังไงได้ล่ะ ตายก็ดี ตายเพราะการบำเพ็ญภาวนานี่ ตายก็เต็มใจที่จะตาย ตายเพราะการทำชั่วนั้นไม่คุ้มค่า ตายอย่างนี้สมควรแล้ว เอ้า! ตายก็ตาย มันว่าของมันอย่างนั้น

ฝนตกตลอดคืน พอรุ่งเช้าขึ้นมาก็เป็นไข้ สั่นสะท้านไปทั้งตัว ทีนี้ก็ไปรับบิณฑบาตในหมู่บ้าน ไม่ได้กับข้าวอะไรเลย บิณฑบาตแล้วก็กลับมาที่พัก เห็นโยมผู้เฒ่าคนหนึ่งถือถั่วสองสามฝักกับขวดน้ำปลาเดินตามหลังมา ก็เลยคิดปรารภกับตัวเองว่า โยมเขาจะเอาถั่วมาตำส้มถวายเราจะฉันไหมหนอ ก็คิดอยู่อย่างนี้เรื่อย ๆ จนโยมเขาลงมือทำ เราเองก็ไม่รู้ว่าจะฉันหรือไม่ฉัน เพราะคิดว่าตำส้มมันแสลงไข้ จะแพ้ เขาก็กำลังทำของเขาอยู่ เราก็คิดของเราอยู่อย่างนั้น จะฉันไหมหนอ ๆ เพราะไม่มีกับข้าวอะไรเลย อยู่ในป่า มีแต่ข้าวเปล่า ๆ ไม่มีอาหาร เขาก็ทำของเขาอยู่อย่างนั้น เราก็พิจารณาของเราอยู่อย่างนี้ ก็ไม่รู้เหมือนกันว่าเขาจะถวายเราหรือไม่ แต่ก็พิจารณาอยู่อย่างนั้น เสร็จแล้วเขาก็เอามาถวาย ก็รับไว้ รับแล้วตักลงในบาตรแต่ก็ยังไม่กล้าฉัน พิจารณาอยู่อย่างนั้น ก็เลยนึกได้ว่า ทั้ง ๆ ที่เราก็รู้อยู่ว่ามันแสลงไข้ ถ้าเราฉันก็ฉันเพราะตัณหาเท่านั้นแหละ หรือมันจะเป็นอะไรพิจารณาไม่ออก คิดกลับไปกลับมาอยู่อย่างนั้น ฉันข้าวเปล่า ๆ ดูมันไปเรื่อย ๆ ในที่สุดก็เลยคิดตกลงใจว่า เป็นตัณหาก็เป็นเท่านั้นแหละ ถ้ามีอาหารอย่างอื่นอยู่แล้วเรายังดื้อฉัน ก็อาจจะเป็น นี่มันมีอย่างเดียว ก็ฉันจะเป็นอะไร เมื่อมันแสลงไข้จะทำอย่างไร แสลงไข้ก็ไม่ถึงกับตายดอก หนึ่ง ต้องมีคนมาช่วย สอง มันต้องอาเจียนออกมา ไม่เป็นไรดอกถ้าไม่ถึงที่ตาย ถ้าถึงที่ตายแล้วคนที่จะมาช่วยแก้ไขก็ไม่มีหรอก มันตายเลยแหละ เมื่อตกลงใจได้ความแล้วก็เลยฉัน เพราะได้พิจารณาจนหายสงสัยแล้วจึงฉัน ฉันเสร็จให้พรแก่โยมแล้วเขาก็กลับไป

ตกตอนเที่ยงนึกถึงส้มตำถั่วขึ้นมารู้สึกมึนงงวิงเวียนศีรษะ ขนหัวลุกซู่ ซู่ มีอาการคล้ายจะเป็นไข้ ไม่ถูกกับส้มตำถั่วจริง ๆ เอ้า! เป็นอะไรก็เป็นกัน ถ้าไม่มีคนมาแก้ไขมันก็อ้วกออกมาเองดอก ถ้าไม่ถึงที่ตาย เอ้า! ดันไปดันมา ประมาณบ่ายโมง เลยอ้วกออกมาจริง ๆ ไม่ถึงคราวมันก็ต้องอาเจียนออก ถ้าไม่อาเจียนออกต้องมีคนมาช่วยแก้ไข พิจารณาไปอย่างนั้น ที่ไหนจะไปตามใจมัน"

เมื่อท่านได้พักบำเพ็ญภาวนาอยู่ที่ป่าช้าแห่งนี้ได้ ๗ วัน ก็มีอาการไข้หนัก จึงได้ย้ายลงมาพักรักษาตัวอยู่กับท่านอาจารย์คำดี พักอยู่ได้ประมาณ ๑๐ วัน อาการไข้ทุเลาลง จึงได้กราบลาท่านอาจารย์คำดี เดินทางไปถึงบริเวณป่าละเมาะใกล้บ้านต้อง จึงพักปฏิบัติธรรมอยู่ที่นั่นเป็นเวลาหลายวัน หลังจากนั้นจึงได้เดินทางต่อไปจนถึงวัดป่าเมธาวิเวก บ้านหนองฮี ตำบลหนองฮี อำเภอปลาปาก จังหวัดนครพนม ซึ่งมีพระอาจารย์กินรี จนฺทิโย เป็นเจ้าอาวาสอยู่ที่นั่น ได้พักปฏิบัติธรรมอยู่กับท่านหลายวัน หลังจากนั้นจึงกราบลาท่านเดินธุดงค์ต่อไปเรื่อย ๆ

ไม่เป็นผู้ขอ

"ผ้าสบงที่เราใช้ไปสองปีแล้วจนจะขาดหมด จะนั่งแต่ละครั้งต้องถลกผ้าขึ้นมานิดหนึ่งเสียก่อน เพราะผ้าที่เก่าจนขาดมันจะติดตัว ไม่ลื่นเหมือนผ้าใหม่ ตอนนั้นอยู่บ้านป่าตาวกำลังกวาดลานวัด เหงื่อออก เผลอนั่งลงเลย ไม่ได้ถลกผ้าขึ้น ขาดแควกตรงก้นพอดี ต้องเอาผ้าขาวม้ามาเปลี่ยน แต่หาผ้ามาปะสบงไม่ได้ ต้องเอาผ้าเช็ดเท้าไปซักให้สะอาดเอามาปะข้างใน

เลยมานั่งคิดว่า เอ! พระพุทธเจ้านี้ทำไมทำให้คนต้องทนทุกข์จังเลย ขอคนก็ไม่ได้ ทำอะไรก็ไม่ได้ นึกท้อใจ เพราะจีวรก็ขาด สบงก็ขาด มานั่งภาวนา ก็ตั้งใจได้ใหม่ คิดว่าเอาเถอะจะเกิดอะไรขึ้นก็จะไม่ถอยละ ไม่มีผ้าก็ไม่ต้องนุ่ง จะเปลือยมันเลยทีนี้ ใจมันฮึดถึงขนาดนั้นทีเดียว คิดว่าทำให้ถึงที่สุดแล้ว ดูซิมันจะเป็นยังไง จากนั้นมาก็นุ่งผ้าปะหน้าปะหลังมาเรื่อย ไปถึงไหนก็นุ่งมันอย่างนั้นแหละ

ปีนั้นเป็นปีที่มีเดือนแปด ๒ หน ไปกราบอาจารย์กินรีอีกครั้ง ไปอยู่กับท่านก็ไม่เหมือนคนอื่น เพราะธรรมเนียมของท่านไม่เหมือนใคร ท่านก็มอง ๆ อยู่ เราก็ไม่ขอ ถ้ามันขาดอีกก็หาผ้ามาปะเข้าไปอีก ท่านก็ไม่ได้เอ่ยปากให้อยู่ด้วย เราก็ไม่ได้ขออยู่เหมือนกัน แต่ก็อยู่กับท่านน่ะแหละ ปฏิบัติไปทำไป ต่างคนต่างไม่พูด ใครจะเก่งกว่ากันว่างั้นเถอะ จวนเข้าพรรษาท่านคงไปบอกญาติของท่านว่า มีพระมารูปหนึ่ง จีวรขาดหมดแล้ว ให้ตัดผ้าไตรไปถวายด้วยเถอะ เพราะมีคนเอาผ้ามาถวาย เป็นผ้าทอเอง หนาทีเดียว ย้อมแก่นขนุน ก็เอาด้ายจุงผีน่ะแหละมาเย็บ เย็บด้วยมือทั้งผืนเลย พวกโยมชีเขาช่วยกันเย็บให้ ดีใจที่สุด ใช้อยู่ ๔ - ๕ ปีก็ไม่ขาด ใช้ครั้งแรกก็ดูกระปุกกระปุย เพราะผ้าใหม่มันกระด้าง ยังไม่กระชับตัว เวลาเดินเสียงดังสวบสาบ ยิ่งใส่สังฆาฏิ ๒ ชั้นเข้าไปยิ่งดูอ้วนใหญ่ แต่เราก็ไม่เคยบ่น ใส่ไปได้สักปีสองปีน่ะแหละผ้าจึงอ่อนตัวลง ก็ได้อาศัยผ้าผืนนั้นมาเรื่อย ยังนึกถึงบุญคุณของท่านอยู่เสมอ เพราะท่านให้มาโดยที่เราไม่ได้ขอ เป็นบุญมาก ตั้งแต่ได้ผ้าผืนนั้นมาก็รู้สึกสบายกายสบายใจ

มองดูการกระทำของตัวเอง ตั้งแต่อดีตมาถึงปัจจุบัน จนถึงอนาคต ทำให้นึกได้ว่ากรรมใดทำไปแล้วไม่ผิด ไม่ทำให้เดือดร้อน มีแต่ความสบายใจ กรรมนั้นดี มีความเห็นอยู่อย่างนั้น เห็นจริงตามนั้น ก็รู้สึกว่าชักเข้าท่า เลยเร่งการภาวนาเป็นการใหญ่ ไม่หยุดเลย ผ้าผืนนั้นนะ ใส่ขึ้นภูเจอเสือเหลืองผมว่ามันไม่กล้ากัดแน่ พอมันโฮกมาเจอก็ชะงักจังงังไปเลย"

แต่ปัญหาใหญ่ในการปฏิบัติของหลวงพ่อในช่วงนี้ ก็ยังคงเป็นตัวกามราคะนั่นเอง เมื่อธุดงค์ไปพักที่วัดบ้านต้อง จังหวัดนครพนมนั้น ท่านก็ต้องผจญมารคู่ปรับเก่าตัวนี้จนเกือบเสียท่า ต้องตัดสินใจเผ่นหนีกลางดึก เหตุก็เกิดเพราะแม่ม่ายสาวสวยแถมรวยทรัพย์คนหนึ่ง มาถวายจังหันทุกวัน ไม่ช้าไม่นานหลวงพ่อก็รู้สึกได้ว่า สีกาม่ายคนนี้คิดมิดีมิร้ายกับท่านเข้าเสียแล้ว ตัวท่านเองจิตใจก็ชักจะหวั่นไหว มารกับธรรมะสู้รบกันอยู่อย่างหนักหน่วงภายในจิตใจ กระทั่งคืนวันหนึ่งเมื่อจิตของท่านคิดปรุงแต่งเรื่องของแม่ม่าย จนรู้สึกว่าจะไว้ใจตัวเองไม่ได้แล้ว ท่านก็เลยตัดสินใจเก็บบริขารในกลางดึกคืนนั้น แล้วก็เดินอย่างกระวีกระวาดไปปลุกพ่อแก้ว

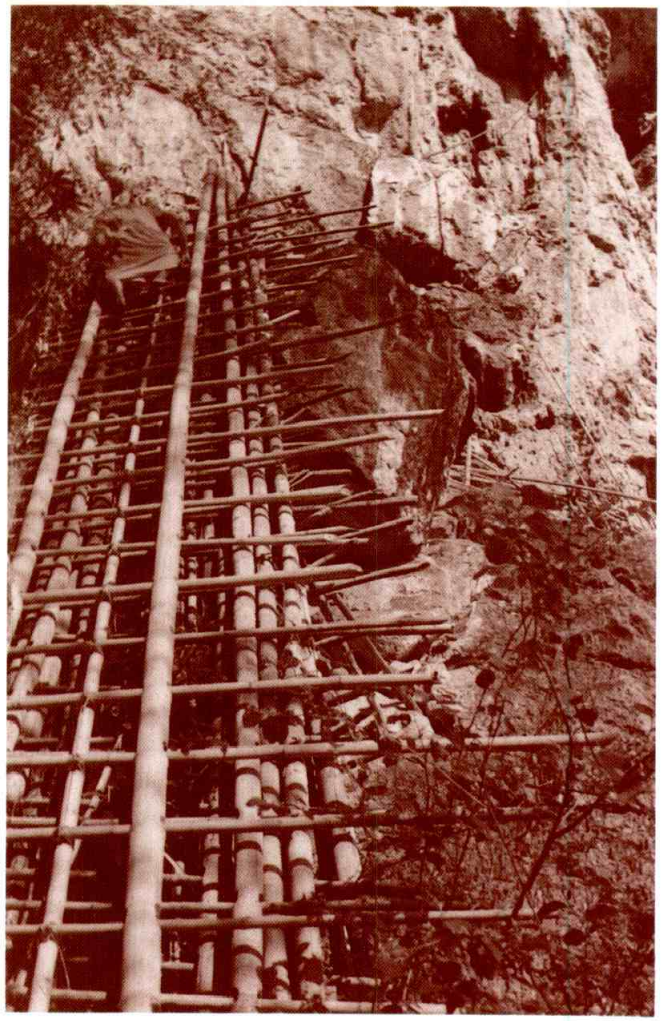

"อยู่ฟากความตายนะ พระนิพพาน"

"ไปมื่ออื่นบ่ได้บ่ขะน่อย" (ไปพรุ่งนี้ไม่ได้หรือครับ) พ่อแก้วกราบเรียนถามอย่างงัวเงีย

"บ่ ฟ่าวไปเดี๋ยวนี้โลด" (ไม่ รีบไปเดี๋ยวนี้เลย) หลวงพ่อตอบหนักแน่นและเด็ดขาด

หลังจากที่มาอยู่วัดหนองป่าพงและสยบมารร้ายตัวนี้ได้อย่างราบคาบแล้ว ครั้งหนึ่งเมื่อหลวงพ่อมีโอกาสได้ไปโปรดญาติโยมที่วัดบ้านต้อง ระหว่างปรารภถึงความหลัง ท่านก็เล่าถึงการปฏิบัติของตัวเองในสมัยก่อนให้ชาวบ้านฟังอย่างขำ ๆ ว่า

"โอย! ยากหลายแนว แต่แนวที่มันยากนำอีหลีก็เรื่องแม่ออกนี่หละ"

(ยากหลายอย่าง แต่ที่ยากจริง ๆ ก็เรื่องผู้หญิงนี่แหละ)

เรื่องมันคงยากจริง ๆ อย่างที่ท่านเล่าไว้ เพราะเมื่อไปจำพรรษากับท่านอาจารย์กินรีในปีเดียวกันนั้น กามราคะก็หวนกลับมาเล่นงานท่านใหม่ และยิ่งร้ายกว่าครั้งก่อนด้วยซ้ำ ขณะที่มีความเพียรปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัด ในวาระหนึ่งกามราคะก็เข้ามารุมเร้าอย่างรุนแรง ไม่ว่าจะเดินจงกรม นั่งสมาธิ หรืออยู่ในอิริยาบถใดก็ตาม ปรากฏว่ามีอวัยวะเพศของผู้หญิงลอยปรากฏเต็มไปหมด เกิดความรู้สึกรุนแรงจนแทบทำความเพียรไม่ได้ ต้องอดทนต่อสู้กับความรู้สึกและนิมิตเหล่านั้นอย่างลำบากยากเย็น หลวงพ่อเล่าว่า ความรู้สึกต่อกามราคะในครั้งนั้นย่ำยีจิตใจรุนแรงพอ ๆ กับความกลัวที่เกิดขึ้นในคราวที่ไปอยู่ป่าช้าเป็นครั้งแรกนั่นเอง เดินจงกรมก็ไม่ได้ เพราะ

องค์กำเนิดถูกผ้าเข้าก็มีอาการไหวตัว ต้องให้เขาทำที่จงกรมในป่าทึบเพื่อเดินเฉพาะในเวลาค่ำมืดและเวลาเดินต้องถลกสบงพันเอวไว้ การต่อสู้กับกามราคะเป็นไปอย่างทรหดอดทน ขับเคี่ยวกันอยู่นานถึง ๑๐ วัน ความรู้สึกและนิมิตเหล่านั้นจึงสงบและขาดหายไป

เรื่องนี้หลวงพ่อได้เปิดเผยให้สานุศิษย์ทราบในภายหลัง ด้วยเห็นว่าเป็นคติธรรมที่ดี โดยเฉพาะแก่พระหนุ่มวัยฉกรรจ์ เพราะท่านเป็นพยานพิสูจน์ว่า กามราคะจะฮึกเหิมเท่าไร ผู้มีศรัทธายิ่งก็เอาชนะได้

ฉะนั้นในปี พ.ศ. ๒๕๑๑ เมื่อท่านพระอาจารย์มหาอมร เขมจิตฺโต ได้บันทึกชีวประวัติของหลวงพ่อตามคำบอกเล่าของท่านมาถึงตอนนี้ ก็รู้สึกไม่แน่ใจว่าสมควรจะเผยแผ่ต่อสาธารณชนหรือไม่ แต่หลวงพ่อก็ได้กำชับว่า

"ต้องเอาลง ถ้าไม่เอาตอนนี้ลงในหนังสือด้วย ก็ไม่ต้องพิมพ์ประวัติเลย"

ปีที่หลวงพ่อจำพรรษาที่วัดป่าหนองฮีนั้น ไม่ใช่ว่ามีแต่เรื่องดุเดือดวุ่นวายอย่างเดียว ตรงกันข้าม...คืนวันหนึ่งหลังจากทำความเพียรแล้ว หลวงพ่อคิดจะพักผ่อนบนกุฏิเล็ก ๆ เอนกายลงศีรษะถึงหมอนกำหนดสติ พอเคลิ้มไปเกิดนิมิตขึ้นว่าหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต ได้มาอยู่ใกล้ ๆ นำแก้วลูกหนึ่งมายื่นให้แล้วพูดว่า "ชา เราจะให้แก้วลูกนี้แก่ท่าน มันมีรัศมีสว่างไสวมาก"

หลวงพ่อได้ยื่นมือขวาออกไป รับแก้วลูกนั้นกับมือของท่าน พร้อมกับลุกขึ้นนั่ง พอรู้สึกตัวก็เห็นตัวเองยังกำมือและอยู่ในท่านั่งตามปกติ มีอาการคิดค้นธรรมะเพื่อความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติมีสติปลื้มใจตลอดพรรษา

ผู้เรียบง่าย

ในพรรษานั้น เมื่อหลวงพ่อได้อยู่ศึกษากับหลวงปู่กินรีอย่างใกล้ชิด จึงได้พบเห็นปฏิปทาต่าง ๆ ทำให้...รู้สึกเลื่อมใสศรัทธาในหลวงปู่กินรีมาก หลวงปู่กินรีท่านเป็นศิษย์ของหลวงปู่เสาร์ แต่ไม่ค่อยมีใครรู้จักท่าน เพราะท่านชอบอยู่เงียบ ๆ

ท่านเป็นครูบาอาจารย์ที่มีปฏิปทาเรียบง่ายน่าเคารพบูชา ชอบใช้ชีวิตโดดเดี่ยว มั่นคงในข้อปฏิบัติ มักน้อยสันโดษ บริขารเครื่องใช้ของท่านล้วนแต่เป็นของปอน ๆ เศร้าหมองและของใช้สอยส่วนใหญ่ก็เกิดจากฝีมือของท่านเอง แม้ไม่สวยแต่มันจะถูกใช้จนสึกกร่อนกระทั่งผุพังลง

อุปนิสัยพิเศษอย่างหนึ่งของหลวงปู่คือ ความขยันในการงานทุกอย่างที่พระจะพึงทำได้ ท่านไม่เคยอยู่นิ่งเฉย นอกจากขณะทำสมาธิภาวนา แม้ในวัยชราหลวงปู่ก็ยังรักษาปฏิปทานี้ไว้อย่างมั่นคง

หลวงพ่อเล่าถึงปฏิปทาของหลวงปู่กินรีว่า ในพรรษาที่อยู่กับหลวงปู่นั้น ท่านเองทำความเพียรอย่างหนัก เดินจงกรมทั้งวันฝนตกแดดออกอย่างไรก็เดิน จนทางจงกรมเป็นร่อง แต่หลวงปู่กลับไม่ค่อยเดิน บางครั้งเดินเพียง ๒ - ๓ เที่ยวก็หยุด แล้วไปเอาผ้ามาปะมาเย็บ หรือไม่ก็นั่งทำนั่นทำนี่

หลวงปู่กินรี จนฺทิโย

"เราประมาทคิดว่าครูบาอาจารย์จะไปถึงไหนกัน เดินจงกรมก็ไม่เดิน นั่งสมาธินาน ๆ ก็ไม่เคยนั่ง คอยแต่จะทำนั่นทำนี่ตลอดวัน แต่เรานี่ปฏิบัติไม่หยุดเลย ถึงขนาดนั้นก็ยังไม่รู้เห็นอะไร ส่วนหลวงปู่ปฏิบัติอยู่แค่นั้น จะไปรู้เห็นอะไรเล่า"

หลวงพ่อเล่าในตอนท้ายว่า "เรามันคิดผิดไป หลวงปู่ท่านรู้อะไร ๆ มากกว่าเราเสียอีก คำเตือนของท่านสั้น ๆ และไม่ค่อยมีให้ฟังบ่อยนัก เป็นสิ่งที่ลุ่มลึกแฝงไว้ด้วยปัญญาอันแยบคาย ความคิดของครูบาอาจารย์กว้างไกลเกินปัญญาของเราเป็นไหน ๆ ตัวแท้ของการปฏิบัติ คือความพากเพียรกำจัดอาสวะกิเลสภายในใจ ไม่ใช่ถือเอากิริยาอาการภายนอกของครูอาจารย์มาเป็นเกณฑ์"

หลวงพ่อได้อยู่ร่วมศึกษาปฏิบัติและอุปัฏฐากรับใช้หลวงปู่กินรีเรื่อยมา กระทั่งถึงฤดูแล้งของปี พ.ศ.๒๔๙๑ จึงได้กราบลาครูบาอาจารย์จาริกต่อไป ก่อนจากหลวงปู่กล่าวตักเตือนสั้น ๆ ตามอัธยาศัยของท่านว่า

"ท่านชา อะไร ๆ ในการปฏิบัติท่านก็พอสมควรแล้ว แต่อยากให้ระวังเรื่องการเทศน์นะ"

ธรรมะจากเด็กพิการ

การจาริกธุดงค์ของหลวงพ่อในช่วงนั้น พระเลื่อมยังคงติดตามตลอดมา วันหนึ่งท่านทั้งสองหยุดพักอยู่ในป่าช้าข้างหมู่บ้าน ได้มีเด็กชาย ๒ คนมาช่วยอุปัฏฐากรับใช้ ต่อมาเด็กเกิดสนใจการผจญภัยในชีวิตพระธุดงค์ จึงขอร่วมเดินทางติดตามไปด้วย ซึ่งหลวงพ่อก็ไม่ขัดข้อง

เมื่อเด็กได้รับความยินยอมจากพ่อแม่แล้ว ก็เก็บข้าวของส่วนตัวออกเดินทางร่วมกับพระธุดงค์

หลวงพ่อปรารภว่า "เด็กสองคนนี้ทั้งที่พิการ แต่เขาก็มีศรัทธาในพระศาสนา อุตส่าห์ร่วมเดินทางผจญความยากลำบากมาด้วย ทำให้ได้ข้อคิดอันเป็นธรรมะสอนใจอยู่หลายอย่าง คนหนึ่งนั้นขาดี ตาดี แต่หูหนวก อีกคนหูดี ตาดี แต่ขาเป๋ เวลาเดินทางคนขาเป๋เดินไป บางครั้งขาข้างที่เป๋ก็ไปเกี่ยวข้างที่ดี ทำให้หกล้มหกลุกบ่อย ๆ คนที่หูหนวกนั้นเล่า เวลาเราจะพูดด้วยต้องใช้มือใช้ไม้ประกอบ แต่พอเขาหันหลังให้ก็อย่าเรียกให้เสียเวลาเลยเพราะไม่มีทางได้ยินอะไร ความพอใจแท้ ๆ ทำให้คนพิการทั้งสองเดินทางติดตามมา แต่ความพิการไม่มีทางขัดขวางความตั้งใจได้เลย คนเราขอให้มีความตั้งใจจริงย่อมทำอะไรได้สำเร็จ ความพิการของเด็กทั้งสองนี้ตัวเขาเองก็ไม่ต้องการที่จะพิการ พ่อ แม่ ก็ไม่ต้องการให้ลูกของตนพิการ แต่ก็หนีกฎแห่งกรรมไม่พ้น จริงดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของ ๆ ตน มีกรรมเป็นทายาท มีกรรมเป็นแดนเกิด เมื่อพิจารณาความพิการของเด็กที่เป็นเพื่อนร่วมเดินทาง กลับเป็นเรื่องมาสอนใจตนเองว่า เด็กทั้งสองพิการกายเดินทางได้จะเข้ารกเข้าป่าก็รู้ แต่เราเองพิการทางใจ คือใจมีกิเลส กิเลสจะพาเข้ารกเข้าป่าหรือเปล่า คนพิการทางกายอย่างเด็ก ๒ คนนี้ไม่เป็นพิษเป็นภัยกับใคร แต่ถ้าคนเราพิการทางใจมาก ๆ ย่อมสร้างความวุ่นวายยุ่งยากให้ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อนมากทีเดียว"

หลวงพ่อและพระเลื่อม ได้สอนวิธีนั่งสมาธิ และเดินจงกรมให้เด็กพิการได้ฝึกปฏิบัติพอสมควร ปรากฏว่าเด็กทั้งสองมีความตั้งใจเพียรพยายามดี

เข้าป่าอย่านอนขวางทางเก่า

ต่อมาวันหนึ่งพากันธุดงค์มาถึงป่าใหญ่ ใกล้หมู่บ้านแห่งหนึ่งเขตนครพนม ขณะนั้นพลบค่ำพอดีจึงได้ตกลงพักแรมในป่าแห่งนั้น เห็นมีทางเก่าที่คนไม่ค่อยใช้เดินทางกันแล้ว เป็นทางผ่านดงใหญ่คดเคี้ยวไปถึงภูเขา ทำให้หลวงพ่อนึกถึงคำสอนของคนโบราณว่า "เข้าป่าอย่านอนขวางทางเก่า" คติโบราณนี้จะหมายถึงอะไร ท่านคิดสงสัยอยากจะพิสูจน์ให้เห็นจริงสักที จึงให้พระเลื่อมเข้าไปกางกลดในป่า ส่วนตัวหลวงพ่อลงมาปักกลดขวางทางเก่าเอาไว้ ให้เด็ก ๒ คนพักนอนอยู่ตรงกลางระหว่างกลดของพระเลื่อมกับกลดของท่าน คือ ถัดริมทางเก่าเข้าไปพอมองเห็นกัน ต่างคนต่างก็นั่งสมาธิ แต่หลวงพ่อได้ตลบผ้ามุ้งขึ้นไว้หลังกลด เพื่อให้เด็กทั้งสองได้มองเห็นตัวท่านด้วย เด็กจะได้อุ่นใจคลายความกลัวบ้าง จากนั้นท่านก็เอนตัวลงนอนตะแคงสีหไสยาสน์ขวางทางเก่าเอาไว้

อยู่ภายใต้กลดนั่นเอง หันหลังไปทางป่าใหญ่หันหน้าเข้าสู่หมู่บ้าน

ขณะที่กำลังนอนกำหนดลมหายใจอยู่ ทันใดนั้น หูก็แว่วได้ยินเสียงใบไม้แห้งดังกรอบแกรบ ๆ ซึ่งเป็นอาการก้าวเดินช้า ๆ เป็นจังหวะ ใกล้เข้ามา ๆ เสียงเดินเข้ามาใกล้จนได้ยินลมหายใจ และกลิ่นสาบสางที่ฟุ้งกระจายมากับสายลม หลวงพ่อคงนอนนิ่งอยู่ ทั้งที่รู้ดีว่าเสียงและกลิ่นเช่นนี้ จะเป็นสัตว์อื่นไปไม่ได้นอกจากเสือเท่านั้น

จิตหนึ่งคิดห่วงชีวิตจนตัวสั่นหวั่นไหว แต่กลัวอยู่ไม่นาน จิตของนักต่อสู้ก็ออกมาแย้งและให้เหตุผลว่า อย่าห่วงมันเลยชีวิตนี้ แม้ไม่ถูกเสือกัดตาย เราก็ต้องตายอยู่แล้ว การตายขณะเดินตามรอยบาทพระศาสดานี้ ชีวิตย่อมมีความหมาย เราขอยอมเป็นอาหารของเสือ หากว่าเราเคยกินเลือดกินเนื้อกันมา จะได้ชดใช้หนี้ให้หมดกันไป แต่หากไม่เคยเป็นคู่เวรคู่กรรม มันคงไม่ทำอะไรเรา แล้วก็น้อมดวงจิตระลึกถึงพระรัตนตรัย และความบริสุทธิ์ของตัวเองเป็นที่พึ่งในยามนั้น

เมื่อคิดได้เช่นนี้ จิตใจก็เบาสบายขึ้นมาทันทีไม่มีกังวลใด ๆ เสียงเดินของเสือหยุดลง ได้ยินเสียงลมหายใจอยู่ห่าง ๆ ประมาณ ๕ - ๖ เมตร สักครู่ต่อมามันก็หันหลังกลับ เดินเหยียบใบไม้แห้งกรอบแกรบ กลับเข้าป่าไป จึงได้รู้ว่าทำไมคนโบราณถึงห้ามนอนขวางทางเก่า หลวงพ่อกล่าวว่า เมื่อเราทอดอาลัยในชีวิตปล่อยวางมันเสีย ไม่เสียดาย ไม่กลัวตาย ทำให้เกิดความเบาสบายใจจริง ๆ สติปัญญาก็เฉียบคมกล้าขึ้นเป็นเงาตามตัว จิตเกิดความกล้าหาญไม่สะทกสะท้านสิ่งใด น่าอัศจรรย์ วิธีการปล่อยวางนี้จะนำไปใช้ตอนเราเจ็บไข้ได้ป่วย หรือกำลังตกอยู่ในภัยอันตรายต่าง ๆ ก็ได้ จะทำให้ขวัญดีขึ้น ไม่ถึงกับเสียสติเป็นบ้าเป็นหลัง เมื่อมีสติแล้วก็พอจะแก้ไขทำอะไรได้ถูกต้องไม่ผิดพลาด

คนดีอยู่ที่ไหน

ในปี พ.ศ. ๒๔๙๑ นั้น หลวงพ่อกับคณะ คือ พระเลื่อมและเด็กติดตามทั้งสองยังคงร่วมทุกข์ร่วมสุขแสวงหาสันติธรรมไปบนเส้นทางทุรกันดารต่อไป

การอยู่ร่วมกันนาน ๆ ธาตุแท้ของแต่ละคนย่อมปรากฏขึ้นมา หลวงพ่อคิดพิจารณาในตอนนั้นว่า การเดินธุดงค์ร่วมกับผู้มีปฏิปทาไม่เสมอกัน ทำให้การปฏิบัติล่าช้า และยังรู้สึกอึดอัดรำคาญหมู่คณะ คิดอยากปลีกตัวไปตามลำพัง เพื่อเร่งความเพียร

หลวงพ่อจึงได้ตกลงแยกทางกับพระเลื่อม โดยพระเลื่อมอาสานำเด็กทั้ง ๒ คนนั้นกลับไปส่งที่บ้านเดิม ส่วนท่านเองได้เดินทางไปเพียงลำพัง เมื่อถึงวัดร้างในป่าใกล้บ้านข่าน้อย จังหวัดนครพนม ได้พิจารณาเห็นว่าเป็นสถานที่เหมาะแก่การปฏิบัติภาวนา จึงพักอยู่ที่นั่นหลายวัน

การแยกจากหมู่คณะในระยะแรก ๆ ท่านรู้สึกเป็นอิสระดี ไม่ห่วงกังวลต่อสิ่งใด ได้เร่งความเพียรเต็มที่ สำรวมระวังอินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ตลอดเวลา แม้ไปบิณฑบาตก็ไม่มองหน้าใครเพียงแต่รู้ว่าเป็นหญิงหรือชายเท่านั้น เสร็จจากการขบฉัน เก็บบริขารแล้วเดินจงกรมทันที ปฏิบัติสม่ำเสมอเช่นนี้อยู่หลายวัน จนเท้าบวมเป่งขึ้น เพราะเดินจงกรมมาก จึงหยุด

"การฝึกจิต หรือการภาวนานี้ ถ้าจิตสงบแล้วเราจะออกจากเพื่อน ไม่อยากคลุกคลี"

เดิน แล้วนั่งสมาธิอย่างเดียว ใช้ความอดทนระงับความเจ็บปวดอยู่ถึง ๓ วัน เท้าจึงเป็นปกติ ในระหว่างนั้น หลวงพ่อไม่ยอมพบปะกับใครทั้งสิ้น เพราะเห็นการคลุกคลี คือ ความเนิ่นช้าของการประพฤติธรรม

อยู่มาวันหนึ่ง กิเลสที่หลบไปเพราะเกรงอำนาจสมาธิธรรม ได้กลับออกมารบกวนจิตใจให้วิตกว่า "เราอยู่คนเดียวอย่างนี้ ถ้าได้เณรตัวเล็ก ๆ หรือผ้าขาวสักคนมาอยู่ด้วยคงดีนะ เพื่อจะได้ใช้อะไรเล็ก ๆ น้อย" แต่ภาวะความคิดก็แย้งกันเองต่อไปว่า

"เอ! เจ้านี่สำคัญนะ เบื่อเพื่อนมาแล้ว ยังอยากได้เพื่อนมาทำไมอีกเล่า?"

"เบื่อก็จริง แต่เบื่อเฉพาะคนไม่ดี ส่วนเวลานี้ต้องการเพื่อนที่ดี ๆ "

"คนดีอยู่ที่ไหนล่ะ ? เห็นไหม ? หาคนดีได้ไหม ? เพื่อนร่วมทางกันมาก็คิดว่าเขาไม่ดีทั้งนั้น คงคิดว่าตัวเองดีคนเดียวละกระมัง จึงหนีเขามานี่"

หลวงพ่อเล่าว่า เมื่อคิดได้อย่างนี้แล้ว ก็เลยได้หลัก ซึ่งท่านถือปฏิบัติมาตั้งแต่ครั้งนั้นว่า "คนดีอยู่ที่ไหน คนดีอยู่ที่ตัวเรา ถ้าเราดีเสียแล้วไปอยู่ที่ไหนมันก็ดี เขาจะนินทา สรรเสริญ จะว่าอะไรทำอะไร เราก็ยังดี แม้เขาจะข้ามหัวไปก็ยังดีอยู่ แต่ถ้าเรายังไม่ดี เขานินทาเราก็โกรธ ถ้าเขาสรรเสริญเราก็ยินดี ก็หวั่นไหวอยู่อย่างนั้น

เมื่อรู้ว่าคนดีอยู่ที่ไหนแล้ว เราจะมีหลักในการปล่อยวางความคิด เราจะไปอยู่ที่ไหน คนเขาจะรังเกียจหรือเขาจะว่าอะไร ก็ถือว่าไม่ใช่เขาดีหรือเขาชั่ว เพราะดีหรือชั่วอยู่ที่ตัวเรา เรายังมารู้จักตัวเราเองยิ่งกว่าใคร..."

ของเป็นเอง

หลวงพ่อเดินทางไปเรื่อย ๆ แสวงหาที่วิเวกบำเพ็ญสมณธรรมต่อไป จนไปถึงบ้านโคกยาว จังหวัดนครพนม ได้พักอยู่ในวัดร้างแห่งหนึ่ง ห่างจากหมู่บ้านประมาณ ๑๐ เส้น ในระยะนี้จิตสงบและเบา รู้สึกว่าอาการบางอย่างมุ่งจะปรากฏขึ้นมา ซึ่งหลวงพ่อได้เล่าให้ฟังว่า

"วันหนึ่งขณะที่เดินจงกรมอยู่ เวลาประมาณห้าทุ่มกว่า รู้สึกแปลก ๆ มันแปลกมาแต่ตอนกลางวันแล้ว รู้สึกว่าไม่คิดมาก มีอาการสบาย ๆ เขามีงานอยู่ในหมู่บ้าน เมื่อเดินจงกรมเมื่อยแล้ว เลยมานั่งที่กระท่อม มีฝาแถบตองบังอยู่ เวลานั่งรู้สึกว่าคู้ขาเข้าเกือบไม่ทัน เอ๊ะ! จิตมันอยากสงบ มันเป็นเองของมัน พอนั่ง จิตก็สงบจริง ๆ รู้สึกตัวหนักแน่น เสียงเขาร้องรำอยู่ในหมู่บ้านมิใช่ว่าจะไม่ได้ยิน ยังได้ยินอยู่ แต่จะทำให้ไม่ได้ยินก็ได้ แปลกเหมือนกัน เมื่อไม่เอาใจใส่ก็เงียบไป จะให้ได้ยินก็ได้ ไม่รู้สึกรำคาญ ภายในจิตเหมือนวัตถุ ๒ อย่างตั้งอยู่ไม่ติดกัน ดูจิตกับอารมณ์ตั้งอยู่คนละส่วนเหมือนกระโถนกับกาน้ำนี่ ก็เลยเข้าใจว่าเรื่องจิตเป็นสมาธินี่ ถ้าน้อยไปก็ได้ยินเสียง ถ้าว่างก็เงียบ ถ้ามันมีเสียงขึ้นก็ดูตัวผู้รู้ ขาดกันคนละส่วน

จึงพิจารณาว่า ถ้าไม่ใช่อย่างนี้ มันจะใช่ตรงไหนอีก มันเป็นอย่างนี้ ไม่ติดกันเลย ได้พิจารณาอย่างนี้เรื่อย ๆ จึงเข้าใจว่า อ้อ! อันนี้ก็สำคัญเหมือนกัน เรียกว่าสันตติ คือความสืบต่อ ขาด มันเลยเป็นสันติ แต่ก่อนมันเป็น *สันตติ* ที่นี้เลยกลายเป็น *สันติ* ออกมา จึงนั่งทำความเพียรต่อไป จิตในขณะที่นั่งทำความเพียรคราวนั้นไม่ได้เอาใจใส่ในสิ่งอื่นเลย ถ้าเราจะหยุดความเพียรก็หยุดได้ตามสบาย เมื่อเราหยุดความเพียร เจ้าเกียจคร้านไหม เจ้าเหนื่อยไหม เจ้ารำคาญไหม เปล่า ไม่มี ตอบได้ว่าไม่มี ของเหล่านี้ไม่มีในจิต มีแต่ความพอดีหมดทุกอย่างในนั้น ถ้าเราจะหยุดก็หยุดเอาเฉย ๆ นี่แหละ

ต่อมาจึงหยุดพัก หยุดแต่การนั่งเท่านั้น ใจเหมือนเก่ายังไม่หยุด เลยดึงเอาหมอนลูกหนึ่งมาวางไว้ ตั้งใจจะพักผ่อน เมื่อเอนกายลงจิตยังสงบอยู่อย่างเดิม พอศีรษะจะถึงหมอน มีอาการน้อมในใจ ไม่รู้มันน้อมไปไหน แต่มันน้อมเข้าไป น้อมเข้าไป คล้ายกับมีสายไฟอันหนึ่งไปถูกสวิตช์ไฟเข้า ไปดันกับสวิตช์อันนั้น กายก็ระเบิดเสียงดังมาก ความรู้ที่มีอยู่นั้นละเอียดที่สุด พอมันผ่านตรงจุดนั้นก็หลุดเข้าไปข้างในโน้น ไปอยู่ข้างในซึ่งไม่มีอะไร แม้อะไร ๆ ทั้งปวงก็ส่งเข้าไปไม่ได้ ส่งเข้าไปไม่ถึง ไม่มีอะไรเข้าไปถึง หยุดอยู่ข้างในสักพักหนึ่ง ก็ถอยออกมา คำว่าถอยออกมานี้ไม่ใช่ว่าเราจะให้มันถอยออกมาหรอก เราเป็นเพียงผู้ดูเฉย ๆ เราเป็นผู้รู้เท่านั้น อาการเหล่านี้เป็นออกมา ๆ ก็มาถึงปกติจิตธรรมดา

เมื่อเป็นปกติดังเดิมแล้ว คำถามก็มีขึ้นมาว่า นี่มันอะไร? คำตอบเกิดขึ้นว่า สิ่งเหล่านี้

ก็ถูกอยู่เหมือนกัน แต่คิดให้ถึงธรรมะจริง ๆ มันไม่ถูก เพราะมันไม่มีอะไรที่จะรู้แล้วรู้จบได้เลย ถ้าใจเรายังไม่ยอมเลิก

มาคิดถึงเรื่องเวทนา สุขเวทนา ทุกขเวทนา จะปล่อยได้ยังไง จะวางได้ยังไง ในเมื่อมันเป็นอยู่ มันสุขอยู่ มันทุกข์อยู่ มันก็เหมือนเรื่องของฝาบาตร

ถ้าเห็นตรงนี้ ก็เห็นตรงนั้น ฝึกตรงนี้ได้ก็ได้ตรงนั้นด้วย ได้หลักปฏิบัติละทีนี้ ทำอะไรก็ไม่ทำให้เสร็จ ทำแล้ววางไว้ไปเดินจงกรม พอมันกลับไปพะวงกับงาน ก็ว่ามัน ว่าตัวเอง ทักท้วงตัวเอง ฝึกตัวเอง พูดคนเดียวอยู่ในป่า สู้อยู่อย่างนั้นแหละ

ต่อมาก็เลยเบา คืออยากฝึกให้ได้ว่า ถึงเวลาวางก็ให้มันวาง ให้มันเป็นคนละอย่าง คนละอย่าง คนละอันกัน ทำก็ได้ วางก็ได้ ให้มันขาดกันไปเลย ฝึกไปก็ค่อยเบาไป ง่ายขึ้น ถ้าได้รู้เรื่องว่า เออ! มันเป็นอย่างนี้เอง

ต่อมาก็เย็บผ้า ถักถลกบาตร ทำอะไรก็หัดตัวเองอย่างนั้น ทำก็ได้ วางก็ได้ เลยได้รู้จักเหตุให้เกิดทุกข์ละทีนี้ เหตุที่ทุกข์เกิดก็รู้จักแล้ว ธรรมเกิดเพราะเหตุรู้จักแล้ว เห็นแล้ว เกิดอย่างนี้นี่เอง จากนั้นมาไม่ว่าจะยืน เดิน นั่ง นอน ก็มีแต่ความสนุกเบิกบาน จนกระทั่งถักฝาบาตรเสร็จ ไปบิณฑบาต เขาก็ยังมองอยู่ว่าพระรูปนี้ทำไมบาตรเป็นอย่างนั้น

ต่อมาก็คิดหาอะไรมาทำอีก เลยคิดจะเอาน้ำเกี๋ยง (ยางรัก) มาทาบาตร จำได้ว่าตอนเป็นเณรน้อยเคยเห็นพระท่านทำ ตอนแรกคิดว่าจะเอาน้ำมันยางทา แต่รู้สึกว่าเอาน้ำเกี๋ยงทาอาจจะใสกว่า ก็เลยลงมายโสธร ไปพักที่บ้านโคก อำเภอเลิงนกทา แถวนั้นต้นน้ำเกี๋ยงมีมาก ทาทั้งตัวบาตร และฝาบาตร โยมเขาบอกว่าทาเสร็จให้เอาใส่ชะลอมหย่อนลงแช่ในบ่อน้ำให้เย็น ๆ จะได้แห้งเร็ว ๓ วันก็แห้ง ที่ไหนได้รออยู่เป็นเดือนเลยไม่ได้บิณฑบาต ไปไหนไม่ได้ เพราะบาตรไม่แห้ง นั่งสมาธิก็พะวง เฝ้าแต่ดึงชะลอมขึ้น ๆ ลง ๆ อยู่นั่นแหละ เป็นทุกข์จริง ๆ ลงท้ายเห็นว่า แม้จะทิ้งไว้เป็นปีก็คงไม่แห้ง เลยบอกโยมว่าเอากระดาษมาปิดข้างนอกเอาก็แล้วกัน พอไปบิณฑบาตได้ จะออกปากขอบาตรใหม่จากโยมก็กลัวบาป ทนไปอย่างนั้นแหละ ตอนแรกฝาบาตรไม่มีนั้นก็คิดถึงถาดที่เคยเห็นที่บ้านตอนบวชอยู่บ้านก่อนนอก คิดว่าเอาถาดแบน ๆ มาตัด ตีโค้งขึ้น แล้วบัดกรีไว้ ก็ใช้เป็นฝาบาตรได้ ก็เลยเอามันอย่างนั้นแหละ ไม่ได้คิดขอใคร ผมมันแปลกนะ ไม่ชอบขอคน พอบาตรที่ทาไว้มันแห้ง ดำปี๋เลย ทั้งบาตรทั้งฝา"

อีเก้งสอนพระ

โยนิโสมนสิการ คือการทำในใจอย่างแยบคาย หรือการคิดพิจารณาหลักเหตุผล เป็นคุณธรรมที่เด่นชัดในปฏิปทาของหลวงพ่อตั้งแต่แรก เช่นประสบการณ์ในป่าช้าก็ดี ที่บ้านโคกยาวก็ดี เหมือนกับมีการปุจฉาวิสัชนา ถามตอบปัญหาเกิดขึ้นในใจของท่าน จนกว่าท่านสามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าด้วยสติปัญญา อีกโอกาสหนึ่งที่หลวงพ่อน้อมของธรรมดาในโลกเข้ามาสู่ใจเป็นธรรม เกิดขึ้นในปีนี้ ในระหว่างที่ท่านเดินธุดงค์รูปเดียวแสวงหาความวิเวก ท่านเกิดอาพาธหนัก นอนซมเพราะ

พิษไข้อยู่องค์เดียวกลางภูเขา ไข้ขึ้นสูงมากจนลุกไม่ขึ้น ประกอบกับไม่ได้ฉันอาหารมาหลายวัน ทำให้รู้สึกอ่อนเพลียราวกับจะสิ้นใจ จึงวิตกไปว่าถ้าเราตายอยู่กลางป่าเช่นนี้ เกิดมีคนมาพบศพเข้า เขาจะส่งข่าวไปทางบ้าน เป็นภาระให้ญาติพี่น้องต้องเดินทางมาจัดการศพ คิดอย่างนั้นแล้วก็เลยควานเอาใบสุทธิจากในย่ามมาถือไว้ กะว่าจวนจะสิ้นใจจริง ๆ ก็จะจุดไม้ขีดเผาใบสุทธิเสียเพื่อทำลายหลักฐาน ขณะที่กำลังคิดวิตกวิจารอยู่นั้นก็ได้ยินเสียงอีเก้งร้องดังก้องภูเขา จึงตั้งปัญหาถามตัวเองว่า

"อีเก้งและสัตว์ป่าต่าง ๆ มันป่วยเป็นไหม? "

"มันป่วยเป็นเหมือนกัน เพราะมันก็มีสังขารร่างกายเหมือนเรานี่แหละ"

"มันมียากิน มีหมอมาฉีดยาให้หรือเปล่า ?"

"เปล่า ไม่มีเลย มันคงหายอดไม้ใบหญ้าตามมีตามได้"

"สัตว์ป่ามันไม่มียากิน ไม่มีหมอรักษา แต่ก็ยังมีลูกหลานสืบเผ่าพันธุ์ต่อมาเป็นจำนวนมากมิใช่หรือ?"

"ใช่ ถูกแล้ว"

พอพิจารณาได้ข้อคิดเช่นนี้ ก็มีกำลังใจดีขึ้นมาก พยายามลุกตะเกียกตะกายไปเอาน้ำในกามาดื่ม แล้วลุกขึ้นนั่งทำสมาธิ จนอาการไข้ทุเลาลงเรื่อย ๆ รุ่งเช้าก็มีกำลังออกไปบิณฑบาตได้

ได้ธรรมาวุธ

ครั้งหนึ่งระหว่างอบรมพระเณรที่วัดหนองป่าพง หลวงพ่อเล่าถึงปฏิปทาของท่านสมัยที่เดินธุดงค์ในช่วงนั้นว่า

"แต่ก่อนกระบอกกรองน้ำสักอันยังไม่มีใช้เลย เพราะข้าวของหายาก มีจอก(ขัน) อะลูมิเนียมเล็ก ๆ อยู่ใบเดียว หวงมาก เมื่อก่อนยังสูบบุหรี่อยู่ ไม้ขีดไฟก็ไม่มี มีแต่หินเหล็กไฟ ฝากระบอกชุดก็ใช้เปลือกมะนาวผ่าครึ่ง กลางคืนเดินจงกรมเหนื่อย ก็มานั่งตีเหล็กไฟเพื่อจะจุดบุหรี่ เสียงตีเหล็ก ปึก! ปึก! ในตอนดึก ๆ ผมว่าน่าจะทำให้ผีมันนึกกลัวเหมือนกัน

นึกย้อนไปเบื้องหลังครั้งปฏิบัติอยู่คนเดียว การปฏิบัตินี้มันเป็นทุกข์ลำบากแสนสาหัส แต่ก็สนุกมากเช่นเดียวกัน ทั้งสนุกทั้งทุกข์ พอ ๆ กันกับกินน้ำพริกตำใส่ขิงน่ะแหละ ได้ฝักเพกาเผาแกล้มด้วย ทั้งอร่อยทั้งเผ็ด กินไปขี้มูกไหลไป หยุดกินก็ไม่ได้เพราะมันอร่อยไปเรื่อย เลยทั้งโอยทั้งกินมันเป็นยังงั้น ประโยชน์ของมัน

คนที่ปฏิบัติธรรมะได้นี้ผมว่าทนทานจริง ๆ เพราะมันไม่ใช่เบา ๆ มันหนัก! เอาชีวิตเข้าแลกก็ว่าได้ เสือจะกินช้างจะเหยียบ ก็ให้มันตายไปเสีย คิดอย่างนี้ มันควรตายแล้ว เมื่อเราได้รักษาศีลให้บริสุทธิ์ ก็ไม่มีอะไรที่จะต้องกังวลอีกต่อไป ตายก็เหมือนไม่ตายละทีนี้ เลยเป็นเหตุให้ไม่กลัว เป็นธรรมาวุธ อาวุธคือธรรมะ

บนภูเขาที่ไหนก็ไปมาแล้วทั้งนั้น แต่อาวุธของเราคือธรรมะเพียงอย่างเดียว ก็มีแต่ยอมมัน

เท่านั้นแหละ ปล่อยมันเลย กล้าหาญ ยอมตายเสีย เสี่ยงชีวิต คิดไปคิดมาก็มองเห็นว่าอาวุธของพระพุทธเจ้าดีกว่าอาวุธของนายพราน ช่วยกำลังใจให้เข้มแข็ง

พิจารณาไป ดูไป คิดไป เห็นไป อะไร ๆ มันก็เห็น เวลามันเห็น มันทะลุปรุโปร่งไปหมด ทุกข์ก็อย่างนี้ ทุกข์ดับไปก็อย่างนี้ มันเลยสบาย คนเห็นทุกข์แต่ไม่ทะลุ เพียงแต่สงบเฉย ๆ มันไม่มีทางจะรู้จักหรอก ถ้าคนไม่กลัวตาย ยอมตายเสีย มันกลับจะไม่ตายนะ ทีนี้ทุกข์ก็ให้มันเกินทุกข์ มันหมดทุกข์โน่น ให้มันเห็นเรื่องของมัน เห็นความจริง เห็นสัจธรรม มันก็มีคุณค่าราคาน่ะซี มีกำลังจิตดี มีหรือจะกลัวคน มีหรือจะกลัวป่า มีหรือจะกลัวสัตว์ ใจมันเข้มแข็ง ถ้าคิดได้อย่างนี้

ใจพระกรรมฐานน่ะเด็ดเดี่ยวนัก กรรมฐานทุกคน ถ้ามีจิตน้อมจนเสียสละชีวิตได้ ถ้าอยู่เป็นฆราวาส การฆ่าคนน่ะ ฆ่าไก่ยังยากกว่าเสียอีก มันเด็ดเดี่ยวถึงปานนั้น ถ้ามันเห็นผิดนะ มันใจใหญ่ ใจสูง ใจแน่นหนา ถ้าคิดมาทางธรรม ทางปล่อยวาง มันก็เลิศประเสริฐ

ได้อาวุธดีกว่านายพรานไปอยู่ป่า ได้ธรรมาวุธ สิ่งทั้งหลายเหล่านี้เรียกว่า วิตก ก็คือมันยกอันใดอันหนึ่งขึ้นมา ไปถึงเรื่องอันนั้น วิจารมันก็พิจารณาสิ่งทั้งหลายเหล่านั้น วิตกวิจารมันก็อยู่ไป ทำความเพียรไปเรื่อย จนกระทั่งมันเห็นเรื่องทะลุปรุโปร่ง ปีติมันก็เกิดขึ้น ทีนี้ก็เกิดอาการขนลุกซู่ นึกถึงเดินจงกรมก็ขนลุกซู่ คิดถึงคุณพระพุทธ พระธรรม ก็ขนลุกซู่เกิดปีติ ซาบซ่า ซึมอยู่ในร่างกาย นั่งอยู่ก็เป็นอยู่อย่างนั้น วิตกวิจาร วิตกมันก็มีปีติ ความอิ่มใจในการกระทำของเราฝ่าฟันอุปสรรคมา ขนก็ลุกซู่ซ่าขึ้นมา น้ำตาก็ไหลพราก ๆ ยิ่งมีกำลังใจที่จะบากบั่นต่อสู้ ไม่มีที่จะท้อถอย ไม่ว่าจะเกิดอะไรขึ้น วิตก วิจาร ปีติ ความดีใจเกิดขึ้นมา มีความสุขประกอบด้วยปัญญาอาศัยวิตกวิจารเป็นอยู่ อาศัยความสุขตั้งมั่นอยู่ ในขณะนั้น ท่านจะว่าอาศัยกำลังฌาน ก็ว่าไปซิ เราไม่รู้ละ มันเป็นของมันอย่างนั้นจะว่ามันเป็นฌานก็ว่าไป วิตก อีกหน่อยวิตกมันก็ละไป ต่อไปวิจารมันก็ละ ปีติก็ไม่มี *เอกคฺคตา* ใจก็เป็นอารมณ์เดียวอยู่อย่างนั้น อาศัยสมาธิเป็นอยู่ อาศัยสมาธิตั้งมั่นอยู่ มันก็เกิดความสงบ เป็นรากฐานแล้ว ความสงบมันเป็นรากฐาน ปัญญามันจะเกิดขึ้นละทีนี้

ผมจึงได้ความเข้าใจว่า การปฏิบัตินั่นแหละมันจึงจะรู้แจ้งเห็นจริง การไปเรียนไปนึกไปคิดเอามันเป็นอีกเรื่องหนึ่ง การคิดว่าไอ้นั่นมันจะเป็นอย่างนี้ก็ดี ผมรู้สึกว่ามันจะเข้าไปรวมยอดเข้าไปฟ้องอยู่ที่นั่นหมด

สบายทีนี้ ร่างกายจะอ้วนจะผอม มันก็สบาย แม้จะป่วยอยู่ก็สบาย ไม่เคยคิดว่า แม่เราอยู่ไหน ญาติพี่น้องคนนั้นคนนี้ของเราอยู่ไหนหนอ ไม่มี ภาวนาตายก็ตาย เท่านั้นเอง ไม่มีอะไรกังวล นั่น มันตั้งมั่นลงอย่างนั้น แล้วขณะจิตที่รั้งรอมันก็เลยเปลี่ยนไป จิตใจมันเข้มแข็ง แล้วก็ให้ทำไป

จะไปฟังเทศน์ที่ไหนก็ช่าง จะไปเรียนที่ไหนก็ตาม รู้อยู่ แต่มันรู้ไม่ถึง ต้องทำเอา ถ้ารู้ไม่ถึงมันจะลังเล สงสัย ถ้ารู้ถึงแล้วมันก็จบกัน จะว่ามันเป็นยังไงก็ไม่รู้นะ แต่มันเป็นของมันอย่างนั้น มันแน่นอนอย่างนั้น *ปกติจิต* ของเรามันก็เกิดขึ้นมาเท่านั้นเอง"

หลวงตาหมดโกรธ

ใกล้ฤดูเข้าพรรษา หลวงพ่อเดินธุดงค์มาถึงวัดป่าแห่งหนึ่ง ตั้งอยู่ในป่าช้าเขตอำเภอเมือง จังหวัดนครพนม เมื่อเดินตามทางเล็ก ๆ ผ่านแนวป่ามาถึงศาลา พบหลวงตาสมภารวัดนั้นนั่งสนทนาอยู่กับพระลูกวัด หลวงพ่อได้กราบนมัสการและบอกที่มาของตน

ครั้นกล่าวธรรมปฏิสันถารกันพอสมควร หลวงตาปรารภถึงภูมิจิตของตัวเองว่า หมดความโกรธแล้ว หลวงพ่อรู้สึกแปลกใจมาก เพราะคำพูดเช่นนี้ ไม่ค่อยได้ยินบ่อยนักในหมู่ผู้ปฏิบัติ จึงอยากพิสูจน์ให้รู้ชัด เลยตัดสินใจขอจำพรรษาด้วย แต่ก็ไม่ง่ายเสียทีเดียว หลวงตาไม่ยอมให้ใครพำนักที่วัดง่าย ๆ เหมือนกัน เพราะหลวงพ่อเป็นพระแปลกหน้า และยังธุดงค์มาองค์เดียว ไม่รู้ต้นสายปลายเหตุว่าจะมาดีหรือร้ายอย่างไร หลวงตากับพระลูกวัดจึงปฏิเสธไม่ยอมให้พำนักอยู่ด้วย แต่ก็ผ่อนผันให้ไปจำพรรษาที่ป่าช้านอกเขตวัดได้

ครั้นถึงวันเข้าพรรษา หลวงตาให้พระไปนิมนต์หลวงพ่อมาจำพรรษาด้วย เพราะได้รับคำทักท้วงจากพระรูปหนึ่งว่า "พระมีพรรษามากขนาดนี้ ให้จำพรรษานอกเขตวัดเห็นจะไม่เหมาะ บางทีท่านอาจจะเป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบก็ได้ ไม่ควรประมาท"

แม้จะได้ร่วมพรรษาในสำนัก แต่หลวงตากับลูกศิษย์ก็ตั้งกติกาในการปฏิบัติสำหรับหลวงพ่อไว้หลายอย่าง คือ

๑. ไม่ให้รับประเคนของจากโยม ต้องคอยรับจากพระรูปอื่นส่งให้

๒. ไม่ให้ร่วมอุโบสถสังฆกรรม ให้บอกปริสุทธิเท่านั้น

๓. เวลานั่งฉันอาหาร ให้นั่งต่อท้ายพระอายุพรรษาน้อยที่สุดของสำนัก

กติกาทั้ง ๓ ข้อนี้ หลวงพ่อยอมปฏิบัติตามทุกอย่าง แม้ท่านจะมีพรรษา ๑๐ แล้วก็ตาม ท่านกลับพิจารณาน้อมเอาประโยชน์จากข้อปฏิบัตินั้น โดยให้คติแก่ตนเองว่า หลวงตากับคณะกำลังทดสอบเรา การนั่งหัวแถวหรือไม่ ก็ไม่แปลกอะไร เหมือนกับเพชรนิลจินดาจะวางไว้ที่ไหนก็มีคุณค่าเท่าเดิม และการปฏิบัติตามกติกานี้ จะช่วยลดทิฏฐิมานะของเราให้เบาบางลงด้วย

การจำพรรษาร่วมกับหลวงตา ผ่านไปด้วยความสงบเพราะหลวงพ่อวางความรู้สึกนึกคิดให้ถูก และเป็นปกติ จึงพากเพียรภาวนาอย่างสม่ำเสมอ พยายามพูดน้อย เมื่อได้ยินใครพูดสิ่งใดก็น้อมมาพิจารณาเป็นปัญญาแก้ไขตัวเอง และเฝ้าสังเกตเลือกเอาแต่สิ่งดีงามจากวัตรปฏิบัติที่มีอยู่ในสำนัก เพื่อถือเอาเป็นบทเรียน

ขณะเดียวกันหลวงตาและคณะ ก็จับตามองหลวงพ่ออย่างไม่ให้คลาดสายตาเหมือนกัน แต่ท่านก็วางเฉย ไม่แสดงกิริยาอาการใด ๆ โต้ตอบ กลับคิดขอบคุณเขาว่า

"เขาช่วยไม่ให้เราเผลอไปประพฤติบกพร่อง เปรียบเหมือนมีคนมาช่วยป้องกันความสกปรกไม่ให้แปดเปื้อนแก่เรา"

ในพรรษานั้น จิตใจของหลวงพ่อสงบหนักแน่น ปรารภความเพียรอย่างสม่ำเสมอ มีกิริยามารยาทที่เรียบร้อยงดงาม ตามพระพุทธบัญญัติทุกกระเบียดนิ้ว ทำให้เพื่อนสหธรรมิกคลายความ

ระแวงในตัวท่านลงโดยลำดับ

วันหนึ่งในกลางพรรษา พระเณรในวัดได้ชวนกันเอาเรือไปหาฟืน มาไว้ต้มน้ำย้อมผ้า เมื่อไปถึงเขตไร่ร้างแห่งหนึ่งแล้วก็ช่วยกันแบกฟืนมาทิ้งไว้ที่ฝั่งน้ำให้หลวงพ่อทำหน้าที่ขนลงเรือ ท่านได้สังเกตเห็นไม้พะยูงท่อนหนึ่งมีรอยถากเป็นทรงกลมยาวประมาณ ๒ เมตร หลวงพ่อคิดว่าไม้ท่อนนี้ต้องมีเจ้าของแน่ ถ้าขนลงเรือจะมีความผิดเป็นการลักทรัพย์ ทำให้ขาดจากการเป็นพระได้ ดังนั้นจึงไม่ยอมแตะต้อง พอได้เวลาจวนกลับ หลวงตาเดินมาเห็นไม้ท่อนนั้น จึงร้องถามว่า

"ท่านชา ทำไมไม่แบกไม้ท่อนนี้ลงเรือ"

"ผมเห็นว่ามันไม่เหมาะครับ มันคงมีเจ้าของ เพราะมีรอยถากไว้" หลวงพ่อตอบเรียบ ๆ

เมื่อหลวงพ่อตอบเช่นนี้ หลวงตาชะงักงันอยู่ชั่วครู่ แล้วจึงแกล้งร้องบอกแก้เก้อให้พระเณรรีบลงเรือ โดยทิ้งไม้ท่อนนั้นไว้ริมฝั่งนั่นเอง

ต่อมาวันหนึ่งชาวบ้านมาทำข้าวหลามอยู่ในวัด หลวงตากลับจากบิณฑบาตเดินผ่านโรงครัว ขณะนั้นโยมไม่อยู่ ท่านมองเห็นไฟกำลังลุกไหม้กระบอกข้าวหลาม คงรู้สึกเสียดาย แต่ก็นึกว่าช่วยอะไรไม่ได้ เพราะพระแตะต้องอาหารที่ยังไม่ได้ประเคนเป็นอาบัติ และจะทำให้อาหารนั้นไม่ควรแก่การบริโภคต่อไปด้วย หลวงตายืนสองจิตสองใจอยู่สักครู่หนึ่งก็เหลียวซ้ายแลขวา ก่อนที่จะเอื้อมมือไปพลิกกระบอกข้าวหลาม หารู้ไม่ว่าหลวงพ่อซึ่งอยู่บนกุฏิใกล้โรงครัวเหลือบมาเห็นเข้าพอดี

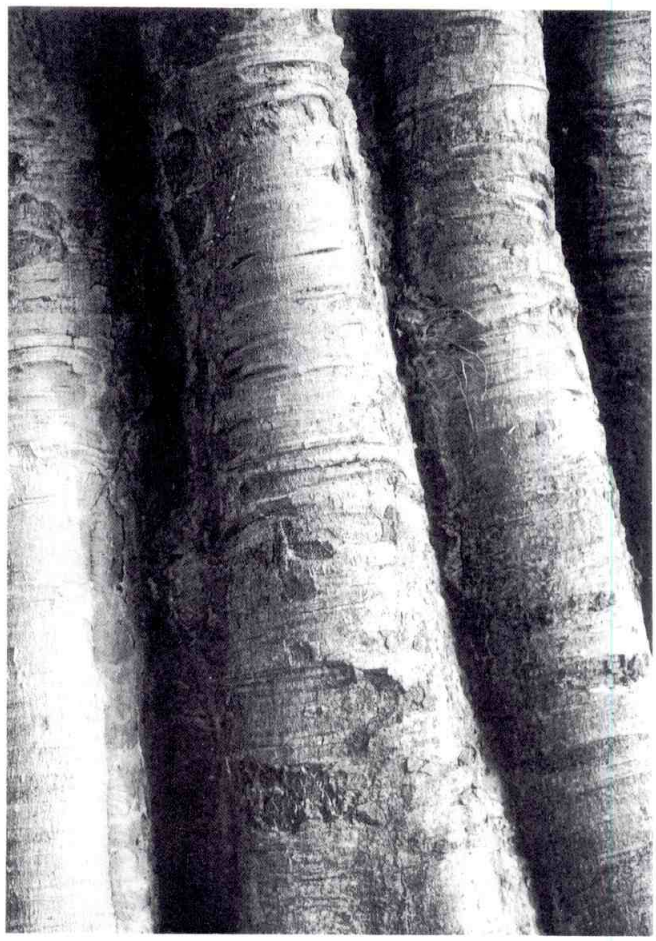

ในพรรษานั้น
ใจของหลวงพ่อ สงบหนักแน่น

ถึงเวลาฉันจังหัน หลวงตาสังเกตเห็นว่าหลวงพ่อไม่ฉันข้าวหลาม จึงถามว่า

"ท่านชาฉันข้าวหลามหรือเปล่า?"

"เปล่าครับ" คำตอบของหลวงพ่อทำให้หลวงตาถึงกับสะดุ้ง แล้วอุทานออกมาว่า

"ผมต้องอาบัติแล้ว"

ฉันเสร็จหลวงตามาขอแสดงอาบัติด้วย แต่หลวงพ่อบอกว่า

"ไม่ต้องก็ได้ครับ ให้สำรวมระวังต่อไปเถิด"

คราวนั้น เพราะปฏิปทาความสุขุมรอบคอบของหลวงพ่อ จึงทำให้พระเณรทุกรูปในวัดเกิดความยำเกรงและเคารพเลื่อมใสในตัวท่าน หลวงตากับคณะจึงตกลงกันว่าจะยกเลิกกติกาที่เคยตั้งไว้ ขอนิมนต์ให้หลวงพ่อเป็นพระผู้อาวุโส แต่หลวงพ่อปฏิเสธว่าทำอย่างนั้นคงไม่สมควร กติกาเดิมดีอยู่แล้ว และท่านก็ปฏิบัติตามกติกาเหมือนเช่นเดิม

ในที่สุด กาลเวลาก็ได้พิสูจน์คำพูดของหลวงตาที่ว่า ผมหมดความโกรธแล้ว ให้ประจักษ์ข้อเท็จจริงขึ้นมาดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า "ศีล จะพึงรู้ได้เมื่ออยู่รวมกันนาน ๆ"

ท้ายพรรษา ฝนตกติดต่อกันหลายวันจนเกิดอุทกภัย น้ำท่วมทุ่งนาทำให้ชาวบ้านไม่มีที่อยู่อาศัย และเดือดร้อนไปถึงวัวควายซึ่งไม่มีหญ้าจะกิน วัดของหลวงตาตั้งอยู่บนที่ดอน จึงรอดพ้นภัยจากน้ำท่วม วัวควายของชาวบ้านจึงมุ่งหน้ามากินหญ้าริมรั้ววัดเพื่อประทังชีวิต บางตัวกินเพลินหลงเดินลึกเข้าไปเขตสำนัก หลวงตารำคาญจึงให้พระเณรไล่ออกไปบ่อย ๆ เจ้าวัวน่าสงสารตัวหนึ่งถูกไล่ต้อนออกไปแล้ว แต่ด้วยความหิวจึงยื่นคอลอดรั้วกลับเข้ามากินหญ้าอีก หลวงตาซึ่งถือไม้รออยู่แล้ว ก็ฟาดอย่างไม่ยั้งมือ วัวตัวนั้นร้องอู้ ด้วยความเจ็บปวด รีบมุดหัวกลับไป แต่กว่าจะหลุดไปได้ก็โดนไม้หลวงตาเสียหลายตุ้บ หลวงพ่อยืนดูการกระทำของหลวงตา ผู้เคยอวดตนว่าหมดความโกรธแล้ว ด้วยความสลดสังเวชใจ

ฑูตมรณะ

กลางป่าช้าข้างวัดหลวงตา มีศาลาเล็ก ๆ หลังหนึ่ง ตั้งอยู่ท่ามกลางหลุมฝังศพที่เรียงรายเกลื่อนป่า เป็นที่สงบสงัด และมีความวิเวก วังเวง อันอำนวยต่อการเจริญสมณธรรมเป็นอย่างยิ่ง หลวงพ่อจึงมักหลีกเร้นมานั่งสมาธิภาวนา พิจารณาสภาวธรรมอยู่ที่ศาลาหลังนั้นเสมอ

วันหนึ่ง ขณะหลวงพ่อนั่งอยู่บนศาลานั้น มีกาตัวหนึ่งบินมาจับกิ่งไม้ใกล้ ๆ แล้วส่งเสียงร้อง กา กา หลวงพ่อไม่ได้สนใจ เพราะคิดว่ามันคงร้องไปตามประสาสัตว์ เมื่อเห็นหลวงพ่อไม่สนใจ กาจึงร่อนลงมายืนบนพื้นศาลาตรงหน้าท่าน มันคาบหญ้าแห้งมาวางแล้วร้อง กา กา กา แสดงอาการเหมือนจะส่งหญ้าให้ หลวงพ่อเห็นกิริยามันแปลก ๆ มองดูมันด้วยความสนใจ เมื่อกาเห็นท่านสนใจ มันก็ทิ้งหญ้าแห้งไว้ แล้วบินหายไป หลังจากนั้น ๓ วัน ชาวบ้านได้หามศพเด็กชายอายุประมาณ ๑๓ ปี ป่วยเป็นไข้ตาย มาเผาข้าง ๆ ศาลานั้น ๓ - ๔ วันต่อมา อีกาก็บินมาหาหลวงพ่อที่ศาลานั่นอีกครั้งแรกเกาะอยู่กิ่งไม้ เมื่อเห็นหลวงพ่อไม่สนใจ กาก็บินลงมาที่พื้นแล้วแสดงกิริยาเหมือนครั้งแรก

พอหลวงพ่อหันมาดู มันก็บินหนีไปอย่างเคย จากนั้นไม่กี่วัน ชาวบ้านหามศพมาอีก คราวนี้เป็นพี่ชายของเด็กที่ตายไปเมื่อไม่นานนั่นเอง ซึ่งเกิดป่วยกระทันหันตายตามกันอย่างน่าประหลาดใจ กาตัวนั้นมันเป็นทูตมรณะจริง ๆ เพราะอีก ๓ วันเท่านั้น มันก็บินมาส่งข่าวหลวงพ่ออีกครั้ง แล้วไม่กี่วัน พี่สาวของเด็กชายทั้งสองที่ตายไปก่อนหน้านั้น ก็มีอันต้องป่วยตายไปอีกคน พ่อแม่และญาติพี่น้องของเด็กทั้งสามเศร้าโศกเสียใจอย่างแสนสาหัส หลวงพ่อได้เห็นสภาพของคนเหล่านั้น ยิ่งเกิดสลดสังเวชในความเป็นจริงของชีวิต ได้น้อมนำเหตุการณ์เฉพาะหน้านี้มาเตือนตนมิให้ประมาท รวมทั้งพิจารณาเห็นว่าความทุกข์โศก ย่อมเกิดจากของที่เรารักและหวงแหน

สัจธรรมในป่าช้า เร่งเร้าให้หลวงพ่อไม่ยอมเนิ่นช้าในการปฏิบัติ ท่านเพิ่มเวลาในการภาวนามากขึ้น ลดเวลาพักผ่อนลง มุ่งหน้าทำความเพียร แม้ฝนตกพรำ ๆ ก็เหยียบย่ำน้ำเดินจงกรมอยู่อย่างนั้น วันหนึ่งเกิดนิมิตว่า ได้เดินไปยังที่แห่งหนึ่ง พบคนแก่นอนป่วยร้องครวญครางปานจะขาดใจ หลวงพ่อหยุดพิจารณาดูแล้วเดินต่อไป ระหว่างทางพบคนป่วยหนักจวนตาย ร่างกายซูบผอมเหลือเพียงหนังหุ้มกระดูกนอนหายใจรวยรินอยู่ริมทาง ได้หยุดดูแล้วเดินผ่านไปไม่ไกล ก็พบคนตายนอนหงายขึ้นอืด ตาถลน ลิ้นจุกปาก และมีหนอนชอนไชอยู่เต็มร่างกาย เกิดความสลดสังเวชเป็นอย่างยิ่ง พอตื่นขึ้นมา ภาพนั้นยังติดตาติดใจไม่เลือนลาง รู้สึกเบื่อหน่ายต่อชีวิต อยากหลุดพ้นออกจากกองทุกข์นี้โดยเร็ว จึงคิดจะปลีกตัวขึ้นไปทำความเพียรบนยอดเขาสัก ๗ หรือ ๑๕ วัน จึงจะลงมาบิณฑบาต แต่มีปัญหาว่า บนยอดเขาไม่มีน้ำดื่ม พอดีนึกถึงกบจำศีลอยู่ในรู มันกินน้ำเยี่ยวของตัวเองยังมีชีวิตอยู่ได้ จึงอยากทดลองดูบ้าง แต่ก็ไม่ได้ผล เพราะปัสสาวะเมื่อดื่มซ้ำเข้าไปหลาย ๆ ครั้งพอตกถึงกระเพาะก็ไหลออกมาทันที จึงคิดหาวิธีใหม่ เมื่อคิดว่าไม่อาจไปอยู่บนยอดเขาได้ จึงทดลองอดอาหาร ฉันวันเว้นวันสลับกันไปทำอยู่ประมาณ ๑๕ วัน ขณะอดอาหารรู้สึกว่าร่างกายร้อนดังถูกไฟแผดเผา มีอาการทุรนทุรายแทบทนไม่ได้ จิตใจก็กระสับกระส่ายไม่สงบ จึงล้มเลิกวิธีนี้เพราะไม่ถูกกับจริต

ต่อมาได้นึกถึง อปณฺณกปฏิปทา (ข้อปฏิบัติที่ไม่ผิด)คือ *โภชเนมตฺตญฺญุตา*การรู้จักประมาณในการฉันอาหารให้พอสมควร ไม่มากหรือน้อยเกินไป *อินทรียสังวร* สำรวมระวังตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้ถูกกิเลสครอบงำ *ชาคริยานุโยค* ทำความเพียรสม่ำเสมอ ไม่เกียจคร้านหรือเห็นแก่หลับนอนจนเกินไป เมื่อใจน้อมไปถึงทางดำเนินนี้ จึงหยุดวิธีทรมานตน กลับมาฉันอาหารวันละครั้งดังเดิมแล้วทำความเพียรอย่างต่อเนื่อง การบำเพ็ญภาวนาก้าวหน้าขึ้นมาก จิตใจสงบระงับปราศจากนิวรณ์ การพิจารณาธรรมก็แตกฉานแจ่มแจ้งไม่ติดขัด ครั้นออกพรรษาแล้ว หลวงตาซึ่งเฝ้าจับตามองหลวงพ่อมานาน เห็นหน่วยก้านและภูมิธรรมภูมิปัญญาน่าเลื่อมใส จึงชักชวนให้ข้ามโขงไปตั้งสำนักยังฝั่งลาวด้วยกัน แต่หลวงพ่อได้ปฏิเสธอย่างสุภาพ จวนจะสิ้นปีหลวงตาจึงพาคณะย้ายออกจากสำนักธุดงค์ข้ามโขงไปฝั่งลาว อย่างที่พูดไว้

เห็นสมมุติ

หลังจากหลวงตาและคณะย้ายไปได้ ๗ วันแล้ว หลวงพ่อก็ออกจากสำนักสงฆ์แห่งนั้นบ้าง โดยธุดงค์มุ่งหน้าไปทางภูลังกา อำเภอบ้านแพง จังหวัดนครพนม เพื่อหาทางแก้ไขปัญหาในการปฏิบัติซึ่งยังติดข้องอยู่ โดยที่หลวงพ่อมีอาการสะดุดในการเจริญสมาธิภาวนา ดังที่ท่านได้เล่าให้ลูกศิษย์ลูกหาฟังว่า

"...ไปถึงแค่นั้นแล้วเลยหยุด มันไม่ไป... สมมุตินะ... คล้าย ๆ ว่าเราเดินมานี้ มันหยุดทรุดอยู่อย่างนี้ มันไม่ไปน่ะ แล้วก็กลับ... พูดถึงความรู้สึกพูดถึงเรื่องจิตของเรานะ... เราก็ทำไปทำมา มาถึงที่นี่ไม่มีที่ไปอีก หยุด อันนี้อันหนึ่ง อันที่สองนี่มันเป็นอย่างนี้ เดินมาชนนี้เลย แล้วก็กลับ แบบหนึ่ง ก็มันไม่มีอะไรจะชนแล้วก็ตกลงไป ก็ทำภาวนาไป เดินจงกรมไป เดี๋ยวมันก็กลับมาอยู่ตรงนี้แหละ

นี่อะไร ๆ ถามอยู่ในใจ

อะไรก็ช่างมันเถอะ มันตอบอย่างนี้

นาน ๆ ไปก็เลยหยุด พอไปอีกก็วกมาอีก นี่อะไร ๆ มันมาทวงอยู่เรื่อย

ธรรมดาอยู่ปกติมันก็มีความรู้สึกอย่างนี้ จิตใจมันยังวุ่นวาย เลยคิดว่านี้คืออะไร ตรงที่มันเป็นในสมาธิเรา มันติดอยู่ในสมาธินั่น เมื่อเดินไปมันก็มีความรู้สึกว่า นี้คืออะไร มันมาทวงเรา

อยู่บ่อย ๆ คือ เรายังไม่รู้ทันมัน รู้ไม่ถึงขั้นที่ปล่อยวาง มันจึงติดตามอยู่

มามองเห็นพระในเวลานั้นมีใครหนอจะช่วยเราได้ นึกถึงท่านอาจารย์วัง ท่านไปอยู่ยอดเขาภูลังกา ท่านมีเณรอยู่ ๒ องค์ แล้วก็มีพระรูปเดียวคือท่าน อยู่บนโน้นยอดเขานั่น ไม่เคยเห็นท่านหรอก เราก็คิดว่าพระรูปนี้ ท่านต้องมีอย่างใดอย่างหนึ่งแหละ ท่านถึงมาอยู่อย่างนี้..."

หลวงพ่อได้ขึ้นไปกราบนมัสการท่านอาจารย์วัง ได้สนทนาธรรมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการปฏิบัติกันอยู่ ๓ คืน เนื้อความจากการสนทนาธรรมของท่านทั้งสองถ่ายทอดจากคำบอกเล่าของหลวงพ่อมีดังนี้

ท่านอาจารย์วัง : คราวหนึ่งกำลังเดินทำความเพียร เดินจงกรมหยุดอยู่กำหนดร่างกายนี่มันจมลงไปในดินเลย

หลวงพ่อ : รู้ตัวไหมครับ ?

ท่านอาจารย์วัง : รู้ ทำไมจะไม่รู้ รู้อยู่ มันก็จมลงไป กำหนดไปมันก็จมลงไปเรื่อย ๆ กำหนดรู้ว่ามันจะเป็นยังไงก็ให้มันเป็นไป มันก็จมลงไปเรื่อย มันถึงที่สุดแล้วละ ที่ไหนไม่รู้คือมันถึงที่สุดแล้วมันก็ขึ้นมา ขึ้นมาเลย แผ่นดินอยู่ตรงนี้มันขึ้นมามันไม่อยู่ ประเดี๋ยวก็ขึ้นไปโน่นอีกแล้ว ขึ้นไปโน้น ก็รู้มันอยู่นะ อัศจรรย์เหลือเกินว่ามันเป็นไปได้ยังไง ทีนี้มันก็ขึ้นไป ๆ จนถึงปลายไม้ร่างกายแตก บึ้ม! ลำไส้นี่ ไส้น้อยไส้ใหญ่ มันไปติดอยู่กิ่งไม้เป็นพวงเลย

หลวงพ่อ : ท่านอาจารย์ ไม่ใช่ฝันเหรอครับ ?

ท่านอาจารย์วัง : ไม่ใช่ฝัน นี่ถ้าเราไม่รู้มัน มันจะเอาให้เราเป็นอย่างอื่น มันเป็นจริง ๆ อย่างนั้นนี่ ในตอนนั้นก็เชื่อว่ามันเป็นจริง ๆ อย่างนั้น เดี๋ยวนี้เราก็รู้อยู่เห็นอยู่ว่ามันเป็นอย่างนั้นขนาดนี้แหละ ท่านอย่าไปพูดเลยนิมิตอย่างอื่น ขนาดนี้มันเป็นได้ ถ้าหากว่าคนเราร่างกายแตกบึ้ม! มันจะมีความรู้สึกอย่างไรนะ ไส้เป็นพวงเลยมันพันต้นไม้อยู่นั่น มันมั่นเหลือเกิน แต่เข้าใจว่าอันนี้คือนิมิต มั่นอยู่อย่างนี้ เชื่อในใจว่าไม่มีอะไรจะทำอันตรายเราได้ เมื่อเป็นเช่นนั้นก็กำหนดดูเข้ามา ดูมาถึงจิต ขณะของจิตมันอยู่อย่างนี้แล้วก็หายไป เลยมานั่งคิด มันอะไรน้อ

หลวงพ่อ : ทีนี้ผมมากราบท่านอาจารย์ ผมจนปัญญาแล้ว ผมไม่ใช่เป็นอย่างนั้น มันเป็นอีกแบบหนึ่ง คล้าย ๆ กับเราเดินไปบนสะพาน คล้าย ๆ สะพานนี่มันโค่ไปในแม่น้ำ เราก็เดินไปแล้วก็หยุดอยู่ ไม่มีที่ไปอีกแล้วจะทำยังไง อย่างนี้ แล้วก็หันกลับมา บางทีมันก็เดินเข้าไปอีก มันเป็นในสมาธินะ ไปถึงตรงนั้นแล้วมันก็จบอยู่ไม่มีที่ไป เลยกลับมาอีก กำหนดไปมันไปไม่ได้ บางทีกำหนดไปมันมีอะไรมาขวางอยู่นี่มาชน กึ๊ก! ไม่มีที่ไปอีกแล้ว มันเป็นนานนะครับอันนี้ มันคืออะไรครับท่านอาจารย์

ท่านอาจารย์วัง : อันนี้มันหมด มันเป็นที่สุดแห่งสัญญาแล้ว เมื่อมันเป็นอย่างนั้นจะไปที่ไหนก็ยืนมันอยู่ตรงนั้นแหละ ให้กำหนดอยู่ที่ตรงนั้น ถ้าเรายืนอยู่ที่ตรงนั้น มันจะแก้สัญญา มันจะเปลี่ยนเองของมัน ไม่ต้องไปบังคับมันเลย ถ้าเรากำหนดว่าอันนี้มันเป็นอย่างนี้ เมื่อมันเป็นอย่างนี้รู้สึกว่าจิตมันเป็นอย่างไรไหม ให้รู้จักว่าเป็นอย่างนั้น ให้รู้เข้ามา ถ้ามันรู้สึก เดี๋ยวมันก็เปลี่ยน เปลี่ยน

สัญญา คล้าย ๆ กับว่าสัญญาของเด็กกับสัญญาของผู้ใหญ่ มันก็เปลี่ยนออกไปเป็นสัญญาของผู้ใหญ่ อย่างเด็กมันอยากจะเล่นของอย่างนี้ เมื่อมันเติบโตขึ้นมามันเห็นของชิ้นนี้ไม่น่าจะเล่นเสียแล้ว มันก็เลยเล่นของอย่างอื่น มันเปลี่ยนเสียแล้ว

หลวงพ่อ : อ้อ! เข้าใจครับ

ท่านอาจารย์วัง : อย่าพูดมากเลย มันหลายเรื่อง หลายเรื่อง คิดว่ามันเป็นได้ทุกอย่างก็แล้วกันเรื่องสมาธินี่ แต่มันเป็นทุกอย่างก็ช่างมันเถอะ เราอย่าไปสงสัยมัน อันนี้เมื่อเรามีความรู้สึกอย่างนี้ เดี๋ยวมันก็ค่อยหมดราคาของมันไป มันจิตสังขารไม่มีอะไรต่อไป ถ้าเราเข้าไปดูเลยกลายเป็นเป็ด เดี๋ยวเป็ดกลายเป็นไก่ เดี๋ยวไปตามดูไก่ ไก่เป็นหมา ดูหมาไปเดี๋ยวกลายเป็นหมู เลยวุ่นไม่รู้จบสิ้น กำหนดรู้มัน เพ่งมันตรงนี้ แต่ว่าอย่าเข้าใจว่าหมดนะ อย่าเข้าใจว่าหมด เดี๋ยวมันจะมีอีก แต่เราวางมัน รู้ไว้ในใจแล้วปล่อยวางเสมอ อย่างนี้ไม่เป็นอันตรายทั้งนั้น กำหนดอย่างนี้ให้มันมีรากฐานอยู่ อย่าไปวิ่งตามมัน พอเราแก้อันนี้ได้ มันก็ไปได้ มันมีช่วงของมันไป อดีตอนาคตต่อไปก็ทำนองเดียวกันนี้ แต่มันจะยิ่งหย่อนกว่ากันก็ได้ มันจะดีเลิศจะดีประเสริฐอะไรก็ช่างมันเถอะ มันจะต้องเป็นอย่างนั้น ให้ทำความเข้าใจจริง ๆ อย่างนั้น

หลวงพ่อ : ทำไมบางคนเขาไม่มีอะไรล่ะครับ ไม่เป็นทุกข์ด้วยครับ ไม่มีอะไรที่จะขัดข้อง กายก็สบาย ใจก็สบาย ไม่มีอะไร

ท่านอาจารย์วัง : อันนี้มันเป็นบุพกรรมของ เรา มันก็ต้องสู้กันในเวลานี้ เวลาจิตมันรวมนี้มันก็มาแย่งบัลลังก์ที่ตรงนี้ สิ่งที่มันมาแย่งไม่ใช่ของร้ายอย่างเดียวนะ ของดีก็มีนะ น่ารักก็มี เป็นอันตรายทั้งนั้นแหละ อย่าไปหมายมั่นมันเลย

หลังสนทนาธรรมกับท่านอาจารย์วัง หลวงพ่อเกิดความเข้าใจในความละเอียดลึกซึ้งของธรรมปฏิบัติมากขึ้น

ครั้นพูดคุยเรื่องต่าง ๆ กันต่อพอสมควร หลวงพ่อก็กราบลาท่านอาจารย์วังกลับที่พัก

ในขณะพักอยู่บนภูลังกา ได้เร่งความเพียรอย่างหนักพักผ่อนเพียงเล็กน้อย ไม่คำนึงถึงเวลาว่าเป็นกลางวันหรือกลางคืน คงยืนหยัดปฏิบัติไปอย่างต่อเนื่อง จิตพิจารณาเรื่องธาตุและสมมุติบัญญัติอยู่ตลอดเวลา

พักอยู่ที่ภูลังกาได้ ๓ วัน หลวงพ่อก็กราบลาท่านอาจารย์วัง

"ได้เดินลงมาจากภูลังกา มาถึงวัดแห่งหนึ่งซึ่งตั้งอยู่เชิงเขา พอดีฝนตกจึงได้หลบฝนเข้าไปนั่งที่ใต้ถุนศาลา จิตก็กำลังพิจารณาสิ่งเหล่านี้อยู่ ทันใดขณะจิตก็ตั้งมั่นขึ้นแล้วก็เปลี่ยนไป มีความรู้สึกเหมือนเป็นคนละโลก ดูอะไรก็เปลี่ยนไปหมด กาน้ำตั้งอยู่มองดูแล้วก็มีความรู้สึกว่าไม่ใช่กาน้ำ กระโถน ตั้งอยู่ก็เปลี่ยน บาตรก็เปลี่ยนไป ทุกอย่างเปลี่ยนสภาพไปหมด เหมือนหน้ามือกับหลังมือ เหมือนแดดจ้าที่มีก้อนเมฆเคลื่อนมาบดบังแสงแดดก็วาบหายไป เปลี่ยนขณะจิตไปวาบ ๆ ตั้งขึ้นมาก็เปลี่ยนวาบ เห็นขวดก็ไม่ใช่ขวด ดูแล้วก็ไม่เป็นอะไร เป็นธาตุ เป็นของสมมุติขึ้นทั้งนั้น ไม่ใช่ขวดแท้ ไม่ใช่กระโถนแท้ ไม่ใช่แก้วแท้ เปลี่ยนไปหมด เปลี่ยนไปเปลี่ยนมา ก็น้อมเข้าหา

ตัวเอง ดูทุกสิ่งในร่างกายของเราก็ไม่ใช่ของเรา ล้วนแต่ของสมมุติ"

ด้วยอาการของจิตที่เกิดขึ้นเช่นนี้ หลวงพ่อจึงสรุปว่า

"ผมเห็นว่าพระอริยบุคคลกับคนบ้านี่ดูไม่ออก คล้าย ๆ กัน เพราะมันผิดปกติ อริยจิตนี้ถ้ามันตกกระแสแล้ว ผมเห็นว่ากับคนบ้า แยกกันออกไม่ได้ง่าย ๆ คล้ายกัน แต่มีคุณธรรมต่างกัน"

หลวงพ่อได้กำชับลูกศิษย์ลูกหาให้มีความมั่นใจในผลของการปฏิบัติ ซึ่งผู้ปฏิบัติจะรู้ได้เองอย่างแจ่มแจ้ง ดังที่ท่านได้ประสบมาแล้ว

"...เรื่องการปฏิบัตินี่อย่าไปลังเล ให้ทุ่มเทลงไป ให้จิตใจเข้มแข็ง ให้ปฏิบัติเข้าไป ถึงจะไปฟังเทศน์อยู่ที่ไหนก็ช่าง เรียนอยู่ที่ไหนก็ตาม รู้เหล่านี้นั้นรู้อยู่แต่มันรู้ไม่ถึง ถ้ารู้ไม่ถึงมันก็สงสัยลังเล ถ้ารู้ถึงมันก็จบ ถึงใครจะว่าอะไรมันก็ไม่เป็นอะไร มันเป็นของมันอย่างนั้น แน่นอนอย่างนั้น เมื่อปกติจิตของเราเกิดขึ้นมา ใครจะหัวเราะ ใครจะร้องไห้ ใครจะดีใจ เสียใจก็ตาม ใจจะไม่หวั่นไหวต่อสิ่งทั้งปวงเลย..."

นอกจากนี้หลวงพ่อยังได้ข้อคิดเกี่ยวกับการภาวนาจากประสบการณ์ที่ภูลังกาว่า

".. คนจะไปภาวนาคนเดียวนี้มันก็ได้หรอก แต่ว่าบางคนมันช้าไปก็มี วนอยู่ตรงนั้น มันได้สัมผัส แต่ทางใจของเรา ถ้ามีใครไปร้องบอกชี้ทางมันไปเร็ว มันมีทางที่จะพิจารณา ทุกคนต้องเป็นอย่างนี้ เวลาติดมันติดหนัก.."

จากภูลังกา หลวงพ่อมุ่งหน้าสู่วัดป่าหนองฮี เพื่อกราบเยี่ยมหลวงปู่กินรี การพบกันในครั้งนี้หลวงปู่ให้คำแนะนำสั้น ๆ ตามอัธยาศัยของท่านว่า

"ท่านชา การเที่ยวธุดงค์ของท่านก็พอสมควรแล้ว ควรไปหาที่อยู่เป็นหลักเป็นแหล่งในที่

ราบ ๆ บ้างนะ”

หลวงพ่อกราบเรียนหลวงปู่ว่า

“กระผมตั้งใจจะธุดงค์กลับไปทางบ้านที่อุบลครับ”

“จะกลับบ้าน เพราะคิดถึงใครหรือเปล่า ? ถ้าคิดถึงผู้ใด ผู้นั้นจะให้โทษแก่เรา” หลวงปู่ทิ้งท้ายด้วยคำง่าย ๆ แต่ลึกซึ้งเช่นเคย

บุพนิมิตที่บ้านสวนกล้วย

จากบ้านหนองฮีหลวงพ่อเดินธุดงค์มุ่งหน้าสู่จังหวัดอุบลราชธานี โดยแวะพักและโปรดญาติโยมที่บ้านป่าตาวอำเภอเลิงนกทาอีกครั้งหนึ่ง และก่อนออกเดินทางต่อ ท่านได้รับเด็กชายชื่อทองดีเป็นศิษย์ติดตามไปด้วย

เมื่อเดินทางมาถึงบ้านก่อ อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งเป็นบ้านเกิดของหลวงพ่อ ท่านได้แวะพักที่ป่าช้าบ้านก่อนอก เพื่อเยี่ยมเยือนโยมมารดาและญาติพี่น้อง และได้ฝึกหัดเด็กชายทองดีรวมทั้งเด็กชายเที่ยง (หลวงพ่อเที่ยง **โชติธมฺโม** ปัจจุบันเป็นเจ้าอาวาสวัดป่าอรัญญวาสี สาขาที่หนึ่งของวัดหนองป่าพง) ซึ่งขณะนั้นเด็กชายเที่ยงก็กำลังจะบวชเณรที่วัดก่อนอกอยู่พอดี

พอฝึกหัดเด็กทั้งสองให้รู้จักการบวชพอสมควรแล้ว หลวงพ่อจึงนำไปบรรพชาเป็นสามเณรที่ วัดวารินทราราม

ขณะพักอยู่ในป่าช้าวัดก่อนอก ญาติสนิทมิตรสหายที่ใกล้ชิดคุ้นเคยกับหลวงพ่อตั้งแต่เป็นเด็กได้มานมัสการสนทนาด้วยความยินดี เพราะนับตั้งแต่ท่านออกธุดงค์แล้วก็ไม่ได้พบกันบ่อยนัก แต่การพบกันในครั้งนี้ เพื่อนสนิทคนหนึ่งของหลวงพ่อสังเกตเห็นว่า

เพื่อนรักของตนกลับมาคราวนี้เปลี่ยนแปลงไปมาก จากคนที่พูดเก่ง ร่าเริง ชอบหัวเราะ กลายเป็นคนเงียบขรึม พูดน้อย ไม่หัวเราะรื่นเริงเหมือนเดิม

หลวงพ่อพักอยู่ที่ป่าช้าวัดก่อนอกประมาณ ๑๕ วัน ได้ให้ข้อคิดคำแนะนำแก่มารดาและญาติมิตรพอสมควร โดยมีสามเณรเที่ยงนึกนิยมเลื่อมใสในปฏิปทาอยู่เงียบ ๆ

หลังจากนั้นหลวงพ่อกับสามเณรทองดี ได้ออกเดินทางไปยังอำเภอกันทรลักษ์ จังหวัดศรีสะเกษ ได้พักปักกลดอยู่ในป่าใกล้บ้านสวนกล้วย พิจารณาเห็นว่าเป็นสถานที่เหมาะแก่การบำเพ็ญภาวนายิ่งนัก เพราะเป็นที่สงบ วิเวก มีสัตว์ป่านานาชนิด เช่น กระรอก กระแต ไก่ป่า อีเก้ง อีเห็น รวมทั้งเสือด้วย เหมาะแก่การฝึกทรมานตนเป็นอย่างดี **ในพรรษาปี พ.ศ.๒๔๙๒** นี้จึงได้ตกลงใจจำพรรษาที่บริเวณป่าใกล้บ้านสวนกล้วย ซึ่งเป็นสถานที่ที่หลวงพ่อเล่าว่า ท่านได้เกิดบุพนิมิตซึ่งเป็นความฝันที่ตัวท่านถือเอาว่า เป็นตอนที่สำคัญยิ่งในประวัติของท่าน บุพนิมิตดังกล่าวมีด้วยกัน ๓ ประการ ความหมายอันลึกซึ้งของบุพนิมิตแต่ละประการนั้น ย่อมเป็นสิ่งที่หลวงพ่อท่านรู้ประจักษ์เฉพาะตัวท่านเอง สำหรับเราท่านทั้งหลาย อย่างน้อยก็เป็นเรื่องแปลกที่ควรแก่การรับฟังและพิจารณาตามที่หลวงพ่อได้เล่าไว้ดังนี้

๑. คืนหนึ่งเมื่อหลวงพ่อได้เดินจงกรม นั่งสมาธิ เป็นเวลาพอสมควรแล้ว จึงพักผ่อนจำวัด ได้เกิดนิมิตฝันไปว่า มีคนเอาไข่มาถวาย ๑ ฟอง พอหลวงพ่อรับแล้วจึงโยนไข่ไปข้างหน้า ไข่แตกเกิดเป็นลูกไก่ ๒ ตัววิ่งเข้ามาหา จึงยื่นมือทั้งสองออกไปรับข้างละตัว พอถูกมือก็กลายเป็นเด็กชาย ๒ คน พร้อมกับได้ยินเสียงบอกว่า คนอยู่ข้างขวามือชื่อบุญธรรม คนที่อยู่ทางซ้ายมือชื่อบุญธง หลวงพ่อได้เลี้ยงเด็ก ๒ คนนั้นไว้ กำลังเติบโตน่ารักวิ่งเล่นได้แล้ว ต่อมาเด็กชายบุญธงเป็นโรคบิดอย่างแรง พยายามรักษาจนสุดความสามารถแต่ก็ไม่หาย จนกระทั่งเด็กนั้นได้ตายอยู่ในมือและได้ยินเสียงบอกว่า บุญธงตายแล้ว เหลือแต่บุญธรรมคนเดียว จึงรู้สึกตัวตื่นขึ้น แล้วเกิดคำถามขึ้นว่า นี้คืออะไร? มีคำตอบปรากฏขึ้นว่า นี่คือสภาวธรรมที่เป็นเอง จึงได้หายความสงสัย

๒. ในคืนต่อมาก็มีอาการอย่างเดียวกัน พอเคลิ้มจะหลับไปก็เกิดนิมิตฝันว่าตัวท่านเองได้ตั้งครรภ์ รู้สึกว่าไปมาลำบากมากเหมือนคนมีครรภ์จริง ๆ แต่มีความรู้สึกในนิมิตนั้นว่าตัวเองก็ยังเป็นพระอยู่ เมื่อครรภ์แก่เต็มที่จวนจะคลอดก็มีคนมานิมนต์ไปรับบิณฑบาต มองไปรอบ ๆ บริเวณเป็นลำธาร กระท่อมไม้ไผ่ขัดแตะกลางทุ่งนาและพระอยู่บนเรือน ๓ รูป ไม่ทราบว่ามาจากไหน โยมเขาพากันถวายอาหารบิณฑบาต พระ ๓ รูปนั้นฉันอยู่ข้างบน แต่หลวงพ่อรู้สึกว่าท้องแก่จวนจะคลอด เขาจึงให้ฉันอยู่ข้างล่าง พอพระฉันจังหันหลวงพ่อก็คลอดเด็กพอดี เป็นชายมีขนนุ่มนิ่มบนฝ่ามือและฝ่าเท้า มีอาการยิ้มแย้มแจ่มใส ท้องปรากฏว่าแฟบลง นึกว่าตัวเองคลอดจริง ๆ จึงเอามือลูบคลำดู แต่ก็ไม่มีสิ่งเปรอะเปื้อนใด ๆ ทำให้นึกถึงที่พระพุทธองค์ทรงประสูติจากพระครรภ์มารดาคงจะไม่แปดเปื้อนมลทินใด ๆ เช่นกัน และเวลาฉันจังหันพวกโยมพิจารณากันว่าท่านคลอดบุตรใหม่จะเอาอะไรให้ฉัน เขาจึงถวายปลาหมอปิ้ง ๓ ตัว รู้สึกว่าเหนื่อยอ่อนไม่อยากฉัน แต่ก็ฝืนใจฉันไปเพื่อฉลองศรัทธาเขา ก่อนจะฉันได้ส่งเด็กให้โยมอุ้มไว้ ฉันเสร็จเขาก็ส่งเด็กคืนมา พอถึงมือท่าน เด็กก็พลัดตกจากมือ แล้วจึงรู้สึกตัวตื่นขึ้น เกิดคำถามว่านี้คืออะไร มีคำตอบว่า นี่คือสภาวะที่เป็นเองทั้งนั้น เลยหมดความสงสัย

๓. คืนที่สามต่อมาก็อยู่ในอาการอย่างเดิม พอพักผ่อนเคลิ้มหลับไปก็เกิดนิมิตไปว่า ได้รับนิมนต์ให้ขึ้นไปบนยอดเขากับสามเณรรูปหนึ่ง ทางขึ้นเขานั้นเป็นทางวนขึ้นไปเหมือนก้นหอย วันนั้นเป็นวันเพ็ญ ภูเขาก็สูงมาก พอขึ้นไปถึงแล้วรู้สึกว่าเป็นที่ร่มรื่นดี มีผ้าปูพื้นและกั้นเพดานสวยงามมาก จนหาที่เปรียบมิได้ แต่พอเวลาฉัน เขาก็นิมนต์ให้ลงมาที่ถ้ำข้างภูเขา มีโยมแม่พิมพ์และโยมน้ามีพร้อมด้วยญาติโยมเป็นจำนวนมากไปถวายอาหาร อาหารที่ถวายนั้นโยมแม่ได้แตงและผลไม้อื่น ๆ ส่วนน้ามีได้ไก่ย่างเป็ดย่างมาถวาย หลวงพ่อจึงทักขึ้นว่า โยมมีอยู่ตลาดเห็นจะมีความสุขนะ ได้ไก่ย่างเป็ดย่างมาถวายพระ โยมมีรู้สึกว่ามีอาการยิ้มแย้มแจ่มใสดี เมื่อฉันอาหารเสร็จแล้วได้แสดงธรรมให้ฟังนานพอสมควร เมื่อเทศน์จบจึงรู้สึกตัวตื่นขึ้น

รักษาโรคด้วยธรรมโอสถ

ต้นปี พ.ศ. ๒๔๙๓ หลวงพ่อได้รับจดหมายจากพระมหาบุญมีซึ่งเป็นเพื่อนเคยปฏิบัติธรรม

ร่วมกัน ส่งข่าวเรื่องหลวงพ่อวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ ให้ทราบ จึงออกเดินทางจากบ้านสวนกล้วยสู่กรุงเทพฯ ได้ศึกษาแนวทางการปฏิบัติที่วัดปากน้ำ ประมาณ ๗ วัน จากนั้นก็เดินทางต่อไปยังวัดใหญ่ชัยมงคล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ในระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๙๓ – ๒๔๙๔ ซึ่งเป็นพรรษาที่ ๑๒ และ ๑๓ หลวงพ่อได้จำพรรษาอยู่ที่วัดใหญ่ชัยมงคล ได้พบกัลยาณมิตร ๒ ท่านคือพระอาจารย์ฉลวย (ปัจจุบันพำนักอยู่ที่วัดเขาต้นเกตุ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์) และหลวงตาแปลก

ปีพ.ศ. ๒๔๙๔ ขณะปฏิบัติธรรมอยู่ที่วัดใหญ่ชัยมงคล หลวงพ่อได้เกิดเจ็บป่วยเป็นโรคเกี่ยวกับทางเดินอาหารมีอาการบวมขึ้นทางด้านซ้าย รู้สึกเจ็บปวดมาก ประกอบกับโรคหืดเรื้อรังที่เคยเป็นอยู่ได้กำเริบซ้ำเติมอีก ทำให้ได้รับความทุกข์ทรมานมาก หลวงพ่อจึงพิจารณาว่าตัวท่านอยู่ห่างไกลญาติพี่น้อง ในยามเจ็บป่วยคงไม่สะดวกที่จะไปรักษาที่โรงพยาบาล เพราะจะเป็นภาระแก่คนอื่น หลวงพ่อจึงคิดรักษาโรคของท่านด้วยธรรมโอสถ โดยการอดอาหาร ไม่ยอมฉัน ดื่มเพียงแต่น้ำนิด ๆ หน่อย ๆ เท่านั้น ทอดธุระในสังขารร่างกายของตัวเอง ทั้งไม่ยอมหลับนอน ได้แต่เดินจงกรมและนั่งสมาธิสลับกันไป เอาธรรมะเป็นที่พึ่ง ขอตายอยู่กับการปฏิบัติธรรม ความตั้งใจนี้เด็ดเดี่ยวแรงกล้ามาก จนถึงอัศจรรย์ใจตัวเองว่า คนเรานี้เมื่อถึงคราวฮึดสู้ขึ้นมาเพื่อต่อสู้กับความตาย รู้สึกว่าจิตใจมีความหนักแน่นมั่นคง ไม่สะทกสะท้านต่อความตายเลยแม้แต่นิดเดียว รุ่งเช้าเมื่อเพื่อน ๆ ภิกษุไปบิณฑบาต ก็เดินจงกรม พอเพื่อนกลับจากบิณฑบาตก็ขึ้นกุฏิทำสมาธิต่อไป มีอาการอ่อนเพลียทางร่างกายบ้าง แต่กำลังใจรู้สึกดีมาก ไม่กลัวตาย ไม่ย่อท้อต่อสิ่งทั้งปวง

หลวงพ่ออดอาหารได้ ๘ วัน ท่านอาจารย์ฉลวยจึงขอร้องให้กลับฉันอาหารดังเดิม โรคภัยในกายปรากฏว่าหายไป ทั้งอาการบวมที่ท้อง ทั้งโรคหืด ไม่กำเริบอีก จึงยอมฉันอาหารเป็นปกติ

หาเกาะในใจ

ในระยะที่จำพรรษาอยู่ที่วัดใหญ่ชัยมงคลนั้น หลวงพ่องดการแสดงธรรมสอนคนอื่นทั้งหมด มุ่งแต่การเจริญสมาธิภาวนาอย่างเดียว เมื่อออกพรรษาแล้วได้เดินทางไปแสวงวิเวกที่เกาะสีชัง ได้รับความสงบทางใจ ตลอดเวลาที่บำเพ็ญธรรมอยู่บนเกาะแห่งนี้เป็นเวลา ๑ เดือน ทำให้ได้คติข้อคิดในทางธรรมว่า

"ชาวเกาะสีชังได้อาศัยพื้นดินบนเกาะอันมีน้ำทะเลล้อมรอบ พื้นดินบนเกาะที่ตั้งอยู่ได้ต้องอยู่สูงพ้นจากน้ำจริง ๆ เกาะสีชังเป็นที่พึ่งภายนอกของร่างกาย แต่การที่เรามาอาศัยเกาะสีชังก็เพื่อหาเกาะที่พึ่งทางใจ ซึ่งกิเลสตัณหาท่วมไม่ถึง แม้เราจะอยู่บนเกาะสีชัง แต่เราจะต้องค้นหาเกาะภายในใจอยู่ต่อไป เพื่อให้เป็นเกาะที่พึ่งทางใจ เกาะทางใจนี้ล้อมรอบด้วยทะเลแห่งกิเลสตัณหา คนที่ยังไม่พ้นไปจากกิเลส ตัณหา อุปาทาน และอกุศลกรรม ก็เปรียบได้กับคนที่ลอยคออยู่ในทะเล ซึ่งมีหวังจมน้ำตาย หรือไม่ก็ต้องผจญกับสัตว์ร้ายในทะเล เช่น ปลาฉลาม เป็นต้น"

ออกจากเกาะสีชังกลับมาวัดใหญ่ฯ ที่อยุธยาอีกครั้ง พักอยู่นานพอสมควรจึงได้เดินทางขึ้น

อีสานกลับไปบ้านเกิดที่อุบลราชธานี พอญาติพี่น้องรู้ข่าว ต่างพากันมามัสการด้วยความยินดี เพราะจากกันไปนานถึง ๒ ปี โดยไม่ทราบข่าวคราวกันเลย หลวงพ่อกลับมาคราวนี้ก็มีท่าทีน่าศรัทธาเลื่อมใสมาก ญาติมิตรจึงให้ความเคารพยำเกรง ท่านแนะนำสิ่งใดทุกคนก็สนใจฟัง ไม่แสดงอาการโต้แย้งใด ๆ ทำให้โยมแม่และญาติพี่น้องหลายคน เกิดความรู้ความเข้าใจในเรื่องบาปบุญคุณโทษยิ่งขึ้น คืนหนึ่ง พระเที่ยง โชติธมฺโม ซึ่งเมื่อครั้งเป็นสามเณรเคยได้รับการอบรมสั่งสอนจากหลวงพ่อ ได้เข้ามากราบคารวะขอฟังธรรม และตัดสินใจออกปากฝากตัวเป็นศิษย์ ขอติดตามออกบำเพ็ญกรรมฐาน แต่หลวงพ่อกลับนิ่งเฉยไม่ตอบรับและไม่ปฏิเสธ ทำให้พระเที่ยงเกิดลังเลและรู้สึกผิดหวัง เมื่อนั่งนิ่งกันอยู่ชั่วครู่ หลวงพ่อได้เอ่ยขึ้นว่า

"ทำไมถึงอยากไป"

"กระผมเห็นว่าอยู่ที่นี่ไม่มีอะไรดีขึ้น จึงอยากไปปฏิบัติเหมือนครูบาอาจารย์บ้างครับ" พระเที่ยงตอบพร้อมกับใจชื้นขึ้นมาเล็กน้อย

"เอ้า! ถ้าจะไปจริง ๆ ให้ท่านทองดี (สามเณรทองดีบวชเป็นภิกษุแล้ว) เขียนแผนที่บอกทางไปบ้านป่าตาวให้นะ แล้วไปรอผมอยู่ที่นั่น"

เมื่อแนะนำแนวทางปฏิบัติแก่ญาติพี่น้องพอสมควรแล้ว หลวงพ่อก็ออกจาริกปฏิบัติภาวนาตามสถานที่วิเวกต่าง ๆ ต่อไป จนกระทั่งถึงบ้านป่าตาว อำเภอเลิงนกทา และได้พำนักจำพรรษา

กุฏิหลวงพ่อที่วัดถ้ำหินแตก

ปี พ.ศ. ๒๔๙๕ (พรรษาที่ ๑๔) อยู่ที่ลานหินแตก ซึ่งต่อมาชาวบ้านเรียกกันว่า วัดถ้ำหินแตก

ในปีนั้นหลวงพ่อจำพรรษาร่วมกับพระภิกษุสามเณรหลายรูป มีพระเที่ยงกับพระทองดีรวมอยู่ด้วย ท่านได้นำหมู่คณะประพฤติปฏิบัติอย่างอุกฤษฏ์ บางวันเดินจงกรมนั่งสมาธิกันตลอดวันตลอดคืน โดยให้ข้อคิดแก่ศิษย์ว่า

"อย่าพากันติดในสมมุติบัญญัติจนเกินไป ที่ว่าเป็นกลางวันกลางคืนนั้น มันเป็นการสมมุติของชาวโลกเท่านั้นเอง เมื่อกล่าวโดยปรมัตถธรรมแล้ว ไม่มีกลางวันกลางคืน ไม่มีข้างขึ้นข้างแรม ฉะนั้นเรามาสมมุติกันใหม่ ให้กลางวันเป็นกลางคืน ให้กลางคืนเป็นกลางวันก็ได้ ถ้าเราคิดได้ว่ากลางวันหรือกลางคืนก็ไม่แตกต่างอะไรกัน เราก็จะทำความเพียรโดยไม่อ้างเวลา"

วันหนึ่ง หลวงพ่อสังเกตเห็นพระเที่ยงฉันยาบางอย่างอยู่เป็นประจำ จึงถามว่า

"ท่านเที่ยง ฉันยาพวกนี้มานานแล้วหรือ ?"

"กระผมฉันมาหลายปีแล้วครับ"

"แล้วมันดีขึ้นไหม ?"

"พอทุเลาลงบ้างครับ"

หลวงพ่อนิ่งอยู่ชั่วครู่แล้วพูดขึ้นว่า

"เออ! ฉันยาพวกนี้ก็นานแล้ว ยังไม่เห็นว่ามันจะหายสักที เอามันโยนทิ้งไปเสีย แล้วมาฉันยาขนานใหม่กัน คือฉันอาหารให้น้อย นอนให้น้อย และพูดให้น้อย แล้วทำความเพียรเดินจงกรมนั่งสมาธิให้มาก ลองทำดูนะ ถ้ามันไม่หาย เราก็ยอมตายไปเสีย"

ชาวบ้านป่าตาวในสมัยนั้น ส่วนใหญ่เป็นชาวนาที่ค่อนข้างยากจน แม้จะมีจิตศรัทธาต่อการทำบุญกุศล แต่ก็ขัดสนเรื่องความเป็นอยู่ จึงอุปัฏฐากพระสงฆ์ตามมีตามได้แบบชาวบ้านอีสานในสมัยนั้น คือมีข้าวเหนียว พริก เกลือหรือแจ่ว ผักสด ๆ และกล้วยบ้างบางวัน

กินเหยื่อแล้วก็น่าสงสาร

แม้จะอดอยากขาดแคลนสักปานใดหลวงพ่อกับศิษย์ก็คงบากบั่นหมั่นเพียรเจริญภาวนาอย่างไม่ย่อท้อ กลับน้อมเอาความอดอยากขัดสนมาเป็นครูผู้สอนให้มีความอดทน ไม่เห็นแก่ปากแก่ท้อง แต่วันหนึ่งก็มีสิ่งมาทดสอบความมุ่งมั่นของท่าน บริเวณสำนักที่หลวงพ่อพำนักอยู่นั้น ด้านทิศเหนือเป็นแอ่งน้ำใหญ่มีปลาชุกชุมมาก เวลาฝนตกหนักน้ำล้นฝั่ง ปลาก็ตะเกียกตะกายตามน้ำมา เพื่อจะเข้าไปในแอ่งน้ำใหญ่ บางตัวเรี่ยวแรงดี ก็ข้ามคันหินธรรมชาติที่กั้นเป็นขอบแอ่งน้ำขึ้นไปได้ แต่บางตัวหมดกำลังเสียก่อน ก็นอนดิ้นกระเสือกกระสนหายใจพะงาบ ๆ อยู่บนคันหินนั้น หลวงพ่อสังเกตเห็น ก็ได้ช่วยจับมันปล่อยลงไปในแอ่งน้ำอยู่บ่อย ๆ

เช้าวันหนึ่งก่อนออกบิณฑบาต หลวงพ่อได้เดินไปดูปลาที่คันหินเช่นทุกเช้า พบว่าเช้าวันนั้นมีคนเอาเบ็ดมาตกปลาไว้ตามริมแอ่งน้ำเป็นระนาว เห็นมีปลาติดเบ็ดอยู่ ท่านก็ช่วยมันไม่ได้เพราะเบ็ดมีเจ้าของ ได้แต่มองด้วยความสลดใจ รำพึงว่า "เพราะปลากินเหยื่อเข้าไป เหยื่อนั้นมีเบ็ด

ด้วยปลาจึงติดเบ็ด เห็นปลาติดเบ็ดแล้วก็สงสาร เพราะความหิวแท้ ๆ ปลาจึงกินเหยื่อที่เขาล่อเอาไว้ ดิ้นเท่าไร ๆ ก็ไม่หลุด เป็นกรรมของปลาเองที่ไม่พิจารณา คนเราก็เช่นเดียวกัน หากกินอาหารมูมมามไม่เลือกไม่พิจารณา ย่อมเป็นเหมือนปลาหลงกินเหยื่อแล้วติดเบ็ด เป็นอันตรายแก่ตนเองได้ง่าย ๆ"

หลังจากไปบิณฑบาตกลับมาเช้าวันนั้น หลวงพ่อได้พบว่า โยมชาวบ้านได้เอาอาหารพิเศษมาถวาย คือต้มปลาตัวโต ๆ ทั้งนั้น ทำให้หลวงพ่อนึกรู้ได้ทันทีว่า ต้องเป็นปลาติดเบ็ดที่ท่านเห็นเมื่อรุ่งเช้านั้นแน่ ๆ บางทีอาจเป็นปลาที่ได้เคยช่วยชีวิตเอามันปล่อยลงน้ำมาแล้วก็ได้ เกิดความ

รู้สึกรังเกียจไม่อยากฉันทันที เมื่อโยมถวายจึงเพียงแต่รับไว้ตรงหน้าแต่ไม่ยอมฉัน ถึงแม้อาหารไม่ค่อยมี มีแต่ปลาร้าแจ่วบองกับผัก อด ๆ อยาก ๆ ก็ตาม แต่ท่านก็ไม่ยอมฉันต้มปลาของชาวบ้าน เพราะกลัวว่าถ้าฉันไปแล้วโยมอาจดีใจถือว่าคงได้บุญใหญ่ จะไปตกเบ็ดเอาปลาในแอ่งมาต้มแกงถวายอีกในวันต่อ ๆ ไป ในที่สุดปลาก็คงหมดแอ่ง หลวงพ่อจึงหยิบถ้วยต้มปลาส่งให้พระทองดีซึ่งนั่งอยู่ข้าง ๆ พระทองดีสังเกตเห็นหลวงพ่อไม่ฉัน ก็ไม่ยอมฉันเหมือนกัน ชาวบ้านเห็นดังนั้นจึงถามขึ้นว่า

"ท่านอาจารย์ บ่ฉันต้มปลาบ้อ ขะน่อย?"

(ท่านอาจารย์ไม่ฉันต้มหรือครับ?)

"บ่ดอก ซิโตนมัน" หลวงพ่อตอบ

(ไม่หรอก สงสารมัน)

โยมคนนั้นถึงกับอึ้งไปชั่วครู่ แล้วจึงรำพึงว่า

"ถ้าแมนผม คือสิอดบ่ได้ดอก"

(ถ้าเป็นผม คงจะอดไม่ได้หรอก)

นับตั้งแต่นั้น ชาวบ้านก็ไม่มารบกวนปลาในแอ่งน้ำนั้นเลย และพวกเขายังถือกันว่ามันเป็นปลาของวัดที่ควรช่วยกันรักษาอีกด้วย

ปลีกตัว

ปี พ.ศ. ๒๔๙๖ (พรรษาที่ ๑๕) หลวงพ่อกับลูกศิษย์ยังคงพำนักอยู่ที่บ้านป่าตาวต่อเป็นปีที่สอง แต่ในพรรษาหลวงพ่อได้ปลีกตัวไปอยู่ตามลำพังบนภูกอยซึ่งอยู่ห่างจากถ้ำหินแตกประมาณ ๓ กิโลเมตร และได้มอบหมายให้พระอาจารย์อวน ปคุโณ เป็นผู้ดูแลภิกษุสามเณรในที่พักสงฆ์ถ้ำหินแตกแทนชั่วคราว ตอนเช้าหลวงพ่อออกบิณฑบาตแล้วกลับมาฉันภัตตาหารร่วมกับภิกษุสามเณร ฉันเสร็จก็กลับขึ้นไปบำเพ็ญธรรมที่ภูกอยตามเดิม

สำหรับกติกาที่ท่านได้กำหนดขึ้นเพื่อให้ภิกษุสามเณรทุกรูปที่จำพรรษาอยู่ ณ ที่พักสงฆ์ถ้ำหินแตก ได้ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติอย่างเคร่งครัดตลอดพรรษาก็คือ ไม่ให้จำวัด (นอน) ในเวลากลางคืน ให้ทำความเพียร เป็นต้นว่า เดินจงกรม นั่งสมาธิ สลับกันไปจนตลอดคืน พอสว่างได้เวลาก็ออกบิณฑบาตไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ ระยะทางบิณฑบาตบางหมู่บ้านก็ ๓ กิโลเมตร บางหมู่บ้านก็ ๕ - ๖ กิโลเมตร กว่าจะกลับมาฉันก็เวลาประมาณ ๐๙.๐๐ น. ฉันเสร็จล้างบาตรกลับกุฏิเวลาประมาณ ๑๐.๐๐ น. กลับถึงกุฏิทำความเพียร ได้เวลาพอสมควรจึงพักผ่อนจำวัด จนถึงเวลา ๑๕.๐๐ น. ตีระฆังเป็นสัญญาณให้ลุกขึ้นกวาดลานวัดหรือกระทำกิจอื่น ๆ ถ้าหากมี เวลา ๑๘.๐๐ น. ให้เสียงสัญญาณระฆัง ทำวัตรเย็น หลังจากนั้นก็ทำความเพียรต่อไปจนตลอดคืน ๒ เดือนแรกให้ภิกษุสามเณรทุกรูปถือปฏิบัติตามอัธยาศัย แล้วแต่ใครจะนั่งสมาธิหรือเดินจงกรมกี่ชั่วโมงก็ได้สลับกันไปเรื่อย ๆ พอเดือนสุดท้ายให้ทำอย่างเดียวก็คือ คืนไหนใครอยากจะเดินจงกรมตลอดคืนจนสว่าง

ก็ได้ หรือจะนั่งสมาธิอย่างเดียวจนสว่างก็ได้ ไม่ให้สลับกัน ภายในคืนนั้น ส่วนหลวงพ่อท่านก็เร่งปฏิบัติของท่านอย่างหนักเช่นเดียวกัน เมื่อถึงวันอุโบสถท่านจึงจะให้โอวาทแก่ภิกษุสามเณรและญาติโยมครั้งหนึ่ง วันธรรมดาก็ให้ทุกท่านถือปฏิบัติตามระเบียบข้อกติกาที่ได้ตกลงกันไว้ทุกประการตลอดพรรษา

ป่วยแต่กาย

ในระหว่างที่พำนักอยู่โดดเดี่ยวบนภูกอย หลวงพ่ออาพาธด้วยโรคเหงือกบวมทั้งข้างบนข้างล่างเจ็บปวดทุกข์เหลือจะพรรณนา ได้รักษาด้วยอำนาจตบะธรรม มีขันติความอดทนเป็นที่ตั้ง ทำจิตให้สงบ แล้วพิจารณาว่าความจริง เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา จะล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปไม่ได้ หลวงพ่ออดทนอดกลั้น ฝึกให้รู้เท่าทันสภาวธรรมที่ปรากฏ สู้ด้วยอำนาจสมาธิและปัญญาจนแยกโรคปวดฟันซึ่งเป็นอาการทางกายให้ขาดออกจากใจ ไม่ยอมให้ใจป่วยพร้อมกับกายด้วยเป็นโรค ๒ ชั้น โรคปวดฟันได้ทรมานสังขารของหลวงพ่อ ๗ วัน จึงได้หายไปด้วยอำนาจธรรมโอสถ

พอออกพรรษาหลวงพ่อลงมาพักที่วัดถ้ำหินแตก แล้วให้พระเณรแยกย้ายกันไปภาวนาในป่าตามลำพัง กำหนดให้ ๗ วันมารวมกันที่ลานหินแตกครั้งหนึ่ง หลวงพ่อพาลูกศิษย์ประพฤติปฏิบัติเช่นนั้น จนกระทั่งถึงปลายเดือน ๓ ของปี พ.ศ. ๒๔๙๗ โยมแม่พิมพ์ (โยมมารดาของหลวงพ่อ) พร้อมกับผู้ใหญ่ลา (พี่ชาย) และญาติมิตรชาวบ้านก่ออีก ๕ คน ได้เดินทางมานิมนต์หลวงพ่อ ให้กลับไปโปรดญาติโยมทางบ้านก่อบ้าง

หลวงพ่อพิจารณาเห็นว่า ถึงเวลาสมควรแล้วที่จะได้ให้ธรรมานุเคราะห์แก่ผู้มีพระคุณ จึงรับนิมนต์ และให้โยมแม่พิมพ์กับญาติมิตรขึ้นรถกลับไปก่อน จากนั้นหลวงพ่อได้เรียกลูกศิษย์มาประชุมกัน แล้วมอบให้พระเที่ยง พระทองดีกับพระเณรบางส่วน อยู่ดูแลสำนัก (ต่อมาพระเที่ยงได้ติดตามไปอยู่กับหลวงพ่อที่วัดหนองป่าพง ส่วนพระทองดีไปเรียนปริยัติธรรมที่กรุงเทพฯ) เมื่อตกลงกันเรียบร้อยแล้ว หลวงพ่อกับพระภิกษุสามเณรอีกส่วนหนึ่ง ก็อำลาชาวบ้านป่าตาว ออกเดินทางกลับสู่มาตุภูมิ

ลานปฐมานุสรณ์ วัดหนองป่าพง บริเวณต้นมะม่วง
ที่หลวงพ่อปักกลดในวันแรกที่ได้เข้าไปในดงป่าพง

กำเนิดวัดหนองป่าพง

วันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๗ (ตรงกับวันจันทร์ขึ้น ๔ ค่ำ เดือน ๔ ปีมะเส็ง) ตะวันสายบ่ายคล้อยแล้ว เมื่อหลวงพ่อพาคณะเดินทางมาถึงชายป่าดงดิบอันหนาทึบ ที่ชาวบ้านในสมัยนั้นเรียกว่า ดงหนองป่าพง ซึ่งอยู่ห่างจากบ้านก่อ บ้านเกิดของหลวงพ่อประมาณ ๒ - ๓ กิโลเมตร ป่าแห่งนี้แหละที่เป็นจุดสุดท้ายแห่งชีวิตธุดงค์ของหลวงพ่อ และในเวลาต่อมา กลายเป็นวัดกรรมฐานที่มีชื่อเสียงกว้างไกลออกไป ทั้งภายในและภายนอกประเทศ แต่วันนั้นดงป่าพงยังรกชัฏและวังเวง คณะธุดงค์ไปปักกลดที่ราวป่า ท่ามกลางเสียงต้อนรับเซ็งแซ่ของจั๊กจั่นเรไร คืนนั้นขณะที่นั่งภาวนาในราวป่าใหญ่แห่งนี้ หลวงพ่อคงตระหนักว่า ชีวิตของท่านกำลังจะเริ่มต้นฉากใหม่ แท้ที่จริงแล้ว ป่าดงแห่งนี้เป็นสถานที่สำคัญ สำหรับหลวงพ่อมานานแล้วทีเดียว

"สมัยที่อาตมาเป็นเด็ก ได้ยินโยมพ่อเล่าให้ฟังว่า ท่านอาจารย์เสาร์ก็เคยมาพักอยู่ที่นี่ โยมพ่อเคยได้มาฟังธรรมกับท่าน อาตมาเป็นเด็ก ๆ ยังจำได้ ความจำเช่นนี้แหละ มันติดในใจตลอดเวลา นึกอยู่เสมอ ๆ เลย เพราะว่าบ้านนี้มันเป็นบ้านร้าง ดูต้นมะม่วงใหญ่ ๆ ของเก่าแก่ทั้งนั้น

โยมพ่อเคยเล่าให้ฟังว่า มากราบพระกรรมฐาน มาดูท่านฉันจังหัน ก็เอาอาหารอะไรรวมลงในบาตรทั้งนั้นแหละ ข้าวก็รวมลงในบาตร แกงก็รวมใส่ในบาตร หวานคาวใส่ในบาตรหมด โยมพ่อไม่เคยเห็น เอ๊ะ! นี่พระอะไร เคยเล่าให้อาตมาฟังตอนเป็นเด็ก ท่านเรียกว่าพระกรรมฐาน เทศน์ก็ไม่เหมือนพระธรรมดาเรา อยากจะได้ฟังเทศน์ก็ไม่ได้ฟัง มีแต่พูดไปโป้ง ๆ เท่านั้น ก็เลยไม่ได้ฟังเทศน์กัน ได้ฟังแต่คำพูดท่าน อันนั้นคือพระปฏิบัติที่มาอาศัยอยู่นี้ ครั้นเมื่อได้ออกมาประพฤติปฏิบัติเองแล้ว ความรู้สึกอันนี้มันมีอยู่ในใจตลอดเวลา เมื่อหันหน้าเข้ามาทางบ้านก็นึกถึงป่านี้ไม่ได้ขาด เมื่อธุดงค์ไปพอสมควรแล้วก็ได้กลับมาอยู่ ณ ที่นี้

ระยะหนึ่งพระอาจารย์ดี จากอำเภอพิบูลมังสาหาร กับท่านเจ้าคุณชินฯ (หลวงพ่อพุธ ฐานิโย) เขานิมนต์มาอยู่ที่นี่ อยากจะอยู่ที่นี่เหมือนกัน แต่ท่านว่าท่านอยู่ไม่ได้ ท่านอาจารย์ดีบอกว่าที่นี่ไม่ใช่ที่ของท่าน ท่านเจ้าคุณชินฯ ก็ยังพูดเสมอ ที่นี่เราอยู่ไม่ได้ ไม่ใช่ที่อยู่ของเรา เจ้าของที่ที่นี่ ไม่นานเดี๋ยวท่านก็มาของท่าน"

เช้าวันรุ่งขึ้น คณะธุดงค์ได้เข้าสำรวจสถานที่ซึ่งรกทึบมาก จนแทบหาที่วางบริขารไม่ได้ ชาวบ้านที่มาต้อนรับ ได้จัดที่พักชั่วคราวที่บริเวณต้นมะม่วงใหญ่ (ด้านทิศใต้ของโบสถ์ปัจจุบัน) ต่อมาเมื่อพิจารณาเห็นสมควร และตกลงจัดตั้งสำนักสงฆ์ ณ ที่นั้น จึงได้เริ่มการปลูกสร้างเสนาสนะขึ้นด้วยแรงศรัทธาจากญาติโยมชาวบ้านก่อและบ้านกลาง ได้กุฏิเล็ก ๆ ๓ - ๔ หลัง มุงด้วยหญ้าคา พื้นปูด้วยฟากไม้ไผ่ ฝากั้นด้วยใบตองชาดและต้นเลาต้นแขม ต่อมาได้ขุดบ่อน้ำ และใช้ดินที่ขุดขึ้นมานั้นถมพื้น สร้างศาลาหลังเล็ก ๆ ศาลาหลังนี้ได้อาศัยเป็นที่ประชุมสงฆ์ต่อมาอีกหลายปี หลวงพ่อเล่าถึง

สภาพของวัดหนองป่าพง ในสมัยเริ่มก่อตั้งนั้น ให้ญาติโยมฟังว่า

"วัดป่าพงสมัยก่อนนี้ลำบากมาก ที่แห่งนี้เป็นดงใหญ่ เป็นที่อยู่ของพวกช้างพวกเสือต่าง ๆ มีหนองน้ำอยู่แห่งหนึ่งสำหรับสัตว์ป่าทั้งหลายมาอาศัยกิน อาตมามาอยู่ที่นี่ทีแรกไม่มีอะไรทั้งนั้น มีแต่ป่า ถนนหนทางอะไรอย่าไปพูดถึง การไปมาลำบากมาก ที่ของพวกชาวนาก็อยู่ไกล เขาไม่กล้าเข้ามาใกล้ป่านี้ เขาถือว่าเจ้าที่ที่นี่แรงมาก คือ แต่ก่อนเจ้าที่เป็นนายโขลงช้าง พาลูกน้องไปคล้องช้างมาขาย ผ่านไปผ่านมาอยู่แถบนี้เสมอ และในที่สุดจึงตั้งหลักฐานอยู่ที่นี่ รักษาดงแห่งนี้ไว้ ป่าจึงพอมีเหลือจนอาตมาได้มาอาศัย ถ้าไม่อย่างนั้นป่าไม้หมดไปนานแล้ว เคยมีชาวบ้านผึ้ง บ้านบก เข้ามาจับจอง ถากถาง ทำไร่ทำนากัน แต่ก็ต้องมีอันเป็นไปต่าง ๆ นานา พวกที่เข้ามาตัดไม้ตัดฟืนในป่านี้ ก็มักจะมีเหตุให้ล้มตายกัน มันแกวมันสำปะหลังที่ขึ้นเองก็มีอยู่มาก แต่ไม่มีใครกล้าแตะต้อง พออาตมามาอยู่แล้วจึงมีคนมาทำนาอยู่ใกล้ ๆ"

บุพนิมิต

หลังจากที่หลวงพ่อและคณะพำนักอยู่ที่ดงป่าพงได้ ๑๐ วัน ถึงวันเพ็ญเดือน ๔ ปีมะเส็ง เวลาประมาณทุ่มกว่า ๆ มีญาติโยมมาฟังธรรมสักสิบกว่าคน หลวงพ่อได้เตือนทุกคนล่วงหน้า ให้อยู่ในความสงบ มีอะไรเกิดขึ้นก็อย่าได้ตกใจ อย่าส่งเสียง เมื่อหลวงพ่อแสดงธรรมไปสักครู่ บังเกิดดวงไฟสว่างคล้ายดาวหาง ปรากฏขึ้นทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ แล้วลอยลับตาไปทางทิศตะวันออก – เฉียงใต้ แสงนั้นสว่างเจิดจ้าดุจกลางวัน ราวกับจะเป็นบุพนิมิตอันงดงาม และเป็นมงคลยิ่งของวัดหนองป่าพง แต่ตัวหลวงพ่อท่านไม่ได้สำคัญมั่นหมายอะไร คงแสดงธรรมไปเรื่อย ๆ เหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น ญาติโยมทุกคนก็พากันนั่งเงียบ แม้ว่าจะเต็มไปด้วยความสงสัยและประหลาดใจ ก็ไม่มีใครกล้าพูดอะไรออกมา หลวงพ่อไม่ยอมเอ่ยถึงเรื่องนี้อีก และนี่ก็เป็นนโยบายในการอบรมชาวบ้านของท่านตลอดมาว่า แม้สิ่งอัศจรรย์ก็เป็นสักแต่ว่าสิ่งธรรมดานั่นเอง อย่าพึงตื่นเต้นกับมันเลย

อย่างไรก็ตาม รุ่งเช้าหลวงพ่อพาญาติโยมออกไปปักเขตวัด โดยอาศัยที่ขึ้นและดับของแสงสว่างนั้นเป็นประมาณ ท่านได้กะที่ไว้ประมาณ ๑๘๗ ไร่ แล้วต่อมาให้ตัดทางรอบ แต่เหตุการณ์เกี่ยวกับแสงสว่างยังมีต่อ แม่น้อยอุบาสิกาคนหนึ่ง ซึ่งได้ฟังเทศน์ของหลวงพ่อในตอนค่ำวันนั้นด้วย ได้เล่าเหตุการณ์เพิ่มเติมให้ฟังว่า

"สมัยก่อนถนนหนทางยังไม่สะดวกสบายเหมือนทุกวันนี้ พวกดิฉันซึ่งอยู่บ้านก่อ ต้องการจะมาฟังเทศน์ในเย็นวันนั้น ต้องเดินตามทางเล็ก ๆ ผ่านป่าละเมาะ บางช่วงก็หนาทึบไปด้วยหญ้าคา เราพากันหลงทางตรงบริเวณหนองงูเหลือม ทั้งที่มากันหลายคน รวมทั้งพ่อวันและพ่อพุฒด้วย กำลังปรึกษากันเพื่อหาทางเดินเข้าไปให้ถึงตรงที่ท่านพักให้ได้ พอดีมองไปเห็นแสงสว่างส่องอยู่ที่ปลายยอดมะม่วง จึงได้พากันเดินบุกป่าซึ่งเต็มไปด้วยหญ้าคาและเถาวัลย์เล็ก ๆ เกี่ยวพันต้นไม้รุงรังไปหมด เดินไปก็เอาแสงสว่างนั้นเป็นจุดหมาย ต่างก็คิดว่ามีผู้มาจุดตะเกียงเจ้าพายุไว้ ทำให้พวกเราหายเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า ด้วยคิดว่าหลวงพ่อท่านเมตตา ช่วยให้พวกเราซึ่งกำลังเดิน

หลงทาง เข้าไปถึงที่บำเพ็ญภาวนาได้ถูก แต่พอเดินมาถึงก็ไม่เห็นมีแสงไฟอะไรที่ไหน ก็เลยเกิดความแปลกใจไปตาม ๆ กัน"

ชื่อวัด

ชื่อ "วัดหนองป่าพง" นี้ เป็นชื่อที่หลวงพ่อคิดตั้งขึ้นเอง โดยอาศัยสภาพภูมิประเทศเป็นหลัก เนื่องจากป่านี้มีหนองน้ำ และมีต้นหญ้าพงขึ้นอยู่เต็มไปหมด แต่ชื่อที่ชาวบ้านเรียกกันติดปากก็คือ "วัดป่าพง"

อดมาก่อน

การที่หลวงพ่อรับคำอาราธนานิมนต์มาตั้งวัดนั้น เหตุผลสำคัญข้อหนึ่งก็คือ เพื่อตอบแทนพระคุณโยมมารดานั่นเอง ดังนั้น หลังจากมาอยู่ดงหนองป่าพงได้ไม่นาน ท่านก็ได้อนุเคราะห์ให้แม่พิมพ์ ช่วงโชติ โยมมารดาของท่าน ได้บวชเป็นแม่ชีรูปแรกของวัดหนองป่าพง และมีเพื่อนของแม่พิมพ์อีก ๓ คนตามมาบวชด้วย ฉะนั้น ในปี พ.ศ. ๒๔๙๗ จำนวนนักบวชที่จำพรรษาจึงมีด้วยกันทั้งหมด ๙ รูป ประกอบด้วยพระ ๔ รูป สามเณร ๑ รูป และแม่ชีอีก ๔ รูป ในระยะ ๑๐ ปีแรก

จำนวนพระเณรในวัดค่อนข้างคงที่ประมาณ ๑๕ – ๒๐ รูปแต่จำนวนแม่ชีเพิ่มขึ้นทุกปี ปีละ ๒ – ๓ รูป จนถึง พ.ศ. ๒๕๐๗ มีแม่ชีทั้งหมดกว่า ๒๐ รูป

วัดหนองป่าพง ในระยะเริ่มแรก ก่อร่างสร้างตัวมาด้วยความอดอยากขาดแคลน เพราะอยู่ในที่กันดารห่างไกลความเจริญ ญาติโยมที่อยู่ใกล้ ๆ วัด ก็มีฐานะยากจน หากินพอเลี้ยงตัวไปวัน ๆ และชาวบ้านยังไม่ค่อยคุ้นเคยกับพระธุดงค์กรรมฐานเท่าไรนัก บางคนแถมมองท่านด้วยความกลัวหรือความระแวง ผู้คนที่จะไปมาหาสู่ที่วัดมีน้อย เพราะการคมนาคมยังไม่สะดวก ประกอบกับในสมัยนั้น ชื่อเสียงเกียรติคุณของหลวงพ่อยังไม่เป็นที่รู้จักแพร่หลาย

ดังนั้น ปัจจัยสี่ที่ได้จากแหล่งภายนอกจึงแทบไม่มีเลย ส่วนใหญ่ได้อาศัยจากธรรมชาติ เครื่องอำนวยความสะดวกทั้งหลาย เช่น ไฟฟ้า ไม่ต้องพูดถึง แม้ไฟฉายก็ไม่มี เทียนไขและไม้ขีดไฟก็ยังหายาก น้ำดื่ม น้ำใช้ตักจากบ่อแล้วก็หามไปใส่ตุ่มตามที่ต่าง ๆ น้ำปานะ ถ้ามี ก็เป็นน้ำบอระเพ็ดเท่านั้นเอง ความเป็นอยู่ของพระเณรวัดหนองป่าพงในสมัยนั้น จึงค่อนข้างอัตคัดฝืดเคือง การใช้สอยปัจจัยแต่ละอย่างต้องประหยัดกันมาก หลวงพ่อเล่าว่า

“มาอยู่ทีแรกนั้น รองเท้าจะใส่ก็ไม่มี ไม้ขีดไฟก็ไม่มี มีแต่ไม้ขีดหินโป๊ก เอานุ่นมายัดใส่กระบอกไม้ไผ่ ปล่อยปลายไว้ข้างหนึ่ง ใช้เปลือกมะนาวปิดไว้แทนฝา ใช้หินต่อยกันให้เกิดประกายไฟแตกกระจายออกมา เพื่อให้ไฟติดลุกไหม้นุ่นที่ยัดไว้ในกระบอกไม้ไผ่ (คล้าย ๆ ไฟแช็คในสมัยนี้) สำหรับใช้ประโยชน์ในสมัยนั้น ลงจากกุฏิตอนกลางคืนมืดติ๊ดตื๋อ พนมมือยกขึ้นเหนือหัว สาธุ! ด้วยอำนาจแห่งคุณพระพุทธ ด้วยอำนาจแห่งคุณพระธรรม และคุณพระสงฆ์

สัพเพ สัตตา สุขิตา โหนตุ
สัพเพ สัตตา อะเวรา โหนตุ
สัพเพ สัตตา อัพยาปัชฌา โหนตุ

ขอให้สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงจงเป็นสุข ๆ ทุกตัวตนเถิด อย่าเข้ามาใกล้นะ เวลากลางคืนมันมืดอย่างนี้ มองไม่เห็นอะไร ไม่มีไฟส่อง เดี๋ยวเหยียบเอาจริง ๆ นะ แล้วเดินจงกรมไปฉับ ฉับ ๆ เดินฉับ ๆ ๆ เหยียบงูบ่อย ๆ เหมือนกัน แต่ไม่เคยกัดสักที งูกะปะมีเยอะ”

จีวร - เสนาสนะ

นับตั้งแต่เครื่องนุ่งห่มคือ สบง จีวร สังฆาฏิ เมื่อขาดก็ต้องปะ ต้องชุนจนกระทั่งเก่าคร่ำคร่าจริง ๆ จึงจะขอโอกาสตัดเย็บผืนใหม่ได้ เพราะผ้าขาวก็หายากมาก พระอาจารย์เที่ยง ลูกศิษย์รุ่นเก่าแก่ของหลวงพ่อ ตั้งแต่สมัยที่ท่านอยู่ที่อำเภอเลิงนกทา ซึ่งได้ติดตามมาอยู่ด้วยเมื่อหลวงพ่อตั้งวัดหนองป่าพง ได้เล่าถึงความลำบากแต่หนหลังให้ฟังดังนี้

“ตัดผ้า เย็บผ้า ท่านรักษาของท่านมาหลายปี ไม่ใช่น้อย ๆ ผมอยู่ด้วยก็ช่วยรับภาระเหล่านี้ให้ท่าน เมื่อก่อนเย็บด้วยมืออยู่ ๓ – ๔ ปี เย็บผ้าให้พระเณรนุ่งด้วยมือตัวเอง บางวันก็ให้พระเณรมาช่วยกันเย็บ ตัดแล้วก็เย็บ แล้วก็เอาไปย้อมด้วยแก่นขนุน กว่าจะได้ กว่าจะย้อมเสร็จเป็น

เดือน ๆ คนละชุด คนละตัว ๒ ตัวไม่ใช่ทำง่าย ๆ เหมือนต้มน้ำร้อน ชงน้ำชากาแฟ ต้องต้มเคี่ยวจนเป็นสีเป็นยาง ผ้าก็ต้องแสวงหาผ้าขาว ต้องตัดต้องเย็บทุกอย่าง ถลกบาตรก็ต้องถักเอง ลำบากถ้ามีพระมาก ๆ อย่างทุกวันนี้ คงไม่รู้จะทำยังไงเหมือนกัน นั่นแหละมันก็ลำบากอยู่ แต่ท่านก็ทำของท่านมาได้ เสนาสนะก็อาศัยอยู่ตามดินเป็นส่วนมาก กุฏิวิหารมุงด้วยหญ้าคา ไม้ซีก ไม้หมาก หญ้าแขม หญ้าเลา ตัดมาขัด ๆ กันเข้า ทำกระต๊อบอยู่ กรรมฐานสมัยก่อนทำอย่างนั้น..."

พระครูบรรพตวรกิต (หลวงพ่อจันทร์ อินฺทวีโร) ซึ่งได้เข้ามาสู่สำนักวัดหนองป่าพงในสมัยรุ่นแรก ๆ ได้เล่าเพิ่มเติมว่า...

"ตอนผมเข้ามาในปี พ.ศ. ๒๕๐๓ นั้น มีจักรเย็บผ้าเก่า ๆ อยู่แล้วคันหนึ่ง แต่ผมก็ยังได้หัดเย็บจีวรด้วยมือเหมือนกัน ต่อมาโยมตา (นางตา กัญญาบัตร) น้องสาวของหลวงพ่อก็เอาจักรมาถวายอีกคันหนึ่ง จึงค่อยสะดวกขึ้นหน่อย..."

บิณฑบาต

อาหารบิณฑบาตนั้นฝืดเคืองจริง ๆ ส่วนมากมีแต่ข้าวเหนียวเปล่า ๆ นาน ๆ ถึงจะมีผลไม้ที่หาได้ง่ายตามท้องถิ่น เช่น กล้วย คนอีสานส่วนมากโดยเฉพาะในชนบท เวลาใส่บาตรไม่ค่อยใส่กับข้าว เพราะนิยมเอาไปถวายที่วัดต่างหาก แต่เมื่อวัดอยู่ห่างไกล และไม่สามารถไปจังหันได้ก็ไม่คิดเปลี่ยนประเพณี พระวัดป่าจึงต้องอด

ดังนั้นเวลาไปบิณฑบาตตามหมู่บ้าน ขากลับสามเณรวัดหนองป่าพงในสมัยนั้น ต้องเด็ดยอดกระถิน ยอดเสม็ดข้างทางติดมือมาด้วย เอามาจิ้มน้ำพริก แม่ชีบุญยู้ พิมพ์วงศ์ หัวหน้าสำนักแม่ชีวัดหนองป่าพง ได้เล่าถึงวิธีที่หลวงพ่อจัดสรรอาหารบิณฑบาต ในยุคที่ฝืดเคืองให้ฟัง ดังนี้

"...อาหารเมื่อเหลือจากพระ ก็เอามาแบ่งชีต่อไป ตามมีตามได้ ได้เท่าไรเราก็ฉันเท่านั้น ถ้าท่านไม่ได้เราก็ไม่ได้ฉัน ไม่ยอมไปเอาอาหารจากที่อื่น บางครั้งพระรับนิมนต์ไปฉันในหมู่บ้านเกือบหมด เหลือพระ ๒-๓ รูปออกบิณฑบาต แม่ชีราว ๑๐ รูป แบ่งอาหารกันแล้วได้ข้าวเปล่าเท่าลูกมะนาว เราก็ฉันเท่านั้น กับข้าวไม่มี ฉันข้าวเปล่า ๆ ก็เคยมาแล้ว ท่านไปบิณฑบาตได้กล้วยมา ๓ ลูก ท่านก็เอามาตัดเป็นแว่นเล็ก ๆ แจกพระ ที่เหลือก็เอามาให้ชี กล้วย ๓ ลูก ฉันกันทั้งวัด หมดพอดี"

อย่างไรก็ตาม แม้จะฉันแค่ข้าวเหนียวกับน้ำพริก คนละนิดละหน่อยเพียงติดปลายช้อน แต่ยามยากอาหารเพียงเท่านั้นก็มีรสชาติเหลือหลาย พระครูบรรพตวรกิตเล่าความหลังให้ฟังอย่างขัน ๆ ว่า "ระหว่างที่ฉัน หลวงพ่อท่านมองมาที่ผมแล้วก็อมยิ้ม เอ่ยว่า

อีกหน่อยเถอะ ท่านจันทร์ ให้มันถึงหัวไส้หัวพุง มันละก็ จะยิ่งอร่อยกว่านี้ ..."

หลวงพ่อปรารภถึงสมัยนั้นว่า

"เรื่องอาหารการกิน เรื่องการขบฉันนี่ ไม่ได้คิดปรุงแต่งหาอาหารอย่างนั้นอย่างนี้ให้

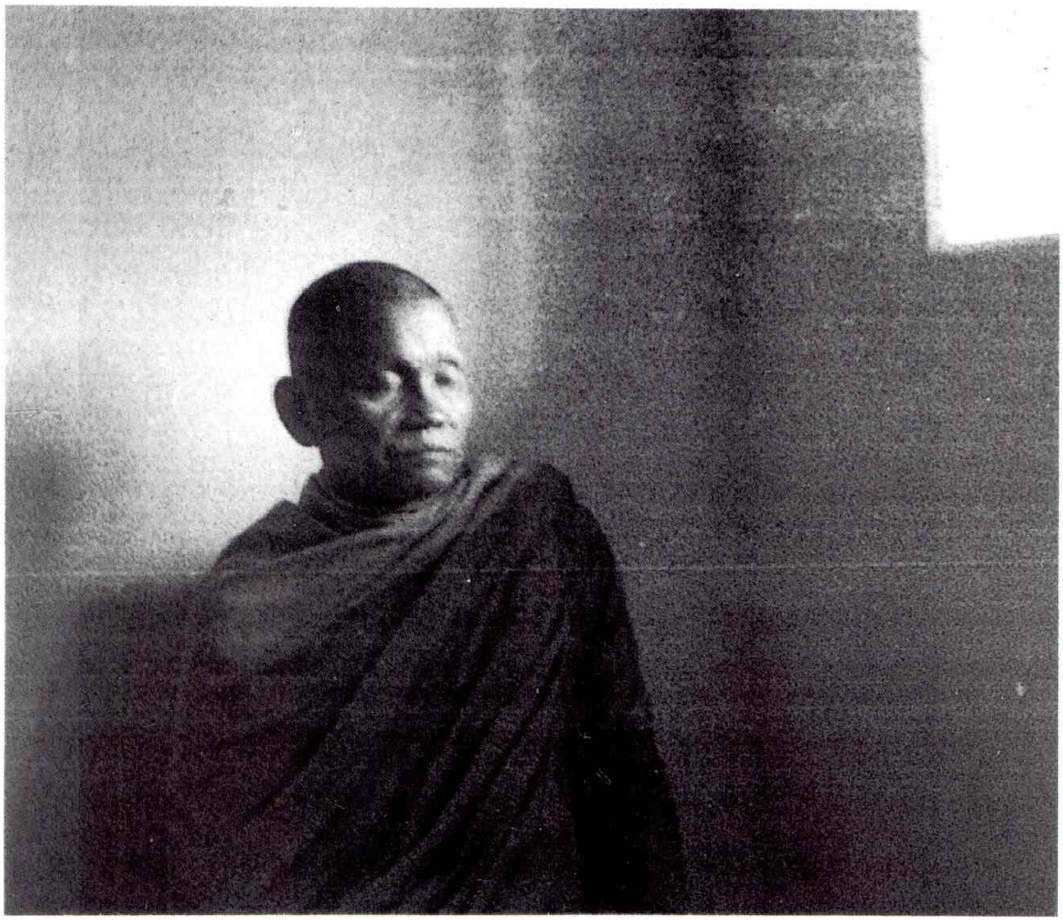

ยากเสียเวลา คิดแต่เพียงว่ามีข้าวก็พอแล้ว สำหรับผู้มีศรัทธามาอยู่ปฏิบัติ เช่น ท่านอาจารย์จันทร์ อาจารย์เที่ยง อาจารย์สีนวล และใครต่อใครอีกล่ะที่อยู่ที่นี่ พอตอนเย็นสั่งว่าให้ต้มน้ำร้อนนะวันนี้ แต่ก็ไม่มีอะไรหรอก ไม่มีน้ำตาล โกโก้ กาแฟอะไรหรอก ต้มบอระเพ็ดนั่นแหละแจกกันฉัน ฉันแล้วเงียบ ไม่มีใครบ่นว่าขม เพราะมันไม่มีก็ฉันกันไปอย่างนั้น มีครั้งหนึ่งอาจารย์เที่ยงไปอยุธยา ได้กาแฟใส่ย่ามมาด้วย ได้แต่กาแฟอย่างเดียวน้ำตาลไม่มี เลยต้องต้มกาแฟโดยไม่ต้องใส่น้ำตาลแจกกันฉัน เงียบตามเคย ไม่มีใครปริปากบ่นว่าอย่างไร มีกาแฟก็ฉันแต่กาแฟนั่นแหละ มีน้ำตาลถึงค่อยฉันน้ำตาลตามไปทีหลัง จะเป็นไรไปล่ะ ฉันกันไปเงียบ ๆ ไม่เห็นเป็นอะไรนี่"

ในสมัยต่อมา เมื่อประชาชนเกิดศรัทธาในวัดหนองป่าพงแล้ว อาหารการขบฉันบริบูรณ์ หลวงพ่อมักยกเรื่องราวความเป็นอยู่ ที่ขาดแคลนในสมัยแรก ๆ มาเป็นเครื่องเตือนสติพระภิกษุสามเณรไม่ให้หลงมัวเมาฟุ้งเฟ้อไปกับปัจจัยเครื่องอยู่ เครื่องอาศัยที่สะดวกสบาย

"การที่ได้ฉันทุกวัน ถึงจะเป็นข้าวเปล่า ๆ ก็ยังดีกว่าไม่ได้ฉันอะไรเลย เวลาฉันข้าวเปล่า ๆ ทำให้นึกถึงสุนัข สุนัขของชาวบ้านในถิ่นกันดาร เจ้าของให้มันกินข้าววันละปั้นเล็ก ๆ เท่านั้น ไม่มีกับอะไร มีแต่ข้าวเปล่า ๆ เท่านั้นมันยังไม่ตาย ยังอยู่ได้สบาย แถมยังเป็นสุนัขที่ขยันด้วย พอมีเสียงอะไรดังกรอบแกรบก็เห่าทันที ตื่นเร็ว เวลาเจ้าของพาไปไล่เนื้อก็วิ่งเร็วด้วย เพราะมันผอม แต่ถ้าสุนัขตัวไหนที่เจ้าของเลี้ยงดูอย่างดี สุนัขตัวนั้นจะขี้เกียจ มีอะไรมาใกล้ก็ไม่ยอมเห่า มีแต่นอนท่าเดียว แม้มีคนเดินมาใกล้จวนจะเหยียบหัวเอาก็ยังไม่ตื่น"

คิลานะเภสัช

ยารักษาโรคนั้น คณะสงฆ์อาศัยสมุนไพรที่มีอยู่ตามป่า มาเยียวยาโรคภัยไข้เจ็บตามมีตามได้ และแม้ว่าหลวงพ่อจะเป็นผู้มีความรู้กว้างขวางในด้านนี้ แต่ท่านมักใช้ธรรมโอสถ คือความอดทน อดกลั้น พลังสมาธิ เป็นยาขนานเอกเสียมากกว่า

"พูดถึงเรื่องยาบำบัดโรค เรื่องเจ็บไข้ได้ป่วย อยู่ที่นี่อาจารย์เที่ยงเป็นไข้หนักถึงกับไส้ติ่งแตก เจ็บท้องแต่ไม่ยอมไปโรงพยาบาล และสมัยนั้นก็ไม่มีใครเคยไปโรงพยาบาลเลย นับว่ามีความอดทนมากจริง ๆ แม้ตัวผมเอง ป่วยเป็นไข้อยู่ถึง ๓ ปี ก็ยังไม่เคยไปโรงพยาบาลเลยสักครั้งเดียว สู้มันอยู่นี่แหละ แล้วทำอย่างไรล่ะ ก็ต้มบอระเพ็ดใส่เกลือฉัน ใส่สมอฉันอยู่นี่แหละ ก็ดีมากเหมือนกัน ทางกายทุกข์ลำบากเหมือนกัน ถ้าไม่ถึงคราวตายก็ไม่ตายหรอก แต่ลำบากหน่อยเท่านั้นแหละ เพราะแต่ก่อนนี้มันไม่มียา ถ้าพระเณรองค์ไหนป่วยเป็นไข้ละก็ เอ้า! อดทนนะ พระกรรมฐานไม่ต้องกลัว ถ้าตายลงผมจะช่วยเผาให้ ถ้าผมตายก็ให้เพื่อนเผานะ อย่าเอาไว้เลย มันทุกข์นี่ พูดกันอย่างนี้ เตือนสติกันอย่างนี้แหละ ไม่มีย่นย่อท้อถอยกัน เก่งกล้าสามารถกันจริง ๆ ไม่หวั่นวิตกว่า จะมีองค์ไหนหวั่นไหวอ่อนแอต่อสิ่งทั้งหลายเหล่านี้เลย"

หลวงพ่อเห็นว่ายามเจ็บไข้ เป็นโอกาสอันดี ที่จะเกิดความรู้ในทางธรรม ได้พิจารณาความเปลี่ยนแปลงไม่จีรังยั่งยืนของสังขาร จนเห็นว่าร่างกายเป็นรังทุกข์ ไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน เป็นแค่ธรรมชาติอันหนึ่ง ในเรื่องนี้หลวงพ่อเป็นตัวอย่างอันดีอยู่เสมอ พระครูบรรพตวรกิตได้เล่าเหตุการณ์ตอนหลวงพ่ออาพาธในสมัยนั้นว่า

"มีคราวหนึ่งท่านป่วยหนัก ลูกศิษย์เข้าไปเฝ้า อยู่เวรยามกัน อยู่ข้างนอก ๒ องค์สับเปลี่ยนกันทีละคู่ เข้าไปก็ถามและคลำตัวท่าน จะบีบนวดให้ท่านก็ไม่ยอม ท่านกลัวจะติดการบีบนวด ท่านบอกไม่เอา พวกเราก็ถอยออกมา ท่านก็นอนจับไข้อยู่ในห้อง เราก็ออกมาอยู่เฉลียงข้างนอก นั่งทำสมาธิหันหลังให้กัน ไม่พูดคุยกัน ท่านก็นอนป่วยอยู่อย่างนั้น ถึงเวลาบางขณะเราก็เข้าไปจับตัวท่านดู บางทีไข้ขึ้นก็ช่วยท่าน ทำอยู่อย่างนั้น

มีวันหนึ่ง ไข้ขึ้นตอนบ่าย และมีแขกมาหาเป็นทหาร รออยู่ใต้ร่มมะไฟ ซึ่งยกพื้นขึ้นมาทำเป็นที่นั่ง ท่านก็ห่มผ้าลงมารับ แม้จะมีอาการปวดหัวและอาเจียน แต่ท่านก็อดทนต้อนรับเขาได้ ท่านป่วยเพราะระบบขับถ่ายขัด นาน ๆ ถึงจะถ่ายออกมา วันนั้นท่านเข้าห้องน้ำถ่ายออกมาได้ เอาใบไม้รองรับ แล้วเอาออกไปวางไว้ตรงลานกุฏิ ท่านก็เรียกผมว่า อาจารย์จันทร์มาดูนี่ซิ มันเป็นอย่างนี้จึงถ่ายไม่ออก

ท่านอดทนมาก ยาก็ไม่มี หมอก็ไม่มี ไม่มีใครปวารณาหรอก ท่านจึงว่า ไม่ตายก็ให้มันดี ไม่ดีก็ให้มันตาย แต่เวลาที่ลูกศิษย์เจ็บไข้ได้ป่วย หลวงพ่อเอาใจใส่เมตตาเป็นพิเศษ

ถ้ามีใครเจ็บไข้ได้ป่วย ท่านไปถามเสียก่อน ถามอาการ ดูกระโถน ถ้าเต็มก็ช่วยนำไปล้างเช็ดให้ เสร็จแล้วลงไปจับไม้กวาด กวาดบริเวณกุฏิของลูกศิษย์ และเทศน์ธรรมะให้ฟัง เพื่อให้มีกำลังใจ เรียกว่าท่านทำตามพระวินัยทุกกระเบียดนิ้ว ส่วนยาแก้ไข้ไม่มีอะไรมาก แต่ท่านให้

กำลังใจ บางรูปป่วยนานเป็นปี ท่านก็พยายามหายาที่เป็นสมุนไพร ซึ่งท่านได้ศึกษามาจากครูบา – อาจารย์ หาต้นไม้ต่าง ๆ ที่เป็นยามารักษาพยาบาลกัน ตอนเช้าท่านก็เก็บอาหารเอาไว้ให้ด้วย"

สมัยนั้นไข้มาเลเรียกำลังระบาด พระเณรรวมทั้งแม่ชีเป็นไข้ป่ากันงอมแงม แม่ชีสมัยนั้นจึงมีกิจวัตรในตอนเย็นเพิ่มอีกอย่างหนึ่ง คือ การสับเถาบอระเพ็ดเตรียมไว้ทำยาแก้ไข้ มาเลเรียระบาดอยู่ ๓ ปี แต่เคราะห์ดีที่ไม่มีสมาชิกของวัดหนองป่าพงเสียชีวิตด้วยไข้ป่าเลย แม่ชีบุญยู้ได้เล่าถึงเหตุการณ์ตอนหนึ่ง ซึ่งหลวงพ่ออาพาธด้วยไข้มาเลเรียให้ฟังว่า

"หลวงพ่อล้มป่วยลง เป็นไข้ป่าไม่สบายก่อนลูกวัดเสียอีก อาการหนักมาก ท่านให้เขาหามแคร่มาตั้งใต้ต้นไม้ เอาเสื่อมาปู เพราะท่านต้องการออกมานอนที่ใต้ร่มไม้ ญาติโยมก็มาเยี่ยม แต่ก่อนนั้นไม่มีหยูกมียาอะไรหรอก เรื่องโรงพยาบาล หลวงพ่อท่านจะไม่ให้พระเข้าไปเกี่ยวข้องวุ่นวายด้วยหรอก ไม่ให้ไป ไม่ให้ลูกศิษย์ลูกหาเอ่ยถึงโรงพยาบาล เราก็รักษาไปตามมีตามเกิด บางทีเขาก็เอายาสมุนไพรบ้านนอก เอามาแช่มาฝน นั่นแหละคือการรักษาของท่าน

ถ้าหลวงพ่อท่านเป็นหนักเข้า ๆ หนักมาก ๆ เนื้อตัวของท่านจะเขียวคล้ำ ถ้าเป็นอย่างนี้แสดงว่าถึงที่สุดแล้ว ตอนนั้นท่านก็เป็นหนักมาก ท่านนอนอยู่ประเดี๋ยวก็ปุบปับลุกขึ้น ผุดลุกผุดนั่ง แล้วก็นอนลง ลุกนั่งแล้วก็นอนลงเหมือนไม่รู้ตัว ตอนนั้นมีพระอาจารย์เที่ยงคอยระวังดูแลรักษาท่าน

ในขณะนั้นทั้งพระ เณร แม่ชี และโยมต่างเงียบกันหมด สายตาทุกคู่ต่างก็จ้องไปที่หลวงพ่อ

"ให้มันป่วยมาก ๆ จนหายเอง ไม่ต้องฉันอะไรหรอก จะหายเอง ถ้าไม่หายก็ให้มันตายไปเลย"

เป็นจุดเดียว ท่านลุกขึ้นมาอีก ทีนี้นั่งโยกไปโยกมา แบบทรงตัวไม่ค่อยจะอยู่ แล้วท่านก็มองไปมองมา เหลือบมาเห็นขันน้ำยาสมุนไพรตั้งอยู่ข้าง ๆ ตัวท่าน ท่านก็ยกขันน้ำนั้นขึ้นมา แล้วก็เทราดศีรษะของท่านจนหมดขัน เปียกปอนไปหมดทั้งตัว พระอาจารย์เที่ยงก็จับไว้ไม่ทัน เสร็จแล้วท่านก็วางขันปุ๊บ ประเดี๋ยวเดียวท่านก็นั่งสมาธินิ่ง... เงียบ... ขณะที่ท่านเข้าสมาธินี้ ลูกวัดตลอดจนญาติโยมต่างก็พากันหน้าตาตื่น ตกอกตกใจไปตาม ๆ กัน

เช้าของวันต่อมาท่านก็ยังไม่หาย แต่หลาย ๆ วันต่อมาอาการของท่านก็ดีขึ้น ก็ไม่รู้ว่าท่านฉันอะไร ท่านจึงหาย แต่พอท่านหายแล้วลูกวัดก็ป่วยกันใหญ่ ทั้งพระทั้งชีป่วยกันเป็นแถว ป่วยกันหนักแทบทุกคน หลวงพ่อท่านก็บอกให้ไปเอาบอระเพ็ดมาตำ บอระเพ็ดนี้ใช้ท่อนยาวประมาณแค่คืบของผู้ป่วย เอามาหั่นเป็นชิ้นบาง ๆ แล้วตำจนละเอียด คั้นกับน้ำประมาณ ๑ แก้ว กรองด้วยผ้าบางให้ได้น้ำข้น ๆ แล้วกลั้นใจกลืนให้หมด"

กิจวัตรสมัยแรก

สมัยแรก ๆ หลวงพ่อยังต้องเร่งการปฏิบัติของตัวท่านเอง ประกอบกับพระภิกษุสามเณรยังมีจำนวนน้อย การทำความเพียรที่วัดหนองป่าพงในสมัยนั้นจึงเป็นไปอย่างเข้มข้น เอาเป็นเอาตาย หลวงพ่อมักชมอยู่เสมอว่าในสมัยนั้นลูกศิษย์ลูกหาตั้งใจปฏิบัติจริง ๆ ต่างรูปต่างปลีกตัวทำความเพียรอย่างเต็มความสามารถ

"การจับกลุ่มคลุกคลีกัน คุยกันนั้น สมัยก่อนนี้ไม่มีหรอก ถ้าห้ามว่าอย่าไปคุยกันแล้วก็จะเชื่อฟังเสมอ อยู่ตามกุฏิของตน เย็นมาแล้วก็เข้าในกุฏิของตน แม้สุนัขมันก็ยังอยู่ไม่ได้ ตอนเช้ามานี่มันจะนอนไม่ได้ โน่นกุฏิห่างกันหลายเส้น พอตอนเย็นมาพระทำกิจวัตรแล้ว ท่านก็เข้าในกุฏิของท่าน เดินเข้าไปโน้นในป่า องค์โน้นก็เดินไปโน้น ไอ้สุนัขมันก็กลัว ไม่มีที่อยู่นะ จะวิ่งไปตามองค์โน้นบ้าง ก็ขึ้นกุฏิเสีย ตามไปองค์โน้นอีก ก็เข้ากุฏิเสีย ตามไปอีกก็เข้ากุฏิอีก เลยหมดที่ไป สุนัขจึงอยู่ไม่ได้ แต่คนอยู่กันได้ ก็สลดสังเวชเหมือนกัน"

หลวงพ่อมักกล่าวถึงศิษย์รุ่นแรก ๆ ที่ร่วมฝ่าฟันอุปสรรคในอดีตว่า

"แต่ก่อนนี้ท่านอาจารย์จันทร์ อาจารย์เที่ยงนี่ ท่านก็ยังไม่รู้จัก ไม่เข้าใจอะไรหรอก แต่ก็เพราะความอดทนของท่านนั่นเอง ท่านอยู่ในโอวาท เชื่อฟังคำสั่งสอนของครูบาอาจารย์ พูดอะไรสั่งสอนอย่างไรก็ไม่เถียงครูบาอาจารย์ ยอมรับฟัง ยอมรับพิจารณา นี่แหละ อยู่องค์ละ ๖ ปี องค์ละ ๗ ปี ทั้งอาจารย์จันทร์อาจารย์เที่ยง ต่างก็อยู่ประจำที่นี่มาตลอด ไม่ได้หนีไปไหน ไม่เคยล่องเหนือล่องใต้ ไปที่นั่นมาที่นี่ เที่ยวระเหเร่ร่อน ซึ่งเป็นการเสียเวลาและไม่คุ้มค่า ท่านแสวงหาธรรมะจากครูบาอาจารย์ ปฏิบัติตามทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นทางแห่งความเจริญ จึงมีกำลังมากทั้งกำลังกายและจิตใจ ปฏิบัติตามครูบาอาจารย์ที่พาทำพากล้าหาญ โดยไม่ต้องกลัวอะไรทั้งนั้น อยู่มาได้๖ - ๗ ปี พอสมควรแล้ว ก็ส่งให้ไปโปรดโยมในถิ่นกำเนิดของท่าน และต่างก็ไปอยู่ได้นานหลายปีแล้ว ทั้งอาจารย์จันทร์และอาจารย์เที่ยง"

วินัยและศีล

พระครูบรรพตวรกิต ได้เมตตาถ่ายทอดบรรยากาศของการปฏิบัติ ซึ่งเข้มข้นด้วยรสชาติในสมัยนั้นให้ฟังดังนี้

"ช่วงที่ผมอยู่กับหลวงพ่อนั้นท่านเน้นหนักในเรื่องพระวินัยหรือศีล สมัยนั้นท่านยังมีกำลังวังชา และท่านก็กำลังฝึกตัวของท่านอยู่ ท่านทำของท่านอย่างขะมักเขม้น ทุกสิ่งทุกอย่างอยู่ในขอบของศีล คือท่านเน้นหนักในศีลมาก

กิจวัตรประจำวันก็ ตีสามตื่น มาประชุมทำวัตรเช้า โดยมากท่านจะมาก่อนลูกศิษย์ พอมาถึงศาลาท่านก็นั่งสมาธิ ทำวัตรสวดมนต์ ทุกคนก็มาพร้อมหน้าพร้อมตากันและบางครั้งมีการเรียกชื่อ ถ้าพระเณรมีความย่อหย่อนในข้อวัตรปฏิบัติ หลบหน้าหลบหลัง ท่านก็เรียกชื่อถามหา ให้เวลา ๑๕ นาทีในการเดินมาถึงศาลา และเมื่อได้เวลา ๑๕ นาทีแล้ว ท่านก็เรียกชื่อ เสร็จแล้วจึงเริ่มทำวัตร นั่งสมาธิ ท่านก็อธิบายความหมายและสอนวิธีกำจัดนิวรณ์เบื้องต้น ทุกคนตั้งอกตั้งใจในการปฏิบัติ และท่านก็คอยมองอยู่เรื่อย ถ้านิวรณ์ครอบงำพระเณรองค์ไหน ท่านเห็นท่านก็ตะโกนไปเตือนให้รู้สึกตัวขึ้นมา

เมื่อถึงเวลาเลิก ท่านก็ย้ำเตือนอีกเรื่องทางกาย ทางกิริยา และจิต ท่านให้รู้ประจำอยู่เสมอ ทุกคนเงียบหมดถ้าท่านพูดขึ้นมา มีความเกรงกลัว ไม่กล้ากระดุกกระดิก ไม่พูด หากจะพูดกันก็พูดค่อยที่สุด แล้วก็พากันจัดแต่งบริขารออกบิณฑบาต สายไกลก็ออกไปก่อน สายใกล้อยู่รอก่อน ส่วนท่านไปสายใกล้ ท่านไม่ไปบิณฑบาตที่บ้านก่อ ท่านบอกว่า ยังมีเชื้ออยู่ คือมีเชื้อยินดีกับสถานที่กับบุคคล ไปแล้วเห็นบ้านเรือน เห็นสถานที่เก่า ๆ ที่เคยอาศัย เห็นพี่สาวน้องสาว เห็นลูกเห็นหลาน จิตจะวกไปติดอยู่ที่นั้น ถ้าไม่จำเป็นท่านไม่ไปบ้านก่อ ท่านไปบิณฑบาตบ้านกลาง

ช่วงที่สายไกลออกไปบิณฑบาตแล้ว ท่านก็จับไม้กวาด กวาดวัดก่อนออกบิณฑบาต กวาดแล้วก็เก็บไปด้วย บางวันไม่กวาดท่านก็เอาปุ้งกี๋มาเก็บใบไม้ตามทางเดินรอบ ๆ ศาลาเล็ก(เมื่อก่อนยังไม่มีศาลาใหญ่) ลูกศิษย์ก็ทำด้วย เมื่อถึงเวลาก็ออกไปบิณฑบาต เราก็ทำกันอยู่อย่างนี้

ถึงเวลาบ่ายสามโมง ก็ปิดประตูหน้าต่างกุฏิ ถ้าตากจีวรตากผ้าไว้ก็ต้องเก็บเสียก่อน เพราะถ้ามีเหตุคือลมฝนจะได้ไม่ต้องวิ่งกลับไปเก็บ

การกราบก็มีอยู่ทุกครั้ง ก่อนลงจากกุฏิก็กราบ ถ้าไม่กราบลงเดินมาถึงกลางทางพอนึกขึ้นได้ ก็ต้องกลับไปกราบก่อน แล้วถือไม้กวาดและกาน้ำมาด้วย ผ้าสรงน้ำเอาหนีบรักแร้มา หรือไม่ก็พับแล้ววางไว้บนศีรษะ มาถึงศาลาก็เอาของวางลง แล้วเข้าไปกราบพระในศาลาใหญ่เสียก่อน กาน้ำวางไว้ที่อาสนะสงฆ์ ส่วนผ้าอาบน้ำนำออกมาด้วย ถ้ามีแดดก็เอาปิดศีรษะ แต่ไม่ใช่เอาคลุม เอาวางเป็นระเบียบเรียบร้อย แล้วช่วยกันกวาดใบไม้ หลวงพ่อก็กวาด พระเณรก็กวาดเป็นแถว และไม่ได้ยินเสียงพูดคุยกัน ถ้าไม่จำเป็นจริง ๆ จะไม่พูดคุยกัน ได้ยินแต่เสียงทำงาน"

ไม่มีของหวาน

"ในช่วงนั้นไม่ค่อยมีพวกน้ำหวาน มีแต่น้ำขมจากบอระเพ็ดและมีเภสัชจำพวกสมอ มะขามป้อม แต่น้ำตาลไม่ค่อยมี มีสมอมาก ใช้จิ้มน้ำพริก ใช้ดอง แต่ไม่ให้ฉันทุกวัน ถ้าฉันก็ฉันกันตอนบ่ายสองโมงครึ่ง วันไหนถ้ามีท่านก็สั่งให้ตีระฆัง เวลาฉัน พระองค์ไหนขว้างเม็ดสมอทิ้งไม่เป็นที่เป็นทางไม่ได้ ท่านว่า เสียศีลแล้ว ขว้างทิ้งไม่ได้ต้องวางรวมไว้ ฉันเสร็จจึงนำไปทิ้งให้เป็นที่เป็นทาง เมื่อฉันเสร็จท่านก็ให้ธรรมกถานิดหน่อย ถึงเวลาบ่ายสามโมงก็เลิกกัน

เมื่อปัดกวาดเสร็จก็มาเตรียมน้ำใช้น้ำฉัน เมื่อก่อนก็ต้องตักและหามเอา หลวงพ่อเป็นคนจับเชือกและช่วยดึงถังน้ำขึ้นมา พวกผมและเพื่อนพระคอยรับถังน้ำ ตอนนั้นพระเณรก็มีไม่มากเท่าไร เริ่มตั้งแต่ ๖ องค์ ๘ องค์ ๑๐ องค์ เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ตักน้ำขึ้นมาแล้วก็ช่วยกันหามไป ทั้งคนแก่และหนุ่ม ได้ยินแต่เสียงทำงาน ไม่มีเสียงพูดคุยกัน ท่านคอยสังเกตตลอดเวลา พระเณรจึงมีความระมัดระวัง มีความยำเกรง และมีศรัทธากันจริง ๆ

พอตักน้ำใช้น้ำฉันเสร็จ ก็เข้าไปในศาลาปัดกวาดปูอาสนะ คือกวาดข้างนอกก่อน กวาดไปตามลำดับ เพื่อไม่ให้ฝุ่นฟุ้งเข้าไปในศาลา กวาดข้างนอกศาลาเสร็จก็ถูศาลาและจัดอาสนะ ต่อจากนั้นก็สรงน้ำ เมื่อสรงน้ำแล้วก็แยกกันเข้าสู่ทางจงกรม เดินจนถึงหกโมงเย็นพอได้ยินเสียงระฆัง จัดเก็บบริขารและปิดเสนาสนะ แล้วรีบมารวมกันที่ศาลา"

เสียศีลแล้ว

"เข้าศาลาตอนเย็น ท่านจะเทศน์เตือนเสมอให้มาก่อน อย่าให้ครูบาอาจารย์ต้องมารอ ทำวัตรสวดมนต์เสร็จท่านก็ขึ้นเทศน์บุพพสิกขา อธิบายโวหารให้ฟัง จบแล้วจึงไหว้พระ จากนั้นพระเณรก็แยกย้ายกันกลับกุฏิประมาณสี่ห้าทุ่ม บางวันอาจถึงหกทุ่มหรือตีหนึ่ง

ท่านทรงไว้ซึ่งข้อวัตร การทำความเพียร ท่านจะพายืนบ้าง นั่งบ้าง เดินบ้าง พาทำหลายอย่าง

เรื่องเครื่องใช้สอยท่านประหยัดมาก ถ้าพระเณรเอาของที่ยังใช้ได้ไปทิ้งในป่า ท่านเห็นท่านก็เก็บมา พวกขันบ้าง กระโถนบ้าง และหลายๆ อย่าง ท่านบอกว่า ไม่รู้จักประหยัด เสียศีลแล้ว ท่านชอบพูดว่า เสียศีลแล้วๆ ผมไปใหม่ๆ ก็ไม่เข้าใจว่าทำไมจึงเสียศีลเร็วและง่ายนักที่เป็นอย่างนั้นเพราะเป็นการเคลื่อนไหวผิดปกติทางกาย ทางวาจา พูดไม่ดี ทำไม่ดี เก็บสิ่งของไม่ดี เสียสติ ขาดสติ เป็นการเสียศีล ท่านพยายามเก็บออมเพื่อให้ลูกศิษย์มีใช้สอย บางคนไม่รู้ก็ว่าท่านบ่น ท่านจู้จี้ ท่านขี้เหนียว ท่านให้พยายามรักษาข้อวัตรมาอย่างนั้น"

เนสัชชิก

"ทุกวันพระ มีการถือ *เนสัชชิก* กันทั้งพระทั้งโยม ในวันพระจะลุกออกไปข้างนอกศาลาเป็นการยากมาก นั่งไปก็มีความเจ็บปวด ถ้าจะออกไปต้องมีความระวังมากที่สุด ไม่มีใครกล้าออกไปก่อน เพราะกลัวจะด้อยกว่าเขา ความคิดอย่างนี้ก็มีอยู่ในใจ ถ้าองค์ใดองค์หนึ่งออกไปก่อน จึงลุกตามกันออกไป ออกไปแล้วก็ไม่ใช่ไปนั่งไปนอน แต่ออกไปเปลี่ยนอิริยาบถด้วยการเดิน บางครั้งออกไปแล้วมันทนไม่ได้ก็เอนตัวลงไป ถ้าได้ยินเสียงคนหรือเสียงใบไม้ดังกรอบแกรบต้องรีบลุกขึ้น เพราะกลัวคนเห็น หลวงพ่อท่านเตือนว่า ออกไปให้ไปเปลี่ยนอิริยาบถ ไม่ใช่ออกไปคุยกันนะ เราก็ต้องคอยระวัง ถ้าจะออกจริงๆ ก็รอให้คนอื่นออกไปก่อนจึงตามไป หลวงพ่อท่านก็นั่งอยู่นั่นแหละ ไม่ขยับเขยื้อน"

ฟังโยมเทศน์

"บางครั้ง ท่านให้โยมเทศน์ธรรมะ เมื่อก่อนมีโยมเทศน์ธรรมะได้ ชื่อพ่อใหญ่ดี บ้านดงแคนและพ่อใหญ่หมูน พูดตลอดวันตลอดคืนก็ได้ หลวงพ่อบอก เอ้า! พระเณรฟังโยมเทศน์เรื่องของฆราวาส เรื่องทำมาหากินมันยุ่งยากลำบากอย่างไร ท่านเปิดโอกาสให้พระเณรได้ฟัง และคอยชี้โทษเรื่อยไปว่า ฆราวาสมันทุกข์มันยากอย่างนั้น ทำให้ได้สติปัญญาจากญาติโยมเหมือนกัน"

หยุดไม่ได้

พระอาจารย์เที่ยง ปรารภถึงคำสอนของหลวงพ่อในสมัยนั้นว่า

"จุดใหญ่ใจความที่หลวงพ่อท่านเน้นหนัก คือ เรื่องพระวินัยและการปฏิบัติ ข้อวัตรปฏิบัตินี่

ทิ้งไม่ได้เลย หยุดไม่ได้ กิจสวดมนต์ ไหว้พระ ไม่จำเป็นจริง ๆ ไม่ให้หยุด ถึงหยุดก็ไม่เกินเดือน หรือ ๑๕ วัน ทำอยู่อย่างนั้น การสั่งสอนประพฤติปฏิบัติ ท่านมุ่งหนักอยู่ที่การปฏิบัติภาวนา ต้องเดินจงกรม นั่งสมาธิ ทำความเพียรบ่อย ๆ เช้า สาย บ่าย เย็น มีธุระก็ไปทำ เสร็จธุระก็มาทำความเพียรต่อ พระเณรไม่มีที่จะพูดกัน เล่นกัน ต่างคนต่างอยู่เงียบ ๆ ญาติโยมที่ไปวัดก็เหมือนกัน ทำอย่างเดียวกัน ทำเป็นการเป็นงาน เป็นเวลา ฟังเทศน์ศึกษาธรรมะกัน"

ไม่ปรารภโลก

"นิสัยหลวงพ่อท่านไม่เคยพูดเล่น ไม่เคยพูดเรื่องโลก กิจบ้านครองเรือน ไม่เคยพูดตลกคะนอง เรื่องกามคุณ รูป เสียง ไม่ปรารภเรื่องเหล่านี้ให้พระเณรเสียนิสัย มีแต่ห้ามพูด ห้ามเล่าเรื่องเหล่านี้ ห้ามคลุกคลีกันเป็นกลุ่มเป็นก้อน เดี๋ยวก็แตกความสามัคคี ท่านมุ่งหน้าต่อการปฏิบัติบำเพ็ญ มุ่งต่อไตรสิกขา ศึกษาธรรมวินัย สมัยนั้นท่านเทศน์บุพพสิกขาเป็นประจำ เช้าเย็น ทำวัตรเสร็จ ฟังพระวินัย ศึกษาพระวินัย กฎเกณฑ์ทุกอย่างทำตามระเบียบวินัย ตลอดจนกฐิน ตัดผ้า เย็บผ้า ตีไม้สีฟัน ฝึกหัดเอาไว้ ทำอยู่อย่างนั้นเป็นกิจวัตรของพระ เพื่อแก้ความง่วงเหงาหาวนอน เกียจคร้าน ท่านสอนอยู่อย่างนั้น ง่วงนอนก็อย่าเพิ่งนอน ต้องหาอุบายแก้ไขเสียก่อน อย่างน้อยก็หาไม้สีฟันมาตอก เหลาไม้สีฟันวันละ ๙ อัน ๑๐ อันก่อน"

ธรรมรักษา

"บางทีทำความเพียรถึงห้าทุ่มหกทุ่มท่านสั่งเลิก ให้พักกันสัก ๒ ชั่วโมง เราจะพักได้ยังไง ๒ ชั่วโมง ก็ต้องมานั่งอยู่แถว ๆ นั้นแหละ จะเป็นคนตีระฆังให้ท่านไม่ทันหรอก ก็ท่านนั่นแหละตีระฆังปลุกเรา เราไม่เคยได้ตีเลยเพราะเอาแต่นอน ก็พยายามเต็มที่แล้วเหมือนกันนะ แต่ให้นอนอย่างท่านก็สู้ไม่ไหว ท่านทนทุกขเวทนาเหลือเกิน แต่ผลมันก็เกิดขึ้น ทางผู้ใหญ่ข้างนอกไม่ว่าจะเป็นโยมหรือพระเถระ มักจะมาขอคาถามหานิยม หรือมหาระรวย เพราะคิดว่าหลวงพ่อท่านแบ่งให้ลูกศิษย์ทุกคน ลูกศิษย์ที่ไปตั้งวัดขึ้นจึงเจริญดีเหลือเกิน แท้ที่จริงท่านไม่มีอะไร ผลมันเกิดขึ้นก็เพราะความอดทนและความเมตตาของท่าน เพราะธรรมวินัยของท่าน ท่านจึงบอกว่าผู้ใดรักษาธรรม ธรรมย่อมรักษาผู้ปฏิบัติไม่ให้ตกไปในทางชั่ว ถ้าเราปฏิบัติได้อย่างหลวงพ่อ ก็แน่นอน"

ไม่กลัวก็ไม่ได้

"หลวงพ่อท่านสอนยังไงต้องทำอย่างนั้น แต่ก่อนถ้าเดินต้องเดิน ไม่เดินไม่ได้ ถ้านั่งต้องนั่ง ลุกไปไม่ได้ ไม่ใช่พูดเล่นนะ ท่านพูดเล่นไม่เป็น ไม่ทำไม่ได้ ถ้าท่านเห็นต้องเรียกมาด่า เณรท่านก็ด่า พระก็ด่า เรียกประชุมเลย ท่านไม่พูดมากนะ พริบตาเดียวก็ไม่ได้ จะไปนั่งเล่นที่โน่นที่นี่ ผลุบเข้าผลุบออกไม่ได้ ถามทันที ไปทำไม ถ้าไปปัสสาวะชั่วโมงหนึ่งยังไม่กลับมาเอาแล้ว มีคนไปปัสสาวะเป็นชั่วโมง คราวหลังจะไปปัสสาวะมาบอกผมนะ ผมจะไปดูด้วย

เพราะฉะนั้นจะไม่กลัวก็ไม่ได้ ไม่อยากทำก็ไม่ได้ เพราะท่านไม่ได้พูดเล่น ไม่ได้ปล่อยตามเรื่องตามราว ทางเดินจงกรมไม่มีก็ไม่ได้ ลานวัดไม่กวาดก็ไม่ได้ ข้ามวันหรือ ๒ วันไม่ได้เอาแล้ว

ทำไม ไม่สบายเหรอ ไม่สบายทำไมไม่มาบอก ทำไม่ได้ให้มาบอก ไม่บอกผม ก็บอกพระอื่น ทำตามใจตัวเองได้ยังไง อยู่คนเดียวหรืออยู่กับใคร

ท่านเอาทั้งนั้น กระดิกตัวไม่ได้เลย เล่นเหลาะแหละไม่ได้ ถ้าสั่งเลิกประชุม ปล่อยให้ทำความเพียรภาวนาตามลำพัง เห็นพระเณรเดินไปเดินมา เอาแล้ว

คุณ คุณ ออกมาเพ่นพ่านอะไรอีกล่ะ

ตาไวจริง ๆ ไม่ปล่อยเลย นิดเดียวก็ไม่ปล่อย ถ้าให้เดิน ไม่เดินก็ไม่ได้ ถ้าเลิกแล้วอยู่ก็ไม่ได้ เดี๋ยวเกิดเรื่อง พอเลิกต้องไปทันที แต่ถ้าไม่เลิกจะหนีไปไม่ได้ เป็นอะไรต้องบอก สมัยก่อนจึงมีเรื่องเล่าสนุกกันมาก ท่านก็ไม่เชิงบังคับแต่ท่านทำจริง ท่านบริหารของท่านอย่างนั้น แต่ตัวเราไม่เป็นธรรมเป็นวินัยเอง"

สรุปหัวใจคำสอน

สำหรับหลักการสอนของหลวงพ่อ ที่พระอาจารย์เที่ยงได้วิเคราะห์และสรุป ข้อธรรมะที่ท่านเห็นว่าเป็นหัวใจของคำสอนของหลวงพ่อนั้น คือ

๑. เน้นสติ

"เรื่องแรก ท่านก็บอกให้ตั้งสตินี่แหละให้คงที่ สตินี้ให้ติดต่อ สตินี้อย่าให้หลง อย่าให้เผลอ

อย่าให้ขาด ท่านถึงได้บอกว่าธรรมะของท่านไม่มีเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องสั้น เบื้องยาวอะไร ท่านบอกว่า คล้าย ๆ กับว่า ลูกมะพร้าวที่ผมปั้นกลม ๆ ให้เป็นลูกอย่างนี้ ท่านให้ตั้งสติ ให้ปลูกศรัทธาความเชื่อ น้อมถึงพระรัตนตรัย พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ถึงแม้ตัวท่านเองก็เคารพจริง ๆ และสอนให้เราเคารพจริง ๆ ตั้งจิตใจ มีสติ การตั้งสตินี้ ถึงแม้กราบก็ให้มีสติ ไม่ได้กราบก็ให้มีสติ ท่านบอกว่าถ้าเราเผลอไป หลงไป สติของเราก็ไม่ดี มันต้องบกพร่องอะไรอย่างหนึ่ง เมื่อจิตใจของเราไม่สงบ มันฟุ้งซ่าน จิตใจไม่เยือกเย็น ไม่ปกติ มันต้องมีสิ่งหนึ่งของเราที่มันผิดหรือจะต้องขาดสติ

ท่านก็สอนเน้นเรื่องสติเป็นส่วนใหญ่ ในการปฏิบัติให้มีสติสม่ำเสมอ เป็นเนืองนิตย์ เป็นปฏิปทาทำให้ติดกันอยู่เสมอ อย่าให้ขาด ถึงจะยืน เดิน นั่ง นอน ขบฉัน ก็ให้มีสติ ถ้าขาดสติก็ตายเท่านั้นแหละคนเรา ท่านว่าอย่างนี้ ถ้าเราบ่นว่าไม่มีโอกาสปฏิบัติ ท่านก็จะเปรียบเทียบถามว่า เรากินข้าวอยู่หายใจหรือไม่ เรานอนอยู่ลมหายใจมันหมดหรือยัง ท่านเทียบเอาอย่างนี้ เรื่องภาวนามันเหน็ดเหนื่อยอะไรถึงทำไม่ได้ เพราะลมหายใจมันก็อยู่เพียงแค่นั้น เราทำอยู่มันก็เพียงแค่นั้น มีสติอยู่มันก็เพียงแค่นั้น สอนแค่นี้เอง สอนให้มีสติเป็นส่วนมาก

ถ้าขาดสติ จะไปทำกรรมฐานอะไร จะไปนั่งสมาธิอะไร ไปทำความบริสุทธิ์อะไร มันก็ไม่เป็นหรอก ต้องเรื่องสตินั่นแหละสำคัญ ความเยือกเย็นก็เกิดอยู่ที่สติ ความสงบก็เกิดอยู่ที่สติ ความสบายภายในภายนอกก็อยู่ที่สติ ธรรมวินัย ข้อปฏิบัติทั้งหลายทั้งปวงก็อยู่ที่สติ เราไม่มีสติจะเอาอะไรมารู้ ท่านสอนหลักความจริงของท่านอย่างนี้"

๒. ละทิฏฐิมานะ

"เป็นพระเป็นเณร อย่าไปถือตนถือเขาถือเรา ถือชาติถือตระกูลอะไรกันไม่ได้ มันไม่เป็นศีลเป็นธรรม ปฏิบัติไม่เห็น เราต้องปล่อยทิ้งจริง ๆ มุ่งละทิฏฐิมานะเท่านั้น ท่านไม่ให้มีทิฏฐิมานะเป็นพระเป็นเณรอยู่ด้วยกัน อย่าไปเอาเรื่องเอาราวอะไรกันมากนัก ถือว่าเหมือนกันคล้ายกัน อย่าไปคิดเอาผิดเอาถูกอย่างนั้นอย่างนี้ การพูดว่ากันมันเป็นเรื่องธรรมดา คนเราเวลาผิดก็เรื่องของความผิด ก็ทิ้งมันไป อย่าไปยึดผิดยึดถูก ถ้าเราไปยึดมันก็ไม่ถูกธรรมวินัย ถ้าถูกมันไม่เป็นอย่างนั้นหรอก แต่นี่มันเป็นทั้งธรรมทั้งวินัยน่ะแหละ ถ้าเราไปยึดเสียแล้ว จะไปสอน รักษาวินัยเป็นอย่างนี้ ธรรมปัจจุบันเป็นอย่างนี้ มันไม่เป็นทั้งธรรมทั้งวินัยน่ะแหละ ยึดไม่เป็นธรรมก็ได้ ยึดไม่เป็นวินัยก็ได้ มันผิดทั้งนั้น

ถ้าถูกวินัยมันก็ถูกธรรม ปฏิบัติวินัยมันก็ปฏิบัติธรรมนั่นแหละ ท่านพูดคล้าย ๆ กับว่ามันเป็นทางที่เนื่องกันไป ธรรมกับวินัยท่านไม่แยก ก็เหมือนอย่างที่ท่านสอนให้รักษาศีลธรรมนั่นแหละ ไม่ถูกศีลมันจะเป็นธรรมได้ยังไง หลักของท่าน ท่านสอนให้เนื่องกันไป ถ้ามันถูกแล้ว เราไม่ต้องไปคิดให้มากหรอก อย่างมรรค ๘ ที่ท่านสอนว่าปัญญาชอบน่ะ สิ่งที่ถูกก็ชอบเท่านั้นแหละ มันถูกทั้งหมดน่ะแหละ ที่ท่านเขียนเอาไว้ ท่านสอนเนื่องกันไปอย่างนี้ ท่านถึงได้บอกว่า ธรรมของผมนี่ไม่มีสั้นมียาวนะ มันปั้นเข้าไปกลม ๆ เหมือนผลส้มโอหรือมะพร้าว"

ไม่ปล่อย

แม้ลูกศิษย์รุ่นกลางอย่างพระอาจารย์เอนก ยสทินโน พระอาจารย์เรืองฤทธิ์ จนฺทสโร ก็ยังทันได้สัมผัสกับรสชาติของการประพฤติปฏิบัติ ซึ่งยังคงความเข้มข้น อย่างที่พระอาจารย์เอนกได้กรุณาถ่ายทอดให้ฟังดังนี้

"ถ้าใครทำผิดไปจากสิ่งที่ท่านสอนไว้ ก็ได้เรื่องทันที ท่านขึ้นธรรมาสน์เทศน์อยู่อย่างนั้น ไม่ยอมเลิกจนถึงเวลาทำกิจวัตรต่อไปเลย ไม่ต้องกลับกุฏิ พอทำกิจวัตรเสร็จ จึงให้กลับกุฏิ เพื่อทำความเพียรต่อ รอเวลาทำกิจอื่นต่อไป อย่างเช่น ถ้าวันไหนท่านได้ยินเสียงปี๊บดังเพราะตักน้ำนอกเวลา พอตกตอนเย็นมาก็ได้เรื่องเลย ท่านเทศน์อบรม เทศน์อยู่อย่างนั้น จนดึกจนดื่นก็ไม่ยอมลงจากธรรมาสน์ จนบางวันถึงตีสาม พอลงจากธรรมาสน์ก็ทำวัตรเช้าต่อเลย หรือวันไหน ท่านได้ยินเสียงสับแก่นขนุน เพื่อต้มน้ำย้อมผ้าผิดเวลาที่ท่านกำหนดให้ก็เหมือนกัน ภิกษุสามเณรต้องคอยสะกิด คอยเตือนกันอยู่เสมอ ถ้าเห็นใครทำอะไรนอกกาลนอกเวลา กลัวว่าจะทำเรื่องให้ยุ่งอีก ถึงทำผิดคนเดียว คนอื่นท่านก็ไม่ยอมให้กลับกุฏิ ให้นั่งฟังอยู่ด้วยกัน ก็เหมือนกับถูกอบรมไปด้วย เสียเวลาผู้ที่ตั้งใจในการประพฤติปฏิบัติ เสียเวลาทำความเพียรหรือทำกิจอย่างอื่น

ฉะนั้น ภิกษุสามเณรจึงพากันกลัวนักกลัวหนา กลัวจะได้ฟังเทศน์กัณฑ์ใหญ่ มักพูดตักเตือนหมู่คณะเดียวกันอยู่เสมอ ถ้าท่านรู้ว่าใครทำอะไรผิดขึ้นมา ท่านไม่ยอมปล่อยให้ข้ามวันข้ามคืนเลย เรียกตัวมาอบรม หรือไม่ก็อบรมเป็นส่วนรวมเลย ท่านเข้มงวดกวดขันอยู่เสมอ ใครจะทำอะไรหรือมีกิจอะไรจำเป็นขนาดไหนก็ตาม ต้องไปกราบเรียนท่านเสียก่อนจึงจะทำได้ จะทำอะไรไปโดยพลการไม่ได้ ถ้าท่านรู้เป็นต้องได้ฟังเทศน์กัณฑ์ใหญ่แน่นอนทีเดียว

ใครไม่มาทำวัตรหรือมาทำวัตรไม่ทัน ช้าไป ๕ นาทีหรือ ๑๐ นาทีเป็นไม่ได้เลย เวลาเดินเข้าไปในบริเวณศาลา ก็ต้องเดินเบาที่สุดจนแทบไม่มีเสียง ใครเดินเสียงดังไม่ได้ เดี๋ยวโดนดุ เพราะมันรบกวนสมาธิของบุคคลอื่นที่ท่านนั่งอยู่ก่อนแล้ว มันจะเป็นบาปเป็นกรรมและเสียมารยาทของนักปฏิบัติ อีกทั้งยังขาดสติสัมปชัญญะ ไม่สำรวมอายตนะ เป็นเรื่องเสียหายมาก สำหรับนักปฏิบัติเรา ท่านว่าอย่างนั้น"

สำรวมด้วยระวังด้วย

"หลวงพ่อท่านเข้มงวดกวดขันมากที่สุดเกี่ยวกับเรื่องระเบียบวินัย ความสะอาดเรียบร้อย การสำรวมระวัง ท่านบอกว่าสำรวมเฉย ๆ แต่ไม่ระวัง มันก็ยังใช้ไม่ได้อยู่นั่นเอง ท่านยกตัวอย่างให้ฟังเกี่ยวกับเรื่องสำรวม แต่ไม่ระวังว่า ครั้งหนึ่งท่านไปเที่ยวบิณฑบาตกับภิกษุรูปหนึ่ง ซึ่งสำรวมมาก ไม่ยอมเหลียวซ้ายแลขวาเลย และไม่ยอมเงยหน้า เดินก้มหน้าก้มตาอยู่อย่างนั้นแหละ พอเข้าไปบิณฑบาตในหมู่บ้าน ท่านองค์นั้นถือหลักการสำรวมสายตา ในเสขิยวัตรท่านบอกว่า ให้ทอดสายตาลงชั่วแอก ท่านองค์นั้นก็เดินก้มหน้า กำหนดระยะสายตาห่างชั่วแอกอยู่ตลอดเวลา โดยไม่ได้เงยหน้ามองว่า ข้างหน้าที่จะเดินไปนั้น เป็นที่ไหน ท่านก็เดินไปเรื่อย ๆ จนที่สุดก็เดินเลย

เข้าไปในคอกหมูของชาวบ้าน พอเดินไปเจอขี้หมูเข้าก็ชักเอะใจ เงยหน้าขึ้นมา จึงรู้ว่ากำลังเดินเข้าไปในคอกหมู เพราะเส้นทางที่เดินไปนั้นเป็นทางไปคอกหมู หลวงพ่อก็ไม่ได้บอก เพราะคิดว่าท่านรู้ เนื่องจากท่านเดินนำหน้า หลังจากนั้นหลวงพ่อต้องคอยบอกคอยเตือนอยู่ตลอดเวลา ถ้าจะเลี้ยวซ้ายท่านก็บอกซ้าย ๆ ถ้าจะเลี้ยวขวาท่านก็บอกขวา ๆ อยู่อย่างนั้น เหมือนกันกับครูฝึกนักเรียนให้เดินพาเหรด ต้องคอยบอกซ้าย ๆ ขวา ๆ อยู่อย่างนั้นแหละ เพราะท่านสำรวมมากแต่ไม่ระวังทำให้คนอื่นลำบากโดยไม่จำเป็น หลวงพ่อท่านยกตัวอย่างให้ฟังว่า นี่แหละการเอาแต่สำรวมแต่ขาดการระมัดระวังมันเสียหายอย่างนี้"

อดทนและอดกลั้น (อั้น)

พระอาจารย์เรืองฤทธิ์ได้เล่าเสริมจากประสบการณ์อันทรหดของท่านให้ฟังว่า

"ไปปัสสาวะก็ถูกเทศน์ ไม่ถึงเวลาต้องอดทนให้ได้ ท่านว่าอย่างนั้น คนอื่นทำได้ นี่ทำไมเราจะทำไม่ได้ เราก็คนเหมือนกัน มีอะไรครบเครื่องเหมือนกัน ทำไมจะทำไม่ได้ เอากันอย่างนั้น เหงื่อนี้ไหลโทรมอาบจีวรเปียกหมดเลย เหงื่อออกมากเลยไม่ปวดปัสสาวะ แล้วก็กลัวหลวงพ่อด้วย

น่ะ กลัวจริง ๆ แหละ นี่ท่านจี้อย่างนั้น กินมากนอนมาก กินมากก็ขี้มาก ดื่มมากก็เยี่ยวมาก อันนี้รู้สึกว่าได้ยินจนชินหู เพราะฉะนั้นจะกินจะทำอะไรก็เอาแต่น้อย เมื่อก่อนนี้ระวังเหลือเกิน"

กิจสงฆ์ต้องมาก่อน

มาถึงสมัยที่หลวงพ่อเริ่มมีวัยมากขึ้น แม้ว่าเรื่องข้อวัตรยังทรงไว้เหมือนเดิม แต่ท่านไม่อาจดำเนินการอบรมได้เข้มข้นเหมือนสมัยแรก พระอาจารย์สุริยนต์ จนฺทปญฺโญ ลูกศิษย์รูปหนึ่งในสมัยนั้นได้กรุณาถ่ายทอดบรรยากาศที่เริ่มผ่อนคลาย แต่ยังคงความขลังให้ฟังดังนี้

"ข้อวัตร อนุสาสนีคำสอน ของหลวงพ่อนั้นมีมาก ท่านเน้นหนักในเรื่องกิจวัตร ข้อวัตรปฏิบัติ เรื่องทำกิจสงฆ์ทำนองนี้ เป็นต้น ถ้าได้ยินเสียงระฆัง ซึ่งเป็นสัญญาณให้รู้ว่า ถึงเวลาทำกิจส่วนรวมแล้วต้องรีบไป ถึงแม้ใครกำลังเย็บผ้า ย้อมผ้า ทุบไม้สีฟันหรือทำกิจส่วนตัวอย่างอื่น ก็ให้วางไว้ก่อน ให้เอาใจใส่ในกิจสงฆ์ เพราะมีความสำคัญ ทั้งแสดงให้เห็นความสามัคคีพร้อมเพรียงในหมู่คณะเป็นหลักใหญ่"

ขอโอกาสครับ

"เรื่องความเคารพก็เหมือนกัน เช่นล้างเท้าเช็ดเท้าครูบาอาจารย์ทำนองนี้ ก็ให้พระเณรเอาใจใส่เป็นพิเศษ ยิ่งดีมากเพราะเป็นการลดมานะละทิฏฐิ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก ท่านว่าอย่างนั้นผู้ที่จะทำได้ไม่ใช่ของง่าย ช่วยซักผ้าหรือทำกิจอย่างอื่นให้ท่าน แม้เวลาล้างเท้า ท่านยังให้พนมมือขอโอกาสกับท่าน อ่อนน้อมถ่อมตัวทำด้วยความเคารพ"

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการทำความเพียรดำเนินไปอย่างเข้มข้น หลวงพ่อก็เปิดโอกาสให้พระเณรได้มีเวลาผ่อนคลาย โดยการสนทนาธรรมอย่างเป็นกันเองกับท่านที่ใต้ถุนกุฏิบ้างเหมือนกัน ซึ่งในโอกาสเช่นนั้น บางครั้งบางหนหลวงพ่อก็แจกบุหรี่ให้ได้สูบกันด้วย (สมัยนั้นท่านยังฉันหมากและสูบบุหรี่) ในสมัยต่อมาท่านได้ปรารภเป็นเชิงเปรียบเทียบให้ฟังว่า แม้เขื่อนเก็บกักน้ำขนาดใหญ่ ก็ยังต้องมีที่ระบายน้ำเพื่อกันเขื่อนพัง สำหรับการประพฤติปฏิบัติก็เช่นเดียวกัน ต้องมีการผ่อนคลายระบายอารมณ์ที่เหมาะแก่นักบวช โอกาสที่ได้มีเวลาอย่างเป็นกันเองสำหรับการเก็บเกี่ยวธรรมะจากหลวงพ่อ เสมือนหนึ่งเป็นเวลาของครอบครัวอย่างแท้จริงเช่นนั้น เป็นเวลาที่พระเณรต่างก็รู้สึกชุ่มชื่น เบิกบานและบันเทิงในธรรมเป็นอย่างยิ่ง เพราะโดยอุปนิสัยนั้น หลวงพ่อเป็นคนที่มีอารมณ์ขัน เพราะฉะนั้นแม้ท่านเป็นที่เคารพเกรงกลัวของบรรดาสานุศิษย์ราวกับหนูกลัวแมว ขณะเดียวกันท่านก็เป็นศูนย์รวมของความรักอย่างยิ่ง ทุกคนอยากเข้าใกล้ ฟังท่านคุยและซึมซับเอาจากท่าน ได้มากบ้างน้อยบ้างตามอัธยาศัยของตัวเอง

ในสมัยต่อมา เมื่อหลวงพ่อย่างเข้าสู่ปัจฉิมวัย ประกอบกับลูกศิษย์ลูกหาและญาติโยมที่ไปมาหาสู่วัดหนองป่าพง เพิ่มจำนวนและขยายวงกว้างขึ้น หลวงพ่อก็ได้ปรับเปลี่ยนวิธีการสอนของท่านตามสมควร เท่าที่เห็นว่าเหมาะแก่กาลแก่บุคคล ดังจะได้นำมาขยายความในบทต่อไป

มารและอุปสรรค

แม้ไปสร้างวัดในถิ่นกำเนิดของตัวเอง ในระยะแรกเริ่มหลวงพ่อยังต้องผจญปัญหานานาประการ ซึ่งเกิดจากความไม่เข้าใจกันบ้าง การเข้าใจผิดบ้าง และคิดเอาเองบ้าง ของคนในท้องถิ่น ทั้งฝ่ายฆราวาสและฝ่ายสงฆ์ก็มีอยู่บ้างเป็นธรรมดา อย่างเช่นเรื่องที่หลวงพ่อปรารภให้ญาติโยมฟัง เมื่อไปเยี่ยมวัดสาขาแห่งหนึ่งดังนี้

"...ไปอยู่วัดป่าพง บ้านตัวเองเสียด้วยนะ ขุดบ่อน้ำอย่างดีไว้ในป่า ติดป้ายว่า บ่อน้ำนี้สำหรับพระ ห้ามโยมใช้ แต่น้ำดื่มน้ำใช้ของโยมตักใส่โอ่งไว้ให้ต่างหาก อย่างนี้คนเขาก็ว่าเอาพ่อหนูผีนั่นแหละยิ่งร้าย พอได้ยินโยมผู้หญิงไปพูด ท่านไม่ให้ดื่มน้ำ เท่านั้นละ พ่อหนูผีก็เอาทีเดียว

บ๊ะ! พระมาจากไหนกันนี่ ทำไมไม่ให้โยมดื่มน้ำ อุตส่าห์บวชเรียนแล้วยังเป็นเสียยังงี้ ไม่อาศัยบิณฑบาตจากโยมหรือยังไง ถึงไม่ให้โยมดื่มน้ำ

นี่! เพราะไม่รู้เรื่องกัน ให้ดื่มให้กินซิ แต่ธรรมดาพวกชาวบ้านเราไปเที่ยววัด ชอบเอาคุหรือถังใส่น้ำที่ขังกบ ขังปลา ขังลูกอ๊อด อะไรต่ออะไรพวกนี้ ไปตักน้ำในบ่อ ทำให้สกปรก ไม่อยากให้ทำอย่างนั้น อยากดื่มน้ำใช้น้ำก็ตักใส่โอ่งไว้ให้แล้ว แต่คนไปพูดแค่ ท่านไม่ให้ดื่มน้ำ พูดไม่หมดเนื้อความ พ่อหนูผีได้ยินแค่นั้นก็โกรธ ขึงขังไปจากบ้าน จะไปไล่พระ พระอะไรกันนี่มาจากไหน ไม่อาศัยญาติโยมหรือยังไง ว่าไปโน่นฟังความครึ่งเดียว กว่าจะทำความเข้าใจกันได้ก็...โอ! พอเข้าใจกันแล้วทีนี้ เลยมาเป็นลูกศิษย์ มาเป็นทายก..."

ชาวบ้านบางกลุ่มที่เสียผลประโยชน์ซึ่งได้จากป่า เช่น เคยมาตัดไม้ ล่าสัตว์ เลี้ยงวัวควาย ก็ทำไม่ได้เพราะพระคอยห้ามแกมขอร้อง พวกนี้จึงคิดหาอุบายข่มขวัญพระโดยใช้ผู้หญิงเป็นเครื่องมือ เมื่อพระที่ไปบิณฑบาตสายนั้นรูปเดียวทราบเรื่องก็วิตก หลวงพ่อจึงรับจะไปบิณฑบาตสายนั้นแทน แต่โยมทัดทานไว้

"ท่านอาจารย์อย่าไปบิณฑบาตองค์เดียวนะ เขาว่าจะให้สาว ๆ มากอด แล้วก็ร้องว่าพระข่มขืน" แต่หลวงพ่อก็บ่ยั่น ตะโกนท้าเลยว่า

"เออ มาเลย เกิดมายังไม่เคยถูกผู้หญิงกอดสักที ให้มากอดเลย ยิ่งชอบละอย่างนั้น"

แต่ในที่สุดก็ไม่มีอะไรเกิดขึ้น เรื่องราวก็ค่อย ๆ เงียบหายไป และบรรยากาศก็คลี่คลายไปในทางที่ดีขึ้นเรื่อย ๆ

อีกอย่างหนึ่ง โยมบางคนเห็นแก่ได้ เห็นผักผลไม้ในวัดก็อยากได้ เช่น มะละกอ ส้ม ฝรั่ง เป็นต้น ตอนแรกก็เข้ามาขอบ้าง ต่อ ๆ ไปก็ขโมยบ้าง สุดท้ายความโลภมีมากขึ้น ก็เอากระบุงมาหาบเลย หลวงพ่อก็หาวิธีจับขโมย เมื่อได้ตัวแล้วก็เรียกมาอบรมสั่งสอนว่า

"คราวหลังอย่าทำอย่างนี้อีก มะละกอนี้เอาไป ก็กินได้แค่วัน ๒ วันเท่านั้นแหละ ให้ทำมาหากินด้วยความสุจริต จะได้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ลูกหลานได้"

ท่านก็สอนอย่างเป็นมิตร สอนด้วยเมตตา ครั้งหนึ่งโยมเอาสุนัขมาปล่อยในวัด หลวงพ่อ

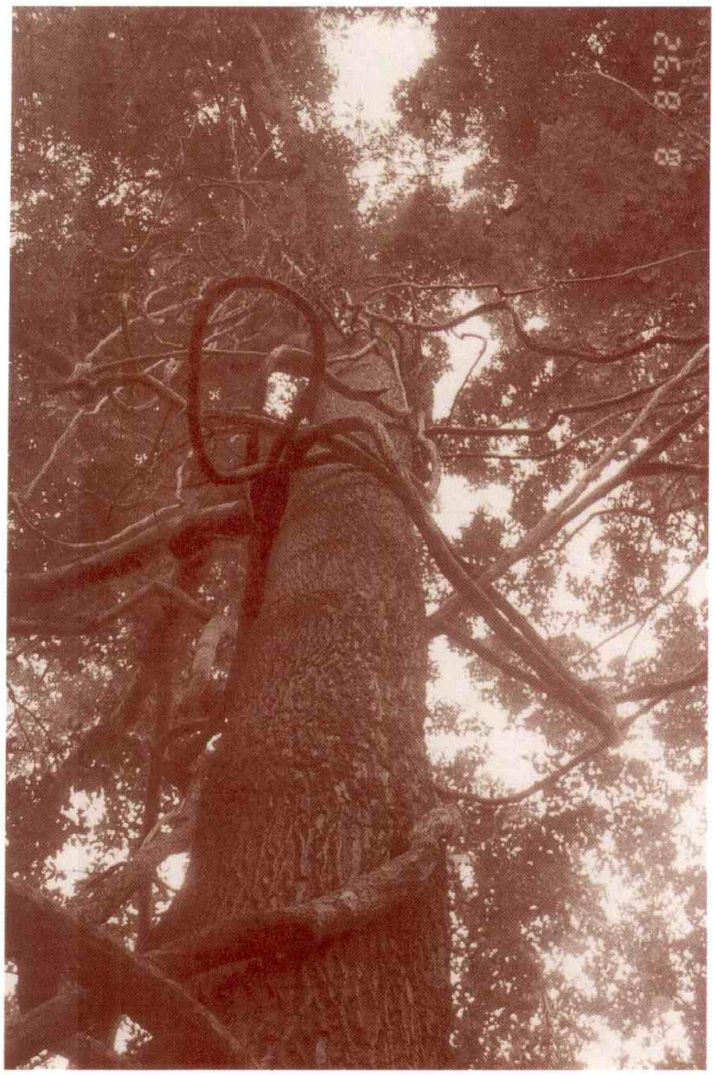

รัดแต่ไม่รั้ง

แก้ปัญหาอย่างนุ่มนวล โดยการพูดตักเตือนชี้แจงเหตุผลให้ฟัง เพื่อที่จะไม่ต้องมาขัดเคืองกันในภายหลังว่า

"วัดป่าไม่ชอบหมา ไม่ชอบแมว สัตว์ของเรานั้นมีมากแล้ว เป็นพวกกระรอกกระแต ไก่ป่า อาตมามาอยู่ที่นี่ก็สงวนไว้เผื่อลูกหลาน ต่อไปมันจะสูญพันธุ์ ต้องการเอาไว้ให้ลูกหลานเห็น ที่นี้เอาหมาเข้ามาปล่อย หมามันกัดสัตว์พวกนี้ ต่อไปก็อย่าได้ทำอย่างนี้อีก ถ้าหมาตัวไหนของใครคนนั้นก็เอาไป ถ้าหากเอามาแล้วไม่อยากเอากลับไป อาตมาจะให้โยมเขาเอาไปเสียก็ได้ แต่ทีหลังอย่าทำอีก กระรอกกระแตนี้เป็นของอาตมาก็เหมือนของโยมด้วย ไก่ป่าของอาตมาก็เป็นของโยมเหมือนกัน ลูกหลานของโยมโตขึ้นมา จะได้เห็นพันธุ์ของมันอยู่ในวัด ถ้ามันอยู่ข้างนอกก็ไม่เหลือแล้ว จงช่วยกันรักษา"

ส่วนทางพระสงฆ์นั้น ปัญหาก็มีอยู่เหมือนกันในระยะเริ่มแรก ซึ่งก็เป็นเรื่องธรรมดาของความคิดเห็นที่ไม่ลงรอยกัน แม้หลวงปู่มั่นเองสมัยธุดงค์มาพำนักในเขตจังหวัดอุบลราชธานี ท่านก็เคยถูกขับไล่ไสส่งมาแล้ว เนื่องด้วยพระเจ้าถิ่นเป็นพระฝ่ายคามวาสี หรือที่คนทั่วไปเรียกพระบ้านหรือพระเมือง ปฏิปทาของท่านแตกต่างจากของพระฝ่ายปฏิบัติหรือพระป่า พระบ้านก็ระแวง

ว่าพระป่าไม่ทราบหลักการอันแท้จริงของพระพุทธศาสนา เนื่องจากไม่ได้เรียนทางปริยัติธรรม ธุดงควัตรต่าง ๆ เช่น การฉันในบาตรท่านก็เห็นว่าเป็น *อตฺตกิลมถานุโยค* เบียดเบียนตัวเองให้ลำบากเปล่า ๆ ท่านถือว่าพระธุดงค์กรรมฐานเป็นมิจฉาทิฏฐิ แล้วอย่างนี้จะสอนชาวบ้านถูกได้อย่างไร ท่านถาม สอนอะไรก็คงเป็นมิจฉาทิฏฐิไปหมด แม้การเทศน์ก็พูดเอา ไม่มีคัมภีร์ ไม่มีใบลาน เมื่อไม่มีหลักก็อาจคิดเอาเอง พูดเอาเอง

ในสมัยที่หลวงพ่อมาอยู่วัดหนองป่าพงใหม่ ๆ นั้น เป็นที่ยอมรับกันว่าวัดทั่ว ๆ ไปค่อนข้างย่อหย่อนในทางพระวินัย กิจกรรมหลายอย่างที่ดำเนินอยู่ในวัด ขัดต่อพระวินัยอย่างชัดเจน เช่น งานประจำปีของวัดที่มี หมอลำ รำวง การชกมวย ฉายหนังและอื่น ๆ เป็นต้น พระสงฆ์ก็ไม่ค่อยเคร่งในศีลของตน บางรูปเลี้ยงชีพด้วยการดูหมอ ใบ้หวย หรือปรุงยารักษาโรค แต่สมัยก่อนสิ่งเหล่านี้ก็ถือว่าเป็นของธรรมดา ชาวบ้านก็ไม่มีเครื่องวัดการประพฤติปฏิบัติของพระสงฆ์ จึงไม่ค่อยมีเสียงวิพากษ์วิจารณ์ แต่เมื่อหลวงพ่อและคณะสงฆ์วัดหนองป่าพง ได้มาเป็นตัวอย่างแก่ชาวบ้านในลักษณะพระผู้ประพฤติปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ก็เป็นธรรมดาเช่นกันที่ฆราวาสหลายคนหันมามองพระสงฆ์ฝ่ายคามวาสีด้วยสายตาใหม่ ผลคือ ศรัทธาของชาวบ้านและชาวเมืองเริ่มเอนเอียงไปทางวัดป่ามากขึ้น ซึ่งทำให้พระในเมืองบางรูปชักไม่พอใจ พระผู้ใหญ่บางรูป มองหลวงพ่อและวัดหนองป่าพงด้วยสายตาอคติ บางรูปก็มองด้วยความไม่เข้าใจ บางรูปก็มองด้วยจิตที่เป็นอกุศล พระผู้ใหญ่รูปหนึ่งถึงกับเรียกหลวงพ่อว่า "พระผีบ้า" ด้วยซ้ำ แต่หลวงพ่อก็อดทน ไม่ถือสา ไม่โต้ตอบ ไม่มีปฏิกิริยา นอกเขตวัดก็พยายามไม่ให้มีการกระทบกระทั่ง ด้วยความเชื่อมั่นว่า "ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม"

ถึงกาลถึงสมัย เช่น เข้าพรรษา ท่านก็พาพระลูกวัดไปกราบนมัสการ ทำวัตรพระเถระตามธรรมเนียม แม้ว่าไปแล้วได้รับการพูดจาเสียดสีหรือดูถูกดูหมิ่น ท่านก็อ่อนน้อมถ่อมตน ท่านปฏิบัติเรียบร้อย ไม่เปิดช่องให้ใครตำหนิได้ มีเอกลาภหรือวัตถุปัจจัยที่เป็นประโยชน์ต่อกิจการของสงฆ์ในวัดบ้าน ซึ่งวัดหนองป่าพงพอเอื้อเฟื้อได้ หลวงพ่อก็น้อมนำไปถวายเสมอ นอกจากนั้นในระยะแรก ท่านยังจัดให้พระได้เรียนนักธรรม โดยหลวงพ่อสอนเองด้วย ซึ่งปรากฏว่าพระวัดหนองป่าพงสอบนักธรรมได้หมด ระยะหลังแม้ว่าวัดไม่ได้จัดการสอน ท่านก็อนุญาตให้พระที่สนใจได้ศึกษาเป็นส่วนตัว ซึ่งก็เป็นการแก้ภาพพจน์ที่ดีอีกวิธีหนึ่ง

ต่อมาเมื่อพระผู้ใหญ่ฝ่ายปริยัติ เช่นท่านเจ้าคุณพระมงคลกิตติธาดา (สมัยนั้นยังเป็นพระอาจารย์มหาอมร) และหลวงพ่อมหาสุพงษ์ ได้เข้ามามอบตัวเป็นศิษย์ในสำนักวัดหนองป่าพงแล้ว และชื่อเสียงเกียรติคุณของหลวงพ่อโด่งดังขึ้น จนเป็นที่ยอมรับของคนทั่วประเทศ ประชาชนจากที่ใกล้ไกลเริ่มหลั่งไหลมาสู่วัดมากขึ้น ๆ อคติต่าง ๆ จึงค่อยจางหายไป

อนึ่งนอกจากบารมีของหลวงพ่อแล้ว แรงกดดันภายนอกดังกล่าวข้างต้น ก็อาจเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้สามัคคีธรรมของสงฆ์ที่วัดหนองป่าพงเจริญมั่นคง อันส่งผลให้ความเจริญในด้านอื่น ๆ ตามมานับแต่บัดนั้น

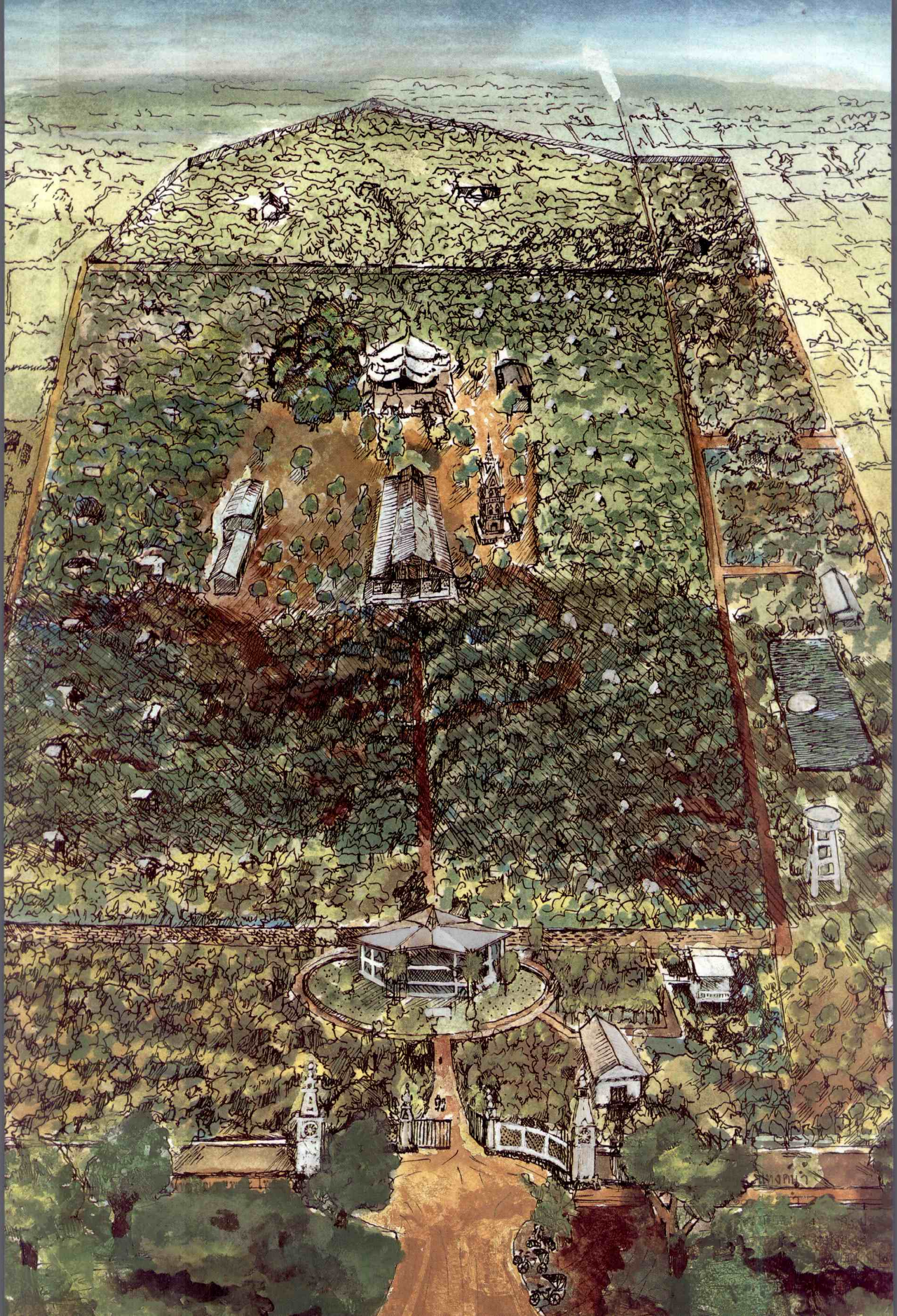
ทางหน้า

วัตถุธรรม

ในสิบปีแรกของวัดหนองป่าพง วัดยังมีลักษณะเป็นที่พักสงฆ์กลางดง ถาวรวัตถุยังมีน้อย พระสงฆ์อยู่อย่างเรียบง่ายในกุฏิเล็ก ๆ มุงด้วยหญ้าคา ฝาผนังทำด้วยใบตอง หลวงพ่อพาลูกศิษย์ทำความเพียรอย่างอุกฤษฏ์ โดยไม่สนใจกับการพัฒนาทางวัตถุเท่าไรนัก ประกอบกับในสมัยนั้นทุนก่อสร้างไม่ค่อยจะมี

ต่อมา ชื่อเสียงของหลวงพ่อเริ่มขจรขจาย ทั้งในจังหวัดอุบลฯ และต่างจังหวัด จำนวนพระภิกษุสามเณรจึงเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ญาติโยมที่มากราบนมัสการหลวงพ่อก็มากขึ้นโดยลำดับ ภายในไม่กี่ปี วัดหนองป่าพงจึงกลายเป็นวัดใหญ่ เป็นศูนย์กลางของวัดสาขาหลายวัด จำเป็นต้องปรับสภาพของวัดให้เหมาะกับบทบาทใหม่ วัดหนองป่าพงจึงเติบโตตามเหตุตามปัจจัย จนกระทั่งในที่สุดก็พรั่งพร้อมด้วยถาวรวัตถุ อันเหมาะสมแก่วัดป่าอันเป็นวัดแม่ของพระภิกษุสามเณรหลายร้อยรูปด้วยกัน มีกุฏิพระเณร ๗๐ หลัง กุฏิแม่ชี ๖๐ หลัง มีศาลาอเนกประสงค์ โรงฉัน เมรุเผาศพ ฯลฯ เนื้อที่ ๓๐๐ ไร่

หลวงพ่อไม่ยินดีในตึกอาคารที่หรูหราฟุ่มเฟือย ฟุ้งเฟ้อ หากมุ่งคุมการก่อสร้างในวัด ให้อยู่ภายในเกณฑ์ที่พอดี สร้างแต่สิ่งมีประโยชน์จริง ๆ สร้างให้กลมกลืนกับธรรมชาติให้มากที่สุด และในลักษณะที่ไม่ทำลายบรรยากาศ เรียบง่าย มักน้อยสันโดษ ของวัดป่า

หลักการสำคัญที่หลวงพ่อยึดไว้เสมอต้นเสมอปลาย คือ การไม่ขออะไรเลยจากญาติโยม แม้ในทางอ้อมก็ตาม ฉะนั้น การเจริญโดยวัตถุธรรมของวัดหนองป่าพงค่อยดำเนินไปอย่างเป็นธรรมชาติ ตามหลัก *สีเลน โภคสมฺปทา* โดยไม่มีการเรี่ยไรจากชาวบ้านเป็นอันขาด หลวงพ่อสอนอยู่เสมอว่า พระไปยุ่งกับการหาเงินก่อสร้างวัดเป็นสิ่งที่น่าเกลียด แต่ให้พระสร้างคน คนจะสร้างวัดเอง

แม่ชีบุญยู้ ได้กล่าวถึงการสร้างวัตถุธรรมต่าง ๆ ในวัดหนองป่าพงว่า

"หลวงพ่อท่านไม่ให้มีการเรี่ยไรข้าวของเงินทอง อันจะทำให้ญาติโยมต้องเดือดร้อน ให้สร้างไปตามกำลังปัจจัย ถ้าหมดเมื่อไรก็หยุดเอาไว้ก่อน งานการก่อสร้างทุกอย่าง อาศัยแรงงานของพระเณรเป็นส่วนใหญ่ เพื่อเป็นการประหยัดและฝึกความอดทน ฝึกให้รู้จักเจริญสติในทุกอิริยาบถ เพื่อเป็นการสร้างสรรค์ความสามัคคีในหมู่คณะ และเนื่องจากปัจจัยในการก่อสร้างมีจำกัด ไม่สามารถใช้ได้อย่างฟุ่มเฟือย สิ่งใดที่พอจะเป็นการประหยัดได้ก็ต้องทำเอง บางครั้งก็มีชาวบ้านที่อยู่รอบ ๆ วัดเสียสละแรงงานมาช่วยด้วย"

ศาลาการเปรียญและโรงฉัน

การก่อสร้างถาวรวัตถุเริ่มต้นอย่างแจ้งชัดด้วยศาลา (โรงธรรม) ซึ่งเริ่มสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๖ มีขนาดกว้าง ๑๖ เมตรยาว ๔๐ เมตร ขณะที่กำลังปรับพื้นที่เตรียมจะสร้าง มีผู้ทักท้วง

หลวงพ่อว่า สร้างศาลาใหญ่เกินไป ด้วยวัดอยู่กลางป่าดงเช่นนี้ จะมีใครที่ไหนมากันมากมาย หลวงพ่อจึงพูดแย้งขึ้นว่า

"โอ๊ย..บางทีศาลาจะเล็กไปเสียด้วยซ้ำ อีกหน่อยจะมีคนมามากมาย จะไม่มีที่พอนั่งกัน จะต้องล้นออกไปข้างนอก"

ในกาลต่อมา ก็ปรากฏเป็นจริงอย่างที่ท่านว่า จนเมื่อศาลาอยู่ในสภาพที่เก่าคร่ำคร่ามาก ใน พ.ศ. ๒๕๓๓ พระอาจารย์เลี่ยมจึงได้รื้อทิ้ง และสร้างใหม่ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

การสร้างในสมัยนั้นทำตามกำลังปัจจัย ไม่รีบร้อน ใช้เวลาหลายปีจึงแล้วเสร็จ โดยในปีแรก พ.ศ.๒๕๐๖ ได้หล่อเสา ๖๐ ต้น ได้เศษเหล็กเส้นมาจากสะพานเก่าที่เขารื้อทิ้ง ในปีต่อมาได้เทคานและขึ้นโครงหลังคา จึงแล้วเสร็จ และได้สร้างหอฉันขนาดกว้าง ๑๖ เมตร ยาว ๕๒ เมตร ต่อออกไปทางด้านหลังศาลา โดยได้รับแรงศรัทธาจากญาติโยมช่วยกันบริจาคทั้งปัจจัยและแรงงาน จนการก่อสร้างสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ต่อมาในปี ๒๕๑๒ ได้เทพื้นยกอาสน์สงฆ์จนเสร็จสิ้น

กำแพงและถนนรอบวัด

วัดหนองป่าพงเป็นวัดที่มีกำแพงสองชั้น เนื่องจากเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๐ ได้ขยายที่ดินจากเดิม ๑๘๗ ไร่เป็น ๓๐๐ ไร่ จึงได้ก่อกำแพงชั้นที่ ๒ ขึ้น สูง ๒ เมตร ยาว ๒,๗๒๐ เมตร ส่วนกำแพงชั้นแรกนั้น หลวงปู่เสยเล่าประวัติความเป็นมาว่า

"พอสร้างศาลาเสร็จ ก็มาทำถนน แล้วก็ทำเขตวัด กว่าจะได้เขตวัดรอบก็ต้องซื้อที่ดินสิบกว่าเจ้าของ ก็ไม่มีปัญหาอะไร มีอยู่แปลงเดียวเท่านั้นที่มีปัญหา ใคร ๆ เขาขายแปลงละ ๑,๐๐๐ บาท แกไม่ยอม จะเอาแปลงละ ๑๐,๐๐๐ บาท พูดยังไงก็ไม่ยอมละ แกบอกว่า แกอยากได้มาก ถ้าไม่ได้ที่แก เขตวัดก็ไม่ต่อกัน ลงท้ายเลยไปปรึกษาเถ้าแก่สมหวังลูกแม่ฮวยกับพรรคพวก ช่วยซื้อให้ ในราคา ๑๐,๐๐๐ บาท ตอนแรกล้อมด้วยรั้วลวดหนาม ต่อมาจึงได้สร้างเป็นกำแพง ซึ่งก็ไม่ใช่ง่าย ๆ ต้องหล่อเสา ผมเป็นคนพาพวกชาวบ้านทำ พวกบ้านกลาง บ้านตาติด บ้านผึ้ง พวกนี้ไปตามมาช่วยงานได้ กลางคืนก็เอารถผู้ใหญ่บ้านกลางไปรับคนมา ขุดหลุม หล่อเสา ได้วันละ ๑๐ ต้น เอาเสาลง เขาก็ทำกันสนุกสนาน ตลอดคืนจนถึงเช้า หลวงพ่อไปบิณฑบาตนั่นแหละจึงหยุด

หลวงพ่อก็สั่งให้รางวัลเขา มีผ้าเช็ดหน้า สบู่ ยาสีฟัน แปรงสีฟัน ก็เอาออกมาแจกพวกหนุ่ม ๆ สาว ๆ ต่อมาจึงได้จ้างเขาทำ ช่องละ ๒ บาท ก็ทำได้วันละ ๕ - ๖ ช่อง สมัยก่อนรายได้ไม่ค่อยมี ทอดกฐินทีได้เงินเข้าวัดห้าหกร้อยบาท"

ถูกต้องตามกฎหมาย

๒๘ ตุลาคม ปี ๒๕๑๓ วัดหนองป่าพงได้รับหนังสืออนุญาตให้เป็นวัดได้ถูกต้องตามกฎหมาย ก่อนหน้านั้น เมื่อยังเป็นเพียงสำนักสงฆ์ เวลามีการอุปสมบทต้องพานาคไปรับการอุปสมบทต่างวัด

ศาลาหลังเก่า

ต่างตำบล ถ้าคราวใดมีนาคบวชพร้อมกันมาก ๆ ถึงครั้งละ ๓๐ – ๔๐ คน ก็มีปัญหาขัดข้องขลุกขลักในการนิมนต์พระคู่สวดกรรมวาจาจารย์ อนุสาวนาจารย์ หลวงพ่อจึงได้ฝึกพระเถระทั้งหลายให้ช่วยกันทำหน้าที่เป็นพระคู่สวด เพื่อให้พิธีอุปสมบทดำเนินไปอย่างรวดเร็วยิ่งขึ้น

๒๙ เมษายน ๒๕๑๖ หลวงพ่อได้รับตราตั้งเป็นเจ้าอาวาส

๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๗ หลวงพ่อได้รับตราตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์

๕ เมษายน ๒๕๑๗ วัดหนองป่าพงได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ปัญหาที่จะต้องพานาคไปบวชยังวัดต่างถิ่นนั้นก็หมดไป เพราะการอุปสมบท จะทำได้แต่ในวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเท่านั้น

อุโบสถ

ในสมัยที่ยังไม่มีอุโบสถ การให้การอุปสมบท หรือ ทำอุโบสถสังฆกรรมลงปาฏิโมกข์ ใช้ศาลาหลังเล็ก (ต่อมาใช้เป็นเรือนคลังสงฆ์) เป็นสถานที่ประกอบพิธี แต่เนื่องจากศาลานั้นคับแคบและเก่าทรุดโทรมมาก เพราะเป็นอาคารหลังแรกที่ถูกสร้างขึ้น และใช้งานมานานเกือบยี่สิบปีแล้ว คณะศิษยานุศิษย์และกรรมการวัดทุกฝ่ายได้ประชุมปรึกษาหารือและมีความเห็นพ้องกันว่า วัดหนอง

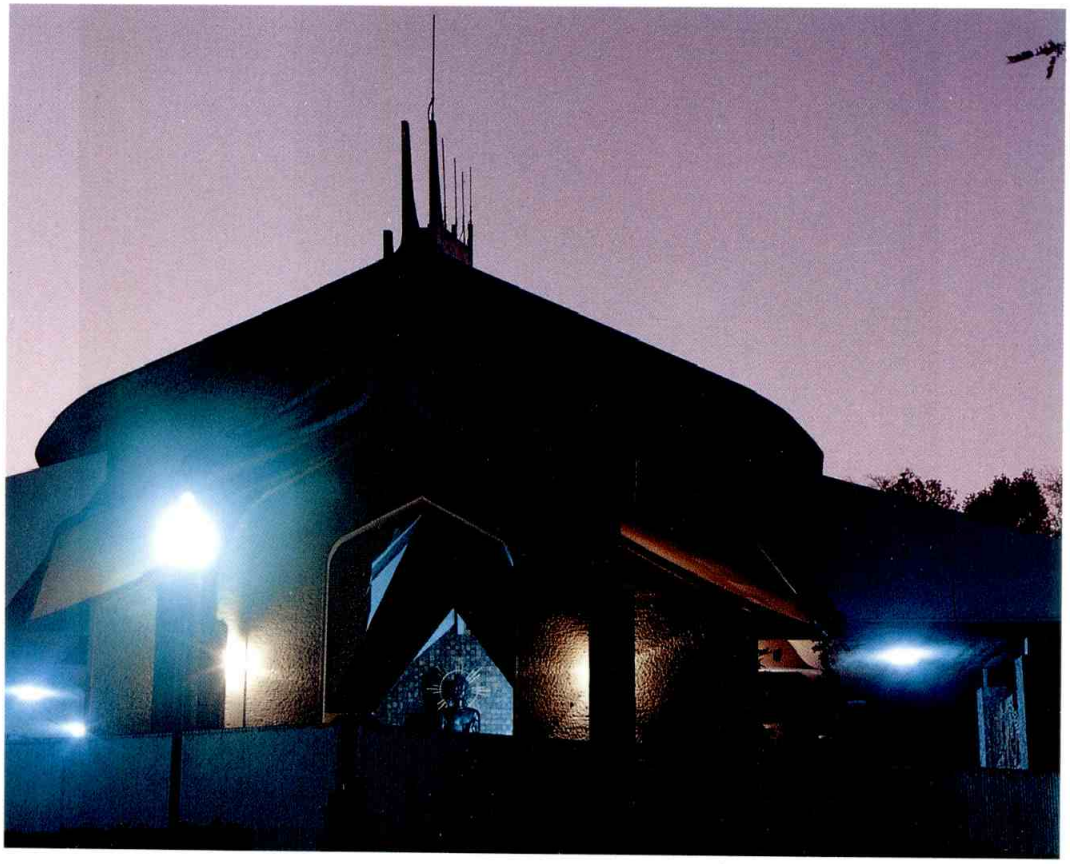

ป่าพงควรมีพระอุโบสถ (โบสถ์) ที่สะดวก กว้างขวาง เพื่อใช้เป็นสถานที่ประกอบสังฆกรรมสืบไป จึงได้นำเรื่องขึ้นกราบเรียนหลวงพ่อ เมื่อท่านพิจารณาถึงความเหมาะควรแล้วจึงอนุญาตให้สร้าง

คณะศิษยานุศิษย์และกรรมการวัดทุกฝ่ายได้นำข้อคิดของหลวงพ่อไปปรึกษาหารือและได้มอบหมายให้อาจารย์บำเพ็ญ พันธ์รัตนอิสระ อาจารย์แผนกสถาปัตยกรรมศาสตร์ วิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา นครราชสีมา เป็นทั้งสถาปนิกและวิศวกรอำนวยการสร้าง ซึ่งอาจารย์บำเพ็ญได้มีศรัทธาเขียนแบบแปลนและคำนวณโครงสร้างถวายโดยไม่คิดมูลค่า พร้อมทั้งยินดีเสียสละเวลาติดตามควบคุมการก่อสร้าง จนงานแล้วเสร็จลงด้วยดี

อาจารย์บำเพ็ญได้เล่าให้ฟัง ถึงคราวที่ได้มีโอกาสมากราบนมัสการหลวงพ่อเป็นครั้งแรก พร้อมกับได้อธิบายแนวความคิดในการสร้างโบสถ์หลังนี้ด้วย

"เมื่อต้นปี ๒๕๑๘ ได้รับโอกาสอันดียิ่งจากหลวงพ่อชา โดยท่านมอบหมายให้เป็นสถาปนิกและวิศวกรออกแบบก่อสร้างอุโบสถวัดหนองป่าพง รู้สึกยินดีและปลาบปลื้มใจอย่างมากที่สุด จึงได้พยายามและตั้งใจอย่างเต็มที่ที่จะสร้างงานสถาปัตยกรรมทางพุทธศาสนา ให้เป็นในรูปแบบใหม่ที่มุ่งประโยชน์ใช้สอยและประหยัด และให้มีความเหมาะสมกับสภาพการณ์ในปัจจุบันมากที่สุด หลวงพ่อชาได้บอกความประสงค์ของท่าน ในครั้งแรกที่ได้ไปนมัสการว่า

จิตเดิมของมนุษย์เราไม่ได้ยึดมั่นในวัตถุ แต่เท่าที่เป็นมานั้น ขึ้นอยู่ที่นิสัยที่เคยพบเห็นมาอย่างนั้น จนคุ้นเคยจำเจ และท่านได้บอกว่า

โบสถ์คือบริเวณหรืออาคารที่พระสงฆ์ใช้เป็นที่ทำสังฆกรรม ให้สร้างพอคุ้มแดดคุ้มฝน ไม่จำเป็นต้องมีเครื่องประดับให้สิ้นเปลืองแต่อย่างใด

นอกจากนี้ ท่านได้อธิบายให้รายละเอียดว่า

วัดป่าพงเป็นวัดใหญ่มีพระอยู่อาศัยมาก และมีวัดสาขามากมาย ทั้งในประเทศและต่างประเทศ จึงต้องการให้ออกแบบโบสถ์ที่มีขนาดกว้างใหญ่ สามารถให้พระสงฆ์มารวมกันทำพิธีทางศาสนาได้ถึง ๒๐๐ รูปเป็นอย่างน้อย ให้พื้นโบสถ์ยกลอยสูงขึ้นจากพื้นดิน พื้นโบสถ์ส่วนที่ลอยนี้จะใช้เป็นถังเก็บน้ำฝนขนาดใหญ่ เพราะวัดมักจะกันดารน้ำในฤดูแล้ง ไม่ควรมีช่อฟ้าใบระกา ตลอดทั้งสิ่งประดับฟุ่มเฟือยต่าง ๆ เพียงแต่ให้หลังคาคุ้มแดดคุ้มฝนได้ ก็เพียงพอแล้ว ไม่ต้องมีผนัง มีประตูหน้าต่าง พื้นโบสถ์ที่อยู่สูงทำให้ทุกคนมองเห็น และมีความรู้สึกว่าได้ร่วมพิธีกรรม

กระผมจึงได้นำแนวความคิดของหลวงพ่อมาคิด สร้างรูปแบบอุโบสถสมัยใหม่ขึ้น มุ่งในประโยชน์ใช้สอย ประหยัด แข็งแรงทนทาน รูปแบบอาคารได้พยายามดึงเอาส่วนที่เป็นเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม ศิลปกรรมพื้นเมืองอีสานเข้ามาผสมปนเปด้วย เป็นการสืบทอดเจตนารมณ์ทางวัฒนธรรม เสาอาคารและผนังบางส่วนประดับด้วยเครื่องปั้นดินเผาจากบ้านด่านเกวียน โคราช โดยมอบให้อาจารย์พิศ ป้อมสินทรัพย์ เป็นช่างปั้นและเผาสุก ภาพปั้นมีทั้งหมด ๘ ภาพ เป็นภาพเกี่ยวกับปูชนียสถานสำคัญทางพุทธศาสนาของประเทศไทย ๔ ภาพ และเป็นภาพปั้นแสดงเรื่องราวของหลวงพ่อที่กำลังธุดงค์อีก ๔ ภาพ

วันที่ ๖ - ๙ พฤษภาคม ๒๕๑๘ หลวงพ่อพร้อมด้วยพระภิกษุ ๔๐ รูป ได้ประกอบพิธีสวดถอนติจีวราวิปปวาสสีมาและสมานสังวาสสีมา ภายในเขตวิสุงคามสีมา กว้าง ๔๐ เมตร ยาว ๘๐ เมตร

วันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๑๘ ตรงกับวันวิสาขบูชา หลวงพ่อได้ประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์พระอุโบสถ โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัด อีกทั้งข้าราชการ พ่อค้า ประชาชนมาร่วมในพิธีเป็นจำนวนมาก

วันที่๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๙ ตรงกับวันมาฆบูชา เป็นวันที่เริ่มลงมือวางผังก่อสร้าง ต่อมาอีก ๒ ปีจึงแล้วเสร็จในส่วนโครงสร้าง ซึ่งถือได้ว่างานการก่อสร้างพระอุโบสถวัดหนองป่าพงเกือบจะเสร็จสมบูรณ์

วันที่๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๗ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถได้เสด็จมาประกอบพิธีผูกพัทธสีมา”

โยมรัญจวนเล่าว่า “หลวงพ่อบอกว่า สมัยที่หลวงพ่อเป็นพระภิกษุใหม่ ๆ ท่านก็ไปงานบวช แล้วโบสถ์นั่นก็เล็กเหลือเกิน คนเข้าไปได้นิดเดียว พวกญาติโยมที่มา ใคร ๆ ก็อยากจะเห็น แต่มองไม่เห็นว่าในโบสถ์นั่นทำอะไรกันบ้าง ในพิธีนั้นมีอะไรบ้าง ท่านก็บอกว่า เอาไว้ให้ท่านมีโอกาสเป็นพระเถระชั้นผู้ใหญ่ ท่านจะสร้างโบสถ์ให้ใหญ่ให้กว้าง ให้เห็นกันทั่วไป ให้เย็นสบายไม่ต้องร้อนไม่ต้องอบอ้าว แล้วหลวงพ่อท่านก็สร้างอย่างนั้น และโบสถ์นั้นก็เย็นสบายจริง ๆ ก็ปลอดโปร่งแล้วจุคนได้มากจริง ๆ ไม่มีใครบ่นได้ว่ามองไม่เห็นอะไร”

กุฏิหลวงพ่อ

ตั้งแต่หลวงพ่อเริ่มมาลงหลักปักฐานสร้างวัดหนองป่าพงเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๗ จนตราบเท่าทุกวันนี้ กุฏิที่ท่านพำนักเป็นประจำมีอยู่หลายหลัง เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุตามปัจจัย หลังแรกสร้างถวายโดยพ่อใหญ่เขียว เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๙๗ มุงด้วยหญ้าคา พื้นและฝาทำด้วยไม้ไผ่ อยู่ทางด้านทิศใต้ของโบสถ์ ปัจจุบันผุพังไปหมดแล้ว หลังที่สองสร้างถวายโดยพ่อใหญ่หำ อยู่ไม่ห่างจากหลังแรกมากนัก พื้นและฝาทำด้วยไม้แปรรูป หลังคามุงสังกะสี ปัจจุบันได้รื้อออกไปแล้ว

กุฏิหลังที่สามเป็นกุฏิที่หลวงพ่อพำนักอยู่นานที่สุดตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๗ - ๒๕๒๔ สร้างถวายโดยคุณครูทองคำ สุพิชญ์ อยู่ทางด้านทิศเหนือของโบสถ์ หลังคามุงสังกะสี บุฝ้าเพดาน ฝาและพื้นชั้นบนเป็นไม้แปรรูป มี ๒ ห้อง พื้นชั้นล่างลาดซีเมนต์เปิดโล่ง หลวงพ่อมักนั่งรับแขก สนทนาธรรม ณ ใต้ถุนกุฏิแห่งนี้เป็นประจำ ในราวปี พ.ศ. ๒๕๓๐ ก็ได้เคยนำเอารูปปั้นหุ่นจำลองของท่านในท่านั่งอยู่บนเก้าอี้หวายมาประดิษฐานอยู่ใต้ถุนกุฏินี้ เมื่อพิพิธภัณฑ์สร้างเสร็จแล้วได้อัญเชิญออกไปเก็บรักษาไว้ที่นั่น ต่อมาได้ทำการซ่อมแซม ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเป็นสถานที่รับรอง

เมื่อสุขภาพของท่านเริ่มเสื่อมลงเป็นลำดับ ลำบากต่อการขึ้นลงบันได พระอาจารย์เลี่ยม ผู้รักษาการเจ้าอาวาส ได้มีดำริสร้างกุฏิกลางสระน้ำด้านนอกกำแพงชั้นใน ถวายหลวงพ่อ โดยสร้างเป็นกุฏิชั้นเดียว อยู่ในระดับที่เสมอกับถนนเพื่อสะดวกในการใช้รถเข็นและตัดปัญหาเรื่องการขึ้นลงบันได อีกทั้งอยู่กลางสระน้ำไม่จอแจด้วยผู้คนผ่านไปมา เพื่อเปิดโอกาสให้ท่านได้พักผ่อนเต็มที่ ในกาลต่อมาปรากฏว่าบ่อรั่วซึมไม่สามารถเก็บขังน้ำเอาไว้ได้ จึงได้ปรับพื้นใต้ถุนเทซีเมนต์ปูกระเบื้อง ปัจจุบันพระอาจารย์เลี่ยมได้พำนักอยู่ที่กุฏิหลังนี้

กุฏิหลังสุดท้ายเป็นกุฏิพยาบาล สร้างในปี พ.ศ. ๒๕๒๕ ในระหว่างที่หลวงพ่อกำลังพักรักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ กรุงเทพฯ หลังจากที่ได้รับการผ่าตัดสมองแล้ว โยมเกสรี บุลสุข ลูกศิษย์ผู้ใกล้ชิดคนหนึ่งของท่าน ได้เสนอข้อคิดขึ้นมาว่า การที่จะให้หลวงพ่อกลับมาพักรักษาตัวประจำอยู่ที่วัด ควรจะมีกุฏิที่สามารถอำนวยความสะดวกในการถวายการพยาบาลให้ท่านอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะอาการอาพาธของหลวงพ่อในช่วงนั้นอยู่ในสภาพที่ช่วยตัวเองไม่ได้แล้ว โยมเกสรีและญาติสนิทมิตรสหาย จึงได้พร้อมใจกันบริจาคทรัพย์สร้างกุฏิพยาบาลหลังนี้ขึ้น โดยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถมีพระมหากรุณาธิคุณบริจาคพระราช - ทรัพย์ส่วนพระองค์ สมทบทุนในการสร้างด้วย

กุฏิพยาบาลหลังนี้สร้างอยู่บนเนินซึ่งขุดดินจากบ่อน้ำข้าง ๆ นั้นขึ้นมาถมที่ให้สูงขึ้น เพื่อให้ได้รับลมตามธรรมชาติ อากาศถ่ายเทสะดวก ภายในกุฏิออกแบบเป็นพิเศษให้มีสภาพคล้ายกับห้องพิเศษของโรงพยาบาล ภายนอกกุฏิปลูกหญ้า จัดสวนหย่อมให้บรรยากาศร่มรื่น เริ่มสร้างในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๒๕ แล้วเสร็จในเดือน ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๕ หลวงพ่อเมตตาเข้าพำนักตามคำนิมนต์เมื่อวันที่ ๑๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๖

ศาลาหลังเล็ก (พระอุโบสถหลังเก่า) ปัจจุบันใช้เป็นเรือนคลังสงฆ์ และ ห้องสมุดวัด

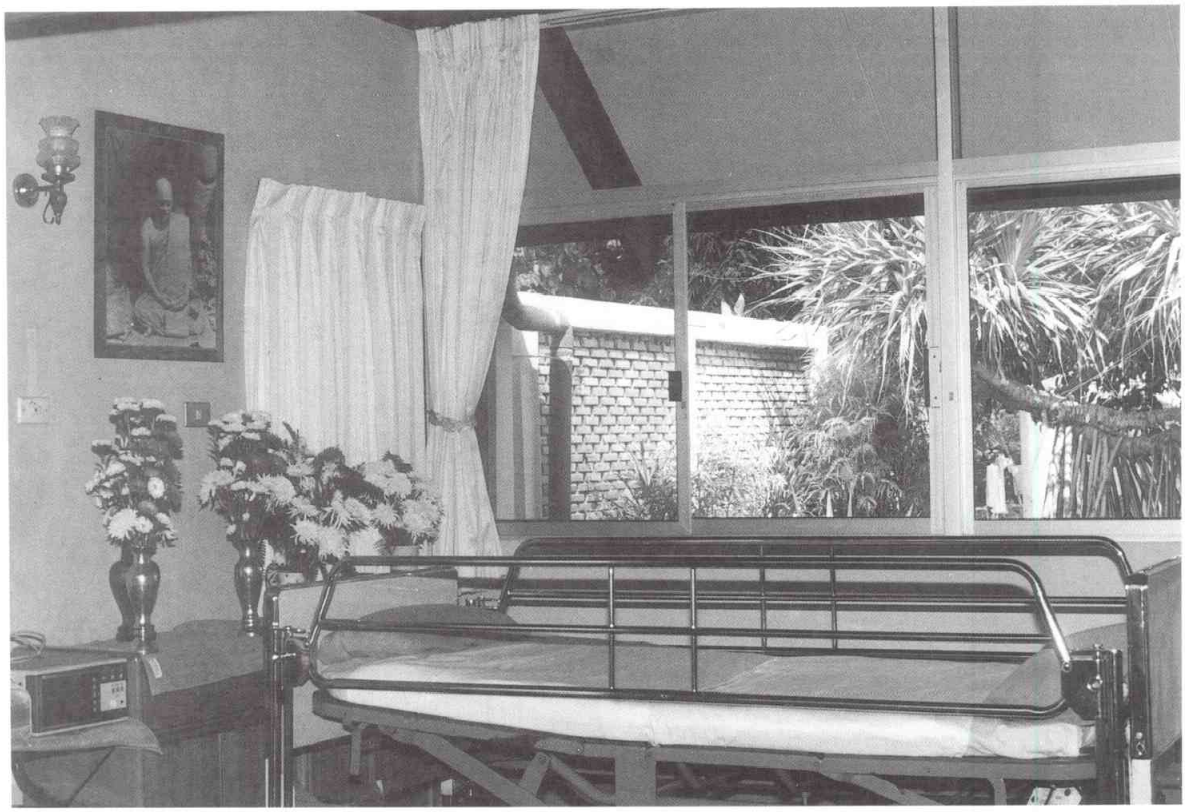

กุฏิพยาบาล

อยู่ติดด้านท้ายของหอฉัน ขนาดกว้าง ๘ เมตร ยาว ๑๒ เมตร หลังคามุงด้วยสังกะสี ผนังและพื้นเป็นปูน อิฐที่ใช้ในการก่อสร้างนั้น พระเณรช่วยกันปั้นแบบเนสัชชิก คือ ทำตลอดคืนจนสว่าง ฉันอาหารเสร็จแล้วก็ทำต่ออีก ทรายที่ใช้ก็เอาเกวียนไปขนมาจากแม่น้ำมูล มีโยมให้ความร่วมมือช่วยเหลือเป็นอย่างดี

ศาลาหลังเล็กนี้นอกจากจะเคยใช้เป็นโบสถ์แล้ว ตามฝาผนังรอบศาลายังได้ทำเป็นช่องเพื่อเก็บกระดูกของทายกทายิกาผู้อุปัฏฐากวัดเมื่อถึงแก่กรรม เมื่อพระอุโบสถใหม่สร้างเสร็จจึงได้ดัดแปลงเป็นเรือนคลังสงฆ์ และห้องสมุดในโอกาสต่อมา ภายหลังงานศพครบรอบ ๕๐วัน ในวันที่ ๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้รื้อทิ้งพร้อมโรงฉัน และสร้างขึ้นใหม่ จนแล้วเสร็จในเดือนตุลาคม ๒๕๓๕

หอระฆัง

หอระฆังตั้งอยู่ทางทิศเหนือของหอฉัน ขนาดกว้าง ๖ เมตร ยาว ๖ เมตร สูง ๑๕ เมตร บนยอดหอระฆังได้บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ เริ่มสร้างปี ๒๕๑๔ เสร็จเรียบร้อยเมื่อเดือนกันยายน ๒๕๑๗ ตามผนังประดับด้วยภาพปูนปั้น เรื่องราวพุทธประวัติ และสัตว์ที่มีอยู่ในป่าตามธรรมชาติของวัดหนองป่าพง เช่น ไก่ป่า กระรอก กระแต ตะกวด อันเป็นความคิดของหลวงพ่อ ปั้นโดยพ่อใหญ่บัวพา วงสิงห์ บ้านกลาง

พิพิธภัณฑ์

พิพิธภัณฑ์พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) เป็นวัตถุธรรมชิ้นสุดท้ายที่หลวงพ่อได้ดำริสร้างขึ้นก่อนที่ท่านจะอาพาธลง โยมมนัส กรรมการคนเก่าแก่ของวัดหนองป่าพงได้เล่าให้ฟังว่า

"หลังจากทอดผ้าป่าเสร็จ (วันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๒๒) หลวงพ่อท่านก็เรียกประชุมกันที่โบสถ์ โดยมีนายพลเรือตรีอุดมศักดิ์ ราชนรักษ์ กระผม (นายมนัส) กรรมการวัดคนเก่า แล้วก็มีโยมโพธิทอง โยมสนั่น โยมหนู ที่อยู่ด้วยในการที่ประชุมกันในวันนั้น ซึ่งกระผมก็ได้กราบเรียนหลวงพ่อว่าจะขอสร้างพิพิธภัณฑ์ หลวงพ่อก็บอกว่าให้รอก่อน ต่อมาภายหลังหลวงพ่อจึงให้อาจารย์บำเพ็ญ พันธ์รัตนอิสระ ออกแบบแปลนเป็นพิพิธภัณฑ์ขึ้นมา ก่อนที่หลวงพ่อจะได้เข้าพักรักษาตัวเมื่อเดือนตุลาคม ๒๕๒๔ อาจารย์วีรพล เตชปญฺโญ พระเลขานุการรูปเก่าของหลวงพ่อ และอาจารย์บำเพ็ญ ได้นำแบบแปลนไปถวายหลวงพ่อ ที่โรงพยาบาลสำโรงการแพทย์ หลวงพ่อดูแล้วก็บอกว่า เอ้า! เอาแบบนี้แหละ แต่ให้รอก่อน

สามปีต่อมา พระอาจารย์เลี่ยม จิตธมฺโม ผู้รักษาการเจ้าอาวาสวัดหนองป่าพง จึงพิจารณาเห็นว่า ถึงเวลาแล้วที่ควรลงมือสร้าง ระยะต่อมา ผมก็เลยได้จัดให้กรรมการไปพูดกับพระเถระที่เป็นลูกศิษย์รุ่นเก่า ๆ ของหลวงพ่อ เช่น หลวงพ่อเที่ยง หลวงพ่อจันทร์ หลวงพ่อสี หลวงพ่อมหาสุพงษ์ เพื่อขออนุญาตสร้างพิพิธภัณฑ์ ในรูปแบบของคณะกรรมการ โดยจะไม่ทำให้คณะสงฆ์ลำบากในเรื่องการก่อสร้าง คณะสงฆ์ท่านก็เลยไม่ขัดข้อง ท่านก็อนุญาตให้ทำได้ ญาติโยมจัดตั้ง

เป็นคณะกรรมการขึ้น เพื่อดูแลปัจจัยที่เขาบริจาค และจัดหาวัสดุ ได้ทำพิธีวางศิลาฤกษ์ ซึ่งตรงกับวันที่ ๙ กรกฎาคม ๒๕๒๗ ได้อาราธนาพระเดชพระคุณสมเด็จพระสังฆราชมาวางศิลาฤกษ์พิพิธภัณฑ์ คณะสงฆ์ที่มาร่วมในพิธีก็มาก ทางฝ่ายฆราวาสก็มีข้าราชการทางฝ่ายทหาร พ่อค้า ประชาชนมาร่วมงานกันมากมาย

หลังจากวางศิลาฤกษ์แล้ว ต่อมาได้เริ่มสร้างพิพิธภัณฑ์ขึ้น เพื่อเป็นที่ระลึก เป็นสัญลักษณ์ของหลวงพ่อ"

ข้อมูลเพิ่มเติม

๒๕๒๐ ขยายเขตวัดทางด้านทิศเหนือและตะวันออก เพิ่มจาก ๑๘๗ ไร่ เป็น ๓๐๐ ไร่ ย้ายกุฏิแม่ชีออกไปทางเหนือในที่ใหม่ สร้างกุฏิแม่ชีใหม่ ศาลา ๒ หลัง และโรงครัว

๒๕๒๑ สร้างศาสนาบุญ (ศาลานอก) และเมรุ

๒๕๒๒ วันมาฆบูชา ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๒ หลวงพ่อได้เป็นประธานในการเททองหล่อพระประธาน ณ บริเวณวงกลมหน้าวัด

๒๕๒๓ ไฟฟ้าเข้าวัด

๒๕๒๔ สร้างแท็งก์น้ำประปา และสระเก็บน้ำ วางท่อตามบริเวณวัด

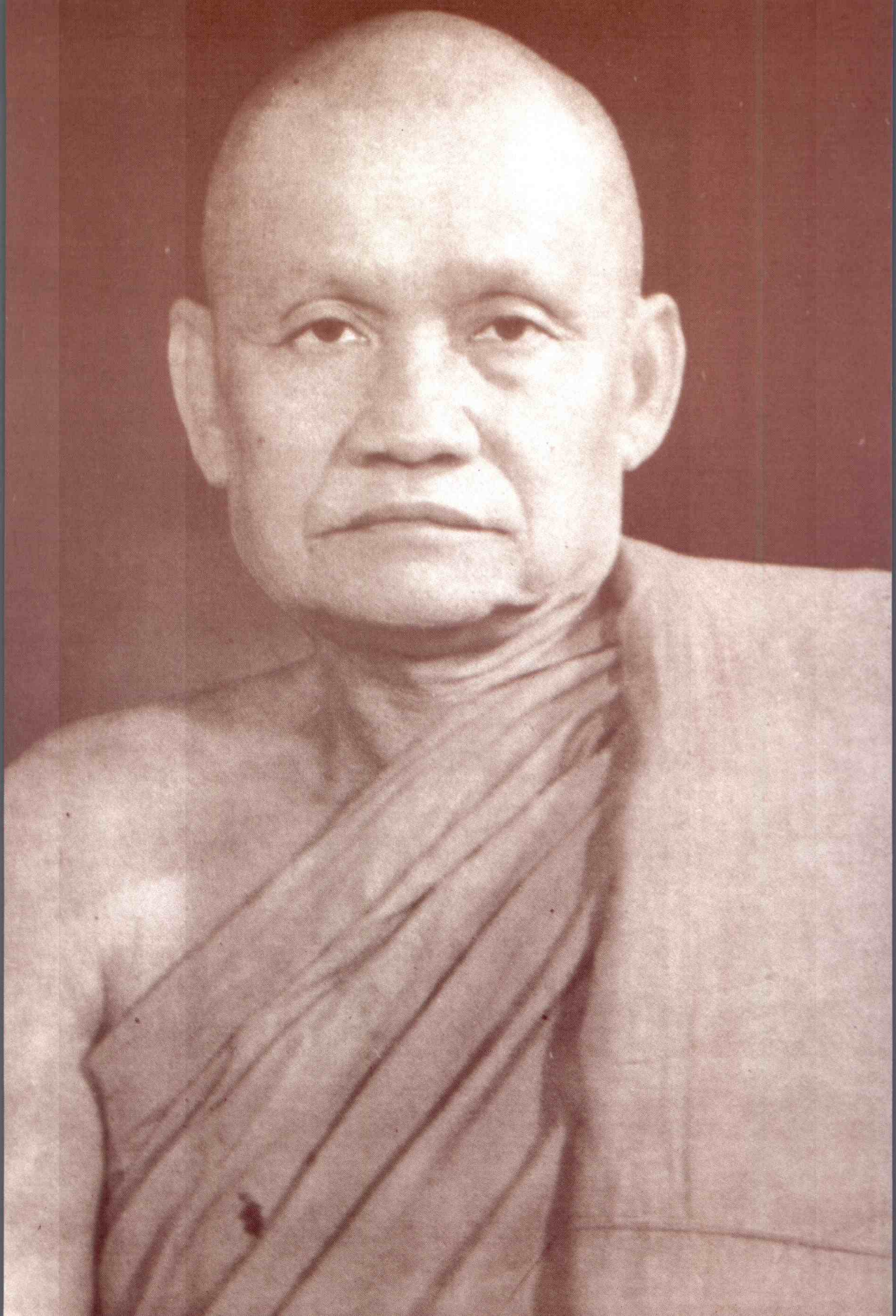

ความเป็นหลวงพ่อ

เมื่อหลวงพ่อตัดสินใจตั้งหลักแหล่งที่วัดหนองป่าพงในปี พ.ศ. ๒๔๙๗ ชีวิตการเดินธุดงค์ของท่านก็สิ้นสุดลง ท่านได้อยู่ประจำที่วัดตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาจนกระทั่งมรณภาพในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ มีเว้นอยู่เพียง ๓ ปี ซึ่งท่านไปจำพรรษาที่วัดสาขา แต่ไม่เคยได้กลับไปใช้ชีวิตทรหดตามป่าเขาอย่างนักธุดงค์เช่นที่เคยทำมาก่อนหน้านั้นเลย มีบ้างที่ท่านพาลูกศิษย์และโยมใกล้ชิดออกธุดงค์เป็นครั้งคราวเพื่อให้ผู้ใหม่ได้ประสบการณ์เท่านั้นเอง ชีวิตในครึ่งหลังของหลวงพ่อที่วัดหนองป่าพงนี้เป็นชีวิตแห่งการปกครอง การบริหารและการอบรมสั่งสอน พาพระภิกษุสามเณรและฆราวาสญาติโยมประพฤติปฏิบัติธรรมเป็นงานหลัก เพราะฉะนั้นการเสนอชีวประวัติของหลวงพ่อในบทต่อจากนี้ไป จะมุ่งที่การวิเคราะห์บุคลิกและคุณสมบัติเฉพาะของท่าน ตลอดจนแนวการสอนและปฏิปทาที่ท่านพาลูกศิษย์ลูกหาดำเนินมาตั้งแต่ต้น แทนการเสนอกิจกรรมที่เนื่องด้วยกาลเวลาเช่นในบทก่อน

หลวงพ่อประจำอยู่ที่วัดหนองป่าพงเกือบ ๔๐ ปี ตลอดช่วงเวลาอันยาวนานนี้ ก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่บุคลิกนิสัยของท่านจะเปลี่ยนแปลงตามอายุสังขารบ้าง ดังที่ทราบกันแล้วในบทก่อนว่าเมื่อหลวงพ่อตั้งวัดหนองป่าพงนั้นท่านอายุ ๓๖ ปี อายุพรรษา ๑๗ วัยกำลังฉกรรจ์ และท่านกำลังเร่งการปฏิบัติอยู่อย่างเต็มที่ ภาพของหลวงพ่อที่คนสมัยนั้นรู้จัก จึงเป็นภาพพระภิกษุหนุ่มผู้เคร่งขรึมเอาจริงเอาจัง พูดน้อยทำงานหนัก ผอมคล้ำ กระฉับกระเฉงว่องไว และอดทนอย่างยิ่งต่ออุปสรรคนานาชนิดที่แผ้วพานเข้ามาในระยะแรกของการบุกเบิกสร้างวัด ต่อมาเมื่อการปฏิบัติของท่านเสร็จสิ้นสมบูรณ์ และหลวงพ่อมีประสบการณ์ในงานบริหารและการอบรมสั่งสอนมากขึ้น มีลูกศิษย์ลูกหาหลากหลายจากทิศต่าง ๆ เข้ามาสู่วัดหนองป่าพง ภาพของหลวงพ่อที่คุ้นตาคนรุ่นหลังจึงค่อยปรากฏขึ้น คือหลวงพ่อที่อบอุ่นและเป็นกันเอง เปี่ยมด้วยเมตตาและมากด้วยอารมณ์ขัน อย่างไรก็ตาม ความเป็นกันเองของหลวงพ่อนั้น ก็เป็นที่รู้กันในบรรดาลูกศิษย์ลูกหาว่า ทุกรูปต้องตื่นตัวเตรียมพร้อมอยู่เสมอ เพราะถ้าใครเผอเรอ ขาดสติเมื่ออยู่ต่อหน้าท่าน ก็จะได้พบกับ "กบแก่ที่ร่าเริงเปลี่ยนเป็นเสือกินพระที่น่ากลัว" ภายในพริบตาเดียว

ผู้ใกล้ชิดหลายคนตั้งข้อสังเกตว่า หลังปี พ.ศ. ๒๕๑๙ เป็นต้นมา หลวงพ่อดูแก่ลงอย่างรวดเร็ว แม้พระลูกศิษย์ที่เคยโหมงานหนักในการสร้างวัดถ้ำแสงเพชรกับท่านเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๑ ก็ยังอดแปลกใจไม่ได้ เมื่อพบว่าในการสร้างโบสถ์วัดหนองป่าพงเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๙ นั้น หลวงพ่อไม่อยู่ในสภาพที่ช่วยงานหนักได้เลย ตัวท่านเองก็ยอมรับและให้ความเห็นว่า คงเป็นผลของการปฏิบัติอย่างอุกฤษฎ์ในสมัยก่อน อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงของบุคลิกนิสัย เป็นต้นว่าคุณธรรมบางประการ เช่น เมตตาธรรม ซึ่งได้รับการบ่มจนสุกงอมเต็มที่ในวัยปลายของท่าน หลวงพ่อก็มีลักษณะเด่นบางอย่าง ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ดังที่จะยกมากล่าวต่อไปนี้เพื่อผู้อ่านได้มองเห็น ความเป็นหลวงพ่อ ในแง่มุมที่ละเอียดชัดเจนยิ่งขึ้น

ดึงดูดและสะท้อน

ปี พ.ศ. ๒๕๒๔ หลวงพ่อหลบไปจำพรรษาที่ถ้ำแสงเพชรเพื่อพักฟื้นสุขภาพ แต่ก็ดูเหมือนท่านไม่ได้พักผ่อนเท่าที่ควร เพราะญาติโยมลูกศิษย์ลูกหาซึ่งไปกราบนมัสการที่วัดหนองป่าพงเมื่อไม่พบท่าน ก็พากันหลั่งไหลตามไปที่ถ้ำแสงเพชรอยู่นั่นเอง นี่ก็เป็นเรื่องธรรมดาเพราะไม่ว่าหลวงพ่อจะไปอยู่ที่ไหน ถ้าอยู่ในวิสัยที่ติดตามได้ ก็จะมีผู้คนจำนวนมากติดตามท่านไปทุกหนทุกแห่ง

"เหมือนแม่เหล็ก" พระลูกศิษย์บางรูปปรารภถึงหลวงพ่ออย่างนี้ "ท่านมีแรงดึงดูดให้เราเข้าไปหา ไม่ว่าท่านจะทำอะไร พูดกับใคร การได้เข้าไปอยู่ใกล้ ได้ฟังท่านพูด เป็นความบันเทิงในธรรมอย่างยิ่ง แม้ว่าท่านจะไม่ได้เทศน์เป็นงานเป็นการ เพียงแต่คุยกับญาติโยมไปตามธรรมดา ในเวลาที่ท่านรับแขก ก็รู้สึกว่าน่าฟัง เพลิน ฟังไม่เบื่อ ลืมเวลาทุกครั้งเลย"

"เข้าใกล้หลวงพ่อเหมือนได้ส่องกระจก" เป็นความเห็นของลูกศิษย์อีกรูปหนึ่ง "ท่านราบเรียบสม่ำเสมอ ไม่เปลี่ยนแปลง สะท้อนให้เราเห็นความไม่เอาไหนของเราได้ดีจริง ๆ"

ที่ถ้ำแสงเพชรปีนั้นก็เช่นเดียวกัน อุบาสิกาคนหนึ่งได้เล่าความรู้สึกประทับใจจากการได้ติดตามไปกราบนมัสการและฟังธรรมของหลวงพ่อในครั้งนั้นให้ฟังดังนี้

ทุกเช้าหลวงพ่อเดินช้า ๆ จากกุฏิของท่าน มาบิณฑบาตที่บริเวณลานหินระหว่างศาลากับโรงครัว ทันทีที่เห็นท่าน ทุกคนต่างก็กรูเข้าไปเพื่อจะใส่บาตร คนที่ไม่ได้เตรียมอาหารล่วงหน้าหรือเตรียมไม่ทัน ก็มานั่งพนมมือแต้ พร้อมกับบ่นเสียดายที่พลาดโอกาสได้ใส่บาตรหลวงพ่อ แต่ก็รอไปถวายเวลาที่ท่านฉันบนศาลาได้

หลังอาหารเช้าก็คอยเวลากลางวัน ซึ่งท่านจะออกมานั่งรับแขกคุยกับญาติโยม ก็ไปรวมกันที่ศาลา คนเยอะจริง ๆ มาอยู่เรื่อย ๆ ตลอดวัน

กลางคืนค่อยยังชั่วหน่อย คนน้อยลงเพราะบางพวกมาแล้วก็กลับ ฟังหลวงพ่อเทศน์ตั้งแต่หัวค่ำ ท่านไม่ได้ขึ้นธรรมาสน์ นั่งบนอาสนะที่พื้นศาลา ท่านเทศน์ไปเรื่อย ๆ สบาย ๆ เป็นกันเอง คุยกับญาติโยมจากกรุงเทพฯสลับไปบ้าง จำได้ว่ามีอยู่ตอนหนึ่งระหว่างที่กำลังเทศน์ หลวงพ่ออธิบายเรื่องการทำสติให้ต่อเนื่อง ท่านยกกาน้ำขึ้นและหยดน้ำให้เราดูเปรียบเทียบกับสติของเราเป็นตัวอย่างที่ท่านใช้บ่อย ๆ ในธรรมเทศนาของท่าน

เมื่อได้เวลาพักผ่อน พระอุปัฏฐากก็ขอโอกาส กราบเรียนเตือนให้หลวงพ่อกลับกุฏิ ญาติโยมก็ได้แต่กลั้นหายใจกลัวท่านกลับ เพราะรู้สึกว่าเพิ่งฟังท่านเทศน์นิดเดียว หลวงพ่อก็ยิ้มแต่ไม่ได้ลุกสักประเดี๋ยวท่านก็เทศน์ต่อไปอีกระยะหนึ่ง พระอุปัฏฐากก็กราบเรียนเตือนอีก คนฟังส่งเสียงอื้ออ้าฮือฮาเป็นทำนองอ้อนวอนแกมประท้วง หลวงพ่อก็ยิ้มแล้วพูดกับพระอุปัฏฐากว่า

"ให้เขาอีกหน่อยเนาะ"

แล้วท่านก็เทศน์ต่อ จนถึงครั้งที่ ๓ คงจะได้เวลาสมควรจริง ๆ เพราะพระอุปัฏฐากประนมมือและถือโอกาสรวบรัดว่า

"นิมนต์ครับหลวงพ่อ" พลางคว้าไม้เท้าของท่านและไฟฉายมาถือไว้อย่างเตรียมพร้อม

แถมหันมาพูดกับญาติโยมเป็นเชิงปรามว่า

"เลยเวลาไปมากแล้ว"

หลวงพ่อยิ้มปลอบใจญาติโยมลูก ๆ หลาน ๆ แล้วก็บอกเสียงเย็นว่า

"เขาไม่ให้อยู่แล้ว ต้องไปละเนาะ"

ดูเหมือนทุกคนในศาลาต่างพากันถอนใจเฮือกด้วยความเสียดาย เวลาผ่านไปรวดเร็วเหมือนไม่กี่นาที ได้ฟังเทศน์จากปากหลวงพ่ออย่างจุใจแต่ก็ยังไม่เต็มอิ่มเลย

อดทน

ความอดทนเป็นคุณธรรมที่หลวงพ่อย้ำมากในการสอนของท่าน อย่างที่ท่านพูดอยู่บ่อย ๆ ว่า "ความอดทนนี้เป็นแม่บทของการปฏิบัติ" และตัวท่านเองก็ถึงพร้อมด้วยคุณธรรมข้อนี้เช่นเดียวกัน

ในประวัติการปฏิบัติของท่าน จะเห็นได้ว่าหลวงพ่ออยู่อย่างอุกฤษฎ์เป็นเวลาหลายปีซนิดที่

ว่าคงเป็นไปไม่ได้เลยสำหรับคนที่ไม่มีน้ำอดน้ำทนถึงขนาด สมัยที่ยังหนุ่มและกามราคะกลุ้มรุม ท่านก็ได้อาศัยความอดทนนี่เองช่วยให้ผ่านพ้นอุปสรรคสำคัญของวัยหนุ่มมาได้ตลอดรอดฝั่ง

ถึงตอนที่มาตั้งวัดหนองป่าพงในสมัยแรก ๆ ท่านก็ต้องอดทนต่อการขาดแคลนปัจจัย ๔ ทนต่อการต่อต้านขัดขวางของผู้ไม่หวังดีทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายคฤหัสถ์ ท้ายที่สุดก็ทนต่อโรคาพยาธิในตอนปลายของชีวิต หลวงพ่อเคยปรารภให้ลูกศิษย์ลูกหาฟังว่า

"คนปฏิบัติธรรมได้นี่ ผมว่าทนทานจริง ๆ เพราะมันไม่ใช่เบา ๆ มันหนัก เอาชีวิตเข้าแลกก็ว่าได้"

แม้ในการทำความเพียรของลูกศิษย์ ท่านก็สนับสนุนและให้กำลังใจ ในข้อปฏิบัติที่ทำได้ยาก แต่ไม่ให้หักโหมหรือตึงเครียดเกินไป จนเป็นการทรมานตัวเปล่า ๆ

คำบอกเล่าของพระอาจารย์เอนกเกี่ยวกับเรื่องเก่า ๆ สมัยสร้างวัดถ้ำแสงเพชร ทำให้ภาพชัดเจนยิ่งขึ้นในเรื่องความอดทนของหลวงพ่อ ขนาดที่ว่าพระหนุ่ม ๆ เองยังยอมรับว่า สู้ท่านไม่ได้เลย

"นิสัยของท่าน อดกลั้นเป็นที่หนึ่ง อย่างตอนไปสร้างถ้ำแสงเพชรสร้างถนน ไปสำรวจเส้นทาง หัวหน้าเขตการทางอุบลฯก็บอกว่า ถ้าหลวงพ่อจะทำจริง ๆ ผมจะส่งช่างไปช่วย พอไปทำได้ ๒ - ๓ วัน ช่างก็สู้ไม่ไหว หมามุ่ยมันเยอะ เขาบอกว่า งานระดับนี้ ต้องอาศัยงบประมาณหลัก ไหนจะต้องใช้ระเบิด แทรกเตอร์ กำลังคนแค่นี้ทำไม่ได้ หลวงพ่อก็ไม่ว่าอะไร เมื่อช่างเขากลับไป วันหลังเราก็ไปสำรวจ พิจารณาทางขึ้นลงว่าทางไหนจะเป็นไปได้ แล้วก็ลงมือทำ เวลา

หลวงพ่อและพระเณร กำลังสร้างทางขึ้นไปวัดถ้ำแสงเพชร ปี พ.ศ. ๒๕๑๑

พักมีน้อยมาก ทำตั้งแต่บ่ายสามโมง จนตีสามจึงเลิก รองเท้ามีกี่คู่ ๆ ขาดเกลี้ยง ทั้งทุบหิน ตีหิน แบกหิน ท่านก็ทำอยู่อย่างนั้น กลางวันหลวงพ่อก็นั่งรับแขกตั้งแต่ฉันจังหันเสร็จ ไม่ได้ลุกไปไหน บ่ายสามโมงก็เริ่มทำงานจนถึงตีสาม ทุกรูปสู้ท่านไม่ได้เลย ท่านแบกคราดตามหลัง ทำงานหนักไม่ได้ ท่านก็เขี่ยอยู่อย่างนั้น และไม่ได้ชวนเลิก ตีสามแล้ว ได้พักไม่กี่ชั่วโมงก็ออกบิณฑบาต ทุกรูปอ่อนเพลียแต่ท่านก็ทำอยู่อย่างนั้นจนเสร็จ ระเบิดหินก็ใช้กำลังชาวบ้าน แต่ไปบอกเจ้าหน้าที่เขา เอาดินปืนของเราเอง ให้ชาวบ้านทำมา พวกแขวงการทางไปดู เห็นว่าหลวงพ่อทำไม่เลิก เขาเลยไปขอระเบิดมาช่วยเป็นบางครั้ง วิบากจริง ๆ ไม่ใช่งานน้อย ๆ ตอนทำนั้นเอาชีวิตเข้าแลก ผมเลือดตกใน ช้ำใน และคิดว่าเป็นโรคหัวใจมาตั้งแต่ตอนนั้น มันแน่นหน้าอก หายใจไม่ออก ชาวบ้านกลับหมด ก็เหลือแต่พระเณร หลวงพ่อท่านก็สู้อยู่อย่างนั้น กลางวันก็สู้อยู่กับโยม เราออกมาก็เห็นท่านนั่งรับแขก แล้วก็ออกมาทำงาน เป็นเรื่องแปลก เราหนุ่มกว่าท่าน แต่ก็ต้องยอมรับว่าเทียบท่านไม่ได้เลย ทำทุกอย่างต้องให้ดี ทั้งดีทั้งเร็ว พระเณรรูปไหนนิสัยชอบสนุก พูดเรื่องสนุก ท่านก็ไม่พูดอะไร แต่รีบเดินหนี วันหลังก็ได้กัณฑ์เทศน์ ท่านบอกว่าทำอย่างพระ อย่างผู้ปฏิบัติ ท่านเองทำอะไรก็ต้องเอาจริงเอาจัง แล้วถึงท่านจะเหน็ดเหนื่อยอย่างไร ผมก็ไม่เคยได้ยินท่านบ่นสักทีเลย"

เมตตา

พระครูบรรพตวรกิตซึ่งเป็นศิษย์รูปหนึ่งที่มีโอกาสได้อยู่กับหลวงพ่อเป็นเวลานาน รู้นิสัยใจคอของหลวงพ่อได้ดี ได้เล่าถึงหลวงพ่อว่า

"...ถ้าจิตเมตตาเกิดถึงที่สุดแล้ว บางทีเดินไปไหนเห็นอะไรก็พูด อย่างหลวงพ่อเราเห็นมด ท่านก็บอก เออ ไปดีนะลูก อย่าขวางทาง เดี๋ยวเขาจะเหยียบเอา เห็นนกท่านก็บอก รักษาเนื้อรักษาตัวนะ เดี๋ยวจะถูกลูกปืนเขา อย่างนี้เป็นต้น"

ด้วยเหตุที่หลวงพ่อมองเห็นทุกชีวิต ทุกรูปนามที่ประกอบด้วยธาตุ ๔ ขันธ์ ๕ นั้น เป็นสามัญลักษณะ เมตตาธรรมของท่านจึงสม่ำเสมอทั่วหน้ากันหมด ไม่มีขีดขั้นไม่มีประมาณ เพราะท่านไม่มีอกุศลจิตกีดกันแบ่งแยก แต่ปรารถนาให้ทุกชีวิตได้ถึงความหลุดพ้นเช่นเดียวกัน และก็เป็นไปอย่างบริสุทธิ์ ไม่หวังสิ่งตอบแทน ไม่ว่าในด้านรูปธรรมเช่นปัจจัยเงินทอง หรือเอกลาภอื่น ๆ หรือในด้านนามธรรม เช่น ยศฐาบรรดาศักดิ์ ชื่อเสียงหรือความเคารพนับถือ

เมตตาของหลวงพ่อนั้นเห็นได้ชัด ในการอบรมสั่งสอนลูกศิษย์ทั้งบรรพชิตและฆราวาส ท่านทุ่มเทความอุตสาหะวิริยะ อุทิศเวลาให้กับการฝึกและขัดเกลาลูกศิษย์จริง ๆ จนกล่าวได้ว่างานสร้างคนเป็นงานอันดับหนึ่งของท่านทีเดียว

พระครูบรรพตวรกิต ได้สรุปปฏิปทาในการสอนลูกศิษย์ของหลวงพ่อไว้ด้วยความประทับใจว่า

"แม้พ่อแม่บังเกิดเกล้าของเรายังไม่ได้สอนมากอย่างนี้ หลวงพ่อท่านสอนให้เราประพฤติปฏิบัติ ท่านสอนจริง ๆ สอนละเอียดลออ ตั้งแต่การกิน การถ่าย บ้วนน้ำลาย คายน้ำหมาก สอน

ทุกอย่าง จ้ำจี้จ้ำไช อยากให้ลูกศิษย์ได้พ้นทุกข์"

นอกจากการแนะนำพร่ำสอนแล้ว หลวงพ่อยังคอยระวังสอดส่องดูแล กลัวภิกษุสามเณรจะถูกกระแสของโลกดึงดูดออกไป ว่ากันว่าหลวงพ่อเป็นครูบาอาจารย์ที่ห่วงและหวงลูกศิษย์ยิ่งนัก ถ้าทราบว่าพระเณรรูปใดจะลาสิกขา ท่านจะหาอุบายช่วยเหลือและป้องกันทุกวิถีทาง จนสุดความสามารถแล้วจึงจะปล่อยไปตามกรรม

ที่น่าสังเกตข้อหนึ่งคือ หลวงพ่อมักเอ็นดูคนที่ไม่ค่อยเก่งเหมือนคนอื่น ๆ ดูเหมือนท่านเมตตาศิษย์ที่มีปัญหาเป็นพิเศษ ให้เวลา ให้โอกาสได้อยู่ใกล้ชิด เช่น ให้ไปบิณฑบาตด้วย ให้ติดตามไปในที่ต่าง ๆ เป็นต้น คอยปลุกปลอบ ให้กำลังใจ ไม่รำคาญ ไม่ท้อถอย ทั้งการกระทำและคำที่พูดด้วย รู้สึกนุ่มนวลอบอุ่นเป็นพิเศษ

สำหรับฆราวาสญาติโยมนั้น แม้ไม่ได้ใกล้ชิดเท่ากับพระสงฆ์ ชาวบ้านที่ไปรักษาอุโบสถศีลและถือเนสัชชิกในวันพระที่วัดหนองป่าพง ย่อมประจักษ์ได้ดีในความเมตตาอันหาที่สุด หาประมาณมิได้ ที่หลวงพ่ออุทิศตนอบรมสั่งสอนญาติโยมติดต่อกันมาเป็นเวลาหลายปี จนกระทั่งเริ่มอาพาธในขณะที่ท่านเคี่ยวเข็ญพระภิกษุสามเณรให้มุ่งมั่นอยู่กับ ศีล สมาธิ ปัญญา ของตน ญาติโยมก็มีไตรสิกขา คือ ศีล ทาน ภาวนา ที่หลวงพ่อสอนย้ำให้ประพฤติปฏิบัติด้วยความเข้าใจที่ถูกต้องมาแต่ต้นเช่นเดียวกัน ถ้าลูกศิษย์ลูกหาหรือญาติโยมไปกราบเยี่ยม หากไม่เหลือวิสัยจริง ๆ หลวงพ่อต้องให้การต้อนรับ ปฏิสันถารและให้โอวาททุกครั้ง แม้คณะแพทย์และผู้อุปัฏฐากพยาบาลจะรบเร้าให้ท่านพักผ่อนก็ตาม แต่พอเห็นญาติโยมท่านก็อดสงสารไม่ได้ เพราะบางคนก็มาหาท่านด้วยความทุกข์ โศกเศร้าเสียใจ ซึ่งบางทีท่านก็อาจช่วยให้เขาสบายใจขึ้นบ้าง ไม่มากก็น้อย เพราะท่านมุ่งแต่สงเคราะห์ผู้อื่นเป็นสำคัญ จนในที่สุดท่านอาพาธหนักรับแขกไม่ได้ ไปไหนมาไหนไม่ได้ ได้แต่นอนหายใจระรวยอยู่บนเตียง ลูกศิษย์ลูกหาทั้งบรรพชิตและฆราวาสจากที่ใกล้ที่ไกล ยังหลั่งไหลกันมากราบแสดงความเคารพคารวะต่อหลวงพ่ออยู่ทุกวัน มิได้ขาด

รสฉ่ำเย็นและชื่นใจของโอวาทที่หลวงพ่อให้แก่ญาติโยม ด้วยใจเต็มเปี่ยมด้วยเมตตาธรรมอาจสัมผัสได้จากคำพูดของท่านดังต่อไปนี้

"ฝากธรรมะไว้ให้ญาติพี่น้องทั้งหลาย คนแก่ก็เป็นพ่อเป็นแม่ คนมีอายุเสมอ ๆ กันก็เป็นเพื่อน คนอายุน้อย ๆ ก็เป็นลูกหลาน ทุก ๆ คน ขอฝากความอาลัยไว้ ณ ที่นี้ ญาติโยมทั้งหลายจงเป็นผู้ขยันขันแข็ง หมั่นในข้อประพฤติปฏิบัติ ไม่มีอะไรแล้วจะยิ่งกว่าธรรมะ ธรรมะนี้เป็นเครื่องค้ำจุนโลกเหลือเกิน ทุกวันนี้เราจะไม่สบายกระสับกระส่ายก็เพราะไม่มีธรรมะ ถ้าเรามีธรรมะก็จะสบาย บางทีพรุ่งนี้อาตมาคงได้จากไป ไปที่ไหนก็ยังไม่ทราบ อย่างนี้เป็นเรื่องธรรมดา มาแล้วก็ต้องไป ไปแล้วก็ต้องมา นับเป็นเรื่องอย่างนี้ ไม่ควรเสียใจ สุขแล้วก็ทุกข์ ทุกข์แล้วก็สุข ได้แล้วก็เสียไป เสียไปแล้วก็ได้มา เป็นเรื่องธรรมดา ญาติโยมจงเข้าไปอยู่ในธรรมะจะไม่มีความเดือดร้อน ผลที่สุดนี้ ขอให้ญาติโยมทั้งหลายเป็นคนมีโชคดี โชคอย่างใหญ่หลวงคือโชคได้รู้จักธรรมะนั่นแหละเป็นโชคที่สุดแล้ว"

อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์

เมื่อชื่อเสียงเกียรติคุณของหลวงพ่อเป็นที่รู้จักแพร่หลายไปทั่วโลก ผู้คนจากทิศต่าง ๆ หลั่งไหลมาสู่วัดหนองป่าพง ก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่มีผู้สนใจ และพูดถึงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ของหลวงพ่อ เช่นเดียวกับของเกจิอาจารย์อื่น ๆ ทั้งนี้ในบางรายอาจเป็นเพราะอุปาทาน หรือความคิดปรุงแต่ง หรืออาจจะทั้งสองอย่างของคนพูดก็ได้ เคยมีโยมไปถามพระลูกศิษย์ของหลวงพ่อในเรื่องนี้เช่นเดียวกัน ซึ่งท่านได้ให้คำตอบว่า

"หลวงพ่อมีอนุสาสนีปาฏิหาริย์ คือคำสอนที่เป็นจริง สอนให้เห็นจริง และนำไปปฏิบัติได้ผลสมจริง เป็นอัศจรรย์"

สำหรับหลวงพ่อเอง ท่านไม่ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์เลย เหมือนไม่สนใจ ท่านไม่กล่าวถึง แต่ก็ไม่ปฏิเสธ ถ้ามีคนไปถามเรื่องชนิดนี้หลวงพ่อก็ตัดบท หรือพูดชักนำออกไปในเรื่องของการประพฤติปฏิบัติเพื่อการพ้นทุกข์เสีย อย่างเช่นครั้งหนึ่งมีคนไปถามท่านว่า

"เขาว่าหลวงพ่อเป็นพระอรหันต์ เป็นจริงเหาะได้หรือเปล่า"

หลวงพ่อตอบว่า

"เรื่องเหาะเรื่องบินนี่ไม่สำคัญหรอก แมงกุดจี่มันก็บินได้"

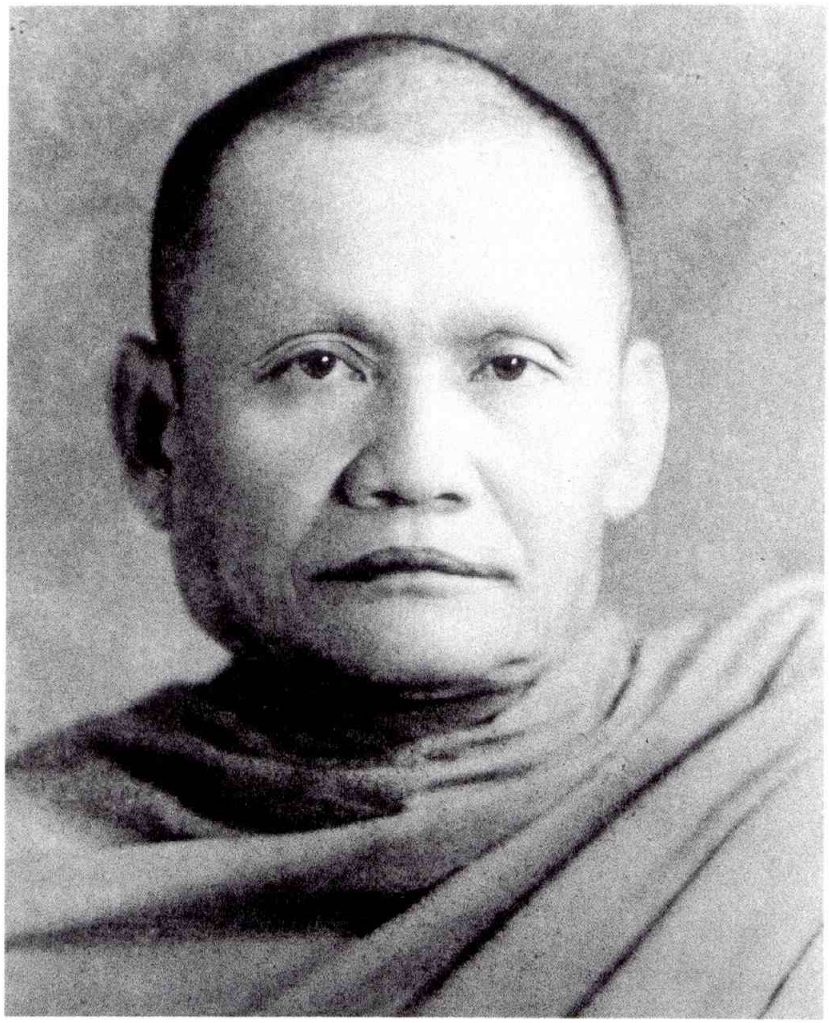

และอีกครั้งหนึ่ง เมื่อครูคนหนึ่งถามท่านเกี่ยวกับการเหาะเหินเดินอากาศของพระอรหันต์ในครั้งพุทธกาล ซึ่งเคยอ่านพบ ว่าเป็นความจริงหรือไม่ ท่านตอบว่า

"ถามไกลตัวเกินไปแล้วล่ะครู มาพูดถึงตอสั้น ๆ ที่จะตำเท้าเรานี่ดีกว่า"

อย่างไรก็ตาม บางเรื่องที่พูดกันก็มีหลักฐานที่น่าเชื่อถือ โดยเฉพาะเรื่องการรู้วาระจิตของคนอื่น ซึ่งมีตัวอย่างมากมาย เช่น

สมัยหนึ่งมีพระรูปหนึ่งไปบิณฑบาตบ้านผึ้ง เดินไปก็คิดไป คิดอยู่ในใจว่า วันนี้หิวข้าวมาก จะฉันเยอะ ๆ จะปั้นเอาข้าวเหนียวก้อนโต ๆ ให้เท่าศีรษะของตัวเองถึงจะอิ่ม พอกลับจากบิณฑบาตกำลังเดินเข้าประตูวัด หลวงพ่อถามว่า

"มันหิวมากจนคิดจะปั้นเอาข้าวเหนียวก้อนโต ๆ เท่าศีรษะของตัวเองหรือ"

พระที่ถูกท่านทักอย่างนั้นเลยไม่รู้จะพูดอย่างไร เงียบเลยทั้งอายด้วยที่หลวงพ่อท่านรู้ใจ

และครั้งหนึ่ง คุณหมออุทัย เจนพาณิชย์ ลูกศิษย์ใกล้ชิดคนหนึ่ง ที่ได้เจอเรื่องอย่างนี้หลายครั้ง ได้ถามหลวงพ่อด้วยความอัศจรรย์ใจว่าทำได้อย่างไร หลวงพ่อตอบเพียงแต่ว่า

"หมอ นี่เป็นเรื่องของการทำสมาธิ ไม่ลึกซึ้งอะไรหรอก แต่ไม่น่าเอามาคุยกัน"

ในสมัยก่อนเหตุการณ์แปลก ๆ ก็เกิดขึ้นค่อนข้างบ่อยเหมือนกัน เช่นแม่ชีบุญยู้ได้พูดถึงคราวที่มีงูใหญ่มาอยู่ด้วย เป็นงูจงอางหางกุด หลวงพ่อเลยเรียกมันว่า ไอ้หางกุด ตอนเช้าเมื่อหลวงพ่อออกไปบิณฑบาตที่บ้านผึ้ง มันก็เลื้อยตามหลังทับรอยเท้าของหลวงพ่อไปด้วย เช้าวันหนึ่งคนหาปลาออกจากบ้านแต่เช้า ขณะที่หลวงพ่อกำลังจะเดินเข้าหมู่บ้าน คนหาปลาก็สังเกตเห็นรอยงูใหญ่เลื้อยตามหลังไม่เห็นรอยเท้าของท่าน เมื่อเห็นเช่นนั้นเขาจึงหันหลังกลับวิ่งเข้าไปในหมู่บ้านบอกเพื่อนบ้านว่า "อาจารย์ชาเอางูมาบิณฑบาตด้วย"

ชาวบ้านพากันกลัวมาก ขากลับก็เลยสะกดรอยตามมา ก็เห็นว่างูใหญ่เลื้อยตามหลวงพ่อหายเข้าไปในวัดด้วย รุ่งเช้าชาวบ้านเลยพากันมาพูดกับท่าน

"ท่านอาจารย์ทำไมเอางูไปบิณฑบาตด้วย ทีนี้จะไม่ใส่บาตรแล้วนะ กลัว"

"อาตมาไม่ทราบ อาตมาไม่ได้เอาไป" หลวงพ่อตอบ

"ไม่ได้เอาไปยังไง ตอนออกมาทุ่งนายังเห็นรอยงูมันเลื้อยทับรอยเท้าท่านอาจารย์อยู่นี่นา" ชาวบ้านช่วยกันต่อว่า

แต่หลวงพ่อก็ยังยืนยันว่าท่านไม่รู้อยู่นั่นเอง ชาวบ้านก็เลยพากันมาสังเกต ก็พบว่างูตัวนี้ตามท่านไปจากวัด พอถึงศาลพระภูมิทางเข้าหมู่บ้าน มันก็แยกเข้าไปคอยอยู่ที่นั่น จนหลวงพ่อกลับจากบิณฑบาต มันก็เลื้อยตามท่านกลับวัดอีก หลวงพ่อเองก็ไม่ได้เห็นงู แต่ได้สังเกตว่ามีรอยอย่างที่ชาวบ้านพูดกัน หลังจากนั้นเวลาที่ท่านจะออกจากวัดไปบิณฑบาต เมื่อจะพ้นเขตวัดหนองป่าพงท่านก็เลยพูดขึ้นมาว่า

"ไอ้หางกุดอย่าไปบิณฑบาตกับอาตมานะ คนเขากลัว" และต่อมาท่านก็ได้บอกด้วยว่า

"ให้หลบหนีเข้าไปหาที่อยู่ในป่ารกทึบเสียเถอะ อย่าออกมาให้คนเห็นอีก เพราะวัดนี้จะมีคนมามากขึ้น เขาจะกลัว"

กาลต่อมา ก็ไม่ปรากฏเห็นงูจงอางใหญ่ตัวนี้อีก

รู้กาลเทศะ

หลายคนประทับใจว่าหลวงพ่อชำนาญในการปรับตัวหรือวางตัวต่อกาละและเทศะ ในลักษณะที่โบราณเรียกว่า "บัวไม่ให้ช้ำ น้ำไม่ให้ขุ่น แต่เอาปลามากินได้" โดยปฏิปทาที่ยืดหยุ่น แต่ไม่เคยขัดต่อพระธรรมวินัย

พระลูกศิษย์รูปหนึ่งได้เล่าปฏิปทาบางประการของหลวงพ่อในเรื่องนี้ ให้ฟังว่า

"เมื่อท่านไปเมืองนอกท่านก็ปฏิบัติไม่ให้ขัดกับประเพณี ดูกาลเทศะ ท่านบอกว่าแม้เราจะเป็นผู้ปฏิบัติ ก็อย่าเอาของเราไปขัดกับประเพณีเขา จะเอาแต่ของเราท่าเดียวไม่ได้ ต้องดูของเขาก่อน ไม่เฉพาะแต่ที่เมืองนอก เวลารับนิมนต์ไปฉันในเมือง หรือไปร่วมฉันกับพระวัดบ้านท่านก็สอนว่า ดูพิธีของเขาก่อน สิ่งไม่เสียหาย ไม่เป็นอาบัติ ไม่ขัดกับพระวินัยโดยตรง แต่เป็นกฎที่เราตั้งของเราเอง ก็รู้จักผ่อนปรนแก้ไขจึงจะฉลาด อย่างเช่นของบางอย่าง เขาถวายก็รับไว้

อย่าฉันเสียก็หมดเรื่อง ไม่ต้องไปพูด ต้องกัปปิยะก่อน มันจะขัดกัน แต่ถ้ามีโยมของเราอยู่จะกัปปิยะก็ได้ มีอะไรสมควรฉัน ไม่ผิดก็ฉันเสีย อย่างอยู่เมืองนอก เขาจะข้ามหัวข้ามหู ท่านก็ไม่ให้ถือ ท่านบอกว่าประเพณีคนละอย่าง ถือกันคนละอย่าง ไม่เสียหายหรอก"

มักน้อย สันโดษ

ครั้งหนึ่งลูกศิษย์กลุ่มหนึ่งได้ปรารภกันถึงเรื่องที่อยากให้วัดหนองป่าพงได้มีมูลนิธิ อย่างเช่นกับที่บางวัดมีอยู่แล้ว เพื่อวัดจะได้มีความมั่นคง เพราะหลวงพ่อก็มีอายุมากขึ้นทุกวัน เมื่อปรึกษาหารือกันดีแล้ว จึงนำเรื่องเข้ากราบเรียนถวายความเห็น หลวงพ่อฟังแล้วก็ตอบว่า

"อย่างนั้นก็ดีอยู่ แต่ผมคิดว่ามันยังไม่ถูกต้อง เพราะพวกท่านก็ยังไม่อาศัยปฏิปทาที่บริสุทธิ์ของตัวเอง ถ้าพวกท่านปฏิบัติดีปฏิบัติชอบแล้วคงจะไม่อด พระพุทธเจ้าท่านก็ยังไม่เคยมีมูลนิธิเลย ท่านก็โกนหัวปลงผม ทำอะไรเหมือนพวกเรา ท่านก็ยังอยู่ได้ ท่านได้ปูทางไว้ให้แล้ว เราก็เดินตามทางของท่านก็น่าจะพอไปได้นะ" หลวงพ่อหยุดไปครู่หนึ่ง ก่อนที่จะสรุปอย่างเด็ดเดี่ยวว่า

"บาตรกับจีวรนี่แหละ มูลนิธิที่พระพุทธเจ้าตั้งไว้ให้เรา กินไม่หมดหรอก!"

ความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย มักน้อยสันโดษ เป็นปฏิปทาที่เด่นชัดอีกประการหนึ่งของหลวงพ่อ กุฏิของท่านแทบจะโล่งเรียบเพราะไม่มีของใช้ฟุ่มเฟือย ห้องนอนก็เป็นห้องเล็ก มีเฉพาะเตียงนอนและของใช้ที่จำเป็น เช่น กระโถน วัตถุข้าวของต่าง ๆ ที่ญาติโยมนำมาถวายอยู่เสมอนั้น ท่านก็ส่งต่อไปให้ลูกศิษย์ลูกหายังวัดสาขาหมด หลวงพ่อไม่เคยมีบัญชีเงินฝากส่วนตัว ปัจจัยและเอกลาภต่าง ๆ ที่โยมถวายให้เป็นของกลางทั้งสิ้น ท่านเป็นผู้ที่พอแล้วจริง ๆ

"เราพอกิน พออยู่แล้ว จะมากอะไรทำไมนะ กินข้าวมื้อเดียว"

หลายครั้งที่โยมเคยมาตัดพ้อต่อว่า เพราะได้ปวารณาถวายปัจจัยไว้ให้หลวงพ่อใช้ในกิจส่วนตัว แต่ท่านไม่เคยเรียกใช้สักที แต่กลับปรารภกับลูกศิษย์ลูกหาว่า

"ยิ่งเขามาปวารณาแล้วผมก็ยิ่งกลัว"

พระอาจารย์เอนกได้เล่าความประทับใจในปฏิปทาข้อนี้ของหลวงพ่อว่า

"แต่สิ่งที่ผมภูมิใจ พอใจ และศรัทธาในตัวท่าน ก็คือปฏิปทาของท่านเอง ท่านไม่ใช่นักสะสมวัตถุไม่ว่าจะมีมูลค่าเท่าใดก็ตาม ท่านเคยบอกว่า

พระถ้าบวชเข้ามาแล้วสะสมของพวกนี้ก็หมดกัน

มีอยู่ครั้งหนึ่ง คุณหญิงตุ่นไปทำบุญวันเกิด นำมูลค่า ๙๐,๐๐๐.๐๐ บาท ไปถวายท่าน กำชับห้ามนำไปใช้ในกิจอย่างอื่นนอกจากกิจเฉพาะตัว หลวงพ่อท่านก็เลยสั่งว่า ถ้ามีธุระเกี่ยวกับตัวท่านให้ใช้ให้หมด อย่าให้เหลือ เราก็เลยได้มูลค่านั้นมาพิมพ์หนังสือชุดที่เป็นปกแข็งสีน้ำตาลชุดนั้น ตัวท่านนั้นไม่มีอะไร ท่านเกิดมาเพื่อให้ ให้ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อโลก ทั้งขยายสาขา ทั้งเป็นผู้นำญาติโยม ให้แล้วก็แล้วไป ส่วนตัวท่านก็อาศัยเพียงปัจจัย ๔ ไปวัน ๆ "

พระอาจารย์วีรพล เตชปญฺโญ เล่าว่า

"มีครั้งหนึ่ง โยมที่อุบลฯ เอารถไปถวายหลวงพ่อ เขาบอกถ้าหลวงพ่อไม่รับผมไม่ยอมหรอกครับ เขาเอารถมาจอดไว้หลังกุฏิท่านใต้ต้นประดู่(ด้านประตู)แล้วเอากุญแจใส่ย่ามท่านไว้นั่งหัวเราะภูมิใจ แต่หลวงพ่อไม่เคยไปดูมันเลย ออกจากกุฏิท่านจะเดินไปทางอื่น จะไปในเมืองท่านก็ขึ้นรถคนอื่น ไม่ได้ไปดูเลยว่ามันเป็นอย่างไร มีสีอะไร ได้ ๗ วัน หลวงพ่อเรียกโยมอีกคนหนึ่ง

ไปบอกเขาเอารถกลับคืนไปนะ เอามาถวายข้อย ๆ ก็รับไปแล้ว ได้บุญแล้ว เดี๋ยวนี้ข้อยจะส่งคืน มันไม่ใช่ของพระ

และอีกครั้งหนึ่งเมื่อหลวงพ่อจะไปวัดถ้ำแสงเพชร ลูกศิษย์ลูกหาที่มีรถส่วนตัวคันงามยี่ห้อดัง ๆ ซึ่งจอดเรียงรายอยู่ที่ลานวัดหนองป่าพง ต่างก็แย่งกันนิมนต์จะให้หลวงพ่อไปรถของตัวเองให้ได้ หลวงพ่อมองซ้ายมองขวาอยู่สักครู่ ก็ชี้มือไปที่รถเก่าโกโรโกโสคันหนึ่งพร้อมกับพูดว่า อ้า! ไปคันนั้น! ทำให้เจ้าของตื่นเต้นดีใจสุดขีด รีบลนลานไปเปิดประตูรถนิมนต์หลวงพ่อขึ้นนั่ง

การเดินทางไปวัดถ้ำแสงเพชรในวันนั้นใช้เวลานานกว่าปกติ เพราะขบวนรถคันงามความเร็วสูงทั้งหลายต้องค่อย ๆ ขับตามหลัง รถเต่า ไปอย่างใจ (ไม่ค่อย) เย็น"

เป็นอิสระ

ครั้งหนึ่งหลวงพ่อไปพักที่บ้านลูกศิษย์ที่สมุทรสงคราม พักได้ ๓ คืน ท่านก็สั่งโยมที่ติดตามไปให้เตรียมของแล้วไปเรียกรถเพื่อออกเดินทางต่อ โยมก็ท้วงว่า

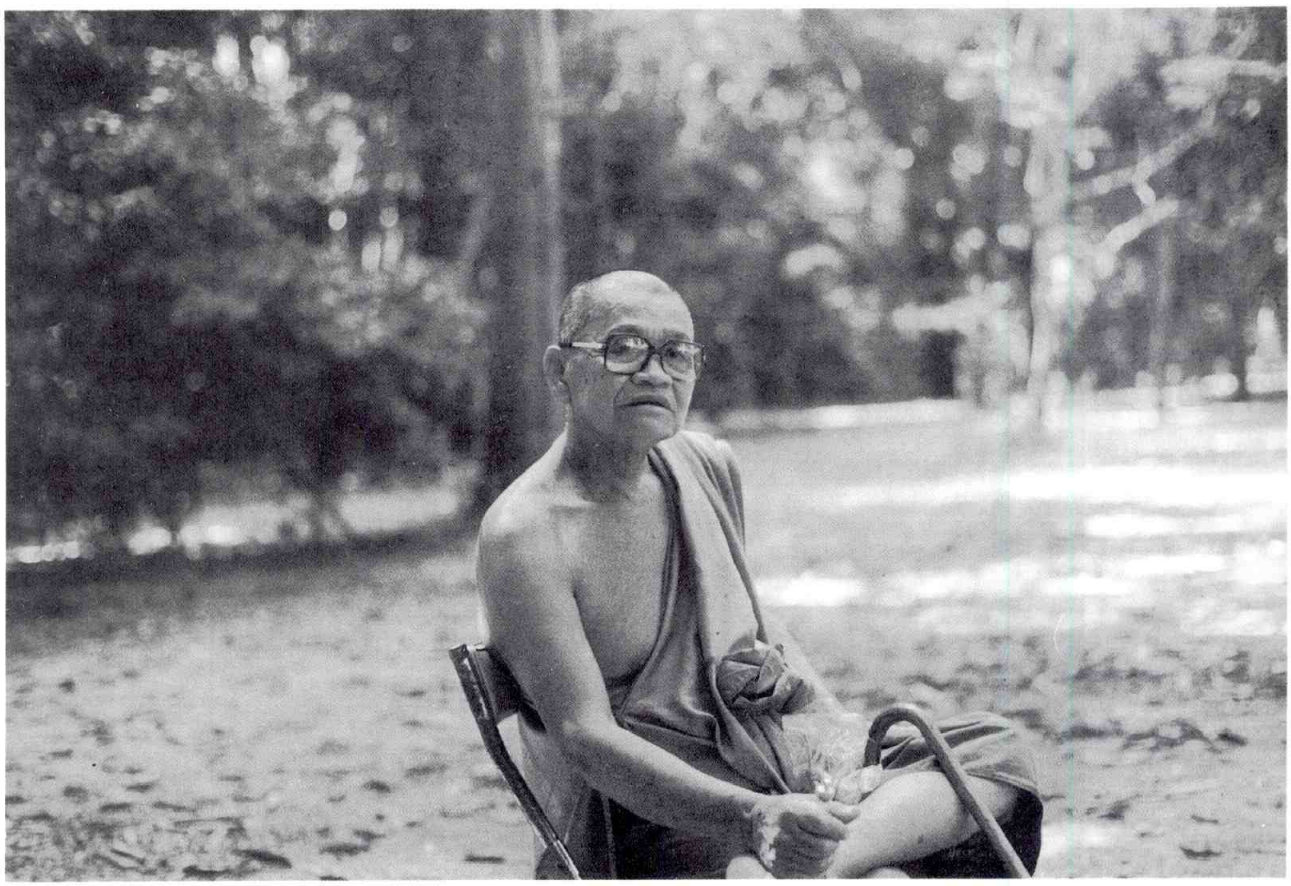

"ไม่บอกเจ้าของบ้านเขาก่อนหรือครับ"

"บอกทำไม ขืนบอกก็ไม่ต้องไปเท่านั้นเอง" หลวงพ่อตอบหน้าตาเฉยก่อนที่จะกล่าวต่อว่า "เราไม่ได้สัญญาว่าจะมาหาเขานี่ บอกว่าจะมาเฉย ๆ จะให้เขามาผูกมัดอะไรนักหนา"

เมื่อโยมจัดของเสร็จก็ไปเรียกรถ เด็กคนใช้ที่บ้านคงจะเห็นผิดสังเกต เลยโทรศัพท์ไปบอกนายที่กรุงเทพฯ หลวงพ่อสั่งให้รถไปส่งที่อรัญประเทศ แต่ไปได้ประมาณ ๑๐ กิโลเมตร เจ้าของบ้านหญิงก็ขับรถตามมาขวางทางไว้ ลงมากราบหลวงพ่อพร้อมกับร้องไห้ตัดพ้อต่อว่า

"โธ่! หลวงพ่อ มาพักยังไม่ทันได้พูดจาอะไรกันเลย ก็จะทิ้งลูกไปเสียแล้ว"

สักประเดี๋ยวเจ้าของบ้านชายก็ขับตามมาขวางไว้อีกเป็น ๒ คัน แต่ไม่ว่าทั้ง ๒ คนจะช่วยกันอ้อนวอนอย่างไร หลวงพ่อก็ไม่ยอมอยู่ บอกแต่ว่าเอาไว้คราวหลังค่อยพูดกันใหม่ จนเจ้าของบ้านชายก็ถึงกับร้องไห้ด้วยเหมือนกัน ถามว่าตกลงราคาค่ารถไว้เท่าไร พอโยมบอกว่า ๔๐๐ บาท เจ้าของบ้านหญิงก็ควักเงินออกมาวางไว้ที่หน้ารถ หลวงพ่อก็ไม่ฟังเสียง สั่งให้ออกรถเลย ในที่สุดทั้งสามีภรรยาเจ้าของบ้าน ก็ได้แต่นั่งพนมมือแต้อยู่กับพื้นข้างทางนั่นเอง

ในการติดต่อเกี่ยวข้องกับญาติโยมนั้น หลวงพ่อระมัดระวังตัวเสมอ ท่านไม่ให้โอกาสโยมคนใดได้เข้าใกล้ชิด มีความสนิทสนมเป็นพิเศษกว่าคนอื่น ๆ โดยเฉพาะผู้หญิงและผู้มีอำนาจวาสนาในทางโลก ซึ่งจะเป็นเหตุให้ท่านต้องเกรงใจ หรือกลัวว่าจะขัดใจเขาในการงานบางอย่าง แต่ท่านปฏิบัติและตอบสนองทุกคนด้วยเมตตาทัดเทียมกัน โดยยึดพระธรรมวินัยเป็นหลักในการรักษาความเป็นอิสระของท่าน ซึ่งหลายคนที่ตั้งข้อสังเกตในเรื่องนี้ชื่นชมว่า หลวงพ่อเป็นพระที่ไม่มีเจ้าของ

ด้วยปัญญาและรอยยิ้ม

ความร่าเริงแจ่มใส มากด้วยอารมณ์ขันของหลวงพ่อ เป็นที่ปรากฏแก่ใครต่อใครมาตั้งแต่สมัยที่ท่านยังเป็นเด็ก

โยมคนหนึ่งซึ่งบวชเป็นพระอยู่ที่วัดก่อนออกในตอนที่หลวงพ่อบวชเป็นสามเณรน้อยเล่าว่า "ท่านเป็นเณรนิสัยดี ร่าเริง มีอารมณ์ขัน พูดอะไรกับใครก็ยิ้มเสมอ หัวเราะได้เรื่อย ๆ บางทีโยมเขานิมนต์ไปสวดมงคลที่บ้าน พระพาสวดอะไรก็หัวเราะอยู่นั่นแหละ จนเพื่อน ๆ ทนไม่ได้ต้องหัวเราะตาม แม้เวลาฉันข้าวก็ชอบหัวเราะ ดูเหมือนท่านมีอารมณ์ขันอยู่เรื่อย ๆ "

เมื่อบวชจนเป็นหลวงพ่อ ก็มีเรื่องเล่ามากมายเกี่ยวกับอารมณ์ขันอันแยบคายของท่านด้วยอารมณ์ขันและศิลปะในการพูดซึ่งต้องถือว่าท่านเป็นเอตทัคคะจริง ๆ เวลาที่ท่านเทศน์จึงไม่มีใครหลับได้เลย แม้แต่คนที่ถูกท่านว่าเจ็บ ๆ แสบ ๆ ก็โกรธท่านไม่ลง และแทนที่จะมีความรู้สึกต่อต้านเมื่อถูกว่า ก็กลับอยากเข้าใกล้ พร้อมทั้งอาย ไม่กล้าทำอย่างที่ถูกหลวงพ่อว่าอีกเลย

อารมณ์ขันของหลวงพ่อมีแทรกอยู่เสมอในโอวาทคำสอนและการสนทนาของท่าน ต่อไปนี้เป็นเพียงบางเรื่องที่ยกมาเป็นตัวอย่าง

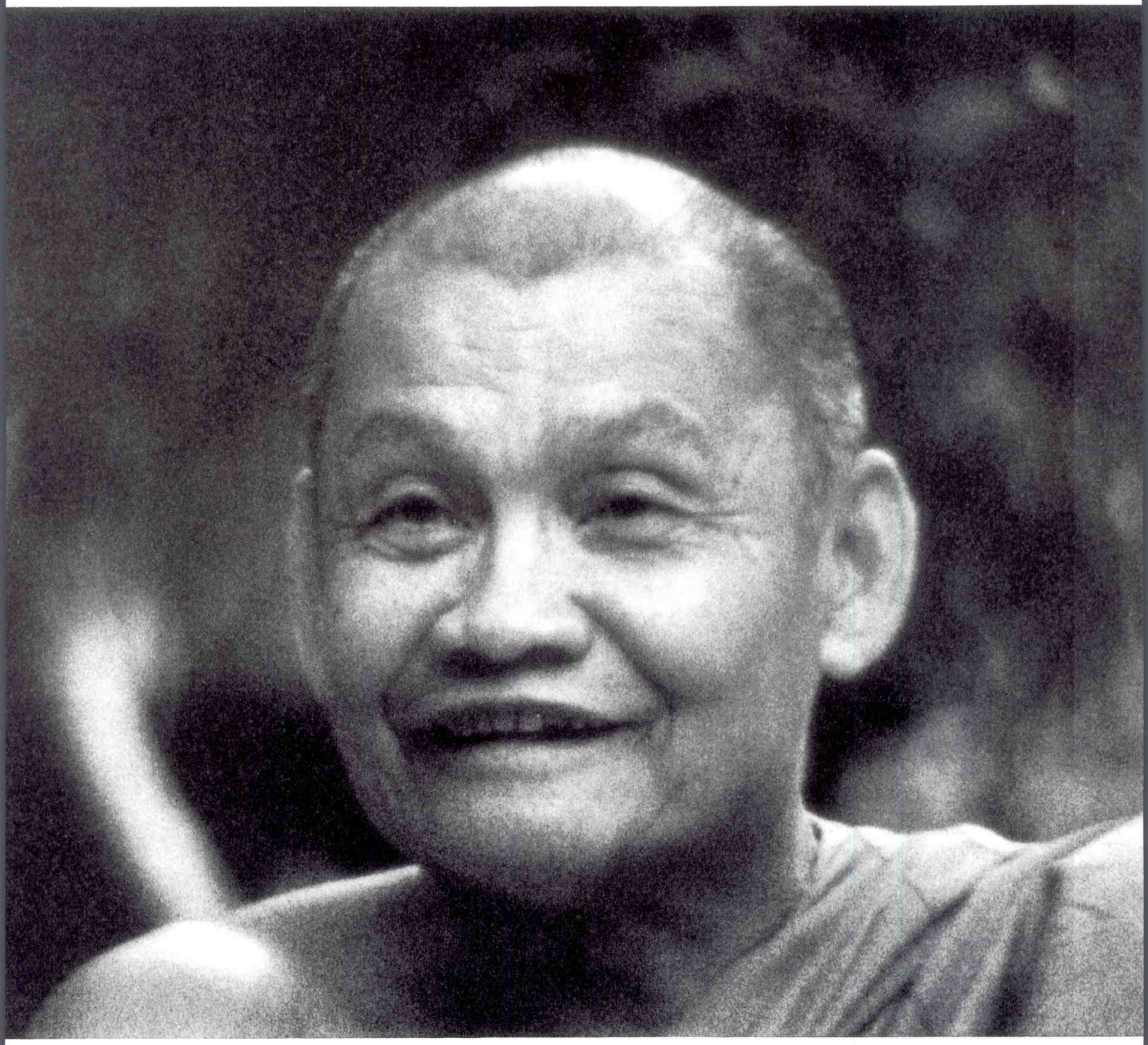

ด้วยปัญญา และ รอยยิ้ม

จับขโมยด้วยหนามคอม

สมัยก่อนที่วัดหนองป่าพงยังเป็นป่าทึบ เมื่อมีโยมมาช่วยทำความสะอาดก็เอาต้นมะละกอมาปลูกไว้มากมาย พอมะละกอออกลูกดกเต็มทุกต้น ใคร ๆ มาเห็นก็ชอบใจ จึงเป็นที่หมายตาของพวกขโมยไปด้วย พวกนี้เที่ยวมาลักมะละกอในวัดอยู่เสมอ ๆ แรก ๆ หลวงพ่อก็ยังเฉยอยู่ แต่หนัก ๆ เข้า ท่านก็เลยคิดจะจับขโมยเสียที

วันนั้น หลวงพ่อสั่งให้ปะขาวไปตัดต้นหนามคอมขนาดใหญ่มา ๓ ต้น ซ่อนไว้ข้าง ๆ ทางเดิน ปกติขโมยจะเข้ามาในช่วง ๒ - ๓ ทุ่ม ซึ่งพระเณรกำลังประชุมทำวัตรเย็น คืนนั้นหลวงพ่อจัดพระคอยดักไว้ ๓ จุด ท่านอยู่ด้วยที่จุดแรกใกล้ ๆ กับที่ขโมยเก็บมะละกอ จุดที่สองอยู่ระหว่างกลาง และจุดที่สามอยู่ใกล้กับดักหนามคอม

พอถึงเวลา ขโมยก็เข้ามาตามปกติพร้อมด้วยหาบ กระบุง ขณะที่กำลังสาละวนเก็บมะละกออยู่นั้น หลวงพ่อก็ให้สัญญาณ เอาหนามคอมออกจากที่ซ่อนมาวางขวางทางเดินที่พวกขโมยจะผ่านกลับออกไป โดยวางต่อกันตามความยาวทั้ง ๓ ต้น หนามคอมเป็นต้นไม้พุ่ม แต่ละต้นขนาดใหญ่กิ่งก้านก็เต็มไปด้วยหนาม เมื่อวางลงบนทางเดินก็แผ่เต็มเนื้อที่พอดี ประมาณว่าพวกขโมยเก็บมะละกอจวนจะเต็มหาบแล้ว หลวงพ่อก็แกล้งส่งเสียงกระแอมขึ้นเบา ๆ เพราะไม่อยากให้ขโมยตกใจมากเกินไป จนทิ้งหาบมะละกอทันที พอได้ยินเสียงกระแอมขโมยก็ตกใจ รีบยกหาบมะละกอขึ้นบ่า ครึ่งวิ่งครึ่งเดินมาจนถึงจุดที่สอง หลวงพ่อก็ตะโกนถามไล่หลังมา

"เห็นคนไปทางนั้นไหม ?"

"ไหน ไหน อยู่ไหน ?" พระซึ่งซุ่มอยู่ที่จุดที่สองตะโกนตอบ

ขโมยได้ยินเสียงอย่างนั้นก็ยิ่งตกใจมากขึ้น หาบมะละกอวิ่งเตลิดมาจนถึงจุดที่สาม พระที่ซุ่มซ่อนอยู่ก็ส่งเสียงเอะอะขึ้น ในขณะเดียวกับพระจากจุดที่หนึ่งและสองก็ไล่ตามมาสมทบ ทำให้มีเสียงเอะอะโหวกเหวกดังลั่นป่า ขโมยก็ตกใจสุดขีด ทิ้งหาบมะละกอกับผ้าขาวม้า พากันวิ่งฝ่าต้นหนามคอมไปติด ๆ กัน คนแรกนั้นคงจะเจ็บปวดมากซวนเซล้มลง เลยถูกคนหลังโถมเข้าปะทะ พากันล้มลุกคลุกคลานอยู่ในกับดักหนามคอมนั้นเอง ส่งเสียงโอดโอยดังลั่นด้วยความเจ็บปวด แต่ด้วยความตกใจกลัวสุดขีด ก็อุตส่าห์กัดฟันวิ่งฝ่ากับดักหายเงียบไปจนได้

หลวงพ่อให้ปะขาวเก็บของกลาง คือหาบมะละกอกับผ้าขาวม้าไว้ ท่านรู้ตัวคนขโมยเพราะคน ๆ นั้นต้องนอนให้ลูกช่วยบ่งเอาหนามคอมออกตั้ง ๓ วันยังไม่หมดเลย แล้วท่านให้ตามตัวผู้ใหญ่บ้านมาพบ สั่งว่า

"ให้เขามาเอามะละกอกับผ้าขาวม้าด้วย มาทำตกหายที่นี่ บอกเขาไม่ต้องกลัว ให้มาเอากับอาตมา ทิ้งไว้หลายวันเดี๋ยวมะละกอเหี่ยวจะขายไม่ออก"

เมื่อขโมยหนึ่งในสองนั้นมาพบ ท่านก็อบรมด้วยเมตตาไม่ได้ดุด่าอะไร สอนให้ทำมาหากินโดยสุจริตและอย่าขโมยอีก เพราะมะละกอนั้นเอาไปก็กินได้แค่วันสองวันเท่านั้นแหละ

ตั้งแต่นั้นมาขโมยก็เงียบไปเลย

รับประกันผล

ครั้งหนึ่งลูกชายของโยมที่บ้านบุ่งหวายได้รับหมายเกณฑ์ทหาร ก็เลยไปกราบลาหลวงพ่อ พร้อมกับกราบเรียนขอพระเครื่องกันกระสุนจากท่าน หลวงพ่อชี้ไปที่พระประธานองค์ใหญ่ในศาลา พร้อมกับพูดหน้าตาเฉยว่า

"เอาองค์นั้นดีบ่ ? เวลาไปยิงกับเขากะอุ้มไปนำ"

(เอาองค์นั้นดีไหม ? เวลาไปยิงกับเขาก็อุ้มไปด้วย)

จับเองก็ปล่อยเอง

อีกครั้งหนึ่ง มีเด็กหิ้วกรงนกเข้ามาชักชวนให้หลวงพ่อทำบุญ ด้วยการซื้อนกไปปล่อย หลวงพ่อถามว่า

"นกอะไร เอามาจากไหนนี่ ?"

เด็ก "ผมจับมาเองครับ"

หลวงพ่อ "เอ๊า! จับมาเองก็ปล่อยเองซี มาให้หลวงพ่อปล่อยทำไม ?"

อยากให้เป๋าบ้าง

และก็อีกครั้งหนึ่ง มีโยมผู้หญิงมากราบและร้องขอว่า "หลวงพ่อเป๋าขาให้ดิฉันหน่อยซิ แหม! ดิฉันปวดขาเหลือเกิน" หลวงพ่อบอกว่า

"โยมมาเป๋าให่อาตมาแหน่ตี้ล่ะ อาตมากะปวดคือกัน"

(โยมมาเป๋าให้อาตมาบ้างซี อาตมาก็ปวดเหมือนกัน)

นักแสดงที่ไม่มีตัวตน

ลูกศิษย์บางคนตั้งข้อสังเกตว่า หลวงพ่อเหมือนนักแสดงที่เลือกอารมณ์ต่าง ๆ มาใส่เป็นหัวโขนเวลาสอนธรรมะ และท่านมีความสามารถพิเศษในการเลือกหยิบหัวโขนมาใช้ให้เหมาะในการแสดงบทบาทกับคนประเภทต่าง ๆ เพราะฉะนั้นบุคลิกของหลวงพ่อจึงมีหลายแบบ สุดแต่ความประทับใจในหัวโขนที่แต่ละคนได้สัมผัส เช่นคนที่ทุกข์ร้อนมาหา ก็ประทับใจกับเมตตาธรรมอันฉ่ำเย็นของหลวงพ่อ แต่สำหรับคนที่มากด้วยทิฏฐิ เย่อหยิ่งจองหอง มาเพื่อทดสอบหรือลองของก็ได้เจอของ(ดี) กับคนอ่อนน้อมที่มาเพื่ออรรถเพื่อธรรมจริง ๆ หลวงพ่อก็คือครูบาอาจารย์ที่เป็นกัลยาณมิตร ลูกศิษย์คนไทยมักเห็นว่าหลวงพ่อวางเฉยน่าเกรงขาม แต่ลูกศิษย์ฝรั่งเห็นว่าหลวงพ่อยิ้มแย้มเป็นกันเองอย่างนี้เป็นต้น เพราะฉะนั้นตัวตนที่แท้จริงของหลวงพ่อจึงยากที่จะบอกได้ว่าเป็นอย่างไร

ที่ห้องโถงในวัดอมราวดีประเทศอังกฤษ มีภาพวาดของหลวงพ่ออยู่ภาพหนึ่งซึ่งคนส่วนมากไม่ค่อยประทับใจ เพราะใคร ๆ ก็ชอบเห็นหลวงพ่อยิ้มแย้มดูมีเมตตา แต่สำหรับพระอาจารย์สุเมโธกลับรู้สึกชอบภาพนี้มากที่สุด ท่านบอกว่าทำให้คิดถึงสมัยอยู่ที่วัดหนองป่าพงกับหลวงพ่อ หลายครั้ง

ท่านสังเกตเห็นว่าบางขณะหลวงพ่อมีอาการคล้าย ๆ "ปิดสวิตซ์" เหมือนจิตหายเหลือแต่ร่าง ภาพที่ว่านี้เป็นภาพที่หลวงพ่อดูว่างเปล่า ไม่มีอารมณ์เลย และให้ความรู้สึกลึกลับของอนัตตา เป็นหลวงพ่อที่ไม่สวมหัวโขน มีความเป็นหลวงพ่ออย่างแท้จริง

อุเบกขา

ปี พ.ศ. ๒๕๑๖ เมื่อหลวงพ่อได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ชื่อพระโพธิญาณเถรนั้น ลูกศิษย์ลูกหาทั้งหลายพากันตื่นเต้นดีใจไปตาม ๆ กัน วันที่หลวงพ่อเดินทางกลับจากร่วมพระราชพิธีที่กรุงเทพฯ เหล่าทายกทายิกาวัดหนองป่าพงตลอดจนญาติโยมชาวเมืองวารินฯ และอุบลฯเป็นจำนวนมาก ได้ไปรอต้อนรับท่านที่สถานีรถไฟ มีการจัดขบวนแห่ประกอบด้วยรถหลายคันกลับวัด และที่วัดก็มีประชาชนอีกกลุ่มใหญ่รอรับอยู่เช่นเดียวกัน ญาติโยมพร้อมใจกันจัดงานทำบุญฉลองสมณศักดิ์ถวายหลวงพ่อด้วย ตลอดเวลาที่ลูกศิษย์ลูกหาพากันเคลื่อนไหวอย่างตื่นเต้นคึกคัก หลวงพ่อเท่านั้นที่ยังคงความเป็นปกติของท่านไว้อย่างสม่ำเสมอ ในการนี้ท่านได้ให้โอวาทและพูดถึงความรู้สึกที่ได้เป็นเจ้าคุณ ท่านบอกว่าการเป็นเจ้าคุณนั้นเป็นเพียงสมมุติของโลก แต่ท่านก็ยังเป็นหลวงพ่อคนเก่า โลกธรรมเป็นของไม่แน่นอน มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

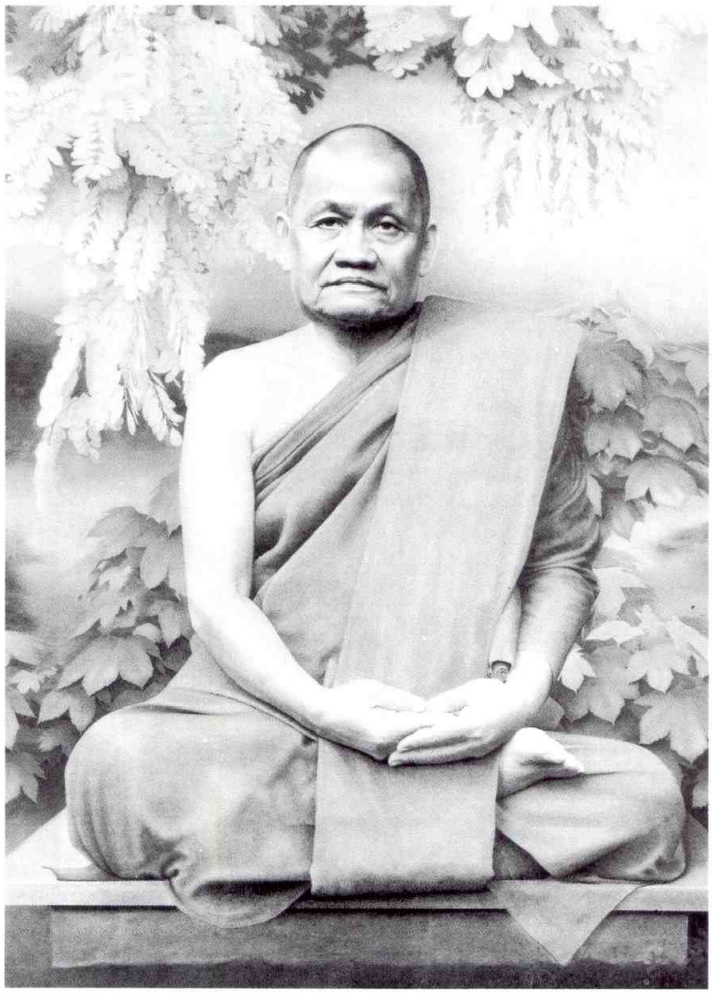

"แต่สะพานยังอยู่ที่เก่านะ สะพานข้ามน้ำมูลน่ะ ถึงน้ำจะขึ้นสะพานมันก็ไม่โก่ง น้ำจะลงสะพานมันก็ไม่แอ่นตาม"

นักอนุรักษ์เฉียบขาด

ในช่วงแรกที่หลวงพ่อและคณะสงฆ์ไปอยู่ที่วัดหนองป่าพง ไข้มาลาเรียระบาดหนักอยู่ถึง ๓ ปีเต็ม ทั้งพระเณรและแม่ชีเป็นไข้กันงอมแงม เริ่มจากหลวงพ่อก่อนเลย ท่านเป็นหนักมากจนเนื้อตัวเขียวคล้ำ นึกว่าถึงที่สุดแล้ว แต่ในที่สุดก็หาย พอหลวงพ่อหายลูกวัดก็เป็นกันใหญ่ ทั้งพระทั้งชีป่วยหนักไปตาม ๆ กัน แต่โชคดีที่ไม่มีใครเสียชีวิตกันเลย

การรักษาในสมัยนั้นก็ไม่มียาอะไรกินนอกจากยาสมุนไพร และสมุนไพรตัวสำคัญที่ใช้ปราบมาลาเรียนั้นแม่ชีบอกว่า "ที่ได้ผลตัดเชื้อได้อย่างเด็ดขาดก็บอระเพ็ดนี่ละ" สำหรับเรื่องโรงพยาบาลนั้น "หลวงพ่อท่านไม่ให้พาไปเกี่ยวข้องวุ่นวายด้วยหรอก ไม่ให้ไป ไม่ให้ลูกศิษย์ลูกหาเอ่ยถึงโรงพยาบาลเลย"

อย่างไรก็ตามมีหมอเข้ามาวัดบ้างเหมือนกัน ครั้งหนึ่งมีคณะแพทย์เขามากราบเรียนหลวงพ่อว่า "ป่านี้ทึบเกินไป ให้ตัดรอนกิ่งไม้ออกบ้างให้โปร่ง ๆ ลมจะได้เข้าสะดวก"

หลวงพ่อตอบว่า "ตายซะคน เอาไว้แต่ป่าก็พอ"

พวกหมอก็พยายามอธิบาย พูดโน้มน้าวหว่านล้อมด้วยเหตุผลต่าง ๆ นานาเกี่ยวกับเรื่องป่า แต่หลวงพ่อก็ยังยืนยันเจตนารมณ์ดั้งเดิม ท่านตอบอย่างเด็ดเดี่ยวว่า

"พระหรือชีก็ตาม อาตมาเองก็ตาม ตายแล้วก็แล้วไป เอาป่าไว้เสียดีกว่า"

พวกหมอก็เลยพูดไม่ออก แล้วก็ลากลับ

รักข้อวัตร

หลวงพ่อมีความรักและความเคารพต่อข้อวัตรปฏิบัติของท่านมาก จนกระทั่งเคยบอกศิษย์ว่า

"ถ้าจะให้ผมละเมิดพระวินัย ผมยอมตายก่อน ไม่เสียดายชีวิตเท่าเสียดายพระวินัย"

ครั้งหนึ่งหลวงพ่อได้รับนิมนต์ไปฉันจังหันในพระบรมมหาราชวัง ขณะลงจากรถ ได้พบกับเจ้าคุณรูปหนึ่งพอดี ท่านเจ้าคุณรูปนั้นมองเห็นว่าหลวงพ่อสะพายบาตรอยู่ ก็ถามอย่างเยาะหยันว่า

"คุณชา ไม่อายในหลวงหรือ สะพายบาตรเข้าวัง?"

"ท่านเจ้าคุณ ไม่อายพระพุทธองค์หรือครับ ไม่สะพายบาตรเข้าวัง" หลวงพ่อตอบ

กตัญญูกตเวที

ความกตัญญูเป็นมงคลอันหนึ่งในมงคล ๓๘ ประการที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ และเป็นคุณธรรมที่โดดเด่นประการหนึ่งของหลวงพ่อที่ปรากฏมาแต่เยาว์วัย ในบทต้นที่ว่าด้วยชีวประวัติของหลวงพ่อและวัดหนองป่าพงนั้น ผู้อ่านคงได้ทราบรายละเอียดแล้วว่า หลวงพ่อได้แสดง

กตเวทิตาธรรมต่อปูชนียบุคคล คือ บุพการีของท่าน ผู้เปรียบเสมือนครูคนแรกของบุตรเสมอมา ตั้งแต่วัยเด็กจนถึงขั้นสมบูรณ์ คือนอกจากได้อุปสมบทให้โยมพ่อได้เห็นชายผ้าเหลือง พร้อมทั้งให้คำมั่นสัญญาว่า จะไม่ลาสิกขาแล้ว ท่านยังได้ให้กำเนิดในทางธรรมแก่โยมแม่ของท่าน โดยอนุเคราะห์ให้บวชชี จนกระทั่งโยมแม่สิ้นชีวิตในเพศนักบวชอีกด้วย

สำหรับครูบาอาจารย์ ผู้ให้กำเนิดและให้แสงสว่างในทางธรรมแก่ท่านนั้น คุณธรรมของหลวงพ่อในข้อนี้ ก็เป็นสิ่งที่ลูกศิษย์ได้สัมผัสอยู่เสมอเช่นเดียวกัน ดังได้ทราบแล้วว่า หลวงพ่อบวชที่วัดบ้าน พระอุปัชฌาย์และพระคู่สวดของท่านก็เป็นพระบ้าน แต่หลวงพ่อไม่เคยเลยที่จะแสดงความถือเนื้อถือตัวว่าท่านเป็นพระป่าหรือพระกรรมฐานที่มีข้อวัตรปฏิบัติเคร่งครัด ต่อพระวัดบ้านตรงกันข้าม ท่านกลับอ่อนน้อมถ่อมตนยิ่งนัก ครั้งหนึ่ง มีพระเถระจากวัดบ้านมาเยี่ยมวัดหนองป่าพง หลวงพ่อลุกขึ้นจัดอาสนะต้อนรับด้วยตัวท่านเอง แล้วก็ลงกราบอย่างอ่อนน้อมแสดงความเคารพจริง ๆ "เป็นการกราบที่งดงามที่สุดที่อาตมาเคยเห็น" ลูกศิษย์รูปหนึ่งของหลวงพ่อกล่าว

กับครูอาจารย์ผู้ให้กำเนิดในทางธรรม หลวงพ่อก็ยิ่งเคารพ ถึงฤดูกาลเข้าพรรษา ท่านไปทำวัตรพระอุปัชฌาย์และพระคู่สวดของท่านทุกปีมิได้ขาด นอกจากนั้นยังกราบนิมนต์ให้ท่านทั้งสองมาพักหรือจำพรรษาที่วัดหนองป่าพง เพื่อว่าหลวงพ่อจะได้ถวายการอุปัฏฐากอย่างเต็มที่ แต่เมื่อท่านปฏิเสธ หลวงพ่อก็ได้จัดพระลูกศิษย์ เปลี่ยนเวรกันไปอุปัฏฐากพระอุปัชฌาย์ของท่านแทน นอกจากนี้ เมื่อหลวงพ่อได้รับตราตั้งให้เป็นพระอุปัชฌาย์ ในปีแรก ท่านก็ไม่ได้ให้การอุปสมบทแก่กุลบุตรที่มาขอบวชที่วัดหนองป่าพงเลยทีเดียว แต่ได้ถวายเกียรติแก่พระอุปัชฌาย์ของท่าน โดยกราบนิมนต์ให้มาเป็นอุปัชฌาย์แทนอีกด้วย

ครูบาอาจารย์ผู้ให้แสงสว่างในทางธรรม ที่หลวงพ่อเคารพเทิดไว้ในที่สูง สรรเสริญพระคุณและปรารภถึงอยู่เสมอ ดูเหมือนมีอยู่สามท่าน ได้แก่ หลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต หลวงปู่กินรี จนฺทิโย พระอาจารย์ทองรัตน์ กนฺตสีโล สำหรับหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต นั้นชื่อเสียงเกียรติคุณของท่านโด่งดัง เป็นที่รู้จักกันอย่างดีแล้วในแวดวงนักกรรมฐาน ในที่นี้จึงขอกล่าวถึงปฏิปทาบางประการของหลวงปู่กินรี และพระอาจารย์ทองรัตน์เท่านั้น

หลวงพ่อเคยจำพรรษาอยู่ในสำนักของหลวงปู่กินรี ๑ พรรษา แต่ในระหว่างธุดงค์ท่อง - เที่ยวไปเรื่อย ๆ นั้น เมื่อมีโอกาสผ่านไปถิ่นเดิม ท่านก็มักแวะเวียนเข้าไปกราบนมัสการหลวงปู่ เพื่อรับฟังโอวาทสั้น ๆ หรือข้อคิดเตือนจิตสะกิดใจเล็ก ๆ น้อย ๆ จากหลวงปู่เสมอ หลวงปู่ท่านไม่เทศน์ยาว

"พุทโธ พุทโธ เด้อ! พุทธอ้อยสามวา ดึงเข่ามาให่เหลือวาเดียวหั่น ดึงเข่ามายังแขนเดียวหั่น ดึงเข่ามายังศอกเดียวหั่น ดึงเข่ามายังคืบเดียวหั่น ดึงเข่ามาอีก ใส่ใจนี่...ปั๊ด! นี่! หลวงปู่เทศน์ซำนี่ จั๊กเพินว่าอีหยัง บ่จั๊ก ดึงเข่ามาปานควายบักตู้เว้ย"

(พุทโธ พุทโธ นะ พุทธอ้อยสามวา ดึงเข้ามาให้เหลือวาเดียวนั่น ดึงเข้ามาเหลือแขนเดียวนั่น ดึงเข้ามาเหลือศอกเดียวนั่น ดึงเข้ามาเหลือคืบเดียวนั่น ดึงเข้ามาอีก ใส่ใจนี่ ปั๊ด!

หลวงปู่เทศน์แค่นี้ไม่รู้ท่านว่าอะไร ไม่รู้ ดึงเข้ามาอย่างกับควายเว้ย)

หลวงพ่อเล่าถึงการสอนภาวนาของหลวงปู่พลางหัวเราะตัวเอง เพราะสมัยนั้นหลวงพ่อก็ยังใหม่ต่อการภาวนา ยังไม่เข้าใจในความหมายในปริศนาธรรมที่หลวงปู่แสดง

และอีกครั้งหนึ่ง เมื่อหลวงปู่สอนเรื่องการวางใจให้พอดี หรือทางสายกลางด้วยปริศนาสั้น ๆ ซึ่งกว่าหลวงพ่อจะแจ่มแจ้งก็ใช้เวลานานพอดู

"นางมะที (มัทรี) บ่สูงบ่ต่ำ บ่ก่ำ บ่ขาว บ่อ้วน บ่พี ก้ำพอดี พองาม"

(นางมัทรี ไม่สูงไม่ต่ำ ไม่ดำไม่ขาว ไม่อ้วนไม่พี พอดีพองาม)

"การทำงานคือการปฏิบัติ" คือปฏิปทาที่เด่นชัดอีกประการหนึ่งของหลวงปู่ หลวงพ่อเล่าว่าตัวท่านเองทำความเพียรเท่าไร ส่วนมากหลวงปู่กลับทำงานอย่างอื่นเสีย จนหลวงพ่อนึกประมาทว่าหลวงปู่คงไม่ค่อยรู้อะไร หารู้ไม่ว่า หลวงปู่ท่านสบายแล้ว มีอยู่วันหนึ่ง หลวงพ่อกำลังเย็บผ้า ร้อนแค่ไหนก็ไม่ยอมพัก รีบเร่งจะให้เสร็จเร็ว ๆ อยากไปทำความเพียรต่อ หลวงปู่เดินมาให้ธรรมะเตือนสติว่า การปฏิบัตินั้นคือการมีสติอยู่ทุกเมื่อไม่ว่าจะทำอะไร การปฏิบัติด้วยความอยากนั้นผิดตั้งแต่เริ่มแล้ว

แม้ข้อวัตรการกราบเพื่อฝึกสมาธิของวัดหนองป่าพงนั้น หลวงพ่อก็ได้แบบอย่างไปจากสำนักของหลวงปู่กินรีนี่เอง ด้วยความรำลึกถึงพระคุณของหลวงปู่ หลวงพ่อได้จัดส่งลูกศิษย์ของท่านจากวัดหนองป่าพงไปอยู่อุปัฏฐากหลวงปู่ที่วัดของท่านเป็นประจำ และจัดส่งบริขารเครื่องใช้ เช่น เภสัชที่จำเป็นไปถวายหลวงปู่อยู่เสมอ กระทั่งวาระสุดท้ายเมื่อหลวงปู่มรณภาพ หลวงพ่อก็

หลวงพ่อทองรัตน์ กนฺตสีโล

ได้เป็นธุระจัดงานฌาปนกิจศพหลวงปู่อย่างเต็มสติกำลัง

สำหรับพระอาจารย์ทองรัตน์นั้น หลวงพ่อเคารพและชื่นชอบปฏิปทาที่ห้าวหาญ อีกทั้งปัญญาบารมีและอารมณ์ขันของท่านมาก หลวงพ่อมักเล่าพฤติกรรมแปลก ๆ แผลง ๆ ของพระอาจารย์ทองรัตน์ให้ลูกศิษย์ฟังเสมอ เป็นต้นว่า มารยาทในการฉันอาหารซึ่งดูไม่งดงามเลย ทั้ง ๆ ที่พระอาจารย์สอนลูกศิษย์ให้ฉันสำรวม และครั้งหนึ่ง เมื่อไปบิณฑบาตในหมู่บ้าน ท่านก็ไปหยุดยืนอยู่ที่หน้าบ้านหลังหนึ่ง เมื่อเจ้าของบ้านเหลือบมาเห็นพระ ก็ร้องว่า "ข้าวยังไม่สุก"

แทนที่พระอาจารย์ทองรัตน์จะเดินจากไป ท่านกลับร้องบอกว่า

"บ่เป็นหยังดอกลูก พ่อสิท่า ฝ่าว ๆ เร่งไฟเข้าเด้อ"

(ไม่เป็นไรลูก พ่อจะคอย เร่งไฟเข้าเถอะ)

ระหว่างพำนักอยู่กับหลวงปู่มั่น และไม่ค่อยได้ฟังเทศน์ พระอาจารย์ทองรัตน์ก็มีอุบายหลายอย่าง ที่ทำให้หลวงปู่มั่นต้องแสดงธรรมให้ฟังจนได้ อย่างเช่นครั้งหนึ่งไปบิณฑบาต ท่านก็เดินแซงหน้าหลวงปู่มั่น แล้วก็ควักเอาแตงกวาจากบาตรออกมากัดดังกร้วม ๆ และอีกครั้งหนึ่ง ท่านไปส่งเสียงเหมือนกำลังชกมวย เตะถีบต้นเสาอยู่อย่างอุตลุดใต้ถุนกุฏิหลวงปู่มั่นนั่นเอง ในขณะที่เพื่อนสหธรรมิกต่างก็กลัวกันหัวหด ผลก็คือ ตกกลางคืน ลูกศิษย์ลูกหาต่างก็ได้ฟังเสียงหลวงปู่อบรมด้วยเทศน์กัณฑ์ใหญ่ทั้ง ๒ ครั้ง

หลวงพ่อเล่าว่า พระอาจารย์ทองรัตน์เป็นผู้อยู่อย่างผ่องแผ้วจนกระทั่งวาระสุดท้าย เมื่อท่านมรณภาพนั้น ท่านมีสมบัติคือมีดโกนเพียงเล่มเดียวในย่ามเท่านั้นเอง

กระทั่งญาติโยมที่อุปถัมภ์อุปัฏฐาก แม้ชาวบ้านในชนบทที่ใส่บาตรด้วยข้าวก้อนเดียวปั้นเล็ก ๆ หลวงพ่อก็รำลึกและสรรเสริญบุญคุณให้ปรากฏอยู่เสมอ และท่านก็ได้ตอบแทนด้วยการแนะนำพร่ำสอน ชี้ทางเดินที่ถูกต้อง เพื่อญาติโยมได้ถึงซึ่งความพ้นทุกข์ตามควรแก่อุปนิสัย

"พอรู้เรื่องของตัวเองบ้างแล้ว ก็จึงได้คิดถึงญาติโยม เห็นบุญคุณทุกหนทุกแห่ง แม้ผู้ใดให้ทานข้าวทัพพีหนึ่งก็คิดถึง ไม่ได้ประมาท ไม่ลืม คิดถึงบุญคุณทุกคน อย่างชาวบ้านต้อง หนองฮีนี่ก็ไม่เคยลืมสักครั้ง มีโอกาสได้มาพูดความจริงให้ฟังบ้าง ไม่บ่อยนัก..."

นอกจากนั้น หลวงพ่อยังสอนลูกศิษย์ลูกหาให้หนักแน่นในคุณธรรมข้อนี้ด้วยเช่นเดียวกัน สิ่งหนึ่งที่ลูกศิษย์ต้องฝึกเมื่อเป็นพระมัชฌิมา คือ ๕ พรรษาขึ้นไป ก็คือให้ธรรมเป็นทานแก่ญาติโยม ซึ่งหลวงพ่อให้พูดออกจากใจ ไม่ให้เตรียมข้อความล่วงหน้า ระมัดระวังไม่ให้เทศน์ด้วยหวังความเคารพ คำสรรเสริญ ชื่อเสียง เอกลาภ ฯลฯ แต่พูดด้วยเมตตา ด้วยความหวังดีต่อผู้มีอุปการะคุณแก่ตน เพราะหลวงพ่อพิจารณาแล้วว่า ทานที่ญาติโยมถวายนั้นเป็นเรื่องใหญ่

"เรื่องให้อาหารการขบฉัน ให้เสนาสนะ ยาบำบัดรักษาโรค เหล่านี้น่ะไม่ใช่เรื่องเล็ก ๆ เขาส่งเสริมให้เราไปพระนิพพานนะนี่ ถ้าไม่มีอาหารการฉันนี้ไปไม่ไหวแล้ว นั่งสมาธิไม่ได้..."

ท้ายที่สุด แต่ไม่ใช่สุดท้ายที่หลวงพ่อระลึกถึง องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงเป็นบุพการีของพุทธบริษัท โดยเฉพาะนักบวชทุกรูปได้ชื่อว่าเป็นลูกพระตถาคต พระมหากรุณาธิคุณอันได้แก่ พระเมตตาคุณ พระปัญญาคุณ และพระบริสุทธิคุณ จึงเป็นสิ่งที่แนบแน่นในจิตใจของหลวงพ่ออยู่ตลอดเวลา ท่านกำชับลูกศิษย์ลูกหาอยู่เสมอว่า ให้เคารพเทิดทูนบริขาร คือ บาตร และ จีวร เสมอด้วยหรือยิ่งกว่าชีวิต เพราะบริขารทั้งสองนี้คือมูลหรือมรดกที่พระพ่อ คือ องค์สมเด็จพระศาสดาพระราชทานไว้แก่นักบวชลูก ๆ ของพระองค์ท่านทุกรูปทุกนาม

พระบางรูปใช้จีวรของตนเองปัดฝุ่นแทนผ้าขาวม้า เหมือนไม่รู้ว่าผ้ากาสาวพัสตร์คือธงชัยของพระอรหันต์ บางรูปก็วางบาตรทิ้ง ๆ ขว้าง ๆ เหมือนจะทุบหม้อข้าวตัวเอง แต่หลวงพ่อให้เคารพและประคองบาตรเท่ากับเศียรของพระพุทธรูปทีเดียว คำสอนต่าง ๆ เหล่านี้ที่หลั่งไหลออกจากจิตใจของท่าน ย่อมแสดงถึงความกตัญญูต่อพระมหากรุณาธิคุณของพระบรมครู ที่เต็มเปี่ยมอยู่ในจิตใจของหลวงพ่ออย่างชัดเจน ปฏิปทาของท่านในการแสดงกตเวทีต่อพระองค์ จึงมิได้บกพร่องเลย

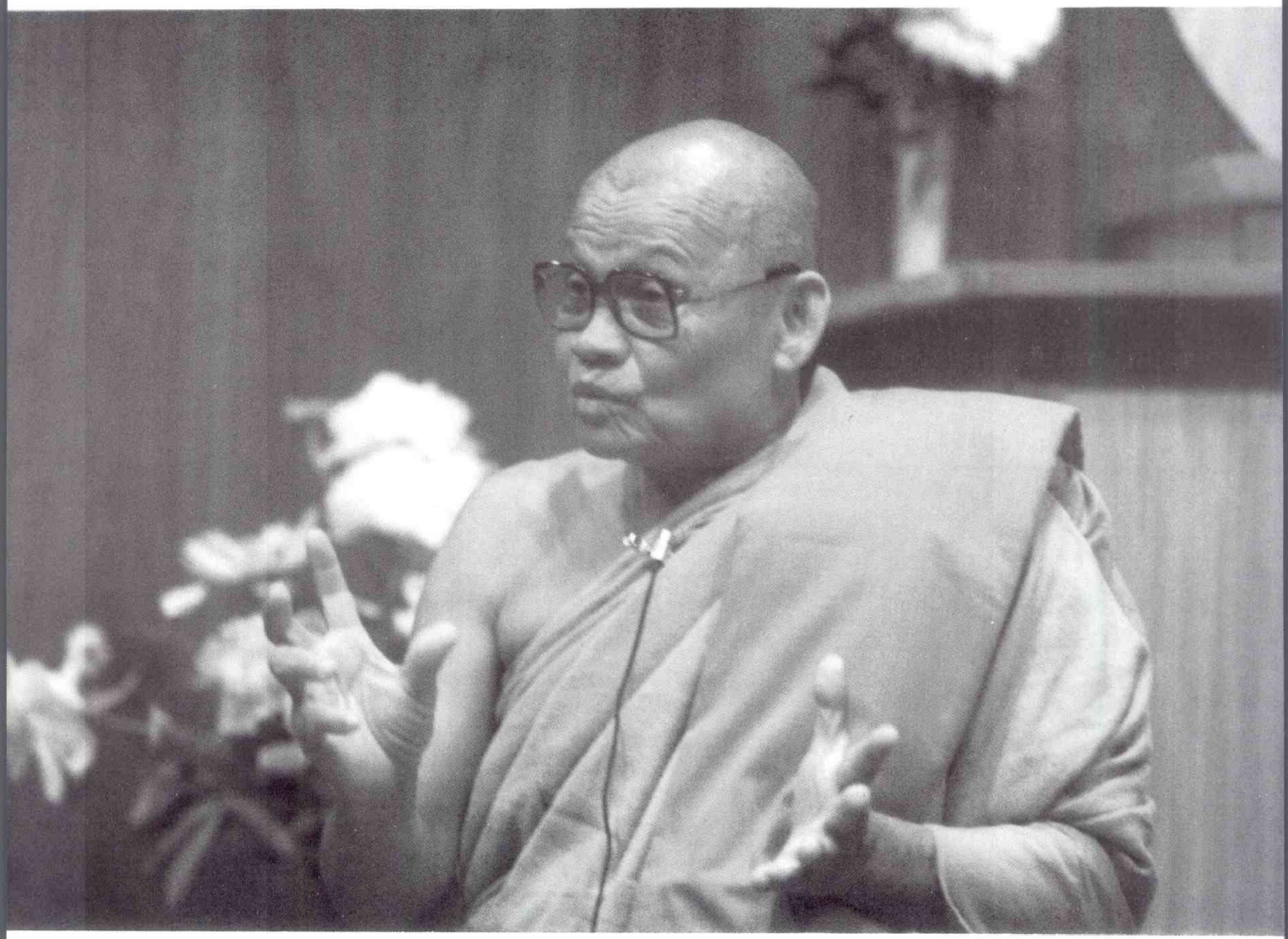

ไม่อยากให้มันทุกข์
ไม่เห็นทุกข์
ไม่รู้จักทุกข์

มันก็ไม่เห็นทุกข์
มันก็ไม่รู้จักทุกข์
มันก็เอาทุกข์ออกไม่ได้

มุ่งสอนสัจ

"ภิกษุทั้งหลาย เพราะได้ตรัสรู้ความเป็นจริงซึ่ง อริยสัจสี่ ตถาคตจึงมีนามอันบัณฑิตกล่าวว่า อรหันตสัมมาสัมพุทธ"

พระพุทธพจน์นี้ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญอันยิ่งใหญ่ของอริยสัจ อันกล่าวได้ว่า เป็นตัวกำหนดพระพุทธศาสนาทีเดียว และอริยสัจนี้เอง คือ หลักธรรมที่พระพุทธองค์ทรงชี้แนะ ให้สาวกเพียรปฏิบัติให้เข้าถึง

"ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้น ในกรณีนี้พวกเธอพึงทำความเพียร เพื่อให้รู้ความเป็นจริงว่า นี้คือทุกข์ นี้คือเหตุให้เกิดทุกข์ นี้คือความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ และ นี้คือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์"

สำหรับการปรารภความเพียรเพื่อให้รู้ตามความเป็นจริงนั้น พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงกิจที่นักปฏิบัติพึงกระทำต่ออริยสัจแต่ละข้อ ดังนี้

ทุกข์ - ควรกำหนดรู้
สมุทัย - ควรละ
นิโรธ - ควรทำให้แจ้ง
มรรค - ควรเจริญ

ปฏิปทาที่หลวงพ่อดำเนินมาโดยตลอด ทั้งที่เป็นการปฏิบัติกิจส่วนตัวจนเกิดอานิสงส์ เห็นประจักษ์เป็นปัจจัตตัง ทั้งการปฏิบัติเพื่อประโยชน์ของผู้อื่นในรูปของการอบรมสั่งสอนสานุศิษย์ ล้วนเป็นการดำเนินตามรอยพระยุคลบาท โดยใช้หลักอริยสัจสี่ ที่พระตถาคตได้ทรงชี้แนะเปิดเผยไว้อย่างจริงจัง

แม้บางคนมักมองว่าพระป่าไม่สันทัดปริยัติธรรม สำหรับหลวงพ่อ ถ้าได้วิเคราะห์คำสอนและวิธีการสอนของท่านแล้ว จะเห็นหลักปริยัติแฝงเร้นอยู่ด้วยเสมอ อย่างที่ท่านเคยกล่าวว่า

"คำสอนของผมมันนอกตำรา แต่อยู่ในขอบเขต อาจไม่ถูกคัมภีร์ท่านเขียน แต่มันถูกคัมภีร์สัจธรรม"

อุบายปฏิบัติตามนัยแห่งอริยสัจสี่ ที่หลวงพ่อยึดเป็นหลักในการอบรมสั่งสอนสานุศิษย์ พอมองเห็นได้จากตัวอย่างต่อไปนี้

ทุกข์

หลวงพ่อพยายามให้ศิษย์เห็นทุกข์ตามความเป็นจริง โดยสอนย้ำอยู่เสมอว่า

"ทุกข์เกิดขึ้นมาแล้ว ไม่อยากให้มันทุกข์ มันก็ไม่เห็นทุกข์ ไม่เห็นทุกข์ มันก็ไม่รู้จักทุกข์ ไม่รู้จักทุกข์ มันก็เอาทุกข์ออกไม่ได้ ความจริงทุกข์นี้แหละจะทำให้เราฉลาดขึ้น ทำให้เกิดปัญญา ทำให้เรารู้จักพิจารณาทุกข์ คนเป็นทุกข์ควรพิจารณาทุกข์ มิใช่ว่าหนี ไม่อยากทุกข์ ทุกข์เป็นเครื่อง

ชี้ให้เห็นว่า ตรงนี้ไม่ถูก ตรงนี้ไม่สบาย คนเราก็เหมือนกัน ทุกข์จะพาให้เราไปหาครูอาจารย์และความสงบในที่สุด”

เมื่อการกำหนดรู้ความทุกข์มีความสำคัญมากถึงขนาดนี้ หลวงพ่อจึงให้ความทุกข์ เป็นภารกิจประจำวันที่ลูกศิษย์ต้องเผชิญ แต่โดยธรรมชาติของมนุษย์เรา ไม่มีใครชอบความทุกข์ พยายามหลบหลีกหรือกลบเกลื่อนอยู่เสมอ หลวงพ่อจึงเน้นหนักเรื่องความอดทน ว่าเป็นแม่บทของการปฏิบัติเป็นเครื่องเผากิเลสอย่างยิ่ง

สมุทัย

การฝืนความทะยานอยากในทุกกรณี เพื่อกำจัดต้นเรื่องของความทุกข์ ที่เกิดกลุ้มรุมจิตใจ เป็นแนวทางปฏิบัติที่หลวงพ่อพาพระเณรวัดหนองป่าพงดำเนินอยู่เป็นประจำ

หลวงพ่อเห็นว่า ถ้าไม่ทวนกระแสของตัณหา นักปฏิบัติจะไม่เห็นโทษของมัน จึงกลับหลงยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตัวตนของตน

“...เมื่อทุกข์เกิดขึ้นมาก็รู้จักว่ามันทุกข์ ทุกข์นี่มันเกิดขึ้นมาเพราะอะไร มันจะเห็นอะไรไหม ถ้าเราเห็นตามธรรมดามันก็ไม่ทุกข์ เช่นว่าเราอยู่อย่างนี้ เราก็สบาย อีกวาระหนึ่งเราอยากได้กระโถนใบนี้ เรายกมันขึ้นมา ต่างแล้ว ต่างกว่าแต่ก่อนที่ยังไม่ได้ยกกระโถน ถ้าไปยกกระโถนขึ้นมา มีความรู้สึกว่ามันหนักเพิ่มขึ้นมา มันมีเหตุ หนักมันจะเกิดเพราะอะไร ถ้าไม่ใช่เพราะเราไปยกมัน ถ้าเราไม่ยกมัน มันก็ไม่มีอะไร ถ้าไม่ยกมันก็เบา อะไรเป็นเหตุผล ดูเท่านี้ก็รู้แล้ว ไม่ต้องไปเรียนที่ไหน ถ้าเราไป *ยึด* อะไร อันนั้นแหละเป็นเหตุให้ทุกข์เกิด ถ้าเรา *ปล่อย* มันก็ไม่มีทุกข์”

“...เรื่องปฏิบัตินี้ อาตมาค้นคิดเหลือเกิน เอาชีวิตเป็นเดิมพัน เพราะเชื่อตามที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า มรรค ผล นิพพาน มีอยู่ มันมีอยู่ตามพระองค์ตรัสสอน แต่ว่าสิ่งเหล่านั้นเกิดจากการปฏิบัติ เกิดจากการทรมาน กล้าหาญ กล้าฝึก กล้าหัด กล้าคิด กล้าแปลง กล้าทำ การทำนั้นทำอย่างไร ท่านให้ฝืนใจตัวเอง ใจเราคิดไปทางนี้ท่านให้ไปทางโน้น ใจเราคิดไปทางโน้นท่านให้มาทางนี้ ทำไมท่านจึงให้ฝืนใจ เพราะใจถูกกิเลสเข้าพอกมาเต็มที่แล้ว มันยังไม่ได้ฝึกหัดดัดแปลง มันยังไม่เป็นศีลยังไม่เป็นธรรม เพราะใจมันยังไม่แจ้ง ไม่ขาว จะไปเชื่อมันอย่างไรได้”

“...ถ้าเราพูดแค่ว่าเราตัดไม่ได้ ๆ เอาอันนั้นมาพูด เราก็เป็นนักเลงโตกันหมดทั้งวัดเท่านั้นแหละ อาศัยที่ว่ามันตัดไม่ได้ก็ต้องพยายามสิ ตัดไม่ได้ก็ต้องขุดมัน ขุดกิเลส เกลากิเลส ถ้าตัดไม่ออกก็ขุดมันออก มันเหนียวมันแน่นนี่ ไม่ใช่ว่ามันได้ตามปรารถนาตามใจของเรา จะต้องระวังข้างหน้าระวังข้างหลัง”

“...ถ้าเราไม่ฝืนความรู้สึกของเราในเวลานี้วันนี้ ความเป็นปุถุชนหรืออันธพาลนั้น มันก็ยังฝังอยู่ในสันดานเราเรื่อยไป ที่พระพุทธเจ้าท่านออกบวช ก็เพราะท่านเห็นอย่างนั้น เปลี่ยนแปลงฝืนเรื่อยมา ถ้าหากว่าใครไม่พิจารณาให้แยบคาย ก็จะไม่เห็นความรู้สึกของเจ้าของ”

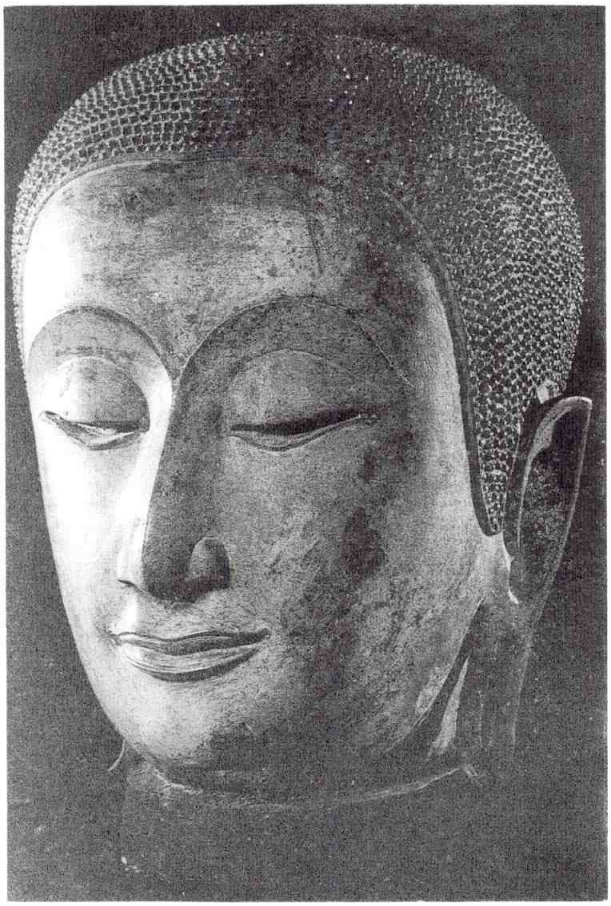

นิโรธ

หลวงพ่อสอนเรื่องนิโรธ ด้วยการกล่าวถึงผลของการปฏิบัติ ซึ่งแต่ละครั้งที่ท่านพูดถึงภาวะจิตที่เห็นธรรมแล้ว ย่อมเป็นแรงบันดาลให้ลูกศิษย์ได้เร่งการปฏิบัติของตนเอง แต่ถ้าจะว่าไปแล้ว นิโรธที่หลวงพ่อแสดงด้วยตัวของท่าน เป็นประจักษ์พยาน ที่ชัดแจ้งถึงผลของการปฏิบัติยิ่งกว่าคำสอนของท่านเสียอีก

"...ผู้ถึงสันติธรรม ย่อมมีจิตใจอยู่อย่าง นอกเหตุเหนือผล นอกดีเหนือชั่ว นอกผิดเหนือถูก นอกสูงเหนือต่ำ นอกดำเหนือขาว นอกแพ้เหนือชนะ นอกเกิดเหนือตาย นอกสุขเหนือทุกข์ มันจะเหมือนกับเราตอบปัญหาของคนซึ่งเรามีเฉลยอยู่แล้ว เราดูเฉลยอยู่แล้ว และเขาก็ออกปัญหามาเราก็ตอบได้ทันทีเลย ทำไม เพราะเฉลยมันมีอยู่แล้ว อันนี้ก็เหมือนกันฉันนั้น ถึงแม้ว่ามันจะเกิดอย่างนั้น มันก็ทำความเกิดนั้นไม่ให้เป็นทุกข์ คือมันเกิดดับ ไม่ใช่มันเกิดเกิด มันเป็นพื้นอยู่แล้ว สิ่งทั้งหลายเหล่านี้ มันจะเกิดมาแล้วก็ให้มันเกิดทีหลัง สิ่งที่เกิดก่อนมันมีอยู่แล้ว อย่างนี้ก็เรียกว่าสติประจำกาลที่ได้ทำ และ คำที่พูดอยู่เสมอ นี่เรียกว่า ปฏิปทาของจิต"

"...เมื่อเรารู้ถึง รูป เสียง กลิ่น รส ทั้งหลายเหล่านี้ตามเป็นจริงแล้ว เห็นชัดอยู่ในดวงจิตของเราว่า สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสามัญลักษณะ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา หมดทั้งนั้น เมื่อได้ยินครั้งใด ก็เป็นสามัญลักษณะอยู่ในใจ เวลาอารมณ์ทั้งหลายมากระทบ ได้ยินก็เหมือนไม่ได้ยิน มิใช่จิตของเราจะไม่มีการงาน สติกับจิตพัวพันคุ้มครองกันอยู่ตลอดกาลตลอดเวลา ถ้าท่านทำจิต

ให้ถึงอันนี้แล้ว ถึงจะเดินไปทางไหน มันค้นคว้าอยู่นี่ เป็นธรรมวิจัยหลักของโพชฌงค์เท่านั้นเอง มันหมุนเวียนพูดกับตัวเอง แก้ ปลด เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่มีอะไรมาใกล้มันได้ มันมีงานทำของมันเอง"

"...จิตของเรามันเป็นอย่างนี้ จะรู้ว่าสุขมันเป็นอย่างนี้ ทุกข์มันเป็นอย่างนี้ มันก็เป็นคนละเรื่องกันอยู่ เวทนามันเป็นอย่างนี้ มันก็เป็นคนละเรื่องกันอยู่ จะเปรียบก็คล้ายกับว่าน้ำมันกับน้ำท่า มันปนอยู่ในขวดเดียวกัน ก็ปนกันได้ น้ำมันก็เป็นน้ำมัน น้ำท่าก็เป็นน้ำท่า"

มรรค

การเจริญมรรคที่เป็นสัมมาปฏิปทาหรือสัมมามรรคนั้น หลวงพ่อย้ำว่าต้องประกอบด้วยองค์ทั้ง ๘ ประการ จะเอาหมวดศีลแต่อย่างเดียว หมวดสมาธิอย่างเดียว หรือหมวดปัญญาอย่างเดียวไม่ได้ ท่านพูดอยู่เสมอเรื่องความสัมพันธ์ขององค์มรรคต่าง ๆ โดยเน้นในแง่ของ ศีล สมาธิ ปัญญา

"...หลักใหญ่ของพุทธศาสนานั้นมีอยู่ ๓ ประการ ถ้าพูดถึงตัวบุคคล ก็คือ กาย วาจา ใจ ถ้าพูดถึงธรรมล้วน ก็คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เช่นว่าศีลก็ดี สมาธิก็ดี จะดำเนินอยู่ได้ มันก็ต้องมีปัญญา บางคนเข้าใจว่าปีนี้ผมจะรักษาศีล ปีหน้าจะทำสมาธิ ปีต่อไปจะทำปัญญาให้เกิด อย่างนี้เป็นต้น เพราะเข้าใจว่ามันคนละอย่างกัน ปีนี้จะทำศีล ใจไม่มั่นจะทำได้อย่างไร ปัญญาไม่เกิด

"วางทุกข์ วางสุข
สงบจากทุกข์ สงบจากสุข
นี่แหละ ทางของสมณะ"

จะทำได้อย่างไร มันก็เหลวทั้งนั้นแหละ ความเป็นจริงนั้น มันก็อยู่ในจุดเดียวกัน ศีลก็ดี สมาธิก็ดี ปัญญาก็ดี เมื่อเรามีศีลขึ้นมาสมาธิก็เกิดขึ้นมาเท่านั้น สมาธิเกิดขึ้นมาปัญญามันก็เกิดขึ้นมาเท่านั้น มันเป็นวงกลมครอบกันอยู่อย่างนี้ มันเป็นอันเดียวกัน เหมือนมะม่วงใบเดียวกัน เมื่อมันเล็ก มันก็เป็นมะม่วงใบนั้น เมื่อมันโตมามันก็เป็นมะม่วงใบนั้น เมื่อมันสุกมันก็มะม่วงใบนั้น ถ้าเราคิดกันง่าย ๆ อย่างนี้ มันก็เป็นธรรมที่เราต้องปฏิบัติ ไม่ต้องเรียนอะไรมากมาย ให้เรารู้มันเถิด รู้ตัวจริงสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ รู้ข้อปฏิบัติของตนเอง"

"...มรรคทั้งแปดนั้น ไม่ใช่อยู่ที่อื่น อยู่ที่กายของเรา ตาสอง หูสอง จมูกสอง ลิ้นหนึ่ง กายหนึ่ง นี่เป็นมรรคแล้ว จิตเป็นผู้เดินมรรค เป็นผู้ทำมรรคให้เกิดขึ้น ให้รู้จักว่ามันผิดมันถูก ผิดก็รู้ ถูกก็รู้ มันจะผิดขนาดไหนก็ช่าง เรารู้ว่าอันนั้นมันคิดผิดเข้าใจผิด ไม่ให้มันดึงดูดเราไปได้ แล้วก็กลับมาให้คงที่ของเราอยู่ มีความตั้งใจมั่นชอบ คือไม่หนีไปกับใคร อารมณ์ถึงไปที่ไหนก็กลับมาตรงนี้ เพราะมันมั่นอยู่แล้วไม่ให้มันขาดจากนี้ไป แค่นี้ก็เป็นสังวรศีลแล้ว เป็นสมาธิแล้ว ปัญญาก็จะเกิดขึ้นมา"

ในเมื่อศีลเป็นบาทฐานของการเจริญสมาธิและปัญญาที่ขาดไม่ได้ หลวงพ่อจึงให้ความสำคัญแก่เรื่องพระวินัยอย่างมาก ถ้าศีลไม่บริสุทธิ์ สมาธิและปัญญาก็ไม่เกิด ท่านเน้นและย้ำเสมอว่า สมาธิที่ถูกต้องจะต้องประกอบด้วยสติและความเพียร และต้องเป็นไปเพื่อปัญญา เพื่อความดับทุกข์โดยตรง ท่านไม่ให้ความสนใจเรื่องที่ไม่เป็นไปเพื่อความดับทุกข์ เช่น เรื่องไสยศาสตร์หรืออิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เป็นต้น

"...การประพฤติศีล สมาธิ ปัญญานี้ ก็เพื่อให้เกิดความเห็นชอบให้มีความเห็นถูก ปราศจากความผิด ไม่มีอื่นนอกจากนี้ไป"

ทางสายกลาง ซึ่งก็ตรงกับอริยมรรคนั่นเอง ก็เป็นสิ่งที่หลวงพ่อกล่าวถึงบ่อย ๆ ท่านให้คำจำกัดความของทางสายกลางง่าย ๆ บางทีเป็นคำเดียวว่า *พอดี* หรืออีกนัยหนึ่ง ท่านพูดถึงการไม่หลงติดในความสุขหรือความทุกข์ เป็นความหมายของทางสายกลาง

"...เมื่อได้เห็นความสุขแล้วให้พิจารณาความสุขนั้น ท่านไม่ให้ติดอยู่ในความสุข คือท่านให้วางทั้งสุขและทุกข์ การวางทางทั้งสองได้นี้ เป็นสัมมาปฏิปทา ท่านเรียกว่าเป็นทางสายกลาง"

น่าสังเกตว่า อริยสัจที่สามคือนิโรธนั้น แม้หลวงพ่อกล่าวหรือพรรณนาถึงน้อย เนื่องจากเป็นภาวะที่เป็นปัจจัตตัง แต่ละคนต้องสัมผัสเอง กลับมีความสำคัญเป็นอันมากในการฝึกสอนพระเณรของท่าน เพราะความเชื่อมั่นของลูกศิษย์ในคุณธรรมของหลวงพ่อ อยู่ที่การได้เห็นนิโรธในตัวท่าน ซึ่งทำให้การอบรมสั่งสอนมีน้ำหนัก ทำให้เกิดความเชื่อถือ เป็นการสอนที่แม่นยำและได้ผล เพราะอุบายการสอนมาจากนิโรธอันล้ำลึกของหลวงพ่อนั่นเอง

แต่โดยเหตุที่เนื้อหาของการสอนอยู่ที่มรรค จึงจะขยายให้เห็นถึงรายละเอียด โดยนำเรื่องของพระวินัยและข้อวัตร ธุดงควัตร (หมวดของศีล) และการเจริญภาวนา เช่นการปฏิบัติทางสมาธิและปัญญา มากล่าวในบทต่อไป

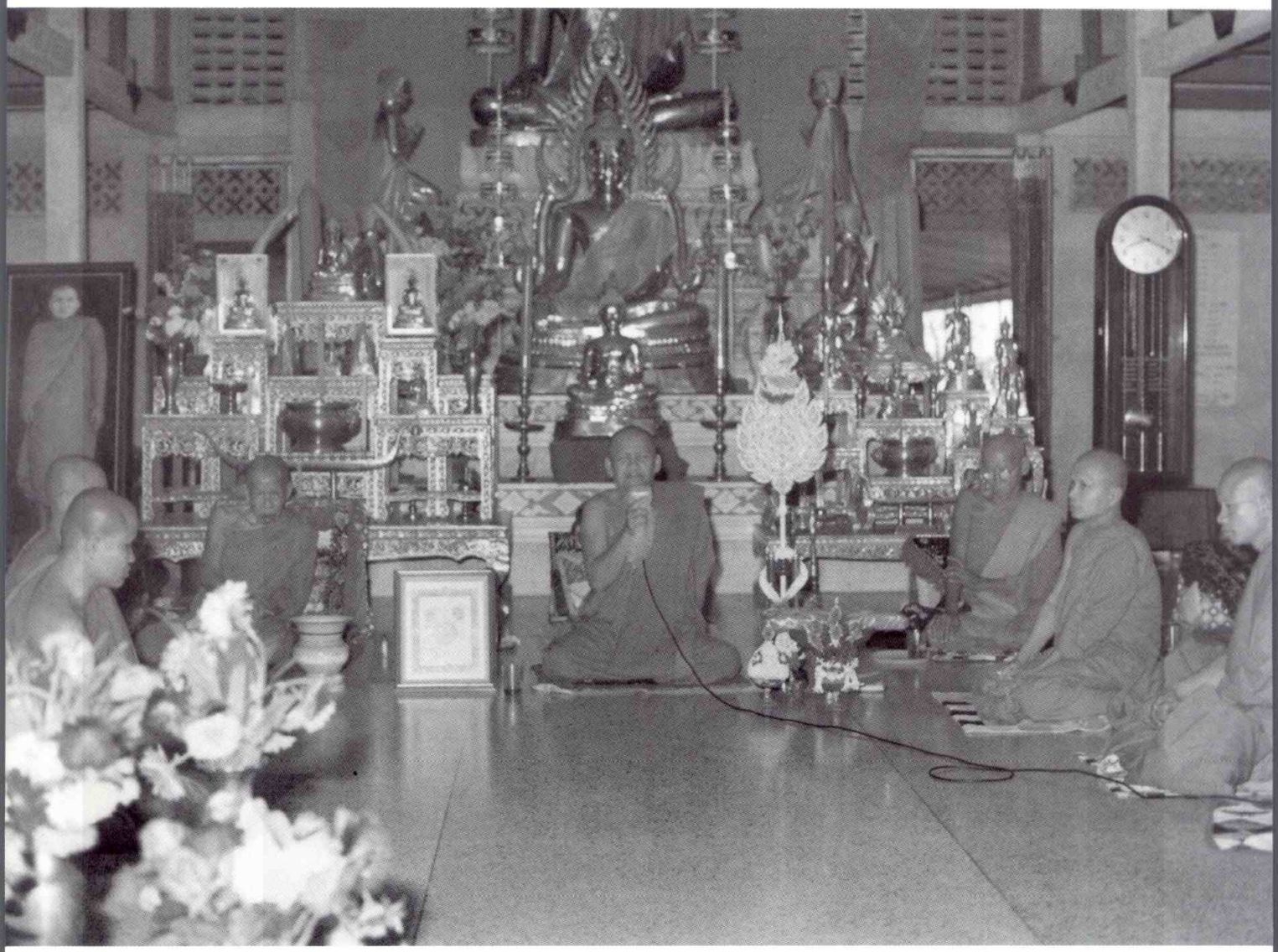

"เธอนั้น ครั้นบวชแล้วอย่างนี้ ย่อมเป็นผู้สำรวมในปาติโมกขสังวร
สมบูรณ์ด้วยมรรยาทและที่เป็นที่เที่ยวไป
มีปรกติเห็นภัยในโทษแม้มีประมาณน้อย
สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาทั้งหลาย"

(สามญฺญผลสูตร)

ศีลของสงฆ์

๑. พระวินัย

ดังได้กล่าวแล้วข้างต้นว่าการสอนศิษย์ของหลวงพ่อเน้นเรื่องเอกภาพของมรรค อย่างที่ท่านย้ำอยู่เสมอว่า ศีล สมาธิ และปัญญา แยกออกจากกันไม่ได้ ในการอบรมพระภิกษุสงฆ์ที่เข้ามาบวชที่วัดหนองป่าพง ท่านจึงเอาศีลของสงฆ์ คือ พระวินัยเป็นหลักใหญ่ ความสำคัญที่หลวงพ่อให้กับพระวินัยดูได้จากคำพูดของท่านเอง

"ถ้าเราไม่รักษาพระวินัยนี่...เท่ากับไม่เคารพพระพุทธเจ้า เพราะท่านเป็นผู้บัญญัติพระวินัยขึ้นมา ฉะนั้นถ้าไม่รักษาพระวินัย ไม่เคารพพระวินัย ก็เท่ากับไม่เคารพพระพุทธเจ้า ถ้าเราเคารพพระพุทธเจ้า เราต้องเคารพพระวินัยด้วยการรักษาพระวินัยอย่างเคร่งครัด ถ้าไม่ทำเช่นนี้ก็ไม่รู้จะบวชมาทำไม แล้วจะเกิดประโยชน์อะไรแก่เรา"

"พระวินัยอยู่ที่ไหน ก็อยู่ที่เรานั่นแหละ เรารักษาไว้พระวินัยก็อยู่ ถ้าไม่รักษา ทิ้ง ๆ ขว้าง ๆ ก็เป็นโจรเหยียบพระศาสนาเท่านั้นเอง"

"ยอมตายก่อนที่จะละเมิดพระวินัย ไม่เสียดายชีวิตเท่าเสียดายพระวินัย"

พระวินัย คืออะไร

พระวินัย คือ ระบบแบบแผนต่าง ๆ ที่กำหนดความประพฤติ ความเป็นอยู่ และกิจการของสงฆ์ทั้งหมด เป็นสิ่งที่ครอบคลุมชีวิตด้านนอกของภิกษุสงฆ์ทุกแง่มุม

พระวินัย ประกอบด้วยสิกขาบทต่าง ๆ มากมาย มีทั้งข้อกำหนด เกี่ยวกับความเป็นอยู่ส่วนตัว ความสัมพันธ์ระหว่างพระภิกษุด้วยกัน ความสัมพันธ์กับคฤหัสถ์ทั้งหลาย ตลอดจนการปฏิบัติต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ระเบียบว่าด้วยการปกครอง และการดำเนินกิจการต่าง ๆ ของสงฆ์ ระเบียบเกี่ยวกับการแสวงหา การจัดทำ เก็บรักษา แบ่งสันปันส่วนปัจจัย ๔ ฉะนั้นเมื่อรวมข้อห้ามและข้ออนุญาตแล้วก็มีมาก จนกระทั่งหลวงพ่อเคยบอกว่านี้ มีเป็นโกฏิเป็นกือ

เหตุผลที่พระพุทธองค์ทรงปรารภในการบัญญัติสิกขาบทแก่สงฆ์มี ๑๐ ประการ

๑. เพื่อความเรียบร้อยดีงามแห่งสงฆ์
๒. เพื่อความผาสุกแห่งสงฆ์
๓. เพื่อกำราบคนหน้าด้านไม่รู้จักอาย
๔. เพื่อความอยู่ผาสุกแห่งเหล่าภิกษุผู้มีศีลดีงาม
๕. เพื่อปิดกั้นความเสื่อมเสีย ความทุกข์ ความเดือดร้อน ที่จะมีในปัจจุบัน
๖. เพื่อบำบัดความเสื่อมเสีย ความทุกข์ ความเดือดร้อน ที่จะมีในภายหลัง
๗. เพื่อความเลื่อมใสของคนที่ยังไม่เลื่อมใส

๘. เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นของคนที่เลื่อมใสแล้ว

๙. เพื่อความดำรงมั่นแห่งสัทธรรม

๑๐. เพื่อส่งเสริมความเป็นระเบียบเรียบร้อย สนับสนุนวินัยให้หนักแน่น

พระวินัยจึงมีอานิสงส์ทั้งในแง่ของการปฏิบัติธรรมส่วนตัวของพระและในแง่ส่วนรวมของสงฆ์

แง่ส่วนตัว

พระวินัยเป็นเครื่องมือกำจัดกิเลสขั้นหยาบ ไม่ให้ความเศร้าหมองทางใจกำเริบ เกิดการล่วงละเมิดด้วยกายและวาจา จนสร้างความเดือดร้อนแก่ตนและผู้อื่น ตามรากศัพท์คำว่า วินัย แปลว่า การนำออก เพราะนำผู้ปฏิบัติตามให้ออกจากนิสัยเก่าที่ยังติดเชื้อจากชีวิตฆราวาส และช่วยปลูกฝังสมณสัญญาให้งอกงามไพบูลย์

คนที่ยังใหม่ต่อพรหมจรรย์ มักไม่อาจคงความสม่ำเสมอในปฏิปทาไว้ได้ ยังหลงอารมณ์บ่อย ๆ สิกขาบทและข้อวัตรปฏิบัติต่าง ๆ ซึ่งไม่เปลี่ยนแปลงตามความรู้สึกหรือความต้องการของใคร จึงเป็นเสมือนมาตรฐานเครื่องวัดการกระทำ เป็นเครื่องเตือนสติที่ดี พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า "ศีลคือเจตนา" และการระลึกรู้อยู่ในศีลของตน ทำให้พระภิกษุผู้เอื้อเฟื้อต่อพระวินัย สามารถมองเห็นเจตนาของตัวเองว่าเป็นกุศลหรืออกุศล ควรประพฤติตามหรือไม่

นอกจากนั้น พระวินัยยังทำให้ผู้ปฏิบัติตามด้วยความเอาใจใส่อย่างจริงจัง เพิ่มความละเอียดถี่ถ้วนขึ้น มีวิจารณญาณที่กว้างไกล เป็นผู้รู้มารยาทและโคจร เคารพคารวะต่อผู้หลักผู้ใหญ่ มีปกติอ่อนน้อมถ่อมตน แม้ในหมู่เพื่อนสหธรรมิกด้วยกัน เป็นผู้ยินดีในความมักน้อยสันโดษ อดทนเลี้ยงง่าย พร้อมที่จะเสียสละประโยชน์ส่วนตนให้กับหมู่สงฆ์อยู่เสมอ

แต่อานิสงส์ของการรักษาพระวินัยที่สำคัญ อยู่ที่จิตเบาสบาย ไม่เดือดร้อน มีความเชื่อมั่นและนับถือในตนเอง ซึ่งทำให้การเจริญสมาธิภาวนาก้าวหน้าเร็วและราบรื่น

อนึ่ง การปฏิบัติที่จิต ภาวนาอย่างขะมักเขม้น แต่ละเลยกิริยาภายนอก หลวงพ่อถือว่าเป็นการสร้างประโยชน์ตนแต่ฝ่ายเดียว ไม่ใส่ใจในประโยชน์ของผู้อื่น จะเรียกว่านักปฏิบัติธรรมที่ครบถ้วนสมบูรณ์ยังไม่ได้ ส่วนการประพฤติปฏิบัติโดยเอื้อเฟื้อต่อพระวินัยนั้น ถือเป็นการประกาศศาสนาไปในตัว เพราะทำให้ผู้ที่มาพบเห็น ที่ยังไม่เคยเลื่อมใสให้เลื่อมใส ที่เลื่อมใสแล้วเกิดความเลื่อมใสยิ่ง ๆ ขึ้นไป ซึ่งข้อนี้ ตรงกับวัตถุประสงค์อันหนึ่งที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติพระวินัยขึ้นคู่เคียงกับพระธรรม บางสำนักสอนว่าไม่ต้องไปจุกจิกจู้จี้เรื่องสิกขาบทต่าง ๆ มากเกินไป ให้มีสติตัวเดียวก็พอแล้ว ครั้งหนึ่งมีพระถามหลวงพ่อว่า ท่านเห็นอย่างไรต่อทัศนะนี้ หลวงพ่อตอบว่า

"จริงแต่ไม่ถูก ถูกแต่ไม่จริง"

แง่ส่วนรวม

พระวินัยเป็นวิธีสร้างชุมชนที่เรียบร้อย อยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข มีบรรยากาศที่เกื้อกูล

ต่อการปฏิบัติธรรม ในเมื่อผู้ที่เข้ามาบวชมักจะมีความแตกต่างกันในเรื่องเชื้อชาติ ชั้นวรรณะ นิสัยใจคอ การศึกษาพระวินัยจึงเป็นเครื่องรับรองความสมานสามัคคีของสงฆ์ ทำให้ทุกรูปไว้วางใจซึ่งกันและกัน ไม่มีความหวาดระแวง หรือทะเลาะวิวาทกัน ไม่มีความแก่งแย่ง ชิงดีชิงเด่นกัน แต่อยู่อย่างมิตรด้วยความเมตตาและเคารพต่อกัน

หลวงพ่อปรารภเรื่องความสามัคคีของสงฆ์อยู่เสมอ เพราะท่านทราบดีว่าเป็นสิ่งรับประกันความมั่นคงและอายุของสงฆ์ และความสามัคคีย่อมอาศัยพระวินัยนั่นเอง หลวงพ่อเห็นว่าความเสื่อมของสถาบันสงฆ์ในปัจจุบันสัมพันธ์กับเรื่องนี้

"เรื่องพระวินัย เรื่องศีลนี่ เดี๋ยวนี้ผมว่าจะมีแต่ชื่อ ตัวศีลจริง ๆ มันไม่ค่อยมี ดังนั้นความสามัคคีกันจึงไม่ตกลง ตกลงกันไม่ได้ ไอ้คนนั้นทำผิด ไม่กล้าตัดสินใจ เพราะอะไร นี่เพราะว่าเราก็เป็นอย่างนั้น มันก็เลยไม่กล้าครับ ก็เลยทิ้งมันไว้อย่างนั้น ไม่มีใครว่าอะไรกัน คนอื่นก็เป็นอย่างนั้น ตัวเราก็เป็นอย่างนั้น ถ้าไปพูดให้คนอื่น มันก็คงแดงขึ้นนี่ครับ ตัวเราก็พร้อมไปด้วย มันเป็นในทำนองนี้ เดี๋ยวนี้มันเป็นอย่างนั้น"

หลวงพ่อเตือนลูกศิษย์ไม่ให้ทำอะไรตามอำเภอใจ แต่ให้ปรึกษาสงฆ์ก่อน (กติกาสงฆ์ข้อที่ ๔) ท่านสอนว่าในเรื่องเกี่ยวกับความสามัคคีของสงฆ์นั้น ไม่ควรนำคำว่านานาจิตตังมาอ้าง เพราะเป็นคนละเรื่อง ความเอกฉันท์ของหมู่สงฆ์ ย่อมอาศัยการลดมานะละทิฏฐิของแต่ละรูป

หลวงพ่อเคยเรียกพระวินัยว่าเป็น ตะแกรงร่อนพระเณร เพราะเมื่อคณะสงฆ์ปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด พระรูปที่มีศรัทธาจริง ๆ เท่านั้น ที่จะอยู่ได้ เมื่อมีกฎระเบียบที่ตายตัวอย่างนี้

ความย่อหย่อนย่อมปรากฏออกมาทันทีตั้งแต่แรก ผู้ปกครองจึงมีโอกาสควบคุมไม่ให้กำเริบเสียหาย เปรียบได้ราวกับน้ำใส แม้มีสีหยดลงไปเพียงเล็กน้อยก็สังเกตเห็นได้ง่าย

การมีมาตรฐานในการประพฤติปฏิบัติที่ไม่ขึ้นกับบุคคลใด แต่ทุกคนยอมรับทำตามด้วยความสมัครใจ ทำให้การปกครองง่ายขึ้น เพราะถ้าต้องมีการตักเตือนว่ากล่าวกันแล้ว ก็ไม่มีใครบ่นได้ว่า ไม่ยุติธรรมหรือเป็นการข่มเหง เพราะครูบาอาจารย์ขนาบลูกศิษย์ในฐานะเป็นตัวแทนพระพุทธองค์เท่านั้น ดังคำอธิบายที่พระอานนท์ให้แก่วัสสการพราหมณ์

"(หาก) ปรากฏภิกษุมีอาบัติ คือ มีโทษที่ล่วงละเมิด อาตมภาพทั้งหลายจะปรับโทษให้เธอปฏิบัติธรรมตามคำอนุศาสน์ การที่เป็นดังนี้จะชื่อว่า พวกภิกษุผู้เจริญทั้งหลายทำการปรับโทษก็หามิได้ ธรรม (ต่างหาก) ปรับโทษ"

ตั้งแต่ที่หลวงพ่อเริ่มบริหารวัดหนองป่าพง ท่านพิจารณาถึงหลักความเจริญและความเสื่อมของสงฆ์อยู่ตลอดเวลา จนท่านตระหนักชัดในความจริงของพุทธพจน์ที่กล่าวว่า "วินัย คือ อายุของพระศาสนา" คือเห็นว่าตราบใดที่คณะสงฆ์มีความเอื้อเฟื้อต่อพระวินัย ความสามัคคีย่อมไม่แตก การปฏิบัติธรรมก็ราบรื่น ฉะนั้น ถึงแม้ว่าบางสิ่งบางอย่างที่วัดหนองป่าพงเปลี่ยนไปตามยุคสมัย เรื่องศีลและข้อวัตร ท่านย้ำอยู่อย่างเสมอต้นเสมอปลาย และผลที่ปรากฏออกมาชัดเจน คือการขยายตัวของคณะสงฆ์เป็นลำดับ ทั้งภายในและภายนอกประเทศ แม้ท่านอาพาธหนักตั้งแต่พฤษภาคม ๒๕๒๔ ก็ยังมีสานุศิษย์เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

การมีระเบียบแบบแผนของพระวินัยเป็นหลักดำเนิน ทำให้พระภิกษุสามเณรทุกสาขาของวัดหนองป่าพงมีความรู้สึกกลมเกลียว เป็นหมู่คณะเดียวกัน เนื่องจากมีแนวทางการปฏิบัติที่ไม่ขึ้นอยู่กับศรัทธาในตัวบุคคล ตอนหลวงพ่ออาพาธหรือมรณภาพแล้ว คณะศิษยานุศิษย์ยังสามารถรักษา

ความสามัคคีของหมู่สงฆ์ไว้ เหมือนดอกไม้ที่ได้รับการร้อยเป็นพวงมาลัย ไม่กระจัดกระจาย แลดูงดงามและเป็นระเบียบเรียบร้อย

หลวงพ่อกล่าวถึงพระวินัย

"การปฏิบัติของเราที่นี่มีรากฐาน คือพระวินัย รวมทั้งธุดงควัตรและการปฏิบัติภาวนา การมีสติ การสำรวมระวังในกฎระเบียบต่าง ๆ ตลอดจนในศีล ๒๒๗ ข้อนั้น ให้คุณประโยชน์อันใหญ่หลวง ทำให้มีความเป็นอยู่อย่างสงบเรียบง่าย ไม่จำเป็นต้องพะวงว่าจะต้องทำตนอย่างไร ดังนั้นจึงพ้นจากการครุ่นคิด และมีสติดำรงอยู่อย่างสงบระงับแทน"

"พระวินัยทำให้พวกเราอยู่กันอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียว และชุมชนก็ดำเนินไปอย่างราบรื่น ลักษณะภายนอกทุก ๆ คนดูเหมือนกัน มีการกระทำอย่างเดียวกัน พระวินัย และศีลธรรมเป็นบันไดอันแข็งแกร่งนำไปสู่สมาธิยิ่ง และปัญญายิ่ง การปฏิบัติอย่างถูกต้องตามพระวินัย และธุดงควัตรทำให้เรามีความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ และจำกัดจำนวนเครื่องใช้สอยของเราด้วย ที่นี่เราจึงมีการปฏิบัติอันสมบูรณ์ตามแบบของพระพุทธเจ้า คือการงดเว้นจากความชั่ว และทำความดี มีความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ ตามความจำเป็นขั้นพื้นฐาน ชำระจิตให้บริสุทธิ์หมดจด โดยการเฝ้าดูจิตและตัวของเราในทุก ๆ อิริยาบถ เมื่อนั่งอยู่ เดินอยู่ หรือนอนอยู่ จงรู้ตัวของท่านเอง"

"พระวินัยของพระสงฆ์ และกฎระเบียบของวัดสำคัญมาก ทำให้เกิดบรรยากาศที่เรียบง่ายและประสานกลมกลืน แต่จำไว้ว่า ความสำคัญของพระวินัยของพระสงฆ์ คือการตั้งใจเฝ้าดูและสำรวจจิต"

"ผู้ปฏิบัติจะต้องมีสติ ต้องพิจารณา จะพูด จะจา จะจับ จะแตะ ทุกอย่างจะต้องพิจารณาก่อนให้มาก ที่เราพลาดไปนั้นเพราะว่าไม่มีสติพอ หรือไม่เอาใจใส่ในเวลานั้น พระวินัยจึงเป็นของก่อกวนกับผู้ปฏิบัติทั้งหลาย และก็มีประโยชน์มากด้วย ไม่รู้สิกขาบทไหนก็ต้องให้รู้ ไม่รู้ก็ต้องไต่ถามผู้รู้ให้รู้"

"พระวินัย ก็คือ รั้วนั่นเอง เหมือนรั้วที่จะให้เราพ้นจากความผิดต่าง ๆ พิถีพิถันกันหน่อยนะ..อันนี้ เรื่องพระวินัยนี้ ถ้าหากว่ามันไม่เห็นในใจของตนมันก็ยาก สำรวมอยู่แล้วมันก็เหมือนกับไม่มีอะไรจะผิด แต่มันกลัวเสมอนะ"

"พระวินัยเป็นเครื่องช่วยในการทำสมาธิภาวนาของท่าน ไม่ใช่อาวุธสำหรับใช้ติชม หรือค้นหาความผิดผู้อื่น ไม่มีใครสามารถฝึกปฏิบัติให้ท่านได้ และท่านก็ไม่สามารถปฏิบัติให้ผู้อื่นได้ จงมีสติ ใส่ใจในการกระทำของท่านเอง และนี่คือแนวทางของการปฏิบัติ"

"พระวินัยนี้ลำบาก ต้องเป็นคนมักน้อย ต้องเป็นคนสันโดษ เป็นคนเห็นภัยในสิ่งที่เป็นโทษ คนไม่รักษาพระวินัย คนไม่ภาวนา กับคนภาวนา อยู่ด้วยกันไม่ได้ มันต้องแยกกันเลย อันนี้เป็นของสำคัญ ดังนั้นจงศึกษาให้เข้าใจ แล้วพิจารณา แล้วก็จำไว้ นาน ๆ ก็มากราบครูบาอาจารย์สักครั้งหนึ่ง เรียนถามตรงนั้นมันเป็นอย่างไร อันนี้นะท่านจะอธิบายปลีกย่อยให้ฟัง เราศึกษาไป

เรื่อย ๆ จนกว่าจะเข้าใจจริง ๆ ในเรื่องพระวินัย”

พระชาข้องใจ

หลวงพ่อมีความกระตือรือร้น ศึกษาหาความรู้ในเรื่องพระวินัยมาตั้งแต่อยู่วัดบ้าน เมื่อมาปฏิบัติเป็นพระธุดงค์กรรมฐาน ก็มักสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้ เกี่ยวกับเรื่องสิกขาบทข้อห้ามต่าง ๆ กับเพื่อนสหธรรมิกด้วยกันเสมอ

ครั้นได้มีโอกาสไปกราบนมัสการหลวงปู่มั่น หลวงพ่อก็ได้ยกปัญหาทางพระวินัยมาเป็นคำถามที่สำคัญ คำชี้แจงที่หลวงปู่มั่นเมตตาตอบให้นั้นเป็นสิ่งที่ประทับใจท่านอย่างยิ่ง และได้ถือเป็นหลักประจำใจในการประพฤติปฏิบัติตลอดมา

ท่านได้เล่าถึงประสบการณ์ในครั้งนั้นให้ลูกศิษย์ฟังอย่างละเอียด ตอนหนึ่งท่านเล่าถึงการศึกษาพระวินัยของท่านว่า

“บางวันผมเอาตั้งแต่ ๖ โมงถึงสว่างเลยนะ องค์ของอาบัติทั้งหมดที่อยู่ในหนังสือบุพพสิกขาผมเก็บเอาไว้ในสมุดพกใส่ย่ามตลอดเวลา ขะมักเขม้นพยายามที่สุด”

“เมื่อพูดถึงเรื่องพระวินัยนี้ ผมเคยฟันเฝือมากเหลือเกิน ผมเคยไปกราบเรียนท่านอาจารย์มั่น ในเวลานั้นเรากำลังจะเริ่มปฏิบัติ แล้วก็อ่านบุพพสิกขาไปบ้างก็เข้าใจพอสมควร ทีนี้ไปอ่าน วิสุทธิมรรค ท่านมาพูดถึง สีลนิทเทส สมาธินิทเทส ปัญญานิทเทส ศีรษะผมมันจะแตกเลย อ่านแล้วก็มาพิจารณาว่ามนุษย์ทำไม่ได้ ทำอย่างนั้นไม่ได้ แล้วคิดไปอีกว่า อันที่มนุษย์ทำไม่ได้นั้น พระพุทธเจ้าท่านไม่สอนหรอก ท่านไม่สอนแล้วท่านก็ไม่บัญญัติ เพราะว่าสิ่งนั้นไม่เป็นประโยชน์ต่อท่าน และก็ไม่เป็นประโยชน์ต่อบุคคลอื่นด้วย สิ่งอะไรที่ใครทำไม่ได้ท่านไม่สอน สีลนิทเทสนี้มันละเอียดมาก สมาธินิทเทสก็ยิ่งละเอียด ปัญญานิทเทสก็ยิ่งมากขึ้นอีก เรามานั่งคิดดู ไปไม่ไหวเสียแล้ว ไม่มีทางที่จะไป คล้าย ๆ ว่ามันหมดทางเสียแล้ว”

ในคราวนั้นก็กำลังกระเสือกกระสนเรื่องปฏิปทาของตนอยู่ มันก็ติดอยู่อย่างนี้ พอดีมีโอกาสไปกราบนมัสการพระอาจารย์มั่น ก็เลยเรียนถามท่านว่า

“ผมจะทำอย่างไร เกล้ากระผมปฏิบัติใหม่ แต่ก็ไม่รู้จะปฏิบัติอย่างไร ความสงสัยมากยังไม่ได้หลักในการปฏิบัติเลยครับ”

ท่านว่า “มันเป็นยังไง”

“ผมหาทางก็เลยเอาหนังสือวิสุทธิมรรคขึ้นมาอ่าน มีความรู้สึกว่ามันจะไม่ไหวเสียแล้ว เพราะว่าเนื้อความในสีลนิทเทส สมาธินิทเทส ปัญญานิทเทส นั้น ดูเหมือนไม่ใช่วิสัยของมนุษย์เสียแล้ว ผมมองเห็นว่ามนุษย์ทั่วโลกนี้มันจะทำไม่ได้ครับ มันยาก มันลำบาก กำหนดทุก ๆ สิกขาบทนี้มันไปไม่ได้ครับ มันเหลือวิสัยเสียแล้ว”

ท่านก็เลยพูดว่า “ท่าน...ของนี้มันมากก็จริงหรอก แต่มันน้อย ถ้าเราจะกำหนดทุก ๆ สิกขาบทในสีลนิทเทสนั้น มันก็ลำบากจริง แต่ความเป็นจริงแล้วนะ ที่เรียกว่าสีลนิทเทสนั้น

สังฆสฺสาหํ นิยฺยาเทมิ สรีรญฺชีวิตญฺจิทํ
ข้าพเจ้ามอบกายถวายชีวิตแก่พระสงฆ์

มันเป็นนิเทศอันหนึ่ง ซึ่งบรรยายออกไปจากจิตใจของคนเรานี้ ถ้าหากว่าเราอบรมจิตของเราให้มีความละอาย มีความกลัวต่อความผิดทั้งหมด นั่นแหละก็จะเป็นคนสำรวม จะเป็นคนสังวร จะเป็นคนระวังเพราะความกลัว"

"เมื่อเป็นอย่างนั้นจะเป็นเหตุที่ว่า เราจะเป็นคนมักน้อย จะไม่เป็นคนมักมาก เพราะว่าเรารักษาไม่ไหว ถ้าเป็นเช่นนั้นสติของเรามันจะกล้าขึ้น มันจะตั้งสติขึ้น จะยืน จะเดิน จะนั่ง จะนอน ที่ไหน มันตั้งอกตั้งใจมีสติเต็มเปี่ยมเสมอ ความระวังมันเกิดขึ้นมา อันใดที่มันสงสัยแล้วก็รับฟังไว้อีก และอันใดที่มันสงสัยแล้วก็อย่าพูดมันเลย อย่าทำมันเลย ที่เรายังไม่รู้จะต้องถามครูบาอาจารย์เสียก่อน ถามครูบาอาจารย์แล้วก็ต้องรับฟังไว้อีก ก็ยังไม่แน่ใจ เพราะว่ามันยังไม่เกิดเฉพาะตัวเอง ถ้าหากเราจะไปกำหนดทุกประการนั้นก็ลำบาก เราจะเห็นว่าจิตของเรายอมรับหรือยังว่า ทำผิดมันผิด ทำถูกมันถูก อย่างนี้เรายอมรับหรือเปล่า" คำสอนของท่านอันนี้เป็นสิ่งที่สำคัญ ไม่ใช่ว่าจะไปรักษาสิกขาบททุก ๆ ข้อ เรารักษาจิตอันเดียวเท่านั้นก็พอแล้ว

"อะไร ๆ ทั้งหมดนี่ท่านดูไปนะ มันขึ้นต่อจิตทั้งนั้น ถ้าท่านยังไม่อบรมจิตของท่านให้มีความรู้ มีความละอาย ท่านก็จะมีความสงสัยอยู่เรื่อยไป วิจิกิจฉาอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นท่านจงรวมธรรมะคำสอนของพระพุทธเจ้าไว้ที่จิต สำรวมอยู่ที่จิต อะไรที่มันเกิดขึ้นมา แล้วสงสัย เลิกมัน ถ้ายัง

ไม่รู้แจ้งเมื่อใดแล้วอย่าพึงทำมัน อย่าพึงพูดมัน เช่นว่า อันนี้ผิดไหมหนอ หรือไม่ผิด อย่างนี้ คือยังไม่รู้ความเป็นจริงแล้ว อย่าทำมัน อย่าไปพูดมัน อย่าไปละเมิดมัน"

"นี่ผมก็นั่งฟังอยู่ ก็เข้ากับธรรมะที่ว่า ธรรมะที่ถูกต้องตามคำสอนของพระพุทธเจ้า

ธรรมอันใดเป็นไปเพื่อความสะสมซึ่งกิเลส
ธรรมอันใดเป็นไปเพื่อความประกอบทุกข์
ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อความกำหนัดย้อมใจ
ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อความมักมาก
ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อความมักใหญ่ใฝ่สูง
ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อความคลุกคลีหมู่คณะ
ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อความเกียจคร้าน
ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อความเลี้ยงยาก

ลักษณะตัดสินพระธรรมวินัย ๘ ประการนั้น รวมกันลงไปแล้ว อันนี้ *สัตถุธรรม* เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า นอกนั้นไม่ใช่"

ไม่มีเจตนาจะทำผิดแล้ว

ในที่สุดหลวงพ่อเล่าว่าท่านได้หยุดการศึกษาทางพระวินัย

"ดูไป ๆ นาน ๆ ผลที่สุดในสมัยทุกวันนี้น่ะ ทิ้งแล้ว ทิ้งเพราะอะไร ? เพราะรู้แล้วว่าจะไม่ทำมันอีกล่ะ ขึ้นชื่อว่ามันเป็นบาปเป็นผิดแล้วจะไม่ทำเป็นอันขาด มันตั้งใจอยู่อย่างนี้มันก็ไม่เป็นบาปมันไม่ผิด เพราะเราไม่มีเจตนาอันใดแล้ว อันนี้เป็นสิ่งที่สำคัญ พระวินัยทุกแง่ทุกมุมน่ะ จะให้จบมันไม่จบหรอก นอกจากที่ตัวเรา"

"ท่านที่มีธรรมะพอสมควร มีที่พึ่งแล้ว ท่านถึงปล่อยวาง สมัยก่อนต้องแบกคัมภีร์พระวินัยไปตั้งหลายปีถึงได้ทิ้งมันน่ะ ทิ้งแล้วมันก็ยังอยู่ จิตมันเป็นธรรมแล้ว ถึงจะไม่มีอะไร มันก็ไม่เป็นอะไร มันก็ไม่เป็นอะไรของมัน ไม่ใช่ว่าไม่สนใจพระวินัย สนใจพระวินัยอยู่ แต่รู้เรื่องของพระวินัยแล้วจะไปรักษาให้หมดทุก ๆ สิกขาบทน่ะตาย ไปเอาจริงเอาจังอย่างนั้นไม่ได้ เรามาถึงพระวินัยแล้วก็วกเข้าไปหาธรรมะ"

แต่อย่างไรก็ตามนี้ไม่ได้หมายความว่า หลวงพ่อเลิกรักษาพระวินัย ท่านก็ยังปฏิบัติตามอย่างเดิม ด้วยความเคารพต่อพระธรรมวินัย และเพื่อเป็นตัวอย่างแก่ศิษย์านุศิษย์ในปัจจุบันและอนุชนรุ่นหลัง

หิริ โอตตัปปะ

คำสอนของหลวงปู่มั่นประทับใจหลวงพ่ออย่างยิ่ง ฉะนั้นเมื่อท่านได้มาเป็นเจ้าอาวาสที่วัดหนองป่าพง หลวงพ่อมักเอ่ยถึงอยู่เสมอ และยืนยันว่า ผู้ใดมีธรรมอันเป็นโลกบาล ๒ ข้อ คือ

ความเกรงกลัว และ ความละอายต่อบาปสถิตอยู่ในใจ ผู้นั้นจะเป็นผู้ที่สมบูรณ์ด้วยศีล มีอาจาระและมรรยาทที่เพียบพร้อม เพราะธรรมหมวดนี้จะครอบคลุมพระวินัยทุกสิกขาบท

"ถ้าหากว่าเราสนใจจริง ๆ จิตใจเราจะต้องละอายต่อบาป กลัวต่อความผิด รู้จิตของตนอยู่ว่าสงสัย แล้วไม่ทำ ไม่พูด เรื่องสมาธินิทเทสก็เหมือนกัน เรื่องปัญญานิทเทสก็เช่นกัน *หิริโอตตัปปะ* อยู่ในหนังสือมันก็เป็นอย่างหนึ่ง ถ้ามันมาตั้งอยู่ในใจของเราแล้วมันก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง"

"พระวินัยทั้งหมดเราอ่านคร่าว ๆ ให้มันรู้จัก ให้มีความละอายมีความกลัวเท่านี้แหละ จะทำอย่างนี้มีความละอายเกิดขึ้นมา แล้วอันนั้นไม่ทำมัน จะถูกหรือผิดก็ช่าง มันยังไม่ทำเลย จะพูดอย่างนี้มันจะผิดหรือถูก เมื่อไม่รู้จักไม่ต้องพูดมันเลย อันใดที่เรายังไม่รู้จัก อย่าเพิ่งทำ อย่าเพิ่งพูด เรียนครูบาอาจารย์ก่อน นี่คือที่รวมของพระวินัย อาย กลัวต่อความชั่วทั้งหลาย แล้วยุงตัวนี้จะเจตนาไปฆ่ามันน่ะ เหมือนกับเราฆ่ามนุษย์คนหนึ่ง มันขนาดนั้น มดตัวนี้เราจะแกล้งไปฆ่ามันก็เหมือนฆ่าวัวตัวหนึ่ง มันขนาดอย่างนั้น จิตใจมันเป็นอย่างนั้น แต่เมื่อยุงมันมากัดเรา เรามีความรู้สึกมันคันนะ เราก็คว้าไปเกาเสีย เอ้อ! อย่างนี้ยุงตายไปมันก็ไม่มีอะไร แต่ก็ยังเตือนให้เรามีสติขึ้นให้มากอีก อย่าประมาท มันต้องเพิ่มไปอย่างนั้นเรารักษาที่เดียวนี้ มันจะครอบทุกสิกขาบทเลยนะ ให้มีความละอายหนึ่ง มีความกลัวหนึ่ง ๒ ตัวเท่านี้แหละ พระวินัยทุกแง่ทุกมุมจะมาตกอยู่ตรงนี้ ๒ คำนี้ มีความอาย มีความกลัวเท่านี้เองก็เป็นธรรมะแล้ว จะต้องเป็นอย่างนี้"

พระนวกะที่เพิ่งบวช ยังใหม่ต่อพระธรรมวินัย มักจะเห็นว่าการรักษาพระวินัยเป็นภาระอันหนัก จะขยับเขยื้อนไปทางไหน ก็มีแต่ความผิดทั้งนั้น รู้สึกอึดอัดใจเหลือเกิน แต่หลวงพ่อเปรียบ

เทียบการบังคับให้จิตที่พยศโหดร้าย ยอมอยู่ใต้ระเบียบแบบแผนของพระวินัย ก็เหมือนการจับเสือโคร่งจากป่ามาใส่กรง ที่แรกมันต้องต่อต้านดิ้นรนกระสับกระส่ายเป็นธรรมดา แต่มันจะค่อย ๆ คุ้นเคย และยอมรับความจริงไปเอง ท่านปลอบใจว่า

"ไม่ใช่ใจเราที่เป็นทุกข์ แต่เป็นกิเลสต่างหาก ที่เดือดร้อน ต้องอดทน" ท่านอุปมาเอาไว้ว่า กิเลส และ ทิฏฐิมานะก็เหมือนกับแผลร้าย พระวินัยเป็นเหมือนเครื่องมือสำหรับใช้แหย่เข้าไปเพื่อทำความสะอาด เอาของเน่าสกปรกออกไป

"พระวินัยนี้จะเป็นของก่อกวนกับผู้ประพฤติปฏิบัติทั้งหลาย และก็มีประโยชน์มากด้วย ไม่ใช่ว่าไม่มีประโยชน์ สมกับที่ท่านว่า ไม่รู้สิกขาบทไหนก็ให้รู้ ไม่รู้ก็ต้องไต่ถามท่านผู้รู้ ถ้าหากว่าเราไม่รู้ตามสิกขาบทอยู่ข้างนอก เราจะไม่รู้เท่าทันอาบัติ"

ใช้ให้เป็น

"กลัวจนตายน่ะแหละ พระวินัยเป็นเหตุให้เดือดร้อนสารพัดอย่าง สำหรับผู้ที่ใช้ไม่เป็น"

แม้ว่าหลวงพ่อจะเน้นให้พระเณรเอาใจใส่กับศีลของตนอย่างจริงจัง ให้เห็นภัยแม้ในอาบัติเล็กน้อย ท่านก็ยังเตือนไม่ให้ยึดติดในพระวินัย

"ศีลหรือพระวินัย และศีลธรรม เป็นสิ่งจำเป็นยิ่งต่อผู้ฝึกปฏิบัติ แต่ต้องไม่ยึดมั่นถือมั่นในกฎเกณฑ์ต่าง ๆ อย่างงมงาย ในการละเมิดข้อห้ามนั้น มันสำคัญที่เจตนา ท่านย่อมรู้อยู่แก่ใจของท่านเอง อย่ากังวลกับพระวินัยให้มากจนเกินไป ถ้านำมาปฏิบัติอย่างถูกต้อง ก็จะช่วยส่งเสริมการฝึกปฏิบัติ แต่พระภิกษุบางรูป กังวลกับกฎเกณฑ์เล็ก ๆ น้อย ๆ มากเกินไป จนนอนไม่เป็นสุข พระวินัยไม่ใช่ภาระที่ต้องแบก"

หลวงพ่อให้ใคร่ศึกษา และจงรักภักดีต่อพระวินัย แต่ไม่ให้เกิดตัวตนว่า เราดี หรือเราบริสุทธิ์ จนชอบเที่ยวเพ่งโทษผู้อื่นที่ไม่เคร่งเท่าตน ซึ่งเป็นการยกตนข่มท่าน และหลวงพ่อให้ระวังไปจนถึงความวิตกกังวลหรือความลังเลสงสัย พูดสั้น ๆ ท่านให้ใช้ปัญญาในการรักษาศีล ท่านเตือนสติลูกศิษย์ว่า พระวินัยเป็นส่วนหนึ่งของมรรค แต่ไม่ใช่เป้าหมายของการปฏิบัติ ท่านบอกว่า

"พระพุทธองค์ตรัสรู้พระธรรมไม่ได้ตรัสรู้พระวินัย และให้เห็นว่าธรรมะลึกซึ้งกว่า เพราะพระวินัยยังอยู่ในเขตของเหตุผล แต่ธรรมะบางส่วนอยู่นอกเหตุเหนือผล"

ความสงสัย

เรื่องความสงสัยในพระวินัย ย่อมมีได้เป็นธรรมดา เนื่องด้วยสิกขาบทมีมาก และในแต่ละสิกขาบทนั้นมีความละเอียดซับซ้อน ถ้าไม่หมั่นศึกษาหรือไม่หมั่นไต่ถามผู้รู้ การรักษาพระวินัยก็จะคลอนแคลนได้ ถ้าผู้รักษาเป็นคนขี้สงสัยก็ยิ่งเสี่ยงต่อความวุ่นวาย

"บางคนอ่านพระวินัยแล้วเป็นอันนั้น ๆ เป็นอาบัติทุกนาทีเลย นี่คือคนไม่มีปัญญา ที่ผมเคยเล่าให้ฟังน่ะ นายคำอยู่ที่บ้านทุ่ง บวช ๓ พรรษานะ เดินจงกรมไปต๊อก ๆ นึกถึงอันนั้นมา อ้าว!

เป็นอาบัติแล้ว แวะไปหาแสดงอาบัติกับท่านที่เดินจงกรมด้วยกัน ท่าน ๆ ผมเป็นอาบัติแล้ว เดินไปอีกก้าวสองก้าว อ้าว! อันนี้อาบัติอีกแล้ว เลยแสดงอาบัติอยู่ตลอดเวลา เลยเป็นบ้าเลย ดูอะไรมันจะเป็นอาบัติไปทั้งนั้น

ผ้าไตรเดียวน่ะบวชเข้ามาแล้ว ภาวนาไปนึกไป ไอ้ผ้านี้ถ้าจะยังไม่ พินทุ* ละกระมัง อ้าว! สงสัยอีกแล้ว ไปเสียสละผ้าใหม่ พินทุใหม่ ทำไป ต่อมาอีก ๓-๔ วันเดินจงกรมไปมา เราพินทุอธิษฐานหรือเปล่าไม่รู้ สงสัยอีกแล้ว ไปเสียสละผ้าอีกแล้ว มาพินทุแล้วอธิษฐานใหม่มาอีก ๕-๖ วันทำไปอีก อื้อ! อธิษฐานออกชื่อผ้าหรือเปล่าก็ไม่รู้ อ้าว! เอาอีกแล้ว ไปเสียสละอีกแล้ว ยิ่งดูพระวินัยไปเท่าไร ยิ่งเกิดความวุ่นวายสงสัยไปหมดทุกแง่ทุกมุมเลย มันเป็นเสียอย่างนี้ บวช ๓ พรรษาน่ะ ไม่มีอะไร สงสัยทั้งนั้น จนพระที่อยู่ใกล้ ๆ กันรังเกียจ เวลาเดินจงกรมก็เพียรหาอาบัติเพียรหาความผิด เดินต๊อก ๆ เดี๋ยวก็ ท่านครับให้ผมแสดงอาบัติหน่อย พระที่อยู่ใกล้ ๆ กันวุ่นวายจนต้องหนี ปลงเท่าไรอาบัติก็ยิ่งไม่หมดเสียที จำเป็นจะต้องสึก นี่สงสัย สึกเสียแล้วมันเกิดนิวรณ์ทำอะไรไม่ได้ มันเกินไป เดี๋ยวนี้สึกไปทำนาไปขายของแล้ว เลยหมดสงสัยไม่มีนิวรณ์"

อีกโอกาสหนึ่ง หลวงพ่อเทศน์อบรมพระภิกษุสามเณรเรื่องความสงสัยว่า "ตะวันยังไม่ ๕ โมง แต่ในเวลานั้นฝนฟ้าอากาศมันครึ้ม ไม่สามารถมองเห็นตะวันได้ ไม่มีนาฬิกา เราก็เลยคิดประมาณเอาว่า มันจะบ่ายไปแล้วกระมัง มีความรู้สึกอย่างนี้จริง ๆ ในจิตใจเราสงสัยอยู่ แต่ฉันอาหารเสีย พอฉันไปได้พักหนึ่ง แสงสว่างจากพระอาทิตย์ก็เกิดขึ้นมา ได้ ๕ โมงกว่าเท่านั้น นี่เป็นอาบัติแล้ว เพราะว่าเผอเรอ ไม่เอื้อเฟื้อ ไม่พิจารณาให้ถี่ถ้วนนี่เอง ไม่สังวรสำรวม

๑. ถ้าหากว่าสงสัยแล้วยังทำอยู่ อย่างนี้ท่านปรับอาบัติทุกกฎ เพราะว่าสงสัย

๒. สงสัยว่าบ่ายแต่ความจริงนั้นยังไม่บ่าย ถูกอยู่ แต่ก็ปรับอาบัติ เพราะไม่สังวรระวังประมาท

๓. ถ้าหากว่าบ่ายไปแล้ว สงสัยว่าไม่บ่าย ก็เป็นอาบัติปาจิตตีย์

ที่ท่านปรับอาบัติทุกกฎนี้เพราะไม่สังวรสำรวม สงสัยอยู่ จะถูกก็ตามจะผิดก็ตาม ต้องอาบัติถ้าหากมันถูกปรับอาบัติหย่อนลงมา ถ้าหากมันผิดก็ปรับอย่างเต็มที่เลย"

อันใดที่สงสัยแล้วอย่าไปพูดมันเลย อย่าไปทำมันเลย ที่เราไม่รู้จะต้องถามครูบาอาจารย์เสียก่อน เมื่อมันเกิดขึ้นกับเรา เราจะเห็นว่าจิตของเรายอมรับหรือยัง ว่าทำผิดมันผิด ทำถูกมันถูก อย่างนี้เรายอมรับหรือเปล่า

"ถ้ายังไม่รู้แจ้งเมื่อใดแล้ว อย่าเพิ่งทำมัน อย่าเพิ่งพูดมัน ถ้าหากว่ายังไม่รู้จักสิกขาบทใดข้ออรรถอันใด ก็ให้ศึกษาให้รู้สิกขาบทนั้นด้วยความพยายาม จงรักภักดีต่อพระวินัย ถึงไม่รู้ ท่านก็ให้ศึกษาข้อนั้นให้รู้ ถ้าไม่เอาใจใส่ก็เป็นอาบัติอีก"

---

* *พินทุ การเขียนรูปวงที่มุมผ้า ตามวินัยบัญญัติ เพื่อทำให้ผ้าเสียความสวยงาม และเพื่อเป็นเครื่องหมายของเจ้าของ*

"อาหารขบฉันที่เขาเอามาถวาย อะไรต่าง ๆ ที่สงสัย ไม่เอา แม้มันจะมีอะไรเลิศประเสริฐเท่าไรก็ไม่เอา ยกตัวอย่าง ถ้าเราอยู่ในป่า ไปบิณฑบาตเขาใส่ปลาส้มให้เป็นห่อ มีแต่ปลาส้มอย่างเดียวเท่านั้น มาเปิดดูเห็นเป็นปลาส้มไม่สุกดีเลยทิ้ง ฉันข้าวเปล่า ๆ ดีกว่า มันไม่กล้าล่วง อย่างนี้จึงเรียกว่า จิตมันเห็น การรักษาพระวินัยก็ง่ายขึ้น"

"ผมงงเกือบจะสึกแล้วจริง ๆ เพราะว่าเห็นความบกพร่องในการกระทำในการปฏิบัติ ในครูบาอาจารย์สารพัดอย่าง ร้อน! นอนไม่ได้เลยบาปจริง ๆ มันบาปโดยความสงสัย สงสัยเท่าไรก็ยิ่งภาวนาไป ยิ่งทำความเพียรไป สงสัยที่ไหนก็ทำไปเรื่อย ๆ ที่นั่นปัญญามันเกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นมาเรื่อย ๆ แต่ก่อนอาบัติทุกกฏไม่รู้เรื่อง ไม่รับฟังอะไรทั้งสิ้น เมื่อมาเข้าใจธรรมะจริง ๆ ถือข้อปฏิบัตินี้แล้ว อาบัติทุกกฏก็กลายมาเป็นปาราชิกเลย"

หลวงพ่อสอนพระวินัย

ในช่วงเข้าพรรษา ที่วัดหนองป่าพงมีการอบรมพระวินัยในตอนเย็นหลังทำวัตรเสร็จตลอดทั้งพรรษา ตำราที่หลวงพ่อใช้เป็นหลักคือ หนังสือบุพพสิกขาวัณณนา แต่งโดยพระอมราภิรักขิต (อมโร เกิด) วัดบรมนิวาส พ.ศ. ๒๔๐๓ ในสมัยรัชกาลที่ ๔ ซึ่งเป็นหนังสือที่มีความละเอียดในสิกขาบทต่าง ๆ อย่างมาก มีทั้งสิกขาบทที่มีมาในพระปาฏิโมกข์ และนอกปาฏิโมกข์ ข้อวัตรปฏิบัติต่าง ๆ อธิบายอย่างพิสดาร เรียกกันสั้น ๆ ติดปากว่า หนังสือบุพพสิกขา อันเป็นหนังสือที่หลวงพ่อได้ใช้ศึกษาหาความรู้ในเรื่องพระวินัยมาตั้งแต่ท่านเป็นพระบวชใหม่ เมื่อมาเป็นครูบาอาจารย์ท่านก็ยังถือเอาหนังสือบุพพสิกขานี้ เป็นบรรทัดฐานของพระวินัย ประจำวัดหนองป่าพง

ตลอดระยะเวลาหลายปี ท่านเป็นคนอ่านและอธิบายสำนวนเพิ่มเติมด้วยตัวท่านเอง ต่อมาก็ได้มอบหมายให้พระรูปอื่นทำหน้าที่นี้แทนบ้าง ท่านเล่าให้ฟังว่า

"การที่มาอบรมพระเณรนี้ ผมก็ยังเอาบุพพสิกขานี้เป็นหลักฐาน ได้อ่านบุพพสิกขา เวลาศึกษาพระวินัยให้พระฟังอยู่หลายปี อยู่วัดป่าพงนี่ผมทั้งนั้นล่ะที่อ่านให้ฟัง สมัยนั้นขึ้นธรรมาสน์เทศน์อย่างน้อยก็ต้อง ๕ ทุ่มหรือ ๖ ทุ่ม บางทีก็ตีหนึ่งตีสองนะ สนใจแล้วก็ฝึกฟัง แล้วก็ไปดูไปพิจารณา ถ้าเรามาฟังเฉย ๆ นี้ ผมว่าไม่เข้าใจแยบคาย ออกจากการฟังแล้ว เราต้องไปดู ไปวินิจฉัยมันถึงจะเข้าใจ"

หลวงพ่อได้ให้คำแนะนำในการศึกษาพระวินัยเพิ่มเติมว่า

"ถ้าจะให้มันดีจริง ๆ น่ะ ถ้าเรามีหนังสืออีกเล่มหนึ่ง เราจะศึกษาพระวินัยของเรา ต้องไปดูในกุฏิของเรา เวลาว่าง ๆ ดูไปพิจารณาไปเรื่อย ๆ แล้วก็เข้ามาฟังธรรม แล้วพิจารณานาน ๆ เมื่อมันไม่เข้าใจก็มาเรียนถามท่าน ๆ ก็ช่วยแนะนำ แต่มันเป็นของละเอียดมากเหลือเกินอันนี้นะ เราจะตามมันไม่ทัน สิ่งที่มันละเอียด ๆ นี้ มันละเอียดเช่นนั้นแหละ เรารักษามันไม่ทันเลย ต้องอาศัยกาลอาศัยเวลานาน ๆ อาศัยศึกษากับครูบาอาจารย์ เรื่อย ๆ ไป และกระทำไปเรื่อย ๆ"

ทดสอบ

สิกขาบทต่าง ๆ ในพระวินัยมีความละเอียดลึกซึ้งมาก บางทีหลวงพ่อใช้เป็นอุบายทดสอบสติของลูกศิษย์ว่า มีความแคล่วคล่องตื่นตัวอยู่เพียงใด เช่น ในกรณีที่พระผู้ใหญ่ไม่สวมรองเท้าหรือไม่มีสิ่งปกคลุมศีรษะ พระผู้น้อยก็ต้องถอดรองเท้าออก หรือลดร่มลง บางครั้งท่านเดินไปกลางแดดโดยเอาผ้าสรงน้ำวางไว้บนศีรษะ ครั้นเมื่อเอาออกแล้วจะย้อนกลับมาดู ถ้าลูกศิษย์รูปไหนไหวตัวช้าไม่รู้จักสังเกต จะต้องถูกท่านดุ

ครั้งหนึ่งขณะพาพระไปธุดงค์ ในเวลากลางคืนหลังจากเทศน์เสร็จ มีโยมพูดขึ้นมาว่า "ไก่ตอนคู่นี้พรุ่งนี้จะเชือดทำอาหารถวาย ท่านเทศน์ถูกใจเหลือเกิน พรุ่งนี้ท่านจะลาไปเสียแล้ว" พอรุ่งขึ้นในมื้อจังหันก็มีทั้งลาบไก่ ต้มไก่ ไก่ย่าง พระที่ติดตามไปด้วยไม่ได้นึกเฉลียวใจคำพูดของโยมเมื่อคืนก่อน ว่าสัตว์ที่เขาเฉพาะเจาะจงฆ่ามาทำอาหารถวาย พระรับไม่ได้ จึงฉันกันใหญ่ แต่หลวงพ่อไม่แตะเลย เพียงแต่ถามว่า

"อร่อยไหมไก่ตอน" แล้วก็จ้องหน้า

"เออ! ช่างไม่คิดอ่าน ไม่รู้สึกรู้สมอะไรเลย แต่ไม่เป็นไรหรอก เพราะท่านไม่รู้ ผมนะพอเห็นไก่เสียววาบเลย"

วินัยทางปฏิบัติ

แม้ในสิกขาบท ๒๒๗ ข้อนั้น จุดประสงค์และวิธีการนำไปใช้ในทางปฏิบัติก็ไม่ชัดเจนเสมอไปทีเดียว เพราะสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในประเทศอินเดีย ซึ่งมีผลต่อการบัญญัติสิกขาบทบางข้อก็ไม่เหมือนกับสังคมในยุคสมัยนี้ เช่น *นุ่น* ที่พระพุทธองค์ทรงห้ามภิกษุใช้ เพราะเป็นของฟุ่มเฟือยในสมัยนั้น กลับเป็นของหาง่ายในสมัยนี้ อนึ่งสิกขาบทบางข้อไม่ได้ระบุรายละเอียดในทางปฏิบัติหรือกล่าวถึงไม่ครบถ้วนกระบวนความ เพราะฉะนั้นการรักษาพระวินัยไม่ใช่การกำกับชีวิตด้วยกฎข้อบังคับเหมือนสมัยโบราณอย่างงมงาย แต่อาศัยการศึกษาเล่าเรียน ค้นคว้าและการพิจารณาเงื่อนไข ที่กำหนดความหนักเบาของอาบัติอย่างละเอียด และใช้สติสัมปชัญญะมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ด้วยเหตุที่สิกขาบทต่าง ๆ มีความลึกซึ้งมากเช่นนี้ และการปฏิบัติในวัดวาอารามต่าง ๆ ในเมืองไทย มักไม่ค่อยตรงกันในรายละเอียดปลีกย่อย จะยกตัวอย่างให้เห็นข้อวัตรมาตรฐานที่หลวงพ่อบัญญัติตามพระพุทธเจ้าอย่างเคร่งครัดดังนี้

อทินนาทาน

ในสิกขาบทปาราชิกข้ออทินนาที่บัญญัติไว้ว่า "ภิกษุถือเอาของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ได้ราคา ๕ มาสกต้องปาราชิก" อันว่า ๕ มาสกนั้นเป็นหน่วยของเงินในสมัยโบราณ ซึ่งในปัจจุบันนี้ยังไม่มีข้อยุติว่ามีราคาเท่าไร สำนักวัดหนองป่าพงจึงได้ถือเอาราคาทรัพย์เพียงหนึ่งบาท เป็นวัตถุแห่งอทินนาทานปาราชิก ภิกษุผู้ต้องอาบัติปาราชิกขาดจากความเป็นพระทันที ฉะนั้นพระต้องระมัดระวังอย่างยิ่ง เมื่อต้องการสิ่งใดแม้ในสิ่งเล็กน้อยก็ต้องขอสงฆ์ก่อน หลวงพ่อเคยอบรมไว้ว่า

"อย่างยาสีฟันน่ะ ไปหยิบมาสักกล่องหนึ่งกลัวคนจะเห็น นี่มันเป็นอาการของอาบัติปาราชิก ของในศาลาหรือที่ไหนก็แล้วแต่ ต้องบอกครูอาจารย์ให้ทราบก่อน ง่าย ๆ อาบัติปาราชิก ไม่ยากเป็นอาการของขโมย มีจิตมัวหมองเป็นขโมย แล้วหยิบของสิ่งนั้นขึ้นมา"

การประเคน

บางสิกขาบทไม่มีรายละเอียดที่บ่งไว้ชัดเจนสำหรับใช้ในทางปฏิบัติ ในกรณีเช่นนี้หลวงพ่อมักจะตั้งข้อวัตรให้รัดกุมเคร่งครัดยิ่งขึ้น เพื่อช่วยในการฝึกสติ เพิ่มความระมัดระวังยิ่งขึ้น เช่น ในพระวินัยไม่ได้วางหลักไว้โดยตรงว่า ในกรณีที่อาหารยังไม่ได้ประเคนแต่พระไปจับต้องเข้าจะเกิดผลในทางปฏิบัติอย่างไร หลวงพ่อจึงตั้งข้อวัตรขึ้นมาว่า ถ้าพระรูปใดจับต้องแล้วแต่ของนั้นไม่เคลื่อนไหว พระรูปนั้นห้ามฉัน แต่ถ้าเคลื่อนออกจากฐานแล้ว พระทุกรูปในวัดจะฉันไม่ได้เด็ดขาด

ในสมัยก่อนที่อาหารการขบฉันยังขาดแคลน วันหนึ่งมีโยมจากอุบลฯอุตส่าห์มาจากเมืองเอาแกงหม้อใหญ่มาทำบุญ พระรูปหนึ่งเผลอไปยกขึ้นมาตักแจกทั้ง ๆ ที่หม้อยังไม่ได้รับการประเคน หลวงพ่อเห็นแล้วก็สั่งส่งหม้อใหญ่นั้นไปให้สามเณรที่นั่งท้ายแถวฉัน เป็นบทเรียนที่เจ็บปวดพอสมควรสำหรับพระสงฆ์ ข้อวัตรเช่นว่านี้ ทำให้พระระมัดระวังตัวมากขึ้นเมื่ออยู่ใกล้อาหาร

สตรี

เรื่องผู้หญิง หลวงพ่อเข้มงวดเอากับลูกศิษย์ของท่านมาก เพราะเป็นที่ทราบกันดีว่า กามราคะเป็นมารตัวสำคัญที่ทำให้พระต้องลาสิกขา เป็นอุปสรรคอันยิ่งใหญ่ต่อการประพฤติปฏิบัติ ในพระวินัยบัญญัติก็มีหลายสิกขาบทที่วางหลักไว้อย่างเข้มงวด เพื่อกำกับการติดต่อกับมาตุคาม ป้องกันความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นก่อนที่จะสายเกินแก้ เช่น ห้ามภิกษุไปไหนมาไหนสองต่อสองกับมาตุคาม ห้ามพูดคุย สำเร็จการนอนการนั่งในที่ลับหูลับตาสองต่อสองกับมาตุคาม จนกระทั่งห้ามมีการถูกต้องสัมผัสเนื้อตัวซึ่งกันและกัน

ที่วัดหนองป่าพง แม้ว่าจะมีแม่ชีอยู่เป็นจำนวนมากก็ตาม แต่แม่ชีกับพระเหมือนอยู่กันคนละโลก โดยมีข้อวัตรที่ห้ามพระ และแม่ชีมีการติดต่อพูดคุยกัน ถ้ามีเหตุจำเป็นก็ต้องผ่านเจ้าอาวาส หลวงพ่อถือว่า พระกับชีปฏิบัติกันอย่างนี้ไม่ใช่เพราะรังเกียจกัน แต่เป็นการให้เกียรติซึ่งกันและกัน หลวงพ่อเองก็ระวังตัวมาก ใต้ถุนกุฏิท่านซึ่งใช้เป็นที่รับแขกก็โล่ง และถ้ามีแขกผู้หญิงมา ต้องมีพระหรือเณรหรือโยมผู้ชายเป็นพยานรู้เห็นสิ่งที่หลวงพ่อสนทนากับผู้หญิงอยู่ด้วยเสมอ ฉะนั้น ไม่เคยมีใครใส่ร้ายท่านในเรื่องผู้หญิงเลย และหลวงพ่อเป็นตัวอย่างที่ดีแก่สานุศิษย์อยู่ตลอดเวลา หลวงพ่อเคยเตือนพระภิกษุสามเณรอยู่เสมอว่า

"ระวังเถอะผู้หญิง อย่าไปใกล้มัน ไม่ใช่ใกล้ไม่ใช่ไกล แค่สายตาไปผ่านพริบ!..เท่านั้นแหละ มันเป็นพิษเลย" ท่านจึงให้ระวัง และเล่าเรื่องที่พระอานนท์เคยกราบทูลถามพระพุทธองค์ว่า

"จะให้ข้าพระองค์ประพฤติกับมาตุคามอย่างไรดี"

"อานนท์ อย่าเห็นเลยดีกว่า"

พระอานนท์ก็คิดไป เอ! มันมีตาจะไม่ให้เห็นคน จะทำอย่างไรหนอ

"ถ้าเหตุมันจะต้องได้เห็น จะให้ข้าพระองค์ปฏิบัติอย่างไร พระเจ้าข้า"

"อย่าพูดดีกว่า อานนท์"

อ้าว! พระอานนท์ก็คิดต่อไปว่า

"ถ้าเหตุจะต้องให้พูดมีอยู่ จะให้ข้าพระองค์ปฏิบัติอย่างไรพระเจ้าข้า เช่นว่าเราเดินทางไปไม่รู้จักทาง เราหลงทางนะ เห็นผู้หญิงเดินผ่านมา เราก็จำเป็นจะต้องถาม"

"ถ้าเหตุจะให้ถามมีอยู่ ก็ให้มีสติ"

"เห็นไหม ครั้งแรกท่านว่าไม่เห็นมันเลยดีกว่าผู้หญิงนี่ ตัดเบื้องแรก ไม่ให้เห็นดีกว่า เหตุจะต้องเห็นมีอยู่ ก็ไม่ต้องพูด เหตุจะต้องพูดมีอยู่จะทำยังไง ต้องมีสติให้มาก นี่คือการปฏิบัติต่อสตรีเพศ สายตามันประสบกันเท่านั้นแหละ ใจมันจะขาดอยู่ตั้งเดือนสองเดือน บางทีจนตายแหละ แม้แต่ที่นั่ง มันลุกไปใหม่ ๆ ตรงนั้นยังนึกอยากจะไปคลำเลย นั่นแหละตัณหาละนั่น ไปแล้วก็ยังเห็นหน้ากันอยู่ มันเป็นนิมิตอย่างนั้น เราจะไปนั่งคุยกันสองต่อสอง หนูเป็นอย่างงั้น หนูเป็นอย่างงี้ มันก็หนู ๆ อยู่นั่นแหละ ๓ ปีมันก็ยังหนู ๆ อยู่ในหู ในใจนั่นแหละ เสียหายมาก อย่าไปคลุกคลีมันเลย อันตรายของเราอันนี้"

ปวารณา

ปวารณา คือการที่ทายกทายิกาผู้มีศรัทธา ได้เชื้อเชิญให้ภิกษุขอได้ซึ่งปัจจัยสี่อันควรแก่สมณบริโภค โดยอาจจำกัดในเรื่องกาล โอกาส และสิ่งของก็ได้ ถ้าพระภิกษุได้ขอสิ่งใดมาจากคนที่มิใช่ญาติ หรือผู้ที่มิได้ปวารณาเอาไว้ก่อน ต้องนำของที่ได้มานั้นมาสละเสียแก่สงฆ์ หลวงพ่อเข้มงวดมากในเรื่องการขอของจากญาติโยม ทั้งยังห้ามการบอกบุญเรี่ยไรในทุกรูปแบบอีกด้วย เพราะท่านถือว่า การขอของหรือเรี่ยไรอย่างพร่ำเพรื่อเป็นการรบกวนญาติโยม และเป็นเหตุให้เขาอาจเสื่อมศรัทธา หลวงพ่อเองแม้จะมีญาติพี่น้องอยู่ใกล้ ๆ วัดก็ตาม ท่านก็ไม่ยอมออกปากขออะไรทั้งสิ้น แม้จะมีญาติโยมได้ปวารณาเอาไว้ คือเปิดโอกาสให้ขอได้ซึ่งปัจจัย ๔ เครื่องสมณบริโภค หลวงพ่อท่านก็มักพูดเตือนอยู่เสมอว่า

"ทำอย่างนั้นไม่ได้นะ ถึงเขาจะปวารณาแล้วแต่ก็ต้องคิดเห็นใจเขาบ้าง เขามีครอบครัวต้องรับผิดชอบ การทำมาหากินก็ลำบาก พวกท่านไม่เคยบริหาร ท่านรู้ไหมบางครั้งบางคราวเงินสักสตางค์ก็ไม่มีในครอบครัวนั้น แม้เขาจะปวารณาก็จริง แต่ก็ต้องดูเหตุ ดูกาลเทศะ ไม่ใช่เห็นเขาปวารณาแล้วนึกอยากได้อะไรก็ไปขอเอา เรื่องที่ไม่จำเป็นก็เกิดจำเป็นขึ้นมา ไม่รู้จักเกรงใจ เป็นการทำตามกิเลสตัณหา เป็นความย่อหย่อน เป็นความวิบัติ"

"อยู่ที่ไหนให้มันเป็นวัวป่า อย่าให้เป็นวัวบ้าน วัวป่ามันอิสระไม่มีใครผูกจมูกจูงจมูก แต่วัวบ้านมันถูกผูกไว้กับหลัก ไปอยู่ที่ไหนก็อย่าให้โยมอุปถัมภ์อุปัฏฐากจนกระทั่งว่ามันติดไป ไม่ใช่ให้เขามาผูกมามัดเหมือนวัวบ้าน อยู่ให้เป็นอิสระเหมือนวัวป่า จะอยู่ก็ได้จะไปก็ได้"

ทางฝ่ายญาติโยม หลวงพ่อก็เคยเทศนาอบรมชี้แจงว่า

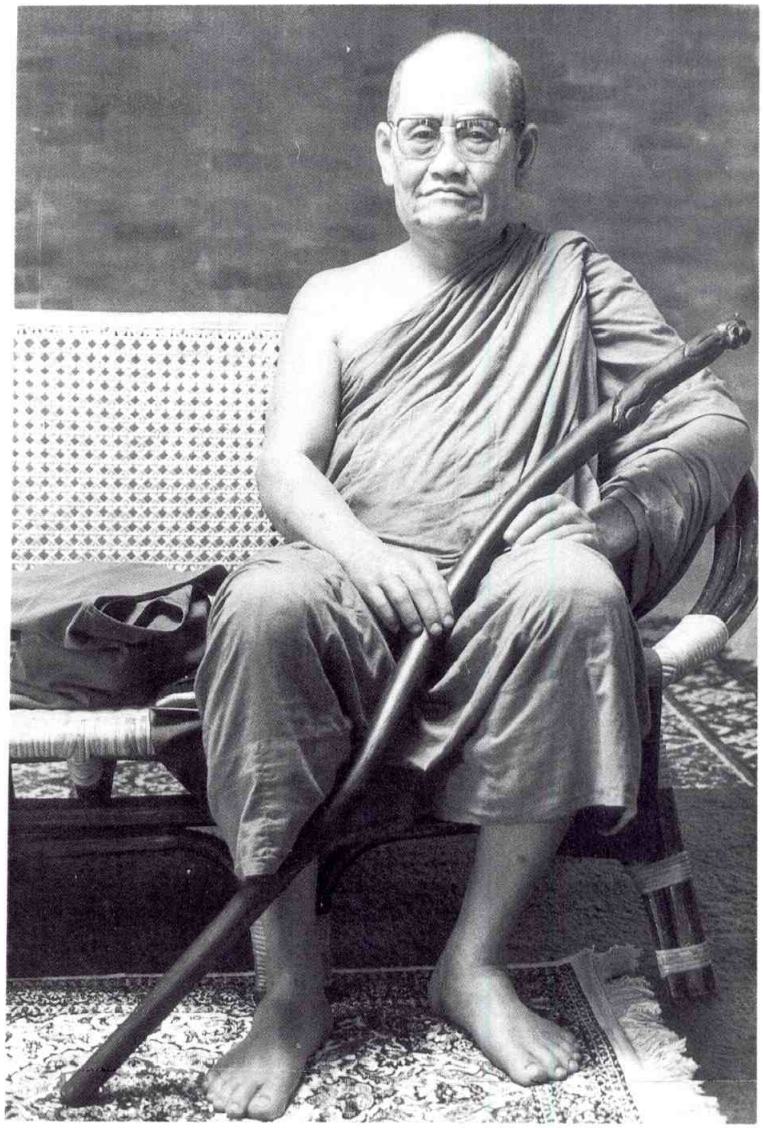

"ต้องพิถีพิถันหน่อยนะ พระวินัยนี่"

"เรื่องปวารณา อาตมาจะขอพูดเพิ่มให้เข้าใจ เราจะปวารณาโดยปากเปล่าก็ได้ เช่น พระพุทธเจ้าสอนว่า ข้าพเจ้าขอปวารณาปัจจัยสี่แก่พระคุณเจ้าตลอดชีวิตก็ได้ เดือนหนึ่งก็ได้ ๕ เดือนก็ได้ ๗ วันก็ได้ ปวารณาของที่สำคัญอย่างค่ารถค่าเรือ ไม่ใช่ให้ร่ำให้รวย ให้ขอได้ในปัจจัยสี่ หยูกยาอะไรต่าง ๆ เหล่านี้เพื่อบำบัดโรค ทั้งครอบครัวของกระผมนี้ขอปวารณาไว้ตลอดชีวิต แต่ต้องปวารณากับพระที่สมควร อย่าไปปวารณากับพระที่ไม่รู้เรื่อง เดี๋ยวจะมาขอเอาให้หมดตัว อะไรที่สมควรแก่สมณะแล้วให้ขอได้ทุกเวลา กระผมไม่อยู่ก็ให้ขอได้ที่แม่บ้านของผมหรือลูกผมก็ได้ การปวารณาเอาไว้อย่างนี้มันเป็นบุญอันเลิศ เป็นบุญอันประเสริฐเลยทีเดียว แม้ว่าเรานั่งอยู่เฉย ๆ ก็เรียกว่าได้บุญอยู่เรื่อย ดีมาก อันนี้ดีมาก ถ้าจะถวายใบปวารณาก็ให้เขียนใบปวารณามีใจความว่า ข้าพเจ้ามีศรัทธาถวายปัจจัยเป็นมูลค่า ๕๐ บาท หรือเท่าไรก็ตาม เมื่อพระคุณเจ้าต้องการปัจจัยอันควร จงเรียกเอาจากไวยาวัจกรเทอญ แล้วถวายใบปวารณาให้พระตัวปัจจัยก็มอบให้ไวยาวัจกรไปอย่างนี้ก็ได้ หรือท่านไปองค์เดียวรับเงินไม่ได้ โยมก็เก็บเอาไว้เองก็ได้ เมื่อท่านต้องการก็ให้เขียนหนังสือมา หรือส่งใครมารับก็ได้ แต่มันยากหน่อย ถ้าหากเอาตามคำสอนของพระพุทธเจ้าจริง ๆ ก็ดีอย่างนี้ เพราะว่าต้องรักษาพระวินัยให้ยืนนานถาวร"

เงินและทอง

เป็นที่ทราบกันดีว่า พระสายปฏิบัติวัดหนองป่าพง มีความเคร่งครัดในสิกขาบทที่เกี่ยวกับเงินทองเป็นอย่างมาก จะไม่มีพระรูปใดที่จับเงินหรือมีปัจจัยเงินทองเป็นส่วนตัวฝากไว้ในธนาคาร ไม่ถือกรรมสิทธิ์ในเงินและทองด้วยวิธีใด ๆ ทั้งสิ้น ซึ่งตามพระวินัยบัญญัติได้มีสิกขาบทว่า

"ภิกษุรับเองก็ดี ใช้ให้ผู้อื่นรับก็ดี ซึ่งทองและเงิน หรือยินดีทองและเงินที่เขาเก็บไว้เพื่อตน *ต้องนิสสัคคิยปาจิตตีย์*" และ

"ภิกษุทำการซื้อขายด้วยรูปิยะ คือ ของที่เขาใช้เป็นทองและเงิน *ต้องนิสสัคคิยปาจิตตีย์*" เงินทองหรือของที่ได้มาต้องนำมาเสียสละแก่สงฆ์จึงจะแสดงอาบัติตก การปฏิบัติอย่างจริงจังต่อสิกขาบทนี้มีอานิสงส์มาก เงินคืออำนาจ การงดเว้นจากการใช้เงินและทอง คือ การสละสิทธิ์ในการบังคับสิ่งนอกตัวให้เป็นไปตามใจ เป็นการทรมานกิเลสที่ดีเยี่ยม สิกขาบทนี้เป็นข้อสำคัญ ที่ทำให้วิถีชีวิตของนักบวชต่างจากของฆราวาส จึงเป็นสิ่งส่งเสริม สร้างสมณสัญญาในจิตสำนึกของพระ อนึ่งในเมื่อคนในโลกส่วนใหญ่หมกหมุ่นแต่ในเรื่องเงินและทอง พระสามารถเป็นตัวอย่างพิสูจน์ให้สังคมเห็นว่า ความสุขที่แท้จริงไม่ได้อยู่ที่วัตถุ ในแง่ของหมู่สงฆ์ สิกขาบทนี้ช่วยสร้างความสามัคคีในหมู่เพื่อนสหธรรมิก บรรยากาศของสำนักปฏิบัติก็เป็นไปอย่างราบรื่น ไม่มีการอิจฉาริษยาหรือแก่งแย่งกันเกี่ยวกับเอกลาภ หลวงพ่อเคยปรารภเรื่องการเก็บสะสมปัจจัยส่วนตัว ซึ่งเป็นการสรุปในเรื่องนี้ที่ดี

"ถ้าผมสิ้นไป พวกท่านทั้งหลายค้นเห็นปัจจัยเงินทองอยู่ในกุฏิผม โอ๊ย! เสียหายหมด เสียหายมาก เสียศักดิ์ศรีของพระปฏิบัติมากที่สุด"

การออกปากขอสิ่งของ หรือเรี่ยไรเงินทองจากญาติโยมทุกรูปแบบ เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่หลวงพ่อเข้มงวดมาก แม้แต่การตั้งตู้บริจาคในวัดก็ไม่มี เมื่อญาติโยมนำเงินมาถวาย ท่านก็ไม่เคยแสดงความยินดี หรือตระหนี่หวงแหน เพราะท่านถือว่าเงินทองไม่ใช่เรื่องของพระ เป็นเรื่องศรัทธาญาติโยม แม่ชีบุญยู้ได้เล่าขยายความให้ฟังว่า

"เมื่อญาติโยมมาถวายปัจจัย ท่านจะมีไวยาวัจกรเป็นผู้เก็บเอาไว้ โดยที่ท่านจะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวด้วย ถ้าเขาจะโกงกินก็กินกันจนอาเจียนนั่นแหละ บางครั้งไวยาวัจกรไม่อยู่ ท่านก็ให้เขาเอาปัจจัยใส่ไว้ในสมุด แล้วท่านก็ไปทำธุระของท่าน ไม่ได้มาใส่ใจกับเรื่องปัจจัยนั้น กลับมาอีกครั้งปัจจัยหายไป เหลือแต่สมุดเปล่า ๆ ก็มี ท่านก็จะไม่ไปโจทก์ขานซักไซร้ไล่เลียงเอากับผู้อื่นว่า ใครมาที่นี่บ้าง เห็นพระเห็นโยมมาที่นี่ไหม ท่านจะว่า เขาไม่มีเขาถึงมาเอา"

ก่อนที่หลวงพ่อจะออกปฏิบัติ ท่านก็ยังจับเงินอยู่ ท่านเล่าให้ฟัง ถึงคราวที่ตัดสินใจเลิกใช้เงิน อย่างเด็ดขาดว่า

"เรื่องพระวินัยนี้ ถ้าหากว่ามันไม่เห็นในใจของตน มันก็ยาก ในเวลาก่อนมาอยู่วัดป่าพงหลายสิบปี ผมก็ตั้งใจจะทิ้งเงิน ตลอดทั้งพรรษา ๒ เดือนกว่า ยังตัดสินใจไม่ได้ จวนจะออกพรรษาแล้ว จับเงินในกระเป๋ามีอยู่หลายร้อยเหมือนกัน ตกลงใจว่าวันนี้จะต้องเลิก เมื่อมันทะลุปุ๋บตกลงว่ามันจะเลิกเท่านั้น เลยสบาย ตอนเช้าถือกระเป๋าสตางค์มาพบเพื่อนองค์หนึ่ง เป็นมหาเปรียญท่านกำลังล้างหน้าอยู่ ผมโยนกระเป๋าสตางค์ให้แล้วว่านิมนต์เถิดท่านมหา เอาไปเถิด เอาไปเรียนหนังสือ ไม่ต้องห่วงผมหรอกผมเลิกแล้ว ตกลงกันแล้วเมื่อคืนนี้ ตกลงกันแล้ว ช่วยเป็นพยานให้ผมด้วย ถ้าผมยังมีชีวิตอยู่ ผมจะไม่แตะต้องเงินทองเป็นอันขาด ตั้งแต่วันนั้นมาผมยังไม่เคยทำอะไรเลย ไม่เคยซื้อ ไม่เคยแลกไม่เคยเปลี่ยน มีแต่ปฏิบัติทั้งนั้นแหละ อะไรต่าง ๆ ก็สำรวมอยู่"

หลวงพ่อเคยพูดถึงการใช้เงินครั้งหนึ่งว่า

"เอาเงินค่ารถหมกไว้ซ่อนไว้ไม่ให้ใครรู้ แต่ตัวเราก็รู้ พระอื่นไม่รู้แต่พระเรานี่ก็รู้ เพราะเราก็เป็นพระเหมือนกัน ร้อนระอุอยู่อย่างนั้น อย่างวัดป่าพงเราไปไหนก็ไม่มีค่ารถ แต่เขาก็ให้ไป มันดีกว่าเราต้องมาหอบสตางค์เสียอีก"

"ความจริงไม่มีเงินไม่ใช่ว่าจะไปไหนไม่ได้ ยิ่งไปได้ดีกว่าเก่า ค่ารถไม่มีก็เดินเอา ทำจริง ๆ เสีย เดี๋ยวเขาก็นิมนต์ขึ้นรถเอง"

หลวงพ่ออธิบายว่า ถ้าเรารักษาสิกขาบทข้อนี้ ก็เป็นการสร้างบารมี ญาติโยมเห็นแล้วก็เลื่อมใส มีจิตศรัทธาที่จะช่วยเหลือ สำคัญที่เราไม่ขอ พร้อมที่จะอดอยู่เสมอ เป็นสิกขาบทที่ช่วยสร้างความมักน้อยสันโดษเป็นหลักชีวิต

เคยมีพระรูปหนึ่งมาต่อรองกับท่านในเรื่องการถือปัจจัยเงินทอง ว่าจะใช้แบบไม่ยึดมั่นถือมั่น หลวงพ่อได้ให้คำตอบเรียบ ๆ ว่า

"ถ้าท่านกินเกลือหมดกะทอไม่เค็ม ท่านก็อาจทำได้"

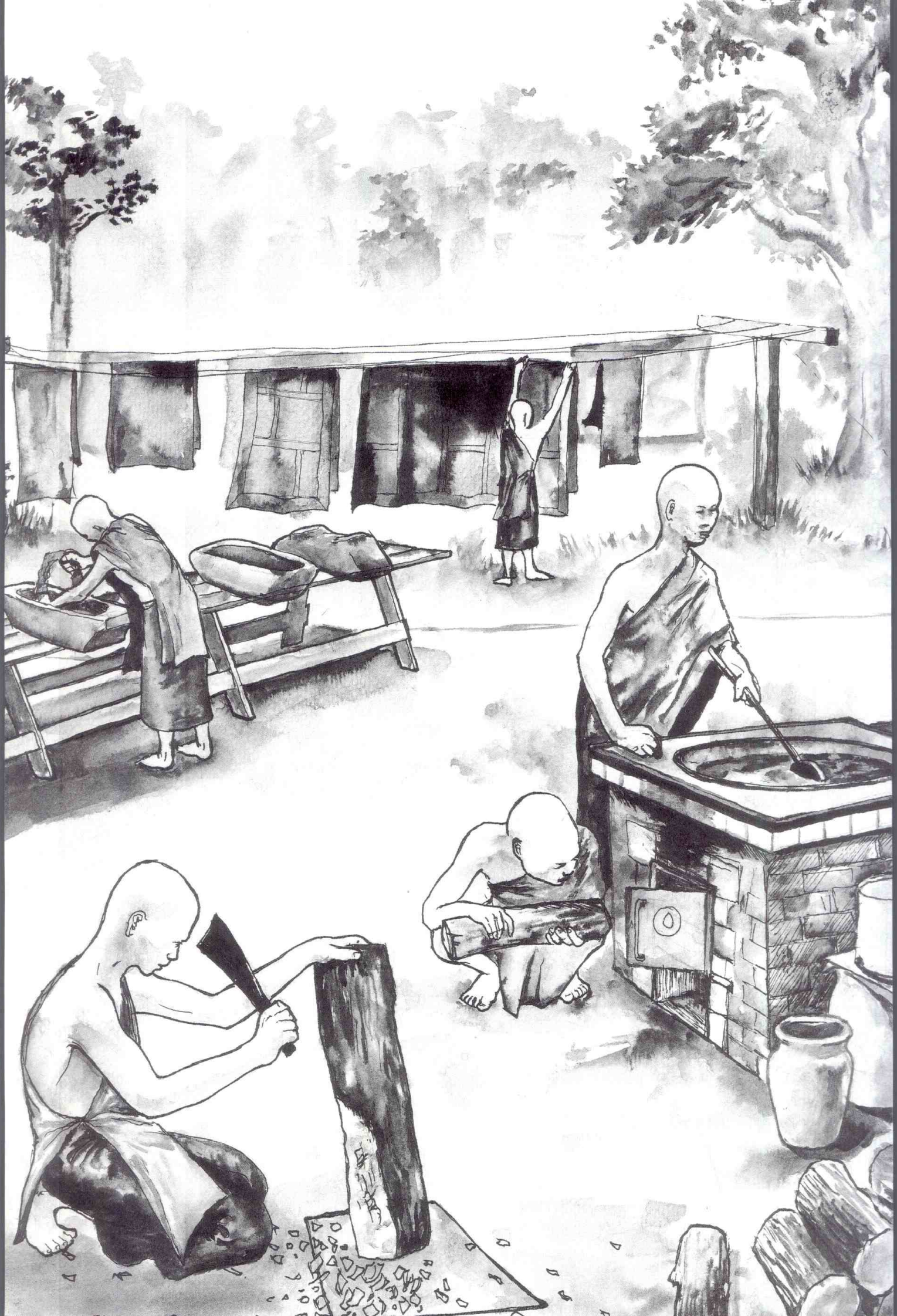

๒. ข้อวัตรปฏิบัติ

นอกเหนือจากสิกขาบท ๒๒๗ ข้อในพระปาฏิโมกข์แล้ว ข้อวัตรปฏิบัติทั้งหลายที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ก็มีอยู่ ๓ หมวดรวมเรียกว่า *อภิสมาจาริกสิกขา* ซึ่งประกอบด้วยทั้งข้อห้ามและข้ออนุญาต เป็นบทกำกับวิถีชีวิตของพระทุกแง่ทุกมุม ตั้งแต่เรื่องการรักษาความสะอาดของร่างกาย การแสดงความเคารพคารวะต่อกัน ตลอดถึงการบริโภคใช้สอยเครื่องบริขาร ศีลประเภทนี้หลวงพ่อพิถีพิถันมากโดยเฉพาะ *กิจวัตร* ๑๔ เป็นเรื่องที่ท่านเน้นเป็นพิเศษในการอบรมพระภิกษุสามเณร ข้อวัตรปฏิบัติทั้งสามหมวดนี้ได้แก่

- วิธีวัตร ว่าด้วยแบบอย่างต่าง ๆ ที่สมณะควรประพฤติ
- จริยาวัตร ว่าด้วยมารยาทที่สมณะควรประพฤติ
- กิจวัตร ว่าด้วยกิจที่สมณะควรกระทำ

ข้อวัตรทั้ง ๓ ประเภทนี้ ล้วนแต่เป็นอุบายส่งเสริมการเจริญสติปัฏฐาน และช่วยให้พระภิกษุมีความละเอียดรอบคอบ และเอาใจใส่ในหน้าที่ของตน พร้อมกับสร้างเสริมความสามัคคีและความดีงามของหมู่สงฆ์

การใช้สอยบริขาร

บริขาร - เครื่องประดับของขันธ์

ผ้าไตรจีวรและบาตร เป็นบริขารหลักของพระภิกษุ เป็นเอกลักษณ์ของนักบวชในพระพุทธศาสนา พระท่านไปที่ไหนต้องไม่ขาดจากสิ่งเหล่านี้ ฉะนั้นข้อวัตรที่เกี่ยวข้องกับผ้าไตรและบาตรจึงมีมาก จุดประสงค์ก็เพื่อให้พระใช้สอยด้วยความเคารพเอื้อเฟื้อ และไม่ประมาทประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่ง เพื่อให้การใช้สอยบริขารนั้นกลายเป็นส่วนประกอบในการฝึกสติ รายละเอียดของข้อวัตรที่กำกับการใช้สอยจีวรและบาตรมีตัวอย่างดังนี้

จีวร

หลวงพ่อสอนลูกศิษย์ลูกหา ให้รู้จักตัดเย็บย้อมผ้าด้วยตนเอง ตามพระวินัยบัญญัติที่มีมาแต่โบราณ ท่านไม่ต้องการให้พระใช้ไตรจีวรสำเร็จรูปที่มีขายตามท้องตลาด เพราะเห็นเป็นการทำลายข้อวัตร และส่งเสริมความประมาทมักง่าย ไม่ช่วยให้เกิดสมณสัญญา หรือซาบซึ้งในความศักดิ์สิทธิ์ของผ้ากาสาวพัสตร์

การตัดผ้าก็ตรงตามตำราคือแบบคันนาของชาวมคธ เป็นกระทงมีเส้นคั่นในระหว่างดุจคันนาขวางเรียกว่า *ขัณฑ์* ผ้าสบงนิยมใช้ ๕ *ขัณฑ์* ถ้าเป็นจีวรหรือสังฆาฏิ นิยมใช้ ๗ หรือ ๙ ขัณฑ์แล้วแต่ขนาดของผ้า เมื่อวัดผ้าได้ขนาดแล้วก็นำมาเย็บล้มตะเข็บ ถ้าเป็นผ้าสังฆาฏิจะใช้ผ้า

๒ ผืนประกบโดยซ่อนตะเข็บไว้ใน เสร็จเรียบร้อยก็นำไปย้อมด้วยน้ำแก่นขนุนที่เคี่ยวเข้มข้น จากนั้นก็นำผ้าผืนใหม่ที่ตนทำเสร็จนั้นมาให้ครูบาอาจารย์พิจารณา เมื่อท่านเห็นว่าใช้ได้แล้วจึงขอจากสงฆ์เพื่อนำไป พินทุ อธิษฐาน ใช้ต่อไป โดยต้องถอนอธิษฐานสละผ้าผืนเก่าด้วย เพราะใช้ไตรจีวรได้เพียงสำรับเดียว

การรักษาผ้าจีวรที่ย้อมด้วยแก่นขนุนนี้ ต้องใช้ความระมัดระวังอย่างมาก ต้องซักด้วยน้ำแก่นขนุนต้มเดือดเท่านั้น ถ้าใช้ผงซักฟอกสีจะหลุดออกหมดและจะมีกลิ่นเหม็นด้วย เวลาตากแดดต้องพลิกกลับไปมาเป็นระยะ มิฉะนั้นจะปรากฏรอยเส้นเชือกที่ผ้า เมื่อผ้าแห้งพอหมาด ๆ ก็นำเข้าตากในที่ร่มต่อ ไม่ทิ้งผ้าไว้กลางแดด ตามพระวินัยนั้นบัญญัติว่าตั้งแต่ก่อนอรุณสว่าง ต้องนำผ้าไตรจีวรติดตัวไว้ให้ครบสำรับอยู่เสมอ แม้ว่ากำลังทำกิจอะไรอยู่ก็ตาม เช่นถ้าต้องปัดกวาดเช็ดถูเสนาสนะ ท่านมักพาดไตรจีวรไว้บนบ่า แล้วเอาเชือกมัดไว้กับอก การปล่อยปละละเลยวางผ้าทิ้งไว้ห่างจากตัวเป็นอาบัติ *นิสสัคคิยปาจิตตีย์*

ข้อวัตรข้อหนึ่งที่พระส่วนมากปฏิบัติด้วยความจำใจมากกว่าความพอใจ โดยเฉพาะในหน้าแล้งก็คือ ข้อที่เกี่ยวกับการครองผ้าออกบิณฑบาตซึ่งกำกับว่าพระต้องห่มจีวรซ้อนด้วยสังฆาฏิ (เว้นแต่มีเหตุจำเป็น เช่น ฝนตก) ขากลับจากหมู่บ้าน บาตรก็หนักด้วยข้าวเหนียว แสงแดดก็เริ่มร้อนกว่าจะกลับถึงวัดผ้าไตรก็โชกด้วยเหงื่อ เป็นการฝึกความอดทนที่ทรหดพอสมควร

หลวงพ่อเคยเตือนไม่ให้ละเลยกิจวัตรข้อนี้ว่า

"ไปบิณฑบาตน่ะให้ห่มผ้าซ้อนสังฆาฏิอย่าห่มแต่จีวรผืนเดียว เว้นแต่จำเป็น อันนี้เป็นกิจวัตรของเรา อย่าไปคิดว่ามันน้อย ๆ เห็นมะม่วงไหม ลูกมันน้อย ๆ แต่ต่อไปมันจะเป็นหน่วยใหญ่ กว่าจะใหญ่มันก็มาแต่น้อย ๆ เมื่อมันติดนิสัยแล้วเสียหาย"

การรักษาผ้าต้องละเอียดและรอบคอบ เช่น ผ้าเป็นรูแม้ขนาดเพียงเมล็ดข้าวสารลอดได้ก็ต้องรีบปะทันที ปล่อยไว้ค้างคืนต้องอาบัติ

ผ้าไตรจีวรแต่ละผืนแต่ละสำรับต้องใช้จนเก่าคร่ำคร่า ปะแล้วปะอีก จึงจะได้รับอนุญาตให้ตัดใหม่ได้ หลวงพ่อพยายามอนุรักษ์แบบอย่างการทำผ้าไตรจีวร ที่มีมาแต่ครั้งโบราณกาลไว้ ช่วยให้พระเณรเกิดความภาคภูมิใจในฝีมือของตนเอง ทำให้ใช้สอยห่มคลุมด้วยความทะนุถนอมสมกับศรัทธาของทายกทายิกาที่น้อมนำผ้ามาถวาย

สำหรับผ้านิสีทนะ คือผ้าปูนั่ง หลวงพ่อก็ให้พระเณรถือการใช้ผ้านิสีทนะ ปูรองพื้นนั่งเป็นประจำในการทำวัตรสวดมนต์ฉันอาหาร ขึ้นเทศน์บนธรรมมาสน์ หรือมีกิจนิมนต์ไปฉันหรือไปสวดมนต์นอกวัดก็ตาม เพื่อเป็นการรักษาจีวรมิให้เปรอะเปื้อนหรือครูดสีกับพื้น อันจะทำให้อายุการใช้งานสั้นลง

บาตร

พระวินัยท่านได้วางสิกขาบทเกี่ยวกับการรักษาบาตรไว้อย่างกวดขัน เพราะในสมัย

พุทธกาล บาตรทำด้วยดินเผา ถ้าประมาทเลินเล่อในการรักษาย่อมแตกได้ง่าย แต่ทุกวันนี้วัตถุเจริญมากขึ้นจึงได้เปลี่ยนมาใช้บาตรสเตนเลส แต่ก็ยังคงรักษาธรรมเนียมการระวังรักษาบาตรอยู่เช่นเดิม เพื่อประโยชน์ในการเจริญสติ

หลวงพ่อสอนพระภิกษุสามเณรให้ถือบาตรเป็นเสมือนเศียรของพระพุทธเจ้า ก่อนจะวางหรือเก็บบาตรลงที่ใด ก็ให้พิจารณาอย่างรอบคอบเสียก่อน ไม่วางในที่ ๆ จะเป็นอันตรายแก่บาตร เช่นบนพื้นแข็ง หรือที่ ๆ บาตรจะตกลงมาได้ง่าย สมัยก่อนบาตรที่ใช้ทำด้วยเหล็กที่บ่มด้วยไฟ หลวงพ่อจึงไม่ให้ล้างบาตรด้วยผงซักฟอก เพราะจะทำให้เกิดสนิม ต้องใช้ใบไม้ เช่น ใบตะไคร้ หรือใบแต้ว เป็นต้น มาขัดถูแทน เมื่อล้างเสร็จแล้วก็เช็ดให้แห้งแล้วนำออกผึ่งแดดสักครู่ จึงใส่ถลกก่อนนำไปเก็บ เวลาเก็บต้องเผยอฝาไว้เล็กน้อยให้อากาศถ่ายเท จะได้ไม่เกิดกลิ่นเหม็นอับ

มีเหตุการณ์อันหนึ่งที่ครูบาอาจารย์ชอบเล่าให้ศิษย์ฟังในระหว่างการสอนวิธีการรักษาบาตร ครั้งหนึ่งพระที่วัดหนองป่าพงรูปหนึ่งเอาผ้าสรงน้ำใส่ไว้ในบาตร เมื่อกลับถึงกุฏิเอาบาตรไปเก็บก็เปิดฝาบาตรออกเพื่อให้อากาศถ่ายเทแต่เปิดกว้างเกินไป ตกกลางคืนหนูเข้าไปในบาตรก็เลยได้ที่นอนนุ่มสบาย รุ่งเช้าพระรูปนั้นบังเอิญตื่นสาย ได้เวลาบิณฑบาตก็รีบออกไปโดยไม่ได้แวะจัดบาตรที่โรงฉัน ไปถึงหมู่บ้านเมื่อเปิดฝาบาตรเพื่อรับอาหาร หนูก็กระโดดผลุงออกมาทำให้แม่ออก (โยมผู้หญิง) ตกใจ ร้องวี้ดว้ายไปตาม ๆ กัน จนเขาใส่บาตรไปหลายคนแล้ว ท่านเจ้าของบาตร จึงเพิ่งสังเกตว่า ผ้าสรงน้ำยังอยู่ที่ก้นบาตร

หลวงพ่อเคยให้โอวาทแก่พระเณรตอนหนึ่งว่า

"การล้างบาตรหรือเช็ดบาตรอย่ามักง่าย มีดที่ใช้สำหรับตัดอาหารก็เช่นกันต้องล้างให้สะอาด มิฉะนั้นแล้ว ตอนบ่ายถ้าเราเอาไปผ่าสมอ ผ่ามะขามป้อมเพื่อฉัน อย่างนี้ก็เป็นอาบัติได้เหมือนกัน เพราะมีคราบคาวอาหารติดอยู่ นี่คือความละเอียดสุขุมมาก ไม่ใช่ของง่ายนักบาตรก็ดี กาน้ำก็ดี แก้วน้ำก็ดี ถ้าไม่จำเป็นแล้วก็ไม่ต้องใช้ผู้อื่นให้ทำความสะอาดแทน เพราะอาจเกิดการแตกร้าวเสียหายได้ง่าย เราต้องทำเอง ทำให้ละเอียด สิ่งใดที่เป็นความสงสัยในจิตใจของเรา นั่นไม่ดี อาจเป็นความผิดได้ เราต้องเรียนถาม"

บริขารอย่างอื่น เช่น กลดและขาบาตรหลวงพ่อให้พระเณรรู้จักทำเอง โดยพระที่ชำนาญสาธิตให้ผู้ฝึกทำใหม่ งานตัด เหลาชานไม้ไผ่ หรือ หวาย ซึ่งเป็นวัตถุดิบอันสำคัญ ต้องใช้ความตั้งใจ และความอดทนมาก เป็นงานละเอียดที่ต้องใช้เวลาหลายวันกว่าจะเสร็จ หลวงพ่อแนะนำพระเณรให้ใช้การทำบริขารหรือเหลาไม้สีฟัน เป็นอุบายแก้ง่วงในช่วงกลางวัน แต่ในขณะเดียวกันท่านก็เตือนไม่ให้การทำขาบาตรเป็นเหตุของการคลุกคลีพูดคุยกัน และให้ศิษย์ระวังไม่ให้เกิดความโลภ ยึดมั่นถือมั่นในบริขารที่สวยงาม

การเบิกของ

เอกลาภเงินทองหรือข้าวของเครื่องใช้ ที่ญาติโยมมีศรัทธาน้อมนำมาถวายนั้น ตามกติกาสงฆ์ ท่านให้เป็นของส่วนรวมทั้งหมด พระเณรรูปใดมีความจำเป็นใช้ ก็ไปขอเบิกกับพระผู้มีหน้าที่รักษาคลังสงฆ์ หลักการนี้หลวงพ่อได้วางไว้ เพื่อให้เกิดความทั่วถึงและเป็นธรรมในการใช้สอยของสงฆ์ ห้ามสั่งสมบริขาร หรือใช้สอยอย่างสุรุ่ยสุร่าย ท่านสอนศิษย์ให้เป็นผู้รู้ประมาณในการขอและรู้จักเวลาที่เหมาะสมด้วย เพราะยังมีวัดสาขาที่อยู่ในท้องถิ่นทุรกันดาร อีกหลายแห่งที่ขาดแคลนปัจจัย ๔ เครื่องอุปโภคบริโภค วัดหนองป่าพงซึ่งเป็นเสมือนวัดแม่ ก็ต้องมีหน้าที่นำไปจุนเจือตามมีตามได้

พระเถระรูปหนึ่งได้เล่าเรื่องการเบิกจ่ายของจากคลังสงฆ์ให้ฟังว่า

"เกี่ยวกับปัจจัย ๔ นี้ สมัยที่ผมอยู่กับหลวงพ่อเท่าที่ผมเห็น ก็ไม่มีอะไรขัดสน แต่การจ่ายบริขารรู้สึกจะเคร่งครัดมาก การจ่ายผ้าจีวรอย่างนี้ ถ้าไม่เก่าหรือขาดจริง ๆ ก็ไม่ได้รับอนุญาตให้เปลี่ยน ถึงแม้จะเก่าขาดบ้าง บางทีก็ต้องใช้อยู่อย่างนั้น โดยเฉพาะพระเณรบวชใหม่ หรือพระอาคันตุกะ ท่านจะเน้นฝึกให้รู้จักประมาณในเรื่องการขอสิ่งของ ถ้าเป็นพระเก่าอยู่มานานเข้าใจข้อวัตรปฏิบัติพอสมควรแล้ว ก็ไม่ค่อยเคร่งครัดเท่าใด โดยส่วนตัวของหลวงพ่อเองท่านก็เป็นคนธรรมดาอย่างที่สุด ผ้าก็มีเท่ากัน อยู่กุฏิก็ไม่ได้มีอะไรพิเศษ แม้จะมีญาติพี่น้องอยู่ใกล้ ๆ ท่านก็ไม่เคยออกปากขอสิ่งใดมาเพื่อตน มีแต่จะนำมาจุนเจือหมู่คณะเท่านั้น"

การเข้มงวดในเรื่องการเบิกจ่ายสิ่งของนี้ หลวงพ่อถือเป็นอุบายอย่างหนึ่งในการสอนธรรมะ ให้ศิษย์รู้จักพิจารณาดูจิตใจของตนเมื่อไม่ได้ตามปรารถนา พระอาจารย์เลี่ยมได้เล่าปฏิปทาของหลวงพ่อในเรื่องนี้ว่า

"อย่างเช่นบาตรนี้ ถ้าใครอยากได้ลูกสวย ๆ ท่านจะไปเปลี่ยนเอาลูกขี้เหร่มาให้ มันไม่สวย ท่านว่าอย่างนั้น อะไรล่ะที่ไม่สวย ก็ความอยากที่เราแสดงออกมานั่นแหละ"

เรื่องการใช้สอยปัจจัย ๔ นี้ หลวงพ่อได้ให้ข้อคิดเอาไว้ว่า

"พวกเราภิกษุสามเณร ถ้าใครมีความเห็นแก่ตัว คิดแต่จะเอารัดเอาเปรียบผู้อื่นละก็ ผมว่าเรานี้มันโง่กว่าโยมเขา มันเลวกว่าฆราวาสเขา พวกฆราวาสเขาหาเงินทองมาด้วยหยาดเหงื่อแรงงานของเขา หามาด้วยความยากลำบาก เขายังสามารถเสียสละทรัพย์สมบัติของเขาไปซื้ออาหารการขบฉันเครื่องใช้ไม้สอยต่าง ๆ มาถวายพระได้ พระเรานี่ได้ข้าวของมาโดยไม่ต้องออกแรงอะไร และได้มาฟรี ๆ เสียด้วย เมื่อได้มาแล้วก็ไม่อยากจะแบ่งเพื่อน เอาคนเดียว กินคนเดียว ใช้คนเดียว อย่างนี้คิดดูแล้วมันน่าละอายโยมเขาเหลือเกิน ถ้าคิดอย่างนี้ ทำอย่างนี้ ผมว่ามันโง่กว่าโยมเขา สู้โยมเขาไม่ได้"

ข้อกติกาสงฆ์

๑. พระภิกษุสามเณร ห้ามขอของจากคนที่ไม่ใช่ญาติไม่ใช่ปวารณา ห้ามติดต่อกับคฤหัสถ์และนักบวช ที่เป็นวิสภาคกับพุทธศาสนา

๒. ห้ามบอกและเรียนดิรัจฉานวิชา บอกเลข ทำน้ำมนต์ หมอยา หมอดู (ทำและจ่ายแจกวัตถุมงคลต่างๆ)

๓. พระผู้มีพรรษาหย่อน ๕ พรรษา ห้ามเที่ยวไปแต่ลำพังตนเอง เว้นไว้แต่มีเหตุจำเป็นหรือมีอาจารย์ผู้สมควรติดตามไปด้วย

๔. เมื่อจะไปทำอะไรให้ปรึกษาสงฆ์ หรือผู้เป็นประธานเสียก่อน เมื่อเห็นว่าเป็นธรรม เป็นวินัยแล้ว จึงทำ อย่าทำตามอำนาจของตน

๕. ให้ยินดีในเสนาสนะที่สงฆ์จัดให้ และทำความสะอาดเก็บกวาดกุฏิ และถนนที่เข้าออกให้สะดวก

๖. เมื่อกิจสงฆ์เกิดขึ้นให้พร้อมกันทำ เมื่อเลิกให้พร้อมกันเลิก อย่าทำตนให้เป็นที่รังเกียจของหมู่คณะ คือเป็นผู้มีมารยาสาไถย หลีกเลี่ยงแก้ตัว

๗. เมื่อบิณฑบาต เก็บบาตรล้างบาตร กวาดวัด ตักน้ำ สรงน้ำ จัดโรงฉัน ย้อมผ้า ฟังเทศน์เหล่านี้ ห้ามคุยกัน พึงตั้งใจทำกิจนั้นจริงๆ

๘. เมื่อฉันเสร็จแล้ว ให้พร้อมกันเก็บกวาดโรงฉันเสียก่อน แล้วจึงกราบพระพร้อมกัน จึงนำบริขารของตนกลับกุฏิ โดยความสงบ

๙. ให้ทำตนเป็นผู้มักน้อยในการพูด กิน นอน ร่าเริง จะเป็นผู้ตื่นอยู่ด้วยความเพียรและจงช่วยกันพยาบาลภิกษุสามเณรป่วย ด้วยความเมตตา

๑๐. ห้ามรับเงินและทอง และห้ามผู้อื่นเก็บไว้เพื่อตน ห้ามซื้อขาย แลกเปลี่ยน

๑๑. เมื่อเอกลาภเกิดขึ้นในหมู่สงฆ์ ให้เก็บไว้เป็นกองกลาง เมื่อท่านองค์ใดต้องการให้สงฆ์อนุมัติให้แก่ท่านองค์นั้นตามสมควร

๑๒. ห้ามคุยกันเป็นกลุ่มก้อน ทั้งกลางวันและกลางคืน ในที่ทั่วไปหรือในกุฏิ เว้นแต่มีเหตุจำเป็น ถึงกระนั้นก็อย่าให้เป็นผู้คลุกคลี หรือเอิกเกริก เฮฮา (ห้ามสูบบุหรี่ กินหมาก)

๑๓. การรับและส่งจดหมาย เอกสาร หรือวัตถุต่างๆ ภายนอก ต้องแจ้งต่อสงฆ์หรือผู้เป็นประธานสงฆ์ให้ทราบ เมื่อท่านเห็นสมควรแล้ว จึงรับส่งได้

๑๔. พระเณรผู้มุ่งเข้ามาปฏิบัติในสำนักนี้ เบื้องต้นต้องได้รับใบฝากจากอุปัชฌาย์อาจารย์ของตน และย้ายหนังสือสุทธิมาให้ถูกต้องเสียก่อน จึงจะใช้ได้

๑๕. พระเณรที่เป็นอาคันตุกะมาพักอาศัย ต้องนำหนังสือสุทธิแจ้งสงฆ์ หรือผู้เป็นประธานสงฆ์ในคืนแรกและมีกำหนดให้พักได้ไม่เกิน ๓ คืนเว้นแต่มีเหตุจำเป็น

*** ข้อกติกาสงฆ์เหล่านี้ เมื่อผู้ใดฝ่าฝืน สงฆ์มีอำนาจบริหารได้เต็มที่ ***

ประกาศ ณ วันที่ ๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๐

พระอาจารย์ชา สุภทฺโท

ประธานสงฆ์

กิจวัตรในชีวิตประจำวัน

ตะแกรงร่อนพระเณร

การหมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิก พร้อมเพรียงกันทำกิจของสงฆ์ เป็นหัวข้อธรรมหนึ่งในอปริหานิยธรรม ๗ ประการ ที่หลวงพ่อได้ใช้เป็นหลักการเพื่อเสริมสร้างความสามัคคีในคณะสงฆ์วัดหนองป่าพง การทำวัตรสวดมนต์ นั่งสมาธิ ร่วมกันทั้งเช้าและเย็นก็ดี การร่วมกันทำกิจส่วนรวมก็ดี เป็นข้อวัตรที่ฝึกการเสียสละทั้งเวลา และทิฐิมานะ หลวงพ่อให้ถือเอากิจวัตรประจำวันเป็นเครื่องสอบอารมณ์ วัดความรู้สึกพอใจหรือไม่พอใจของตน เช่น ความรู้สึกเมื่อได้ยินเสียงระฆังทำวัตรเช้าตอนตีสาม กับเสียงระฆังฉันน้ำปานะตอนเย็นเหมือนกันหรือไม่ กิจวัตรประจำวันช่วยให้เห็นความกระตือรือร้น ความเบื่อหน่าย ความสงบ ความไม่สงบ ว่าเป็นแค่อารมณ์ที่เกิดแล้วดับไปเท่านั้น ไม่ควรหลงเชื่อว่าเป็นตนหรือของตน ทั้งช่วยให้การปฏิบัติมีอยู่สม่ำเสมอทุกอิริยาบถ การปฏิบัติกรรมฐานเช่นนี้ จึงไม่จำเป็นต้องให้ครูบาอาจารย์มาคอยนั่งสอบอารมณ์ลูกศิษย์อยู่ร่ำไป เพราะกิจวัตรข้อวัตรคือ "ตะแกรงร่อนพระเณร" เป็นเสมือนกระบวนการกลั่นกรองเลือกเฟ้น เฉพาะพระเณรผู้ฝักใฝ่ในสัมมาปฏิบัติ ผู้มีจิตใจปรารภความเพียรอย่างไม่หวั่นไหวในอารมณ์ต่าง ๆ เท่านั้นจึงจะทนอยู่ได้ และจะประจักษ์ผลของความเพียรในที่สุด หลวงพ่อได้กล่าวถึงอานิสงส์ของการปฏิบัติข้อวัตร จากประสบการณ์ของท่านว่า

"สมัยก่อนผมไปอยู่เมืองเหนือได้ไปอยู่กับพระแก่ ๆ พระหลวงตาเพิ่งจะบวชกันพรรษา ๒ พรรษา ผม ๑๐ พรรษาแล้วไปอยู่กับพวกคนแก่ ผมตั้งใจปฏิบัติข้อวัตรมาก ช่วยท่านเหล่านั้นรับบาตร รับจีวร เทกระโถน ทำอะไรต่อมิอะไรสารพัดอย่าง ไม่ได้คิด ว่าทำให้องค์นั้นองค์นี้ แต่คิดว่าเราทำข้อปฏิบัติของเรา ใครไม่ทำเราก็ทำ เป็นกำไรของเรา เป็นเรื่องที่สบายใจ ภูมิใจ พอถึงวันอุโบสถเราก็เข้าไปปัดกวาดในโบสถ์ ตั้งน้ำใช้ น้ำฉัน พวกที่ไม่รู้เรื่องมันก็เฉย แต่เราก็ไม่ว่าเขา เพราะเขาไม่รู้จัก อันนี้ก็ถือเป็นการปฏิบัติได้ เราทำไปตัวเราก็ภูมิใจ ถึงเวลาเดินจงกรมสบาย ภาวนาก็สบาย มันดีมีกำลัง เพราะข้อวัตรของเรามันมีกำลังมากหนุนส่งมา"

ข้างในตื่น ข้างนอกเต็ม

ในระหว่างการทำกิจวัตร ข้อวัตรต่าง ๆ หลวงพ่อสอนให้สำรวมกิริยาอาการภายนอก ส่วนในใจนั้นก็ให้เจริญภาวนา ท่านบอกว่าทุกสิ่งที่เราทำ มันจะไหลออกมาจากส่วนลึกภายใน ถ้าภายในตื่นอยู่ ทำอะไรก็จะไม่มีการขาดตกบกพร่อง

"ที่ไหนเราทำได้ควรทำ ที่วัดของเรา ที่กุฏิคนอื่นก็ดี กุฏิเราก็ดี ที่สกปรกรกรุงรังให้รีบทำเลย ไม่ต้องทำเพื่อใคร ไม่ต้องทำเอาหน้าเอาตาหรอก ทำเพื่อข้อวัตรปฏิบัติของเรา ถ้าเราทำได้เช่นนั้น ก็เหมือนกับว่าได้กวาดของสกปรกออกจากใจของเราอย่างนั้น เพราะเราเป็นผู้ปฏิบัติ อันนี้ให้มีอยู่ประจำใจของเราทุก ๆ คน แล้วความสามัคคีไม่ต้องให้มาร้องเรียกกันให้มาก

อะไรที่เป็นงานหนักงานหนาให้มาช่วยกันทำ อะไรที่ช่วยกันก็ไม่นานหรอกเดี๋ยวก็แล้ว ผมเคยได้พบเรื่องการเอารัดเอาเปรียบเหมือนกัน แต่ผมกลับได้กำไร ไปอยู่ด้วยกันมาก ๆ เอ้า! วันนี้ย้อมผ้ากันนะ เราก็ไปฟันแก่นขนุน ต้มน้ำ พระเณรบางองค์พอต้มเสร็จก็เอาผ้าของตัวมาซักมาย้อม แล้วก็หนีเลย เอาผ้าตาก ไปกุฏินอนสบาย ไม่คอยช่วยเก็บช่วยล้าง เขาคิดว่าเขาสบายแล้ว แต่อันนั้นมันโง่ที่สุด เพื่อนเขาทำแล้วเราไปซุบมือเปิบ ดูเถิดอันนั้นไม่เกิดประโยชน์อะไรเลย กิจที่ควรทำไม่ทำ หลบได้เป็นดีที่สุด อย่างนี้ก็อยู่ร่วมกันไม่ได้"

ตื่นแต่ดึก ลุกแต่เช้า

เหง่ง! เหง่ง! เหง่ง!

ตีสามแล้ว นกกายังละเมอหลับใหลอยู่ แต่พระเณรที่วัดหนองป่าพงต้องรีบกระวีกระวาดลุกขึ้นทันทีที่เสียงระฆังแรกในวันนั้นดังขึ้น บางรูปก็ตื่นก่อนด้วยซ้ำ ขืนนอนบิดซ้ายบิดขวา คงไม่แคล้วเสียท่ากิเลส ถูกมันฉุดให้นอนต่อจนตีสี่ ตีห้า แล้วก็พลาดการประชุมในตอนเช้าแน่ ๆ สัญญานระฆังจึงมีความหมายมากสำหรับชีวิตในวัดป่า ซึ่งกิจส่วนรวมทุกอย่างถูกกำหนดด้วยเสียงระฆัง พระหนุ่มเณรน้อยที่มีปัญหาในการตื่นตอนเช้าบางรูปหาอุบายแก้ไขตนเอง โดยไปขออนุญาตเป็นคนตีระฆังเสียเลย

"กิจวัตรภายในเราอย่าให้มันผิด การตีระฆังนี่ก็สำคัญ เขาตีให้คนได้ยิน รู้จักไหม? ตีระฆังทำไม? ตีให้ผีบ่? เขาตีให้พระเณรในวัดนี้ได้ยิน ทุกคนให้คิดอย่างนั้น ระฆังนี่เป็นสิ่งที่สำคัญ ผู้ที่อยู่ใกล้กันที่ไหนใครขัดข้องไม่ได้มา เจ็บไข้ก็ให้บอก วันนี้ผมไม่ได้บิณฑบาตผมเป็นไข้แน่ะ! จะได้รู้จัก จะได้จัดอาหารจัดหยูกจัดยาให้ มันไข้ขนาดไหน ถ้าไม่บอกใคร มันก็ไม่รู้จักหรือตายแล้วก็ไม่รู้ จนเน่านั่นแหละจึงจะเห็นกัน ให้มันรอบคอบ อาศัยกันได้ในเรื่องอย่างนี้"

การประชุมเนืองนิตย์เป็นหลักสำคัญของวัดหนองป่าพง เป็นวิธีเสริมสร้างความสามัคคีในคณะสงฆ์ การประชุมแรกของวันใหม่เริ่มตั้งแต่ตีสาม ด้วยการทำวัตรสวดมนต์ และนั่งสมาธิ ซึ่งหลวงพ่อเห็นว่าเป็นอุบายที่ดีในการฝึกผู้ใหม่

"เราจะต้องตื่นมาให้ทันภิกษุสามเณรลงมารวมทำวัตร เพื่อระงับนิวรณ์ทั้งหลาย ความง่วงเหงาหาวนอน ความขี้เกียจขี้คร้านมักง่ายต่าง ๆ ก็จะได้ฝืนมัน มาก็พอดีได้ทำวัตร ทำวัตรสวดมนต์เสร็จแล้ว ก็นั่งชำระนิวรณ์ จากนั้นก็ทำความสะอาด จัดอาสนะ แล้วจึงไปเที่ยวบิณฑบาต ได้บุญมากการทำวัตรนี่ และจะเป็นเหตุให้เราได้มารวมกัน ได้มาประชุมกัน ได้มาพร้อมเพรียงกัน กำจัดความขี้เกียจทั้งหลายออก การทำวัตรประชุมกันนี้ อย่าได้ถือว่าเป็นเรื่องเล็กน้อย ทุกวันนี้ลองดูซิถ้าเลิกการทำวัตรนี่ อ้าว! ผมว่ามันจะเสื่อมเร็ว ๆ นี้แหละ"

ระวังเปรตหลอก

พระอาจารย์สุริยนต์ได้ปรารภถึงการทำวัตรสวดมนต์ให้ฟังว่า

"ทำวัตร สวดมนต์นี้เป็นกิจวัตรที่สำคัญ หลวงพ่อท่านให้เอาใจใส่ไม่ให้ขาดประชุม พอระฆังดังขึ้น ให้รีบไปก่อนเคาะระฆังเสร็จ ถ้าไปถึงขณะที่เพื่อนกำลังนั่งทำสมาธิอยู่ ให้ระวัง อย่าให้มีเสียงสวบ ๆ สาบ ๆ ของที่อยู่ในย่ามเช่นแก้วน้ำ ช้อน มีด เวลาสะพายเข้าไปในศาลาให้เอาผ้าเช็ดหน้าพันไว้ อย่าให้มีเสียงดังก๊อกแก๊ก ถ้าไม่ระวัง หลวงพ่อท่านจะดุเอา ท่านว่ามันเป็นเปรตแล้วหลอกเพื่อนทั้งกลางคืนทั้งตอนเช้า เวลาเดินเข้าศาลาต้องเงียบและเบาจนกระทั่งเพื่อนที่นั่งอยู่ก่อนไม่รู้ว่าเราเข้าไป หลวงพ่อท่านสอนเรื่องการปฏิบัติอยู่เสมอว่า ให้ตื่นตัวให้ว่องไว ไม่ให้เฉื่อยชา ไม่ใช่ว่าได้ยินเสียงระฆังดังแล้วก็นอนเลยไปจนถึงตี ๔ ตี ๕ ข้อนี้ท่านตำหนิมากจริง ๆ บางองค์กลับมาจากบิณฑบาตแล้วจึงไปเอากาน้ำเชิงบาตรที่กุฏิของตน ถ้าท่านเห็นจะถูกดุใหญ่ทันทีว่า ขี้เหร่มาก เหลวเละเฉื่อยชามาก ไม่ได้ความเลย ขนาดทำวัตรก็ไม่มากับเพื่อน แล้วจะได้เดินจงกรม นั่งสมาธิภาวนาหรืออย่างนี้ กลางคืนเอาแต่นอน หลวงพ่อท่านตำหนิมากทีเดียว พระเณรก็พยายามระวังกัน

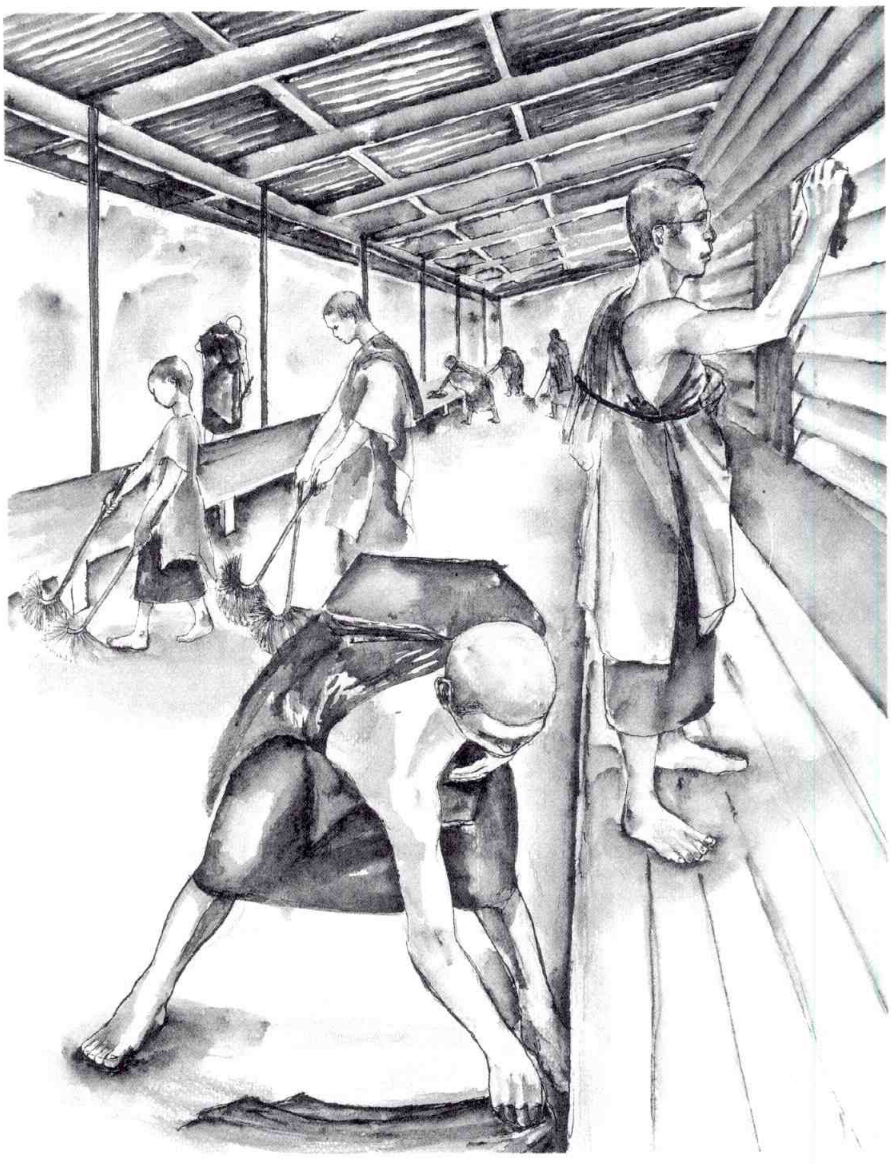

ทำวัตรสวดมนต์แล้วพระภิกษุสามเณรก็นั่งสมาธิ จนกระทั่งได้เวลาประมาณตี ๕ ไหว้พระแล้วร่วมกันทำความสะอาดหอฉัน จัดอาสนะฉัน เตรียมตัวออกบิณฑบาต โดยที่พระผู้มีพรรษาน้อยหรือสามเณร คอยช่วยครูบาอาจารย์ครองผ้าเพื่อออกบิณฑบาต คือห่มจีวร ห่มซ้อนด้วยสังฆาฏิ และกลัดรังดุมให้เรียบร้อย จากนั้นนำบาตรของท่านออกไปรออยู่ที่ทางเข้าหมู่บ้าน เมื่อจะเข้าบิณฑบาตในหมู่บ้านจึงค่อยส่งบาตรให้ท่านด้วยความเคารพ เสร็จจากการบิณฑบาตก็เข้าไปขอโอกาสรับบาตรจากท่าน แล้วรีบกลับวัดโดยไม่ชักช้า เพื่อเตรียมถวายการล้างเท้า เช็ดเท้า และพับผ้าสังฆาฏิให้ท่าน ถ้าจีวรมีเหงื่อมากก็นำออกไปตากให้แห้ง จากนั้นก็คอยรับประเคนบาตร จากผ้าขาวหรือสามเณร แล้วถ่ายเอาข้าวและอาหารที่บิณฑบาตได้ส่งไปโรงครัว เพื่อทางโรงครัวพิจารณาจัดนำมาถวายใหม่ รวมกับอาหารที่ทำเพิ่มเติม”

เตือนด้วยเสียงกระแอม

ก่อนถึงเวลาฉัน พระภัตตุเทศก์ คือพระซึ่งทำหน้าที่แจกอาหารก็จะมาตักอาหารทุกชนิดทั้งคาวหวาน ใส่ลงในบาตรของแต่ละรูป เมื่อได้ยินสัญญาณระฆังจากหลวงพ่อแล้วจึงเริ่มฉัน พระอาจารย์สุพรได้เล่าบรรยากาศในโรงฉันสมัยนั้นให้ฟังว่า

“เมื่อพระเณรเข้ามาในโรงฉันแล้วจะไม่ได้ยินเสียงพูดคุยกันเลย ถ้าใครพูดคุยส่งเสียงท่านจะเตือน เวลาเตือนท่านไม่พูด ใช้การกระแอมแทน เสียงกระแอมของท่านมีอำนาจมาก

เหมือนเสียงเสือร้อง พระเณรกลัวมาก เวลารับนิมนต์ไปฉันนอกวัดก็เหมือนกัน

ถ้าเห็นความไม่เรียบร้อยท่านจะกระแอมทันที ถ้าท่านไม่ถามอะไรขึ้นมาแล้วจะไม่มีการพูดคุยกันเลย มีบ้างนาน ๆ สักครั้งหนึ่ง บางองค์เผลอเรอพูดเสียงดังออกมา ท่านได้ยินแล้วจะดุทันที เว้นแต่เป็นพระอาคันตุกะหลวงพ่อจะไม่ดุ แต่ถ้าเขาไปแล้ว หลวงพ่อก็จะหยิบยกขึ้นมาชี้ให้พระเณรดูเป็นตัวอย่างว่า พระที่ไม่ได้รับการอบรมสั่งสอน ไม่ได้ผ่านการประพฤติปฏิบัติมามีลักษณะเป็นอย่างนี้ เมื่อถึงเวลาฉัน แม้การเคี้ยวก็ต้องคอยระวัง ไม่ให้มีเสียงจ๊บ ๆ จ๊าบ ๆ เสียงช้อนกระทบกับบาตรก็ไม่ให้มี จะเก็บกระโถน เก็บกาน้ำ ก็ต้องระวังไม่ให้มีเสียงกระทบกัน

เวลาฉันท่านยังสอนให้รู้ประมาณในการบริโภคอาหาร กะว่ายังเหลืออีกประมาณ ๓ คำจะอิ่ม ให้หยุด แล้วฉันน้ำตามลงไปจะพอดี ถ้าอิ่มมากจะเกิดความง่วงซึมเซา พาให้ขี้เกียจทำความเพียร ก็จริงของท่าน ถ้าอิ่มมากแล้วอืดอาด ขี้เกียจเดินจงกรม บางทีกลับยังไม่ถึงกุฏิก็อยากจะนอนแล้ว มันจะล้มตั้งแต่นั่งอยู่ในหอฉันด้วยซ้ำ

ถึงเวลาอันควร พระอุปัฏฐากจะหยุดฉัน เพื่อรีบถวายไม้สีฟัน และช่วยล้างมือพระเถระนำบาตร แก้วน้ำ กระโถนของท่านมาด้วย เพื่อเตรียมไปล้าง เมื่อได้ยินสัญญาณระฆังอีกครั้งจึงกราบพระพร้อมกัน จากนั้นก็ออกไปล้างบาตร เช็ดให้แห้งผึ่งแดดสักครู่จึงใส่ถลก เมื่อเรียบร้อยแล้วก็เข้ามารวมพร้อมกันในหอฉันอีกครั้งหนึ่ง เพื่อรับฟังโอวาท หรือการมอบหมายภารกิจที่จะต้องทำในวันนั้น จากนั้นก็แยกย้ายกันกลับกุฏิ กลับไปถึงกุฏิ ให้เก็บบริขารและตากผ้า แล้วหลวงพ่อจะสั่งว่า “เดินจงกรม อย่าไปนอนล่ะ”

กิจวัตรตอนบ่าย

ครั้นถึงเวลาบ่าย ๓ โมง พระภิกษุสามเณรออกทำความสะอาดบริเวณวัด ปัดกวาดเช็ดถูศาลา หอฉัน โบสถ์ บางวันหลวงพ่อพาพระเณรทำงานก่อสร้าง หรือซ่อมแซมบูรณะเสนาสนะ แต่โดยปกติงานหลักคือ การตักน้ำ หามน้ำ และการกวาดลานวัด

“ปฏิบัติทำความเพียรต่างพร้อมเพรียงกัน กิจวัตรตักน้ำหามน้ำก็รีบช่วยกัน แล้วการกวาดตาดนี่ ไม้กวาดต้องหาใครหามัน เตรียมไว้ของใครของมัน มัดให้ดีเก็บไว้ที่กุฏิใครกุฏิมัน รักษาเอาไว้ พอตีระฆังปุ๊บ วันนี้กวาดตาดกันนะ เท่านั้นแหละ มีไม้กวาดติดมือมา ไม้กวาดนี่ท่านจะมัดให้ดี และเก็บไว้ที่กุฏิอย่างเรียบร้อย เก็บรักษาอย่างดีไม่ให้เปียกฝน”

งานอย่างนี้หาได้ที่ไหน

พระอาจารย์รูปหนึ่ง ได้เล่าถึงคำสอนของหลวงพ่อเรื่องกิจวัตรประจำวันให้ฟังเพิ่มเติมดังนี้

“ถึงเวลาบ่าย ๓ โมงก็เคาะระฆัง ร่วมกันทำกิจวัตร ตักน้ำใส่ตุ่มทั้งน้ำใช้น้ำฉัน ตักใส่ห้องน้ำห้องส้วม ที่กุฏิหลวงพ่อ แล้วก็ตามกุฏิพระเณร ตักใส่ตุ่มไว้ล้างบาตรบ้าง ตักใส่ห้องน้ำห้องส้วมที่โยมใช้บ้าง ทั้งยังต้องคอยดูแลรักษาความสะอาดด้วย นอกจากนี้ก็มีการปัดกวาดเช็ดถู

ศาลาโรงธรรม หอฉันอีกด้วย หลวงพ่อท่านสอนว่า ให้ทำไปเถิด นี่เป็นกิจที่เราพึงกระทำ งานเช่นนี้หาทำยาก เราจะไปหาทำที่ไหนคงไม่ค่อยจะมี ท่านจะไปรังเกียจทำไมกับแค่งานล้างส้วมนี่ ถ้าโยมเขาไม่ทำความสะอาด ก็ต้องเป็นหน้าที่พระเณรเราที่อยู่ที่นี่แหละ จะต้องเป็นผู้ดูแลรักษา โยมเขามาใช้เดี๋ยวเดียวเขาก็กลับ มันเป็นงานที่หายากมากนะ อีกทั้งเราจะได้ปฏิบัติธรรมด้วย ได้ฝึกหัดฝึกฝืนทำในสิ่งที่เราไม่ชอบ เป็นการขัดเกลากิเลสออกจากใจของเรา"

โยมเขามองอยู่

วันหนึ่งหลวงพ่อได้อบรมศิษย์ว่า

"ทำการทำงาน ทำกิจวัตร อย่าไปมีชั้นมีเชิง มีไหวมีพริบ ตัวไม่ได้ทำมากมันดี อย่าไปคิดอย่างนั้น อันนั้นแหละกิเลสละ จิตใจพระเณรไม่ควรจะเป็นอย่างนั้น ถ้าเป็นอย่างนั้นก็ควรแก้มัน ให้รู้จักมัน ให้ทันจิตของเรา มันจึงจะไม่เกิดโทษ เราอยู่ไปจึงจะเป็นประโยชน์แก่พระศาสนา ทั้งภายนอกภายในดูให้มันคุ้ม ญาติโยมเขาก็เพ่งพระเพ่งเจ้าสารพัดอย่างทุกวันนี้ ให้ทุกคนพากันดู ไม่เช่นนั้นมันจะพากันเป็นไปหมดทุกอย่างถ้าเราไม่ช่วยกัน

เรื่องกิจส่วนรวมคือเรื่องกิจวัตรโดยตรงของเรา ถ้าไปทำอะไรส่วนตัวแล้ว อย่าให้มันมาขัดกิจวัตรเรา ให้หาเวลา ถึงเวลาตีระฆังทำกิจวัตรแล้วให้มาแสดงความสามัคคี กายสามัคคีกันอยู่ในที่นี้ ให้เห็น ให้รู้จัก ธรรมดาผู้เป็นผู้ใหญ่ให้ช่วยกันดู ถ้าผู้ใหญ่ปล่อย มันก็ปล่อยเท่านั้นแหละ เด็กน้อยมันจะรู้เรื่องอะไร พวกนี้จะเอาใครเป็นตัวอย่างได้ล่ะ มันยิ่งขี้เกียจมันยิ่งขี้คร้านถ้าต้องทำแล้วไม่ได้ทำ การทำกิจวัตรนี้เป็นเรื่องที่สำคัญ"

หลังจากทำงานเสร็จแล้ว บางวันประมาณ ๕ โมงเย็น ก็มีน้ำปานะให้ฉัน ซึ่งอาจมีสมอหรือมะขามป้อมด้วยเป็นบางครั้ง เพื่อช่วยแก้อาการท้องผูก หลวงพ่อเคยเตือนพระเณรเรื่องการฉันยาชนิดต่าง ๆ ว่า ต้องรู้จักเวลา

"ถ้าจะฉันสมอมะขามป้อมก็อย่าไปฉันที่กุฏิ ให้นำมาฉันที่เดียวกัน มารวมกันต้มน้ำร้อนแล้วก็ให้มาฉันรวมกันที่ศาลานี่ ถ้ามีญาติโยมพ่อแม่ของพระเณรองค์ไหนมาเยี่ยม เอาอาหารของขบฉันมาถวาย เอายามาถวาย เอามาเข้าโรงครัวนี่ รวมเลย ฉันด้วยกันทั้งหมดเลย ฉันให้เป็นกาลเป็นเวลา ไม่ใช่ว่าจะไปชวนกันฉันอยู่ที่กุฏิหลังโน้น ไปฉันที่กุฏิหลังนี้ รวมเป็นกลุ่มเป็นก้อนคุยกัน มีน้ำอ้อยน้ำตาล จะนำมาฉันเป็นกลุ่มเป็นก้อนไม่ได้ มันไม่ได้อย่างนั้น ไม่ใช่ว่าหวงแหนขี้เหนียวหรือไม่อยากให้ฉันหรอกนะ แต่พวกเราน่ะยังไม่รู้เรื่องอะไรนั่น สมอก็ฉันน้ำอ้อยก็ฉันน้ำตาลก็ฉัน ฉันไปฉันมา ก็เลยคุยกันไปปรัมปราเตลิดเปิดเปิงไปทั่วโลก คุยกันไปหาเรื่องโลกโลกา ชวนกันสึกไปทำอย่างนั้น สึกไปทำอย่างนี้ เสียงดังเอิกเกริกเฮฮาจนลืมหน้าที่ของตัวเอง โอ๊ย! มันร้ายเหลือเกิน มันออกนอกลู่นอกทางเกินขอบเขตไปแล้ว จะกลับมาปฏิบัติเอาก็ไม่ทันแล้วคราวนี้ ฉันพร้อมกัน เลิกพร้อมกัน มันเป็นระเบียบดี ฉันแล้วก็เลิก ช่วยกันเก็บ มันเป็นกิจลักษณะถ้าทำอย่างนั้น"

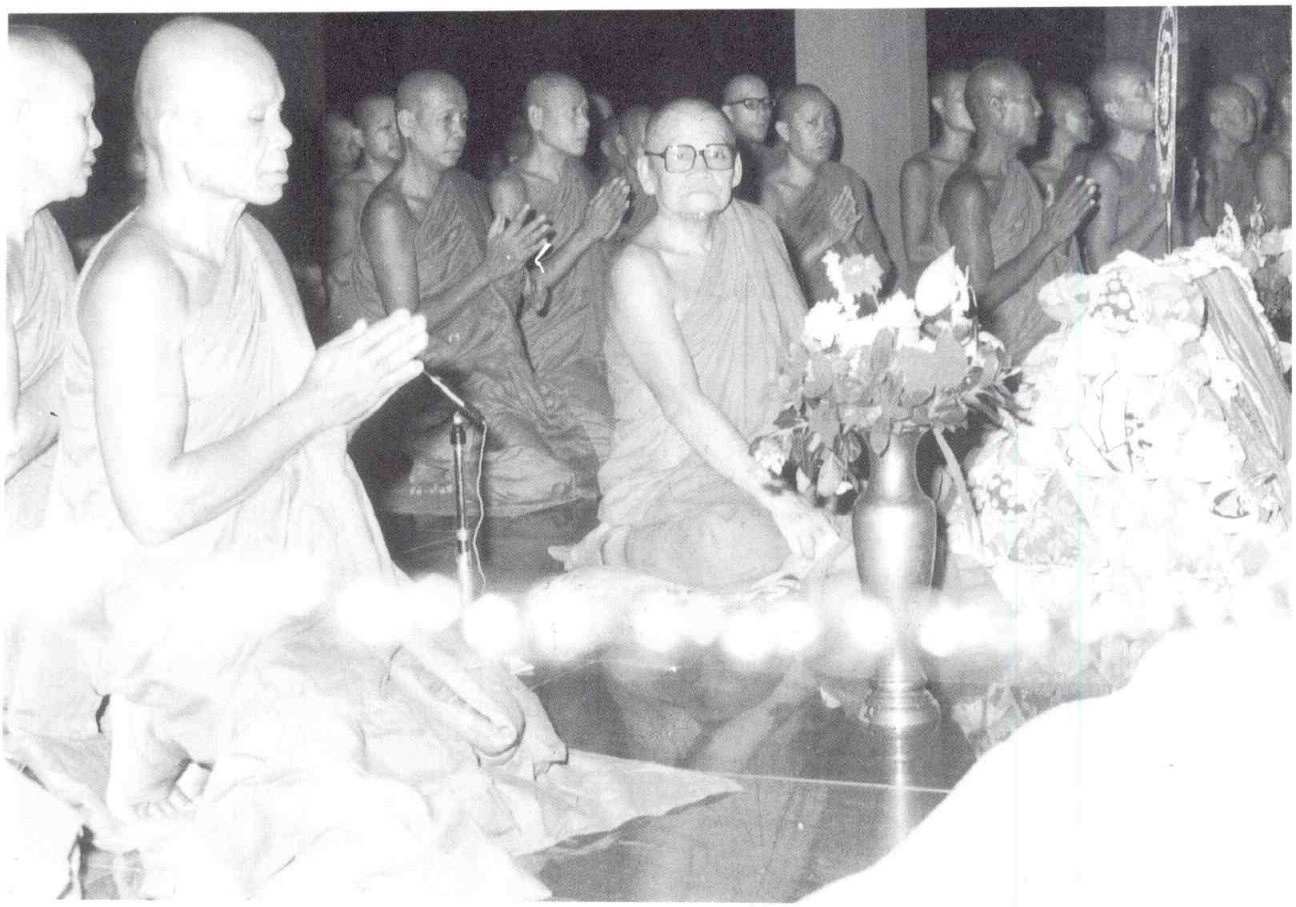

ทำวัตรเย็น

เมื่อเสร็จจากฉันน้ำปานะแล้ว พระภิกษุสามเณรแยกย้ายกันไปสรงน้ำ และเตรียมตัวไปประชุมทำวัตรสวดมนต์เย็น นั่งสมาธิและฟังเทศน์ ซึ่งในสมัยแรกของวัดหนองป่าพง หลวงพ่อเทศน์บ่อยเกือบทุกวัน แต่ในสมัยต่อมาเนื่องจากสุขภาพไม่อำนวย ท่านเทศน์น้อยลง การสวดมนต์ก็สวดคำแปลด้วย บทที่สวดประจำคือบททำวัตรเช้า ทำวัตรเย็น บทแผ่เมตตา บทอิมินา ปุญญกัมเมนะ บทอาการ ๓๒ และอภิณหปัจจเวกขณ์ บางวันสวดบทยาว เช่น ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร อริยมรรค ๘ หรือปฏิจจสมุปบาท

พระอาจารย์สุขชัยเล่าว่า "บทสวดพวกนี้หลวงพ่อท่านย้ำจริง ๆ เพราะต้องการให้เราเอาไปภาวนา ตอนกลางคืนก็จะมีการอบรมพระเณร ดูแล้วรู้สึกว่าท่านมีความกระตือรือร้นมาก อยากจะให้พวกเราได้ดิบได้ดีจริง ๆ สมมุติว่าเป็นเหล็กอย่างนี้ท่านก็จะใช้ทั่งตีให้แผ่ออก ถ้าเป็นไม้ท่านก็จะถากออกให้ได้ขนาดเสียก่อนถึงจะเลื่อย ท่านเอาใจใส่จริง ๆ คนที่ทนไม่ได้ก็หนีไป ท่านจะไม่ตามใจใคร เพราะท่านต้องการฝึกให้ดีจริง ๆ

สำหรับตอนกลางวันท่านก็ไม่ให้เอาหนังสืออื่นมาดู หนังสือพิมพ์ก็ไม่ให้ดู ท่านให้ท่องเฉพาะที่กำหนด ท่องได้แล้วก็เอาไปเจริญภาวนา เดินจงกรม นั่งสมาธิ ไม่ให้คลุกคลีกัน คุยกันเอิกเกริกเฮฮา"

เลิกประชุมประมาณ ๓ หรือ ๔ ทุ่ม บางทีก็ ๕ ทุ่ม พระเณรกลับกุฏิทำความเพียรต่อ หลวงพ่อสอนว่า ไม่ควรนอนก่อน ๕ ทุ่ม ทุกวันพระก็สมาทานเนสัชชิกวัตร คือไม่นอนตลอดทั้งคืน โดยร่วมกันทำความเพียรที่ศาลาไปจนถึงตี ๓ จากนั้น จึงทำวัตรเช้าต่อไปเลย มีชาวบ้านอุบาสก อุบาสิการักษาศีล ๘ ร่วมภาวนาอยู่ด้วย

ไม่ยอมยก (เว้น) วัตร

พระครูบรรพตฯ ได้เล่าให้ฟังถึงสมัยที่บรรดาลูกศิษย์ขอยกวัตรให้หลวงพ่อ แต่ท่านไม่ตกลง "การทำกิจวัตรต่าง ๆ เช่นการหามน้ำ ตักน้ำ ท่านช่วยทำหมดทุกอย่าง ถึงจะบอกให้ท่านเลิกทำ โดยลูกศิษย์จะขอยกวัตรให้เพราะสงสารท่าน จะช่วยท่าน แต่ท่านก็ไม่ยอม ได้มีการประชุมสงฆ์เพื่อขอยกวัตรให้ท่าน โดยพวกกระผมทำเองให้หลวงพ่อทำงานเบา ๆ ท่านก็บอก ไม่เป็นไร ผมยังหนุ่มยังแน่น ยังพอทำได้ ทำอย่างนี้แหละ ยังไม่ถึงกาลถึงเวลาอย่างนั้นหรอก เอาไว้ก่อน ไม่ต้องห่วงผม ท่านให้โอวาทอย่างนี้ ท่านก็ทำของท่านไปเสมอต้นเสมอปลาย"

พระอาจารย์สุเมโธผู้เป็นลูกศิษย์ชาวต่างชาติคนแรก เมื่อครั้งมาอยู่ในสำนักวัดหนองป่าพงใหม่ ๆ หลวงพ่อก็ได้ตั้งข้อแม้เอาไว้อย่างแข็งขันว่า จะไม่มีการลดหย่อนข้อวัตรให้ ท่านต้องปฏิบัติตามหมู่คณะทุกอย่าง

"ผมเคยเล่าให้ฟังอยู่เรื่อย ๆ ในสมัยนั้นพระสุเมโธมา ชาวฝรั่งมา เราก็ไม่เคยเห็น ไม่เคยรู้จักท่าน ได้ยินแต่ว่าบ้านเมืองท่าน แหม! มันช่างสนุกสนานเหลือเกิน แต่เราก็ไม่เคยเห็น เรานึกไป บัดนี้เขาได้มาอาศัยเราอยู่ด้วยกัน ผมรู้สึกชักจะไม่สบายขึ้นแล้ว กลัวนะ กลัวทำไม เพราะท่านเคยสะดวกสบายมาก่อน จะมาทนลำบากลำบนอย่างงี้ได้อย่างไร ท่านตอบว่า อยู่ได้ ผมจึงตั้งเงื่อนไขว่า ผมจะไม่บำรุงท่าน อยู่บ้านท่านเคยกินขนมนมเนยสมบูรณ์ มาอยู่ในป่าผมจะไม่บำรุงท่านถึงขนาดนั้น ทำไม เพราะผมออกจากบ้านมาแล้ว จีวรบิณฑบาต เสนาสนะนั้น อาศัยคนอื่นเขาทั้งนั้น เขาให้อย่างไรก็ให้เป็นไปตามเรื่อง ตัวผมเองยังไม่ได้ตามปรารถนาเลย อย่างงั้นผมจึงไม่บำรุงท่าน จะมาอยู่ด้วยกันก็ได้ ลำบากสักหน่อย แต่ผมจะไม่บำรุงท่าน ทำไม กลัวท่านจะโง่ เข้ามาในเมืองไทยนี่ทำไม ก็ท่านมาศึกษาพุทธศาสนา มาศึกษาวัฒนธรรมของไทย อยู่เมืองไทย เขาอยู่อย่างไร เขากินอย่างไร เขาทำอะไรอย่างไร ท่านก็ควรจะต้องรู้จัก ถ้าผมไปบำรุงบำเรอท่านทุกอย่าง ท่านก็จะโง่เท่านั้นแหละ จะฉันแต่ขนมปังอยู่เรื่อย ท่านจะมีดีอะไรไหม บ้านเมืองไทยเขาปฏิบัติตัวกันอย่างไรไม่รู้เรื่อง เป็นเหตุให้ท่านโง่อย่างงี้ ตกลงก็อยู่กันไป ท่านก็ลำบากเหมือนกันนะ"

ไม้สีฟัน

ไม้สีฟัน ทำจากไม้ที่มีคุณสมบัติเป็นยา เช่น ไม้โกทา สมัด ดีคน ข่อย ฯลฯ ใช้สำหรับชำระฟัน ลิ้น ปากให้สะอาดปราศจากกลิ่นและเศษอาหาร รวมทั้งช่วยให้ฟันแข็งแรง ลิ้นรับรสได้ดี และขจัดเสมหะ หลวงพ่อให้พระเณรฝึกทำไม้สีฟันเพื่อเป็นเครื่องสักการะบูชาครูบาอาจารย์ ในวาระสำคัญเช่น การขอนิสัย

ไม้สีฟัน เป็นเครื่องแสดงถึงความเคารพบูชาของศิษย์ต่อครูอาจารย์ จึงต้องทำอย่างประณีต ซึ่งต้องอาศัยความพากเพียร ความอดทน และใช้เวลาพอสมควร

วิธีทำโดยสังเขป คือ ตัดไม้เป็นท่อนยาว ๔ - ๕ นิ้ว ผึ่งแดดพอหมาด ๆ ถ้าแดดจัดผึ่ง ๒ - ๓ ชั่วโมง หากตากแดดแห้งเกินไป เมื่อทุบไม้จะแตก

การทุบใช้ไม้ใหญ่ ๆ ทุบที่ปลายให้แตกเป็นฝอยยาวสุดเล็บมือ ถ้าทุบช้า ๆ ไม้จะแตกเป็นฝอยและนุ่มละเอียดกว่าการทุบเร็ว ๆ

สางฝอยด้วยเข็มให้เรียบร้อย แล้วใช้มีดตอกเหลาด้ามให้เรียบสวย เอาฝอยที่เหลาออกจากด้ามมาขัดไม้สีฟันให้ขึ้นเงา นำไปตากแดดให้แห้งสนิทแล้วเก็บใส่ถุงพลาสติกป้องกันความชื้น(ปลายด้ามที่ทุบแตกเป็นฝอย ใช้สำหรับถูฟันหรือเคี้ยว ปลายด้ามที่เหลาให้แหลมใช้แคะเศษอาหารที่ติดตามไรฟัน ส่วนกลางของไม้ใช้สำหรับขูดลิ้น)

โอวาท – หลังอุโบสถ

การประชุมลงอุโบสถทุกกึ่งเดือนเป็นสังฆกรรมที่สำคัญ เป็นวันที่พระมารวมกันเพื่อตรวจทานศีลของตน หากเกิดความไม่บริสุทธิ์ ต้องแก้ไขด้วยการแสดงอาบัติ เป็นต้น หลวงพ่อจะใช้โอกาสนี้อบรมพระเณร โดยเน้นหนักในเรื่องศีลและข้อวัตร

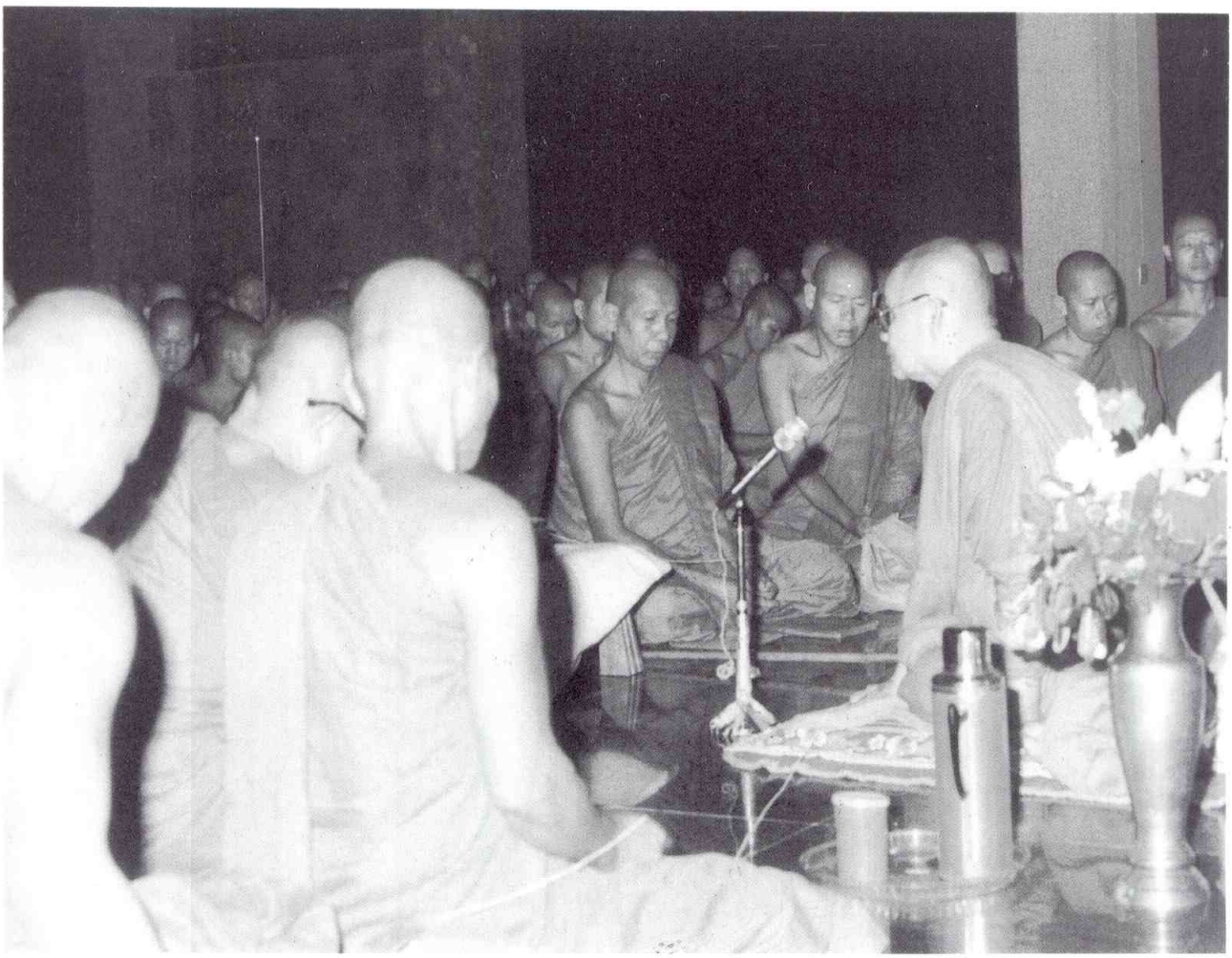

วันนี้เป็นวันอุโบสถ มีพระภิกษุสามเณรมาร่วมกัน อันนี้เป็นกิจของสมณะที่ควรทำ พระบรมศาสดาท่านก็บัญญัติไว้ว่าให้หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ การประชุมกันเนืองนิตย์ กับการคลุกคลีหมู่คณะน่ะ ต่างกัน การประชุมไม่ใช่การคลุกคลี การประชุมกันตามกาลตามสมัยถูกต้องตามพระวินัยที่พระพุทธเจ้าของเราท่านสรรเสริญ ถ้าหากว่าพวกเราทั้งหลาย อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นก้อน ถ้าขาดการประชุมกันเนืองนิตย์ การประพฤติวัตรสมณะของพวกเราทั้งหลาย มันก็ไม่เป็นไปโดยชอบธรรม

ฉะนั้นการประชุมกันตามกาลตามเวลา อย่าง ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ เป็นต้น ร่วมลงอุโบสถเพื่อให้มีความสามัคคีซึ่งกันและกัน และก็ตรวจดูสิกขาอันพวกเราทั้งหลายจะต้องศึกษา มันเป็นหน้าที่ของพวกเราทั้งหลายอยู่แล้ว สิกขาแปลว่าการศึกษาในที่นี้มีสิกขา ๓ อย่างคือ ศีลสิกขา สมาธิสิกขา ปัญญาสิกขา สิกขาทั้ง ๓ ประการนี้เป็นหลักเป็นแก่นให้พวกเราทั้งหลายได้ศึกษาเพื่อความกลมเกลียวซึ่งกันและกัน ดังนั้นจึงไม่ได้จัดเป็นการคลุกคลีหมู่คณะ แต่เป็นธรรมเป็นวินัยเป็นธรรมะคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

การคลุกคลีหมู่คณะคือคุยกันเป็นกลุ่มเป็นก้อน พูดเรื่องที่ไม่ได้เป็นสารประโยชน์ เหมือนกับชาวบ้านเขาพูดกัน พูดกันเรื่องค้าเรื่องขายเรื่องโลก อันใดที่มันเกี่ยวข้องกับทางโลก มักเป็นเหตุให้ภิกษุสามเณรของเราเพลินไป หลงไปตามอารมณ์อันนั้น อย่างคฤหัสถ์วิสัยเขาประชุมกันคลุกคลีกัน และก็มีความสนุกสนานไม่ได้มีความสังวรสำรวม อันนี้เรียกว่าคลุกคลีด้วยหมู่คณะ ไม่ใช่เป็นธรรมไม่ใช่เป็นวินัยของพระพุทธเจ้าของเรา แต่เรื่องการประชุมกับการคลุกคลีนี้ พวกเราไม่ได้คิดแยกออกจากกัน

วันนี้ก็เป็นวันหนึ่งของการประชุมของพวกเราทั้งหลาย พระภิกษุแสดงปาฏิโมกข์จบแล้ว พวกสามเณรทั้งหลายก็มารวมกันเข้า เพื่อได้รับโอวาทตามกาลตามเวลาที่พวกเราทั้งหลายเคยทำมา การแสดงปาฏิโมกข์เกี่ยวกับเรื่องศีลของเจ้าของนี้ เรื่องศีล เรื่องสิกขาบทของพวกเรานี้ก็เกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติ ให้ตรวจดูศีล ความเรียบร้อยของกาย วาจาเป็นรากฐาน ศีลนี้ทำกายทำวาจาให้งาม แต่งกาย แต่งวาจาให้งาม เป็นกิริยาภายนอก ส่วนธรรมแต่งใจให้งามเป็นกิริยาภายใน ไม่มีใครสามารถจะมองเห็นได้นอกจากเจ้าของ

ธรรมเป็นของกว้างขวางเป็นของลึกลับ มันเป็นเรื่องจิตใจ ส่วนกายวาจาอันเนื่องกับพระวินัยสิกขาบทนี้ ถ้าใครดูก็รู้จักได้ กายไม่สังวร วาจาไม่สังวรสำรวม ก็เป็นเหตุให้จรรยามารยาทของสมณะทั้งหลายหมู่นั้นเหล่านั้น คลาดไปจากสิกขา ไม่ได้สมบูรณ์ ญาติโยมทั้งหลายเขาก็เห็นได้ ปราชญ์ทั้งหลายเขาก็ติเตียนได้ ฉะนั้นศีลก็คือรักษาจรรยาของสมณะ การพูดจาปราศรัยการกระทำด้วยกายวาจามองเห็นได้ แก่นในที่นี้จึงเป็นแก่นของกายของวาจา ให้เห็นได้ง่ายที่สุดจึงเป็นสภาวะอันหนึ่งซึ่งทำกายให้งาม ทำวาจาให้งาม

ส่วนธรรมแสดงถึงด้านจิตใจ แต่งใจให้งามในภายใน ซึ่งเป็นต้นรากเค้ามูลของกิเลสทั้งหลายที่เกิดขึ้นมาได้

ปัญญาสิกขา ถ้าหากว่าเราไม่ได้สังวรสำรวมให้มีศีลเกิดขึ้นมา สมาธิคือความตั้งใจมั่นในข้อวัตรทั้งหลายนั้นก็หายไป ส่วนปัญญาก็ยิ่งไม่เกิด เมื่อปัญญาไม่เกิดปัญญาก็ไม่สมบูรณ์ ศีลก็ไม่เจริญ ศีลไม่เจริญสมาธิก็ไม่เจริญ สมาธิไม่เจริญปัญญาก็ไม่เกิด เมื่อศีล สมาธิ ปัญญาไม่เกิดไม่เป็น ก็เรียกว่าพวกเราทั้งหลายนั้นไม่ได้ศึกษาซึ่งสิกขาทั้ง ๓ ประการนี้

เมื่อข้อวัตรภายนอกเราเรียบร้อยดี เราพยายาม นี่แหละแสดงถึงด้านจิตใจภายใน อย่าไปเข้าใจว่าการเนสัชชิก การทำวัตรสวดมนต์ การประชุมกันนี้ เป็นเรื่องนิดหน่อย จริงอยู่ครับ ถ้า

เราอยู่ผู้เดียวผู้เป็นแล้วผู้ฝึกแล้ว แต่อันนี้เพื่อหมู่คณะพระเล็กเณรน้อย เพื่อหมู่ที่ไม่ฉลาดให้ฉลาดขึ้น อย่างพระพุทธเจ้าหรือสาวกของพระพุทธเจ้าก็เหมือนกัน กิจของท่านเสร็จแล้วสิ้นแล้ว ท่านก็ยังทำกิจเพื่อผู้อื่นอีกต่อไป อันนี้มันหย่อนนี่ครับ

การทำกิจก็ให้ช่วยกัน คนมีอายุพรรษาพอสมควรก็ดี ไม่ได้ทำเองก็ให้ดูแล ให้ตรวจตรา ให้เอื้อเฟื้อ การกวาดลานวัด การตักน้ำ ทั้งหลายเหล่านี้ให้เอื้อเฟื้อ การกราบการไหว้ กิจเล็ก ๆ น้อย ๆ นี้ ให้พากันสนใจในข้อวัตรของเจ้าของ อย่าไปรีบจะเป็นพระเถระกันไวหลาย มันจะเสื่อมลงไว ๆ นี้แหละ เช่นกระโถนนี้แหละให้พยายามที่สุดครับ ฉันแล้วจับไว้เลย ไม่ต้องไปเกี่ยวกับผู้ใดให้ลำบาก กิจอันนี้ควรถือไว้ อย่าเพิ่งให้ผู้อื่นอุปถัมภ์อุปัฏฐากเราจนเราหลงงมงาย ถ้าคนอื่นล้างกระโถนนี้ มันเทมันล้าง มันแตกมันร้าว มันสารพัดอย่าง

แม้แต่การเทบาตรก็เหมือนกัน อย่าให้เด็กน้อยจับบาตรเราเท เรานั่งอยู่นั่น อย่าให้พ่อออกจับเท ให้จับเทเอง ผมเคยบอกหลายครั้งแล้ว ฉันแล้วให้เอากะละมังมาให้เท อย่าให้เด็กน้อยมาจับเท พ่อขาวน้อยมาจับเท คนไม่รู้เรื่องมาจับเท ให้รู้จักรักษาบริขารของเราเอง สิ่งทั้งหลายเหล่านี้แหละมันหย่อนไปเรื่อย ๆ

ประการที่สองพูดถึงการขบฉันเรานั้น ฉันเสร็จแล้วเลิกพร้อมกันยกเว้นที่จำเป็น แต่ที่จำเป็นหรือไม่จำเป็นเราก็ไม่รู้จักกัน พวกพ่อขาวเขาเห็นพวกเก่ารุ่นเก่าทำกันอย่างนั้น เขาก็ทำอย่างนั้น อันนี้ให้พากันพิจารณา ที่จำเป็นน่ะ กลั้นอุจจาระ กลั้นปัสสาวะ หรือเป็นโรคอะไรที่จะเป็นเหตุให้เป็นอันตรายนั่นแหละ

พวกเราทั้งหลายควรรักษาข้อวัตรไว้ เช่นมันร้อนธรรมดาหรือหนาวธรรมดาเรานี้ อย่าคิดว่ามันเป็นอุปสรรค ไม่ควรให้มันเสียข้อวัตรของเราได้ ให้พากันจำ การปฏิบัตินี้ให้มองดูเจ้าของ อย่าไปมองข้างนอกให้มองดูข้างใน ข้อปฏิบัติเรามันหย่อนไหม สม่ำเสมอไหม มันมีอะไรในใจของเรา ให้พากันมองดูจิตของเจ้าของว่า มันพ้นอันตรายแล้วหรือยัง หรือมันยังอยู่ในระหว่างอันตราย

เพราะอะไรจึงให้มองดูเจ้าของ เพราะเราปฏิบัติเพื่อมรรคผลนิพพานเป็นเป้าหมาย พวกเราทั้งหลายจึงสละการงาน ทั้งผู้เฒ่าผู้หนุ่มก็มาอยู่ที่นี่ ปฏิบัติแล้วต้องให้มันได้มรรคได้ผล ผู้ปฏิบัติไม่ได้มรรคได้ผลน่ะ ผมว่าไม่ได้เกิดประโยชน์อะไร ให้เราพยายามให้เกิดผล ให้ได้มรรคให้ได้ผล ไม่ได้มรรคใหญ่ก็ได้มรรคน้อย ไม่ได้ผลใหญ่ก็ได้ผลน้อย ให้มันได้แต่อย่าถอย เพื่อให้มันคืบคลานต่อไปอีก ไม่ใช่ว่าเอาเท่านี้เพียงแค่นี้ อย่าไปคิดอย่างนั้น

จะอยู่หมู่พวกมาก ๆ ก็อย่าทิ้งเจ้าของ ต้องตั้งข้อวัตรของตัวเอง ใครจะซวนเซไปทางไหน เราไม่เซไปตาม ไม่ได้ทำตามผู้ใด แม้หมู่จะเซไปไหนก็ไม่ไป หยาบช้าลามกขนาดไหนก็ไม่ไปตาม ร่าเริงบันเทิงไปทางไหนก็ไม่ตามมันไป ถ้ามันได้มรรคถ้ามันได้ผลแล้วไม่ได้สงสัยหรอกที่นี้ เมื่อเราเข้ามาในกลุ่มใหญ่หมู่ใหญ่นี่แหละมันเอาตัวไม่ค่อยรอด อารมณ์มันหลาย คนที่ไม่รู้จักตัวเองก็ปล่อยจิตไปทั่วสารทิศ เช่น พระบวชใหม่เป็นต้น ถ้าคลุกคลีกันแล้วคุยกันเป็นเรื่องโลก โลกามิส

อันนั้นมันไม่ใช่หนทางของสมณะ ให้เราตรวจดูจิตของเจ้าของ

วัดป่าพงเรา เขาสมมุติว่า เป็นศูนย์กลางของสำนักปฏิบัติ แต่ละสาขานี่ แต่ละสาขาจะต้องมารวมกัน การประชุมกัน ก็ต้องมารวมกันที่นี่ เพราะว่าวัดป่าพงนี้ได้ปลูกฝังการประพฤติปฏิบัติขึ้นมา

ทีนี้สาขาอื่นบางทีก็ส่งพระผู้ฉลาดไปเป็นหัวหน้า และก็ส่งพระนวกะไปอาศัยอยู่ ถึงคราวถึงสมัย ก็กลับมาเยี่ยมครูบาอาจารย์ที่วัดหนองป่าพงนี้ นี่เป็นเหตุ ถ้ามาเยี่ยมวัดป่าพงนี้หมดผู้ประพฤติปฏิบัติแล้ว ไม่ค่อยเอาใจใส่ในข้อวัตรปฏิบัติ ก็เป็นเหตุให้พวกบรรพชิตเราทั้งหลายเสียไปด้วยกัน ผู้ที่มาดูก็มาดูแต่สิ่งที่ไม่ดี สิ่งที่ดีน่ะไม่ดู ถ้าคลุกคลีกับหมู่คณะแล้วมักชอบพูดชอบคุย ชอบเล่นกันหลาย คือทำให้มันเสื่อมน่ะแหละ ทำให้มันเจริญน่ะมีน้อย บ้างก็คลุกคลีกันเป็นกลุ่มเป็นก้อน บ้างก็นินทากัน บ้างก็สรรเสริญกัน แยกหมู่แยกพวกกันออกไปอย่างนั้น

ฉะนั้นเมื่อเขาหิวหรือเขาเป็นผู้มีศรัทธาอยู่ เขาออกมาจากวัดสาขาต่าง ๆ เข้ามาหาเราก็ให้เขามาฝึก ฝึกมันก็ต้องเข้ามาในกลุ่ม อย่างข้าราชการน่ะ ได้ไปทำงานในทั่วประเทศในแดนต่าง ๆ เมื่อตรงเข้ามาในกลุ่ม มีการงานอันละเอียดสุขุม ผู้ใหม่ก็มองเห็นผู้เก่าอยู่เป็นอย่างไรก็ควรให้เป็นแบบแผนของหมู่ของสงฆ์ของบรรพชิต นี่อันหนึ่ง

บางท่านบางองค์ในพรรษาหนึ่งก็เลยจะไม่รู้จักกับผมนาน ๆ ก็ไม่เคยผ่านไปใกล้ ไปหาเป็นบางครั้งบางคราว ถึงแม้ว่าคนหลายก็พอมีโอกาสนี่ ถ้าอยู่เป็นกลุ่มอย่างนี้ก็มักได้ยินว่า อยากต้มน้ำร้อน น้ำชา น้ำอ้อย สูบบุหรี่กันไหม เรื่องที่เราไม่ได้สั่งสอนให้ทำพากันไปหัดไปทำ นี่มันยังดีที่มีผู้เก่าเป็นหลักพอสมควร เป็นหูเป็นตาช่วย ถ้าไม่มีผู้เก่าเป็นหลักช่วยอยู่พอสมควรแล้ว หมด!

เราจะเข้าใจว่าเรามีศรัทธาอย่างไร จะเข้าใจว่าเราปฏิบัติอย่างไร มันต้องดูเจ้าของจึงจะรู้จัก มันโกหกเจ้าของไหม คนมันก็ไปรู้เรื่องแต่โกหกผู้อื่น ไปขโมยของผู้อื่น เรื่องขโมยของเจ้าของ เรื่องโกหกเจ้าของไม่รู้จัก ต้องให้ค้นให้ซอกดูความไม่ดีไม่งามในเจ้าของ จะต้องปฏิบัติ เกิดมาแล้วจะต้องปฏิบัติ ถ้าไม่ได้ปฏิบัติอยู่ไม่ได้ พระเณรเรานี่ ไม่ได้อะไรก็ให้มันได้กิจวัตรที่ครูบาอาจารย์สั่งสอนไว้ให้ทำ ซึ่งมันไม่ได้เหลือวิสัยอะไร ให้ช่วยกัน

ผู้มีพรรษามากก็ทำงานไปอย่างหนึ่ง ผู้มีพรรษาน้อยก็ทำงานไปอย่างหนึ่ง ผู้ที่บวชใหม่ก็ทำงานไปอย่างหนึ่ง แต่ให้ดูแลกัน ให้สงเคราะห์กัน อันใดมันจะโทรมลงไป ผู้เก่าเราก็ให้ทำเป็นแบบแผนขึ้นมา ให้เด็กน้อยได้มองได้เห็น ผู้น้อยผู้หนุ่มก็ดูท่านผู้บวชเข้ามาก่อนเป็นครูบาอาจารย์เรา มีหลายองค์อยู่นี่ตั้งแต่ ๕ พรรษาไปจนถึง ๑๐ พรรษา ผู้ใหญ่ต้องดูผู้น้อย ผู้น้อยก็ต้องดูผู้ใหญ่จะต้องปฏิบัติ

ความเสื่อมมันจะเกิดขึ้นมาเพราะการปฏิบัติน้อย หรือหยุดเลิกการปฏิบัติ ถ้าขาดการปฏิบัตินี่ก็ไม่รู้จะเอาอะไร จะพาทำสมาธิหรือก็น้อย ๆ อ่านหนังสือให้ฟังหรือก็ออกไปอยู่ข้างนอกโน้นพานั่งสมาธิหรือก็ออกไปข้างนอกโน้น หลีกออกไปอยู่โน้น ลับ ๆ รี่ ๆ เป็นโจรปล้นพระศาสนาเฉย ๆ ไม่ค่อยเอาใจใส่ แล้วเรามาบวชจะมาเอาอะไรก็ไม่ได้คิดดู

การประพฤติอย่างสมณะ

กราบจนขนลุก

อาจถือได้ว่าการเป็นผู้มีปกติกราบไหว้ เป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของสำนักวัดหนองป่าพง หลวงพ่อสอนให้แสดงความเคารพด้วยกิริยาที่นุ่มนวล เพื่อเป็นการลดทิฏฐิมานะ และฝึกให้มีสติรอบคอบ ครูบาอาจารย์มาจากต่างถิ่นต่างที่ ผู้เป็นประธานสงฆ์ต้องนำพระลูกวัดกราบ เมื่อท่านจะลาจากไปก็กราบอีก ในระหว่างพระด้วยกันเองถ้ามีพรรษาต่างกัน ๓ พรรษาขึ้นไป ผู้มีพรรษาน้อยกว่าเวลาจะพูดต้องประนมมือด้วยเสมอ อุบาสกอุบาสิกาก็เช่นกันเวลาสนทนากับพระหรือเวลาที่พระท่านเดินผ่าน ก็ต้องแสดงออกซึ่งความเคารพโดยการคุกเข่าประนมมือ หลวงพ่ออบรมไว้ว่า

"ทุกกลุ่มทุกเหล่า ถ้าขาดความเคารพคารวะกันแล้วก็ไม่สำเร็จประโยชน์ จะเป็นฆราวาสก็ดี จะเป็นบรรพชิตก็ดี จะหาความมั่นคงไม่ได้หากขาดความเคารพคารวะ"

นอกจากเป็นข้อวัตรปฏิบัติต่อกันระหว่างเพื่อนสหธรรมิกแล้ว หลวงพ่อสอนให้ฝึกกราบแม้อยู่ลำพังแต่ผู้เดียว คือก่อนลงจากกุฏิและเมื่อกลับถึงกุฏิทุกครั้งต้องกราบ เมื่อเข้าศาลามาก็กราบ จะกลับออกไปก็กราบ ขึ้นเสนาสนะก็กราบก่อนแล้วจึงนั่ง ก่อนจะลงก็กราบอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งทั้งนี้เป็นข้อวัตรที่หลวงพ่อได้มาจากหลวงปู่กินรี ผู้ที่ไม่เข้าใจอุบาย การกราบ นี้จะเห็นเป็นเรื่องงมงาย เพราะแม้แต่นั่งอยู่ตามโคนต้นไม้ก็ยังต้องกราบ แท้ที่จริงการกราบบ่อย ๆ อย่างนี้เป็นอุบายอย่างหนึ่งในการเจริญสติเฝ้าดูจิต หลวงพ่ออธิบายว่า

"การกราบนี้เป็นสิ่งสำคัญมาก ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติ แม้จะเป็นกิริยาภายนอกก็ตาม การกราบนี้ต้องทำให้ถูกต้องพร้อมเพรียงกัน กราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ อย่าให้หลังโก่ง อย่ารีบเกินไป ค่อย ๆ ก้มลงตรง ๆ ให้หน้าผากจรดพื้น วางศอกห่างจากเข่าประมาณสามนิ้ว กราบลงช้า ๆ มีสติรู้อาการของกาย การกราบช่วยแก้ความถือตัวของเราได้เป็นอย่างดี ควรกราบบ่อย ๆ เมื่อเรากราบ ๓ หน เราควรตั้งจิตระลึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ นั่นคือคุณลักษณะแห่งจิตอันบริสุทธิ์เป็นประภัสสรและสงบ ดังนั้นเราจึงอาศัยกิริยาอาการภายนอกนี้ฝึกฝนตน กายและจิตจะประสานกลมกลืนกัน ผู้ที่เข้าถึงธรรมะได้อย่างแท้จริงแล้ว ท่านจะอยู่เหนือกิริยาอาการภายนอก ทุก ๆ อย่างที่ท่านทำจะมีแต่การอ่อนน้อมถ่อมตน เดินก็ถ่อม ฉันก็ถ่อม ถ่ายก็ถ่อม ทั้งนี้ก็เพราะว่าท่านพ้นจากความเห็นแก่ตัวเสียแล้ว

และอย่าได้หลงผิดไปจับตาดูว่าผู้อื่นกราบอย่างไร ถ้าสามเณรน้อยดูไม่ใส่ใจ พระผู้เฒ่าดูขาดสติ ก็ไม่ใช่เรื่องที่เราจะไปด่วนตัดสิน บางคนอาจจะสอนยาก บางคนเรียนได้เร็ว บางคนเรียนได้ช้า การพิจารณาตัดสินผู้อื่นมีแต่จะเพิ่มความหยิ่งทะนงตน จงเฝ้าดูตัวเอง การกราบบ่อย ๆ จะช่วยขจัดความหยิ่งทะนงตนออกไปได้

ผมสอนสมัยก่อนนั้นได้ยินเสียงระฆังดังขึ้น ครั้นจะออกจากกุฏิก็กราบ กราบครั้งหนึ่งระลึกถึงคุณพระพุทธเจ้าจริง ๆ กราบครั้งที่สองระลึกถึงคุณพระธรรมจริง ๆ กราบครั้งที่สามระลึกถึงคุณ

ของพระสงฆ์จริง ๆ แล้วก็ค่อยก้าวเดินลงมา แต่ก่อนมีการกวาดลานวัด มีการทำอะไรต่าง ๆ ถ้าหากวันไหนลืมกราบ มาถึงลานวัดแล้วก็กลับไปกราบอีก ฝึกให้มันชินจนชำนาญ เมื่อเสร็จธุระแล้วกลับไปกุฏิก็กราบอีก จะนั่งสมาธิก็กราบ จะลงจากกุฏิก็กราบ กิจวัตรอันนี้ทำไม่ให้มันขาด ทำให้ต่อเนื่องกัน นี่คือทำให้มาก เจริญให้มาก สะพายบาตรเข้าไปในป่า วางบาตรวางกลดลงที่โคนไม้ อยู่ที่ไหนกราบเลย ไปอุจจาระปัสสาวะไปสรงน้ำกลับมากราบอีก จนมันระลึกได้ทุกทีละนี่พอนั่งปุ๊บก็กราบเลยแหละ จิตใจมีศรัทธา กราบลงไประลึกคุณพระครั้งหนึ่ง จนขนพองสยองเกล้าขนลุกซู่ ๆ เกิดปีติ"

โทษอะไรก็ไม่ร้ายเท่า

การจับกลุ่มคลุกคลีพูดคุยกัน เป็นสิ่งที่หลวงพ่อห้ามนักห้ามหนา จนถึงกับให้คติเตือนใจเอาไว้ ดังที่เคยกล่าวแล้วว่า

"กินน้อย นอนน้อย พูดน้อย คือนักปฏิบัติ
กินมาก นอนมาก พูดมาก คือคนโง่"

และในข้อกติกาสงฆ์ ท่านก็ได้วางบัญญัติเอาไว้ว่า

"เมื่อฉันบิณฑบาต เก็บบาตร กวาดวัด ตักน้ำ สรงน้ำ จัดโรงฉัน ย้อมผ้า ฟังเทศน์ เหล่านี้ห้ามคุยกัน พึงตั้งใจทำกิจนั้นจริง ๆ"

"ห้ามคุยกันเป็นกลุ่มก้อนทั้งกลางวันและกลางคืนในที่ทั่วไปหรือในกุฏิ เว้นแต่มีเหตุจำเป็น ถึงกระนั้นก็อย่าให้เป็นผู้คลุกคลีหรือเอิกเกริกเฮฮา ให้ทำตนเป็นผู้มักน้อยในการพูด กิน นอน ร่าเริง จงเป็นผู้ตื่นอยู่ด้วยความเพียร"

ทั้งนี้หลวงพ่อได้ชี้แจงแสดงโทษของการจับกลุ่มพูดคุยกันไว้ว่า มีอยู่หลายสถานเป็นต้นว่า

"ไม่เห็นมีอะไรที่จะมีโทษร้ายแรงต่อการประพฤติปฏิบัติ เท่ากับการจับกลุ่มคลุกคลีพูดคุยกัน เพราะพูดมากก็จะมีเรื่องมากตามมา มีเรื่องมากก็จะทำให้ขัดกันมาก และทำให้แตกความสามัคคีในที่สุด"

"โทษทั้งหลายที่ปฏิบัติในป่านี้ ตามที่ผมดำเนินมาแล้วน่ะ โทษอย่างอื่นก็ไม่ร้ายแรงเหมือนโทษที่รวมกลุ่มกันคุย จับกลุ่มกันคุย โทษอันนี้มากที่สุด แต่ว่าพระเจ้าพระสงฆ์เรารักษายากที่สุดแหละตรงนี้ มักจะเสียตรงนี้ ผมว่ามันไม่เกิดประโยชน์อะไรจับกลุ่มกันคุยกันนี่ เสียการปฏิบัติ เสียการงานไม่สมควร แล้วก็เดือดร้อน ไม่เคยดี อันนี้ที่เคยเสียมาแล้วนะ เสียที่ตรงนี้ และเมื่อเข้ากลุ่มแล้วมันจะพูดกันแรง พูดเรื่องอะไรต่ออะไรกัน หัวเราะเยาะกัน สารพัดอย่างน่ะแหละ ที่ปฏิบัติก็อยู่ตรงนั้นไม่ใช่อยู่คนเดียว เมื่อเข้าในกลุ่มแล้ว พูดเรื่องตลกคะนองหลาย ๆ อย่างน่ะ ใจมันก็ฟุ้งขึ้นมา ไม่ฟังว่าเสียงดังขนาดไหน เพราะไม่รู้เรื่องเจ้าของ มันเพลินน่ะ ตรงนั้นแหละตรงที่เราจะต้องมีสติ เราอยู่องค์เดียวไม่ต้องมีสติเท่าไหร่หรอก เมื่อเข้าอยู่ในหมู่อยู่ในฝูงแล้วจะต้องมีสติให้มาก กลุ่มพระ กลุ่มเณร กลุ่มญาติโยมทั้งหลาย กลุ่มหญิงกลุ่มชาย ตรงนั้นควรมีสติ ไม่

หลงใหลไปตามอารมณ์นั้น ควรกำหนดเป็นระยะ ๆ ไป เป็นเวลาที่จะต้องปฏิบัติให้ยิ่ง ๆ"

อีกโอกาสหนึ่ง หลวงพ่อได้อธิบายภาวะจิตของผู้ปฏิบัติ ซึ่งสะท้อนออกมาที่อากัปกิริยาภายนอกว่า

"การฝึกจิตหรือการภาวนานี้ ถ้าจิตสงบแล้วเราจะออกจากเพื่อน ไม่อยากคลุกคลีเพื่อนมาหาก็รำคาญ คนที่จิตยังไม่สงบจะชอบอยู่กันหลายคน พูดมากวุ่นวาย บางองค์จิตไม่อยู่นึกถึงองค์นั้นก็ไปหา นึกถึงเรื่องนั้นก็ชวนคุย เป็นไปตามคำสั่งตามอาการของกิเลสตัณหา ท่านถึงว่าพระอรหันต์พระอริยเจ้า อยู่กันเป็นหมื่นหรือแสนองค์ก็ไม่มีเสียง ผู้ประพฤติปฏิบัติจริง อยู่กันร้อยสองร้อยก็ไม่มีเสียงคุย"

ต้องเซนเซอร์

วัดหนองป่าพงมีกฎห้ามรับแขกบนกุฏิ ห้ามทั้งบุรุษสตรีขึ้นไปคลุกคลีบนกุฏิ เว้นแต่มีเหตุจำเป็น เช่น ภิกษุอาพาธ เป็นต้น ซึ่งอนุญาตให้ผู้ชายขึ้นได้ พระอาจารย์จันดีได้กล่าวถึงความสัมพันธ์กับฆราวาสว่า

"การติดต่อคลุกคลีกับญาติโยมมากนั้น ท่านเคยย้ำว่าเป็นจุดเสื่อม แต่ก่อนนี้นาคหรือโยมที่เข้ามาฝึกปฏิบัติ ท่านไม่ให้เข้าใกล้เลย จะให้หลีกให้ไกลที่สุดไม่ให้ไปสุงสิงด้วย รุ่นผมนี่ ๒ - ๓ ปี ยังไม่ได้พูดคุยกับโยม บางทีพี่สาวมาเยี่ยมก็ไม่ค่อยได้พูดด้วย เห็นหลวงพ่อแล้วก็กลัว ยิ่งจะลาไปเยี่ยมบ้านอย่างนี้ ท่านจะถามดุ ๆ ว่า ไปทำไม ต้องขู่เอาไว้แบบที่ไม่ให้เราอยากไปขออีก การไปขอแต่ละครั้งต้องมีเหตุผลจริง ๆ "

และหลวงพ่อได้กำชับเรื่องนี้ไว้ว่า

"แล้วก็แขกที่จะมาเยี่ยมเรา แม่เราก็ตาม น้องเราก็ตาม ถ้ามาเยี่ยมให้พบกันที่โรงฉันนั่น พระเณรใครมาก็ช่างเถอะ ถามหาอาจารย์นั้นอยู่ไหม อยู่ไปไหนล่ะ ? ไปเยี่ยมให้ไปที่โรงฉันโน่น ไม่ให้ไปรับแขกที่กุฏิ ทำไมจึงห้ามเช่นนี้ ผู้หญิงน่ะเข้ามาหาเรา ใครจะรู้จักว่าน้องเรา ใครจะรู้จักว่าแม่เรา ใครจะรู้จักว่าเมียเราแฟนเราเข้ามา ไปคุยกันอยู่ในป่าเขาก็ว่าพระเล่นสาวเท่านั้นแหละ มันจะยากอะไร ถ้าไม่ทำเช่นนี้มันจะไม่รัดกุม อีกหน่อยก็แฟนเข้ามาหา ติดต่อกันเข้ามา ๆ แล้วก็ออกทางโน้น จะไปทำอะไรกันใครจะไปรู้ ให้พากันรู้จัก

แล้วก็จดหมายเข้ามาน่ะ หรือใครจะมีจดหมายไปข้างนอก ให้เอามาแจ้งอาจารย์ชู อาจารย์เลี่ยมให้ทราบเสียก่อน เขียนว่าอย่างไร เอามาอ่านให้ท่านฟัง เมื่อจดหมายรับเข้ามาก็เอามาให้ท่านอ่านเสียก่อน มันจดหมายอะไร เรื่องอะไรนี่ ผู้สาวมันเขียนมาหารึ หรือผู้ใดเขียนมาหา เกิดประโยชน์อะไรไหม หรือมันติดต่อคอมมูนิสต์รึ เอาคนปลอมปนเข้ามารึ หรืออย่างไร ให้มันสังเกตเหตุการณ์ได้ว่ามันจะเจริญหรือเสื่อมอย่างนี้

ทุกครั้งพอได้รับจดหมายแล้ว รีบเอามาส่งอาจารย์ชู อาจารย์เลี่ยม ส่งเลยอย่าไปฉีกจดหมายอ่านก่อน ได้รับจดหมายแล้วรีบเอามาให้ ให้รู้จักอย่างนี้ อันนี้มันปลอดภัยดีที่สุด ที่นี่ปฏิบัติมาอย่างนี้"

ขอนิสัย ขอขมา

พระพุทธองค์ทรงบัญญัติให้พระภิกษุใหม่ (๑ - ๕ พรรษา) ต้องถือนิสัย คือการอยู่ภายใต้การปกครองควบคุมดูแลของพระอุปัชฌาย์หรืออาจารย์ เพื่ออาศัยให้ท่านช่วยแนะนำสั่งสอน หลวงพ่อเห็นว่าเป็นวิธีที่ดี ที่สร้างความเคารพความผูกพันฉันบุตรกับบิดาระหว่างศิษย์และอาจารย์ และเป็นข้อย้ำเตือนไม่ให้ภิกษุท่องเที่ยวไปตามอำเภอใจ โดยไม่ยึดถือใครเป็นอาจารย์ ปกติพระภิกษุสามเณร ขอนิสัยจากครูบาอาจารย์เมื่อได้มาอยู่กับท่านใหม่ ๆ และคณะสงฆ์ทั้งหมดต้องขอนิสัยจากเจ้าอาวาสร่วมกันในวันเข้าพรรษา และอีกโอกาสหนึ่งก็คือในเมื่อพระอาคันตุกะได้รับอนุญาตเข้าหมู่สงฆ์แล้ว ในการขอนิสัยนั้นผู้ขอถวายเครื่องสักการะอันประกอบด้วยดอกไม้ธูปเทียน แล้วกล่าวคำภาษาบาลีเริ่มด้วย *อาจริโย เม ภันเต โหหิ* ซึ่งเป็นการแสดงตัวว่าพร้อมที่จะอยู่ในโอวาทและรับฟังคำว่ากล่าวตักเตือนทุกประการ

ต่อไปนี้เป็นโอวาทตอนหนึ่งของหลวงพ่อ ในโอกาสที่มีการขอนิสัย

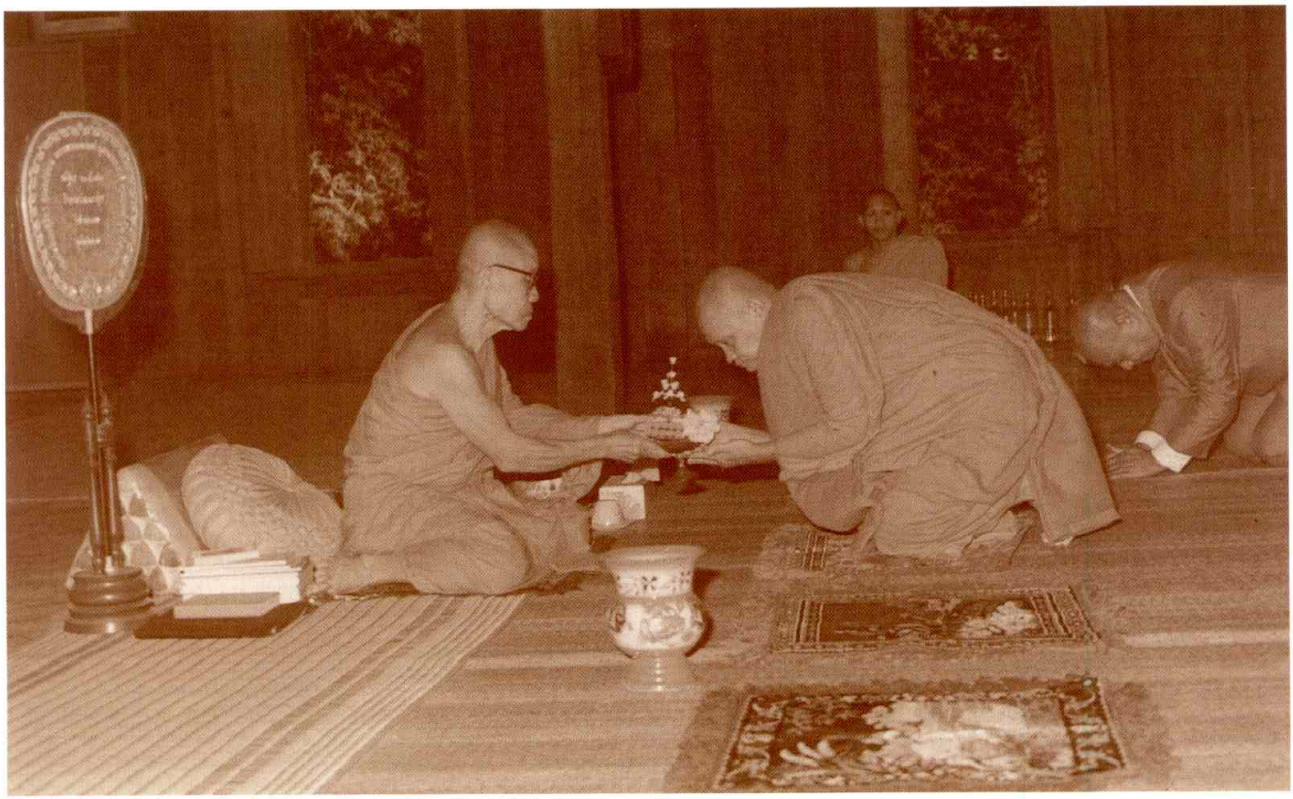

"พวกท่านทั้งหลายก็เรียกว่าขอนิสัยแล้ว นิสัยก็รับแล้วเข้าใจกันคือขอพึ่ง อย่างคล้าย ๆ เรายังไม่มีที่อยู่หรือที่อยู่เราไม่พออย่างนี้ ความรู้เราก็ยังไม่พอไม่สม เราก็ต้องขออาศัยผู้อื่น ขอคำแนะนำ ขออะไรหลาย ๆ อย่าง เหมือนกับเราไปอาศัยเขา พวกท่านทั้งหลายก็จะมีหน้าที่ที่จะต้องประพฤติปฏิบัติตาม หรือเอาไปประพฤติปฏิบัติด้วยความเคารพ

ในโอกาสอันใดที่ผมสอนท่าน ในขณะไหนก็ตาม ให้ท่านทั้งหลายเข้าไปพิจารณาอันนั้นเป็นหน้าที่ของพวกท่านทั้งหลายจะปฏิบัติเอง หน้าที่ของผมนี้ ก็จะเป็นผู้สงเคราะห์พวกท่านทั้งหลาย ทั้งวัตถุที่สมควร ทั้งทางธรรมะ ทั้งข้อประพฤติปฏิบัติอะไร ๆ ทั้งสิ้นเป็นต้น มันก็เป็นหน้าที่ของผมเสียแล้วเพราะท่านมาอาศัยผม ผมก็ต้องอนุเคราะห์พวกท่านทั้งหลายเท่าที่ควรพอสมควร

ดังนั้นตั้งแต่วันนี้ต่อไป จะได้มีความสัมพันธ์กันอย่างอาจารย์กับลูกศิษย์ อาจารย์กับ *อันเตวาสิก* คือเป็นลูกศิษย์ของอาจารย์ไม่ใช่อุปัชฌาย์ และอาจารย์ก็จะเป็น *ธรรมาจารย์* ด้วยนะ คือให้ธรรมะ ให้ความคิด ให้ความเห็น ให้ความรู้ ให้ความฉลาด ทุกประการพอสมควร

อันนี้ผมก็ดีใจ จึงมิได้สงสัยโดยประการใด เพราะเห็นว่านิสัยก็ขอแล้ว ทำอะไรแล้ว ดังนั้นพวกเราทั้งหลายนั้น ให้มีความสัมพันธ์กันอย่างครู อย่างอาจารย์ต่อไป อย่างพ่อกับลูกมีความสัมพันธ์กันอย่างไร ถ้าเช่นนี้ก็เป็นอันเรียกว่า เป็นที่ไว้วางใจกันแล้ว

พระพุทธองค์ท่านสอน พวกเราทั้งหลายนี้ ถ้าได้เข้าไปสำนักที่ไหนอะไร ถ้าหากว่าท่าทีพอสมควรแล้ว วันหนึ่งสองวันก็ตาม เรามีโอกาส ผมมากราบเรียนท่านอาจารย์ ขออาศัยวันสองวันคืนสองคืน อะไรทั้งหลายเหล่านี้ หรือขอนิสัยเลย

แล้วผมก็ขอปวารณาตัวผมไว้ เมื่อผมผิดพลาดประการใด ทางกาย ทางวาจา อันใดนั้น เมื่อเห็นอะไรที่อากัปกิริยาไม่ดี จรรยามารยาทไม่เหมาะสมนั้น ผมขอปวารณาท่านอาจารย์ไว้ หรือคณะสงฆ์ทั้งหลาย ให้ช่วยตักเตือนผม ช่วยกรุณาผม จะเป็นพระคุณอย่างยิ่ง และผมจะเอาไปพินิจพิจารณาตามสมควร นี่เป็นความดีชอบยิ่งเหลือเกิน

ดังนั้นถ้าหากว่าไม่ทำอย่างนั้น ก็ไม่รู้ว่าจะเอายังไง อะไรที่จะพูดให้ฟัง จะพอใจหรือเปล่าก็ไม่รู้ จะมีอะไรก็ไม่รู้จัก การปวารณาตัวนี้จึงเป็นของสำคัญประการหนึ่ง การปวารณาตัวนี้ก็เป็นการแสดงความเคารพอยู่ในตัวนั่นเอง ทีนี้ผู้ที่รับปวารณาแล้วเช่นผม เป็นต้น ก็สบายใจ ถ้ามันผิดก็จะพูดได้ ถ้ามันไม่ดีก็จะพูดได้ และมีกำลังใจที่จะแนะนำ พร่ำสอนพวกท่านทั้งหลายที่มาอยู่ด้วยไม่มีความเคลือบแคลงสงสัยอะไรทั้งนั้น อันนี้ตามภาษาก็เรียกว่า เป็นกันเอง เรียกว่าก็ยอมรับคนนี้ก็ยอมถอน เรียกว่า ทำความเข้าใจกันเป็นอย่างยิ่งในทางพุทธศาสนา เมื่อเราพากันรู้จักเช่นนี้ ไม่มีความสงสัยอะไรกันแล้ว เราอยู่ด้วยกันไป เป็นลูกศิษย์ตถาคตด้วยกันทั้งนั้น มันก็ไม่มีเรื่องอะไรมากมาย

เรื่องปฏิบัตินี้เป็นเรื่องที่ยอมรับเท่านั้นแหละครับ เรายอมรับกัน ยอมรู้กันแล้วมันก็หมดเรื่องกัน ไม่มีอะไรมากเกินไปกว่านี้ ที่เราอยู่ด้วยกันนั้นก็ไม่ได้เคลือบแคลงสงสัย ถึงแม้ผมจะพูดแรง ๆ ไปหน่อยเป็นต้น ผมก็กล้าพูด เพราะว่าผมพูดมุ่งธรรมมุ่งวินัย"

ตามพระวินัยบัญญัติ พระผู้มีอายุพรรษาห้าขึ้นไป และมีความรู้ในพระธรรมวินัยพอรักษาตัวได้ คือรู้จักอาบัติ รู้จักอาบัติหนักอาบัติเบา รู้ทางออกจากอาบัติ ฯลฯ พระรูปนั้นไม่จำเป็นต้องขอนิสัย ท่านมีชื่อว่า *นิสยมุตตกะ* (ผู้พ้นจากนิสัย) แต่อย่างไรก็ตามหลวงพ่อเคยอบรมไว้ว่า

"ถึงแม้องค์ใดเป็น นิสัยมุตก์ คือพ้นนิสัยไปแล้ว เป็นต้น พระที่ท่านสังวรสำรวม เคารพคารวะ ไม่ประมาท ท่านยังขอนิสัยอยู่เรื่อยไป ก็เหมือนกับพ่อแม่ของเรา ถึงแม้ว่าเราโตแล้ว หัวหงอกแล้วเป็นต้น ก็ยังคงเคารพพ่อเคารพแม่อยู่ตลอดเวลานั่นเอง"

เมื่อพระจะลาไปจากสำนักที่อาศัยอยู่ หรือออกไปธุดงค์ ตามแบบแผนธรรมเนียมที่ดีงามต้องมาขอขมาต่อผู้เป็นครูบาอาจารย์ เพื่อเป็นการแสดงอโหสิกรรมซึ่งกันและกัน ในสิ่งที่อาจได้เคยทำล่วงเกินกันมาทางกาย วาจา ใจ

พระอาจารย์เลี่ยมได้อธิบาย ถึงเรื่องการขอขมาเอาไว้ว่า

"การขอขมาลาโทษนั้น ปราชญ์ทั้งหลายถือว่าเป็นการลบสิ่งไม่ดีออกจากใจ ในบางครั้งเราอาจจะประมาทพลาดพลั้ง หรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ทำให้เกิดอกุศลจิตขึ้น เมื่ออยากให้สิ่งเหล่านี้ลบเลือนคลี่คลายหายไป จึงประกอบพิธีนี้ขึ้น เพื่อทำให้เกิดอโหสิกรรม

อันนี้ถือว่าเป็นประโยชน์มากสำหรับผู้ปฏิบัติธรรม เพราะจะได้ไม่มีนิวรณ์ครอบงำ หมดความหวาดระแวงแคลงใจ ทำให้เกิดความผ่องใส ความสบาย จะอยู่ก็มีความรู้สึกสบาย จะออกไปก็มีความรู้สึกสบาย การขอขมาโทษจึงเป็นประเพณีที่ดีงาม แม้แต่พระอริยสาวกท่านก็ยังกระทำกันไม่ขาด เพื่อเป็นตัวอย่าง เป็นแนวทางแก่กุลบุตรลูกหลาน"

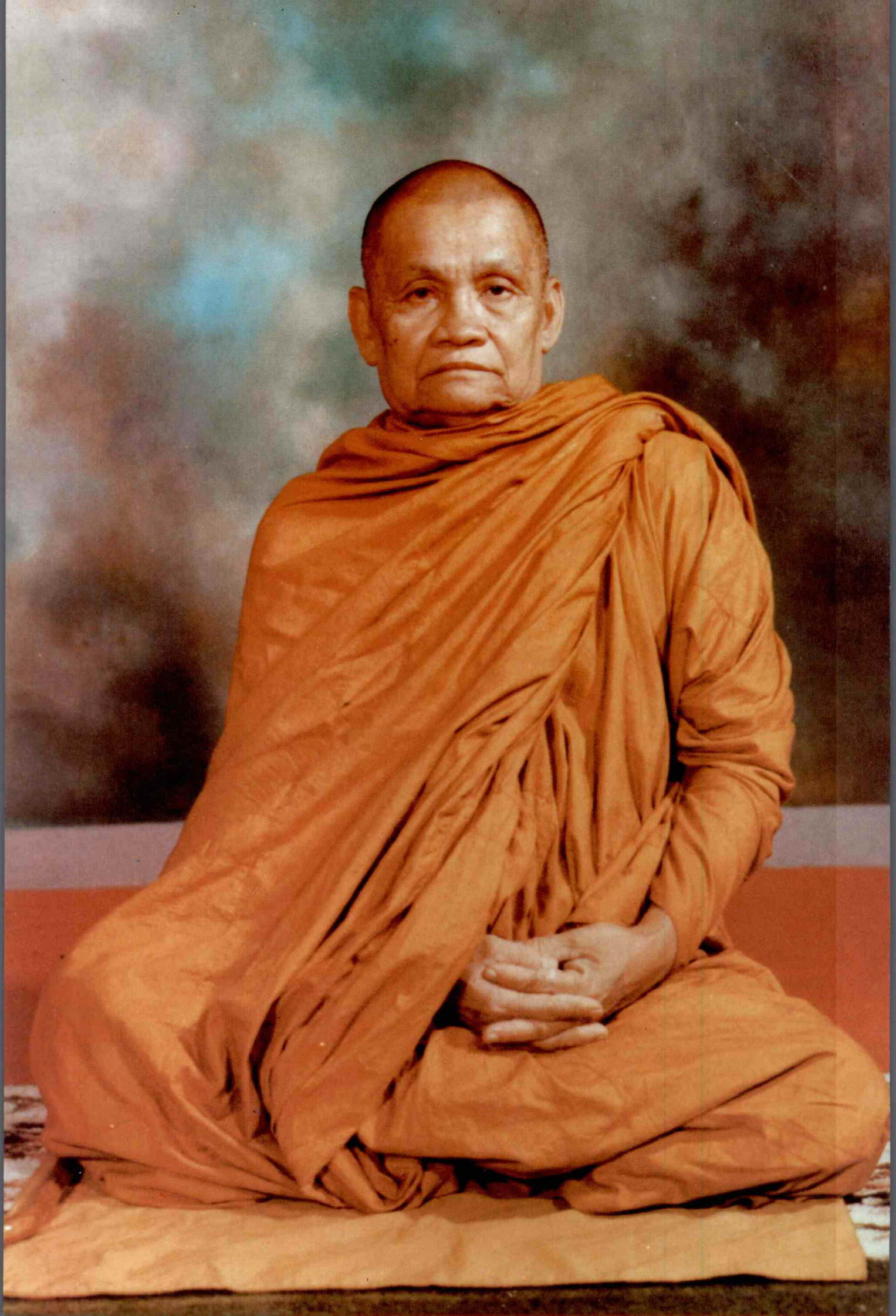

กิจวัตร ๑๔ *

๑. อาคันตุกวัตร	หน้าที่ของอาคันตุกะผู้เข้าไปสู่อาวาสอื่น
๒. อาวาสิกวัตร	หน้าที่ของเจ้าอาวาส(เจ้าถิ่น)ที่จะต้องปฏิบัติต่อพระอาคันตุกะ
๓. คมิกวัตร	หน้าที่ของผู้เตรียมจะไปที่อื่น
๔. อนุโมทนวัตร	วิธีอนุโมทนา
๕. ภัตติกวัตร	ธรรมเนียมในโรงฉัน หรือเมื่อไปฉันนอกวัด
๖. บิณฑจาริกวัตร	ระเบียบประพฤติในเวลาออกบิณฑบาต
๗. อรัญญิกวัตร	หน้าที่ของผู้อยู่ป่า
๘. เสนาสนวัตร	วิธีดูแลที่อยู่อาศัย
๙. ชันตาฆรวัตร	ข้อปฏิบัติในเรือนไฟ ที่อบกายระงับโรค
๑๐. วัจกุฎีวัตร	ระเบียบปฏิบัติในเวลาเข้าส้วม
๑๑. อุปัชฌายวัตร	หน้าที่ของสัทธิงวิหาริก(ลูกศิษย์)ต่ออุปัชฌาย์
๑๒. สัทธิงวิหาริกวัตร	หน้าที่ของอุปัชฌาย์ต่อลูกศิษย์
๑๓. อาจริยวัตร	หน้าที่ของอันเตวาสิก(ศิษย์)ต่ออาจารย์
๑๔. อันเตวาสิกวัตร	หน้าที่ของอาจารย์ต่อศิษย์

---

* *สำหรับรายละเอียดดูหนังสือบุพพสิกขาวัณณนา*

กิจวัตร ๑๔

กิจวัตร ๑๔ คือระเบียบวิธีปฏิบัติต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันของพระ เป็นเรื่องที่หลวงพ่อสอนศิษย์อย่างละเอียดถี่ถ้วนตามแนวของหนังสือบุพพสิกขาฯ ท่านเน้นและให้ความสำคัญต่อกิจวัตรเหล่านี้เป็นอย่างยิ่ง ซึ่งได้ยกกิจวัตรบางอย่างมากล่าวไว้ในที่นี้ ดังนี้

อาจริยวัตร อุปัชฌายวัตร

เมื่อเข้ามาขอนิสัยแล้ว ในระหว่างพระอุปัชฌาย์หรืออาจารย์กับศิษย์ก็พึงมีหน้าที่ ที่ต้องปฏิบัติต่อกัน ผู้เป็นอาจารย์ให้การอบรมสั่งสอน ผู้เป็นศิษย์ก็ต้องคอยอุปัฏฐากรับใช้ท่าน ปฏิบัติอุปัชฌายวัตร อาจริยวัตรให้สมกับการเป็นศิษย์ที่ดี เรื่องการอุปัฏฐากนี้ หลวงพ่อได้อบรมเอาไว้ว่า

"ให้พากันเข้าใจทุกองค์ ผู้ปฏิบัติธรรมควรสนใจการทำกิจวัตร อาจริยวัตร อุปัชฌายวัตร อันนี้ จะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของพวกเราทั้งหลายให้เป็นกลุ่มเป็นก้อน มีความสามัคคีพร้อมเพรียงซึ่งกันและกัน เป็นเหตุให้พวกเราได้ทำความเคารพ อันเป็นมงคลในหมู่ของพวกเราทั้งหลาย ซึ่งมีมาแต่ครั้งพุทธกาลจนถึงบัดนี้"

หลวงพ่อสอนวิธีอุปัฏฐากต่อพระอุปัชฌาย์อาจารย์อย่างพิถีพิถันแก่ศิษย์ ดังนี้

การอุปัฏฐากรับใช้ครูบาอาจารย์ ถือเป็นโอกาสแห่งการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้ใหญ่กับผู้น้อย ผู้เป็นศิษย์ก็จะได้ศึกษาปฏิปทาของผู้เป็นครูบาอาจารย์อย่างใกล้ชิด มีปัญหาข้อข้องใจอันใด ก็สามารถเรียนถามท่านเป็นส่วนตัวได้ ส่วนครูบาอาจารย์ก็จะได้พิจารณาจริตนิสัยของศิษย์อย่างละเอียดชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อเป็นแนวทางในการให้การอบรมสืบไป

การทำหน้าที่ถวายการอุปัฏฐากรับใช้ที่ดีนั้น ผู้เป็นศิษย์ต้องถือเอาความสบายกายสบายใจของครูบาอาจารย์ เป็นเสมือนหนึ่งอารมณ์กรรมฐาน อย่าฝืนกระทำในสิ่งที่ขัดใจท่าน ต้องเป็นผู้มีความละเอียดรอบคอบ ช่างจดจำ ช่างสังเกต ในระหว่างที่ปฏิบัติอุปัชฌายวัตร อาจริยวัตร ต้องเพิ่มความระมัดระวังในกิริยามารยาทให้มาก จะทำสิ่งใดก็ขอโอกาสท่านก่อน อย่าเดินข้ามศีรษะท่านไปมา ต้องคุกเข่าคลานไป หรือมิเช่นนั้นก็ก้มน้อย ๆ เพื่อมิให้เสียกิริยาดังนี้ เป็นต้น

เริ่มตั้งแต่ครูบาอาจารย์ตื่นขึ้นจากจำวัดตอนเช้าตรู่ ศิษย์ผู้ทำหน้าที่อุปัฏฐากจะเข้าไปถวายน้ำล้างหน้าล้างตา ไม้สีฟัน แปรงสีฟัน ผ้าเช็ดหน้าผ้าสำหรับผลัดเปลี่ยน อันมี สบง อังสะ สายประคดเอว จีวร สังฆาฏิ ถ้ามีการสวดมนต์ทำวัตรเช้า ก็ต้องนำย่ามของท่านและผ้าสังฆาฏิ ไปรอท่านอยู่ที่หอสวดมนต์ พร้อมทั้งปูลาดอาสนะเตรียมเอาไว้ด้วย หลังจากนั้นก่อนออกบิณฑบาต ต้องจัดอาสนะฉัน เตรียมช้อน แก้วน้ำ กาน้ำ กระโถน ผ้าเช็ดมือไว้ให้ท่าน เมื่อช่วยท่านห่มผ้าต้องนำจีวรมาซ้อนด้วยผ้าสังฆาฏิเสียก่อนจึงค่อยห่มให้ท่าน ช่วยท่านกลัดรังดุม แล้วนำบาตรของท่านไปรอที่ทางเข้าหมู่บ้าน เมื่อเสร็จกิจบิณฑบาต ก็น้อมตัวเข้าไปขอโอกาสรับบาตรจากท่าน แล้วรีบกลับมาวัดก่อน เพื่อเตรียมถวายการล้างเท้าเช็ดเท้า พับผ้าสังฆาฏิ รับประเคนบาตร เมื่อท่านฉันเสร็จก็เข้าไปถวายน้ำล้างมือ ถวายไม้สีฟัน รับเอาบาตร กระโถน แก้วน้ำ มาล้างให้สะอาด เช็ดให้แห้ง นำออกผึ่งแดดสักครู่หนึ่ง แล้วเอาไปเก็บดูแลรักษาตามสมควรต่อไป

ในขณะที่ครูบาอาจารย์กำลังสนทนาธรรมอยู่กับญาติโยม ไม่ควรพูดสอดขึ้น ไม่ควรพูดต่อเติม ถ้าท่านสนทนากับสตรีจำเป็นต้องมีบุรุษผู้รู้ความนั่งฟังร่วมด้วย พระหรือเณรผู้ถวายการอุปัฏฐากไม่ควรลุกไปที่อื่น และไม่เป็นการสมควรที่จะนำเรื่องมาเจรจากับแขกของท่าน ถ้าจำเป็นที่จะต้องพูดจริง ๆ ควรขออนุญาตจากท่านก่อน ถ้าท่านมีกิจนิมนต์หรือยังมีธุระที่จะต้องไปทำ ควรเตือนให้ท่านทราบเสมือนเป็นเลขานุการประจำตัว ในกรณีที่ท่านอาพาธ ควรจัดเตรียมเภสัชให้ท่านฉัน น้ำร้อน น้ำเย็น น้ำปานะ ให้เป็นไปตามอัธยาศัยของท่าน เปิดปิดพัดลม ประตูหน้าต่างควรขอโอกาสจากท่านก่อน ในขณะที่ท่านรับแขกอยู่ ถ้าท่านเหน็ดเหนื่อยมากก็ต้องหาอุบายให้ท่านได้พักผ่อนโดยพยายามไม่ให้เสียน้ำใจญาติโยม

เสนาสนะ กุฏิของท่านต้องหมั่นดูแลปัดกวาดเช็ดถูทุกวัน บริเวณกุฏิ ทางเดินจงกรม ทางเดินเข้าออก ควรกวาดใบไม้อยู่เสมอ อย่าให้ดูรกตา น้ำใช้น้ำฉันควรหมั่นตรวจตรา อย่าให้พร่องไปจากภาชนะเกินควร ผ้าห่ม ที่นอน หมอนมุ้ง ควรเอาออกมาสลัดและผึ่งแดดเป็นระยะ ถ้าส่วนไหนของกุฏิมีการชำรุด ควรรีบซ่อมแซมแก้ไขโดยทันที ถ้าเหลือวิสัยควรปรึกษาท่านเพื่อหาทางซ่อมแซม ห้องน้ำห้องส้วมก็เช่นกัน ต้องสะอาดและแห้งอยู่เสมอ อย่าให้มีคราบไคลตามฝาผนัง

ตามขอบตามมุม สบู่ก็ดี ยาสีฟันก็ดี ถ้าจวนหมดต้องหาของใหม่มาเตรียมไว้อย่าให้ขาดมือ

ผ้าที่ครูบาอาจารย์นุ่งห่มใช้สอยอยู่เป็นประจำคือ สบง จีวร สังฆาฏิ อังสะ ผ้าอาบน้ำฝน เหล่านี้ อยู่ในความดูแลของพระผู้ถวายการอุปัฏฐากทั้งสิ้น เมื่อเอาออกตากหลังจากซักหรือย้อมแล้ว ถ้าน้ำยังหยดไม่แห้งไปจากผ้า อย่าหลีกไปที่อื่น ต้องคอยดูแลกลับผ้า มิฉะนั้นแล้ว ถ้าเกิดรอยเส้นเชือกบนผ้า โดยเฉพาะผ้าที่ย้อมด้วยแก่นขนุน แสดงให้เห็นว่าพระอุปัฏฐากไม่ใส่ใจในหน้าที่ ถ้าเห็นว่าอากาศครึ้มฟ้าครึ้มฝน ควรเอาผ้าตากในที่ร่ม เมื่อแห้งดีแล้วก็พับเก็บเข้าที่ให้เรียบร้อย อย่าได้ทิ้งไว้บนราวข้ามวันข้ามคืน

เวลาที่ครูบาอาจารย์จะสรงน้ำ มักจะเป็นเวลาก่อนทำวัตรเย็นหรือหลังจากฉันน้ำปานะเสร็จ พระเณรผู้ถวายการอุปัฏฐากต้องเตรียมผ้าสรงน้ำ ผ้าเช็ดตัว สบู่ ของใช้จำเป็นไปรอท่านอยู่ ณ ที่สรงน้ำ อาจจะเป็นในห้องน้ำหรือลานกลางแจ้งก็ได้ ถ้าอากาศเย็นหรือท่านมีอาการเจ็บป่วย ควรเตรียมน้ำร้อนน้ำอุ่นเอาไว้ด้วย ครูบาอาจารย์บางท่านอาจชอบนั่งเก้าอี้ขณะสรงน้ำ บางท่านอาจจะชอบยืน พระเณรผู้ปฏิบัติอุปัชฌายวัตร อาจริยวัตร ควรฉลาดในการสังเกตและจดจำ บางท่านอาจจะชอบสรงน้ำเอง พระอุปัฏฐากเพียงแต่คอยส่งผ้าให้ท่านผลัด และซักผ้าให้ท่านเท่านั้น บางท่านอาจต้องการให้ช่วยฟอกสบู่ให้ที่หลัง ที่ลำตัว ที่ขา ที่เท้า จากนั้นก็ขัดคราบเหงื่อไคลและชำระล้างสบู่ให้สะอาด ถวายการเช็ดตัวให้แห้ง นำผ้าอาบน้ำที่ซักแล้วไปตากให้

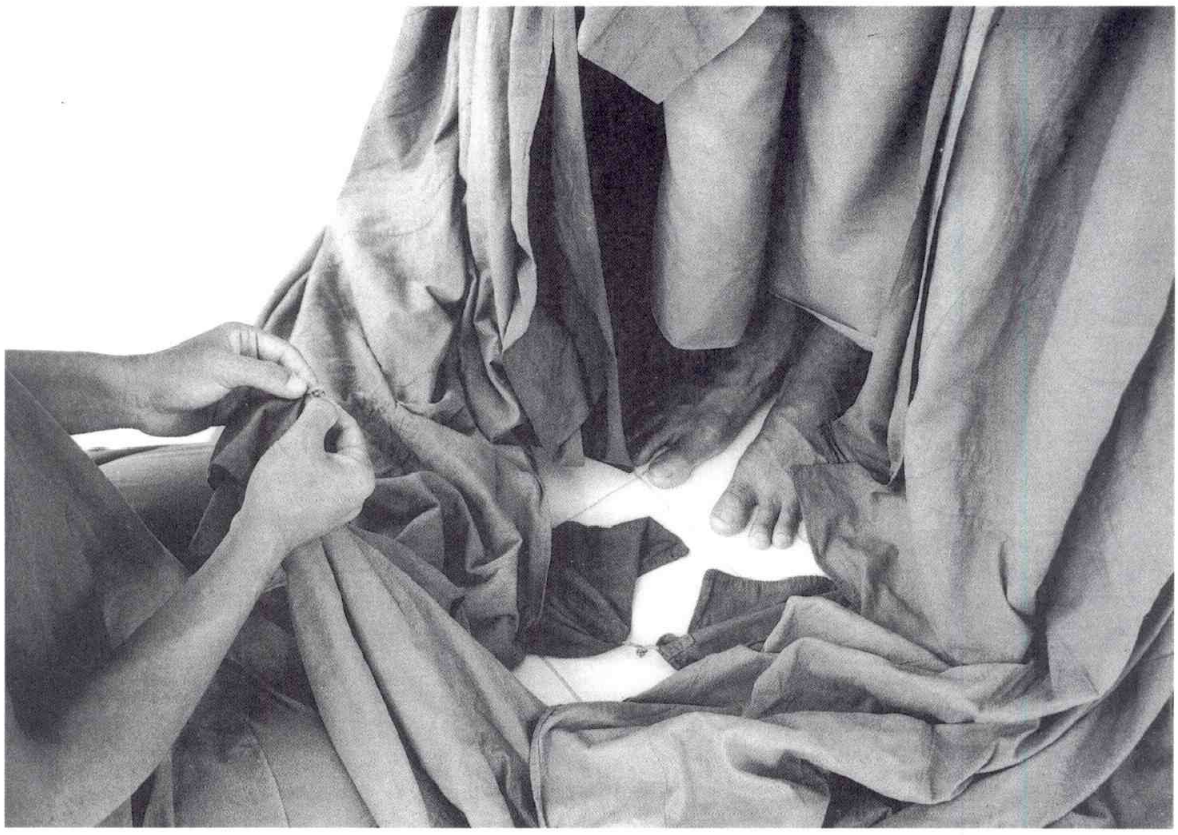

เข้าช่วยพระเถระกลัดรังดุม ก่อนออกบิณฑบาต

เรียบร้อย ถ้ามีการทำวัตรเย็นในวันนั้น ก็ให้นำย่าม นำผ้าสังฆาฏิของท่านไปที่ห้องสวดมนต์ก่อน พร้อมทั้งปูลาดอาสนะเตรียมไว้ด้วย

ก่อนที่ท่านจะจำวัด ต้องปูลาดเครื่องจำวัดอันมีผ้าปูนอน หมอน ผ้าห่ม นาฬิกาปลุก ไฟฉาย ในกรณีที่ยุงชุมอาจจะต้องกางกลด ในฤดูหนาวควรเตรียมหมวกไหมพรม อังสะกันหนาว และถุงเท้าเอาไว้ด้วย ถ้าพระเณรผู้อุปัฏฐากมีความสามารถ อาจจะถวายการบีบนวด ขณะที่ท่านกำลังจำวัดอยู่ก็ได้ เพื่อเป็นการเอื้อเฟื้อต่อร่างกายธาตุขันธ์ของท่าน ให้ได้รับการผ่อนคลายบ้าง หลังจากที่ตรากตรำมาตลอดทั้งวัน ถ้าท่านไม่เหน็ดเหนื่อยมากนัก ศิษย์เราก็อาจจะได้มีโอกาสเรียนถามปัญหาต่าง ๆ เป็นการส่วนตัว หรือท่านอาจเล่าประสบการณ์ในการปฏิบัติธรรมที่ผ่าน ๆ มาให้ฟังพอเป็นเครื่องเตือนใจบ้างก็เป็นได้ แต่ถ้าท่านเพลียมาก พระอุปัฏฐากไม่ควรที่จะไปซักไซ้ไล่เลียง ควรให้โอกาสท่านพักผ่อน เมื่อถึงเวลาสมควรจึงค่อยขอตัวกลับ

พระอาจารย์เรืองฤทธิ์ ซึ่งเคยอยู่กับหลวงพ่อมานานพอสมควร ได้กล่าวถึงการถวายอุปัฏฐากหลวงพ่อ ในสมัยก่อนนั้นว่า มีการหมุนเวียนให้พระเณรได้มีโอกาสปฏิบัติอุปัชฌายวัตร อาจริยวัตร เป็นระยะ ๆ

"หลวงพ่อจำวัดประมาณตี ๓ เกือบทุกคืน ท่านพักผ่อนช่วงนี้แล้วตื่นตี ๕ ตื่นขึ้นมาก็ถวายน้ำอุ่น น้ำเย็น ถวายไม้สีฟัน เมื่อก่อนก็ถวายน้ำล้างหน้า บ้วนปากเฉย ๆ ต่อมาในระยะหลังก็ขอฟันปลอมของท่านล้าง ซักผ้า นุ่งผ้า ทายา ปูที่นอน และอื่น ๆ ถ้าทำเป็นท่านก็ให้ทำ ถ้าทำเก้ง ๆ ก้าง ๆ ท่านก็รำคาญเหมือนกัน บางทีไล่ตะเพิดเลย เรื่องเหล่านี้ปกติท่านไม่อยากบอกทั้งนั้น เพราะเป็นเรื่องส่วนตัว ท่านไม่เคยบอกว่าต้องล้างฟันให้ผม ต้องเทกระโถนมูตรกระโถนคูถให้ผม ต้องล้างเท้า ซักผ้าต่าง ๆ ให้ผม ท่านไม่เคยว่า แต่ถ้าลูกศิษย์คนใดมีศรัทธาปรารถนาจะอุปัฏฐากครูบาอาจารย์ตามสมควรแก่วัตร และคนนั้นพอเป็นบ้าง ท่านก็อนุญาตให้ทำ"

ไม่ใช่แต่เฉพาะผู้เป็นลูกศิษย์ ที่ต้องมีหน้าที่อุปัฏฐากดูแลครูบาอาจารย์เท่านั้น เมื่อลูกศิษย์อาพาธ ผู้เป็นครูบาอาจารย์ก็ต้องคอยเอาใจใส่ดูแลเช่นกัน และหลวงพ่อก็ได้ปฏิบัติหน้าที่ของครูบาอาจารย์ ถูกต้องตามพระวินัยทุกอย่าง ในการดูแลลูกศิษย์ที่อาพาธ ดังที่ท่านพระครูบรรพตวรกิต เคยเล่าให้ฟังแล้ว

เสนาสนะ

เสนาสนะ คือที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสามเณร ในวัดป่าไม่นิยมให้พระอยู่รวมกันหลายรูป เพราะเป็นเหตุให้คลุกคลีเสียความวิเวก กุฏิปลูกอยู่ในราวป่าเป็นเอกเทศเฉพาะองค์ อีกทั้งโบสถ์ วิหาร ศาลา หอฉัน ห้องน้ำ ห้องส้วม ซึ่งพระภิกษุสามเณรต้องเอาใจใส่ดูแล รักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อย หน้าที่นี้รวมเรียกว่า เสนาสนวัตร

หลวงพ่อเคยให้โอวาทเรื่องเสนาสนวัตรแบบเผ็ดร้อนถึงลูกถึงคนแก่พระเณรดังนี้

กิจส่วนใหญ่ก็ไม่มีอะไรหรอก มีที่ยังค้างคาอยู่บ้างก็คือ กิจที่ท่านอาจารย์เลี่ยมพาทำกิจของสงฆ์น่ะ ท่านพาทำโรงย้อม สงฆ์จะได้อาศัย จะได้มีความสบาย ถึงเวลาท่านพาทำก็ไปช่วยกันคนละไม้คนละมือ อาจารย์เลี่ยมอาจารย์ชูฉันจังหันเสร็จแล้วก็บอกคนอื่น เสร็จเรื่องโรงย้อมแล้วก็ไม่มีอะไรมากมาย ที่นี้ให้พากันปฏิบัติกิจของเก่า ข้อวัตรอันเก่าของเรา ขึ้นมาให้ได้ มิฉะนั้นจะเสียหายมาก โดยเฉพาะเสนาสนวัตร แย่เอามาก ๆ

คำว่าเสนาสนวัตร จะรู้จักกันหรือว่าไม่รู้จักก็ไม่รู้ กุฏิที่เราอาศัย ส้วมที่เราใช้ อย่าเมินเฉย ชาวจังหวัดต่าง ๆ เช่น กรุงเทพฯ อยุธยา เขาฝากปัจจัยไว้บำรุงพวกเรา บ้างก็ฝากมาทางไปรษณีย์ บำรุงพระสงฆ์โรงครัว เราทุกคนเป็นนักบวชน่าคิดนะ อย่าถือโอกาสมาสร้างความเห็นแก่ตัวในวัด เสียหายมาก ของใช้แต่ละอย่างพิจารณาให้ดีไม่ใช่อื่นไกล ปัจจัย ๔ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ เภสัช เท่านี้แหละ ถ้าพวกเราไม่เอาใจใส่ในสิ่งเหล่านี้แล้วจะไปไม่รอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเสนาสนะ กุฏิวิหารที่พวกเราอยู่แย่มาก จะมีคนอยู่หรือไม่มีคนอยู่ก็ดูเหมือนพอ ๆ กัน ปลวกขึ้นตามเสาก็ไม่ดู เสียหายมาก ตั้งแต่ผมกลับมา ได้ไปสำรวจตรวจสอบดูแล้ว น่าสลดสังเวช น่าสงสารญาติโยมที่เขามาสร้างมาทำให้พวกเราอยู่ เราก็ได้แต่เที่ยวสะพายบาตรหาสำนักปฏิบัติ แบกกลดหาที่ภาวนา แต่ไม่รู้จักกระทั่งเสนาสนะ ไม่รู้จักรักษากุฏิวิหาร ไม่รู้จักรักษาจีวร เสียหายมาก มันน่าอายเขา

สมัยก่อนทางเข้าออกเสนาสนะ ผมทำจงกรมกั้น ใครอยู่กุฏิทางไหนก็ออกมาทางนั้น ถ้ากุฏิข้างในซ้อนกันก็มาทางตรง ออกกุฏิใครกุฏิมันไม่ได้ออกร่วมกัน นอกจากคนอยู่ข้างหลัง ออกตรงไปตรงมาจากกุฏิเลย เพื่อจะได้ดูแลทางเข้าออกของตนเอง เสนาสนะก็สะอาดเรียบร้อยดี สมัยนี้ไม่เป็นอย่างนั้น ใครตื่นสายก็วิ่งพล่านอยู่ข้างใน ไม่กล้าออกมาเพราะกลัว กลัวอะไรก็ไม่รู้

ผ้าที่ใช้ตามกุฏิต่าง ๆ บางชิ้นก็ยังดี ๆ อยู่เลย แต่ก็ทิ้งเสียแล้ว กระโถนเอาไปใช้แล้วก็ไม่เก็บให้เรียบร้อย บางแห่งก็เยี่ยวใส่แล้วไม่เท มันน่าอุจาดเหลือเกิน แม้ฆราวาสเองเขายังไม่ทำอย่างนั้น นักปฏิบัติเราของแค่นี้ยังทำไม่เป็น จะไปทำอย่างอื่นได้อย่างไร หัวส้วมเขาให้มายังใหม่อยู่แท้ ๆ ไปทำเสียแล้ว ไม่รู้ว่าไม่ล้างหรือยังไง พวกหนู ตุ๊กแกไปขี้ใส่แล้ว พระเณรไปขี้ใส่รวมกันไปเลย ตุ๊กแกไม่กวาด พระเณรก็ไม่กวาด เลยพอกัน มันไม่รู้ยังไง มันเป็นอุปกรณ์ทั้งนั้นนะ องค์พระสารีบุตรท่านไปบิณฑบาต เจอที่สกปรกรกรุงรัง ท่านยังเอาเท้ากวาด ที่อยู่ที่พักของพระปฏิบัติกับของคนธรรมดาน่ะมันต่างกัน ถ้ากุฏิไม่งามรกรุงรังสารพัด จิตใจก็เป็นอย่างนั้น ต่อไปนี้ถ้าใครอยากรู้ว่า วิธีกวาดลานวัดทำอย่างไร วิธีรักษากุฏิทำอย่างไร ให้ไปดูตัวอย่างทางเหนือที่ผมสาธิต

วัดเราเป็นวัดป่า ถึงหน้าฝนใบไม้กิ่งไม้หล่น ถึงเวลากวาด ก่อนจะกวาดให้เก็บกิ่งไม้หรือเอาไม้เขี่ยทิ้งไปไกล ๆ สัก ๕ วาโน้น จึงลงมือกวาดให้ขอบทางสะอาดเตียน ทางที่เราเดิน

กับขอบทางให้เสมอกันเข้าไว้ เวลาฝนตกน้ำจะได้ไหลบ่าเข้าไปในป่า ต้นไม้จะได้งาม นี่อะไรกวาดจนสองข้างทางลึกเป็นร่องน้ำขัง งัดขึ้น ๆ จนรากไม้ลอยขึ้นมาขวางก็ตัดทิ้งแล้วก็เป็นสระน้ำไปเลย ให้กวาดริมสูง ๆ ที่สุมไว้หลายปีแล้วนั้นลงมาใส่ข้างทางไว้ ทางเข้าออกกุฏิก็เหมือนกัน ถ้าอยากรู้วิธีทำก็ให้ไปดูที่ผมทำไว้ แล้วพยายามทำให้เหมือนอย่างนั้น

การซ่อมแซมกุฏิวิหารก็เหมือนกัน ของไม่ควรซ่อมก็อย่าไปซ่อมให้มากนัก กุฏิสงฆ์ของสงฆ์จัดให้อยู่ นึกจะทำอะไรก็ทำไปตามอำเภอใจไม่ถูก ต้องขออนุมัติหรือปรึกษาครูบาอาจารย์ก่อน บางคนรู้เท่าไม่ถึงการณ์คิดว่าจะทำให้ดี ทำเข้าจริง ๆ มันน่าเกลียด ไม่ดีไม่งาม บางคนก็ไม่รู้อะไร ฝาไม้แข็ง เอาฆ้อนไปตอกไปตี ทำให้ฝาแตกหมด ก็ไม่รู้ว่าใครทำ ทำแล้วหนีไป คนใหม่จะไปอยู่ก็ดูน่าเกลียด ถ้าเรามักง่าย ทำได้ทำเอา กวาดได้กวาดเอา กุฏิที่ทางของวัดเสียหายหมด นิมนต์เดินไปทางเหนือหน่อย ไปดูที่ผมทำไว้

ผู้ปฏิบัติเรา คิดดูให้ดี ๆ ที่อยู่อาศัยที่หลับที่นอน ที่ไหนก็ตาม ถ้าดูสะอาดเรียบร้อยสวยงามก็เหมือนกับการปฏิบัติจิตใจ มันมีราคะมีโทสะ ก็พยายามมุ่งตรงนั้น เพ่งตรงนั้น ภาวนาตรงนั้น ขัดเกลาตรงนั้น รู้จักไหม งามไม่งามเป็นอย่างไร เล่นไม่รู้จักงามไม่งามนี่แย่มาก ลำบากจริง ๆ นับวันแย่ลง ๆ อายเขาบ้างซี จังหวัดไหนประเทศไหนเขามาดู ที่อยู่อาศัยผู้ปฏิบัติเขาไม่ทำใหญ่หรอก ทำเล็ก ๆ แต่สะอาด พระอริยเจ้าทั้งหลายไปอยู่ที่ลุ่มก็น่ารื่นรมย์ ไปอยู่ที่ดอนก็น่ารื่นรมย์ ฟังดูให้ดี ๆ ซิ ทำไมเป็นอย่างนั้น เพราะใจของท่านสะอาด ท่านไม่เอาตามใจตัวเอง แต่เอาตามธรรมะ ใจท่านเป็นยังไงท่านก็รู้ มันเป็นเรื่องยากอยู่เหมือนกันนะ พาพระเณรไปกวาดบอกให้กวาดเข้าไปข้างใน ก็ไม่ทำ ต้องให้ร้องตะโกนอยู่นั่นแล้ว ข้างใน ๆ ไม่รู้จักข้างในหรือยังไงก็ไม่รู้ ถึงไม่ทำ มันเป็นมาแต่เด็ก ผมคิดไปหลายอย่าง สมัยเป็นเด็กเดินไปตามบ้านผู้คน พอใครปวดอึ บอกให้ไปไกล ๆ ไม่มีเสียล่ะ พ้นบ้านมาหน่อยก็เอาแล้ว ทีนี้พอเหม็นก็บ่นเหม็นกันทั้งบ้าน นี่ก็เหมือนกัน อีกอย่างก็ไม่รู้เรื่อง ทำไม่(ถึงที่)สุดขุดไม่ถึง หรือว่ารู้อยู่แต่ขี้เกียจมันจึงทำไม่เสร็จอย่างนี้ เรียกว่าทำไม่เสร็จ

การภาวนาก็เหมือนกัน คนไม่รู้จริง ๆ พอบอกให้รู้แล้วเขาก็ทำดี แต่ไอ้ที่ไม่รู้บอกแล้วก็ยังไม่ทำ คือคนมันจะไม่ทำ ให้ดูสภาพว่าเรามาบวชนี่ การฝึกจิตคืออะไร ให้มันต่างจากพระเณรที่ไม่ได้ปฏิบัติ หรือต่างจากฆราวาสเขาหน่อยซี ให้เอาไปพิจารณาทุกคน ไม่ใช่เรื่องที่จะทำอะไรกันง่าย ๆ อย่างนั้น ให้พิจารณา ถามแต่เรื่องปฏิบัติ ถามแต่เรื่องจิตสงบ ถามหาพระนิพพานโน่น ทางเข้าออกกุฏิตัวเอง ทางไปส้วม ยังไม่รู้จักทำความสะอาด ไม่ดีเอามาก ๆ อยู่ไปก็มีแต่ทางเสื่อม

เสนาสนวัตรที่ท่านเทศน์ให้ฟัง คือวัตรที่ทำเสนาสนะให้สะอาด เสนาสนะนอกจากกุฏิแล้วก็คือห้องส้วม กุฏิเล็ก ๆ ไม่น่าปล่อยให้สกปรกรกรุงรัง ทำให้มันอยู่สบาย อย่างที่พระพุทธเจ้าท่านสอนน่ะ มองไปไหนไม่รกหูรกตา

อ้าว! เณรน้อยองค์นั้นทำไมหาวแล้วยังหัวค่ำอยู่เลย ปกติตอนนี้นอนแล้วหรือยังไง ดูสัปหงกงก ๆ ยังกับจะตายเอา มันเป็นยังไง เวลาจะกินข้าวไม่เห็นง่วงเลย มาฟังเทศน์ละง่วงแล้ว

"เรายอมพิจารณาโดยแยบคายแล้ว
ใช้สอยเสนาสนะ
เพียงเพื่อบำบัดความหนาว
เพื่อบำบัดความร้อน
เพื่อบำบัดสัมผัสอันเกิดจากเหลือบยุง
ลมแดดและสัตว์เลื้อยคลานทั้งหลาย
เพียงเพื่อบรรเทาอันตรายอันจะพึงมีจากดินฟ้าอากาศ
และเพื่อเป็นความเป็นผู้ยินดีอยู่ได้
ในที่หลีกเร้นสำหรับภาวนา"

ไม่ตั้งอกตั้งใจฟังจะได้อะไร จะดีขึ้นได้อย่างไร

คนไม่ได้ปฏิบัติอยู่วัดก็รกวัด อยู่กับครูบาอาจารย์ก็รกครูบาอาจารย์ ยุ่งยากลำบากหนักใจมีก็มีให้มันดี ที่บวชน่ะทำเล่น ๆ ได้เหรอ ทำให้สุดขุดให้ถึง จะให้มันดีขึ้นมาเองเฉย ๆ มันไม่ดีนะ ถ้าไม่ปฏิบัติ ชาวจังหวัดต่าง ๆ เขาฝากเงินมาบำรุงโรงครัว บำรุงพระเจ้าพระสงฆ์ พวกเรานี่ขี้แล้วไม่ล้าง กุฏิไม่รู้จักกวาด มันยังไงกันนี่ ไม่รู้จักเก็บกำของควรเก็บรักษาก็ไม่รักษา มันทำให้คนเขาเสื่อมศรัทธา มุ้งกลด อันไหนไม่ชอบใจทิ้ง กระโถนเอาไปเยี่ยวไว้ตรงไหนก็ทิ้งตรงนั้น ถ้าเขามาเห็นเขาก็เสื่อมศรัทธา เขาจะท้อใจว่า เออ พวกเราลำบากยากจนแค่ไหน ก็อุตส่าห์หาผ้าหาผ่อนมาถวาย พวกท่านพากันสบายจะตาย ผ้ายังดี ๆ อยู่ ไม่ขาดเลยก็ทิ้งเสียแล้ว กระจัดกระจาย เขาก็หมดศรัทธา

ไม่ต้องไปเทศน์โปรด ไม่ต้องไปตะโกนมากหรอก เขามาเห็นที่อยู่อาศัยสะอาดสะอ้านสวยงาม เขาก็รู้แล้วว่าเป็นคนขยันคนรู้เรื่อง ไม่ต้องไปประจบประแจงอย่างอื่นหรอก นั่นแหละคือเรื่องประกาศพระศาสนาส่วนหนึ่งล่ะ เขาเห็นเสนาสนะ ที่อยู่อาศัย ห้องน้ำห้องส้วมเขาก็รู้แล้ว

วัดบ้านก่อสมัยก่อน สร้างกุฏิขึ้นแล้ว ซื้อกระโถนมาเป็นร้อย ทำบุญพระเวสทีเอามาบ้วนน้ำหมาก ทำบุญมหาชาติบุญพระพุทธเจ้าทีเดียวนะ พอเสร็จงานเอากระโถนไปแอบไว้ตามมุม

ศาลา ร้อยใบ น้ำหมากเต็มทั้งร้อย ไม่มีการเท ผมเดินไปดู โอ! ถ้าอย่างนี้ไม่ชั่ว ทำยังไงอีกจึงจะเรียกว่าชั่ว ถ้าคนทำอย่างนี้ไม่ชั่วจะมีใครมาทำชั่วอีก กินแล้วไม่ล้าง ถึงปีหน้าเอาเสียมมาขุดขี้หมากแห้งออก บ้วนใส่อีก เสร็จแล้วจะกลับก็เอาไปแอบไว้ แล้วเอาเสียมมาขุดอีก พอเห็นช่องว่าเป็นกระโถน วะ! อย่างนี้ก็ตกนรกกันหมดแหละ จะไปไหนรอด มันใช้ไม่ได้ ไม่รู้จักดีชั่ว สั้นยาว ผิดถูก ตัวขี้เกียจขี้คร้าน ตัวเป็นหมาก็เลยไม่รู้ คิดแต่ว่าตัวเป็นพระเป็นเณรอยู่สบาย เห็นไหมล่ะ คนแก่ ๆ ผมหงอก ๆ ยกขันข้าวใส่บาตรทีก็กราบ ถวายอาหารก็กราบแล้วกราบอีก มองดูตัวเองบ้างซี ไอ้นี่ละทำให้ผมหนีจากวัด คนแก่ ๆ เฒ่า ๆ เอาของถวาย กราบแล้วกราบอีก ผมนึก ๆ เรามีอะไรดีให้เขากราบนัก ไปไหนมาไหน คนเห็นเขาก็ยกมือไหว้ เป็นอะไร มีอะไรให้เขากราบไหว้ คิดไปคิดมา อาย! อายคนที่เขาอุปัฏฐากเรา มันไม่น่าเลย ถ้าไม่คิดไม่ทำเสียตอนนี้จะไปทำตอนไหน ได้โอกาสดีแล้ว แต่ไม่ทำ ก็ลองดูไม่เชื่อผม คิดดูให้ดี ๆ

ผมเคยเอาเรื่องเจ้าคุณนอฯ วัดเทพศิรินทร์ฯ มาเทศน์ให้ฟัง ท่านเป็นมหาดเล็กตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ ๖ หรือยังไงนี่แหละ พอรัชกาลที่ ๖ สวรรคต ท่านก็ออกบวช บวชแล้วก็ไม่เคยไปธุดงค์กับใครเขา อยู่วัดญาติโยมไปหาก็ไม่ลงไปต้อนรับ อยู่แต่ข้างบนกับหีบศพเล่นกับผีตาย ท่านไม่ต้องไปธุดงค์ แต่ท่านแน่มาก พวกเราไปธุดงค์จนหนังแตก ขึ้นภูเขาลงทะเล ลงทะเลแล้วก็ไม่รู้ไปไหนต่อไหนอีก วุ่นหาพระนิพพาน สอดหน้าสอดหลัง ไปไหนก็ขี้ใส่ส้วมแล้วไม่ล้าง หาแต่พระนิพพานเหมือนไม่มีหูมีตา มันบอดหรือยังไง ผมละอัศจรรย์ เรื่องมรรค ผล นิพพานมันเรื่องลึกลับกว่านี้ที่อยู่อาศัยของเรานี่ทำให้มันดีก่อน จะต้องให้บังคับกันทุกคนหรือยังไง ไม่ใช่คนหัวดื้อ ไม่น่าจะต้องให้สอนยากขนาดนั้น คนรักษาแทบตาย คนเฉยก็เฉยอยู่อย่างนั้น ไม่ดู ไม่เอาใจใส่ ไม่รู้เรื่องทำยังไง

เรื่องเสนาสนะเป็นอย่างนี้ เสนาสนะ บิณฑบาต จีวร การขบฉัน ไล่ได้ชั่วคราว ไล่ทีก็บินหึ่งเหมือนแมลงวันหัวเขียว แล้วก็กลับมาจับที่เก่า ของเหลือฉันคนละชามสองชาม ไม่รู้เอาไปทำไมนักหนา กินข้าวปั้นเดียวก็อิ่มแล้ว เอาไปพอสมควร นี่เอาไปจนเหลือ ต้องเทรวมกันให้บูดเน่าทิ้งไปหมด ใส่รถขนไปสองรถสามรถ ผมว่ามันน่าอาย ไม่รู้จักประมาณปากท้องของตัวเอง อะไรพอฉันได้ก็เอา ไม่ฉันก็เอาออกไป จะเอาให้เหลือทำไมตั้งมากมาย เหลือจากเราฉันนี่ ๓ - ๔ คนยังกินไม่หมด มันก็เกินไป

คนไม่รู้จักประมาณจะไปรู้เรื่องการฝึกจิตของตัวเองได้ยังไง การนั่งสมาธิ จิตมันวุ่นวายจะมีปัญญาสอนจิตตัวเองให้สงบได้อย่างไร ถ้าเราไม่รู้จักเรื่องเหล่านี้ ไม่รู้จักน้อย มันแย่จริง ๆ ไม้ขนาดที่ตัวเองจะแบกไปไหวก็ยังไม่รู้จัก จะแบกไม้ใหญ่เกินตัวจนตายทุกที ไม่รู้จักประมาณตัวเอง *โภชเนมัตตัญญุตา* รู้จักประมาณในการบริโภคอาหารแต่พอควร *ชาคริยานุโยค* ประกอบความเพียรไม่เห็นแก่นอนมากนัก *อินทรีย์สังวร* สำรวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ยินดียินร้าย เหล่านี้หนีเข้าป่าหมดแล้วซี คนไม่มีหู คนไม่มีตา คนไม่มีปาก มันเป็นเปรตอะไรก็ไม่รู้ ไม่กวาดที่อยู่ เห็นมีแต่ไก่นั่นแหละ กินแล้วขี้ลงเลย ไม่รู้เรื่อง ปฏิบัติไป ๆ มันเสื่อมไป ๆ ได้อาหารมาก็หาช้อนคู่ใหม่

หนึ่ง พระองค์หนึ่ง โยมคนหนึ่งทำด้วยกัน ไปดูซิว่ามันถูกต้องงดงามไหม นี่คือแบบเก่าเคยทำมา รักษาเสนาสนะ ส้วมเข้าไปเสร็จธุระแล้วต้องกวาด เช็ด แต่ก่อนไม่มีส้วมซึม ส้วมไม่ดีอย่างนี้หรอก แต่พระเณรดีและมีไม่มาก เดี๋ยวนี้ส้วมดี แต่คนใช้ไม่ดี เพราะฉะนั้นมันไม่ประจวบกันสักที ให้พากันคิดให้ดี ๆ

จะไปหาที่ไหนอีกล่ะ ลองไปหาดูซิที่จะมีศาสนา เมืองฝรั่งเหรอ ผมว่าพวกเราเกิดถูกที่แล้ว แต่เสียที่งานการของตัวเองไม่ดูไม่ขยัน มันเสียหายเอามาก ๆ งานจะดีงามแค่ไหนก็ดีไปไม่ได้หรอก ถ้าคนไม่เป็น เสียหายหมด ให้นึกถึงพระพุทธเจ้าแล้วก็น้อมดูธรรมะของพระองค์ มันก็เห็นพระพุทธเจ้าเท่านั้นเอง จะไปดูที่ไหนอีก ดูธรรมะของท่านซี อ่านดูซี ข้อไหนมันบกพร่องล่ะธรรมะของพระพุทธเจ้า เพ่งพินิจดูธรรมะของพระพุทธเจ้าก็เห็นท่านเท่านั้น จะไปทำผิดที่ไหนก็ไม่เป็นไร เพราะพระพุทธเจ้าไม่เห็น อย่างนั้นหรือ คนอะไรยังงั้น ไม่พิจารณาตัวเอง มีแต่ความเกียจคร้านจะปฏิบัติได้ยังไง อะไรจะมาเท่ากิเลส ไหวพริบของมัน มองไม่เห็นง่าย ๆ นะ เป็นวิปัสสนาที่ไหน มันก็เป็นวิปัสสนูที่นั่น ไม่ใช่ไม่มีใครทักท้วงก็อยู่สบายกินสบายไปเรื่อย ๆ คิดให้ดี ๆ

ชีวิตเราถ้าหากเราตั้งใจปฏิบัติ ธรรมะของพระพุทธเจ้าจะไปไหนเสีย เราไม่ใช่คนหูเสียตาบอด หูหนวก เป็นใบ้บ้า คนดี ๆ มาปฏิบัติ มันจะไปไหนพ้นถ้าทำ มาอาศัยความเกียจคร้านบ้างประมาทบ้าง มันจะเป็นยังไง ถ้ายังเป็นคนเหมือนเดิมก็ยังดีนะ กลัวว่ามันจะยิ่งซ้ำร้ายเข้ากว่าเดิมน่ะซี ให้พิจารณาจงหนัก ถามปัญหาตัวเองดูซีว่า เรามานี่เพื่ออะไร มาทำอะไร โกนผมทิ้ง ครองผ้าเหลือง ๆ อย่างนี้เพื่ออะไร ถามดูซี มาหากิน มานอน มาประมาทอย่างนั้นหรือ ทำไมไม่อยู่บ้านของพวกนั้นมันทำเป็นอยู่แล้ว ทำงานกับวัวควาย ใคร ๆ ก็ทำเป็น จะมาประมาทมัวเมาอยู่อย่างนั้นมันก็ไม่เป็นพระเป็นเณรเท่านั้นเอง

ดึงขึ้น จิตใจของตัวเอง อย่าง่วง อย่าเหงา อย่าโศก ขึ้นปฏิบัติให้ได้ จะเมื่อไหร่รู้ไหมล่ะ เณรน้อยก็ตายเป็นเหมือนกันนะ ไม่ใช่ตายเฉพาะหลวงพ่อนะ ปะขาวด้วย ตายทั้งนั้นละ จะเหลืออะไรถ้าความตายมาถึง จะลองดูไหมล่ะ ดูซิว่าพรุ่งนี้จะทำไอ้นั่นไอ้นี่ เกิดคืนนี้ตายไปเสียจะทำยังไง ไม่รู้จักประมาณตัวเอง กิจวัตรมีด้านความพากเพียร กิจของสงฆ์อย่าให้ขาด งานของสงฆ์สวดมนต์ทำวัตรอย่าให้ขาด งานหลวงไม่ขาด งานราษฎร์ไม่เสีย ทำการทำงาน จะเขียนหนังสือรดน้ำต้นไม้ หรือทำเรือกสวนไร่นาก็ได้ทั้งนั้น การกระทำน่ะแหละคือการปฏิบัติ อย่าไปเชื่อกิเลสตัณหา มันพาให้คนเสียมานักแล้ว ถ้าเชื่อกิเลสมันจะเอาดีไม่ได้ ลองดูซิ ถ้าปล่อยเลยตามเลยมันต้องติดยาเสพติด เฮโรอีนกินกัญชาไปโน่น มันชั่วถึงยังงั้น แต่คนมันก็มองไม่เห็น พระนิพพานจะไปไหนเสียถ้าทำจริง จะมานอนคอยเอาได้ยังไง มีใครนอนอยู่เฉย ๆ แล้วได้ดิบได้ดีบ้าง ดูตัวเองผิดตรงไหนรีบแก้ไข ทำไม่ถูกก็ทำเสียใหม่ให้ถูกต้อง สืบสวนค้นคว้าเข้า ฟัง! มันถึงจะได้ดี ถ้าฟังธรรมแล้วง่วงอย่างนี้ ยมบาลก็จับแขนลงนรกเท่านั้นแหละ พอขึ้นนะโม ตัสสะ ก็สัปหงกงก ๆ ไม่อายหรือยังไง กินข้าวไม่ง่วง ฟังเทศน์แล้วง่วง ไม่อายโยมเขาบ้างหรือ หิวมาจากไหนนักหนา เป็นเปรตเป็นผีมาจากไหน หมาได้กินข้าวมันรู้จักเห่า นี่เอาแต่ง่วงเหงาหาวนอนไม่ได้เรื่อง ทำไม

กุฏิหลวงพ่อ
ปี พ.ศ. ๒๕๐๗-๒๕๒๔

ไม่ตั้งใจคิดให้ดี ๆ คนฟังเทศน์แล้วง่วงนอนก็คิดอยู่แต่ว่า เมื่อไรจะเลิกเทศน์เสียทีน้อ เหมือนกันเลยกับอนุศาสนาจารย์อบรมทหาร พออนุศาสนาจารย์เริ่มพูด ทหารก็คอตกลง ตกลง โอย! เมื่อไรจะเลิกเสียที มันจะบรรลุธรรมะได้ยังไง แคนไม่ดัง หมอลำก็ลำไม่ออก ก็ไม่ได้เรื่องเท่านั้นเอง

อันนี้ก็เหมือนกัน ครูบาอาจารย์อบรมสั่งสอน เราก็มีจิตใจตั้งขึ้นมาที่จะทำตามอย่างนี้ ท่านก็มีกำลังใจ ไอ้ที่ใส่ปุ๋ยอะไรก็แล้ว ยังเหี่ยวเฉาอยู่อย่างนั้นมันก็แย่นะ ไม่มีชื่นบานขึ้นมาเลย มันก็หมดกำลังใจ ไม่รู้จะทำไปทำไม คิดดี ๆ ก่อนจะกินข้าว วันพระถ้าวันไหนง่วงเหงาหาวนอน วันนั้นอย่าให้มันกิน ให้คนอื่นเขากินเสีย อย่างนี้ถ้าไปฟังธรรมแล้วยังง่วงอยู่อีกละก็ ผมยอมให้เฆี่ยนได้ยินไหม ให้แก้ลำมันอย่างนั้น อย่ากิน ถ้าจะชั่วอย่างนี้ วันนี้ข้าจะฟังธรรมแกไม่ต้องกิน ให้บอกมันอย่างนั้น ปล่อยให้ท้องมันว่างอยู่อย่างนั้นละก็มันสงบดีนักละ นั่นแหละหนทางปฏิบัติ ไอ้นี่นั่งซึมกระทือไม่รู้ทางไหนเป็นทิศใต้ทิศเหนือ ยังกับคนบ้า อย่างนี้บวชจนตายก็ไม่ได้อะไร ไม่รู้เรื่อง ดูให้มันดี ๆ ปฏิบัติยังไงถึงจะเรียกว่าปฏิบัติดี ดูซิ คนจากที่อื่นประเทศอื่นเขาพากันมาดูตัวอย่างการปฏิบัติของวัดป่าพง เขามาอบรมมาฟังธรรม เขาพากันปฏิบัติก็เป็นประโยชน์ของเขา ประโยชน์ตนประโยชน์คนอื่นมันอาศัยซึ่งกันและกัน ไม่ใช่จะให้ทำอวดเขา แต่ทำเพื่อประโยชน์ของเราเองด้วย เขามาเห็นพระเณรปฏิบัติดีเขาก็เลื่อมใส ถ้าเขามาเห็นพระเณรเหมือนลิงเขาจะคิดยังไงจะให้ชาวโลกเขาหวังจากใครอีก

เรื่องประกาศพระศาสนาไม่ต้องทำอะไรมากหรอก พระสาวกบางองค์ท่านไม่ต้องพูดอะไรมาก ไปบิณฑบาตสงบเสงี่ยม ไม่เร็วไม่ช้า ผ้าสีไม่ฉูดฉาด เดินเหินก้าวหน้าถอยหลังก็รู้จักประมาณไม่วอกแวก พระสารีบุตรเห็นเข้าก็เลื่อมใส สมณะรูปนี้ไม่เคยเห็น เข้าไปทักขอฟังธรรม ถามถึงครูบาอาจารย์ ท่านตอบว่า พระโคดมเป็นอาจารย์

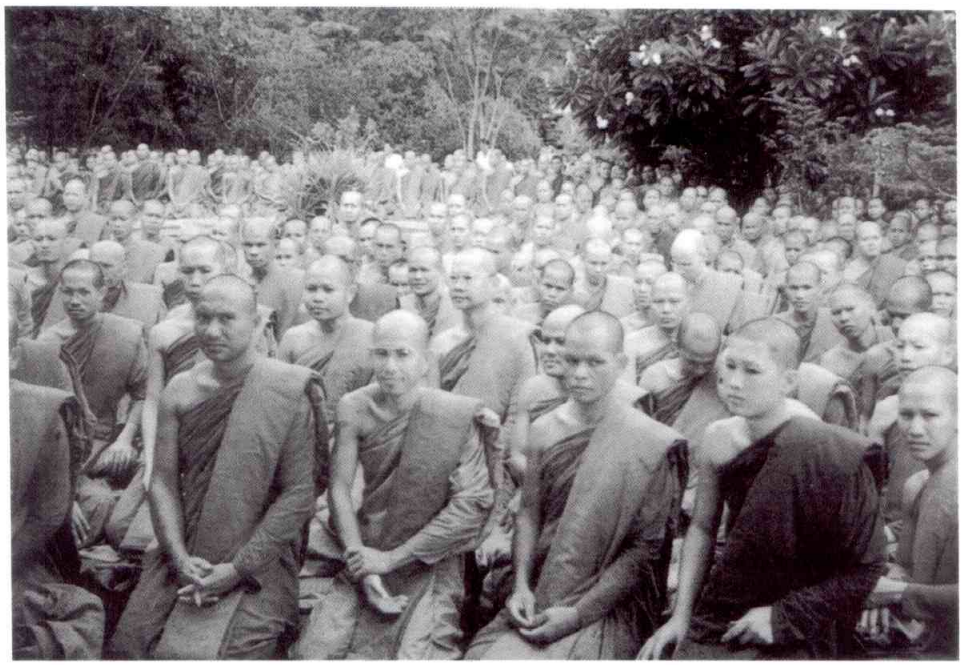

อปริหานิยธรรม ๗

๑. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์

๒. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจสงฆ์ที่จะต้องทำ

๓. ไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติ ไม่ล้มล้างสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติ ให้สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ตามที่พระองค์บัญญัติไว้

๔. ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายก เคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่า เป็นสิ่งอันควรรับฟัง

๕. ไม่ลุอำนาจตัณหา คือความอยากที่เกิดขึ้น

๖. ยินดีในเสนาสนะป่า

๗. ตั้งสติระลึกไว้ในใจว่า เพื่อนพรหมจารีทั้งหลายผู้มีศีลดีงาม ซึ่งยังไม่มาขอให้มา ที่มาแล้วขอให้อยู่เป็นสุข

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อปริหานิยธรรม ๗ ประการนี้ จักตั้งอยู่ในภิกษุทั้งหลายและภิกษุทั้งหลายจักปรากฏในอปริหานิยธรรม ๗ ประการนี้เพียงใด ภิกษุทั้งหลายพึงหวังความเจริญได้แน่นอน ไม่พึงหวังความเสื่อมเลย

ท่านสอนอย่างไรถึงได้ปฏิบัติอย่างนี้

ท่านไม่ได้สอนอะไรมาก สอนว่าธรรมเกิดแต่เหตุเท่านั้นเอง จะดับก็ดับที่เหตุมันก่อน

โอ! เท่านั้นละ พอแล้ว ๆ เข้าใจแล้ว เท่านั้นแหละบรรลุธรรมะ

พวกเราเวลาออกบิณฑบาตก็ยังกับคนหาปลา โหวกเหวกมาแต่ไกล ผมเคยได้ยินนะเวลาคนไปหาปลา ถ้าคนถามเห็นพระมาแถวนี้ไหม บอกไม่เห็นหรอก เห็นแต่คนหาปลาคุยกันโหวกเหวก ๆ ไม่รู้อะไร คิดแต่เรื่องไม่เข้าเรื่อง ไปบิณฑบาตแต่ละครั้งกลับมาก็ได้ธรรมะหลายอย่าง นั่งฉันจังหันอยู่นี่ก็เหมือนกัน มันมีความรู้สึกเกิดขึ้นหลายอย่าง ถ้าสังวรสำรวมอยู่ มันต้องรู้เห็น ไม่ใช่ต้องไปนั่งสมาธิขาขวาทับขาซ้าย แล้วมันจึงจะเกิดขึ้นมาหรอก อยู่เฉย ๆ ธรรมดานี้แหละ มันก็บรรลุธรรมะได้ จะว่ายังไง เหมือนถ่านไฟที่ไม่ดับทิ้งไว้ก็ร้อน มาจับดูทีไรก็ร้อนอยู่อย่างนั้น สติมันตื่นตัวอย่างนั้น มันรู้จักตัวเองอยู่อย่างนั้น มันจะหลงไปไหน เพ่งมันอยู่อย่างนั้น แต่ไม่ใช่เบิ่งตาค้างเหมือนคนบ้าล่ะ คำว่า*เพ่ง*ไม่ใช่ไปเพ่งจ้องตาเป๋ง จิตใจของเรานะ ตามสะกดรอยความรู้สึกอยู่เสมอ ทำให้มาก เพ่งให้มากเจริญให้มาก นั่นแหละคือความเจริญ

คำว่าเพ่งให้มาก ทำให้มาก เจริญให้มาก ก็ไม่รู้เรื่อง ว่าทำยังไงคือเพ่งจิต รู้เรื่องจิตของตัวเองว่าเป็นยังไง จิตเกิดราคะโทสะ มันเป็นยังไงให้รู้เรื่องของมัน เราปฏิบัติมาก็เท่ากับเด็กคนหนึ่งกำลังคลาน เราเป็นพ่อเป็นพี่ก็ปล่อยมันไว้ พ่อคือตัวผู้รู้ เด็กคือจิต มันไม่รู้เรื่องอะไรปล่อยไว้ มันก็ไปไหน ๆ ตามเรื่องตามราว ผู้รู้คือพ่อแม่ต้องคอยดู มันจะตกหลุมตกบ่อเข้าป่าเป็นอันตรายก็รู้ นี่คือผู้รู้ ผู้รู้แจ้ง ผู้สว่าง จิตของเรามันไม่รู้เรื่อง จิตไม่ได้ฝึกมันก็รู้เหมือนเด็ก รู้กิเลสตัณหามันไม่เอาไหน รู้ว่าเราเอาเปรียบคนอื่น กินได้มากกว่าคนอื่น ยกของก็ต้องยกทางเบา ๆ ให้คนอื่นยกที่หนัก ๆ ได้มากกว่าคนอื่น นั่นมันรู้แบบบ้า ๆ คนเห็นแก่ตัว มันรู้อย่างนั้น แจ้งก็เป็นมืดพระเณรของเราก็มักจะรู้แบบนั้นเสียด้วย ตรงไหนหนักก็เลื่อนหนีล่ะ ไปเอาที่เบา ๆ มันรู้อย่างนั้น เราปฏิบัติจิตเหมือนพ่อแม่ดูลูกชายลูกสาว ปล่อยไปมันจะไปจับไฟ มันจะไปตกบ่อตกน้ำ จะเป็นอันตรายก็รู้ ใครจะรักลูกเหมือนพ่อแม่ เมื่อรักก็เฝ้าอยู่เสมอ ทำอยู่เสมอในใจ เจริญอยู่เสมอในใจ คือไม่ปล่อยปละลูก ไม่ใช่ไปเพ่งดูก้นดูตาลูก ลูกคือเด็ก ๆ มันไม่รู้เรื่อง พ่อแม่ก็คอยเฝ้าดู เฝ้าดูจิตสะกดรอยตามเด็ก มันจะไปตกบ่อก็ไปจับอุ้มคืนมาไว้ที่ไกลอันตราย ทำงานไปอีกแต่ก็เพ่งอยู่ รู้อยู่ ทำอยู่ เจริญอยู่ เวลาเข้าไปใกล้บ่อน้ำอีกก็เข้าไปจับมันมาวางไว้ไกล ๆ ยกจิตตัวเองก็เช่นกัน ไม่อย่างนั้นจะมีพระพุทธเจ้ามารักษาอยู่ได้ยังไง พุทโธ ผู้รู้ผู้ตื่นแล้วก็เบิกบาน รู้อย่างเด็กน้อยมันจะรู้ตื่นจะเบิกบานยังไง มีแต่จะจับไฟเข้าน่ะซี รู้จิตไม่ได้ฝึกจะฉลาดยังไง รู้ทางโลกน่ะ รู้มีไหวพริบ ทำผิดก็ปกปิด ทำสิ่งที่เป็นโทษก็ไม่ให้มีโทษ อย่างนั้นน่ะ ทางโลกเขาว่าดี แต่ทางพระพุทธเจ้าท่านไม่ได้เอาอย่างนั้น

จะไปดูอื่นไกลทำไม ดูใกล้ ๆ แค่นี้ ดูจิตของตัวเอง ความรู้สึกนี้เกิดขึ้นมามันเป็นอกุศล จิตนี้เกิดขึ้นมาเป็นกุศล สิ่งที่เป็นอกุศลก็รู้จัก สิ่งไม่เป็นอกุศลก็รู้จัก สิ่งเป็นอกุศลก็ควรละ สิ่งเป็นกุศลก็ควรปฏิบัติ ต้องอย่างนั้นจึงจะพากันรู้จัก มันเกิดจากการรักษาการปฏิบัติ อย่างเช่น เสนาสนะ

พอระฆังเป๋ง รีบลุกขึ้นมาปิดประตูหน้าต่างทันที เรียบร้อยแล้วก็มาทำวัตร ทำกิจกับหมู่คณะ นี่อะไร ลุกขึ้นมาได้ก็พรวดพราดมาเลย ประตูหน้าต่างไม่ปิด ผ้าตากไว้ก็ไม่เก็บ พอฝนตกฟ้าร้องก็วิ่งละทีนี้ คนมันไม่เตรียมพร้อมไม่รู้เรื่อง จะไปไหนมาไหนปิดประตูหน้าต่าง จีวรตากไว้ก็เก็บเรียบร้อยก่อน อย่างนี้ไม่ค่อยเห็นใครทำ ผ้าอาบน้ำ อาบเสร็จแล้วถือไปตากที่กุฏิโน่น หน้าฝนก็ตากไว้ใต้ถุนกุฏิ อย่ามีหลายผืนนัก แบกมาย้อมทีสูงท่วมหัวแน่ะ จะเอาไปเผาอะไรก็ไม่รู้ มีมากมันก็ยุ่งยาก จีวรผืนหนึ่งกับสังฆาก็พอแล้ว สบงอีกสักผืนสองผืน ไอ้นี่ไม่รู้อะไรต่ออะไรยุ่งไปหมด เวลาซักผ้าย้อมผ้าก็คอยไปทีหลังคนอื่น เขาต้มเอาไว้แล้วไปตักมาย้อมสบาย ซักเสร็จรีบหนีไปเสียยังงั้น คนเขาจะฆ่าเอาน่ะ รู้เรื่องหรือเปล่า เวลาคนอื่นเขาต้มนะไม่เห็นหน้าหรอก น่าเกลียดจริง ๆ ย้อมผ้าชิ้นสองชิ้นแค่นั้นแหละไม่น่าจะมีอะไรยุ่งยาก แต่เสียงฟันแก่นขนุนตึง ๆ อย่างกับตัดไม้ในป่ามาทำเสาบ้าน ไม่รู้จักประหยัด ย้อมครั้งสองครั้งทิ้งแล้ว จะเอาไม้ที่ไหนมาหวาดไหว ทีนี้ก็บ่มบาตรละซิอะไร ๆ ก็เอามาบ่มสุม ๆ เข้าไป แตกก็ทิ้ง สุมไว้ที่โคนต้นมะม่วงเป็นกอง ทำไมทำยังงั้น ทำไม่เป็นก็มาถามซิบ่มบาตรทำยังไง กราบเรียนถามครูบาอาจารย์ ปรึกษาท่านซี ไม่รู้เรื่องก็ทำไปตามประสา พอบาตรแตกก็ขอใหม่ละซิทีนี้ ทำยังงั้นได้ยังไง มีแต่เรื่องผิดเรื่องบาปทั้งนั้น

ต้นไม้ในวัดนี่ให้สงวนรักษาให้มากที่สุด อย่าไปก่อไฟใกล้ ๆ ให้ลวกกิ่งไม้ใบไม้เด็ดขาด หน้าหนาวโยมเขาจะก่อไฟผิงผมยังไม่ให้ทำ แต่เขาก็อุตส่าห์ทำเข้าครั้งหนึ่งจนได้ ก่อไฟในวัดหมัดได้กระโดดเกาะหัวเท่านั้นเอง แถมฝุ่นสะเก็ดไฟปลิวไปทั่วสกปรกมาก เห็นแต่พวกหาปลาเท่านั้นแหละที่ทำอย่างนี้ กล่องแฟ้บ กล่องสบู่ กระป๋องนม ก็ทิ้งกระจัดกระจายยังกับโรงฆ่าสัตว์ ไม่ใช่วัดที่คนเขาจะมากราบไหว้ ผมไปดู ๆ แล้วมันไม่เป็นมงคล จะทิ้งก็เก็บให้เป็นที่เป็นทาง คนเขา

จะได้เอาไปเผา นี่อะไรพอพ้นกุฏิตัวเองก็เหวี่ยงกระจัดกระจายเรี่ยราด นั่นมันฆราวาสเขาทำกัน เราเป็นพระผู้ประพฤติปฏิบัติ ทำให้งามหน่อย งามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ให้งามเหมือนพระพุทธเจ้าที่ท่านสอนเรานะ มีแต่เรื่องละกิเลสทั้งนั้น แล้วเรามาสะสมกิเลสมันก็ไปคนละทางเท่านั้นเอง ท่านเอาออก เราเอาเข้า มันก็บ้าเท่านั้นเอง

นี่ไม่ใช่อะไรหรอก เป็นเพราะเราไม่หมั่นพิจารณาให้มันชัดเจนเข้าไปนั่นเอง พิจารณาความเกิด แก่ เจ็บ ตาย จนถึงขนาดที่ว่านอนหลับอยู่ตื่นขึ้นมาตัวสั่นแหละ มันจึงจะใช้ได้ ให้มันรู้ว่าตายไม่เลือกเวลานี่นา พรุ่งนี้ตายก็ได้ วันนี้ตายก็ได้ อย่างนั้นก็อยู่เฉยไม่ได้แล้ว ลุกขึ้นมาเดินจงกรมเท่านั้นเอง กลัวตายนี่จะทำยังไง ต้องให้มันได้อย่างนั้น นี่มันไม่อย่างนั้น เพราะไม่เอาความตายเป็นอารมณ์ อีกหน่อยระฆังในวัดก็จะไม่ดังเท่านั้นเอง เงียบกริบเลย ระฆังในวัดก็จะสิ้นเสียง

ตีระฆังทำวัตรก็เหมือนกัน ถ้าไม่กระหน่ำหลาย ๆ ครั้ง จะมีคนไปซักคนหรือเปล่ายังไม่รู้ ไม่รู้ท่านจะทำวัตรกันเวลาไหน ตื่นก็สาย ตื่นขึ้นคว้าบาตรได้ก็วิ่งตั๊ก ๆ ละซีทีนี้ บิณฑบาตเอามันใกล้ ๆ แถวนี้ละ อย่างบ้านกลางนี่ ใครนึกจะไปบิณฑบาตมากินตอนไหนก็ไป ตื่นสายก็ไปทีหลัง ตื่นเช้าก็ไปเอามาก่อน ไม่กลัวคนเขาว่าเอาหรือ พระอะไรนี่ บิณฑบาตไม่เลิกซักที มันพระเป็นบ้านะซี ใครเขาจะหาของใส่บาตรได้หวาดไหว ให้เขาเอาสิ่วน่ะแหละใส่ให้จึงจะสาสม

ใครจะไปสายไหนก็ต้องพูดจาปรึกษาหารือกันก่อนซี จะไปบ้านกลางกี่โมง บ้านก่อกี่โมง บ้านบกกี่โมง เอานาฬิกานี่เป็นเกณฑ์ ได้เวลาลั่นระฆังก็ไปเลย นี่อะไรไปได้ไปเอา บางทีคนออกไปก่อนก็ไปยืนรอ คนออกไปทีหลังก็วิ่งตามละซีทีนี้ บางพวกไปรอบบ้านกลับออกมาแล้ว อีกพวกค่อยยักเยื้องเข้าไป บ้านเดียวกันนั่นแหละ ชาวบ้านเขาไม่รู้จะหาอะไรที่ไหนมาใส่ให้บ้าง ทำอย่างนี้มันแย่จริง ๆ ปรึกษากันใหม่หน่อย ใครจะไปสายไหน ๆ บอกกันก่อน ใครไม่สบาย ไม่สะดวกจะเปลี่ยนสายก็บอกกัน ระเบียบมันมีอยู่ ทำตามใจชอบได้ยังไง เสียหายแท้ ๆ พระเณรอย่างนี้สมควรแต่ใส่สิ่วให้เท่านั้นแหละ ถ้าตื่นสายก็อย่านอนให้ดึกนักซี ทำอะไรนักหนาถึงได้ตื่นสาย ลำพังทำความเพียร นั่งสมาธิ เดินจงกรม ไม่ถึงกับทำให้ต้องอดนอนขนาดนั้นหรอกน่ะ เว้นเสียแต่คุยกันเล่นเพลินเท่านั้นแหละ เดินจงกรมสมควรแก่เวลารู้ว่าเหนื่อยก็ไปพักผ่อนหลับนอนเสีย กิจไหนเป็นกิจส่วนตัว อันไหนเป็นกิจสงฆ์ก็แบ่งเวลาให้ถูกไว้ ไม่ให้อดนอนได้ เช่น หน้าร้อนอากาศอ้าวนัก มีกิจวัตรทำบ้างแล้ว ท่านก็ไม่ให้ทำวัตรก็ได้ ตักน้ำเสร็จ อาบน้ำอาบท่า จะทำกิจส่วนตัว เดินจงกรมก็เดินเข้าซี จะเดินเท่าไรก็ได้ จะต้องถึงกับอดนอนทำไม ลองดูซี สักทุ่มหนึ่งก็เหลือแหล่แล้ว จะเดินจงกรมถึงสองทุ่มแล้วเข้านอนก็ยังได้ ไอ้นี่ของที่ตัวเองจะทำก็ไม่รู้จักกะเวลาแบ่งเวลาไว้ ท่านขี้แล้วเราจึงจะหาขอน มันจะไปทันเขาที่ไหน จะไม่ทัน มันก็อยู่ที่ตัวเรานะแหละ จะสายจะเช้ามันก็อยู่ที่เรา เราไม่หัดไม่ดัดมันจะได้ยังไง ต้องหัดให้ได้ ของแค่นี้มันจะไปไหนเสีย ไม่ใช่ทำเล่นนะ ทำให้เป็นประโยชน์ตนและประโยชน์คนอื่น

พวกนักศึกษาเขายิ่งพูดว่า พระสงฆ์นี่เป็นส่วนเกินนะ จะปฏิบัติก็ไม่ทำจะเทศนาว่ากล่าวก็

ไม่ได้เรื่อง จะไปเทศน์โปรดญาติโยมก็เลยกลัวเขาด้วยซ้ำ ไม่กล้าพูดกล้ากล่าว ถ้าไม่ปฏิบัติหน้าที่ของตัวเองแล้วมันก็ขลาดละ จะไปกล้าว่ากล่าวหรือเทศน์อะไรใครเขาได้ หน้าที่ของตัวเองไม่ปฏิบัติฝึกหัดขึ้นให้ดี ถ้าภาวนาละก็ปัญญามันจะหนีไปไหน เดินจงกรมจริง ๆ ไม่ถึง ๓ เที่ยวก็ไหลมาเทมาแล้ว นี่เดินจงกรมคอตกง้อก ๆ ง่วงเหงาหาวนอน อย่างนี้ถ้าไปป่าไปภูเขาละก็เขาว่าผีภูเขามันทำเอานะ พวกคอตกนี่ มันง่วงก็ลุกขึ้น เดินจงกรมเข้าอย่านั่ง ยืน เดิน นั่ง เอาให้มันหายง่วงให้ได้ เกิดอะไรขึ้นก็ไม่แก้ไข ปรับปรุงตัวเอง มันจะดีได้ยังไง ปาฏิโมกข์ก็เหมือนกัน เดินจงกรมไปท่องปาฏิโมกข์ไป มันเพลินดีจะตาย สงบดีด้วย หัดฝึกไป บิณฑบาตจากนี่ไปบ้านก่อตื่นแต่เช้า ไปอย่าไปใกล้ชิดหมู่พวกนัก พวกพูดมากอย่าไปอยู่ใกล้ ให้เขาเดินก่อนเขาเดินไว คนพูดมากอย่าไปพูดด้วย ให้พูดกับใจตัวเองมาก ๆ ภาวนาตัวเองมาก ๆ ให้เข้าใจคนชนิดนั้น คนก็เหมือนกันแหละกับนกเขา พูดทั้งวันอย่าไปตอแยด้วย ครองผ้าดี ๆ แล้วบิณฑบาต เดินเดี๋ยวเดียวก็ท่องได้แล้ว ปาฏิโมกข์ เรียบร้อยดี ผ่องใสสะอาด เป็นคู่มืออย่างหนึ่งนะปาฏิโมกข์นี่ ไม่ใช่จะให้ไปคร่ำเคร่งกับมัน แต่ถ้าได้ไว้แล้ว มันทำให้ผ่องใส เดินไปกำหนดไป เดี๋ยวเดียวมันก็ได้ก็ขึ้นมาเอง ให้ฝึกตัวเองอย่างนั้น

ฝึกนะ ต้องฝึก อย่าอยู่เฉย ๆ อยู่เฉย ๆ เมื่อไรเป็นหมาเมื่อนั้นเชียวละ หมาที่อยู่ดึก ๆ เราเดินผ่านไปมันยังเห่านะ นี่ไม่ใช่หมาอย่างนั้น ทำไมเอาแต่นอนไม่ยอมตื่นสักที สอนตัวเองต้องสอนอย่างนั้น หน้าหนาวละก็คลุมผ้านอน ใช้ไม่ได้ ตักน้ำรดมันเข้าไปทั้งคืน ทรมานมันจะไม่เป็นด้วยซ้ำ จะออกไปห้องน้ำนี่ลงกราบเสียก่อน ตอนเช้าตีระฆังจะไปต้องกราบเสียก่อน ฉันจังหันเสร็จจะกลับกุฏิเก็บของ กราบเสียก่อน อย่าให้ผ่านเฉย ๆ ตีระฆังตักน้ำก็กราบเสียก่อน ถ้ามันเผลอเดินไปเลยถึงลานวัดนึกขึ้นได้ก็ต้องกลับไปกราบเสียก่อน ต้องหัดถึงอย่างนั้น หัดจิตใจตัวเอง อย่าปล่อยไปมันลืมตอนไหนไม่ได้กราบ กลับไปกราบก่อน มันจะลืมได้ยังไงถ้าขยันอย่างนั้น ทำให้ต้องเดินไปเดินมา นี่อะไร ลืมก็ช่างเถอะ ไม่เป็นไร มันถึงได้เป็นอย่างนี้

นี่หมายถึงวิธีเก่า ๆ ที่สอนกันมา ทำกันอย่างนี้ เดี๋ยวนี้คงไม่มีแล้วกระมัง ทำกันยังไงบ้างก็ไม่รู้ ให้กลับไปหาของเก่า ธุดงควัตร นั่งตามต้นไม้ให้ลงกราบเลย ไม่มีพระก็กราบ สติเรามันมีอยู่น่ะ ถ้าทำอย่างนั้นเรียกว่ามีสติ นั่งก็นั่งให้เป็น อย่านั่งอย่างคนไม่มีปัญญา เช่น นั่งชันเข่าขึ้นมากอดไว้ อย่างนี้อยู่ที่ไหนก็พาให้เสื่อมหมด เป็นแบบคนไม่มีปัญญา อย่าไปทำอย่างนั้น ฝึกหัดตัวเองไม่ถึงตายหรอก มันขี้เกียจเท่านั้นเอง อย่าให้ตัวขี้เกียจเข้าหัวเรา ถ้าง่วงมากก็ให้นอนเสีย แต่มีสติเตือนตัวเองไว้ รู้สึกเมื่อไรลุกทันที ถ้าไม่ตื่นให้ตกนรก ถ้ากินอิ่มแล้วมันมักเพลีย อยากจะนอนดีนักละ กำลังสบาย ๆ ได้ยินเสียงระฆังละก็โกรธนัก บางครั้งจนนึกอยากจะไปฆ่าคนตีระฆังเอาโน่น เพราะว่ามันไม่อยากลุก นับเลย บอกมันไว้ นับหนึ่งถึงสามไม่ลุกตกนรก นับอย่างนี้นาน ๆ ไป นับถึงสามแล้วมันยังไม่ลุกนะ มันบอกไม่ตกหรอกนรกน่ะ ต้องหาตัวมันให้เจอ ฆ่ามันจนได้ อย่าไปล้อเล่นกับมัน อธิษฐานไว้เลย นับหนึ่ง สอง สาม ถึงสามแล้วไม่ลุกต้องตกนรก หัดถึงขนาดนั้นจะไปล้อเล่นกับมันไม่ได้หรอกจิตน่ะ

อ่านดูซีประวัติครูบาอาจารย์แต่ละองค์ แปลกนะแปลกคน คิดดูดี ๆ ฝึกจิตตัวเองให้ถูกทาง ไม่ต้องพึ่งผู้อื่น หาอุบายด้วยตัวเองสารพัดอย่างมาฝึกมัน ถ้าคิดไปทางโลกสารพัดต่าง ๆ ให้รีบปรามมัน หยุด! เลิก ๆ เปลี่ยนอิริยาบถลุกไปที่อื่นเสียว่า เออ! อย่าไปคิด เรื่องอื่น ๆ ยังมีดีกว่านี้ จะไปอ่อย ๆ อ่อนข้อให้มันไม่มีทาง ถ้ามันออกจากเราไปเสียแล้วก็สบาย เป็นด้วยการฝึกทั้งนั้นแหละ อย่าคิดว่ามานอนเฉย ๆ แล้วจะเป็นนะ ดูสัตว์ต่าง ๆ เช่น แย้ แลน เต่า บางตัวมันไวจริง ๆ นะ จึงหากินเอาตัวรอด บางทีอย่างเต่านี้ เราก็คิดว่ามันช้าเหลือเกินจะเอาตัวรอดไหม อย่าเข้าใจอย่างนั้น สัตว์ก็มีหัวใจ มันมีวิธีของมันอยู่หรอก เดินจงกรม ทำสมาธิก็เหมือนกัน ท่านก็มีวิธีของท่าน มันบอกกันลำบาก เหมือนอย่างอีตาคนหนึ่งอยู่เมืองพิบูลฯ แกดำน้ำหาคนจมน้ำตาย ดำนานจนกิ่งไม้ที่หักมาใบเหี่ยวหมด แล้วก็เจอทุกที ใครตกน้ำตาย ต้องให้แกนี้แหละช่วยหา ถามแกว่าทำได้ยังไง แกตอบว่ามันบอกไม่ถูก แต่ทำได้ก็แล้วกัน เรื่องมันเป็นอย่างนี้ เป็นเรื่องเฉพาะของแต่ละคน บอกกันยากต้องฝึกหัดทำเอาเอง การฝึกจิตก็เหมือนกัน รีบฝึก รีบหัด ไม่ใช่เรื่องจะไปวิ่งเอา ออกแรง อดนอน อดกิน แต่มันเป็นเรื่องปฏิบัติ ไม่ใช่ทำให้เหนื่อย เป็นเรื่องของความพอดีทำจิตใจให้มันพอเหมาะสมส่วนกัน

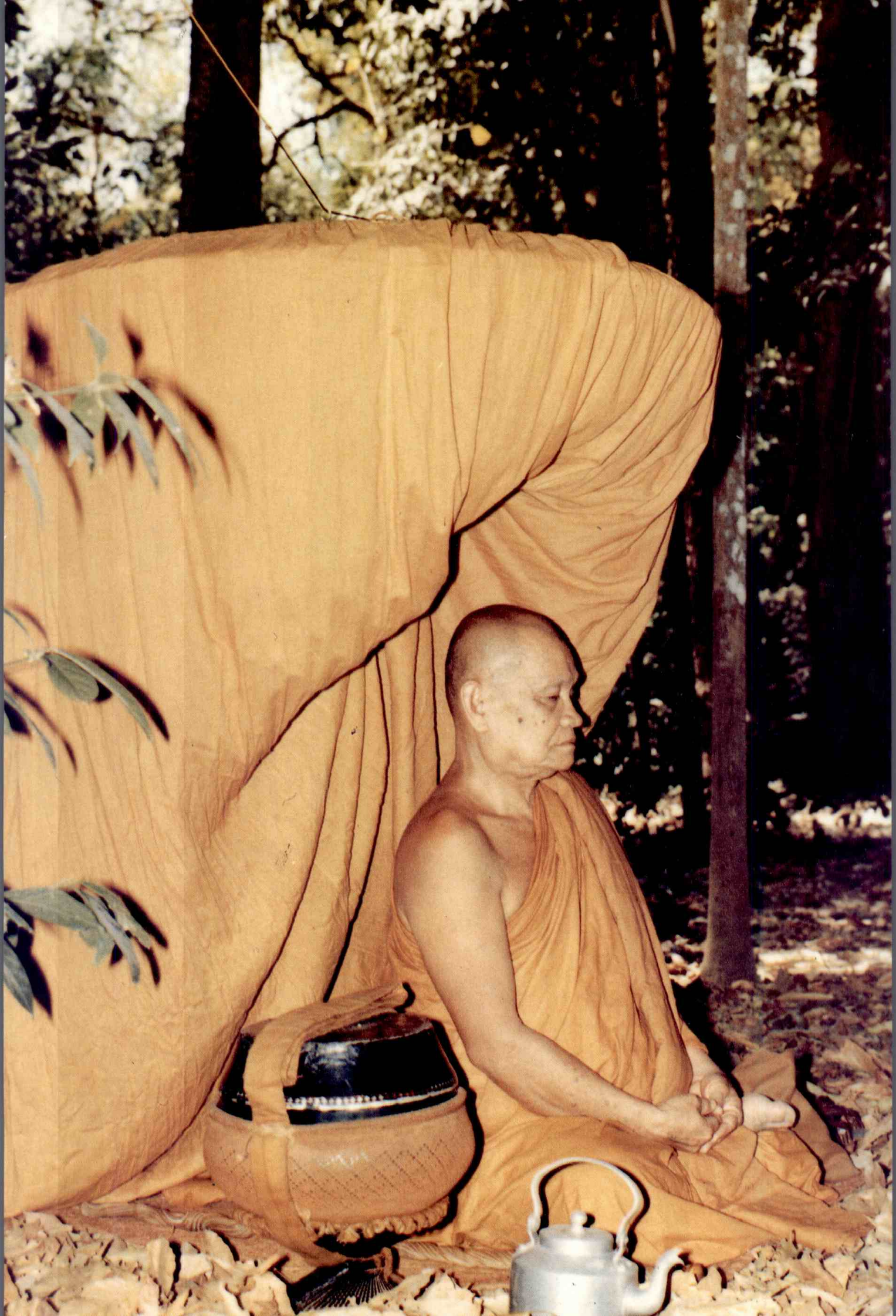

๓. ธุดงควัตร

คนทั่วไปมักจะเข้าใจว่า ธุดงค์ คือการจาริกไปตามป่าเขาลำเนาไพรของพระกรรมฐาน แท้ที่จริงแล้ว คำว่าธุดงค์นั้นหมายถึง องค์คุณเครื่องขจัดกิเลสและธุดงควัตร ซึ่งมี ๑๓ ประการด้วยกัน เป็นข้อประพฤติพิเศษที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้แก่พระสงฆ์ เพื่อเพิ่มความเข้มข้นในการปฏิบัติ

ฉะนั้นแม้พระที่อยู่ในวัดกลางเมืองก็เป็นพระธุดงค์ได้ถ้าปฏิบัติธุดงควัตร และในขณะเดียวกันพระที่เพียงเดินทาง ทะลุดง โดยไม่ปฏิบัติเพื่อขัดเกลากิเลสก็ไม่สมชื่อพระธุดงค์เลย

ธุดงควัตรไม่ใช่ข้อบังคับตามพระวินัยบัญญัติ แต่หลวงพ่อได้กำหนดบางข้อไว้ในกฎระเบียบประจำสำนัก ซึ่งพระภิกษุเณรทุกรูปต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด หลวงพ่อได้อธิบายความสำคัญของธุดงควัตรในการอบรมครั้งหนึ่งว่า

“ธุดงควัตรทั้งหลายล้วนเป็นเครื่องช่วยเราให้ทำลายกิเลสเครื่องเศร้าหมอง เป็นวิธีการที่ทำให้การปฏิบัติของเราเป็นไปอย่างเรียบง่าย พระพุทธองค์ไม่ได้ทรงบัญญัติธุดงควัตรไว้ว่าเป็นสิ่งจำเป็น แต่สำหรับพระภิกษุผู้ประสงค์จะปฏิบัติอย่างเข้มงวด ธุดงควัตรจะเพิ่มความเคร่งครัดในการรักษาศีล

บางทีเอาศีลเอาสมาธิมันไม่พอนะ ฆ่ากิเลสไม่ได้ ฆ่าไม่เป็น ต้องเอาธุดงควัตรเข้าช่วย ธุดงควัตรนี้เป็นของสำคัญ เป็นเครื่องขูดเกลา มันช่วยตัดหลายอย่าง ลองไปอยู่ป่าช้า นั่นมันจะเป็นอย่างไร มันจะเป็นเหมือนอยู่กับหมู่กับพวกหรือเปล่า มันมีประโยชน์อย่างนี้ นั่นแหละธุดงควัตร

ธุดงควัตรเหล่านี้ เป็นข้อวัตรที่ทำได้ยาก เพราะเป็นข้อวัตรของพระอริยเจ้า เป็นข้อวัตรหรือข้อปฏิบัติของบุคคลเพื่อเป็นพระอริยเจ้านั่นเอง การเดินก็อย่างหนึ่ง การธุดงค์ก็อย่างหนึ่ง การเดินนี้ก็เรียกว่าก้าวไปหรือถอยกลับ เป็นเรื่องอวัยวะเคลื่อนไหว

แต่ที่เรียกว่า *ธุตงฺค* นั้นก็คือข้อปฏิบัติเป็นข้อ ๆ รวมย่อมาแล้วก็มี ๑๓ ข้อ เรียกว่าธุดงค์ คือข้อปฏิบัติอันนี้ชื่อว่าธุดงค์ ทำไมถึงว่าชื่ออย่างนี้ เพราะทำได้ยาก จะไปอยู่โคนไม้ก็ทำได้ยาก จะไปอยู่ป่าก็ทำได้ยาก จะบิณฑบาตฉันก็ยาก จะฉันมื้อเดียวก็ยาก จะฉันในบาตรก็ยาก จะอยู่ป่าช้าก็ยาก จะอยู่กลางแจ้งก็ยาก จะเนสัชชิกก็ยาก ทุกอย่างหมดนั่นแหละ จะถือผ้า ๓ ผืนก็ยาก แต่ละสิ่ง ๆ นี้ เป็นข้อปฏิบัติที่เรียกว่าธุดงค์ ไม่ใช่ว่าการเดินนั่นเป็นธุดงค์ ไม่ใช่การนั่งภาวนาเป็นธุดงค์ การปฏิบัตินั่นเองเป็นธุดงค์

ธุดงค์อันนี้เป็นข้าศึกกับกิเลสทั้งหลาย ท่านจึงเรียกว่าเป็น *ธุตงฺค* ถ้าใครปฏิบัติแล้วต้องฝืนกิเลสหรือฝืนความรู้สึกของผู้มีกิเลส ข้าวที่เราได้กินในวันนี้ การฉันมื้อเดียวนี้ มันก็ฝืนกับความรู้สึกของตนแล้ว การอยู่โคนไม้มันก็ฝืนกับความรู้สึกของตนแล้ว การอยู่ในป่าก็ฝืนความรู้สึกของตนแล้ว

การเที่ยวบิณฑบาต การฉันในบาตร การฉันมื้อเดียว การถือผ้าสามผืน ทั้งหลายเหล่านี้ การอยู่ป่า การอยู่ป่าช้า การอยู่กลางแจ้ง การถือเนสัชชิกไม่แน่นอน เรื่องทั้งหลายเหล่านี้ ล้วนมีแต่เครื่องมือที่จะทำลายกิเลสทั้งนั้น

เมื่อพระโยคาวจรเจ้าทั้งหลายยังมีกิเลสอยู่ สมาทานธุดงค์เข้าไปแล้วจึงเดือดร้อน ปฏิบัติให้มันเดือดร้อนนั่นแหละ พระพุทธเจ้าบอกถูกแล้ว ถ้าปฏิบัติสบาย ๆ เยือกเย็นนั้นไม่ถูก เพราะว่ามันไม่ขัดกัน ไม่ได้แบ่งแยกกัน ข้อประพฤติปฏิบัติอันนี้มันตรงกันข้ามกับจิตของปุถุชนเรา

เมื่อเราสมาทานธุดงค์เข้ามันจะเกิดทุกข์ เพราะว่ามันจะขัดแย้งกันกับความคิดความเห็นของปุถุชน เมื่อผู้ไม่มีปัญญาปฏิบัติแล้วก็ทนทานไม่ได้ ว่าการปฏิบัติทุกวันนี้ฉันไม่เอาแล้ว เพราะฉันจะปฏิบัติหาความสุขความสงบ จะมาปฏิบัติให้มีความทุกข์เกิดขึ้นเช่นนี้ ฉันไม่เห็นด้วย

การฉันในบาตรไม่เห็นด้วย เที่ยวบิณฑบาตมาฉันก็ไม่เห็นด้วย อยู่ป่าก็ไม่เห็นด้วย อยู่โคนไม้ก็ไม่เห็นด้วย การฉันมื้อเดียวก็ไม่เห็นด้วย อยู่ป่าช้าก็ไม่เห็นด้วย อยู่กลางแจ้งก็ไม่เห็นด้วย อยู่เนสัชชิกการไม่นอนเป็นวัตรเป็นบางครั้งก็ไม่เห็นด้วย เพราะสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ มีแต่สิ่งที่ทำได้ยากทั้งนั้น

ดังนั้นชื่อของข้อปฏิบัติทั้งหลายเหล่านี้ท่านจึงตั้งชื่อว่า เป็นธุดงค์ คือเป็นข้อวัตรอันบุคคลกระทำได้โดยยาก บุคคลผู้จะมีปัญญา บุคคลผู้ที่มีปัญญา บุคคลผู้มีจิตศรัทธาจริง ๆ แล้ว จึงจะตั้งใจปฏิบัติเจริญข้อวัตรนี้ได้

ธุดงควัตรทั้ง ๑๓ ประการนี้ เมื่อจิตของพระโยคาวจรเจ้าลงสู่ธรรมะนี้แล้ว เป็นของสบายมาก เป็นข้อวัตรมีความสงบมาก เป็นข้อวัตรที่อยู่เยือกเย็นมาก

เมื่อถึงเช่นนี้แล้ว เหมือนลิงกับมนุษย์ มนุษย์เราเมื่อเดินไปในป่าแล้วมันยุ่งเหลือเกิน เกะกะระรานความสงบทั้งนั้นแหละ ถ้าเอาลิงไปปล่อยในป่าแล้วมันสะดวกมันก็เพลิน เพราะมันชอบอย่างนั้น เพราะมันเคยอยู่อย่างนั้น มันเคยชินอย่างนั้น มันเคยอยู่ในสภาพเช่นนั้น มันเลยสบาย

ปุถุชนคนหนานี้ เคยอยู่ในสภาพที่มีความสบาย ๆ กินสบาย นอนสบาย นั่งสบาย พูดสบาย ทุกอย่างมันสบายแล้ว อันนั้นเรียกว่าสบายแล้ว เมื่อไปพบเสนาสนะเช่นนั้น เมื่อไปทำเช่นนั้น ก็เกิดทุกข์ขึ้นมาเลยทีเดียว

เมื่อมันเกิดทุกข์ขึ้นมาแล้ว คือทุกข์แล้ว พระพุทธเจ้าท่านสอนว่า นั่นแหละธรรมะ นี่แหละผล ทำไมจึงเห็นผลก่อน เพราะเราไม่รู้เหตุ มีทุกข์เกิดขึ้นมาเลย ทุกข์เกิดขึ้นมานี้แหละคือ อริยสัจแล้ว ทุกข์ เมื่อทุกข์เกิดขึ้นมาแล้วนี่เรียกว่าเป็นผล ไม่รู้ว่ามันเกิดจากอะไร เมื่อเกิดทุกข์ขึ้นมา ความฟุ้งซ่านรำคาญเกิดแต่ความไม่ชอบเป็นทุกข์ นี้เรียกว่าปฏิบัติแล้วเห็นผลเกิดขึ้นมาก่อน เมื่อเห็นผลแล้วทุกข์นี้คือผล เมื่อผู้ประพฤติปฏิบัติเห็นผลนั้นแล้วจะต้องตามไปถึงว่ามันเกิดมาจากอะไร ที่ไหน มันถึงมีก้อนทุกข์เกิดขึ้นมานั้น”

ธุดงควัตร ๑๓

ธุดงควัตร ๑๓ แบ่งเป็น ๔ หมวด ดังนี้

หมวดที่ ๑ เกี่ยวกับจีวร

๑. ถือใช้แต่ผ้าบังสุกุล
๒. ใช้ผ้าเพียง ๓ ผืน

หมวดที่ ๒ เกี่ยวกับบิณฑบาต

๓. เที่ยวบิณฑบาตเป็นประจำ
๔. บิณฑบาตตามลำดับแถว
๕. นั่งฉัน ณ อาสนะเดียว
๖. ฉันเฉพาะในบาตร
๗. ลงมือฉันแล้วไม่ยอมรับเพิ่ม

หมวดที่ ๓ เกี่ยวกับเสนาสนะ

๘. ถืออยู่ป่า
๙. ถืออยู่โคนไม้
๑๐. ถืออยู่กลางแจ้ง
๑๑. ถืออยู่ป่าช้า
๑๒. ถืออยู่ในที่แล้วแต่เขาจัดให้

หมวดที่ ๔ เกี่ยวกับการประกอบความเพียร

๑๓. งดการนอน อยู่ด้วยอิริยาบถ ๓ คือ ยืน เดิน นั่ง

หลวงพ่อได้นำธุดงควัตรมาเป็นหลักในการปฏิบัติขัดเกลากิเลส ทั้งในส่วนตัวท่านเองและในส่วนของการฝึกหัดพระเณรในวัดหนองป่าพง ดังนี้

ผ้าบังสุกุล

หลวงพ่อเคยผ่านยุคสมัยที่เครื่องนุ่งห่มยังขาดแคลนขัดเขินอยู่มาก ผ้าที่จะนำมาทำจีวรก็ต้องไปบังสุกุลเอากับซากศพตามป่าช้าแล้วนำมาเย็บด้วยฝ้ายจุงผี คือฝ้ายที่เขาฟั่นเป็นเชือกผูกหน้าเกวียนจูงศพไปป่าช้า การใช้จีวรที่ทำจากผ้าบังสุกุลนี้มีอานิสงส์มาก ซึ่งหลวงพ่อได้เล่าให้ฟังดังนี้

"บริขารต้องทำเองทั้งหมด ถึงแม้จะไม่สวยงามเราก็ภูมิใจ เพราะได้มาจากฝีมือเราเอง ได้มาจากการงานของเรา อย่างเช่นการเย็บจีวรก็ใช้เข็มเย็บด้วยมือ กว่าจะเสร็จแต่ละตัวหัวแม่มือปวดบวมไปหมด ด้ายก็ไม่มี มีแต่ฝ้ายจุงผีก็ไปบังสุกุลเอาตามป่าช้า แล้วนำไปฟั่นเป็นด้ายสำหรับเย็บจีวร ทั้งทน ทั้งหนา ทั้งหนักด้วย ส่วนมากจะใช้ผ้าบังสุกุล คือผ้าที่ห่อศพที่เขาทิ้งตามป่าช้า มีทั้งคราบเลือด คราบน้ำเหลืองเหม็นคลุ้งคาวไปหมด ต้องนำมาซักให้สะอาด แล้วลวกน้ำร้อนตากแดดให้แห้ง นำมาย้อมกับแก่นขนุน เวลาเอามานุ่งรู้สึกว่ามีอานิสงส์มาก คือ เกิดอาการขนลุกขนพองซาบซ่านไปหมดทั้งตัว รู้สึกหวาดสะดุ้งอยู่ตลอดเวลา ทำให้ขยันทำความเพียร ขยันเดินจงกรมทำสมาธิตลอดคืน ไม่ง่วงเหงาหาวนอน ไม่อยากจะหลับจะนอนเลยเพราะกลัว ตื่นเต้นหวาดระแวงอยู่ตลอดเวลา ธุดงค์แบบนี้เป็นประโยชน์ มันขูดเกลากิเลสอย่างนี้"

บิณฑบาต

มีคำพูดสั้น ๆ ง่าย ๆ ที่เข้าใจกันดีในหมู่พระกรรมฐานว่า "ไม่บิณฑ์ ไม่กิน" ซึ่งหมายถึงว่าถ้าพระหรือสามเณรรูปใดขาดการออกบิณฑบาต จะด้วยตื่นสายหรือขี้เกียจไปก็ตาม วันนั้นก็ต้อง

อดอาหารไปตามธรรมเนียมของการปฏิบัติตามธุดงควัตรข้อที่ว่า ถือบิณฑบาตเป็นวัตร เว้นไว้แต่อาพาธหนักจริง ๆ เท่านั้น

สมัยก่อนหลวงพ่อออกบิณฑบาตบ้านกลางเป็นประจำ ต่อมาเมื่อสังขารร่างกายไม่เอื้ออำนวย ต้องถือไม้เท้าช่วยพยุง เดินไปไหนมาไหนไกลมากไม่ได้ ท่านก็ยังมีอุตสาหะไปบิณฑบาตในเขตสำนักชีจนกระทั่งไปไม่ไหวจริง ๆ ท่านจึงเลิก คราวที่ท่านได้รับนิมนต์ไปต่างประเทศที่ไม่ใช่เมืองพุทธ ท่านก็ยังออกบิณฑบาตเป็นประจำโดยให้เหตุผลว่า "ไม่ใช่ไปเอาข้าว ไปเอาคน"

การบิณฑบาตเป็นกิจวัตรที่สำคัญ และมีความหมายสำหรับชาวพุทธ ทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายฆราวาส เพราะเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพระกับชาวบ้าน ซึ่งต้องเอื้ออาศัยกันและกันในการจรรโลงพระศาสนาให้ยั่งยืน สำหรับชาวบ้าน ผู้ไม่มีเวลาไปวัดก็ยังได้เห็นพระ ได้มีโอกาสทำบุญ ชาวบ้านตื่นแต่เช้า หุงข้าวประกอบอาหารแล้ว สิ่งแรกที่เขาจะทำในวันนั้นคือ การใส่บาตร เป็นการสืบประเพณีอันงดงามของชาวพุทธ และเป็นการเริ่มต้นวันใหม่ด้วยใจที่สดชื่นเบิกบาน นอกจากนั้นการใส่บาตรก็ยังเป็นโอกาสที่ผู้ใหญ่ในครอบครัว จะปลูกฝังศรัทธาและอุปนิสัยที่นอบน้อมเคารพคารวะต่อสมณะในจิตใจของลูกหลานอีกโอกาสหนึ่งด้วย

ส่วนของพระสงฆ์ การบิณฑบาตเตือนสติให้พระภิกษุสามเณรได้รำลึกถึงบทพิจารณาเตือนตนเองข้อที่ว่า "บรรพชิตพึงพิจารณาโดยแจ่มชัดอยู่เนืองนิจว่า การเลี้ยงชีวิตของเรา เนื่องเฉพาะแล้วด้วยผู้อื่น" ทั้งนี้เพื่อช่วยป้องกันความประมาทในการฉันอาหาร เพราะสำนึกว่า ข้าวทุกเม็ดได้มาด้วยหยาดเหงื่อของชาวบ้าน อีกประการหนึ่ง การไปบิณฑบาตก็เป็นโอกาสให้พระภิกษุสามเณร ได้ฝึกทดสอบตนเองในการสังวรสำรวมอินทรีย์ เมื่อสัมผัสกับสิ่งแวดล้อมและผู้คนตลอดเส้นทางการบิณฑบาต นอกจากนี้ยังเป็นการฝึกความอดทน เพราะต้องเดินไกล อย่างน้อย ๓ - ๔ กิโลเมตรทุกวัน ขากลับบาตรก็หนักด้วย ไม่ว่าดินฟ้าอากาศจะเป็นอย่างไรก็ต้องไป และการที่หลวงพ่อปฏิบัติตามพระวินัยบัญญัติในเรื่องการนุ่งห่ม คือถ้าฝนไม่ตกหรือไม่มีทีท่าว่าจะตก เมื่อออกบิณฑบาตต้องห่มผ้า ๒ ชั้น คือผ้าจีวรซ้อนด้วยสังฆาฏิ ก็ยิ่งเป็นเหตุให้พระต้องอดทนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในฤดูร้อน กว่าจะกลับถึงวัดผ้าจะเปียกเหงื่อชุ่มโชกทีเดียว ฉะนั้นท่านจึงเรียกการออกบิณฑบาตว่าเป็นสัมมาอาชีพของสมณะ มิใช่การขอ หากเป็นการโปรดสัตว์

ฉันจังหัน

ที่วัดหนองป่าพง เมื่อกลับจากบิณฑบาตแล้ว อาหารทั้งหมดที่มีในบาตรก็ถูกถ่ายลงกะละมังเหลือไว้เฉพาะข้าวเหนียวหนึ่งก้อนซึ่งพอแก่ความต้องการ จากนั้นสามเณรหรือปะขาวก็นำกะละมังไปที่โรงครัว เพื่อให้แม่ชีและญาติโยมจัดใส่ภาชนะให้เรียบร้อย แล้วจึงนำมาถวายให้พระภัตตุเทศก์เป็นผู้แจกสงฆ์อีกทีหนึ่ง พระภัตตุเทศก์ก็ตักอาหารทั้งคาวและหวานใส่รวมลงในบาตร และต้องพยายามเฉลี่ยอาหารแต่ละชนิดให้ทุกรูปได้รับทั่วถึงกัน และพระก็ฉันเฉพาะแต่ในบาตรเท่านั้น ไม่ใช้ภาชนะอื่นอีก นี่ก็เป็นธุดงควัตรอีกข้อหนึ่ง

การแจกอาหารโดยวิธีนี้ ช่วยขัดเกลากิเลสในเรื่องการขบฉันได้ดีทีเดียว เป็นโอกาสให้ได้พิจารณาความรู้สึกของตัวเอง บางครั้งเมื่อเห็นว่าข้างบนสุดนั้น อาหารคือของหวานเช่น กล้วยบวชชี หรือสังขยาฟักทองราดหน้าด้วยน้ำพริก ในขณะที่ชั้นล่างสุดคือข้าวเหนียวซึ่งก่อนหน้านี้ไม่นานยังเป็นก้อนอยู่แท้ ๆ แต่ตอนนี้แยกเป็นเม็ดที่แฉะเละเทะ ด้วยถูกทับถมจากอาหารน้ำที่พระภัตตุเทศก์ตักตามมาที่หลัง บางรูปอาจรู้สึกว่าความอยากอาหารแทบจะหมดสิ้นไปทีเดียว ยังคงเหลือแต่ความรู้สึกที่จะต้องฉัน เพื่อบำบัดความหิวเท่านั้น แต่สำหรับพระหนุ่มเณรน้อยที่อยู่ในวัยกำลังกินกำลังนอน แม้จะใจกล้าขนาดใช้ช้อนคนจนทั่ว เพื่อให้อาหารคลุกเคล้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้ว ก็คงยังรู้สึกถึงรสชาติอยู่นั่นเอง แต่บางรูปก็มีความพยายามที่จะแยกพวกแยกเหล่าของอาหารในบาตรให้ได้ อย่างเช่น พระหลวงตารูปหนึ่งซึ่งหลวงพ่อเคยปรารถให้ฟังว่า ชอบตะแคงบาตรเพื่อให้มีที่ข้างล่างสำหรับน้ำแกง ส่วนก้อนข้าวเหนียวก็อัดไว้กับบาตรด้านบน อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าใครจะสามารถจัดสรรที่ทางในบาตร เพื่อให้อาหารแต่ละชนิดมีที่ลงอย่างเหมาะเจาะหรือใครจะคลุกเคล้ารวมกันไปเลย ก็เป็นกิจที่ทุกท่านจะต้องพิจารณาโดยแยบคายเสียก่อน จึงฉัน

นอกจากนี้การแจกอาหารด้วยระบบภัตตุเทศก์ ยังเป็นไปเพื่อความยุติธรรมอีกด้วย โดยเฉพาะในกรณีที่อาหารมีน้อย ซึ่งถ้าไม่แจก อาจทำให้ผู้ที่นั่งปลายแถวเสียเปรียบ เพราะอาหารไปไม่ทั่วถึง อย่างไรก็ตาม ความยุติธรรมนี้ก็ต้องมากับความสามารถของพระภัตตุเทศก์ด้วย ยิ่งอาหารมีน้อย พระภัตตุเทศก์ยิ่งต้องเป็นผู้ที่ชำนาญ ขนาดมองปราดเดียวก็คิดกะได้ว่าอาหารในภาชนะไหนควรตักมากน้อยเท่าใด

หลวงพ่อเคยเล่าถึงวัดป่าวัดหนึ่งซึ่งท่านเคยไปพำนักด้วยในอดีต เวลาแจกอาหารเณรน้อยปลายแถวก็ได้แต่น้ำแกงทีละช้อน เนื้อ ๆ หายไปทางหัวแถวหมด หลังจากทนคับใจอยู่หลายวัน เณรน้อยก็เลยต่อว่าพระภัตตุเทศก์ขึ้น “แหม! ท่านอาจารย์ไม่รู้ยังไง เอาแต่น้ำให้ผมทุกทีเลย” ท่านอาจารย์เลยลุแก่โทสะ เตะเณรน้อยเสียเลย

การจัดสรรอาหารบิณฑบาตให้ทั่วถึงและเป็นธรรมนี้ หลวงพ่อเคยอบรมไว้ว่า

“มีพระบางกลุ่มเข้าไปในป่าถือธุดงค์ฉันตกบาตร ธุดงค์แบบนี้มีกำไรแต่หัวหน้าแต่พระอาจารย์เท่านั้นแหละ มีของสักชิ้นสองชิ้นไม่ครบ พระอาจารย์เดินไปก่อนเขาก็ให้แต่พระอาจารย์เท่านั้นแหละ ธุดงค์อย่างนั้นอาจารย์ก็สบาย สะพายบาตรเข้ากุฏิฉันสบาย แต่พวกอื่นนั้นถือทุกข์ดงค์ ใคร ๆ ก็อยากถวายอาจารย์ เณรน้อยเดินตามหลังไม่มีอะไรเลย ฉะนั้นการกระทำเช่นนี้เพื่อความแบ่งปันเจือจานให้ทั่วถึง ข้อวัตรอันนี้บางคนไม่พอใจ เราไปบิณฑบาตได้มาหายไปเสียแล้ว ไม่รู้ใครเอาไปแบ่งกัน ความเป็นจริงเราไม่ได้มาปฏิบัติเอาสิ่งทั้งหลายเหล่านั้น นอนก็ดี กินก็ดี ไม่ใช่เรามาเอาอย่างนั้น ที่เราบวชมานี้เพื่อปฏิบัติตามธรรมะคำสอนของพระพุทธเจ้า ถ้าเราจะเอากินดี อยู่ดี ก็ไม่ต้องมาบวชแล้ว อยู่ข้างนอกก็พอไม่ต้องเข้ามาในพระศาสนานี้ อยากได้อะไร อยากทำอะไร อยากกินอะไรก็เอาเลย อยู่ข้างนอกสะดวกกว่านี้ อยู่ดีกว่านี้ ได้กินดีกว่านี้อีก แต่ว่าดู ๆ แล้วปลายทางมันจะร้องไห้ ที่เรามานี้น่ะ เรียกว่ามาทำตามคำสอนของพระพุทธเจ้า

เพราะนับถือพระพุทธเจ้าเราถึงมาทำกันอย่างนี้ ถ้าเราคิดเช่นนี้มันก็สามัคคีกัน ไม่แก่งแย่งซึ่งกันและกัน"

ฉันตกบาตร

ฉันตกบาตร เป็นการสมาทานธุดงควัตร ฉันจำเพาะแต่อาหารที่ได้มาจากการบิณฑบาตเท่านั้น ไม่รับเพิ่มอีกในศาลาหอฉัน โดยปกติลำพังแต่การบิณฑบาตอย่างเดียวแล้วจะได้อาหารมาไม่เพียงพอ เพราะชาวบ้านนิยมมาถวายกับข้าวที่วัด หรือฝากของไว้กับแม่ชี ฉะนั้นพระเณรรูปใดสมาทานฉันตกบาตร ก็นับได้ว่า ถือธุดงควัตรที่ขัดเกลาอย่างยิ่ง หลวงพ่อเคยอบรมพระเณรในเรื่องนี้เอาไว้ว่า

"*ธุ ดัง คะ* ท่านแปลว่าข้อวัตรปฏิบัติอันบุคคลปฏิบัติได้ยาก เป็นข้อปฏิบัติของพระอริยเจ้า ผู้ใดต้องการเป็นพระอริยเจ้าต้องมีธุดงควัตร เป็นเครื่องขัดเกลา ยากที่คนจะทำได้และยากที่จะมีคนศรัทธาทำ เพราะมีแต่สิ่งขัดสิ่งขืนทั้งนั้น อย่างข้อที่ว่า ให้ฉันอาหารทุกอย่างรวมลงในบาตร ทำให้เรามีสติมากขึ้น ระลึกว่าอาหารเป็นเหมือนยารักษาโรค ถ้าเราไม่มีกิเลสเครื่องเศร้าหมองแล้ว มันก็ไม่สำคัญว่าเราจะฉันอย่างไร ฉันสำรวมในบาตรหรือไม่สำรวมก็ได้ แต่วิธีการนี้ทำให้การปฏิบัติเป็นไปอย่างเรียบร้อย เช่น การเที่ยวบิณฑบาตมาฉัน ฉันแต่อาหารที่ตกลงในบาตร

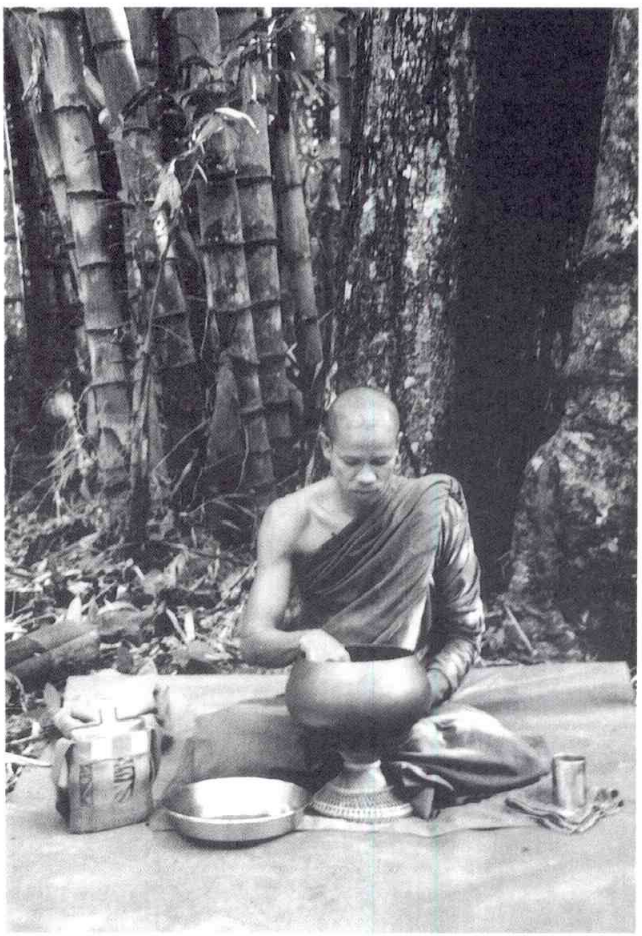

"สิ่งเหล่านี้คือบิณฑบาต และคน
ผู้บริโภคบิณฑบาตนั้น
เป็นสักว่าธาตุตามธรรมชาติ
มิได้เป็นสัตวะอันยั่งยืน
มิได้เป็นชีวะอันเป็นบุรุษบุคคล
ว่างเปล่าจากความหมายแห่งความเป็นตัวตน"

เขาใส่อะไรให้ก็ฉันอันนั้น เขาจะเอาอะไรมาถวายภายหลังไม่เอา การที่ถือธุดงค์อย่างนี้อยู่ทางภาคกลางก็สบาย เพราะเขาพร้อมอยู่แล้ว แต่ถ้ามาทางภาคอีสานธุดงค์ข้อนี้ปฏิบัติได้ละเอียดดี เพราะได้กินแต่ข้าวเปล่า ๆ เท่านั้น บ้านเราเขาใส่บาตรแต่ข้าวเปล่า ๆ เท่านั้น ทางโน้นเขาใส่บาตรใส่ข้าวใส่กับด้วย ธุดงค์ข้อนี้อย่างอุกฤษฏ์เคร่งครัดนั้น เมื่อลงมือฉันใครจะเอาอะไรมาถวายอีกก็ไม่รับ ธุดงควัตรนี้ช่วยมาก ช่วยจริง ๆ ฉันหนเดียว ภาชนะเดียว อาสนะเดียว ลุกไปแล้วไม่ฉันอีก อันนี้เรียกว่าธุดงควัตร แล้วจะมีใครบ้างที่ประพฤติได้ ยากที่จะมีคนศรัทธา เพราะยากลำบากมาก ท่านจึงว่าผู้ใดปฏิบัติธุดงควัตรนี้มีอานิสงส์จริง ๆ"

อยู่รุกขมูล

หลังจากหมดฝนแล้วย่างเข้าฤดูหนาว เป็นช่วงเวลาที่พื้นดินแห้ง อำนวยต่อการสมาทานธุดงควัตรข้อที่ ๘ - ๑๑ หลวงพ่อมักให้พระเณรทุกรูปออกจากกุฏิ ลงไปปักกลดอยู่ตามโคนไม้ หรือที่เรียกว่า อยู่รุกขมูล บางทีท่านก็ส่งพระออกไปพักตามป่าช้าที่อยู่ใกล้ ๆ วัดหนองป่าพง และในฤดูนี้พระที่มีพรรษาพอสมควรรวมทั้งรู้ข้อวัตรปฏิบัติดีแล้ว อาจจะขอโอกาสจากท่านออกไปเดินธุดงค์แสวงหาความวิเวกตามลำพัง

การพักตามโคนไม้หรือในป่าช้าจะทำให้พระรู้ว่า ท่านติดกุฏิหรือเปล่า และยังช่วยเปิดเผยความรู้สึกของตัวเองเมื่อไปอยู่ท่ามกลางธรรมชาติ ซึ่งมีสิ่งน่ากลัวหลายอย่าง เช่นว่า เสือ งู ตะขาบ แมงป่อง ฯลฯ และสัตว์ที่น่ารำคาญ เช่น มด ปลวก ฯลฯ ต้องทนรับความลำบากและไม่สะดวกต่าง ๆ จากการนอนกลางดิน กินกลางทราย อีกทั้งเสียงแปลก ๆ ในป่า ซึ่งไม่ค่อยน่ากลัวเวลาอยู่บนกุฏิ แต่อาจกลายเป็นเรื่องน่าหวาดหวั่นเวลาลงไปอยู่กับพื้นในป่าก็ได้ ธุดงควัตรข้อนี้จึงเป็นข้อปฏิบัติที่ฝึกพระให้มีประสบการณ์ในการอยู่ป่าก่อนที่จะออกธุดงค์จริง ๆ

ไม่ยึดมั่นในที่อยู่

ระเบียบในการแจกกุฏิได้นำหลักการในธุดงควัตรข้อที่ ๑๒ มาใช้ คือให้อยู่ตามที่ ๆ ครูบาอาจารย์จัดให้ บางครั้งเพื่อความเหมาะสมบางประการ หากจะต้องมีการโยกย้ายจากที่เดิมไปอยู่กุฏิหลังอื่น ก็ต้องเป็นไปตามคำสั่ง เมื่อจะจากวัดไปอยู่ที่อื่นก็ต้องทำความสะอาดให้เรียบร้อย นำบริขารทั้งหมดของตนออกไปด้วย ไม่มีการหวง ใส่กุญแจเก็บเอาไว้ ผู้มาทีหลังจะได้เข้าไปอยู่แทน เมื่อกลับมาอีกครั้งก็ต้องไปอยู่กุฏิที่สงฆ์จัดให้ ทั้งนี้เป็นการปฏิบัติเพื่อความไม่ยึดมั่นถือมั่นซึ่งหลวงพ่อเคยอบรมเอาไว้ว่า

"ข้อที่ว่าเราจะต้องไปอยู่กุฏิใดก็ตาม ตามที่กำหนดไว้ให้เรา เป็นข้อวัตรที่มีประโยชน์เช่นเดียวกัน ช่วยไม่ให้พระติดที่อยู่ ถ้าผู้ใดจากไปแล้วกลับมาใหม่ ก็หาที่อยู่กันใหม่ การปฏิบัติของพวกเราเป็นเช่นนี้ คือไม่ยึดมั่นถือมั่นสิ่งใด"

การอดนอน

ธุดงควัตรข้อที่ ๑๓ หรือที่เรียกชื่อเฉพาะว่า *เนสัชชิกวัตร* นั้น เป็นวัตรที่ส่งเสริมการปรารภความเพียร โดยให้ปฏิบัติภาวนาในอิริยาบถ ยืน เดิน นั่ง เท่านั้น งดอิริยาบถนอน พระเณร แม่ชี อีกทั้งอุบาสกอุบาสิกาที่มารักษาศีล ๘ ที่วัดหนองป่าพง จะร่วมกันสมาทานธุดงควัตรข้อที่ ๑๓ นี้ในทุกวันพระ นับตั้งแต่หนึ่งทุ่มจนถึงอรุณรุ่งของวันใหม่ จะเป็นเวลาที่ทุกรูปทุกนามมาร่วมกันประกอบความเพียร ทำวัตรสวดมนต์ ฟังเทศน์ฟังธรรม นั่งสมาธิภาวนาจนรุ่งเช้า ยิ่งในฤดูเข้าพรรษาด้วยแล้ว เนสัชชิกวัตร นี้ยิ่งถือปฏิบัติกันอย่างอุกฤษฏ์ เพราะเป็นข้อวัตรที่ทำได้ยากยิ่ง พระเณรบางรูปสมาทานไม่เอนหลังทั้งพรรษา บางรูปหนึ่งเดือนบ้าง ครึ่งเดือนบ้าง แล้วแต่กำลัง

ในสมัยที่หลวงพ่อยังแข็งแรง หลังจากเทศนาอบรมเสร็จแล้ว ท่านจะนั่งสมาธิในศาลาตลอดทั้งคืน เมื่อผู้เป็นครูอาจารย์ไม่ลุกศิษย์ก็ไม่กล้าลุก จะเมื่อยจะปวดอย่างไรก็ทนเอา ญาติโยมเมื่อได้เห็นความขยันขันแข็งของพระภิกษุสามเณร ก็เกิดวิริยะพากเพียรภาวนาได้จนตลอดรุ่งเช่นกัน หลวงพ่อเคยอบรมให้กำลังใจในการถือ เนสัชชิกวัตร เอาไว้ว่า

"ถือไม่ได้วันนี้ วันอื่นก็ต้องให้ได้ ถึงจะได้อย่างไม่สะอาด ไม่บริสุทธิ์ คือยังง่วง หรือขาดสติบ้าง ก็อย่าให้มีการเอนหลังนอน จะนั่งหลับ จะเดินหลับ จะยืนหลับ ง่วงอย่างไรอันนี้ไม่ว่ากัน

เป็นธรรมชาติของมันอย่างนั้น แต่ขอให้มีความอดทน มีความพากเพียร มีสัจจะที่จะปฏิบัติเป็นพิเศษก็แล้วกัน"

มูควัตร

นอกเหนือจากธุดงควัตร ๑๓ ข้อแล้ว ยังมีข้อวัตรพิเศษเพื่อช่วยขัดเกลากิเลสเพิ่มเติมมาอีกบางอย่าง เช่น *มูควัตร* การงดเปล่งวาจา อันจะเป็นการช่วยเสริมการเจริญสมาธิภาวนาอย่างมาก เพราะเมื่อเริ่มงดพูดคุย อารมณ์ที่จะเข้ามาปรุงแต่งจิตก็น้อยลงเป็นลำดับ พระครูบรรพตวรกิตได้เล่าถึงการปฏิบัติมูควัตรในสมัยก่อนให้ฟังว่า

"ถึงฤดูกาลเข้าพรรษาก็มีการไม่พูด แต่เปิดโอกาสให้หลวงพ่อท่านพูดองค์เดียว ถ้าไม่พูดทั้งหมดจะขัดต่อพระวินัย บางองค์ก็ยกเป็นปัญหาขึ้น เพราะไปพบเรื่องนี้ในพระวินัยว่า ถ้าถือวัตรไม่พูดกันจะเป็นอาบัติ ท่านได้กล่าวว่า เรื่องนี้มีข้อแม้อยู่หรอก ผมจะพูดแต่พวกคุณไม่ต้องพูด ถ้าไม่พูดกันทั้งวัดก็ผิดจริง ๆ ผมก็ยอมรับและรู้อยู่ ท่านตอบอย่างนี้เพื่อหาทางออกให้ลูกศิษย์สมาทานฝึกหัด มูควัตร การไม่พูด"

การอดอาหาร

สำหรับเรื่องการอดอาหารนั้น หลวงพ่อให้เป็นไปตามอัธยาศัยของแต่ละบุคคล แต่ท่านสอนให้เข้าใจเจตนาของการอด คือให้เป็นไปเพื่อการปฏิบัติ เช่น เพื่อฝึกความอดทนและขัดเกลากิเลสบางอย่าง เป็นต้น มิใช่อดเพราะอยากอวดหรือแข่งขันกัน ทั้งนี้หลวงพ่อได้ให้คำแนะนำในเรื่องการอดอาหารไว้ว่า

"เป็นเรื่องเฉพาะของแต่ละคน บอกกันยาก ต้องฝึกหัดทำเอาเอง การฝึกจิตก็เหมือนกัน รีบฝึก รีบหัด ไม่ใช่เรื่องจะไปวิ่งออกแรง อดนอน อดกิน แต่เป็นเรื่องปฏิบัติ ไม่ใช่ทำให้เหนื่อย เป็นเรื่องของความพอดี ทำจิตใจให้พอเหมาะสมส่วนกัน ปฏิปทาบางคนก็ยากนะ บทจะไม่กิน ๑๕ วันก็อดอยู่ได้ เดินจงกรมอยู่อย่างนั้น บทจะกินละก็ผัก ๕ กระจาดก็กินหมดไม่เหลือ ข้าวมีเท่าไรก็หมด นี่ก็เกินไปจนน่าอัศจรรย์ ไม่ใช่เรื่องดีนะ

เรื่องไม่กินข้าวเป็นเรื่องทรมาน ต้องรู้จัก จะเดินหรือลอยไปในอากาศได้ก็ไม่ใช่เรื่องปฏิบัติ จะกินข้าววันละ ๗ คำก็ไม่ใช่เรื่องปฏิบัติ เพราะว่ามันไม่พอดี เรื่องเหล่านั้นไม่ใช่เรื่องจะทำให้ตรัสรู้ได้ การปฏิบัติไม่ใช่อย่างนั้น แต่เป็นเรื่องของการมักน้อยสันโดษ แต่ต้องมักน้อยให้อยู่ได้ คือว่าถ้าหิวนิดหน่อยมันสอนง่าย แต่ถ้าหิวมากจริง ๆ ก็จะสอนยาก ไม่รู้เรื่อง หิวข้าวมาก ๆ ใครมาพูดอะไรมันผิดหูไปหมด หิวจัดจริง ๆ จะฆ่าคนเอานะ มันไม่พอดี กินให้พอประมาณอยู่ได้เหมือนช้างอยู่ในป่าไผ่ เราอยากจะขี่คอก็ไปจับมันมาใส่ขื่อคา จองจำไว้แล้ว หาอะไรให้กินบ้าง อย่าให้กินมาก ใจก็หาย หิวก็หิว ผอมลงมันก็ยอมให้หัดให้สอนได้ จากช้างป่าพยศกลายเป็นช้างบ้านได้อย่างนั้น ถ้าหัดได้เสียแล้วก็ปล่อยได้ ปล่อยไปตามตลาดโน่นก็ได้ เราหัดตัวเองก็ต้องหัดอย่างนั้น"

อย่างไรก็ตามหลวงพ่อมักให้การแนะนำเหมาะกับกาลเวลาและบุคคล บางครั้งเมื่อท่านเห็นว่าลูกศิษย์ที่ขออดอาหารมีความคิดผิด หรือความทะยานอยากอด ท่านมักให้คำแนะนำในทำนองปฏิเสธดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น แต่ในกรณีที่ท่านเห็นว่าการอดอาจเป็นประโยชน์กับลูกศิษย์ผู้ขออนุญาต ท่านก็ให้คำแนะนำอีกทำนองหนึ่งเช่นกัน

"การอดอาหาร เมื่อถึงที่กันดารจำเป็นที่จะต้องอาศัยปัจจัยสี่นี้ บางทีสถานที่นั้นไม่มี เราต้องไปผ่านความจำเป็นเช่นนั้น เรามีกำลังมากขนาดวันหรือสองวันนี้ เราจะเดินไปสบายหรือนั่งรถไปสบาย ไม่มีอะไร มันมีกำลังอย่างนี้ เพราะอะไร เราใช้กำลังผลงานที่เราเคยทำมาแล้ว เราเข้าใจ ถ้าเราไม่เคยทำมาก่อนความกลัวมันก็เกิดขึ้น กลัวจะไปไม่ไหวหนอ จะเป็นลมเสียกระมัง อาจจะล้มหกล้มตายก็ได้ คิดวุ่นไปหลายประการ อันนี้มันเรื่องความคิดมันจรมา ก็เป็นไปได้ บางทีอดได้ ๓ - ๔ วันอย่างนี้ก็เหนื่อย ตอนบ่าย ๆ นี่สำคัญเหลือเกินตอนนี้ บางทีเกือบจะยอมมันไปละ แต่ว่ากลางคืนมาก็มีกำลังอีกแล้ว ถูกความเย็นเข้าก็มีกำลังอีก ตอนที่สองนี่สำคัญ ตอนที่จะไปบิณฑบาตมาฉันนี้ ตัดสินใจยากเหลือเกินตอนนี้ เราจะเอาต่ออีกไหมหนอ หรือจะหยุดแค่นี้หนอ เลยวุ่นไปเสีย บางทีมองดูบาตรก็อยากไปเหมือนกัน ถ้าเราไม่ไปบิณฑบาตซัก ๒ - ๓ วันนี้ มันจะไปบิณฑบาตได้หรือ มันเอาอีกแล้ว จนกว่าจะไปแหล่ไม่ไปแหล่ ลำบากยากเย็นนะจนกว่า เอ้อ! จะตายให้มันตายเสีย ไม่ต้องไปมันแล้ววันนี้ แข็งแรงขึ้นมาปุ๊บเลย ความอ่อนเพลียก็หายสลายตัวไปอีก มันก็ตั้งอยู่อย่างนี้ อาศัยความอดทนตลอดเวลา

ก็ได้เจ็ดวันกว่าเข้าไปแล้ว ก็ยังไม่หิว สบาย คิดว่าจะอยู่ไปโดยไม่ฉันจังหัน ให้ถึงตายก็ได้ มันข้ามไปก้าวเดียวเท่านั้นก็พ้นไปเลย ตรงนี้ระวังกันนะ ระวัง มอง ๆ ดูเพื่อนภิกษุสามเณรแล้วเห็นว่ายุ่งกันไปทั้งวัดน่ะแหละ เดี๋ยวตอนเช้าก็ไปบิณฑบาตมา เดี๋ยวก็มาฉัน ฉันแล้วก็เอามาเทออก ตอนเช้ามาก็เอาบรรจุเข้าอีก เอาเข้าไปแล้วก็เทออก แล้วก็ไปเอามาใส่ คิดบ้า ๆ บอ ๆ อยู่อย่างนี้แหละ ก็เลยยุ่งกันไป เรามันเป็นทาสของกิเลสตัณหาเหลือเกิน บางคนก็ตัดสินใจเลิกเลยไม่ต้องฉันให้มันตายเสียดีกว่า ตรงนี้เป็นสิ่งที่สำคัญมาก เห็นเรื่องการขบฉันนี่เป็นเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ เมื่อคิดไปอย่างนี้ก็ทำไปเลย คิดสูงเกินไป แต่สูงลงไปข้างล่าง ไม่ใช่สูงขึ้นข้างบน แล้วก็กลับเป็นสัญญาวิปลาสเท่านั้น เลยไปโทษข้าวโทษปลาไปเสีย มองเห็นข้าวสุกเมล็ดข้าวนี่ เป็นหนอนทั้งนั้นแหละไม่อยากจะเอาเข้าบาตรเลย

การอดอาหารชนิดนี้เรียกว่า การปฏิวัติกิเลส เป็นการปฏิวัติกิเลสไปในตัวของมัน เพราะว่ากิเลส คือเราชอบ เราชอบอย่างไรเราก็ทำอย่างนั้น บัดนี้มันฝืน ฝืนธรรมชาติอันนั้น เมื่อฝืนธรรมชาติ อันนั้นก็เกิดความรู้ขึ้นมาหลายอย่าง นี่มันจะเป็นอย่างนี้ อันนี้ถ้าใครเคยทำแล้วจะอธิบายแยบคายได้ดีที่สุด การทรมานแบบนี้มีทั้งผิดทั้งถูก แต่ถ้าเรามีปัญญาก็เกิดประโยชน์มากทีเดียว ไม่ใช่ไม่เกิดประโยชน์"

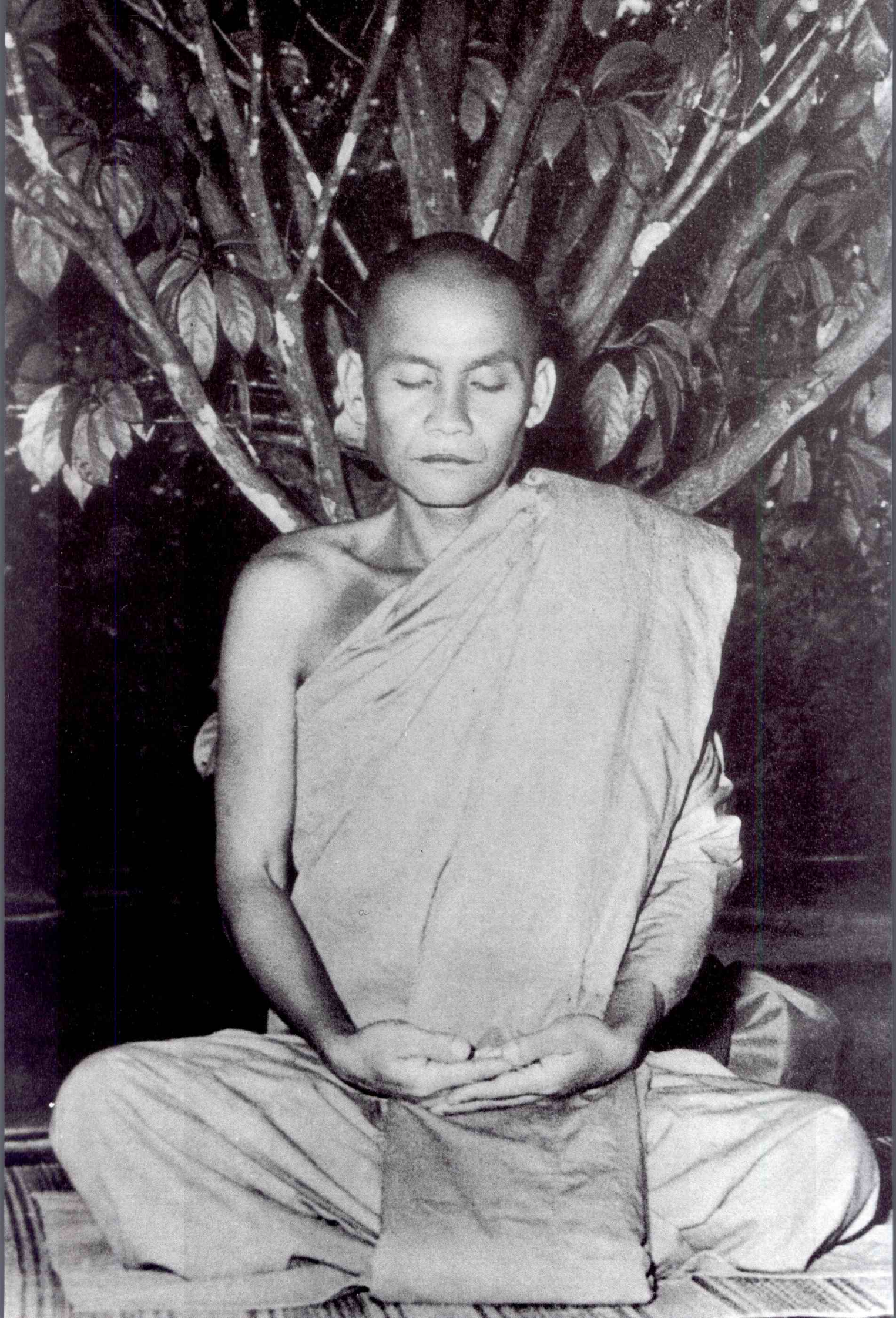

การฝึกสมาธิเจริญปัญญา

พระพุทธองค์ตรัสว่า เมื่อศีลมั่นคงดีแล้ว นักปฏิบัติไม่ควรประมาท จงน้อมจิตเพื่อการฝึกอบรมที่สูงขึ้นไป คือการภาวนานั่นเอง หลวงพ่อให้คำจำกัดความเกี่ยวกับการฝึกสมาธิภาวนาว่า

"เป็นการฝึกจิตของเราให้ตั้งมั่นและมีความสงบ เพราะตามปกติ จิตนี้เป็นธรรมชาติดิ้นรน กวัดแกว่ง ห้ามได้ยาก รักษาได้ยาก ชอบไหลไปตามอารมณ์ต่ำ ๆ เหมือนน้ำชอบไหลสู่ที่ลุ่มเสมอ พวกเกษตรกรเขารู้จักกั้นน้ำไว้ทำประโยชน์ในการเพาะปลูกต่าง ๆ มนุษย์เรามีความฉลาดรู้จักเก็บรักษาน้ำ เช่น กั้นฝาย ทำทำนบ ทำชลประทาน เหล่านี้ ก็ล้วนแต่กั้นน้ำไว้ทำประโยชน์ทั้งนั้น พลังงานไฟฟ้าที่ให้ความสว่างและใช้ทำประโยชน์อื่น ๆ ก็ยังอาศัยน้ำที่คนเรารู้จักกั้นไว้นี้เอง ไม่ปล่อยให้มันไหลลงสู่ที่ลุ่มเสียหมด จิตใจที่มีการกั้น การฝึกที่ดี ก็ให้ประโยชน์อย่างมหาศาลเช่นกัน ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า จิตที่ฝึกดีแล้วนำความสุขมาให้ การฝึกจิตให้ดี ย่อมสำเร็จประโยชน์ดังนี้เป็นต้น"

การฝึกจิตเป็นหัวใจของชีวิตนักบวช หลวงพ่อให้ความสำคัญกับเรื่องนี้มากในฐานะเป็นงานหลักของชีวิตประจำวันทีเดียว ดังที่ท่านชี้แนะพระเณรที่วัดหนองป่าพงว่า

"คนที่จะมีกำลังนี่เดินจงกรมก็ไม่ได้ขาด นั่งสมาธินี่ไม่ได้ขาด สังวรสำรวมไม่ได้ขาด เราสังเกตพระเณรที่นี้ก็ได้ องค์ใดถ้าเห็นว่าฉันเสร็จแล้วหมดธุระแล้ว เข้าไปในกุฏิของท่าน ตากจีวรไว้ เดินจงกรม เดินไปตามกุฏิเท่านั้น เราจะเห็นทางเดินเป็นแถว เราเห็นบ่อยครั้ง การเดินจงกรม การนั่งสมาธิ ท่านองค์นี้ไม่เบื่อไม่หน่าย นี่ท่านมีกำลัง ท่านเป็นผู้มีกำลังมาก ทุก ๆ องค์ถ้าเอาใจใส่ในการประพฤติปฏิบัติอย่างนี้แล้ว ผมว่ามันสบาย"

ปริยัติปฏิบัติ

หลวงพ่อมักแนะนำพระภิกษุสามเณร ผู้ที่มุ่งเข้ามาประพฤติปฏิบัติที่วัดหนองป่าพงว่า "ไม่ต้องอ่านหนังสือ ให้อ่านใจตัวเองดีกว่า" แต่ไม่ใช่ว่าท่านประมาทในเรื่องปริยัติธรรม เพียงแต่เป็นห่วงว่าลูกศิษย์จะหลงเข้าใจผิดว่า ตนรู้ธรรมะดีแล้ว ทั้ง ๆ ที่จิตยังเข้าไม่ถึง

"ปริยัตินี้เหมือนตำรายาที่ชี้บอกให้หารากไม้ แต่ถ้าไม่ปฏิบัติ ออกแสวงหาต้นยา ให้รู้จักว่าต้นนี้เป็นอย่างนั้น ต้นนั้นเป็นอย่างนี้ มันไม่เกิดประโยชน์อะไร"

มิหนำซ้ำ ความรู้ที่เป็นสัญญาความทรงจำอาจจะมีโทษต่อผู้ภาวนา

"นักปริยัติชอบสงสัย เช่น เวลานั่งสมาธิ ถ้าจิตสงบปั๊บ เอ! มันเป็น*ปฐมฌาน*ละกระมัง ชอบคิดอย่างนี้ พอนึกอย่างนี้จิตถอนเลย ถอนหมดเลย เดี๋ยวก็นึกว่าเป็น*ทุติยฌาน*แล้วกระมัง อย่าเอามาคิด พวกนี้มันไม่มีป้ายบอก มันคนละอย่าง ไม่มีป้ายบอกว่า นี่ทางเข้าวัดหนองป่าพง มิได้อ่านอย่างนั้น มันไม่บอก มีแต่พวกเกจิอาจารย์มาเขียนไว้ว่า *ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน* มาเขียนไว้ทางนอก ถ้าจิตเราเข้าไปสงบถึงขั้นนั้นแล้ว ไม่รู้จักหรอก รู้อยู่แต่ว่ามันไม่

เหมือนปริยัติที่เราเรียน ถ้าผู้เรียนปริยัติแล้วชอบกำเข้าไปด้วย ชอบนั่งคอยสังเกตว่าเอ เป็นอย่างไร มันเป็น*ปฐมฌาน*แล้วหรือยัง นี่มันถอนออกหมดแล้ว ไม่ได้ความ ทำไมจึงเป็นอย่างนั้น เพราะมันอยาก พอตัณหาเกิดมันจะมีอะไร มันก็ถอนออกพร้อมกัน นี่แหละเราทั้งหลายต้องทิ้งความคิดความสงสัยให้หมด ให้เอาจิตกับกายวาจาล้วน ๆ เข้าปฏิบัติ ดูอาการของจิต อย่าแบกคัมภีร์เข้าไปด้วย ไม่มีคัมภีร์ในนั้น ขืนแบกเข้าไปมันเสียหมด เพราะในคัมภีร์ไม่มีสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ผู้ที่เรียนมาก ๆ รู้มาก ๆ จึงไม่ค่อยสำเร็จ เพราะมาติดตรงนี้"

หลวงพ่อเคยสอนพระที่แตกฉานในทางปริยัติรูปหนึ่งว่า

"เอาปริยัติของคุณใส่หีบใส่ห่อเก็บไว้เสีย อย่าเอามาพูด เวลามีอะไรขึ้นมา มันไม่เป็นอย่างนั้น เหมือนกับเราเขียนหนังสือว่า ความโลภ เวลามันเกิดขึ้นในใจมันไม่เหมือนกับตัวหนังสือ เวลาโกรธก็เหมือนกัน เขียนใส่กระดานดำเป็นอย่างหนึ่ง มันเป็นตัวอักษร เวลามันอยู่ในใจ มันอ่านอะไรไม่ทันหรอก มันเป็นขึ้นมาที่นี่เลย สำคัญนัก สำคัญมาก จริงอยู่ปริยัติเขียนไว้ถูก แต่ต้อง *โอปนยิโก* ให้เป็นคนน้อม ถ้าไม่น้อมก็ไม่รู้จักความจริง"

อุปกรณ์เสริมส่งสมาธิภาวนา

"เราจะต้องเป็นผู้ที่มีจิตใจเผื่อแผ่ โอบอ้อมอารี ที่เรียกว่าเมตตาธรรม ให้เป็นผู้มีเมตตาเป็นคุณธรรม เช่นว่า เรากำจัดตัว*โลภะ*หรือความเห็นแก่ตัวออก ทางพระท่านว่า ทานคือการให้ คนเราถ้าเห็นแก่ตัวแล้วไม่ค่อยสบาย แต่คนชอบจะเห็นแก่ตัวหลาย แต่เจ้าของไม่รู้สึก ไม่รู้สึกตัว

จะรู้ได้ในเวลาไหน? รู้ได้ในเวลาเราหิวอาหาร ถ้าเราได้แอปเปิ้ลมา แล้วเราจะแบ่งคนอื่น จะแบ่งให้เพื่อน คิดแล้วคิดอีก อยากจะให้เพื่อนก็อยากจะให้ แต่ว่าอยากจะเอาลูกเล็ก ๆ ให้จะเอาลูกใหญ่ให้ก็ แหม! เสียดายเหลือเกิน คิดยากนักหนา เอาไป เอาไป เอาลูกนี้ไป เราก็ให้ลูกเล็ก ให้แอปเปิ้ลลูกน้อย ๆ ไป แต่เอาลูกใหญ่ไว้ นี่ความเห็นแก่ตัวชนิดนี้อันหนึ่ง แต่คนไม่ค่อยจะเห็น เคยมีไหม? เคยเป็นไหม? การให้ทานนี้ เป็นการทรมานจิตนะ มันอยากให้เขาลูกเล็ก ๆ อุตส่าห์บังคับเอาลูกใหญ่ให้เพื่อน พอให้แล้ว เออ! สบายนะ

นี่การทรมานจิตอย่างนี้ ต้องบังคับจิตใจให้มันรู้จักให้ ให้มันรู้จักละ ไม่ให้มันเห็นแก่ตัว เมื่อเราให้คนอื่นเสียแล้ว มันก็สบายหรอก ถ้าเรายังไม่ให้นี่ จะให้ลูกไหนหนอ มันลำบากมากเหลือเกิน กล้าตัดสินว่าให้ลูกใหญ่นี่หนา เสียใจนิดหน่อยนะ แต่พอตกลงใจให้เขาแล้วมันก็แล้วไป นี้เรียกว่าทรมานจิตในทางที่ถูก มันเป็นอย่างนี้

ถ้าเราทำให้ได้อย่างนี้เรียกว่าเราชนะตัวเอง ถ้าเราทำไม่ได้อย่างนี้เรียกว่าเราแพ้ตัวเอง เห็นแก่ตัวเรื่อยไป ก่อนนี้เรามีความเห็นแก่ตัว อันนี้ก็เป็นกิเลสอันหนึ่งเหมือนกัน ต้องขจัดออก ทางพระเรียกว่าการให้ทาน การให้ความสุขแก่คนอื่น อันนี้เป็นเหตุช่วยให้ชำระความสกปรกในใจของเราได้ และต้องให้เป็นคนจิตใจอย่างนี้ ให้พิจารณาอย่างนั้น อันนี้ประการหนึ่งที่ควรทำไว้ในใจของเรา

บางคนอาจจะเห็นว่าอย่างนี้ก็เบียดเบียนตัวเอง นี้ไม่ใช่เบียดเบียนตัว แต่เป็นการเบียดเบียนกิเลสตัณหาต่างหากล่ะ ถ้าในตัวมันมีกิเลสขึ้นมา ให้กิเลสมันหายไป กิเลสนี้เหมือนแมว ถ้าให้กินตามใจมันก็ยิ่งมาเรื่อย ๆ แต่มีวันหนึ่งมันข่วนนะ ถ้าเราไม่ให้อาหารมัน ไม่ต้องให้อาหารมัน มันจะมาร้องแง๊ว ๆ อยู่ เราไม่ให้อาหารมัน สัก ๑ - ๒ วันเท่านั้นก็ไม่เห็นมันมาแล้ว เหมือนกันแหละ กิเลสไม่มากวนเรา เราก็จะได้สงบใจต่อไป ทำให้กิเลสกลัวเรา อย่าทำให้เรากลัวกิเลส ให้กิเลสกลัวเรา นี่พูดให้เห็นธรรมในปัจจุบันในใจของเราอย่างนี้

ธรรมะของพระพุทธเจ้าของเราอยู่ที่ไหน อยู่ที่ความรู้ความเห็นในใจของเรา อย่างนี้รู้ได้ทุกคน เห็นได้ทุกคน ไม่ใช่อยู่ในตำรา ไม่ต้องมาเรียนให้มันมาก พิจารณาเดี๋ยวนี้ก็เห็น เห็นได้ทุกคน เพราะมันอยู่ในใจทุกคน เรามีกิเลสทุกคนใช่ไหม ถ้ามันได้เห็นอย่างนี้ก็รู้จัก แต่ก่อนนี้เราต้องเลี้ยงกิเลสไว้ ให้รู้จักกิเลส อย่าให้มันมากวนเรา อันนี้เป็นอันหนึ่งที่ยังไม่บังเกิด ให้ทำให้เกิดขึ้น ที่เกิดแล้วก็ทำให้มากขึ้น

ทีนี้ข้อปฏิบัติต่อไปคือ การรักษาศีล ศีลนี้จะดูแลธรรมะให้เจริญขึ้น เหมือนพ่อแม่กับลูก การรักษาศีลคือ การเว้นการเบียดเบียนและทำการเกื้อกูลช่วยเหลือ อย่างน้อยให้มี ๕ ข้อ คือ

๑. ให้เมตตาสัตว์และมนุษย์ทั้งหมด ไม่ให้ทำร้ายเบียดเบียนตลอดถึงการฆ่า

๒. ให้มีความสุจริต อย่าไปข้ามสิทธิ์ของกันและกัน พูดง่าย ๆ คือ ไม่ให้ขโมยของกันนั่นเอง

๓. ให้รู้จักประมาณในการบริโภค อยู่ในฆราวาสวิสัยก็ต้องมีครอบครัว มีพ่อบ้าน แม่บ้าน แต่ถ้ารู้จักประมาณก็ปฏิบัติธรรมะได้ ให้รู้จักพ่อบ้านของเรา รู้จักแม่บ้านของเราเท่านั้น ให้รู้จักประมาณ อย่าทำให้เกินประมาณ ให้มีขอบเขต แต่โดยมากคนจะไม่มีขอบเขตเสียด้วยนะ บางทีพ่อบ้านคนเดียวก็ไม่พอ มีสองคนบ้าง บางทีมีแม่บ้านคนเดียวไม่พอ ต้องมีสองมีสามด้วย อย่างนี้ก็มีอาตมาว่าคนเดียวก็กินไม่หมดแล้ว จะไปมีสองคนสามคนนี่ มันเรื่องสกปรกทั้งนั้นนี่ อย่างนี้ต้องพยายามชำระ พยายามฝึกใจให้มันรู้จักประมาณ ความรู้จักประมาณนี้มันบริสุทธิ์ดี ที่ไม่รู้จักประมาณนี้มันไม่มีขอบเขต ถึงได้อาหารเอร็ดอร่อยอย่างนี้ อย่าไปนึกถึงความเอร็ดอร่อยมันมาก ให้รู้จักท้องเรา ให้รู้จักประมาณ ถ้าเรากินมากก็ลำบากเหมือนกัน ให้รู้จักประมาณ ความรู้จักประมาณนี่ดีที่สุด ให้มีแม่บ้านคนเดียวก็พอแล้ว มีพ่อบ้านคนเดียวก็พอแล้ว มีสองมีสามเกินขอบเขตแล้ววุ่นวาย

๔. ความซื่อสัตย์ นี้ก็เป็นเครื่องกำจัดกิเลสเราเหมือนกัน เป็นคนตรงมีสัจจะ เป็นคนซื่อสัตย์

๕. เป็นคนที่ไม่ดื่มสุราน้ำเมา อย่างนี้ก็ให้รู้จักประมาณ ให้เลิกเสียก็ดี คนเราเมามัวในครอบในครัวก็มากแล้ว เมาลูก เมาหลาน เมาทรัพย์สมบัติหลายอย่าง มันก็พอแล้ว ยิ่งเอาเหล้ามากินเข้าไปอีก มันก็มืดเท่านั้นแหละ อันนี้บริษัททั้งหลายไม่รู้ ดูตัวเราเอง ถ้าหากว่ามันมาก ใครมีมากก็พยายามค่อย ๆ ปัดเป่ามันออกไป ปัดเป่ามันออกไปให้หมด

ทีนี้ เมื่อมีศีลบริสุทธิ์ดีแล้ว มีความรักกัน ซื่อสัตย์ ก็จะมีความสุข ความเดือดร้อนไม่มี เมื่อความเดือดร้อนไม่มีแล้ว เพราะไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน อย่างนี้ก็มีความสุข นี้คืออยู่ในเมืองสวรรค์แล้ว สบาย กินก็สบาย นอนก็สบาย มีความสุข สุขเกิดจากศีล เมื่อมีการกระทำอย่างนี้

ก็เป็นเหตุให้อันนี้เกิดขึ้นมา ละความชั่วเช่นนี้ เป็นกฎอันหนึ่งเพื่อความดีนี้เกิดขึ้นมา นี่ถ้าเรามีศีลอย่างนี้ ความชั่วหนีไป ความสุขเกิดขึ้นมา นี่ละเกิดเพราะการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ

ทีนี้ยังไม่จบแค่นี้นา คนเราถ้ามีความสุขแล้วชอบเผลอเหมือนกัน ชอบเผลอไม่อยากไปที่ไหน ชอบติดสุขอยู่ที่นั่นแล้ว ไม่อยากไปที่ไหนหรอก ชอบสุขมันเป็นสวรรค์ ถ้าพูดตามบุคคลาธิษฐานเป็นเมืองสวรรค์ ผู้ชายก็เป็นเทวบุตร ผู้หญิงก็เป็นเทวดา สบาย ไม่รู้เนื้อรู้ตัว อันนี้ให้ทำความพิจารณาอีกทีหนึ่งอย่าหลงมัน ให้พิจารณาโทษของความสุขอีก ว่าความสุขนี่มันไม่แน่นอนเหมือนกัน มีความสุขแล้วไม่ช้าไม่นานเท่าไร ความสุขนั้นก็จะเลิกจากเรา นี้เป็นของไม่แน่เหมือนกัน เมื่อความสุขเลิกจากเรา ความทุกข์เกิดขึ้นมา เราก็ร้องไห้อีกแหละ นางเทวดาร้องไห้แล้วซิ เทวบุตรยังร้องไห้เป็นทุกข์ แล้วท่านให้เราพิจารณาโทษของมัน ให้เห็นโทษของมันว่า โทษของความสุขมีอยู่ แต่ในเวลาที่มีความสุขนี่ไม่รู้จัก มีความสุขนี้มันปิด ทำให้เราไม่เห็นทุกข์หรอก"

ภาวนาแบบไหนดี

หลวงพ่อไม่ได้จำกัดวิธีการเจริญภาวนา ผูกขาดลงไปในแนวทางใดแนวทางหนึ่ง แต่ท่านเน้นว่า

"แนวทางการทำสมาธิใดที่นำไปสู่การปล่อยวาง ไปสู่การไม่ยึดมั่นถือมั่น ก็เป็นทางปฏิบัติที่ถูกต้อง"

"การภาวนาก็คือ การทำความคิดความเห็นให้ถูกต้อง ทำเพื่อปล่อยวาง วิธีการทุกอย่างก็เหมือนเครื่องมือจับปลานั่นแหละ มันต่างกันแต่รูปแบบ ต่างกันแต่วิธีเท่านั้น ในที่สุดก็เพื่อเอาผลอันเดียวกันนั่นเอง ทีนี้ เราจึงไม่จำกัดรูปแบบการปฏิบัติ แต่ก็มักจะสอนให้ภาวนา *พุทโธ* หรือ *อานาปานสติ* คือการกำหนดลมหายใจเข้าออก ทำไปพอสมควรแล้ว จึงค่อยทำความรู้ความเห็นของเราให้ถูกต้องเรื่อยไป"

ท่านให้เหตุผลในการสอน*อานาปานสติ*เป็นหลักว่า "เป็นสิ่งที่ง่ายและสบายแก่นักปฏิบัติ เพราะเป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วโดยธรรมชาติ ตลอดเวลา ทุกอิริยาบถ ไม่ต้องสร้างหรือปรุงขึ้นมา"

"อาการบังคับตัวเองให้กำหนดลมหายใจ ข้อนี้เป็นศีล การกำหนดลมหายใจได้และติดต่อไปจนจิตสงบ ข้อนี้เรียกว่าสมาธิ การพิจารณากำหนดลมหายใจว่าไม่เที่ยง ทนได้ยาก มิใช่ตัวตน แล้วรู้การปล่อยวาง ข้อนี้เรียกว่าปัญญา

การทำ*อานาปานสติภาวนา*จึงกล่าวได้ว่าเป็นการบำเพ็ญ ศีล สมาธิ ปัญญา ไปพร้อมกัน และเมื่อทำศีล สมาธิ ปัญญา ให้ครบ ก็ชื่อว่าได้เดินทางตามมรรคมีองค์ ๘ ที่พระพุทธองค์ตรัสว่าเป็นทางสายเอก ประเสริฐกว่าทางทั้งหมด เพราะจะเป็นการเดินทางเข้าถึงพระนิพพาน เมื่อเราทำตามที่กล่าวมานี้ ชื่อว่าเป็นการเข้าถึงพุทธธรรมอย่างถูกต้องที่สุด"

นั่งสมาธิอย่างไร

สำหรับอิริยาบถนั่งสมาธินั้น หลวงพ่อไม่พิถีพิถันมากนัก แต่ให้คำแนะนำสั้น ๆ ง่าย ๆ ว่า นั่งตัวตรง ดำรงสติมั่น เอาขาขวาทับขาซ้าย มือขวาทับมือซ้าย ไม่นั่งหลังงอหรือหลังโกง ไม่เคร่งจนเกินไป ไม่เอียงไม่เอนไปทางซ้ายทางขวา ทำตัวให้สบาย ๆ นั่งเหมือนพระพุทธรูป

"เอาสติที่มันมีอยู่นี้ ตามลมเข้า ตามลมออก ตามลมเข้าไป ต้นลม กลางลม ปลายลม ให้มีสติสัมปชัญญะอยู่ที่ลมเท่านั้น เมื่อเราฝึกเช่นนี้พอสมควรแล้ว สติก็มีอยู่ เข้าก็มีสติ ออกก็มีสติ กลางลมก็มีสติ ต้นลมก็มีสติ

จิตใจหรือความรู้สึกของเรา มันไม่มีเวลาหลีกไปเก็บเอาอารมณ์อื่น เพราะมันรู้อยู่ที่ตรงนี้ ทั้งลมเข้าลมออก ถ้าหากว่าจิตใจหรือความรู้สึกของเรา มันแส่ส่ายไปหาอารมณ์อื่น ก็แสดงว่าสติมันเผลอไปแล้ว ให้ตั้งสติขึ้นใหม่ ให้รู้จักว่ามันผ่านตรงนี้ ๆ ดูไปเรื่อย ๆ บางทีมันหนีไปที่ไหนตั้งนานแล้วก็ยังไม่รู้ อ้าว! เผลอสติอีกแล้วก็ยกขึ้นมาใหม่ ถ้าเราทำอย่างนี้จะรู้จักต้นลม กลางลม ปลายลมได้พอสมควร

ตอนแรก ๆ จะลำบากหน่อย ระยะต่อไปถ้าเรามีความชำนาญ รู้จักพอสมควรแล้ว เรางดก็ได้ ไม่ต้องกำหนดตามไปก็ได้ ไม่ต้องตามลมออกลมเข้า มันจะยาวจะสั้นเราก็รู้จัก เอาความรู้สึกมาอยู่ที่ปลายจมูกอย่างเดียว ให้หยุดอยู่ตรงนั้น ลมเข้าก็รู้จัก ลมออกก็รู้จัก การกำหนดลมเราไม่ต้องไปบังคับมัน

เมื่อเราจะนั่งสมาธิก็ลองดูอย่างนี้ก่อน คล้าย ๆ กับการฝึกหัดเหยียบจักรเย็บผ้า เราจะต้องมีมือมีเท้าที่สัมพันธ์กัน เราหัดเย็บผ้าครั้งแรกจะต้องทำอย่างไรบ้าง เอาเท้าถีบจักรเปล่า ๆ เสียก่อน ไม่ต้องใส่ผ้าให้เท้ามันคล่องตัวเสียก่อน เมื่อมันคล่องตัวดีแล้วเราจึงเอาผ้าเข้าไปเย็บ

ลมหายใจนี้ก็เหมือนกันฉันนั้น เราไม่ต้องกำหนดมัน ยาวหรือสั้นก็ตามให้มันสบาย ๆ ก็พอ เมื่อมันสบายเราก็รู้จักว่า เออ! ความสบายมันถึงขนาดนี้ ลมนี้มันจะยาวเกินไปหรือสั้นเกินไป แรงเกินไป อย่าได้ไปบังคับมัน ปล่อยมันให้ได้สัดส่วนพอดี ๆ กำหนดลมเข้าลมออกเท่านั้นก็พอ ไม่ต้องไปพิจารณาอย่างอื่น ทำอันนี้ให้รู้จักลมก็พอแล้ว

เมื่อทำอย่างนี้ ความคิดบางส่วนจะเกิดขึ้นมา แหม! ทำอย่างนี้มันจะรู้อะไรหนอ ทำต่อไปอย่าได้สงสัยเลย ไม่ต้องพูด ไม่ต้องคิด ไม่ใช่หน้าที่การงานของเรา หน้าที่การงานของเราคือรู้ลมเข้ารู้ลมออกเท่านั้น ไม่ต้องการให้ไปเห็นเทวดาองค์นั้น ไปเห็นพระพรหมองค์นี้ ไม่ต้องการ

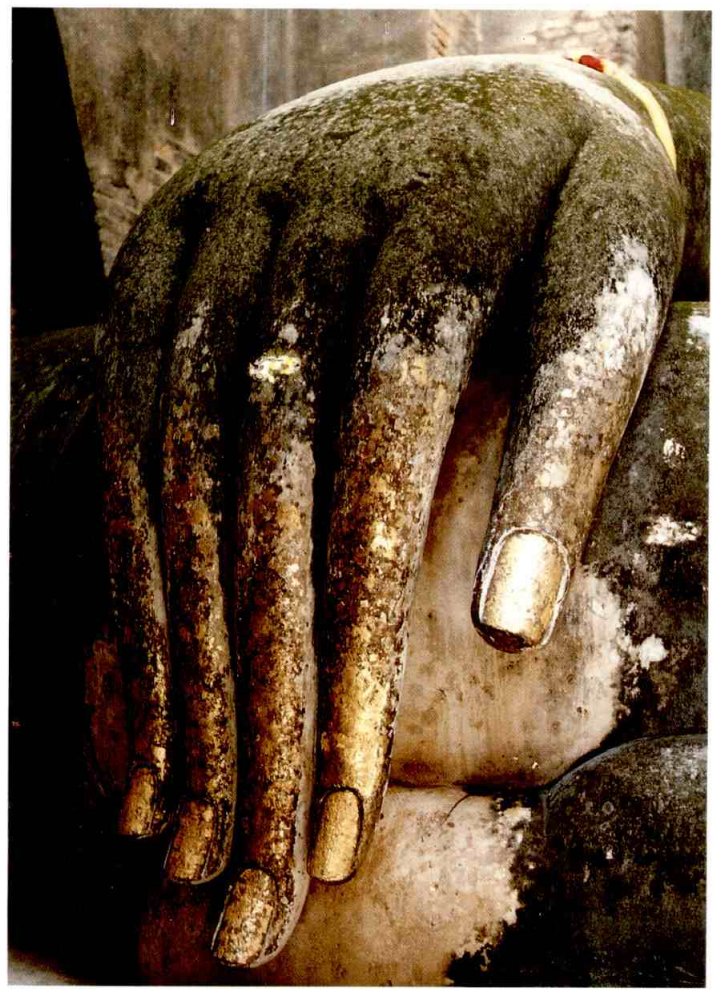

เช่นนั้น ให้รู้จักอารมณ์ คือลมเข้าลมออกเท่านั้น ไม่ให้ลืมก็พอแล้ว ให้เข้าใจ ให้ตัดมันเสีย เมื่อเห็นอารมณ์มันผ่านมา ผ่านไป แล้วก็ปล่อยมันไป

อารมณ์ต่าง ๆ นี้ มันไม่แน่นอนหรอก พอจะนั่งมันก็คิดถึงบ้าน แล้วมันก็ปรุงแต่งอย่างนั้นอย่างนี้ พอคิดถึงบ้านปุ๊บ เอ๊ย! อันนี้มันไม่แน่นอน คิดถึงบ้านก็ไม่แน่นอน เบื่อบ้านก็ไม่แน่นอน ไม่เชื่อมันทั้งนั้น มันโกหก เราจะต้องยืนยันอย่างนี้ก่อน บางทีมันเกลียดคนนั้นเกลียดคนนี้ ก็ไม่แน่ บางทีรักคนนั้นรักคนนี้ ก็ไม่แน่ เอ้า! เอามันอยู่ตรงนั้น มันจะไปตรงไหนล่ะ มันเกลียดคนนั้น มันก็ปรุงแต่งให้เป็นอย่างนั้น ๆ มันรักคนนี้ก็ปรุงแต่งให้เป็นอย่างนี้ ๆ จนจิตใจไม่สบายเป็นทุกข์ บางทีเกลียดเอามาก ๆ นึกถึงทีไร น้ำตามันไหลออกมาเลย เห็นไหม จะเห็นว่ามันเป็นของแน่นอนได้อย่างไร

อารมณ์ทั้งหลาย ให้เห็นว่าเป็นสักแต่ว่าอารมณ์เท่านั้น มันไม่แน่นอนสักอย่างเลย เราตัดอันนี้ออกเพราะจะทำให้เราหลง อันนี้มันดี เออ! ดีก็ไม่แน่ อันนี้มันไม่ดีนี่ ไม่ดีมันก็ไม่แน่ ดีมันก็ไม่ควรยึด ไม่ดีก็ไม่ให้มันยึด ถ้าเรารู้เท่าทันมันอย่างนี้ อารมณ์มันก็เป็นโมฆะ ค่อย ๆ ทำไปเรื่อย ๆ อารมณ์ที่มันเกิดขึ้นมีดีมีชั่วนั้นมันไม่มีราคา มันจะค่อย ๆ จืดจางไปเรื่อย ๆ ถ้าเราตามดูอยู่ก็จะเห็นของไม่แน่จริงเท่านี้แหละ เรื่องการปฏิบัติเบื้องแรกของเรา การกระทำของเราต้องทำอย่างนี้อยู่ที่นั่น ให้มีสติ ต่อนั้นไป เราจะเห็นลม เห็นสติ แล้วก็เห็นจิตพร้อมกัน อยู่ในที่อันเดียวกันนั้น มีสติต้องมีลมด้วยมีจิตด้วย มีความพร้อมอยู่เป็นสามัคคีอยู่ทั้งนั้น คำว่า เห็น ไม่ใช่ตาเห็นนะ ความรู้สึกมันเห็น ตาในมันเห็น ไม่ใช่ตานอก ความรู้สึกลมอยู่ที่นี่ สติอยู่ที่นี่ ความรู้อยู่ที่นี่ จิตก็อยู่ที่นี่ มันรวมกันอยู่เป็นสามัคคีอันเดียวกันนั้น เมื่อเราเห็นสามัคคี ทั้งสติ ทั้งลม ทั้งจิตของเราอยู่ในที่เดียวกัน จิตเราก็พรากจาก *กามฉันทะ* คือความใคร่ในกาม *พยาบาท* คือความคิดเบียดเบียน *ถีนมิทธะ* ความง่วงเหงาหาวนอน *อุทธัจจกุกกุจจะ* ความฟุ้งซ่านรำคาญใจ *วิจิกิจฉา* ความลังเลสงสัย หมดไม่มี เห็นแต่ลม มีแต่สติกับจิตอยู่ในจุดเดียวกัน จิตปราศจากนิวรณ์ ปราศจากธรรมทั้งห้านี้ ก็ให้เข้าใจได้ว่าจิตเป็นสมาธิแล้ว เราก็รู้จักว่าลมของเรามันหยาบ รู้จักว่าลมของเราละเอียด เราก็ต้องรู้ในที่นั้นเอง ต่อนั้นไป เราก็ต้องกำหนดลมของเราให้ละเอียดเข้า ให้น้อยเข้า ๆ ให้ละเอียดเข้าไป ๆ จนถึงกับมันไม่มีหยาบ ความละเอียดของลมเป็นเช่นนี้ จนเรานั่งพิจารณาอยู่ มันละเอียดคล้ายกับว่าไม่มีลม หรือมีความรู้สึกว่าลมไม่มี นี้ไม่ต้องตกใจ ลมมันมีอยู่ แต่เป็นของละเอียดมาก เมื่อเป็นเช่นนี้เราจะทำอย่างไรต่อไป

เราจะต้องมีสติกำหนดว่า ไม่มีลมเป็นอารมณ์ต่อไป พอถึงระยะนี้ บางคนอาจจะตกใจ กลัวลมหายใจจะไม่มี กลัวจะเป็นอันตราย ต้องคิดแก้อย่างนี้ว่าอันตรายไม่มี อันนั้นไม่มีอันตราย ไม่เป็นอันตราย ขอแต่ว่าให้เรามีสติ รู้สึกอยู่ รู้อยู่เท่านั้นก็พอ เมื่อจิตเป็นเช่นนี้ เรียกว่าจิตละเอียดมาก ๆ จิตถึงขนาดนี้ไม่ต้องควบคุม ไม่ต้องไปทำอะไร ไม่ต้องไปควบคุมจิต เอาความรู้สึกให้มีสติสัมปชัญญะอยู่อย่างเดียวเท่านั้น ให้รู้เสียว่า จิตขณะนี้มันเป็นอัตโนมัติแล้ว ไม่จำเป็นที่จะต้องไปฝึกให้มันหยาบให้มันละเอียด ขอแต่ว่าให้เรามีสติสัมปชัญญะอยู่ให้มันแน่นอนเท่านั้นก็พอ อย่างนี้เรียกว่า จิตเข้าถึง

ความสงบเต็มที่แล้ว เป็นบางครั้งจิตจะเข้าและถอยออกเป็นพัก ๆ บางทีเมื่อถอนออกมาก็สงบหน่อยหนึ่งแล้วก็ถอยมามีความรู้สึก เกิดอะไรขึ้นมาต่าง ๆ นี่ เรียกว่า จิตถอยออกมาแล้ว ถอนออกมาจากสมาธิแล้ว เมื่อจิตถอนออกมาตรงนี้แล้ว จะรู้เรื่องอะไรต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เกิดความอิ่มเอิบในธรรม อธิบายธรรมเกิดปัญญา เกิดความรู้ความเห็นอะไรในที่นี้หลายอย่าง

จิตในขณะนี้จะเป็นวิปัสสนาแล้ว จะต้องตั้งสติให้ดี ตั้งจิตให้มั่น ตั้งสัมปชัญญะ จิตใจในขณะนี้เมื่อเกิดปัญญาแล้วก็เป็นวิปัสสนา ซึ่งต่อเนื่องกับสมถะ ตรงนี้นี่ท่านเรียกว่า ขณะของจิต ท่านเรียกว่า *วสี* ต้องชำนาญใน *วสี* เมื่อจิตเป็นเช่นนี้ เราจะรู้จักว่าอาการของจิตเป็นอย่างไร อาการถอนจิตเป็นอย่างไร ให้ฉลาดในการเข้า ให้ฉลาดในการออก จะต้องตั้งสติให้มาก ตั้งสัมปชัญญะให้มาก ในตรงนี้ จิตตรงนี้เป็นจิตที่หมดความวุ่นวาย ถึงแม้จะเป็นอาการเดินไปก็ไม่วุ่นวาย ถอยกลับมาก็ไม่วุ่นวาย จิตเช่นนี้เป็นอาการอยู่ในความสงบทั้งนั้น เมื่อพอสมควรกับเวลาที่เราจะออกจากสมาธิแล้ว เราควรนึกว่าก่อนจะเข้าสมาธิจิตเรามาสงบได้อย่างไร เราตั้งไว้อย่างไรจิตเราถึงสงบอย่างนี้ วันหลังเมื่อเราจะทำสมาธิ เราก็ต้องนึกอย่างนี้ว่าเบื้องต้นเราทำอย่างไร เมื่อเข้าไปแล้วจะถอนออกมา เรากำหนดอย่างไรก็ต้องรู้จัก จึงค่อย ๆ ออกจากสมาธิ คือหยุดนั่งสมาธิ แต่เราต้องเข้าใจว่า เรายังไม่ออกจากสมาธิ จะมีความรู้กำหนดและมีสติอยู่ต่อไป การยืน การเดิน การนั่ง การนอน จะต้องมีสติอยู่ทุกเมื่อ"

ทำอย่างไรจึงแยบคาย

นักภาวนาที่ดีต้องรู้จักค้นหาอุบายอันแยบคาย เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในระหว่างการฝึกจิต หลวงพ่อสอนให้ลูกศิษย์ของท่านรู้จักสอนตัวเอง ตักเตือนตัวเองอยู่เสมอว่า

"อย่าไปสรรเสริญจิตของเราอย่างเดียว เมื่อถึงคราวสรรเสริญมันหน่อยให้พอดี อย่าให้หลง เหมือนกับสอนเด็กนั่นแหละ บางทีก็เฆี่ยนมันบ้าง เอาไม้เรียวเล็ก ๆ เฆี่ยนมัน ไม่เฆี่ยนไม่ได้ อันนี้บางทีก็ให้โทษมันบ้าง แต่อย่าให้โทษมันเรื่อยไป"

ระยะเวลาของการนั่ง จะเร็วจะนาน กี่ชั่วโมงกี่นาที ท่านสอนไม่ให้ไปยึดหมาย เพราะอำนาจของอุปาทาน แต่ให้ทำให้สบาย ๆ วางจิตใจให้ถูกต้อง

"การนั่งสมาธินี่นะ สิ่งที่ไม่น่าผิดก็ผิดได้ เช่นเวลานั่งเราตั้งใจว่า เอาละ มึงละ กูจะเอาให้มันแน่ ๆ ดูสักที เปล่า ไม่ได้เรื่องเลยวันนั้น แต่คนเราชอบทำอย่างนั้น อันนี้อาตมาก็เคยสังเกตได้ด้วยวิธีมันเห็นเองของมัน เช่น บางคืนพอเริ่มนั่งก็นึกว่า เอาละอย่างน้อยวันนี้ตีหนึ่งจึงจะลุก" บาปแล้วคิดอย่างนี้ เพราะว่าไม่นานหรอก มันรุมเอาเกือบตาย

แต่เวลานั่งดี ๆ ไม่ต้องกะเกณฑ์ ไม่มีจุดที่หมาย มันจะทุ่มหนึ่ง สองทุ่ม สามทุ่ม ก็ช่างมันนั่งไปเรื่อย ๆ วางเฉยไว้ อย่าบังคับ อย่าไปหมายมัน อย่าไปบังคับหัวใจ ว่าจะเอาให้มันแน่ ๆ มันก็ยิ่งไม่แน่ ให้เราวางใจให้สบาย ๆ หายใจก็ให้พอดี อย่าเอาสั้น เอายาว อย่าไปแต่งมัน กายก็ให้มันสบาย ทำเรื่อยไป

มันจะถามเราว่า จะเอากี่ทุ่ม จะเอานานเท่าไร มันมาถามเรื่อยหรอก เราต้องตวาดมันว่า เฮ้ย! อย่ามายุ่ง ต้องปรามมันไว้เสมอ เพราะพวกนี้มีแต่กิเลสมากวนทั้งนั้น อย่าเอาใจใส่มัน เราต้องพูดว่า กูอยากพักเร็วพักช้าไม่ผิดหัวกบาลใครหรอก กูอยากนั่งอยู่ตลอดคืนมันจะผิดใคร จะมากวนกูทำไม ต้องตัดมันไว้อย่างนี้ เราก็นั่งเรื่อยไปตามเรื่องของเรา วางใจสบายก็เลยสงบ เป็นเหตุให้เข้าใจว่า อ้อ! อำนาจอุปาทานความยึดหมายนี้สำคัญมากจริง ๆ เมื่อเรานั่งไปนานต่อนาน เลยเที่ยงคืนค่อนคืนไป ก็เลยนั่งสบาย มันก็ถูกวิธี จึงรู้ว่า อ้อ! ความยึดมั่นถือมั่นเป็นกิเลสจริง ๆ เพราะวางจิตไม่ถูก"

เดินจงกรมให้เกิดปัญญา

อีกวิธีหนึ่งที่นักภาวนาใช้ในการประกอบความเพียรทางจิต คือการเดินจงกรม การเดินจงกรมนั้น คือการฝึกสมาธิในอิริยาบถเดินนั่นเอง เป็นอิริยาบถที่เหมาะเมื่อนั่งสมาธิพอสมควรแล้ว แต่ต้องการภาวนาต่อ ส่วนมากนักปฏิบัติมักจะสลับการนั่งสมาธิกับการเดินจงกรม อนึ่ง การเดินเป็นอุบายแก้ความง่วงเหงาหาวนอนที่ดี และเหมาะในเวลาฉันอาหารเสร็จใหม่ ๆ หรือยามดึกดื่น

"ที่สำคัญคือตัวรู้
รู้ดีมันก็รู้ รู้ชั่วมันก็รู้
รู้สงบมันก็รู้ รู้ไม่สงบมันก็รู้
อันนี้คือตัวรู้
พระพุทธเจ้าให้ตามรู้ ตามดูจิตของเรา"

พระพุทธองค์ทรงแสดงอานิสงส์ของการเดินจงกรมว่ามี ๕ อย่าง คือ

๑. อดทนต่อการเดินทางไกล

๒. อดทนต่อความเพียร

๓. มีอาพาธน้อย

๔. อาหารที่ฉัน ดื่ม เคี้ยว ลิ้มรสแล้วย่อมย่อยไปด้วยดี

๕. สมาธิที่ได้ในขณะเดินจงกรมย่อมตั้งอยู่นาน

ด้วยอิริยาบถแห่งการเดินอย่างเป็นธรรมชาติ การเคลื่อนไหวของร่างกายที่มีสติควบคุมใกล้ชิด และรู้เท่าทันอารมณ์อย่างต่อเนื่องจะทำให้สมาธิมั่นคงเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น ความรู้สึกนึกคิดที่ปรุงแต่งออกไปจะเกิดเป็นอุบายทางปัญญาได้อย่างแยบคาย

วิธีเดินจงกรม หลวงพ่อให้กำหนดเส้นทางเดินจากระยะต้นไม้ ๒ ต้น หรือเครื่องหมายอะไรสักอย่างหนึ่งที่เห็นได้ชัดเจน ห่างกันราว ๗ - ๘ วา (๒๐ - ๓๐ ก้าว) แล้วตั้งใจเดินกลับไปกลับมา โดยมีสติสัมปชัญญะในอิริยาบถแห่งการเดินนั้น สำหรับการทำความรู้สึกในขณะเดินจงกรมหลวงพ่ออธิบายไว้ดังนี้

"ก้าวเท้าขวาออกก่อน ให้พอดี ๆ ให้นึกพุทโธ พุทโธ ตามก้าวเดินนั้น ให้มีความรู้สึกในอารมณ์นั้นไปเรื่อย ๆ ถ้าใจเกิดฟุ้งซ่านหรือเหนื่อยก็หยุด กำหนดจิตให้นิ่ง กำหนดลมหายใจให้สบาย เมื่อสบายพอสมควรแล้ว ก็ทำความรู้สึกกำหนดการเดินอีก ให้มีความรู้ตัวอยู่เรื่อย ๆ ต้นทางออกก็ให้รู้จัก รู้จักหมด ต้นทาง กลางทาง ปลายทาง ทำความรู้สึกให้ติดต่อกันเรื่อย ๆ ขณะที่เราเดินจงกรม บางทีความหวาดความสะดุ้งมันเกิดขึ้นมา เราก็ทวนมันอีก มันเป็นของไม่แน่ ความกล้าหาญเกิดขึ้นมา อันนี้มันก็ไม่แน่นอนเหมือนกัน ไม่แน่ทั้งหมดนั่นแหละ ไม่รู้จะจับอะไร นี่ทำปัญญาให้เกิดเลยทีเดียว ทำปัญญาให้เกิด ไม่ใช่รู้ตามสัญญา (ความจำ) รู้จิตของเราที่มันคิดมันนึกอยู่นี้ มันคิดนึกทั้งหมด เกิดขึ้นมาในใจของเรานี้แหละ

จะดีหรือชั่ว จะถูกหรือผิด รับรู้มันไว้ อย่าไปหมายมั่นมัน เออ! ทุกข์มันก็เท่านั้นแหละ สุขมันก็เท่านั้นแหละ มันเป็นของหลอกลวงทั้งนั้นแหละ เรายืนตัวอยู่เช่นนี้เลย ยืนตัวอยู่เสมอเช่นนี้ ไม่วิ่งไปกับมัน ไม่วิ่งไปกับสุข ไม่วิ่งไปกับทุกข์ รู้อยู่ รู้แล้วก็วาง อันนี้ปัญญาจะเกิด ทวนจิตเข้าไปเรื่อย ๆ "

"เหนื่อยพอสมควรแล้วก็หยุด ก็ออกจากทางจงกรม ระวังให้มีสติให้ติดต่อ จะยืน จะเดิน จะนั่ง จะนอน ให้มีสติอย่างสม่ำเสมอไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งไปบิณฑบาต ไปรับบาตร ไปขบฉันอะไรสารพัดอย่าง ให้มีสติอยู่ตลอดเวลา การยืน เดิน นั่ง นอน การนอนก็นอนตะแคงข้างขวาเอาเท้าเหลื่อมกันอย่างนี้ กำหนดอารมณ์ พุทโธ พุทโธ จนกว่าจะหลับ อันนี้เรียกว่า การนอนมีสติ"

"เวลาฝนตกไม่มีทางเดินจงกรม เราจะเดินบนกุฏิของเราก็ได้ คือเดินขาเดียว ตั้งขาซ้ายไว้ เอาขาขวาขยับมาข้างหน้า ขยับมาข้างหลังอย่างนี้ ท่านว่าเป็นการเดินจงกรมเหมือนกัน สำคัญอยู่ที่ว่าให้เรามีสติอย่างต่อเนื่อง อย่าให้ขาดวรรคขาดตอน ให้ติดตามรู้ทุกขณะที่ปฏิบัติ"

นิวรณ์

อุปสรรคเครื่องกางกั้นกีดขวางความสงบของจิตใจในเบื้องต้น พระพุทธองค์ตรัสเรียกว่า นิวรณ์ มีอยู่ ๕ ประการด้วยกันได้แก่

กามฉันทะ ความพอใจใคร่ในกาม ต้องการกามคุณเป็นเครื่องตอบสนอง

พยาบาท ความคิดร้าย มุ่งร้าย ความขัดแย้งเคืองใจ

ถีนมิทธะ ความสลดหดหู่และเซื่องซึม ง่วงเหงาหาวนอน

อุทธัจจกุกกุจจะ ความฟุ้งซ่านรำคาญใจ ความร้อนใจวิตกกังวล

วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัย

ไม่แน่ คือธรรมเครื่องแก้องค์นิวรณ์ ที่หลวงพ่อย้ำเตือนมากเป็นพิเศษ

"เมื่อมันเกิดอะไรขึ้นมาในใจของเรานี่ มันเกิดเป็นอารมณ์ขึ้นมา ที่เราชอบใจก็ตาม เราเห็นว่ามันผิดมันถูกก็ตามเถอะ ให้เราตัดมันไปเลยว่า อันนี้มันไม่แน่ จะเกิดอะไรขึ้นมาก็ ช่างมันเถอะ สับมันลงไป ไม่แน่ ไม่แน่ อย่างเดียว ขวานเล่มเดียวสับลงไป ไม่แน่ทั้งนั้นแหละ มันแน่ที่ตรงไหนล่ะ ถ้าเห็นว่ามันไม่แน่ ทุกสิ่งทุกอย่าง ราคามันก็น้อยลง อารมณ์ทั้งหลายมันเป็นของที่ไม่มีราคาแล้ว ของที่ไม่มีราคาแล้ว เราจะเอาไปทำไม"

หลวงพ่อมีเมตตา ให้กำลังใจแก่ผู้ที่กำลังใฝ่หาความสงบว่า

"เราพยายามทำจิตเราให้สงบดีกว่าไม่ทำ ถึงมันไม่สงบแต่มานั่งทำท่าสมาธิอย่างนี้ก็ดีแล้ว วันนี้พูดความจริงให้ฟัง เปรียบว่าเราหิวข้าว มีแต่ข้าว ไม่มีอาหารก็น้อยใจ อาตมาว่ามันดีที่มีข้าวอยู่ มีข้าวเปล่า ๆ ดีกว่าไม่มีข้าวกินใช่ไหม มีข้าวเปล่า ๆ ก็กินไปเถอะ อันนี้ก็เหมือนกันฉันนั้น เรารู้จักการประพฤติปฏิบัติอย่างนี้ นิดหน่อยก็ยังดีอยู่"

ท่านให้ผู้ภาวนาตั้งท่าทีทัศนะต่อนิวรณ์ที่กำลังรุมเร้ารบกวนจิตใจอยู่ว่า เป็นครูบาอาจารย์หรือเครื่องทดสอบสติปัญญาของตน มากกว่าที่จะมองเห็นนิวรณ์เป็นตัวศัตรูที่น่าเกลียด อันอาจทำให้เกิดความดิ้นเครียดเป็น *วิภวตัณหา* ซึ่งเป็นเหตุให้ความไม่อยากให้นิวรณ์นั้นอยู่ในใจของตนทุกข์เพิ่มทวี

กามฉันทะ ความใคร่ในกาม

การบรรเทาความใคร่ในกามให้เบาบางลง ต้องใช้หลายวิธีด้วยกัน เพื่อควบคุมการคึกคะนองของจิต สิ่งที่หลวงพ่อเน้นอยู่เสมอ คือการกินน้อย นอนน้อย พูดน้อย ความเป็นผู้มีอินทรีย์สังวร การเป็นผู้รู้ประมาณในการบริโภค นอกเหนือจากนี้คือการใช้อสุภกรรมฐานเป็นอุบายเครื่องแก้

"กามราคะจะบรรเทาลงได้ ด้วยการพิจารณาไตร่ตรองถึงความน่าเกลียดโสโครก การหลงติดอยู่ในรูปกายเป็นสุดโต่งข้างหนึ่ง ซึ่งเราต้องมองให้เห็นสิ่งตรงข้าม จงพิจารณาร่างกายเหมือนซากศพ และเห็นการเปลี่ยนแปลงเปื่อยเน่า หรือพิจารณาอวัยวะต่าง ๆ ของร่างกาย เช่น ปอด ม้าม ไขมัน อุจจาระ และอื่น ๆ จำอันนี้ไว้ แล้วพิจารณาให้เห็นจริงถึงความน่าเกลียดโสโครก

ของร่างกาย เมื่อมีกามเกิดขึ้น ก็ช่วยให้เอาชนะกามราคะได้

ถ้าเห็นรูปนี้ ชอบรูปนี้เพราะอะไร ก็เอารูปนี้มาพิจารณาดูว่า *เกสา*คือผม *โลมา*คือขน *นขา*คือเล็บ *ทันตา*คือฟัน *ตะโจ*คือหนัง พระพุทธเจ้าให้เอาพวกนี้มาพิจารณาย้ำเข้าไป แยกออก แจกออก เผามันออก ลอกมันออก ทำอยู่อย่างนี้ เอาอยู่อย่างนี้จนมันไม่ไปไหน มองพวกเดียวกัน เช่นพระเณรเวลาเดินบิณฑบาต เห็นพระ เห็นคน ต้องกำหนดให้เป็นร่างผีตายซาก ผีเดินไปก่อนเรา เดินไปข้างหน้า เดินไปเปะ ๆ ปะ ๆ กำหนดมันเข้า ทำความเพียรอยู่อย่างนั้น เจริญอยู่อย่างนั้น เห็นผู้หญิงรุ่น ๆ นึกชอบขึ้นมา ก็กำหนดให้เป็นผีเปรต เป็นของเน่าของเหม็นไปหมดทุกคน ไม่ให้เข้าใกล้ ให้ในใจของเราเป็นอยู่อย่างนี้ ถึงอย่างไรมันก็ไม่อยู่หรอก เพราะมันเป็นของเปื่อยของเน่าให้เราเห็นแน่นอน

พิจารณาให้มันแน่ ให้เป็นอยู่ในใจ อย่างนี้แล้วไปทางไหนก็ไม่เสีย ให้ทำจริง ๆ เห็นเมื่อใดก็เท่ากับมองซากศพ เห็นผู้หญิงก็ซากศพ เห็นผู้ชายก็ซากศพ ตัวเราเองก็เป็นซากศพด้วยเหมือนกัน เลยมีแต่ของอย่างนี้ทั้งนั้น พยายามเจริญให้มาก บำเพ็ญให้อยู่ในใจนี้มากขึ้นอีก อาตมาว่ามันสนุกจริง ๆ ถ้าเราทำ แต่ถ้าไปมัวอ่านตำราอยู่มันยาก ต้องทำเอาจริง ๆ ทำให้มีกรรมฐานในใจเรา"

พยาบาท

เคยมีพระลูกศิษย์ผู้มีโทสจริตรูปหนึ่ง กราบเรียนถามหลวงพ่อว่า

"เมื่อผมโกรธควรจะทำอย่างไรครับ"

"ท่านต้องแผ่เมตตา" หลวงพ่อแนะนำ "ถ้าท่านมีโทสะในขณะภาวนาให้แก้ด้วยการแผ่เมตตา ถ้าใครทำไม่ดีหรือโกรธก็อย่าโกรธตอบ ถ้าท่านโกรธตอบท่านจะโง่ยิ่งกว่าเขา จงเป็นคนฉลาดสงสารเห็นใจเขา เพราะว่าเขากำลังได้ทุกข์ จงมีเมตตาเต็มเปี่ยมเหมือนหนึ่งว่าเขาเป็นน้องชายที่รักยิ่งของท่าน เพ่งอารมณ์เมตตาเป็นอารมณ์ภาวนา แผ่เมตตาไปยังสรรพสัตว์ทั้งหลายในโลก เมตตาเท่านั้นที่จะเอาชนะโทสะและความเกลียดได้"

"บางครั้งท่านอาจจะเห็นพระภิกษุรูปอื่นปฏิบัติไม่สมควร ท่านจะรำคาญใจ ทำให้เป็นทุกข์โดยใช่เหตุ นี่ไม่ใช่ธรรมะของเรา ท่านอาจจะคิดอย่างนี้ว่าเขาไม่เคร่งครัดเท่าฉัน เขาไม่ใช่พระกรรมฐานที่เอาจริงเอาจังเช่นฉัน เขาไม่ใช่พระที่ดี นี้เป็นกิเลสเครื่องเศร้าหมองอย่างยิ่งของตัวท่านเอง อย่าเปรียบเทียบ อย่าแบ่งเขาแบ่งเรา จงละทิฏฐิของท่านเสีย และเฝ้าดูตัวท่านเอง นี้แหละคือธรรมะของเรา ท่านไม่สามารถบังคับให้ทุกคนประพฤติปฏิบัติ ตามที่ท่านต้องการหรือเป็นเช่นท่านได้ ความต้องการเช่นนี้มีแต่จะทำให้ท่านเป็นทุกข์ ผู้ปฏิบัติภาวนามักจะพากันหลงผิดในข้อนี้ การจับตาดูผู้อื่นไม่ทำให้เกิดปัญญาได้ เพียงแต่พิจารณาตนเองและความรู้สึกของตนแล้วท่านก็จะเข้าใจได้"

บางครั้งนิวรณ์ตัวนี้เกิดขึ้นในลักษณะความไม่พอใจ หรือขัดเคืองกับการปฏิบัติของตัวเอง หลวงพ่ออธิบายว่า

"เปรียบเหมือนกับเราเลี้ยงควาย
จิตของเราก็เหมือนควาย อารมณ์คือต้นข้าว
ผู้รู้เหมือนเจ้าของ เวลาเราไปเลี้ยงควายทำอย่างไร
ปล่อยมันไป แต่เราพยายามดูมันอยู่ ถ้ามันเดินไป
ใกล้ต้นข้าว เราก็ตวาดมัน ควายได้ยินก็จะถอยออก
แต่เราอย่าเผลอนะ ถ้ามันดื้อไม่ฟังเสียงก็เอาไม้ฆ้อน
ฟาดมันจริง ๆ มันจะไปไหนเสีย"

"ใจวุ่นวาย ทำไมจึงวุ่นวาย เพราะมีตัณหา ไม่อยากให้คิด ไม่อยากให้มีอารมณ์ ความไม่อยากนี่แหละตัวอยาก คือ *วิภวตัณหา* ยิ่งไม่อยากเท่าไรมันยิ่งชวนกันมา เราไม่อยาก มันทำไมจึงมา? ไม่อยากให้มันเป็นทำไมมันเป็น? นั่นแหละเราอยากให้มันเป็นเพราะเราไม่รู้จักใจเจ้าของ"

ถีนมิทธะ ความหดหู่ง่วงเหงา

พระพุทธองค์ทรงเปรียบเทียบการถูกนิวรณ์ คือความง่วงเหงาหาวนอนครอบงำจิตว่าเสมือนการถูกกักขังไว้ในเรือนจำ มืดมิดอึดอัด ไม่เป็นอิสระ นิวรณ์ตัวนี้ทำให้นักปฏิบัติจำนวนไม่น้อย ต้องหนักอกหนักใจ แต่อุบายในการแก้ไขความง่วงมีอยู่มากมายหลายวิธี อย่างเช่น อุบายที่หลวงพ่อแนะนำแก่พระรูปหนึ่ง

"มีวิธีเอาชนะความง่วงได้หลายวิธี ถ้าท่านนั่งอยู่ในที่มืด ย้ายไปอยู่ที่สว่าง ลืมตาขึ้น ลุกไปล้างหน้า ตบหน้าตนเอง หรือไปอาบน้ำ ถ้าท่านยังง่วงอยู่อีก ให้เปลี่ยนอิริยาบถ เดินให้มากหรือเดินถอยหลัง ความกลัวว่าจะเดินไปชนเอาอะไรเข้า จะทำให้หายง่วง ถ้ายังง่วงอยู่จงยืนนิ่ง ๆ ทำใจให้สดชื่น และสมมุติว่าขณะนั้นสว่างเป็นกลางวัน หรือนั่งบนหน้าผาสูงหรือบ่อลึก ท่านจะไม่กล้าหลับ ถ้าทำอย่างไร ๆ ก็ไม่หายง่วง ก็จงนอนเสีย เอนกายลงอย่างสำรวมระวัง และรู้ตัวอยู่จนกระทั่งท่านหลับไป เมื่อท่านรู้สึกตัวตื่นจงลุกขึ้นทันที อย่ามองดูนาฬิกาแล้วพลิกไปพลิกมา เริ่มต้นมีสติ ระลึกรู้ทันทีที่ท่านตื่น"

"ถ้าง่วงนอนอยู่ทุกวัน ลองฉันอาหารน้อยลง สำรวจตัวเอง ถ้าอีก ๕ คำจะอิ่ม หยุด แล้วดื่มน้ำจนอิ่มพอดี แล้วกลับไปนั่งดูต่ออีก เฝ้าดูความง่วงและความหิว กะฉันอาหารให้อิ่มพอดี เมื่อท่านฝึกปฏิบัติต่อไปอีก ท่านจะรู้สึกกระปรี้กระเปร่าขึ้นและฉันน้อยลง ต้องปรับตัวของท่านเอง"

อุทธัจจกุกกุจจะ ความฟุ้งซ่านรำคาญใจ

อุบายของหลวงพ่อในการแก้ไขความฟุ้งซ่านนั้นง่ายจริง ๆ

โยม : ความฟุ้งซ่าน เวลามันเกิดขึ้นมา เราจะแก้ไขด้วยอุบายอย่างไร

หลวงพ่อ : มันไม่ยากหรอก มันเป็นของไม่แน่หรอก ไม่ต้องไปแก้มัน คราวที่ฟุ้งซ่านมีไหม ที่มันไม่ฟุ้งซ่านมีไหม

โยม : มีครับ

หลวงพ่อ : นั่น! จะไปทำอะไรมันล่ะ มันก็ไม่แน่อยู่แล้ว

โยม : ทีนี้เวลามันแวบไปแวบมาล่ะครับ

หลวงพ่อ : เอ๊า! ก็ดูมันแวบไปแวบมาเท่านั้นแหละ จะทำยังไงกับมัน มันดีแล้วนั่นแหละ โยมจะไม่ให้มันเป็นอะไร อย่างไร มันจะเกิดปัญญาหรือนั่น

โยม : มันแวบไป เราก็ตามดูมัน

หลวงพ่อ : มันแวบไปมันก็อยู่นั่นแหละ

เราไม่ตามมันไป เรารู้สึกมันอยู่ มันจะตรงไปไหนล่ะ มันก็อยู่ในกรงอันเดียวกัน ไม่ตรงไปไหนหรอก

นี้แหละ เราไม่อยากจะให้มันเป็นอะไรนี่ พระอาจารย์มั่นเรียกว่าสมาธิหัวตอ ถ้ามันแวบไปแวบมา ก็ว่ามันแวบไปแวบมา ถ้ามันนิ่งเฉย ๆ ก็ว่านิ่งเฉย ๆ จะเอาอะไรล่ะ ให้รู้เท่าทันมันทั้งสองอย่าง วันนี้มันมีความสงบก็คิดว่า มันมาให้ปัญญาเกิด แต่บางคนเห็นว่าสงบนี่ดีนะ ชอบ ดีใจ วันนี้ฉันทำสมาธิมันสงบดีเหลือเกิน แน่ะ! อย่างนี้เมื่อวันที่สองมาไม่ได้เรื่องเลย วุ่นวายทั้งนั้นแหละ แน่ะ วันนี้ไม่ดีเหลือเกิน

เรื่องดีไม่ดีมันมีราคาเท่ากัน เรื่องดีมันก็ไม่เที่ยง เรื่องไม่ดีมันก็ไม่เที่ยง จะไปหมายมั่นมันทำไม ? มันฟุ้งซ่านก็ดูมันฟุ้งซ่านไปซิ มันสงบก็ดูมันสงบซิ อย่างนี้ให้ปัญญามันเกิด มันเป็นเรื่องของมันจะเป็นอย่างนี้ เป็นอาการของจิตมันเป็นอย่างนั้น เราอย่าไปยุ่งกับมันมากซิ ลักษณะอันนั้นอย่างเราเห็นลิงตัวหนึ่งนะ มันไม่นิ่งใช่ไหม โยมก็ไม่สบายใจเพราะลิงมันไม่นิ่ง มันจะนิ่งเมื่อไร โยมจะให้มันนิ่ง โยมถึงจะสบายใจ มันจะได้เรื่องของลิงนะ ลิงมันเป็นเช่นนี้ ลิงที่กรุงเทพฯ มันก็เหมือนลิงตัวนี้แหละ ลิงที่อุบลราชธานีก็เหมือนลิงที่กรุงเทพฯ นั่นแหละ ลิงมันเป็นอย่างนั้นของมันเอง ก็หมดปัญหาเท่านั้นแหละ เอาอย่างนี้แหละจะได้หมดปัญหาของมันไป อันนี้ลิงก็ไม่นิ่ง เราก็เป็นทุกข์อยู่เสมอ อย่างนั้นก็ตายเท่านั้นแหละ เราเป็นลิงยิ่งกว่าลิงเสียแล้วกระมัง

วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัย

ความลังเลสงสัย เป็นนิวรณ์ที่มักเป็นอุปสรรคสำคัญของนักปฏิบัติ ที่มีการศึกษาในระดับสูง เพราะการศึกษาทางโลกทำให้คนคิดมากขึ้น รู้จักเปรียบเทียบ วิเคราะห์วิจัย ใช้เหตุผล ซึ่งมีประโยชน์มากในชีวิตประจำวัน แต่โทษที่อาจเกิดขึ้นก็คือ ผู้รู้มากมักสงสัยมาก นักปฏิบัติพวกนี้

ตกเป็นเหยื่อของนิวรณ์ตัวนี้ จึงกลายเป็นนักภาวนาจับจด ไม่เอาจริงเอาจัง เพราะไม่แน่ใจว่าถูกหรือผิด แคลงใจว่าวิธีการหรือเทคนิคของตนไม่ถูกจริง สงสัยในอาจารย์ สงสัยในความสามารถของตน วิจิกิจฉาก็เหมือนไวรัสที่ทำให้การปฏิบัติหยุดชะงัก เมื่อลูกศิษย์ขี้สงสัยซอบมาถามปัญหากับหลวงพ่ออย่างไม่รู้จักอิ่ม ท่านมักไม่ตอบคำถาม แต่จะบอกว่า

"ถ้าผมตอบปัญหาเล็ก ๆ น้อย ๆ ทุกปัญหาของท่าน ท่านก็จะไม่มีทางรู้เท่าทันถึงการเกิดดับของความสงสัยในใจท่าน เป็นสิ่งจำเป็นเป็นอย่างยิ่งที่ท่านต้องเรียนรู้ที่จะสำรวจตัวท่านเอง สอบถามตัวท่านเอง" และหลวงพ่อเตือนสติว่า

"ปัญหาไม่ได้จบด้วยคำพูดของคนอื่น แต่มันจบด้วยการกระทำของตัวเราเอง"

"ถ้าเราสงสัยสิ่งทั้งหลายทั้งปวง มันก็ไม่เป็นอันอยู่อันกินหรอก เดี๋ยวก็วิ่งไปตามไอ้โน่นบ้างไอ้นี่บ้าง ให้เรารู้จักว่าคน ๆ นี้คือคนโกหก เราจับมันไว้ เรื่องอารมณ์มันเป็นอยู่อย่างนี้ เป็นของไม่แน่นอน อย่าวิ่งไปกับมันเลย รู้มันเฉย ๆ อยู่นั่นแหละ ถ้ารู้เช่นนี้ มันจะมีปัญหาอื่นเกิดขึ้นมาอีก เราก็รับรู้สิ่งที่มันเกิดขึ้นมานี้ มันถึงจะสบายใจ ถ้าเราไปวิ่งตามสิ่งที่เราสงสัย มันก็ไม่สบายใจและมันจะเกิดมากกว่านี้ขึ้นไป ท่านจึงว่าอย่าไปยึดมั่นถือมั่น"

นักปฏิบัติบางคนภาวนาไปแล้วก็สงสัยว่า ตนเองได้ทำไปถึงขั้นไหนแล้ว และบรรลุอะไรหรืออยู่ระหว่างไหน ในขณะทำสมาธิ เรื่องนี้หลวงพ่อชี้แจงว่า

"มันไม่มีป้ายบอกเหมือนทางจะเข้าวัดป่าพงนี้หรอก" แล้วท่านอธิบายต่อว่า

"อย่างผลไม้ผลหนึ่งนะ โยมเอามาถวายอาตมา รสผลไม้มันหวานอาตมาก็รู้จัก มันหอมก็รู้จัก รู้จักทุกอย่าง แต่ว่ามันขาดอยู่อย่างหนึ่ง คือไม่รู้จักชื่อของผลไม้ว่าชื่ออะไร อันนี้ก็เหมือนกันไม่ใช่ของจำเป็นอะไรหรอก ถ้าเรารู้จักว่าชื่อนั้น ๆ มันก็ไม่เพิ่มความหวานขึ้นมาอีก มันก็อยู่แค่นั้นแหละ อันนั้นก็ให้เห็นว่า ถึงเหตุที่ควรจะรู้ก็ให้รู้ แต่ว่าไม่รู้ชื่อของมันก็ไม่เป็นไร รสของมันเรารู้มันแล้ว เช่นว่า เรากำขามันไว้ทั้งสองขา แล้วมันจะไปตรงไหนก็ให้มันไปเถอะ อย่างนั้นจะเป็นชื่อของแอปเปิ้ลหรืออะไรก็ช่าง รสมันเรารู้แล้ว เรื่องชื่อมัน ก็ไม่จำเป็นเท่าไหร่ ถ้ามีใครมาบอกก็รับไว้ แต่ถ้าไม่มีใครมาบอกก็ไม่เดือดร้อน"

อีกโอกาสหนึ่ง หลวงพ่อปลอบใจลูกศิษย์ชาวต่างประเทศซึ่งมักเป็นพวกช่างสงสัยดังนี้

"ความสงสัยนั้นเป็นเรื่องปกติธรรมดา ทุกคนเริ่มต้นด้วยความสงสัย ท่านอาจได้เรียนรู้อย่างมากมายจากความสงสัยนั้น ที่สำคัญก็คือ ท่านอย่าถือเอาความสงสัยนั้นเป็นตน นั่นคือ อย่าติดข้องอยู่กับมัน ซึ่งจะทำให้จิตใจของท่านหมุนวนเป็นวัฏฏะอันไม่มีที่สิ้นสุด แทนที่จะเป็นเช่นนั้นจงเฝ้าดูความเกิดดับของความสงสัย ของความฉงนสนเท่ห์ ดูว่าใครคือผู้ที่สงสัย ดูว่าความสงสัยนั้นเกิดขึ้นและดับไปอย่างไร แล้วท่านจะไม่ตกเป็นเหยื่อของความสงสัยอีกต่อไป ท่านจะก้าวพ้นความสงสัยออกมาได้ และจิตของท่านก็จะสงบ

ท่านจะเห็นว่าสิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นและดับไปอย่างไร จงปล่อยวางสิ่งต่าง ๆ ที่ท่านยังยึดมั่นอยู่ สลัดทิ้งความสงสัยของท่าน และเพียงแต่เฝ้าดู นี้คือที่สิ้นสุดของความสงสัย"

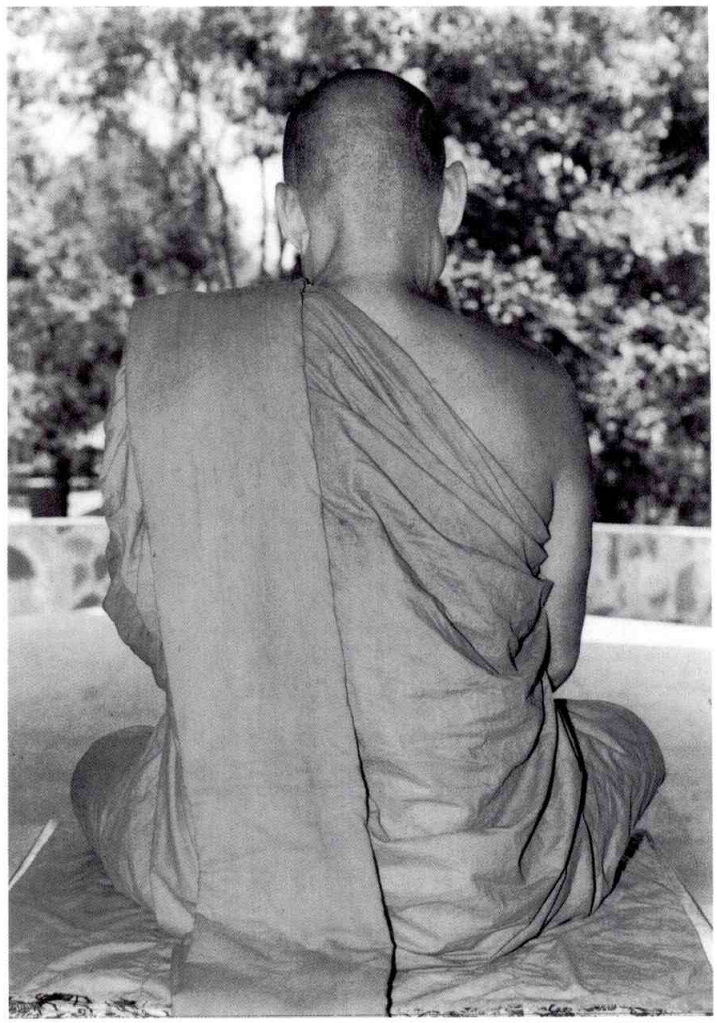

แก้ความคิดเห็น

สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ เป็นเงื่อนไขอันสำคัญยิ่งในการเจริญสัมมาสมาธิ ฉะนั้นหลวงพ่อต้องคอยแก้ไขความเห็นผิดของลูกศิษย์ลูกหาอยู่เสมอ พร้อมทั้งให้เหตุผลและกำลังใจในการประพฤติปฏิบัติในทางที่ถูกต้อง

บุญน้อยวาสนาน้อย

คนทั่วไปมักเห็นงานภาวนาเป็นเรื่องเหลือวิสัยของปุถุชน และเห็นว่าผู้ที่จะมาจับงานนี้ได้ต้องสร้างสมอบรมบารมีมานาน แต่ทุก ๆ คำสอนของหลวงพ่อแย้งกับความคิดเห็นเช่นว่านี้ โดยชี้ให้เห็นชัดลงไปว่า งานภาวนาเป็นเรื่องจำเป็นของคนทุกเพศทุกวัย ไม่จำกัดเฉพาะพระสงฆ์ผู้ออกจากเรือนแล้ว และการภาวนานั่นแหละคือการสร้างบุญสร้างวาสนา

"การทำสมาธินี้ บางคนไม่ได้ตามปรารถนาแล้วก็เลิก ก็หยุด หาว่าตนไม่มีบุญวาสนา แต่ว่าไปทำชั่วได้ บารมีชั่วทำได้ บารมีดี ๆ ทำไม่ค่อยได้ เลิกเลย มันเป็นกันเสียอย่างนี้แหละ พวกเราไปเข้าข้างแต่อย่างนั้นล่ะ"

ใจร้อน

สมัยนี้เป็นสมัยกดปุ่ม คนส่วนมากถือว่า ทำอะไรลงไป ยิ่งเร็ว ยิ่งง่าย ก็ยิ่งดี แต่หลวงพ่อแย้งกระแสโลกนี้ว่า

"การภาวนาเข้าหาความสงบระงับนั้น ไม่เหมือนสวิตซ์ไฟฟ้า กดปุ๊บจะให้แสงมันจ้าขึ้นมาเลย ประโยคแห่งการกระทำความเพียรนั้น จะให้ขาดวรรคตอนไม่ได้ ธรรมทั้งหลายเกิดมาเพราะเหตุ เมื่อเหตุดับแล้วผลจึงดับ"

"ต้องค่อย ๆ ทำ ค่อย ๆ ปฏิบัติ ไม่ใช่ว่าจะเอาวันสองวันให้ได้ ให้เห็น เมื่อวานซืนมีนักศึกษามาปรึกษา จะไปหัดภาวนากรรมฐาน นั่งสมาธิมันไม่สบาย มันไม่สงบ มาหาหลวงพ่อ จะให้หลวงพ่อชาร์จแบตเตอรี่ให้ นี่อันนี้ต้องพากันพยายามทำไปเรื่อย ๆ คนอื่นบอกมันไม่รู้จัก จะต้องไปพบด้วยตนเอง ไม่ต้องเอาให้มากหรอก เอาน้อย ๆ แต่เอาทุกวัน แล้วก็เดินจงกรมทุกวัน มันจะมากจะน้อยก็ทำทุกวัน แล้วก็เป็นคนพูดน้อย แล้วก็ดูจิตของตัวเองตลอดเวลา เมื่อดูจิตของตัวเองอะไรมันจะเกิดขึ้นมา มันจะสุขหรือมันจะทุกข์อะไรเหล่านี้ ก็บอกปฏิเสธมันเสียว่า เป็นของไม่แน่นอน เป็นของหลอกลวงทั้งนั้น"

"บางคนก็ไม่เคยทำ เมื่อมาทำวัน ๒ วัน ๓ วัน ก็ไม่สงบ ก็เลยนึกว่า เราทำไม่ได้ เราต้องคิดว่าเมื่อเราเกิดมาเคยถูกสอนหรือยัง เราเคยทำความสงบหรือเปล่า เราปล่อยมานานแล้วไม่เคยฝึกหัดมัน มาฝึกชั่วระยะเวลาหนึ่ง อยากให้มันสงบ อย่างนั้นเหตุมันไม่พอ ผลมันก็ไม่มี เป็นเรื่องธรรมดา เป็นเรื่องอันตัวเราท่านทั้งหลายจะหลุดพ้น ต้องอดทน การอดทนเป็นแม่บทของการประพฤติปฏิบัติ"

"พระพุทธเจ้าสอนอย่าให้มันช้า อย่าให้มันเร็ว ทำจิตใจให้พอดี การประพฤติปฏิบัตินี้ไม่ต้องเดือดร้อน ถ้ามันเดือดร้อน เราก็ต้องพิจารณา เช่นว่าเราจะปลูกต้นไม้ต้นหนึ่งขึ้นมา ต้นไม้ที่จะปลูกนั้นก็มีอยู่ ก็ขุดหลุม ก็ปลูก เอาต้นไม้มาวางลงหลุมนั้น ก็เป็นหน้าที่ของเราจะพูนดิน จะให้ปุ๋ย จะให้น้ำ จะรักษาแมลงต่าง ๆ ก็เป็นเรื่องของเรา เป็นหน้าที่ของเรา คนจะทำสวนต้องทำอย่างนี้ ทีนี้เรื่องต้นไม้มันจะโตเร็วโตช้าของมันนั้นน่ะ มันไม่ใช่เรื่องของเรา มันเป็นเรื่องของต้นไม้ ถ้าเราไม่รู้จักหน้าที่การงานของตัวแล้ว มันก็ไปทำงานทำหน้าที่ของต้นไม้ มันก็ทุกข์ของเรา หน้าที่ของเราก็ให้ปุ๋ยมันไป ให้น้ำมันไป รักษาแมลงไม้ไป เท่านี้ ส่วนต้นไม้จะโตเร็วโตช้าเป็นเรื่องของต้นไม้ ถ้าเรารู้จักหน้าที่การงานของเราเช่นนี้ ภาวนาก็สบาย ถ้าเราคิดเช่นนี้ การปฏิบัติของเราก็สบาย ง่าย สะดวก ไม่ดิ้นรนกระวนกระวาย"

"นั่งมันก็สงบก็ดูความสงบไป ที่มันไม่สงบก็ดูความไม่สงบไป ที่มันสงบนั้นก็เป็นเรื่องของจิตมันเป็นอย่างนั้น ไม่ได้เป็นอย่างอื่น มันสงบแล้วมันก็สงบไป ถ้าไม่สงบก็ไม่สงบไป เราจะไปทุกข์เพราะมันไม่สงบไม่ได้ เราจะไปดีใจเพราะจิตสงบมันก็ไม่ถูก เราจะไปเสียใจเพราะจิตไม่สงบก็ไม่ถูกเหมือนกัน เราจะไปทุกข์กับต้นไม้ได้หรือ ไปทุกข์กับแดดได้หรือ ไปทุกข์กับฝนได้หรือ ไปทุกข์กับอย่างอื่นได้หรือ มันเป็นเรื่องของมันอยู่อย่างนั้น

ถ้าเราเข้าใจเช่นนี้แล้ว การภาวนาของพระโยคาวจรนั้นก็สบายแล้ว เดินทางเรื่อย ๆ ไป ปฏิบัติไป ทำธุระหน้าที่ของเราไป เวลาพอสมควรเราก็ทำของเราไป ส่วนจะได้จะถึงหรือมันสงบนั้น ก็เป็นวาสนาบารมีของเรา เหมือนกับชาวสวนปลูกต้นไม้ หน้าที่ของเราใส่ปุ๋ยก็ใส่มันไป รดน้ำก็รดมันไป รักษาแมลงก็รักษามันไป เรื่องต้นไม้จะโตเร็วโตช้าไม่ใช่เรื่องของเรา เป็นเรื่องของต้นไม้ ละปล่อยทั้งสองอย่างนี้ รู้จักหน้าที่ของเรา รู้จักหน้าที่ของต้นไม้ มันถึงเป็นชาวสวนที่มีความสดชื่นดีฉันใด ผู้มีปัญญา ผู้ที่ภาวนาในพุทธศาสนานี้ก็เหมือนกันฉันนั้น พอจิตคิดเช่นนี้ ความพอดีมันก็ตั้งขึ้นมาเอง"

ตั้งใจมาก เป้าหมายสูง

หลวงพ่อเตือนอยู่เสมอว่า เราไม่ได้ปฏิบัติเพื่อจะได้ เราปฏิบัติเพื่อละ คือถ้าปฏิบัติเพื่ออยากได้นั่นอยากเป็นนี่ ความอยากนั้นย่อมพานักปฏิบัติไปสู่ภพสู่ชาติอยู่เรื่อยไป ไม่เป็นไปเพื่อการหลุดพ้น "การกำหนดตั้งใจทำสมาธินี้ บางครั้ง บางคนตั้งใจเกินไป บางคนถึงกับอธิษฐานเลย จุดธูปปักลงไป กราบลงไป ถ้าธูปดอกนี้ไม่หมดข้าพเจ้าจะไม่ลุกจากที่นั่งเป็นอันขาด มันจะล้ม มันจะตาย มันจะเป็นอย่างไรก็ช่างมัน จะตายอยู่ที่นี่แหละ พออธิษฐาน ตั้งใจปุ๊บก็นั่ง พญามารมันก็เข้ามารุมเลย นั่งแพล็บเดียวเท่านั้น เลยลืมตาดูสักหน่อย โอ้โฮ! ยังเหลือเยอะ กัดฟันเข้าไปอีก มันร้อนมันรนมันวุ่นมันวาย ไม่รู้ว่าอะไรอีก เต็มที่แล้ว ถึงนึกว่ามันจะหมด ลืมตาดูอีก โอ้โฮ! ยังไม่ถึงครึ่งเลย สองทอดสามทอดก็ไม่หมด เลยเลิกเสียเถิด เกิดไม่ทำ นั่งคิดอาภัพอับจน แหมตัวเองมันโง่เหลือเกิน มันอาภัพ มันอย่างโน้นอย่างนี้ นั่งเป็นทุกข์ว่าตัวเองเป็นคนไม่จริง เป็นคนอัปรีย์ คนจัญไร คนอะไรต่ออะไรวุ่นวาย ก็เลยเกิดนิวรณ์ นี้ก็เรียกว่าความพยาบาทเกิด ไม่พยาบาทคนอื่นก็พยาบาทตัวเอง อันนี้ก็เพราะอะไร เพราะความอยาก ความเป็นจริงนั่นนะไม่ต้องทำถึงขนาดนั้นหรอก ความตั้งใจน่ะ คือตั้งใจในการปล่อยวาง ไม่ต้องตั้งใจในการผูกมัดอย่างนั้น"

อยากรู้อยากเห็น

หลวงพ่อสอนให้ลูกศิษย์ภาวนาเพื่อทำจิตให้สงบ แล้วพิจารณาไตรลักษณ์เพื่อปล่อยวางความยึดมั่นถือมั่นในอารมณ์ เช่นเดียวกับที่พระพุทธองค์ตรัสสอนเฉพาะแต่เรื่องทุกข์ และความสิ้นไปแห่งทุกข์ ท่านไม่แนะนำให้รู้เห็นมากไปกว่าเรื่องเหล่านี้

ครั้งหนึ่งมีลูกศิษย์มากราบเรียนถามว่า ทำไมเวลานั่งสมาธิ ตัวเขาไม่เคยเห็นแสงเห็นสีอะไรอย่างที่ได้ยินคนอื่นพูดกัน หลวงพ่อเลยย้อนถามว่า

"เห็นแสงหรือ ? เห็นทำไม ? เราอยากจะเห็นแสงเพื่ออะไร ? ถ้าอยากเห็นแสงก็ดูนั่นซิ ไฟฟ้านั่นมันสว่างแล้ว นั่นแหละแสง" แล้วท่านก็อบรมต่อไปว่า

"คนนั่งภาวนา ส่วนมากจะเป็นอย่างนี้ อยากจะเห็นสีเห็นแสง อยากเห็นเทวดา เห็น

สวรรค์นรกอะไรอย่างนั้น เราอย่าไปติดตรงนั้น บางคนนั่งภาวนาไปได้หน่อยเดียว สงสัยเสียแล้ว เราได้ฌานสองฌานสามฌานสี่แล้วกระมัง ชอบคิดกันอย่างนี้ อย่าเลยอย่าไปทำอย่างนั้น"

เปลี่ยนอิริยาบถเท่านั้น

งานสมาธิภาวนานั้นหลวงพ่อเน้นให้ปฏิบัติอย่างมีสติต่อเนื่องในอิริยาบถทั้งสี่ ยืน เดิน นั่ง และนอน ไม่จำกัดการเจริญสมาธิเฉพาะในเวลานั่งหลับตาแต่ถ่ายเดียว

"การภาวนากรรมฐานนี้ไม่ใช่การยืน ไม่ใช่การเดิน ไม่ใช่การนั่ง ไม่ใช่การนอนนะ แต่ต้องให้การยืน การเดิน การนั่ง การนอนเป็นข้อปฏิบัติ เพราะเราจะอยู่นิ่ง ๆ ไม่ได้ เราจะยืนก็ดี ยืน เดิน นั่ง นอน นี้อาศัยอะไร ? อาศัยปัญญาให้เกิดขึ้น ให้มีความถูกต้อง อาการที่มันจะถูกต้องคือความเห็นที่ถูกต้องนั้นน่ะเรียกว่าปัญญา มันจะเกิดเมื่อไรก็ได้ เมื่อเรานอนก็ได้ นั่งก็ได้ ยืนก็ได้ เดินก็ได้ อิริยาบถทั้งสี่ประการนี้ เราอาจจะคิดชั่วก็ได้ อาจจะคิดดีก็ได้ อาจจะคิดถูกก็ได้ อาจจะคิดผิดก็ได้ ในอิริยาบถทั้งสี่นี้ สาวกทั้งหลายประพฤติปฏิบัติสำเร็จมรรคผลอิริยาบถ ยืน เดิน นั่ง นอนได้ทั้งนั้น เช่นนั้นการภาวนานี้อาศัยการยืน การเดิน การนั่ง การนอน เป็นหลักที่เอาไปรวมกันตรงไหน? ไปรวมตรงความเห็นให้มันถูกต้องเป็นสัมมาทิฏฐิ สัมมาทิฏฐิความเห็นชอบเกิดขึ้นมา สัมมาสังกัปโปความดำริมันก็ถูกต้อง การเลี้ยงชีพก็ถูกต้อง ฯลฯ

ฉะนั้นเราต้องเปลี่ยนคำพูดเสียดีกว่า เปลี่ยนเป็นว่าเราไม่ได้ออกจากสมาธิ เราเปลี่ยนอิริยาบถเท่านั้น สมาธิคือความตั้งใจ เมื่อเราออกจากสมาธิมาแล้ว ก็ให้มีความมั่นใจในสติอันนั้น ในสัมปชัญญะอันนั้น ในอารมณ์อันนั้น ในการกระทำเช่นนั้นตลอดเวลา

เมื่อหากว่าเราเลิกจากการทำสมาธิแล้ว ถ้าหากเราเข้าใจว่า เลิกจากการงานแล้วอย่างนี้ไม่ถูก ให้เรามี *วิริยารัมภะ* ปรารภความเพียรของเราอยู่เสมอ ให้มีจิตปรารภในการงานของเรา ในการกระทำของเรา ในสติสัมปชัญญะของเราอยู่เสมอ การทำสมาธินั้นจึงจะเจริญ"

ดีกว่าหมานิดหน่อย

การยกหูชูหางเป็นอาการตื่นเต้นแบบโลกแบบสงสารที่เขาเป็นกัน เกิดจากการได้พบได้เห็นสิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ ในขณะภาวนา และไปหลงยึดติดอยู่กับสิ่งเหล่านั้น หลวงพ่อเรียกว่าหลงอารมณ์ ท่านสอนให้นักภาวนากำหนดรู้ และวางอารมณ์นั้นลงเสีย

"การปฏิบัติของเรานี้อย่าให้มันยกหูชูหาง อย่าให้ยึดถือเป็นอะไร ๆ ขึ้นมา ให้เป็นไปด้วยความสงบระงับ ไม่ต้องทะเยอทะยานอยากได้อยากเป็นอะไรทั้งนั้น บางคนพอปฏิบัติไป เห็นอะไรบ้างแล้วก็ถือเป็นจริงเป็นจังว่าตัวได้ ตัวเป็นอะไรขึ้นมาจริง ๆ อย่างนั้นมันไม่ถูก เคยมีอยู่ครั้งหนึ่งที่วัดของหลวงพ่อเภา วันหนึ่งมีแม่ชีรูปหนึ่งมาหาท่าน มาบอกท่านว่า ดิฉันได้เป็นพระโสดาบันแล้วนะหลวงพ่อ ท่านได้ยินแม่ชีว่าอย่างนั้น ท่านจึงตอบไปว่า เออ ดีกว่าหมานิดหน่อยว่ะ พอท่านว่าอย่างนั้นพระโสดาบันก็หน้างอกลับไป นี่มันเป็นกันเสียอย่างนี้ มันผิดทางทั้งนั้นแหละ เราปฏิบัติ

อย่าให้หูหางมันเกิดขึ้นเลย เป็นอะไรแล้วก็ให้มันแล้วกันไป เป็นพระโสดาบันแล้วก็ให้มันแล้วไป เป็นพระอรหันต์แล้วก็ให้มันแล้วไป อยู่ง่าย ๆ ทำประโยชน์ไปเรื่อย ๆ อยู่ที่ไหนก็อยู่ไปได้เป็นปกติ ไม่ต้องไปโอ้อวดถือว่าเราได้ เราเป็นอะไร ๆ ทั้งนั้น แต่สมัยนี้ถ้าคนเป็นพระอรหันต์แล้วอยู่ไม่ค่อยเป็นสุข คิดว่าเราเป็นพระอรหันต์ ก็พูดให้ใคร ๆ ฟังไปเรื่อย อยู่ที่ไหนก็ไม่ได้ ในครั้งพุทธกาลถ้าท่านเป็นพระอรหันต์แล้ว ท่านอยู่ไม่ยากหรอก ไม่เหมือนกับคนทุกวันนี้"

อิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์

บางคนปฏิบัติธรรมด้วยตัณหา อยากเป็นผู้วิเศษ อยากได้อำนาจศักดิ์สิทธิ์ และในวงกรรมฐานมีหลายรูปที่ได้ผ่านประสบการณ์อันแปลกประหลาดและน่าอัศจรรย์ แต่หลวงพ่อกลับไม่ยอมพูดเรื่องเหล่านี้เลย ทั้ง ๆ ที่ท่านได้ผ่านของประเภทนี้มามาก เพราะท่านมุ่งที่จะอบรมลูกศิษย์ให้เกิดปัญญา ไม่ต้องการให้เพลิดเพลิน ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใดเลย แต่ก็มีบางครั้งเวลานั่งสนทนากับพระเณรอย่างเป็นกันเอง ท่านอาจจะเล่าเรื่องแปลกให้ฟัง เพื่อความบันเทิงในธรรม แต่ท่านเตือนด้วยว่าสิ่งเหล่านี้ไม่แน่นอน โลกียฌานมีแล้วอาจเสื่อมได้ อาจทำให้หลงได้ มีโทษมากกว่าคุณ ลงท้ายแล้วท่านมักจะพูดว่า

"เล่าให้ฟังเฉย ๆ หรอก อย่าเอาเลย อย่าไปสนใจมัน"

ครั้งหนึ่งตอนที่หลวงพ่อจาริกไปประเทศอังกฤษในปี พ.ศ. ๒๕๒๐ ท่านได้สนทนาธรรมกับพระมหาเถระชาวศรีลังการูปหนึ่ง และวาระหนึ่งเมื่อได้ปรารภกันเรื่องนี้ พระมหาเถระรูปนั้นก็ถามว่า ที่เมืองไทยมีใครสนใจเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์หรือเปล่า หลวงพ่อตอบว่า

"ผู้ที่อยากได้ปาฏิหาริย์ อยากมีฤทธิ์อย่างนั้นก็มี แต่ผมเห็นว่าการปฏิบัติอย่างนั้นไม่ตรงต่อคำสอนของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าให้ปฏิบัติละความโลภ ละความโกรธ ละความหลง พวกทั้งหลายเหล่านี้ ปฏิบัติเอาความโลภ ปฏิบัติเอาความโกรธ ปฏิบัติไปตามความหลง"

นิมิต - สะเก็ดของความสงบ

เมื่อจิตของผู้ภาวนาเข้าสู่สภาวะอันสงบ อาจจะเกิดมีมโนภาพต่าง ๆ ขึ้นมา สิ่งเหล่านี้เรียกกันว่า *นิมิต* หลวงพ่อเป็นผู้ผ่านประสบการณ์ด้านนิมิตมามาก และท่านมีเมตตาให้อุบายสอนศิษย์ให้รู้เท่าทันนิมิตที่กำลังเกิดขึ้นในระหว่างการฝึกสมาธิภาวนา

"เมื่อลงนั่งสมาธิถ้าเกิดนิมิตต่าง ๆ เช่นเห็นนางฟ้าเป็นต้น เมื่อเห็นอย่างนั้น ให้เราดูเราเสียก่อนว่า จิตมันเป็นอย่างไร อย่าทิ้งหลักนี้ จิตต้องสงบมันจึงเป็นอย่างนั้น นิมิตที่มันเกิดขึ้นอย่าอยากให้มันเกิด อย่าไม่อยากให้มันเกิด มันมาก็พิจารณามัน แล้วอย่าหลงมัน ให้นึกว่ามันไม่ใช่ของเรา นี้ก็เป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เช่นถึงมันจะเป็นอยู่ก็อย่าเอาใจใส่มัน เมื่อมันยังไม่หายให้ตั้งจิตใหม่ กำหนดลมหายใจมาก ๆ สูดลมเข้ายาว ๆ หายใจออกยาว ๆ อย่างน้อย ๓ ครั้งก็ตัดได้ ตั้งกำหนดใหม่เรื่อยไป สิ่งเหล่านี้อย่าว่าเป็นของเรา สิ่งเหล่านี้เป็นเพียงนิมิต คือของหลอกลวง

มันให้เราชอบ มันให้เรารัก มันให้เรากลัว นิมิตเป็นของหลอกลวง ใจเรามันไม่แน่นอน ถ้าเห็นแล้วอย่าไปหมายมั่น ไม่ใช่ของเรา อย่าวิ่งตามนิมิต เห็นนิมิตให้ดูนี่เลย อย่าทิ้งหลักเดิมของมัน ถ้าทิ้งตรงนี้ไปวิ่งตามมัน ลืมตัวเองเป็นบ้าไปได้ ไม่กลับมาพูดกับตัวเอง เพราะหนีจากคอกมันแล้ว ให้เชื่อตัวเองแน่นอน เห็นอะไรมาก็ดูจิตตัวเอง ถ้านิมิตเกิดขึ้นมา มันต้องสงบมันจึงเป็น ถ้าเป็นมาให้เข้าใจว่าสิ่งเหล่านี้มิใช่ของเรา

นิมิตนี้ให้ประโยชน์แก่คนมีปัญญา เพียรทำไปจนเราไม่มีความตื่นเต้นในนิมิต มันอยากเกิดก็เกิด ไม่กลัวมัน เชื่อใจได้อย่างนี้ไม่เป็นไร ทีแรกเราตื่นของน่าดูมันก็อยากดู ความดีใจเกิดขึ้นมาอย่างนี้ก็หลง ไม่อยากให้มันมีมันก็มี ไม่รู้จะทำอย่างไร ปฏิบัตินี่ นี่ก็เป็นทุกข์ มันอยากดีใจก็ช่างมัน ให้เรารู้ความดีใจนั่นเองว่า ความดีใจนี้ก็ผิด ไม่แน่นอนเช่นกัน แก้มันอย่างนี้ อย่าไปแก้ว่าไม่อยากให้มันดีใจ มันทำไมจึงดีใจ”

นอกจากไปหลงรัก หลงชอบกับมันแล้ว นักภาวนาอาจจะเกิดอาการสะดุ้งกลัวต่อนิมิตหลวงพ่อให้กำลังใจว่าไม่อันตราย

“ให้เตรียมใจไว้ว่า ไม่มีอะไรทำอันตรายเราได้ ถ้าหากเกิดอะไรขึ้นในขณะภาวนา ถ้าเราตกใจ เราก็หยุด ตั้งสติไว้ว่าไม่มีอันตราย แล้วก็ปล่อยวางมันเสีย อย่าไปตามมัน ถ้าเราจะยกเอามาพิจารณาก็ได้ ดูเหตุผลของมัน ถ้าเราผ่านสิ่งเหล่านี้บ่อย ๆ ครั้งแล้ว เราก็จะไม่ตื่นเต้นอะไร จะเป็นเรื่องธรรมดา ๆ ไม่มีอะไร”

โยมคนหนึ่งกราบเรียนท่านว่า ขณะนั่งสมาธิเห็นร่างกายของตัวเองปรากฏเป็นโครงกระดูกสีขาวลอยอยู่ข้างหน้า ดังนี้ ท่านจึงไขความให้กระจ่างว่า

“อันนั้นเขาเรียกว่า *อุคคหนิมิต* ขยายรูป ขยายแสง ขยายให้ใหญ่ก็ได้ ขยายให้เล็กก็ได้ ขยายให้สั้นก็ได้ ขยายให้ยาวก็ได้ เรื่องเราขยาย ความเป็นจริงนั้นก็จิตที่มันสงบแล้ว ก็พอแล้ว เป็นฐานของวิปัสสนาแล้ว ไม่ต้องขยายอะไรมันมากมาย พอที่ว่ามันมีฐานะจะให้ปัญญาเกิดก็พอแล้ว เมื่อปัญญาเกิด อะไรปุ๊บมันเกิดขึ้นมา มันแก้ปัญหาของมันได้แล้ว มันมีปัญหามันก็ต้องมีเฉลย อารมณ์อะไรที่มันเกิดขึ้นมาปุ๊บเป็นต้น มันเป็นปัญหามา เมื่อเห็นปัญหาก็เห็นเฉลยพร้อม มันก็หมดปัญหาแล้ว อันนี้ความรู้มันสำคัญ อะไรที่ปัญหามันเกิด แต่เฉลยไม่เกิดก็แย่เหมือนกันนะ ยังไม่ทันมัน ฉะนั้นไม่ต้องคิดอะไรมาก เมื่อมีปัญหาขึ้นมาปุ๊บเฉลยก็พร้อม เป็นปัจจุบันอย่างนี้ นี่เป็นปัญหาที่สำคัญที่สุด อะไรที่เราไม่ได้นึก ไม่ได้คิด แต่ปัญหามันก็เกิดขึ้นมาปุ๊บ มันมีตัวเฉลยพร้อม ไม่ต้องไปคว้าเอาตรงนั้น ไม่ต้องไปคว้าเอาตรงนี้ เอาตรงนั้นก็พอแล้ว ให้เราคุมสติเราให้ดีว่า มันใหญ่เกินขนาดไหม มันเล็กเกินขนาดไหม เมื่อกำหนดเข้าไปถึงที่สุดแล้ว ก็กำหนดเข้าไปข้างใน อย่าวิ่งไปข้างนอก ถ้าวิ่งไปตามข้างนอกมันจะขยายตัวไปเรื่อย ๆ เดี๋ยวก็เป็นหมู เดี๋ยวก็เป็นหมา เดี๋ยวก็เป็นม้า เดี๋ยวก็เป็นช้าง เดี๋ยวเป็นโน่น เดี๋ยวก็ลุกขึ้นมาไล่กันเท่านั้นแหละ ให้มันรู้ว่าเป็นนิมิต สะเก็ดของความสงบ มันเกิดขึ้นจากที่สงบนั้น มันเป็นอย่างนั้น อาจจะเกิดนิมิต อย่างนี้มันต้องสงบแล้วมันจึงจะเกิดอย่างนั้น เมื่อเกิดแล้วก็ดูมัน เมื่อเราอยากให้มันหายก็อย่าวิ่งตามมัน เรารู้แล้วว่ามันเกิด

เป็นนิมิตอย่างนั้น ก็กำหนดกลับเข้ามาในจิต มันก็หายได้"

สัมมาสมาธิในไตรสิกขา

หลวงพ่อได้อธิบายสรุปอานิสงส์ของสมาธิในส่วนที่ช่วยค้ำศีล และปัญญา ให้สมบูรณ์ครบองค์แห่งไตรสิกขา ว่า

"เมื่อจิตสงบแล้ว มันจะเป็นการสังวรสำรวมเข้าด้วยปัญญา ด้วยกำลังสมาธิ มันจะเป็นกำลังช่วยศีลให้บริสุทธิ์ขึ้นมาก เมื่อศีลบริสุทธิ์มากแล้วก็จะช่วยให้สมาธิเกิดขึ้นมามาก เมื่อสมาธิเกิดเต็มที่แล้ว มันจะช่วยให้เกิดปัญญามาก จนกว่ามรรค คือ ศีล สมาธิ ปัญญา รวมเป็นก้อนเดียวกันแล้วทำงานสม่ำเสมอ อันนี้เป็นกำลังทำให้เกิด วิปัสสนา คือ ปัญญา

เมื่อรวบยอดเข้ามา มันจะมีศีล มีสมาธิ มีปัญญา คือการสังวรสำรวมที่มีอยู่ในกิจการของตนนั้นก็เรียกว่า ศีล ศีลสังวร ความตั้งใจมั่นอยู่ในความสังวรสำรวมในข้อวัตรของเรานั้น ก็เรียกว่ามันเป็นสมาธิ ความรอบรู้ทั้งหลายในกิจการที่เรามีอยู่นั้นก็เรียกว่าปัญญา พูดง่าย ๆ ก็คือจะมีศีล จะมีสมาธิ จะมีปัญญา ศีลก็ดี สมาธิก็ดี ปัญญาก็ดี เมื่อมันกล้าขึ้นมา มันก็คือมรรค นี่แหละคือหนทาง ทางอื่นไม่มี"

สมาธิคืออะไร

แม้ในกรณีที่หลวงพ่อกล่าวถึงเรื่องละเอียดอ่อนที่เป็นนามธรรม ท่านก็ยังใช้ภาษาง่าย ๆ และตรงไปตรงมา ในการสอนเรื่องสมาธิท่านมักพูดถึงอาการของความสงบระงับที่ปรากฏแก่จิตตามความเป็นจริง มากกว่าหลักการที่บัญญัติไว้ในตำรา

"ถ้ามันชัดแจ้งในความสงบ เมื่อมีอารมณ์มาผ่าน มีนิมิตขึ้นมาผ่าน ก็ไม่ได้สงสัยว่าเคลิ้มไปหรือเปล่าหนอเมื่อกี้นี้ หลงไปหรือเปล่าหนอเมื่อกี้นี้ ลืมไปหรือเปล่าหนอเมื่อกี้นี้ หลับไปหรือเปล่าหนอเมื่อกี้นี้ จิตขณะนี้ไม่ได้สงสัย หลับก็ไม่ใช่ตื่นก็ไม่ใช่ นี่มันคลุมเครือ เรียกว่ามันมั่วสุมอยู่กับอารมณ์ ไม่แจ่มใส เหมือนกันกับพระจันทร์เข้าก้อนเมฆ มองเห็นอยู่แล้ว แต่มันไม่แจ้ง มัว ๆ ไม่เหมือนกับพระจันทร์ออกจากก้อนเมฆนั้น แจ่มใสสะอาด จิตเราสงบ มีสติสัมปชัญญะรอบคอบสมบูรณ์แล้ว จึงไม่สงสัยในอาการทั้งหลายที่เกิดขึ้น จะหมดจากนิวรณ์จริง ๆ รู้ว่าอันใดเกิดขึ้นมาเป็นอันใดหมดทุกอย่าง รู้แจ้งเรื่องตามเป็นจริง ไม่ได้สงสัยอันนั้นเป็นดวงจิตใสสะอาด สมาธิถึงขีดแล้ว เป็นเช่นนั้น"

"ระยะหลัง ๆ มาก็เป็นไปในรูปอย่างนี้ทำนองนี้ เป็นเรื่องธรรมดาของมัน ถ้าจิตแจ่มแจ้งผ่องใสแล้ว ไม่ต้องไปถามว่าง่วงหรือไม่ง่วง ใช่หรือไม่ ทั้งหลายเหล่านี้มันก็ไม่มีอะไร ถ้ามันชัดเจนก็เหมือนเรานั่งธรรมดาอย่างนี้เอง นั่งเห็นธรรมดา หลับตาก็เหมือนลืมตา เห็นในขณะหลับตาก็เหมือนลืมตามาเห็น ทุกอย่างสารพัดไม่มีความสงสัย เพียงแต่เกิดอัศจรรย์ขึ้นในดวงจิตของเราว่า เอ๊ะ สิ่งเหล่านี้มันก็เป็นของมันไปได้ มันไม่น่าจะเป็นไปได้ มันก็เป็นของมันได้

อันนี้จะวิพากษ์วิจารณ์มันเองไปเรื่อย ๆ ทั้งมีปีติ ทั้งมีความสุข มีความอิ่มใจ มีความสงบ เป็นเช่นนั้น ต่อนั้นไปจิตมันจะละเอียดไปยิ่งกว่านั้น มันก็จะทิ้งอารมณ์ของมันไปได้ วิตกยกเรื่องขึ้นมาก็จะไม่มี และวิจารณ์มันก็จะหมด จะเหลือแต่ความอิ่มใจ อิ่มไม่รู้ว่าอิ่มอะไร แต่มันอิ่ม เกิดความสุขกับอารมณ์เดียวนี้ มันทิ้งไป วิตกวิจารมันทิ้งไป ทิ้งไปไหน ไม่ใช่เรื่องทิ้ง จิตเราหดตัวเข้ามา คือมันสงบ เรื่องวิตกวิจารมันเป็นของหยาบไปแล้ว มันเข้ามาอยู่ในที่นี้ไม่ได้ ก็เรียกว่าทิ้งวิตกทิ้งวิจาร ที่นี้จะไม่มีความวิตก ความยกขึ้นมาวิจาร ความพิจารณา ไม่มี มีแต่ความอิ่ม มีความสุขและอารมณ์เดียว เสวยอยู่อย่างนั้น"

"ที่เขาเรียกว่า *ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาณ* เราไม่ได้ว่าอย่างนั้น เราพูดถึงแต่ความสงบ วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา ต่อไปนี้ก็ทิ้งวิตก วิจาร เกิดขึ้นมาแล้วก็ทิ้งไป เหลือแต่ปีติกับสุข เอกัคคตา ต่อไปก็มีแต่โน้นถึงปลายมัน เหลือแต่สุข เอกัคคตา กับ อุเบกขา เฉยอย่างนี้ อันนี้มันสงบแล้วมันจึงเป็น นี้เรียกว่ากำลังของจิต อาการของจิตที่ได้รับความสงบแล้ว ถ้าเป็นอย่างนี้มันไม่ง่วง ความง่วงเหงาหาวนอนมันเข้าไม่ได้ นิวรณ์ทั้ง ๕ มันหนีหมด *วิจิกิจฉา* ความสงสัยลังเล อิจฉาพยาบาท ฟุ้งซ่านรำคาญ นี่! เหล่านี้ไม่มีแล้ว นี่มันค่อยเคลื่อนไปเป็นระยะอย่างนั้น นี้อาศัยการกระทำให้มาก เจริญให้มาก"

สำคัญที่สติ

สติเป็นธรรมอันเอก ที่จะคอยประคององค์สมาธิให้เดินไปในแนวสัมมาปฏิปทา ข้อนี้หลวงพ่อท่านเน้นไว้หนักหนา

"สิ่งที่รักษาสมาธิไว้ได้คือสติ สตินี้เป็นธรรม เป็นสภาวธรรมอันหนึ่ง ซึ่งให้ธรรมอันอื่น ๆ ทั้งหลายเกิดขึ้นโดยพร้อมเพรียง สตินี้คือชีวิต ถ้าขาดสติเมื่อใดก็เหมือนตาย ถ้าขาดสติเมื่อใดก็เป็นคนประมาท ในระหว่างขาดสตินั้น พูดไม่มีความหมาย การกระทำไม่มีความหมาย ธรรมคือสตินี้ คือความระลึกได้ในลักษณะใดก็ตาม สติเป็นเหตุให้สัมปชัญญะเกิดขึ้นมาได้ เป็นเหตุให้ปัญญาเกิดขึ้นมาได้ ทุกสิ่งสารพัด

ธรรมทั้งหลายถ้าหากว่าขาดสติ ธรรมทั้งหลายนั้นไม่สมบูรณ์ อันนี้คือการควบคุมการยืน การเดิน การนั่ง การนอน ไม่ใช่แต่เพียงขณะนั่งสมาธิเท่านั้น แม้เมื่อเราออกจากสมาธิไปแล้ว สติก็ยังเป็นสิ่งประจำใจอยู่เสมอ มีความรู้อยู่เสมอ เป็นของที่มีอยู่เสมอ ทำอะไรก็ระมัดระวัง เมื่อระมัดระวังทางจิตใจ ความอายมันก็เกิดขึ้นมา การพูด การกระทำอันใดที่ไม่ถูกต้อง เราก็อายขึ้น อายขึ้น เมื่อความอายมีกำลังกล้าขึ้นมา ความสังวรก็มากขึ้นด้วย เมื่อความสังวรมากขึ้น ความประมาทก็ไม่มี"

"นี่ถึงแม้ว่าเราจะไม่ได้นั่งสมาธิอยู่ตรงนั้น เราจะไปไหนก็ตาม อันนี้มันอยู่ในจิตของตัวเอง มันไม่ได้หนีไปไหน นี่ท่านว่าเจริญสติ ทำให้มาก เจริญให้มาก อันนี้เป็นธรรมะคุ้มครองรักษากิจการที่เราทำอยู่หรือทำมาแล้ว หรือกำลังจะกระทำอยู่ในปัจจุบันนี้ เป็นธรรมะที่มีคุณประโยชน์มาก ให้เรารู้ตัวทุกเมื่อ ความเห็นผิดชอบมันก็มีอยู่ทุกเมื่อ เมื่อความเห็นผิดชอบมีอยู่เกิดขึ้นอยู่ทุกเมื่อ ความละอายก็เกิดขึ้น จะไม่ทำสิ่งที่ผิดหรือสิ่งที่ไม่ดี เรียกว่า ปัญญาเกิดขึ้นแล้ว"

แม้ในการเจริญปัญญา สติในแง่ของการระลึกรู้อยู่ในความไม่แน่ก็เป็นปัจจัยอันสำคัญอย่างหนึ่ง

"ก็ให้รู้ว่า อันนี้มันไม่แน่นอนอย่างนี้เรื่อยไปเถอะ แล้วปัญญามันจะเกิดหรอก แต่อย่าไปคิดออกหน้ามันนะ ให้ดูไปเถอะให้มันรู้ ถ้าหากเรารู้มันจะมารายงานเราหรอก มันก็คล้าย ๆ คนเข้าไปในบ้านที่มีหน้าต่างอยู่ ๖ ช่อง แล้วก็มีคน ๆ เดียวเข้าไปอยู่ในนั้น เราไปดูหน้าต่าง ก็มีคนโผล่ออกไป ทางโน้นก็มีคนโผล่ออกไป มันก็ไอ้คน ๆ เดียวกันน่ะแหละ ไม่ใช่คน ๖ คน คน ๆ เดียวมันไปโผล่ทั่วถึงกันหมดทั้ง ๖ ช่อง คน ๆ เดียวก็เรียกว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นของไม่แน่นอนทั้งนั้น นี้เป็นอารมณ์ของวิปัสสนา จะตัดความสงสัยทั้งหลายออกไปได้"

มิจฉาสมาธิ และสัมมาสมาธิ

แมวเฝ้ารูหนูก็มีสมาธิ นักย่องเบาก็มีสมาธิ แต่ไม่ใช่สัมมาสมาธิ เป็นสมาธิของสัตว์เดียรัจฉาน ไม่ใช่บ่อเกิดแห่งปัญญา พระพุทธองค์ทรงเรียกว่า มิจฉาสมาธิ หลวงพ่ออธิบายว่า

"สมาธิทั้งหลายเหล่านี้ แบ่งเป็นมิจฉาสมาธิอย่างหนึ่ง คือเป็นสมาธิในทางที่ผิด เป็นสัมมาสมาธิอย่างหนึ่ง คือสมาธิในทางที่ถูกต้อง นี่ก็ให้สังเกตให้ดี มิจฉาสมาธิคือความที่จิตแน่วแน่เข้าสู่สมาธิ เงียบหมด ไม่รู้อะไรเลย ปราศจากความรู้ นั่งอยู่ ๒ ชั่วโมงก็ได้ กระทั่งทั้งวันก็ได้ แต่จิตไม่รู้ว่ามันไปถึงไหน มันเป็นอย่างไร ไม่รู้เรื่อง นี้สมาธิอันนี้เป็นมิจฉาสมาธิ มันก็เหมือนมีดที่เราลับให้คมดีแล้ว แต่เก็บไว้เฉย ๆ ไม่เอาไปใช้ มันก็ไม่เกิดประโยชน์อะไร อย่างนั้นเป็นความ

สงบที่หลง คือ ไม่ค่อยรู้เนื้อรู้ตัว เห็นว่าถึงที่สุดแล้วก็ไม่ค้นคว้าอะไรอีกต่อไป จึงเป็นอันตราย เป็นข้าศึก ในขั้นนั้นเป็นอันตราย ห้ามปัญญาไม่ให้เกิด ปัญญาเกิดไม่ได้ เพราะขาดความรู้สึกรับผิดชอบ

ส่วนสัมมาสมาธิที่ถูกต้อง ถึงแม้จะมีความสงบไปถึงแค่ไหน ก็มีความรู้อยู่ตลอดกาล ตลอดเวลา มีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์ บริบูรณ์ รู้ตลอดกาล นี้เรียกว่าสัมมาสมาธิ เป็นสมาธิที่ไม่ให้หลงไปในทางอื่นได้ นี้ก็ให้นักปฏิบัติเข้าใจไว้ให้ดี จะทิ้งความรู้นั้นไม่ได้ จะต้องรู้แต่ต้นจนปลายทีเดียว ถึงจะเป็นสมาธิที่ถูกต้อง ขอให้สังเกตให้มาก"

และอีกโอกาสหนึ่งหลวงพ่อพูดถึงสมาธิสองอย่างอีกนัยหนึ่ง

"ความสงบนี้มีสองประการคือ ความสงบอย่างหยาบอย่างหนึ่ง และความสงบอย่างละเอียดอีกอย่างหนึ่ง อย่างหยาบนั่นคือเกิดจากสมาธิที่เมื่อสงบแล้วก็มีความสุข แล้วถือเอาความสุขเป็นความสงบ อีกอย่างหนึ่งคือความสงบที่เกิดจากปัญญา นี้ไม่ได้ถือเอาความสุขเป็นความสงบ แต่ถือเอาจิตที่รู้จักพิจารณาสุขทุกข์เป็นความสงบ ความสงบจึงไม่ใช่ความสุข ฉะนั้นความสงบที่เกิดจากปัญญานั้นจึงไม่ใช่ความสุข แต่เป็นความสงบ เพราะว่าความสุขทุกข์นี้เป็นภพ เป็นชาติ เป็นอุปาทาน จะไม่พ้นจากวัฏสงสารเพราะติดสุขติดทุกข์ ความสุขจึงไม่ใช่ความสงบ ความสงบจึงไม่ใช่ความสุข ฉะนั้นความสงบที่เกิดจากปัญญานั้นจึงไม่ใช่ความสุข แต่เป็นความรู้เห็นตามความเป็นจริงของความสุขความทุกข์ แล้วไม่มีอุปาทานมั่นหมายในสุขทุกข์ที่มันเกิดขึ้นมา ทำจิตให้เหนือสุขเหนือทุกข์นั้น ท่านจึงเรียกว่าเป็นเป้าหมายของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง"

ระดับของสมาธิ

ในวงกรรมฐาน ท่านมักกล่าวว่าความสงบมี ๓ ระดับ

ขณิกสมาธิ คือสมาธิชั่วขณะ เป็นความสงบขั้นต้นในการภาวนา พอสำหรับใช้ในการเล่าเรียนทำการงานให้ได้ผลดี ทำให้จิตใจสงบสบายเพราะได้พักชั่วคราว

อุปจารสมาธิ คือสมาธิเฉียดฌาน จวนจะแน่วแน่ระงับนิวรณ์ทั้งห้าได้แล้ว แต่จะเหมือนไก่ในเล้า ไม่นิ่งเลยทีเดียว

อัปปนาสมาธิ คือขั้นที่จิตตั้งมั่นอย่างสนิทแน่วแน่ เมื่อจิตอิ่มตัวอย่างเต็มที่แล้ว ก็ถอนออกจาก อัปปนา กลับมาสู่ขั้น อุปจารสมาธิ ซึ่งเป็นขั้นที่จิตจะทำงานทางปัญญาได้ดีที่สุด

"สมมุติว่ามีครอบแก้วอันหนึ่งแล้วจิตของเราไปอยู่ในนั้น ไม่ออกจากวงอันนั้น แต่ว่ามันยังมีอารมณ์อยู่ ยังมีขอบเขต คือว่าอารมณ์ยังเข้าได้บ้างแต่มีขอบเขต ไม่วิ่งไปตามอารมณ์ มีหลักอยู่บ้างอยู่ในวงจำกัด อันนี้คือ *อุปจารสมาธิ* จิตต้องอาศัย อุปจารสมาธิ คือ กำหนดเข้าไปสู่ความสงบแล้วพอสมควร ถอนออกมารู้อาการภายนอก ดูอาการภายนอกให้เกิดปัญญา

อันนี้ดูยากสักหน่อย เพราะมันคล้าย ๆ จะเป็นสังขารความปรุงแต่ง เมื่อมีความคิดเกิดขึ้นมา เราอาจเห็นว่าอันนี้มันไม่สงบ ความเป็นจริงความรู้สึกนึกคิดในเวลานั้นมันรู้สึกอยู่ในความสงบ

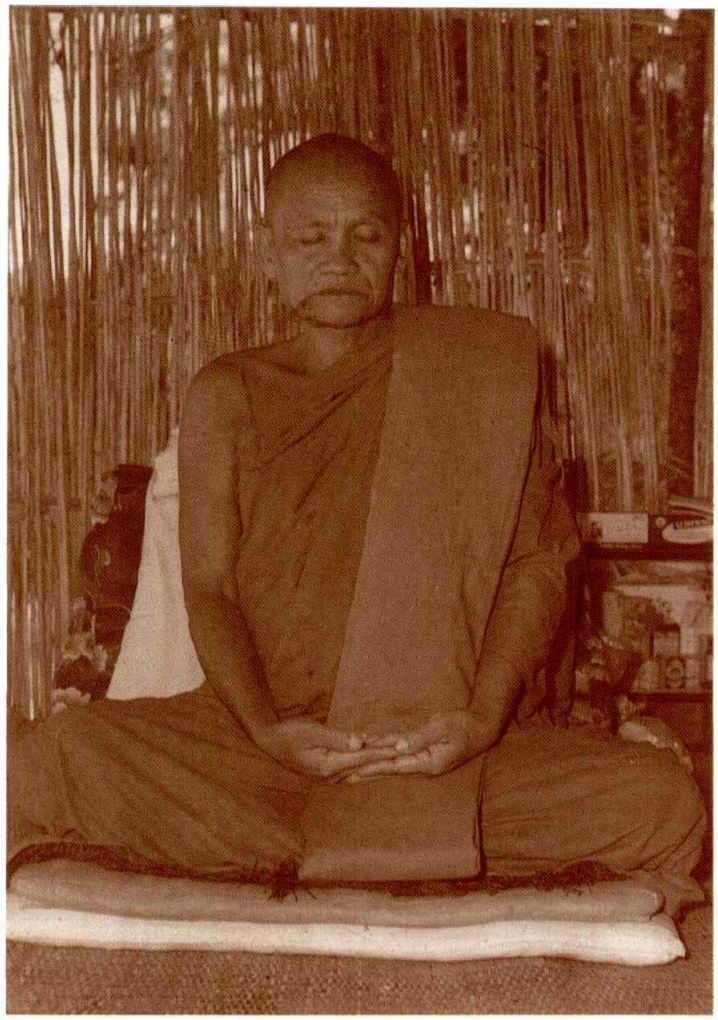

พิจารณาอยู่ในความสงบแล้วก็ไม่รำคาญ บางทีก็ยกสังขารขึ้นมาพิจารณา ที่ยกขึ้นมาพิจารณานั้นไม่ใช่ว่าคิดเอาหรือเดาเอา มันเป็นเรื่องของจิตที่เป็นขึ้นมาเองของมัน อันนี้เรียกว่าความรู้อยู่ในความสงบ ความสงบอยู่ในความรู้ ถ้าเป็นสังขารความปรุงแต่งจิตมันก็ไม่สงบ มันก็รำคาญ แต่อันนี้ไม่ใช่เรื่องปรุงแต่ง มันเป็นความรู้สึกของจิตที่เกิดขึ้นจากความสงบ เรียกว่า การพิจารณานี้ปัญญาเกิดตรงนี้" หลวงพ่อกล่าวถึงเรื่องสมาธิจากประสบการณ์ของท่าน

สมาธิทุกขั้นมีความสำคัญ มีหน้าที่อยู่ในตัวของมัน จะทิ้งอันใดอันหนึ่งไม่ได้ ดังจะเห็นได้จากคำอธิบายของหลวงพ่อ ระหว่างการสนทนากับอุบาสกคนหนึ่ง

อุบาสก : ถ้าทำสมาธินี้เอาแต่ ขณิกสมาธิ ก็พอ ไม่จำเป็นต้องไปยิ่งกว่านี้ใช่ไหมครับ

หลวงพ่อ : ก็ไม่เป็นไรอย่างนั้น คือหมายความว่ามันต้องเดินไปถึงกรุงเทพฯ ก่อน ว่ากรุงเทพฯ มันเป็นอย่างนี้ อย่าไปถึงแต่โคราชซิ ถึงแม้ว่าจะไปอยู่โคราชก็ให้มันถึงกรุงเทพฯ มันจะเห็นว่า อ้อ! เมืองโคราชเจริญแค่นั้น คือไปให้ถึงเมืองกรุงเทพฯ ก่อนและเราก็ผ่านอุบลราชธานีด้วย ผ่านโคราชด้วย ผ่านกรุงเทพฯ ด้วย คือ เรียกว่าสมาธิน่ะ ขณิกสมาธิ อัปปนาสมาธิ มันจะถึงที่ก็ให้มันถึงที่ มันจึงจะรู้จักโคตรของสมาธิว่ามันเป็นอย่างไร อัปปนาสมาธิ นี่มันมากกว่า อุปจารสมาธิ ไปแค่โคราชเท่านั้น

อุบาสก : อัปปนาสมาธิ นี่มากกว่า อุปจารสมาธิ

หลวงพ่อ : อุปจาระมันไปแค่โคราชเท่านั้น แต่มันเทียวไปเทียวมา อุปจารสมาธิ ขณิกสมาธิ นี้เข้าไปวิ่ง อุปจารสมาธิ มันไม่เข้าไป มันเดินไปเดินมา ขณะจิตของเรามันคิดไปคิดมาอยู่แต่คิดอยู่ในความสงบ บางทีคิดไปคิดมาก็เข้าไปหยุดอยู่แต่ขณะหนึ่ง เมื่อเข้าไปถึง อัปปนาสมาธิ น่ะมันทิ้ง ขณิกสมาธิอุปจารสมาธิ ทิ้งไปหมด เข้าไปอยู่โน่น ตรงนี้มันพ้นจากสิ่งทั้งหลาย แต่ว่ามันก็เป็นผลของ ขณิกสมาธิ ด้วยนะ และก็เป็นผลของอุปจารสมาธิด้วย มันต้องผ่านนี่ ถ้าไม่ผ่านไม่ได้ถึงโน่น

อุบาสก : แล้วเราจะรู้ได้อย่างไรว่ามันถึงไหนแล้ว ขณิกะ อุปจาระ หรือ อัปปนา

หลวงพ่อ : มันจะเป็น อัปปนาสมาธิ หรืออะไรก็แล้วแต่ ขอให้มันรู้แจ้งในใจของเราว่ามันสงบได้ก็แล้วกัน ให้มันรู้ชัดเจนว่าใจเราหยุดได้จริง เชื่อมั่นว่าจิตใจของเราเป็นจิตใจอันผ่องใสหรือไม่ ต้องรับรองด้วยตนเอง เท่านี้ก็ไม่ต้องไปสงสัยแล้วว่า มันจะเป็น อัปปนา หรือ ขณิกะ หรืออะไร อย่าไปคิดมันเลยเสียประโยชน์เปล่า ๆ มาเอาใจของเรา เอาความจริงของเราดีกว่า เมื่อไรมันยังไม่เป็นเราก็ยังต้องทำ เมื่อไรมันยังไม่เห็นเราก็ต้องฝึกอยู่นั่นแหละ"

สมถะและวิปัสสนา

สมถะ (หรือสมาธิ) คือความตั้งมั่นแห่งจิต และวิปัสสนา (หรือปัญญา) คือความรู้แจ้ง สองคำนี้ใช้กันแพร่หลายในวงกรรมฐาน จนเกิดความเห็นแบ่งแยกเป็นสองฝักสองฝ่าย เรื่องบทบาท ความสำคัญและความสัมพันธ์กัน ระหว่างสมถะกับวิปัสสนา บางสำนักเน้นเรื่องสมถะ บางสำนักสอนแต่วิปัสสนาล้วน

สำหรับหลวงพ่อท่านมิได้แบ่งแยกสมถะและวิปัสสนาออกจากกัน หรือให้ความสำคัญระหว่างสองสิ่งมากน้อยต่างกัน แต่ทว่าคำสอนของท่านโยงใยให้เห็นว่า ธรรมสองข้อนี้มีความสัมพันธ์กันอย่างไร และมีองค์คุณเกี่ยวเนื่องกันเช่นไร

"สมาธิ (สมถะ) และปัญญา (วิปัสสนา) นี้ต้องควบคู่กันไป เบื้องแรกจิตจะเข้าถึงความระงับโดยอาศัยวิธีทำสมาธิภาวนา จิตจะสงบอยู่ได้โดยเฉพาะขณะที่ท่านนั่งหลับตาเท่านั้น นี่คือสมถะ และอาศัยสมาธิเป็นพื้นฐานช่วยให้เกิดปัญญาหรือวิปัสสนาได้ในที่สุด แล้วจิตก็จะสงบ ไม่ว่าท่านจะนั่งหลับตาอยู่หรือเดินอยู่ในเมืองที่วุ่นวาย เปรียบเหมือนกับว่า ครั้งหนึ่งท่านเคยเป็นเด็ก บัดนี้ท่านเป็นผู้ใหญ่ แล้วเด็กกับผู้ใหญ่นี้เป็นบุคคลเดียวกันหรือเปล่า ท่านอาจจะพูดได้ว่าเป็นคนคนเดียวกัน หรือถ้ามองอีกแง่หนึ่ง ท่านก็จะพูดได้ว่าเป็นคนละคนกัน สมถะกับวิปัสสนาก็อาจจะพูดกันได้ว่าแยกออกจากกัน ในทำนองเดียวกัน หรือเปรียบเทียบอาหารกับอุจจาระ อาจจะเรียกได้ว่าเป็นสิ่งเดียวกัน และถ้ามองอีกแง่หนึ่งก็อาจจะเรียกได้ว่าเป็นคนละสิ่งกัน"

คำว่า สงบจิต และ สงบกิเลส เป็นนิยามที่หลวงพ่อเลือกเฟ้นมาใช้แทนคำว่าสมถะและวิปัสสนาได้อย่างสมเหตุสมผล เพราะสามารถชี้นำ เข้าถึงหัวใจแห่งการปฏิบัติกรรมฐานได้เป็นอย่างดี

"ถ้าพูดถึงสมถะก็คือที่เรียกว่า มันสงบจิต เมื่อเราทำสมาธิเราเข้าไปสงบจิต เรื่องสงบจิตนี้อายุมันน้อย อายุมันสั้น ตรงนี้มันไม่สบายมันถูกอารมณ์มาก เราก็เข้าไปที่ใดที่หนึ่งที่มันสงบแล้วก็เข้าไปสงบจิตอยู่ตรงนั้น แต่ว่ากิเลสมันยังอยู่นะ ไม่ใช่เรื่องสงบกิเลส ตรงนี้มันแบ่งออกเสียเรื่องสงบจิตมันเป็นอย่างหนึ่ง เรื่องสงบกิเลสนั้นมันก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง

เรื่องจิตมันสงบนั้น มันไม่ได้ยินอารมณ์อะไรมาพลุกพล่าน จิตมันก็สงบไปได้ง่าย แต่หากว่ามีอะไรมาคุกคามแล้วจิตมันสงบไม่ได้ อันนี้คือมันยังอยู่ มันปล่อยไม่ได้ มันวางไม่ได้ตรงนี้ เรื่องที่เขาสมมุติว่าเรื่องสมถะหรือวิปัสสนา ถ้าเราพูดส่วนแยกออกมันก็แยกออก ถ้าพูดส่วนรวมมันก็แยกของมันไม่ได้ มันติดกันอยู่อย่างนั้น มีญาติโยมหรือสหธรรมิกเคยมาเรียนถามว่า ทุกวันนี้ฝึกให้เขาทำวิปัสสนาหรือสมถะ ผมไม่รู้ มันฝึกไปพร้อม ๆ กัน ถ้าตอบตามความเป็นจริงในเรื่องของจิตจะต้องตอบอย่างนี้ คือฝึกไปพร้อม ๆ กัน เพราะมันเป็นไวพจน์ซึ่งกันและกัน เมื่อมีความสงบถ้าไม่มีปัญญามันก็อยู่ไม่ได้นาน" หลวงพ่อให้คำจำกัดความสรุปอย่างสั้น ๆ แต่ชัดแจ้งในตัวว่า

"ปัญญาคืออาการไหวตัวของสมาธิ เช่นเดียวกับคำว่า น้ำไหลนิ่ง คือสมถะและวิปัสสนาของผู้มีสัมมาปฏิบัติต้องประสานสอดคล้องไหลรินดุจกระแสน้ำ จิตใจของผู้ประพฤติปฏิบัตินี้ เหมือนน้ำนิ่งมันไหล ถ้าเปรียบเข้ามาในธรรมะก็คือมีสมาธิ ความสงบที่ประกอบด้วยปัญญา มีศีล มีสมาธิ มีปัญญา ไปนั่งตรงไหนมันก็นิ่งและมันก็ไหลอยู่ มันเป็นน้ำไหลนิ่ง ทั้งสมาธิ ทั้งปัญญา ทั้งสมถะ ทั้งวิปัสสนา มันจะบอกมันเลย มันอยู่ตรงนี้ ธรรมะเป็นอย่างนี้"

สงบแล้วเพียรต่อ

จิตที่อิ่มตัวอยู่ในความสงบอย่างพอควร จิตที่ปราศจากนิวรณ์รุมเร้า ท่านเรียกว่าเป็นจิตที่อยู่ในสภาพ ควรแก่การงาน หลวงพ่อมักแนะนำให้ผู้ภาวนากำหนดเอาเรื่อง *กายคตาสติ* มาเป็นอารมณ์กรรมฐาน ก็คือยกอาการ ๓๒ ของร่างกายมาพิจารณา หรือเอาเฉพาะ ๕ ประการแรก ขน ผม เล็บ ฟัน หนัง หรืออาการใดอาการหนึ่งก็ได้แล้วแต่ถนัด

"ไม่ต้องไปเพ่งภูเขา ดินฟ้าอากาศ ไม่ต้องไปเพ่งคนเป็นสุนัข ไม่ต้องไปเพ่งสุนัขให้เป็นคน ไม่ต้องไปเพ่งอะไรต่ออะไรวุ่นวาย มันไม่ใช่อย่างนั้น เราเพ่งแต่สิ่งที่ให้มันเกิดปัญญาเลย เราต้องดูศีรษะไปหาปลายเท้า จากปลายเท้าขึ้นมาหาศีรษะ นี่มันคืออะไร ความจริงมันแค่ไหน ทำไมคนมันจึงไปยึดมันนักหนา มันเป็นห่วงเป็นใยอะไร เพราะอะไร มีอะไรอยู่ในนี้บ้าง เรามาค้นสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ให้รู้เท่าตามความจริงว่า เออ! มันก็เท่านี้เอง เมื่อเห็นเช่นนี้รู้เช่นนี้มันก็ถอนอุปาทานออกมาเท่านั้นแหละ ที่จะเข้าไปยึดมั่นถือมั่นว่า แหม! อันนี้เรารักมันที่สุด อันนี้เราเกลียดมันที่สุด มันก็ถอนออกมา"

แม้ลูกศิษย์ได้ภาวนาจนจิตถึงความสงบระงับเพียงใดก็ตาม หลวงพ่อก็ยังให้ถือสติสัมปชัญญะความรู้ตัวทั่วพร้อมภายในความสงบนั้น เป็นธรรมอันเอก ในการฝึกจิตให้คุ้นต่อไป นักปฏิบัติหลายรูปหลายคนมักมาถามท่านว่า เมื่อจิตสงบแล้ว ควรจะทำอย่างไรต่อ

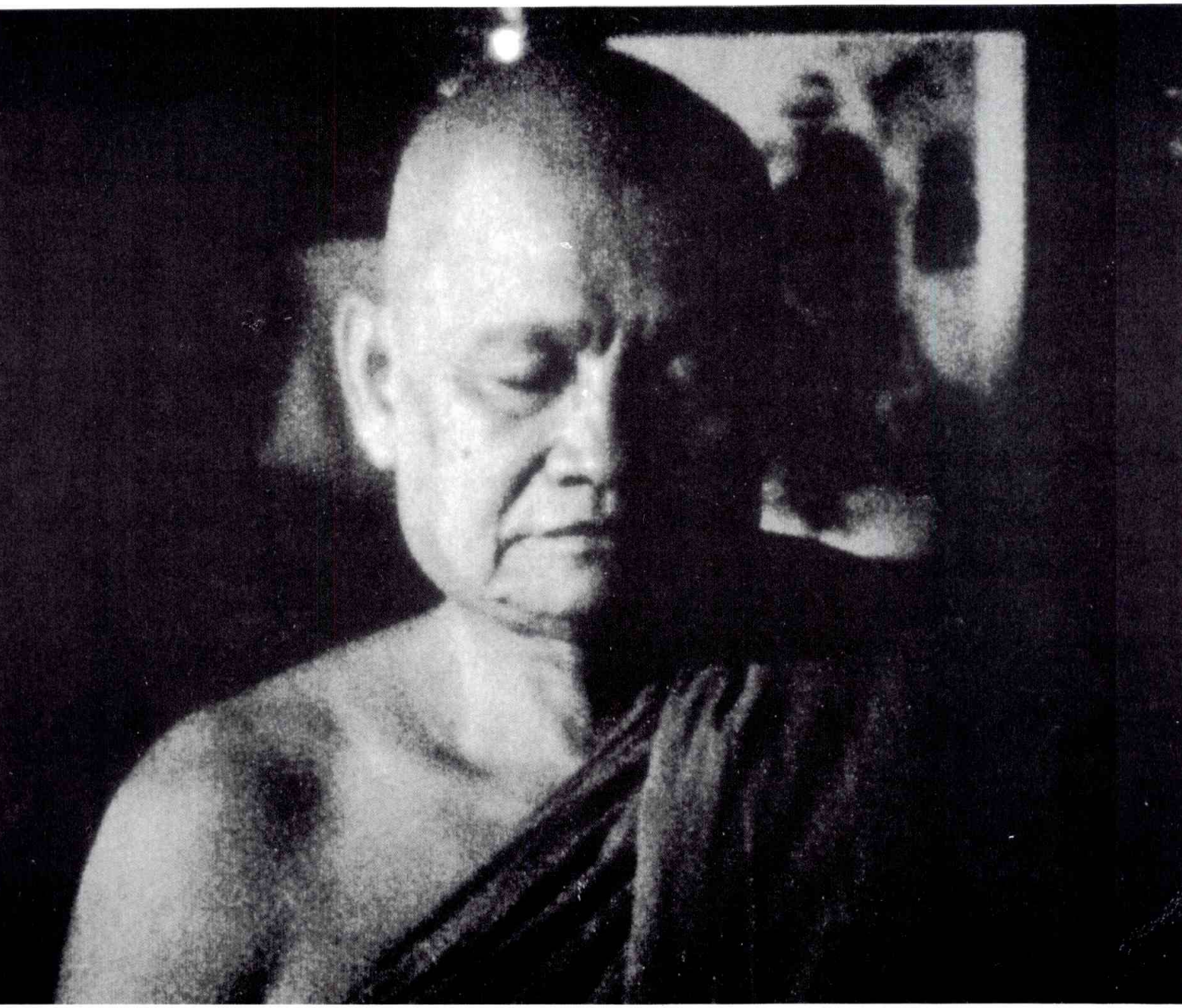

"ไปนั่งตรงไหน มันก็นิ่ง และมันก็ไหลอยู่
มันเป็นน้ำไหลนิ่ง
ทั้งสมาธิ ทั้งปัญญา ทั้งสมถะ ทั้งวิปัสสนา"

"รักษาของเก่านั้นไว้ แล้วก็ทำสติให้ดีขึ้น สติให้มากกว่าอย่างอื่น ไม่ผิด การทำเพียรทำไปอย่างนี้ แต่ว่าที่มันพอสมควรแล้ว สติของเรามันก็ยังไม่เต็มส่วนของมัน เราก็พยายามเพิ่มให้มีสติมากยิ่งกว่านั้น ให้มันรู้เท่าทันมันทุกอย่าง เมื่อสติเราแจ่มแจ้งขึ้นเมื่อใดนะ ความรู้เรามันจะเกิดขึ้นมา เพราะเรามีสติอยู่ อะไรผ่านมาเราก็รู้ อันนี้แหละถ้าเรามีสติอยู่จะให้เกิดปัญญา จะให้เราตามรู้ตามเห็นกระจ่างออกไปได้

ถ้าเราไม่มีสติเราก็ไม่รู้ มันไปถึงไหนอะไรกัน คือทำสตินั่นแหละให้มากขึ้นเท่าที่เราจะทำได้ สตินี้เองจะเป็นคุณค่าอันไพศาล ที่จะประคับประคองความรู้สึกของเรา ให้เข้าแนวทางอันสงบได้ สตินี้ก็คือพระพุทธเจ้านั่นเอง จะช่วยประคับประคองดักเตือนเรา อย่างพวกเรานี้ก็เรียกว่า คล้าย ๆ พระพุทธเจ้า เพราะว่าเมื่อเรามีสติอยู่นะ มันจะตื่น มันจะรู้ มันจะเห็น มันจะได้สังวร การสังวรการสำรวมมันก็จะเกิดขึ้นเพราะเรามีสติอยู่ อะไรที่ยังมีกิเลสที่มันอยู่ลึกลับเป็นต้น ที่เรายังไม่เห็นอยู่นั่น ก็เพราะสติเรายังไม่พร้อม มันก็ไม่เห็น มันหลบไปได้ ถ้าเรามีสติอยู่กระจ่างขึ้นมาเมื่อใด จิตใจหรือปัญญาของเรามันจะผ่องใสขึ้น

ฉะนั้นท่านจึงอย่าให้ไปมั่นหมายมัน ยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นเราเป็นเขาในเรื่องทั้งหลายเหล่านี้ ก็กระทำความเพียรของเรานี้ต่อไป ผมว่าเราก็ทำไปอย่างนี้ ถ้าไม่มีเรื่องอะไร เราก็ไม่ต้องพิจารณามัน อยู่เป็นปกติ เหมือนอย่างเราเดินไป เรากวาดบ้าน เราก็กวาดของเราเรื่อย ๆ ไป ถ้าไม่มีใครมาเรียกเรา เราก็ไม่มองดู ถ้ามีใครมาเรียก อาจารย์ หือแน่ รู้แล้วมีธุระ นอกนั้นเราก็กวาดบ้านของเราไป มีเรื่องก็จึงพิจารณามัน ไม่มีเรื่องก็ไม่พิจารณา พิจารณาแต่ความเป็นอยู่ของเรานี้ ให้รู้ไว้ มีสติอยู่อย่างนี้เท่านั้น ถ้าไม่มีเรื่องก็อยู่สบายของเราตามเคย แต่ไม่ใช่ปล่อยนะ เราระวังของเราอยู่ ไม่ใช่ปล่อยทิ้ง อะไรผ่านมาเรารู้จัก ไม่ใช่ว่าไม่รู้จัก ไม่ใช่อย่างนั้น แต่ว่าไม่ต้องค้นคิดอะไรมันมาก แต่เมื่อมันมาสัมผัสทางอายตนะอันใดแล้ว มันสัมผัสแล้วมันก็เป็นเรื่องภายในของมัน ก็ตามดูมันไป ถ้าดูไป ๆ มันก็แค่นั้นแหละ ก็กลับมาอยู่ที่เก่าของเรา อย่าหนีมันไปเดี๋ยวมันจะพาเราไปสวรรค์ ไปนรกนะ ระวัง"

คิดกับพิจารณา

ปัญหาอีกข้อหนึ่งที่นักปฏิบัติมักสงสัยบ่อย ๆ ก็คือการพิจารณาคืออะไรกันแน่ คอยสงสัยว่ามันต่างกับความนึกคิดอย่างไร หลวงพ่อได้อธิบายเรื่องนี้ไว้อย่างชัดแจ้งในคำตอบที่ท่านให้กับนักปฏิบัติจากอเมริกาที่มากราบนมัสการและสนทนาธรรมที่วัดหนองป่าพง

"ความคิดอย่างหนึ่ง ความพิจารณาอย่างหนึ่ง คือความคิดนั้นจิตมันไม่ส่ายหรอก มันก็คิดของมันไปเรื่อย ๆ หยาบ ๆ ที่นี้เมื่อจิตสงบปุ๊บมันจะมีความรู้สึก เกิดความรู้สึกอย่างหนึ่งขึ้นมาคล้าย ๆ ความคิด แต่มันไม่ใช่ความคิด อันนี้มันเกิดมาจากความสงบที่กลั่นกรองออกมาแล้ว มันจะเป็นปัญญาอ่อน ๆ ถ้าเรารู้ไม่ทันมัน มันก็เป็นสังขาร ถ้าเรารู้ทันมัน มันก็เป็นปัญญา เป็นปัญญายังไงเมื่ออะไรมันรู้เกิดขึ้นมามันก็เห็นว่าเป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา นี่เป็นปัญญา ถ้าเราปรุงแต่ง

คิดยังงั้นคิดยังงี้ นี่มันเป็นสังขารแล้ว ไอ้ความรู้อันนั้นมันเกิดมาจากอวิชชาแล้วมันจึงเป็นอย่างนั้น ถ้าเกิดมาจากวิชชาแล้วก็ต้องรู้จักปล่อย อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ปล่อยมันไปเรื่อย ๆ นี่มีปัญญาแล้วควรให้มีตรงนี้ อันนี้แหละจะเป็นวิปัสสนาต่อไป ตรงนี้เริ่มแล้ว"

ถาม "แล้วตอนนั่งจะรู้ได้ยังไงว่าเป็นปัญญาจริงหรือว่าเป็นอวิชชา ?"

หลวงพ่อ "เป็นปัญญาที่แท้จริงคือมันไม่ไปยึดหมายในอารมณ์อันนั้น เห็นแล้วก็ไม่รำคาญ เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นเรื่องธรรมดาไม่มีอะไรแล้ว เมื่อกิเลสเกิดขึ้นมา ความรู้มากระทบมันก็หายไป ๆ ถ้าเป็นอวิชชากระทบมาจับเลย คือเรื่องการภาวนานี้มันมีสองอย่าง ท่านตรัสไว้ว่ามัน เจโตวิมุตติ อันหนึ่ง ปัญญาวิมุตติ อันหนึ่งนะ ปัญญาวิมุตติ นั้นเรียกว่ามันเร็วมาก อย่างคนสองคนนี้จะเดินไปดูลวดลายซักอย่างหนึ่ง อย่างโยมก็ไปดูพร้อมกันนี่น่ะ ดูห้านาทีพร้อมกันนี่ เข้าใจเอามาทำเลย รู้ ทีนี้อีกคนหนึ่งจะต้องมานั่งคิดตรงนั้นมันทำยังงั้น ก็กลับไปดูอีก ตรงนั้นมันทำยังงั้นแน่ะ เจโตวิมุตติ ต้องมาทำจิตให้มันมาก ๆ เสียหน่อยหนึ่ง ทำสมาธิให้มากเสียหน่อยหนึ่ง โยมนี่ไม่ต้องอะไรแล้วนี่ ไปมองดูเข้าใจแล้วก็มาทำ ไม่สงสัย กลับมาเขียนเลยทำเลย นี่ ปัญญาวิมุตติทั้งปัญญาวิมุตติและเจโตวิมุตติ นี้ก็ไปถึงที่สุดเหมือนกัน แต่ว่ามีอาการต่างกัน มีอาการต่างกันอย่างไร ปัญญาวิมุตตินี้มีสติสัมปชัญญะรอบอยู่เสมอเลย เมื่อเห็นอะไรพ้นขึ้นมา รู้ รู้ มันปล่อยมันวางง่าย คนที่เจโตวิมุตตินี่เห็นขึ้นมาแล้วไม่ได้ ต้องไปนั่งพิจารณา นี่ก็ไปได้เหมือนกัน ให้รู้จักจริตของเรา บางคนที่อาจจะไม่รู้จักว่ามันเป็นสมาธิด้วย เราเดินไปดูไป สมาธิคือความตั้งใจมั่นมันมีอยู่ในตัวของมันอยู่แล้ว ถ้าคนมีปัญญาไม่ต้องยาก ทำสมาธินี่พอเป็นรากฐานเฉย ๆ คล้าย ๆ ว่าเขาเรียนกัน มศ.๓ น่ะ ม.๖ นะ ได้ม.๖ ปุ๊บแล้วก็แยกไป จะไปเข้าตรงไหน ใครชอบอะไร ใครชอบเกษตรก็ไปเกษตร ใครชอบอะไรก็ไป มันแยกตรงนี้อย่างนี้ สมาธิก็เหมือนกันอย่างนี้ มันไปอย่างนี้ก็ไปถึงที่สุดของมัน"

อีกโอกาสหนึ่งหลวงพ่ออธิบายเรื่องวิปัสสนาไว้ว่า

"อาการที่พิจารณาออกจากความสงบเหล่านี้แหละเรียกว่าปัญญา เป็นวิปัสสนา ไม่ได้แต่งมันหรอก วิปัสสนานี้ถ้ามีปัญญามันเป็นของมันเอง ไม่ต้องไปตั้งชื่อมัน ถ้ามันรู้แจ้งน้อยก็เรียกว่าวิปัสสนาน้อย ถ้ามันรู้อีกขนาดหนึ่งก็เรียกว่าวิปัสสนากลาง ถ้ามันรู้ตามความเป็นจริงก็เรียกว่าวิปัสสนาถึงที่สุด เรื่องวิปัสสนานี้อาตมาเรียกปัญญา การจะไปทำวิปัสสนา จะทำเอาเดี๋ยวนั้น ๆ ทำได้ยาก มันต้องเดินมาจากความสงบ เรื่องมันเป็นเองทั้งหมดไม่ใช่เรื่องเราจะไปบังคับ ใช้จิตที่สงบนั้นพิจารณาอารมณ์ รูปบ้าง เสียงบ้าง กลิ่นบ้าง รสบ้าง โผฏฐัพพะบ้าง ธรรมารมณ์บ้าง ที่เกิดขึ้นให้มาพิจารณา ชอบหรือไม่ชอบต่าง ๆ นานาให้เป็นผู้รับทราบไว้ อย่าเข้าไปหมายในอารมณ์นั้น ถ้าดีก็ให้รู้ว่าดี ถ้าไม่ดีก็ให้รู้ว่าไม่ดี อันนี้เป็นของสมมุติบัญญัติ ถ้าจะดีจะชั่วก็เป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตาทั้งนั้น เป็นของไม่แน่นอน ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น อ่านคาถานี้ไว้ด้วย ถ้าทำได้อย่างนี้เรื่อย ๆ ไปปัญญาจะเกิดเอง อารมณ์นั้นเป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ทิ้งใส่ ๓ ขุมนี้ นี่เป็นแก่นของวิปัสสนา ทิ้งใส่ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ดีชั่วร้ายอะไรก็ทิ้งมันใส่นี่ ไม่นานเราก็จะเกิดความรู้ความเห็นขึ้นมา

ใน อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เกิดปัญญาอ่อน ๆ ขึ้นมา นั่นแหละเรื่องภาวนา ให้พยายามทำเรื่อย ๆ ให้รู้ความจริง เพื่อละ เพื่อถอน เพื่อความสงบ เมื่อหูได้ยินเสียงดูจิตของเรา มันผันผวนไปตามไหม มันรำคาญไหม เท่านี้เราก็รู้ ได้ยินอยู่แต่ไม่รำคาญ เอากันใกล้ ๆ มิได้เอาไกล เราจะหนีจากเสียงนั้น หนีไม่ได้หรอก ต้องหนีวิธีนี้จึงจะหนีได้ โดยเราฝึกจิตของเราจนมั่นอยู่ในสิ่งนี้ วางสิ่งเหล่านั้น สิ่งที่วางแล้วนั้นก็ยังได้ยินอยู่ ได้ยินอยู่แต่ก็วางอยู่ เพราะสิ่งเหล่านั้นถูกวางอยู่แล้ว มิใช่จะไปบังคับให้มันแยก มันแยกเองโดยอัตโนมัติ เพราะการละการวาง จะอยากให้มันไปตามเสียงนั้นมันก็ไม่ไป เมื่อเรารู้ถึงรูป เสียง กลิ่น รส ทั้งหลายเหล่านี้ตามเป็นจริงแล้ว เห็นชัดอยู่ในดวงจิตของเราว่า สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นสามัญลักษณะ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา หมดทั้งนั้น เมื่อได้ยินครั้งใดก็เป็นสามัญลักษณะอยู่ในใจ เวลาอารมณ์ทั้งหลายมากระทบได้ยินก็เหมือนไม่ได้ยินนั้น ไม่ใช่จิตของเราจะไม่มีการงาน สติกับจิตพัวพันคุ้มครองกันอยู่ตลอดกาลตลอดเวลา ถ้าทำจิตให้ถึงอันนี้แล้ว ถึงจะเดินไปทางไหน มันก็ค้นคว้าอยู่นี่ เป็นธรรมวิจัยหลักของโพชฌงค์เท่านั้นเอง มันหมุนเวียนพูดกับตัวเอง แก้ ปลดเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่มีอะไรจะมาใกล้มันได้ มันมีงานทำของมันเอง นี่เรื่องอัตโนมัติของจิตที่เป็นอยู่ ไม่ได้แต่งมัน"

รู้แจ้งเห็นจริง

หลายประเด็นที่ได้หยิบยกมากล่าว นับตั้งแต่เรื่องนั่งสมาธิ เดินจงกรม นิวรณ์ และอื่น ๆ ธรรมะทุกหมวดทุกหัวข้อ สรุปลงได้ที่อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป ไม่ควรจะเข้าไปยึดมั่นถือมั่น ดังคำที่หลวงพ่อชอบใช้มากที่สุด มันไม่แน่

"เรื่องปฏิบัตินี้ให้มองดูให้ลึก ลักษณะจิตเรามันเป็นอย่างไร ให้อยู่กับความรู้อันนี้เท่านั้น ทำไปอันนี้ มันได้ฐานแล้ว มันมีสติสัมปชัญญะรู้ตัวทั้งการยืน การเดิน การนั่ง การนอน เมื่อเราเห็นอะไรเกิดขึ้นมาก็ให้มันไป เราอย่าไปติดอย่าไปยึดมั่นถือมั่นมัน เรื่องชอบใจไม่ชอบใจ เรื่องสุข เรื่องทุกข์ เรื่องสงสัยไม่สงสัย นั่นก็เรียกว่ามันวิจารณ์ มันพิจารณา ตรวจตราดูผลงานของมัน อย่าไปชี้อันนั้นเป็นอันนี้ อย่าเลย ให้รู้เรื่อง เห็นสิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นกับจิตนั้น ก็สักแต่ว่าเป็นความรู้สึกเท่านั้นเอง เป็นของไม่เที่ยง เกิดขึ้นมาก็ตั้งอยู่ ตั้งอยู่ก็ดับไปก็เป็นไปเท่านั้น ไม่มีตัวไม่มีตน ไม่มีเราไม่มีเขา ไม่ควรยึดมั่นถือมั่นอันใดอันหนึ่งในสิ่งทั้งหลายเหล่านี้

เมื่อเห็นรูปนามมันเป็นเช่นนี้ตามเรื่องของมันแล้ว ปัญญาเห็นเช่นนี้มันก็เห็นรอยเก่า มันเห็นความไม่เที่ยงของจิต เห็นความไม่เที่ยงของร่างกาย เห็นความไม่เที่ยงของความสุขความทุกข์ ความรักความโกรธ มันไม่เที่ยงทั้งนั้น จิตมันก็วูบแล้วก็เบื่อ เบื่อกายเบื่อจิตอันนี้ เบื่อสิ่งที่มันเกิดมันดับ ที่มันไม่แน่อย่างนี้เท่านั้นแหละ จะไปนั่งอยู่ที่ไหนมันก็เห็น เมื่อจิตมันเบื่อก็หาทางออกเท่านั้น มันหาทางออกจากสิ่งทั้งหลายเหล่านั้น ไม่อยากเป็นอย่างนี้ไม่อยากอยู่อย่างนั้น มันเห็นโทษในโลกนี้ เห็นโทษในชีวิตที่เกิดมาแล้ว เมื่อจิตเป็นเช่นนี้ เราไปนั่งอยู่ที่ไหนก็เรื่อง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ก็ไม่มีที่จับต้องมันแล้ว จะไปนั่งอยู่โคนต้นไม้ก็ได้ฟังเทศน์จากพระพุทธเจ้า จะไปนั่งอยู่เขา

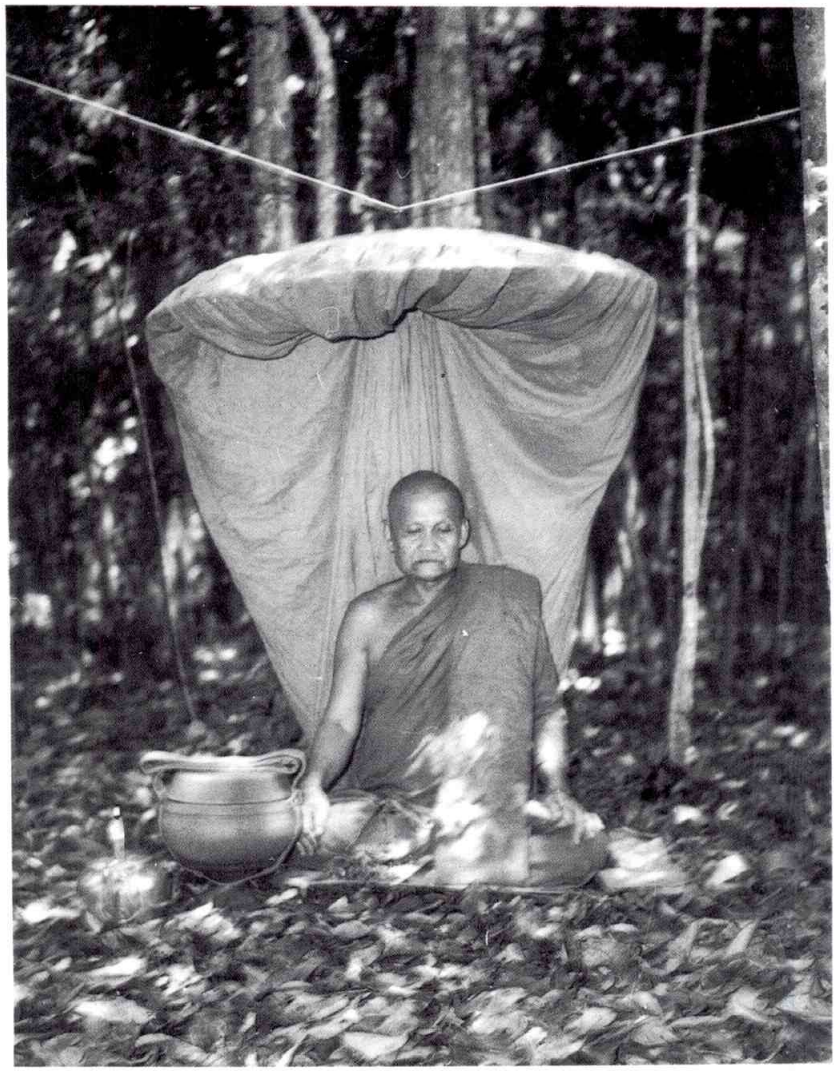

ก็ได้ฟังเทศน์จากพระพุทธเจ้า เห็นต้นไม้ทุกต้นมันจะเป็นต้นเดียวกัน เห็นสัตว์ทุกชนิดมันเป็นสัตว์อย่างเดียวกัน ไม่มีอะไรแปลกไปกว่านี้ มันเกิดแล้วมันก็ตั้งอยู่ ตั้งอยู่แล้วก็แปรไป ดับไป เหมือนกันทั้งนั้น

ฉะนั้นเราก็มองเห็นโลกนี้ชัดขึ้น เห็นรูปนามอันนี้ได้ชัดขึ้น มันชัดขึ้นต่ออนิจจัง ชัดขึ้นต่อทุกขัง ชัดขึ้นต่ออนัตตา ถ้ามนุษย์ทั้งหลายเข้าไปยึดมั่นถือมั่นว่ามันเที่ยงมันจริงอย่างนั้น มันก็เกิดทุกข์ขึ้นมาทันที มันเกิดอย่างนี้ ถ้าเราเห็นรูปนามมันเป็นของมันอย่างนั้น มันก็ไม่เกิดทุกข์เพราะไม่ไปยึดมั่นถือมั่น นั่งอยู่ที่ไหนก็มีปัญญา แม้เห็นต้นไม้ก็เกิดปัญญาพิจารณา เห็นหญ้าทั้งหลายก็มีปัญญา เห็นแมลงต่าง ๆ ก็มีปัญญา รวมแล้วมันเข้าจุดเดียวกัน เป็นธรรมะ เป็นของไม่แน่นอนทั้งนั้น นี้คือความจริง นี้คือสัจธรรม มันเป็นของเที่ยง มันเที่ยงอยู่ตรงไหน มันก็เที่ยงอยู่ตรงที่ว่า มันเป็นอยู่อย่างนั้น ไม่แปรเป็นอย่างอื่นเท่านั้นแหละ ก็ไม่มีอะไรมากไปกว่านั้น ถ้าเราเห็นเช่นนี้แล้ว มันก็จบทางที่จะต้องไป"

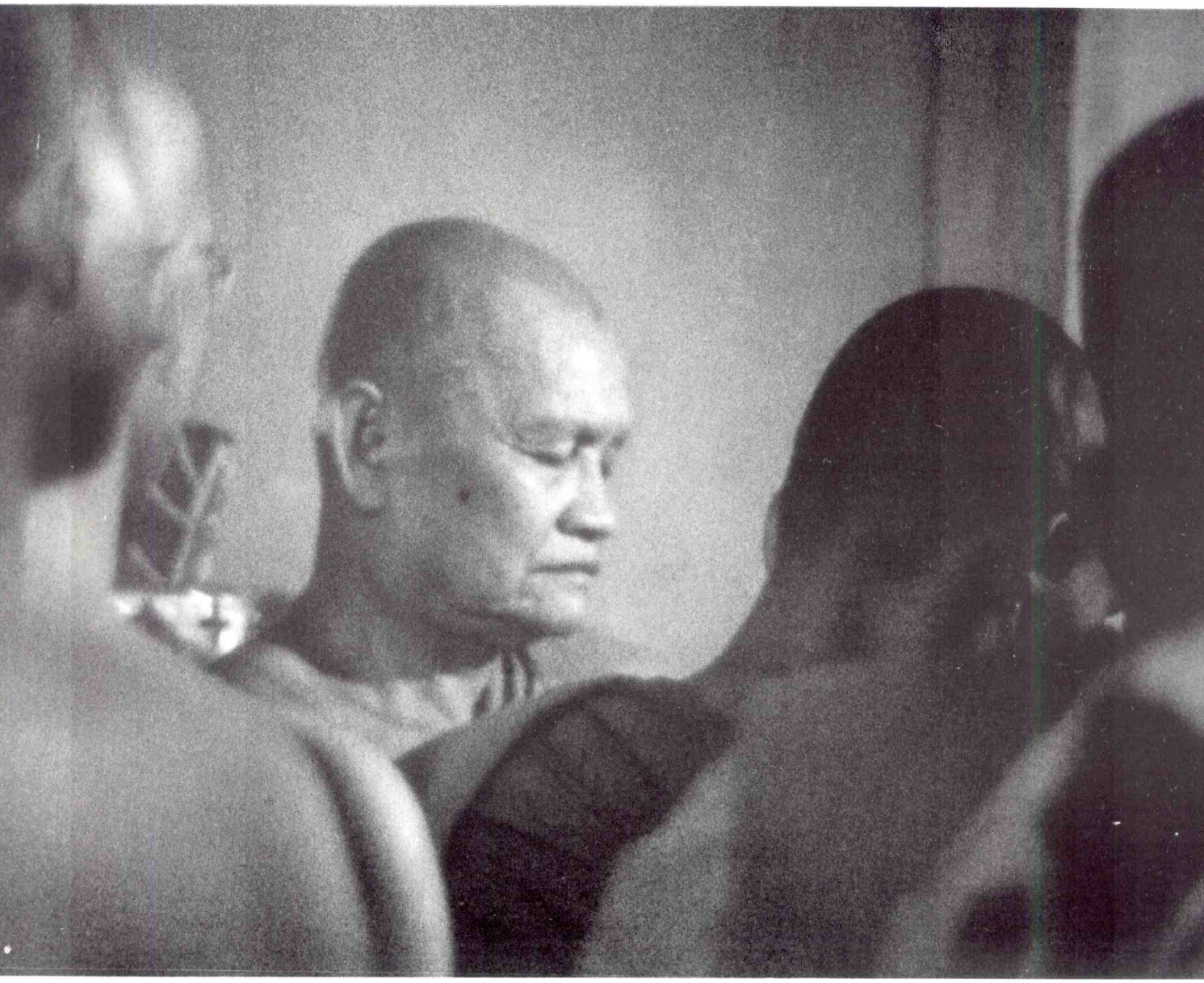

"ภิกขุ ผู้เห็นภัยในสังสาร
ผู้ใดเข้าใจธรรมะข้อนี้แล้ว
จะยืน จะเดิน จะนั่ง จะนอน ที่ไหนก็ตาม
จะเกิดความสลด เกิดความสังเวช
เกิดความรู้ตัว เกิดความไม่ประมาทอยู่นั่นแหละ"

สมณธรรม

ชีวิตพรหมจรรย์

ครูบาอาจารย์บางรูปมีลูกศิษย์ฝ่ายสงฆ์จำนวนมาก แต่ลูกศิษย์ฝ่ายคฤหัสถ์มีจำนวนน้อย หลายรูปก็ตรงกันข้าม บางรูปก็มีลูกศิษย์มากทั้งสองฝ่าย หลวงพ่อเป็นรูปหนึ่งในกลุ่มสุดท้ายนี้ที่น่าสังเกตก็คือ ท่านให้ความสำคัญแก่ศิษย์นักบวชมากกว่าแก่ญาติโยมอยู่เสมอ ตลอด ๒๕ พรรษาที่ท่านได้บริหารวัดหนองป่าพงในฐานะเจ้าอาวาส หลวงพ่อได้ถือการฝึกสอนพระภิกษุสามเณรเป็นงานหลัก เพราะท่านตระหนักดีว่า ความเจริญของพระพุทธศาสนาอยู่ที่คุณธรรมในจิตใจของชาวพุทธมากกว่าอย่างอื่น ในเมื่อพระสงฆ์เป็นผู้ที่กล้าเสียสละความสุขทางโลก เพื่อแสวงหาธรรมด้วยความตั้งใจจริง หลวงพ่อจึงเห็นพระเณรเป็นผู้ที่ท่านควรเอาใจใส่เป็นพิเศษ อนึ่ง ท่านเห็นว่าการอบรมสั่งสอนคฤหัสถ์เป็นหน้าที่ที่สำคัญของครูบาอาจารย์ก็จริง แต่ถ้าทุ่มเทมากไป เวลาที่อยู่กับสงฆ์ก็น้อยลง ทำให้พระภิกษุสามเณรที่บวชใหม่รู้สึกขาดความอบอุ่น ขาดการอบรม ซึ่งย่อมมีผลกระทบต่อการประพฤติปฏิบัติของหมู่สงฆ์ ฉะนั้น แม้ในสมัยหลัง ๆ เมื่อสังขารท่านชราแล้ว และหลวงพ่อให้เวลาแก่ญาติโยมค่อนข้างมาก ท่านก็ยังให้เกียรติและความสำคัญแก่นักบวชเป็นอันดับแรกอยู่นั่นเอง

จะขอเล่ารายละเอียดเกี่ยวกับการอบรมพระภิกษุสามเณรที่วัดหนองป่าพง เริ่มด้วยโอวาทที่หลวงพ่อให้แก่นาคผู้ขอเข้าหมู่สงฆ์

โอวาท – ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง

"เมื่อมีความเลื่อมใสมาบวชแล้วในวัดหนองป่าพงนี้ บวชยาก บวชลำบาก ก็ไม่ใช่ว่าอะไรหรอก คืออยากจะทำให้ดีน่ะแหละ ที่พวกเธอทั้งหลายมุ่งเข้ามาบวชนี้ ก็มุ่งอยากจะบวชดี ประพฤติดีปฏิบัติดี ถ้ามีศรัทธาเราต้องใช้เวลา เวลานี้เป็นสิ่งสำคัญ เวลานี้เป็นเครื่องพิสูจน์ว่า มันเป็นยังไงไหม บางทีก็อยากจะบวช แต่มันนานกว่าจะได้บวช ก็เลยไม่อยากจะบวช บางทีก็อยากจะบวชอยู่ที่นี่ก็อุตส่าห์ทน หรือบางทีก็หนีไปบวชที่อื่น เราก็ไม่ว่า เพราะเราพูดเสมอว่า การบวชนี้ไม่ใช่ว่าบวชเล่น ถึงแม้เราบวชเจ็ดวัน หรือเดือนหนึ่งก็ตามที หรือบวชเพื่ออุทิศต่อพระศาสนาขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเรา ไม่ใช่บวชแข่งขันกัน ไม่ใช่บวชเล่น

การบวชนี้ทำได้ง่าย เอาลูกมาแล้วก็เอามาเถอะ ทำกันง่าย ๆ สบาย ๆ ไม่มีอะไร ฉะนั้นบางคนก็บางทีสองปีก็มีสามปีก็มี จึงจะได้บวชเป็นเณร บวชเป็นนาค แล้วก็เรียกว่า ต้องมาฝึก ฝึกบวช ผู้ที่ฝึกบวชก็ต้องมาอยู่กับพระ ดูแลพระ รู้จักถวายของพระ รู้จักเรื่องของพระว่าเป็นอยู่ด้วยวิธีใด ให้คุ้นเคย ให้รู้จักเสียก่อน ให้ฝึกหัดการเย็บผ้า การย้อมผ้า การรักษาผ้า การรักษาบาตร สารพัดอย่าง จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ เภสัช ที่พระอาศัยน่ะท่านทำอย่างไร เป็นอย่างไร เมื่อเราเห็นชัดด้วยตนเองแล้ว เราก็ต้องใจชอบแล้ว จะบวชอยู่แล้ว อันนี้ก็เป็นเหตุ

เมื่ออะไร ๆ ก็เป็นแล้ว ก็มาบวชเข้าไปเป็นเณร จะได้เอาบาตรใส่มือให้ จะได้ห่มผ้าเรียบร้อย เข้าไปบิณฑบาตในบ้าน ผ้านี้เป็นของใช้ของพระพุทธเจ้า ลองซิ พรุ่งนี้น่ะจะห่มผ้าเข้าไปบิณฑบาต เรียกว่าเขาตักบาตรให้... ให้ข้าวสุกเราด้วย แล้วก็ไหว้เราด้วยสารพัดอย่าง คนเฒ่า ๆ แก่ ๆ น่ะ หัวหงอกหัวขาว จะต้องไหว้เพราะอะไร เพราะว่าอำนาจของผ้ากาสาวพัสตร์นี้ ผ้ากาสาวพัสตร์นี้มีอำนาจที่สุด ถ้าหากเราใช้ไม่ถูกทางแล้ว เสียคน คนตามบ้านไปห่มผ้าเป็นบ้าเลย ใส่เข้าบ้านไหน เขาว่าบ้าทั้งนั้น

ทีนี้ถ้าเราบวชมีครูบาอาจารย์ เราก็ต้องเป็นคนดี เป็นผู้มีจรรยา เป็นผู้ใกล้ชิดพระพุทธเจ้า ถ้าเราห่มผ้าย้อมฝาดนี้แล้ว อะไร ๆ เขาบูชา เขาน้อมไหว้ทุกสิ่งสารพัด อันนี้เป็นอำนาจธงชัยของพระพุทธเจ้า ให้เรารู้จัก

ฉะนั้นเธอทั้งหลาย เมื่อบวชเข้ามาแล้ว ห่มผ้ากาสาวพัสตร์แล้ว ให้สลดสังเวช ถึงแม้ว่าจะบวชคราวเดียว ๙ วัน ๑๐ วัน ๒๐ วันก็ตามทีเถอะ ให้ตั้งใจดี ๆ การบวชการบรรพชาในพุทธศาสนานี้ คำสอนอย่างอื่นนั้น มากมายหลายอย่าง แต่ว่าคำสอนในวันนี้ เฉพาะการบรรพชาในวันนี้นะไม่มาก ทำตามพระโบราณาจารย์ของเราที่ท่านทำไว้ ให้เราเรียนกรรมฐาน เช่นว่ากรรมฐานทั้งห้า คือ เกสา โลมา นะขา ทันตา ตะโจ ฟังท่านพูดแล้วดูเป็นของเล่น ๆ แต่ถ้าเราพิจารณาให้ดีแล้ว มันเป็นของลึกซึ้งทีเดียว ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ทั้ง ๕ นี้ พระกรรมฐานที่เกิดแล้วพร้อม ที่เราเกิดมามีกรรมฐานแล้ว แต่เราไม่รู้จัก จำเป็นต้องเรียนมูลกรรมฐานนี้ เพื่อเป็นปากเป็นทางแห่งการประพฤติปฏิบัติเดินตรงไปสู่นิพพาน นี่เป็นสัมมาทิฏฐิ ท่านให้เรียนมูลกรรมฐานนี้แล้วเอาไปพิจารณา

ฉะนั้นวันนี้พวกเธอจึงเรียนพระกรรมฐาน เป็นภาษามคธดังต่อไปนี้ ว่าตาม เกสา โลมา นะขา ทันตา ตะโจ บางคนเขาว่า เขามีแล้วเรียนไปทำไมใคร ๆ ก็รู้จัก แต่ความจริงมันไม่รู้จัก ไม่รู้จักผม ไม่รู้จักขน ไม่เห็นผมเจ้าของตามความเป็นจริง ไม่เห็นขนตามความเป็นจริง ไม่เห็นเล็บตามความเป็นจริง ไม่เห็นฟันตามความเป็นจริง ไม่เห็นหนังตามความเป็นจริง เรื่องเห็นนี้ผมนี่นะเกิดขึ้นมา ตามเป็นจริงมันก็น่าอุจาดเหมือนกันนะ มันเกิดมาจากไหน มันดูดกินน้ำเหลืองที่เกิดมาเป็นผมขนนี้ก็เหมือนกัน สิ่งทั้งห้าประการนี้ไม่น่าสดใสนะ แต่พวกเราไม่ค่อยเห็น ที่เขาแต่งกันทุกวันนี้มันแต่งที่มันบกพร่อง แต่งที่มันไม่สวย ก็เพราะมันสกปรกมากที่สุดแหละ เขาจึงไปแต่งเพื่อให้มันดี

ความเป็นจริง ผมมันจะสวยอะไรไหม ไม่มีเรื่องสวยหรอก มันจะสะอาดไหม ไม่มีเรื่องสะอาด จับผมมาขมวด ๆ แล้วทิ้งไว้ข้างทางใครจะหยิบเอาไหม หนังนี้ถลกมันขึ้นมาเอาทิ้งไว้ข้างถนน ไปบิณฑบาตพรุ่งนี้ใครจะหยิบเอาไหม นี่คือความจริงมันเป็นอย่างนี้ เรามาแต่งผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ให้มันสวยสะอาด พวกเราจึงเป็นคนหลง ไม่รู้จักสิ่งเหล่านี้ตามความเป็นจริง ฉะนั้นเมื่อบวชเข้ามานี้ ก็ให้ยกสิ่งทั้งห้าอย่างนี้ขึ้นมา ผมนี่มันไม่สวย ขนก็ไม่สวย เล็บก็ไม่สวย ฟันมันก็ไม่สวย หนังมันก็ไม่สวย แต่ว่าเขาเอาแป้งเอาอะไรประให้มันสวยทั้งนั้นแหละ ฉะนั้นเราจึง

หลงกัน ไม่เห็นตามความเป็นจริง อะไรทั้งหลายที่ถูกปกปิดไว้ไม่ให้โผล่ขึ้นมา เราก็ไม่เห็น

ท่านจึงทำการสอนให้มันแจ้ง สาธิตให้มันแจ้ง ขาวสะอาด เกสา โลมา นะขา ทันตา ตะโจ มันเป็นอะไรยังไง ให้มันชัด ให้เอากรรมฐานทั้งห้านี้ไปพิจารณาดู หนังเป็นยังไง ที่มันหุ้มร่างกายของเราอยู่ที่นี่ ถ้าเราฉีกหนังออกเหลือแต่เนื้อหุ้มกระดูก มันจะสวยตรงไหนล่ะ ทั้งหลายเหล่านี้ เมื่อดูไปถึงที่สุดของมันแล้ว มันไม่สวยอย่างนั้น ในก้อนนี้อาศัยผม ขน เล็บ ฟัน หนัง มันเป็นของไม่แน่นอนทั้งนั้น แต่เรานี้มันชอบหลงที่เขาตกแต่งผม ตกแต่งเล็บ ตกแต่งสารพัด คือของไม่สวยทำให้มันสวยขึ้นมา แล้วก็หลงกัน มันเห็นไม่ชัด มันก็หลง อย่างปลามันกินเบ็ดน่ะเห็นไหม ความเป็นจริงปลามันไม่กินเบ็ดหรอก มันกินเหยื่อ ถ้ามันเห็นเบ็ดจริง ๆ แล้ว มันไม่กินหรอกปลาน่ะ ไปเกี่ยวปากมันลองซิ เพราะมันไม่รู้นี่

พวกเราทั้งหลายก็เหมือนกัน ถ้าเห็นผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ตามความเป็นจริงแล้ว ไม่เอานะ จะแบกไปทำไม ไม่เอาแน่ คนที่ไปติดเพราะหลง หลงว่าไอ้ผม ไอ้ขน ไอ้เล็บ ไอ้ฟัน ไอ้หนังมันเป็นของเลิศ ของประเสริฐ เป็นของสวยทั้งนั้นแหละ เหมือนกับปลานะที่ว่ามันกินเบ็ด ความจริงมันกินเหยื่อ แต่ไม่รู้เรื่อง พอกินเข้าไปแล้วเบ็ดก็เกี่ยวปากมัน อยากจะออกขนาดไหน มันก็ออกไม่ได้ มันติดแล้วนี่ เราก็เหมือนกัน เกสา โลมา นะขา ทันตา ตะโจ เมื่อเห็นมัน ชอบมัน หลงเข้าไปติดเบ็ดอันนั้น เมื่อรู้สึกตัว มันก็เกาะปากแล้ว จะออกก็ออกยาก มันห่วงลูก ห่วงสมบัติ ห่วงอะไรสารพัดอย่าง เลยไม่ได้ไปไหน อยู่อย่างนั้นแหละจนตาย มันถูกเบ็ดเกี่ยว มันไม่รู้ เหมือนกับปลาที่มันหลงน่ะ ไม่รู้จักเหยื่อ ไม่รู้จักเบ็ด ถ้ามันรู้จักเบ็ดจริง ๆ แล้ว ก็ไม่กินเบ็ดเท่านั้นแหละ

อันนี้ก็เหมือนกัน เราไปติดในโลกเพราะเห็นทั้งห้าประการนี้ว่ามันสวย มันเลิศ มันประเสริฐ มันถึงอยู่กัน จึงไปชอบสิ่งที่สลดสังเวชสยดสยองทั้งหลายเหล่านั้น ความจริงมันเป็นเรื่องนิดเดียว ไม่ใช่มาก เรื่องเบ็ดมันเกี่ยวปากปลาเท่านั้นแหละ ให้เอาไปคิดดูให้มันดี ๆ เมื่อพิจารณาย้ำไปย้ำมา เห็นชัดแล้วมันจะมีความสบายใจ ถึงแม้ว่าสึกไปเพราะความจำเป็น อันนี้มันก็จะระวัง ระวังว่ามันจะเกี่ยวปากเอา อันนี้จะได้ความสงบ เมื่อเราสึกไปก็ดี บวชต่อไปก็ดี ให้มีความสงบ เพราะเห็นธรรมอย่างแท้จริงว่ามันเป็นอย่างนี้ ดังนั้น ถึงแม้ว่าจะมีเวลาน้อยก็ช่างมันเถอะ พยายามพิจารณา อย่าประมาท อันนี้เป็นกรรมฐานโดยย่อที่เธอทั้งหลายจะต้องเรียนให้รู้ให้กลัว ถ้าคนไม่กลัวก็เพราะมันไม่รู้จักอะไร ๆ นั่นเอง

เมื่อเธอบวชเข้าในพุทธศาสนาแล้ว จงเชื่อฟังครูบาอาจารย์แนะนำพร่ำสอน เคารพคารวะ กลัวพระพุทธเจ้า กลัวกฎของพระพุทธเจ้าของเรา คือศีล ศีลนี้เป็นกฎหมายของพระที่ท่านห้ามไว้ทุกอย่างแล้ว ของเณรท่านก็ห้ามไว้แล้ว จะต้องพยายามที่สุดให้กลัวอย่างนั้น กลัวความผิด กลัวบาป กลัวกฎของพระพุทธเจ้าที่ตรัสห้ามไว้ พวกเธอทั้งหลายจะอยู่ด้วยความสงบสุขอยู่ด้วยความไม่ประมาท ถ้าเราพิจารณาอยู่เสมออย่างนั้น ต่อนี้ไปจะมอบผ้าจีวร ผ้าย้อมฝาดให้ ซึ่งเป็นธงชัยของพระอรหันต์เจ้า ไปห่มข้างนอก ห่มเป็นปริมณฑล ทั้งสบง ทั้งจีวร ให้งดงาม”

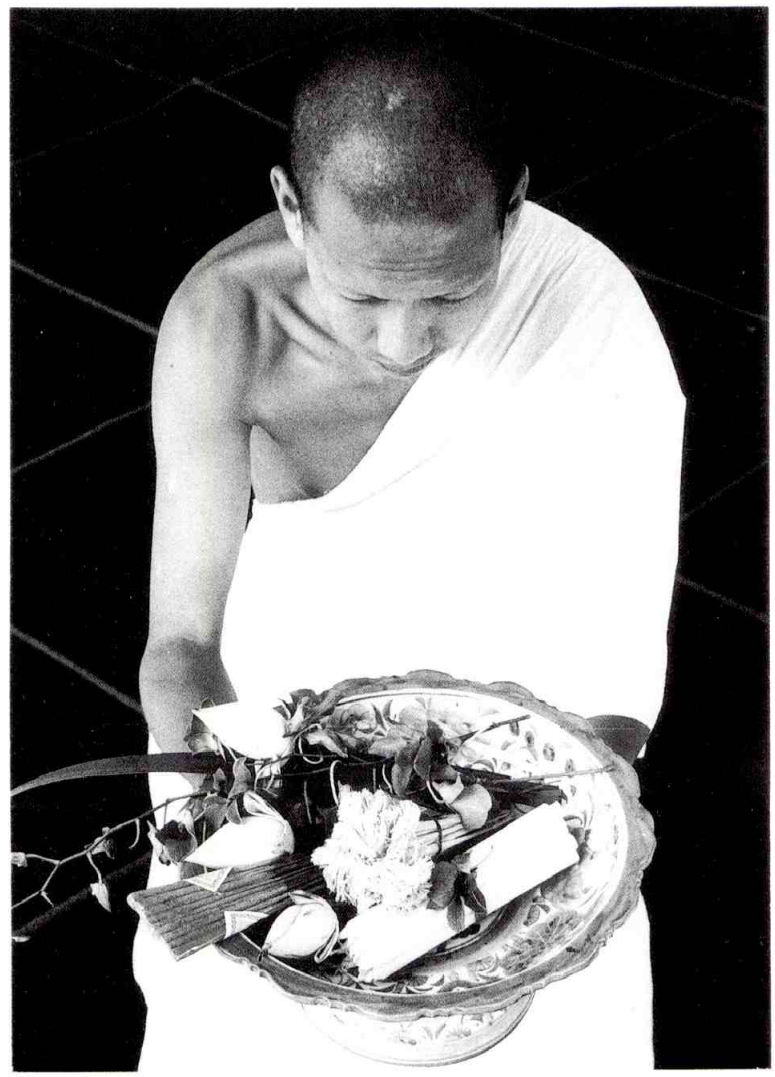

บวชเพื่ออะไร

> "เมื่อได้ศรัทธาแล้ว ย่อมเห็นตระหนักว่า การครองเรือนคับแคบเป็นทางมาแห่งธุลี (กิเลส) บรรพชาเป็นทางปลอดโปร่ง การที่ฆราวาสจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์โดยส่วนเดียวดุจสังข์ขัด ไม่ใช่ทำได้ง่าย อย่ากระนั้นเลย เราพึงปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ออกบวชเป็นบรรพชิต"

สมัยก่อนชายไทยเมื่อมีอายุครบ ๒๐ ปี พ่อแม่ผู้ปกครองก็จะจัดการให้ได้อุปสมบทตามประเพณี ครอบครัวไหนมีลูกชายได้บวช พ่อแม่ก็ภาคภูมิใจ ถือว่าได้เกาะชายจีวรขึ้นสวรรค์ ลูกชายที่บวชก็ถือว่าได้ทดแทนบุญคุณของพ่อแม่ นอกจากนั้นการบวชยังเป็นคุณวุฒิแถมพิเศษสำหรับผู้ชายที่ต้องการมีคู่ครองเป็นหลักเป็นฐานอีกด้วย จนดูเหมือนจะมีสูตรสำเร็จของการดำเนินชีวิตของผู้ชายไทยสมัยก่อนว่าจะต้องเรียนจบ มีงานการทำเป็นหลักแหล่ง บวชเรียนแล้วอีกด้วย จึงจะถือว่าเป็นผู้พร้อมที่จะก้าวไปสู่ชีวิตครอบครัว คนโบราณเขาเรียกผู้ที่ได้ผ่านการบวชแล้วว่าเป็นคน "สุก" ส่วนผู้ที่ยังไม่ได้บวชแม้จะได้ผ่านขั้นตอนอื่น ๆ ของชีวิตมาครบเครื่องก็ยังถือว่าเป็น

คน "ดิบ" อยู่นั่นเอง

ในปัจจุบันการปฏิบัติตามประเพณีการบวชของผู้ชายไทยนับว่าลดน้อยลงไปมากทีเดียว ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ แต่สาเหตุสำคัญอันหนึ่ง น่าจะมาจากการขาดความเข้าใจอย่างถ่องแท้มาตั้งแต่แรก ถึงจุดมุ่งหมาย หรือวัตถุประสงค์อันแท้จริงของการบวช ซึ่งไม่ใช่สักแต่ว่าทำตามประเพณี สมัยปัจจุบันจึงหาผู้มีความศรัทธาในการออกบวชเพื่ออานิสงส์จริง ๆ ได้ยาก "บวชเพื่ออะไร" คนที่ยังไม่ได้บวชอาจจะสงสัย แม้คนที่บวชแล้วบางคนก็อาจจะยังไม่กระจ่าง มีคำตอบที่แจ่มแจ้งชัดเจนที่สุดในโอวาทสั้น ๆ ของหลวงพ่อดังนี้

"เราบวชเข้ามา ไม่ใช่ว่าจะมักใหญ่ใฝ่สูง ปฏิบัติเป็นนั้นเป็นนี้ บวชมาเพื่อให้หมดทุกข์ในใจของเรา ถ้าอยากเป็นนั้นเป็นนี้มันทุกข์ ไม่ให้เป็นอะไร พระนิพพานก็ไม่ต้องอยากไป ปฏิบัติอยากจะไปพระนิพพานมันก็เป็นทุกข์เข้าไปอีก คนเราไม่รู้จัก จะต้องฟังคำครูบาอาจารย์แล้วเอาไปพิจารณา ทำอยู่ในนี้มันไม่ไปไหนหรอก ฉะนั้นการบวชในที่นี้ก็เรียกว่า บวชกันให้มีเหตุผล จะบวชสามเดือน ก็ต้องมาปรึกษากันพอสมควร ว่าบวชอะไร เพื่ออะไร บวชเดี๋ยวนี้มันไม่ได้อะไร โง่ก็ไม่อยากทิ้งของชั่ว ชอบเอาความชั่วไว้ในใจ แต่ธรรมะช่วยเปิดได้ เปิดให้เห็นความชั่ว เห็นความผิด แต่ปุถุชนคนหนาเราช่วยปิดความชั่ว ช่วยปิดความชั่วของตัวไว้ไม่ให้ใครรู้ มันต่างกันอย่างนี้ คนมีกิเลสตัณหาอยู่ มันก็เป็นอย่างนั้น"

สำหรับการบวชนั้น หลวงพ่อมีหลักของท่านว่า "บวชง่ายสึกง่าย บวชยากสึกยาก" ฉะนั้นที่วัดหนองป่าพงจึงมีระเบียบในการบวช และมีขั้นตอนต่าง ๆ ซึ่งทำหน้าที่คัดเลือกคนที่มีนิสัยปัจจัยพอที่จะอบรมให้เป็นนักบวชได้ คือก่อนจะบวชพระ จะต้องผ่านการฝึกหัดอบรมในฐานะเป็นปะขาวและเณรมาก่อนตามลำดับ เพื่อเรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากับการที่จะอยู่ในวัดอย่างนักบวช รู้เรื่องพระวินัยพอเป็นพื้นฐาน และขัดเกลานิสัยหยาบ ๆ ออกเสียบ้างก่อนที่จะห่มผ้าเหลือง ระยะเวลาในการฝึกหัดก็แล้วแต่บุคคล อาจจะหลายเดือนหรือเป็นปี พระอาจารย์จันดีพูดถึงตอนที่ท่านมาอยู่วัดหนองป่าพงใหม่ ๆ ว่า

"ตอนแรกก็นึกอยากบวชเร็ว ๆ แต่ท่านก็อธิบายให้ฟังถึงเรื่องการฝึกหัดสำหรับคนใหม่ แต่ว่าอันนี้คงจะเป็นอุปนิสัยของแต่ละบุคคลก็ไม่รู้ บางคนอาจจะฟังเข้าใจ บางคนก็ฟังไม่เข้าใจ แต่ช่วงนั้นผมรู้สึกว่าเข้าใจ ในขณะที่เพื่อน ๆ บางคนฟังไม่ค่อยเข้าใจทั้ง ๆ ที่ฟังด้วยกัน ท่านอธิบายถึงการบวช การปฏิบัติ แรก ๆ ท่านก็ดุหน่อยหนึ่งว่า พวกพ่อขาวกลุ่มนี้นะมันอยู่นานได้เท่าไร กี่เดือนแล้ว จะยังไม่บวชให้หรอก พวกนี้ต้องเอาไว้เหมือนทหาร ก็ท่านรู้นี่ ทหารเขาฝึกกันถึง ๖ เดือน มาเป็นทหารล้มลุกคลุกคลาน เรามาเป็นทหารของพระพุทธเจ้าก็ต้องมีการผ่านการฝึกเสียก่อน ฝึกหัดเสียก่อน ฝึกหัดหลายเดือนหรืออาจจะเป็นปีก็ได้ถ้ามันไม่ดี ท่านพูดอย่างนี้ ถ้าคนอยากบวชมาก ก็กำลังใจไม่ค่อยดีเหมือนกัน คือแต่ก่อนท่านจะมุ่งเอาคุณภาพมากที่สุด ท่านไม่แคร์ใครทั้งนั้นที่มาอยู่ เพื่อหยั่งดูศรัทธาของผู้มาบวชด้วย

ผมมาอยู่ใหม่ ๆ ไม่มีใครพูดด้วย นี้เป็นลักษณะของการสอนอย่างหนึ่ง ที่จะบ่งให้รู้ว่าคนที่

เข้ามานั้นมีความฉลาดหรือโง่ มันแสดงออกมาให้เห็นทันที ฉะนั้นตอนเข้ามาใหม่ ๆ ถึงมีเพื่อนหลายคน บางทีก็ทนไม่ได้ อยู่ได้สองวันก็เลยไป ท่านก็ไม่ได้สนใจใคร ใครจะไปก็ไป ใครจะอยู่ก็อยู่ ไม่ได้สนใจทั้งสิ้น ผมมาเป็นโยมอยู่ตั้งหลายวัน ร่วมสิบวันไม่มีใครพูดด้วย พระเณรไม่บอกไม่สอน ไม่ใช้อะไรทั้งสิ้น เราก็คิดว่าเอ๊ะ ทำไมท่านถึงปล่อยไว้อย่างนี้นะ ท่านปล่อยทิ้ง บางทีมันทุกข์ใจขึ้นมา คิดอยากจะกลับบ้านดีหรือไม่ดีนะ คิดว่าไม่มีใครสนใจเรา ดูจากท่าทีลักษณะภายนอกของท่าน ที่นี้ผมมาพิจารณาดูตัวเอง เออ ลักษณะการสอนอย่างนี้มันก็ดีเหมือนกัน มันจะรู้อุปนิสัยของคนได้ง่ายเร็วขึ้น ถ้าคนฉลาดสังเกตดูครูบาอาจารย์หรือลูกศิษย์ปฏิบัติ อุปัฏฐากครูบาอาจารย์สังเกตดูสักสองสามวัน ก็อาจจะพยายามทำได้ แต่บางคนมันไม่เป็นเลยนี่ อยู่นานเท่าไรก็ยังไม่เป็น ดังนั้น หลวงพ่อถึงบอกว่าบางคนเข้ามาแล้วทำไมท่านถึงไม่บวชให้ง่าย ๆ แต่บางคนมาทีหลังไม่นานเท่าไร ก็บวชให้ก็มีเหมือนกัน นี่ก็แสดงว่าคนฉลาดกับคนไม่ฉลาดมันต่างกัน ความรู้พื้นฐาน ภูมิปัญญามันต่างกัน ถ้าคนไหนฉลาดมันก็เร็วหน่อย มันคล่องตัว ทำอะไรได้เรียบร้อยหมด บางคนมาตั้งปีสองปีก็ยังไม่ได้บวชให้ เพราะมันยังไม่เป็น ไม่คล่องตัวนี่ ถ้าทนได้ก็ทนไป ถ้าทนไม่ได้ก็แล้วไป ท่านไม่ง้องอนใครทั้งสิ้น ช่วงที่ผมมาอยู่ เพื่อนที่มารุ่นเดียวกันหลายคนที่จัดว่าอยู่ในลักษณะเบื่อโลก อันนี้ผมเห็นมากับตัวเอง ผมก็เลยมานึกถึงว่าหลวงพ่อท่านเห็นมามากแล้ว ท่านก็เลยปล่อยไว้อย่างนี้เอง บางคนมาแรก ๆ บอกว่าผมนี้เบื่อโลก เบื่อ ไม่เอาแล้วทุกสิ่งทุกอย่าง มาด้วยศรัทธาก็จริงอยู่ แต่ว่าถ้าไม่ประกอบด้วยปัญญา พอเข้ามาแล้วมาเจอข้อวัตรระเบียบต่าง ๆ ได้วันเดียวเท่านั้น พอวันที่สองจิตใจเปลี่ยนแล้ว เปลี่ยนออกไป บางคนก็ไม่ลาครูบาอาจารย์ หนีไปเลย บางคนมาอยู่หลายวัน โกนหัวให้เรียบร้อยแล้วก็ยังเปลี่ยนใจได้ หนีไปทั้งโกนหัวก็มีเยอะเลย ขนาดผมมาอยู่เจอเยอะแยะเหมือนกัน นี่มันทนไม่ได้"

สำหรับพระอาจารย์เรืองฤทธิ์ ซึ่งมุ่งหน้ามาที่วัดหนองป่าพงเพื่อขออุปสมบทกับหลวงพ่อเมื่อยี่สิบกว่าปีที่แล้วก็ได้พบกับการต้อนรับชนิด "ตัดไม้ข่มนาม" ที่ทำให้ท่านรู้สึกสะอึกตั้งแต่วันแรก เพราะหลวงพ่อปฏิสันถารกับท่านว่า

"หน่าจั่งซี่บ้อ สิมาบวช"

(หน้าอย่างนี้หรือจะมาบวช)

หลวงพ่อเคยเล่าถึงบางคนที่อยากบวชมาก คอยถามอยู่เรื่อย "เมื่อไหร่จะบวชให้ผม" ถ้าอย่างนี้ท่านจะบอกว่า "เฮ้ย! อย่าบวชเลย" อยู่ไปอีกสี่ห้าวันก็ถามอีกแล้ว ท่านก็บอกว่า "เออ! อยู่นั้นแหละ" เลยไม่ได้บวชสักที แต่ถ้าคนไหนเฉย ๆ ถึงเวลาอันสมควรท่านก็จะจัดการบวชให้

ได้บวชสมปรารถนาแล้วทำอย่างไร จะเป็นพระที่มีคุณภาพนั้นแสนยาก สารพัดที่จะต้องเรียนต้องรู้ โอวาทที่หลวงพ่ออบรมผู้บวชใหม่ต่อไปนี้คงช่วยให้มองเห็นตามที่ท่านเคยพูดบ่อย ๆ ว่า

"การบวชนั้นไม่ยาก แต่บวชแล้วนี้ซิยาก"

โอวาท – จะเอาตามปรารถนาไม่ได้
(หลวงพ่อให้โอวาทแก่พระบวชใหม่)

"คนเราทุกคนชอบตามใจตัวเอง แต่ว่ามาบวชอยู่ที่นี่ จะทำอะไรตามใจเราไม่ได้ เรามาฝึก การเป็นพระก็ต้องทำตามสิ่งที่จะให้เป็นพระ ฉะนั้น การประพฤติปฏิบัตินี่ ต้องเริ่มตั้งแต่การบวชเข้ามาเป็นนาคแล้ว แต่บางคนก็หนีไปกลางคืนเลย ไม่บอก อย่างนี้ก็เต็มที แต่ว่ามันเต็มทีกับคนที่มีกำลังน้อย คนที่มีศรัทธามากไม่เต็มทีละ หนักก็ทน ทุกข์ยากลำบากก็ทน อยู่ด้วยการอดทน ไม่ใช่ว่าบวชเข้ามาทำตามใจเรา

การบรรพชาคือ การถือบวช เป็นอุบายเว้นจากการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ถ้าเรามาบวชจะพยายามให้ได้กินดี นั่งดี นอนดี ไม่ใช่แล้ว ตรงนี้ไม่ใช่ที่อย่างนั้น ถ้าต้องการเช่นนั้นก็อยู่ในเพศฆราวาส หากินเอาเองก็ได้ ที่เรามาอยู่ที่นี้อาศัยคนอื่นเขาเลี้ยง แม้กุฏิที่อยู่ก็อาศัยคนอื่นเขา ผ้านุ่งผ้าห่มก็อาศัยคนอื่นเขา อาหารการขบฉันก็อาศัยคนอื่นเขา เราจะเอาตามปรารถนาของเราไม่ได้

ฉะนั้น พวกเราทั้งหลายก็เหมือนกัน สารพัดอย่าง สิ่งที่เป็นมานี้ ทุกสิ่งทุกอย่างเมื่อเราจะละมันจริง ๆ น่ะ มันเสียดายนะ ฉะนั้น ข้อวัตรอย่างดีที่พระพุทธเจ้าของเราสอนให้ปฏิบัตินั้น มันขัดเกลากิเลส แต่ว่าเราแยกกิเลสกับตัวเราออกไม่ได้ เอากิเลสมาเป็นเรา เอาเรามาเป็นกิเลส ไม่รู้เรื่องว่าจะลงตรงไหนจะทำอะไรกัน จะทรมานกิเลส มันก็มาถูกเรา เลยไม่ได้ทำกัน จึงต้องตั้งข้อวัตรปฏิบัติขึ้นมา ให้มีการทรมาน เพื่อบรรลุธรรม ทุก ๆ ปีก็จะอบรมกันอย่างนี้เรื่อยไป

นี่แหละการบวชไม่ใช่ของง่าย เป็นของยาก เราที่อยู่ข้างนอกพูดไม่ถูกคอเท่านั้น คนมาบวชเพราะความผิดหวังนี่ เดินเข้ามาเราก็รู้จัก ผิดหวังทำไม นึกว่าทางนี้มันจะสบาย เข้ามาบวชในวัดหนองป่าพง ยิ่งบีบเข้าไปอีก จนอยู่ไม่ได้ มันเป็นเรื่องอย่างนี้ ไม่ใช่ว่าทุกข์แต่คนอื่น ผมก็ทุกข์มาเหมือนกัน แต่ว่ามันมีจิตใจเด็ดเดี่ยว ทุกข์ก็ไม่ยอม ไม่รู้ว่ามันมีมาอย่างไรก็ไม่รู้ ทุกข์แสนทุกข์ แต่ว่าตัวที่ไม่ยอมนั่นมันมี เรื่องทุกข์น่ะคิดไปบางครั้งก็สนุกสนานไปด้วย ว่ามันทุกข์หลาย ลำบาก

ฉะนั้นเมื่อบวชมาแล้วก็ให้ปลูกศรัทธาดี ๆ ให้ปลูกศรัทธามาก ๆ เตรียมตัวไว้ แต่บวชเข้ามาแล้วศรัทธามันพัง คือไม่รู้จักนั่นเองแหละ เราคิดว่ามันจะดี มันจะสงบระงับ ไม่นึกว่ามันจะเป็นอย่างนั้น เมื่อเข้ามาจริง ๆ แล้วนะ มันไม่สมปรารถนาของเราก็เลยไป ฉะนั้น รากฐานที่แท้จริงที่ดีนั้น จะต้องอยู่ด้วยความอดทน ความอดทนเป็นของที่สำคัญมาก ต้องฝืนจิตใจของเจ้าของ และเชื่อครูบาอาจารย์พูดแนะนำพร่ำสอน ตัวอย่างก็มีอยู่มาก ทำไมท่านถึงปฏิบัติอย่างนี้ คำสอนของพระพุทธเจ้าท่านว่า ทำอย่างนี้เป็นประโยชน์แก่พระศาสนา สร้างประโยชน์ตน สร้างประโยชน์คนอื่น จะต้องทำอย่างนี้

บวชเข้ามาแล้ว ก็ปฏิบัติตามข้อกติกาที่ท่านวางไว้ ที่ท่านทำตอนเช้า ตอนเย็น ท่านทำให้ดูแล้วเป็นของไม่ยาก ทำได้ไม่ยาก ที่มันจะยาก คือคนไม่พอใจที่จะทำอย่างนั้น ไม่เห็นด้วยนั่นเอง

ความเป็นจริงท่านทำมาก่อนแล้ว เราไม่ต้องคิดอะไรมาก มาทำตามที่ท่านบอกเท่านั้น เป็นของง่าย ๆ ไม่ใช่เป็นของยาก แต่คนเรามีกิเลส มันก็เลยเป็นของยากลำบาก อันนี้ขอฝากไว้ให้นาคทั้งหลายไปพิจารณาดู

ในครั้งพุทธกาลท่านก็ฉันอย่างนี้ ท่านก็ทำอย่างนี้ ในสมัยนี้ไม่ค่อยมีฉันในบาตร ยิ่งไปดูที่เขาอยู่ธรรมดาเขาน่ะ บาตรเกิดสนิมทั้งนั้น บิณฑบาตแล้วก็ให้เด็กไปล้าง เสร็จแล้วก็เอาไปแขวนไว้ตามตะปูข้างฝานั่น ไม่ต้องเช็ดหรอก มหาก็คงจะเคยละมัง คงจะเห็น ไปแขวนไว้ตามข้างฝานั่นแหละ ตอนเช้ามาบางทีเดินไปชนตกลงมาเป้งจนบาตรยุบ คือบาตรจะต้องทิ้งอยู่แล้วล่ะ จะฉันในบาตรได้ยังไง เหม็น ไปบิณฑบาตมาแล้วก็รีบควักเอาข้าวออก โยนบาตรให้เด็กทำ บางทีก็ไม่ไปบิณฑบาตเสียด้วย ให้เด็กมันไปบิณฑบาต ถมไปอย่างนี้ แล้วเขาก็พูดกันว่า สมัยนี้มีภาชนะไม่อดกันแล้ว ไม่ต้องฉันในบาตรหรอก แน่ะ! เรียนสูง ๆ แล้วแก้ไปอย่างนั้น เออ! ใช่แล้วคนที่มักง่ายนั่งอยู่เต็มนั่น ไม่ต้องฉันในบาตรแล้ว

พระพุทธเจ้าก็เคยเทศน์โปรดไว้ว่า ศาสนาตถาคตไม่มีใครจะมาทำลายหรอก นอกจากลูกศิษย์ตถาคต ตัวเรานี้ก็เหมือนกันฉันนั้น สิ่งที่จะทำลายตัวเรานี่ก็คือ ความคิดที่ไม่ถูกต้องนั่นเอง คือความอยากมันหนุนหลัง มันก็เป็นไป การที่เรามาปฏิบัติเช่นนี้ เพื่อปราบความอยากเท่านั้นแหละ อยากนี่คนก็ไม่รู้นะ บางคนก็นึกว่าอิ่มแล้วก็หยุดอยาก ไม่ใช่ อิ่มกับอยากนี้มันคนละทีคนละอย่างกัน คนก็เหมือนกันอิ่มแล้วก็ยังอยาก ห่อไว้อีก เก็บไว้ อย่าว่าแต่คนเลย ผมเคยเห็นสุนัขมันหิว ก็เอาข้าวให้กิน ให้จานหนึ่งสองจานกินหมด สามจานสี่จานอิ่มแล้ว ผลที่สุดก็กลับมานอนเฝ้าอยู่นั่นแหละ ตาหลับหรี่ ๆ อยู่นั่นแล้ว สุนัขตัวอื่นจะมากินมันขู่ โฮก ๆ สัญชาติสุนัขก็เหมือนกับคนเรา คนก็เหมือนสุนัข สัญชาตญาณอันนี้ ย่อมเป็นอย่างนั้น ฉะนั้น การประพฤติปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้านี้จึงมีอำนาจหักหาญกันเลยทีเดียวกับกิเลสทั้งหลาย ถ้าไม่ทำอย่างนั้นก็ไม่เกิดประโยชน์อะไร แต่คนเราก็เห็นว่าสู้ไม่ไหว มีน้อยที่จะศรัทธาอย่างนั้น

ฉะนั้น พวกเราทั้งหลายที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนานี้ ต้องมอบกายถวายชีวิต ไม่ต้องไปทำ ไม่ต้องไปคุยเรื่องที่มันสนุกสนาน ปล่อยทิ้งไป บางคนก็ไปคุย สึกแล้วจะไปทำโน่นทำนี่ เลี้ยงหมูบ้าง เลี้ยงไก่บ้าง อะไรต่ออะไรวุ่นวาย ยังไม่สึกเลี้ยงไก่เสียแล้ว เลี้ยงหมูเสียแล้ว ถึงเรามีเวลาบวชน้อยก็ช่างเถอะ เราทำให้ถูกต้องทุกอย่าง เมื่อเราจะทิ้งมันได้ เราก็ต้องพิจารณาเห็นแล้วว่าสิ่งนั้นควรจะทิ้ง เราถึงทิ้งมันได้ อะไรที่เราละมันได้ เพราะเราเห็นโทษในสิ่งทั้งหลายที่เราจะละมัน ที่เราปฏิบัติได้เช่นนั้น ก็เพราะเห็นว่ามันเป็นประโยชน์ร้อยเปอร์เซ็นต์เลย จึงทำประโยชน์นั้นได้อย่างนี้ทุกคน

คนเราที่บวชเข้ามาแล้ว ตั้งใจมาบวชเอาบุญ แต่ว่าเข้ามาแล้วมาเอาบาป เป็นคนหัวดื้ออะไรต่ออะไรหลาย ๆ อย่าง ไม่อยู่ในโอวาทคำสอนของครูบาอาจารย์และไม่พิจารณา

ดังนั้น พวกเราทั้งหลายทุกรูปจงพากันตั้งอกตั้งใจ พระที่ตั้งใจจะจำพรรษากับผม ในวันนี้ที่ผมได้บอกไปนั้นก็คงเข้าใจกันแล้วและผมก็ขออภัยด้วย ผิดถูกอย่างไรก็เอาไปพิจารณากันดูเถอะ

ให้ดูในใจของท่านทั้งหลายก่อนที่จะมาจำพรรษาที่นี่น่ะ โดยมากจวน ๆ จะเข้าพรรษาถึงจะไปกัน มันไม่ได้ ที่อื่นได้ แต่ที่นี่ไม่ได้ จะต้องมาฝึกกันให้รู้เรื่องเสียก่อนว่าเขาทำอะไรต่ออะไรกัน มันต้องมีความเปลี่ยนแปลงนะ ความเห็นของเรานั้น ที่เรามาดูกันมาประพฤติกันปฏิบัติกันนี้ เดือนอ้ายเดือนยี่มากัน มาอยู่ตามป่านี่แหละดูท่านทำอะไรกัน ท่านปฏิบัติอย่างไรกัน เราจะได้รู้จักว่า ผลที่สุดแล้วเราชอบไหมการปฏิบัติอย่างนี้ อาหารในวัดน่ะเราชอบไหม เราชอบข้อวัตรปฏิบัติกับท่านไหม เมื่อต่างคนก็ต่างชอบด้วยกันทุกคน อยู่ด้วยกันแล้วก็สบาย จึงต้องขอนิสัย ให้มันมีนิสัยเสียก่อน เข้าขอนิสัยเอาเป็นที่พึ่งที่พำนักของเรา เคารพคารวะ เรียนกรรมฐานต่อไป อันนี้ยังไม่รู้เรื่องมันก็ลำบากอยู่ เวลามันน้อย ทำไมถึงทำอย่างนี้ ผมเคยเป็นมาแล้ว เคยทำมาแล้ว เคยเป็นมาแล้วถึงทำอย่างนี้

การบวชนี้ไม่ยาก สำคัญที่บวชมาแล้ว บวชวันนี้ก็ได้ไม่ยาก แต่ว่าทำไมถึงไม่บวช ไม่ถึงกาลเวลาที่จะบวช ยังไม่สมควร และการบวชนั้น เท่าที่ทำมานี้น่ะ จะบวชเวลาไหนก็ได้ ในพรรษาก็ได้ ถ้ายังไม่เหมาะสม ผมไม่รีบบวชให้ บวชแล้วมาทำความชั่ว ทำความผิด บวชมาทำไม เรามาบวชเพื่อจะมาหาบุญหากุศลนี้ ถ้ายังไม่สมควรผมไม่บวชให้ ถ้าสมควรแล้วก็บวชให้ อายุ ๒๐ ปีครบบริบูรณ์แล้วบวชเป็นสามเณร ถึงวันเข้าพรรษาบวชสมาทานพรรษาเลย อยู่ไปถึงเดือน ๙

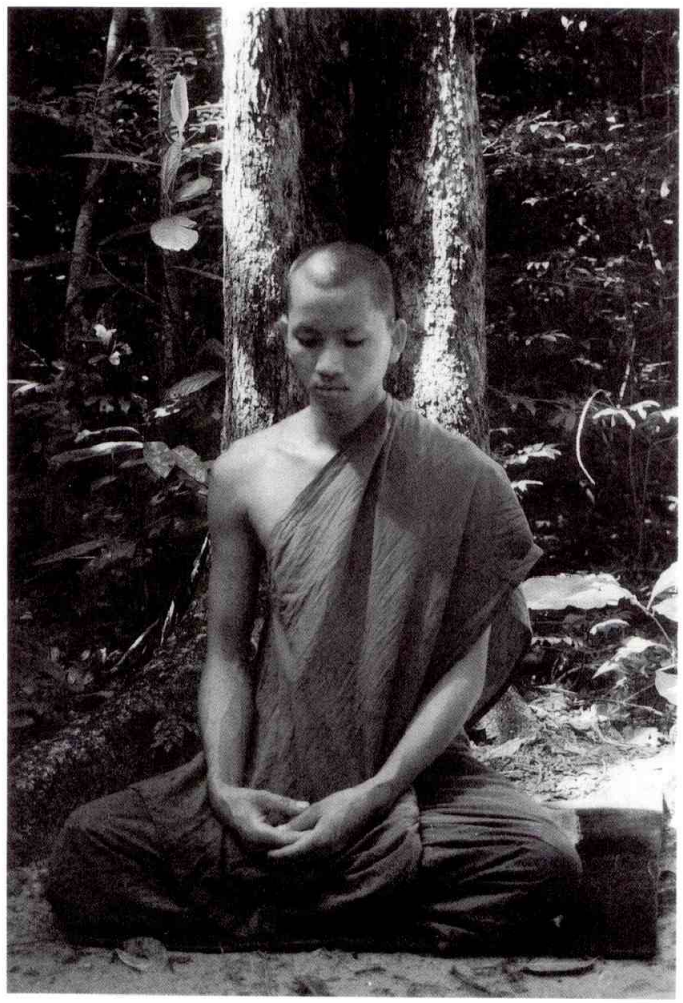

เดือน ๑๐ นั่นก็ยังได้ บวชให้ก็เป็นพระได้ พรรษารับกฐินได้สมบูรณ์บริบูรณ์เหมือนกัน ยังดีกว่าที่บวชเข้ามาไม่รู้เรื่องอะไร ไปทำผิดทำบาปเสีย มันก็ไม่ค่อยดี อันนี้พูดให้ฟังให้เข้าใจ

เรื่องปฏิบัตินั้นบางคนก็อยากจะได้ คิดว่านั่งกรรมฐานมันจะสงบก็เลยมาบวช นึกว่ามันเป็นของง่าย ๆ บางทีมานั่งกัดฟันอยู่นี่ให้สงบ ก็ยิ่งไปกันใหญ่ หมดท่าหมดทางไม่มีที่จะสงบ เรื่องจิตของเรานี้ มันรู้สึกนึกคิดไปหลายอย่าง ทีนี้เราจะทำให้มันเป็นอารมณ์เดียว แต่พอไปนั่งมันก็หลายอารมณ์อีกแล้ว ก็เลยพยายามหาอารมณ์อันเดียวอยู่นั่นแหละ อารมณ์อันเดียวก็ไม่รู้จักนะ แต่อยากให้เป็นอารมณ์เดียว ความเป็นจริงจิตของเรานั้นมันเล่นกับอารมณ์นี้มาตั้งแต่เกิดแล้ว มันเป็นของมันอยู่อย่างนี้ ทีนี้ เราจะมาทำอารมณ์ทั้งหลายให้มันน้อยลง มาตัดมันออกเสีย มาภาวนากัน เอาอะไรมาแทนหลาย ๆ อารมณ์ให้มีอารมณ์เดียว บางทีมันก็มีแก้ว มีไห มีกล่อง มีอะไรหลาย ๆ อย่าง บัดนี้เราทิ้งมันไม่ต้องเอา เราจะเอาถ้วยใบเดียวเท่านั้น พวกขวดจานต่าง ๆ นี่ช่างมันเถอะ เรียกว่าภาวนา พุทโธ นั่งขัดสมาธิ ขาขวาทับขาซ้าย มือขวาทับมือซ้าย ตั้งกายให้ตรง ไม่ต้องคิดอะไรมาก ไม่ต้องทำอะไรมาก

เราภาวนานี่คล้าย ๆ เราจะทำอย่างนี้นะ แก้วใบนี้เอามาตั้งไว้ตรงนี้ ตั้งไว้ ๑ นาทีแล้วให้หยิบมาตั้งที่นี่ ๑ นาที ได้ ๑ นาทีแล้วก็หยิบมาตั้งตรงนั้นอีก ๑ นาที สมมุตินี่ ทำอยู่อย่างนี้ท่านให้ทำเท่านี้ เรื่องอื่นท่านไม่ให้คิดไม่ให้รู้เรื่อง มันจะไปที่ไหนก็ช่างแก้วใบนี้ เพื่ออะไร เพื่อไม่ให้มีอารมณ์หลายอย่าง ให้มีเท่านี้ ตั้งนี่ ๑ นาทีแล้วยกมาตั้งนี่ ๑ นาที ธุระที่จะทำให้จิตสงบมีธุระเท่านี้ ไม่ให้มาก จะทำไปทำไมหนอ อย่าคิดไป ทำไปมันเป็นอะไร อย่าคิดไป คิดไปก็ไม่ตามมัน นี่ก็เปรียบกับลมหายใจเข้าออก หายใจเข้าและก็หายใจออก ให้รู้จักว่ามันสั้น รู้จักว่ามันยาว วางไว้เฉพาะหน้า

การปฏิบัติกรรมฐานนี้ บางคนก็ทำเฉพาะเวลาขยัน เมื่อขี้เกียจแล้วก็ไม่ทำ อันนี้ก็ไม่ถูกต้อง เราไม่ต้องพูดถึงมันหละ เรื่องขยันเรื่องขี้เกียจนี้มันต้องมีอยู่เรื่อยไป ขยันก็ช่างมันเถอะ เกียจคร้านก็ช่างมันเถอะ จะต้องทำอย่างนี้เรื่อย ๆ ไป นี่เรียกว่าทำการตัดกิเลสไปเรื่อย ๆ ถ้าวันนี้ขยันก็ทำ ไม่ขยันก็เลิก มันก็ทำตามความคิดทำตามกิเลสของเราเท่านั้นแหละ มันจะตัดกระแสของกิเลสได้เมื่อไหร่

ฉะนั้นท่านจึงให้มีสติอยู่ มีสัมปชัญญะอยู่ แล้วก็มีความรู้รอบอยู่เสมอ แล้วก็ทำไป ออกจากการนั่งสมาธิแล้วเห็นอะไรก็พิจารณาเรื่อย ๆ ให้มีสติสัมปชัญญะอยู่ มีปัญญาอยู่เรื่อยไม่ลืมตัว อันนี้มันจะเป็นนิสัย จะเป็นปัจจัย จะเป็นพลังอันหนึ่ง มันน้อยแล้วให้มันมากขึ้นมาได้ นี่ท่านเรียกว่าการเจริญ การเจริญภาวนานี่ก็ต้องเป็นอย่างนี้ เมื่อเราอยากจะให้สงบ เมื่อไปนั่ง ไม่ได้ความสงบก็คิดว่าเราไม่มีบุญ แล้วก็สึกไป อะไรทั้งหลายเหล่านี้คิดไปอย่างนี้ ไม่ใช่ว่าเราจะไปทำตามใจของเราได้ง่าย ๆ บังคับบัญชามันไม่ได้อันนี้ จะต้องทำใจเราให้เยือกเย็น จะต้องอดทนต่อการกระทำต่อธรรมะคำสอนอยู่เสมอ การปฏิบัตินี่ไม่ใช่วิบัตินะ ถ้าเรามาปฏิบัติก็ต้องทำทั้งกายทั้งจิตของเรา ถ้าวิบัติแล้วมันก็เสียหายเท่านั้นแหละคือ เกียจคร้านไม่กล้าทำ ไม่ทำตาม ไม่มีศรัทธา

บางคนก็บวชเข้ามาด้วยศรัทธา แต่เข้ามาย่ำยีคำสอนของพระพุทธเจ้าโดยไม่รู้ตัวเหมือนกันก็มี ฉะนั้นในกลุ่มปฏิบัติทุกวันนี้มันมีน้อย ที่ผมฝ่าฟันอุปสรรคมาครั้งแรกก็อย่างนี้แหละ

การปฏิบัตินะ ถ้าไม่รู้จะปฏิบัติยังไง มันต้องรู้ปฏิบัตินะ มันรู้ยังไง มันก็รู้นั่นแหละ เช่นว่าโยมเอาผลไม้ผลหนึ่งมาถวาย เราไม่รู้จักชื่อมันหรอก แต่เรารู้ว่ารสมันหวานอร่อย มันรู้รสแต่เราไม่รู้ชื่อ รู้ว่ารสมันหวานไหม อร่อยไหม ก็พอแล้ว จะเป็นผลไม้อะไรนี่ไม่จำเป็นต้องรู้เท่าไหร่ ถ้ามีใครมาบอกก็จำไว้ก็ได้ ถ้าไม่รู้ชื่อก็ปล่อยทิ้งเสีย เพราะว่าถึงเรารู้ชื่อ มันจะมีรสหวานเพิ่มขึ้นก็ไม่ใช่ จะมีรสเปรี้ยวเพิ่มขึ้นอีกก็ไม่ใช่ จะรู้ชื่อหรือไม่รู้ชื่อมันก็แค่นั้นแหละ เหมือนกับเราฉันอาหารนี่ มันอร่อย เราก็รู้ว่ามันอร่อย ไม่จำเป็นจะต้องพูดว่าอร่อย ไม่ออกปากมันก็รู้อยู่แล้ว ความรู้อย่างนี้มันมีครับ ธรรมชาติมันมีแล้ว”

ผู้ใหม่

บวชเข้ามา ๕ พรรษาแรก ยังถือว่าเป็นผู้ใหม่ คือเป็นพระนวกะ ต้องอยู่กับครูอาจารย์ ถ้าไม่อยู่วัดหนองป่าพงกับหลวงพ่อ ก็ต้องไปอยู่ตามวัดสาขา หรืออาจติดตามพระที่มีอายุ ๕ พรรษาขึ้นไปออกธุดงค์ก็ได้ แต่ห้ามเด็ดขาดสำหรับการที่พระนวกะจะออกเที่ยวธุดงค์โดยไม่มีพระผู้ใหญ่เป็นผู้นำ สมัยก่อนที่พระเณรยังไม่มาก หลวงพ่อจะเป็นผู้ตัดสินว่าใครจะไปอยู่ที่ไหน บางทีท่านสั่งพระให้ไปอยู่ที่อื่นกระทันหัน ไม่บอกล่วงหน้า ต่อมาพระเณรมากขึ้น พระที่ไหนอยากย้ายสาขาต้องเดินทางไปวัดหนองป่าพงเพื่อขออนุญาตหลวงพ่อเสียก่อน

ปล่อยไว้ก่อน

เมื่อชื่อเสียงของหลวงพ่อเริ่มระบือลือเลื่อง ผู้ที่สนใจในปฏิปทาการปฏิบัติของวัดหนองป่าพงก็ทยอยกันบ่ายหน้ามาสู่สำนักเพื่อฝากตัวเป็นศิษย์ ทั้งที่เป็นพระอาคันตุกะและฆราวาส สำหรับวิธีสอนผู้มาใหม่นั้น พระอาจารย์เที่ยงได้เล่าวิธีบางอย่างของหลวงพ่อให้ฟังว่า

“ผู้มุ่งเข้ามาประพฤติปฏิบัติในวัดหนองป่าพง มาใหม่ ๆ ท่านก็จะปล่อยให้อยู่ไปก่อน ไม่ได้พูดอะไรด้วย เพียงแต่ถามข่าวเล็ก ๆ น้อย ๆ แล้วก็อยู่ไปอย่างนั้น ผิดก็ไม่ว่า ถูกก็ไม่ว่า ปล่อยไว้สักอาทิตย์หนึ่ง หรือห้าวันหรือสามวันแล้วแต่กรณี แล้วท่านจึงจะพูด ข้อนี้ผมคิดว่าเป็นวิธีการของท่านที่ดีที่สุด คือต้องดูก่อนว่า คนนี้จะมีสติปัญญาไหม มีความฉลาดรอบตัวไหม รู้จักสังเกตไหมหรือเป็นคนโง่ ไม่สังเกตไม่รอบคอบ เมื่อจับจุดอ่อนจับนิสัยได้ รู้จักข้อบกพร่องของบุคคลนั้นแล้ว ท่านจึงจะอบรมสั่งสอน”

ศีลต้องบริสุทธิ์

ท่านพระครูบรรพตวรกิตได้เล่าประสบการณ์ของท่าน เมื่อเข้ามาอยู่วัดหนองป่าพงและได้รับการแนะนำสั่งสอนจากหลวงพ่อว่า

"ในการสอนครั้งแรกท่านก็สอนให้มีความบริสุทธิ์เป็นพื้นฐาน ถ้าไม่มีความบริสุทธิ์ ศีลไม่ดี มีลับลมคมในแล้ว ก็จะไปไม่รอด ถ้าผิดก็ต้องบอกว่าผิด ถูกต้องบอกว่าถูก วิชาความรู้ต่าง ๆ ท่านให้เก็บเข้าตู้ให้หมด เวทมนตร์คาถา เครื่องรางของขลังต่าง ๆ ทิ้งให้หมด ท่านจะสอนใหม่ ผิดถูกยังไงก็ให้เอาตามท่านไปก่อน แล้วค่อยมาว่ากันทีหลัง เมื่อท่านพิสูจน์ศรัทธา ความเคารพเชื่อถือของผม เห็นว่าผมเชื่อถือท่าน ทำตามท่านทั้งหมด ท่านจึงได้เริ่มสอน ผมบวชมา ๖ พรรษา ไม่เคยนั่งสมาธิเลย ท่านก็สอนวิธีนั่งสมาธิ เดินจงกรม ทางกายก็ให้รู้จักวางลม ตั้งสติ ผมก็ปฏิบัติตามท่านทุกอย่าง มุ่งมั่นจะเอาดีให้ได้ งานก่อสร้างซึ่งผมเคยทำมา เช่น ช่างอิฐ ช่างไม้ ช่างปูน ท่านก็ให้วางมือทั้งหมด"

พระอาคันตุกะ

เมื่อปฏิปทาในการดำเนินข้อวัตรปฏิบัติของหลวงพ่อโด่งดังออกไป นอกจากฆราวาส ญาติโยมจะมีศรัทธาหลั่งไหลมากราบนมัสการ และชื่นชมความงดงามในศีลาจารวัตรของพระสงฆ์วัดหนองป่าพงแล้ว ภิกษุจากต่างสำนักก็ทยอยกันเข้ามาขอโอกาสศึกษา และปฏิบัติธรรมด้วยเช่นเดียวกัน ซึ่งถ้าใครมาจากสำนักที่หลวงพ่อคุ้นเคย มีข้อวัตรปฏิบัติซึ่งคล้ายกับวัดหนองป่าพงก็ไม่มีปัญหาอะไร แต่ถ้าเป็นสำนักที่มีข้อวัตรปฏิบัติที่ไม่เสมอกัน โดยเฉพาะที่ไม่ให้ความสำคัญต่อการรักษาพระวินัยมากนัก จะต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของพระอาคันตุกะที่หลวงพ่อตั้งไว้ กล่าวคือในขั้นแรก ให้พักได้ในเวลาจำกัดไม่เกินสามคืนเว้นแต่มีเหตุจำเป็น ถ้าพระรูปใดมีความประสงค์จะเข้ามาปฏิบัติร่วมหมู่คณะมอบตัวเป็นศิษย์ของหลวงพ่อ ต้องมีหนังสือรับรองจากอุปัชฌาย์อาจารย์เดิมมาแสดงเป็นหลักฐานด้วย

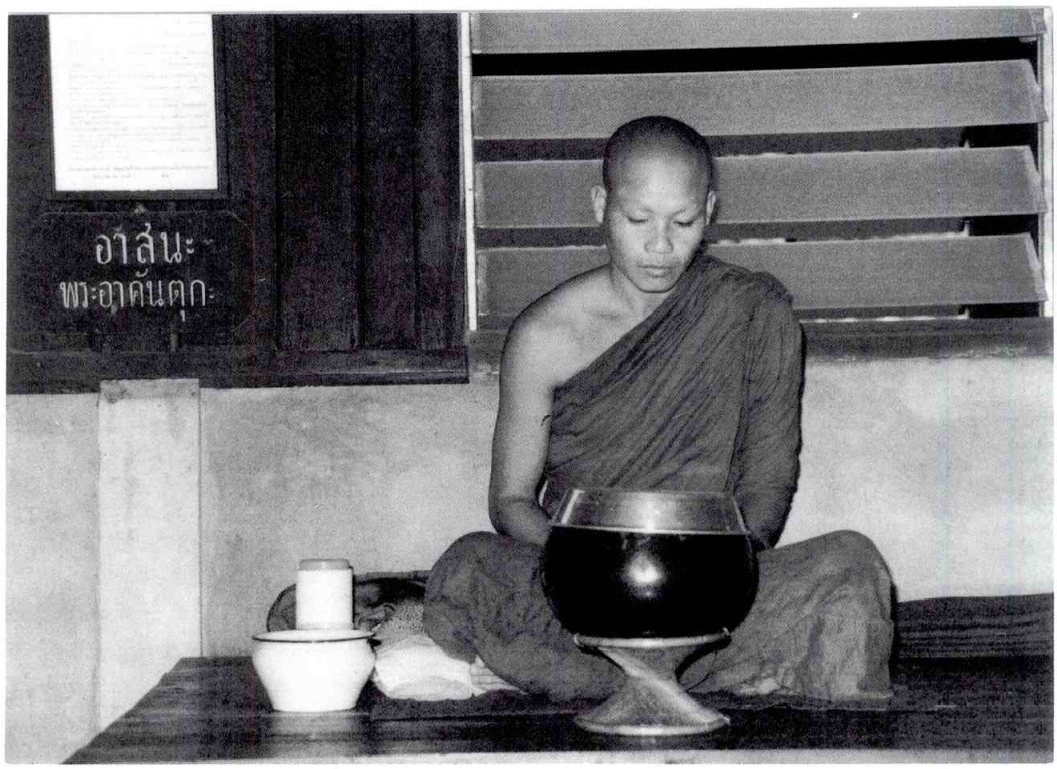

ทนได้ก็ได้ดี

ระหว่างพำนักอาศัยในฐานะพระอาคันตุกะที่ประสงค์จะเข้าร่วมเป็นศิษย์ในสำนักวัดหนองป่าพง พระจากต่างถิ่นต่างข้อวัตรปฏิบัติ จะต้องใช้ความอดทนมากในการพิสูจน์ตัวเองให้หลวงพ่อและคณะสงฆ์เห็นว่าเป็นผู้มีศรัทธามั่นคง และมุ่งมั่นมาเพื่อการประพฤติปฏิบัติตามแนวทางเดียวกันจริง ๆ เพราะระเบียบปฏิบัติตลอดจนท่าทีของพระเจ้าถิ่น ที่แสดงต่อพระอาคันตุกะในบางครั้งอาจดูคล้ายกับเป็นการตั้งข้อรังเกียจหรือดูถูก เช่นการไม่อนุญาตให้เข้าร่วมอุโบสถสังฆกรรม และในการบิณฑบาต การรับแจกอาหาร พระอาคันตุกะต้องเดินท้ายแถวหรือนั่งต่อจากพระพรรษาน้อยที่สุดของพระวัดหนองป่าพง แม้ว่าพระอาคันตุกะมีพรรษามากแค่ไหนก็ตาม ที่นั่งฉันอาหารและฉันน้ำปานะก็อยู่ท้ายแถว หรืออาจจัดไว้ต่างหาก กิจการงานของสงฆ์ทุกอย่างจะหนักหนาสาหัสแค่ไหน พระอาคันตุกะต้องเอาเป็นธุระโดยพร้อมเพรียงกัน จะหลีกเลี่ยงหรือบิดพลิ้วไม่ได้ และต้องยอมปฏิบัติตามกฎระเบียบกติกาที่กำหนดไว้ เพื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของหมู่คณะทุกประการ เมื่อบกพร่องหรือผิดพลาด ก็ต้องอดทนต่อการตักเตือนหรือชี้โทษจากพระเจ้าถิ่นอย่างนี้เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม เมื่อเวลาผ่านไปพอสมควร หากพระอาคันตุกะพอใจในข้อปฏิบัติของวัดหนองป่าพง มีความเคารพ ศรัทธาและเลื่อมใสในตัวหลวงพ่อ ตลอดจนมีความเชื่อถือและไว้วางใจในเพื่อนสหธรรมิกร่วมสำนัก และหลวงพ่อก็ได้เห็นว่าพระอาคันตุกะเป็นผู้มีความอดทน มีความศรัทธาแน่วแน่ มั่นคงต่อการประพฤติปฏิบัติ มีปกติอ่อนน้อม เชื่อฟังการว่ากล่าวสั่งสอนและพร้อมที่จะกระทำตามหมู่คณะ ก็ถึงเวลาอันสมควรที่พระอาคันตุกะจะรับนิมนต์เข้าหมู่สงฆ์ เริ่มแรกมีการเปลี่ยนบริขารต่าง ๆ ทั้งหลายให้ถูกต้องตามพระวินัย เพื่อสมาชิกใหม่ได้เป็นผู้บริสุทธิ์หมดจดสำหรับการเข้าร่วมหมู่คณะ เป็นเพื่อนร่วมทางเดินเดียวกันอย่างอบอุ่นต่อไปโดยไม่มีการแบ่งแยก

สำหรับขั้นตอนการเปลี่ยนบริขารนั้นละเอียดลออมาก เริ่มจากการตรวจสอบบริขารทุกชิ้นทุกอันว่าได้มาอย่างไร ถูกต้องตามพุทธบัญญัติหรือไม่ (ตามพระวินัยที่มีมาในพระปาฏิโมกข์ ท่านบัญญัติห้ามภิกษุรับ หรือมีกรรมสิทธิ์ในเงินและทอง อีกทั้งห้ามซื้อหา แลกเปลี่ยนสิ่งของเครื่องใช้ด้วยเงินและทอง และปรับอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์สำหรับผู้ล่วงละเมิด เมื่อต้องอาบัติแล้วต้องนำของนั้นมาสละท่ามกลางสงฆ์ จึงจะแสดงอาบัติตก) ถ้ามีบริขารส่วนใดที่ได้มาโดยไม่ถูกต้องก็จะถูกเปลี่ยนออกไป หรืออาจจะต้องเปลี่ยนใหม่ทั้งหมดก็ได้ เพราะบริขารที่ไม่บริสุทธิ์นี้เป็นเหตุให้เกิดนิวรณ์ในจิตใจของผู้ปฏิบัติ ดังเช่นที่หลวงพ่อเคยปรารภว่า...

"เมื่อภาวนาไปจิตก็สงสัยวุ่นวายอยู่นั้นแหละ ถ้าได้ถอดออกอย่างนี้แล้ว ก็จะไม่มีข้อสงสัยเรื่องของใช้อีกต่อไป"

ต่อจากนั้น ก่อนที่จะอนุญาตให้ศิษย์ใหม่เข้าร่วมอุโบสถสังฆกรรมต่าง ๆ ได้ ก็จะต้องสอบถามเกี่ยวกับอาบัติหนัก ซึ่งบางรูปอาจมีติดตัวมา จำเป็นต้องชำระสะสางให้หมดสิ้นไปเสียก่อน จึงจะถือเป็นปกติภิกษุ คือมีความเป็นอยู่เสมอกัน มีศีลเสมอกัน มีข้อประพฤติปฏิบัติเป็นอันเดียวกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ก็เป็นอันรับเข้าเป็นศิษย์ในสำนักวัดหนองป่าพงอย่างสมบูรณ์ แล้วจึงจะมีการขอนิสัย

คือขออยู่ในโอวาทคำสั่งสอนของครูบาอาจารย์ต่อไป

พระเถระหลายรูปซึ่งเป็นลูกศิษย์ของหลวงพ่อ เช่น ท่านเจ้าคุณพระมงคลกิตติธาดา พระครูบรรพตวรกิต พระอาจารย์มหาสุพงษ์ พระอาจารย์มหาบุญมีรวมทั้งพระอาจารย์เลี่ยม รักษาการเจ้าอาวาสวัดหนองป่าพงในปัจจุบัน ล้วนแต่เคยเป็นพระอาคันตุกะ ได้ผ่านการทดสอบมาแล้วอย่างงดงามทั้งสิ้น ญาติโยมที่ไม่เข้าใจในอุบายของหลวงพ่อ เมื่อเห็นพระอาคันตุกะพรรษามากต้องไปนั่งท้ายแถว เคยกราบเรียนถาม

"แหม หลวงพ่อรูปนั้นท่านเป็นถึงท่านมหา ทำไมเอาท่านไปไว้เสียไกล" หลวงพ่อตอบว่า "เออ! ช้างใหญ่ก็ต้องล่ามโซ่เส้นใหญ่เป็นธรรมดา"

เมื่อฟังครูบาอาจารย์ พระเถระ เล่าถึงความหลังครั้งกระโน้น จะช่วยให้เห็นภาพการรับพระอาคันตุกะของวัดหนองป่าพงได้ดีขึ้น ว่าเข้มงวดกวดขันเพียงใด

เหลือสบงผืนเดียว

"สมัยผมเข้ามาใหม่ ๆ ประมาณปี ๒๕๐๓" ท่านพระครูบรรพตวรกิตเริ่มเรื่อง

"มาอยู่ตอนแรก ๆ ท่านไม่ยอมรับ อ้างว่าไม่ได้ติดต่อมาก่อน กุฏิไม่ว่าง ญาติโยมที่มาด้วยกันก็ช่วยกันอ้อนวอนอยู่นาน และรับว่าจะออกเงินสร้างกุฏิให้ ท่านจึงยอม ก่อนมาอยู่กับท่าน ผมก็บวชอยู่วัดบ้าน ปฏิปทาก็เป็นอย่างพระบ้าน ถึงเวลาสร้างกุฏิให้ผม หลวงพ่อก็มายืนคุม ผมก็มีทิฏฐินึกในใจว่าพระเณรที่วัดหนองป่าพงนอกจากไม่โอภาปราศรัยแล้ว ยังทำอะไรไม่ค่อยเป็น ผมก็ไม่รู้วินัยเข้าไปทำเองเลย ขุดหลุม ใส่ขื่อแป ตัดเถาวัลย์มามัด หลวงพ่อท่านก็ไม่ว่าอะไร

ตอนแรกผมเข้าใจว่า ความเป็นอยู่ในวัดป่ากับวัดบ้าน คงไม่มีอะไรแตกต่างกันมากนัก ข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ ก็เตรียมมามากมาย อย่างนม โอวัลติน นี่ก็เตรียมมาหลายกระป๋อง คิดว่าจะได้ชงฉันก่อนออกบิณฑบาต ผ้าจีวรก็มีเปลี่ยนหลายผืน

ตอนผมมานั้น อีกประมาณ ๔ - ๕ วันจะเข้าพรรษา พออยู่ได้ถึงวันที่สี่ท่านก็เรียกประชุมสงฆ์ก่อนทำวัตร ท่านให้อาจารย์เที่ยงเป็นคนตรวจบริขารของพระมาใหม่ เพื่อสำรวจอาบัติ ชำระความบริสุทธิ์ต่อหน้าสงฆ์ ปรากฏว่าวันนั้นผมเหลือสบงบาง ๆ ผืนเดียว บริขารอื่น ๆ ทั้งหมดเป็นอาบัตินิสสัคคิยปาจิตตีย์ ท่านตรวจละเอียดมาก บริขารบางอย่างแม้ว่าจะไม่ได้ซื้อมาเอง โยมถวาย แต่เราซื้อสบู่หรือน้ำย้อม ก็ถือว่าเป็นของไม่บริสุทธิ์ ไม่ถูกต้องตามธรรมวินัย ให้เอากลับไปวัดเดิมให้หมด หลวงพ่อเล่าว่าสมัยท่านยิ่งกว่านี้ ครูบาอาจารย์ให้ทิ้งหมดเลย

แล้วจากนั้นอาจารย์เที่ยงก็ไปหาผ้าใหม่มาให้ผม เป็นผ้ากรรมฐานสีคล้ำ มีรอยจักรย้ำตรงที่ขาด ท่านก็บอกว่าเรื่องบริขารไม่ต้องห่วง ถ้าศีลของเราดีบริสุทธิ์ ของทุกอย่างจะมาเอง จากนั้นท่านก็ประกาศให้สงฆ์ทราบ ให้ผมอธิษฐานแสดงอาบัติ ผมแสดงอาบัติแบบพระป่าก็ไม่เป็นต้องว่าตามท่าน เมื่อสงฆ์รับแล้ว ท่านก็ให้ช่วยดูแลและเป็นพี่เลี้ยงของพระมาใหม่ ผมดีใจมากที่ได้บวชเป็นพระปฏิบัติ กลางคืนก็ยังลุกขึ้นมานั่งดูบาตรลูกใหม่"

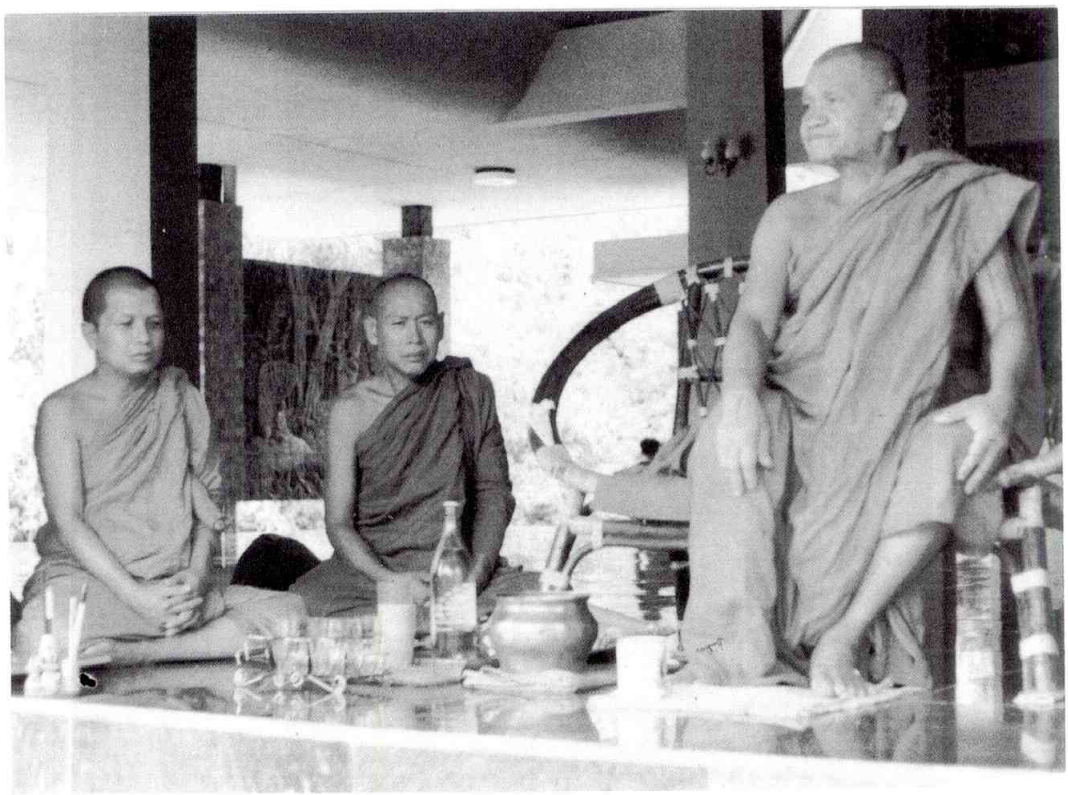

หลวงพ่อกับพระมงคลกิตติธาดา (ซ้าย) และ พระครูบรรพตวรกิต (กลาง)

อะไรกันนักหนา

สำหรับความรู้สึกต่อการต้อนรับในฐานะพระอาคันตุกะนั้น ท่านพระครูเปิดเผยว่า

"ไม่มีบาตรมา ก็ให้ฉันในกาละมัง ได้บาตรน้อยมาก็ให้ฉันในบาตรน้อย ได้ผ้ายังไงมาก็ให้นุ่งอยู่อย่างนั้น ลองดูซิ อันนี้ผมเห็นของผมไม่เหมือนกับเพื่อน มาขอท่านเปลี่ยนท่านไม่ให้ ผ้านี้ผมจะไปตากราวเดียวกับท่านก็ไม่ได้ จะไปย้อมกับท่านที่โรงย้อมก็ยังไม่ได้เลย พระอาคันตุกะมาเหมือนรังเกียจกัน ไม่ร่วมกิน ไม่ร่วมนอน จนกระทั่งสงฆ์รับรองเปลี่ยนผ้าให้

"พอรับเข้ามารวมหมู่แล้ว ทีนี้ท่านก็เทศน์ไปอย่างหนึ่ง เทศน์บรรยายถึงคุณนั่นคุณนี่ เทศน์ถึงความสกปรกโสมมที่คณะสงฆ์ได้เมตตาสงเคราะห์สะสางให้อย่างนี้ จะลืมบุญคุณไม่ได้ จะต้องจำไว้ตลอดชาติตลอดชีวิต อย่างงั้นอย่างงี้ ร้องไห้เลย"

เสียดายเท็คโนส

ส่วนท่านเจ้าคุณพระมงคลกิตติธาดาได้เล่าความประทับใจในวันที่มีการเปลี่ยนบริขารให้ท่านเพื่อรับเข้าหมู่คณะที่วัดหนองป่าพงสมัยนั้นว่า

"ตอนที่ท่านเปลี่ยนผ้าเปลี่ยนบริขารให้ ผมมีเงินสี่ห้าร้อย ผมก็ปาทิ้งไปข้างหลังให้พวกปะขาวเขาเอา ส่วนนาฬิกานี้ก็ยังเสียดายอยู่ เป็นนาฬิกาข้อมือยี่ห้อเท็คโนส ผมเอาไว้ดูเวลาสอนหนังสือ เมื่อหยิบขึ้นมาจะเอาทิ้ง เสียสละ ก็ฉุกคิดขึ้นมาว่านาฬิกานี้ถ้าเราเสียสละแล้ว จะหาได้ที่ไหนใหม่มาใช้หนอตอนกลับไปสอนหนังสือ หลวงพ่อจึงพูดขึ้นมาเหมือนอย่างรู้ใจผมว่า อ้อ...

นาฬิกาก็มีหรือ ท่านว่า เอาทิ้งไป ของไม่ดี เอาของผมนี่ ท่านก็หยิบเอานาฬิกาจากย่ามท่านให้เลย นาฬิกาเรือนนั้นเดี๋ยวนี้ก็ยังอยู่ ผมรักษาอยู่นี่"

หูไว ตาไว

พระอาจารย์บุญชู ฐิตคุโณ เจ้าอาวาสวัดปากกุดหวาย ผู้เปรียบเสมือนมือซ้ายของหลวงพ่อในงานบริหารวัดหนองป่าพงในสมัยหลัง ๆ เมื่อเข้าสู่สำนักครั้งแรกในฐานะพระอาคันตุกะ ท่านก็สามารถปรับตัวเข้าสู่สถานการณ์ได้อย่างราบรื่น โดยน้อมทุกอย่างเป็นธรรมะ

"หลวงพ่อท่านมีปัญญามาก ท่านดูคนออก ท่านจะทรมานเพื่ออะไร ลองคิดดู เพื่อต้องการให้เราดูตัวเราเองว่า ทำไมท่านจึงจัดให้เรานั่งปลายแถวสุด เพราะจะทำให้เราได้สำนึกสำเหนียกว่า เราคงจะมีความบกพร่องอยู่มาก การกระทำของเราคงไม่เหมาะสม กิริยามารยาทของเราคงจะไม่สมควร ท่านจึงยังไม่ให้เราร่วมหมู่ร่วมคณะ ให้นั่งอยู่โน่น สิ่งเหล่านี้เป็นเหตุให้เราได้พิจารณาดูตัวเอง ทำให้เราเป็นผู้มีสติ ระมัดระวังมากขึ้น เมื่อถึงเวลาที่พระเณรท่านพากันทำกิจวัตร หรือการงานอะไรต่าง ๆ ก็ให้เราเป็นคนหูไวตาไว ช่วยท่านทำ และต้องทำได้ทุกอย่าง เราต้องมีมานะปลุกใจเราว่า ท่านทำได้เราก็ต้องทำได้ ไม่ว่างานนั้นจะหนักหนาแค่ไหน

หลวงพ่อท่านก็ดูเราบ่อย ๆ อย่างพินิจพิจารณาเหมือนกัน ตอนแรกเมื่อเข้ามาอยู่กับท่านมีความรู้สึกเกรงกลัวท่านมาก ก็ไม่ใช่เกรงกลัวอะไรหรอก เกรงกลัวข้อวัตรปฏิบัติของท่าน ตลอดจนสามเณรน้อย ๆ ก็เกรงกลัว แม้แต่ญาติโยมก็ยังน่าเกรง เพราะว่าโยมบางคนเคยได้ฝึกหัดปฏิบัติมาก่อนเรา คงจะรู้อะไร ๆ มากกว่า ถึงแม้ว่าเราจะบวชมาได้หกพรรษาแล้วก็ตาม มันเหมือนกับว่าเรายังไม่ได้ปฏิบัติอะไร การทำกิจทุกอย่างก็มีผิดบ้าง ถูกบ้าง บางครั้งก็เกิดความละอายขึ้นในใจตัวเอง ท่านก็ปล่อยไว้อย่างนั้นแหละ ในระยะต่อมาจึงได้มีโอกาสกราบนมัสการท่านพร้อมด้วยเพื่อนพระภิกษุสามเณร ในเวลาตอนเย็นหลังจากเลิกสวดมนต์ทำวัตร นั่งสมาธิที่ศาลาใหญ่ ผมก็นั่งคอยฟังธรรมะจากท่าน ถ้าใครมีปัญหาอะไรก็กราบเรียนถามท่านได้ในตอนนั้น บางทีหลวงพ่อก็จะถามขึ้นมาเองว่า ท่านนั้นเป็นอย่างไร รูปนี้เป็นอย่างไร สบายดีไหม ท่านจะถามสารทุกข์สุกดิบว่า เป็นอย่างไร มาอยู่ป่าฉันข้าวมื้อเดียวหิวไหม พอทนได้ไหม บางครั้งท่านก็อบรม มีขันติอดทนให้มาก ๆ ให้ค่อย ๆ ปฏิบัติไปเถอะ ก็อยู่กับหมู่เพื่อนนั่นแหละ กิจการงานเกิดขึ้น วัตรอะไรที่เรายังบกพร่อง หรือย่อหย่อนอยู่ ก็ให้ดูเพื่อนเขา ให้ปฏิบัติให้ดีอย่าประมาทอย่างนี้เป็นต้น"

ละพยศ ลดมานะ

จะเห็นได้ว่ากฎกติกาในการรับและระเบียบปฏิบัติต่อพระอาคันตุกะของวัดหนองป่าพง ที่หลวงพ่อกำหนดขึ้นนั้น หาใช่ทำด้วยจิตคิดรังเกียจกีดกันพระที่จะเข้ามาสู่สำนักแต่ประการใดไม่ แต่ทำด้วยจิตเมตตา เพื่อประโยชน์ของพระมาใหม่และประโยชน์ของส่วนรวม คือความสามัคคี

เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสงฆ์โดยแท้ เนื่องด้วยพระอาคันตุกะกระจัดกระจายกันมาจากหลายถิ่นหลายทิศ ข้อวัตรปฏิบัติแตกต่างกัน ศีลก็ไม่เสมอกัน ถ้าอยู่ร่วมกันตั้งแต่แรกอาจเกิดความขัดแย้งสับสน และอาจมีผลเสีย คือทำให้พระใหม่ย่อหย่อนตาม จึงต้องเปิดโอกาสให้ท่านเหล่านั้นได้ศึกษาข้อวัตรและกติกาสงฆ์ของวัดหนองป่าพงไปพลางก่อน การจัดที่ให้พระอาคันตุกะไว้ท้ายแถวก็เพื่อประโยชน์ในข้อนี้เอง พระใหม่จะได้สังเกต ศึกษาความเป็นอยู่ของพระเจ้าถิ่นว่าประพฤติปฏิบัติอย่างไร ท่านจะได้ปรับตัวเข้าสู่สภาพแวดล้อมใหม่ด้วยความราบรื่น ค่อยเป็นค่อยไป ปราศจากความกดดันหรือความวิตกกังวล ผู้มีปัญญามุ่งหวังผลในการขัดเกลากิเลสของตน ย่อมมองเห็นอุบายในการลดมานะละทิฏฐิ ซึ่งเป็นฐานที่สำคัญในการปรับตัวน้อมเข้าหาธรรมะ ได้จากระเบียบปฏิบัติและกฎกติกาของสงฆ์ที่หลวงพ่อพาดำเนินนี้ได้ไม่ยากนัก แม้ตัวหลวงพ่อเองเมื่อออกไปศึกษาตามสำนักปฏิบัติต่าง ๆ และต้องนั่งท้ายแถวทั้ง ๆ ที่มีอายุพรรษาสิบแล้ว ท่านก็ไม่ขัดข้อง กลับภูมิใจและได้อุบายตักเตือนตนเองว่า

"จะนั่งหัวแถวหรือหางแถวก็ไม่แปลก เหมือนเพชรนิลจินดา จะวางไว้ที่ไหนก็มีราคาเท่าเดิม และจะได้เป็นการลดทิฏฐิมานะ ความทนงตัวถือตัวให้น้อยลงด้วย" และยิ่งทราบว่าพระเจ้าถิ่นคอยจับตาสังเกตจริยาวัตรของท่านอยู่ตลอดเวลา ท่านก็เห็นว่าเป็นการดีเสียอีกที่ "มีคนช่วยระวังความบกพร่อง รักษาความสกปรกมิให้แปดเปื้อนเรา" อย่างไรก็ตามกฎระเบียบที่มีคุณ ก็อาจมีโทษได้เช่นกัน หลวงพ่ออบรมลูกศิษย์อยู่เสมอ เรื่องการมีมานะถือตัวว่าดีกว่า เคร่งกว่ารูปอื่นหรือสำนักอื่น แล้วเที่ยวไปตั้งข้อรังเกียจดูถูกเหยียดหยามผู้อื่น ซึ่งไม่ใช่แนวทางปฏิบัติของสำนักวัดหนองป่าพงเลย และความถือตัวนั่นเองที่ทำให้ความบริสุทธิ์ที่ตัวเองภูมิใจต้องเศร้าหมองไป

นิกาย

ถึงแม้ว่าคณะสงฆ์วัดหนองป่าพงเข้มงวดกวดขันในเรื่องพระวินัย แต่เนื่องจากสังกัดมหา - นิกาย เมื่อพระสายวัดหนองป่าพงไปพักปฏิบัติธรรมที่วัดป่าฝ่ายธรรมยุติ จึงร่วมอุโบสถสังฆกรรมกันไม่ได้ เพราะถือว่าเป็น "นานาสังวาส"

ครั้งหนึ่ง มีพระธรรมยุติมาขอจำพรรษาที่วัดหนองป่าพง หลวงพ่อได้ถามความเห็นของที่ประชุมสงฆ์ว่า จะรับให้พระอาคันตุกะเข้าร่วมลงอุโบสถด้วยหรือไม่ ซึ่งพระส่วนมากก็ลงความเห็นว่าไม่ควรด้วยเหตุผลว่า "ทางฝ่ายเขาก็ปฏิเสธฝ่ายเราอยู่" หลวงพ่อได้ให้เหตุผลแย้งที่ประชุมว่า

"ผมว่าทำอย่างนั้นมันก็ดีอยู่ แต่มันยังไม่เป็นธรรมเป็นวินัย มันยังเป็นทิฏฐิ สักกายทิฏฐิมีความถือเนื้อถือตัวมาก มันไม่สบาย เอาอย่างพระพุทธเจ้าจะได้ไหม คือเราไม่ถือธรรมยุติไม่ถือมหานิกาย แต่เราถือพระธรรมพระวินัย ถ้าปฏิบัติดีปฏิบัติชอบจะเป็นธรรมยุติหรือมหานิกายก็ให้ลงได้ ถ้าไม่ดี ไม่มีความละอายต่อบาป ถึงเป็นธรรมยุติก็ไม่ให้ร่วม เป็นมหานิกายก็ไม่ให้ร่วม ถ้าเราเอาอย่างนี้ก็จะถูกต้องตามพระพุทธบัญญัติ"

รับหลวงตา

สำหรับผู้สูงอายุที่วัดหนองป่าพง หลวงพ่อมักให้อยู่เป็นปะขาวนาน ๆ แล้วจึงบวชให้เป็นสามเณรระยะหนึ่ง เพื่อทดลองดูว่า จะพอไหวหรือไม่ หลวงพ่อมีคำสอนที่ประโลมใจ ฟังดูอบอุ่นและชวนให้เกิดกำลังใจในการปฏิบัติ โดยไม่คิดย่อท้อต่อสังขารของตนเอง สามเณรที่บวชตอนแก่รูปหนึ่งได้ถ่ายทอดคำสอนของหลวงพ่อดังนี้

"ถึงบวชมาแล้วก็ทำเอาเองนั่นแหละ จะเป็นพระเป็นเณรก็เหมือนกัน อยู่ให้สบาย สังขารเหล่านี้ก็เปรียบเหมือนเกวียนเก่า มันผุพังทรุดโทรมไปทุกวัน อย่าไปคิดมากเลย

ท่านก็เทศน์ชี้แนวทางให้ผมศึกษาประพฤติปฏิบัติ แล้วท่านก็ยังเล่าเรื่องในสมัยพุทธกาลให้ฟังด้วย สมมุติว่าเราบวชมาแล้ว พระก็ไม่เป็นพระหรอกถ้าเราไม่ปฏิบัติ ถ้าปฏิบัติดีปฏิบัติชอบแล้วเป็นพระเป็นเณรเป็นโยมก็เป็นพระได้เหมือนกัน ในครั้งพุทธกาล โยมเป็นพระโสดาบันก็มี สำเร็จเป็นพระอรหันต์แสวงหาผ้ากาสาวพัสตร์ ควายขวิดถึงพระนิพพานทั้งที่ยังไม่เปลี่ยนผ้าก็มี

ท่านพูดอย่างนี้ผมเลยมีความภูมิใจมาก ท่านยังกรุณาเล่าให้ฟังอีก ทำให้ผมมีกำลังใจมากว่า

เจ้าคุณ ๙ ประโยคเป็นเจ้าคณะจังหวัด มีภาระมากในการดูแลรับผิดชอบคณะสงฆ์ สึกออกมาแล้วบวชใหม่เป็นสามเณร หนีไปปฏิบัติภาวนาบนภูเขาในฤดูร้อน พอฤดูฝนเข้าพรรษาก็กลับมา

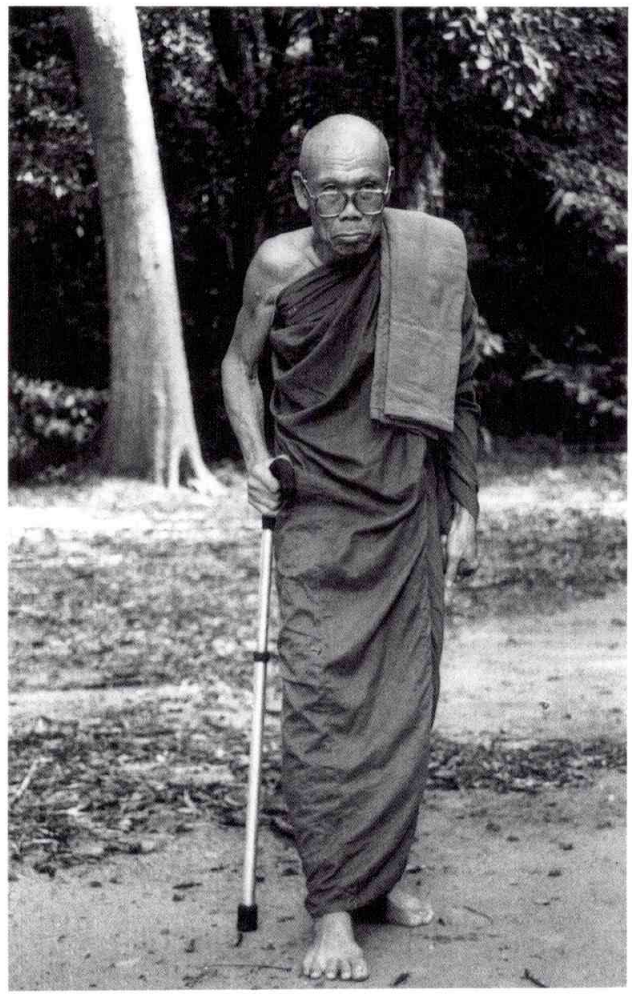

อยู่กับลูกศิษย์ ท่านก็ยังเทศน์สั่งสอนอยู่อย่างนั้น หนีจากการปกครองคณะสงฆ์เพราะมีภาระหน้าที่ยุ่ง ท่านก็ทำได้ ไปได้เหมือนกัน ถ้าเราทำกันจริง ๆ ปฏิบัติรักษาให้พอดีกับตัวเราเอง อย่าไปมองคนอื่น อย่าไปเพ่งโทษคนอื่น เขาจะทำอย่างไรก็ช่างเขา เราอย่าสนใจ เพราะว่าเราแก่แล้ว ผมก็น้อมเอาธรรมะคำสั่งสอนของท่านมาปฏิบัติอย่างนี้แหละครับ"

การลาสิกขา

การลาสิกขา ถือว่าเป็นเรื่องธรรมดา น้อยคนที่มีบุญบารมีพอที่จะครองผ้ากาสาวพัสตร์ได้ตลอดรอดฝั่ง เพราะฉะนั้นหลังออกพรรษา พระที่บวชใหม่บางรูปก็สึกออกไป บางครั้งพระเก่าบางรูปก็คิดอยากสึกบ้าง อย่างไรก็ตามเมื่อมีพระคิดอยากลาสิกขา วิสัยของครูบาอาจารย์ย่อมรู้สึกเสียดายที่ลูกศิษย์พ่ายแพ้ต่อกิเลสทางโลก ในสมัยแรกซึ่งพระเณรที่วัดหนองป่าพงยังมีจำนวนไม่มาก เมื่อมีพระกระสันอยากสึก หลวงพ่อจะพยายามหาอุบายทุกวิถีทางยับยั้งเอาไว้ หากสุดวิสัยจริง ๆ ท่านจึงจะอนุญาตให้ลาสิกขาไป ท่านพระครูบรรพตวรกิตได้เล่าถึงความพยายามของหลวงพ่อในการป้องกันลูกศิษย์ไม่ให้ตกไปสู่เพศที่ต่ำกว่าว่า

"สมัยก่อนท่านเคร่งครัดมาก ใครอยากสึกท่านจะเรียกไปสอน เทศน์ให้ฟัง พาไปเที่ยว ไปถึงไหนก็ชี้ให้เห็นความทุกข์ของการมีครอบครัว การทำมาหากิน แล้วก็คอยถามความรู้สึกของลูกศิษย์ ถ้ายังไม่เห็นทุกข์เห็นโทษก็พาต่อไปเรื่อย ๆ เป็นหน้าที่ของครูบาอาจารย์ที่จะต้องช่วย บางทีท่านก็ว่ากลอนเกี่ยวกับเรื่องเพศให้ฟัง"

สำหรับการเทศน์อบรมพระที่อยากสึก หลวงพ่อเน้นในเรื่องความทุกข์ของชีวิตคฤหัสถ์ และความงดงามของชีวิตนักบวช มีตัวอย่างคำสอนของหลวงพ่อที่ให้แก่พระที่อยากสึก ซึ่งท่านพระครูบรรพตวรกิตได้ถ่ายทอดดังนี้

"พวกท่านเองก็ไม่ใช่บริสุทธิ์ เคยมาแล้วทั้งนั้น ยังสงสัยอะไรอีกถึงอยากจะกลับไป ให้พิจารณาให้ดี ๆ มันไม่มีอะไรสวย ไม่มีอะไรดีหรอก เขาก็เหมือนเรานะแหละ ดูทวารทั้งเก้า ดูตา หู จมูก ล้วนแต่มีมูล รูไหน ช่องไหน ก็ล้วนแต่ของสกปรกทั้งนั้น นั่งนึก นอนนึก จินตนาการปรุงแต่งไปก็นึกว่ามันดี ไปจริง ๆ ไม่มีอะไรดีหรอก ต้องไปเป็นทาสเขา เขาจะบังคับ จะนั่งจะนอนก็ไม่ได้ กินก็ต้องเดินกิน วิ่งกิน ทุกข์ยาก อดอยาก กิเลสตัณหามันมาล่อ อย่าไปเชื่อมัน ไม่ต้องสึกตามใจมัน ไม่ตายหรอก เชื่อผม มันหลอกเรามาหลายชาติแล้ว

บางทีท่านก็พาไปเที่ยว หรือไม่ก็แสดงธรรมิกถายกคุณยกโทษขึ้นอธิบาย บางคนที่เหลือวิสัยจริง ๆ ก็ต้องปล่อยไป สมัยนั้นเครื่องแต่งกายผู้หญิงยังไม่โลดโผนเท่าสมัยนี้ ถ้ามีผู้หญิงแต่งตัวไม่เหมาะสม เช่นนุ่งกางเกงรัดรูปมาวัด หากมีพระเณรอยู่ด้วยท่านจะสั่งเลิกให้ไปทันที ท่านพยายามไม่ให้เห็น ไม่ให้ใกล้ชิด บางทีไปบิณฑบาตได้ยินผัวเมียเขาทะเลาะกัน หรือบางครั้งเห็นเขาเดินอุ้มลูก จูงหลาน หาบคอนไล่ควายไป ท่านก็จะชี้ให้ดู ดีไหม จะเอาอย่างนี้ไหม เป็นต้น"

บางทีหลวงพ่อบ่นว่าพระขาด "เครื่องกันสึก" และเพียงแต่เชื่อในศรัทธาอันแรงกล้าของ

ตัวเองตอนบวชใหม่

"มีพระฝรั่งรูปหนึ่งเป็นลูกศิษย์ของผม เมื่อเห็นพระไทยสึกก็ โอ! เสียดาย ทำไมถึงทำอย่างนั้น ทำไมพระไทยเณรไทยถึงสึกกันนี่ เขาตกใจ พากันตื่นเต้นในการสึกของพระไทยเณรไทย ก็เพราะมาพบใหม่ ๆ เขาตั้งใจมีศรัทธามาบวชนี่ มันดีแล้ว คิดว่าจะไม่สึกแล้ว ใครสึกก็โง่เท่านั้นแหละ มาเห็นพระไทยเณรไทยเข้าพรรษาก็บวชกัน ออกพรรษาแล้วก็สึก โอ๊ย! สลดใจ ตกใจ โอ้! สงสารเน้อ สงสารพระไทย สงสารสามเณรไทย ทำไมถึงทำอย่างงั้น

พอปีต่อมา พระฝรั่งก็อยากสึกบ้าง เลยเห็นเป็นของที่ไม่สำคัญ ตอนแรกมาพบใหม่ ๆ มันตื่นเต้น เห็นเป็นของสำคัญมาก การบวชนะนึกว่าจะทำกันง่าย ๆ เมื่อใจของคนมีกำลังศรัทธามันพร้อมหมดทุกอย่าง คิดอะไรมันก็ถูกไปทั้งนั้นแหละ"

อีกโอกาสหนึ่ง หลวงพ่อให้โอวาทแก่พระที่คิดอยากสึกออกไปแต่งงานว่า

"ให้กลับความรักที่มีอยู่ให้กลายเป็นความรักสากล เป็นความรักที่มีต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย รักเหมือนแม่รักลูก พ่อรักลูก แม้ผมอยู่กับพวกท่าน ผมก็รักท่านเหมือนเป็นลูกเป็นหลาน ให้ล้างความใคร่ออกจากความรักเหมือนหัวกลอย ต้องแช่เอาพิษออกจึงกินได้ ความรักก็เช่นกันต้องพิจารณา มองให้เห็นทุกข์ของมัน ค่อย ๆ ลบล้างเชื้อแห่งความมัวเมาออก เพื่อให้เหลือแต่ความรักล้วน ๆ เหมือนครูบาอาจารย์รักศิษย์ ผมเคยผ่านความรักวัยหนุ่มมา ผมเห็นใจท่าน ความใคร่ในความรักนี้ ถ้าล้างมันไม่ออก แม้แก่แล้วมันก็ยังแสดงฤทธิ์ได้ ให้เอาโทษของความกำหนัดมาคิดมาปลงให้ได้ ถ้าแก้โดยใช้ปัญญาไม่ไหว ลดละมันไม่ได้ก็ให้หนีไปก่อน หนีไปตั้งหลักแล้วค่อยกลับมาใหม่ เรียกว่าล้มแล้วต้องรู้จักลุก คลุกแล้วต้องรู้จักคลาน ไม่ใช่ล้มแล้วนอนแอ้งแม้ง คลุกเคล้าหมกมุ่นกับกามอยู่อย่างนั้น การมีครอบครัวมาครอบ ไปไหนก็ไม่ได้ ธุดงค์ก็ไม่ได้ ติดตามครูบาจารย์ก็ไม่ได้ ลูกก็ร้อง เมียก็บ่น พ่อตาก็ด่า แม่ยายก็ชัง ถ้วยชามกะละมังมันครอบเอาไว้หมด คิดให้ดี

โบราณกล่าวว่า ฝนจะตก ขี้จะแตก คนจะตาย ลูกจะตาย ลูกจะออก พระจะสึก ห้ามไม่ได้ ผมเชื่อข้ออื่น ๆ แต่ไม่เชื่อข้อสุดท้าย ผมว่าพระจะสึกนั้นต้องห้ามได้ ผมเคยคิดมาแล้ว ยังเปลี่ยนได้เลย สึกออกไปแล้วก็มีภาระรับผิดชอบ สร้างตัว สร้างตน ไม่สะดวกสบายอิสระอย่างอยู่เป็นสมณะนี้หรอก คนเขาว่า "อยู่คนเดียวเปลี่ยวกาย แสนสบายแต่ไม่สนุก อยู่สองคนทนทุกข์ แสนสนุกแต่ไม่สบาย" ผมว่า มันสนุก นิด ๆ หน่อย ๆ เหมือนรสอาหาร อร่อยแค่ปลายลิ้น กลืนเข้าไปก็หมดแล้ว แต่การภาวนานี่นะถ้าภาวนาไป พอจิตสงบเห็นธรรมแล้ว มันสบาย บางทีซึ้งใจไม่ต้องฉันข้าวก็ได้นะ และสบายทั้งนั้น ไม่ใช่แค่ปลายลิ้นหรอกนะ

มีเรื่องเล่าว่า ทิดสึกใหม่รีบออกไปแต่งงาน แต่งงานวันแรกนั่งร้องไห้ เมียถามว่า พี่เป็นอะไร น้องปฏิบัติบกพร่องตรงไหน ทิกสึกใหม่ตอบว่า เสียดาย รู้ว่าแต่งงานดีอย่างงี้สึกมานานแล้ว แต่อยู่ไป ๆ ก็มีลูก ทำมาหากินก็สู้เขาไม่ไหว ตัวเคยบวชพระ เล่ห์เหลี่ยมไม่ทันเขา เพราะทำผิดศีลธรรมยากกว่าคนอื่น คราวนี้เห็นแต่ทุกข์ ร่ำร้องจะมาบวชอีก ดังนั้น เราบวชกันมาถึงขั้นนี้แล้ว ให้ภาวนาให้มากเข้า ดูลงไปที่ใจ ทำไมบวชแล้วต้องสึก แล้วโยมอุปัฏฐากล่ะ เขาเคยกราบไหว้เรา

กัลยาณมิตรธรรม ๗

๑. *ปิโย*

น่ารัก ในฐานะเป็นที่สบายใจและสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษาและไต่ถาม

๒. *ครุ*

น่าเคารพ ในฐานะประพฤติสมควรแก่ฐานะ ให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นเป็นที่พึ่งได้

๓. *ภาวนีโย*

น่าเจริญใจ น่ายกย่อง ควรเอาอย่าง ทำให้ระลึกและเอ่ยอ้างด้วยซาบซึ้งภูมิใจ

๔. *วตฺตา จ*

รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี

๕. *วจนกฺขโม*

อดทนต่อถ้อยคำ คือพร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถาม คำเสนอและวิพากษ์วิจารณ์ อดทน ฟังไม่เบื่อ

๖. *คมฺภีรญฺจ กถํ กตฺตา*

แถลงเรื่องล้ำลึกได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อนให้เข้าใจ และให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

๗. *โน จฏฺฐาเน นิโยชเย*

ไม่ชักนำในอฐาน คือไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย

จะไปมองหน้าเขาอย่างไร เราจะออกไปเป็นอะไร ความทุกข์ตัวไหนมันเกิด ก็เอาตัวนั้นแหละมาพิจารณา ดูให้มันชัด บางทีมันไม่ชัดก็ต้องพยายามงดกิน งดนอน สู้ดูเข้าไป ตายเป็นตาย พระอาจารย์ทองรัตน์ ซึ่งเป็นอาจารย์กรรมฐานของผม ท่านก็เคยคิดสึก ใครห้ามก็ไม่ฟังจะสึกท่าเดียว ท่านก็ขอขวานบิ่นจากชาวบ้านแล้วลงมือฟันขอนไม้ ฟันอยู่ ๓ วัน ๓ คืน จนมือแตกจนเพลีย แล้วท่านก็ถามตนเองว่า รู้จักพ่อมึงไหมนี่ ท่านถามกิเลสของท่าน เรื่องความรักเช่นนี้ครูบาอาจารย์ของเราท่านก็เคยผ่านกันมาแล้ว อย่างท่านอาจารย์ไงล่ะ ท่านคิดไปหลงรักผู้หญิงที่ใส่บาตรท่าน เพื่อนสหธรรมิกต้องพาไปนั่งภาวนา ขังไว้ในโบสถ์ อดข้าวถึงห้าหกวัน ปรากฏว่าจิตมันพลิก เห็นเป็นอสุภะ ทำให้จิตรวมเห็นธรรม เลยรอดมาได้ อย่างราคะนี้เป็นจุดอ่อน เราต้องเอาอสุภะเข้าไปแก้ ลองกำลังจนรู้กำลัง อย่าปล่อยให้กิเลสมันต่อยจุดอ่อนของเราจนมันน้อคเราได้ ภาวนาเป็นน่ะนะ ถ้ากิเลสมาสูง เราลอดใต้ ถ้าแลกไม่ได้กระโดดหนีไปก่อน อย่าแลกทั้ง ๆ ที่กำลังไม่ดี ระวังจะถูกน้อค”

หลักของการปฏิบัติ

ในระหว่างที่หลวงพ่อได้อยู่เป็นเจ้าอาวาสวัดหนองป่าพงเกือบ ๓๐ ปีนั้น มีกุลบุตรเข้ามาขอบวชมากมาย ส่วนใหญ่มาจากครอบครัวชาวนาในจังหวัดอุบลราชธานีนั่นเอง แต่บางทีก็ลูกพ่อค้าลูกข้าราชการด้วยเหมือนกัน และบางคนมาจากกรุงเทพฯ บ้าง จากต่างประเทศบ้าง ฉะนั้นในบางปี คณะสงฆ์วัดหนองป่าพง จึงมีสมาชิกหลากหลาย คือประกอบด้วยพระหนุ่ม สามเณรน้อยบ้าง พระอายุกลางคนบ้าง หลวงตาสูงอายุบ้าง บางรูปก็มีนิสัยค่อนไปทางราคะจริต บางรูปก็หนักไปทางโทสะจริต บางรูปก็หนักไปทางโมหะจริต ผู้ปฏิบัติเคร่งมั่นคงในธรรมก็มี ผู้ปฏิบัติย่อหย่อนใจคลอน - แคลนก็ย่อมมีบ้างเหมือนกัน องค์ประกอบของคณะสงฆ์มีลักษณะเช่นนี้ จำเป็นต้องมีหลักของการปฏิบัติที่ทุกรูปสามารถใช้เป็นบรรทัดฐาน ในการดำเนินชีวิตพรหมจรรย์ของตน ซึ่งหลวงพ่อได้แนะนำหลักนี้ไว้อย่างเรียบง่ายและชัดเจน

“หลักของการปฏิบัตินั้น หนึ่ง เราตั้งไว้ในใจของเราว่า เราจะต้องเอาชนะตัวเองให้ได้นี่หลักใหญ่ของมัน อย่าเอาชนะสิ่งอื่น อย่าเอาชนะบุคคลอื่น ถ้าใครมีความรู้สึกนึกคิดว่าจะเอาชนะผู้อื่นอยู่ร่ำไป นั่นก็เป็นผู้ที่แพ้เรื่อยไปในด้านปฏิบัติ เพราะลักษณะปฏิบัติที่แท้จริงนั้น จะต้องภาวนาให้รู้จักเอาชนะตนเองเรื่อยไป อย่าเอาชนะผู้อื่น เมื่อรวมแล้วถ้าเอาชนะตนเองก็ชนะหมดทุกสิ่งทุกอย่าง ผู้ปฏิบัติอยู่ในระบอบอันนี้เรียกว่า เป็นผู้มีหลักธรรมเอาชนะใจตัวเองได้ การดำเนินงานในด้านปฏิบัติของเรา ให้ตั้งอันนี้ไว้สม่ำเสมอ

หลักย่อ ๆ ก็คือ

หลักที่หนึ่ง ศีล คือระเบียบกฎภายนอก กิริยามารยาทอย่างที่เราเคยทำกันมานี้ เป็นต้น

หลักที่สอง คือ สมาธิ ความสงบระงับ

หลักที่สาม ก็คือเป็นผู้มีปัญญา จะรักษาศีลก็ต้องเป็นผู้มีสติปัญญา จะหาสมาธิความสงบจิต

ก็มีสติปัญญา จึงจะเรียกได้ว่าผู้นั้นรู้จักการปฏิบัติส่วนใหญ่ของตน

ธรรมดาเมื่ออยู่ห่างไกลครูบาอาจารย์ เมื่อเรากลายไป ๆ เหมือนผลไม้ต่าง ๆ เช่น มะเขือ อย่างนี้เป็นต้น ถ้าเราปลูกพันธุ์ดีครั้งแรก ในปีที่สองถ้าไม่เก็บพันธุ์มันไว้ ไม่เอาเมล็ดไปเพาะพันธุ์ พันธุ์ก็เสียไปเสื่อมไปเรื่อย ๆ เลยเกิดมะเขือพันธุ์ไม่ดี เปลี่ยนจากพันธุ์เดิมของมันไป พวกเราก็เช่นกัน ให้พากันประพฤติปฏิบัติอยู่ในหลักหนักแน่นไว้ในจิตของเราเสมอ"

สมณสัญญา

สมณะ คือผู้สงบระงับ และการประพฤติปฏิบัติดี ก็เพื่อจะเข้าถึงความเป็นสมณะที่แท้จริง ในระหว่างการประพฤติปฏิบัตินั้น นักบวชต้องฝึกเจริญสมณสัญญา คือระลึกในความเป็นพระอยู่เป็นนิจ เพื่อระงับความเคยชินของโลกวิสัย และสร้างความสง่าผ่าเผยให้กับตัวเอง

นอกจากการพรรณนาอานิสงส์ของความเป็นสมณะแล้ว หลวงพ่อคอยชี้โทษ และเตือนสติของลูกศิษย์ ในสิ่งที่เป็นมารต่อชีวิตพรหมจรรย์อยู่เสมอ และกำชับให้ทุกรูปตั้งใจอย่างจริงจังในการประพฤติปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์

"บัดนี้พวกเราได้เข้ามาบวช มันไม่ถูกจุดมันครับ นักบวชเรามุ่งอะไร มุ่งลาภสักการะหรือมุ่งยศหรือ มุ่งสรรเสริญหรือ มุ่งวัตถุหรือ นักบวชเรา พระพุทธเจ้าท่านสอนไว้ไม่ให้มุ่งสิ่งทั้งหลายเหล่านั้น ถ้ามุ่งความสุข มุ่งความสนุก มุ่งการกินดีอยู่ดี มุ่งวัตถุแล้วละก็ ไม่ต้องบวชแล้ว มันโกหกพกลมเขา จะหากินตามสบาย ถ้าเป็นฆราวาสแล้ว ไม่ต้องอดหลับอดนอนกัน ไม่ต้องมาฉันข้าวมื้อเดียว ไม่ต้องมาอยู่ป่าดีกว่า อย่างคุณหมอนั่นยังไม่บวช ก็สบายครับ หากินตามชอบใจ นี้เรียกว่านักฆราวาส แต่เขาก็มีประโยชน์ เห็นฆราวาสเขาอยู่ในกาม มีครอบครัว เขาเป็นทุกข์เพราะผัวบ้าง เป็นทุกข์เพราะเมียบ้าง เป็นทุกข์เพราะลูกบ้าง เป็นทุกข์เพราะอะไร ๆ หลายอย่าง ประเดี๋ยวเขาเห็นโทษเลยครับ เขาก็ทิ้งมันไปได้ เขาทำเองมันเห็นโทษนี่ครับ บางทีมันเป็นทุกข์ มันเห็นโทษเมื่อเขาเห็นโทษอย่างแจ่มแจ้ง เขาก็ทิ้งสิ่งทั้งหลายเหล่านั้นได้เท่านั้นแหละ

ข้อปฏิบัติไม่ใช่วิบัติ มันเป็นข้อปฏิบัติ ถ้าหากว่าเรายอมรับความจริงแล้วปฏิบัติตามก็เป็นข้อปฏิบัติ ถ้าใคร ๆ ไม่ยอมรับความจริงและไม่พยายาม ทำตามใจชอบของเรานั้น มันก็เป็นวิบัติ ถึงแม้เราจะบวชมาถึงยี่สิบพรรษา สามสิบพรรษาก็ตามที มันก็ไม่รู้รสธรรมะของพระพุทธเจ้า เหมือนชาวประมงไปจับปลาในหนองที่ไม่มีปลา ไปทุกวันมันก็ไม่ได้ทุกวัน เหวี่ยงแหไปทุกที มันก็ไม่มี จะไปเท่าไรมันก็ไม่ได้ปลา ทำไม ก็เพราะปลาในหนองนั้นมันไม่มี นี้ก็เหมือนกันฉันนั้น"

พระอาจารย์เขมธมฺโม พูดถึงการที่หลวงพ่อพยายามปลูกสมณสัญญาในจิตใจลูกศิษย์ว่า "เราไม่เคยถูกปล่อยให้ลืมจุดมุ่งหมายแห่งชีวิตของเราเลย เราคือพระภิกษุผู้ซึ่งมิได้ดำรงอยู่เพื่อแสวงหาลาภสักการะหรือชื่อเสียง มิใช่เพื่อสถานะหรือความก้าวหน้าทางโลก เราเป็นพระภิกษุเพื่อว่าเราจะได้มีโอกาสอันดีที่สุดในการเผชิญกับกิเลสของเรา เผชิญกับสิ่งมีอิทธิพลซึ่งทำลายหัวใจ และจิตใจของเรา มองเห็นและเข้าใจสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ แล้วทิ้งมันไป เพื่อบรรลุถึงความ

สงบอันจริงแท้แน่นอน ความสุขแห่งพระนิพพาน”

เทคนิคอันแยบยล

หลวงพ่อวางพื้นฐานในการฝึกสอนพระภิกษุสามเณร โดยการจัดระเบียบข้อวัตรในการปฏิบัติให้เป็นไปตามพระวินัย ดังได้กล่าวไว้แล้วในบทต้น ๆ เป็นการคุมบรรยากาศในวัด ให้เอื้ออำนวยต่อการบรรลุธรรมได้มากที่สุด พระอาจารย์เขมธมฺโม ลูกศิษย์ชาวอังกฤษรุ่นอาวุโสรูปหนึ่ง ได้ให้ทัศนะต่อวิธีการสอนของหลวงพ่อไว้ว่า

“มันมิใช่เป็นเพียงการนั่งทำสมาธิเท่านั้นที่ท่านสนใจ แต่มันเป็นการฝึกฝนอบรมซึ่งกว้างกว่า เป็นการฝึกที่รวมเอาทุก ๆ ส่วนในชีวิตของเราไว้ เปิดเผยสิ่งเลวร้ายภายในใจของเราแล้วส่งเสริมและดึงเอาสิ่งที่ดีที่สุดออกมา การฝึกอบรมของหลวงพ่อนั้น ทำให้กฎระเบียบทุกอย่างตลอดจนธรรมเนียมประเพณีและรูปแบบของชีวิตนักบวชในวัด พ้นจากการเป็นเพียงประเพณีที่ทำสืบต่อกันมาอย่างไร้จุดหมาย กลายมาเป็นวิธีการอันแยบยล เป็นส่วนหนึ่งของเครื่องมือ ซึ่งเราใช้เพื่อสร้างทัศนคติแห่งการรู้แจ้งภายใน”

เป็นที่น่าสังเกตว่า ทั้ง ๆ ที่หลวงพ่อให้ความเคารพนับถือหลวงปู่มั่น ภูริทตฺโต ในฐานะครูบาอาจารย์ที่ท่านเชิดชูไว้เหนือศีรษะ เมื่อหลวงพ่อมาตั้งวัดหนองป่าพง ท่านก็มิได้เลียนแบบระเบียบปฏิบัติของวัดป่าสายหลวงปู่มั่นทุกประการ จุดสำคัญที่แตกต่างกันก็คือ ในวัดป่าส่วนมากพระเณรทำความเพียรตามอัธยาศัยที่กุฏิของตน ออกมาฟังโอวาทจากครูบาอาจารย์ประมาณอาทิตย์ละครั้งเท่านั้น แต่ที่วัดหนองป่าพง หลวงพ่อเน้นในเรื่องความสามัคคีของหมู่คณะ พระภิกษุสามเณรต้องออกมาทำความเพียรร่วมกัน โดยมีการประชุมเช้าเย็น ทำวัตรสวดมนต์นั่งสมาธิ ฟังการอบรม ทั้งนี้ท่านคงใช้หลักของอปริหานิยธรรม ๗ ประการ ตามที่มีพุทธดำรัส ๒ ข้อแรกว่า

“๑. ประชุมกันเนืองนิตย์

๒. พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่สงฆ์จะต้องทำ ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว สำหรับภิกษุทั้งหลาย”

“สิ่งที่ทำดังกว่าคำที่พูด” วิธีการสอนของหลวงพ่อลงรอยกับภาษิตโบราณบทนี้เป็นอย่างดี เพราะท่านได้ถือหลัก ทำให้ดู เป็นวิธีการสอนที่สำคัญ ท่านให้ลูกศิษย์ปฏิบัติอย่างไร ท่านก็เป็นผู้พาทำอย่างนั้นเสมอ ไม่ใช่สักแต่ว่าให้ลูกศิษย์ปฏิบัติอย่างเอาจริงเอาจัง แต่ตัวท่านเองพักผ่อนตามสบาย เช่นบางครั้งท่านให้ลูกศิษย์นั่งสมาธิตั้งแต่หัวค่ำจนถึงเที่ยงคืน ท่านก็นั่งเป็นประธานตรงและนิ่งเป็นภูเขาอยู่เช่นนั้นตลอดเวลา เมื่อเป็นอย่างนี้ลูกศิษย์ก็มีกำลังใจ เพราะมีตัวอย่างที่ยืนยันให้เห็นว่า การปฏิบัติอย่างนี้ทำได้และได้ผลจริง ปฏิปทาของหลวงพ่อจึงเป็นมาตรฐานที่พระเณรทุกรูปมุ่งเข้าถึง อนึ่ง ความมั่นคงและเยือกเย็น อีกทั้งความเมตตาและปัญญาของท่านที่ปรากฏให้ลูกศิษย์เห็นเป็นประจำ ก็เป็นบทศึกษาในตัวเองว่า นี่คือผลของการปฏิบัติ เป็นแรงบันดาลใจให้ลูกศิษย์แต่ละรูปมุ่งมั่นที่จะบรรลุผลนั้นตามอย่างครูบาอาจารย์

ปากเป็นเอก

การฟังพระธรรมเทศนาที่ได้ผล ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยหลายอย่าง เช่นเนื้อหาของเทศนา การใช้ภาษา ลีลาในการแสดงธรรม ความเหมาะสมของสถานที่และสิ่งแวดล้อม ภูมิจิตและความตั้งใจของผู้ฟัง เป็นต้น ฉะนั้นในการวิเคราะห์การแสดงธรรมของหลวงพ่อ เราไม่ควรลืมอิทธิพลของเหตุปัจจัยเหล่านั้น มิฉะนั้นอาจเป็นเหตุให้เข้าใจคลาดเคลื่อนไปได้ เช่น ปัจจัยอย่างหนึ่งที่สำคัญมากก็คือ ความรู้สึกของผู้ฟังต่อตัวผู้แสดง ถ้าผู้ฟังมีความศรัทธาเลื่อมใสในคุณธรรมของผู้พูด ก็ย่อมพร้อมที่จะรับคำอบรมสั่งสอนนั้นอย่างเต็มอกเต็มใจ แม้คำพูดสั้น ๆ เรียบ ๆ ก็อาจทำให้ผู้ฟังรู้สึกเหมือนหงายของที่คว่ำแล้ว หรือเปิดไฟในที่มืดก็ได้ ในทางตรงกันข้าม ถ้าผู้ฟังไม่ศรัทธาเชื่อถือไม่เคารพในผู้แสดง คงยากที่เขาจะรับธรรมะคำสั่งสอนที่ได้ฟังไปประพฤติปฏิบัติ

ด้วยปฏิปทาที่อุกฤษฏ์ห้าวหาญแต่ไม่ผิดเพี้ยนออกจากทางสายกลางเพื่อความดับทุกข์ หลวงพ่อสามารถสร้างความไว้วางใจ เชื่อถือและเชื่อมั่นขึ้นในจิตใจของลูกศิษย์ ทำให้ทุกรูปซาบซึ้งในคำสอนของท่าน ฉะนั้นไม่น่าแปลกใจที่หลวงพ่อมีลูกศิษย์ชาวต่างประเทศเป็นจำนวนมาก ทั้ง ๆ ที่ท่านพูดภาษาอังกฤษไม่ได้ เพราะสิ่งที่ประทับใจเขามากไม่ใช่คำพูดของหลวงพ่อเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการสัมผัสกระแสของเมตตา และปัญญาบารมีที่แผ่ออกจากตัวท่าน ทำให้เกิดความมั่นใจว่า "หลวงพ่อท่านรู้จริง ไม่ใช่สักแต่ว่าพูดเฉย ๆ"

อย่างไรก็ตาม หลวงพ่อมีพรสวรรค์ในการพูด "พูดเป็น พูดเก่ง พูดสนุก" มาตั้งแต่ยังเป็นสามเณรราวาสแล้ว

เมื่อเป็นครูบาอาจารย์ มีหน้าที่อบรมสั่งสอนกุลบุตรที่เข้ามาถือบวชในฐานะลูกศิษย์ และญาติโยมทั้งจากที่ใกล้ที่ไกล ความสามารถในการพูด การสื่อสาร จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชื่อเสียงของท่านระบือลือเลื่องไปทั่วโลก พระอาจารย์เที่ยงได้พูดถึงการเทศน์ของหลวงพ่อในสมัยก่อนว่า

"เทศน์สมัยก่อน ผ่าตับผ่าไตผ่าหัวใจดีแท้ ฟังแล้วซึ้งจริง ๆ ถ้าคนไม่ตื่นก็คือคนตายนั่นเอง ถ้าคนไม่ลุกก็คือหลับนั่นแหละ เทศน์ได้เฉียบขาดที่สุดเลย ไม่ดีก็ให้มันตาย ไม่ตายก็ให้มันดี คำนี้ท่านย้ำบ่อย จะเอามันไปทำไม ไม่ดีก็ให้มันตายเสียสิ ไม่ตายก็ให้มันดี อยู่เปล่า ๆ เซ่อ ๆ อยู่ไม่ได้ ต้องเร่งต้องรีบ เวลาเรามันน้อย ลูกศิษย์ลูกหาก็ได้กำลังใจ"

พระครูบรรพตวรกิตพูดถึงสมัยนั้นว่า

"หลวงพ่อเทศน์เกือบทุกวัน ถ้ามีเรื่องไม่เรียบร้อยเกิดขึ้นในวัดก็เทศน์หลายชั่วโมง เสียงท่านดังกังวานมีอำนาจมาก ตั้งใจจริง ๆ ที่จะให้ผู้ฟังเข้าใจให้ได้ เหมือนจะเอากิเลสของศิษย์ให้เรียบเป็นหน้ากลอง แต่การเทศน์ของท่านก็มีหลายระดับ เทศน์เฉพาะพระเณรก็อย่างหนึ่ง ส่วนรวมอีกอย่างหนึ่ง และเทศน์ญาติโยมธรรมดา ก็อีกอย่างหนึ่ง ท่านดุแต่ไม่โกรธ เทศน์ไม่มีหมด การเทศน์นั้นเฉียบขาดและห้าวหาญจริง ๆ ไม่กลัวใครเลย

ฟังท่านเทศน์ไม่เคยเบื่อ ดูดดื่มอยู่เรื่อย ยังก้องหูจนกระทั่งทุกวันนี้ เพราะมันจี้ลงที่ตัวเราเอง อย่างเรื่องจิตวิญญาณไปเกิดได้อย่างไร ท่านอุปมาให้ฟังว่า สมมุติไปทำคันนาดักปลาใส่ลอบไว้

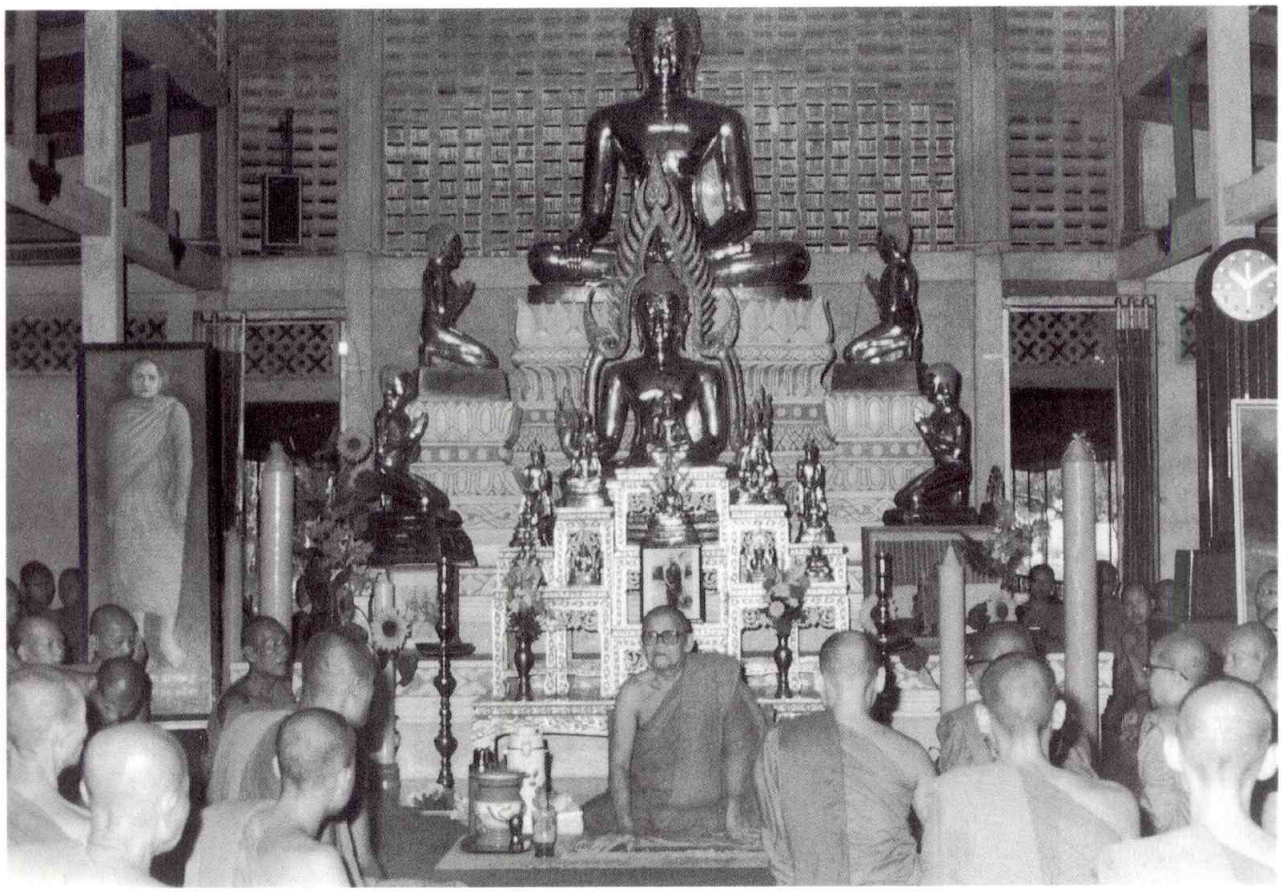

แล้วกลับมาบ้าน วิญญาณไปเกิดได้อย่างไร จิตพาไป คือกลางคืนฝนตก จิตก็จะคิดไปถึงลอบกลัวหลุด กลัวขาด คิดไปนึกไปไม่หยุด ลงท้ายก็ลุกขึ้นไปดูจริง ๆ หรืออย่างไปกรุงเทพฯ คิดถึงบ้าน จิตมันก็กลับมาได้แวบเดียว เพราะฉะนั้นจิตมันพามา ถ้าจิตยังยึดถืออยู่ มันก็พาไปเกิด ใครเกิดบ้านไหน ทำอะไรไว้ ก็รู้จักจำได้หมด บ้านตัวเราเคยสร้างสมไว้ ตายปุ๊บก็จะเกิดที่นั่น มีลูกเมียก็คิดถึงลูกเมีย ไม่คิดถึงบ้านคนอื่น เพราะฉะนั้นอาศัยกรรมเป็นแดนเกิด ทำดีได้ดี อาศัยความยึดมั่นถือมั่น อุปาทาน ถ้าหมดตัวนี้ลงไปแล้วก็ไม่มีเชื้อ เพราะฉะนั้นการปฏิบัติให้พยายามละตัวนี้ อย่าไปยึดหมายมั่น ให้มันสักแต่ว่า เหมือนเมล็ดผลไม้ ถ้าเอาไปคั่วเสียมันก็หมดเชื้อ"

พระอาจารย์เอนกพูดถึงอัจฉริยะของหลวงพ่อในการแสดงธรรมที่กินใจผู้ฟังอย่างลึกซึ้งว่า

"ช่วงที่ท่านยังหนุ่ม ไม่ได้มุ่งมั่นเรื่องภายนอก ญาติโยมที่มาก็ไม่มาก ถึงมีคนเข้ามาก็ใฝ่ใจเฉพาะข้อวัตรปฏิบัติ เพราะฉะนั้นเทศน์อะไร พูดอะไร ก็พูดเด็ดขาดลงไปเลย เพื่อคลายความสงสัยและท่านดูนิสัยคนด้วย หลวงพ่อท่านรู้จริตนิสัยคน รู้ว่าใครหยาบใครละเอียด ใครหนักไปในกิเลสอย่างไหน โลภหรือโกรธหรือหลง ท่านก็เทศน์ตามจริต เทศน์แทงใจคน ปัญหาเกี่ยวกับการภาวนา โดยมากก็ถูกไปเลยตามที่ท่านเทศน์นั้น มันขัดข้องตรงไหนก็ถูกต้องตรงที่ท่านเทศน์นั้นจริง ๆ ส่วนมากแม้จะมีจิตใจลึกซึ้งขนาดไหนก็ไม่ค่อยพลาด ถ้าท่านเทศน์มันจะไปแก้ตรงนั้นแหละ ถ้าเรามีสติสัมปชัญญะตามดูทุกถ้อยคำ ทุกความตามที่ท่านแสดงไป มันจะไปถูกกับจิตใจของเรา นับว่าเป็นอัจฉริยะของท่านเอง พูดง่าย ๆ ก็ลึกซึ้ง..."

คลายมาดราชสีห์

ในระยะหลังคือตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. ๒๕๑๐ – ๒๕๑๑ เป็นต้นมา ธรรมเทศนาของหลวงพ่อเริ่มนุ่มนวลขึ้น ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ ประการแรก คืออายุของหลวงพ่อมากขึ้น กำลังวังชาของสังขารก็ย่อมลดลงบ้าง ประการที่สอง ระยะนั้นผู้มีการศึกษาทั้งฝ่ายคฤหัสถ์และบรรพชิต ทั้งที่มาจากกรุงเทพฯ และจากต่างประเทศเริ่มมาสู่วัดหนองป่าพง โดยเฉพาะหลังจากพิมพ์เผยแผ่ชีวประวัติของหลวงพ่อ ซึ่งท่านเจ้าคุณมงคลกิตติธาดาเป็นผู้เรียบเรียง ใน พ.ศ. ๒๕๑๑ หลวงพ่อคงปรับเปลี่ยนการแสดงธรรมให้เหมาะสมแก่ผู้ฟังกลุ่มใหม่นี้ด้วยก็เป็นได้ พระอาจารย์เรืองฤทธิ์ได้กล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงนี้ว่า

"ทีนี้ก็ฟังเทศน์ม่วนซื่น ฟังเทศน์แบบร่าเริงในธรรม ฟังแล้วสบายขึ้น ถ้าคนมีปัญญาแล้วจะได้ความรู้มาก เพราะว่าท่านเทศน์เบาฟังง่าย แต่ก่อนนี้ถ้าใครไม่ชอบ อยู่ไม่ได้ถึงสามคืนเลย อยู่ไม่ได้เด็ดขาด ให้มาอยู่สามคืนนี้ ให้มาฟังเทศน์สามคืนนี้ ถ้าใครไม่จับใจอยู่ไม่ได้ ต้องเจ็บปวดรวดร้าวตั้งแต่คืนแรกเลย มันเป็นอุบายของท่าน พอท่านตกมาวัยเป็นผู้ใหญ่ เริ่มเป็นผู้เฒ่าขึ้นมาเรื่อย ๆ จะไปจ้ำจี้จ้ำไชกันอยู่อย่างนั้นไม่ได้ ก็เลยเปลี่ยน ทีนี้เนื้อ ก็อันเดิมนั่นแหละ แต่รสชาติดีขึ้น สนุกสนานขึ้น น่าฟังขึ้น แต่รู้สึกว่าคนจะเข้าใจยากหน่อย เพราะมัวเพลิน ครั้งแรกใครฟังก็เข้าใจ มันเจ็บแสบเหลือเกิน เจ็บปวดรวดร้าว ถ้าใครไม่ชอบใจอยู่ไม่ได้ ถ้าจะมาอยู่ได้สามคืนนี้ต้องอยู่เลย"

ลักษณะการเทศน์แบบเดิมของหลวงพ่อ คือท่านใช้ภาษาอีสาน ซึ่งคนภาคกลางหรือคนต่างชาติ เช่นลูกศิษย์ฝรั่งฟังแล้วรู้สึกเหมือนเป็นการด่า เพราะท่านพูดเร็ว เสียงดังก้องกังวานไปไกล แม้เดินออกห่างจากศาลาไปแล้วก็ยังได้ยิน เสียงของท่านมีพลัง เป็นเสียงปลุกให้ตื่น ผู้ฟังรู้สึกเหมือนถูกคลื่นลูกใหญ่พัดพาเอาตัวไปเลย แต่ระยะหลังต่อมาเมื่อท่านเปลี่ยนลีลาแล้ว เสียงเทศน์ของหลวงพ่อฟังดูอบอุ่นนุ่มนวล เหมือนเสียงพ่อสอนลูก สุ้มเสียงยังมีอำนาจหนักแน่นเหมือนเดิม แต่อาบอิ่มด้วยอารมณ์ขันและเมตตา เป็นกระแสธรรมที่ออกจากใจจริง แม้ระยะหลังเมื่อท่านเปลี่ยนใช้ภาษากลางแทนภาษาอีสาน ท่านก็ยังเทศน์สองภาษาสลับกันบ่อย ๆ เมื่อ "ธรรมไหล" จริง ๆ นั่นแหละ จึงกลับไหลเป็นภาษาอีสานตามเดิม

พระอาจารย์ทองจันทร์ตั้งข้อสังเกตว่า

"ท่านจะแสดงธรรมไปตามเหตุ พูดไปตามเหตุที่เกิดขึ้นมาสัมผัส ตามความรู้สึกของเรา แล้วดูเหมือนว่าคำพูดของท่านจะไม่ได้นึกไว้ก่อน ไม่ได้คิดไว้ก่อน สิ่งแวดล้อมมันมากระทบอย่างไร สิ่งภายนอกมากระทบอย่างไร ท่านก็ว่าไปอย่างนั้น แต่แล้วทุกสิ่งทุกอย่างก็กลายเป็นธรรมะไปหมด ฉะนั้นจึงเป็นเหตุที่ทำให้เราฟังไม่รู้เบื่อ บางครั้งบางโอกาสก็มีทั้งความร่าเริงขบขัน"

ท่านเจ้าคุณมงคลกิตติธาดาก็มีความเห็นคล้ายกัน และท่านยังได้ยินหลวงพ่อเล่าให้ฟังด้วยว่าธรรมะจากใจของหลวงพ่อนั้นได้มาอย่างไร

"หลวงพ่อท่านพูดง่าย ๆ มีมุขตลกในบทบาท ในการแสดง คล้าย ๆ ว่ามีการแทรกอะไรอย่างนี้

ท่านใช้ธรรมชาติ แต่ท่านก็เคยพูดกับผมนะ ท่านว่า เรื่องเทศน์นี่มันเอาแน่ไม่ได้นะ บางทีเรานั่งอยู่หรือขึ้นธรรมาสน์แล้ว ยังไม่รู้ว่าจะเทศน์เรื่องอะไร แต่พอตั้งนะโมจบแล้ว สำรวมจิต มันจะมาเลย มันไหลมา เราจะไปกำหนดเอาไม่ได้หรอก แล้วแต่มันจะเป็นไป"

สำหรับเรื่องธรรมะจากใจนี้หลวงพ่อเคยปรารภเปรียบเทียบให้ฟังว่า

"ธรรมะที่เกิดจากจิตนั้นมันก็คล้าย ๆ กับตาน้ำ ตาน้ำที่มันซึมซับ มันแห้งไม่ได้ มันไหลของมันอยู่อย่างนั้น ความรู้ตามสัญญาของเราคล้าย ๆ น้ำในโอ่ง หมดน้ำฝนมันก็แห้งเท่านั้นแหละ"

พระลูกศิษย์หลาย ๆ รูปบอกว่า การเทศน์ของหลวงพ่อนั้น เหมาะกับผู้ฟังอย่างน่าประหลาดใจ คือถ้าใครมีเรื่องสงสัยอะไรอยู่ในใจ พอไปฟังเทศน์หลวงพ่อ "ท่านจะเทศน์ตรงจุดนั้นเลย ชี้แจงให้ฟังอย่างละเอียดลออ มันมักจะตรงเป๊ะกับสิ่งที่เรากำลังติดขัดอยู่ ตรงกับที่เราคิดนึกสงสัยอยู่พอดี"

เมื่อหลวงพ่อเข้าสู่วัยชรา สุขภาพของท่านไม่ค่อยแข็งแรง ท่านจึงไม่อาจร่วมการประชุมทำวัตรเช้าเย็นกับลูกศิษย์ลูกหาได้เหมือนเดิม โอกาสที่ท่านเทศน์ให้คณะสงฆ์ฟังก็น้อยลง บางทีอาทิตย์หรือสองอาทิตย์ต่อครั้ง แต่หลวงพ่อก็บอกว่าก็ดีเหมือนกัน เพราะบางทีเทศน์มากทำให้ลูกศิษย์หลง ฟังมาก จำมาก เลยหลง เข้าใจว่าตัวเองรู้ดีแล้ว บางรูปถึงกับเกิดอาการเมาธรรมะเที่ยวแสดงธรรมให้คนอื่นฟังอย่างฟุ้งซ่าน

และครั้งหนึ่งท่านปรารภว่า

"ทุกวันนี้อาตมาไม่ค่อยเทศน์มาก อยู่วัดอยู่วาก็เหมือนกัน ปีนี้เทศน์ให้แม่ชีฟังถึงสองสามครั้งหรือเปล่าก็จำไม่ได้ พระเจ้าพระสงฆ์ก็ให้อยู่เฉย ๆ อยู่ดูเอา ปฏิบัติเอง ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น เพราะเข้าใจว่าคนมีศรัทธา จึงเข้ามาในวัด จึงมาบวชเป็นปะขาว จึงมาบวชเป็นเณร จึงมาบวชเป็นพระ เข้าใจอย่างนั้น ถ้าเข้าใจอย่างนั้นก็เหมือนกันกับวัวเรานะแหละ วัวมันกินอะไร มันกินหญ้า จับมันมาปล่อยใส่สนามหญ้า ถ้ามันไม่กินหญ้ามันก็เป็นหมูเท่านั้นแหละ จะเป็นวัวได้รึ ถ้าคนมีศรัทธา มาเห็นธรรมะธัมโมมันก็ปฏิบัติเท่านั้นแหละ"

แต่อย่างไรก็ตามตั้งแต่เริ่มแสดงธรรม จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๕๒๔ ซึ่งเป็นปีสุดท้ายที่หลวงพ่อพูดได้ เอกลักษณ์ในการเทศน์ของหลวงพ่อก็คงที่ คือเป็นการสอนหลักความจริงด้วยภาษาที่ง่าย มีปริยัติ คือทฤษฎีน้อย ประกอบกับคำอุปมาอุปไมยในสิ่งที่ผู้ฟังคุ้นเคย และอุทาหรณ์จากประสบการณ์ของท่านเองบ้าง เพื่อนสหธรรมิกหรือลูกศิษย์บ้าง จึงทำให้ผู้ฟังเพลิดเพลินดื่มด่ำ เหมือนได้อ่านหนังสือดีที่วางไม่ลงเลยทีเดียว

หลวงพ่อเคยแนะนำคณะสงฆ์ที่วัดหนองป่าพงเรื่องการฟังธรรมะดังนี้

"... ฟังไปเถอะครับ ฟังไป อย่าเพิ่งเชื่อและอย่าเพิ่งไม่เชื่อ วางตัวเป็นกลาง ฟังไปเถอะครับ มีผล ไม่เป็นภัย เชื่อมากมันก็เป็นภัย ไม่เชื่อมันก็เป็นภัย ฟังไปดูไป เราเป็นคนฟังและก็เป็นคนพิจารณา นี่เรียกว่าการปฏิบัติ สิ่งที่มันชอบหรือไม่ชอบนั้น มันจริงหรือเปล่าก็ไม่รู้ เราก็ยังไม่รู้จัก ท่านจึงให้ลองฟังดูเสียก่อน ถ้าไม่ดูมันจะเข้าข้างตัวเท่านั้นแหละ ถ้าเข้าข้าง

ตัวแล้ว เป็นต้น ปฏิบัติมันก็ไม่ไป มันเป็นมิจฉาทิฏฐิเสียแล้ว นี่เรียกว่า คนที่มีปัญญา ก็ต้องทำแบบนี้ ดูไปเถอะ ดูไป ดูไปเรื่อย ๆ พิจารณาไปเรื่อย ๆ ....."

"... เรื่องธรรมะจริง ๆ นี่ไม่ใช่เรื่องบอกกัน ไม่ใช่เอาความรู้จากคนอื่นมา ถ้าเอาความรู้จากคนอื่นมา ก็เรียกว่าจะต้องมาภาวนาให้มันเกิดชัดกับเจ้าของอีกครั้งหนึ่ง ไม่ใช่ว่าคนอื่นพูดให้ฟัง เข้าใจแล้วมันหมดกิเลส ไม่ใช่อย่างนั้น ได้ความเข้าใจแล้วก็ต้องมาขบเคี้ยวมันอีกให้มันแน่นอนเป็นปัจจัตตังจริง ๆ..."

อาจารย์ ๖

ครั้งหนึ่ง พระอาจารย์ชาคโรไปอยู่ที่วัดสาขาแห่งหนึ่ง วันหนึ่งหลวงพ่อได้ไปเยี่ยม

"ท่านชาคโรเป็นอย่างไร ทำไมผอมมากอย่างนี้ล่ะ"

"เป็นทุกข์ครับหลวงพ่อ ไม่สบายเลย" พระอาจารย์ชาคโรกราบเรียนโดยไม่อ้อมค้อม

"เป็นทุกข์เรื่องอะไร ทำไมจึงไม่สบาย" หลวงพ่อซักไซ้

"เป็นทุกข์เพราะอยู่ห่างไกลจากครูบาอาจารย์ครับ" พระอาจารย์ชาคโรเผยความในใจ

"มีอาจารย์อยู่ด้วยตั้งหกองค์ยังไม่พอหรือ ?" หลวงพ่อท้วงในทันที

"มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี่แหละเป็นอาจารย์ ฟังให้ดี ดูให้ดี เขาจะสอนเราให้เกิดปัญญา"

ธรรมทาน

ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๙ เป็นต้นมา ลูกศิษย์ได้เริ่มบันทึกการแสดงธรรมของหลวงพ่อลงในแถบเสียงเป็นประจำ และต่อมาได้ทยอยจัดพิมพ์เป็นหนังสือเพื่อเผยแผ่ หนังสือรวบรวมพระธรรมเทศนาของท่านที่ได้พิมพ์เผยแผ่ไปแล้วมีอยู่หลายเล่ม เช่น โพธิญาณ นอกเหตุเหนือผล อาหารใจ น้ำไหลนิ่ง นอกจากนี้ก็มีหนังสือเล่มเล็กที่พิมพ์เฉพาะธรรมเทศนาบางกัณฑ์อีกหลายเล่ม ทั้งหมดพิมพ์แจกเป็นธรรมทาน ไม่จำหน่าย สำหรับสองเล่มแรก คือ โพธิญาณ และ นอกเหตุเหนือผล ได้รับการแปลเป็นภาษาอังกฤษด้วย ปัจจุบันมีหนังสือพระธรรมเทศนาของหลวงพ่อที่แปลเป็นภาษาอื่น ๆ อีกหลายภาษา เช่น ฝรั่งเศส เยอรมัน ดัช อิตาลี จีน เวียดนาม และญี่ปุ่น เผยแผ่อยู่ในต่างประเทศ ทำให้ชื่อเสียงของท่านเป็นที่รู้จักไปทั่วโลก และเป็นที่ดึงดูดชาวต่างประเทศให้มาศึกษาและปฏิบัติธรรมที่วัดป่านานาชาติอย่างไม่ขาดสาย และในจำนวนนั้นหลายรายได้ขออุปสมบทด้วย

สนทนาและตอบปัญหาธรรมะ

นอกจากการแสดงพระธรรมเทศนาแล้ว หลวงพ่อสอนด้วยการสนทนาและตอบปัญหาธรรมะด้วย ปกติท่านนั่งประจำที่ใต้ถุนกุฏิข้างโบสถ์ พระเณรและญาติโยมที่ต้องการพบหลวงพ่อก็ไปกราบ

ท่านที่นั่น เพื่อสนทนาธรรมและกราบเรียนถามปัญหาข้อข้องใจต่าง ๆ หรือนั่งเฉย ๆ ฟังท่านสอนคนอื่น หลาย ๆ คนบอกว่า การฟังหลวงพ่อตอบปัญหา เป็นการเรียนธรรมะที่เข้าใจได้ดีที่สุดและสนุกที่สุดด้วย เพราะท่านมีปฏิภาณโวหารและไหวพริบในการตอบปัญหาที่น่าประทับใจอย่างยิ่ง

ตัดปัญหา

การตอบปัญหาแบบหนึ่งของหลวงพ่อ ได้แก่การตัดปัญหา ซึ่งฉับไวมาก ไม่ได้เสียเวลาคิดเลย คือท่านจะตัดบทสั้น ๆ บางทีคำเดียวด้วยซ้ำ ปัญหาตกไปเลย เช่นที่พระอาจารย์เที่ยงเล่าให้ฟังว่า

"ปัญหาอะไร มันจะยืดจะยาวยังไง ท่านก็ไม่เอาด้วยหรอก ใครจะมีปัญหาให้ท่านแปลหรือตีความอย่างนั้นอย่างนี้เหมือนคนอื่น ท่านไม่ทำหรอก ตัดทิ้งหมด ท่านตีปัญหาโดยการตัดปัญหาตัดสั้น ๆ ก็หมดปัญหา บางครั้งพูดคำเดียวเลิกเลย ท่านพูดนิดเดียวก็ตัดปัญหาได้ เพราะคำตอบของท่านเป็นปัญหาที่ย้อนกลับมาถามเจ้าของปัญหาเอง อีกอย่างจะไปตั้งปัญหาถามเอากับท่าน ถ้าเราไม่ชำนาญกับเรื่องอย่างนี้เหมือนท่าน ก็ฟังไม่ออก บางคนชอบไปฟังเวลาคนอื่นเขาถามปัญหา ก็นึกว่าจะได้ฟังหลวงพ่อตอบปัญหาอย่างคนอื่น แต่เปล่าเลย พอถามปัญหาไป ท่านพูดคำเดียวเลิกเลย พูดคำเดียวตัดปัญหาเลย อย่างเช่นท่านจะตอบว่า คุณมาถามอย่างนี้ ถ้าใครตอบว่ามีอยู่ คุณจะเชื่อเขาไหม ถ้าใครตอบว่าจริง คุณได้ไปเห็นมาหรือเปล่า คุณจึงไปเชื่อเขา เชื่อได้ยังไง ท่านจะตอบปัญหาอย่างนี้ ปัญหาก็จะหมดไป ท่านไม่ได้แก้ไม่ได้ปลดอะไร แต่ท่านแก้ที่จิตใจของเราต่างหาก หรืออย่างเขาถามว่า ได้ยินพระสอนมาอย่างนั้นอย่างนี้ สงสัยว่า มันจะจริงไหม ท่านก็ตอบว่า ไปสงสัยทำไม เราเป็นคนสงสัยเพราะเราไม่รู้ใช่ไหม แล้วที่เราไม่รู้น่ะ คนอื่นบอกมันจะรู้ขึ้นมาไหม พระพุทธเจ้าท่านสอนไหมว่า ท่านไปรู้เห็นมาจากไหน ท่านถามเอาจากใครเรื่องอะไรต่าง ๆ ทั้งหลาย มันเป็นเรื่องที่คนอื่นพูดกันทั้งนั้นแหละ การที่คุณรู้ตัวว่าไม่รู้เรื่องโน้นอยากรู้เรื่องนี้ มันยังดีเสียกว่า การไปฟังคนอื่นเขาพูดเสียอีก การตอบปัญหาของท่านมักจะเป็นไปในทำนองนี้...

ถ้าเขาถามปัญหา ท่านจะตอบทันทีทันควัน โดยไม่ได้เสียเวลาคิดเลย แต่ถูกเป๋ง อย่างเขาถามเรื่อง*ปฏิจจสมุปบาท* ท่านก็ไม่ได้ตอบเรื่องปฏิจจสมุปบาท ท่านไม่ได้ไปไล่เลียงอยู่อย่างนั้น ท่านตอบว่า คุณเคยตกต้นไม้ไหม พอมือหลุดจากที่ มันจะไปถึงพื้น มันจะไปถึงทุกข์ วาระจิตจากนี้มาจะไม่รู้เลย อันนี้เราลืมหมดเลย ไม่มีสติในช่วงนี้ นั่นมันเร็วถึงขนาดนั้น มันไปถึงทุกข์นี้ ทุกข์มันจะเกิดได้เพราะเหตุนี้ เรียกว่า *อิทัปปัจจยตา* คนนั้นหัวเราะก๊ากเลย บอกชอบใจมาก"

ครั้งหนึ่งนักปฏิบัติธรรมคนหนึ่งถามหลวงพ่อ

"นั่งสมาธิ บางครั้งจิตมันรวมละค่ะ แต่มันชอบวูบ เหมือนอย่างกับสัปหงกแต่ว่ามันรู้ค่ะ มันมีสติ อย่างนี้เรียกว่าอะไรคะ"

หลวงพ่อ "อันนี้ มันตกหลุมอากาศ (ผู้ถามหัวเราะชอบใจ) ขึ้นเครื่องบินมันเจออย่างนั้นแหละ"

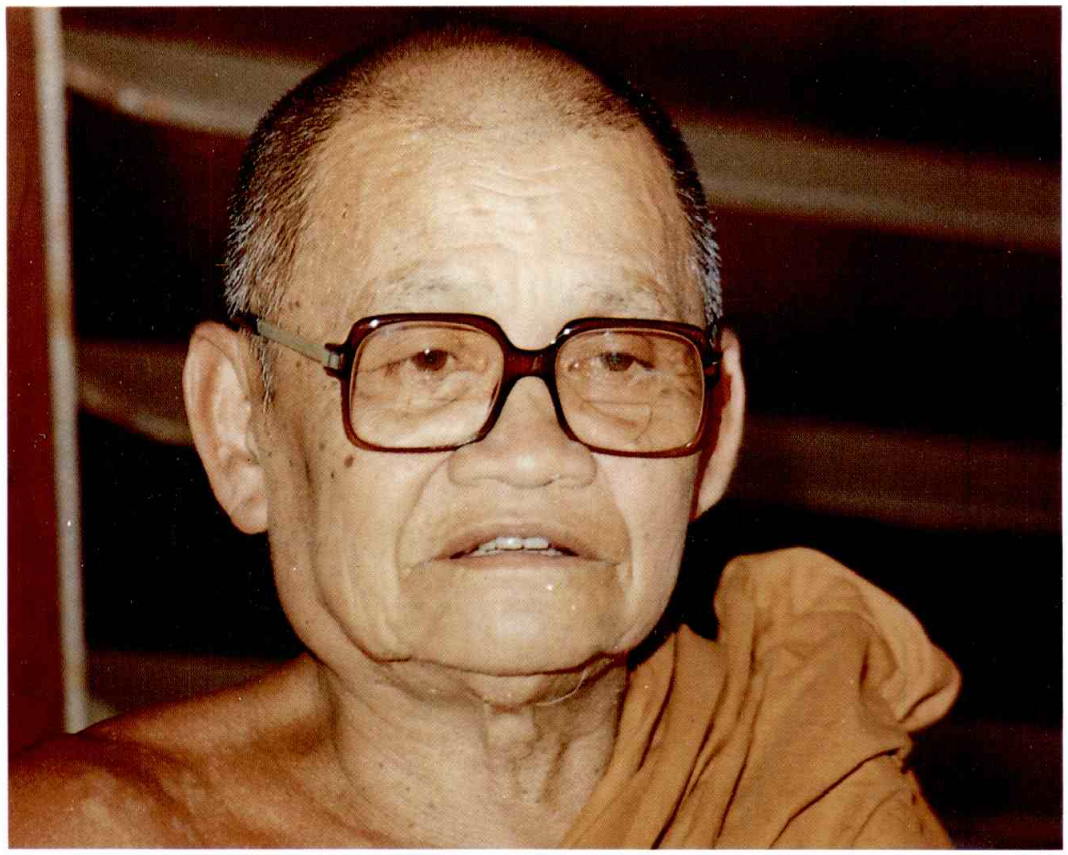

อีกวันหนึ่ง พระฝรั่งรูปหนึ่งนั่งฟังหลวงพ่อตอบปัญหาด้วยคำพูดสั้น ๆ ง่ายแต่แหลมคมที่สุด หลังจากแขกกลับไปแล้ว พระฝรั่งอุทานออกมาว่า "หลวงพ่อตอบเหมือนเซนจริง ๆ"

หลวงพ่อตอบว่า "ไม่ใช่ ๆ เหมือนหลวงพ่อ"

ส่วนพระฝรั่งลูกศิษย์อีกรูปหนึ่ง ก็มีปัญหาในการเลือกอารมณ์กรรมฐานที่ถูกจริตของตัวเอง เพราะได้เจริญพุทโธกับอานาปานสติมาเป็นเวลานานแล้ว จิตก็ไม่เคยสงบ ระลึกความตายก็ไม่สงบ ระลึกขันธ์ห้าก็ไม่สงบ เลยหมดปัญญา เมื่อไปกราบเรียนถาม หลวงพ่อตอบง่าย ๆ ว่า "วางมันหมดปัญญาก็วางมัน"

คนที่นับถือพระเจ้าไม่ยอมรับคำสอนเรื่องอนัตตาของศาสนาพุทธ เหตุผลของเขา ก็คือ "จะเอาอะไรมารู้อนัตตาเล่า ถ้าไม่ใช่อัตตา"

วันหนึ่งจึงมีชาวคริสต์คนหนึ่งมาถามหลวงพ่อว่า "ใครรู้อนัตตา"

"ใครรู้อัตตา" หลวงพ่อถามกลับทันที ซึ่งทำให้ชาวคริสต์คนนั้นอึ้งไปเลย

คำตอบของหลวงพ่อขยายความได้ว่า ถ้าถือว่าการรู้อนัตตา หมายความว่า มีอีกสิ่งหนึ่งต่างหากซึ่งอยู่นอกเหนือจากอนัตตาเป็นผู้รู้ การรู้อัตตาก็ต้องเป็นเช่นเดียวกัน คือมีอะไรอีกต่างหากนอกเหนือจากอัตตา หรือถ้าจะถือว่าอัตตารู้ตัวเอง หลวงพ่อก็ตอบได้เช่นเดียวกันว่าก็อนัตตานั่นแหละที่รู้อนัตตา แต่ถ้าจะอธิบายก็ยืดยาวและเข้าใจยากด้วย ท่านจึงตอบด้วยปฏิภาณโวหารอันรวดเร็วราวกับฟ้าแลบ ตัดคำอธิบายไปเลย แต่ก็เป็นคำตอบที่สะกิดความรู้สึกให้ผู้ฟังฉุกใจได้คิดตาม

ป่วยการ

การตอบปัญหาของหลวงพ่อมีจุดเด่นที่น่าสังเกต คือ ท่านอธิบายเฉพาะสิ่งที่จำเป็นพอดีสำหรับให้เกิดความเข้าใจในการศึกษาและปฏิบัติธรรมเท่านั้น ท่านไม่ได้สอนที่ท่านรู้ทั้งหมด หรือพูดอะไรเพื่ออวดว่า ท่านมีความรู้สูง ถ้าท่านเห็นว่าผู้ถาม ถามเกินภูมิธรรมของตนเอง เช่น อยากรู้เรื่องมรรคผลนิพพาน ทั้ง ๆ ที่ตัวเองยังวุ่นวายไม่สงบเลย หรือถามเพื่อลองภูมิ ท่านก็ไม่ยอมตอบ บางทีทำหน้าตาเฉยเหมือนกับไม่ได้ยิน คนถามก็ได้รู้สึกว่าตัวเองถามไม่เหมาะ หรือมิฉะนั้นหลวงพ่อก็ย้อนถามให้ผู้ถามฉุกคิดและเห็นตัวเอง บางทีท่านก็บอกว่า "ถามเรื่องใกล้ ๆ นี่ดีกว่า"

"ถึงจะพูดอธิบายอย่างไร ผู้ถามก็คงจะไม่อาจเข้าใจได้ เพราะถ้าเขามีแววว่าจะเข้าใจได้ เขาจะไม่ถามอย่างนั้น ถึงเขาจะไม่พอใจก็ตอบได้แค่นี้ อธิบายมากก็ยิ่งเพิ่มความสงสัยมากแก่เขา เพราะเหตุที่เขายังปฏิบัติไม่ถึง ให้รู้เอง หายสงสัยเอง..."

และครั้งหนึ่งหลวงพ่อปรารภว่า

"ผมเห็นว่าผู้ปฏิบัตินี่เหมือนเด็ก ๖ - ๗ ขวบที่มันไม่เคยรู้จักอะไร เมื่อมาเห็นไก่มันก็ว่าพ่ออะไรนั่น เห็นเป็ดก็ พ่ออะไรนั่นน่ะ เห็นหมูก็ พ่ออะไรนั่นน่ะ

พ่อเลยขี้เกียจจะพูด พูดไปแล้วก็ถามเรื่อยไป เพราะมันไม่เคยเห็น นาน ๆ ไปพ่อก็ว่า อือ!...อือ! เท่านั้นแหละ จะไปเล่นกับเด็กทุกคำเหนื่อยตายเลยเว้ย แต่เด็กมันไม่เหนื่อย มันเห็นก็ว่า อันนี้อะไร อันนั้นอะไร ไม่จบสักทีหนึ่งเลย แต่ว่าเมื่อมันโตมาแล้วปัญหาอย่างนั้น มันก็ไม่มี คือมันโตมา เพราะเราได้ฝึกใฝ่ด้วยการพิจารณามาจนรู้เรื่อง และมันก็ค่อยแก้ไขตัวมันเองมันเป็นอย่างนั้น..."

หลวงพ่อมักสรรเสริญลูกศิษย์ ที่รู้จักแก้ปัญหาของตนเอง ท่านเห็นว่า ถ้าครูบาอาจารย์แก้ปัญหาให้ลูกศิษย์ทุกข้อ ก็จะเหมือนพ่อแม่ที่เอาใจลูกมากเกินไป ผลก็คือลูกไม่โตสักที แต่ท่านให้เห็นว่า ความสงสัยส่วนมากเป็นนิวรณ์ (เว้นแต่ความสงสัยในเรื่องพระวินัย เป็นต้น ซึ่งเกิดเพราะขาดการศึกษา) ไม่ดับไปด้วยคำพูดของคนอื่น แต่หมดไปด้วยการปฏิบัติ นักปฏิบัติจึงไม่ควรเชื่อความสงสัย แต่ควรดูว่ามันเกิดอย่างไร อยู่อย่างไร ดับอย่างไร เพื่อจะได้ปล่อยวางความสงสัยโดยสิ้นเชิง

ฉะนั้น หลวงพ่อจึงไม่ใช้วิธีสอบอารมณ์ลูกศิษย์แบบในสุญวิปัสสนา ท่านเคยพูดแบบขำ ๆ ว่า "หมามันยังรู้จักอารมณ์ของมันเลย เวลาหิวก็คร่างหงิง ๆ ใครไม่รู้จักอารมณ์ตัวเองก็ตายเสียดีกว่า"

"...ผมเคยพูดว่าพยายามอ่านจิตเจ้าของ พยายามพูดกับจิตเจ้าของ มันจึงจะรู้เรื่อง ยังไม่ถึงที่มัน ก็ค่อย ๆ ทำไปเรื่อย ๆ เหมือนบุรุษเอาไม้แห้งสองอันมาสีกัน สีไปเรื่อย ๆ ไฟมันก็ยังไม่เกิด ก็พักเสียหน่อย ประเดี๋ยวเอาอีก ความร้อนมันก็หายไป มันไม่ติดต่อกันนี่ ทำไป ๆ ไม่เจอไฟก็หาว่าไฟไม่มีในที่นี้ ความเป็นจริงนั้นไฟมีอยู่ แต่เราทำไม่ถึงจุดอันหนึ่งก็เกิดความท้อแท้ในใจของผู้ปฏิบัติ ก็ละอันนี้ไปทำอันโน้นเรื่อยไป อันนี้ก็ฉันใดเหมือนกัน ปฏิปทาทางกาย ทางใจ ๒ อย่างนี้

มันต้องพร้อมกัน เพราะพื้นเพมันเป็นคนมีกิเลสมาทั้งนั้น ดังนั้นผมจึงเห็นว่าการพิจารณานั้นน่ะไม่ใช่มันไปรู้ที่อื่นหรอก มันรู้อยู่ตรงนี้แหละ เหมือนชาวประมงเขาไปทอดแหถูกปลาตัวใหญ่ ๆ เข้า เจ้าของผู้ทอดแหมันจะคิดยังไง มันก็กลัวปลาจะออกจากแหไป เมื่อเป็นเช่นนั้นใจมันก็ดิ้นรน ระวังบังคับ ตะครุบไปตะครุบมา ประเดี๋ยวปลามันก็ออกไปจากแห เพราะไปตะครุบแรงเกินไป ดังนั้นโบราณท่านพูดถึงเรื่องอันนี้ ต้องค่อย ๆ ทำมัน แต่อย่าไปห่างจากมัน นี่คือปฏิปทาของเรา ค่อย ๆ คลำมันไป คลำไปเรื่อย ๆ อย่าปล่อยมัน ต้องดูมัน ต้องรู้เรื่องของมัน พยายามทำไปเรื่อย ๆ เป็นปฏิปทา ขี้เกียจเราก็ทำ ไม่ขี้เกียจเราก็ทำ การทำนี้ต้องทำไปเรื่อย ๆ อย่างนี้..."

ร่าเริงในธรรม

เป็นเรื่องธรรมดาที่นักปฏิบัติบางรูปตั้งใจทำความเพียรอย่างจริงจัง แล้วเกิดรู้สึกเคร่ง - เครียด และนี้เป็นสิ่งที่หลวงพ่อต้องคอยสังเกตอยู่ตลอดเวลา และป้องกันด้วยการดำรงบรรยากาศที่อบอุ่น และผ่อนคลายพอประมาณ แต่ไม่ประมาทหรือหย่อนยาน ภายในวัด บางวันท่านจึงนั่งสนทนาธรรมอย่างเป็นกันเองกับพระเณรที่ใต้ถุนกุฏิ เล่าเรื่องต่าง ๆ ให้ลูกศิษย์ฟัง ซึ่งให้ทั้งข้อคิดและความร่าเริงในธรรม อย่างเช่น เรื่องที่พระอาจารย์ทองจันทร์เล่าไว้ว่า

"พูดถึงเรื่องขบขันร่าเริงในธรรมะ ที่เป็นเชิงสอนลูกศิษย์ให้เข้าใจ อันนี้ผมเข้าใจดี เพราะพระเณรส่วนมาก พระบวชใหม่ ๆ พรรษาน้อย ๆ พอได้ฟังเทศน์ฟังธรรมจากครูบาอาจารย์ให้ทำข้อวัตรปฏิบัติหน่อย ฟังเทศน์ธรรมะครูบาอาจารย์แล้วจำได้บ้าง ไปปฏิบัติได้นิด ๆ หน่อย ๆ ก็มีแต่อยากจะอวด อยากจะพูด เวลาไปบิณฑบาตก็คุยกันแต่เรื่องธรรมะว่า นั่งสมาธิเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ในที่สุดหลวงพ่อก็ยกตัวอย่าง ลูกเขยใหม่ให้ฟัง

ลูกเขยใหม่ไปอยู่กับพ่อตาแม่ยาย ทำอะไรหรือได้อะไรมาก็อยากจะอวดอ้าง ต้องการให้พ่อตายกย่องว่าเป็นคนมีความสามารถมาก เป็นคนขยันขันแข็ง ไม่เกียจคร้าน หรือว่าตัวของเขานี้เป็นคนที่หากินเก่ง หาได้มาก ไปอยู่กับพ่อตา บ้านก็อยู่ใกล้ ๆ ลำห้วย ตอนเย็นพ่อตาก็พาไปดักปลาดุก โดยใช้ตุ้มไม้ไผ่ (กระชัง) เอาจอมปลวกที่มีตัวปลวกใส่ไว้ข้างในเพื่อล่อปลา เอาหินกดทับดันไว้ เพื่อป้องกันไม่ให้ตุ้มไหลไปตามน้ำในเวลากลางคืน

รุ่งเช้าก็ให้ลูกเขยไปดู สมัยก่อนบ้านเมืองยังไม่เจริญ ผ้าแพรไม่ค่อยมีและหายาก เวลาจะลงน้ำก็ถอดกางเกงไว้ริมห้วย ไปจับดูเห็นปลาดุกเข้าในตุ้มเต็มไปหมด ดิ้นกันขลุกขลัก ๆ ก็ดีใจ เพราะมีแต่ปลาดุก ไม่มีปลาช่อน ปลาหมอ หรือปลาอย่างอื่นปะปนเลย เรียกว่ามีแต่ปลาดุกอ้อยต้อย คือมีแต่ปลาดุกล้วน ๆ ก็แบกตุ้มปลาขึ้นมาด้วยอาการดีใจ กางเกงที่ถอดไว้ก็ไม่เอา เดินกลับเข้าบ้านเลย ปากก็พูดว่า ดุกอ้อยต้อย..ดุกอ้อยต้อย ขึ้นเรือนไปหาภรรยา ฝ่ายภรรยาซึ่งกำลังซาวข้าวเหนียวใส่หวดเพื่อจะนึ่งอยู่นั้น ได้ยินเสียง ดุกอ้อยต้อย ๆ ก็เงยหน้าขึ้นมองดูแล้วร้องขึ้นว่า เอาแต่ปลาดุก ปลาช่อบ่เอา พุ่นน่า (เอาแต่ปลาดุก ปลาช่อนไม่เอา...ดูซิน่ัน) นางพูดพร้อมกับชี้ไปที่ร่างอันเปลือยเปล่าของสามี ฝ่ายสามีก็ได้สติรู้สึกตัว ก้มลงมองดูตัวเอง เท่านั้นแหละ

ธรรมอุปมา

การอุปมาเป็นวิธีการสอนธรรมะที่ดูเหมือนหลวงพ่อชอบมากที่สุด และเป็นวิธีที่ท่านถนัดมากที่สุดด้วย ท่านยกเอาธรรมชาติรอบด้านเข้ากับสภาวะ เข้ากับปัญหาถูกกับจริตนิสัยของคนนั้น อุปมาอุปไมยประกอบการสอนธรรมะ จึงทำให้ผู้ฟังเกิดภาพพจน์ตามไปด้วย ทำให้ผู้ฟังสามารถมองปัญหาได้อย่างทะลุปรุโปร่ง หมดความสงสัยในหลักธรรมที่นำมาแสดง

ตัวอย่างการอุปมาของหลวงพ่อได้แก่

"เหมือนคนเลี้ยงไก่ไม่ได้กินไข่ไก่ ได้แต่ขี้ไก่ ระวังอย่าให้เป็นอย่างนั้นก็เหมือนว่าเราเรียนปริยัติได้ แต่ไม่รู้จักละกิเลสไม่รู้จักละความโลภโกรธหลงออกจากใจของเรา"

"คนมาอยู่กันมาก ๆ มันก็ปฏิบัติกันได้ง่าย ถ้ามีความเห็นถูกต้องตรงกัน เมื่อมาน้อมลงเพื่อละทิฐิอันเดียวกัน มันก็ลงสู่พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เหมือนกัน จะว่ามีหลายองค์มันเกะกะก็ไม่ได้ คล้าย ๆ ตัวกิ้งกือ ตัวกิ้งกือมีหลายขา มองดูก็น่ารำคาญเหมือนกับว่ามันจะยุ่งกับขากับแข้งของมัน แต่มันเดินไปเดินมา ความจริงมันไม่ยุ่งมันมีจังหวะมีระเบียบ ในทางพระพุทธศาสนาก็เหมือนกัน ถ้าปฏิบัติแบบสาวกของพระพุทธ – เจ้ามันก็ง่าย คือการเป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติเพื่อพ้นทุกข์และเป็นผู้ปฏิบัติชอบถึงเราจะมีเป็นร้อยเป็นพัน เราจะมีมากแค่ไหนก็ช่างเถอะ มันก็ลงสายเดียวกันหมด"

"บางคนมาบวช ว่าจะมาพักผ่อนให้สบาย จะมานั่งพักผ่อนเอาสบาย ไม่ได้เรียนหนังสือมาก่อน จะมาจับหนังสือได้เลยอย่างนั้นหรือ ไม่ได้หรอก"

"บางคนต้องการมาปฏิบัติ เพื่อเอาความสุขเฉย ๆ สุขมันจะมาจากไหนก่อน อะไรเป็นเหตุมัน ความสุขทั้งหลายน่ะ มันต้องมีทุกข์มาก่อนมันจึงจะมีสุข เราทำทุกสิ่งทำงานก่อนจึงได้เงินมาซื้อกินมิใช่หรือ ทำนาก่อนจึงจะได้กินข้าว มันต้องผ่านความทุกข์มาก่อนทุกอย่างนั้นแหละ"

"การทำกรรมฐาน ทำเหมือนระฆังใบนี้ ระฆังนี้ตั้งไว้เฉย ๆ เสียงไม่มีนะ สงบสงบจากเสียง เมื่อมีเหตุกระทบขึ้นมา (หลวงพ่อตีระฆังดัง ๑ ที) เห็นไหมเสียงมันเกิดขึ้นมา นักปฏิบัติเป็นคนมักน้อยอย่างนั้น เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นมา แก้ไขทันท่วงทีเลยชนะ ด้วยปัญญาของเราแก้ปัญหาแล้วก็สงบตัวของเรา เหมือนระฆังนี้"

"เหมือนกับคลื่นในทะเลที่กระทบฝั่ง เมื่อขึ้นมาถึงแค่ฝั่งมันก็สลายเท่านั้น คลื่นใหม่มาก็ต่อไปอีก มันจะเลยฝั่งไปไม่ได้ อารมณ์มันจะเลยความรู้ของเราไปไม่ได้เหมือนกัน เรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา จะพบกันที่ตรงนั้น มันจะแตกร้าวอยู่ที่ตรงนั้น มันจะหายก็อยู่ตรงนั้น เห็นว่าอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา คือฝั่งทะเล อารมณ์ทั้งหลายผ่านเข้ามาเหมือนคลื่นทะเล"

ก็ตะลีตะลานรีบวิ่งกลับไปเอากางเกงที่ถอดทิ้งไว้ที่ริมห้วยโน้น

หลวงพ่อให้สติพวกเราว่า อันนี้แหละพวกพระเณรใหม่ ๆ เราก็เหมือนกัน บวชเข้ามาแล้วเห็นอะไรได้อะไรนิด ๆ หน่อย ๆ ก็อยากจะอวดกัน มันลืมตัว อยากจะอวดแต่ผู้อื่น แต่ของขี้เหร่ของตัวไม่ดู ไม่เห็น เหมือนกันกับลูกเขยอยากจะอวดพ่อตา อยากจะอวดแม่ยาย เลยไม่ดูของตัวว่ามันบกพร่องตรงไหน เรื่องกิจวัตรข้อวัตรปฏิบัติยังไม่เท่าไร ก็อยากจะอวดเพื่อน เดินไปไหนก็มีแต่เทศน์ เดินไปไหนก็มีแต่คุย”

ครูรู้จักศิษย์

คำว่า ครู มาจากรากศัพท์ภาษาสันสกฤตคือ คุ ซึ่งแปลว่าความมืด และ รุ แปลว่าความสว่าง ครู จึงหมายถึงผู้ที่นำศิษย์ออกจากความมืดมาสู่ความสว่าง

เป็นธรรมดาอยู่เองที่บรรดาลูกศิษย์แต่ละคนของครูนั้น มาจากหลายถิ่น ต่างพื้นเพ ต่างจริตนิสัย ต่างจิตใจกันเหมือนไม้ในป่า แต่ช่างไม้ที่ฉลาดรู้จักพืชพันธุ์และคุณภาพของไม้แต่ละต้น ย่อมสามารถนำไม้จากป่า มาทำให้เกิดประโยชน์ใช้สอยได้ตามความเหมาะสม ครูที่ฉลาดรู้จักลูกศิษย์

แต่ละคนของตน ก็ย่อมสามารถปลุกปั้นสั่งสอนศิษย์ให้สำเร็จประโยชน์บรรลุจุดหมายปลายทางได้ฉันนั้น

หลวงพ่อเคยเปรียบเทียบให้ฟังอีกนัยหนึ่งว่า"การให้ธรรมะนี่ก็เหมือนกับให้ยารักษาคนไข้ นายแพทย์รักษาคนไข้ก็ต้องรู้ว่ายาชนิดไหนเหมาะแก่ใคร ต้องรู้จักคนไข้ รู้สมุฏฐานของโรคหรือเหมือนกับเราทอดแห ไปเหวี่ยงแหสะเปะสะปะคร่อมแม่น้ำเลย ไม่ได้หรอก ต้องคอยเวลาเห็นปลาบ้อน(ผุด)นั่นแหละ มันบ้อนตรงไหนก็เหวี่ยงลงตรงนั้นเลย ถึงจะได้ การสอนก็ต้องดูว่าเขาจะรับได้แค่ไหน ดูความพอดีของเขา เพราะความพอดีนั่นแหละคือธรรมะ ถ้าไม่พอดีไม่เป็นธรรมะ"

หลวงพ่อเป็นครูที่รู้จักลูกศิษย์ เหมือนหมอที่รู้จักคนไข้ และท่านก็ฉลาดในการจัดยา คือเลือกวิธีสอนให้เหมาะแก่จริตนิสัยของลูกศิษย์แต่ละคนด้วย ไม่ว่าจะเป็นการเทศน์ การพูดจาปราศรัยหรือการปฏิบัติต่อลูกศิษย์ในโอกาสต่าง ๆ ท่านจะพูดหรือทำอะไรที่เหมือนกับว่า ท่านรู้ใจหรือรู้ความเป็นไปของลูกศิษย์อีกด้วย

พระอาจารย์สุริยนต์ได้ให้ตัวอย่างในเรื่องการวางคำสอนว่า

"เช่นลูกศิษย์ฝรั่ง ปกติฝรั่งเขาชอบยิ้มแย้ม ชอบให้ถาม ถ้าเฉยเกินไปเขาก็คิดว่ามันเป็นบรรยากาศที่อึดอัดสำหรับเขา หลวงพ่อจึงต้องเอาใจใส่ไต่ถามความเป็นอยู่ ถามทุกข์สุข การปฏิบัติเป็นอย่างไร ก้าวหน้าหรือถอยหลังอย่างไร

ถ้าพระเณรคนไทยท่านก็จะดูนิสัยเหมือนกัน บางองค์มีความเข้าใจในท่านพอสมควรแล้ว ท่านก็ไม่จำเป็นต้องถามมาก บางองค์ซื่อหรือไม่ค่อยมีปัญญา ท่านก็หาอุบายธรรมะที่เหมาะสมชี้แนะให้ บางองค์หนักไปทางโทสะจริต ท่านก็หาธรรมะคำพูดที่แฝงความขบขัน หรือยกตัวอย่างที่มีความเมตตามีความกตัญญู ทำให้อารมณ์ผ่อนคลายคล้อยตาม เบิกบานร่าเริงได้ เป็นเหตุให้มีกำลังใจ และมีความเจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรม"

พระอาจารย์เอนกเล่าว่า เคยได้ยินหลวงพ่อปรารภถึงลูกศิษย์อย่างนี้

"ทำไมจะไม่รู้จักลูกศิษย์ ถ้าไม่รู้จักจะเป็นครูบาอาจารย์ได้อย่างไร เปรียบเหมือนชาวสวนกล้วย ถ้าไม่รู้จักต้น ใบ ผล ของมันจะทำสวนกล้วยได้อย่างไร ครูบาอาจารย์ก็เหมือนกัน ทำไมจะไม่รู้จักลูกศิษย์ ลูกศิษย์แต่ละรูปก็มีกายกับใจเท่านั้น พูดถึงใจมันก็ไม่แปลกกัน ใจคนหนุ่มคนแก่ พระเณร ญาติโยม ถ้าเป็นใจที่ตกอยู่ใต้อำนาจกิเลสมันก็ไม่ต่างกัน" นี่หลวงพ่อพูดง่าย ๆ อย่างนี้

หลวงพ่อท่านเป็นคนช่างสังเกต ปัญญาท่านแหลมคม ประกอบด้วยประสบการณ์ในการสอนศิษย์มีมาก ท่านจึงดูคนออกง่าย ท่านมองลูกศิษย์ เดิน ยืน นั่ง นอน ฉัน กราบ ทำงาน ความฉับไวและความละเอียดในการอุปัฏฐาก ท่านก็เห็นทั้งไส้ทั้งพุงเลย ยิ่งกว่านั้นบางทีในโอกาสที่หลวงพ่อเห็นสมควร ท่านอาจพูดบางคำที่แสดงให้ศิษย์เห็นว่า รู้ความคิดของศิษย์รูปนั้น ๆ เพื่อเร้าความละอายและความเกรงกลัวต่อบาปให้เกิดขึ้นในผู้ประมาท

"เราประมาทแล้วก็เรียกว่าเราตายแล้ว
อันนี้ให้เข้าใจ"

การทดสอบ

นอกจากจะได้ฟังการอบรมเป็นประจำ ระหว่างเวลาประชุมทำวัตร พระเณรจะได้รับการสั่งสอนจากหลวงพ่อโดยใกล้ชิดอีกในหลาย ๆ โอกาส เป็นต้นว่า ในเวลาที่ท่านพาทำงาน พาไปธุดงค์ พาไปเยี่ยมวัดสาขาต่าง ๆ หรือในระหว่างการอุปัฏฐาก เช่นเข้าไปถวายการนวด การสรงน้ำท่าน ก็เป็นโอกาสอันดีที่ศิษย์จะได้อยู่กับหลวงพ่ออย่างเป็นกันเอง และบางทีหลวงพ่อก็ใช้โอกาสเหล่านี้เป็นการทดสอบสติปัญญาของศิษย์ การทดสอบนี้รูปไหนสอบตกจะไม่มีวันลืมเลย การที่ท่านคอยทดสอบ คอยจ้ำจี้จ้ำไช ทำให้พระเณรตื่นตัว ไม่ค่อยเผลอ ขณะเดียวกันก็ทำให้ลูกศิษย์เกิดความอบอุ่นด้วยความรู้สึกว่าเป็นศิษย์มีครู มีพ่อแม่ครูบาอาจารย์คอยจับตาดูเราตลอดเวลา แต่บางรูปก็อาจจะรู้สึกมีความกดดันเหมือนกัน เพราะฉะนั้นถือได้ว่าการทดสอบนี้เป็นการกลั่นกรองและคัดเลือกคนก็ได้

หลวงพ่อสอนให้มีสติสัมปชัญญะความรอบคอบ สำรวมสังวรก่อนจะคิดจะพูดจะทำอะไรรู้จักพิจารณาให้แยบคาย เมื่อเห็นว่าไม่ผิดธรรมไม่ผิดวินัยแล้ว จึงพูดจึงทำด้วยความไม่ประมาท เพื่อทดสอบพระเณรในเรื่องนี้ บางครั้งท่านจะแกล้งชวนคุย พอคุยไปได้ที่แล้วท่านก็จะหยุด นิ่งเฉยด้วยอาการสงบ ลูกศิษย์บางองค์ไม่มีสติ หลวงพ่อหยุดแล้วก็ไม่ยอมหยุด บางองค์นึกว่า ท่านสนใจฟังเรื่องของตัวเองเสียอีก ยิ่งได้ใจ คุยไม่ยอมหยุด หลวงพ่อก็จะนิ่งเงียบเฉย ไม่ยิ้มไม่แย้ม ทำเหมือนกับไม่มีอะไร แต่พอถึงเวลาเทศน์อบรม ท่านก็ยกตัวอย่างเอาเรื่องของภิกษุสามเณรรูปนั้น ๆ มาเทศน์ เช่น

"ภิกษุสามเณรบางรูป เช่นภิกษุ ก สามเณร ข เวลาพูดคุยกับครูบาอาจารย์ ท่านหยุดแล้วก็ไม่ยอมหยุด พูดเรื่อยเปื่อยไม่มีสติ คนเราถ้าขาดสติมันก็ไม่แปลกอะไรกับคนบ้านั้นแหละ"

ถ้าภิกษุสามเณรรูปไหนโดนท่านดุอย่างนั้น ต่อไปก็จะมีความระมัดระวังมากยิ่งขึ้น ครูบาอาจารย์ถามจึงพูด ถ้าท่านหยุดก็ไม่กล้าพูดต่อ กลัวโดนดุอีก

บางครั้งท่านก็ใช้วิธีอีกวิธีหนึ่ง ค่อนข้างตลก เช่น ตอนออกบิณฑบาตกับท่าน ท่านก็ชวนคุยไปด้วยเดินไปด้วย บางทีท่านก็แกล้งหยุด เมื่อท่านหยุดผู้ที่เดินตามหลังเกิดเผลอสติ ตั้งตัวไม่ทันก็ไปชนท่านเข้า คนตามหลังมาก็ชนเข้าอีก บางทีชนหมดทั้งแถวเลยก็มี เมื่อกลับถึงวัด ถึงเวลาเทศน์อบรม ท่านก็ให้ข้อคิดเตือนสติให้มีความระมัดระวัง สำรวมสังวร มีสติในการยืน การเดิน การทำอะไรทุกอย่างก็ให้มีสติระมัดระวังมากยิ่งขึ้น

พระอาจารย์เลี่ยม ได้เล่าถึงวิธีทดสอบอีกวิธีหนึ่งของหลวงพ่อให้ฟังว่า

"ส่วนมากท่านดูความรู้ของคนจากสิ่งที่เขาพูด ดูอุบายหรือปัญญาธรรมะที่ออกมาจากการพูด เช่นในวันออกพรรษา ท่านให้พระเณรที่อยู่ร่วมการประพฤติปฏิบัติ ได้แสดงความคิดเห็นต่อหน้าญาติโยม นี่ก็เป็นทางหนึ่งที่ท่านดู และรู้ว่าการประพฤติปฏิบัติของใครเป็นอย่างไร พอที่จะมีธรรมะอยู่ในการควบคุมองค์พระธรรมกถึกได้หรือไม่ และต้องเป็นผู้ที่ไม่อยากจะพูดด้วย เพราะผู้ที่อยากพูด ท่านถือว่าเป็นการทำตามความอยาก ท่านดูว่าใครมีความรับผิดชอบบ้าง ท่านให้ฝึกเพื่อดู

ลักษณะความพิเศษ เพราะคนเราถ้าไม่ทำอย่างนั้นบ้างก็จะไม่รู้จัก หลวงพ่อจันทร์ก็เหมือนกัน ท่านมาฟังเทศน์ของหลวงพ่อจนกระทั่งหลวงพ่อบอกว่า

จันทร์ ท่านน่ะหยุดการฟังได้แล้ว ต่อไปนี้ต้องเทศน์ให้โยมฟังเอง"

การทรมาน

ครั้งหนึ่งหลวงพ่อสอนว่า

"ถ้ามันคิดอะไรยุ่งขึ้นมาก็ให้เข้าใจว่า ความที่ไม่ยุ่งก็อยู่ตรงนั้นแหละ มันสกปรกตรงนี้ ที่สะอาดก็อยู่ตรงนี้ ไม่ใช่ที่อื่น ล้างสกปรกออกก็จะสะอาดเท่านั้นเอง ธรรมของพระพุทธเจ้าของเรามันตรงอยู่อย่างนั้น อนิจจัง เป็นของไม่เที่ยงแท้ บทเดียวเท่านั้นแหละ เห็นพระพุทธเจ้าแล้ว ใครเห็นอนิจจังอย่างแท้จริงก็เห็นพระพุทธเจ้า ให้นั่งใกล้ ๆ ท่านทุกที ๆ เดี๋ยวก็เจอท่านหรอก"

แต่โดยปกติปุถุชนเราจะไม่ชอบดูความทุกข์ ไม่ยอมพิจารณา รู้สึกแต่ว่าตัวเองเป็นทุกข์ แต่ไม่พยายามทำความรู้จักทุกข์ จะใช้วิธีหนีหรือกลบเกลื่อนความทุกข์เสียมากกว่า การหนีหรือกลบเกลื่อนความทุกข์สำหรับชีวิตฆราวาสก็ทำได้หลายวิธี ตั้งแต่วิธีหยาบไปถึงละเอียด แต่สำหรับชีวิตนักบวชวิธีการหนีทุกข์มีไม่มากนัก โดยปกติก็ไม่พ้นเรื่องอาหาร การพูดคุยและการนอนหลับ ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นวิธีการอย่างหยาบ เพราะฉะนั้นหลวงพ่อจึงให้คติธรรมเตือนใจลูกศิษย์เสมอว่า

"กินน้อย นอนน้อย พูดน้อย คือนักปฏิบัติ
กินมาก นอนมาก พูดมาก คือคนโง่"

วิธีฝึกเพื่อขัดเกลากิเลสที่หลวงพ่อใช้เป็นประจำวิธีหนึ่งก็คือการทรมาน การทรมานในความหมายของพระวัดป่า หมายถึงการที่ครูบาอาจารย์วางข้อวัตรปฏิบัติให้ขัดกับความอยากของลูกศิษย์ เช่น ให้อยู่กับสิ่งที่ไม่ชอบ ให้พลัดพรากจากสิ่งที่รักที่ชอบ หรือไม่ให้สิ่งที่อยากได้ เป็นต้น เป็นวิธีตรงไปตรงมาที่เปิดเผยกิเลสของลูกศิษย์ ให้เจ้าตัวเผชิญหน้ากับความทุกข์ และให้เห็นประจักษ์ว่า ความทุกข์นั้นเกิดจากความอยากและความยึดติดของตัวเอง นอกจากนั้นก็เป็นการฝึกให้ลูกศิษย์มีความอดทน ทำสิ่งที่ไม่เคยทำหรือคิดว่าจะทำไม่ได้ ให้อยู่ด้วยความอยาก จนกระทั่งหมดอยากและจิตยอม เห็นตัณหาความอยากตามหลักไตรลักษณ์ ถ้าเอาชนะได้ครั้งเดียว ก็จะไม่เชื่อกิเลสอีกเหมือนแต่ก่อน เป็นการดัดนิสัยเก่า การทรมานนี้ก็เพื่อให้พระไม่ประมาท มีความระวังตัวอยู่ตลอดเวลา

การฝึกหัดขัดเกลาด้วยวิธีทรมานนี้ หลวงพ่อเคยพูดเหมือนจะให้กำลังใจว่า

"ทรมานกิเลสนะไม่ใช่ทรมานคน"

และท่านก็มีกลเม็ดหลาย ๆ อย่างซึ่งกิเลสน่าจะเข็ดขยาดเหมือนกัน เป็นต้นว่า

อยากมากไม่ให้ฉัน

วันไหนญาติโยมนำภัตตาหารมาถวายมาก หรือมีของประณีตน่าอร่อยเป็นพิเศษ หลวงพ่อ

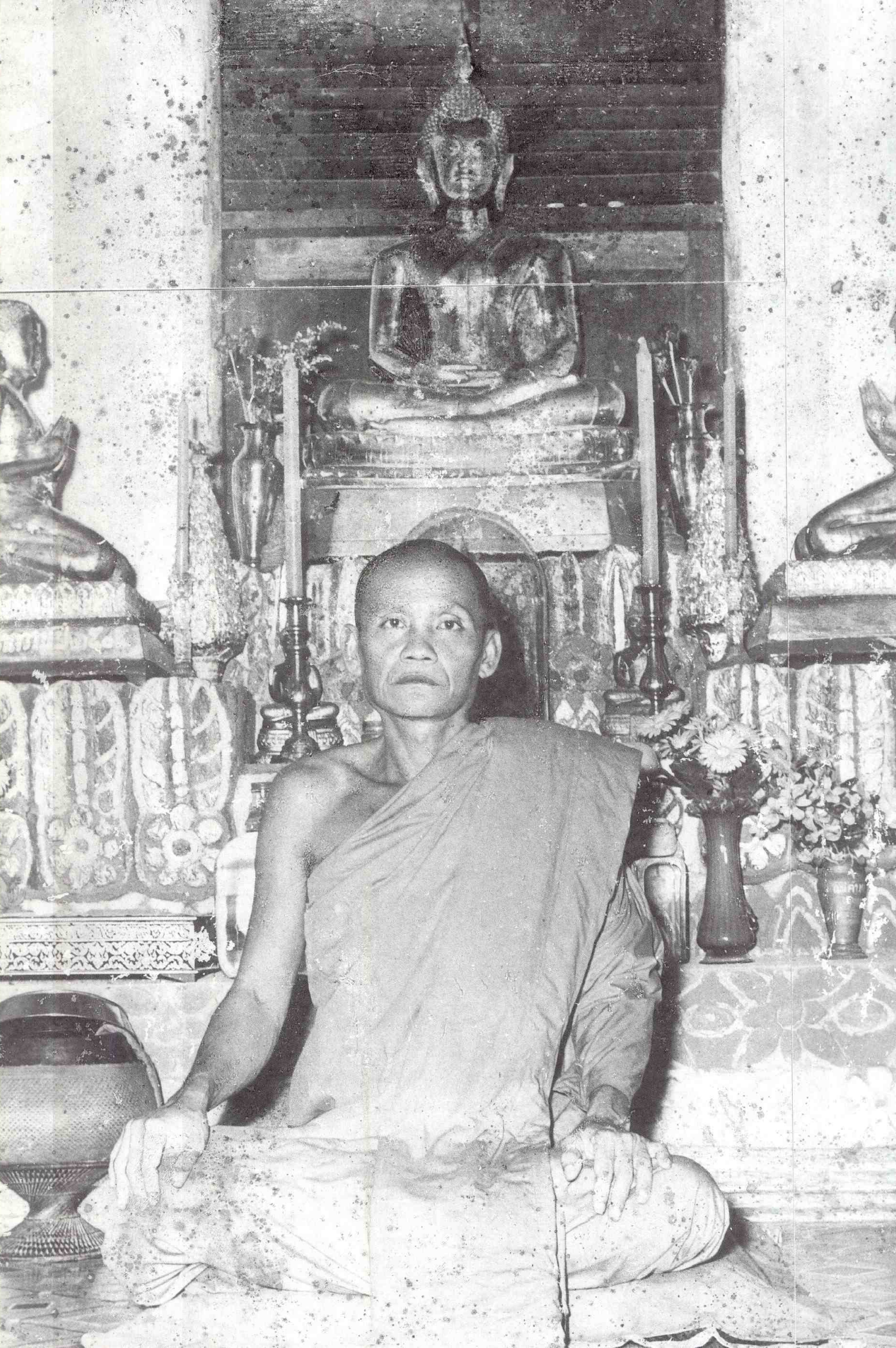

ท่านจะไม่ยอมให้พระฉันง่าย ๆ แต่จะทำเป็นคุยกับญาติโยมนานกว่าปกติ แล้วก็แกล้งทำเสียงกระแอมขึ้นเหมือนกับว่าจะตั้งต้นให้พรก่อนลงมือฉัน พระบางรูปซึ่งทำท่านั่งสมาธิแต่ความจริงกำลังอยากฉันก็เผลอประนมมือเตรียมสวดมนต์ แต่หลวงพ่อกลับคุยต่อ อย่างนี้ก็มีเหมือนกัน

หลวงพ่อเคยเล่าถึงลูกศิษย์รูปหนึ่งซึ่งท่านสังเกตเห็นว่า ในระหว่างที่รูปอื่น ๆ กำลังฉันอาหาร พระรูปนั้นก็เอาแต่นั่งจ้องบาตรอยู่อย่างนั้นแหละ เดี๋ยวก็เลื่อนบาตรเข้าหาตัว ทำท่าจะฉัน แต่แล้วก็ผลักบาตรออกไปไม่ยอมฉัน บางครั้งฉันไปได้สองสามคำก็ผลักบาตรออก ทำอยู่อย่างนั้นหลายครั้งหลายหน เมื่อหลวงพ่อถามไถ่ขึ้นมา พระรูปนั้นกราบเรียนว่า "มันอยากฉันมาก ผมเลยไม่ยอมให้มันฉันครับ" หลวงพ่อก็เลยอุทานด้วยความพอใจ

"เออ! ทำอย่างนี้กิเลสก็คงยอมแพ้ละ อยู่กับท่านไม่ได้แล้ว"

ร้อนนัก ห่มผ้าเสีย

หน้าร้อน หลังฉันเสร็จแล้ว บางทีหลวงพ่อก็สั่งให้พระเณรเข้าไปนั่งสมาธิในโบสถ์เก่าโดยกำชับให้ปิดประตูหน้าต่างอย่างมิดชิดแล้วครองจีวรให้เรียบร้อย ไม่นานทุกรูปในห้องเตาอบสำเร็จรูปของหลวงพ่อก็สุกพอดี ผ้าอังสะจีวรก็เปียกโชกด้วยน้ำเหงื่อ ใครกล้าบ่นหลวงพ่อก็ดุ

"อยู่ในท้องแหม่ตั้งเก้าเดือนยังอยู่ได้ สำนี่สิเป็นอิหยัง"

(อยู่ในท้องแม่ตั้งเก้าเดือน ยังอยู่ได้ แค่นี้จะเป็นอะไรไป)

ช่วงหน้าหนาวก็ตรงกันข้าม หลวงพ่อให้เปิดประตูหน้าต่างทุกบาน เพื่อให้ได้รับสายลมอันเย็นเฉียบ พระรูปใดมองในแง่ดีก็เห็นว่าอย่างน้อย เรานี่นั่งหนาวตัวสั่นยังกับลูกนกตกน้ำดีเหมือนกันไม่ง่วง เพราะมัวแต่หนาวเลยไม่มีเวลาง่วง

หน้าหนาวของทุกปี หลวงพ่อให้พระเณรทุกรูปลงจากกุฏิปักกลดอยู่ในป่าเป็นเดือน เพื่อฝึกไม่ให้พระเณรติดในความสะดวกสบาย ให้เผชิญหน้ากับความวังเวงในป่า และสัตว์ต่าง ๆ ทั้งที่น่ากลัวเช่น งู แมงป่อง หรือตะขาบ และที่ก่อกวน เช่น มดและปลวก เป็นต้น

ต้องทนฟัง

แม้การเทศน์ท่านก็ใช้เป็นการทรมานลูกศิษย์ได้เหมือนกัน คือไม่ใช่ว่าท่านจะแสดงธรรมเพื่อให้ความรู้หรือให้กำลังใจเท่านั้น เช่น บางทีท่านก็เทศน์นานหลาย ๆ ชั่วโมงโดยไม่ได้มีเรื่องราวอะไรมากมายนัก นอกจากพูดซ้ำ ๆ ซาก ๆ อยู่แต่เรื่องเดิม การทรมานโดยวิธีนี้รู้สึกว่ามีผลมากสำหรับลูกศิษย์ชาวต่างประเทศ ที่ยังไม่เข้าใจภาษาไทย พระอาจารย์สุเมโธและพระอาจารย์วีรธมฺโมเล่าว่า ท่านทั้งสองต่างก็รู้สึกเป็นทุกข์และโกรธหลวงพ่อมาก ในขณะที่ต้องทนนั่งฟังเทศน์โดยไม่รู้ว่าเมื่อไรจะจบลงเสียที "ทำไมต้องให้เรามานั่งฟังด้วย ทำไมหลวงพ่อไม่ปล่อยให้กลับไปทำความเพียรที่กุฏิ" แต่เมื่อได้สติ และหันกลับไปเฝ้าดูความรู้สึกของตัวเองอย่างเพ่งพินิจได้เห็นการเกิดขึ้น และการดับไปของอารมณ์ต่าง ๆ จึงได้แต่รู้สึกขอบคุณหลวงพ่อที่ท่านได้ช่วยเปิด

ตาในให้ได้เห็นกิเลสของตัวเอง พระอาจารย์สุเมโธเล่าว่า หลังจากที่ต้องทนทุกข์นั่งฟังหลวงพ่ออยู่ถึง ๖ ชั่วโมงโดยไม่รู้เรื่องอะไรเลย ความทุกข์ ความโกรธแค้นขัดเคืองทั้งหลายทั้งปวงก็มลายหายสิ้นไป เมื่อหลวงพ่อจบการเทศน์และหันมาพูดกับท่านด้วยน้ำเสียงปรานีเป็นอย่างยิ่งว่า

"เป็นจังได๋ สุเมโธ" (เป็นยังไงบ้าง สุเมโธ)

อยากมาก ไม่ให้เสียเลย

ความอยากทุกอย่าง ไม่ว่าอยากไปโน่นมานี่ หรืออยากได้บริขาร ขึ้นชื่อว่าอยากแล้วก็ถูกหลวงพ่อสวนทางหมด คือถ้าท่านรู้ว่าใครอยากไปไหนมาก ๆ ท่านไม่ยอมให้ไป ต่อเมื่อหายอยากแล้วจึงให้ไป อยากได้บริขารก็เช่นกัน พระอาจารย์เอนกได้กล่าวว่า "ถ้ารูปไหนอยากมากกว่าธรรมดาไม่อิ่มในอัฐบริขาร ท่านก็ทำให้รู้สึกว่าท่านไม่ทำตามความต้องการของลูกศิษย์ ให้เราคิดแล้วคิดอีกจนอ่อนใจนั่นแหละ ท่านจึงอธิบายให้ฟังว่า จุดของความเย็นไม่ได้อยู่ที่วัตถุภายนอก อายุของวัตถุมันมีเมื่อเราใช้มันก็แตกดับ แต่ความสงบ ถ้าเราเข้าถึงแล้วมันไม่มีอายุ ไม่แตก ไม่ดับ มั่นคง

วิธีการทรมานนี้เหมาะสำหรับคนกลุ่มน้อยผู้มีศรัทธาแรง แต่กับคนหมู่มากมักไม่ค่อยได้ผลและอาจเป็นเหตุให้คนไม่กล้าบวชก็ได้ เพราะกลัวตัวเองจะสู้ไม่ไหวหรืออาจทำให้คนต้องลาสิกขาอย่างพ่ายแพ้ เพราะฉะนั้นหลวงพ่อจึงใช้การทรมานเป็นครั้งเป็นคราว เช่น ในระยะแรก ๆ ที่สุขภาพของท่านยังแข็งแรง ทำเป็นตัวอย่างได้และลูกศิษย์มีจำนวนน้อยเท่านั้น ซึ่งลูกศิษย์ที่มีศรัทธามากในครูบาอาจารย์ก็มีกำลังใจทำตาม แต่ในระยะหลังเมื่อสุขภาพของท่านเสื่อมลง ทำเป็นตัวอย่างไม่ไหวแล้วท่านก็ลดลง ท่านได้อบรมเรื่องการปฏิบัติเพื่อทรมานกิเลสให้ลูกศิษย์ได้เข้าใจว่า

"การปฏิบัตินั้นคือทวนกระแส ทวนกระแสน้ำใจของเราเอง ทวนกระแสของกิเลส อะไรที่เป็นของทวนกระแสแล้วมันลำบาก พายเรือทวนกระแสก็ลำบาก สร้างคุณงามความดีนั้นก็ลำบากเสียหน่อยหนึ่งเพราะว่าคนเรามีกิเลส ไม่อยากจะทำ ไม่อยากจะยุ่งยากไม่อยากจะอดทน อยากจะปล่อยไปตามอารมณ์เสียเป็นส่วนใหญ่ เหมือนน้ำน่ะแหละ มันก็ไหลไปตามเรื่องของมัน ถ้าปล่อยให้ไหลไปตามน้ำก็สบาย แต่ว่านั่นไม่ใช่ลักษณะปฏิบัติ ลักษณะปฏิบัติต้องฝืน ต้องฝืนกิเลสฝืนใจของตัวเอง ข่มจิตเจ้าของ ทำความอดทนให้มากขึ้น มันจึงเป็นการปฏิบัติทวนกระแสน้ำ"

อย่างไรก็ตาม การทวนกระแสกิเลสซึ่งพัดพาเราให้เวียนว่ายในวัฏสงสารมานับภพนับชาติไม่ถ้วนแล้วนั้น ไม่ใช่เรื่องง่าย ๆ เลย ผู้ปฏิบัติที่ยังกลัวความลำบากคงไม่มีทางชนะใจตนเองได้ การปฏิบัติก็เหมือนกับการขุดอุโมงค์ ยิ่งขุดลึกเข้าไปก็ยิ่งมืดยิ่งยาก จึงชวนให้ท้อแท้หมดหวัง ทั้งที่ผู้ขุดเชื่อ และแม้จะรู้ว่าความสว่างรออยู่ที่ปลายทางเมื่ออุโมงค์ทะลุ หลวงพ่อจึงคอยปลุกเร้ากำลังใจของลูกศิษย์อยู่เสมอ ให้เป็นผู้มีความกล้าหาญในการประพฤติปฏิบัติ กล้าฝึกกล้าฝืนหักหาญความอยากของตัวเอง ให้เห็นทุกข์จนถึงที่สุดนั่นแหละ จึงจะได้ประจักษ์ในผลของการปฏิบัติที่เป็นอัศจรรย์ด้วยตนเอง เช่นเดียวกับที่หลวงพ่อได้ประสบมาแล้ว ซึ่งท่านได้นำมาถ่ายทอดสู่ลูกศิษย์ในโอวาทที่กระตุ้นศรัทธาและพลังในการปฏิบัติ ให้กล้าแกร่งขึ้นมากทีเดียว

โอวาท – เอาชีวิตเข้าแลก

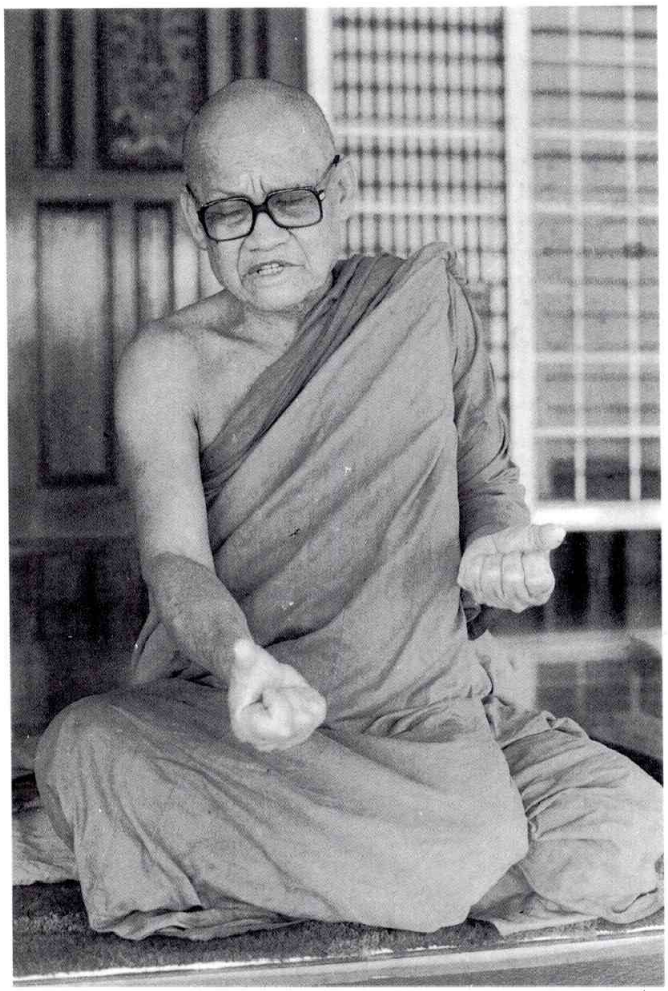

อย่าตามใจมัน หัดมัน เอาชีวิตเข้าแลกเลยปฏิบัตินี่ อย่างน้อยต้องได้ร้องไห้สามหนนั่นแหละ การปฏิบัติถ้ามันง่วงนอนอยากนอน ก็อย่าให้มันนอน พอมันหายง่วงจึงให้มันนอนอย่างนั้น แต่เรานะ โอย! ปฏิบัติไม่ได้หรอก บางครั้งบิณฑบาตมา ก่อนจะฉันก็มานั่งพิจารณา มันพิจารณาไม่ออก เหมือนสุนัขบ้า น้ำลายหกน้ำลายไหลเพราะความอยาก จะพิจารณาอะไรก็พิจารณาไม่ออก บางทีพิจารณาก็ไม่ทันใจรีบตาม มันก็ยิ่งร้ายใหญ่ ถ้ามันไม่ฟังอดทนไม่ได้ ก็ดันบาตรออกไปเสีย อย่าให้มันได้ฉัน หัดมัน ทรมานมัน การปฏิบัตินี่ อย่าทำตามมันเรื่อย ๆ ผลักบาตรหนีไป อย่าให้มันฉัน มันอยากมากนัก อย่าให้มันฉัน มันพูดไม่ฟังนี่ฮึ น้ำลายก็หยุดไหล พอรู้ว่าจะไม่ได้ฉัน มันเข็ด พอวันต่อมามันไม่กวนหรอก มันกลัวว่ามันจะไม่ได้ฉัน เงียบ ลอง ๆ ทำดูซิถ้าไม่เชื่อ

คนเรานะมันไม่เชื่อไม่กล้าทำ ถึงว่าคนไม่มีศรัทธาจะทำ กลัวจะหิว กลัวจะตาย ไม่ทำดูก็ไม่รู้จัก ไม่กล้าทำหรอกพวกเรานะ ไม่กล้าทำดู กลัวแต่จะเป็นนั่น กลัวแต่จะเป็นนี่ เรื่องอาหารการขบฉันเรื่องนั่นเรื่องนี่นะ โอย! ทุกข์กับมันมามากจนรู้เท่าว่ามันทุกข์ นั่นแหละเรื่องการปฏิบัตินี่ไม่ใช่เรื่องจะพิจารณาง่าย ๆ ไม่ใช่เรื่องเบา ๆ นะ

พิจารณาเรื่องอะไร เรื่องอะไรล่ะที่สำคัญที่สุด เรื่องอะไรที่ไม่มีแล้วมันตาย เรื่องนี้สำคัญตายจึงเป็นเรื่องสำคัญในโลก พิจารณาไป ทำไป หาไปก็ยังไม่พบ ไม่มีผ้านุ่งผ้าห่มก็ยังไม่ตาย ไม่มีหมากกินไม่มีบุหรี่สูบก็ยังไม่ตาย ถ้าไม่มีข้าวไม่มีน้ำกินนี่ตาย เห็นเท่านี้ของสำคัญในโลก มีข้าวกับน้ำที่สำคัญเลี้ยงร่างกาย เลยไม่สนใจเรื่องอื่น เอาแต่พอได้ ส่วนข้าวกับน้ำนี่พอไม่ตาย มีอายุปฏิบัติไปเท่านั้นก็เอาละ เอาไหมล่ะเอาเท่านี้ อย่างอื่นเรื่องเบ็ดเตล็ดนั่น จะได้หรือไม่ได้ก็ช่างมัน จะมีจะพบก็ช่าง ข้อสำคัญมีข้าวกับน้ำเท่านั้นก็พอ ถ้าอยู่ไปจะพอกินไหม จะถึงตายไหม พิจารณาไปอย่างนั้น พอกินพอใช้อยู่หรอก เข้าไปบิณฑบาตบ้านไหน เขาคงจะให้หรอกข้าวทีละก้อน น้ำก็หากินจนได้แหละ เอาสองอันเท่านี้ไม่คิดจะรวยเท่าใดหรอก

เรื่องการปฏิบัติ เรื่องผิดเรื่องถูกมันปนกันมานั่นแหละ เราต้องกล้าทำต้องกล้าปฏิบัติ ป่าช้านะไม่เคยไปก็ต้องหัดไป ไปกลางคืนไม่ได้ก็ต้องไปกลางวัน แล้วหัดไปค่ำ ๆ บ่อย ๆ ต่อไปตอนค่ำก็ไปได้ แล้วจะเห็นประโยชน์ในการกระทำของตน ที่นี้ก็จะรู้เรื่อง นี่อะไร จิตใจของเรามันไม่รู้เรื่องราวมาตั้งกี่ชาติกี่ชาติ อันไหนเราไม่ชอบอันไหนเราไม่รักก็ไม่อยากประพฤติปฏิบัติปล่อยมันกลัวอยู่อย่างนี้ แล้วก็ว่าเราได้ปฏิบัติ มันยังไม่เรียกปฏิบัติหรอก ถ้าปฏิบัติจริง ๆ ละก็ชีวิตนั่นแหละพูดง่าย ๆ ถ้าตั้งใจจริง ๆ จะไปสนใจทำไม กูได้น้อยมึงได้มาก มึงทะเลาะกู กูทะเลาะมึง ไม่มีหรอกเรื่องอย่างนั้นน่ะ เพราะไม่หาเอาเรื่องอย่างนั้น ใครจะทำอย่างไรก็ช่าง จะเข้าวัดไหนก็ตาม ก็ไม่ได้หาเอาเรื่องเช่นนี้ ไม่ได้ไปเพ่งเอาเรื่องเช่นนี้ ใครจะปฏิบัติต่ำปฏิบัติสูงก็ไม่ได้หาเอาเรื่องเช่นนั้น ใส่ใจแต่เรื่องของตนเท่านั้น อย่างนี้แหละกล้าประพฤติกล้าปฏิบัติ ปัญญาจะเกิด ฌานจะเกิด เพราะการปฏิบัติ

ถ้าหากว่าปฏิบัติถึงที่แล้วมันปฏิบัติแท้ ๆ กลางคืนกลางวันก็ตามก็ปฏิบัติ กลางคืนก็นั่งสมาธิเงียบ ๆ แล้วลงมาเดิน อย่างน้อยก็ต้องได้ ๒ - ๓ ครั้ง เดินจงกรมนั่งสมาธิ นั่งสมาธิแล้วลงมาเดินจงกรมมันไม่อิ่มมันเพลิน บางทีฝนตกพรำ ๆ ให้นึกถึงเมื่อคราวทำนาโน่น กางเกงที่นุ่งทำงานกลางวันยังไม่ทันแห้ง ตื่นเช้ามาก็ต้องสวมใส่เข้าไปอีกตั้งแต่เช้า เข้าไปเอาควายในคอกออกมองดูควายข้างนอกเห็นแต่คอ ไปจับเอาเชือกควายมามีแต่ขี้ควายเต็มไปหมด หางควายตวัดแกว่งเอาขี้ของมันมาเปรอะเราเต็มไปหมด ตีนเป็นฮังก้าด้วย เดินไปทรมานไป "ทำไมถึงทุกข์ ทำไมถึงยากแท้" ทีเราเดินจงกรมฝนตกแค่นี้จะเป็นอะไร ทำนายิ่งทุกข์ก็ยังทำได้ เดินจงกรมแค่นี้ทำไมจะทำไม่ได้ มันกล้าขึ้นมากหรอกถ้าเราได้ทำ

ถ้าตกกระแสของมันแล้วเรื่องการปฏิบัตินี่ไม่มีอะไรจะขยันเท่า จะทุกข์ก็ไม่ทุกข์เท่าผู้ปฏิบัติ จะสุขก็ไม่สุขเท่าผู้ปฏิบัติ ขยันก็ไม่ขยันเท่าผู้ปฏิบัติ ขี้เกียจก็ไม่ขี้เกียจเท่าพวกนี้ พวกนี้เป็นเลิศกว่าเขา ขยันก็เลิศกว่าเขา ขี้เกียจก็เลิศกว่าเขา มีแต่เลิศทั้งนั้น ถึงว่าถ้าตั้งใจปฏิบัติแล้วมันก็น่าดูจริง ๆ แต่พวกเราที่ว่าปฏิบัตินะยังไม่ถึง ยังไม่ได้ทำ เปรียบก็เท่ากับว่า ถ้าหลังคารั่วตรงนี้ก็ขยับไปนอนตรงนั้น ถ้ารั่วตรงนั้นก็ขยับมานอนตรงนี้ "ทำยังไงจะได้บ้านได้ช่องดี ๆ กับเขาสักที" นี่ถ้ามันรั่วทั้งหลังก็คงหนีเลย อย่างนี้ก็ไม่น่าเอา มันก็อย่างนั้นแหละการปฏิบัติ

จิตของเรากิเลสของเรานะ ถ้าไปทำตามมันก็ยิ่งไปกันใหญ่ ยิ่งทำตามก็ยิ่งหมดข้อวัตรปฏิบัติเรื่องการปฏิบัตินี่ จนมันอัศจรรย์ในจิตของตนนะ อัศจรรย์มันขยันหมั่นเพียรไม่รู้เป็นอย่างไร ใครจะปฏิบัติก็ตามไม่ปฏิบัติก็ตาม ไม่ได้สนใจใคร ทำของตนปฏิบัติของตนไปสม่ำเสมออย่างนั้น ใครจะไปใต้มาเหนือก็ช่างเขา เราทำของเราอยู่อย่างนั้น ต้องดูตัวเองมันจึงจะเป็นการปฏิบัติ ครั้นปฏิบัติไปแล้วไม่มีเรื่องอะไรในใจ มีแต่เรื่องธรรมะ ตรงไหนยังทำไม่ได้ตรงไหนยังขัดข้องอยู่มันก็วนอยู่แต่ตรงนั้น ไม่แตกแล้วมันไม่หนีหรอก หมดอันนี้แล้วไปคาอยู่อะไรอีก มันก็ไปติดอยู่ตรงนั้นอีก ติดอยู่ที่นั่นมันไม่หนี ถ้าติดอยู่มันเอาจนแตกนั่นแหละ ถ้าไม่เสร็จก็ไม่ไป มันไม่สบายใจถ้าไม่เสร็จหมด มันพิจารณาจ่ออยู่ที่นั่น นั่งก็อยู่ที่นั่นเดินก็อยู่ที่นั่น เปรียบเหมือนกับเราทำนาไม่เสร็จนั่นแหละ นาเราเคยดำทุกปี แต่ปีนี้ตรงนี้ยังไม่เสร็จ ใจก็เลยติดเป็นทุกข์ อยู่ที่นั้นไม่สบาย เหมือนเราทำงานไม่เสร็จ ถึงมาอยู่กับเพื่อนมาก ๆ ใจก็ไม่สบาย พะวงแต่เรื่องงานที่เราทำไม่เสร็จอยู่นั่นแหละ หรือเหมือนกับเราปล่อยลูกเล็ก ๆ ไว้กับบ้าน แต่เราให้อาหารหมูอยู่ใต้ถุน ใจมันก็คิดอยู่กับลูกกลัวมันจะตกบ้าน ทำอย่างอื่นก็คิดอยู่อย่างนั้น เช่นเดียวกันกับข้อปฏิบัติของเรา มันไม่ลืมสักทีเลย ทำอย่างอื่นอยู่ก็ไม่ลืม พอจะออกจากมัน มันก็ป๊าบเข้ามาในใจทันที ติดตามอยู่กระทั่งคืนกระทั่งวันไม่ได้ลืมสักที เป็นอยู่อย่างนั้นมันจึงเป็นไปได้ ไม่ใช่ของง่าย

ตอนแรกก็อาศัยครูบาอาจารย์ให้ท่านแนะนำ เข้าใจแล้วก็ทำ ครูบาอาจารย์สอนแล้วก็ทำตามที่ท่านสอน พอเข้าใจแล้วทำได้แล้วท่านก็ไม่ได้สอนอีก เราทำของเราเองละที่นี้ จะเกิดประมาทอยู่ตรงไหน จะเกิดไม่ดีตรงไหน มันก็รู้ของมันเอง มันเป็นผู้รู้มันเป็นปัจจัตตัง จิตมันเป็นของมันเอง รู้เองว่าผิดน้อยผิดมาก ผิดตรงไหนมันก็พยายามดูของมันอยู่อย่างนั้นพยายามประพฤติปฏิบัติเองของมัน เป็นอย่างนั้นละปฏิบัติ คล้าย ๆ เป็นบ้าหรือเป็นบ้าไปเลยก็ว่าได้ ปฏิบัติจริง ๆ ก็เป็นบ้าน่ะแหละ มันเปลี่ยน มันเป็นสัญญาวิปลาส แล้วมันเปลี่ยนสัญญานั่น ถ้าไม่เปลี่ยนมันก็ดุร้ายอยู่เหมือนเดิม ก็ทุกข์อยู่เหมือนเดิม

มันก็แสนจะทุกข์นั่นละการปฏิบัติ แต่ว่าทุกข์นั่นถ้าไม่รู้จักว่ามีทุกข์มันก็ไม่รู้จักทุกข์หรอก ถ้าเราจะพิจารณาทุกข์ เราจะฆ่าทุกข์นี่มันก็ต้องพบกันก่อนซิ จะไปยิงนกถ้าไม่เจอนกแล้วจะได้ยิงหรือ ทุกข์ ทุกข์ พระพุทธเจ้าท่านสอนว่าทุกข์ ชาติทุกข์ ชราทุกข์ เกิดขึ้นมาแล้วไม่อยากให้ทุกข์มันก็ไม่เห็นทุกข์ ไม่เห็นทุกข์ก็ไม่รู้จักทุกข์ ไม่รู้จักทุกข์ก็เอาทุกข์ออกไม่ได้ อย่างนี้แล้วคนเราไม่อยากเห็นทุกข์ไม่อยากได้ทุกข์ ทุกข์ตรงนี้ก็หนีไปตรงนั้น นั่นแหละยิ่งเก็บเอาทุกข์ไว้ ไม่ได้ฆ่ามันไม่ได้คิดไม่ได้พิจารณาดูมัน ทุกข์ตรงนี้หนีไปตรงนั้น ทุกข์ตรงนั้นหนีไปตรงนี้ หนีแต่ทางกาย เราหลงอยู่เมื่อใดจะไปตรงไหนมันก็ทุกข์ จะขึ้นเครื่องบินหนีไปมันก็ขึ้นไปด้วย แม้จะมุดลงไปในน้ำมันก็มุดไปด้วย เพราะทุกข์มันอยู่กับเราแต่เราหลง มันอยู่กับเรา จะหนีจะละมันที่ไหนได้ คนเรานะทุกข์ที่นี้หนีไปที่นั้น ทุกข์ที่นั้นหนีมาทางนี้ ว่าเราหนีทุกข์มันก็ไม่ใช่ ทุกข์มันไปกับเรา เราไปกับทุกข์ไม่รู้จักทุกข์ ถ้าไม่รู้จักทุกข์ไม่รู้จักเหตุเกิดของทุกข์ ไม่รู้จักเหตุของทุกข์ก็ไม่รู้จักความดับทุกข์ที่ไหนมันจะดับได้ ไม่มีหรอก

มันต้องหมั่นมาพิจารณาให้แน่นอน ต้องกล้าประพฤติ กล้าปฏิบัติ อยู่กับเพื่อนกับฝูงก็เหมือนอยู่คนเดียว ไม่กลัว ใครจะขี้เกียจขี้คร้านก็ช่างเถอะ ผู้ใดเดินจงกรมทำความเพียรมาก ๆ ละรับรอง ใครจะไปไหนมาไหนก็ทำการปฏิบัติของตัวเองอยู่อย่างนั้น ทำความเพียรอยู่อย่างนั้น ถ้าทำจริง ๆ แล้ว ก็พรรษาเดียวเท่านั้นการปฏิบัตินี่ ให้ทำนะให้ทำอย่างที่พูดมานี่ ให้ฟังคำสอนของอาจารย์ อย่าไปเถียงอย่าดื้อ ท่านสั่งให้ทำทำไปเลย ไม่ต้องกลัวกับการปฏิบัติ มันรู้จักเพราะการกระทำ ไม่ต้องสงสัยหรอก

การปฏิบัตินั้นเป็นปฏิปทาด้วย ปฏิปทาอย่างไร ปฏิบัติไปเรื่อย ๆ สม่ำเสมอ ปฏิบัติเหมือนหลวงตาเปไม่ได้นะ ในพรรษาท่านก็สมาทานไม่พูด ไม่พูดแต่ก็เอาหนังสือมาเขียน "พรุ่งนี้ปิ้งข้าวเหนียวให้สักก้อนนะ" อยากกินข้าวเหนียวปิ้ง ท่านไม่พูดแต่เอาหนังสือมาเขียน ยิ่งยุ่งกว่าเดิมอีก เดี๋ยวก็เขียนเอาอันนั้น เดี๋ยวก็เขียนเอาอันนี้ วุ่นวายไปหมด ท่านสมาทานไม่พูดแต่มาเขียนเอานี่ก็ไม่รู้จะสมาทานไม่พูดไปทำไม ไม่รู้จักการปฏิบัติของตนเอง ความเป็นจริงปฏิปทาของเราเป็นผู้มักน้อยเป็นผู้สันโดษ ปล่อยไปตามธรรมดาปกติของเรา อย่าไปสนใจมันจะขี้เกียจ อย่าไปสนใจมันจะขยัน ปฏิบัตินี่อย่าว่าขยันอย่าว่าขี้เกียจ ธรรมดาคนเรานั้นนะขยันจึงจะทำถ้าขี้เกียจแล้วไม่ทำนี่ปกติของคนเรา แต่พระท่านไม่เอาเช่นนั้น ขยันก็ทำขี้เกียจก็ทำ ไม่สนใจอย่างอื่น ตัดไป ละไป หัดไป ทำไปเรื่อย ๆ ไม่ว่าวันหรือคืน ปีนี้ปีหน้า ยามไหนก็ตาม ไม่สนใจขยันไม่สนใจขี้เกียจไม่สนใจร้อนไม่สนใจหนาว ทำไปเรื่อย ๆ นี่ท่านเรียกว่าสัมมาปฏิปทา

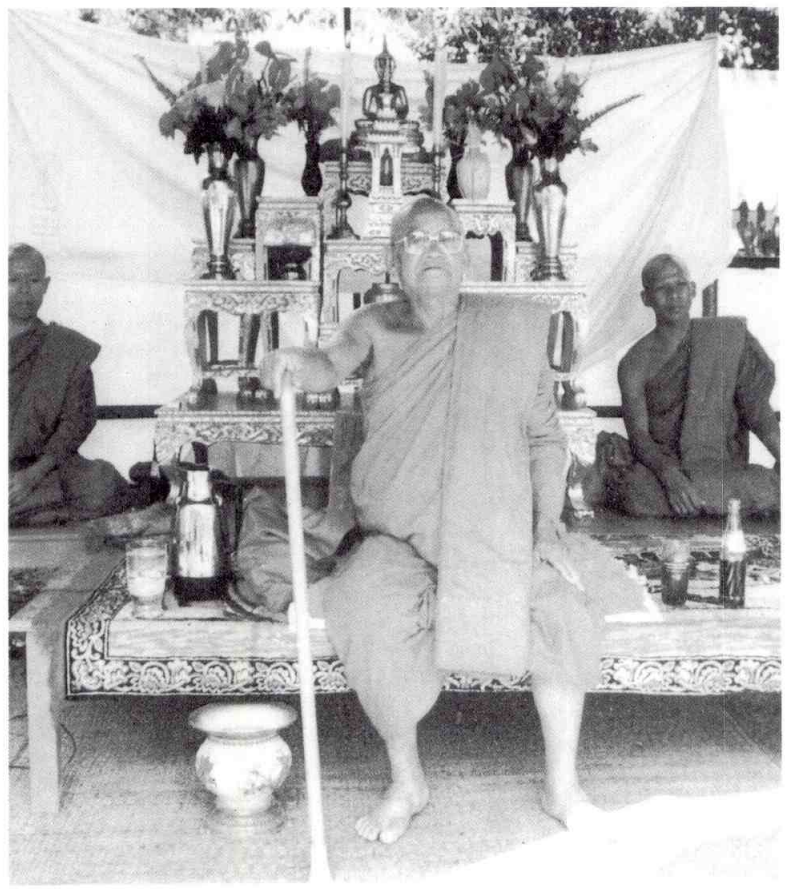

บางทีก็ขะมักเขม้นขึ้นมาคุยกันอยู่เสียหกวัน เจ็ดวัน พอเห็นว่าไม่เข้าท่าก็หยุดเลิกออกมาเลยยิ่งไปกันใหญ่ ทั้งพูดทั้งคุยไม่รู้อะไร พอนึกได้ทำเข้าไปอีกสองวัน สามวันเท่านั้นพอเลิกแล้วนึกได้อีกก็ทำอีก เหมือนกับคนทำงานบทจะทำก็ทำเสียจนไม่รู้เนื้อรู้ตัว เรื่องขุดไร่ขุดสวนถางไร่ถางภูก็ดี บทจะเลิกจอบเสียมก็ไม่ยอมเก็บทิ้งอยู่อย่างนั้นหนีไปเลย วันต่อมาดินจับเกรอะไปหมดแล้วก็นึกขยันทำอีก ทิ้งไปอีก อย่างนี้ไม่เป็นไร่ไม่เป็นนา ปฏิบัตินี่ก็เหมือนกันนั่นแหละ ปฏิปทาถ้าถือว่าไม่สำคัญก็ไม่สำเร็จ สัมมาปฏิปทานี่สำคัญมากจริง ๆ คือเราทำเรื่อย ๆ อย่าไปสนใจว่าได้อารมณ์ดีอารมณ์ไม่ดีก็ช่างมัน พระพุทธเจ้าท่านไม่ได้สนใจใครหรอก ท่านผ่านมาหมดของดีไม่ดีของชอบไม่ชอบเหล่านี้ นั่นแหละจึงเป็นการปฏิบัติ การปฏิบัติที่จะเอาแต่ของชอบ ของไม่ชอบไม่เอาอย่างนี้ไม่เป็นการปฏิบัติ มันเป็นวิบัติ นี่ไปที่ไหนก็ไม่สบาย อยู่ที่ไหนก็ไม่สบาย เป็นทุกข์อยู่ตลอดกาลตลอดเวลา กระทำเพียรก็เหมือนกัน ทำไมเราจึงทำความเพียรล่ะ ทำเพื่อมีภพมีชาติ ต้องการตามใจตามปรารถนาจึงเอา ไม่ได้ตามปรารถนาก็ไม่เอา เหมือนกับพราหมณ์บูชายันต์เขาต้องการเขาจึงบูชายันต์ พระพุทธเจ้าท่านไม่ว่าอย่างนั้น การกระทำเพียรก็เพื่อละเพื่อปล่อยเพื่อเลิกเพื่อถอนไม่ต้องการภพชาติไม่ต้องการเอานั่นเอานี่ กว่าท่านจะมาถูกทางท่านก็ปฏิบัติมาไม่รู้กี่อย่างต่อกี่อย่าง มีพระเถระองค์หนึ่ง ท่านบวชมหานิกายว่ามันไม่เคร่งก็เปลี่ยนมาเป็นธรรมยุต ครั้นบวชธรรมยุตแล้วมาปฏิบัติ ปฏิบัติไปบางทีก็ไม่ยอมกินข้าวตั้งสิบห้าวันนะ ครั้นกินก็กินเฉพาะผักเฉพาะหญ้า กินสัตว์น่ะมันบาป กินผักกินหญ้าดีกว่า กินฝักลิ้นฟ้าหมดทีละสี่ห้าฝักแน่ะ กินอย่างนั้นมันก็ได้แค่นั้นต่อมาสักหน่อย เฮ้ย เป็นพระไม่ดีเป็นไปลำบาก รักษาวัตรมันยาก ลดลงมาเป็นปะขาวดีกว่า เลยสึกจากพระมาเป็นปะขาว เพราะเก็บผักเก็บหญ้ากินเองก็ได้ ขุดหัวเผือกหัวมันกินเองได้ เลยมาเป็นปะขาวหมดเลย! เดี๋ยวนี้ไม่รู้ว่าไปอย่างไรตายหรือยังก็ไม่รู้ นี่เพราะทำอย่างไรก็ไม่พอใจไม่หนำใจเลย ไม่รู้ว่าตัวเองกำลังทำตามกิเลส กิเลสพาทำก็ไม่รู้จัก พระพุทธเจ้าน่ะท่านสึกเป็นปะขาวหรือเปล่า ท่านทำอย่างไร ท่านปฏิบัติอย่างไร ก็ไปคิดดู ท่านพากินผักกินหญ้าเหมือนวัวเหมือนควายหรือเปล่า เออ! จะกินก็กินไปเถอะ เราทำได้แค่ไหนก็เอาแค่นั้น

อย่าไปติคนอื่นอย่าไปว่าคนอื่น สบายอย่างใดก็เอาอย่างนั้น อย่าไปเสี้ยมอย่าไปถากอย่าไปฟันเข้ามากเกินไป จะไม่เป็นคันกระบวย เลยไม่เป็นอะไรก็ทิ้งไปเสียเฉย ๆ อย่างนี้ก็มีอย่างการทำความเพียรเดินจงกรม สิบห้าวันก็เดินอยู่อย่างนั้น ไม่กินข้าวละ แข็งแรงอยู่ ครั้นเลิกทำแล้วทิ้ง นอนเรื่อยเปื่อยไม่ได้เรื่อง นี่แหละไม่ได้คิดไตร่ตรองให้ดี ไป ๆ มา ๆ เป็นอะไรก็ไม่ถูกใจ เป็นพระก็ไม่ถูกใจ เป็นเณรก็ไม่ถูกใจ เป็นปะขาวก็ไม่ถูกใจ เลยไม่เป็นอะไร ไม่ได้อะไรเลย นี่แหละไม่รู้จักการปฏิบัติของตน ไม่พิจารณาเหตุผล จะปฏิบัติเพื่อเอาอะไรให้คิดดู ที่ท่านให้ปฏิบัตินะปฏิบัติเพื่อทิ้ง มันคิดรักคนนั้นคิดชังคนนี้ อย่างนี้มีอยู่แต่อย่าไปสนใจ แล้วปฏิบัติเพื่ออะไร เพื่อละสิ่งเหล่านี้ สงบก็ทิ้งความสงบ รู้แล้วก็ทิ้งมันเสีย ความรู้เหล่านั้น รู้แล้วก็แล้วไป ครั้นถือว่าตัวว่าตนว่ารู้แล้วก็ถือว่าตัวเก่งกว่าคนอื่นเท่านั้นซิ ไป ๆ มา ๆ เลยอยู่ไม่ได้ อยู่ที่ไหนเดือดร้อนที่นั่น นี่เรื่องปฏิบัติไม่ถูกทาง

ดุ !

พระพุทธองค์เคยตรัสว่า

"เราย่อมฝึกคนด้วยวิธีอ่อนละมุนละม่อมบ้าง ด้วยวิธีรุนแรงบ้าง ด้วยวิธีทั้งอ่อนละมุนละม่อมและทั้งรุนแรงปนเปกันไปบ้าง"

หลวงพ่อก็เอาหลักนี้มาใช้เหมือนกัน และเมื่อท่านใช้วิธีรุนแรง หรือดุพระเณร ก็ทำให้ลูกศิษย์กลัวท่านมาก แต่เกือบทุกรูปยอมรับตรงกันว่า "ท่านดุเท่าไร ก็ไม่รู้สึกต่อต้านไม่โกรธเลย"

ท่านอาจารย์เอนกเคยพูดถึงเรื่องนี้ว่า

"ความเป็นจริงแล้วท่านไม่ได้ดุ แต่ท่านจะเตือนสติของเราทันทีถ้ามีใครทำอะไรผิดพลาดขาดความระมัดระวัง อย่างเช่นพระเณรทำของตก เป็นต้นว่ากระโถน กาน้ำ แก้วน้ำ เสียงดังเพล้งพล้างอยู่ในโรงฉัน หรือบางครั้งทำบาตรหล่น เป็นต้น

ถ้าเกิดเสียงดังไม่ว่าจากอะไรก็ตาม เป็นความพลั้งเผลอขาดสติของลูกศิษย์ ท่านจะเตือนขึ้นทันทีเดี๋ยวนั้นเลย บางทีเตือนด้วยสายตา แต่บางทีก็เตือนด้วยคำพูดเสียงดังคล้ายดุอย่างนี้ เออ! ไม่มีการสำรวมระวัง ไม่มีสติบ้างหรือ หรือไม่ก็ จะจับจะวางสิ่งของอะไรลงไปก็ให้มีสติบ้างสิ ปล่อยสติไปที่ไหน อย่างนี้เป็นต้น พระเณรทุกองค์จึงต้องพยายามสำรวมระวังที่สุดที่จะไม่ทำเสียง

แต่ถึงท่านจะพูดเสียงดังคล้ายกับดุ ท่านก็ไม่มีอะไร ไม่ว่าจะเป็นญาติโยมหรือพระเณรถ้าทำผิดท่านก็เตือนเหมือนกัน แต่วันหลังก็เรียกใช้ธรรมดา เวลาพูดด้วย ตามปกติท่านจะพูดเรียบแม้กับเณรเล็กเณรน้อยก็เหมือนกัน ท่านพูดเรียบคล้ายพูดกับเพื่อน ยกเว้นบางรูปที่นิสัยหยาบกร้านท่านจะพูดกระตุ้นความรู้สึกให้ระวังตัวอยู่เสมอ"

ถ้ามีเหตุที่จะต้องดุลูกศิษย์เป็นรายบุคคล หลวงพ่อพิจารณาก่อนว่าเขาจะรับได้หรือไม่ เพราะท่านดุเพื่อมุ่งผลในการปฏิบัติของลูกศิษย์ ไม่ใช่ดุเพื่อระบายความไม่พอใจ และการที่ดุนั้นหลวงพ่อก็พูดให้รู้สึกว่าเป็นการตำหนิที่กิเลสไม่ใช่ที่ตัวบุคคล เช่นว่า นี่แหละภาวนาไม่เป็น ไม่ดูจิตเจ้าของ จิตมีมายาสาไถยก็ไม่รู้จัก

แต่ปกติแล้วท่านจะไม่เทศน์เจาะจงว่าใครคนหนึ่งโดยเฉพาะ จะยกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นตัวอย่าง เพื่อชี้โทษจากการกระทำนั้น ๆ มากกว่า แต่ท่านอาจใช้ภาษารุนแรงจนผู้ทำผิดอาย ร้อนตัวไปหมด บางครั้งท่านก็ใช้ลูกศิษย์เก่า เช่น หลวงปู่ลาดหรือพระอาจารย์สีนวลเป็นแพะรับบาป เพราะท่านรู้ว่าไม่ถือสา

พระอาจารย์ทองจันทร์เล่าว่า ครั้งหนึ่งหลังจากโดนหลวงพ่อดุ "ผมรู้สึกซึ่นชมมาก เพราะกินแต่ของหวานบ่อย ๆ ก็ไม่ค่อยดีเหมือนกันต้องเอาของเผ็ด ๆ บ้าง ทำให้หูตาสว่างไปเป็นเดือน ๆ กว่ามันจะมาอีก"

แต่บางทีหลวงพ่อก็เอาหนักเหมือนกัน จนลูกศิษย์ถึงกับร้องไห้ก็มี ซึ่งมักเป็นกรณีที่พระต้องอาบัติหนัก เป็นเหตุให้พระกลัวท่านมาก และอาบัติสังฆาทิเสสจึงมีน้อย นับว่ามีอานิสงส์เหมือนกัน

เพราะในระยะบวชใหม่พระนวกะจิตยังหยาบ หิริโอตตัปปะยังไม่มีกำลัง ก็ยังคิดถึงเรื่องทางโลกอยู่บ้าง ความกลัวอาจารย์อาจเป็นเครื่องยับยั้งอันเดียวที่จะช่วยยั้งอารมณ์เอาไว้ได้

การปกครองหมู่สงฆ์

ในยุคที่ประชาธิปไตยเฟื่องฟู ใคร ๆ ก็มักเห็นว่าประชาธิปไตยเป็นระบบการปกครองที่เหมาะสมที่สุดและยุติธรรมที่สุด อาจจะเป็นระบบที่สามารถประสานผลประโยชน์ของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมได้ดีกว่าระบบอื่น ๆ แต่สำหรับชุมชนนักบวชที่เรียกว่า *สงฆ์* นั้น มีความแตกต่างจากชุมชนอื่น ๆ ในสังคมมนุษย์อยู่หลายประการ ด้วยเหตุที่เป็นชุมชนอิสระไม่ขึ้นกับระบบและทั้งไม่ยุ่งเกี่ยวกับผลประโยชน์ต่าง ๆ ในสังคม ทั้งสมาชิกของชุมชนไม่รับผลประโยชน์จากการทำงานของตน แต่เป็นอยู่ด้วยปัจจัยเฉพาะที่เกื้อกูลแก่การประพฤติปฏิบัติ ที่คนในสังคมอุทิศถวายด้วยศรัทธาเท่านั้น ฉะนั้นในวัดหรือในชุมชนสงฆ์จึงไม่มีกลุ่มผลประโยชน์ และที่สำคัญสมาชิกทุกคนของชุมชนอยู่ด้วยความสมัครใจ ด้วยเห็นอานิสงส์และด้วยจุดมุ่งหมายอันเดียวกัน คือการปฏิบัติเพื่อพ้นจากความทุกข์ ทุกคนเต็มใจประพฤติตามกฎระเบียบของสงฆ์ด้วยความพอใจ และมีสิทธิที่จะออกจากการเป็นสมาชิกของชุมชน (ลาสิกขา) เมื่อไรก็ได้

เมื่อโครงสร้างของสงฆ์อยู่ในลักษณะนี้ ตราบใดที่ผู้บริหารปกครองหมู่คณะตามแนวทางที่บัญญัติไว้ในพระวินัย เรียกว่าปกครองโดยชอบธรรมหรือด้วยระบบธรรมาธิปไตยแล้ว ท่านก็ไม่จำเป็นต้องฟังเสียงข้างมากเสมอไป และการที่ลูกศิษย์มาขออาศัยในอาวาสก็ได้มอบฉันทะไว้กับท่านเจ้าอาวาสด้วยศรัทธาในสติปัญญา จึงต้องยอมรับการตัดสินของท่านเสมือนหนึ่งลูกยอมอยู่ในโอวาทของพ่อแม่ฉันนั้น

อย่างไรก็ตามพระเณรทุก ๆ รูปรวมทั้งเจ้าอาวาส ต้องปวารณาตัวไว้กับสงฆ์ว่า ถ้ามีการกระทำที่ไม่เหมาะสมด้วยประการใดก็ตาม ทุกรูปพร้อมที่จะรับฟังคำตักเตือนว่ากล่าวอยู่เสมอ และการประชุมสงฆ์อยู่เนืองนิตย์ก็เป็นโอกาสที่พระทุกรูป จะได้ยกปัญหาที่เกิดขึ้นมาปรึกษาพระสงฆ์

สำหรับการปกครองที่วัดหนองป่าพงนั้น หลวงพ่อเป็นผู้ตัดสินเองเกือบทุกกรณี แต่ท่านก็คอยฟังความเห็นของสานุศิษย์อยู่เป็นประจำ พระอาจารย์สุริยนต์ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำงานของหลวงพ่อว่า

"ท่านจะทำอะไร ท่านจะคิดเป็นหลักไว้ก่อน เมื่อคิดได้แล้วท่านจะขอความเห็นพระเณรญาติโยมทุกคนทั้งหญิงและชาย ท่านจะถามความเห็นไปเรื่อย ถ้าท่านจะทำจริง ๆ หลักที่ท่านคิดไว้บางทีมันอาจยังบกพร่อง ท่านก็ได้ปัญญา หรือบางทีท่านคิดไว้มั่นคง ฟังคนอื่นพูด ท่านก็ประเมินได้ว่าท่านควรทำอย่างไร ท่านก็ทำของท่านไป การแก้ปัญหาทุกอย่างทั้งภายในและภายนอกวัดท่านทำได้ละมุนละม่อมจริง ๆ"

แม้พระเณรแต่ละรูปจะมีความเห็นแตกต่างกันไป แต่ทุกรูปก็ยอมรับและเชื่อฟังการตัดสินของหลวงพ่อ ด้วยเคารพในคุณธรรมและสติปัญญาของท่าน

หลวงพ่อปกครองลูกศิษย์ด้วยความเอาใจใส่ดูแลอย่างใกล้ชิดและทั่วถึง บางครั้งก็จ้ำจี้จ้ำไชเหมือนพ่อปกครองลูกจริง ๆ ขณะเดียวกันท่านก็พิจารณาอยู่เสมอถึงแนวทางที่จะวางรากฐานให้พระสงฆ์ที่วัดหนองป่าพง เป็นสถาบันที่มีความมั่นคงเป็นปึกแผ่น และสามัคคีกลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่เฉพาะแต่ในเวลาที่ท่านยังอยู่เป็นหลักเท่านั้น ดังที่ท่านเคยปรารภอยู่บ่อย ๆ ว่า วัดส่วนมากที่ท่านเคยเห็นมาจะเจริญรุ่งเรืองก็ในสมัยที่ผู้ก่อกำเนิดยังมีชีวิตอยู่ พอหมดสมัยเจ้าของเดิมเท่านั้นวัดก็เสื่อมจนตั้งอยู่ไม่ได้ ดังนั้นท่านจึงคอยกำชับเตือนพระเณรอยู่เสมอไม่ให้ประมาทในขณะที่ครูบาอาจารย์ยังอยู่ มิฉะนั้นต่อไปสำนักอาจจะเสื่อมสลายไป และเพื่อให้สงฆ์มั่นคงยิ่งขึ้นหลวงพ่อจึงได้ฝึกลูกศิษย์ให้รับผิดชอบในหลาย ๆ ด้าน เช่น ส่งพระเถระออกไปรับหน้าที่ประธานสงฆ์ในสำนักสาขาต่าง ๆ เพื่อให้ท่านเหล่านั้นได้มีประสบการณ์ในงานบริหาร เป็นต้น แม้แต่ที่วัดหนองป่าพงเอง เมื่อหลวงพ่อเข้าสู่วัยชราท่านก็มอบหมายหน้าที่ต่าง ๆ ในวัดให้แก่ลูกศิษย์อาวุโสช่วยกันรับผิดชอบเช่นเดียวกัน เมื่อหลวงพ่ออาพาธหนัก การบริหารวัดจึงดำเนินต่อไปอย่างราบรื่น

เคารพสงฆ์

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วหลวงพ่อให้ความเคารพและให้เกียรติแก่สงฆ์อยู่เสมอ เปิดโอกาสให้พระภิกษุทุกรูปได้แสดงความคิดเห็นซึ่งท่านรับฟังด้วยความเคารพ และเป็นผู้ตัดสินเองในที่สุด การบริหารด้วยวิธีการเปิดเผยเช่นนี้ช่วยป้องกันข้อครหา หรือความแตกร้าวในภายหลังถ้าเกิดปัญหาตามมา และบางทีหลวงพ่อก็ใช้วิธีการอันนี้เป็นอุบายในการสอนลูกศิษย์ ซึ่งได้ผลอย่างชะงัดอีกด้วย คือ เมื่อท่านเล็งเห็นว่า พระภิกษุสามเณรทั้งหลายมีความคิดผิดในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นอันหนึ่งเหมือนกันทุกรูป ท่านจะประชุมสงฆ์ แต่ตัวท่านเองยังไม่แสดงความคิดเห็น จะนิมนต์ลูกศิษย์ที่เป็นพระเถระแสดงความเห็นก่อน บางครั้งพระทุกรูปเข้าใจว่าหลวงพ่อเห็นด้วย ต่อเมื่อหลวงพ่อพูดคัดค้านออกมาจึงมีผลกระทบมากที่สุด เหมือนนักโทษประหารติดเป้าไว้ที่หน้าอกตัวเองโดยไม่รู้สึกตัว ตัวอย่างของเรื่องนี้ได้แก่ เหตุการณ์ที่มีโยมมาขอถวายรถยนต์แก่วัด ซึ่งเรื่องมีอยู่ว่า..

วันนั้นเป็นวันอุโบสถ หลังจากประชุมสวดปาฏิโมกข์แล้ว ก็เป็นโอกาสที่ได้พูดคุยปรึกษาหารือกันตามธรรมเนียม หลวงพ่อได้เล่าเรื่องที่มีโยมมาขอถวายรถยนต์ ซึ่งท่านยังมิได้ให้คำตอบแก่เขาว่าจะรับหรือไม่ และได้ถามความเห็นที่ประชุมสงฆ์ พระสงฆ์ทุกรูปต่างก็เห็นพ้องต้องกันว่าควรจะรับ ด้วยเหตุผลที่ว่าจะสะดวกเวลาที่หลวงพ่อจะไปเยี่ยมสำนักสาขาต่าง ๆ ซึ่งมีมากมายกว่า ๔๐ สาขา อีกทั้งเวลาพระเณรอาพาธ เจ็บป่วยก็จะได้นำส่งหมอได้ทันท่วงที หลวงพ่อรับฟังข้อเสนอของบรรดาสานุศิษย์อย่างสงบ ในที่สุดท่านก็ได้ให้โอวาทที่มีรสชาติเหมือน *น้ำกรดแช่เย็น* แก่ที่ประชุมว่า...

"สำหรับผมมีความเห็นไม่เหมือนกับพวกท่าน ผมเห็นว่าเราเป็นพระ เป็นสมณะ คือผู้สงบระงับ เราต้องเป็นคนมักน้อย สันโดษ เวลาเช้าเราอุ้มบาตรออกไปเที่ยวบิณฑบาตรับอาหาร

"ไอ้ความหนักเราก็รู้จัก ความเบาเรารู้จัก
สิ่งที่ไม่หนักไม่เบานั้น เรารู้จักไหม
ถ้ารู้มันอยู่ที่ไหน"

จากชาวบ้านมาเลี้ยงชีวิตเพื่อยังอัตภาพนี้ให้เป็นไป ชาวบ้านส่วนมากเขาเป็นคนยากจน เรารับอาหารมาจากเขา เรามีรถยนต์ แต่เขาไม่มี นี่ลองคิดดูซิว่า มันจะเป็นอย่างไร เราอยู่ในฐานะอย่างไร เราต้องรู้จักตัวเอง เราเป็นลูกศิษย์ของพระพุทธเจ้า เมื่อพระพุทธเจ้าไม่มีรถ เราก็อย่ามีเลยดีกว่า ถ้ามี สักวันหนึ่งก็จะมีข่าวว่ารถวัดนั้นคว่ำที่นั่น รถวัดนี้ไปชนคนที่นี่...อะไรวุ่นวายเป็นภาระยุ่งยากในการรักษา

เมื่อก่อนนี้จะไปไหนแต่ละทีมีแต่เดินไปทั้งนั้น ไปธุดงค์สมัยก่อนไม่ได้นั่งรถไปเหมือนทุกวันนี้ ถ้าไปธุดงค์ก็ธุดงค์กันจริง ๆ ขึ้นเขาลงห้วยมีแต่เดินทั้งนั้น เดินกันจนเท้าพองทีเดียว แต่ทุกวันนี้พระเณรเขาไปธุดงค์มีแต่นั่งรถกันทั้งนั้น เขาไปเที่ยวดูบ้านนั้นเมืองนี้กันผมเรียกว่า ทะลุดง ไม่ใช่ธุดงค์ เพราะดงที่ไหนมีทะลุกันไปหมด นั่งรถทะลุมันเลย ไม่มีรถก็ช่างมันเถอะ ขอแต่ให้เราประพฤติปฏิบัติให้ดีเข้าไว้ก็แล้วกัน เทวดาเห็นเข้าก็เลื่อมใสศรัทธาเองหรอก ผมไม่รับรถยนต์ที่เขาจะเอามาถวายก็เพราะเหตุนี้ ยิ่งสบายเสียอีก ไม่ต้องเช็ดไม่ต้องล้างให้เหนื่อย ขอให้ท่านทั้งหลายจงจำไว้ อย่าเห็นแก่ความสะดวกสบายกันนักเลย"

การบริหารแบบนี้ก็ราบรื่นมาตลอด เพราะศรัทธาที่พระภิกษุสามเณรมีต่อความยุติธรรมและสติปัญญาของหลวงพ่อ ทำให้ไม่ค่อยมีใครคัดค้านท่าน ถ้าหลวงพ่ออยากปกครองสงฆ์อย่างเผด็จการก็คงไม่ยาก แต่ถึงแม้ว่าท่านเป็นผู้ชี้ขาด ท่านก็พยายามทำทุกอย่างด้วยความเห็นชอบของสงฆ์อยู่เสมอ ลูกศิษย์ลูกหาจึงได้ข้อคิด ความรู้และความภูมิใจที่ได้มีบทบาทร่วม

ความสามัคคีคือความสุข

หลวงพ่อเคยสอนว่า

"การเทศนาว่ากล่าวแก่พระเจ้าพระสงฆ์ แก่ญาติโยมทั้งหลายนั้นก็ให้พากันเข้าใจตระหนักเข้าไว้ อย่าให้เป็นโลกาธิปไตยหรือเป็นอัตตาธิปไตย แต่ให้เป็นธรรมาธิปไตย ให้พูดโดยธรรมะให้เป็นธรรมะ พูดธรรมะให้เป็นธรรมะไม่กระทบกระทั่ง เป็นต้น แบบที่ว่าบัวไม่ให้ช้ำ น้ำไม่ให้ขุ่น คือผู้ปฏิบัติธรรมะอย่างพวกเราทั้งหลายที่อยู่ร่วมกันนี้ก็ให้มีความสามัคคี เช่นวัดนี้อาวาสที่เราอยู่นี้เป็นอาวาสที่อยู่ในป่า ถ้าเราไม่สามัคคีพร้อมเพรียงกันเราก็จะมีความลำบาก ความผาสุกก็เกิดขึ้นไม่ได้ ธรรมาธิปไตยนั้นไม่ได้อยู่กับผู้ใด ไปตามธรรมะไปตามสัจธรรมไปตามความจริง เราจึงมีความสบาย ความสบายเกิดขึ้นมาได้ เพราะการปฏิบัติที่ถูกต้อง ไม่ได้เอาจิตของเราเป็นประมาณ ถึงแม้จิตใจเราไม่ชอบที่จะทำอันนั้น เราก็ต้องผลักดันอัตตาของเราออกเสีย ผลักดันความรู้สึกที่เป็นโลกออกไปจากใจของเรา"

อธิกรณ์

"มีไม่มากนัก" พระอาจารย์เอนกเริ่มต้นพูดถึงอธิกรณ์ของวัดหนองป่าพงให้ฟังก่อนที่จะเล่าถึงวิธีพิจารณาอธิกรณ์ของหลวงพ่อ "นาน ๆ จึงจะมีสักครั้งหนึ่ง เพราะส่วนมากก็เป็นผู้มีศรัทธา

มาบวชกันทั้งนั้น ก็พูดกันง่าย ๆ โดยเฉพาะลูกศิษย์ก็มีความเคารพและศรัทธาในหลวงพ่อมากอยู่แล้ว เมื่อหลวงพ่อพูดก็ยิ่งง่ายขึ้นอีก โดยทั่วไปเมื่อมีอธิกรณ์เกิดขึ้นท่านก็มีวิธีแก้ไขหลายวิธี แต่ก็สรุปลงในอธิกรณ์สมถะ ๗ ประการตามพระวินัยนั่นเอง แต่ท่านก็ปรับปรุงวิธีแก้ไขปัญหาให้เหมาะสมกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นกรณี ๆ ไป

มีอยู่ปีหนึ่งพระเณรมีมาก เกิดของหายขึ้นสอบถามอย่างไรก็ไม่ได้ความ ท่านก็เลยว่าจะทำพิธีกินน้ำสาบานกันทุกรูป ซึ่งเป็นพิธีที่ถือกันมาแต่โบราณว่าศักดิ์สิทธิ์มาก จะแช่งให้ตายถึงเจ็ดชั่วโคตรด้วย ไม่ใช่ตายเฉพาะคนขโมยเท่านั้น แต่ก่อนจะทำพิธีก็อนุโลมให้ทุกรูปไปห่อของมาวางไว้ในที่มืดให้ครบ ของที่โดนขโมยก็มารวมกันอยู่ในนั้นด้วย ปัญหาอย่างนี้ท่านก็แก้ของท่านได้โดยที่เราคิดไม่ถึง"

พระอาจารย์สุริยนต์ได้ยกตัวอย่างการตัดสินอธิกรณ์ของหลวงพ่อให้ฟังสองเรื่องดังนี้

ถ้ามีพระทะเลาะกันท่านจะบอกว่า "พอกัน ไม่มีใครดีกว่าใคร ถ้ารูปหนึ่งดีกว่าจะไม่มีการทะเลาะวิวาทกันเลย ถ้าจะอยู่ก็อยู่กันหมด จะไปก็ไปกันหมด" นี่ท่านตัดสินอย่างนี้

"และมีอยู่ปีหนึ่งพระทะเลาะวิวาทกัน รู้สึกจะเป็นปีที่ผมมาอยู่ครั้งแรก ถึงขนาดถือมีดไล่แทงกัน หลวงพ่อไม่ได้แสดงอาการสะทกสะท้านหรือตกอกตกใจอะไร ท่านก็ยังคงพูดอยู่กับที่ของท่านนั้นเอง ผลสุดท้ายพระรูปนั้นก็กลับมา วางมีดร้องไห้เลย ท่านก็สามารถระงับด้วยดี ระยะหลัง ๆ ไม่มีอะไรมากอาจจะด้วยอำนาจธรรมะ คุณธรรมความดีที่ได้สร้างไว้ ถึงมีเหตุก็ไม่มีโทษ ไม่มีพิษมีภัยเป็นอันตรายสักครั้ง หลวงพ่อท่านพูดได้ ก็เลิกไปเลย วางไปเลย ท่านก็วางหมดเหมือนกัน ไม่ให้เอาเรื่องเก่ามาเล่า"

พระอาจารย์สุพรได้เคยเห็นการตัดสินอธิกรณ์อันเฉียบขาดของหลวงพ่อ ในกรณีเณรต่อยกัน ซึ่งท่านได้เล่าให้ฟังดังนี้

"สมัยนั้นผมเป็นพระที่บวชใหม่พรรษาแรก คืนวันอุโบสถหลวงพ่อก็เทศน์ พวกแม่ชีก็ออกมาฟังเทศน์ด้วย พอหลวงพ่อเทศน์จบแล้ว ขณะที่กำลังเดินกลับพอดีเณรไม่รู้มาจากไหน ออกมาตั้งแต่เมื่อไร มาต่อยกันตรงทางหอฉันที่ตรงประตูที่จะเข้าศาลา เอาไฟฉายตีกัน รุ่งเช้าแม่ชีก็มากราบเรียนหลวงพ่อในช่วงที่หลวงพ่อไปบิณฑบาต พอตอนเย็น ขณะกำลังทำวัตรอยู่ หลวงพ่อก็ให้สามเณรที่อุปัฏฐากมาสั่งว่า ให้พระเณรทุกรูปไปที่กุฏิหลวงพ่อหลังจากที่ทำวัตรเสร็จ ก็พากันไป ท่านก็เทศน์อบรมหลายอย่าง จนกระทั่งจบแล้วท่านก็เรียกเณรทั้ง ๒ รูปไปนั่งข้างหน้า ทำอะไรกันเมื่อคืน ท่านได้ไต่ถามแล้วบอกว่า ฉันสร้างวัดนี้ขึ้นมา ๒๕ ปี เพิ่งมีเณรต่อยกันเป็นคู่แรกนี่แหละ ท่านก็พูดสั้น ๆ ว่าการมาชกต่อยกันนี่ เป็นสิ่งที่ไม่ดีอย่างนั้นอย่างนี้ แล้วพูดกับสงฆ์ว่า

ผมพิจารณาเห็นว่าเณร ๒ รูปนี้อยู่ไปก็ไม่มีประโยชน์ เณรรูปหนึ่งก็บวชใหม่ นี่ก็ยังจะให้อภัยได้ เณรอีกรูปหนึ่งนั้นบวชมาตั้ง ๒ พรรษาแล้ว ก็ยังเป็นตัวอย่างที่ดีแก่เขาไม่ได้ ยังมาประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ไม่ดี ผมคิดว่าไม่มีประโยชน์ที่จะอยู่ หรือคณะสงฆ์เห็นเป็นอย่างไร

ก็ไม่มีใครกล้าพูดอะไร เมื่อหลวงพ่อพูดอย่างนั้น คิดว่าถ้าหากมีใครเห็นประโยชน์ของเณร

ทั้ง ๒ รูปนี้ก็อาจจะไม่ได้สึก แต่เมื่อไม่มีใครกล้าพูดออกมา ต่างฝ่ายต่างเงียบกันหมด ท่านก็เลยถามอาจารย์วีรพล อาจารย์วีรพลก็คงคิดเห็นตรงกับคำพูดของหลวงพ่อ ผลที่สุดก็เลยให้สึกในตอนเช้า ตอนแรกหลวงพ่อท่านจะพูดขู่หรืออย่างไรก็ไม่ทราบ ว่าจะให้สึกคืนนั้นเลย ให้นุ่งผ้าสรงน้ำเอา แต่ก็ไม่ได้สึกคืนนั้นหรอก รุ่งเช้าค่อยสึกทั้งคู่ นี่คือการตัดสินอธิกรณ์เกี่ยวกับเณรตีกัน

บางครั้งหลวงพ่อก็ใช้วิธีเผด็จการ คือตัดสินเด็ดขาดไปเลย เช่น

ในระยะหลัง ๆ นี้ ถ้ามีพระรูปไหนทำผิดทำไม่ดีมา ท่านอาจจะไล่เลย ไป! ถ้าท่านจะมาทำอย่างนี้ อย่าอยู่เลย ไปเสียอย่ามาอยู่กับผม หากางเกงมาใส่

เมื่อท่านเอ่ยปากเด็ดขาดอย่างนี้ ก็จะมีแต่ท่านอาจารย์เลี่ยมเท่านั้นที่กล้าขอร้องเอาไว้

เรื่องที่หลวงพ่อเข้มงวดที่สุดคือพระวินัย เคยมีพระต้องอาบัติหนัก และท่านเห็นว่ายังไม่เข็ดหลาบ ท่านเลยให้อยู่ปริวาส (คล้ายนักโทษ) ไปเรื่อย ๆ บางทีหลายเดือนทั้ง ๆ ที่ตามหลักพระวินัยอาจกำหนดไม่กี่วัน จนกระทั่งพระรูปนั้นยอม”

สรุปแล้ว การบริหารของหลวงพ่อทั้งเฉียบขาดและนิ่มนวล ไม่ลำเอียง ไม่มีการเลือกที่รักมักที่ชัง แต่เอาพระธรรมวินัยเป็นใหญ่ เอาประโยชน์สุขอันแท้จริงของลูกศิษย์เป็นสำคัญ

มอบหมาย

นอกจากการอบรมสั่งสอนลูกศิษย์ เพื่อให้มีปัญญาสามารถพาตัวเองพ้นจากความทุกข์ได้ตามสมควรแล้ว หลวงพ่อยังตั้งใจฝึกสอนเพื่อให้ลูกศิษย์ได้เป็นกำลังแทนท่านอีกด้วย โดยในระยะหลัง ๆ ท่านได้มอบหมายหน้าที่ในการบริหารต่าง ๆ ให้ลูกศิษย์ที่มีอาวุโสในคณะสงฆ์ รับหน้าที่แทนท่าน เช่นในปี พ.ศ. ๒๕๒๒ และ พ.ศ. ๒๕๒๔ หลวงพ่อก็ได้จากวัดหนองป่าพงไปจำพรรษาที่อื่น เพื่อให้พระอาจารย์เลี่ยม และพระเถระรูปอื่น ได้ทำหน้าที่ในการบริหารวัดหนองป่าพง

“อย่างอาจารย์บุญชู อาจารย์เลี่ยม ผู้ท่านอาวุโสก็มอบให้ท่านปกครองคณะสงฆ์ทั้งหมด ให้ปรึกษาหารือกัน ไม่ใช่ว่ามอบให้องค์ใดองค์หนึ่งแต่ผู้เดียว แต่ส่วนใหญ่ให้ท่านช่วยกันคุ้มครอง ถ้าท่านบอกท่านเตรียมอะไร ๆ ก็ให้พิจารณาทำตามท่าน ถ้าสงสัยอะไรก็พูดกันให้มันน่าฟัง ให้มันรู้เรื่อง มีเรื่องที่ปรึกษาหารือกันก็มอบให้ท่าน พระอาคันตุกะจะไปจะมาก็มอบให้ท่านปกครอง ให้ปรึกษาหารือกันเป็นเรื่องพระเถระ คุณวีรพลก็แยกไปในเรื่องงาน เกี่ยวกับการติดต่อทางราชการ เรื่องเขียนหนังสือก็ให้รับเอาเสีย รับเอาแล้วก็ให้เพื่อนดูด้วย ไม่ใช่ว่าเอาไปคนเดียว ให้ปรึกษากันได้ด้วย อย่าให้มันขัดกัน ให้ช่วยเหลือกัน การปกครองก็เหมือนกัน อาจารย์บุญชู อาจารย์เลี่ยม จะทำอะไรก็ให้ปรึกษาคุณข่องด้วย ต่างฝ่ายต่างปรึกษาหารือกันได้ ให้เข้ากันได้ไม่ขัดข้องกัน ที่นี้เมื่อมีไฟฟ้า หรือน้ำประปาอย่างนี้ ภาระอันนี้ก็มอบให้คุณบุญมากับคุณคำพัน ให้ปรึกษากันพูดกันได้ จึงจะมีความสะดวกสบายในการงานที่ทำ เปรียบเหมือนต้นไม้ที่วัดหนองป่าพงมีประโยชน์หมดทุกต้นนั่นแหละ ต้นเล็ก ต้นใหญ่ ต้นสั้น ต้นยาว ต้นคด ๆ งอ ๆ ก็มีประโยชน์ทั้งนั้น ถ้าเรารู้จักเลือกใช้ ที่นี้ถ้ามีนาคที่ต้องการเข้ามาบวชอย่างนี้ ก็มอบให้อาจารย์เลี่ยม อาจารย์บุญชูเป็นผู้ปกครองดูแล

ไม่ใช่ว่าทิ้งให้องค์เดียว ถ้าเห็นไม่ดีไม่งาม ผิดพลาดอะไรก็ช่วยกันบอกเตือนได้ จะทำอะไรก็ดูให้ดี อย่าทำตัดหน้าตัดหลัง ถ้ามีความสงสัยในความบกพร่องของผู้ใหญ่ ก็ขอโอกาสเรียนถามได้ โดยธรรมวินัย ในสิ่งที่เหมาะสมที่ถูกที่ควร”

อธิวาสนา

เนื้อเรื่องในหัวข้อนี้ มาจากข้อเขียนของพระเถระรูปหนึ่งซึ่งใช้นามปากกาว่า *หลวงปู่* เขียนจากประสบการณ์ของท่าน ในโอกาสที่ได้ไปจำพรรษา อยู่ในความปกครองของหลวงพ่อที่วัดหนองป่าพง

มีอยู่วันหนึ่งผู้เขียนเดินผ่านพระอาจารย์รูปหนึ่ง ซึ่งบวชมาหลายพรรษาแล้ว ท่านมีหน้าที่ตีระฆัง สังเกตดูสีหน้าท่านเศร้าหมอง สอบถามได้ความว่า เมื่อการประชุมสงฆ์ครั้งที่ผ่านมา ซึ่งทั้งหลวงพ่อ และผู้เขียนก็มิได้อยู่ในที่ประชุมด้วยนั้น คณะสงฆ์ได้ปรับอาบัติพระอาจารย์รูปนี้ที่ทำผิดระเบียบของวัดหนองป่าพงหลายครั้งหลายคราว ความผิดที่พระรูปนี้ทำซ้ำซากก็คือ การที่ท่านออกปากทักญาติโยมก่อน พระอาจารย์รูปนี้ก็ทราบว่า ท่านได้ทำผิดระเบียบของคณะสงฆ์วัดหนองป่าพงจริง แต่ท่านได้ปรับทุกข์กับผู้เขียนว่าท่านมิได้ตั้งใจเลย เป็นเรื่องที่ท่านเผลอสติทุกครั้ง ซึ่งท่านเสียใจมาก และยอมให้คณะสงฆ์ปรับโทษ เพียงแต่ว่า คืนนี้คณะสงฆ์จะรอฟังคำชี้ขาดจากหลวงพ่ออีกทีหนึ่ง เนื่องจากการชี้โทษนั้นเป็นเสียงของสงฆ์หมู่มาก หลวงพ่อยังมิได้รับรู้ ท่านอาจารย์ผู้นี้ได้บอกกับผู้เขียนว่า ถ้าหลวงพ่อจะให้ผมสึก ผมก็จะสึก

หลังจากนั้น พระเณรก็ไปรวมกันที่กุฏิหลวงพ่อ ซึ่งตอนนี้ท่านก็ทราบความเห็นของคณะสงฆ์ที่มีต่อพระอาจารย์รูปนั้นแล้ว เมื่อทุกองค์กราบนมัสการท่านแล้วก็ตั้งใจฟังว่า ท่านจะตัดสินอย่างไร ผู้เขียนเองสังเกตว่าหลวงพ่อท่านเฉย ๆ เมื่อทุกรูปพร้อมกันแล้ว ท่านก็ให้โอวาทเหมือนกับเป็นเรื่องปรารภธรรมโดยปกติ โดยมิได้เอ่ยถามเรื่องราวหรือซักถามพระองค์ใดเลย ท่านเทศน์เรื่องอธิวาสนา ซึ่งผู้เขียนซึ้งใจมาก จำความได้ดังต่อไปนี้

....คนเรานั้นเป็นคนเหมือนกันจริง แต่ก็ไม่เหมือนกันทั้งหมด ในด้านของพฤติกรรม เพราะเหตุปัจจัยที่ผ่านเข้ามาสร้างเป็นจริตนิสัยนั้นต่างกัน เมื่อทำอะไรบ่อย ๆ เข้า รวมเป็นนิสัย ทำซ้ำ ๆ บ่อยมากขึ้นกลายเป็นอุปนิสัย (นิสัยที่แน่นอนหรือสันดาน) อุปนิสัยก็ยิ่งพอกพูน กลายเป็นเรื่องอธิวาสนา คือเป็นพฤติกรรมประจำตัวที่แก้ไม่ได้ ผู้ที่จะแก้อธิวาสนาได้ มีเพียงพระพุทธเจ้าเท่านั้น แม้พระอรหันต์ก็ไม่สามารถแก้อธิวาสนาได้ เช่น พระสารีบุตรนั้น ท่านมีอธิวาสนาคล้ายลิง เชื่อกันว่าอดีตชาติท่านเคยเป็นลิงมาหลายชาติ ทำให้ท่านชอบกระโดด โยมที่ยังติดรูปแบบเคยนึกตำหนิความไม่สำรวมของท่าน ซึ่งน่ากลัวมาก เพราะพระสารีบุตร เป็นพระอรหันต์ที่มีปัญญามาก เป็นอัครสาวกเบื้องขวาของสมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า (ผู้ใดตำหนิพระอรหันต์ บาปก็จะเข้าตัวเองเพราะพระอรหันต์เป็นผู้ที่มีจิตบริสุทธิ์แล้ว) ในขณะที่พระอานนท์แม้ยังมิได้บรรลุอรหันต์ก็มีกิริยานอบน้อม มีวาจาไพเราะ มีความสำรวม และความเป็นระเบียบยิ่ง สิ่งเหล่านี้ทำให้พระอรหันต์ของพระพุทธศาสนามีบุคลิกที่แตกต่างกันไป แล้วแต่อธิวาสนา แต่ทุกองค์จะเหมือนกันที่ความบริสุทธิ์

สำหรับพวกเรา ซึ่งยังต้องการชำระจิตให้บริสุทธิ์อยู่ จะเห็นว่าจริตนิสัยของแต่ละคนก็แตกต่างกันไป บางคนค่อนไปทางราคจริต ชอบของสวยของงาม ชอบการประดิษฐ์ปรุงแต่ง ก็จะต้องใช้ความไม่สวยไม่งามไปแก้ บางคนมีจริตค่อนไปทางโทสจริต ทำอะไรรวดเร็ว อยากได้อะไรต้องได้ดังใจอยาก เช่นนี้ก็ต้องแก้โดยการทำให้ช้าลง ส่วนโมหจริตนั้นเป็นพวกที่ไม่สามารถเข้าใจธรรมะขั้นละเอียดได้ ส่วนศรัทธาจริตที่ค่อนข้างจะเป็นโมหะมาก ๆ ก็มักจะเชื่อง่าย ชอบอภินิหาร ชอบการลองของ พุทธิจริตหรือมีจิตมีปัญญาจะชอบสอน พบใครเห็นเป็นเด็กนักเรียนจะแนะนำด้วยความหวังดีเสมอ จริตทั้งหลายนี้แม้ผิวเผินจะต่างกันแต่โดยสัจธรรมจะเหมือนกันในความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และความเป็นอนัตตา ความที่ไม่อาจยึดมั่นหมายมั่นได้ เปรียบได้กับมะนาว พริก อ้อย บอระเพ็ด ทุกอย่างเกิดจากดิน แต่รสจะต่างกัน มะนาวมีรสเปรี้ยว พริกมีรสเผ็ด อ้อยมีรสหวาน ส่วนบอระเพ็ดมีรสขม สิ่งเหล่านี้เหมือนกันคือ เกิดมาจากดิน แล้วมันยังต้องตายเหมือนกัน เราจะหารสเผ็ดจากมะนาวก็ไม่ได้ จะหารสขมจากน้ำตาลอ้อยก็ไม่ได้ กินเปรี้ยวเกินไปก็ถ่ายท้อง กินหวานเกินก็ปวดตามข้อ กินบอระเพ็ดมากเกินก็มีลมออกหู เช่นเดียวกับพระสารีบุตรมีปัญญามาก พระโมคคัลลานะมีฤทธิ์มาก พระสิวลีมีลาภมาก แต่ละองค์มีเอตทัคคะแตกต่างกัน แต่เหมือนกันในแง่ของความบริสุทธิ์

อย่างพระอาจารย์ทองรัตน์ คนไม่ค่อยจะชอบท่าน แต่เมื่อผมไปกราบนมัสการท่าน ท่าน

ทักว่า "ซามาแล้วหรือ" ด้วยสำเนียงอ่อนโยน ผมก็ว่าแปลกเหมือนกัน บางทีท่านทำแผลง ๆ พระจะปรับอาบัติท่าน ท่านรู้ล่วงหน้าบอกว่า "เอาเลยมาปรับอาบัติผม" วันหนึ่งกำลังเดินแถวบิณฑบาตอยู่กับท่านอาจารย์มั่น ปรากฏว่า ท่านโดดออกนอกแถว ไปเตะแพะตัวหนึ่งบอกว่า "นี่...มึงสิขวิดพ่อกูเบาะ" (นี่...มึงจะขวิดพ่อกู) ปฏิปทาของท่านเป็นเช่นนี้ คนธรรมดาเข้าใจยาก

คราวหนึ่ง ชาวบ้านคิดจะแกล้งท่านหรืออย่างไรก็ไม่ทราบ บอกถวายปลาเป็น ๆ ที่เพิ่งตกได้ ปากยังร้อยด้วยหวายอยู่เลย ปรากฏว่าท่านรับบาตรและเอาไปปล่อย ท่านพูดกับปลาว่า "ดีนะลูกที่เขายังไม่ฆ่าเจ้า" เวลาท่านมรณภาพ ในย่ามของท่านมีมีดโกนเล่มเดียว นอกนั้นไม่มีสมบัติอื่น เมื่อตอนเผาเกิดลมพายุฝนตกอย่างหนัก ครู่หนึ่งแล้วหายไป พอให้เห็นเป็นอัศจรรย์

ที่ยกเรื่องเหล่านี้มาก็เพื่อให้พวกท่านเห็นว่าความแปลกบางทีก็ไม่แปลก เป็นเรื่องธรรมดา เพราะทุกชีวิตก็ เกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกันทุกคน ดังนั้นเราจงอย่าเก็บอะไร ให้เป็นการหนักอกหนักใจตนเองเลย ปฏิบัติธรรมแล้วต้องทำให้เกิดเบาใจ อะไรผิดก็แก้กันไป ผิดไปแล้วก็แล้วไป ให้เห็นว่าเป็นมายาที่ผ่านไป ให้ท่านมีสติปัญญาพิจารณาทุกอย่างให้เห็นเป็นธรรมดาอยู่เช่นนี้ ทุกอย่างแปรปรวนไปตามเหตุปัจจัยของมันเช่นนั้น อะไรที่แก้ไขไม่ได้ ก็ขอให้คิดว่าเป็นเรื่องของอธิวาสนา แม้ผมเองบวชมานี่ ไม่เคยคิดมาก่อนเลยว่าจะมาเป็นครูบาอาจารย์ของใคร แล้วอธิวาสนาก็ผลักพามาให้เป็นครูสอนพวกท่าน มาร่วมปฏิบัติธรรมกับท่าน เราก็จะปฏิบัติไปอย่างนี้แหละ คือปฏิบัติให้เป็นศีลวัตร สมาธิวัตร ปัญญาธิกวัตร และเคารพพระวินัยให้มากที่สุด ส่วนเรื่องปลีกย่อยขาดเกินบกพร่องไปบ้าง ก็ต้องถือว่าเป็นธรรมดา แม้แต่สบงจีวรที่นุ่งห่มกันอยู่ ก็มีที่ยาวไปสั้นไป เมื่อมาใช้กับตัวเรา ความจริงจีวรนั้นไม่ยาวไม่สั้น แต่มันจะยาวไป สั้นไป ก็เมื่อเราครองจีวรเท่านั้น แต่เราก็มีปัญญาปรับให้พอดีกับตัวเราได้ เราจะไปยึดว่าจีวรต้องเข้ากับตัวเราพอดีก็ไม่ได้ ต้องปล่อย ต้องปลงไป เพราะเป็นเรื่องที่ต้องควรปล่อย แต่ถ้าบางเรื่องต้องถือ ก็ถือให้ถูกต้องตามธรรมวินัย อย่าใช้อารมณ์พอใจหรือไม่พอใจของเราเข้าไปตัดสิน กลายเป็นอารมณ์อยู่เหนือธรรมะไป ทำอะไรจึงต้องรอบคอบ ต้องใช้ปัญญา เล็กไปบ้างใหญ่ไปบ้าง ถูกใจบ้างไม่ถูกใจบ้าง แต่ถ้ายังถูกต้องตามพระวินัย ก็น่าจะปล่อยไป

พระเซน ๒ รูปเถียงกันเรื่องธงไหว องค์หนึ่งว่าลมเป็นปัจจัยทำให้ธงไหว อีกองค์ว่าธงต่างหากทำให้เกิดการเคลื่อนไหว เถียงกันไปเถียงกันมา ตกลงกันไม่ได้ ต้องร้อนถึงอาจารย์ตัดสิน ซึ่งอาจารย์ก็กล่าวว่าจิตของท่านต่างหากที่ไหว ไม่ใช่ลมหรือธงอย่างที่พระเซน ๒ รูปเถียงกัน

พระอาทิตย์อยู่ใกล้โลกที่สุดตอนไหนของวัน องค์หนึ่งว่าตอนเช้าซิ เพราะดวงโตที่สุด อีกองค์หนึ่งว่าตอนกลางวัน เพราะร้อนที่สุด เถียงกันไม่มีแพ้ไม่มีชนะ ต้องร้อนไปถึงอาจารย์ให้ช่วยตัดสินอีก อาจารย์ถามว่า ท่านฉันหรือยัง ให้ไปฉันข้าวดีกว่า เช่นนี้เป็นต้น

พวกเราก็เหมือนกัน อย่าพยายามตั้งเรื่องอะไรที่มันต้องลำบากใจตนเอง ให้พอใจกับการปฏิบัติ พอใจกับธรรมะ อย่าพอใจกับการสอดส่องดูความบกพร่องของผู้อื่น นั่นเป็นเรื่องของกิเลส

อะไรเกิดก็ให้รู้ รู้แล้วละเสีย ธรรมชาติก็เป็นเช่นนี้เอง อย่าคิดให้เกินเลย ต้องคิดให้พอดี ดีแล้วนะที่พวกเราเอาใจใส่หมู่พวก ดูแลชี้ข้อบกพร่องกันตลอดเวลา เพราะเราอยู่ด้วยความรัก ความเมตตา อยู่กันด้วยกายกรรมเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง พูดกันก็มีเมตตาชี้แจงกันด้วยความปรารถนาดี สาธารณูปโภคก็แบ่งกันตามมีตามได้ ให้ใช้ประโยชน์ใช้สอยร่วมกัน นี่แหละจึงจะเรียกว่า พวกเรามีศีลสามัญญตา มีทิฏฐิสามัญญตา ยึดถืออุดมการณ์ อุดมธรรมที่จะพ้นทุกข์ร่วมกัน ขออนุโมทนาทุก ๆ องค์ที่ใช้สติปัญญาตรองตามนี้

จากนั้นท่านก็ทักทายพระรูปนั้นรูปนี้เป็นการส่วนตัว แล้วก็เลิกประชุมไปตามปกติ เมื่อออกมาจากที่ประชุม พระอาจารย์รูปนั้น มีสีหน้าสดชื่นขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ผู้เขียนเข้าไปทัก ท่านบอกว่ารู้สึกเคารพรักหลวงพ่อมากขึ้น ที่ตนไม่สบายใจ ก็เพราะคิดว่าตนเองเป็นสาเหตุที่จะทำให้หลวงพ่อไม่สบายใจ แต่ก็ไม่เห็นท่านผิดปกติอะไร ทุกอย่างปกติและมีเมตตาเหมือนเดิม ผมก็เลยสบายใจ พระรูปนั้นกล่าว

สังฆทานสูงกว่า

เป็นธรรมดาที่ศรัทธาของญาติโยม มักเป็นศรัทธาในตัวบุคคล ชาวบ้านเลื่อมใสครูบาอาจารย์ผู้มีคุณธรรมสูงก็หลั่งไหลไปถวายไทยทานแก่ท่าน แต่ไม่ค่อยสนใจพระภิกษุสามเณรบวชใหม่ สำหรับที่วัดหนองป่าพงก็เช่นเดียวกัน แต่หลวงพ่อไม่เคยสนับสนุนศรัทธาประเภทนั้น ท่านไม่มีความต้องการในเรื่องบริษัทบริวารเลย แต่ท่านพยายามโน้มน้าวศรัทธาของโยมให้ตั้งอยู่ในพระสงฆ์ เพราะท่านตระหนักว่า การยึดติดในตัวบุคคลเป็นอุปสรรคต่อการประพฤติปฏิบัติ นอกจากเป็นนโยบาย

ในการสอนญาติโยมแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นความเคารพที่หลวงพ่อมีต่อสงฆ์ และช่วยทำให้พระภิกษุสามเณรสำนึกถึงความสำคัญของสถาบันที่ตนเองเป็นส่วนประกอบ พระอาจารย์รูปหนึ่งได้เล่าถึงปฏิปทาในเรื่องนี้ของหลวงพ่อว่า

"บางครั้งญาติพี่น้องของท่าน เอาสิ่งของหรืออาหารมาถวายท่านโดยเฉพาะอย่างนี้ บางทีท่านก็รับเอาบ้าง บางทีก็สละให้สงฆ์ไปเลย ท่านพูดว่า

ผมเคยอยู่กับเขามานานแล้ว เคยกินเคยใช้ของพ่อแม่พี่น้องมาตั้งแต่เล็ก ๆ แล้ว เขาเอามาให้ผม ๆ ก็ถวายให้สงฆ์ไป เพื่ออนุเคราะห์แก่เขา เขาจะได้รับประโยชน์อานิสงส์จากการถวายทานสงฆ์มากกว่าที่จะถวายเฉพาะผม"

ท่านเจ้าคุณพระมงคลกิตติธาดาได้เล่าเรื่องแปลกเรื่องหนึ่งให้ฟังดังนี้

"ผมไปอยู่กับท่านในปี ๒๕๑๒ ปีนั้น เกิดมีตัวด้วงตัวหนอนลงกินข้าวในนาแถวอำเภอพิบูลฯ อำเภอเดชฯ ชาวนาเขาก็เลยแห่กันมาขอน้ำมนต์จากหลวงพ่อ ท่านบอกว่า

โอ้ย! มาขอกับอาตมา คนเดียวไม่ดีหรอก โน่น! ไปเอากับสงฆ์โน่นดีกว่า สงฆ์มีอำนาจมากกว่าอาตมาอีก

แล้วท่านบอกให้พวกเขาหาตุ่มใส่น้ำมนต์ไปตั้งไว้หน้าพระประธานที่จะจุดธูปเทียน โยงด้ายสายสิญจน์จากพระประธานไปที่ตุ่มให้พระสวดมนต์ก่อนค่อยมาเอาน้ำมนต์ ถึงเวลาพวกผมก็พากันทำวัตรสวดมนต์แผ่เมตตาไป วันหลังเมื่อชาวนาจากอำเภอพิบูลฯ มารับน้ำมนต์ ท่านก็สั่งว่า

อย่าไปแช่งไปด่านะ พูดดี ๆ บอกว่า เออ! ขยับขยายหนีเสีย ข้าพเจ้าไม่ได้อยู่ได้กินก็ลำบาก ข้าพเจ้าหากินเลี้ยงชีพ ทำทานถวายพระเจ้าพระสงฆ์ด้วย

มีชาวนาคนหนึ่งฐานะดีหน่อย หัวเราะเยาะพวกไปขอน้ำมนต์จากวัด พร้อมกับบอกว่า

น้ำมนต์ขวดเดียวจะประสาอะไร กูเอาโฟลิดอลฉีดยังไม่หนีเลย

ต่อมาอีกคืนหนึ่ง พวกตัวด้วงตัวหนอนก็ออกจากนาข้าวของผู้พรมน้ำมนต์ แต่ไปลงกินข้าวในนาของอีตาคนนั้นหมดเลย เป็นเรื่องแปลกเหมือนกัน ไม่น่าเชื่อแต่มันก็เป็นไปแล้ว เพราะเขามาเล่าให้หลวงพ่อฟัง ท่านก็ยิ้มบอกว่า มันอยากประมาทก็ยังงั้นแหละ..."

หลวงพ่อบริหารสงฆ์โดยให้ความเอาใจใส่ดูแลลูกศิษย์อย่างใกล้ชิดและทั่วถึง เหมือนพ่อที่คอยจ้ำจี้จ้ำไชลูก แม้พระจะอยู่ที่วัดหนองป่าพง จะไปอยู่ตามสาขา หรือจะออกธุดงค์ หลวงพ่อเป็นผู้ตัดสิน ทุกสิ่งทุกอย่างในวัดขึ้นอยู่กับหลวงพ่อ

ในระยะหลัง ๆ หลวงพ่อคอยฝึกให้ลูกศิษย์รับผิดชอบในเรื่องการบริหารมากขึ้น เพื่อให้มีประสบการณ์ในการช่วยตัวเอง ไม่ให้พึ่งหลวงพ่อจนเกินไป แต่ตลอดเวลาที่ท่านทำหน้าที่เป็นเจ้าอาวาสวัดหนองป่าพง หลวงพ่อเป็นเหมือนเสาเอกของสถาบันสงฆ์ การบริหารวัดก็ตรงตามหลักพระธรรมวินัยไม่มีผิดเพี้ยน และทุกรูปที่มีความคิดเห็นต่าง ๆ ซึ่งเป็นธรรมดา ก็ยอมรับและเชื่อฟังท่าน

ปัจจุบันธรรม

"ปจฺจุปปนฺนญฺจ โย ธมฺมํ ตตฺถ ตตฺถ วิปสฺสติ
อสํหิรํ อสํกุปฺปํ ตํวิทฺธามนูพฺรูหเย"

แปลเป็นไทยว่า "ผู้ใดเห็นธรรมอันเกิดขึ้นเฉพาะหน้าในที่นั้น ๆ อย่างแจ่มแจ้ง ไม่ง่อนแง่นคลอนแคลน เขาควรพอกพูนอาการเช่นนั้นไว้"

ปัจจุบันธรรมนี้มีความหมายและความสำคัญต่อนักบวชเพียงใด หลวงพ่อได้อธิบายไว้อย่างแจ่มแจ้งดังนี้

"ปัจจุบันธรรมมันจะเป็นอย่างไร ละมันเดี๋ยวนี้ แก้มันเดี๋ยวนี้ เพราะว่าปัจจุบันธรรมคือปัจจุบันนี้ มันเป็นทั้งเหตุทั้งผล ปัจจุบันนี้มันตั้งอยู่ในเหตุผล อดีตเป็นเหตุ ปัจจุบันเป็นผล ปัจจุบันเป็นเหตุ อนาคตเป็นผล มันมีเหตุผลอย่างนี้เรื่อย ๆ ไป ที่เราอยู่เดี๋ยวนี้ก็เป็นเหตุ อดีตเหตุ อยู่ในปัจจุบันนี้ก็เป็นผล ผลเดี๋ยวนี้ก็เป็นเหตุของอนาคตอีก

ปัจจุบันนี้มันเป็นผลของอดีต และเหตุของอนาคตต่อไป ทั้งอดีตและอนาคต มันก็อยู่ในปัจจุบันนี้

การปฏิบัติก็ให้ดูปัจจุบันนี้เท่านั้นละ อย่าไปห่วงอดีต อย่าไปห่วงอนาคต เพราะอดีตมันก็ผ่านไปแล้ว เรื่องที่เกิดในอดีต มันก็ดับไปแล้วในอดีต มันหมดแล้ว อนาคตเราก็ปล่อย เรื่องที่เกิดในอนาคต มันก็ดับในอนาคต เราจะไปห่วงใยมันทำไม ดูปัจจุบันธรรมนี้ว่ามันไม่แน่ มันไม่เที่ยง พุทโธมันก็รู้ขึ้นมา เจริญขึ้นมา รู้ความเป็นจริงในสิ่งทั้งหลายว่า มันไม่เที่ยง สุขทุกข์เกิดขึ้นมาก็ไม่เที่ยง ไม่แน่ ถ้าจิตใจของเราเห็นของทุกอย่างว่าเป็นของไม่แน่ ปัญหาว่าเราจะไปยึดมั่นหมายมั่นก็จะค่อย ๆ หมดไป"

ในเมื่อความทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ และหนทางไปสู่ความดับทุกข์ ล้วนแต่อยู่ในขณะปัจจุบัน จึงเป็นธรรมดาอยู่เอง ที่หลวงพ่อเน้นความสำคัญของการอยู่ในปัจจุบัน และเน้นที่การมีสติทุกอิริยาบถ

"ข้อปฏิบัตินี้คือการภาวนานี่เอง พูดง่าย ๆ ก็เรียกว่า เราต้องเป็นผู้มีสติ คือความรู้ความระลึกอยู่เสมอ อยู่ที่นี่ว่าเดี๋ยวนี้เราคิดอะไรอยู่ เราทำอะไรอยู่ เรามีอะไรอยู่เดี๋ยวนี้ เราดูอย่างนี้มีสติอยู่เสมอว่า เราอยู่ยังไง เรารู้ตัวอยู่ว่า ขณะนี้เรามีอะไรอยู่ กำลังคิดอะไร กำลังสุขหรือกำลังทุกข์ ผิดหรือถูกอยู่เดี๋ยวนี้ ที่เรามีสิ่งทั้งหลายปรารภอยู่อย่างนี้ ปัญญามันก็เกิดขึ้นมาแล้วระลึกได้อยู่แล้ว รู้ได้อยู่เป็นต้น มันก็วิ่งไปวิ่งมา มันก็เกิดขึ้นมาวิพากษ์วิจารณ์พิจารณาเป็นความรู้สึกอยู่ทุกขณะ เมื่อตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส ร่างกายถูกต้องโผฏฐัพพะ ถ้ารู้สึกแล้วมันก็รู้จัก อันนั้นดี อันนั้นไม่ดี อันนั้นเราชอบ อันนั้นเราไม่ชอบ ทั้งหลายเหล่านี้มันเป็นอนิจจังทุกขัง อนัตตา ท่านให้วาง อย่าไปยึดมั่นถือมั่น นี่เรียกว่าแก้ปัญหา"

ความเป็นอยู่ในวัด ก็มีส่วนช่วยให้ความคิดเรื่องอดีต อนาคต หรือเรื่องนอกตัวลดน้อยลงได้เหมือนกัน สิ่งแวดล้อมที่เป็นป่ารกทึบ ไม่ชวนมอง ก็ทำให้คนต้องหันกลับมามองตนเอง ตาราง

กวาดทางไปด้วย
กวาดใจไปด้วย

การประพฤติปฏิบัติที่คล้ายกันในแต่ละวัน ไม่ค่อยมีการเปลี่ยนแปลง ไม่มีอะไรเร้าความสนใจให้ตื่นเต้นก็เป็นข้อดีที่ช่วยให้พระภิกษุสามเณรมีสติ อยู่กับปัจจุบันยิ่งขึ้น หลวงพ่อเองเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ลูกศิษย์ ท่านสงบเยือกเย็น และตั้งมั่นในปัจจุบันอยู่เสมอด้วยความรู้ ความตื่น ความเบิกบาน และสติอันเต็มเปี่ยม ซึ่งทำให้หลวงพ่อมองเห็นทุกสิ่งทุกอย่างว่า เป็นอาจารย์สอนธรรมะอยู่แล้วตลอดเวลา ดังที่ท่านเคยพูดบ่อย ๆ ว่า "อะไรที่ไม่เป็นธรรมะนั้นไม่มี เรานั่งอยู่ก็นั่งทับซึ่งธรรมะ เดินไปก็เดินไปบนธรรมะ" เพราะฉะนั้นไม่ว่าหลวงพ่อจะอยู่ที่ไหนท่านมีอุปกรณ์ในการสอนพร้อมอยู่ตลอดเวลา จะอยู่ในภาวะปกติ หรือมีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้น ท่านก็สามารถหยิบยกอุปกรณ์จากธรรมชาติรอบตัวในขณะนั้น มาชี้แนะให้ลูกศิษย์ได้ฉุกคิดอยู่เสมอ

ท่านพระครูบรรพตวรกิต ได้เล่าเรื่องเก่า ๆ ซึ่งเป็น "ปัจจุบันธรรมคำสอน" ที่หลวงพ่อให้กับตัวท่านเองโดยตรงว่า

"ครั้งหนึ่ง ช่วงที่กำลังช่วยหลวงพ่อสร้างกุฏิ ยังปูพื้นกระดานไม่เสร็จ ผมก็ป่วย ไข้ขึ้นสูง หลวงพ่อกับพระเณรมาเฝ้าไข้ และท่านได้เล่าให้ฟังว่า ผมละเมอ ปูดี ๆ เด้อ เอาแผ่นนั่นเลื่อนเข้าไปอีก เออ! เออ! จั่งซั่นหละ อย่าให้มีร่อง

ท่านก็เลยให้สติว่า จิตที่ห่วงกังวลอยู่นี่แหละที่จะพาไปเกิด อาจจะไปเกิดเป็นตุ๊กแก หรือสัตว์อะไรก็ได้ ตรงกุฏิที่กำลังสร้างอยู่นั่นเอง..."

ครั้งหนึ่งระหว่างพำนักอยู่ที่วัดหนองป่าพง พระอาจารย์ปสันโน มีโอกาสได้ตามหลวงพ่อไปบิณฑบาตที่บ้านกลาง ขากลับหลวงพ่อเดินช้า ๆ ขณะเดินผ่านต้นไม้ กิ้งก่าคู่หนึ่งซึ่งกำลัง "ปฏิบัติการสุนทรีย์" อยู่ข้างบนก็พลาดท่า หล่นตุ๊บลงมาต่อหน้า ทั้งที่ตัวยังติดกัน หลวงพ่อเห็นเข้าก็หัวเราะชี้ให้ลูกศิษย์ดู พร้อมกับทำมือทำไม้ประกอบคำอธิบายแก่ท่านอาจารย์ปสันโน ซึ่งตอนนั้นยังไม่ค่อยเข้าใจภาษาไทยมากนัก

"แน่ะ! เห็นไหม มันเมาความสุขอยู่ข้างบน เป็นเหตุให้ประมาท ตกลงมาก็เจ็บอย่างนี้แหละ"

มีอีกตัวอย่างหนึ่ง ที่แสดงให้เห็นไหวพริบอันฉับไวของหลวงพ่อ ในการชี้ปัจจุบันเหตุให้ลูกศิษย์เห็นธรรมแบบแทงใจดำ แต่แฝงด้วยอารมณ์ขัน เช่นเรื่อง ปั้นข้าวฟักไข่ ซึ่งพระอาจารย์เอนกได้เล่าให้ฟังดังนี้

"ตามปกติที่วัดหนองป่าพง หลังจากเสร็จกิจวัตรในตอนเช้าแล้ว ภิกษุสามเณรก็ออกบิณฑบาตไปตามสายต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่หลายสายด้วยกัน แล้วแต่ใครจะไปสายไหน เมื่อกลับจากบิณฑบาตก็มาถ่ายบาตรออก ปั้นข้าวเหนียวเอาเฉพาะพอฉันอิ่มเท่านั้น ไม่ให้มากหรือไม่ให้น้อยเกินไป ส่วนอาหารที่บิณฑบาตได้มาทุกอย่าง ต้องส่งไปที่โรงครัว เพื่อให้แม่ชีสำรวจดูให้เรียบร้อยเสียก่อนว่า สิ่งไหนควรไม่ควร เสร็จแล้วพวกชีเขาก็จัดสำรับทั้งหมดส่งมาถวายพระ

ที่วัดมีกติกาว่า อาหารที่ได้จากการบิณฑบาตต้องส่งไปโรงครัวหมด ห้ามเก็บไว้ในบาตรของตน ครั้งหนึ่งมีภิกษุรูปหนึ่งเกิดฝ่าฝืนกติกาสงฆ์ข้อนี้ ท่านคงคิดว่าอาหารมีน้อย บางทีอาหารบางอย่างก็แจกหมดก่อนแต่ต้นแล้ว ไม่ถึงปลายแถว หรือแม้จะถึงก็กลัวจะได้น้อย หรือได้ของที่

ไม่ชอบใจ วันนั้นพระรูปนั้นไปบิณฑบาตได้ไข่ต้มมาหนึ่งฟอง ท่านก็เลยปั้นข้าวเหนียวหุ้มไว้ เอาไข่ไว้ข้างในก้อนข้าว จะเป็นเหตุบังเอิญ หรือท่านอาจจะทำมานานแล้ว กรรมมันส่งผลก็ไม่ทราบ วันนั้นก่อนฉัน หลวงพ่อท่านก็ออกเดินตรวจในบาตรของพระภิกษุสามเณร พอมาถึงบาตรของพระรูปนั้น ท่านก็หยุด เพราะก้อนข้าวปริ และมองเห็นไข่ต้มอยู่ข้างใน ท่านก็เลยพูดขึ้นว่า

ปั้นข้าวใครฟักไข่

ภิกษุสามเณรเป็นจำนวนมาก ซึ่งกำลังนั่งอยู่ในโรงฉัน ต่างก็หันไปมองพระรูปนั้นเป็นจุดเดียว ยังกะนัดกันไว้ ทำให้ภิกษุรูปนั้นทั้งกลัวทั้งอายจนตัวสั่นหน้าซีด แทบจะแทรกแผ่นดินหนีให้ได้ ตั้งแต่นั้นมาภิกษุรูปนั้นก็เข็ดขยาดหวาดกลัว ไม่กล้าทำอย่างนั้นอีกเลย อย่าว่าแต่ภิกษุรูปนั้นเลย แม้แต่ภิกษุรูปอื่น ๆ ซึ่งเห็นเหตุการณ์ ก็ไม่กล้าทำอย่างนั้นเหมือนกัน"

ไม่แน่

สิ่งที่หลวงพ่อพยายามชี้ให้ลูกศิษย์ได้เห็น ได้สัมผัสอยู่เสมอคือ ความไม่เที่ยง ความไม่แน่นอน เพราะท่านเห็นว่า ความรู้ความเห็นในเรื่องนี้เป็นสัมมาทิฐิ เป็นตัวปัญญา "ไม่แน่" คำนี้เป็นคำสอนที่หลวงพ่อย้ำนักย้ำหนาในหลาย ๆ รูปแบบ จนแทบจะกล่าวได้ว่าเป็นคาถาบทสำคัญ หรืออาจถือเป็นเอกลักษณ์ในคำสอนของท่านก็ว่าได้ ตัวอย่างที่แสดงให้เห็นความรู้สึกของท่านต่อเรื่องนี้คือ

"ตัวที่ว่าไม่แน่นั่นล่ะ คือตัวพระพุทธเจ้าละนั่น ตัวที่ไม่แน่นั่นละคือตัวธรรมะ" และท่านกล่าวคล้ายรำพันว่า

"ผมเคยพูดบ่อย ๆ แต่คนไม่ค่อยใส่ใจ อะไรเกิดขึ้นในปัจจุบัน ผมก็ว่า เออ! อันนี้มันไม่แน่! แต่คำนี้คนไม่ค่อยได้ติดตาม คำง่าย ๆ สั้น ๆ ที่ว่า ไม่แน่ คำเดียวและถูกผมพูดบ่อย ๆ คนก็ไม่ค่อยเอา" ฯลฯ

"ถ้าเห็นอนิจจังชัดเจน มันก็เป็นพระสมบูรณ์นั่นเอง เห็นอนิจจัง มันเป็นของไม่แน่นอนในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร ในวิญญาณ อุปาทานมั่นหมายมันก็ไม่เข้าไปยึดมั่นถือมั่นในขันธ์ทั้งห้า"

"อะไรก็ช่างเถอะ ถึงจะเกิดอารมณ์อะไรที่ไม่พอใจจนถึงกับน้ำตามันจะไหลออกมา ให้เรานึกถึงคำสอนที่ว่า อันนี้ไม่แน่ ไว้เสมอเลยทีเดียว ด้วยสติสัมปชัญญะของเรา มันจะพอใจ ไม่พอใจ มันจะดี มันจะชั่ว ก็ให้เห็นพอดี มันก็ถอนอุปาทานได้ เห็นว่ามันเป็นของไม่มีราคา แล้วก็มีการปล่อยวางไปในตัวด้วยเสมอ อันนี้เป็นอารมณ์ของวิปัสสนา เมื่ออะไรเกิดขึ้นมาก็เรียกว่ามันไม่แน่ อย่าไปลืม อย่าไปทิ้งคำนี้ ดีท่านก็ไม่ให้ยึด ชั่วก็ไม่ให้ยึด ถ้าหากว่าเราประสบอะไรมาก็ช่างเถอะ ให้รวมกำลังลงตรงนี้ อันนี้เป็นบ่อเกิดแห่งปัญญา แล้วก็เป็นอารมณ์ของวิปัสสนา เอาอันนี้เป็นอารมณ์เสมอ จะทำให้พวกเราพ้นจากความสงสัย เพราะว่าธรรมะทั้งหลายเหล่านี้เรียกว่าไม่แน่ ไม่เที่ยงนะ มันจะหมุนรอบตัวมันอยู่ เห็นอาการทั้งหลายเป็นอยู่อย่างนั้น จิตจะทอดอาลัย อันนี้เป็นเครื่องมือที่ถอนความยึดมั่นออกจากอารมณ์อันนั้น ทำให้เรามองเห็นธรรมะอย่างแจ้งชัด"

สมัยหนึ่งเพลงลูกทุ่ง “มันบ่แน่ดอกนาย” กำลังได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย ไปถึงไหน ๆ ก็ต้องได้ยิน วันหนึ่งหลวงพ่อบังเอิญมีธุระผ่านเข้าไปในเมือง ก็พลอยได้ยินไปกับชาวบ้านเขาด้วย และเมื่อกลับถึงวัด ท่านได้ปรารภเรื่องนี้ให้ลูกศิษย์ฟัง ในระหว่างการอบรมว่า “เออ! นั่นมันร้องเพลงของพระพุทธเจ้าเลยนะนั่น”

นอกจากนี้ หลวงพ่อใช้ความไม่แน่นอนเป็นเครื่องมือ สอนให้ลูกศิษย์คลายความยึดติดในสิ่งต่าง ๆ คือ ให้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างกะทันหัน จนพระเณรจะต้องวางความรู้สึกให้ยืดหยุ่น ยึดถืออะไรเป็นจริงเป็นจังไม่ได้ เช่น ท่านสั่งว่าไปก็ต้องพร้อมที่จะไป แต่ถ้าท่านสั่งเลิกก็พร้อมที่จะเลิกโดยไม่รู้สึกกระทบกระเทือน ท่านพระครูบรรพตวรกิต เป็นลูกศิษย์ที่ได้รับการถ่ายทอดคำสอนซึ่งเป็นคาถาสำคัญบทนี้จากหลวงพ่อซ้ำ ๆ ซาก ๆ จนซึ้งแก่ใจ

“ผมเองนะ ท่านสอนแบบที่ว่าเอาของจริงมาสอนเลย เช่นท่านสอนว่า ไม่แน่ คำนี้เป็นคำที่ผมรับมาตลอด ตอนที่ท่านสอนครั้งแรกก็ยังไม่เข้าใจ ทีนี้ท่านสอนด้วยการกระทำ เช่น ท่านจะให้เราไปที่ใดที่หนึ่งกับท่าน ท่านบอกว่าไปเตรียมบริขารมา วันนี้เราจะไปที่โน้นด้วยกัน ทีนี้พอเราเตรียมตัวมาปุ๊บ ท่านก็กลับบอกว่า เอ้า! ไม่ไปแล้ว กลับเถอะ ลักษณะอย่างนี้เราต้องกลับ ผมรู้สึกเจอบ่อยจนกระทั่งเข้าใจคำว่า ไม่แน่ ของท่าน จนกระทั่งต่อไป รู้คำสมมุติของท่านลงในพระไตรลักษณ์ คำว่า ไม่แน่ หมายความว่าแบ่งไว้ครึ่งหนึ่ง ทุกสิ่งทุกอย่างนั้น ให้แบ่งไว้สัก

๕๐ เปอร์เซ็นต์ ผมก็เลยยึดเอาหลักนี้สำหรับปฏิบัติ ซึ่งได้จากท่านโดยตรง คำนี้ทำให้เราไม่เป็นทุกข์ สบายใจ คือรู้จักแบ่ง อันนี้เป็นลักษณะพิเศษเฉพาะที่ได้กับผมโดยตรงนะ รู้สึกว่าเป็นประโยชน์แล้วก็ดีมากสำหรับการสอนของท่าน ต่อจากนั้นเวลาอยู่กับท่านเราก็เข้าใจแล้วทุกสิ่งทุกอย่าง พอท่านทำอะไร ๆ หรือพูดอะไร ๆ เราก็รู้จักว่าทุกสิ่งทุกอย่างมันไม่แน่ จำคำของท่านไว้เสมอ"

แม้พระอาจารย์รุ่นหลัง ๆ ก็โดนหลวงพ่อสอนคาถาบทนี้ เพื่อให้รู้จักดูความรู้สึกของตนเองด้วย ท่านรูปหนึ่งเล่าว่า "ไปกราบหลวงพ่อทีไร ท่านก็จะยิ้มแย้มเป็นกันเอง ทักทายทุกครั้ง เราก็ปลื้มอยู่นาน โอ! หลวงพ่อเมตตาเรามากจริง ๆ แล้วก็มีอยู่ครั้งหนึ่งไปกราบ ท่านไม่พูดด้วยเลย อย่าว่าแต่พูด ไม่มองมาด้วยซ้ำ เหมือนไม่มีเราอยู่ในที่นั้น กว่าจะรู้ โอ้โฮ! ทุกข์แท้ ๆ"

ความพอดี

อีกคำหนึ่งที่ลูกศิษย์ของหลวงพ่อได้ยินบ่อย ๆ จนติดหู คือคำว่า "พอดี" ท่านเคยพูดอยู่เสมอว่า ธรรมะคือพอดี ความพอดี คือ ทางสายกลางไปสู่ความดับทุกข์ แล้วท่านย้ำสอนให้แต่ละองค์แต่ละคน หาความพอดีของตัวเองในการประพฤติปฏิบัติ

"เรามาฝึกการปฏิบัติ ทำไมท่านถึงให้เรากินน้อย นอนน้อย พูดน้อย อะไร ๆ ทุกอย่างให้มันน้อยไป ๆ คำที่ว่ามันน้อยน่ะ มันจะพอดีหรือ ความเป็นจริงนั้นยังไม่พอดี ไม่สม่ำเสมอ แต่ทำไมท่านถึงว่าให้เราทำให้มันน้อย พูดน้อย ๆ คุยน้อย ๆ นอนน้อย ๆ เพื่อให้เรารู้จักความพอดี ความเหมาะสมของตัวเรานั่นเอง ทุกท่านให้พยายาม รีบเกินไปก็ไม่ได้ ให้รู้จักผ่อนสั้นผ่อนยาว หาความพอดี ถ้ามันน้อยไปเราก็เติม ถ้ามากไปเราเอาออก เป็นสัมมาปฏิปทา คือพอดี ถ้ามันดื้อก็ใช้ข้อวัตรเข้าควบคุม ให้มันเข็ด ฝึกมันทรมานมัน ถ้ามันเป็นอีกก็ทำอีก นี่เรียกว่าการปฏิบัติหาทางพ้นทุกข์ของเรา การพูดจาปราศรัย ทุกอิริยาบถให้มีความรู้สึกอยู่ในใจของเรา ความพอดีนั้นเป็นแนวทางปฏิบัติที่ไม่ข้องแวะกับสิ่งสุดโต่ง

กามสุขัลลิกานุโยโค คือ ใจของเราลุ่มหลงในความสุข ลุ่มหลงในความสบาย ลุ่มหลงในความดีใจ ลุ่มหลงว่าเราดี เราเลิศ เราประเสริฐ

อัตตกิลมถานุโยโค คืออาการที่ไม่พอใจ อาการที่เป็นทุกข์ อาการที่ไม่ชอบใจ อาการกริ้วโกรธ

ธรรม ๒ อย่างนี้ไม่ใช่หนทางของบรรพชิตจะพึงเดิน หนทางคืออาการดีใจ หรือเสียใจ เดินทางคือตัวผู้รู้ของเรานั่นแหละ ผู้เดินทางคือจิต ผู้สงบท่านไม่เดินทางนั้น แต่ว่าทางนั้นท่านก็เห็น อาการสุขก็เห็น แต่ท่านไม่มีอุปาทานยึดมั่นกับมัน ปล่อยมันไป วางมันไป ละมันไป จึงเป็นผู้สงบ การรู้จักความพอดี ก็เกิดจากการพิจารณาความไม่แน่นั่นเอง การประพฤติปฏิบัตินี้ ต้องมีปฏิปทาที่พอดี ๆ ไม่สูงเกินไป อยู่ในระดับพอดี ถ้ามันเกินพอดี หรือต่ำกว่าพอดี มันก็ไปไม่ได้ ไม่ใช่สัมมาปฏิบัติของพระ ถ้าเราดูเสมอว่า ยืน นั่ง นอนน่ะ เรารู้สภาพอารมณ์ทั้งหลายมันพอดีโดยอำนาจที่ว่า ของมันไม่แน่แล้ว มันก็ไม่มีอะไรมากไปกว่านั้นอีก แต่ว่าคนเรามันทนไม่ไหว มัน

อยากเกินขีด มันดันขึ้น ๆ ไม่รู้จักความพอดีของมัน

ความพอดีมันเกิดจากที่ว่าเมื่อพบอารมณ์อะไร ก็บอกมันว่าไม่แน่ เรื่องอนิจจังเรียกว่าไม่แน่ ทนเอาอยู่ตรงนั้นแหละ ไม่ก้าวไป ไม่ถอยกลับ อยู่ตรงนี้ ทน ไม่นานเดี๋ยวก็พบความจริงได้"

ไม่ตึงไม่หย่อน

"การสอนนี่ต้องดูว่าเขาจะรับได้แค่ไหน ดูความพอดีของเขา เพราะความพอดีนั่นแหละคือธรรมะ ถ้าไม่พอดีไม่เป็นธรรมะ"

นี่คือปฏิปทาในการสอนลูกศิษย์ ซึ่งหลวงพ่อได้ปรารภให้ฟัง และท่านเองได้ดำเนินมาตั้งแต่ต้น

อันความพอดีนั้น มิได้หมายถึงเฉพาะในฝ่ายลูกศิษย์ฝ่ายเดียว แต่การดำเนินข้อวัตรทุกอย่างซึ่งเป็นไปเพื่อการฝึกสอนทั้งสิ้นนั้น ก็อยู่ในเกณฑ์พอดีด้วย แม้ว่าบางครั้ง จะเห็นว่าหลวงพ่อวางกฎระเบียบในการปฏิบัติค่อนข้างตึงหรือเคร่ง แต่ก็เป็นความตึงความเคร่งที่ตั้งไว้เพื่อความพอดีนั่นเอง อย่างที่ท่านอาจารย์สุพร ได้ตั้งข้อสังเกตวิธีการสอนของหลวงพ่อไว้ว่า

"ปฏิปทาของหลวงพ่อ เวลาท่านทำอะไร ไม่ใช่ว่าจะให้เข้มแข็งตรงเป๊ะ เมื่อถึงคราวถึงโอกาส บางบุคคล บางกาล บางสถานที่ ท่านก็อนุโลมบ้าง แต่ว่าท่านพยายามให้ตึงให้เคร่งไว้หน่อย เมื่อมันเสื่อมลง หย่อนลง ตามลักษณะของทุกสิ่งทุกอย่าง ท่านก็จะยกข้อวัตรทั้งระเบียบต่าง ๆ ขึ้นมาให้มันตึง พอมันตึงแล้ว ก็ลงมาเองตามลักษณะของมัน ท่านก็ยกขึ้นอีก เท่าที่ผมสังเกตดูข้อวัตรหลาย ๆ อย่างก็เป็นอย่างนี้ ข้อวัตรเกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติ เช่น การพูดคุยอย่างนี้ ถ้าเสียงดังมากนี่ ท่านก็จะย้ำขึ้นมาเสียทีหนึ่ง เทศน์หนักทีหนึ่ง แล้วก็จะหายเงียบไปนาน แล้วก็จะค่อย ๆ กลับขึ้นมาอีก ท่านก็ย้ำอีก ก็เป็นอย่างนี้เรื่อย ๆ คือ นี่มันเป็นลักษณะของธรรมะอันหนึ่งเหมือนกัน เพราะมันไม่ตั้งอยู่เที่ยงแท้แน่นอน มันค่อย ๆ เสื่อมลง ท่านก็จะยกขึ้นมา"

ความเป็นครูอาจจะทำให้หลวงพ่อมองเห็นว่า การปฏิบัติของลูกศิษย์นั้นก็คงเหมือนกับการเตรียมตัวดูหนังสือเพื่อเข้าสอบของนักเรียน ถ้าเตรียมดูหนังสือเพียงแค่ให้สอบผ่าน ๕๐ - ๖๐ เปอร์เซ็นต์เท่านั้น เข้าสอบจริง ๆ อาจจะไม่ผ่านก็ได้ จะต้องเตรียมพร้อมไว้ ๙๐ หรือถึง ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์นั่นแหละ แล้วเวลาสอบมันจะเลื่อนลดลงมาเหลือเพียง ๗๐ - ๘๐ เปอร์เซ็นต์ก็ยังถือว่าสอบได้ ปฏิปทาในการรักษาข้อวัตรของหลวงพ่อ จึงเป็นไปอย่างผู้ที่เข้าถึงสัจธรรม ความไม่เที่ยงอย่างแท้จริง

เมื่อมีการปรารภถึงข้อวัตรที่บางคนเห็นว่าตึงเกินไป หลวงพ่อตอบว่า

"ให้มันตึงไว้นั่นแหละดีแล้ว เดี๋ยวมันก็หย่อนลงมาเอง"

และก็เป็นอย่างนั้นจริง ๆ เสียด้วย เพราะจิตใจของปุถุชนคนเรา ถ้าไม่คอยฉุดคอยรั้งเอาไว้มันก็คอยจะวกไปสู่ทางเสื่อม เหมือนน้ำที่ย่อมจะไหลไปสู่ที่ต่ำ เพราะฉะนั้นข้อวัตรที่อาจจะตึงเกินไปสำหรับคนอื่น ก็คงจะ *ตึงพอดี* แล้วสำหรับหลวงพ่อ

ปฏิบัติสม่ำเสมอ

บางคนคิดว่า การปฏิบัติกรรมฐานคือ การเดินจงกรมและนั่งสมาธิเท่านั้น แต่หลวงพ่อเน้นว่าการปฏิบัติอยู่ที่สติมากกว่าที่อิริยาบถ อย่างที่ท่านเทศน์ในตอนหนึ่งว่า

"ไม่ใช่เดินเพียร นั่งเพียร แต่รู้เพียร"

คือฝึกให้มีสติรู้ตัวทั่วพร้อมทุกอิริยาบถ ไม่ใช่เฉพาะเวลานั่งสมาธิ หรือเดินจงกรมเท่านั้น เคล็ดลับของท่านก็คือ ปฏิบัติเรื่อยไปอย่างสม่ำเสมอ ไม่เคร่งเกินไป แต่ก็ไม่หย่อน ให้พอดีแก่การขัดเกลากิเลส จึงจะเรียกว่า เป็นสัมมาปฏิปทา เพราะว่า

"การทำความเพียร ไม่ได้ขีดขั้น จะยืน จะเดิน จะนั่ง จะนอน ได้ทั้งหมดนั้น แม้กวาดลานวัดอยู่ก็บรรลุธรรมะได้ แม้แต่เพียงมองเห็นแสงพยับแดดเท่านั้น ก็บรรลุธรรมะได้ จะต้องมีสติพร้อมอยู่เสมอ ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น เพราะมันมีโอกาสที่จะบรรลุธรรมอยู่ตลอดเวลา อยู่ทุกสถานที่ เมื่อเราตั้งใจพิจารณาอยู่"

นี่คือปฏิปทาในการปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ไม่ใช่ทำเป็นเวลา แต่ต้องทำตลอดเวลา อย่างที่หลวงพ่อท่านเรียกว่า "สติจำกาล" ปฏิปทาที่ไม่ติดต่อสม่ำเสมอนั้นหลวงพ่อเปรียบเทียบว่า "เหมือนหยดน้ำที่ไม่ต่อเนื่องกัน"

"น้ำที่เราหยดลงไปอย่างนี้ หยดห่าง ๆ ปั๊บ....ปั๊บ....ปั๊บ....ถ้าเราเร่งความเร็วขึ้นหยดน้ำก็ถี่เข้า ๆ ปั๊บ..ปั๊บ..ปั๊บ.. เร่งขึ้นไปอีก มันก็ติดกันไหลเป็นสาย สติของผู้ปฏิบัติที่ยังลุ่ม ๆ ดอน ๆ ไม่สม่ำเสมอ ก็เหมือนหยดน้ำที่ยังไม่ต่อเนื่องกัน มันก็เป็นวรรคเป็นตอน แต่ถ้าเราเร่งให้น้ำไหลเร็วขึ้น หยดน้ำก็หายไป กลายเป็นสายน้ำ การฝึกสติของเราก็เช่นเดียวกัน นาน ๆ นึกขึ้นได้ก็ตั้งสติเสียทีหนึ่ง เราก็จะมีสติที่ขาดเป็นช่วง ๆ เหมือนหยดน้ำ ถ้าเราพยายามระลึกรู้อยู่เสมอ มีสติในทุกการที่ทำ คำที่พูด และความรู้สึกนึกคิด เราก็จะเป็นผู้ที่มีสติตลอดเวลา ไม่เผลอ เหมือนหยดน้ำที่ต่อกันเป็นสายน้ำ"

เรียนจากธรรมชาติ

พระพุทธองค์ตรัสว่า ความสงบของจิตหรือ *จิตตวิเวก* และการพ้นจากกิเลส *อุปธิวิเวก* เกิดจาก *กายวิเวก* ด้วยเหตุนี้จึงทรงสรรเสริญการหลีกเร้นอยู่ในป่าอย่างสันโดษมักน้อยว่า เป็นเครื่องอุดหนุนที่สำคัญในการประพฤติปฏิบัติ เนื่องจากความสงบสงัดของสิ่งแวดล้อมในป่าช่วยให้กายสงบระงับ และความรู้สึกนึกคิดก็เยือกเย็นลง ในภาวะเช่นนี้ นักปฏิบัติจะได้อยู่ใกล้ชิดและสัมผัสกับธรรมชาติภายนอกที่เป็นรูปธรรม ซึ่งจะแทงทะลุเข้าไปถึงธรรมชาติที่ละเอียดอ่อน อันเป็นนามธรรมภายในจิต จึงเป็นโอกาสที่ข้อคิดทางธรรมจะผุดโผล่ขึ้นมาได้ง่าย จนอาจเกิดความสว่างในเรื่องนั้น ๆ ได้ อย่างที่หลวงพ่อเคยพูดว่า

"เมื่อเห็นธรรมภายนอก ก็เห็นธรรมภายใน"

อนึ่ง ธรรมชาติเป็นตัวยืนยัน และสนับสนุนการภาวนาของนักปฏิบัติ เสียงของป่าแม้มีอยู่ก็

"กายวิเวก" กุฏิกรรมฐานกลางป่า

ไม่รบกวน แต่เป็นเสียงที่จะกล่อมเกลาจิตใจของนักปฏิบัติให้เข้าสู่ความสงบ "ไม่เหมือนเสียงนักร้อง" หลวงพ่อท่านว่าอย่างนั้น

"พวกนักร้องที่มันร้องกันอยู่นั่น เราไปฟังเข้าครั้งเดียว แหม! มันแสบร้อนอยู่กระทั่งวันกระทั่งคืน"

ท่านจึงได้คอยชี้ชวนลูกศิษย์ ให้ลืมหูลืมตาต่อสัจธรรมที่อยู่รอบตัว เหมือนสอนให้ปลาเห็นน้ำ

"ธรรมชาติต่าง ๆ มันก็เป็นอยู่ตามธรรมชาติของมัน สารพัดอย่าง แต่ถ้าเราไม่สงบระงับ อันใดที่ชอบใจเราก็เห็นว่าสงบ อันใดที่ไม่ชอบใจเราก็เห็นว่าไม่สงบ ความเป็นจริงคนผู้ปฏิบัติถ้าหากว่าเราจะมาอาศัยแต่ผู้อื่น เกาะผู้อื่น อาศัยผู้อื่นสอนเราอย่างเดียวนั้น มันก็ไม่เกิดปัญญา ต้องเป็นคนเข้าใจตนของตนเอง พยายามสอนตน พยายามฝึกตน ที่ครูบาอาจารย์ท่านฝึกให้น่ะภายนอก ท่านก็เป็นผู้แนะแนวทางให้ตั้งแต่ไหนแต่ไรมาก็ดี ทางโลกทางธรรมก็ต้องเป็นอย่างนี้

เรื่องธรรมชาติทั้งหลายน่ะ มันสอนพระสอนคนอยู่ในตัวของมันเต็มที่อยู่แล้ว ถ้าคนมีปัญญาแล้ว ก็เรียกว่าได้ความรู้จากสิ่งต่าง ๆ ของที่อยู่ในป่า จะเป็นก้อนดิน จะเป็นก้อนหิน จะเป็นต้นไม้ หรือจะเป็นเครือเถาวัลย์ เปรียบประหนึ่งว่า สิ่งทั้งหลายนั้นมันพร้อมที่จะแนะนำพร่ำสอนเราอยู่เสมอ แต่ว่ามันก็รู้สึกแต่บุคคลที่มีปัญญา ถ้าคนไม่มีปัญญาแล้วก็ไม่รู้เรื่องอะไร"

คติธรรมจากสัตว์ป่า

สัตว์ป่าที่วัดหนองป่าพงมีอยู่หลายชนิด เช่น ไก่ป่า กระรอก กระแต บ่าง ค้างคาว ตะกวด เต่า งู อีเห็น กระจง และนกชนิดต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งเป็นผลจากการที่หลวงพ่อได้พยายามมาตั้งแต่แรกที่จะสงวนพันธุ์เอาไว้ โดยการขอร้องแกมห้ามปรามชาวบ้านที่จะมาล่าทำลายสัตว์ในบริเวณวัด ท่านให้เหตุผลอย่างนุ่มนวลว่า

"ลูกหลานของโยมที่โตขึ้น เขาจะได้รู้จักสัตว์เหล่านี้ว่าหน้าตาเป็นอย่างไร เพราะอีกหน่อยจะหาดูที่อื่นได้ยาก"

และสำหรับพระเณรในวัด หลวงพ่อก็สอนให้เรียนรู้ธรรมะจากสัตว์ป่าเหล่านี้ด้วย ท่านเจ้าคุณมงคลกิตติธาดาได้เล่าคติธรรมที่ได้จากไก่ป่า ตามคำสอนของหลวงพ่อว่า

"ท่านบอกให้อยู่อย่างง่าย ๆ ในป่า และให้เอาของในป่าเป็นครูเป็นอาจารย์ อย่างไก่ป่าดูซิ กินมันก็กินไม่มาก นอนก็ระวังมีสติ ถ้าหากว่ามีภัยอะไรมา มันก็จะรู้จักระวัง แม้แต่มีอาหารจะกินอยู่แล้ว ถ้าเห็นว่ามีภัย มันจะไม่กิน จะเอาตัวรอดก่อน และมันไม่ยึดในที่อยู่ ไม่ติดถิ่น จะอยู่เฉพาะที่ที่มันเห็นว่าปลอดภัย เวลานอนก็แยกกันนอน ไม่สุมหัวกันเหมือนไก่บ้าน และตัวก็เปรียวไก่บ้านเอามาปล่อยในนี้ หมากัดตายหมด เพราะมันกินจุตัวก็หนัก เซ่อ ไก่ป่านั่นมันเปรียว มันไว ฉะนั้นถ้าเราเอาไก่เป็นครูก็ดีเหมือนกันนะ"

การสอนนักธรรม

หลวงพ่อเป็นพระปฏิบัติที่ให้ความสำคัญแก่ปริยัติธรรมในฐานะเป็นของคู่กับการปฏิบัติ ดังที่ท่านเคยเปรียบเทียบว่า ปริยัตินั้นเหมือนแผนที่ หรือเหมือนฉลากยาข้างขวด คนที่ได้แผนที่ไว้ในมือแล้วแต่ไม่ยอมออกเดินทาง ก็ไม่มีวันไปถึงจุดหมาย หรือคนไข้ที่ได้ยามาแล้ว มัวแต่อ่านฉลากข้างขวดไม่ลงมือรับประทานยา โรคก็ไม่หายสักที คนเรียนปริยัติแล้วไม่ปฏิบัติก็เช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม จากประสบการณ์ที่ท่านได้เคยจัดสอนนักธรรมแก่พระวัดหนองป่าพงในครั้งแรกนั้น หลวงพ่อได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับ ปริยัติ ปฏิบัติไว้ดังนี้

"ปริยัติกับปฏิบัตินี้ เป็นของคู่กันมา ยังพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองตลอดจนบัดนี้ ก็เพราะการศึกษาแล้วก็รู้ รู้แล้วก็ปฏิบัติตามความรู้ของเรานั้น เรียกว่าการประพฤติปฏิบัติ ถ้าหากว่าเราเรียนปริยัติ อาศัยความประมาทเท่าที่ผมเคยสังเกตมาแล้วคือ สมัยหนึ่งผมอยู่ที่นี่ พระอยู่จำพรรษาประมาณ ๗ องค์ เป็นปีแรก ผมก็เลยมาคิดว่าเรื่องการเรียนปริยัติกับปฏิบัตินี้ ถ้าตั้งปริยัติขึ้นเมื่อไรเสื่อม! โดยมากเป็นอย่างนี้ ทั้งการปฏิบัติก็เป็นไปได้ยาก มันเสื่อม โดยมากเป็นเสียอย่างนั้น เมื่อได้มาคำนึงถึงอันนี้ ผมอยากจะรู้เหตุข้อมูลว่า มันเป็นเพราะอะไร ก็เลยมาตั้งสอนพระเณร ในพรรษานั้น ๗ องค์ สอนประมาณสัก ๔๐ วัน ฉันเสร็จแล้ว ก็สอนจน ๖ โมงเย็นทุกวัน ไปสอบสนามหลวงปรากฏว่าได้ผล ๗ องค์สอบได้หมดทุกองค์เลย อันนี้ดี แต่ว่ามันมีการบกพร่องอยู่อย่างหนึ่งกับบุคคลที่ไม่มีความระมัดระวัง การเรียนปริยัตินี้ต้องอาศัยการพูด อาศัยการท่องต่าง ๆ

เป็นต้น บุคคลที่ไม่ค่อยสังวร ไม่ค่อยสำรวมนั้น ก็เลยทิ้งการปฏิบัติ มาท่องมาบ่น จดจำด้วยสัญญาเสียเป็นอย่างมาก เป็นเหตุให้พวกเราทั้งหลายนั้น ทิ้งบ้านเก่าเรา ทิ้งมูลเก่าเรา ทิ้งข้อปฏิบัติอันเก่าของเราไป โดยมากมันเป็นเช่นนี้

ที่นี้เมื่อเรียนจบแล้ว สอบสนามหลวงแล้ว ดูกิริยาพระเณรก็ต่างจากเก่า เดินจงกรมก็ไม่ค่อยมี นั่งสมาธิก็น้อย การคลุกคลีกันก็มากขึ้น ความสงบระงับมันน้อยลง ความเป็นจริงการปฏิบัตินะ เมื่อเดินจงกรมแล้วตั้งใจเดินจงกรม เมื่อนั่งสมาธิก็ตั้งอกตั้งใจทำ เมื่ออยู่ในอิริยาบถ การเดิน การยืน การนั่ง การนอน เราก็พยายามสังวรสำรวม แต่เมื่อเรามาเรียนหนังสือแล้วมันเป็นสัญญาเสียโดยมาก เลยเพลินไปตามปริยัติอันนั้น ลืมตัวเสีย ก็เล่นอารมณ์ภายนอก อันนี้มันก็เป็นแต่เฉพาะคนที่ไม่มีปัญญา บุคคลที่ไม่สังวรสำรวม บุคคลที่ไม่มีสติติดต่อกัน ก็เป็นเหตุให้เสียหายได้เหมือนกัน มันเป็นเพราะเหตุนั้น ที่เมื่อนักเรียนเรียนหนังสือ ไม่ได้นั่งสมาธิ ไม่ได้เดินจงกรม การสังวรสำรวมมันก็น้อย เป็นเหตุให้จิตฟุ้งซ่าน การพูดเรื่อยเปื่อย ไม่สังวรสำรวม จับกันเป็นกลุ่มเป็นก้อนก็มากขึ้นมา หลายขึ้นมา อันนี้เป็นเหตุให้เสื่อม มันไม่ใช่เป็นเพราะปริยัติ มันเป็นเพราะบุคคลเราไม่ตั้งใจ ลืมเนื้อลืมตัวเสีย

ความจริงปริยัตินี้เป็นของชี้ช่องทางให้พวกเราประพฤติปฏิบัติทั้งนั้น ถ้าหากเราไปเรียนแล้วลืมตัว การพูดมันก็มาก การเล่นมันก็มาก การเดินจงกรมทิ้งไปหมด แล้วก็มีความกระสันอยากจะสึก โดยมากเรียนไม่ได้ก็สึกกัน อันนี้เป็นเหตุ ไม่ใช่ว่าเพราะปริยัติไม่ดี ปฏิบัติไม่ถูก ไม่ใช่อย่างนั้น เป็นเพราะพวกเราทั้งหลายนั้น ขาดการพินิจพิจารณา ความเป็นจริงการปฏิบัตินั้น จะอ่านหนังสือ จะท่องหนังสือ จะทำอะไรมันก็เป็นกรรมฐานกันทั้งนั้น

ฉะนั้นเมื่อเป็นเช่นนี้ ในพรรษาที่ ๒ ผมเลยเลิกสอน เลิกการสอนปริยัติ อีกหลายปีต่อมามีกุลบุตรมากขึ้น บางคนก็ไม่รู้เรื่องพระธรรมวินัย สมมุติบัญญัติก็ไม่รู้เรื่อง ก็เลยปรับปรุงขึ้นมาใหม่ขอครูบาอาจารย์ผู้ที่ได้เรียนมาแล้วนั้นสอน”

ต่อมาหลวงพ่อให้เลิกการสอนแต่ให้ผู้สนใจเรียนด้วยตนเอง โดยท่านสนับสนุนจัดหาหนังสือและส่งรายชื่อเข้าสอบนักธรรมให้ แต่หลังจากสอบเสร็จ หลวงพ่อให้เก็บหนังสือแล้วหันมาอ่านใจแทน

“จบที่ตรงไหนรู้ไหม ? หรือท่านจะเรียนอย่างนี้เรื่อยไปงั้นรึ หรือท่านมีที่จบ อันนั้นก็ดี แต่มันเป็นปริยัติข้างนอก ไม่ใช่ปริยัติข้างใน ปริยัติข้างในจะต้องเรียนตาของเรานี่ หูนี่ จมูกนี่ ลิ้นนี่ กายนี่ จิตนี่ อันนี้เป็นปริยัติที่แท้ อันนั้นปริยัติเป็นตัวหนังสืออยู่ข้างนอก เรียนจบได้ยาก ตาเห็นรูปมีอาการเกิดขึ้นอย่างไร หูฟังเสียง มีอาการเกิดขึ้นอย่างไร จมูกดมกลิ่น มีอาการเกิดขึ้นอย่างไร ลิ้นลิ้มรส มีอาการเกิดขึ้นอย่างไร โผฏฐัพพะกับกายกระทบกันนั้น มีอาการเกิดขึ้นอย่างไร อารมณ์ที่รู้ทางใจนั้น มันเกิดขึ้นแล้วเป็นอย่างไร ยังมีโลภไหมยังมีโกรธอยู่นั่นไหม ยังมีหลงอยู่นั่นไหม หลงกับรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ที่เกิดขึ้นนั่นไหม อันนี้เป็นปริยัติข้างใน เรียนจบง่าย ๆ เรียนจบได้ ปริยัติข้างนอก เรียนจบไม่ได้หรอก มันหลายตู้ ถ้าเราเรียนปริยัติ แต่ไม่ได้ปฏิบัติ ก็ไม่ได้รับผล เหมือนคนเลี้ยงโค แต่ไม่เคยได้กินน้ำนมโคฉันนั้น”

เรื่องกาม

อันว่ากาเมนี้ดูจะเป็นเรื่องใหญ่ เป็นปัญหาหนักอกหนักใจของพระหนุ่มเณรน้อยเกือบทุกรูป หรือไม่หนุ่มก็เถอะ ว่ากันว่าการที่นักบวชไม่สามารถครองผ้ากาสาวพัสตร์ไปได้ตลอดรอดฝั่งนั้น ต้นเหตุสำคัญก็อยู่ที่แรงดึงดูดอันมหาศาลของเรื่องนี้นั่นเอง เพราะฉะนั้น เมื่อหลวงพ่อสอนเรื่องกาม แม้จะเป็นเรื่องหยาบก็ต้องสอนกันบ่อย ๆ และพูดกันอย่างตรงไปตรงมา เพราะลูกศิษย์ลูกหาของหลวงพ่อ ส่วนมากก็เป็นพระหนุ่มพื้นบ้าน

"งูเห่าตายแล้วหรือยัง?" ครั้งหนึ่งหลวงพ่อถามพระหนุ่มผู้ร้อนผ้าเหลือง ลูกศิษย์ก้มหน้างุดหน้าแดงและตัวสั่นนิด ๆ "ระวังนะอย่าให้งูเห่ามันฉก วันไหนมันแผ่แม่เบี้ยมาก ๆ ก็ให้ทำความเพียรให้มาก"

อีกตัวอย่าง ที่เป็นคำสอนของท่านในเรื่องนี้ก็เช่นว่า

"เออ! มันหลงน้อ ไอ้โลภ โกรธ หลงนี่เลิกไม่ได้ซักทีน้อ ความงามมันงามอยู่แค่ตานี่นะ ต้องดูให้ดี ๆ ความหลงมันก็หลงอยู่ที่จิตใจนี้ มันไม่ภาวนานะ งามหนัง หลงหนังเรอะ ดูดี ๆ ซิ ข้างล่างมันมีอะไร ดูดีแล้วเหรอ จิตใจมันเป็นยังไงนักหนา จะไม่ให้มันพ้นเชียวเหรอ ทุกข์พวกนี้น่ะ อยากเข้าคุกอีกเหรอ รักรูขี้เขาเหรอ นี่สองรู รูขี้ ไม่ล้างละก็เหม็นคลุ้งเลยละ ไม่เชื่อเหรอ ขี้มูกไหลอยู่น่ะ ไม่รู้ว่าหลงรูขี้เขาด้วยซ้ำ รูขี้เขาทุกขุมขน ทั่วใบหน้า บ้าแท้ ๆ ยังจะหลงมันอีก ยังอยากกลับไปตายที่เก่าอีก ยังไม่พออีกเหรอ"

บางครั้งท่านก็เทศน์เรื่องอสุภะอสุภัง เรื่องของการเกิด อย่างท่านจะดุว่า

"ออกมาแล้วยังอยากจะกลับเข้าไปอีกเหรอ กว่าจะคลอดออกมาได้ จมอยู่กับของสกปรก ผ่านของสกปรกมามากแค่ไหน ยังไม่รู้สึกอีก"

แล้วท่านจะเปรียบเทียบกับรู หรือท่อในส้วมให้เห็นว่า มันสกปรกอย่างนั้น บางทีท่านก็เปรียบเทียบความอยากในกามเหมือนคนอยากกินเนื้อสัตว์ว่า

"กามนี้พระพุทธเจ้าหรือปราชญ์ทั้งหลายท่านสอนว่า เหมือนกันกับคนกินเนื้อสัตว์ เมื่อมันเข้าไปในซี่ฟันเจ็บปวด แล้วก็เอาไม้มาจิ้มมันออก แหม! สบายนะ เดี๋ยวก็คิดอยากอีกแหละ อยากเนื้ออีกก็มากินอีก เนื้อมันก็ยัดเข้าไปในซี่ฟันแล้วก็ปวดอีก ไปหาไม้มาแหย่มันออกจิ้มมันออก แล้วก็สบายอีกแล้ว แต่นึกไปอีกอยากอีก ใช่ไหม ไม่รู้จัก ยังงั้นถึงเป็นกรรม กามนี่ขนาดนี้ ไม่ดีไปกว่านั้น พอปานนั้นแหละ"

หลวงพ่อเล่าถึงตัวเองว่า

"พอบวชมาแล้ว โอ้โฮ มันกลัวทั้งนั้นแหละ มันคล้าย ๆ ว่าเห็นกามที่เขาอยู่นะ ไม่เห็นความสนุกกับเขา แต่เห็นความทุกข์มากกว่า มันคล้าย ๆ กับกล้วยน้ำว้าใบหนึ่ง เราไปทานมันก็หวานดี มันมีรสหวานก็รู้อยู่ แต่เวลานี้รู้ว่า เขาเอายาพิษไปฝังไว้ในกล้วยใบนั้น แม้จะรู้อยู่ว่ามันหวานเท่าไรก็ช่าง ถ้ากินไปแล้วมันจะตายใช่ไหม ความเห็นมันเป็นเช่นนั้นทุกที ว่าจะกินก็เห็นยาพิษฝังอยู่ในนั้นทุกทีนั่นแหละ มันก็เลยถอยออกมาเรื่อย ๆ จนกระทั่งมีอายุพรรษามากขนาดนี้แล้ว ถ้าเรามองเห็นแล้ว มันไม่น่ากินเลยนะ"

พระอาจารย์รูปหนึ่งเล่าว่า "สมัยก่อนผมเองก็เคยมีปัญหาเรียนถามท่าน บางครั้งก็ภาวนาไม่ลง เพราะถ้าเห็นผู้หญิงสาวสวย ๆ ก็เกิดมีความรัก ชอบมองดู ผมเขาก็สวยดูเรือนร่างของผู้หญิงแล้วสวยงามไปหมด ไม่รู้จะแก้ไขอย่างไร ผมก็จนใจเพราะติดอยู่ตรงนั้น ภาวนาไม่ลง หลวงพ่อท่านก็ได้ช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับจิตใจของผม ท่านว่า นั่นแหละเราไปหลงในรูปร่างกายของคนอื่น ถ้ายึดว่าสวยก็ไปหลงรัก ถ้ายึดว่าไม่สวยก็ไปหลงชัง เพราะเรายังภาวนาไม่เป็นเกิดความมัวเมาลุ่มหลงอย่างนั้น ดูให้แน่ชัดซิว่ามันสวยจริง ๆ หรือ ถ้ามันยังตอบว่าสวยจริง ๆ ก็หันไปดูแม่ยายของเขาเสียก่อนว่า มีสภาพเป็นอย่างไร ผมที่ว่าดำสลวยสวยงามนั้น อีกไม่นานก็จะหงอกขาว เนื้อหนังที่เต่งตึงในวัยสาวพอถึงวัยชรามันก็เหี่ยวย่นหย่อนยานไป นับวันจะทรุดโทรมลงทุก ๆ วัน ดูแม่เขาซิ เมื่อก่อนเขาก็สวย แต่เดี๋ยวนี้เขาก็มีอันเปลี่ยนไปดูไม่ได้ใช่ไหม นั่นแหละมันเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ กฎของสภาวะธาตุที่ไม่มีใครจะฝ่าฝืนได้ ควรที่เราจะหันมาค้นคว้าพิจารณาดู เพื่อให้รู้แจ้งทั้งร่างกายของเราและของคนอื่นด้วยการพิจารณาอสุภกรรมฐาน เพื่อเพิกถอนความลุ่มหลงของจิตใจให้จางคลายไปเพราะหมดความสงสัย ว่าสวยว่างาม เพราะเราดูเพียงผิวเผินจึงทำให้ลุ่มหลงเอามาก ๆ ให้พวกเราพิจารณาให้ลึกซึ้งด้วยปัญญา จึงจะเห็นตามสภาพความเป็นจริง จึงจะสามารถถอดถอนความกำหนัดยินดีออกจากจิตใจได้ สามารถยกจิตใจออกจากกองทุกข์ได้ หลวงพ่อท่านมีปัญญามีความ

ฉลาดรอบรู้ สามารถแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้ดีที่สุดครับ"

สำหรับรายที่อาการหนักจริง ๆ ภาวนาเท่าไร ๆ ก็ยังฟุ้งซ่าน หลวงพ่อมีคำแนะนำซึ่งทำให้ผู้ฟังคอย่นว่า

"สันอีโต้ สันขวนฮั่น สับมันลงไปโลด เบิ่งเบิ่งมันสิกล้าโงหัวขึ้นอีกอยู่บ้อ"

(สันมีดโต้หรือสันขวานแน่ะ สับมันลงไปเลย ดูซิมันจะกล้าผงกหัวขึ้นมาอีกไหม)

แต่คำว่า กาม มีความหมายกว้างขวางนัก มิใช่แต่ความรู้สึกต่อเพศตรงข้าม หลวงพ่อเคยเตือนสติพระเณรว่า

"อย่างเราบวชเข้ามานี้ก็ดีใจว่า จะไม่ได้เสพกามแล้ว อันนี้เป็นคำพูดของเราที่ติดปากกันมา แต่เมื่อเรามองเข้าไปอีกทีว่า ใครเสพนี่ ตามันเห็นรูป ถ้ามันยังเกลียดหรือชอบเขาอยู่ มันก็เสพแล้วนี่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย จิต ถ้าไม่รู้เรื่องมัน ๆ ก็เสพทั้งหมด เดี๋ยวนี้ทั้งพระทั้งเณรเสพกามนี้ไม่ได้หนีจากกามหรอก ตาเห็นรูปผู้หญิง มันชอบก็เสพแล้ว จมูกดมกลิ่น มันหอมชอบมันก็เสพอีก ยังเสพกามอยู่ยังปล่อยวางอารมณ์ไม่ได้ ที่ว่าเราเป็นพระนั่นสมมุติขึ้นมาหรอก"

นอกจากนี้ท่านก็เปรียบเทียบให้เห็นโทษในการติดรสของกามซึ่งเป็นอันตรายต่อการประพฤติปฏิบัติอย่างยิ่งว่า

"การประพฤติปฏิบัติมันก็ยาก ครูบาอาจารย์จะสอนให้เข้าแบบเข้าแนวก็ยาก มันติดรสเสียแล้ว เหมือนกับสุนัข ถ้าเอาข้าวเปล่า ๆ ให้กินทุกวัน ๆ มันก็อ้วนอย่างหมูเหมือนกัน แต่ถ้าวันหนึ่งเอาแกงราดข้าวให้กินซี เอาซักสองจานเท่านั้นแหละ วันหลังเอาข้าวเปล่าให้กิน มันไม่กินแล้ว แน่ะมันติดเร็วเหลือเกิน ดังนั้น รูป เสียง กลิ่น รสนี่ จึงเป็นเครื่องทำลายการประพฤติปฏิบัติของเรา ถ้าหากว่าเราทุกคนไม่มีการพิจารณาในปัจจัยสี่ คือ จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และยารักษาโรค"

แล้วท่านก็ยังชี้ให้เห็นว่า แม้การชอบคลุกคลีกับเพื่อน หาความสนุกกับการพูดคุยก็เป็นอาการของกาม ท่านบอกว่า พระอรหันต์พระอริยเจ้า อยู่กันเป็นหมื่นเป็นแสนก็ไม่มีเสียง ผู้ประพฤติปฏิบัติจริงอยู่กันร้อยสองร้อยก็ไม่มีเสียงคุย

เพราะฉะนั้นหลวงพ่อจึงย้ำแล้วย้ำอีกว่า นักปฏิบัติมุ่งหน้าปฏิบัติจริง ๆ ไม่มีการพูดคุย เวลาซักผ้าที่โรงย้อม ระหว่างรอผ้าแห้งท่านก็ให้ขัดบาตรรอไปพลาง ๆ หรือทำไม้สีฟันบ้าง รูปไหนเผลอส่งเสียง ท่านจะมาฮึ่มใส่ว่า "ปล่อยให้หมากัดกันอีกแล้ว" เพราะโรงย้อมอยู่ใกล้กับกุฏิของท่าน เวลาจะไปไหนท่านจะสั่งเสียให้รักษาวัดให้ดี อย่าปล่อยให้หมามาขี้ใส่ เป็นต้น

การทำงานคือการปฏิบัติธรรม

นอกจากงานประจำวันที่เรียกว่ากิจวัตรแล้ว หลวงพ่อมักพาพระเณรทำงานพิเศษต่าง ๆ เช่น งานก่อสร้าง หรือซ่อมแซมเสนาสนะ ทั้งนี้ก็มีเหตุผลหลายประการ คือ เป็นการเปลี่ยนอิริยาบถหรือเปลี่ยนบรรยากาศ และเพื่อท่านจะได้คอยสังเกตว่าพระเณรสามารถเจริญสติในขณะทำงานได้หรือไม่ อีกประการหนึ่งก็คือเป็นความจำเป็นด้วย เนื่องจากวัดมีปัจจัยไม่เพียงพอที่จะ

จ้างคนนอกมาช่วยทำ ต้องอาศัยพระเณรช่วยกันคนละไม้ละมือ ซึ่งเป็นการสร้างความสามัคคีขึ้นในหมู่คณะ ต่อมาในสมัยหลัง ๆ พระเณรมีจำนวนมากขึ้น ผู้มาบวชใหม่บางครั้งก็ยังคึกคะนอง จะปล่อยให้ภาวนาเพียงอย่างเดียวไม่ได้ ต้องให้ออกแรงเจริญสติในการทำงานบ้าง

บางครั้งหลวงพ่อพาทำงานจนดึกดื่น เช่น ตอนสร้างโบสถ์ จุดตะเกียงทำกันถึงห้าทุ่มหกทุ่มเกือบทุกวัน ญาติโยมบางคนถึงกับล้อเลียนว่า พระวัดหนองป่าพงเป็นพระกรรมกร ไม่ใช่พระกรรมฐาน บางรูปก็บ่นที่ต้องทำงานหนัก

หลวงพ่อกล่าวถึงการปฏิบัติธรรมในการทำงานว่า

"นี่แหละการปฏิบัติ ทำงานไปก็ดูจิตของท่านซิ มันเป็นอย่างไรเมื่อพามันทำอย่างงี้ ไม่ใช่จะหลบอยู่เรื่อย ต้องออกมาต่อสู้กับมัน มันเป็นอย่างไรเราจะได้รู้ ต่อไปผมจะพาไปในเมืองกรุง มันจะยิ่งร้ายกว่านี้ เรามาฝึก เมื่อฝึกแล้วก็ต้องขึ้นเวทีซิ จะมาตำหนิติเตียนครูบาอาจารย์ไม่ได้ และก็ดูผลมันซิ ทำแล้วสร้างแล้วผมก็มิได้พักอาศัย อันนี้ก็ทำเพื่อพวกท่านนั่นแหละ ต่อไปก็จะเห็นผลหรอก อย่าเพิ่งติอย่าเพิ่งชม ทำไปก่อน"

ท่านก็เตือนอย่างนี้ รูปไหนพอใจก็อยู่ได้ รูปไหนไม่พอใจก็หนีไป

พระอาจารย์เลี่ยมได้พูดถึงปฏิปทาในการทำงานของหลวงพ่อไว้อย่างชัดเจนว่า

"การทำกิจท่านเน้นให้เสียสละ หลักของการเสียสละเป็นทานของสงฆ์ เกิดขึ้นจากจิตใจที่กว้างขวางเห็นประโยชน์ส่วนรวม และการทำท่านจะไม่มีบอกให้หยุด หรือบอกว่าพอเถอะ เพราะคำว่าปฏิปทามันต้องปฏิบัติ คำว่าหยุดไม่มี ส่วนที่ว่ามันจะตึงไปหรือหย่อนไปนั้นก็เป็นเรื่องที่เราจะต้องสอดแทรกสติของเราเข้าไป เพื่อให้มันเป็นการปฏิบัติที่สม่ำเสมอ

ท่านเคยย้อนถามโยมที่ชอบบอกว่าไม่มีเวลาปฏิบัติว่า ไม่ใช่เรารีบไปเหรอ เพราะอันที่จริงเวลายังมีอีกเยอะ แต่ถ้าเรารีบไปก็จะเห็นว่าเวลามีน้อย เพราะว่าเราไปเกี่ยวข้องกับความอยาก ถ้าเราอยากทำมันก็ไม่อยากหยุด มองในแง่ความรู้สึกมันเป็นอย่างนั้น แต่เราไม่ทำเพราะความอยาก ทำเพราะการเสียสละ จะเป็นประโยชน์หรือไม่เป็นประโยชน์ แต่มันเป็นปฏิปทาช่วยให้คนที่ทำกับเรามองเห็นการกระทำนั้นในแง่ของการปฏิบัติว่า การเสียสละนั้นเป็นประโยชน์อย่างตอนทำถนนขึ้นถ้ำแสงเพชรท่านก็ไม่ได้บอกให้ทำ แต่ก็ช่วยกันทำทั้งวันทั้งคืน ใครเหนื่อยก็ไปนอน หลวงพ่อก็เดินไปเดินมาอยู่อย่างนั้น ทำกันอยู่ ๔ เดือนทั้งพระเณรและญาติโยม มันเป็นปฏิปทาของคนมีศรัทธา คือทำไม่หยุด ไม่เคยได้ยินท่านบอกสักครั้งว่า โยมกลับบ้านเสียที มีแต่ใครเหนื่อยก็ออกไป คนใหม่ก็เข้ามาแทน

ช่วงก่อนเข้าพรรษา จะเป็นช่วงที่มีกิจต้องช่วยกันทำมาก ก่อนเข้าพรรษาก็จัดสถานที่ของวัด เช่น เสนาสนะหลังไหนรั่วก็ต้องซ่อมแซม ทางเข้าออกไม่มีก็ทำแนวถนนเข้ากุฏิ พอจะออก – พรรษาหมดฤดูฝนดินขุดง่ายก็ช่วยกันแยกถนนทุกปี เกลี่ยหลังถนนให้ดี ตรงไหนเป็นที่ลุ่มก็เกลี่ยใบไม้ไปกลบ ถ้ามีจอมปลวกก็ให้โยมขุดทีละน้อย แต่ระหว่างพรรษาไม่มีงานมาก ท่านให้เราตั้งใจสมาทานวัตร เช่น ธุดงควัตร"

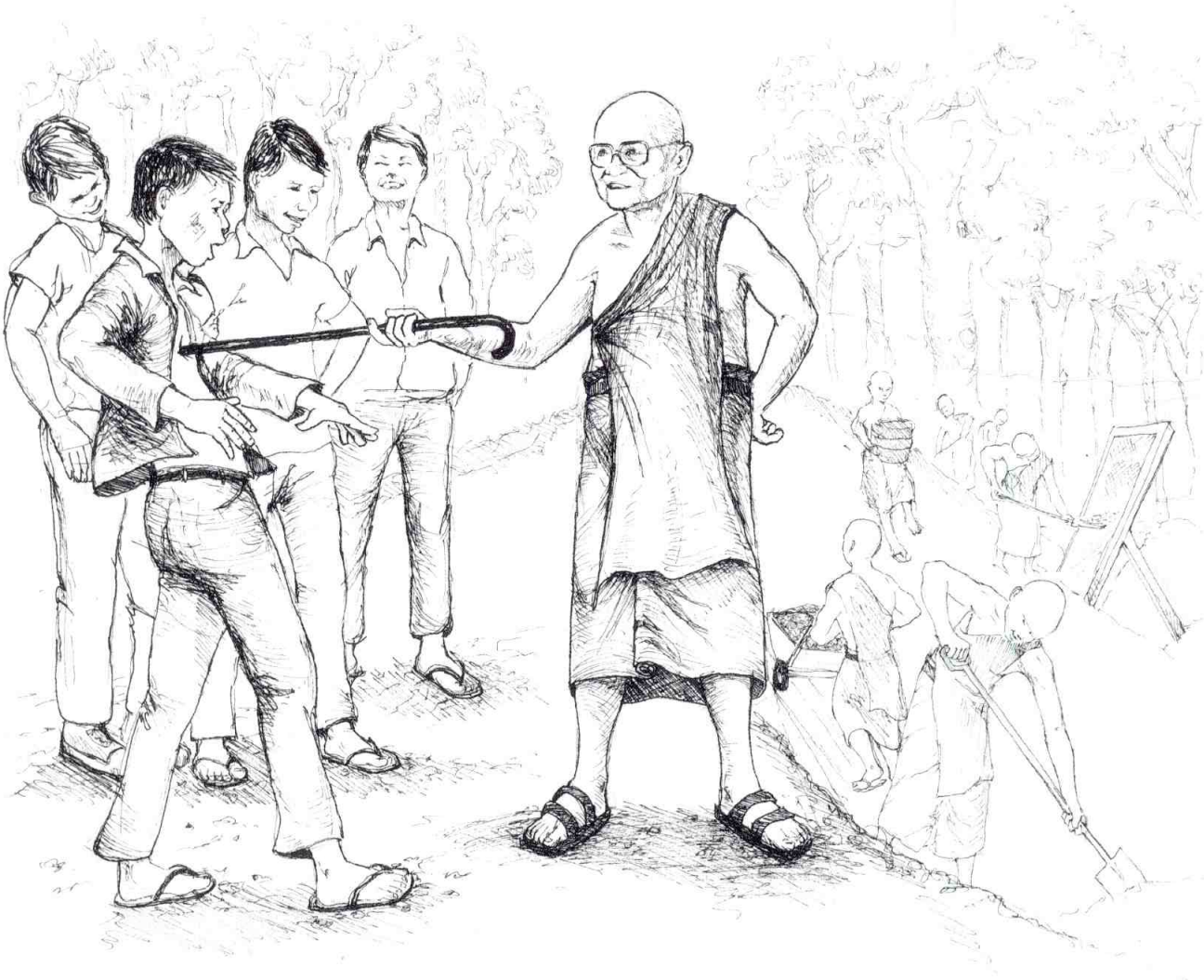

นั่งอย่างเดียวก็ไม่ใช่

วันหนึ่งหลวงพ่อพาพระเณรขนดินขึ้นไปใส่สนามหญ้ารอบโบสถ์ พอดีขณะที่ท่านกำลังยืนสั่งงานอยู่นั้น มีหนุ่มใหญ่กลุ่มหนึ่งมาเที่ยวชมวัด เดินมาพบท่านเข้า พวกเขาเข้ามายืนใกล้ ๆ ท่านทำท่าทางแบบฝรั่งวัยรุ่นกิริยาไม่สู้จะอ่อนน้อมเท่าไรนัก หนึ่งในคณะของเขา ถามท่านหลายอย่าง และท้ายที่สุดเขาจึงถามท่านทำนองรุกไล่ว่า

"ทำไมท่านไม่พาพระเณรนั่งสมาธิ ชอบพาทำงานอยู่เรื่อย"

หลวงพ่อตอบออกไปทันควันว่า

"นั่งมากมันขี้ไม่ออกว่ะ"

พวกนั้นรู้สึกงุนงงต่อคำตอบของท่าน ทันทีท่านก็ยกไม้เท้าขึ้นชี้ไปยังคนถามปัญหา และสั่งสอนว่า...

"ที่ถูกนั้น นั่งอย่างเดียวก็ไม่ใช่ เดินอย่างเดียวก็ไม่ใช่ ต้องนั่งบ้าง ทำประโยชน์บ้าง และทำความรู้ความเห็นให้ถูกต้องไปทุกเวลานาที อย่างนี้จึงจะถูก กลับไปเรียนมาใหม่ นี้ยังอ่อนอยู่มาก เรื่องการปฏิบัตินี้ถ้าไม่รู้จริง อย่าพูด มันจะขายขี้หน้าตัวเอง"

การออกธุดงค์

"ที่พระพุทธเจ้าท่านสรรเสริญให้ไปธุดงค์นั้นคือ ไปประกาศพรหมจรรย์ พรหมจรรย์นั้นคือข้อปฏิบัติอันละเอียด คือปฏิบัติจิตภายในนี้ ไม่ใช่ว่าการเดินนั้นมันเป็นธุดงค์ การไปนั้นมันเป็นธุดงค์ ตัวธุดงค์จริง ๆ นั้น คือข้อปฏิบัติ" นี้คือ ความหมายของธุดงค์ที่หลวงพ่อชี้แจงให้ลูกศิษย์ได้เข้าใจ แล้วท่านอธิบายเพิ่มเติมว่า

"การไปธุดงค์นี้เรียกว่าเราไปเพื่อให้เห็นวิเวกทางกาย ไปพบป่าช้าป่าชัฏ ไปพบหุบเขา เราก็แวะไปทำความเพียร ได้ความวิเวกวังเวงเป็นกายวิเวก เมื่อกายวิเวกก็เป็นเหตุให้จิตวิเวก พลอยให้จิตสงบระงับไปด้วย..."

คุณธรรมที่พระธุดงค์ควรดำรงไว้มีหลายข้อ แต่หลวงพ่อมักกล่าวว่า ถ้ามีธรรม ๒ ข้อ คือ *หิริ* ความละอายต่อบาป *โอตตัปปะ* ความเกรงกลัวต่อบาปเท่านั้นแล้ว "ธุดงค์ไปที่ไหนจิตจะสว่างไสว"

ท่านแนะนำอีกว่า "เมื่อพบอาจารย์ต่าง ๆ ก็ไม่ให้เอามาเทียบสำนักนี้เป็นอย่างนี้ สำนักโน้นเป็นอย่างโน้น ให้เอาดีมาต่อดีอย่างเดียว บริขารธุดงค์ก็เหมือนกัน ไม่ใช่นี่ก็จำเป็น โน่นก็จำเป็น แบกเอาไปเสียมากมาย เดินไป ๆ ต้องให้เขาไปหมด ธุดงค์เป็นการเตรียมใจเพื่อไปปฏิบัติ ไม่จำเป็นต้องมีสบู่ เอาผ้าถูก็ได้ ไม่จำเป็นต้องมีแปรงสีฟัน เอาไม้ขัดก็ได้ ผ้าผืนเดียว น้ำขันเดียว ก็ให้อาบได้ อยู่ได้ อย่างนี้จึงจะเรียกว่า ไปธุดงค์"

หลวงพ่อปรารภบ่อย ๆ ว่าทุกวันนี้ พระธุดงค์ที่แท้จริงหายาก ส่วนมากเป็นพระทะลุดงเสียมากกว่า นั่งรถนั่งเรือไปหาที่สวยงาม ทิวทัศน์ดี อาหารดี พอรู้สึกเบื่อแล้วก็ย้ายหาที่ใหม่ ไม่อย่างนั้นก็ไปหาเอกลาภ โดยปักกลดใกล้ ๆ หมู่บ้าน แล้วให้ยันต์ให้ตะกรุด ให้เครื่องรางของขลัง ให้หวยเป็นธุดงค์พาณิชย์ และบางรูปเข้าไปในป่าดงดิบ อยู่ด้วยความยากลำบาก แต่ไม่ใช่เพื่อแสวงหาสัจธรรม หากต้องการเหล็กไหลเท่านั้นเอง หลวงพ่อปรารภถึงความแตกต่างกันระหว่างสมัยก่อนและสมัยนี้ว่า

"สมัยก่อนไม่เป็นอย่างนี้ ถึงจะมีรถมีเรือก็ไม่ไปกัน ไปด้วยสติปัญญา ไปด้วยทุกขเวทนา ไปด้วยการพิจารณาจิตใจ ดูทุกขเวทนา ไปเพื่อความเยือกเย็น ไปเพื่อการปฏิบัติ ไปหา ไปคิด หาธรรมะ หาความสงบ หาการปฏิบัติ หาความจริง ไปตามภูตามเขา ตามป่าตามดง"

เพื่อให้ลูกศิษย์ได้สัมผัสกับความวิเวกตามความหมายที่ท่านได้อธิบายไว้อย่างนั้น หลวงพ่อจึงได้พาคณะพระเณรออกธุดงค์เป็นครั้งคราว บรรยากาศการไปธุดงค์ในสมัยก่อนที่หลวงพ่อเป็นผู้นำไปนั้นเป็นอย่างไร จะเห็นภาพได้จากคำบอกเล่าของท่านพระครูบรรพตวรกิต ซึ่งได้ร่วมขบวนในครั้งนั้นดังนี้

"ผมได้ฝึกออกไปธุดงค์กับท่าน ครั้งแรกไปด้วยกัน ๖ องค์ และมีโยมตามไปด้วย ไปทางอำเภอบุณฑริกเป็นเวลาประมาณสองเดือนครึ่ง เมื่อถึงป่าช้า ท่านได้พาแวะเข้าไปพัก พักอยู่แห่งละสองวัน สี่วัน หรือห้าวัน

ท่านพาเดินไปเรื่อย เมื่อผ่านหมู่บ้านออกไปได้ไปเจออุจจาระ ผมเดินตามหลังกับพระ

๒ - ๓ องค์ ท่านได้หยุดอยู่และพูดว่า นี่ ๆ มาดูนี่ จะทำให้ดู นี่คืออุจจาระของสาว ๆ นี่แหละ มันสวยตรงไหน สาวก็ขี้เหม็นเหมือนกัน แล้วท่านได้เล่าเรื่องของหลวงพ่อทองรัตน์ว่า เมื่อหลวงพ่อทองรัตน์เห็นสิ่งเหล่านี้ เช่น เห็นอุจจาระบ้าง เห็นเห็ดที่เพิ่งขึ้นบ้าง เห็นเห็ดเน่าลงบ้าง เห็นตอไม้ตายบ้าง ท่านจะเรียกลูกศิษย์ไปดู และจะพูดว่า พ่อเห็นธรรม พ่อได้ธรรมเพราะป่านี้ ทุ่งอันนี้ เห็นอยู่อย่างนี้ คือเอาไปพิจารณา ถ้าไม่พิจารณาเห็นอะไรก็สวยไปหมด แล้วอุจจาระนี้ก็สวยไหม เจ้าของมันคือสาว สวยหรือเปล่า ท่านได้ชี้แนะให้ดู"

ต่อมาเมื่อหลวงพ่ออายุมากขึ้น ท่านก็ไม่อาจพาลูกศิษย์ออกธุดงค์ได้เหมือนครั้งที่ยังแข็งแรง บางครั้งท่านจึงจัดให้พระไปป่าช้าบ้านกลางหรือบ้านก่อในตอนค่ำ โดยมีพระเถระรูปใดรูปหนึ่งพาไป แบ่งกันไปครั้งละ ๒ - ๔ รูป ไปฝึกอยู่ที่นั่นโดยเฉพาะเวลามีศพคนตายโหง เพื่อเป็นการฝึกนิสัยของพระบวชใหม่

หลังจากบวชได้ห้าพรรษาแล้ว พระอาจารย์ชาคโรก็ได้กราบลาหลวงพ่อไปธุดงค์บ้างเหมือนกัน ท่านเล่าว่า

"หลวงพ่อได้ให้คำแนะนำผมอย่างดีที่สุด ถ้าเดินไปพบพระหรือโยมก็ตาม ถ้าเขาถามเราว่า ท่านนิยมลัทธิไหนหรือนิกายอะไร ก็ให้ตอบเขาว่า เราไม่สนใจเรื่องนิกาย ไม่สนใจเรื่องลัทธิ แต่เรานิยมธรรมะคำสั่งสอนของสมเด็จพระบรมศาสดา ถ้าหากเขาถามว่า ท่านเป็นพระมหานิกายหรือพระธรรมยุต ก็ให้ตอบเขาว่า พระอุปัชฌาย์ของเราเป็นพระมหานิกาย แต่เราเป็นพระที่ดีที่รักษาพระวินัย" ท่านย้ำบ่อย ๆ ว่า

"อย่าไปสนใจในเรื่องลัทธิอะไร ๆ ในเรื่องนิกายอะไร ๆ ให้อ่านธรรมะที่ผุดขึ้นในใจของเราดีกว่า"

ต่อมาเมื่อท่านพระครูบรรพตวรกิต จะออกธุดงค์เองโดยไม่มีหลวงพ่อเป็นผู้นำ หลวงพ่อก็ให้คำแนะนำแก่ท่านอย่างละเอียดลออทีเดียว

"หลวงพ่อสอนว่า ถ้าจะไปพักในถ้ำ ต้องถามญาติโยมก่อนว่าถ้ำไหนเป็นถ้ำสมบัติหรือถ้ำวิบัติ มีบางถ้ำเป็นถ้ำวิบัติ เพราะบางครั้งมีพระไปอยู่และทำเสียศีล ด้วยการฆ่าสัตว์หรือไปทำสังฆาทิเสส เรียกว่า ถ้ำวิบัติ ถ้ำนั้นเราไม่ควรไปอยู่และไม่ควรไป หรือถิ่นนั้นมีสัตว์ร้าย มีเจ้าที่เจ้าทางรุกขเทวดาอารักขา เมื่อไปถึงก็ต้องหยุดเสียก่อน หยุดยืนตั้งเจตนาจิต ข้าพเจ้าจะเข้าไปสู่ที่นี่ ไปเพื่อเป็นมิตรสหายเป็นเพื่อน เพื่อปลดเปลื้องช่วยเหลือให้หมดความทุกข์ ไม่ใช่จะเข้าไปเป็นศัตรูหมู่ร้ายกัน ให้ตั้งจิตอย่างนั้น ถ้ามีสัตว์มีอะไรอยู่ก็ขอให้อยู่ตามสบาย ไม่ต้องสงสัยแคลงใจ ข้าพเจ้ามาเพื่อทำความเพียร ทำความดี ถ้าจะอยู่ด้วยกันก็อยู่ตามอัธยาศัยตามสบาย ตั้งจิตเจตนาอย่างนี้เสียก่อนจึงค่อยเข้าไปด้วยความตั้งใจมีสติ

ถ้ามีสัตว์ร้ายเช่น ช้าง เสือ ที่เป็นอันตราย ท่านให้งดฉันเนื้อสัตว์เสียก่อน เพราะเนื้อเมื่อฉันแล้วมีกลิ่น สัตว์ร้ายได้กลิ่นจะมาทำร้ายเราได้ จึงต้องงดฉันเนื้อซึ่งเป็นวิธีป้องกันตัว เมื่อออกธุดงค์จะเหมือนกับออกสู่สนามรบ เรื่องศีลสำคัญมากต้องพยายามรักษาทุกลมหายใจเข้าออก

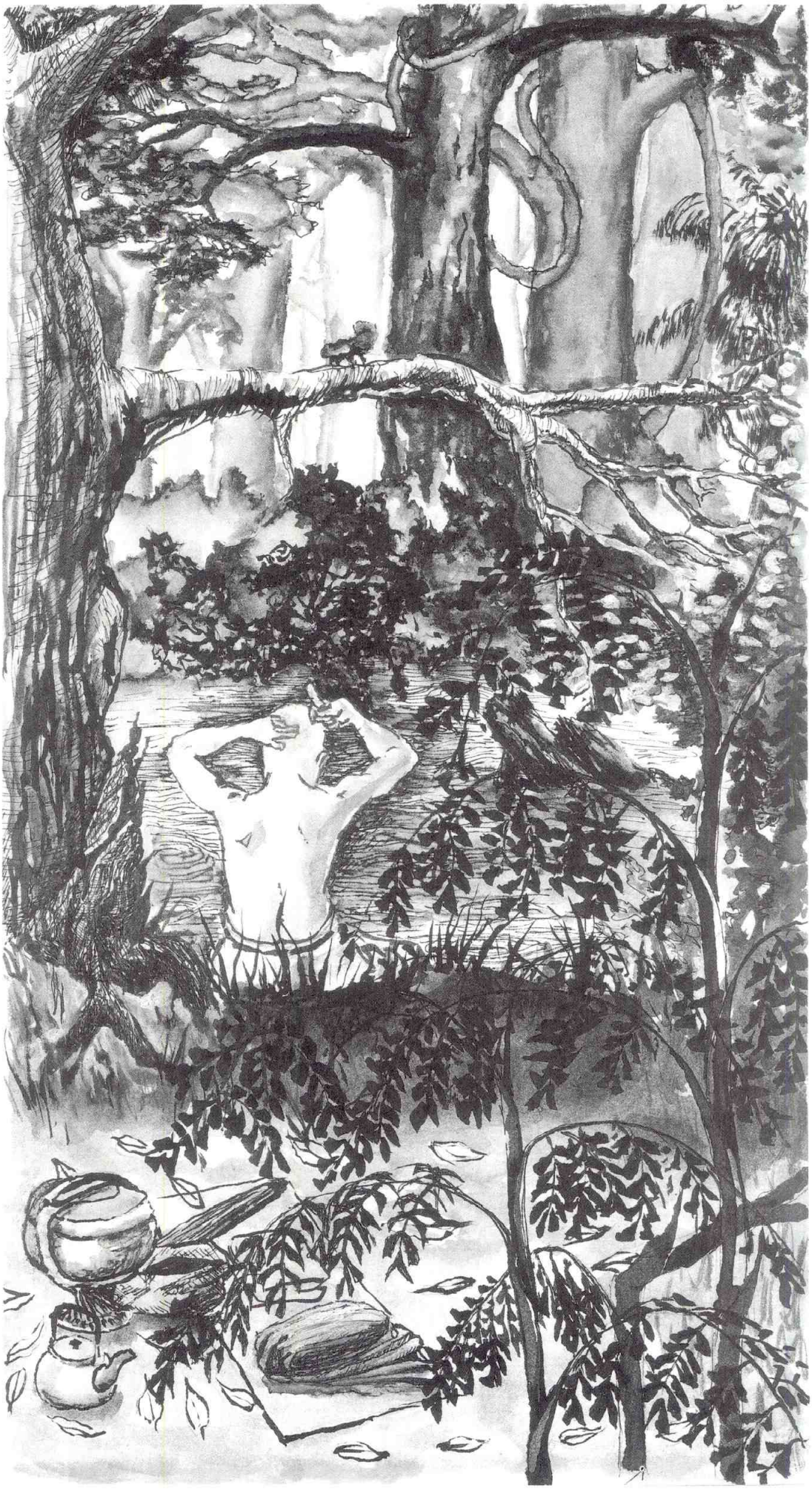

ทุกก้าวเท้าเดิน ถ้าไปทำผิดศีลก็จะมีอันเป็นไปต่าง ๆ บางครั้งก็ปวดท้องเจ็บท้อง บางครั้งก็นอนเพ้อละเมอฝันร้าย บางทีก็มีสัตว์มีสิ่งอื่นมาเบียดเบียน ต้องพิจารณาดูศีล

ถ้ามีสัตว์จะมาทำร้ายเช่น ควาย ธรรมดาวัวควาย ถ้าจะชนมันก็จะก้มหัวลง แต่ลงได้ไม่มาก ถ้าหนีไม่พ้นเราก็หลบลงตรงที่ต่ำ ๆ หรือกางกลดออก ถ้ามันตกใจจะหนี ถ้ามีร่องให้ลงไป มันจะขวิดไม่ถูก ส่วนวัวเวลาจะชนมันจะหลับตา ถ้ากำลังจิตเราหนักแน่น เมื่อมันวิ่งเข้ามาเราก็หลบฉากมันนิดเดียว แต่ว่าอาจจะไม่ทันก็ได้ ขึ้นอยู่ที่กำลังใจและความไวของเรา เวลาใช้ไฟฉายอย่าฉายตรงทางเราเดิน ต้องฉายให้เหออกไปข้าง ๆ ถ้ามีคนร้ายใช้ปืนยิงมาจะต้องยิงไปที่แสงไฟฉาย เราจะพ้นอันตรายได้ ท่านแนะนำทุกอย่าง

ถ้าไปพักป่าช้าท่านก็ให้อยู่ไกล ๆ กัน แต่ถึงเวลากลางคืนถ้าไปกับท่าน ท่านจะกระแอมให้กำลังใจ ท่านย้ำเสมอว่าการทำความเพียรไม่ต้องสงสัยว่าจะไม่ถูก มันถูกแล้วดีแล้ว ถ้าไม่ดีพระพุทธเจ้าท่านคงไม่ทิ้งลูกทิ้งเมียไปปฏิบัติหรอก เพราะฉะนั้นไม่ต้องกลัวตาย ไม่ต้องกลัวขาขาดง่อยเปลี้ยทั้งนั้น

ก่อนไปธุดงค์ที่ภูลังกา ตอนแรกต้องไปฝึกกับท่าน ท่านสอนให้ระมัดระวัง อย่าไปติดผู้คน สำคัญที่สุดอย่าให้ผิดศีล จะมีอันเป็นไปต่าง ๆ อย่าไปพักในที่หวงห้าม ให้สังเกตร่มเงา ดูข้างบนมีกิ่งไม้แห้งมันจะตกลงมา กลางวันก็ให้สังเกตตอไม้ การพูดจาก็ให้รู้ระดับจิตใจญาติโยม อย่าไปขัดแย้งแข็งกร้าว จะเข้าป่าไหนก็ให้หยุดก่อนเข้าเขต ให้ตั้งจิตเมตตาก่อน ว่าจะเข้าไปเป็นมิตรไปเป็นเพื่อน จะเข้าถ้ำอย่าฉันเนื้อ พวกช้างจะได้กลิ่นตัวเรา บางถ้ำเป็นถ้ำวิบัติ มีพระเป็นสังฆาทิเสส ปาราชิก อย่าไปพัก ไปแล้วไม่ต้องไปเที่ยวดูข้างนอก ให้ดูข้างใน ไม่ต้องไปหาครูบาอาจารย์มาก ให้ไปตามป่าช้า ให้ทำวัตรสวดมนต์กราบอยู่ที่นั่น ให้ระวังสังวร และอย่าอยู่ที่ไหนนาน จะไปติดญาติโยม อย่างมากไม่ควรเกิน ๑๕ วัน

อีกเรื่องที่ท่านให้ระวัง คือเรื่องคนมาขอหวย ให้บอกเขาว่าไม่รู้ แต่จะให้ของดีกว่านั้น คือให้ข้อวัตรปฏิบัติ ถ้าเขารบเร้าหลีกเลี่ยงไม่ได้ ก็ให้ข้อวัตร ศีลห้า ศีลแปด แล้วแต่เขาจะแปลเอาเอง ให้ดูนิสัยคน อาจเป็นอันตราย แต่บางบ้านเขาฉลาด เพราะเคยรับพระกรรมฐานมาก่อน เขาจะมาอุปัฏฐาก กลางคืนก็พาลูกหลานมาสมาทานศีล วันพระก็มาถือศีลแปด

สิ่งที่ท่านเตือนและแนะนำให้อดทน ก็คือเรื่องความขัดแย้ง ถ้าไปเกินเดือนหรือ ๒ เดือนไป ๕ องค์ มักจะเหลือเพียงสาม หรือสอง หรือหนึ่ง เพราะต่างคนต่างเหนื่อย สิ่งแวดล้อมก็ทารุณ บางทีก็ขัดกันเรื่องเส้นทางเรื่องสถานที่พัก บางองค์ก็นิสัยขี้ลืม ไปพักที่ไหนลืมของไว้ที่นั่นต้องกลับไปเอา มีปัญหามาก โดยเฉพาะปัจจัยสี่ขาดแคลน ไปธุดงค์ต้องใช้ความอดทนและอดกลั้นมาก

ถ้ามีคนมาถามเราเรื่องเกี่ยวกับฌาน โสดาบัน ก็บอกว่า ไม่ได้ปฏิบัติทางนั้น ไม่สนใจ การปฏิบัติท่านให้ลดลงไปว่ามันละความโลภ ความโกรธ ความหลงได้ไหม มันไม่ยึดมั่นในวัตถุสิ่งของไหม คนด่ายังโกรธไหม ส่วนฌานขั้นไหน ๆ ครูบาอาจารย์ไม่ได้สอน ท่านสอนให้ตามดูจิตของตน จะพ้นจากบ่วงของมาร”

ยาดองยาดี

พระธุดงค์มักชอบหาที่วิเวกห่างไกลจากความเจริญ เพื่อบำเพ็ญสมณะธรรม แต่ที่สงบสงัดจากความวุ่นวายของโลก ย่อมสงบสงัดจากสิ่งอำนวยความสะดวกสบายเช่นกัน ที่สำคัญอาจจะอยู่ไกลหลายกิโลเมตรจากโรงพยาบาล ฉะนั้นพระธุดงค์ต้องเรียนรู้เรื่องยาสมุนไพร รู้จักใช้สิ่งที่ธรรมชาติให้แก่โลกเพื่อบำบัดอาพาธ และในเรื่องนี้หลวงพ่อได้สั่งสมความรู้ที่ลึกซึ้งเอาไว้เหมือนกัน พระอาจารย์ดิลก เคยเขียนบทความเรื่อง ยาดียาดองของพระธุดงค์ โดยมีข้อความตอนหนึ่งว่า

"อันที่จริงยาที่นักปฏิบัตินิยมทำกันก็คือยาดองน้ำมูตรเน่า บางทีดองใส่ไหเป็นปีจนหนอนขึ้นก็มี แล้วกรองเอาน้ำมาต้มกับขิงใส่เกลือ พอฉันคล่องใช้แทนยาระบาย การทำน้ำยาดองมูตรเน่าต้องพิจารณาปัสสาวะ ถ้ามีกลิ่นมากยาดองก็จะมีกลิ่นด้วย ถ้าดองแบบไม่ใส่เครื่อง ๗ - ๘ เดือน จึงใช้ได้ แต่ถ้าใส่ขิง ข่า ตะไคร้ ใบมะกรูด ก็ประมาณ ๓ เดือน ส่วนที่จะทำอย่างไรแล้วแต่ความชอบ บางทีก็น้ำปัสสาวะสองส่วน น้ำสุกหนึ่งส่วน บางทีก็กลับกัน ผู้เขียนมีประสบการณ์ว่าฉันยาดองน้ำมูตรเน่าทุกเจ็ดวันจะระบายท้องดี ฉันทุกวันไม่ดีจะติดยา เมื่อหยุดฉันจะไม่ถ่าย สมัยโบราณใช้ยานี้เป็นยาระบาย บางทีเครื่องที่ใช้ดองก็ไม่ทิ้ง ภายหลัง ๓ เดือน เอามาตากและบดสำหรับติดตัวไปยามออกธุดงค์ ชงน้ำรับประทาน

หลวงพ่อเคยบอกกับหมู่สงฆ์ว่า ก่อนหน้าออกธุดงค์ท่านจะใช้ใบส้มลม ตำละเอียดปนกับเกลืออัดใส่กระบอกไม้ไผ่จนแน่น แล้วเอาไปหลาม คือปิ้งไฟให้แห้ง นำมาผ่าออกจะได้ยาเป็นแท่ง เวลาฉันก็ขูดออก ไปไหนมาไหนไม่มีน้ำปานะก็นำสิ่งนี้แหละมาฉันแทนน้ำปานะ ส่วนมาเลเรียก็ใช้ใบสะเดากับบอระเพ็ด ฉันวันละคืบ ถ้าป่วยหนักต้องตำคั้นเอาน้ำฉัน บางคนนิยมเอาบอระเพ็ดหั่นเป็นแว่นเฉลียงบาง ๆ คั่วใส่เกลือ หอมเหมือนกาแฟ ส่วนประกอบยาแก้ต่าง ๆ โดยเฉพาะยากันงูกัดก็มี ท่านบอกว่าได้ตำรามาจากน้องชายหลวงพ่อชื่อ ผู้ใหญ่ลา มีกล่อมก้อยลอดขอน ตุ่มกาแดงหัวป่อขี้ไก่และดีงูเหลือม มียาแก้งูกัดอีกขนานหนึ่งที่พระธุดงค์เคยใช้ได้ผลมาแล้ว ในพระวินัยกล่าวว่าในกรณีถูกงูกัดอนุญาตให้ตัดไม้จุดไฟได้(เผาไม้ให้เป็นขี้เถ้า) ให้เอาน้ำมูตรรวมกับอุจจาระและขี้เถ้าจากไม้ที่เผา กวนให้เข้ากัน แล้วให้คนถูกงูกัดกิน จะทำให้อาเจียนออกมาอย่างแรง และทำลายพิษของงูได้ (เรียกว่า ยามหาวิกัฏ ๔)

ผู้พันคนหนึ่งได้ยินหลวงพ่อเทศน์เรื่องนี้บ่อยจนจำได้แม่นยำ วันหนึ่ง คุมทหารเดินลาดตระเวนอยู่ในป่า พลทหารคนหนึ่งถูกงูกัด ผู้พันนึกถึงคำของหลวงพ่อ จึงบอกให้พลทหารที่ปวดอุจจาระและปัสสาวะไปถ่ายเอามา คนให้เข้ากันจับกรอกลงในปากพลทหารที่ถูกงูกัด ตอนนั้นขากรรไกรแข็งแล้ว ปรากฏว่าตัวเย็นและอาเจียนออกมา รอดตายได้เหมือนกัน"

ระเบียบในการออกธุดงค์

กติกาสงฆ์ของวัดหนองป่าพงกำหนดไว้ว่า พระที่จะไปธุดงค์ตามลำพังหรือเป็นหัวหน้า ต้องมีอายุพรรษาอย่างน้อย ๕ พรรษา แต่อันนี้ก็มิใช่กฎตายตัว เพราะแท้ที่จริงหลวงพ่อให้ความสำคัญ

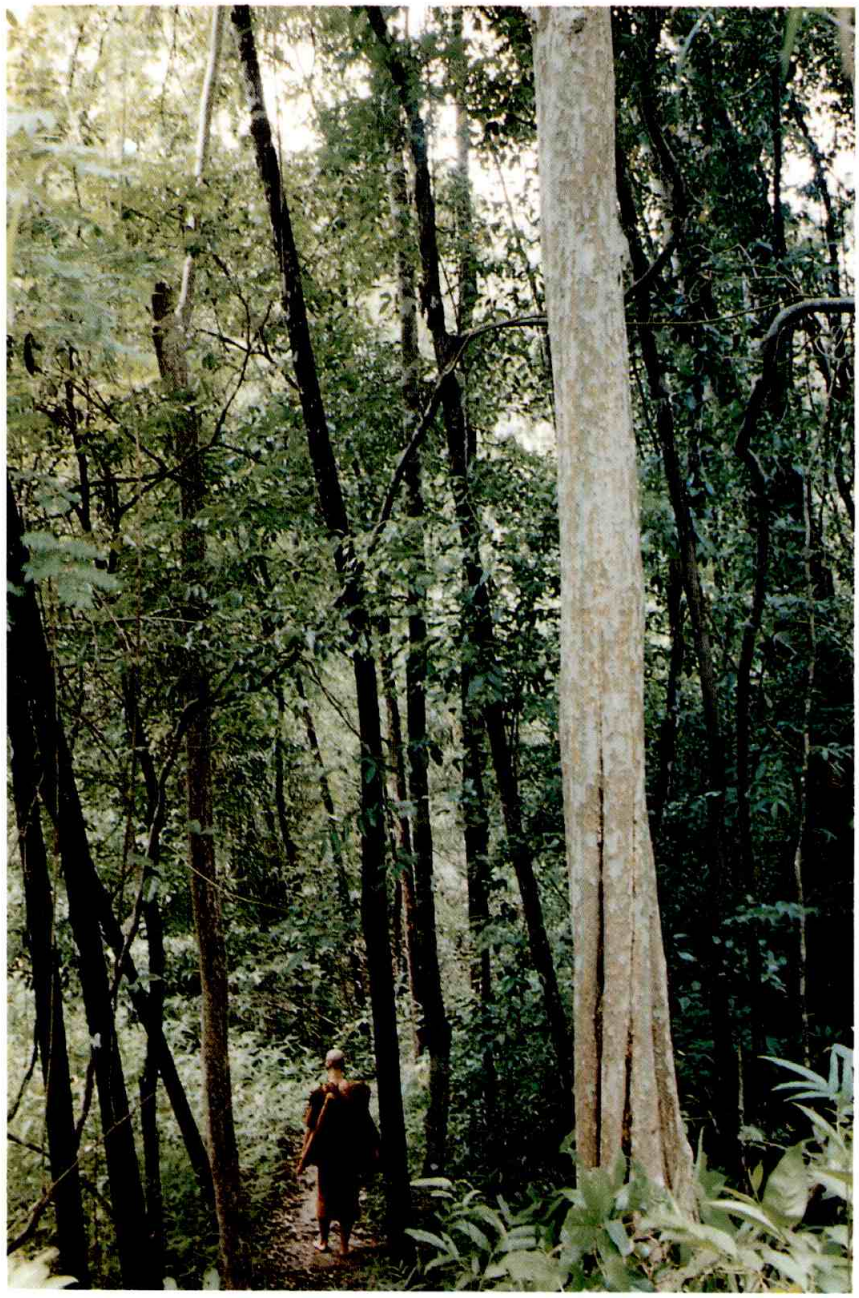

"ได้ความวิเวกวังเวงเป็นกายวิเวก
เมื่อกายวิเวกเป็นเหตุให้จิตวิเวก
พลอยให้จิตสงบระงับไปด้วย"

แก่คุณธรรมมากกว่าอายุพรรษา โดยเฉพาะความละอายและความเกรงกลัวต่อบาป ดังนั้น หลวงพ่อมักพิจารณาอนุญาตให้พระออกธุดงค์เป็นราย ๆ ไป เช่นพระบางรูปแม้บวชหลายพรรษาแล้วจิตใจยังไม่เข้มแข็งพอ ท่านก็ไม่อนุญาต บางครั้งผู้ขอมีจิตใจฟุ้งซ่านอยากเที่ยวหรือเบื่อหน่ายการอยู่กับที่ หลวงพ่อก็ฝืนกิเลสลูกศิษย์ โดยการปฏิเสธ แต่ถ้าเห็นว่าการออกธุดงค์จะเป็นประโยชน์แก่การประพฤติปฏิบัติของพระรูปใด ท่านอาจจะชวนพระรูปนั้นเอง อย่างนี้เป็นต้น ที่แน่นอนก็คือ ใครแสดงความอยาก ใจร้อนจะไปเร็ว ๆ จะต้องรอนานจึงจะได้รับอนุญาต

สิ่งที่หลวงพ่อกำชับเตือนลูกศิษย์ทุกรูปที่ออกธุดงค์ก็คือ ไม่ให้ลืมจุดมุ่งหมายในการไปธุดงค์ คือไปเพื่อขัดเกลากิเลส อย่าสักแต่ว่าเที่ยวไปโดยไร้จุดมุ่งหมายแบบทะลุดง แต่ไปอย่างมีศักดิ์ศรีของสมณะผู้สงบระงับ เพื่อเป็นการประกาศพรหมจรรย์แก่ชาวโลก

โอวาท – การออกธุดงค์

ธุดงค์ นี้เป็นข้อวัตรของพระอริยบุคคล หรือผู้กำลังปฏิบัติเพื่อจะเป็นพระอริยเจ้า เพื่อเป็นพระอริยบุคคล ท่านเรียกว่า *ธุตงฺคะ* เป็นข้อวัตรปฏิบัติอันบุคคลทำได้โดยยาก ท่านเรียกว่าธุดงค์ คือ มันขัดเกลากิเลสของนักปฏิบัติ

ถ้าท่านอยากจะไปธุดงค์ คือไปหาสิ่งที่เป็นประโยชน์ ไปเพื่อประโยชน์ เพื่อข้อปฏิบัติอันเคร่งครัด พระผู้ตั้งใจไปธุดงค์แบบถูกต้องจะต้องเป็นพระที่เก่งพอสมควร โดยเฉพาะอย่างยิ่งเราจะเดินไปคนเดียวนี้ ยิ่งเป็นของลำบากยิ่งเป็นของสำคัญ ท่านจะต้องเป็นผู้ระมัดระวัง รู้รอบเป็นผู้ที่รู้พระวินัยและข้อปฏิบัติพอสมควร

ความรู้ที่เป็นกรณีพิเศษ ซึ่งเราจะพบในเมื่อเราจะเดินทางไปนั้นหลายอย่างหลายประการแต่ละท่านจะเป็นผู้มีปัญญาแล้ว ท่านจะเป็นคนฉลาด เพราะว่าการเดินธุดงค์คือเดินออกจากบ้าน เดินออกจากกุฏิวิหาร เดินออกจากที่อยู่อันสบาย ๆ เดินออกจากที่นั่งที่นอนอันสบาย ๆ

ฉะนั้นการเดินธุดงค์นี้ จึงเป็นของสำคัญมาก ที่เดินธุดงค์นี้ก็ไม่ใช่ว่า การเดินนั่นมันเป็นธุดงค์ การไปนั้นมันเป็นธุดงค์ ตัวธุดงค์จริง ๆ นั้น คือข้อปฏิบัติ ไม่ใช่การเดินเข้าไปในป่านั้นเป็นธุดงค์ ธุดงค์นั้น คือการปฏิบัติ ไปประกาศพรหมจรรย์ไม่ใช่ว่าไปประกาศพระศาสนา เพราะว่าการประกาศพระศาสนานั้นต้องบรรยาย ต้องประกาศ ต้องแสดงธรรมกับประชาชนทั่ว ๆ ไป

ที่พระพุทธเจ้าท่านสรรเสริญให้ไปธุดงค์นี้คือ ไปประกาศพรหมจรรย์ พรหมจรรย์นั้นคือข้อ – ปฏิบัติอันละเอียดมาก ไม่ใช่การพูดการเรียนเฉย ๆ คือไปประกาศความจริง เรียกว่า พรหมจรรย์

พรหมจรรย์ที่มันจะเศร้าหมองด่างพร้อยได้ เช่น ผมยกตัวอย่างว่า เราได้ยินเสียงร้องเพลงก็ดี ร้องไห้ก็ดี แล้วเรามีความยินดีปลื้มใจชื่นใจในเสียงนั้น อันนี้ก็พรหมจรรย์เศร้าหมองแล้ว หรือว่าเราระลึกถึงกาลเก่า เช่น เมื่อเราเป็นหนุ่ม ได้ไปพูดหยิกหยอก คิดชื่นกันกับผู้หญิงในกาลก่อนเมื่อเราเป็นฆราวาสอยู่นั้น เมื่อระลึกขึ้นได้แล้วละก็ยินดี ร่าเริง เพลินใจ สิ่งทั้งหลายเหล่านั้น อันนี้พรหมจรรย์เราเศร้าหมองแล้ว พรหมจรรย์เราด่างพร้อยแล้ว อย่างนี้เป็นต้น เรียกว่าพรหมจรรย์คือปฏิบัติจิตภายในอันนี้ แสดงถึงข้อปฏิบัติ

ดังนั้นเมื่อท่านไปนี้ ท่านจะต้องพยายามไปประกาศพรหมจรรย์และพระศาสนาพร้อมกันให้คนเข้าใจ การพูด การเรียน การกระทำอันนี้เรียกว่า การประกาศพระศาสนา ประกาศธรรมะ

ส่วนจิตใจของท่านซึ่งเป็นภายใน อันนั้นเรียกว่า พรหมจรรย์ ที่เป็นส่วนลึก ส่วนลึกยังไงเช่นว่า มันยังมีความยินดีในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรสอยู่ อันนั้นเรียกว่า พรหมจรรย์ยังไม่สำเร็จ พรหมจรรย์ยังไม่จบ ยังมีพรหมจรรย์ อันนี้ยังไม่บริสุทธิ์ยังไม่พ้นทุกข์ อันนี้เป็นส่วนลึกของสมณะปฏิบัติ

ดังนั้นการไปธุดงค์นี้ เรียกว่าเราเดินไป เข้าไปในป่าเพื่อให้เห็นวิเวกทางกาย ไปพบป่าช้า ไปพบหุบเขา ไปพบป่าชัฏ เราก็แวะเข้าไปทำความเพียร หรืออาศัยอยู่ที่นั่น ได้ความวิเวก

วังเวงที่พระพุทธเจ้าท่านสรรเสริญว่า กายวิเวก สงัดจากรูป เสียง กลิ่น รส สงัดทางกาย เป็นกายวิเวก คือไปอยู่ในที่ห่างเสียง รูป กลิ่น รส ทั้งหลายเหล่านี้ ท่านเรียกว่าเอากายไปวิเวก หาวิเวกทางกาย

เมื่อวิเวกทางกายมันก็เป็นเหตุให้สงบ สงบเพราะเราไกลจากรูป จากเสียง จากกลิ่น จากรส ทั้งหมดนี้เป็นเหตุให้จิตเราสงบขึ้น เพราะไปอยู่ที่กายวิเวก เพราะตาไม่ได้เห็นรูป หูไม่ได้ยินเสียง ไม่อยู่ในที่พลุกพล่านทั้งหลาย จิตก็สงบ

ความสงบนี้เป็นความสงบที่ไม่เด็ดขาด เป็นความสงบเพราะเราอยู่ห่างจากอารมณ์ ไกลอารมณ์เท่านั้นก็สงบ อันนี้มันก็ยังเป็นผลอันหนึ่งซึ่งเป็นเหตุให้จิตวิเวก พลอยให้จิตสงบระงับไปด้วย เพราะเราอยู่ในที่วิเวก กายวิเวกจิตก็วิเวก

เมื่อจิตวิเวก คือจิตปราศจากอารมณ์ ปราศจากความฟุ้งซ่าน อันนี้เป็นจิตวิเวก เมื่อจิตได้รับความวิเวกเช่นนั้น สติสัมปชัญญะที่เป็นองครักษ์นั้นก็พร้อมอยู่ในที่อันนั้น มีสติสัมปชัญญะ เมื่อตาเห็นรูปมันก็รู้สึก หูฟังเสียงมันก็จะมีความรู้สึก ทั้งหลายเหล่านี้แหละ แต่ว่าความรู้สึกอันนั้น เป็นความรู้สึกเฉย ๆ เมื่อมีความรู้สึกขึ้นมาแล้ว มันจะเกิดขณะจิตอันหนึ่งขึ้นมาอีกว่า รูปนี้มันสวยเราชอบ เสียงนี้มันไพเราะเราชอบ รูปนี้มันไม่สวยเราไม่ชอบ เช่นนี้ จะมีความรู้สึกเช่นนี้เฉพาะกำลังของสติสัมปชัญญะ สติสัมปชัญญะนี้เป็นเหตุร้องเรียกถึงปัญญาเข้ามาช่วย เมื่อปัญญาเข้ามาช่วยในสติสัมปชัญญะอันนั้น สติสัมปชัญญะอันนั้นจะสมบูรณ์บริบูรณ์ขึ้น ลำพังสติสัมปชัญญะก็เป็นเพียงแต่ว่า สติความระลึกได้ สัมปชัญญะความรู้ตัวเฉย ๆ รู้มีความอุปาทานมั่นหมายในอารมณ์ทั้งหลายเหล่านั้น ทีนี้เมื่อปัญญาเกิดขึ้นมาในที่มีสติสัมปชัญญะอันนั้น จะมาช่วยให้สตินั้นสมบูรณ์บริบูรณ์ เช่นว่า สุขเวทนามันเกิดขึ้น ทุกขเวทนามันเกิดขึ้น เมื่อปัญญาได้พิจารณาขึ้นแล้ว มันก็จะได้เห็นเวทนานั้นในเวทนา จะเห็นเวทนาในเวทนา เห็นสุขเวทนาในเวทนา เห็นทุกขเวทนาในเวทนา ก็คือเห็นเวทนาในเวทนานั้น ถ้าไม่เห็นเวทนาในเวทนานั้น เมื่อมีเวทนาเป็นความสุขมันก็ชอบใจ ถ้ามีเวทนาเป็นความทุกข์มันก็ไม่ชอบใจ อันนี้เรียกว่ามีสติล้วน ๆ สัมปชัญญะล้วน ๆ มันจะเกิดผลอย่างนี้

ถ้ามีปัญญามาช่วย มันจะเห็นเวทนาในเวทนา เห็นกายในกาย เห็นเวทนาในเวทนา เป็นต้น นี่ยกตัวอย่างง่าย ๆ เมื่อเห็นเวทนาในเวทนาแล้ว มันก็จะรู้สึกว่าเวทนานี้ก็ไม่ใช่เรา เรานี้ก็ไม่ใช่เวทนา เวทนานี้ก็ไม่ใช่เรา สุขนี้ก็ไม่ใช่เรา เรานี้ก็ไม่ใช่สุข สุขนั้นก็ไม่ใช่ของเรา เราก็จะไม่เป็นเจ้าของความสุข ถ้าปัญญามันเกิดขึ้นเช่นนี้ ก็เรียกว่า เราเห็นกายในกาย เห็นเวทนาในเวทนา เห็นธรรมในธรรม เห็นจิตในจิต โดยถูกต้อง เมื่อเห็นเช่นนี้มันก็ปล่อยวาง เมื่อเห็นเวทนาเกิดขึ้นมันก็เห็นสักแต่ว่าเวทนาเท่านั้น สุขเวทนาก็เห็นสักแต่ว่าสุขเท่านั้น ทุกขเวทนาก็เห็นสักแต่ว่าทุกข์เท่านั้น มันไม่ใช่ว่าเราสุข มันไม่ใช่ว่าเราทุกข์ ตัวสุขทุกข์อันนั้นไม่มีเจ้าของ ตัวเราก็ไม่ยืนยันว่าเราเป็นเจ้าของความสุข ตัวเราก็ไม่ยืนยันว่าตัวเรานี้เป็นเจ้าของความทุกข์ ตกลงก็เห็นว่าสุขมีอยู่ ทุกข์ก็มีอยู่ แต่เจ้าของความสุขและความทุกข์นั่นไม่มีใครไปรับรองเป็นเจ้าของ

ถ้าปัญญาเกิดเช่นนี้ขึ้นมาในที่นั้น มันก็เกิดการถอนอุปาทาน การถอนอุปธิทั้งหลายออกจาก

จิตของเราได้โดยสมบูรณ์นั้นท่านเรียกว่า ความสงบครั้งที่สอง คือปัญญารู้รอบอันนั้นจะมีเวทนาไม่มีเวทนา จะเห็นรูปหรือไม่มีรูป จะได้ยินเสียงหรือไม่ได้ยินเสียงก็ตาม ผู้รู้อันนั้น จิตอันนั้นก็ยืนตัวอยู่เสมอ จะไม่ตื่นเต้น จะไม่เดือดร้อน จะไม่ตื่นเต้นในสิ่งทั้งหลายที่มันเกิดมาในเวลานั้น

เมื่อจิตผู้รู้เห็นแล้ว จิตมันก็ไม่ตื่นเต้น ไม่สงสัย เมื่อจิตไม่ตื่นเต้น ก็เป็นจิตที่มีกำลัง มีพลังมาก เมื่อมีพลังมากแล้วจิตนั้นก็ไม่สงสัย เมื่อจิตไม่สงสัยแล้ว เป็นจิตที่ถอนอุปธิออกมาแล้ว คือความยึดมั่นถือมั่นเหมือนกับบุรุษที่ถอนลูกศรออกจากหัวใจของเรา ลูกศรอันนั้นก็เหมือนกับสุขหรือทุกข์นั่นเอง มันเป็นลูกศรที่แทงหัวใจอยู่ตลอดเวลา ถ้าเราถอนอุปธิธรรมออกแล้ว ก็คือถอนลูกศรนั้นออกมาจากหัวใจของเรา เหมือนกันกับบุรุษที่ถอนถอดลูกศรออกแล้วก็สงบ ไม่เจ็บ ไม่ปวด ไม่วุ่นวาย ฉันนั้นก็เหมือนกัน

ในครั้งพระพุทธเจ้าของเรานั้นก็เคยปรากฏสาวกสององค์ พระปุณณมันตานีบุตรกับพระสารีบุตรซึ่งเป็นอาจารย์...อันนี้เท่าที่ผมจำได้นะ เพราะว่าจำมานานแล้วบางทีมันพลาดไปได้... พระปุณณมันตานีบุตรนั้นอยากจะไปธุดงค์ อยู่ในเสนาสนะก็อยู่มาพอสมควรแล้ว อยากจะเดินธุดงค์ อยากจะไปธุดงค์ในทิศต่าง ๆ เพื่อแสวงหาประโยชน์ในข้อปฏิบัติอันเป็นขอบเขตนี้ จึงไปกราบเรียนท่านอาจารย์คือพระสารีบุตร

พระสารีบุตรท่านก็สอนเรื่องการออกจากเสนาสนะที่สบาย ออกจากอาหารที่สบาย ออกจากที่นอนที่สบายทั้งหมด แล้วท่านก็ถามพระปุณณมันตานีบุตรว่า

“ท่านปุณณมันตานีบุตร ถ้าท่านไปธุดงค์องค์เดียวหรือหลายองค์ก็ตาม ถ้าหากว่ามีปริพาชก

หรือมีบุรุษ หรือมีทายกทายิกาทั้งหลายเขาจะเรียนถามท่านว่า ท่านปุณณมันตานีบุตรท่านรู้ไหมว่าพระอรหันต์ตายแล้วเป็นอะไร ถ้าเขาถามเช่นนี้ท่านจะตอบเขาว่าอย่างไร"

นี่เป็นคำถามของพระสารีบุตร สอบซ้อมลูกศิษย์ที่จะออกธุดงควัตร

พระปุณณมันตานีบุตรก็ประนมมือนมัสการแล้วว่า

"เกล้ากระผมก็จะตอบว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เกิดแล้วดับไป" เท่านี้

เมื่อพระสารีบุตรได้ฟังพระปุณณมันตานีบุตรกราบเรียนว่า จะตอบปัญหากับคนที่ถามปัญหาเช่นนี้ ท่านก็เข้าใจว่า พระปุณณมันตานีบุตรเป็นผู้มีปัญญา เช่นถามว่า พระอรหันต์ตายแล้วเป็นอะไร พระปุณณมันตานีบุตรตอบตามความเข้าใจว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เกิดขึ้นแล้วดับไป พระสารีบุตรผู้เป็นอาจารย์ก็ภูมิใจว่า เอาตัวรอด มีกำลังที่จะพอเดินธุดงค์ไปได้

ดังนั้นการเดินธุดงค์นี้มีอุปสรรคบางครั้งบางคราว แต่เราก็อย่ากลัวซึ่งอุปสรรค อุปสรรคนั้นแหละทำให้เราเกิดปัญญา อุปสรรคนั้นแหละเป็นหลักฐานที่ให้เราศึกษา รู้ความตามเป็นจริง เมื่อเรารู้ตามเป็นจริง อุปสรรคนั้นก็หายไป ถ้าเราไม่รู้ตามความเป็นจริงแล้วมันก็มีอุปสรรคทั่วไป

ฉะนั้นเมื่อท่านธุดงค์ไปองค์เดียว ก็ให้ท่านน้อมคุณพระพุทธเจ้า น้อมคุณพระธรรม น้อมถึงคุณพระสงฆ์ไว้ในใจของท่าน ให้จิตของท่านเป็นพระพุทธ ให้จิตของท่านเป็นพระธรรม ให้จิตของท่านเป็นพระสงฆ์ น้อมคุณทั้งสามอย่างนี้พร้อมไว้ในใจของท่าน ท่านจะเป็นผู้มีกำลัง ท่านจะเป็นผู้มีสติ ท่านจะเป็นผู้มีความรู้รอบตัวของท่าน ท่านจะได้แก้ปัญหาทุก ๆ อย่างที่ท่านผ่านไปในชนบทต่าง ๆ นั้นได้ เพราะว่าท่านมีพระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่ง เพราะท่านมีพระธรรมเจ้าเป็นที่พึ่ง เพราะท่านมีพระสงฆ์เป็นที่พึ่ง หลักสามประการนี้ให้มีอยู่ในใจของท่าน เมื่อสิ่งทั้งสามนี้สถิตเสถียรอยู่ในใจของท่าน จิตใจของท่านจะมีอานุภาพ จิตใจของท่านจะเบิกบาน จิตใจของท่านจะผ่องใส จิตใจของท่านจะมีปัญญาเกิดขึ้นมาโดยสมบูรณ์

เมื่อท่านเดินธุดงค์ จะได้พบสิ่งที่ไม่เคยพบ จะเห็นในสิ่งที่ไม่เคยเห็น จะได้รู้สิ่งที่ไม่เคยได้รู้มา ถ้าท่านมีหลักดี เป็นผู้มีปัญญาแล้ว การที่ท่านเดินไปนั้นก็ล้วนแต่เกิดประโยชน์ทั้งนั้น ล้วนแต่จะเกิดประโยชน์ตนด้วย ล้วนเป็นประโยชน์แก่บุคคลอื่นด้วย เมื่อท่านมีการสังวรสำรวมด้วยดีแล้ว เหมือนพระอัสสชิที่ท่านผู้ประพฤติปฏิบัติเรียบร้อยดี ในเวลาหนึ่งท่านเดินเที่ยวภิกขาจารดูเหมือนอยู่ในเมืองกรุงราชคฤห์นคร พระอัสสชินั้นท่านเป็นผู้สมบูรณ์บริบูรณ์ในธรรมะพอสมควร เมื่อท่านเดินท่องเที่ยวภิกขาจารในสถานที่นั้น ท่านก็สังวรสำรวมเป็นอย่างดี ในเวลานั้นท่านพระสารีบุตรเมื่อยังเป็นฆราวาสอยู่ มองเห็นหรือไปพบเข้าในที่นั้น องค์พระสารีบุตรนี้ท่านมีปัญญามาก ท่านมองเห็นพระอัสสชิ ท่านก็มีความเลื่อมใส การที่เลื่อมใสอันนั้นเพราะอะไร เพราะว่าดูกิริยามารยาทของพระอัสสชินั้นแปลกจากพระภิกษุองค์อื่น ๆ ลัทธิอื่น ๆ แม้ตลอดว่าสีผ้าที่ท่านห่มไปก็เป็นสีผ้าอันไม่ฉูดฉาด และการเดินไปด้วยความสงบระงับ เดินไม่ช้านักไม่เร็วนัก แต่มีความรู้สึกข้างหน้า ข้างหลัง ข้างซ้าย ข้างขวา อยู่ตลอดเวลาด้วยมีสติสัมปชัญญะ

เมื่อเห็นเช่นนั้น พระสารีบุตรก็เกิดความเลื่อมใส ก็เดินไปในระยะหนึ่งได้โอกาสแล้วก็

เดินไปหาท่านอัสสชิผู้มีตาอันสังวรสำรวม กราบเรียนถามว่า "ท่านเป็นลูกศิษย์ของใคร อาจารย์ท่านสอนท่านอย่างไร"

พระอัสสชิตอบว่า "อาตมาภาพเป็นลูกศิษย์ของพระโคดม"

พระสารีบุตรก็เรียนถามต่อไปอีกว่า "พระโคดมนั้นท่านสอนท่านอย่างไร ขอท่านจงแสดงธรรมให้โยมฟังพอสมควร"

พระอัสสชิผู้ที่มีความมักน้อยสันโดษนั้น ก็ตอบพระสารีบุตรว่า "อาตมาภาพ..ยังเป็นผู้บวชใหม่ มีความรู้ในคำสอนของพระโคดมน้อย" แต่พระสารีบุตรได้ขอให้ท่านแสดงธรรมโดยย่อสักเล็กน้อย

ในเวลานั้นพระอัสสชิเถรได้โอกาส ก็เลยพูดธรรมะหรือให้ธรรมะแก่พระสารีบุตรโดยย่อ ๆ ว่า "พระตถาคตสอนว่า *เย ธมฺมา เหตุปฺปภวา* ธรรมทั้งหลายเกิดเพราะเหตุ ดับเพราะเหตุ เมื่อผลจะเกิดเป็นยังไง ก็เพราะเหตุมันเกิดก่อน เมื่อธรรมทั้งหลายเหล่านั้นจะดับไป ก็เหตุนั้นดับไปก่อน ผลจึงดับไปทีหลัง"

พระสารีบุตรได้ยินเท่านั้นเองก็เลยเข้าใจว่า ในธรรมทั้งหลายเหล่านี้มันเกิดจากเหตุ เมื่อเหตุเกิด ผลเกิดเพราะเหตุ เมื่อเหตุดับไปผลก็ดับไปทีหลัง ท่านพระสารีบุตรได้โอกาสได้ยินธรรมะคำสองคำนี้ ซึ่งพิสดารกว้างขวาง ท่านเข้าใจในธรรม อันนี้ก็เป็นเหตุให้พระสารีบุตรนั้นเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาในกาลต่อมา จนกระทั่งได้เป็นสาวกเบื้องขวาช่วยประกาศพระศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเรา เป็นผู้เลิศองค์หนึ่ง

อันนี้ก็ได้ความว่าพระอัสสชิเถรนั้น ท่านได้ไปประกาศพรหมจรรย์ และท่านประกาศพระศาสนาไปพร้อม ๆ กัน ท่านรู้ถึงอาการภายนอก ท่านรู้จักอาการภายใน พรหมจรรย์ของท่านก็เสร็จ พรหมจรรย์ของท่านก็ไม่เศร้าหมอง อาการที่เปล่งวาจาที่เป็นธรรมะออกไปนั้น ก็เป็นการประกาศพระศาสนาไปในตัว ประการแรกท่านจะเป็นผู้สมบูรณ์ บริบูรณ์ บริสุทธิ์ ทางกายด้วย ทางวาจาด้วย ทางใจด้วย อันนี้เป็นเหตุ ในการประกาศพรหมจรรย์นั้น ก็คือ ประกาศความจริง การกระทำจริง การปฏิบัติจริง ให้รู้จักความจริง ไม่ใช่การไปโฆษณา การไปประกาศความจำ หรือไปโฆษณาความจำที่เราศึกษาเล่าเรียนมา ซึ่งไม่เกี่ยวกับพรหมจรรย์ บุคคลที่มีกิเลสหนา ปัญญาหยาบ เมื่อมาได้เล่าเรียนศึกษาเพื่อความจำ ก็เอาความจำนั้นไปประกาศ ไม่ใช่ความจริง ไม่ใช่ประกาศพรหมจรรย์ ประกาศความจำ การประกาศความจำความรู้ตามตำรา เป็นนักพูดในเวลานั้น มันไม่มีประโยชน์มาก หรือไม่มีประโยชน์เลยก็ได้

ฉะนั้นดูกันที่การกระทำให้ดี ดูกันที่ความประพฤติปฏิบัติให้ดี ให้เป็นไปตามพระธรรมวินัยขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเรา

ท่านได้เปรียบไว้ว่า อันความรู้ถ้าหากว่าตั้งอยู่ในใจของคนอันธพาลแล้ว มันก็เหมือนกันกับเอาอาวุธให้โจร เมื่อโจรได้อาวุธแล้ว มันจะปล้นก็ได้ มันจะทำอะไรก็ได้ทั้งนั้น เหมือนกันกับความรู้ที่บุคคลสามารถเอาไปประกาศเกือบทุกอย่าง แต่ว่าการประพฤติปฏิบัติไม่เป็นไปตาม

ธรรมะคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า มันเลยเป็นโมฆะ

อันนี้เรียกว่าประกาศความจำ มันจึงเลอะ ๆ เทอะ ๆ ไปหมดในเวลานี้ หรือถือกันว่าไปประกาศพระศาสนา ไม่ได้ไปประกาศพรหมจรรย์ หรือได้ความว่าไปประกาศความจำที่ศึกษาเล่าเรียนมาเท่านั้น ไม่ได้ประกาศความจริง ถ้าเราประกาศความจริงนั้นก็คือเราประกาศพรหมจรรย์ เช่นพระบรมครูของเราทรงส่งพระสาวกออกไปประกาศพรหมจรรย์ครั้งแรกนั้น ลองนึกย้อนหลังไปซิว่า ท่านเลือกเอาพระอย่างไรไป เอาพระชนิดไหนไป ศาสนาคำสอนของพระ - พุทธเจ้าจึงดำเนินมาตลอดทุกวันนี้ ที่จริงพระพุทธเจ้าท่านเอาสาวกที่เป็นพระแท้ ๆ เป็นพระที่ไม่ติดในสมบัติของตน เป็นพระที่ไม่ติดสมบัติของผู้อื่น เป็นพระที่ไม่ติดสมบัติของเทวดา..นี้ออกไปประกาศพรหมจรรย์ คือไปประกาศความจริง คือข้อปฏิบัติจริง พูดจริง ทำจริง เห็นจริง ซึ่งกล่าวว่าท่านทั้งหลายเหล่านี้ เป็นผู้รู้ซึ่งอริยสัจสี่คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ท่านทั้งหลายเหล่านี้ ที่มีความรู้อย่างนี้ที่พระพุทธเจ้าของเราส่งไปประกาศพรหมจรรย์ครั้งแรก มันก็เกิดประโยชน์มาตลอดทุกวันนี้ก็เพราะเป็นอย่างนี้

ท่านไม่ได้เอาพระที่เอาความจำไปประกาศ ท่านเอาพระที่เอาความจริง ที่รู้ยิ่งเห็นจริงในพระธรรมที่ได้รู้ได้เห็นไปประกาศพรหมจรรย์ การประกาศพระศาสนา การประกาศพรหมจรรย์ในที่ต่าง ๆ นั้น จึงได้เกิดประโยชน์มากมายไม่เหมือนทุกวันนี้

ที่ท่านจะเดินทางออกจากวัดหนองป่าพงวันนี้ ถ้าท่านเห็นพระสงฆ์ ท่านจะคิดอย่างไร และท่านรู้อย่างไร ให้ท่านปฏิบัติอย่างไรเสียก่อน ท่านจะเป็นผู้ไม่เก้อเขิน ในเมื่อบรรพชิตหรือบริษัททั้งหลายจะมาถามปัญหาของท่าน

พระพุทธเจ้าท่านสอนว่า หากว่าเรายังไม่รู้ภายในที่นั้น ยังไม่รู้ข้อประพฤติปฏิบัติในกลุ่มชนทั้งหลายเหล่านั้น เรายังไม่รู้ประเพณีในกลุ่มชนทั้งหลายเหล่านั้น อย่าไปถือตัวในที่นั้น อันนี้มีประโยชน์มาก ไม่ถือตัวอันนี้มันเป็นของสมมุติ

เท่าที่ผมได้อธิบายให้ท่านฟังมานี้ ท่านจะพบสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ไปตลอด ผมจึงว่าเป็นประโยชน์ ผมก็เคยเดินธุดงค์ไป ไปธุดงค์องค์เดียวแต่ว่ามันเปลี่ยวนะ ถ้าจะให้ดีมีเพื่อนสหธรรมิกไป ๒ องค์นั่นดี พอดี แต่ถ้าไป ๓ องค์ หรือ ๔ องค์นั้น มันจะมากไป ความยุ่งเหยิงวุ่นวายเกิดขึ้น แต่ไปองค์เดียวนี้ก็อาจจะเปลี่ยวไป แต่ว่าไม่เป็นอะไรถ้าเราถวายชีวิตต่อพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์แล้ว เพราะเราเกิดมาก็เกิดมาคนเดียว ตายก็ตายคนเดียวทำความดีก็ทำคนเดียว ทำความชั่วเราก็ทำคนเดียวเป็นเรื่องของเราทั้งนั้น

ฉะนั้น ผู้ประพฤติปฏิบัติกรรมฐานจึงเป็นผู้ต่อสู้ แก้ปัญหาตลอดกาลตลอดเวลา และประการหนึ่งถ้าท่านเป็นผู้มักน้อย ถ้าท่านเป็นผู้สันโดษ ให้ท่านมีความสำนึกในใจว่า ท่านจะต้องเอาชนะตัวท่านไว้ในใจเสมอ ไม่ต้องเอาชนะบุคคลอื่น ถ้าเราเอาชนะบุคคลอื่น เราก็แพ้ตัวของเรา ถ้าเราเอาชนะตัวเรา ก็ชนะคนอื่น ชนะโดยธรรมะ ชนะโดยการไม่ยึดมั่นถือมั่นเรียกว่าชนะ ในที่นี้ไม่ได้เรียกว่าชนะด้วยการมีทิฐิมานะอะไร แต่ชนะด้วยการปล่อยวาง ชนะ

ด้วยการหยุด อันนั้นให้เป็นอารมณ์ไว้ในใจของท่านเสมอไป

แต่ว่าการไปธุดงค์นี้มีเหตุหลายอย่าง ผมเคยได้อำลาครูบาอาจารย์ไปธุดงค์ ซึ่งครั้งแรกไปกราบท่าน ท่านก็สอนว่า การไปธุดงค์นี้ลำบาก แต่ก็ไม่เป็นอะไร มีสถานที่ให้พักก็ให้พิจารณาที่เราพักพอสมควร ต้นไม้ ป่าไม้ กิ่งไม้ ทั้งหลายเหล่านั้น หรือสถานที่อันใด ๆ ที่ประชาชนเขามีประเพณีถือเป็นของศักดิ์สิทธิ์ของเขา เขาไม่ให้พักที่นั่น ไม่ให้อาศัยอยู่ที่นั่น ท่านก็ต้องออกจากที่นั่นไปพักที่อื่น อันนี้สำคัญเพราะถ้าพักที่นั้น ถ้าขืนพักที่นั้นจะเป็นอันตราย เพราะปุถุชนยังมีกิเลสหนาอยู่นั้น ยังไม่รู้เรื่องอะไรมันจะทำกับเราอย่างไรก็ได้

อีกประการหนึ่งเมื่อท่านพัก ท่านอย่าไปติดที่พักนั้น คือหากไปอยู่แห่งหนึ่ง ไม่ควรเกิน ๓ คืน แล้วก็เคลื่อนที่ไป และประการที่สอง ถ้าท่านพักอยู่ที่นั้นอย่างกลางเพียง ๗ วัน แล้วเราก็ไปธุดงค์ อย่างมากที่สุดคืออย่างที่สามนั้น ให้ท่านพักอย่างมาก ๑๕ วัน แล้วก็ถอนกลดไปที่อื่นเรื่อย ๆ ไป

อันนี้ผมเคยได้รับคำสั่งสอนของครูบาอาจารย์ แต่ก็ยังไม่รู้ว่ามันมีเหตุอย่างไร มีผลอย่างไร เมื่อผมเดินไปแล้วจึงเกิดความรู้จัก ในการเดินธุดงค์เช่นนี้ อย่างมากท่านให้พักได้เพียง ๓ คืนแรก ครั้งแรกให้ท่านพักได้เพียง ๓ คืน ที่เราพัก ๓ คืนนี้ บางทีก็มีผู้คนประชาชนมายุ่งมาก ไม่ได้ความสงบ ท่านก็เคลื่อนที่ไปจากที่นั้นเสีย

และประการที่สามนั้น ถ้าไปพักในที่นั้นจะมีโยมเลื่อมใสถวายอาหารบิณฑบาต ทุกสิ่งทุกประการนั้น ท่านจะมีความสุขในที่นั้น ติดในที่นั้นอีก นี้อย่างหนึ่ง เป็นเหตุให้ท่านต้องเคลื่อนไป ถึงเราจะชอบใจในที่นั้นหรือไม่ชอบใจในที่นั้น ถ้าได้ ๓ คืนก็ให้เคลื่อนไปที่อื่น กลัวท่านจะติดคน กลัวท่านจะติดเสนาสนะ กลัวท่านจะติดอาหารการกิน กลัวท่านจะติดความสะดวกสบายในที่นั้นอีก นั่นเป็นเหตุออกจากที่นั้นไป ถ้าจะอยู่อีกอย่างกลางต้องไม่เกิน ๗ วัน มันจะเกิดอะไร มันก็ไม่เกิน ๗ วันเป็นอย่างกลาง มันจะชอบใจ จะสนุกสนานกับญาติกับโยมเท่าไรก็ตามเพราะเราเดินธุดงค์เพราะเราไปหาประโยชน์ ไม่ใช่ว่าเรามาไร้ประโยชน์เพื่อให้อยู่ดี กินดี อะไรทั้งหลายเหล่านั้นอย่างมาก ๗ วัน เพราะตัวเรานี้ ท่านจึงไม่ให้คุ้นเคยกับคนมาก จนเสียของรักของเรา อย่าไปยอมมัน

ประการที่สามนั้นอย่างมากที่สุด อย่าให้เกิน ๑๕ วัน ถ้าเกิน ๑๕ วันไปแล้ว มันยังอยู่ที่นั่นเดี๋ยวมันชอบญาติโยมที่นั้น เดี๋ยวมันชอบอาหารที่นั้น เดี๋ยวมันชอบที่อยู่อาศัยอันนั้น เพียงเพราะอันนี้เป็นเหตุให้เราอยู่ในที่นั้น ทั้ง ๓ ประการนี้ให้พิจารณา นี่ผมเคยผ่านมาแล้วเป็นความจริง อันนี้อันหนึ่งเป็นอุปสรรค ถ้าที่ไหนไม่ค่อยชอบใจอยากจะไปวันนี้ อยากจะไปเดี๋ยวนี้ ถ้าที่ไหนชอบใจอยากจะอยู่นาน ๆ ในที่นั้น อย่างนี้เรียกว่าเราปฏิบัติตามใจของเรา ปฏิบัติตามตัณหา ปฏิบัติตามความอยาก ไม่ใช่ว่าเราไปธุดงค์เพื่อขัดเกลากิเลสของเรา อันนี้เป็นเหตุ

ดังนั้นการไปธุดงค์นี้จึงเกิดประโยชน์มากกับบุคคลผู้มีปัญญา เป็นโทษมากกับคนที่ไม่มีปัญญา อันนี้ให้ท่านสำนึกไว้เสมอว่า พระอัสสชิพบพระสารีบุตร หลังจากท่านได้รับธรรมะคำสั่งสอนของ

พระอัสสชิแล้ว พระสารีบุตรมีความเคารพมาก เมื่อท่านจะหลับจะนอน ท่านก็ผินศีรษะไปในทิศที่พระอัสสชิอยู่ เพราะท่านระลึกถึงอุปการะของท่าน ทุกครั้งเมื่อท่านจะพักจะจำวัด ท่านก็ต้องผินศีรษะไปทางพระอัสสชิอยู่ ปฏิบัติด้วยความเคารพคารวะ

ทีนี้เมื่อเรามาเทียบเป็นปรมัตถธรรมแล้ว ก็คือท่านมีความระลึกอยู่ที่ใจของท่านเสมอ ซึ่งเป็นคำสอนของพระอัสสชิสอนว่า ธรรมทั้งหลายเกิดเพราะเหตุ เมื่อจะดับไปเพราะเหตุมันดับไปก่อน ผลก็ดับด้วย ธรรมะอันเป็นสัจธรรมอันนี้ ธรรมะอันเป็นความจริงอันนี้จะก้องอยู่ในใจของพระสารีบุตรตลอดเวลา คือหัวใจท่านเรียกว่าศีรษะ เมื่อท่านจะยืน จะเดิน จะนั่ง จะนอน จะขบจะฉัน ท่านมีจิตฝักใฝ่ รู้สึกอุปการะ และรู้จักธรรมะที่ท่านพระอัสสชิเถรสอนเสมอทุกโอกาส ฉะนั้นตามตำนานจึงกล่าวว่า พระสารีบุตรเมื่อท่านจะนอน ท่านจะต้องผินศีรษะไปทางพระอัสสชิท่านอยู่ นี้เรียกว่าพูดตามหลักปรมัตถธรรม เมื่อพูดตามหลักของปรมัตถธรรมแล้ว ศีรษะของท่านก็คือใจ หัวใจของท่านนั้นแหละ ท่านมีจิตจดจ่อมีจิตฝักใฝ่อยู่ในธรรมะ คำสั่งสอนของครูบาอาจารย์ในทุกโอกาส เป็นผู้ไม่ประมาท

บรรลุขั้นไหนแล้ว

พระอาจารย์รูปหนึ่ง เล่าว่า

ครั้งหนึ่งมีการเล่าลือว่า ลูกศิษย์ของหลวงพ่อรูปหนึ่งเป็นพระอรหันต์ พระบางรูปก็เชื่อ บางรูปก็ไม่เชื่อ อดรนทนไม่ไหว รูปหนึ่งก็เลยเอาเรื่องนี้ไปกราบเรียนถามหลวงพ่อ หลวงพ่อตอบว่า

"ท่านเป็นก็เป็น ไม่เป็นก็ไม่เป็น ผมก็ไม่ได้เป็นอะไร ผมไม่มีอะไรจะเป็น เรื่องของเราเป็นเรื่องของเรา เรื่องของเราไม่ใช่เรื่องของคนอื่น เรื่องของคนอื่นไม่ใช่เรื่องของเรา"

คำตอบของหลวงพ่อ แสดงให้เห็นเป็นอย่างดีถึงทัศนะของท่านต่อการบรรลุคุณธรรมขั้นสูง ท่านไม่ส่งเสริมให้ลูกศิษย์ลูกหาใส่ใจในเรื่องนี้ แต่ให้เข้าใจว่าการปฏิบัตินั้น ก็เพื่อการปล่อยวาง ท่านมักตำหนิการจับกลุ่มวิพากษ์วิจารณ์ผู้อื่น องค์นั้นได้ขั้นนั้น องค์นี้ได้ขั้นนี้ แต่กำชับให้ดูตัวเองมากกว่าว่า ยังมีโลภไหม ยังมีโกรธไหม ยังมีหลงไหม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเชื่อผลการปฏิบัติของตัวเอง หลวงพ่อเตือนเสมอไม่ให้ปลงใจเชื่อง่าย ๆ ว่าตัวเองบรรลุเป็นอะไร

"คนมีศรัทธามากประกอบด้วยความเชื่อ แต่อ่อนด้วยปัญญา สมาธิก็เก่ง แต่ว่าวิปัสสนาไม่มี มันเห็นไปหน้าเดียวเป็นไปรูปเดียว มันก็เป็นไป ศรัทธาอย่างนี้ในทางพุทธศาสนาพูดตามตัวหนังสือท่านว่า *ศรัทธาอธิโมกข์* ศรัทธาอธิโมกข์น่ะ คือมีศรัทธาจริง แต่ว่าศรัทธามันปราศจากปัญญา แต่เราก็มองไม่เห็นในขณะนั้น ก็นึกว่าเป็นปัญญาไปก็มี ก็เลยไม่มองเห็นความผิด ไม่เห็นความรู้สึกผิดในที่นั้น

สัมมาทิฏฐิ คือความมุ่งมั่นที่ว่าสิ่งทั้งหลายเหล่านั้นมันเป็นของที่ไม่แน่นอน ฉะนั้นพระอริยเจ้าและพระพุทธเจ้า ท่านจึงไม่ให้ยึด ให้ยึดแต่ไม่ให้มั่น ท่านยึดจับมาดูนี่คือผลอะไรเท่านั้น จะใช้ประโยชน์มันอย่างไร จะทำอย่างไรกับผลไม้อันนี้เท่านั้น ไม่ใช่ท่านยึดมั่น ยึดไม่ให้มั่นคือ ยึดไม่ให้เป็นทุกข์ คือไม่มีตัณหาเข้าไปปะปน ไม่ต้องเป็นนั่นเป็นนี่ มันหมดมันสิ้นในการกระทำอย่างนั้นที่ว่ายึดมาแล้วมันยินดีไหม มันยินร้ายไหม เมื่อยินดีแล้วมันยึดในความดีนั้นไหม มันยึดในความร้ายนั้นไหม เราควรพิจารณา

ผมเคยเล่าให้ฟังเรื่อย ๆ ว่า ปฏิบัตินะให้แอบเข้าหาพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าอยู่ตรงไหนทุกวันนี้น่ะ แอบเข้าไปหาท่านเถอะ อะไรคืออนิจจัง แอบเข้าไปหาท่านซิ อนิจจังมันเป็นของไม่แน่ นั่นแหละตรงนั้น ยืนไว้ตรงนั้นก่อน ถ้ามันบอก “อือ! ฉันเป็นโสดาแล้ว” ไปกราบท่านเถอะ ไม่แน่โสดาน่ะ เข้าไปกราบท่าน ท่านจะบอกว่ามันไม่แน่ “เป็นอนาคามี” ไปกราบท่านก็ว่าไม่แน่ ท่านจะบอกอยู่คำเดียว ว่ามันไม่แน่ “ไปถึงอรหันต์” ไปกราบท่าน ท่านยิ่งจะเอาใหญ่ละว่า มันไม่แน่ เราจะได้ฟังธรรมะของพระบ้าง ไม่แน่ก็คือ ไม่ยึดนั้นเองแหละ มันไม่แน่ อะไรจะเป็นอะไรก็ไม่ยึด อย่าไปยึดงู ๆ ปลา ๆ ไปยึดแล้วไม่วาง จับไม่วาง แต่ท่านยึดมาดูแล้วท่านวาง ยึดมาดูเป็นสมมุติเฉย ๆ ผลที่สุดก็ส่งให้วิมุติ มันเป็นเสียอย่างนั้น

ผมจึงได้บอกว่า ให้แอบเข้าไปหาพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าคือใคร ก็คือธรรมะนั่นแหละ เรื่องในสากลโลกทั้งหมดมันมารวมที่ธรรมะตัวเดียวคือ “อนิจจัง” ลองดูซิใครเป็นนักปฏิบัติ ผมคุมมาตลอดยี่สิบกว่าพรรษา นี่ผมเห็นเท่านั้น แล้วก็อดทนอันหนึ่ง และก็เข้าไปใกล้ธรรมะ อนิจจังมันไม่แน่ ใจมันว่าแน่ขนาดไหน ก็บอกว่ามันไม่แน่

ผมเคยพูดให้พระฟังสั้น ๆ แต่ก็บางคนอาจจะสนใจ ถ้าหากว่าคนปฏิบัติอยู่พิจารณาอยู่เรื่อยไป ตอนปลายถึงจะรู้จัก ที่สำนักเราปฏิบัตินี้ อาการมันจะไปลงตรงนั้นแน่นอนไม่ไปที่ไหน ผมเคยพูดว่ารีบเดินไปแล้วก็รีบกลับมา แล้วก็รีบหยุดอยู่ เบื้องแรกมันเป็นอย่างนี้ ทำอย่างนี้ไปเรื่อย ๆ แล้วผลที่สุดมันไม่มีอะไรมาก มันแค่นั้นแหละ มันหมดมันสิ้นแล้ว ไม่ต้องเดิน ไม่ต้องถอย ไม่ต้องหยุด เดินก็ไม่มี หยุดก็ไม่มี ถอยก็ไม่มี หมด! อันนี้ให้เอาไปพิจารณานะ ให้มันชัดในจิตของเจ้าของ ตรงนั้น มันจะไม่มีอะไรจริง ๆ”

สาขาวัดหนองป่าพง

ปัจจุบันนี้ (พ.ศ.๒๕๓๕) วัดหนองป่าพงมีวัดสาขาในประเทศไทย ๘๒ แห่งและในต่างประเทศ ๘ แห่ง นอกจากนั้นยังมีอีก ๕๑ สำนักสงฆ์เป็นสาขาสำรอง ซึ่งยังอยู่ในระหว่างการพิจารณาตามระเบียบการรับสาขาจากคณะสงฆ์วัดหนองป่าพง แต่เป็นสำนักสงฆ์ที่ลูกศิษย์ของหลวงพ่อปกครองอยู่

วัดสาขา ๑๔๑ แห่งนี้ ส่วนใหญ่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เฉพาะในจังหวัดอุบลราชธานีมี ๖๑ แห่ง นอกนั้นกระจายอยู่ในจังหวัดต่าง ๆ ทั่วทุกภาคของประเทศไทย

เหตุผลในการขยายสาขามีหลายประการ เป็นต้นว่า เพื่ออนุเคราะห์ญาติโยม ผู้ต้องการสร้างวัดป่าใกล้บ้านของตนเพื่อเป็นที่พึ่งทางใจ การส่งพระออกไปตามคำนิมนต์ของชาวบ้านอย่างนี้ถือเป็นการตอบสนองความต้องการของสังคม และเป็นการเผยแผ่ธรรมะไปสู่ชนบทที่ได้ผลอย่างถาวร สำหรับพระเถระที่รับผิดชอบเป็นเจ้าสำนักในแต่ละวัด ท่านก็ได้มีโอกาสใช้ความรู้ความสามารถที่ได้ศึกษามา สร้างประโยชน์แก่พระศาสนามากขึ้น การที่หลวงพ่อคอยส่งคนเก่าออกจากวัดหนองป่าพงไปเรื่อย ๆ ก็ทำให้มีที่ว่างสำหรับคนใหม่อยู่เสมอ การหมุนเวียนพระภิกษุสามเณรจึงเป็นเหตุให้คณะสงฆ์ได้เพิ่มขึ้นอย่างราบรื่น

การก่อตัวของวัดสาขาเริ่มครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๕๐๑ หลังจากหลวงพ่อได้รับนิมนต์จากชาวบ้านเก่าน้อย ต.ธาตุ อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี ซึ่งเคยมาจำศีลที่วัดหนองป่าพงเป็นประจำ ให้ไปจำพรรษาที่ป่าละเมาะใกล้บ้านเก่าน้อย หลวงพ่อพอใจกับศรัทธาอันแรงกล้าของชาวบ้านมาก และเมื่อออกพรรษากลับไปวัดหนองป่าพง ท่านได้จัดส่งศิษย์อาวุโสในขณะนั้นคือพระอาจารย์เที่ยงให้ไปอยู่แทน พระอาจารย์เที่ยงจึงกลายเป็นเจ้าอาวาสของวัดใหม่ชื่อวัดป่าอรัญญวาสี และได้อยู่มาจนกระทั่งทุกวันนี้ วัดป่าอรัญญวาสีนี้นับว่าเป็นสาขาที่ ๑ ของวัดหนองป่าพง

ต่อมาสาขาอื่น ๆ ได้เกิดขึ้นตามลำดับ ส่วนมากมีลักษณะการเกิดคล้ายกับสาขาที่ ๑ แต่ในบางกรณีลูกศิษย์หลวงพ่อออกธุดงค์พบที่สัปปายะ และตัดสินใจปักหลักอยู่ที่นั่นจนกลายเป็นสำนักสงฆ์หรือไม่อย่างนั้นชาวบ้านที่เลื่อมใสในปฏิปทาของพระสายวัดหนองป่าพงแล้ว ขอให้หลวงพ่อส่งลูกศิษย์ไปอยู่เป็นประจำ บางครั้งญาติโยมขอให้พระผู้เป็นญาติกลับไปโปรดที่บ้านเกิดของท่านเอง กรณีหลังนี้มีตัวอย่างที่เด่นคือวัดสาขาที่ ๒ (วัดบึงเขาหลวง) ซึ่งพระครูบรรพตวรกิตเป็นเจ้าอาวาส ท่านได้รับนิมนต์ไปตั้งวัดใกล้บ้านเกิดของท่าน ที่อำเภอเขื่องใน จ.อุบลราชธานี หลังจากที่อยู่วัดหนองป่าพงมาแล้ว ๗ ปี ท่านเล่าว่า

"เมื่อผมจะออกไปอยู่วัดบึงเขาหลวง หลวงพ่อท่านก็ไม่ค่อยอยากให้ไป แต่ท่านก็เห็นใจเลยบอกให้ออกไปทดลองดูก่อน ถ้าสู้ไม่ไหวให้กลับไปสร้างลูกปืนใหม่ พอดีช่วงนั้นหลวงปู่กินรีมาท่านก็เตือนเหมือนกันเรื่องไปสร้างวัดที่บ้าน ท่านอ้างว่าพระพุทธเจ้าเองท่านยังไปที่อื่นเสียก่อน เพราะที่บ้านนั้นโปรดยากกว่าที่อื่น ญาติกันเองนั่นแหละจะหลอกล้อทำพิษ ให้ระวังจะเสียพระเพราะเพื่อนและญาติ รักสิ่งไหนสิ่งนั้นแหละจะมาทำให้เป็นทุกข์"

แต่เนื่องจากว่าท่านพระครูบรรพตวรกิต ได้รับการฝึกอบรมจากหลวงพ่อมาเป็นอย่างดี มีความมั่นคงในพระธรรมวินัยและสามารถปลูกฝังศรัทธาในชาวบ้านในละแวกนั้นได้ ท่านจึงสามารถฟันฝ่าอุปสรรคต่าง ๆ นานาที่เกิดขึ้นมาได้ และทุกวันนี้วัดบึงเขาหลวงมีวัดสาขาแยกออกไปหลายแห่ง แต่ก็ขึ้นตรงกับวัดหนองป่าพง

กว่าจะเป็นสาขา

พระอาจารย์สุพร เจ้าอาวาสวัดป่าไตรสรณคมน์ จังหวัดกระบี่เล่าว่า หลวงพ่อไม่ได้รับทุกราย หรือรับทันทีที่โยมมาขอสร้างวัดสาขา

"ใครจะถวายที่จะสร้างวัดนี้ก็ต้องมากราบเรียนหลวงพ่อ แล้วหลวงพ่อจะส่งครูบาอาจารย์ไปดู เมื่อดูแล้วเห็นว่าสถานที่สมควร ญาติโยมก็ไปสร้างกุฏิ สร้างศาลาชั่วคราวก่อน ยังไม่ต้องทำถาวร แล้วมานิมนต์พระไป ซึ่งอาจจะส่งไปสัก ๔ รูป ๕ รูป ๒ - ๓ รูป อะไรก็แล้วแต่ที่ ๆ ไปอยู่จำพรรษา เมื่อพระไปจำพรรษาที่นั้น ญาติโยมก็จะมาฝึกหัดจำศีลภาวนา มาฝึกทำวัตรสวดมนต์ นอกจากถวายที่แล้ว จะต้องเสนอชื่อโยมที่จะอุปัฏฐากดูแลพระเณรในสิ่งที่จำเป็นด้วย ถ้าท่านเห็นว่าทุกสิ่งทุกอย่างพอสมควรแล้ว ท่านจึงจะรับเป็นสาขา และส่งพระเณรไปอยู่ประจำต่อไป"

เมื่อรับเป็นวัดสาขาแล้ว หลวงพ่อท่านจะเมตตายิ่งนัก สงเคราะห์ทั้งกำลังกายกำลังใจ

"ส่วนที่เป็นวัตถุภายนอกท่านก็สงเคราะห์ เป็นต้นว่าสาขาไหนขาดแคลนสิ่งของอะไร เช่น ตุ่มน้ำใหญ่ไม่มีท่านก็ส่งไปให้ ท่านบอกว่า ของเหล่านี้เป็นสมบัติของสงฆ์ ให้เจือจานไปให้ทั่วถึงจะมีประโยชน์มาก เป็นคำพูดที่ประทับใจมาก ไม่ว่าท่านจะเมตตาด้วยธรรมะอันเป็นส่วนหล่อเลี้ยงจิตใจภายใน หรือสงเคราะห์วัตถุภายนอกดูช่างเหมาะเจาะพอดี ซึ่งแสดงให้เห็นว่าท่านไม่มีความลำเอียงคือ ท่านไม่มีอคติทั้งสี่ ท่านไม่ประจบและไม่ทำตามกิเลสใคร"

ในสมัยที่สาขายังมีจำนวนน้อย หลวงพ่อดูแลอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะการย้ายสาขาของพระภิกษุสามเณร ต้องผ่านท่านก่อนทุกราย แต่เมื่อขยายสาขาได้มากแล้ว คณะสงฆ์ก็ใหญ่ขึ้น ประกอบกับพระใหม่หลายรูปบวชเป็นลูกศิษย์ของเจ้าอาวาสสาขามากกว่าหลวงพ่อเอง หลวงพ่อจึงอนุญาตให้เจ้าสำนักเป็นผู้รับพิจารณาคำขอย้ายสำนักของลูกศิษย์ และถ้าท่านเจ้าสำนักเห็นสมควรให้เขียนจดหมายรับรองแทนด้วย

เมื่อสาขามีมากขึ้น หลวงพ่อให้มีการประชุมเจ้าสำนักสาขาประจำปี ประชุมเพื่อปรึกษาเรื่องต่าง ๆ และปัญหาที่เกิดขึ้นในระหว่างปีนั้น ๆ การบริหารในรูปแบบนี้ ได้ดำเนินมาตลอดจนกระทั่งทุกวันนี้ แต่เปลี่ยนจากวันมาฆบูชา เป็นวันที่ ๑๗ มิถุนายน ซึ่งตรงกับวันคล้ายวันเกิดของหลวงพ่อ

วัดป่าศรีมงคล อ.สำโรง จ.อุบลราชธานี

วัดสาขาต่างประเทศ

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๒๐ พระอาจารย์สุเมโธ เจ้าอาวาสวัดป่านานาชาติในขณะนั้น ได้รับนิมนต์จากมูลนิธิกิจการสงฆ์แห่งประเทศอังกฤษ ไปเผยแผ่พุทธศาสนาที่นั่น และใน พ.ศ. ๒๕๒๑ ท่านได้เปิดวัดป่าจิตตวิเวก ในรัฐซัสเซกส์ ภาคใต้ของอังกฤษ นับเป็นสาขาที่ ๑ ของวัดหนองป่าพง ในต่างประเทศ

ด้วยการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ และความสามารถในการสื่อสารคำสอนของพระพุทธองค์ด้วยสำนวนที่ฟังง่ายเข้าใจง่าย ศรัทธาในคณะสงฆ์ของพระอาจารย์สุเมโธ ได้แพร่หลายอย่างรวดเร็วในแวดวงชาวพุทธตะวันตก ไม่นานกุลบุตรกุลธิดาเริ่มมาขอบวช และต่อมาพระอาจารย์สุเมโธได้รับนิมนต์ไปตั้งวัดสาขาที่อังกฤษอีก ๓ แห่งรวมทั้งที่สวิสเซอร์แลนด์ อิตาลี และนิวซีแลนด์ด้วย

พ.ศ. ๒๕๒๔ พระอาจารย์ชาคโร ได้รับนิมนต์ไปตั้งวัดที่เมืองเพิร์ธ ประเทศออสเตรเลีย และประสบความสำเร็จพอควรเช่นกัน

ในปัจจุบันนี้ (พ.ศ. ๒๕๓๕) คณะสงฆ์พระต่างชาติสายวัดหนองป่าพง ที่อยู่ในสาขาต่างประเทศมีประมาณ ๕๕ รูป และมีแม่ชีอีกประมาณ ๑๕ รูป

ให้กำลังใจ

ปี พ.ศ. ๒๕๑๗ หลวงพ่อตั้งสาขาที่ ๑๐ ของวัดหนองป่าพงที่อำเภอเดชอุดม คือวัดป่าไทรงาม และได้ส่งพระอาจารย์เอนกไปรับหน้าที่ประธานสงฆ์ พระอาจารย์เอนกได้เล่าถึงปฏิปทาของหลวงพ่อ ในการติดตามไปให้กำลังใจ และสนับสนุนการปฏิบัติงานของลูกศิษย์ยังสาขาต่าง ๆ

"ระยะหลังที่หลวงพ่อขยายสาขาแล้ว ท่านพยายามไปเยี่ยม พักวัดละ ๒ คืนบ้าง ๓ คืนบ้าง ลูกศิษย์ก็ภูมิใจ มีปัญหาขัดข้องท่านก็ช่วยแก้ รู้สึกว่าเราได้ที่พึ่งที่ดีที่สุด มีปัญหาเรื่องการปกครองพระเณรหรือญาติโยม ก็กราบเรียนท่าน ท่านก็ทำหน้าที่ของท่าน ให้ญาติโยมมาประชุมกันแล้ว ท่านก็เทศน์ไปเรื่อย ๆ กะว่าญาติโยมสนใจฟังธรรม ใจเย็นดีแล้ว ท่านก็เอาเรื่องที่มีปัญหามาพูด ถ้าท่านพูด ญาติโยมก็มักไม่ฝืน พระเณรก็เหมือนกัน การงานทุกอย่าง เช่นงานกฐินท่านจะเป็นผู้นำตลอด เราได้รับความอบอุ่นจากท่านมาก วัดตามชนบทชายแดน ขาดแคลนปัจจัยต่าง ๆ ที่ท่านช่วยสงเคราะห์ได้ ท่านก็พยายามช่วย ท่านไปเยี่ยมลูกศิษย์อยู่อย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้กำลังใจ ท่านสอนให้อดกลั้นต่ออารมณ์ และอุปสรรคต่าง ๆ กำลังใจจะแข็งแกร่งได้ต้องผ่านอารมณ์ หากไม่อดทน ไม่รู้จักใจ ก็เหมาเอาอารมณ์กับใจเป็นตัวเดียวกันหมดว่า นี่แหละ คือความรู้สึกนึกคิดจิตใจของเรา ท่านสอนย้ำอย่างนี้เสมอ เรื่องความอดกลั้นต่อทุกสิ่งทุกอย่าง"

วัดป่าวนโพธิญาณ อ.สิรินธร จ.อุบลราชธานี

โอวาท – ชนะใจตัวเอง
(แสดงแก่ผู้บริหารสาขา)

เมื่อจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ เภสัช มันมากขึ้น ความยากลำบากในการปกครองหมู่สงฆ์มันก็เพิ่มขึ้น ถ้าหากว่าเราทั้งหลายไม่หนักแน่นในการประพฤติปฏิบัติแล้ว มันก็จะเป็นของยุ่งยากลำบาก

หลักของการปฏิบัตินั้น หนึ่ง เราตั้งไว้ในใจของเราว่า เราจะต้องเอาชนะใจตัวเองให้ได้ นี่หลักใหญ่ของมัน อย่าเอาชนะวัตถุ อย่าเอาชนะบุคคลอื่น ถ้าบุคคลมีความรู้สึกนึกคิดว่าจะเอาชนะผู้อื่นอยู่ร่ำไป นั่นก็เป็นผู้ที่แพ้เรื่อยไปในด้านปฏิบัติ เพราะลักษณะปฏิบัติที่แท้จริงนั้นจะต้องภาวนาให้รู้จักเอาชนะตนเองเรื่อยไป อย่าเอาชนะผู้อื่น เมื่อรวมแล้วถ้าเอาชนะตัวเองก็ชนะหมดทุกสิ่งทุกอย่าง ผู้ปฏิบัติอยู่ในระบอบอันนี้เรียกว่า เป็นผู้มีหลักธรรมเอาชนะใจตัวเองได้ การดำเนินงานในด้านปฏิบัติของเรา ให้ตั้งอันนี้ไว้ให้สม่ำเสมอ หลักย่อ ๆ ก็คือศีล คือระเบียบกฎภายนอก กิริยามารยาท อย่างที่เราเคยทำกันมานี้เป็นต้น

หลักที่สอง คือสมาธิความสงบระงับ

หลักที่สาม ก็คือเป็นผู้มีปัญญา จะรักษาศีลก็ต้องเป็นผู้มีสติปัญญา จะหาสมาธิความสงบจิตก็ต้องมีสติปัญญา จึงจะเรียกได้ว่า ผู้นั้นรู้จักการปฏิบัติส่วนใหญ่ของตน ธรรมดาเมื่ออยู่ห่างไกลจากครูบาอาจารย์ เมื่อเรากลายไป ๆ เหมือนผลไม้ต่าง ๆ เช่น มะเขืออย่างนี้เป็นต้น ถ้าเราปลูกพันธุ์ดีครั้งแรก ในปีที่ ๒ ถ้าไม่เก็บพันธุ์มันไว้ ไม่เอาเมล็ดมันไปเพาะพันธุ์ พันธุ์มันก็เสียไปเสื่อมไปเรื่อย ๆ เลยเกิดกลายเป็นมะเขือพันธุ์ไม่ดีสูญจากพันธุ์เดิมของมันไป พวกเราก็เช่นกัน ให้พากันประพฤติปฏิบัติอยู่ในหลักอันหนักแน่นไว้ในจิตของเราเสมอ

การเทศนาว่ากล่าวแก่พระเจ้าพระสงฆ์แก่ญาติโยมทั้งหลายนั้น ก็ให้พากันเข้าใจ ตระหนักเข้าไว้ อย่าให้เป็นโลกาธิปไตยหรือเป็นอัตตาธิปไตย แต่ให้เป็น ธรรมาธิปไตย ให้พูดโดยธรรมะให้เป็นธรรมะ พูดธรรมะให้มันเป็นธรรมะ คือไม่กระทบกระทั่งเป็นต้น แบบที่ว่า “บัวไม่ให้ช้ำน้ำไม่ให้ขุ่น” คือผู้ปฏิบัติธรรมอย่างพวกเราทั้งหลายที่อยู่ร่วมกันนี้ ก็ให้มีความสามัคคี เช่นวัดนี้อาวาสที่เราอยู่นี้เป็นอาวาสที่เราอยู่ในป่า ถ้าเราไม่สามัคคีพร้อมเพรียงกัน เราก็จะมีความลำบากความผาสุกก็เกิดขึ้นไม่ได้ การรักษาเสนาสนะที่อยู่อาศัยนี้ ไม่ได้เป็นกิเลสตัณหา เราสร้างไว้เพื่อเราอยู่ไปให้ได้ความสะดวกแก่หมู่คณะ เกิดประโยชน์พอสมควร

อันนี้ให้เจ้าอาวาส ให้เป็นเจ้าอาวาสหมดทุก ๆ คน มีหน้าที่ดูแลรักษาศาลา มีหน้าที่ดูแลบ่อน้ำ มีหน้าที่ดูแลเสนาสนะที่อยู่อาศัย ให้ช่วยกัน ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมันก็เกิดขึ้นมา หลักของการประพฤติปฏิบัตินี้มันก็เหมือนกัน ให้ระลึกถึงคุณพระพุทธเจ้า นึกถึงคุณครูบาอาจารย์ไว้ในใจอยู่เสมอ ว่าท่านพาทำอย่างไร ให้เป็นผู้มีสติปัญญา อย่าทำไปตามอำนาจโลกาธิปไตย คือเป็นไปตามโลก อย่าให้เป็นอัตตาธิปไตย ว่าเราชอบอย่างไรก็ทำไปอย่างนั้น อย่าไปทำ

อย่างนั้น แต่ให้เป็นธรรมาธิปไตย

ธรรมาธิปไตยนั้นไม่ไปกับผู้ใด ไปตามธรรมะ ไปตามสัจธรรม ไปตามความจริง เราจึงมีความสบาย ความสบายเกิดขึ้นมาได้ เพราะการปฏิบัติที่ถูกต้อง ไม่ได้เอาจิตของเราเป็นประมาณ ไม่ได้เอาใจของเราเป็นประมาณ เอาความถูกต้องเป็นประมาณ เอาสัจธรรมเป็นประมาณ ถึงแม้จิตใจเราไม่ชอบที่จะทำอันนั้น เราก็ต้องทำอันนั้น เพื่อมันเป็นธรรมะ เป็นต้น เราต้องผลักดันอัตตาของเราออกเสีย ผลักดันความรู้สึกที่เป็นโลก ๆ ออกไปจากใจของเรา

ผู้ประพฤติปฏิบัตินั้นเข้าใจว่า อยู่กับหมู่พวกมันวุ่นวาย หมู่นั่นแหละมันเป็นกิเลส ส่วนหนึ่งที่มีอยู่ภายนอกซึ่งเราเห็นด้วยตาเราอยู่ ก็มันกลับเข้ามาภายในเป็นอารมณ์ เราจะต้องต่อสู้ด้วยการประพฤติปฏิบัติ ให้เรารู้เรื่องอารมณ์ภายนอกอารมณ์ภายใน ให้มันสบายโดยธรรมะ อย่าสบายโดยกิเลสตัณหา ให้มันถูกต้องโดยธรรมะ อย่าถูกต้องโดยกิเลสตัณหา อย่าให้เห็นแก่ตัว ได้ตามใจตัวแล้วสบายมันไม่เป็นธรรมะ อย่างนั้นเราไม่เอา

ในฐานะที่เราเป็นผู้ปกครองคนส่วนมาก ชีวิตเราเกิดมาถ้าไม่ปฏิบัติเราจะทำอะไร ต้องทำหน้าที่ของเรา คือเราจะเป็นสมณะผู้พยายามละถอน พยายามละ พยายามวาง การปกครองในหมู่สงฆ์นั้นให้ใจของเรามันสูง เช่นว่าเราอยู่ในวัดนี้ เราจะคุ้มครองใจของเรา ให้ชนะใจของเราตลอดคนทั้งวัดนี้เสมอ

ลักษณะที่ประพฤติปฏิบัติในข้อความที่ว่าเด็ดขาด ปฏิบัติโดยเด็ดขาด บัญชาการเด็ดขาดเฉียบขาดนี่ ในทางโลกเขาต้องฆ่าทิ้งยิงทิ้งโละทิ้งเป็นต้น ต้องเอาชนะผู้อื่นอยู่เรื่อยไป นั่นมันการเฉียบขาดของโลก การเด็ดขาดในโลกเป็นอย่างนั้น ให้เป็นผู้เฉียบขาดในกิเลสของเจ้าของ ในด้านธรรมะ คือ ให้เห็นว่าเป็นอนิจจังเสมอ นี่คือการเฉียบขาด เห็นเป็นของไม่แน่นอนเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา คืออาการอันใดที่เราทำให้มันสมหมายสมหวังของเรามันไม่ได้ มันจะเปลี่ยนไปเป็นอย่างอื่น ให้เราเห็นตามว่าอันนี้เป็นอนิจจัง นี้คือการเฉียบขาดของธรรมะ อันนี้จะบรรเทาทุกข์ลงไปได้ บางทีผู้อื่นทำผิดเราเป็นทุกข์ อย่างนี้มันชอบจะเป็น กลัวเขาจะว่าเราไม่ดี กลัวเขาจะว่าเราไม่มีอำนาจ กลัวเขาว่าเราไม่เฉียบขาดอย่างนี้เป็นต้น เมื่อมีความรู้สึกนึกคิดเช่นนี้เกิดขึ้น มันเป็นโลกาธิปไตยขึ้นมาในใจ ก็เป็นเหตุให้เราสั่งสมความหลงไว้ในใจของเราก็ได้

ฉะนั้นในการปกครอง ถ้ามันมากเราเอาออก หากมันน้อยเราเอาเพิ่ม ให้มันพอดีใจของเจ้าของ ปฏิบัติให้มันสม่ำเสมอเรื่อย ๆ ไป ในหมู่คณะของเราทั้งหลายก็เหมือนกัน จิตใจมนุษย์เราทั้งหลายที่อยู่ด้วยกันน่ะ มันไม่เหมือนกันหรอก แบบที่เรียกว่านานาจิตตัง คือมีจิตใจแตกต่างกัน อันนี้ถ้าเราเข้าใจผิดมันก็ผิด ถ้าเราเข้าใจถูกมันก็ถูก

คำว่านานาจิตตัง จะทำอะไรก็ทำเพราะว่าคนใจไม่เหมือนกัน อันนี้มันก็ใช่ แต่มันจะวุ่นวายโลกแตก ทำให้แตกสามัคคี ถ้าคิดอย่างนั้น

คำว่านานาจิตตังเป็นต้น เอามารวมเข้ากันลงรอยอันเดียวกัน แม้นใครจะเป็นนานาชาติ

คณะประธานสงฆ์สำนักสาขาวัดหนองป่าพง

ก็ตาม นานาบ้านก็ตาม เกิดในถิ่นฐานอันใดก็ตาม นานาที่อยู่ก็ตาม เมื่อมารวมกันเป็นสมณะในพระพุทธศาสนาแล้ว พยายามรวบรวมคำที่ว่านานาจิตตัง รวมให้เป็นจุดอันเดียวกัน คือ *สุปฏิปันโน อุชุปฏิปันโน ญายปฏิปันโน สามีจิปฏิปันโน* ให้มีคุณธรรมของสาวกไว้ในใจของเจ้าของสม่ำเสมอ อย่าไปเห็นแก่น้อย อย่าไปเห็นแก่มาก ผู้เป็นประธานสงฆ์ก็ให้มีหลักธรรม ๔ ประการคือ ๑ เมตตา ๒ กรุณา ๓ มุทิตา ๔ อุเบกขา ธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ ต้องใช้ให้มันถูกกาลถูกเวลาด้วย

เมตตา คือความรักใคร่สนิทสนม ให้รักใคร่กันโดยธรรมะ ให้เมตตากันโดยธรรมะ อย่าเมตตาโดยส่วนตัวผู้เดียว อย่าเมตตาโดยโลก ให้เมตตาโดยธรรมะ เมตตาให้มันทั่วๆ ไป นี่แหละลักษณะความเมตตา รักกันในธรรม ความที่รักกันโดยธรรมน่ะ อยู่ด้วยกันถ้าหากว่าอันใดมันไม่ดีงามเกิดขึ้นมา จะต้องเมตตากัน มีความสามารถชี้แจงอันนั้นให้รู้เรื่อง อันนั้นมันเป็นอย่างนั้น อันนี้มันเป็นอย่างนี้ จะต้องเตือนกัน เรียกว่าเมตตากันโดยธรรมะ ถ้าหากว่าเราไม่ได้ตักเตือนกัน พูดไม่ดีทำไม่ดีก็ไม่ได้ตักเตือนกัน เกรงใจกันเลยปล่อยไปตามอารมณ์ของบุคคลที่อยู่ด้วยกัน อันนั้นไม่ใช่คนเมตตากัน เมตตากันจะต้องแนะนำตักเตือน ใครทำผิดแนะนำให้มันถูก ถูกแล้ว

ทำความถูกให้ยิ่งขึ้นไป ญาติโยมเราก็เหมือนกัน ไม่รู้จักทานก็แนะนำให้รู้จักทาน ไม่รู้จักศีลก็แนะนำให้มีศีล ไม่รู้จักการภาวนาก็แนะนำให้มีการเจริญภาวนา อันนี้เป็นลักษณะของคนเมตตากันโดยธรรมะ

กรุณา เมตตาแล้วมีกรุณา คือสงสารบุคคลที่พูดผิดทำผิดต้องตักเตือน นี่คือเป็นคนที่มีคุณธรรม

มุทิตา ให้มีความพลอยยินดีเมื่อผู้อื่นได้ดี พลอยอนุโมทนาสาธุการ จะเป็นเพื่อนเราก็ตาม จะเป็นลูกศิษย์ลูกหาเราก็ตาม เป็นต้น ปล่อยให้ทำตามบุญวาสนาบารมี ใครจะทำดีทำเด่นในหลักพระธรรมก็ปล่อยให้ทำ ไม่ต้องคัดค้าน ไม่ต้องเบียดเบียน ลูกศิษย์ลูกหาที่มีสติปัญญาดีล้ำเลิศประเสริฐ ให้อนุโมทนาส่งเสริม ไม่ให้กดไว้ไม่ให้ขี่ไว้ ครูบาอาจารย์เราก็เหมือนกันที่ได้ฝึกปฏิบัติมาแล้วเป็นต้น เราเห็นก็ไม่ต้องไปแกล้งไปแย้ง ช่วยส่งเสริมข้อวัตรปฏิบัติให้ดีให้งามเป็นต้น อันนี้เป็นหลักธรรมของผู้ใหญ่

อุเบกขา ความวางเฉย อันนี้ตอนที่สุดท้าย ถึงที่สุดท้ายแล้วให้อยู่ในอุเบกขา เช่น ลูกศิษย์เราเป็นพระหรือเณรก็ดี เราหมดความสามารถที่จะสอนได้ เราก็วางใจเป็นกลาง ๆ ไว้ไม่ให้เสีย เราสอนแต่คนที่สอนได้ก็พยายามตักเตือน ไม่ใช่ว่าบอกทีเดียวมันไม่ฟังความแล้วเลยหยุดไม่ใช่อย่างนั้น มันยังไม่ทันเห็นก็ค่อยแนะนำ ตักเตือนด้วยอุบาย ลูกศิษย์ลูกหานี้ก็เหมือนกัน ครูบาอาจารย์ทำอะไรที่ไม่ค่อยดีประมาทพลาดพลั้งก็ให้เตือน เตือนโดยธรรมะอย่าเตือนโดยกระทบกระแทก แต่บอกว่าท่านอาจารย์ อันนั้นผมว่ามันไม่ค่อยดี น่าจะพิจารณาดูอีกที นี่การเตือนครูบาอาจารย์เรา ให้รู้จักกาลให้รู้จักเวลา

เราเป็นคนบริหารก็เหมือนกันให้ดูด้วย สารพัด นอกนั้นเป็นอุบายที่ปกครองทั้งหลาย จะแนะนำพร่ำสอนหลายอย่างหลายประการพูดแล้วมันไม่จบ เอาเหตุเฉพาะหน้าและปัจจุบันมาดำเนินการให้มันได้ เหตุการณ์อันใดมันจะแตกแยกกันมันจะแตกร้าวกัน อย่านำมาทำ อย่านำมาพูดให้พากันปรับปรุงเข้าไว้ให้ดีงาม เป็นหมู่เป็นคณะเป็นหมู่สงฆ์ กายใจให้เป็นพระสงฆ์ ข้อวัตรปฏิบัติอันใดก็ให้เป็นพระสงฆ์ เราทำประโยชน์เหล่านั้น และก็ให้ฟังความกัน ให้เคารพกัน ให้รู้จักกตัญญูกตเวที ผู้อุปการะเรามาแล้ว คือผู้ประธานในสงฆ์ช่วยอุปการะเรา ตลอดถึงการบรรพชาการอุปสมบท การสงเคราะห์บริขารบางสิ่งบางอย่าง สงเคราะห์ให้คำแนะนำพร่ำสอนต่าง ๆ แก่เรา นี่เรียกว่าผู้มีอุปการะ

ผู้มีอุปการะเรามาก่อน เมื่อได้รับอุปการะแล้ว ได้รับปัจจัย จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ เภสัช และได้ปฏิบัติธรรมได้ฟังธรรมะได้เรียนธรรมะ ได้ความเฉลียวฉลาดแล้ว เป็นต้น เราจะต้องกตัญญู กตัญญูของบุคคลผู้ที่ได้อุปการะ ลูกก็รู้จักคุณพ่อแม่ พูดง่าย ๆ ลูกศิษย์ก็รู้จักคุณครูบาอาจารย์ เท่านี้มันก็เป็นไป นี้เรียกว่าการปฏิบัติในหมู่คณะของเรา

ในพรรษาหนึ่งผมเคยพบเห็นบุคคลบางคน สอนยากสอนลำบากเอาดีด้วยไม่ได้ อันนั้นให้เราเอาดีให้ได้ ให้หาประโยชน์ในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ให้ได้ เราจะต้องรู้จักจิตใจของเราว่ามันลึกซึ้งเพียงใด การละถอน การปล่อยวาง เราได้เพียงใด นี่เป็นเหตุให้เราศึกษาน้อมเข้า

มาดูให้มันเห็น เราจะรู้แจ้งอยู่ในตัวของเรา การที่เรามาอยู่ในหมู่คณะที่เราปฏิบัติสอนผู้อื่นนั้น ผู้อื่นก็สอนเราไปด้วยทุกฝีก้าว ที่เราพูดไปไม่ใช่ว่าเราสอนแต่ผู้อื่น ผู้สอนนั้นต้องมีความรู้สึกอยู่ในตัวเรา ต้องพยายามสอนตัวเราไปด้วย ให้เป็นนักศึกษาไปด้วย ให้มีคันถธุระและมีวิปัสสนาธุระศึกษาไปด้วยมีสติปัญญาไปด้วย รอบคอบไปเรื่อย ๆ ถึงอยู่นี่เราก็อยู่นี่ไป การเคลื่อนไหวไปมาของคนเรามันไม่แน่ไม่นอน อย่าพากันประมาทในอารมณ์ทั้งหลายเหล่านั้น อันนี้ปัญหาที่มีในหมู่คณะอยู่ร่วมกันนี้มันมีหลายอย่างหลายประการ

ที่นี้พูดถึงการปฏิบัติส่วนตัวของบุคคลแต่ละคน นานนะ มันนาน ให้เราปฏิบัติอยู่ในลักษณะทรมานเจ้าของ ทรมานการอยู่การกิน การหลับการนอนทุกสิ่งสารพัด เราทรมานส่วนตัวของบุคคล ธรรมดาคนเราซึ่งไม่มีธรรมะ จะอยู่ตามความจริงแล้วอยู่ยาก อยู่เฉย ๆ บางทีก็เกิดความวุ่นวาย มีการงานให้ทำก็เกิดความวุ่นวาย อยู่ที่ไหนก็ไม่สบาย ถูกทรมานจากอันโน้นอันนี้อยู่เรื่อย กินมาก เดี๋ยวก็นอนมาก เดี๋ยวก็พูดมากสารพัด แล้วแต่มันจะเป็น นี่คือเราภาวนายังไม่ทันเป็น มันไม่เป็นกับสถานที่ ไม่เป็นกับหมู่กับพวก ไม่เป็นกับอะไรทั้งหลาย มันเป็นกับความเข้าใจผิดในใจของเรานี้เอง มันจึงไม่สบาย คือต้านทานอารมณ์ทั้งหลายไม่ได้

สมัยก่อนผมเป็นพระน้อย ๆ ปฏิบัติมาไม่รู้จะเอาอะไร ปฏิบัติยาก บางทีกินหลายก็ไม่ดีใจ กินน้อยก็ไม่ดีใจ ทำอะไรก็ไม่ถูก คือมันเพ่งไปข้างนอก มันก็ไม่ถูกสักทีแหละ เพราะมันเป็นอยู่ภายใน มันเป็นเพราะความเห็นผิดของเรา ทำดีเท่าไรมันก็ไม่ถูก เพราะมันไม่รู้จักมันเป็นอย่างนั้น จะทำความเข้าใจให้ตัวเองก็ยากลำบาก เราก็ทำเรื่อย ๆ ไปแต่ให้มีสติปัญญา มีอะไรเกิดขึ้นมาได้ความสบายใจความทุกข์ใจก็ตาม อย่าไปยึดมั่นถือมั่นกับมัน เป็นของไม่แน่นอน เดินจงกรมก็เดินไป ๆ ก็คิดไปเรื่อย ๆ ยิ่งเดินก็ยิ่งคิด บางทีก็ไม่ได้ดูเจ้าของ มีแต่ความคิดเต็มอยู่ในใจ นาน ๆ สักสามสิบนาทีหรือชั่วโมงหนึ่งหยุดเดิน เอ้อ! มันไปไกลแล้ว คิดหลาย ปรุงหลาย แต่งหลาย เมื่อกำหนดแล้ว เราก็ถอนตัวเราออกมาว่า อ้อ! เรื่องที่คิดไปนี่ตั้งหลายชั่วโมงนี่ก็ดีมีทั้งดีมีทั้งชั่วทุกสิ่งสารพัด สิ่งทั้งหมดนี้เป็นของอนิจจังไม่แน่นอน อย่าไปยึดมั่นถือมั่นมันเลยอย่างนี้ เดี๋ยวมันก็หายไป ทีหลังมันเกิดขึ้นมา ก็สอนมันอย่างนี้ มันจะเกิดอย่างนี้เรื่อย ๆ ไป

เมื่อรวมการปฏิบัติส่วนตัวของเรา อะไร ๆ มันก็เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มันก็ละลายไปเรื่อย ๆ แต่ความรู้สึกของเรามันจะลวงหลอกไป การปรุงมันเกิดมาจากอวิชชา อวิชชาให้เกิดสังขาร ก็เลยปรุงแต่งขึ้นเรื่อย ๆ ไม่ให้เราหยุดสักที เมื่อมันปรุงขึ้นมาอีกเราก็ว่าอันนี้เป็นของไม่แน่นอน ตัดบทมันไปเลยไม่ได้ยึดมั่นถือมั่น มันก็ละลายของมันไประเหยไป เหมือนไฟกับหม้อแกงไฟมันอยู่ก้นหม้อ หม้อแกงมันอยู่ข้างบน ไฟมันไม่ดับมันก็ทำให้น้ำในหม้อเดือดขึ้นมาเรื่อย ๆ ถ้าเราดับไฟเสียน้ำมันก็จะไม่เดือด มันเป็นอย่างนี้

วัดหนองป่าพงและสาขา

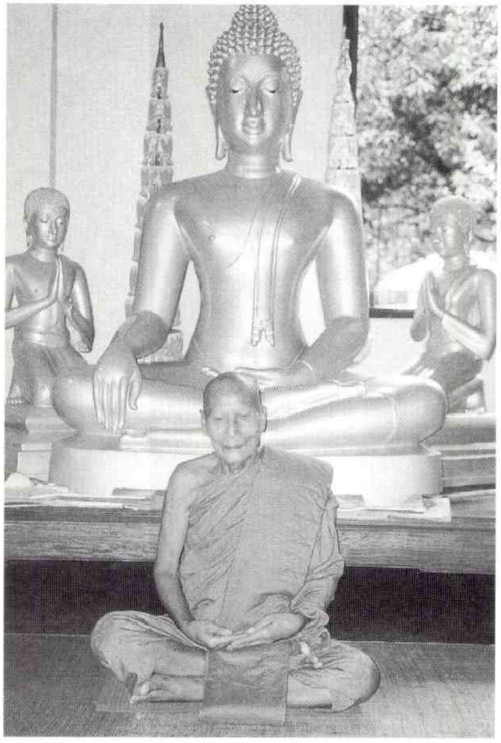

หลวงปู่ลัด จิตธมฺโม
วัดป่านาเกษม อ.ทุ่งศรีอุดม
จ.อุบลราชธานี

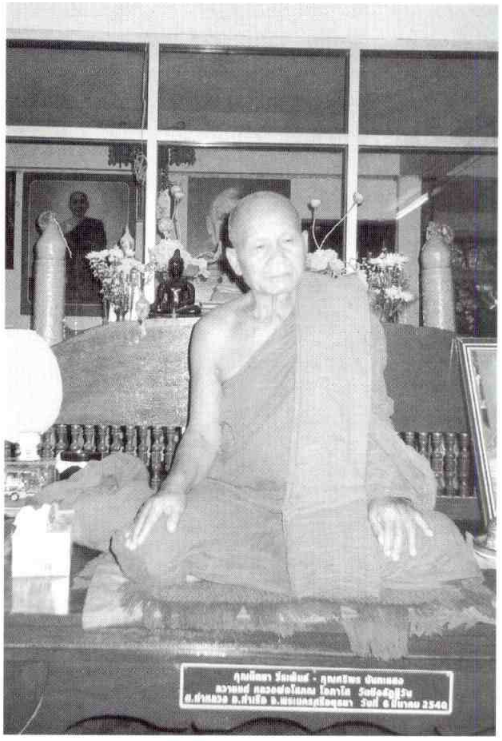

หลวงปู่สี สิริญาโณ
วัดป่าศรีมงคล อ.สำโรง
จ.อุบลราชธานี

พระภาวนาญาณวิมล (เที่ยง โชติธมฺโม)
วัดป่าอรัญญาวาสี อ.วารินชำราบ
จ.อุบลราชธานี

พระครูสิริภาวนาพิธาน (สุพงษ์ ชูตธมฺโม ปธ.๔)
วัดโนนสำเริง อ.กันทรารักษ์
จ.ศรีสะเกษ

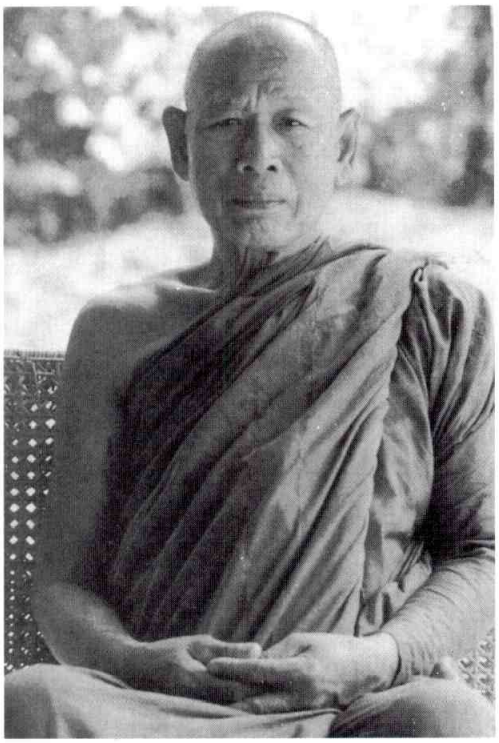

พระครูบรรพตวรกิจ (จันทร์ อินฺทวีโร)
วัดบึงเขาหลวง อ.เขื่องใน
จ.อุบลราชธานี

พระมงคลกิตติธาดา (อมร เขมจิตฺโต ปธ.๗)
วัดป่าวิเวก อ.ม่วงสามสิบ
จ.อุบลราชธานี

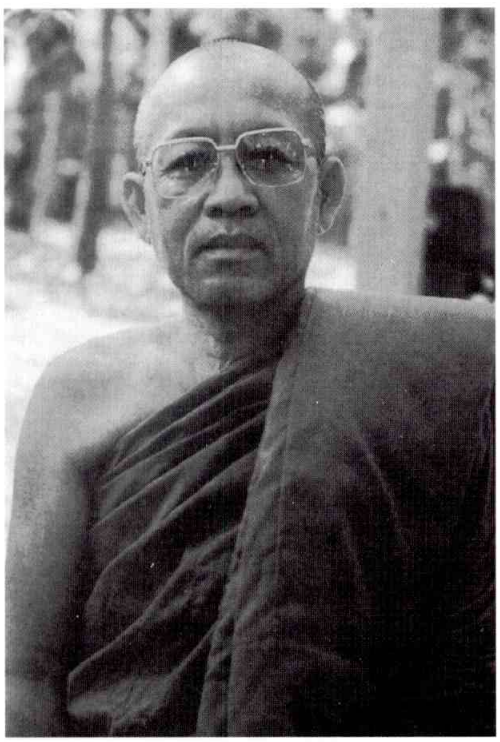

พระครูสิริวีรากร (บุญมี ติกฺขวีโร ปธ.๕)
วัดป่าบ้านดง อ.เหล่าเสือโก้ก
จ.อุบลราชธานี

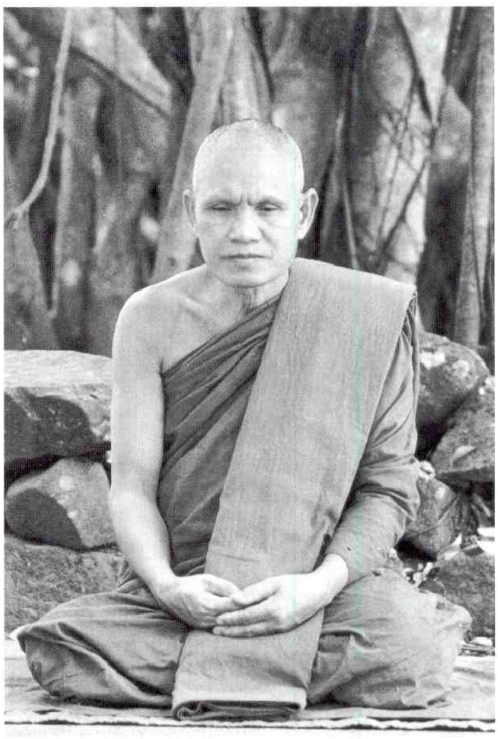

พระวิสุทธิสังวรเถร (เลี่ยม จิตธมฺโม)
วัดหนองป่าพง อ.วารินชำราบ
จ.อุบลราชธานี

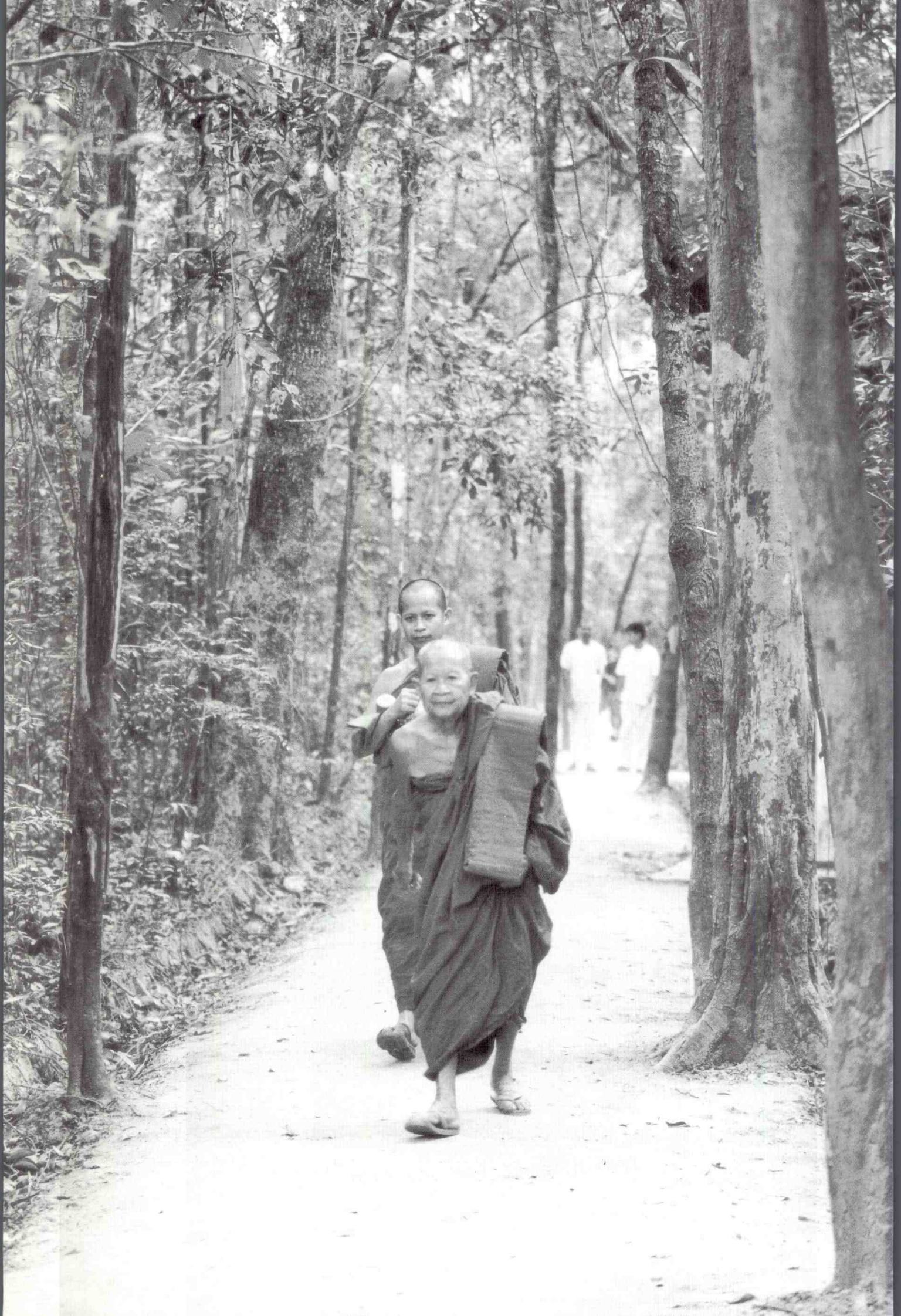

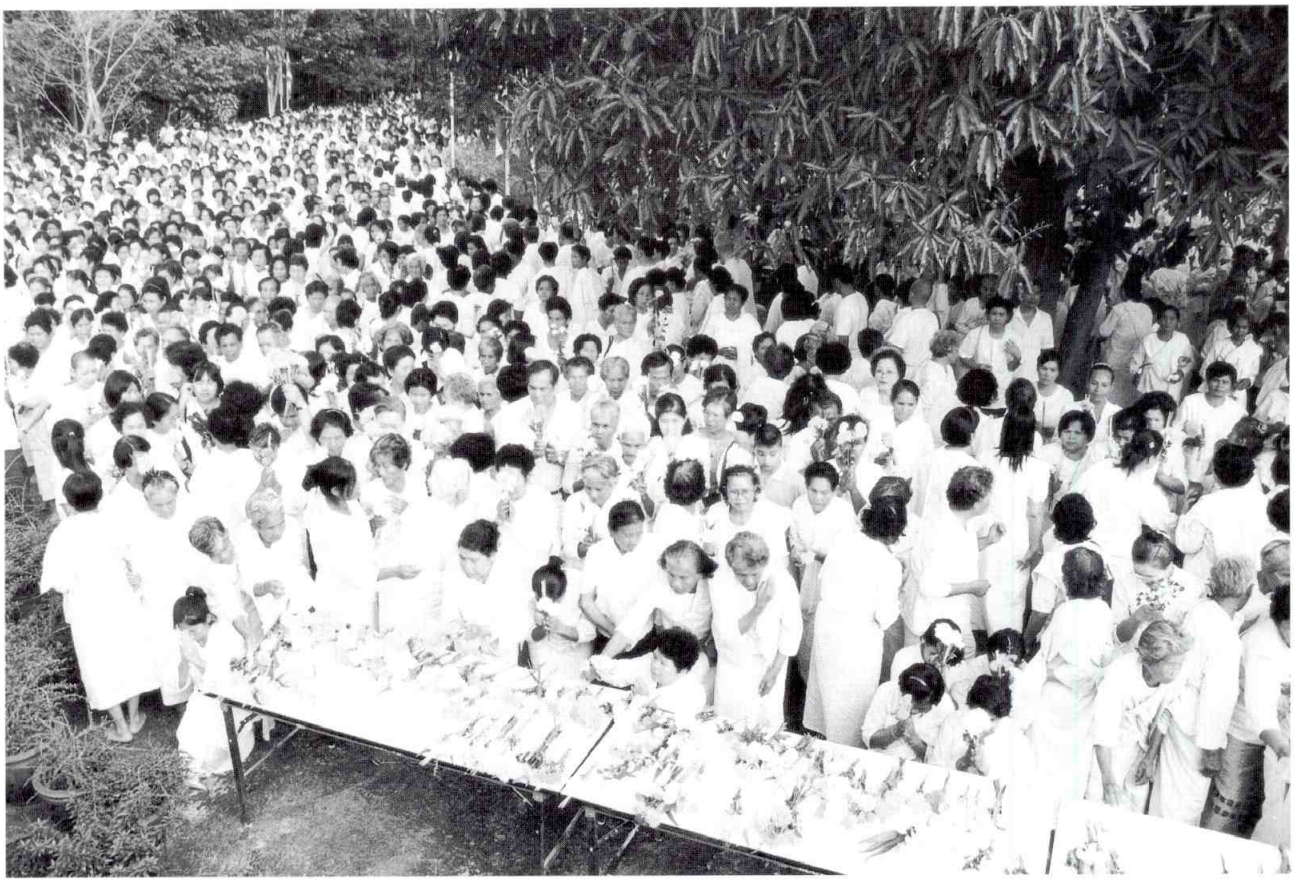

๑๒-๑๗ มกราคมทุกปี

คณะศิษยานุศิษย์ รวมปฏิบัติธรรมถวายเป็นอาจริยบูชาแด่พระเดชพระคุณพระโพธิญาณเถร (หลวงปู่ชา สุภทฺโท)

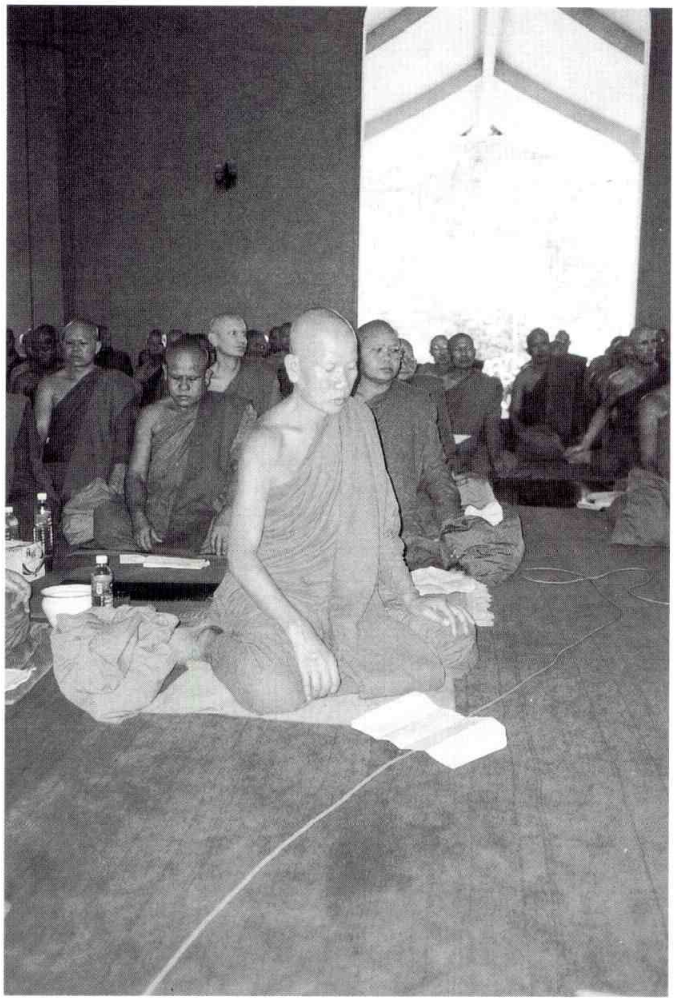

๑๖-๑๗ มิถุนายน ทุกปี
คณะศิษยานุศิษย์ รวมประชุมน้อมรำลึกพระโพธิญาณเถร (หลวงปู่ชา สุภทฺโท)

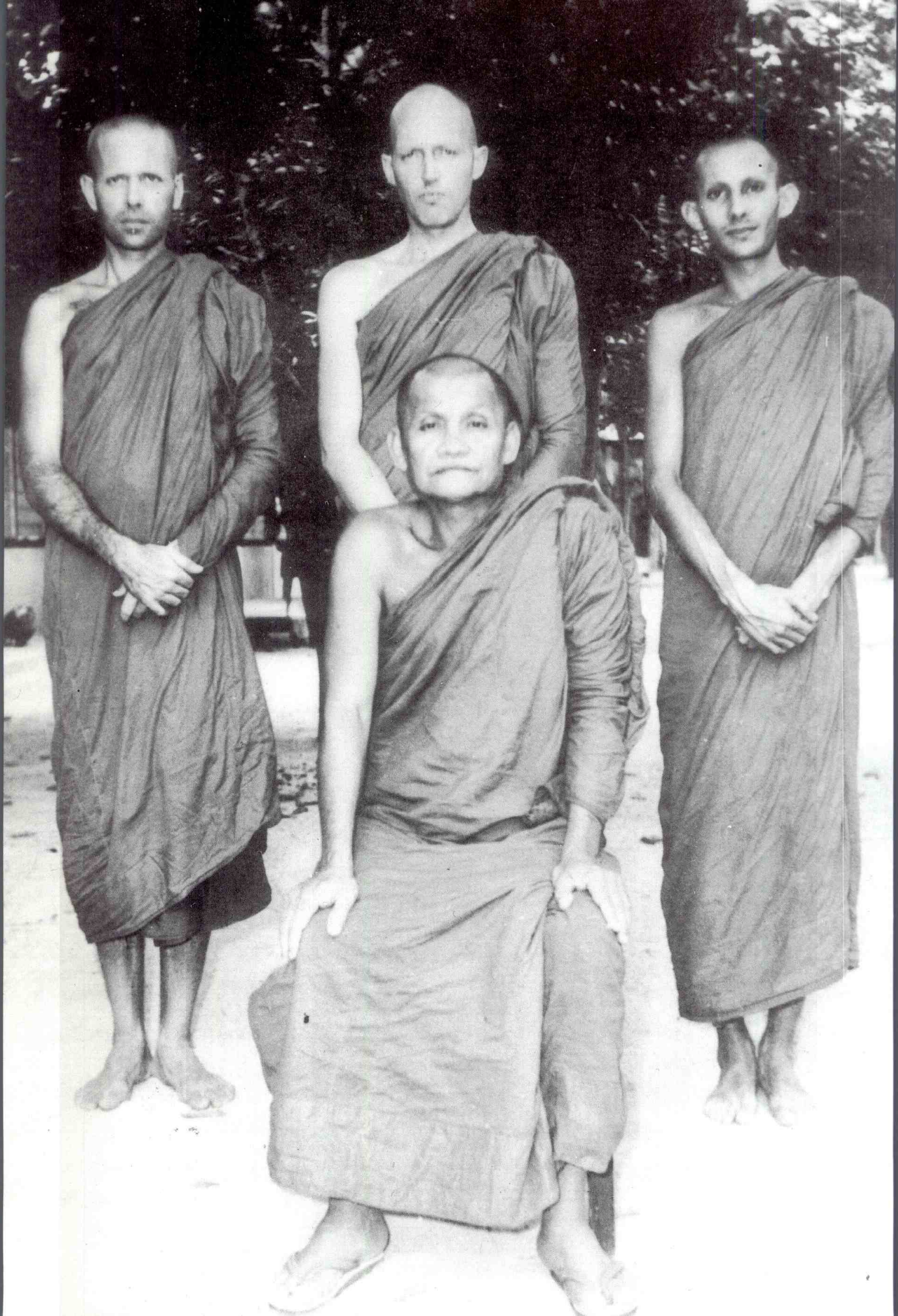

หลวงพ่อกับชาวต่างประเทศ

เป็นที่ยอมรับกันว่าหลวงพ่อเป็นครูบาอาจารย์ที่มีลูกศิษย์ลูกหาชาวต่างประเทศเป็นจำนวนมากโดยเฉพาะชาวตะวันตก ซึ่งคนไทยทั่วไปเรียกกันติดปากว่า "ฝรั่ง" และก็เป็นที่น่ายินดีที่ลูกศิษย์ฝรั่งของหลวงพ่อ ได้เป็นตัวแทนที่เข้มแข็งและมีประสิทธิภาพในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไปยังต่างประเทศ ชาวตะวันตกที่สนใจในการปฏิบัติภาวนา และการบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ทวีจำนวนขึ้นเรื่อย ๆ ดังจะเห็นได้ว่ามีสำนักสาขาของวัดหนองป่าพงได้รับการจัดตั้งขึ้นแล้วหลายแห่งในประเทศตะวันตก เฉพาะที่ประเทศอังกฤษมีอยู่ ๔ สาขา สวิตเซอร์แลนด์ อิตาลี ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ อีกแห่งละ ๑ สาขา โดยมีจำนวนพระสงฆ์ทั้งหมดประมาณ ๕๐ รูป และแม่ชีประมาณ ๑๕ คน

ส่วนในประเทศไทยมีวัดป่านานาชาติ ซึ่งเป็นวัดพระฝรั่งวัดแรกที่หลวงพ่อให้จัดตั้งขึ้นที่บ้านบุ่งหวาย อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี โดยมุ่งหมายให้เป็นอาวาสสำหรับชาวต่างประเทศที่เข้ามาศึกษาและอุปสมบทในพระพุทธศาสนา ได้อบรมสั่งสอนกันเองนั้น และก็ได้กลายเป็นสถานที่ดึงดูดความสนใจใคร่รู้ของชาวไทยไปด้วย ในแต่ละวันจึงมีผู้คนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเดินทางมาขอพักปฏิบัติธรรมอยู่มิได้ขาด บ้างก็มาพักในช่วงสั้นเพียง ๒ - ๓ วัน เพื่อสัมผัสบรรยากาศพอรู้รสชาติแล้วก็จากไป บ้างก็มาพักเป็นอาทิตย์เป็นเดือนและเป็นปี สำหรับชาวต่างประเทศนั้นมีจำนวนไม่น้อยและนับวันจะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ที่ยุติการเดินทางลง ด้วยการขอบรรพชา อุปสมบท ยอมละทิ้งถิ่นฐานบ้านช่องในต่างประเทศขอพักพิงในประเทศไทย เพื่อมุ่งมั่นแสวงหาบ้านอันแท้จริงของตัวเองต่อไปกระทั่งถึงปัจจุบัน (ปี พ.ศ. ๒๕๓๕) มีพระภิกษุ สามเณรประมาณ ๔๐ รูป จาก ๑๕ ประเทศ ได้แก่คานาดา อังกฤษ สหรัฐอเมริกา เยอรมันนี ฮอลแลนด์ ฝรั่งเศส สวีเดน เดนมาร์ค ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ อิสราเอล ญี่ปุ่น ไต้หวัน สิงคโปร์ และมาเลเซีย จำนวนพระสงฆ์ที่พำนักอยู่ที่วัดป่านานาชาติมีประมาณ ๒๐ รูป นอกนั้นก็ผลัดเปลี่ยนกันไปอยู่ตามสาขาต่าง ๆ ของวัดหนองป่าพงบ้างและออกธุดงค์บ้าง

ภาษานั้นสำคัญไฉน

"หลวงพ่อสอนฝรั่งอย่างไร ในเมื่อท่านพูดภาษาอังกฤษไม่ได้ และลูกศิษย์ฝรั่งเองก็ไม่คุ้นกับภาษาไทย" คำถามทำนองนี้มีอยู่เสมอและหลวงพ่อก็มีคำตอบเปรียบเทียบให้ฟังอย่างคมคายว่า

"น้ำร้อนก็มี น้ำฮ้อนก็มี ฮอทวอเตอร์ก็มี มันเป็นแต่ชื่อภายนอก ถ้าเอามือจุ่มลงไปก็ไม่ต้องใช้ภาษาหรอก คนชาติไหนก็รู้ได้เอง"

บางทีท่านตั้งคำถามเอากับพวกช่างสงสัยในเรื่องเหล่านี้ว่า

"ที่บ้านโยมมีสัตว์เลี้ยงไหม อย่างหมาแมว หรือวัวควายอย่างนี้ เวลาพูดกับมัน โยมต้องรู้ภาษาของมันด้วยหรือเปล่า ?"

"คำสอนของหลวงพ่อชัดเจนและตรงไปตรงมา ท่านย้ำการพิจารณาอารมณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เราจึงหันไปให้ความสำคัญการเฝ้าดูจิตใจของตัวเองอย่างจริงจัง มากกว่าการเพียรพยายามอบรมสมถะในขั้นสูง ๆ ซึ่งสำหรับตัวเรา ล่อแหลมมากต่อการเก็บกด"

ทุกข์เอง ขำเอง

"..ท่านจะรอให้เราเป็นทุกข์เต็มที่เสียก่อน แล้วจึงพูดหรือแสดงอะไรสักอย่างออกมาให้เราเห็นอารมณ์ของตัวเอง แล้วเกิดความสำนึกขึ้นว่า ความทุกข์นี้ไม่ใช่เกิดจากปัจจัยภายนอก แต่เป็นปัญหาที่เราสร้างขึ้นมาเอง บ่อยครั้งที่ท่านพูดพลางหัวเราะพลาง แล้วเราก็สามารถขำตัวเองได้ด้วย"

อีกวิธีหนึ่งที่หลวงพ่อใช้บ่อยในการฝึกลูกศิษย์ก็คือ การให้ขึ้นธรรมาสน์เทศน์โปรดญาติโยม แม้ว่าพระรูปนั้นจะยังอ่อนพรรษาและประสบการณ์ก็ตาม เพราะนอกจากจะเป็นการฝึกให้เกิดความมั่นใจในตัวเองแล้ว ยังเป็นการทดสอบลูกศิษย์อีกทางหนึ่งด้วย ท่านอาจารย์สุเมโธก็เช่นกัน แม้จะเป็นพระฝรั่งพูดไทยยังไม่คล่องหลวงพ่อก็จัดให้ขึ้นธรรมาสน์

เทศน์ครั้งแรกก็...เก่ง

"...ครั้งแรกที่หลวงพ่อนิมนต์ขึ้นธรรมาสน์ เราก็รับปากว่าจะเทศน์ แต่ในที่สุดก็ต้องของดเพราะมีความวิตกกังวล กลัว ประหม่าและเครียดมาก ก็เลยต้องไปขอตัวกับหลวงพ่อ แต่นี้ก็เป็นสิ่งที่เตือนให้เรารู้ว่า ไม่วันใดวันหนึ่งข้างหน้าเราต้องโดนจับขึ้นธรรมาสน์อีกแน่ ต่อมาคณะศรัทธาอำเภอม่วงสามสิบได้มาถวายป่าไม้ให้จัดสร้างเป็นวัด (ซึ่งปัจจุบันก็คือวัดป่าวิเวกธรรมชาน์) เขานิมนต์หลวงพ่อไปดูที่ ท่านอาจารย์มหาอมรกับผมก็ได้ติดตามไปด้วย เมื่อไปดูที่เสร็จแล้วก็กลับมาประชุมกันที่วัดบ้านในตัวอำเภอม่วงสามสิบ หลวงพ่อก็ประกาศว่า วันนี้จะให้พระสุเมโธขึ้นธรรมาสน์เทศน์โปรดญาติโยม คราวนี้หนีไม่ได้แล้วก็เลยต้องขึ้น แม้ว่าจะเทศน์ไม่ดีเท่าไร แต่ญาติโยมก็ชมว่าพูดเก่ง น่าฟัง ทำให้เรามีกำลังใจขึ้นบ้าง หลังจากนั้นหลวงพ่อก็เริ่มฝึกให้เทศน์ตามโอกาสต่าง ๆ เช่น งานกฐิน งานทอดผ้าป่า ให้เทศน์ช่วงตีสองตีสาม ผมพยายามพูดให้น้อยที่สุด ๒๐ – ๓๐ นาที แล้วรีบลงจากธรรมาสน์เลย"

ขัดกิเลสอเมริกัน

"...วันหนึ่งที่วัดบึงเขาหลวง หลวงพ่อสั่งให้ผมเทศน์ ๓ ชั่วโมง ห้ามลงก่อนหมดเวลาเลยต้องทำตามที่ท่านสั่ง พูดไปเรื่อย ๆ หยุดแล้วตั้งต้นใหม่หลายครั้ง จนไม่รู้จะเอาอะไรมาพูด ภาษาก็ไม่ค่อยคล่อง ผู้ฟังก็นั่งหลับเป็นส่วนใหญ่ อันนี้ถือเป็นความเมตตาของหลวงพ่อ เพราะการทำอย่างนั้นช่วยแก้กิเลสได้ดีเทียว เนื่องจากขัดกับนิสัยของชาวอเมริกันเรา ซึ่งมีอัตตาสูง ความเชื่อมั่นในตัวเองมีมาก เวลาขึ้นธรรมาสน์ก็อยากจะเทศน์ให้น่าฟัง อยากจะให้ทุกคนฟังด้วยความ

ตั้งใจ แต่ถ้าเห็นใครง่วงนอนหรือไม่ตั้งใจฟังก็อยากจะหยุดพูดทันที เป็นเพราะจิตใจเรายังมีความหวั่นไหวกับโลกธรรมอยู่"

ไม่เข้าท่า

"..การจัดให้ลูกศิษย์ขึ้นเทศน์นี้หลวงพ่อมีกติกาอยู่ข้อหนึ่งคือ ห้ามเตรียมตัวเตรียมเนื้อหาของเรื่องที่จะเทศน์ แต่ให้แสดงออกถึงสิ่งที่มีอยู่ในใจขณะนั้น ท่านสอนไม่ให้หวังอะไรจากการเทศน์ ไม่ใช่พูดเพื่อให้คนนับถือ หรือเกิดความชอบใจชาบซึ้ง ทั้งนี้ก็เพื่อไม่ให้มีอัตตาแอบเข้าไปในการแสดงธรรม

..มีอยู่ครั้งหนึ่งผมดื้อมาก เตรียมคำเทศน์ไว้ก่อนอย่างละเอียด ล้วนแต่เรื่องดี ๆ ทั้งนั้น เมื่อเทศน์จบผมก็หลงภูมิใจตัวเองว่าเทศน์ได้ดีมาก แต่พอลงจากธรรมาสน์เข้าไปกราบหลวงพ่อ ท่านทำหน้าขรึมแล้วก็ดุว่า ไม่เข้าท่า อย่าทำอย่างนี้อีกต่อไป..."

รับน้อง

พระอาจารย์สุเมโธเป็นพระฝรั่งเพียงรูปเดียวอยู่ที่วัดหนองป่าพงนานถึง ๔ พรรษา จึงมีโอกาสได้ต้อนรับพระรุ่นน้อง โดยในปี พ.ศ. ๒๕๑๓ ได้มีชาวอเมริกันอีก ๒ คนเข้ามาบวชศึกษาพระธรรมวินัยที่วัดหนองป่าพงด้วย แต่อยู่ในช่วงเวลาสั้นราวหนึ่งปีทั้งคู่ก็ลาสิกขาไป ระหว่างที่บวชอยู่ พระรูปหนึ่งคือสุญโญภิกขุ (Jack Kornfield) ได้จดบันทึกคำสั่งสอนอบรมของหลวงพ่อไว้เป็นอันมาก ภายหลังได้นำไปเรียบเรียงและจัดพิมพ์ออกเผยแผ่ ทำให้ชื่อเสียงของหลวงพ่อเป็นที่รู้จักในหมู่ชาวต่างประเทศมากยิ่งขึ้น ส่วนอีกคนหนึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านจิตวิทยา ผ่านการศึกษาธรรมมาแล้วหลายสำนัก มีนิสัยหวาดระแวงขี้สงสัย ชอบวิพากษ์วิจารณ์ติเตียนครูบาอาจารย์ต่าง ๆ เว้นแต่หลวงพ่อรูปเดียวเท่านั้นที่เขาคงความเคารพเทิดทูนเอาไว้ หลังจากสึกแล้ว คนนี้กลับไปอยู่กรุงเทพฯ เมื่อได้พบชาวต่างประเทศที่มีความสนใจในพระพุทธศาสนาและกำลังแสวงหาครูบาอาจารย์ เขามักแนะนำให้มาฝากตัวเป็นลูกศิษย์ของหลวงพ่อที่วัดหนองป่าพงเสมอ

นอกเหนือจากคำสั่งสอนและบุคลิกของหลวงพ่อเองแล้ว องค์ประกอบที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ดึงดูดชาวต่างประเทศให้ทยอยกันมาสู่สำนักหนองป่าพง และขอบรรพชาอุปสมบทด้วยนั้นก็คือพระอาจารย์สุเมโธ ซึ่งท่านต้องรับหน้าที่เป็นทั้งล่ามเป็นทั้งพระพี่เลี้ยงแก่ชาวตะวันตก และที่สำคัญต้องเป็นแบบฉบับและตัวอย่างที่ทำให้ผู้มาใหม่มีความหวังเกิดความมั่นใจว่า การดำรงสมณเพศนี้ไม่เหลือวิสัย เหตุนี้เองทำให้พระฝรั่งในวัดหนองป่าพงเพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อย ๆ

ต่อมา มีสามเณรชาวอังกฤษชื่อไมเคิลบวชจากอินเดียมาขอกราบคารวะ หลวงพ่อถามสามเณรว่า "พูดไทยได้หรือเปล่า?" สามเณรไมเคิลตอบว่า "ได้นิดหน่อย" ท่านถามต่อไปว่า "บวชจากไหน" สามเณรตอบว่า "บวชมาจากตดใหม่" ฟังกันไม่รู้เรื่องว่าแปลว่าอะไร ต้องหันกลับไปถามพระฝรั่งซึ่งทำหน้าที่ล่ามให้ช่วยถามเป็นภาษาอังกฤษ จึงได้ความว่าบวชมาจากต้นไม้

คือต้นศรีมหาโพธิ์ที่พุทธคยาอินเดีย หลวงพ่อก็ได้เมตตาให้สามเณรรับศีลใหม่ให้ถูกต้องตามแบบฉบับของไทย

สี่บาทห้าสิบหรือจะกลัว

ในจำนวนพระชาวต่างประเทศที่มาบวชในสมัยนั้น มีชาวญี่ปุ่นรูปหนึ่งนามเดิม มิตซุโอะ ซิบายาชิ ซึ่งคนไทยออกเสียงยากหน่อย หลวงพ่อจึงจับเค้าชื่อเก่ามาเรียกใหม่ว่า "ท่านสี่บาทห้าสิบ" หลังจากได้ผ่านการฝึกอบรมเป็นสามเณรนานพอสมควรแล้ว ในหน้าแล้ง พ.ศ. ๒๕๑๘ "สี่บาทห้าสิบ" ได้กลายเป็นพระต่างประเทศรูปแรกที่ได้อุปสมบทโดยมีหลวงพ่อเป็นพระอุปัชฌาย์ แล้ววันนั้นได้รับฉายาใหม่ว่า คเวสโก

ปัจจุบันนี้ พระอาจารย์คเวสโกรับหน้าที่เป็นเจ้าอาวาสวัดป่าสุนันทวนาราม อ.ไทรโยค จ.กาญจนบุรี (สาขาสำรองที่ ๔ ของวัดหนองป่าพง) ท่านได้พูดถึงความรู้สึกของท่านในวันแรกที่มาถึงวัดหนองป่าพงว่า

"พอดีพระภิกษุสามเณรกำลังเดินออกบิณฑบาตเห็นท่านเดินเป็นแถวอย่างสำรวมระวังก็รู้สึกประทับใจ ตรึงตาตรึงใจมองดูแล้วก็สวยงามจริง ๆ เลยทีเดียว เป็นภาพที่ไม่เคยเห็นมาก่อน จากนั้นก็เดินเข้าไปในบริเวณวัด ไปพบทางเดินที่สะอาดเรียบร้อย เดินสบาย ไม่มีกิ่งไม้ ใบไม้เป็นที่รกตา ทำให้ประทับใจมากยิ่งขึ้น คิดว่าพระอาจารย์เจ้าอาวาส ต้องเป็นพระที่ดี มีระเบียบวินัยเคร่งครัดจริง ๆ"

ก่อนมาสู่สำนักวัดหนองป่าพง พระอาจารย์คเวสโกเป็นนักท่องเที่ยวผู้มีประสบการณ์ชีวิตโชกโชน หลังจากท่านได้เดินทางไปอยู่ประเทศเนปาลหลายเดือนกับเพื่อนนักปีนเขา ต่อมาได้ไปเที่ยวประเทศอินเดีย ที่อินเดียท่านได้มาสนใจในศาสนาตะวันออกเป็นครั้งแรก และเริ่มฝึกสมาธิในสำนักของพวกโยคี ในที่สุดเมื่อวีซ่าหมดอายุแล้ว ไม่อาจอยู่ในประเทศอินเดียได้ต่อไป จึงตัดสินใจเดินทางมาประเทศไทย เพื่อศึกษาพระพุทธศาสนา

เมื่อได้มาบวชเป็นลูกศิษย์หลวงพ่อในวัดหนองป่าพงแล้ว พระอาจารย์คเวสโกได้ฟังธรรมเทศนาสั้น ๆ จากหลวงพ่อก็เกิดความประทับใจเป็นอันมาก มีความรู้สึกว่าหลวงพ่อเป็นคนที่มีความพิเศษกว่ามนุษย์ที่เคยพบมา เป็นพระแท้ ๆ จิตใจเป็นทองคำอันบริสุทธิ์มีน้ำหนักมีค่างวด ทำให้พระอาจารย์คเวสโกทุ่มเทความตั้งใจทั้งหมดไว้ที่วัดหนองป่าพง และท่านยังจำธรรมเทศนาที่ประทับใจในครั้งนั้นได้ดี หลวงพ่อสอนว่า

คนเรามันโง่หลาย เที่ยวตามเงาของตัวเองเสียเป็นส่วนมาก ถ้าหากว่าเรารู้จักตามหาจิตใจของเรา เหมือนกับตามหาแนวอื่น ๆ ป่านนี้เราก็ไปไกลแล้ว คนเรานี่หลงทาง จิตใจโหดร้ายก็ไม่รู้สึกตัว จิตใจเป็นทุกข์เดือดร้อนก็ไม่รู้จัก มันมัวแต่เสริมต่อเอาของไม่ดีใส่ตัวเราอยู่เรื่อย ๆ ฉะนั้น วัดหนองป่าพงจะเป็นที่ขจัดกวาดเอาของไม่ดีออกจากจิตใจ ใฝ่หามองดูใจตัวเองตลอด นั่งสมาธิ เดินจงกรม สวดมนต์ไหว้พระ นี่เป็นหลัก ต้องทำอย่างนี้ทุก ๆ คน

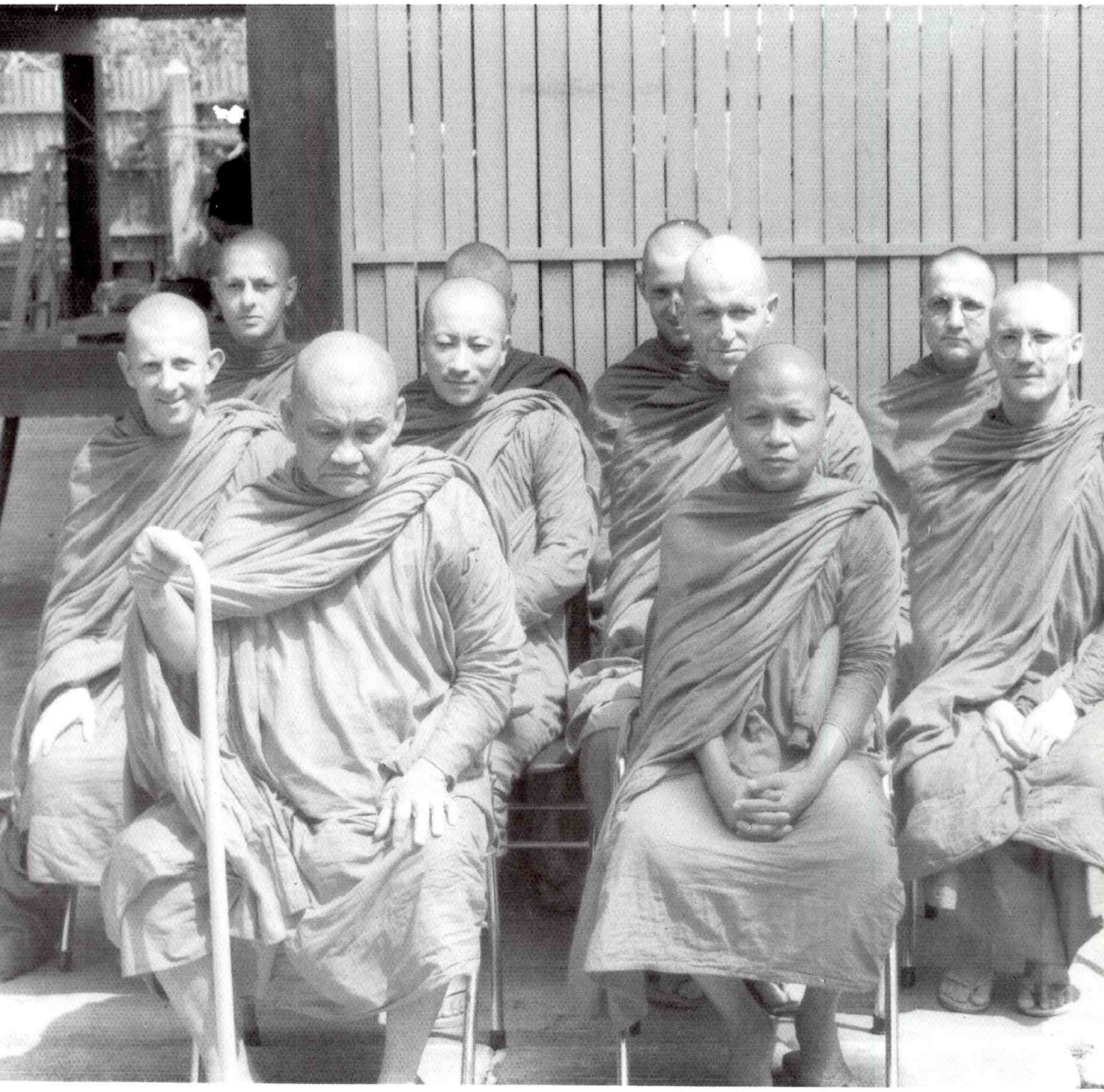

"ไม่ได้เทศน์ให้เขาฟังมาก พาเขาทำเลย
ทำดีได้ดี ถ้าทำไม่ดี ก็ได้ของไม่ดี
เมื่อทำจริง ๆ ก็เลยได้ดี เขาก็เลยเชื่อ"

และหลวงพ่อให้กำลังใจต่อการปฏิบัติธรรมว่า

"สี่บาทห้าสิบไม่ต้องกลัวหรอก มันยังมีตา มีแข้ง มีขา มีมือ อวัยวะต่าง ๆ ทุกสิ่งทุกส่วนพร้อมอยู่แล้ว รับรองว่าต้องปฏิบัติได้ ต้องมีประโยชน์ให้บ้างไม่มากก็น้อย การแนะนำเป็นเพียงลมปาก ตัวหนังสืออ่านแล้วก็แล้วไป สู้ปฏิบัติเลยไม่ได้ ลงมือเดี๋ยวนี้แหละ จะเกิดความจริง จะพบสิ่งที่ดีแน่นอนได้ นี่เองจะได้พบคำสอนของพระพุทธเจ้า..."

ยิ่งอยู่ไปนาน ๆ ความศรัทธาในตัวหลวงพ่อก็ยิ่งเพิ่มพูน เมื่อมีโอกาสได้อุปัฏฐากหลวงพ่อ เวลาที่ท่านอาพาธ พระอาจารย์คเวสโกก็ทำหน้าที่พระอุปัฏฐากด้วยความรู้สึกกตัญญูรู้คุณเต็มเปี่ยม

"หลวงพ่อเหมือนพ่อแม่ เราควรพร้อมที่จะตายแทนท่านได้ ท่านให้อะไร ๆ แก่เราหลายอย่าง ถ้าจะพูดอย่างไทย ๆ ก็คือชุบชีวิตใหม่ให้แก่เรา เหมือนเรากำลังถูกบ่อทรายดูด กำลังจะกลืนชีวิตของเราให้จมลงไปทีละน้อย ๆ แต่แล้ว หลวงพ่อก็ยื่นมือคว้าตัวเราไว้ ดึงให้ขึ้นไป ให้พ้นความตายนั้น แค่สนองตอบเท่านี้จึงคิดว่ามันเล็กน้อยเกินไป..."

ของดี คนสบาย

ท่านอาจารย์ปุริโส ซึ่งในอดีตเป็นหนุ่มนักดนตรีพเนจรชาวออสเตรเลีย และปัจจุบันเป็นประธานสงฆ์วัดป่าวนโพธิญาณ สาขาที่ ๘ ของวัดหนองป่าพง เป็นอีกรูปหนึ่งที่ได้เมตตาเล่าประสบการณ์ของท่านสมัยมาถึงวัดหนองป่าพงเป็นครั้งแรกเมื่อ ๑๖ ปีก่อนให้ฟังดังนี้

"..พอผ่านเข้าประตูวัดหนองป่าพงเป็นครั้งแรกก็เกิดความประหลาดใจ ความประทับใจเกิดขึ้นเมื่อเห็นบริเวณสถานที่ แม้จะเป็นป่ามีต้นไม้หนาแน่น ถนนหนทางเดินนั้นก็ดูสะอาดไม่มีอะไรเกะกะสายตา สะอาดเรียบร้อยมาก ทำให้จิตใจสงบสบาย

จากนั้นก็ไปเห็นกุฏิศาลาอันเป็นเสนาสนะสะอาดที่สุด วัดหนองป่าพงนี่มีระเบียบวินัยมากจริง ๆ พอตกเย็นได้เห็นพระเณรออกมาทำกิจ ท่านเรียบร้อยดีมีกิริยาสำรวม ไม่ตื่นเต้นอะไรเลย อาตมาเคยไปวัดอื่น พอพระเณรเห็นพวกฝรั่งก็ปรี่เข้าหา เข้ามาพูดภาษาอังกฤษบ้าง ถามรู้เรื่องบ้างไม่รู้เรื่องบ้าง ทำเหมือนกับว่าพวกฝรั่งมีของดีอะไรอย่างนั้น แต่ที่วัดหนองป่าพง บรรดาพระสงฆ์ ญาติโยม พ่อขาว แม่ชี ไม่เห็นมีใครสนใจกับฝรั่งอย่างอาตมา ท่านนั่งสำรวม เดินก็สำรวม มีกิจอันใดต้องทำก็ทำไป ถามก็เงยหน้ามาพูดด้วย ไม่มีอาการตื่นเต้นอะไรเลย มีความรู้สึกว่าท่านเหล่านี้ต้องมีของดีแน่ เกิดศรัทธาขึ้นอย่างมากเลยต้องวิ่งตาม พระชีที่นี้ท่านมีของดีเราก็ต้องวิ่งตาม พระที่วัดนี้ท่านก็มีเมตตามาก ไม่ให้พักที่ดีนัก สบายนัก ถ้าอยู่เกิน ๓ วันต้องโกนผม นุ่งขาวห่มขาวรักษาความบริสุทธิ์ ทำความเพียร เดินจงกรม นั่งสมาธิ ตามที่พระท่านพาทำ อยู่ได้สักเดือนกว่าท่านก็พาไปกราบหลวงพ่อ รู้สึกประทับใจมากเมื่อได้เห็นท่านเป็นครั้งแรก ท่านเหมือนเป็นคนวิเศษ บุคลิกคนเรานั้นสำคัญเป็นเอกที่สุด คนที่ฝรั่งจะยอมรับได้นั้นต้องมีลักษณะพิเศษอยู่มาก อาตมาเป็นนักท่องเที่ยวไปมา ๒๐ ประเทศ เคยได้พบเห็นคนมามากมายหลายระดับ แต่รู้สึกเฉย ๆ เห็นว่านั่นคือคน มีการพูด ความคิดที่ไม่ผิดแปลกไปกว่าเรา แต่หลวงพ่อไม่เหมือนกับคนอื่น

ยิ่งนาน ๆ ก็ยิ่งเด่น เพราะว่าท่านมีความเป็นตัวของตัวเอง มีจิตเป็นอิสระ ไม่เคยเห็นท่านเป็นทุกข์ ไม่เคยเห็นท่านเป็นทาสของอะไร ท่านมีจุดยืนของตัวอย่างหาได้ยาก ไม่ขึ้น ๆ ลง ๆ เป็นคนสบาย สบายจริง ๆ ไม่ใช่เดี๋ยวสบาย เดี๋ยวไม่สบายอย่างพวกเรา จึงทำให้เกิดความประทับใจมาก เกิดความสนใจที่จะเสียสละเวลา มอบตัวเป็นลูกศิษย์ของท่าน"

ที่สุดแห่งการค้นหา

และนี่คือความประทับใจในตัวหลวงพ่อ ของพระอาจารย์ชยสาโร รองเจ้าอาวาสวัดป่านานาชาติ

"เมื่อก่อนอาตมาเป็นนักแสวงหา ออกจากบ้านตั้งแต่อายุ ๑๗ ปี โบกรถข้ามทวีปไปเรื่อย จนถึงประเทศอินเดีย ไม่แน่ใจเหมือนกันว่าตัวเองกำลังแสวงหาอะไรหรือใคร รู้แต่ว่าถ้ายังไม่เจอจะหยุดไม่ได้ แต่ไม่ว่าจะไปอยู่ที่ไหนมีประสบการณ์อย่างไรก็ได้แต่ปฏิเสธว่า ยัง ยังไม่ใช่ แสวงหาไปเรื่อย จนกระทั่งกลับไปอังกฤษ ได้พบท่านอาจารย์สุเมโธ รู้สึกเลื่อมใสท่านเลย หยุดได้ถึง ๓ เดือน จำพรรษากับท่าน ออกพรรษาแล้วจึงขออนุญาตมาประเทศไทยเพื่ออุปสมบท ทีแรกไปดูวัดป่าอื่น ๆ ก่อน(นิสัยเก่า) แต่เหมือนกับมีอะไรดึงดูดมาวัดหนองป่าพงอยู่ตลอดเวลา

อาตมามาถึงวัดตอนบ่าย วันนั้นเป็นวันเพ็ญเดือนอ้าย พระเพิ่งลงจากโบสถ์หลังจากสวดปาฏิโมกข์เสร็จ พระฝรั่งรูปหนึ่งพาไปโกนหัว แล้วไปกราบหลวงพ่อ ขณะนั้นท่านกำลังนั่งฉันน้ำร้อน และคุยกับแขกที่ใต้ถุนกุฏิ อาตมาเห็นท่านครั้งแรกรู้สึกทันทีเลยว่า ใช่แล้ว ท่านไม่เหมือนใครที่เราเคยรู้จัก เหมือนครั้งแรกที่เห็นภูเขาหิมาลัย หรือน้ำตกใหญ่ ๆ หรืออะไรที่เป็นธรรมชาติอันโดดเด่น

ภูเขาหรือราชสีห์ รู้สึกว่าตัวเองและทุกคนที่นั่งห้อมล้อมตัวท่านมีอะไรไม่ปกติหรือเศร้าหมอง หลวงพ่อคนเดียวที่มีความเป็นปกติอย่างน่าอัศจรรย์

หลวงพ่อฉันน้ำร้อนหมดไปครึ่งถ้วยก็กวักมือเรียกอาตมาเข้าไปหา และส่งถ้วยน้ำร้อนของท่านให้ดื่มต่อ อาตมาคลานเข้าไปกราบรับถ้วยน้ำร้อนจากมือท่าน รู้สึกว่าน้ำตาซึม เลยก้มหน้าด้วยความประหม่า แต่ในใจนั้นตื้นตันด้วยความปลื้มปีติ บอกตัวเองว่า เจอแล้ว ครูบาอาจารย์ที่เราแสวงหา ที่นี้เราหยุดได้แล้ว"

พระอาจารย์ชยสาโรเล่าต่อว่า หลวงพ่อไม่ต้องสอนอะไรมาก ท่านจะพูดเพียง ๒ – ๓ คำ ให้เราเก็บเอาไปคิดพิจารณา อย่างเช่นครั้งหนึ่ง อาตมากำลังกวาดลานวัดอยู่ ท่านผ่านมาพบเข้าก็ถามว่า "ช้อน สบายไหม"

ชื่อเดิมของอาตมาคือ ฌอน (Shaun) หลวงพ่อก็เรียกว่าช้อน

อาตมากราบเรียนว่า "สบายครับ หลวงพ่อ"

"สบายดีไหม" ท่านถามต่อเหมือนกับย้ำ

"สบายดีครับ" อาตมากราบเรียนยืนยัน

"สบายดี ไม่ดี" หลวงพ่อกลับพูดเสียอย่างนั้นแล้วก็เดินจากไป อาตมายืนงง ไม่เคยได้ยินใครพูดว่าสบายดีไม่ดีมาก่อน เดินจงกรมอยู่ตั้งนานจึงได้เข้าใจ ตอนนั้นบวชใหม่กิเลสยังเยอะก็สบายดี คงเป็นเพราะเราตามกิเลส ซึ่งเป็นการไม่ดี ถ้าปฏิบัติจริง ๆ แล้วกิเลสย่อมเดือดร้อนไม่สบายดีหรอก

โดนลูกถีบ

พระอาจารย์ญาณธมฺโม ชาวออสเตรเลีย ศิษย์รุ่นเดียวกับพระอาจารย์ชยสาโร ดูเหมือนจะประทับใจในบทเรียนอันดุเดือดถึงลูกถึงคน ที่ได้รับจากหลวงพ่อยิ่งนัก ท่านได้เล่าประสบการณ์ตอนหนึ่งระหว่างอยู่กับหลวงพ่อที่วัดหนองป่าพงให้ฟังว่า

"...วันหนึ่งอาตมามีเรื่องขัดใจกับพระรูปหนึ่ง รู้สึกโกรธ หงุดหงิดอยู่ทั้งวัน รุ่งเช้าไปบิณฑบาตก็เดินคิดไปตลอดทาง ขากลับเข้าวัดพอดีเดินสวนทางกับหลวงพ่อ ท่านยิ้มและทักอาตมาเป็นภาษาอังกฤษว่า *กู้ด มอร์นิ่ง* ซึ่งทำให้อารมณ์ของอาตมาเปลี่ยนทันที ที่กำลังขุ่นมัวหงุดหงิดกลับเบิกบาน ปลื้มปีติที่หลวงพ่อทักเรา"

ถึงเวลาสวดมนต์ทำวัตรเย็น หลวงพ่อให้อาตมาเข้าไปอุปัฏฐากถวายการนวดที่กุฏิของท่านเป็นการส่วนตัว อาตมารู้สึกตื่นเต้นดีใจมากกับโอกาสใกล้ชิดอยู่สองต่อสองที่หาได้ยากอย่างนั้น เพราะเราเป็นพระใหม่ แต่ขณะที่กำลังถวายการนวดอยู่อย่างตั้งอกตั้งใจและปลื้มปีติ ทันใดนั้นเองอย่างไม่ทันรู้เนื้อรู้ตัว หลวงพ่อก็ถีบเปรี้ยงเข้าที่ยอดอกซึ่งกำลังพองโตด้วยความรู้สึกภาคภูมิของอาตมาจนล้มก้นกระแทก แล้วท่านก็ตำหนิว่าจิตใจไม่มั่นคง พอไม่ได้ดังใจก็ขัดเคือง หงุดหงิด เมื่อได้ตามปรารถนาก็ฟูฟ่อง ผมฟังท่านดุไปหลาย ๆ อย่างแล้ว ร้องไห้เลย ไม่ใช่เพราะโกรธหรือเสียใจ แต่ซาบซึ้งเพราะสำนึกในพระคุณของท่าน หลวงพ่อเมตตามากที่ช่วยชี้กิเลสของเราไม่เช่นนั้นเราก็คงมืดบอดมองไม่เห็น คงเป็นคนหลงอารมณ์ไปอีกนาน..."

ทิ้งไม่เหลือ

ในบันทึก "รำพึงถึงความหลังกับพระอาจารย์ชา" พระอาจารย์เขมธมฺโม ลูกศิษย์ชาวอังกฤษรุ่นอาวุโสของหลวงพ่อได้เล่าถึงวิธีการสอนให้ลูกศิษย์รู้จัก "ปล่อยวาง" ด้วยเทคโนโลยีพื้นบ้านไว้ในเรื่องราวต่อไปนี้

"หลวงพ่อดูแลพวกเราอย่างดี ถึงแม้ว่าบางครั้งท่านจะดุด่าหรือเย้ยหยัน หรือทำให้เราหันกลับมาสู่ความเป็นจริงในแบบอื่น ๆ แต่เราก็ไม่รู้สึกอะไร นอกไปจากว่าเบื้องหลังการกระทำเหล่านี้ก็คือ ความห่วงใยอย่างจริงจังลึกซึ้งที่มีต่อสวัสดิภาพของเรานั่นเอง อย่างน้อยเราก็รู้สึกเช่นนี้ หลังจากหลวงพ่อกลับมาจากบิณฑบาต ท่านพักผ่อนให้หายเหนื่อยแล้วท่านชอบเดินไปรอบ ๆ วัดในตอนเช้าหลังจากออกบิณฑบาต ขณะที่พระรูปอื่น ๆ ซึ่งออกไปบิณฑบาตไกลเพิ่งกลับ และมีการตระเตรียมอาหาร บางครั้งหลวงพ่อจะเดินตามลำพัง แต่ท่านมักจะกวักมือเรียกใครสักคนให้ไปกับท่านมากกว่า ถ้าหากเรากำลังมีความยุ่งยากหรือกำลังเรรวน ท่านก็อาจจะพอใจที่จะเลือกเราเป็นเพื่อนเดิน ตอนที่อาตมากำลังมีความยุ่งยาก ท่านก็จะพาอาตมาไปเดินด้วย ๒ - ๓ วัน และในขณะที่อาตมามีปัญหาในการเข้าใจท่าน การที่ต้องเดินข้าง ๆ ท่านเยื้องไปข้างหลังเล็กน้อยตามประเพณีที่ทำกันนั้น ไม่ได้ช่วยอะไรเลย แต่การได้ติดต่อใกล้ชิดท่านเป็นส่วนตัวนี้ทำให้อาตมายินดีมาก มีอยู่วันหนึ่งขณะที่เราเดินเข้ามาใกล้ประตูใหญ่ข้างหน้าเพียง ๒ คน ท่านก็เริ่มวุ่นวาย

กับการจัดนั่นจัดนี่ให้เข้าที่เข้าทาง อาตมาจำได้ว่ามีกิ่งไม้หนักที่ขรุขระและยาว ซึ่งท่านต้องการให้เอาออกไปจากทางเดิน ท่านยกไม้ยกมือทำท่าทางให้อาตมาจับปลายไม้ข้างหนึ่งและท่านก็ยกปลายอีกข้างหนึ่ง แล้วในขณะที่เรายกมันขึ้นไว้พร้อมที่จะเหวี่ยงทิ้ง ท่านก็เงยหน้าขึ้นมอง แสงอาทิตย์ยามเช้าอาบทั่วตัวท่าน ท่านถามว่า "หนักไหมล่ะนี่" และถามอีกครั้ง ขณะที่เราเหวี่ยงมันเข้าไปในป่าว่า ตอนนี้ล่ะเป็นไง หนักไหม ท่านสอนเราให้เห็นธรรมะในทุก ๆ สิ่งอย่างนี้เอง สอนเราให้หัด การปล่อยวาง และให้เห็นทุกอย่างที่เราพูดหรือทำในการปฏิบัติ"

ฝึกงาน

หลวงพ่อเป็นผู้มีสายตาอันกว้างไกล ท่านได้คาดการณ์อนาคตเอาไว้ ปรารภถึงความสนใจของชาวต่างชาติที่มีต่อพระพุทธศาสนา ซึ่งนับวันจะทวีขึ้น เห็นได้จากจำนวนที่มาสู่สำนักวัดหนอง - ป่าพง สมควรที่จะเตรียมการปกครอง และอบรมสั่งสอนกันเองต่อไปในอนาคต ท่านจึงเริ่มฝึกพระอาจารย์สุเมโธในการเป็นผู้นำ โดยในปี พ.ศ. ๒๕๑๔ หลวงพ่อให้นักบวชชาวต่างชาติทั้งหมด ๗ รูป ที่มีอยู่ในวัดหนองป่าพงไปจำพรรษาที่วัดถ้ำแสงเพชร มีพระอาจารย์สุเมโธเป็นหัวหน้า แต่หลวงพ่อก็มิได้ทอดทิ้ง มีเมตตาไปเยี่ยมให้กำลังใจอยู่เสมอ

ส่วนตัวพระอาจารย์สุเมโธเองนั้น กลับรู้สึกเบื่อหน่ายในภารกิจ และความรับผิดชอบที่หลวงพ่อได้มอบหมายให้ พอถึงพรรษาที่ ๖ จึงได้ขออนุญาตหลวงพ่อ ปลีกตัวไปจำพรรษาที่วัดเขาฉลาก จังหวัดชลบุรี เมื่อออกพรรษาแล้วก็ได้กราบลาไปธุดงค์ที่ประเทศอินเดีย แต่ประสบการณ์ชีวิตในระหว่างการธุดงค์ที่ประเทศอินเดียเป็นเวลา ๖ เดือน ทำให้พระอาจารย์สุเมโธ เกิดความรู้สึกคิดถึงเมืองไทยและหลวงพ่อขึ้นอย่างจับจิตจับใจ เพราะได้ตระหนักในความเมตตาอันใหญ่หลวงของท่าน ที่ได้อุทิศตนปฏิบัติกิจในพระศาสนา เพื่ออำนวยประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ ความกตัญญูกตเวทิตาคุณต่อหลวงพ่อและแผ่นดินไทย ได้บังเกิดขึ้นมาท่วมท้นในจิตใจของพระอาจารย์สุเมโธ ทำให้ท่านตัดสินใจเดินทางกลับวัดหนองป่าพง มอบกายถวายชีวิตคืนแก่หลวงพ่อ สุดแล้วแต่ท่านจะบัญชา จะให้อยู่ที่ไหน ทำอะไร ขอยอมรับทั้งหมดโดยไม่มีเงื่อนไข

กำเนิดวัดป่านานาชาติ

ปี พ.ศ. ๒๕๑๘ หลวงพ่อดำริที่จะตั้งวัดสำหรับชาวต่างชาติโดยเฉพาะ เนื่องด้วยจำนวนพระเณรอีกทั้งปะขาวผู้เตรียมตัวบวชที่วัดหนองป่าพงในเวลานั้นมีจำนวนมาก และนับวันจะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ และท่านได้เริ่มวางแผนระยะยาวในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังประเทศตะวันตกด้วย เพราะเห็นว่าพระอาจารย์สุเมโธ เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยอายุพรรษาและประสบการณ์ พอที่จะเป็นผู้นำหมู่คณะได้ เพราะได้รับการฝึกหัดให้รู้จักวิธีบริหารวัด การทำสังฆกรรม การก่อสร้างซ่อมแซม การเทศนาอบรมสั่งสอน ตลอดจนกิจอื่น ๆ ที่จำเป็นของพระสงฆ์มาแล้วเป็นอย่างดี แม้พระรุ่นหลัง ๆ ก็ได้รับการฝึกหัดมาในทำนองเดียวกัน หลวงพ่อจึงมีความเห็นว่าลูกศิษย์ฝรั่งเหล่านี้ เมื่อมี

คณะสงฆ์และญาติโยม วัดป่านานาชาติ ปี พ.ศ. ๒๕๑๙

ประสบการณ์พอสมควร ก็สามารถกลับไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังบ้านเกิดเมืองนอนของตน เป็นการแบ่งเบาภาระหน้าที่ของท่านอีกทางหนึ่งด้วย เหตุผลอีกประการหนึ่งก็คือ เมื่อพระชาวต่างชาติในวัดหนองป่าพงเพิ่มจำนวนมากขึ้น การแยกไปตั้งวัดต่างหาก เพื่อชุมชนที่มีภาษาและวัฒนธรรมใกล้เคียงกันได้ปกครองกันเอง ย่อมทำให้ความเป็นอยู่กลมกลืนราบรื่นกว่าอยู่ที่วัดหนองป่าพง

ระหว่างนั้นได้มีทายกมาถวายที่ดินบริเวณปากกุดหวายริมฝั่งแม่น้ำมูล เพื่อให้หลวงพ่อจัดตั้งเป็นวัดสาขาแห่งใหม่ ท่านอาจารย์สุเมโธจึงคิดจะนำพระเณรฝรั่งไปบ่มบาตรที่นั่น เพื่อสำรวจสถานที่ด้วย แต่หลวงพ่อกลับแนะนำให้ไปที่ป่าช้าบ้านบุ่งหวาย ซึ่งอยู่ห่างจากวัดหนองป่าพงประมาณ ๗ - ๘ กิโลเมตร เพราะถ้ามีปัญหาก็จะติดต่อกันได้สะดวก และอีกประการหนึ่งชาวบ้านบุ่งหวายหลายคนก็เป็นอุบาสกอุบาสิกา ที่ไปฟังธรรมรักษาศีลที่วัดหนองป่าพงเป็นประจำทุกวันพระอยู่แล้ว พอจะอาศัยอาหารบิณฑบาตและการอุปถัมภ์อุปัฏฐากอื่น ๆ ได้ด้วย

ใกล้เข้าพรรษาในปีนั้น คณะทายกทายิกาบ้านบุ่งหวายได้ไปกราบหลวงพ่อ เพื่อขออาราธนาให้พระฝรั่งลูกศิษย์เหล่านั้น อยู่จำพรรษาที่ป่าช้าบ้านบุ่งหวายต่อ ซึ่งหลวงพ่อก็ไม่ขัดข้อง ชาวบ้านจึงช่วยกันจัดสร้างกุฏิเสนาสนะเป็นกระต๊อบเล็ก ๆ และศาลามุงหญ้าถวาย พออาศัยได้ชั่วคราว แรกทีเดียวหลวงพ่อตั้งชื่อสำนักสาขาใหม่นี้ว่า วัดป่าอเมริกาวาส เพราะสมาชิกส่วนใหญ่เป็นชาวอเมริกัน ต่อมาเห็นว่าเป็นการผูกขาดเรื่องเชื้อชาติจึงได้เปลี่ยนชื่อเป็น *วัดป่านานาชาติ* โดยมีพระอาจารย์สุเมโธเป็นประธานสงฆ์รูปแรก และทุกครั้งที่มีญาติโยมจากต่างถิ่น ไปกราบนมัสการที่วัดหนองป่าพง หลวงพ่อมักจะแนะนำให้แวะไปเยี่ยมวัดป่านานาชาติด้วยเสมอ ญาติโยม

ที่ได้ไปเยี่ยมครั้งแรกแล้วมีความศรัทธาเลื่อมใสในการประพฤติปฏิบัติของพระฝรั่ง ก็มักจะหาโอกาสแวะเวียนไปเยี่ยมอีก และจัดกฐินหรือผ้าป่าไปทอดถวายด้วย สำนักแห่งใหม่ จึงเริ่มมีสิ่งก่อสร้างเสนาสนะที่ถาวรเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

หลวงพ่อให้ความเอาใจใส่ในวัดป่านานาชาติเป็นพิเศษ ตั้งแต่เริ่มตั้งเป็นต้นมา ท่านมักหาโอกาสไปเยี่ยมเยียนให้กำลังใจและคำแนะนำในเรื่องต่าง ๆ อยู่เสมอ เช่นเรื่องการก่อสร้างเสนาสนะต่าง ๆ ระเบียบข้อวัตร แม้การโยกย้ายพระฝรั่งรูปหนึ่งรูปใดไปอยู่ตามวัดสาขาอื่น ๆ ก็ต้องกราบเรียนขอโอกาสกับท่านก่อน เมื่อหลวงพ่อเริ่มอาพาธ งดไปงานกฐินตามวัดสาขาต่าง ๆ ซึ่งปกติท่านจะตระเวนไปช่วยเกือบทุกสาขา แต่สำหรับวัดป่านานาชาติแล้ว ท่านยังคงเมตตามาร่วมเสมอไม่ขาด ท่านเคยปรารภว่า วัดป่านานาชาติต้องอยู่ติดกันกับวัดหนองป่าพง เป็นวัดสำคัญที่ต้องให้เวลาและความสนใจเป็นพิเศษ

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๒๐ พระอาจารย์สุเมโธ ได้รับอาราธนาไปตั้งสำนักสาขา และอยู่ประจำที่ประเทศอังกฤษ ท่านอาจารย์ปภากโรจึงเข้ารับหน้าที่สืบต่อมาจนถึง พ.ศ. ๒๕๒๒ ประธานสงฆ์รูปที่ ๓ ของวัดป่านานาชาติได้แก่ พระอาจารย์ชาคโร ซึ่งปฏิบัติหน้าที่อยู่จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๒๔ ต่อมาได้รับนิมนต์ไปตั้งวัดในประเทศออสเตรเลีย พระอาจารย์ปสันโนจึงเข้ารับหน้าที่เป็นประธานสงฆ์รูปที่ ๔

ใจเย็น ๆ ท่านประธาน

ประธานสงฆ์วัดป่านานาชาติในสมัยเริ่มแรก ประสบปัญหาในการปกครองหมู่คณะ เพราะคนต่างชาติมักมีความเชื่อมั่นในตัวเองสูง และกล้าแสดงออก เมื่อมาอยู่รวมกันมาก ๆ ก็มักมีเรื่องขัดแย้งให้ท่านประธานต้องปวดหัวเป็นธรรมดา หลวงพ่อได้แนะนำให้ต่างฝ่ายต่างละวางทิฐิมานะ วางความคิดเห็น และให้กำลังใจในการปรับปรุงให้ดีขึ้น และสำหรับประธานสงฆ์ หลวงพ่อสอนย้ำเสมอว่า "ถ้าลูกศิษย์ของเรามีเรื่องขัดแย้งกัน ก็ให้พิจารณาให้ดี อย่าตัดสินว่าผู้มาใหม่ไม่ดี อย่าไปว่าคนนั้นดีคนนี้ไม่ดี ต้องใช้เวลาดูไปนาน ๆ ก่อน ดูอุปนิสัยของเขาไปนาน ๆ อย่าไปคิดว่าดีหรือไม่ดีเลยทันที เพราะว่าทุกสิ่งทุกอย่างมันไม่แน่นอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้สึกนึกคิดของผู้ที่มีอุดมคติยังไม่แน่นอน ถ้าจะไปคิดว่าลูกศิษย์คนนี้สอนยาก มันก็ไม่แน่นอนเหมือนกัน ต้องใช้เวลาดูไปก่อน"

สูดแก้ลม ดมแก้คิดถึง

ชาวต่างประเทศที่มีโอกาสได้ใกล้ชิดหลวงพ่อ ต่างเคารพในปัญญาบารมีของท่านเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนี้แล้ว ความเป็นผู้มีอารมณ์ขันเบิกบานแจ่มใสอยู่เป็นนิจ ด้วยเมตตาธรรมอันเต็มเปี่ยม และความสามารถพิเศษในการสื่อสาร ก็เป็นสิ่งจูงใจให้คนเหล่านั้น อยากเข้าใกล้ชิด มาถามปัญหาข้อข้องใจต่าง ๆ ตามประสาคนช่างคิดช่างปรุงแต่ง หลวงพ่อรู้จักจริตนิสัยของชาวต่างประเทศ และใช้อารมณ์ขันเป็นเครื่องแก้ ชี้ให้เห็นถึงความคับข้อง ความหงุดหงิด ความโกรธ ที่ปรากฏอยู่ในใจ ให้หัวเราะกับสิ่งเหล่านี้ได้ โดยเห็นว่าเป็นเพราะอุปาทานที่เข้าไปแบกไปยึดเอาตัวทุกข์ไว้ บางครั้งก็จะทำแบบเล่น ๆ ไม่จริงจัง แต่เป็นการกระตุ้นสติ เตือนให้รู้สึกตัวว่า กำลังหลงอารมณ์อะไรอยู่ เช่น พระรูปหนึ่ง ซึ่งยังคิดถึงคู่รักเก่า จิตฟุ้งซ่านวุ่นวาย จึงไปกราบเรียนปรึกษาหลวงพ่อ ท่านได้แนะให้พระรูปนั้น เขียนจดหมายถึงคู่รัก ขอให้เธอเอาขี้ใส่ขวดเล็ก ๆ ส่งมาถวาย แล้วให้พระรูปนั้นเก็บไว้ในย่ามตลอดเวลา คิดถึงเมื่อไรก็ให้หยิบขวดขี้ของเธอออกมาสูดดม เฮ้อ!

ขี้ไก่ก็อาจหอมได้

เมตตาบารมีที่มีอยู่ในจิตใจของหลวงพ่อ สมดุลย์กับปัญญาบารมีที่หลักแหลม บางครั้งชาวต่างชาติที่มาใฝ่ใจในพระพุทธศาสนา เกิดความไม่เข้าใจกันกับทางครอบครัว ซึ่งเดิมทีมีทัศนคติในทางลบต่อศาสนาตะวันออก เมื่อผู้ที่เป็นลูกหลานเกิดมีศรัทธาที่จะออกบวชจากเรือน ผู้เป็นพ่อแม่ย่อมร้อนใจเป็นธรรมดา เมื่อมีปัญหาเช่นนี้เกิดขึ้น หลวงพ่อได้เชื้อเชิญให้เขาเหล่านั้นมาเยี่ยมมาดูชีวิตความเป็นอยู่ของผู้เป็นลูก เมื่อมาเห็นแล้วก็คลายกังวลไปได้ เพราะอัธยาศัยไมตรีอันอบอุ่นของผู้เป็นครูบาอาจารย์ อีกทั้งสภาพแวดล้อมอันร่มรื่น สงบ เรียบร้อยอยู่ด้วยระเบียบ

วินัย ก็สามารถทำให้พ่อแม่คลายความคิดปรุงแต่งไปได้ อย่างเช่น แม่ชีฝรั่งรูปหนึ่ง ซึ่งมาบวชอยู่ที่วัดป่านานาชาติ ทำให้แม่ของเธอ ซึ่งนับถือศาสนาอิสลามเสียใจมาก ได้ขอร้องให้ลูกสาวกลับบ้านหลายครั้ง แม่ชีก็ไม่ยอม แม่ก็เลยขู่ว่าจะฆ่าตัวตาย ทำให้แม่ชีเป็นทุกข์มาก พะวักพะวนด้วยห่วงแม่ แต่ก็ไม่อยากกลับ เมื่อกราบเรียนปรึกษาหลวงพ่อ ท่านไม่ให้กลับ แต่แนะนำให้เชิญแม่มาเยี่ยม ท่านบอกว่า "เขารังเกียจเพราะเขายังไม่เคยเห็น แล้วก็คิดปรุงแต่งมาก" หลวงพ่อเปรียบเทียบกับความรู้สึกของตัวท่านเองให้ฟังว่า

"...อาตมาก็เหมือนกัน จะพูดความจริงให้ฟัง อย่างเนยนี้ อื้อ! เหม็น เหม็นหลาย ไปอยู่กับพวกฝรั่งเหม็นเนย เข้าไปใกล้ทุกที ๆ เขาเอามาให้ เห็นก็ลองเอามาชิมดู อื้อ! ดีเหมือนกัน เดี๋ยวนี้อร่อยแล้ว ทุกวันนี้ต้องเอามากกว่าเขา ฝรั่งเอาน้อยกว่าอาตมา เนยแข็งมันยิ่งดีแล้วซีทีนี้ แต่ก่อนได้กลิ่น เหม็นเหมือนขี้ไก่ เดี๋ยวนี้ชอบเนยกะเขาแล้ว อุปมาให้ฟังอย่างนี้" สุดท้ายท่านปลอบว่า "อยู่นี่แหละ เดี๋ยวแม่มาหรอก" และในที่สุดแม่ของแม่ชีก็จำใจต้องมาจริง ๆ ครั้นเห็นความเป็นอยู่ของลูกแล้วก็หายห่วงและทำใจได้

อีกรายหนึ่งเป็นลูกเศรษฐี เรียนหนังสือเก่ง และมีความสามารถทางกีฬายอดเยี่ยม เมื่อมหาวิทยาลัยปิดภาคฤดูร้อน ได้เดินทางมาหาความรู้ทางพุทธศาสนาที่เมืองไทย เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในตัวหลวงพ่อ และวัดหนองป่าพง จึงขอบวชเป็นปะขาว พ่อแม่ทราบข่าวก็วิตกกังวลไปว่าลูกชายถูกล้างสมอง แต่เมื่อมาถึงวัดและได้พบหลวงพ่อ แม้จะยังไม่เข้าใจในพระธรรมคำสอนก็ตาม แต่เขาก็เห็นว่าหลวงพ่อเป็นคนดีมีเมตตา ให้ความอบอุ่น ไม่มีเจตนาเลวร้ายอะไรต่อลูก ยิ่งเห็นกิริยามารยาทที่เรียบร้อยของลูก ก็ยิ่งเกิดความพอใจ หลวงพ่อได้เลื่อนวันบรรพชาให้เร็วขึ้นกว่ากำหนดเดิม เพื่อที่พ่อแม่จะได้มีโอกาสเห็นชายผ้าเหลืองของลูกก่อนเดินทางกลับในวันรุ่งขึ้น เขาได้จัดซื้ออาหารมาถวายจังหัน เพื่อฉลองการบวชของลูกชาย นี่ก็เป็นอีกตัวอย่างหนึ่ง ที่เมตตาและปัญญาบารมีของหลวงพ่อ สามารถเปลี่ยนความหวาดระแวง ความรังเกียจ ให้กลายเป็นความเข้าใจ และชื่นชมยินดีในที่สุด

เจ้าอุบาย

หลวงพ่อมีวิธีการต่าง ๆ ที่จะสรรหามาสั่งสอนและทรมานลูกศิษย์ได้ถูกจริตนิสัยอยู่เสมอ อย่างเช่น พระฝรั่งรูปหนึ่งภูมิธรรมยังน้อย จิตใจยังไม่สงบ แต่ใจร้อนอยากจะออกธุดงค์ หลวงพ่อก็ไม่ขัดข้อง แต่มีเงื่อนไขว่า ต้องเดินเท้าตลอดห้ามขึ้นรถเป็นอันขาด และห้ามพักที่เดียวเกิน ๓ คืน ช่วงนั้นเป็นฤดูร้อนเสียด้วย ไม่นานนักพระธุดงค์รูปนั้น ก็กลับวัดด้วยอาการสะบักสะบอม เนื้อตัวเกรียมแดด และที่สำคัญคือความรู้สึกได้เปลี่ยนไป เดิมเคยวาดภาพธุดงค์ไว้อย่างรื่นรมย์ เพราะคิดเอาเองว่า ชีวิตของพระธุดงค์นั้น คือการท่องเที่ยวไปในป่าเขาลำเนาไพรอย่างเสรี ไม่ใช่ชีวิตในวัดอย่างที่หลวงพ่อพาดำเนิน เมื่อได้รู้รสธุดงค์ "ของแท้" เป็นปัจจัตตังแล้ว ท่านก็หายอยากหมดปัญหาที่จะต้องดิ้นรนต่อไป เพราะเข้าใจชีวิตของพระธุดงค์แล้วนั่นเอง

ต้องทรมานสักหน่อย

ครั้งหนึ่ง สมัยที่พระอาจารย์ชาคโรเป็นเจ้าอาวาสวัดป่านานาชาติ ได้ไปวัดหนองป่าพง เพื่อกราบเรียนปรึกษาเรื่องข้อวัตรบางประการกับหลวงพ่อ โดยมีพระฝรั่งอีกรูปหนึ่งติดตามไปด้วย พระรูปนี้กำลังเร่งความเพียร และมีความปลาบปลื้มภูมิใจในการปฏิบัติของตัวเอง จึงอยากกราบเรียนหลวงพ่อ เมื่อทั้งสองรูปไปถึงวัดหนองป่าพงในตอนเย็น เข้าไปกราบหลวงพ่อที่ใต้ถุนกุฏิ หลังจากรับโอวาทเสร็จ พระฝรั่งที่ไปด้วยก็ถือโอกาสสนทนาธรรมกับหลวงพ่อด้วยอาการของคนอวดดี พระอาจารย์ชาคโรก็รู้สึกว่าเพื่อนกำลังประมาท เพราะสำคัญตัวว่าเก่ง ท่านจึงสงสัยว่าหลวงพ่อจะสอนพระรูปนี้อย่างไร แต่หลวงพ่อไม่ได้พูดตักเตือนอะไรเลย คงคุยไปเรื่อย ๆ จนดึก ๔ - ๕ ทุ่ม พระอาจารย์ชาคโรเป็นห่วงว่าหลวงพ่อจะเหนื่อย ก็นิมนต์ท่านพักผ่อน แต่หลวงพ่อกลับบอกว่า "ไม่เป็นไร ไม่เหนื่อย" แล้วก็ชวนคุยต่อ จากเรื่องธรรมะก็คุยสัพเพเหระไปเรื่อย สองชั่วโมงแรก พระฝรั่งทั้งสองรูปก็สนทนาธรรมอย่างมีความสุข แต่พอถึงเที่ยงคืนกลับเป็นทุกข์ โดยเฉพาะพระรูปนั้น นั่งสัปหงกโยกไปโยกมา หลวงพ่อก็ทำไม่รู้ไม่ชี้ คุยไปเรื่อย ๆ จนตีสามจึงได้เลิก

เมื่อกลับถึงวัด พระฝรั่งทั้งสองรูป จึงได้สำนึกถึงปัญญาอันแหลมคมเฉียบขาดของหลวงพ่อสำหรับพระรูปนั้น รู้สึกละอายมาก เพราะหลังจากได้คุยอวดความมีสติอันยอดเยี่ยมของตัวเองแล้ว ไม่กี่ชั่วโมงก็นั่งสัปหงกต่อหน้าครูบาอาจารย์ หลวงพ่อได้ให้ลูกศิษย์เห็นกิเลสของตัวเอง โดยไม่ต้องพูดเตือนเลยแม้แต่คำเดียว แต่ทรมานจนความทุกข์ปรากฏให้เห็นเอง

อุบาสกเศรษฐีคนหนึ่งเคยพบหลวงพ่อที่ประเทศอังกฤษ เมื่อมาเที่ยวเมืองไทย จึงได้แวะมากราบนมัสการหลวงพ่อ และขอพักปฏิบัติธรรมที่วัดหนองป่าพงด้วย หลวงพ่อจัดกุฏิหลังเล็กที่สุดให้พัก เมื่อเอาสัมภาระ คือกระเป๋าเดินทางขนาดใหญ่ ๓ - ๔ ใบ เข้าไปเก็บ ก็เหลือที่พอนอนได้เท่านั้น แต่เศรษฐีก็มีความยินดี เพราะเคยอยู่แต่คฤหาสน์ ได้ลองมาอยู่กุฏิกรรมฐานหลังเล็ก ๆ จึงได้เข้าใจหลักและความมุ่งหมายของการปฏิบัติธรรมอย่างมักน้อยสันโดษ นับว่าได้ประโยชน์คุ้มค่ากับการเสียเวลาเดินทางมาไกลแสนไกล

อาหารใจ

โยมฝรั่งคนหนึ่งตั้งปัญหาถามหลวงพ่อ ๓ ข้อว่า

"ปฏิบัติทำไม" "ปฏิบัติอย่างไร" "ปฏิบัติแล้วเกิดผลอย่างไร"

หลวงพ่อย้อนถามว่า

"กินข้าวทำไม" "กินข้าวอย่างไร" "กินข้าวแล้วเกิดผลอย่างไร"

โยมก็งงและไม่ค่อยพอใจในคำตอบ เพราะไม่เข้าใจ หลวงพ่อจึงอธิบายเสริมว่า

"...ปฏิบัติทำไมก็คือกินทำไม ปฏิบัติอย่างไรก็คือกินอย่างไร ก็ให้นึกซิว่าเรากินข้าวทำไม เหตุที่เรากินก็เพราะหิว มีความหิว มีความทุกข์ ถ้าไม่กินก็เป็นทุกข์อยู่อย่างนั้น เราปฏิบัติเพราะอะไร เพราะความหิว เรากินอาหารก็เพื่อระงับความหิวทางกาย เราปฏิบัติธรรมเพื่อระงับความหิว

ทางใจ ใจเป็นทุกข์ ก็ต้องใช้ธรรมะมาแก้ทุกข์ ที่นี้ปฏิบัติอย่างไร ก็เหมือนกับ เรากินอย่างไร ก็ต้องเอาอาหารมาใส่ ถ้าใจขาดอาหารก็เอาธรรมะมาใส่ ให้ใจได้กินธรรมะ ปฏิบัติแล้วเป็นอย่างไร ก็เหมือนกับกินแล้วเป็นอย่างไรนั่นแหละ กินแล้วก็อิ่มใช่ไหม ปฏิบัติแล้วก็อิ่มธรรมะ"

ฟังคำอธิบายในคำตอบนี้แล้วพลันซึ้งใจ ยิ้มเบิกบานด้วยความพอใจ

ตลกร้าย

พระขี้บ่นอีกรูปหนึ่ง ชอบติเตียนเพื่อนสหธรรมิก ครูบาอาจารย์ สถานที่ ว่าไม่สัปปายะ ไม่เอื้อเฟื้อต่อการปฏิบัติ จิตใจหมักหมมไว้แต่เรื่องอกุศลมูลจนกลิ่นตลบ เลยโดนหลวงพ่อกระทุ้งเอาอย่างแรง แต่เป็นเชิงตลกว่า "คุณนี่แปลก ชอบเอาขี้พกใส่ย่าม แล้วพกติดตัวไปไหนต่อไหนด้วย แล้วมาบ่นว่าเหม็นขี้ ที่โน่นเหม็นขี้ ที่นี่เหม็นขี้ ที่ไหน ๆ ก็เหม็นแต่ขี้ ดีแต่บ่น ทำไมไม่ลองสำรวจย่ามของตัวเองดูบ้าง"

ปล่อยวาง

วัฒนธรรมของไทยได้รับรูปแบบอันดีงามหลายอย่างจากพุทธศาสนา คนไทยรับปฏิบัติมาช้านานจนเคยชิน ส่วนชาวต่างประเทศนั้นถือว่าเป็นเรื่องแปลกใหม่สำหรับเขา จึงต้องมาฝึกเรียนกันทั้งหมด ตั้งแต่การแสดงความเคารพ การกราบ การไหว้ ตลอดจนข้อวัตรปฏิบัติต่าง ๆ ซึ่งเป็นเหตุให้พระเณรฝรั่งที่มาใหม่บางรูป เกิดความขัดเคืองใจที่ต้องทำตามธรรมเนียมประเพณีที่ตนเองไม่คุ้นเคย หลวงพ่อจึงสอนให้ปล่อยวางในเรื่องนี้ว่า

"พระพุทธเจ้าสอนว่า คนเราไม่ว่าไทยไม่ว่าฝรั่ง ไม่ว่าที่ไหนก็ตามเถอะ คนเมืองนอกก็ไม่รู้จักวัฒนธรรมเมืองไทย คนไทยก็ไม่รู้จักวัฒนธรรมเมืองนอก เมื่อได้มาพบกัน ปัญหาที่เราจะให้เข้าใจ ให้มันสบายทำยังไง พระพุทธองค์ตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เมื่อท่านทั้งหลายไม่รู้ระเบียบของคนกลุ่มนั้น ไม่รู้ภาษาของคนในกลุ่มนั้น ท่านจงอย่าไปยึดมั่นถือมั่นในที่นั้น อันเป็นเหตุให้ได้อยู่อย่างสบายมาก

ก็เหมือนพระเมืองไทยไปอยู่เมืองนอก แปลกหลายอย่าง ถ้าเราไปยึดมั่นถือมั่นก็ไม่สบาย ท่านบอกว่าอย่าไปยึดมั่นถือมั่น อย่าไปถือตัวในที่นั้น แล้วก็ปล่อยวางมันไป เมืองนอกมาเมืองไทยก็เหมือนกันอย่างนั้น เห็นหลายอย่างไหมล่ะ การพูดของคนไทย การกระทำของคนไทย ทุกสิ่งทุกอย่างของเมืองไทยไม่เหมือนเมืองเรา บางสิ่งเห็นแล้วก็ไม่สบาย

ฉะนั้นเราอย่าไปถือตัว อย่าไปยึดมั่นถือมั่นในที่นั้น เป็นเหตุที่จะทำให้เราปล่อยวาง มันสบาย ทางโน้นมา ทางนี้มาเห็นแล้วก็ปล่อยไป เรื่องปล่อยวางมันสบาย เรื่องบุคคลแต่ละถิ่นฐานมันไม่เหมือนกัน ที่อยู่อาศัยก็ไม่เหมือนกัน"

ต่างกันแต่เหมือน

วิธีการสอนลูกศิษย์พระฝรั่งและพระไทยของหลวงพ่อ มีข้อแตกต่างกันเล็กน้อย เพราะเหตุที่ภูมิหลังของทั้งสองฝ่ายไม่เหมือนกันนั่นเอง กล่าวคือ พระไทยนั้นส่วนมากมาจากชาวบ้านที่มีการศึกษาไม่สูงนัก มีประสบการณ์ทางโลกน้อย มาบวชด้วยศรัทธาบ้าง บวชตามประเพณีบ้าง โดยปกติคนไทยที่เป็นชาวบ้านโดยทั่วไป ส่วนมากมีศรัทธาจริตสอนง่าย เมื่อมีความรักและความเกรงกลัวหลวงพ่อผสมด้วย การลดมานะละทิฏฐิทำได้ง่ายกว่า จึงพร้อมที่จะรับโอวาทคำสอนของท่านได้ง่าย โดยไม่มีข้อโต้แย้งสงสัยมากนัก ประกอบกับความคุ้นเคยกับสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น ทำให้การดำเนินชีวิตประจำวันเป็นไปด้วยความราบรื่น ไม่มีปัญหาในการปรับตัว ทำให้ต้องคิดมากอันเป็นสาเหตุของความเครียด ภูมิหลังดังกล่าวนี้มีผลดีต่อการปฏิบัติภาวนา ในแง่ที่ว่าช่วยให้จิตสงบเป็นสมาธิได้ง่าย เพราะไม่ค่อยฟุ้งซ่านไปกับความคิด แต่ก็มีนิวรณ์ตัวสำคัญคือ กามฉันทะ ดังนั้นในการสอนลูกศิษย์พระไทย หลวงพ่อจึงเริ่มด้วยการเน้นที่ข้อวัตรปฏิบัติ และการเจริญสมาธิให้จิตใจสงบก่อน แล้วพิจารณาร่างกาย อย่างไรก็ตาม ท่านมิได้จำกัดวิธีภาวนาอย่างตายตัว เพราะเป็นหน้าที่ของผู้ปฏิบัติแต่ละคน ที่จะค้นคว้าหาวิธีที่เหมาะสมสำหรับตัวเอง สำหรับพระฝรั่งนั้น มาบวชด้วยศรัทธาในการปฏิบัติจริง ๆ เพราะชาวต่างประเทศที่เข้ามาสู่ศาสนาพุทธ ก็เนื่องด้วยความสนใจในการทำสมาธิ การฝึกจิตให้ได้รับความสงบ ซึ่งศาสนาของตัวเองไม่มี และส่วนใหญ่เป็นชนชั้น

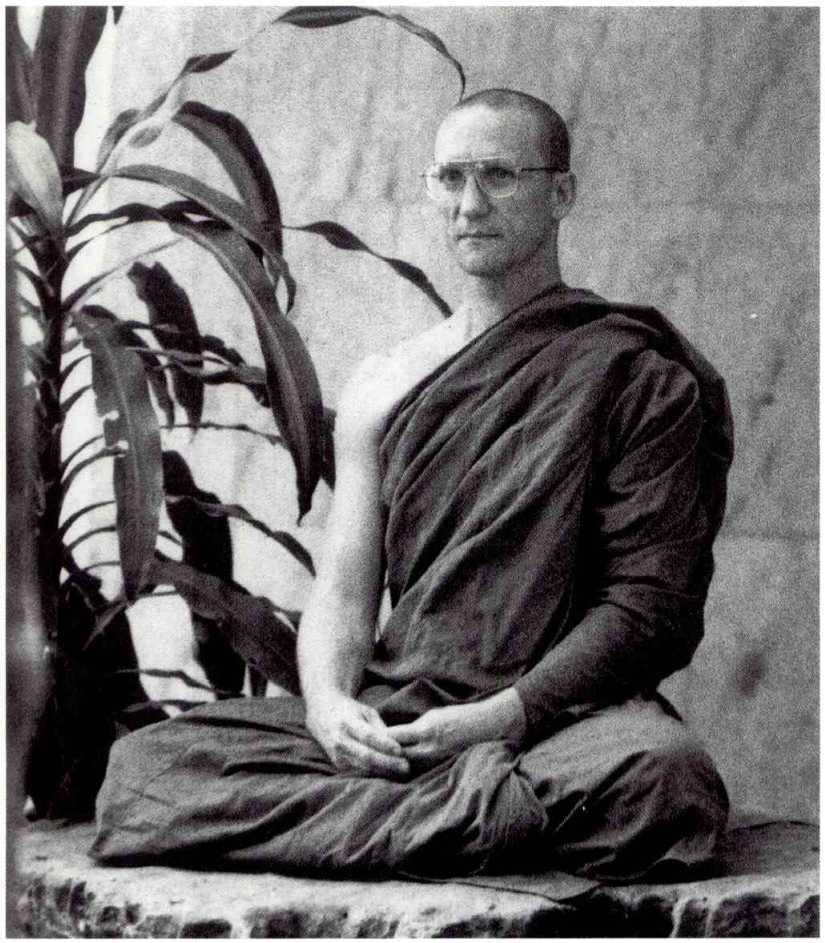

กลางที่มีการศึกษา มีประสบการณ์ทางโลกมาก ช่างคิดปรุงแต่ง อีกประการหนึ่งที่ทำให้ชาวต่างประเทศสนใจในศาสนาพุทธ ก็เพราะเห็นว่า เป็นศาสนาที่ไม่ได้สอนให้เชื่ออย่างงมงาย แต่สอนวิธีปฏิบัติให้พิสูจน์ด้วยตนเองได้ด้วย ซึ่งเหมือนกับหลักวิทยาศาสตร์อันเป็นวิถีชีวิตที่พวกเขาคุ้นเคย อุปนิสัยของฝรั่งนั้น ไม่ค่อยเชื่อเรื่องอะไรง่าย ๆ เพราะเคยชินกับการใช้ความคิด ความฟุ้งซ่านจึงเป็นนิวรณ์ตัวสำคัญที่ทำให้จิตสงบได้ยาก อย่างไรก็ตามถ้าทำจิตสงบได้แล้ว การเจริญปัญญาขั้นต่อไปจะก้าวหน้าได้เร็ว หลวงพ่อจึงใช้วิธีสอนโดยให้ *ธรรมะชั้นสูงสุด* เพื่อกระตุ้นให้ใช้ความคิดพิจารณา ซึ่งเหมาะกับอุปนิสัยของฝรั่ง และใช้อารมณ์ขันเป็นเครื่องแก้ หรือผ่อนคลายความตึงเครียด

สำหรับข้อแตกต่างระหว่างภูมิหลังของฝรั่งและไทย ดังกล่าวมาข้างต้น คงจะชัดเจนเฉพาะคนไทยในชนบทเท่านั้น เพราะปัจจุบันวิถีชีวิตของคนไทยเปลี่ยนแปลงไปมาก คนในเมือง - หลวง โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานครนั้น ดูจะมีรูปแบบของการดำเนินชีวิตคล้ายคลึงกันกับของชาวตะวันตกไปเสียแล้ว เพราะฉะนั้นวิธีสอนที่หลวงพ่อใช้กับลูกศิษย์ฝรั่ง ก็คงจะเหมาะสมกับนักปฏิบัติชาวไทยที่มีภูมิหลังอย่างเดียวกัน เช่นพวกที่เรียกตัวเองว่า ปัญญาชนหรือมาจากสังคมที่เจริญของเมืองหลวงเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม เมื่อพูดถึงเรื่องจิตของชาวตะวันออกและชาวตะวันตก ที่มีผู้สงสัยว่าเหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไรนั้น หลวงพ่อชี้แจงว่า

"...โดยพื้นฐานแล้วไม่แตกต่างกัน ขนบธรรมเนียมประเพณีอันเป็นสิ่งภายนอกและภาษาที่ใช้อาจดูต่างกัน แต่ความรู้สึก (จิต) ของมนุษย์นั้น มีลักษณะเฉพาะตามธรรมชาติ ซึ่งเหมือนกันหมดไม่ว่าชาติใด ภาษาใด ความโลภและความเกลียดก็มีเหมือนกัน ทั้งในจิตใจของชาวตะวันออกหรือตะวันตก ความทุกข์และการดับแห่งทุกข์ก็เหมือนกัน"

อดทนและทนได้

การหันเหวิถีชีวิตจากสิ่งแวดล้อมในสังคมและวัฒนธรรมของชาวตะวันตก มาสู่ชีวิตของพระป่าในแผ่นดินอีสานนั้น ความอดทนเป็นคุณธรรมเบื้องต้นที่นักบวชชาวต่างชาติจะต้องพยายามเข้าถึงให้มากที่สุด ทั้งนี้หลวงพ่อได้ให้กำลังใจกับลูกศิษย์ฝรั่งอย่างอบอุ่นว่า

"...ท่านต้องอดทน ความอดทนและความทนได้สำคัญมากในการฝึกปฏิบัติของเรา เมื่อผมยังเป็นพระหนุ่ม ๆ อยู่ ผมไม่ได้รับความยากลำบากมากเท่าท่าน ผมพูดภาษาพื้นเมือง และฉันอาหารพื้นเมืองของผมเอง แม้กระนั้น บางวันผมอยากสึก และถึงกับอยากฆ่าตัวตาย ความทุกข์เช่นนี้เกิดจากความเห็นผิด เมื่อท่านได้เห็นความจริง คือสัจธรรมแล้ว ท่านจะละทิ้งทัศนะและทิฐิเสียได้ ทุกอย่างจะเข้าสู่ความสงบ การอดทนนี้จึงเป็นการประพฤติปฏิบัติ เป็นรากฐานของผู้ปฏิบัติ ถ้าบ้านอยู่กรุงเทพฯ นี่อดทนคงจะไม่ไหวเสียแล้ว คงจะหนีไปกรุงเทพฯ เสียแล้ว อันนี้ บ้านมันอยู่ข้ามทวีป พอนึกว่าจะไปก็ โอ้...ลำบากเหมือนกัน จำเป็นต้องทนก็ทน ฉันตำส้มมะละกอ อยู่นี่แหละ

ทำไปนาน ๆ มันก็ชิน เลยดีเสียอีกทีนี้ ชอบข้าวเหนียวอีกแล้ว เรียกว่ามันเกิดใหม่ทุกรูป จะต้องเป็นอย่างนั้น มันเปลี่ยนอากาศ เปลี่ยนอาหารสารพัด มันฝืนใจอย่างนี้ การฉันก็ฉันในบาตร มีคาวมีหวานก็ใส่ลงไปทั้งนั้นแหละ ใครมันจะชอบ ทุกคนลองดูซิ ถ้ากิเลสไม่หมดมันก็ขัดข้องมันเรื่อยไปแหละ เอาอาหารเทลงไปในบาตรซิ เอาบวดฟักทองเทเข้าไปอีกซี...เอ้า จะมีกิเลสไหมล่ะดูเอาเถอะ มันขัด ๆ ข้อง ๆ อยู่นั่นแหละ มันเป็นของมันอยู่ นี่เรียกว่า การขัด การฝึกเตือนสติเราบางทีมันก็ไม่ได้ แต่ก็ฝืน การฝึกมันก็ต้องเป็นอย่างนี้"

พระอาจารย์เขมธมฺโม ได้บันทึกประสบการณ์เกี่ยวกับความอดทนไว้ดังนี้

"หลวงพ่อให้คุณค่าเรื่องความอดทนไว้อย่างสูง และมักจะพร่ำสอนพวกเราเนือง ๆ ไม่มีอะไรหรอก ให้อดทนเท่านั้นเอง ท่านจะพูดเช่นนี้ อาตมารู้ตัวดีว่าเป็นหนึ่งในบรรดาผู้ที่มักจะบ่นคราง และไม่ค่อยจะแน่ใจในเรื่องนี้ แต่อาตมาก็พยายามจนถึงที่สุด ตอนนี้อาตมารู้แล้วว่าการเพียงแต่รอคอยและเฝ้าดูนี้ เป็นสิ่งที่มีคุณค่ามาก การใช้ชีวิตอยู่กับหลวงพ่อนั้น ไม่น่าเบื่อเลย แต่เราจะต้องไหวตัวตลอดเวลา เหมือนกับทหารที่ดี ต้องเตรียมพร้อมเสมอ การที่เราไม่อาจคาดการณ์อะไรล่วงหน้ากับท่านได้นี้ ทำให้เราแย่ลงไปอีก เมื่อเราไม่ค่อยแน่ใจกับสิ่งที่เราคิดว่าเราเข้าใจแล้ว ครั้งหนึ่งอาตมาได้ออกเดินทางไปกับท่าน เพื่อแวะเยี่ยมวัดต่าง ๆ ที่เป็นสาขา อาตมาเกือบจะคลั่งเพราะความที่อยากจะซักจีวรที่มีกลิ่นเหม็นของตัวเอง อาตมาดีใจมากเมื่อเราพากันหยุดพักยังที่แห่งหนึ่ง อาตมาเห็นสามเณรต่างพากันรีบเข้าโรงซักผ้า เพื่อนำจีวรของหลวงพ่อไปซัก อาตมาคว้าจีวรของตัวเองแล้วรีบตามพวกเณรไป โดยมีพระติดตามอีกรูปหนึ่ง ซึ่งตกที่นั่งเดียวกันกับอาตมา ตามมาติด ๆ โชคไม่ดีที่เราไม่ได้พิจารณาเสียก่อนว่า เมื่อจีวรของหลวงพ่อถูกซักก่อน ก็จะต้องถูกนำเอาออกมาก่อน ตากก่อนแล้วก็แห้งก่อน ของอาตมากำลังดูพอดี ๆ ตอนที่อาตมาได้ยินเสียงตะโกน เมื่อมองข้ามบริเวณไปก็เห็นหลวงพ่อนุ่งห่มจีวรเรียบร้อยแล้ว อยู่ในรถซึ่งกำลังเตรียมพร้อมจะออก ไม่มีอะไรจะทำได้นอกจากรีบคว้าเอาทุก ๆ อย่างแล้วไปกันต่อ เพื่อนของอาตมาโชคไม่ดีเท่าอาตมา จีวรของท่านซักหลังอาตมา ดังนั้น ทั้ง ๆ ที่ห่มชื้นหมาด ๆ ท่านก็ต้องนั่งมาข้างหลังรถปิ๊คอัพ แล้วคลี่ตาก ส่วนเล็ก ๆ น้อย ของจีวรจากตัวท่านเท่าที่จะทำได้ เพื่อให้มันแห้งกลางแดด

หลวงพ่อดูแลพวกเรา แต่ท่านไม่พะเน้าพะนอพวกเราเลย ท่านปล่อยให้พวกเราเรียนรู้อะไร ๆ ด้วยตนเองมากเท่าที่จะเป็นไปได้ อาตมาจำได้ว่าท่านฟังอาตมาลงแรงอธิบายความยุ่งยากต่าง ๆ ที่อาตมาได้ประสบมาอย่างสนอกสนใจ เสร็จแล้วท่านก็ยิ้ม พลางชี้มือไปที่ตัวท่านเองแล้วก็บอกว่า ผมก็เหมือนกัน แค่นั้นเอง ท่านเป็นผู้ที่ทนต่อสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างน่าพิศวง การที่ต้องทนกับพระหลาย ๆ รูป โดยที่บางรูปก็เงอะงะเก้งก้างอย่างอาตมา ซึ่งพูดภาษาที่ท่านเองพูดไม่ได้ นับว่าต้องทนมากเหลือเกิน แต่ดูท่านจะไม่คิดอะไรเลย ยกเว้นครั้งหนึ่ง ซึ่งมีอะไรบางอย่างผิดพลาดมาก แล้วทันใดกบแก่ที่มีความสุขร่าเริงนั้น ก็เปลี่ยนโฉมเป็นเสือกินพระที่น่ากลัวที่สุดเท่าที่จะสามารถจินตนาการได้ ท่านไม่ทำเป็นเล่นเลย อาตมาชอบมาก"

โอวาท หยุดแล้วทัน

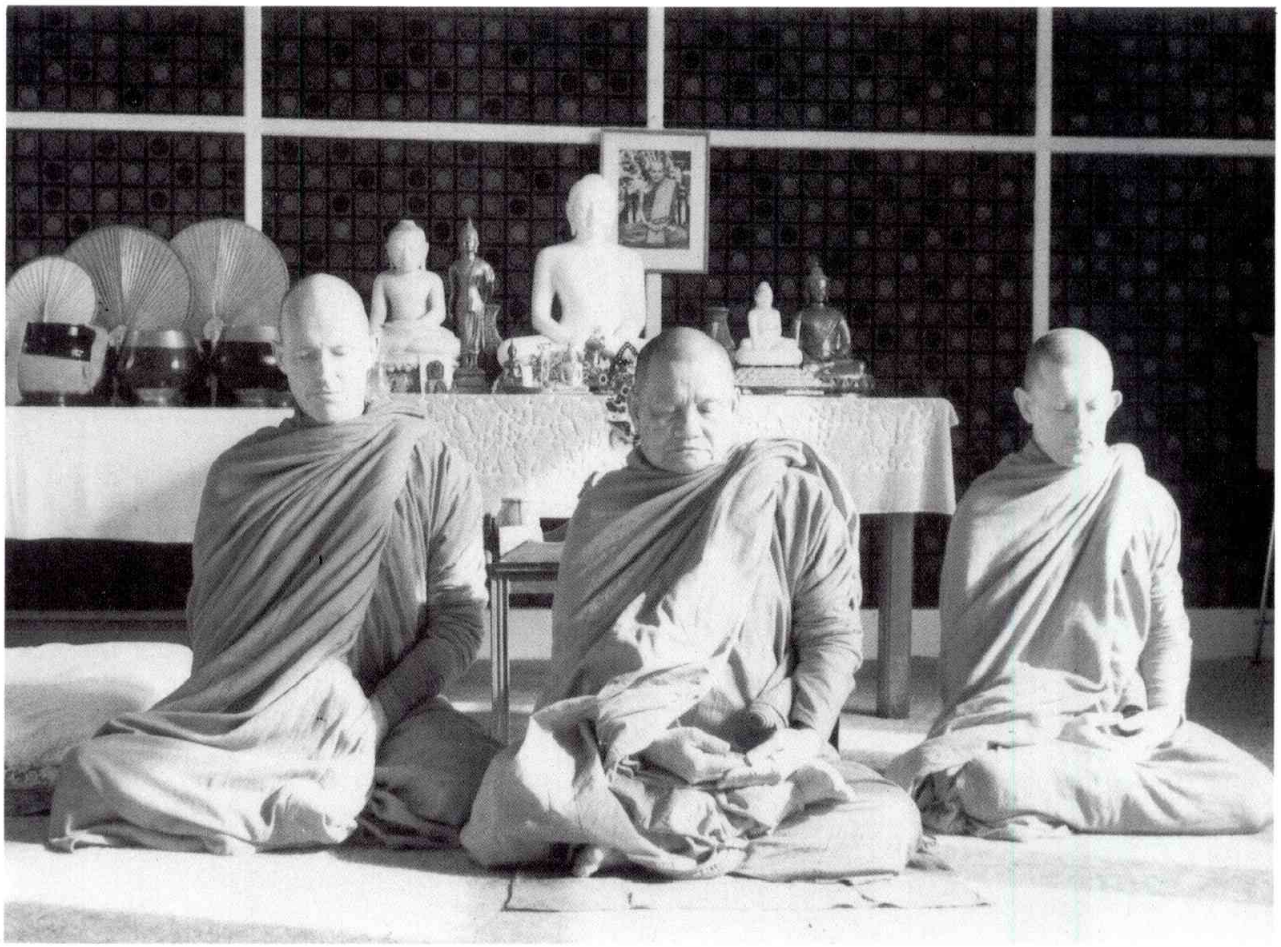

วันนี้ก็นับว่าการบรรพชาอุปสมบทสำเร็จลงโดยสงฆ์พร้อมกัน ไม่มีการบกพร่องทุกประการ ฉะนั้นให้ถือว่าเป็นสหธรรมิกด้วยกัน ให้มีความรักใคร่กัน ให้มีความเมตตากัน สงเคราะห์กัน ถึงแม้ว่าเราอยู่ต่างประเทศก็ดี อยู่คนละแห่งหนก็ดี ก็ให้ใจมารวมที่ธรรมะของพระพุทธองค์ มันก็เป็นอันเดียวกันทั้งนั้น รูปร่าง สัณฐาน วรรณะ ไม่มีอะไรแปลก ก็เป็นอยู่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าของเราต้องการให้มารวมเป็นอันเดียวกันเท่านั้นแหละ พวกเราทั้งหลาย ถึงแม้จะต่างภาษากันก็ตามเถอะ ไม่รู้จักภาษากันก็ให้มันรู้เรื่องกัน ถึงพูดกันไม่ได้มองดูหน้าดูตาก็รู้เรื่องกัน จิตใจก็สบาย เราเป็นสมณะกลุ่มเดียวกัน ฉะนั้นจงมีความรักใคร่เมตตากันทุก ๆ ท่าน มีอะไรเกิดขึ้นในกลุ่มของเรานั้น ก็พูดกันดี ๆ ทุกท่านให้มีความเห็นกันดี ๆ ว่าผมรู้อย่างนั้น ผมเป็นอย่างนั้น เราก็รับฟัง ถึงผมให้ธรรมะก็ดี ประธานสงฆ์ที่นี่ก็ดี ก็ให้ฟังไว้ ท่านให้เป็นผู้ฟัง ฟังเฉย ๆ อย่าวิ่งตามทางโน้นทางนี้ พยายามดู ผมเข้าใจตามทางพิจารณาว่า อะไรที่มันวิ่งเป็นวงกลมมันเร็วที่สุดนะ เราจะวิ่งตามมันไม่ทัน จะต้องอยู่เฉย ๆ ดูมันวิ่ง ตัวเราไม่ต้องวิ่งกับมัน มันจะมาล่อเรา ๆ ก็นั่งอยู่ที่เดียว ก็หมายความว่า เมื่อจิตของเราหยุดแล้วมันจะรู้สึกอะไรหลาย ๆ อย่าง ถ้าวิ่งตามมันไม่ทัน แต่ถ้าหยุดแล้วทัน อันนี้มันก็แปลกเหมือนกัน

อารมณ์ทั้งหลายนี่ก็เหมือนกัน มันก็เป็นของมันอยู่อย่างนั้น พระพุทธเจ้าท่านว่า ให้ฟังด้วยความเคารพ ฟังไป ก็เพราะพระพุทธเจ้าของเราท่านสอนว่า ให้ตรงไปอย่างนี้ อย่าไปทางนี้ อย่าไปทางโน้น ท่านให้ตรงไป ถ้าจะเห็นถูกมันก็ถูกอยู่นี่ ถ้าผิดมันก็ผิดอยู่นี่ เราอย่าไปยึดมั่นถือมั่นอะไรทั้งนั้น ความเห็นของเราที่เกิดขึ้นมาในใจนี้ มันก็เป็นความเห็นนั่นเอง ความจริงใคร ๆ ก็ยังไม่รู้จัก เพราะมันเป็นของมันอยู่อย่างนั้น ฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงให้สังวรสำรวมวางไว้ อย่าเพิ่งเข้าใจว่าข้างโน้น อย่าเพิ่งเข้าใจว่าข้างนี้ ให้ดูเฉย ๆ ต่อไปมันจะเกิดความรู้สึกจะมีปัญญา คือมันจะไม่วิ่งไปตามอารมณ์ทั้งหลายเหล่านั้น

คำสอนที่สูงสุดของพระพุทธเจ้านั้น ท่านให้วาง กำแล้วก็วาง กำมันดูให้รู้ รู้แล้วก็วาง อย่างนี้ ผลที่สุดก็ต้องเป็นอย่างนี้ทั้งหมด ต้องวาง ถ้าเรารู้ใจของเราทุกอย่าง จะต้องวาง ถ้าไม่วางก็ไม่ถูกแล้ว นี่ของฉัน นั่นของฉัน ไม่ถูก รู้แล้วต้องวาง เพราะว่าคำสอนของพระพุทธเจ้าของเราคือหมด หมดไม่มีเหลือ มันมีแล้วก็ต้องให้มันหมดสิ้น ที่ท่านเรียกว่า *ขีณาสโว* เป็นผู้สิ้นจากอาสวะ ความดีรู้แล้วก็วาง ความชั่วรู้แล้วก็วาง อย่าไปติดทั้งสองข้างนี้ ถ้าเราไปติดอยู่ข้างนี้ติดอยู่ข้างนั้น มันก็เป็นเหตุ ถ้ามีเหตุมันก็มีปัจจัยอย่างนี้เรื่อยไป นี้เรียกว่า เราเกิด พระพุทธเจ้า

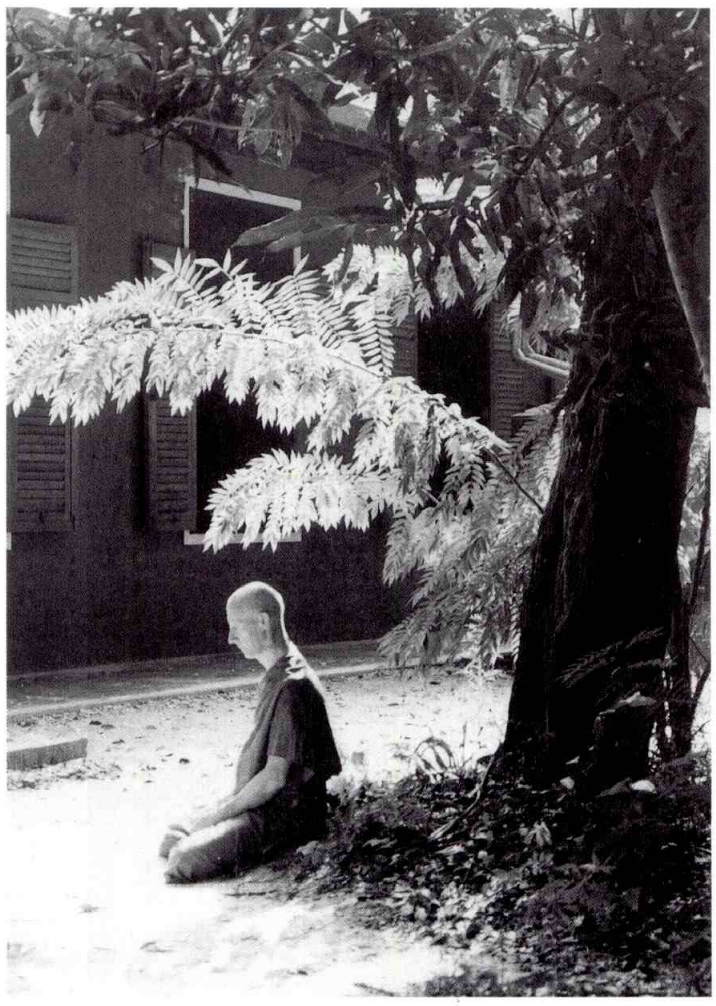

ต่อไปจะเกิดความรู้สึก
จะมีปัญญา
คือจะไม่วิ่งตามอารมณ์
ทั้งหลายเหล่านั้น

ท่านว่าเกิด ถ้ามีเกิดขึ้น มันก็เป็นเหตุให้เกิดปัจจัยปรุงแต่ง เกิดแล้วมันก็ต้องตาย

เรามองไปรอบ ๆ ทั้งหมดน่ะ มีแต่คนเกิดทั้งนั้นน่ะที่ตาย คนไม่เกิดไม่เคยเห็นตาย นี่ให้เข้าใจอย่างนี้ อย่าไปมองดูอื่นไกล อะไรที่มันมีเหตุมันมีผล อะไรที่มันเป็นเหตุแล้ว มันเป็นผล มันก็เป็นโลกียวิสัยอยู่อย่างนั้น มีเหตุมีผล ก็เรียกว่ามีเกิดมีตาย มีสุขมีทุกข์ มีเกลียดมีรักอยู่เป็นอย่างนี้เรียกว่าโลก

ผลที่สุดคำสอนของพระนี่หมด รู้เหตุก็วางเหตุ รู้ผลก็วางผล จะไปอยู่ที่ไหน ? อยู่ที่นอกเหตุเหนือผลนั่นน่ะ นอกเกิดเหนือตาย อยู่ที่นั้น อยู่ที่มันสิ้นมันหมด ตรงนั้นก็ไม่มีอะไร จิตเราก็สงบจากเหตุผล สงบจากความเกิดตาย สงบจากความสุขทุกข์ อยู่ในความสงบอย่างนั้น ไม่มีเหตุผลอะไร ตรงนั้น เพราะมันนอกเหตุเหนือผลแล้ว ที่สุดนี้เรามุ่งไปตรงโน้น ที่เราปฏิบัติกันนี้ เรามุ่งไปตรงโน้น พระพุทธเจ้าท่านก็สอนแค่นี้ ต่อนั้นไปที่เราปฏิบัตินั้นเป็นเรื่องของเราที่จะเดินทางต่อไป ท่านมีเรือมีพายเตรียมไว้ให้เรา แล้วปล่อยให้เราทั้งเรือทั้งพาย ถ้าเราพายไปเรือมันก็วิ่ง ถ้าเราไม่พายไปเรือมันก็หยุดอยู่แค่นั้น

มิเช่นนั้นผมซึ่งเป็นอุปัชฌาย์ของพวกท่านทั้งหลาย ทั้งอาจารย์สวดทั้งหลายในวันนี้ เพื่อประกอบชิ้นส่วนทั้งหลายให้มารวมเข้ากันเป็นพระ ให้ตรงเข้าไปสู่ความสงบ ตรงนั้นก็ไม่มีอะไร เราอยู่ด้วยกันไปด้วยความสามัคคี อยู่ด้วยความสงบอย่างนั้น มีอะไรก็อย่าไปมองกันในทางที่มันผิด จิตของเรานี้เป็นเครื่องวัด พระพุทธเจ้าว่าทำจิตใจของเราให้สงบ ไม่ให้ทุกข์เกิด ถ้าใจเราเป็นทุกข์ อันนั้นไม่ใช่คำสอนของพระ ใจเป็นทุกข์เดือดร้อนกระวนกระวาย อันนี้ก็เหมือนกันฉันนั้น

เมื่อเราบวชเป็นเณร เมื่อเราบวชเป็นพระ ก็คือคนเก่าน่ะแหละ ไม่ใช่คนอื่นหรอก เป็นนาคก็คน ๆ นี้ เป็นเณรก็คน ๆ นี้ เป็นพระก็คน ๆ นี้ เป็นคนเก่าไม่ใช่คนอื่น ฉะนั้นอย่าเพิ่งไปสำคัญตัวว่าเป็นโน้นเป็นนี้ ของเก่าที่เราปฏิบัตินะ ของเก่าเหมือนเราทุก ๆ รุ่น ทุกรูปทุกนามที่อยู่รวมกันนี้ ถ้าพูดตามความจริงแล้วน่ะ ไม่มีไทย ไม่มีฝรั่ง มีแต่ ดิน น้ำ ไฟ ลม เท่านั้น ไม่มีอะไรทั้งนั้น อันนี้เรียกว่าสมมุติขึ้นมา

มิเช่นนั้นทุกท่านที่มารวมกันด้วยกันนี้ ให้มีความเมตตาจิตสม่ำเสมอ ให้รักกันโดยธรรมะอย่ารักกันโดยโลก ในเวลานี้พวกเราซึ่งเป็นคนไทย เป็นคนฝรั่ง อยู่คนละแดน และมารวมกันได้อย่างนี้ เป็นประโยชน์อย่างหนึ่ง ให้ประชาชนในกลุ่มชนนี้ดูอย่างพวกท่านทั้งหลาย ที่อุตส่าห์มาบวชในเมืองไทยนี้ ก็เป็นเหตุอีกอันหนึ่งเป็นการปลูกศรัทธาคนไทย ให้มีความเลื่อมใสในพุทธศาสนายิ่ง ๆ ขึ้น เดี๋ยวนี้เมืองไทยมันจะเสื่อม ๆ ไปแล้ว อย่างที่มาหาพระ จะค้นธรรมะอย่างแท้จริงไม่ค่อยมี มาขอเหรียญกับหลวงพ่อ มาขอน้ำมนต์กับหลวงพ่อ มาขออะไรต่ออะไรทั้งนั้นน่ะ ไม่รู้เรื่องอย่างมากก็เอาอาหารดี ๆ มาให้ฉัน ได้บุญหลาย ธรรมะแท้ ๆ น่ะมันกลายไป ไม่ค่อยจะเห็น ไม่ค่อยได้ปฏิบัติกัน

ดังนั้นในเวลานี้โลกกำลังจะเป็นอย่างนี้ เราถึงมีความรู้สึกว่า เราอยู่คนละประเทศได้มารวมกันอยู่ที่นี่ มันก็เป็นของแปลกเหมือนกัน ประชาชนทั้งหลายเห็นพวกท่านทั้งหลาย ซึ่งอยู่

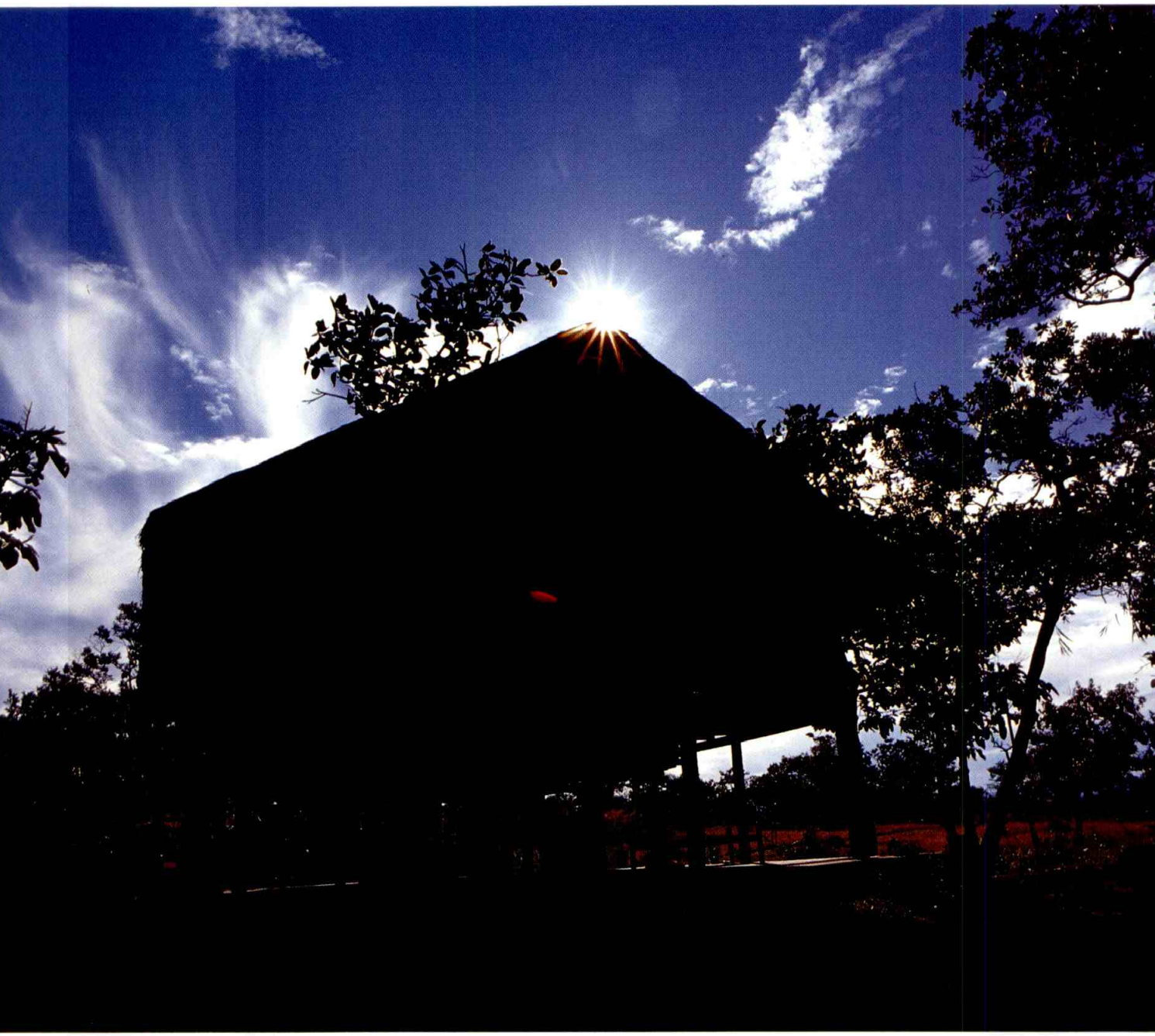

ในเมืองนอกมารวมกันอยู่ในเมืองไทย มาฉันข้าวเหนียวก็ได้ มาพูดภาษาไทยก็ได้ มาพูดภาษาลาวก็ได้ มาอยู่ที่ทุกข์ ๆ ยาก ๆ ลำบากก็อยู่ได้ อย่างนั้นผมจึงพูดเมื่อไปกรุงลอนดอนว่า พวกท่านนี้จะต้องไปทำด็อกเตอร์ที่วัดหนองป่าพง คือเปลี่ยน ผมมีความรู้สึกว่า พวกท่านตายไปแล้วฟื้นคืนมาคือมาพบปรับตัวเข้ากับอากาศ กับอาหารสารพัดอย่าง พวกท่านทั้งหลายก็มีความอุตสาหะฝ่าฟันอุปสรรคอันนี้มา แม้ตลอดถึงคำพูดหรือขานนาค เป็นต้น บวชได้ในพุทธศาสนานี้ก็เรียกว่าน่าเลื่อมใสที่พยายามเป็นไปได้อย่างนี้

มิเช่นนั้นพวกเราทุกเหล่า ผู้เป็นอุปัชฌาย์อาจารย์ที่สวดนั้น ก็เป็นอาจารย์ของเราทั้งหลาย อย่าลืมกัน ให้มีความเคารพคารวะ คณะสงฆ์ทั้งหลายที่มารวมกันอยู่นี้ ก็มีความสงเคราะห์

อนุเคราะห์พวกท่านทั้งหลาย เช่นที่เป็นอย่างนี้ เป็นต้น อันนี้เป็นบุญอันเลิศ เป็นบุญอันประเสริฐ ต่อนี้ไปขอพวกท่านทั้งหลายจงไปสังวร จงไปสำรวม ประพฤติธรรมปฏิบัติด้วยตนเอง เราอยู่ร่วมกันไปก็เป็นเพื่อนเป็นมิตรกันไป ความดีความชั่วนั้นก็ทำเอาเอง พระพุทธเจ้าเป็นแต่ผู้บอกเท่านั้น ไม่ใช่คนที่ทำให้เรา ให้เรามีความเห็นอย่างนี้

ขอให้พวกท่านทั้งหลายจงอยู่เป็นสุขด้วยสันติธรรม ให้บรรลุคุณธรรมอันยิ่งขึ้นไป อยู่ด้วยกันด้วยความสงบสุข ในวัดหนองป่าพงนี้ พวกเราเมื่อบวชมาแล้ว จะเที่ยวสัญจรไปไหน เราก็ต้องปรึกษาอุปัชฌาย์อาจารย์ เพื่อนภิกษุทั้งหลาย ฉะนั้นเราจึงขอนิสัย ถ้าเราไปเรื่อย ๆ ยังไม่รู้เรื่องอะไรสารพัดอย่าง มันก็ลำบากเหมือนกัน ไม่ค่อยจะดี พวกเราทั้งหลายก็ไปมาบ้างแล้ว ไปโน้นไปนี้ตามสาขาทั้งหลาย แล้วก็มารวมปฏิบัติก็ให้ไป โดยมากอยู่ในอารักขาของพ่อแม่ ของกฎเกณฑ์ ซึ่งเราขอนิสัยนั้น ให้ได้นิสัยเสียก่อน เป็นภิกษุเก่าก็เรียกว่า ๕ พรรษา ๕ พรรษานี้ ถ้าเรามีหูมีตา ต้องได้ฟัง ศึกษาเล่าเรียนจนพอสมควร ๕ พรรษานี้พระพุทธเจ้าเรียกว่าเป็นพระเก่า หรือเป็นพระที่ควรฝึกได้ หรือเป็นพระที่เรียนรู้พอรักษาตัวคุ้ม อย่างนั้น ท่านจึงได้จัดว่าเป็นพระเก่า

ฉะนั้น ถ้าใครมาศึกษาเอาแบบอย่างจากครูบาอาจารย์ แล้วกลับไปจากครูบาอาจารย์ไปแล้วก็กลับมาศึกษา เอามารวมสิ่งทั้งหลายเข้าให้เป็นอันเดียวกัน แล้วมาศึกษากัน อาจจะเป็นประโยชน์ไปถึงเมืองนอก ที่บ้านเราทั้งหลายที่เมืองทั้งหลายที่เราจะออกไป จะเป็นประโยชน์เหลือเกิน ความจริงของพุทธศาสนานั้น ดึงดูดจิตใจคนไทย จิตใจคนเมืองนอกให้มารวมกลุ่มอันเดียวกันได้ มันก็เป็นของแปลกอยู่เหมือนกัน ฉะนั้นจงพากันตั้งอกตั้งใจ บัดนี้เป็นพระ เป็นพระสมมุตินะ จะเป็นพระจริง ๆ น่ะต้องไปทำให้เป็นเอง ต้องสังวรสำรวมต่อไป วันนี้ก็เป็นเวลาพอสมควร

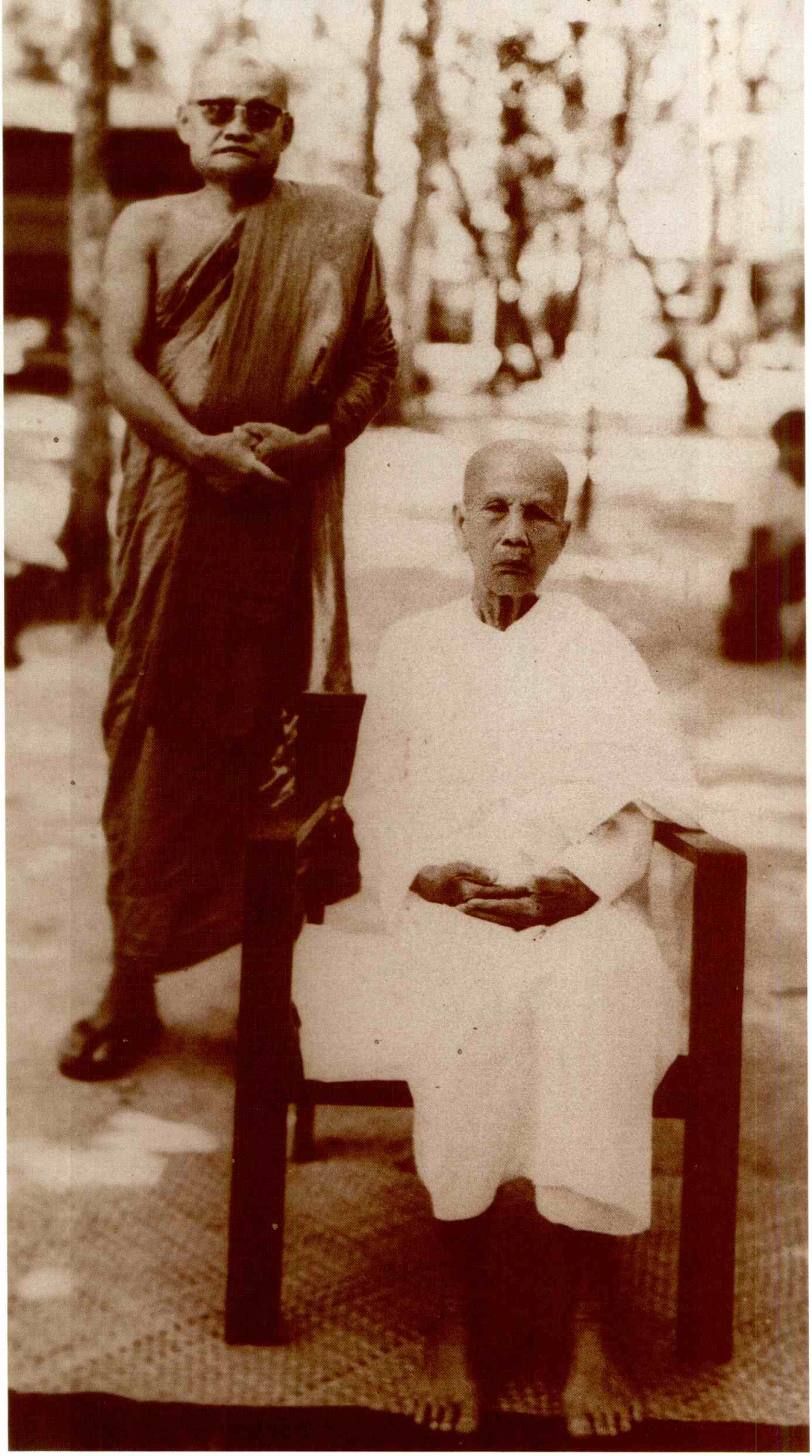

หลวงพ่อและโยมมารดา แม่ชีพิมพ์ ช่วงโชติ

สำนักชีวัดหนองป่าพง

เกิดจากแรงกตัญญู

หลังจากที่หลวงพ่อได้ตั้งหลักแหล่งที่วัดหนองป่าพงประมาณเดือนเศษ ท่านก็ได้อนุเคราะห์โยมมารดาของท่านพร้อมด้วยเพื่อนอีก ๓ คน ให้ได้บวชเป็นแม่ชีชุดแรกของวัดใหม่ นับเป็นการทำหน้าที่ที่สมบูรณ์ที่สุดที่บุตรพึงกระทำเพื่อตอบแทนพระคุณของบุพการี ตามที่มีพุทธพจน์ว่า

> ภิกษุทั้งหลาย สำหรับบุคคลสองท่าน เราไม่กล่าวว่าจะกระทำการตอบแทนคุณได้ง่ายเลย สองท่านคือใคร คือมารดาและบิดา หากบุตรจะเอามารดาไว้บนบ่าข้างหนึ่ง เอาบิดาไว้บนบ่าอีกข้างหนึ่ง ปรนนิบัติ ถึงเขาจะมีอายุยืนร้อยปี อยู่ได้ตลอดศตวรรษ และเขาพึงปฏิบัติต่อท่านทั้งสองด้วยการขัดสี นวดเฟ้น อาบน้ำให้ และแม้ว่าท่านทั้งสองนั้นจะพึงถ่ายอุจจาระปัสสาวะบนบ่าทั้งสองของเขา นั่นก็ยังไม่ชื่อว่าเป็นอันได้กระทำคุณหรือตอบแทนแก่มารดาบิดา ถึงบุตรจะพึงสถาปนามารดาบิดาไว้ในราชสมบัติ ทรงอิสราธิปัตย์ บนมหาปฐพีอันมีสัตตรัตนะมากหลายนี้ ก็ยังไม่ชื่อว่าเป็นอันได้ทำคุณหรือได้ตอบแทนแก่มารดาบิดา ข้อนั้นเพราะเหตุไร เพราะมารดาบิดามีอุปการะมากเป็นผู้บำรุงเลี้ยง แสดงโลกนี้แก่บุตรทั้งหลาย
>
> ส่วนว่าบุตรคนใด ชักจูง ปลูกฝัง ประดิษฐาน ซึ่งมารดาบิดาผู้ไม่มีศรัทธาไว้ในศรัทธาสัมปทา..ซึ่งมารดาบิดาผู้ทุศีลไว้ในศีลสัมปทา..ซึ่งมารดาบิดาผู้มัจฉริยะ (ตระหนี่) ไว้ในจาคสัมปทา (ถึงพร้อมด้วยการบริจาค)...ซึ่งมารดาบิดาผู้ทรามปัญญา ไว้ในปัญญาสัมปทาด้วยการกระทำเพียงนี้ จึงชื่อว่าเป็นอันได้ทำคุณ ได้ตอบแทนแก่มารดาบิดา

หลังจากบวชแล้วหลวงพ่อให้แม่ชีทั้ง ๔ อาศัยอยู่ด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของโบสถ์ในปัจจุบัน ต่อมาก็มีผู้หญิงมาขอบวชอีกหลายคน แต่หลวงพ่อได้ปฏิเสธ เพราะเจตนารมณ์ดั้งเดิมของท่านนั้นไม่ประสงค์จะให้มีแม่ชีในวัด แต่ที่ท่านเปลี่ยนใจเนื่องจากความกตัญญู ใคร่สงเคราะห์โยมมารดาให้ได้ประกอบสัมมาอาชีพ เพราะในขณะนั้นแม้ว่าโยมแม่ของท่านอายุมากแล้ว แต่ก็ยังเลิกทำปาณาติบาตไม่ได้ ซึ่งหลวงพ่อก็มองไม่เห็นทางอื่นที่เหมาะสมกว่า จึงได้ให้โยมแม่ละทิ้งการครองเรือนเยี่ยงฆราวาสมาสู่เพศนักบวช ซึ่งเป็นสัมมาอาชีพที่ประเสริฐและสูงส่งที่สุด เป็นผลให้ผู้หญิงอีก ๓ คนได้พลอยมีชีวิตที่ประเสริฐไปด้วย

ผู้บุกเบิก

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าหลวงพ่อได้ปฏิเสธยืนยันไปหลายครั้ง ก็ยังมีผู้หญิงอีกคนหนึ่งชื่อ พิมพ์ อุทัยกรณ์ เพียรพยายามมาอ้อนวอนขอร้อง หลวงพ่อจึงเพียงแต่รับไว้ให้อยู่ปฏิบัติยังไม่ให้บวชและให้แยกไปอยู่ลำพังคนเดียวที่เขตวัดแม่ชีในปัจจุบัน ซึ่งในสมัยนั้นยังรกทึบอยู่ จึงดูเหมือนในเวลานั้นอยู่ห่างไกลเขตพระและผู้คน โดยท่านได้บอกกับแม่พิมพ์ว่า ถ้าอยากบวชก็ให้ไปตั้งสำนักชีเอาเอง แม่พิมพ์จึงต้องจัดการทุกอย่างด้วยตนเองเพื่อจะได้มีที่อยู่อาศัยในป่าอันรกทึบนั้นแต่ผู้เดียว ทั้งนี้เป็นอุบายของหลวงพ่อที่มุ่งทดสอบความเข้มแข็ง อดทนเอาจริงเอาจัง และเป็นตัวของตัวเองของแม่พิมพ์ อุทัยกรณ์ เพราะขณะนั้นเธอก็อายุห้าสิบกว่าแล้ว ถ้าไม่มีความตั้งใจใฝ่ในการปฏิบัติธรรมจริง ๆ คงอดทนสภาพที่เหมือนถูกทอดทิ้งเช่นนั้นไม่ได้แน่ ต้องเลิกร้างไปเองในเวลาไม่นาน แต่ผลที่สุดแม่พิมพ์ ก็ "สอบได้"เธอฟันฝ่าอุปสรรคทั้งหลายทั้งปวงมาอย่างอาจหาญ ด้วยขันติวิริยะและศรัทธาอันกล้าแข็ง จนสามารถพิสูจน์ให้หลวงพ่อเห็นว่า สตรีเพศก็มีคุณสมบัติพอที่จะเป็นนักบวชได้เหมือนกัน ในกาลต่อมาเมื่อหลวงพ่อยอมรับให้จัดตั้งสำนักชีขึ้นในวัดหนองป่าพง และท่านได้เมตตาเข้าไปแสดงธรรมอบรมแม่ชีเป็นครั้งคราว ท่านมักยกย่องคุณธรรมของแม่ชีพิมพ์ให้เป็นตัวอย่างแก่แม่ชีรุ่นหลังอยู่เสมอ ปฏิปทาของแม่ชีผู้บุกเบิกสำนักเป็นคนแรกนี้ เป็นที่เลื่อมใสและประทับใจหมู่คณะร่วมสำนักยิ่งนัก ด้วยเป็นผู้มีเมตตาและขันติความอดกลั้นเป็นอุปนิสัยพื้นฐาน สำรวมระวังในศีลไม่ยอมให้ด่างพร้อยเสียหายเลย การปฏิบัติทำความเพียรเป็นไปอย่างสม่ำเสมอ จากวันแรกที่เข้ามาพำนักอาศัยในหนองป่าพงจนกระทั่งวัยร่วงโรย และทิ้งอายุสังขารไปในปี พ.ศ. ๒๕๐๘ เธอได้บำเพ็ญตนสมศักดิ์ศรีสตรีนักปฏิบัติ เป็นนักบวชที่สละชีวิตเพื่อพระศาสนาสมดังที่ตั้งปณิธานเป็นสัจวาจาไว้จริง ๆ

แม่ชีสาวร่วมสมัย

หลังจากที่แม่พิมพ์ อุทัยกรณ์ ได้เข้าไปตั้งหลักแหล่งในป่านั้นแล้ว เมื่อมีโยมผู้หญิงมาขอบวชอีก หลวงพ่อก็เมตตารับไว้ แต่ก็เฉพาะคนแก่ ๆ เท่านั้น และได้ส่งเข้าไปอยู่กับแม่พิมพ์ อุทัยกรณ์ จนกระทั่งในปี พ.ศ. ๒๔๙๙ เมื่อท่านได้พิจารณาเห็นว่าโยมเหล่านั้น มีศรัทธาแน่นแฟ้นต่อการประพฤติปฏิบัติสมควรแก่เพศนักบวชแล้ว ท่านจึงได้อนุเคราะห์ให้ทุกคนบวชชี และได้ให้โยมชีมารดาของท่านพร้อมด้วยเพื่อนชีทั้งสาม ย้ายเข้าไปอยู่ด้วยกันในสำนักชีใหม่

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๐๒ ได้มีโยมผู้หญิงในวัยสาว ๒ คนมาขอบวช คนหนึ่งอายุ ๒๔ ปี ชื่อบุญยู้ พิมพ์วงษ์ ส่วนอีกคนอายุ ๒๓ ปี ชื่อคำ เคนประคอง หลวงพ่อก็เมตตาบวชให้เป็นการทดลอง ถ้าต่อไปพบว่าแม่ชีสาวไม่ประพฤติปฏิบัติเพื่อมุ่งหวังความเจริญในธรรม ท่านก็จะเลิกไม่รับบวชผู้หญิงสาวอีกต่อไป ซึ่งก็ปรากฏว่าแม่ชีสาวก็สามารถ "สอบได้" เช่นเดียวกัน สำนัก

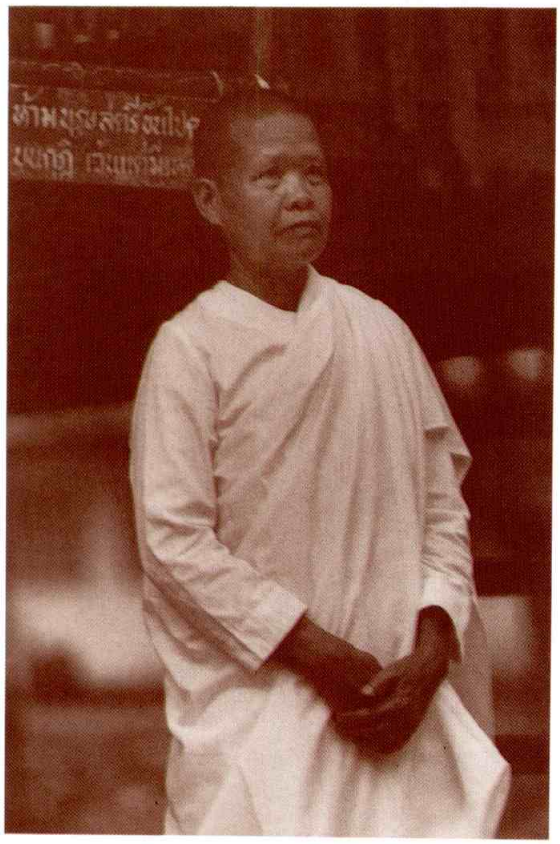

แม่ชีบุญยู้ พิมพ์วงษ์

แม่ชีคำ เคนประคอง

ชีวัดหนองป่าพง จึงมีสมาชิกมากขึ้นทุกที เป็นเหตุให้หลวงพ่อต้องตั้งสำนักชีขึ้นเป็นสัดส่วน แยกออกไปจากเขตพระ จากวันนั้นเป็นต้นมา สำนักชีวัดหนองป่าพงก็มีแม่ชีต่างวัยต่างรุ่นเพิ่มจำนวนขึ้นเรื่อย ๆ และแม่ชีสาวสองคนแรกของสำนักได้กลายเป็นหัวหน้าแม่ชีในปัจจุบัน

ปกครองกันเอง แต่...

โดยเหตุที่สำนักชีของวัดหนองป่าพงนั้นแยกจากสำนักของพระภิกษุ มีเสนาสนะ ตลอดจนศาลาธรรมที่ประกอบกิจวัตรต่าง ๆ อยู่ภายในอาณาเขตของตนเอง ซึ่งมีรั้วรอบขอบชิดเป็นสัดส่วน หลวงพ่อจึงมอบหมายงานบริหารให้แม่ชีได้ปกครองกันเอง โดยมีคณะกรรมการบริหาร ซึ่งประกอบด้วยหัวหน้าแม่ชีและแม่ชีอาวุโสรวม ๕ คนเป็นผู้ดำเนินงาน แต่ทั้งนี้อยู่ในความควบคุมดูแลของประธานสงฆ์อีกต่อหนึ่ง ในปี พ.ศ. ๒๕๐๗ หลวงพ่อได้กำหนดกติกาข้อปฏิบัติประจำสำนักรวมทั้งหมด ๑๕ ข้อและใน พ.ศ. ๒๕๑๒ ได้กำหนดเพิ่มขึ้นอีก ๖ ข้อ รวมเป็น ๒๑ ข้อ ซึ่งแม่ชีทุกคนก็ได้น้อมรับไปประพฤติปฏิบัติอย่างเคร่งครัด และได้นำข้อปฏิบัติเหล่านี้มาอ่านทบทวนในที่ประชุมทำวัตรสวดมนต์ทุกวันพระ ๑๕ ค่ำด้วย เพื่อความเป็นผู้ไม่ประมาทในข้อวัตร อันเป็นเสมือนไม้บรรทัดที่หลวงพ่อมอบไว้ให้แม่ชีทุกคนได้ใช้กำกับและตะล่อมตนเองให้เดินอยู่ในเส้นทางที่ถูกต้อง ดังพุทธพจน์ที่หลวงพ่อชอบอ้างอยู่เสมอ *อัตตะโน โจทะยัตตะนัง* จงเตือนตนด้วยตนเอง

ข้อปฏิบัติของแม่ชีวัดหนองป่าพง

๑. ห้ามคลุกคลีหรือคุยกันเป็นกลุ่มก้อน ทั้งกลางวันและกลางคืน
๒. เวลาฉัน ล้างภาชนะ กวาด สรงน้ำให้พร้อมเพรียงกัน ด้วยความเรียบร้อยและมีสติ
๓. รักษาความสะอาดบริเวณกุฏิ เช่น เก็บกวาด ไล่ปลวกไล่มด เป็นต้น
๔. เป็นผู้มักน้อยสันโดษ ในการกิน การนอน การพูด ไม่ร่าเริงเอิกเกริกเฮฮา
๕. เมื่อเอกลาภเกิดขึ้นให้แบ่งกันบริโภคใช้สอยพอสมควรและเป็นธรรม
๖. เมื่อเจ็บป่วยให้ช่วยกันรักษาพยาบาลด้วยเมตตา
๗. ประกอบตั้งกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ด้วยเมตตาธรรมในเพื่อนชีทั้งต่อหน้าและลับหลัง
๘. เคารพนับถือซึ่งกันและกันตามวัยวุฒิ
๙. รักษาศีลบริสุทธิ์เสมอ อย่าให้เป็นที่รังเกียจของหมู่คณะ
๑๐. ห้ามชีคนใดคนหนึ่งมีอำนาจปกครองหรือตั้งกติกาใด ๆ ด้วยความเห็นผิด
๑๑. เมื่อเกิดความขัดข้องประการใด ๆ รีบแจ้งให้ประธานสงฆ์ทราบเพื่อแก้ไข
๑๒. เมื่อจะไปไหนมาไหน ต้องแจ้งลาประธานสงฆ์ทุกครั้ง
๑๓. ห้ามถือสิทธิ์ในกุฏิที่ตนสร้างขึ้น
๑๔. ห้ามรับแขกที่เป็นเพศชายบนกุฏิของตน เว้นไว้แต่อาพาธเป็นบางครั้ง
๑๕. ห้ามแสดงหรือโฆษณาสิ่งอันไม่เป็นธรรมเป็นวินัย เพื่อเห็นแก่อามิสซึ่งเป็นมิจฉาชีพเป็นเหตุนำความเสื่อมเสียมาสู่พระศาสนา
๑๖. ห้ามทำตนเป็นผู้รับใช้คฤหัสถ์ ซึ่งจะเป็นการประทุษร้ายตระกูล
๑๗. มีความเห็นร่วมกัน อย่าทะเลาะวิวาทกับใคร ๆ เพราะความเห็นผิด
๑๘. ห้ามติดต่อกับพระภิกษุ สามเณร แม่ชี และคฤหัสถ์ทั้งในและนอกวัด เว้นไว้แต่มีเหตุจำเป็นที่เป็นธรรมะ
๑๙. ห้ามสัญจรไปมาเที่ยวเรี่ยไร
๒๐. ห้ามชายที่มีอายุ ๑๒ ปีขึ้นไป พักค้างคืนที่นี้ เว้นไว้แต่มีเหตุจำเป็น
๒๑. ผู้ประสงค์จะมาบวชหรืออยู่ในสำนักนี้ ต้องมีผู้ปกครองนำมาฝากเป็นหลักฐานและมีผู้อุปัฏฐากพอสมควร

ถ้าผู้ใดฝ่าฝืน ไม่ปฏิบัติตามกติกานี้ สงฆ์มีอำนาจบริหารได้เต็มที่

ประกาศ ณ วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๗

พระอาจารย์ชา สุภทฺโท

ประธานสงฆ์

จะเห็นได้ว่าการกำหนดกติกาข้อปฏิบัติประจำสำนักชีนั้น หลวงพ่อได้ใช้หลักของการประพฤติปฏิบัติในวิถีชีวิตของท่านและสงฆ์ที่วัดหนองป่าพงนั่นเอง โดยเน้นที่ความมีระเบียบวินัย ความสามัคคี ความสำรวมระวัง เมตตาจิตและความเคารพซึ่งกันและกัน ตลอดจนความเป็นผู้มักน้อยสันโดษตามวิสัยนักบวชอีกด้วย การกำหนดกติกาในการปฏิบัติเช่นนี้ ทำให้หัวหน้าแม่ชีหรือประธานในการปกครองบริหารงานได้ง่ายขึ้น เพราะถือหลักตายตัวที่หลวงพ่อกำหนดไว้นี้เอง ไม่ใช่อำนาจของแม่ชีคนใดคนหนึ่งโดยเฉพาะ

อย่างไรก็ตาม แม้จะได้มอบหมายอำนาจในการบริหาร ให้แม่ชีได้ปกครองกันเองโดยตรงก็ตาม เมตตาและปัญญาบารมีของหลวงพ่อก็ยังเป็นเสาหลักค้ำจุนการดำเนินงานของคณะกรรมการบริหารสำนักชีอยู่นั่นเอง คำว่า "จะกราบเรียนหลวงพ่อ" เป็นไม้ตายที่คงความขลังและศักดิ์สิทธิ์สำหรับการเอ่ยอ้างเพื่อแก้ปัญหาความยุ่งยากในการปกครองได้ทุกครั้ง แม่ชีบุญยู้ พิมพ์วงษ์ หัวหน้าแม่ชีซึ่งรับผิดชอบการบริหารสำนักแม่ชีมาหลายปี ได้เล่าประสบการณ์ในการปกครองให้ฟังว่า

"ตามปกติก็ไม่ค่อยมีอะไร แต่ท่านอยู่ไกลดูแลไม่ละเอียดไม่ทั่วถึง ไม่ทราบเรื่องเท่าที่ควร ไม่เหมือนกับแม่ชีอยู่ใกล้ชิดกัน เราเป็นพี่เลี้ยงคอยดูแลเขาเพราะเราเป็นผู้ใกล้ชิด ถ้าหากว่าเขาหักเหออกจากข้อวัตรกฎกติกา หรือออกไปจากที่เราสั่งสอนไว้ เราก็ต้องเรียนท่าน เพราะท่านเป็นผู้อุ้มชูเรา มันถึงจะไปรอด ถ้าไม่อย่างนั้นไปไม่รอด ก็เหมือนเป็นพี่คอยดูแลน้อง

คำสั่งสอนของหลวงพ่อท่านก็สอนไว้หมดทุกอย่าง สอนข้อวัตร การปฏิบัติ อะไรสารพัดอย่าง ถ้ามีใครไม่ปฏิบัติตามที่ท่านสอนเอาไว้ ถ้าหากทำผิดเตือนแล้ว ๒ - ๓ ครั้งยังไม่ฟัง เรื่องนั้นก็จะถึงหลวงพ่อ เพราะท่านเคยให้โอกาส ท่านบอกว่า หนักใจผู้ปกครองจนเกินไป ก็ให้มาขอความช่วยเหลือได้ ถ้าอบรมแล้วไม่ฟัง แต่ไม่ใช่ว่าดิฉันจะมีอำนาจเต็มที่คนเดียวนะ

เขาเรียกกันเฉย ๆ หรอกว่า หัวหน้าแม่ชี แต่ดิฉันก็ไม่ได้มีอำนาจเต็มที่ หรือเผด็จการอะไรถึงขนาดนั้นหรอก ต้องมีคณะกรรมการเห็นร่วมด้วย ๓ - ๔ คน เห็นว่าคน ๆ นี้ ประพฤติอย่างนี้ ทำอย่างนี้ กรรมการทั้งหมดมี ๕ คน มีความเห็นเหมือนกันตรงกันว่า คนนั้นประพฤติผิด ประพฤติไม่ดีจริง ๆ คน ๔ - ๕ คนจะไปหาความกับคน ๆ เดียวคงจะเป็นไปไม่ได้ แต่หลวงพ่อท่านก็ยังไม่เชื่อเลยทีเดียว ท่านจะต้องมีความหนักแน่นพิจารณาอีกต่อหนึ่ง

เมื่อหลวงพ่อเข้ามาแล้ว ไม่ใช่ท่านจะมาใช้อำนาจบาตรใหญ่ เข้าข้างพวกใดพวกหนึ่ง ท่านจะเทศน์จะสอนไปในเรื่องอื่น ไม่มีการเกี่ยวข้องถึงเรื่องคนโน้นดื้อดึง คนนี้ดื้อดึงหรอก ท่านจะพูดไปแบบธรรมดา ๆ สบาย ๆ พูดจบแล้วท่านก็ฉันน้ำ ทำอะไรแบบอารมณ์เย็น ๆ ที่นี้ท่านก็จะเรียกอ้อ เป็นอย่างไร แม่ชีคนนั้นสบายดีไหม เป็นอย่างไรการปฏิบัติ อย่าให้พวกกรรมการ หรือผู้ปกครองเขาหนักใจนะ

การพูดการสอนของหลวงพ่อ บัวไม่ให้ช้ำ น้ำไม่ให้ขุ่น ผิดก็ไม่ให้เสียใจ ไม่ผิดก็ไม่ให้เสียใจ แต่ว่าก็ต้องมีบางบทบางตอนให้เสียใจ ให้รู้ตัวว่าเป็นคนผิดบ้างเหมือนกัน จะได้สำนึกและปรับปรุงตัวเองให้ดี ท่านจะพูดว่าต้องเอาใจใส่เขา ต้องพิจารณานะ มาอยู่กับเพื่อนเขา

ถ้าเอาวัวเข้ามามันจะต้องกินหญ้า ปล่อยเข้ามาสนาม มันก็ต้องกินหญ้ากับเพื่อนเขา ถ้าหมามันจะไม่กินนะหญ้า มันจะกินขี้ ท่านจะเอาเรื่องนั้นมาอุปมาอุปไมยให้ฟัง

เพราะฉะนั้น ถ้าดิฉันพูดในที่ประชุมชีว่า ถ้าบอกไม่ฟังเกิน ๓ ครั้ง จะเรียนให้หลวงพ่อทราบนะ จะบอกให้

เงียบ!

คือ ทุกคนจะกลัวหลวงพ่อ หลวงพ่อไม่เฆี่ยนใครและไม่เคยพูดกระทบกระแทกใคร แต่ว่าพอเอ่ยชื่อของหลวงพ่อ เราก็สบายแล้ว ตัวผู้ปกครองก็สบาย เป็นอย่างนั้น แต่ถ้าหากว่าบังเอิญหลวงพ่อจะเข้ามาอบรม เขาก็ต้องคิดไปก่อนว่า โอ๊ย! คุณแม่บอกหลวงพ่อเข้ามาแล้ว ปวดหัวก็ปวด ปวดปัสสาวะอุจจาระ ถึงขนาดนั้นนะไม่รู้ว่าเป็นอะไร แต่หลวงพ่อท่านก็มีน้ำใจเยือกเย็น เยือกเย็นนะ เทศน์นิ่มนวลอะไรอย่างนี้ แต่ทำไมแม่ชีถึงกลัวมาก ถามแม่ชีคนไหนเขาก็บอกว่า หลวงพ่อท่านดี๊ ดี เลิศ ดีเลิศ อยู่ที่ไหนก็ไม่เหมือน นี่ มันเป็นเรื่องละเอียดเกินกว่าจะพูดออกมาให้ได้ทั้งหมดนะ การปกครองนี่ น่าอัศจรรย์เหลือหลาย

เดือนหนึ่ง ๆ ท่านจะเรียกหัวหน้าแม่ชีกับคณะกรรมการบริหาร เข้าไปอบรมในเรื่องหลักบริหาร การปกครองแม่ชี การรู้จักผ่อนหนักผ่อนเบา เป็นผู้ใหญ่ให้รู้จักเอาใจผู้น้อย รู้จักปกครอง ถ้าปกครองไม่เป็นมันจะหนักใจ"

การปกครอง : เมตตาแต่ไม่คลุกคลี

ความละเอียดรอบคอบของหลวงพ่อ ในการปกครองพระภิกษุสามเณรและแม่ชีนั้น ก็เป็นเพราะท่านตระหนักถึงอันตรายซึ่งอาจเกิดขึ้นจากความใกล้ชิดของเพศตรงข้าม ท่านจึงตั้งกฎระเบียบที่ไม่เปิดโอกาสให้พระเณรและแม่ชีมีการติดต่อคลุกคลีกันได้เลย พระที่วัดหนองป่าพงอาจอยู่ถึง ๕ ปี ๑๐ ปีโดยไม่เคยพูดกับแม่ชีเลยแม้แต่คำเดียว แม่ชีจะเข้ามาในเขต "วัดพระ" เฉพาะตอนเช้าเพื่อทำอาหาร เสร็จแล้วก็รีบกลับ ถ้าบังเอิญสวนทางกับพระโดยไม่มีทางหลีกเลี่ยงจะต้องนั่งลง พนมมือและก้มหน้า เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการตัดต้นเหตุ ป้องกันความเสื่อมเสียที่อาจเกิดขึ้นเอาไว้เสียก่อนนั่นเอง ในเวลาต่อมาสำนักสาขาหลายแห่งมีแม่ชีประจำอยู่ด้วย แม่ชีในสำนักสาขาก็ได้ถือข้อวัตรปฏิบัติอันเดียวกับแม่ชีวัดหนองป่าพง และมีมติสงฆ์ในการอนุญาตให้แม่ชีอยู่ประจำ เฉพาะในวัดที่ประธานสงฆ์มีอายุพรรษา ๒๐ ปีขึ้นไปแล้วเท่านั้น

ในส่วนตัวหลวงพ่อเอง ท่านก็ได้ประพฤติเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ลูกศิษย์เสมอมาปฏิปทาของท่านในเรื่องผู้หญิง เป็นที่ทราบกันดีว่าเข้มงวดกวดขันเพียงใด ดังที่พระครูบรรพตวรกิตได้เล่าให้ฟังดังนี้

"เรื่องผู้หญิงท่านให้ตั้งความระมัดระวังไว้เป็นพิเศษ แม้ท่านจะไม่มีประสบการณ์ในเรื่องของครอบครัว แต่ท่านก็ปกครองได้เรียบร้อยดี ไม่มีเรื่องราว ไม่มีอธิกรณ์อะไร ท่านระวังตัวมาก ไม่ว่าจะเป็นการวางตัวของท่าน หรือการพูดจา ท่านไม่เคยปล่อยให้แม่ชีได้มีโอกาสใกล้ชิดสนิทสนม

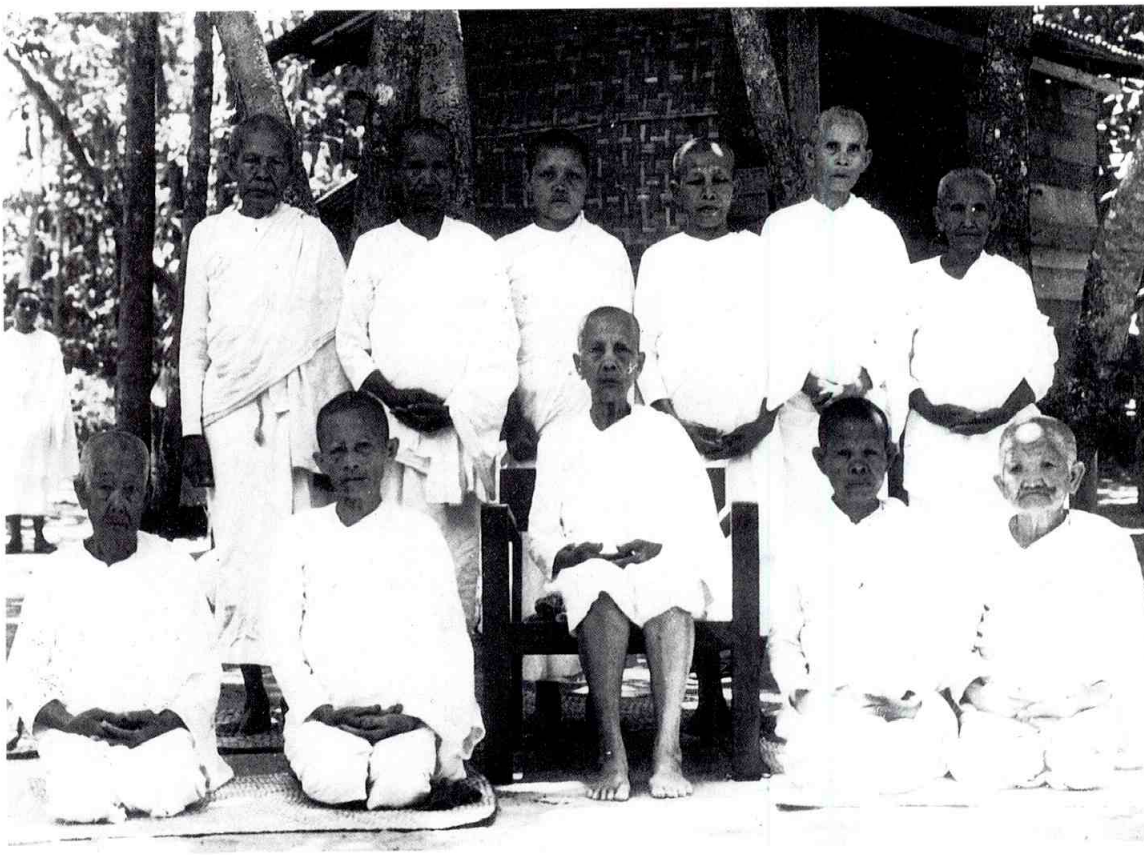

แม่ชีพิมพ์ ช่วงโชติ
และคณะแม่ชีรุ่นเก่า

ไม่ว่าจะด้วยวิธีใด ๆ ก็ตาม ท่านถือครุธรรม ๘ ประการ เวลาพูดด้วย ท่านก็ไม่มองหน้า คำพูดก็ไม่เคยล้อเล่นอย่างทางโลก อันจะเป็นเหตุให้ขาดความเคารพ

กับผมท่านก็เคยเตือนอยู่เสมอว่า อย่าได้ไว้ใจผู้หญิง ผู้หญิงใจเบา ใจอ่อนแอ ไม่หนักแน่นเหมือนผู้ชาย แม้จะพูดจาเก่งกล้าสามารถยังไงก็อย่าไว้ใจ ผู้หญิงเป็นศัตรูต่อพรหมจรรย์ ผมเคยตามท่านเข้าไปสอนแม่ชี ๗ วันท่านเข้าไปครั้งหนึ่ง พระเล็กเณรน้อยท่านก็ไม่ให้เข้าไป ตอนผมมาอยู่ใหม่ ๆ ท่านก็ไม่ให้เข้าไป อยู่นานจนท่านไว้ใจ นั่นแหละถึงได้ยอมให้เข้าไป"

"ผมมาอยู่วัดหนองป่าพงใหม่ ๆ ไม่รู้ธรรมเนียมปฏิบัติของท่าน" ท่านพระครูบรรพตวรกิตเล่าถึงความหลังให้ฟังอย่างนึกขำ "เห็นแม่ชีก็ร้องทักทาย อ้าว! แม่ชีไปไหนมาล่ะนั่น ปรากฏว่าแม่ชีเขาตกใจ เดินจ้ำพรวด ๆ หนีเข้าป่าไปเลย ผมก็งง นึกอยู่ในใจว่า เอ! ชาววัดป่านี่ นอกจากพระเณรจะไม่โอภาปราศรัยแล้ว แม่ชีก็เป็นไปด้วยเหมือนกัน และคงจะมีพระไปฟ้องหลวงพ่อว่าพระใหม่ทำอะไรไม่ถูกไม่ควรหลายอย่าง เช่น พูดกับแม่ชี เป็นต้น วันหลังหลวงพ่อก็เลยอบรมผมถึงได้รู้เรื่องว่าที่นี่เขาอยู่กันยังไง"

หลวงพ่อได้ฝึกแม่ชีมาตั้งแต่ยุคเริ่มแรกแล้ว ให้มีความเป็นตัวของตัวเองสูง แม่ชีจึงเป็นลูกศิษย์ที่อยู่ใกล้ก็เหมือนอยู่ไกล เพราะไม่มีโอกาสได้พบท่านเป็นส่วนตัว ในขณะที่ฝ่ายพระภิกษุสามเณรหรือแม้แต่ญาติโยม ถ้ามีปัญหาหรืออยากพบก็ไปกราบหลวงพ่อได้ ส่วนแม่ชีได้รับการอบรมเป็นส่วนรวมอาทิตย์ละครั้ง หรือ ๒ อาทิตย์ครั้งหนึ่ง ท่านพระครูบรรพตวรกิต ได้สรุปปฏิปทาของหลวงพ่อต่อแม่ชีว่า "ท่านปกครองดี เอาใจใส่ตักเตือน แต่ไม่ให้โอกาสสนิทสนม"

อย่างไรก็ตาม หลวงพ่อมิได้ละเลยความรู้สึกของแม่ชี แม้ท่านวางตัวเหินห่าง ความเมตตากรุณาของท่านที่แสดงออกมาด้วยการกระทำทุกอย่างทุกประการ ก็เป็นเสมือนที่พึ่งอันอบอุ่น เป็นหลักอันมั่นคงที่แม่ชีทุกคนมีอยู่ประจำแล้วในใจ กระนั้นก็ตาม เมื่อถึงกาลถึงสมัย หลวงพ่อเข้าไปให้การอบรม ท่านก็ถือโอกาสซึ่งมีไม่บ่อยนัก ชี้แจงความจริงใจของท่านแก่ที่ประชุมแม่ชีด้วยเหมือนกัน

"อาตมาเป็นพระที่เฉย ๆ ต่อทุกคน ชีทุกคนเข้ามาบวชอาตมาก็เฉย ๆ อยู่ ถามได้ทุกคนไม่ถามทุกคน สนิทไว้ในใจ เรียกว่ารักกันด้วยธรรม ไม่ได้รักกันดั่งโลกที่ต้องประจบประแจงกัน มีอะไรผิดพลาดก็พูดไปตามส่วนของมันอย่างนี้ บางคนอาตมาไม่เคยได้ถามเลยพวกชีนี่ อย่าว่าแต่พวกชีเลย พระเณรบางรูปก็ไม่เคยถามก็ยังมี เพราะว่ามันมาก คน ๆ เดียวดูคนหมู่มากมันก็ลำบากอยู่ ฉะนั้นทุกคนจงปฏิบัติตนเอง รักษาตัวเองให้มันมากที่สุดนั่นแหละดีมาก"

สอนแม่ชี : ขู่ไว้ก่อน

ท่านพระครูบรรพตวรกิต เล่าว่าสมัยที่ท่านยังอยู่ที่วัดหนองป่าพงกับหลวงพ่อนั้น วิธีการสอนลูกศิษย์ของหลวงพ่อเป็นไปอย่างเฉียบขาดและห้าวหาญ แม้แม่ชีก็ไม่มีการลดหย่อน ไม่ได้รับสิทธิพิเศษอะไร เพราะฉะนั้นใครจะอยู่เป็นลูกศิษย์วัดหนองป่าพงต้องมีศรัทธามั่นคง และอดทนจริง ๆ ในการสอนแม่ชีนั้นหลวงพ่อมักใช้วิธีขู่มากกว่าอย่างอื่น เพราะท่านเห็นว่าผู้หญิงมีนิสัยที่จะเชื่อใจตัวเองได้ง่าย และมักถือเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ ว่าเป็นเรื่องใหญ่ ท่านจึงไม่ยอมตาม ท่านพระครูบรรพตวรกิต ได้ยกตัวอย่างให้ฟังเช่นว่า

"มีอยู่ครั้งหนึ่ง เขามานิมนต์ให้เข้าไปดูแม่ชีไม่สบาย เดินจงกรมเกิดนิมิตมีงูมาพันตัวเลยล้มลง หลวงพ่อท่านบอกว่า เออ! ตายหรือยังไม่รู้ หามขึ้นไปไว้บนกุฏินั่นแหละ แล้วตั้งนานท่านจึงเข้าไปดู

บางทีเขามาฟ้องเรื่องทะเลาะกัน นินทากันบ้าง ท่านก็จะบอกว่า เออ! กัดหัวกันตายเสีย หรือ เป็นอย่างเขาว่าจริงหรือเปล่าล่ะ เป็นก็แก้ไขตัวเองซิ ถ้าไม่เป็นแล้วเดือดร้อนทำไม พวกชีเขาก็รู้นิสัยท่าน เขาก็พากันอดทน ไม่มาฟ้อง

ถ้ามีคนมาขออยู่ด้วย ท่านก็จะเตือนว่า ต้องอยู่อย่างสงบ เพราะไม่ได้ทำมาหากินอะไร มีแต่ครูบาอาจารย์หามาให้กิน อย่าทะเลาะกัน และถ้าอยู่ไม่ได้ สั่งให้ไปตอนไหนต้องไปทันที สั่งกลางคืนต้องไปกลางคืน ท่านขู่ไว้อย่างนี้"

อีกตัวอย่างหนึ่ง

"เวลาแม่ชีอยากกลับบ้านก็ต้องมาลาหลวงพ่อก่อน บางทีท่านเข้าไปเทศน์ เขาก็ถือโอกาสลาท่านตอนนั้น ท่านก็ขู่อีกเหมือนกัน ไปเยี่ยมทำไม คิดถึงลูกหลานซิ มาอยู่กี่ปีแล้ว พระพุทธเจ้าท่านไม่เห็นกลับไปเยี่ยมบ้าน นี่บวชไม่เท่าไรจะกลับไปเยี่ยมบ้านแล้ว

ถ้าอนุญาตให้ไปท่านก็จะสั่ง เออ! ไปวาง มาวาง อย่าไปหาบ มาหาบ

พอเขากลับมาท่านก็จะทัก เป็นยังไง บ้านยังอยู่ตามเดิมรึเปล่า หาบอะไรมาล่ะ

ท่านพูดภาษาธรรม หมายถึงความคิดถึง ความผูกพันทางบ้าน แต่ถ้าเขาไม่เข้าใจ ก็จะตอบท่านว่า ได้หอมได้กระเทียมมาบ้างโดยขะน่อย (เจ้าค่ะ)

บางทีท่านก็จะถามคนแก่ ๆ เมื่อคืนไปบ้านกี่ครั้ง หมายถึงจิตมันไป เขาไม่เข้าใจก็ตอบว่าไม่ได้ไป ท่านก็จะบอกว่า ไม่เห็นมันล่ะซี"

แม้ตัวอย่างเรื่องเกี่ยวกับสุขภาพ ที่ท่านพระครูบรรพตวรกิตเล่า ก็จะเห็นได้ว่าแม่ชีต้องภาวนาอย่างหนัก เพื่อใช้ธรรมโอสถรักษาการเจ็บไข้ได้ป่วยด้วยตนเองถึงที่สุด เพราะหลวงพ่อไม่ยอมให้ไปโรงพยาบาล

"แม่ชีเขาปวดท้อง ปวดหัวจะไปโรงพยาบาล ท่านก็ไม่ให้ไป นั่งดูมันซี เพ่งมันอยู่นั่นมันเจ็บตรงไหน มันเจ็บหัวเพ่งหัวให้มันขาดออกซิ เมื่อไม่มีหัวจะมีหัวใครเจ็บ สมัยก่อนเป็นอย่างนั้น อดกลั้นถึงขนาดนั้น จะร้องเอาแต่โรงพยาบาลไม่ได้"

ฉันเป็นยาปรมัตถ์

แม้เรื่องการขบฉัน หลวงพ่อก็สอนแม่ชีให้ถือเป็นการปฏิบัติเช่นเดียวกันว่า

"เวลาฉันอย่าไปติดรสชาติ ให้คิดเสียว่าเป็นยาปรมัตถ์ ฉันพอประทังชีวิตไปวัน ๆ ไม่ให้คิดถึงความเอร็ดอร่อยอะไร อย่าไปคิด"

"ท่านสอนอย่างนี้ เราก็ปล่อยวางได้ น่าอัศจรรย์ ต่างคนต่างก็คิดที่จะทำตามที่ท่านบอก ท่านสอน เชื่อฟังกันง่ายไม่ดื้อดึง" แม่ชีบุญยู้เล่าถึงการปฏิบัติในสมัยก่อน ซึ่งอาหารค่อนข้างฝืดเคือง แต่การปฏิบัติเคร่ง ไม่สำคัญกับการกินการอยู่ "เวลาไม่มีอะไรฉันข้าวเหนียวจิ้มเกลือ จิ้มน้ำปลาก็เคย คิดแต่ว่า เป็นยาปรมัตถ์ เชื่อจริง ๆ เชื่อหลวงพ่อ แต่ว่าทางธรรมนี่เจริญที่สุด เบากาย เบาใจ ตลอดวันไม่มีเรื่องขัด ๆ ข้อง ๆ มันก็ปฏิบัติง่าย"

ในสมัยต่อมา อาหารการขบฉันไม่ฝืดเคืองมากเหมือนสมัยแรก แต่แม่ชีก็ต้องเป็นผู้เลี้ยงง่าย ใครจู้จี้จุกจิกเรื่องอาหารเป็นต้องโดนขนาบ พระเถระรูปหนึ่งได้เล่าลีลาการเทศน์ของหลวงพ่อในกรณีอย่างนี้ว่า มีแต่คำเผ็ด ๆ ร้อน ๆ แม่ชีจึงได้ความสงบระงับเรื่อยมา และสมัยก่อนทำความเพียรเก่งมาก ตัวอย่างการเทศน์ที่มีรสชาติของหลวงพ่อก็เช่นว่า

"เอาให้ผู้เฒ่าซะหัวมัน เหลือแต่ก้างอย่างนี้" หมายถึงว่าหัวปลาที่เหลือแต่ก้างนั้นให้แม่ชีแก่ "ถึงแม้ได้ก้างก็ต้องถือว่าตัวเกิดเป็นหมาเสียซิ มันกินแต่ก้างก็ยังโต ได้กินข้าวก็ยังดี หมามันกินกระทั่งขี้มันยังใหญ่เป็นหมาได้ ยังไม่สูญพันธุ์หมา"

อย่าประมาทว่าแก่แล้ว

เมื่อหลวงพ่อเมตตา เข้าไปแสดงธรรมอบรมแม่ชีในวันพระ ท่านพระครูบรรพตวรกิต ซึ่งมีโอกาสได้ติดตามเข้าไปด้วย ได้เล่าถึงการอบรมในตอนหนึ่ง ดังนี้

"ส่วนมากก็ให้รับศีล ทำสมาธิ มีอะไรเกิดขึ้นก็ให้ปล่อยวาง สอนให้เอาทางลัด ให้ดูจิตใจ

ตัวเองว่า มันจะไปกัดคนอื่นหรือเปล่า ท่านบอกว่า ไม่มีหนังสือปริยัติให้ดู แต่ให้ระวังตามดูจิต จิตใจคน แก่ สาว หนุ่ม ผู้ชาย ผู้หญิง สิ่งที่เหมือนกันก็มี คือราคะตัณหา มันมีอยู่ อย่านึกว่าผ่านมาแล้วหมดแล้ว แก่แล้วมันจะไม่มี อย่าไปเชื่อมัน ถึงมันไม่เป็นเหยื่อของวัตถุกาม ก็ยังเป็นผลของกิเลสกาม ยังหนุ่มยังสาวก็ติดกิเลสกาม แก่แล้วนึกว่ามันจะขาดหมด แต่มันยังนอนเนื่องอยู่ ติดลูกเต้า บ้านช่อง อาหารการกิน เห็นไหมวัตถุกาม เพราะฉะนั้นอย่าเผลอ อย่าไปพูดว่าจริตนิสัยตัวเองเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ คนอื่นอย่าถือ ไม่ได้ ต้องพยายามแก้ข้อบกพร่องของตัวเอง จะให้คนอื่นมาเอาใจข้างเดียวก็ไม่ได้ กฎระเบียบมีวางไว้แล้ว ทุกคนต้องดู ต้องศึกษา อ่านไม่ได้ก็ให้เด็ก ๆ อ่านให้ฟัง อ่านแล้วพิจารณาตัวเอง แล้วก็ทำ เกิดอะไรขึ้นต้องพิจารณา เวลาปฏิบัติภาวนา เกิดนิมิตอะไรที่จะทำให้ตัวเองมีจิตวิปลาสให้พากันรู้ บอกกันเองอย่าปิดบัง มีโอกาสก็บอกครูบาอาจารย์ที่อยู่ใกล้กัน ภาระท่านมีมากอาจไม่ได้เข้าไป ก็ให้ระวังตัวทุกคน"

แม่ชีที่มีอายุสังขารมากแล้วมีอยู่หลายรูปเหมือนกันที่สำนักวัดหนองป่าพง โดยทั่วไปคนอายุมาก ทิฏฐิมานะก็มักจะมากตามไปด้วย แต่วันคืนกลับเหลือน้อย หลวงพ่อได้เมตตาให้ข้อคิด เตือนสติแม่ชีที่อยู่ริมฝั่งให้เร่งรีบปล่อยวางทิฏฐิมานะและสังขาร

"โดยเฉพาะบรรดาคนแก่ ๆ ที่มานั่นน่ะ คนแก่นี่ตามสัดส่วนก็อายุยังไม่มากนะ แต่เกิดนาน บางคนก็ ๖๐ ปี ๗๐ ปี ก็ยังไม่มา อันนี้ วันคืนมันล่วงไป ๆ น่ะ วันนี้มันก็จะหมดไปแล้ว ตอนเช้าตะวันก็โผล่ขึ้นมาอีก หมดไป ๆ ให้ตั้งใจ อย่าให้ใจเราวุ่นวาย อย่าวุ่นวายต่อคนอื่น เป็น *โสวะจัสสะตาจิต* คือเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย ไม่ยึดถือมานะทิฏฐิ

ทิฏฐิ คือ ความเห็น ท่านไม่ห้ามหรอก เห็นเรื่อย ๆ ไป แต่ มานะ อย่าไปผูกอย่าไปยึดมัน ให้ปล่อยวาง ถ้าหากเราปล่อยวางมันก็ผ่านไป ถ้าไม่ปล่อยไม่วาง มันก็หนักอย่างท่านว่าให้วางสังขาร ปล่อยสังขาร มันเป็นของหนัก รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ มันเป็นของหนัก ไปยึดถือของหนักไว้มันก็หนักซิ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ

รูป ไปถือว่าเป็นตัวเป็นตนเป็นเราเป็นเขาทั้งหมด มันก็แบกเอาไว้ มันหนัก ท่านบอกให้ทิ้งของหนักเสีย คือยึดว่ารูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ รูป นี่ของเรา ตัวเราของเรา เวทนา คือสุขทุกข์ ก็เรียกว่าเป็นของเรา อย่าไปถือซีมันหนัก ท่านให้วางให้ปล่อย สัญญา ความจำนั่น จำนี่ ว่าเราว่าของเรา ให้วางมัน มันหนัก ให้รู้แล้วก็วางลง รูป เวทนา สัญญา สังขาร ทั้งหมดก้อนนี้ ทั้งจิตสังขาร กายสังขาร อย่าไปยึดว่าตัวของเรา มันหนัก มันเป็นของหนัก

ขันธ์ ๕ นี้ อย่าไปยึดมั่นถือมั่น เพราะมันหนัก ถือว่าตัวว่าตน ว่าเรา ว่าเขา มันหนัก รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ คือความรู้อะไรที่เป็นเรา อย่าไปยึดให้มันหนัก เป็นสักว่าธรรมชาติมีความรู้สึกขึ้นเดี๋ยวก็ดับไปแค่นั้น ไม่มีใครเป็นเจ้าของ เราอย่าไปถือเอาเป็นเจ้าของเลย มันหนักพอถือไปเมื่อไร มันหนักเมื่อนั้น

พระสังฆราชองค์หนึ่ง ได้เป็นสังฆราชแล้ว ไปเที่ยวเมืองจีน พอดีไปถึงเมืองจีน คนจีนก็เอาของอะไรมาฝาก เป็นถ้วยชาสวย ๆ มาฝากให้ สมเด็จสังฆราชไม่เคยเห็นไม่เคยได้ แหม เรามาต่างประเทศนี่ ชาวจีนเลื่อมใสถวายถ้วยชาเลย พอถ้วยชาถึงมือก็ทุกข์เลย วางตรงไหนหนอ จะเก็บตรงไหน กลัวมันจะแตก เราได้ถ้วยชานี้ เราจะเอาไปอวดโยมบ้านเราที่เมืองไทยว่าเราได้ถ้วยชามาจากเมืองจีน พอเขาถวายถ้วยชา จับปุ๊บทุกข์แล้ว แหมจะเก็บตรงไหนหนอ จะวางตรงไหน กลัวมันจะแตก พอใส่กระเป๋าก็ต้องเตือนเขาอยู่เรื่อย ระวังของแตกนะ ระวังทุกข์ทั้งนั้นเลย แต่ก่อนยังไม่ทุกข์ มันทุกข์ตอนได้ถ้วยชา มันหนักตอนนี้ เอาถ้วยชาขึ้นเครื่องบินมาถึงเมืองไทย เณรไปใกล้ก็ให้ระวัง ระวังนะ เณรระวังของแตก ระวังของแตก ระวังโยม อย่าเป็นทุกข์ตลอดเวลา เพราะได้ถ้วยชาใบนั้นมาเป็นของตัวก็เลยเป็นทุกข์ แต่ก่อนไม่มีถ้วยชาไม่ทุกข์เลย ทุกข์มันมากับถ้วยชานั่น ไปยึดมั่นถือมั่นมันจึงเป็นทุกข์ พออีกวันสามเณรไปจับถ้วยดู หลุดมือแตก เออ! หมดทุกข์ไปเสียทีหนึ่ง มันทุกข์มานี่หลายปีแล้ว

ขันธ์ ๕ ก็เหมือนกันมันหนัก ให้ทิ้งของหนักเสีย ทิ้งรูป ทิ้งเวทนา ทิ้งสัญญา ทิ้งสังขาร ทิ้งวิญญาณนี้ อย่าเพิ่งเข้าใจว่าของ ๆ เรา ตัวของเราทั้งนั้น มันเป็นสักแต่ว่ารูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ สักแต่ว่าเท่านั้น อย่าไปยึดมั่นถือมั่นมัน ถ้าเราเห็นเช่นนี้มันก็เป็นวิมุตติขึ้นมาพ้นขึ้นมา เมื่อก่อนเราเป็นอยู่อย่างนี้ เป็นสมมุติ ติดสมมุติอยู่อย่างนี้ เมื่อเราเห็นว่ารูป เวทนา

สัญญา สังขาร วิญญาณ มันสักแต่ว่า มันก็ พลิก ขึ้นมาแล้ว มันจึงเป็นวิมุตติ พ้นจากสมมติอันนั้น คือขันธ์ ๕ แต่ก่อนยึดขันธ์ ๕ วางขันธ์ ๕ มันจึงเบา นี่คือตัวอุปาทานที่เรายึดมั่นถือมั่น อยากให้เราเข้าใจกันทุกคน"

สามระดับ สองลีลา

แม่ชีบุญยู้ได้สรุปการสอนแม่ชีของหลวงพ่อว่า มีสามระดับ และนอกจากวิธีอ่อนโยนนุ่มนวลแล้ว หลวงพ่อก็ใช้วิธีแข็งกร้าวด้วย แล้วแต่กรณี แล้วแต่จริตนิสัยของแม่ชี

"ท่านก็สอนให้ละกิเลสตัณหา ไม่ให้ถือตนถือตัว ให้เห็นเป็นอนิจจัง เราปฏิบัติไปตามที่ท่านสอนก็เห็นจริงในคำสอนของท่าน ดิฉันก็ตั้งใจทำตาม ก็เห็นจริงว่ามันเป็นทางพาให้พ้นทุกข์ ท่านสอนไม่ให้ลุ่มหลงในสังขารร่างกาย ให้ปล่อยให้ละให้วาง ดิฉันได้ฟังแล้วก็ซาบซึ้งในคำสอนของท่านจนเกิดความคิดเห็นคล้อยตามและปฏิบัติตาม ไม่ยอมกลับไปทางโลกอีก

เวลาที่ท่านเข้ามาเทศน์นั้น บางครั้งก็เทศน์ขั้นต่ำ เพราะมีแม่ชีบวชใหม่ สอนเรื่องอย่าทะเลาะกัน อย่าแย่งกัน อย่าถือแก่งแย่งกัน ให้รู้จักองค์ของศีลขั้นกลาง ท่านจะสอนให้ฝึกละละโลภ ละโกรธ ละหลง ละมานะทิฏฐิความถือตนถือตัว ความแก่งแย่งกัน สารพัดอย่าง และเมื่อเรารักษาศีลบริสุทธิ์แล้วเราจะทำอย่างไรต่อไป ปฏิบัติแล้วจะทำอย่างไร ที่นี้ขั้นสูงสุด ปฏิบัติแล้วเห็นอะไร เป็นอย่างไร จะไปไหน บวชเข้ามาจะไปไหน จะทำอย่างไร จุดประสงค์สูงสุดของนักบวชคืออะไร

นี่...ท่านจะเน้นหนักเข้าไปในทางนี้อีก จุดประสงค์สูงสุดของใครคืออะไร ท่านจะถามเข้าไปอีกในขั้นสูงสุด คือ พระนิพพาน ท่านจะเทศน์แบบไม่มีตัวไม่มีตน ไม่มีอะไร ทั้งท่านจะชี้แนะให้เห็นถึงอารมณ์เมื่อเวลาใกล้จะตาย ท่านถาม ถามแม่ชีแก่ ๆ นี่แหละว่า รู้จักอารมณ์เมื่อใกล้จะตายไหม เมื่อเวลาจะตายอารมณ์จะเป็นอย่างไร

อันนี้ท่านจะเทศน์ให้รู้ในรู้ ไม่ใช่รู้ร้อนรู้หนาว รู้สุขรู้ทุกข์ รู้กลางวันกลางคืนนะ รู้ในรู้ นี่ท่านจะเทศน์เข้าไปถึงขั้นนั้น

ถ้าผู้ฟังอยู่ในระดับหัวหน้า หรือผู้บริหาร ท่านจะสอนแบบที่ครูบาอาจารย์ระดับปกครองท่านสอนกันนั่นแหละ สอนชี้เหตุผลที่จะทำให้เกิดความเสื่อม สอนเรื่องพระกับชี คือท่านจะยกเอาเรื่องภิกษุณีในครั้งพุทธกาลมาเปรียบเทียบให้ฟัง ว่าภิกษุณีนี้พวกกิเลสใหญ่ คือท่านจะคัดออกมาเป็นเรื่อง ๆ เรื่องนี้ควรพูดกับแม่ชีส่วนรวม หรือควรพูดกับหัวหน้าและคณะกรรมการ อย่างเมื่อเวลามีการงานใหญ่ ๆ ท่านก็จะเรียกผู้มีหน้าที่สำคัญ ๆ เข้าไปบอกในเรื่องการงานนั้น ๆ ว่าควรจะทำอย่างไร เตรียมอย่างไร แต่ถ้ามาเทศน์ให้แม่ชีส่วนรวมฟัง ก็จะเทศน์ธรรมดาแบบให้ละให้วางอย่างนี้ ให้มีการปฏิบัติ การเข้ามาบวชแล้วให้กระทำตัวอย่างนั้นอย่างนี้

ถ้าหยาบ ๆ นะ ท่านก็จะเอาไม้หยาบนั่นแหละใส่ ท่านจะเปลี่ยนจากหน้ามือเป็นหลังมือเคยนิ่มนวลพูดเยือกเย็น ถ้าหากว่านิสัยสันดานหยาบอย่างนี้ ท่านก็จะหยาบไปยิ่งกว่านั้นอีก ไม้ต้อง

ใหญ่กว่า ท่านจะเน้นหนัก ตอนหน้ามือเปลี่ยนเป็นหลังมือนี้น่ากลัว ถ้าหากว่าใครมีจริตนิสัยอ่อน โอ๊ย! ต้องเจ็บปวดไปอีกตั้ง ๒ - ๓ วัน ถึงจะไม่ใช่เรื่องตัวเองเป็นเรื่องของคนอื่นก็ตาม แต่ว่าเราก็อดรู้สึกเจ็บปวดแทนเขาไม่ได้"

แม่ชีประจง วรรคสังข์ ได้เล่าเพิ่มเติมเรื่องการเทศน์อบรมแม่ชีของหลวงพ่อให้ฟังว่า ท่านเทศน์ได้ถูกจุดตรงกับปัญหาที่แม่ชีมีอยู่ในใจ และต้องการถามท่านอยู่พอดี เวลาที่ท่านอบรมแม่ชีมีความรู้สึกว่า หลวงพ่อต้องการให้พวกเขาพ้นทุกข์จริง ๆ แม่ชีจึงมีกำลังใจในการปฏิบัติ

ฉันน้ำตาก็อิ่มแล้ว

แม้หลวงพ่อปกครองแม่ชีด้วยกฎระเบียบที่เข้มงวดกวดขัน และวิธีปฏิบัติบางอย่างของตัวท่านเองต่อแม่ชี ซึ่งไม่เอื้อต่อความรู้สึกอบอุ่นใกล้ชิด เช่น การดุ การขู่ และการวางตัวเหินห่าง เป็นต้น เมตตาธรรมอันเปี่ยมล้นของหลวงพ่อนั้นก็เป็นสิ่งที่แม่ชีทุกคนได้ประจักษ์แล้วว่าอยู่เหนือการกระทำและคำพูดใด ๆ เริ่มตั้งแต่การอนุโลมรับผู้หญิงให้มีโอกาสได้เข้ามาสู่เพศบริสุทธิ์ของนักบวช ซึ่งขัดกับเจตนารมณ์ดั้งเดิมของท่านตั้งแต่เริ่มสร้างวัด ตลอดถึงการอบรมสั่งสอนแม่ชีที่อยู่ในความปกครองของท่านมาแต่ต้นให้มีความเสียสละ สามัคคี และเมตตากันนั้น หลวงพ่อก็มิได้สอนด้วยวาจาเพียงอย่างเดียว แต่สอนโดยการทำให้ดูเป็นตัวอย่างด้วย ท่านปฏิบัติต่อแม่ชีทุกคนด้วยความเมตตาสม่ำเสมอเท่าเทียมกัน แม้โยมชีแม่ของท่านก็มิได้รับสิทธิพิเศษเหนือแม่ชี

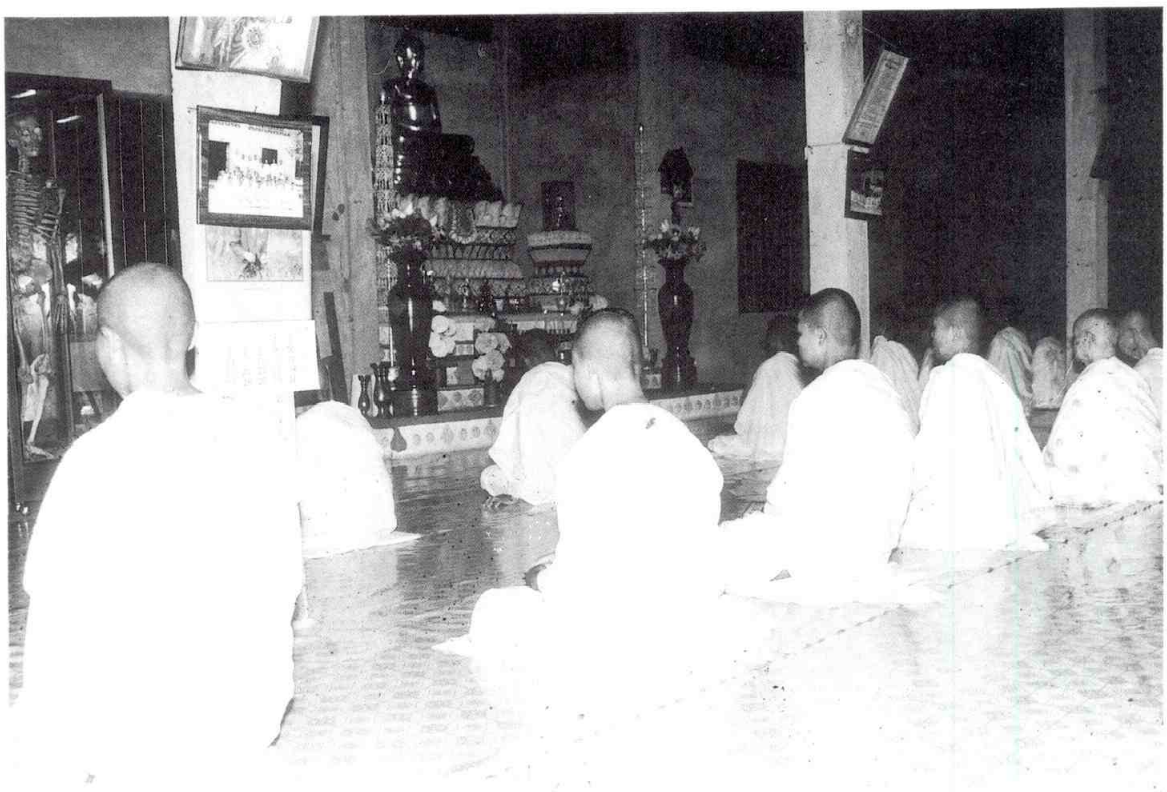

คนอื่นแต่อย่างไรเลย ปฏิปทาของท่านในเรื่องนี้เป็นที่ประทับใจแม่ชีบุญยู้มาก ดังตัวอย่างในเรื่องการจัดสรรอาหารและเครื่องนุ่งห่ม ที่แม่ชีเล่าให้ฟังดังนี้

"แต่ก่อนนั้นสับปะรดไม่ค่อยมี วัดยังไม่เจริญ ผลไม้นั้นหายากมาก จะมีบ้างก็เล็ก ๆ น้อย ๆ ที่แม่ชีปลูกขึ้นเอง ทีนี้โยมทางข้างนอกมาช่วยทำงานมาทำความสะอาดวัด เขาก็เอาหน่อสับปะรดนั้นมาฝังไว้ต้นหนึ่ง ต่อมามันก็เป็นลูก ลูกโตมาก ลูกมันโตคล้าย ๆ กับที่ทางจังหวัดจันทบุรีเขาเคยเอามาถวาย พวกดิฉันไปทำจังหันทุก ๆ วันก็มองดูสับปะรดลูกนั้น ดูไปก็คิดไปพลางว่า สับปะรดลูกนี้ทำไมมันโตจัง ลองดูซิ ถ้าเวลามันสุกแล้วหลวงพ่อจะทำอย่างไรกับมัน คิดในใจ ต่างคนก็ต่างหิวนั่นแหละ เพราะว่าเราไม่เคยมีสับปะรด

ต่อมาอีกวันหนึ่ง สับปะรดหาย!

ฮื้อ...สับปะรดมันหายไปไหน คิดบ่นอุบ ๆ อิบ ๆ อยู่ในใจ

วันต่อมาก็เห็นพระแจกแล้วก็มาให้แม่ชีแจกที่เหลือ ชีในตอนนั้นมีราว ๆ ๗ - ๘ คน พระก็ในราว ๘ รูป สับปะรดลูกนั้นถูกตัดซอยเป็นชิ้น ๆ เป็นอันว่าสับปะรดลูกเดียวทั้งพระทั้งชีฉันกันหมดทั้งวัด

มองเห็นชิ้นสับปะรดลูกนั้น ไม่ต้องฉันก็ต้องกลืนน้ำตาไว้ข้างในแล้ว นี่...ความดี ความมีเมตตาเสมอทั่วหน้าของท่าน พิจารณาดูซิโยมแม่ของท่านก็มี แต่ว่าท่านก็ไม่ได้แบ่งส่วนต่างหากอะไรไว้ให้โยมชีแม่ของท่านเลย

ทีนี้ถ้าเป็นกล้วย ท่านไปบิณฑบาตกับชาวบ้านมา ได้กล้วยมาสามลูก ท่านก็จะเอามาตัดแบ่งให้ได้ฉันทุก ๆ คนทุก ๆ รูปจะทำอย่างไรล่ะ ใครก็ไม่รู้หรอก กล้วยลูกนี้มีความยาวขนาดไหน ท่านก็จะเอามาตัดให้เป็นแว่นเล็ก ๆ ได้เท่าไหร่ก็จะเอามาแจกพระ ที่เหลือก็เอามาให้ชี หมดพอดีกล้วยสามลูก ฉันกันหมดทั้งวัด

ถ้าหากว่าเป็นผ้า หลวงพ่อท่านแจกผ้าให้แม่ขาวใช้อย่างนี้ โยมแม่ของท่านก็มี แต่ว่าโยมแม่ของท่านก็ต้องได้เหมือนกับคนอื่น ๆ สมัยก่อนผ้าที่เอามาแจกนั้นหลวงพ่อท่านแจกเอง ท่านก็ให้เอาผ้าวางไว้ตรงหน้ามีเจ็ดหรือแปดคน ก็จัดวางไว้อาสนะนั้นเจ็ดหรือแปดกอง เสร็จแล้วหลวงพ่อก็ตีระฆัง เรียกแม่ชีทั้งหมดมานั่งตามลำดับตามกองผ้าที่แจกไว้เรียบร้อยแล้ว เมื่อเลิกประชุม ทีนี้พวกชีก็เอามาอวดกัน แล้วก็ลองไปดูกองผ้า ทั้งจำนวนชิ้นผ้า เนื้อดีเนื้อไม่ดี หยาบละเอียด ของโยมแม่ท่านก็จะเหมือน ๆ กับของแม่ชีคนอื่น ๆ"

ความห่วงใยอาทรของหลวงพ่อที่มีต่อแม่ชีนั้น เป็นที่ประจักษ์แก่พระภิกษุสามเณรด้วยเช่นเดียวกัน เพราะท่านเคยกำชับอยู่เสมอในเรื่องการแจกจ่ายอาหาร เนื่องจากแม่ชีนั้นต้องคอยรับส่วนแบ่งที่เหลือจากพระ ดังโอวาทตอนหนึ่งที่หลวงพ่ออบรมพระเณรว่า

"...อาหารนั้นก็อย่าเอาหลายเว้ย แจกจ่ายถ่ายเทออกไปให้ได้รับกันทั่วถึงหน่อย ให้คิดไปถึงพวกโยมชีนั่น ทั้งหาบทั้งคอนอะไรมาสารพัด จากทางใกล้ทางไกล ลำบาก เพราะพวกเราทั้งหลายนั่นแหละ คิดดูให้ดี ๆ นะ มันจะกลายเป็นว่าคนทำไม่ได้กิน คนกินไม่ได้ทำ เป็นเสียอย่างนั้น..."

กว่าจะบวชได้

แม่ชีบุญยู้เล่าถึงหลักเกณฑ์การเลือกบุคคลเข้ามาบวชชีในสำนักวัดหนองป่าพงว่า "ทางฝ่ายหญิง (ชี) ยิ่งยากกว่าฝ่ายชาย (พระ) เพราะว่าฝ่ายผู้หญิงที่จะเข้ามาบวชหนึ่งคน บางทีอาจจะมีเพิ่มเป็นสองคน ท่านจะต้องให้พี่เลี้ยงพยายามคอยดูความบริสุทธิ์ให้รู้แน่เสียก่อน ให้ผู้หญิงต่อผู้หญิงดูกันเอง แล้วท่านจึงจะสั่งให้บวช เรื่องบวชนี้มันไม่ใช่เรื่องสำคัญ แต่ปัญหาเรื่องดูคนซิมันยาก คือคนนั้นต้องไม่ตั้งครรภ์ติดมา ท่านระวังที่ต้นเหตุเอาไว้ก่อน มิเช่นนั้นจะเป็นเรื่องที่จะมาหนักใจภายหลัง ถ้าบริสุทธิ์ดีแล้ว ก็ต้องดูอีกว่าจะเข้ากับหมู่คณะเขาได้ไหม มีกิริยามารยาทสังวรสำรวมเหมือนเพื่อนเขาไหม สำหรับระยะเวลาของการบวชชีนั้นก็ไม่แน่นอน บางคนก็สิบห้าวันบางคนก็หนึ่งเดือนสามเดือน ขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ของแต่ละบุคคลที่เข้ามาว่าเป็นอย่างไร"

เสียสละ อดทน เพื่อมรรคผลนิพพาน

แม่ชีวัดหนองป่าพงนั้นเปรียบเสมือนพลังเงียบเพราะเก็บตัวอยู่แต่ในสำนัก ประพฤติตนตามข้อวัตรปฏิบัติที่วางเอาไว้สำหรับแม่ชี สำหรับกิจส่วนรวม คือการสนับสนุนเกื้อกูลความเป็นอยู่ที่ผาสุกพอสมควรแก่การประพฤติปฏิบัติของพระภิกษุสามเณรนั้น แม่ชีเป็นกำลังสำคัญทีเดียว ทั้ง ๆ ที่เดิมทีเดียวหลวงพ่อมิได้ประสงค์จะให้ตัวท่านและพระภิกษุสามเณร ต้องเป็นภาระแก่ผู้ใดในเรื่องความเป็นอยู่ เพราะอาหารการขบฉัน ก็อาศัยการบิณฑบาต แต่เมื่อสมาชิกเพิ่มจำนวนมากขึ้น ทั้งฝ่ายพระและฝ่ายชี บิณฑบาตไม่พอฉัน แม่ชีก็ช่วยกันประกอบอาหารมาเสริมบิณฑบาต ยิ่งพระมาก งานครัวสำหรับแม่ชีก็ยิ่งหนัก นอกจากนี้ก็ยังมีงานโยธาอีกหลายชนิดที่คอยแรงงานจากมือน้อย ๆ เหล่านี้อยู่เช่นกัน เป็นต้นว่า งานตัดฟืนเผาถ่าน ทำสวนครัว ทำถนน ขุดทางระบายน้ำและเมื่อครั้งสร้างกำแพงวัดนั้น แม่ชีก็ยังทำอิฐใช้เองเสียอีกด้วย ชีวิตของแม่ชีจึงเป็นชีวิตแห่งการเสียสละและอดทนโดยแท้ แต่นี่ก็คือคุณธรรมพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับนักปฏิบัติ ซึ่งหลวงพ่อปลูกฝังให้กับผู้หญิงนักบวชอย่างแยบคายนั่นเอง เพราะผู้หญิงก็ได้ชื่ออยู่แล้วว่าเป็นเพศที่อ่อนแอ ถ้าไม่อดทนให้มากเป็นพิเศษเข้าไว้ การปฏิบัติคงไปไม่รอด และสำนักชีวัดหนองป่าพงก็คงไม่เกิดขึ้นและยั่งยืนมาจนทุกวันนี้เป็นแน่ กฎระเบียบอันรัดกุมรอบคอบที่หลวงพ่อกำหนดขึ้นเป็นข้อกติกาให้แม่ชีปฏิบัติโดยเน้นข้อวัตรสำคัญบางประการ เช่น การพูดน้อย ไม่คลุกคลี มีความสามัคคี มีเมตตาต่อกัน ทำให้สำนักชีวัดหนองป่าพงเป็นชุมชนสตรีที่สงบระงับ มีระเบียบ งดงามด้วยความสำรวมตามวิสัยนักบวช

อนึ่ง การที่ต้องคร่ำเคร่งจำเจอยู่กับงานหนักตาปีตาชาตินั้น สำหรับคนทั่วไปซึ่งไม่เคยได้ฝึกฝนอบรมจิตใจมาเพียงพอ น่าจะเป็นภาวะที่ชวนให้เบื่อหน่ายท้อถอยได้เหมือนกัน แม่ชีเองก็คงเหน็ดเหนื่อยอยู่ไม่น้อย แต่ก็ต้องไม่หน่าย และอาจจะมีบางวันที่นึกท้อ แต่ก็ต้องไม่ถอย เพราะทุกคนคงได้ตระหนักแล้วว่า งานเหล่านั้นเป็นเพียงงานภายนอก ถึงอย่างไรก็ไม่มีวันจบสิ้นลงได้ และหลวงพ่อคงมิได้มุ่งหมายให้แม่ชีเข้ามามุ่งมั่นอยู่กับงานเหล่านี้ เพราะท่านได้มอบหมายงานภายในซึ่งทำได้เสร็จสิ้นแก่ทุกคนแล้ว ตั้งแต่วันแรกที่เข้ามาบวช นั่นคืองานในหน้าที่ของสมณะ

โอวาท – หน้าที่ของสมณะ

(อบรมแม่ชีวัดหนองป่าพง)

การงานของเราที่เราจะต้องทำให้รู้จัก หน้าที่ของพระที่บวชมาแล้ว หน้าที่ของเณรที่บวชมาแล้ว หน้าที่ของชีที่บวชมาแล้ว มีหน้าที่อย่างไร ควรทำอย่างไร ควรคิดอย่างไร ควรนึกอย่างไร

ในเวลานี้เดี๋ยวนี้เราคิดอะไรอยู่ เราทำอะไรอยู่ เราคิดถูกไหม คิดผิดไหม คิดอิจฉาคนอื่นไหม คิดโกรธคิดโลภไหม ให้ดูปัจจุบันนี้ ให้รีบตัดสินเสีย เพราะวันคืนมันล่วงไป ๆ เราจะมานั่งเป็นทุกข์อยู่นี่หรือ นี่ท่านสอนอย่างนี้ ถ้าท่านยังเป็นอยู่มีชีวิตอยู่ ท่านจะพูดอย่างนี้แต่ท่านพูดด้วยตัวหนังสือ วันคืนล่วงไป ๆ บัดนี้เราทำอะไรอยู่ ความเป็นจริงท่านกำชับพวกเราให้เรารู้ตัวเราเองทุกคนว่า เราบวชเป็นชีหน้าที่ของชีคืออะไร เราจะมาละกิเลส เรารู้จักกิเลสแล้วหรือยัง สิ่งที่เราจะต้องละ เรารู้จักไหม เรามาละ ความชั่วเรารู้จักไหม เราละแล้วหรือยัง หรือกำลังที่จะละ สิ่งที่เรากำลังละเป็นอย่างไร กำลังอดกลั้นอยู่หรืออย่างไร ทนไหม มีอะไรไหม เราพูดอย่างสมณะแล้วหรือยัง เราทำอย่างสมณะแล้วหรือยัง เรากินอย่างสมณะแล้วหรือยัง ที่เราบวชมานี้ นี่ท่านถามปัญหา ให้ตัดสินซิเพราะอะไร เพราะวันคืนมันล่วงไป ๆ จะมาทำอยู่อย่างนี้หรือ

มีราคะ มีโทสะ รีบกำจัดมันเสีย รีบภาวนามันเสีย อย่ามาทำความประมาทอยู่ที่นี้ เราบวช

เป็นพระมาแล้ว บวชเป็นเณรมาแล้ว บวชเป็นชีมาแล้ว มันแตกต่างจากเพศของคฤหัสถ์แล้ว เราจะมาคิดอย่างคนบริโภคกาม มันจะได้หรือ เวลามันน้อย เวลามันไม่มาก เพราะวัน ๆ หนึ่ง มันเปลี่ยนไป ๆ ไม่คงที่ เราจะมาอาศัยความประมาทอยู่นี่หรือ จะมายึดมั่นถือมั่นอยู่นี่หรือ จะมาทำความยุ่งยากอยู่ในใจเรานี่หรือ ทำไมเราไม่ปลดปล่อยราคะ โทสะ โมหะ ของเรา ทำไมไม่ปลดปล่อยมันไปเสียล่ะ เราต้องเห็นโทษมัน ถ้าเราไม่เห็นโทษมัน เราก็ละมันไม่ได้ เราปลดปล่อยมันไปไม่ได้ เสียดายความชั่วอยู่อย่างนั้นแหละ บางทีก็อยู่อย่างนั้นแหละบวชไป ๙ ปี ๑๐ ปี ๒๐ ปี ชาตินี้ชาติหน้าเป็นอยู่อย่างนี้ นี่ท่านสอนว่า ไม่รู้จักหน้าที่การงานของเจ้าของว่าเราควรทำอย่างไร เมื่อมีความโกรธขึ้นมา เราก็อดซิ โกรธมันไม่ใช่พระพุทธเจ้านี่ และท่านไม่ได้สอนหรอก ทำไมถึงโกรธ เพราะเราคิดผิด ทำไมเราถึงหลง เพราะเราคิดผิด ทำไมเราถึงโลภ เพราะเราคิดผิด คิดผิดคืออะไร มันเป็นมิจฉาทิฏฐิมันจึงคิดผิดอย่างนั้น

มิจฉาทิฏฐิ จึงนำความทุกข์มาให้เรา เราจึงไม่สงบ และความสงบอยู่ที่ตรงไหน มันอยู่ที่สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ ถ้ามีความเห็นชอบมันก็สงบเท่านั้นแหละ มันก็ไม่มีโลภ ไม่มีโกรธ ไม่มีหลง ไม่มีเพราะเห็นโทษมันแล้ว ไม่ยึดโลภไว้ ไม่ยึดโกรธไว้ ไม่ยึดหลงไว้ ความชั่วทั้งหลายที่เกิดมาก็มี แต่ท่านปล่อยมัน ปล่อยมันไป วางมันไป ละมันไป ให้มันไหลผ่านไปเรื่อย ๆ เป็นอย่างนี้

ทำไมถึงปล่อยมันไป เพราะว่าชีวิตของฉันมันน้อย เวลาของฉันมันน้อย มันน้อยเพราะอะไร เพราะวันคืนเห็นไหมมันล่วงไป ๆ จะมาทำให้มันทุกข์อยู่ทำไม จะยึดอยู่ทำไม ป่วยการป่วยเวลาของเรา เราก็ปล่อยมันไปเสียดีกว่า ถ้าคิดตกลงอย่างนี้ มันก็ปล่อย มันก็วาง

ความเห็นชอบ คือที่สงบ ถ้าใครไม่มีความเห็นชอบ ไปเถอะ จะไปอยู่ในป่าก็ไปเถอะ จะไปอยู่คนเดียวก็ไปเถอะ จะไปอยู่ที่ไหนไม่ให้เห็นคนก็ช่างเถอะ แต่ใจมันเห็นอยู่นั่นแหละ ตาไม่เห็นแต่ใจมันเห็น ความสงบจริงนั้น ไม่ใช่ทุ่งนา ไม่ใช่ป่า ไม่ใช่ไปอยู่คนเดียว แต่ว่ามันเป็นเหตุเสียหน่อยหนึ่ง ถ้าเราต้องการความสงบ เราไปอยู่ป่าจะทำความสงบได้เร็วกว่าดีกว่า ไม่ใช่ว่าพอไปถึงป่าแล้วจะสงบ ไม่ใช่ไปถึงภูเขาแล้วมันสงบ ไม่ใช่อย่างนั้น

ความสงบนั้นต้องเกิดจากความเห็นชอบ ไม่ใช่เกิดจาก มิจฉาทิฏฐิ ที่นี้เราเป็นนักปฏิบัติที่จะต้องมีการปล่อยวาง พวกมากก็ต้องรู้จัก สามารถอยู่ได้เมื่อถึงเวลาที่เราจะต้องอยู่ก็อยู่ได้ พวกน้อยเราก็อยู่ได้เมื่อเราจะต้องอยู่ หรือพวกน้อยเราไปก็ได้ เมื่อถึงเวลาที่เราจะต้องไป ไปด้วยดี ไม่ใช่ไปเพราะอะไร ไม่ใช่ว่า ที่นี่ไม่ใช่ที่อยู่ของสมณะที่สมบูรณ์ เรายังไม่ได้ฝึกในสิ่งที่สมควรอย่างนี้ ความเป็นจริงแล้วสัมมาทิฏฐิมีอยู่ตรงไหน อยู่ตรงนั้นแหละความสงบ ถ้าหากเราไม่รู้อย่างนี้ เราไปอยู่คนเดียวก็ไม่สงบ จะไปอยู่มากคนมันก็ไม่สงบ มันไม่สงบทั้งนั้นแหละ เพราะมันเป็นมิจฉาทิฏฐิ

เรื่องนี้เราต้องค้นคิดให้มันดี ๆ อย่างที่วัดหนองป่าพงเรานี่ อาตมาเคยเทศน์ให้พระให้เณรฟัง ไปธุดงค์อยากจะไปธุดงค์ที่ไหน วัดหนองป่าพงนี่มันธุดงค์เท่าไหร่ เอาไหม เอาป่าไหม เอาอะไรไหม มันเป็นที่สงบระงับดีเหลือเกิน เขาทำงานกันเป็นเวลาเท่านั้นแหละ ทำงานกัน

เป็นเวลา บางรูปก็คิดว่า เฮ้ย!...ไปสวดมนต์ ไปทำวัตร ไม่ได้เกิดประโยชน์อะไร ไม่ได้ทำสมาธิ นี่พระขี้เกียจ เห็นไหม เห็นอย่างนั้น

การสวดมนต์การทำวัตร นี่มันขี้เกียจทำ แก้ความขี้เกียจนั่นซิ มันอยากขี้เกียจนี่ ไปเล่าเรื่องธรรมะ ไปสรรเสริญคุณพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มันผิดไหม มันบาปไหม หมู่เพื่อนโดยมากเขาทำอย่างนี้ เราก็ทำกะเขาซิ ถ้าหากว่าคนเราไปอยู่อย่างหนึ่งแล้วคิดว่า ไม่ต้องอะไรหรอก ไปสวดมนต์ ทำวัตร มันจะได้อะไร เหมือนกับร้องเพลงเท่านั้นแหละ แล้วอะไรจะมีเป็นกิจการเป็นหลักฐาน คนเก่าก็ดีคนใหม่ก็ดี ต้องฝึกกันอย่างนี้ อันนี้มันเป็นทางที่ถูก พอดีระฆังทำวัตร มันก็นึกไม่อยาก มันขี้เกียจ นี่ ต้องไป ไปแก้ความขี้เกียจ ไม่ต้องแก้อื่นหรอก นี่มันก็ดีอยู่แล้ว ให้เราเข้าใจอย่างนั้น ถ้าเราไปคิดอะไรไม่มีอะไรเป็นหลักการ สารพัดอย่าง มันต้องมีกายสามัคคีกัน อย่างเช่น พระพุทธเจ้าให้ประชุมกันอย่างน้อยเดือนละครั้ง เพื่อให้เป็นกายสามัคคีกัน มีอะไรจะได้ผูกพันเป็นพวก เป็นสังฆะ เป็นสังโฆ เป็นหมู่ของสงฆ์ มิคสังโฆหมู่แห่งเนื้อ สกุณาสังโฆหมู่แห่งนก อริยสังโฆหมู่แห่งพระอริยะเจ้า มันเป็นหมู่เป็นหมวด ถึงแม้ว่ามันไม่เหมือนกันอย่างนก แม้ต่างพันธุ์กันแต่ก็เป็นนก บางตัวปากยาว ๆ บางตัวปากสั้น ๆ บางตัวมีปีกยาว บางตัวมีปีกสั้น แต่มันก็เป็นนกเหมือนกัน เรียกว่า มันเป็นหมู่แห่งนก มันไปกันเป็นกลุ่ม หมู่ของพวกโยมซีก็เหมือนกัน หมู่ของพระของเณรก็เหมือนกัน ต้องมีลักษณะเหมือนนก ต้องเป็นอย่างนั้น

ลักษณะของผู้ประพฤติปฏิบัติต้องสงบ ทำจิตของเราให้สงบ ถ้าเราไม่มีปัญญาจะทำความสงบไม่ได้ ที่อยู่สมบูรณ์เกินไป อาหารสมบูรณ์เกินไป ก็ยังไม่สงบ อะไรสมบูรณ์ก็ยังไม่สงบ เพราะจิตมันยังไม่เห็นชัด ความชั่วทั้งหลายที่มีอยู่นั่นแหละเราจะละมัน และจะละไม่ได้ถ้าเราไม่เห็นโทษมันอย่างชัดแจ้ง เราต้องเห็นโทษมัน ที่นี้คิดไปพิจารณาไป แล้วก็ต้องตกลง ต้องพยายาม

พวกญาติโยมทั้งหลายทุก ๆ คน อย่างทุกวันนี้ วัดหนองป่าพงเรานี่น่ะ พูดง่าย ๆ ในสมัยนี้เป็นวัดตัวอย่าง เขาให้ชื่อวัดหนองป่าพงว่าวัดตัวอย่าง ตัวอย่างที่ดี ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ นี่ คำเขาเล่าลือของคนชาวโลก พระเณรก็น่าเลื่อมใส ประพฤติดีประพฤติชอบ เราลองอ่านมันดีอย่างนั้นไหม อย่างเขาเล่าลือไหม พวกซีก็มีระเบียบเรียบร้อยดี ประพฤติดีประพฤติชอบ น่าเลื่อมใส เขาพูดอย่างนั้น ดีอย่างเขาว่าหรือเปล่า หรือเขาว่าแล้วก็ดีเอาเอง เรามาตรวจดู เราทุกคน ๆ ที่ว่าทำให้ดีก็คือคิดให้มันดี ที่เขาว่าเราทำดีอยู่เดี๋ยวนี้ เราต้องคิดว่ามันดีอยู่หรือเปล่า เขาว่าเราไม่ดี เราต้องคิดให้มันดีอีกว่า เราไม่ดีหรือเปล่า เราเป็นอย่างนั้นหรือ เราต้องอาศัยตัวเราเอง ถ้าเราทำไม่ดีอยู่ แต่เขาว่าเราดี นี่มันโกหกเขา คนนั้นเขาพูดผิด เราจะไปเข้าใจว่าเราดีเหมือนเขาว่าไม่ได้ เรารู้อยู่ ยังมีกิเลสอยู่ ยังมีตัณหาอยู่ เราพยายาม ก็เพิ่มข้อประพฤติปฏิบัติเราขึ้นไปอีก ตรวจดูกาย วาจา ใจของเจ้าของที่มีอยู่นี้ ตรวจดูทุกวัน ๆ มันพร่องตรงไหน มันขาดตรงไหนต้องต่อตรงนั้น มันยาวตรงไหน ต้องตัดตรงนั้น

การปฏิบัติอย่างนี้เรียกว่ามันคือคน ๆ เดียว อยู่มากคนก็อยู่เหมือนคน ๆ เดียว ไม่ต้องวุ่นวาย ต้องมีความอดกลั้น บางทีคนนั้นพูดไม่ถูกใจเราเพราะคนนั้นมันอุจาดมันไม่ฉลาด เราก็รู้จักคน รู้ว่า

คนนั้นกิริยามันยังไม่ค่อยจะดี คน ๆ นั้นมันยังไม่ฉลาด เราต้องรู้จักผ่อนสั้นผ่อนยาว ถึงเวลาจะตักเตือนกัน ก็ตักเตือนกันด้วยดี อย่าไปทำอย่างนั้น อย่าไปทำอย่างนี้ อย่างนั้นมันไม่ดี คนเรา ถ้าหากว่าจะไปเตือนคนอื่น ก็ต้องเตือนเราเสียก่อน เตือนทำไม ถ้าไปเตือนเขาแต่เขาไม่ฟัง มันจะเกิดโมโหขึ้น เราจะเตือนคน ๆ นี้ ก็ต้องทำตัวเราให้ดีเสียก่อน เขาจะด่าจะว่าอะไร ก็ช่างเขาเถอะ เราได้สร้างความดีแล้ว ถ้ามีเหตุต้องเตือน เราก็ต้องไปเตือนเขา ถ้าเขาฟังก็ดี ถ้าเขาไม่ฟังก็ตามเรื่องของเขา นี่ คนเตือนต้องอยู่ในลักษณะนี้

คนที่ถูกเขาเตือนนั้น คนนี้พูดไม่ดีทำไม่ดีเราก็ฟังดู จริงดังคำเขาไหม เขาว่าเราไม่ดี จริงไหมที่เราไม่ดี ต้องฟังก่อน ถ้าเราดีอยู่แต่เขาว่าเราไม่ดี เขาก็พูดไม่ถูก เขาคิดไม่ถูก ก็ให้เป็นเรื่องของเขา เราต้องปล่อยต้องวาง เข้าสู่ธรรมะให้ได้ ใครจะว่าดีว่าชั่ว เราก็นำมาพิจารณาเข้าสู่ธรรมะทั้งนั้น เราต้องตรวจดูว่าลักษณะอย่างนี้ เราจะทำอย่างนี้ เราคิดอย่างไร เราคิดอิจฉาคนอื่นไหม เมื่อเขาพูดกับเราว่า คุณน่ะมันอิจฉาฉัน ถึงพูดอย่างนี้ ถึงทำอย่างนี้ เราต้องรู้จักว่า มันจริงหรือเปล่า เมื่อเราจะพูดจะทำ ต้องรู้จักรับรองตัวเรา เราไม่คิดอย่างนั้น เรามีเจตนาอันดี แต่คนนั้นว่าเรามีเจตนาไม่ดี เราก็สบายใจอยู่ได้ ก็เพราะรู้ตัวของเราอยู่แล้ว เขาว่าเราไม่ดี แต่เจตนาเราดีอยู่ ดังนั้นท่านจึงให้มีสติทุกเวลา เมื่อจะพูดอะไร เราก็ตั้งใจ

พูดดีไหมเพื่ออะไร เราต้องรู้จักของเรา เมื่อคนอื่นเขาว่า พูดอย่างนี้มันไม่ดี เราก็สบายเพราะเราคิดดีอยู่แล้ว เราพยายามทำให้ดีอยู่แล้ว คิดดีอยู่แล้ว คนที่ว่าไม่ดี เขาพูดผิด เราก็สบายใจ

อตฺตนา โจทยตฺตานำ จงเตือนตน ด้วยตนเอง ต้องเตือนอย่างนี้ จะให้อาตมาเตือนทุกคน ๆ ทุกเวลา ๆ นี่พรรษานี้ก็เพิ่งได้มานี่เห็นไหม ถ้าอาศัยอาตมามาเตือน ญาติโยมทุกคน ๆ ญาติโยมคงจะโง่เต็มทีเสียแล้ว นี่พรรษานี้เพิ่งมาตักเตือน อตฺตนา โจทยตฺตานำ จงเตือนตนด้วยตนเอง คุ้มครองตัวเอง อุปกุปฺปี จิตฺตำ เราคุ้มครองจิตของเราเอง เารักษาตัวเอง

ดังนั้นนาน ๆ อาตมาจึงเดินเข้ามาแล้วจะว่า ปฏิบัติเอาเองเด้อ ทุกคนปฏิบัติเอาเองดูเอาเอง สอนให้ดูเอาเองให้รักษาเอาเอง คือให้เตือนเจ้าของเองว่า การกระทำเราดีไหม ที่เราทำอยู่ทุกวันนี้สมกับเป็นสมณะไหม พูดสมกับเป็นสมณะไหม ทำสมกับเป็นสมณะไหม ต้องคิดให้มันดีอย่างนี้ ดังนั้นให้เข้าใจเสียว่าไม่ต้องอื่นล่ะ วัดป่าพงนี่มันระดับประเทศ ไม่ใช่ระดับอำเภอระดับจังหวัด แต่เป็นระดับประเทศ ยกตัวอย่าง คือเหมือนอาตมานั่นแหละ เขาต้องเข้าใจว่าอาตมาเป็นอรหันต์แล้วเดี๋ยวนี้ แต่ว่าเรื่องของเขาเป็นเรื่องเขาพูดไป เราจะเป็นจริงอย่างนั้นหรือไม่เป็นจริงอย่างนั้น มันอยู่ที่เรา เรื่องที่เขาพูดไปให้เขาพูดไปอย่างนั้น นี่พระอรหันต์มาแล้วเราจะดีใจไหม เราจะเป็นหรือยัง หรือยังไม่เป็น เป็นเรื่องเขาพูด ห้ามไม่ได้ เราต้องตรวจดูเรา เป็นไม่เป็นเรารู้ที่ตัวของเรา เราไม่ต้องอาศัยคนอื่นเขา เราเตือนอยู่อย่างนี้ เขาเตือนเราอยู่อย่างนี้ เราก็เตือนเราอยู่อย่างนี้ อันนี้คำพูดประชาชนมันเป็นอย่างนั้น

ดังนั้นวัดหนองป่าพงนี้ก็เรียกว่าระดับประเทศ ในทุกวันนี้แม่ชีก็สำรวมน่าเลื่อมใส พระสงฆ์ก็น่าเลื่อมใส คนทุก ๆ จังหวัดมารวมสารพัดอย่าง ดูซิ ชีฝรั่งก็มี พระฝรั่งก็มี พระฝรั่งเขาว่าดีดีไหมล่ะ ชีฝรั่งเขาว่าดี ดีไหมล่ะ หรือเขาว่าดีก็ดีอย่างนั้นหรือ โอ้ พระฝรั่งนี่ดี ท่านอยู่เมืองนอกอุตส่าห์มาบวช แหมศรัทธาท่านมากเหลือเกิน ผู้หญิงฝรั่ง มาเมืองไทยก็บวชเป็นชีฝรั่ง แหมน่าเลื่อมใสดีเหลือเกิน เราดีจริงอย่างนั้นไหม เราต้องรู้เราเอง อย่าไปเชื่อคนอื่นเขา นี่ ระวังให้ดี เขาว่าเราชั่ว นั่นคำเขาพูด เขาว่าเราดี เขาพูด ไม่ใช่ตัวเรา ตัวเรา เรารู้ตัวเราเอง อันนี้ให้เก็บไว้ในตัวของเรา พยายามทำทุก ๆ คน จะต้องทำอย่างนั้น

ที่เรามานี้ มาปล่อยมาวาง คนอื่นเตือน เราก็รับสาธุเลย แหมไม่ต้องจ้างเขา แต่เขามาเตือนเรา ทีนี้เราทำถูกหรือทำผิดก็ฟังเถอะ ฟังมันทำให้เกิดปัญญา อาตมาจึงได้นำของดี ๆ มาฝาก พวกเซน เขาสอนให้ลดทิฏฐิมานะ ไม่ต้องเรียนอะไรมากหรอก เมื่อนั่งสมาธิ พอนั่งสัปหงก เขาจะเอากระบองมาตีศีรษะ พอลูกศิษย์มองเห็นอาจารย์ ขอบคุณครับที่ช่วยเอากระบองมาตีศีรษะผมนี่ ช่วยเตือนผม ขอบคุณครับ พวกเราเป็นแม่ชีอยู่นี่จะขอบคุณกันได้ไหม ต้องลองดูซิ เราต้องมีปัญญาซิ ชีทุกคน แก่ ๆ สาว ๆ ทั้งนั้นที่อยู่นี่ ถ้าเราง่วงนอน ให้ชีคำฟ้าเอากระบองมาตีศีรษะ ขอบคุณค่ะ จะว่าได้ไหม ให้เข้าใจชี

วัดดูซิว่ากิเลสของเรากับของเขาขนาดไหน ดูก็ได้ ถ้าถูกเราบ้างจะเป็นอย่างไร ดังนั้น

การสอนอาตมาก็ยังยอมลูกศิษย์ อะไรถ้ามันจะผิดก็ให้เตือนด้วย แต่เป็นอาจารย์เขามันก็ยิ่งยาก โยมทั้งหลายนั้นมีกำไร อาตมาบอก ไม่ต้องเกรงใจถ้าอาตมาผิด โยมจะเตือนนี่ยากไม่มีใครเตือน เพราะเป็นครูบาอาจารย์ จึงพากันกลัวเกรง ดังนั้นการปฏิบัติเมื่อเป็นพระเถระมันยากลำบาก บางครั้งเราผิดเขาก็ปล่อยให้เราผิดไปเรื่อย ๆ ไม่รู้ตัวของเรา ถ้าเขาจะเตือนเขาก็กลัวเรา เกรงเรา อะไรเรา มันหาคนที่จะสอนได้ลำบาก แต่พวกเรานี่สบายกันทุกคน ถ้าหากทำผิดมาก็มีคนบอกเลย มันดีเหลือเกิน อย่าไปคิดอย่างโน้นอย่างนี้เลย ให้เข้าใจการปฏิบัติเป็นเรื่องอย่างนี้เอง ถ้าเราละเราวางมันก็หยุด มันไม่หนัก ความยึดมั่นถือมั่นนี่มันหนัก

ผู้คนทั้งหลายมาวัดหนองป่าพง เพื่อจะมาดูแม่ชี มาดูพระ มาดูข้อปฏิบัติ เขาไม่ต้องไปถามอะไรหรอก ก้าวเข้ามาในวัด ไปมองดูกุฏิของพระดูกุฏิของชี เข้ามาในวัด สถานที่วัดมันสะอาด เก็บของเป็นสัดส่วนเรียบร้อยอย่างสมณะ เขาก็มีความเลื่อมใสแล้ว ไม่ต้องเทศน์หรอก อะไรที่มันเกะกะ เราก็ต้องช่วยกันเก็บ ช่วยกันทำ ช่วยกันรักษา อันนี้แหละคือเทศน์ คนเลื่อมใสอย่างนี้

ต้นไม้อยู่ในป่า มันเทศน์ให้เราฟังไหม ต้นที่เราชอบนั่นแหละ ดอกไม้มันเคยเทศน์ให้เราฟังไหม ทำไมถึงว่าฉันชอบเหลือเกิน ฉันชอบเหลือเกิน ดอกไม้มันได้เทศน์ไหม มันเกิดตามธรรม - ชาติของมันต่างหาก แต่คนไปชอบมันเอง อันนี้ก็เหมือนกัน ลักษณะอันนี้มันเป็นธรรมในตัวของมัน เราไม่จำเป็นต้องไปเทศน์อะไรให้มันมากหรอก เราปฏิบัติของเราเท่านั้นแหละ

อาตมายังคิดเลยว่าการสร้างวัด ตั้งแต่ ๖ พรรษาหลังจากปฏิบัติแล้ว อาตมาไม่เห็นอื่นไกลนอกจากเรื่องปฏิบัติ ไม่ต้องไปขอร้องไปออกการ์ดไม่ต้องไปทำอะไร มันอยู่ในข้อปฏิบัติทั้งหมด

จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ เภสัช ไม่อยู่นอกเหนือนั้น เราปฏิบัติให้ดีเถอะปฏิบัติให้มันดีขึ้น ให้มันดีในเรา ไม่ต้องไปร้องขอหรอก ไม่ใช่แต่ในเมืองนี้ ไปเมืองนอกเขาก็ยังเลื่อมใส

อาจารย์สุเมโธเคยพูดว่า หลวงพ่อนี่เป็นพระแปลกเหมือนกัน ผมอยู่นี่ก็ไม่มีใครปวารณาหรอก หลวงพ่อไปที่ไหนเขาก็ปวารณาปัจจัยอันนั้นอันนี้ให้อยู่เรื่อย ๆ เลย แต่อาตมาไม่เคยเอามา เงินก็หลายหมื่น แต่ไม่เอา เอาให้สุเมโธ เอาไว้ตรงนั้นแหละ เมื่อพระไทยพระฝรั่งไปมา เมื่อชีฝรั่งไปมา ถึงคราวจำเป็นขัดข้องจริง ๆ เอานี่ใช้เถอะ ถ้าจะนำไปใช้ในทางไม่มีประโยชน์ไม่เอา และไม่เคยเอามา ทิ้งไว้เป็นส่วนกลางนั้น ไม่ต้องเอาของเขามา ของ ๆ เขา ต้องทำกันเสียอย่างนี้ คิดอย่างนี้ทุกคน ไม่ว่าจะเป็นเมืองเราเมืองอื่นก็เหมือนกัน เขามีศรัทธาเพราะการกระทำ

อาตมาเห็นว่า ถ้าเราทำมันดีที่สุดแล้ว เทวดาเห็น พอเห็นปุ๊บอยากเอาของมาให้แล้วอย่างน้อยอยากจะมาถวายจังหัน ถ้าไม่มาถวายจังหันปวดศีรษะ ศีรษะจะแตกต้องอยากมาต้องมา จะอยู่ที่ไหนก็มา ไม่ใช่มีเฉพาะที่นี่ ไปอยู่ภูเขาก็มีมาหา ไม่เคยเห็นก็มา ไม่รู้คิดถึงทำไมอะไรก็ไม่รู้ นี่คือคุณธรรมที่เราต้องปฏิบัติ

ฉะนั้นการปฏิบัติคือของดีที่สุด พวกเราทั้งหลาย เราจะหาอะไรมายิ่งกว่าการประพฤติการปฏิบัติ ถึงที่มัน ถึงที่สุดแล้วจะไม่มีอะไรขัดข้อง จะสร้างวัดหนองป่าพงที่แห่งไหนแห่งหนึ่งอีกไม่ต้องไปขออะไรใครที่ไหนหรอก เขาเอามาให้เขาเอามาสร้างเอง เขาดูอย่างนี้เราไม่ต้องไปขอร้องใคร เราทำดีแค่นั้นแหละ มันไหลมา ๆ สร้างที่พักกันได้ ที่เราอยู่นี่ อยู่ด้วยบุญบารมีของเราอยู่ด้วยการประพฤติปฏิบัติ ถ้าพระทะเลาะกันไม่ถูกกัน สมภารขี้โลภ ชีทำอธิกรณ์วุ่นวายกัน จะมีอะไรตรงนี้ ไม่มีหรอกเดี๋ยวเขาก็เอาไฟมาจุดกระต๊อบน้อย ๆ ที่อยู่

เราต้องพากันเข้าใจ เราอยู่ได้ทุกวันนี้เพราะความดีของเราให้เข้าใจอย่างนั้น ความดีของเราต้องให้มันดีขึ้น ๆ อาตมาช่วยแล้วเราก็ต้องช่วยกัน

อาตมาเคยมีในปีหนึ่ง หมดเหมือนกันฐูปจะจุดก็หมด เทียนจะจุดก็หมด หมดไปทุกอย่าง ทำไมถึงหมดไปอย่างนั้น เพราะเรามันยังดีน้อย ทำให้มันดีขึ้นซิ พอเห็นหลวงพ่อมาแล้วสบาย เอาอาหารมาแล้วเอาข้าวมาแล้ว แต่พอหลวงพ่อหนี หลวงพ่อเอาขนมนมเนยหนีหมดแล้ว ใครจะเอาหนีที่ไหนล่ะ เราเห็นกันไหม เราก็ทำกันขึ้นซิพร้อมกันทำขึ้นซิ จะไปกลัวอะไรกันทำไม ทำให้มันดีเถอะ

การสร้างความดีอย่างนี้ไม่อดอยาก ไปที่ไหนไม่เคยอดอยาก เพราะอะไร เพราะการเสียสละ ถ้าเอามาแค่ไหนเอาเข้ากระเป๋าหมด ไม่ได้กินกันขนาดนี้หรอก หมดแล้ว วัดหนองป่าพงไม่เป็นวัดหนองป่าพงหรอก

แต่อาตมาได้อะไรมาแบ่งออกไปหมด ไม่ว่าสาขาไหนอะไรก็ตาม แบ่งออกไป บางทีหยูกยาเขาเอามาถวายเฉพาะเราก็ถวายรูปอื่นเสีย ให้ท่านได้ฉันยาเพื่อให้โรคท่านหาย อาตมาก็หายไม่ต้องฉันหายแล้ว เพราะมันได้บุญ

ในคราวหนึ่งพระสารีบุตรและพระโมคคัลลาน์ไปจำพรรษาอยู่ที่ภูเขา พระสารีบุตรท่านปวดท้อง ปวดจนจะเป็นจะตาย พระโมคคัลลาน์จึงถามว่า เอ! ท่านสารีบุตร ท่านเคยเป็นโรคเช่นนี้มาไหม เคยเป็นครับตั้งแต่เป็นฆราวาสอยู่ ท่านฉันยาอะไร มันจึงหาย โยมแม่ผมถ้ารู้ว่าผมปวดท้องอย่างนี้ ท่านจะเอาถั่วเขียวบ้าง น้ำตาลบ้าง นมบ้างและอื่น ๆ ทำเป็นข้าวมธุปายาสกวนเข้า เมื่อเอาให้ฉันแล้วท้องผมจะหายปวด พูดกัน ๒ องค์อยู่ที่ภูเขา เทวดาได้ยิน พอจวนจะรุ่งเช้าเทวดาได้ไปหาทายก จับคอลูกทายกเอาหน้าหันไปไว้ข้างหลังพูดบ้า ๆ บอ ๆ ไปเรื่อยเอา ๆ ๆ ทำไมต้องโทษมัน มึงจะทำยาไปถวายพระสารีบุตรไหม ถ้าไม่ทำยาไปถวายพระสารีบุตรจะเอาให้ตาย ๆ ลูกทายกยอมเลย รับรองว่าจะทำยาให้ เมื่อหายขึ้นมาก็รีบเอาถั่วเขียวมากวนขึ้นตอนกลางคืน

ตอนเช้าพระโมคคัลลาน์ไปบิณฑบาต พระสารีบุตรไปไม่ได้ปวดท้อง ทายกได้ใส่บาตรพระโมคคัลลาน์ และยาถั่วเขียวผสมนมเนยให้ อันนี้ผมขอฝากไปถวายพระสารีบุตรด้วย พระโมคคัลลาน์จึงเอาใส่ในบาตรนำไปให้พระสารีบุตร พอไปถึงภูเขาที่อยู่ ก็นำส่วนของพระสารีบุตรไปถวายท่าน เอาบาตรถวายท่าน ท่านก็มองดูในบาตร มองเห็นอาหารที่พูดกันเมื่อคืนนี้ ถั่วเขียวก็เห็นอะไรก็เห็น พูดอะไรทุกอย่างมีหมดที่ได้พูดเมื่อคืนนี้

พระสารีบุตรตกใจบอก เออ! เอาละ มันเป็นวิญญัติ เป็นกายวิญญัติ อาหารชนิดนี้ให้

ท่านโมคคัลลาน์ไปเทลงในพื้นปฐพีเสีย ถึงแม้ว่าไส้ผมจะรั่วไหลออกมาเดี๋ยวนี้ ผมก็ฉันไม่ได้

ท่านรักษาวินัยของท่าน เพราะท่านได้พูดแล้วได้ยินถึงเทวดา พอพระโมคคัลลาน์ยกเอาบาตรเอายานั้นไปเทลงแผ่นดิน เมื่อยาถูกแผ่นดิน โรคปวดท้องของพระสารีบุตรหายเลย เรียกว่าธรรมโอสถ มีอานิสงส์อย่างนี้ขนาดนี้แหละ ท่านปฏิบัติอย่างนั้น ขนาดท่านพูดกันสองต่อสองในภูเขาเทวดาได้ยินว่าเอามาขนาดนั้น ท่านก็ยังไม่ฉันเลย เพราะมันออกจากวิญญัติของท่านแล้ว นี่คือการรักษาศีลของท่าน มันไกลกันไหมกับเราในทุกวันนี้

พระในทุกวันนี้ ต้องสะพายย่ามไปหาขอเอาเลยขอโน่นขอนี่ ขอเรี่ยไรตามตลาด มันห่างไกลกันมากที่สุด การประพฤติปฏิบัติมันเป็นไปอย่างนี้ ให้จำไว้ในใจ เรื่องบริสุทธิ์ต้องทำอย่างนี้ไม่ตายหรอก พระพุทธองค์ท่านปฏิบัติให้เป็นสุปฏิปันโน อุชุปฏิปันโน ญายปฏิปันโน สามีจิปฏิปันโนแล้วไม่ตาย เอาทำให้มันดีเถอะ วันนี้ฉันเสร็จแล้ว พรุ่งนี้จะฉันอะไร ไม่พูดถึง ไม่ต้องไปสะสมไว้ให้มันมาก ถ้าทำความดีอยู่อันนั้นต้องมี ท่านกล่าวว่า ถ้าผู้ใดไม่ให้ทานแก่ผู้ประพฤติดีประพฤติชอบจะไม่สบาย จะปวดศีรษะ ทำให้อยากไปถวายอาหาร อยากจะไปกราบไหว้ อยากจะไปอะไรต่าง ๆ มีเกิดขึ้นในจิตใจ ด้วยอำนาจความดีอันนี้ ทุก ๆ คนขอให้เข้าใจพากันสร้างความดีให้มีขึ้น อย่าไปสร้างความชั่ว เราเป็นสมณะ

ทุกคน พวกชีพวกพระพวกเณร ได้นามว่าเป็น สมณะ เข้ามาบวชในศาสนา หน้าที่ของสมณะเป็นอย่างไร หน้าที่หรือทางที่สมณะจะต้องเดินไป ทางอย่างหนึ่งสมณะไม่ควรเดินไป คือ *อัตตกิลมถานุโยค* และ *กามสุขัลลิกานุโยค* อันนี้ไม่ใช่ทางของสมณะที่จะคิดไปหรือเดินไป

อัตตกิลมถานุโยค คือการทำตามอำนาจใจของเรา เป็นอัตตา ทำไปเปล่า ๆ ทำไปแล้ว

ไม่เกิดประโยชน์ ทำให้เราเป็นทุกข์ทรมานเปล่า ๆ เช่นว่าสมัยก่อนมีพระอยากให้เขาเลื่อมใส อยากได้เอกลาภ อยากมีลาภมาก ได้มีความคิดขึ้นในใจ ได้ฝึกฉันคูถของตนเอง ไม่ยอมฉันข้าว ไม่ไปบิณฑบาตอยู่แต่ในวัด พระเณรรูปอื่นไปบิณฑบาตกันหมดแต่รูปนี้ไม่ไป พอเพื่อนไปบิณฑบาตแล้วก็ได้ไปกินคูถกินมูตร เหมือนหมู พอเพื่อนกลับมาคิดว่าเราสบายไม่ต้องฉันข้าวก็อยู่ได้ อยู่ตั้งพรรษาฉันอยู่ได้ ให้เขาเข้าใจว่าเราเป็นพระอรหันต์แล้ว ท่านไม่ยอมฉันข้าวตั้ง ๓ เดือน ท่านอยู่ได้เพื่อให้เขาเลื่อมใส

เมื่อผู้อื่นเห็นปฏิกิริยาเช่นนี้ เขาได้ไล่จึงได้ไปอีกบ้านหนึ่ง มีลานหินยาว ๆ ชาวบ้านเขามาถ่ายอุจจาระกันตรงนั้น พระรูปนั้นก็ได้ไปอยู่ที่ตรงนั้น ยืนขาเดียวอ้าปากขึ้น ไม่ต้องทำอะไร กินอากาศกินน้ำค้างเป็นวิธีของท่าน เมื่อมีคนมาจะยืนขาเดียวอ้าปาก เมื่อมีคนหนีไปจะยืน ๒ ขา ใครมาเห็นว่าพระสมณะรูปนี้แปลกยืนขาเดียวกินน้ำค้าง แต่อยู่ได้เป็นหลาย ๆ เดือน แปลกจริง ๆ นะ แต่ความเป็นจริงเมื่อคนหนีไปแล้วแกจะกินมูตร คูถเหมือนสุนัข เมื่อคนมาก็ยืนอ้าปาก

พระพุทธองค์ได้พิจารณาว่า พระรูปนี้ถ้าเราไม่ไปให้ความเห็น จะมีกรรมไปหลายกัลป์หลายชาติ เพราะหลอกลวงเขา เมื่อก่อนเคยหลอกลวงเขา ชาตินี้ก็หลอกลวงเขาอีก พระพุทธองค์กับพระอานนท์จึงได้ไปโปรด พอไปถึงก็ได้ตรัสว่า สมณะรูปนี้ ท่านไม่มีอะไรเลยในใจของท่าน ท่านโกหกชาวบ้านเขาทั้งนั้น ไม่ใช่แค่ในชาตินี้ ชาติก่อนก็โกหกเขามาทั้งนั้นแหละ ถ้าท่านยังทำอยู่อย่างนี้จะเป็นบาปเป็นกรรมตลอดเวลา เราไม่เคยให้ความเห็นอย่างนี้ แต่ทำไมท่านจึงทำอยู่อย่างนี้ พระพุทธเจ้าเทศน์ไปถูกหมดในใจของพระรูปนั้น เป็นอย่างนั้นจริง ๆ คือยอมรับในใจ สมัยก่อนพระรูปนี้ไปบิณฑบาต ได้เอาขี้ใส่บาตรให้พระอรหันต์ เกิดมาในชาตินี้จึงกินขี้เป็นอาหาร เพราะกรรมที่ทำไว้ ท่านต้องหยุด ท่านต้องเลิกเดี๋ยวนี้ ถ้าพระพุทธองค์ไม่ทรงไปโปรด ก็จะไม่มีใครไปโปรด

เรื่องการไปเยี่ยมญาติเยี่ยมบ้านก็เหมือนกัน เราต้องรู้เหตุ ที่ควรไปจึงค่อยไปกัน เป็นพระเป็นเณรเป็นชีทั้งหลาย อย่าพึงไปปรัมปรา ให้มันมีเหตุผลที่จำเป็นจริง ๆ ถึงค่อยไป ไปก็ต้องรู้จักกลับรู้จักเวลา อย่าไปซ่อนไปนอนอยู่ในบ้านคฤหัสถ์ ๒ วัน ๓ วัน ๔ วัน ๕ วัน แหมสบายมันไม่ดี ไม่เหมือนสมณะ

เราต้องพยายามดูแล้วดูอีกในสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ ที่เขาปวารณาไว้ ถ้าอันนั้นท่านไม่มีฉันจะให้ ถ้าขาดเขินอะไร ท่านมาเอาเถอะ อันนี้พระท่านยิ่งกลัวใหญ่ แต่พระบางรูปขอทุกวัน นึกว่าเขาปวารณาแล้วขอไม่ผิด จึงไปขอทุกวัน ขอจนเขารังเกียจอย่างนี้ก็มี ให้เข้าใจให้รู้จัก ถ้าเขาปวารณาแล้ว อาตมายิ่งกลัว

ในพรรษานี้ มีคนเขาจะให้เงินเดือน ยังไม่เคยไปถามเอาเงินเดือนสักทีเลย จะให้ก็ให้ไปเถอะไม่ไปถามเอาเงินเดือน เขาก็เลยหยุดให้เงินเดือนเอง จะไม่เอาก็ไม่ว่า จะเอาก็ไม่ว่า อยู่อย่างนั้นตามศรัทธาของเขา มันดีมาก เพราะเรามันมีพอกินอยู่แล้ว จะเอามามากอะไรทำไม กินข้าวมื้อเดียว

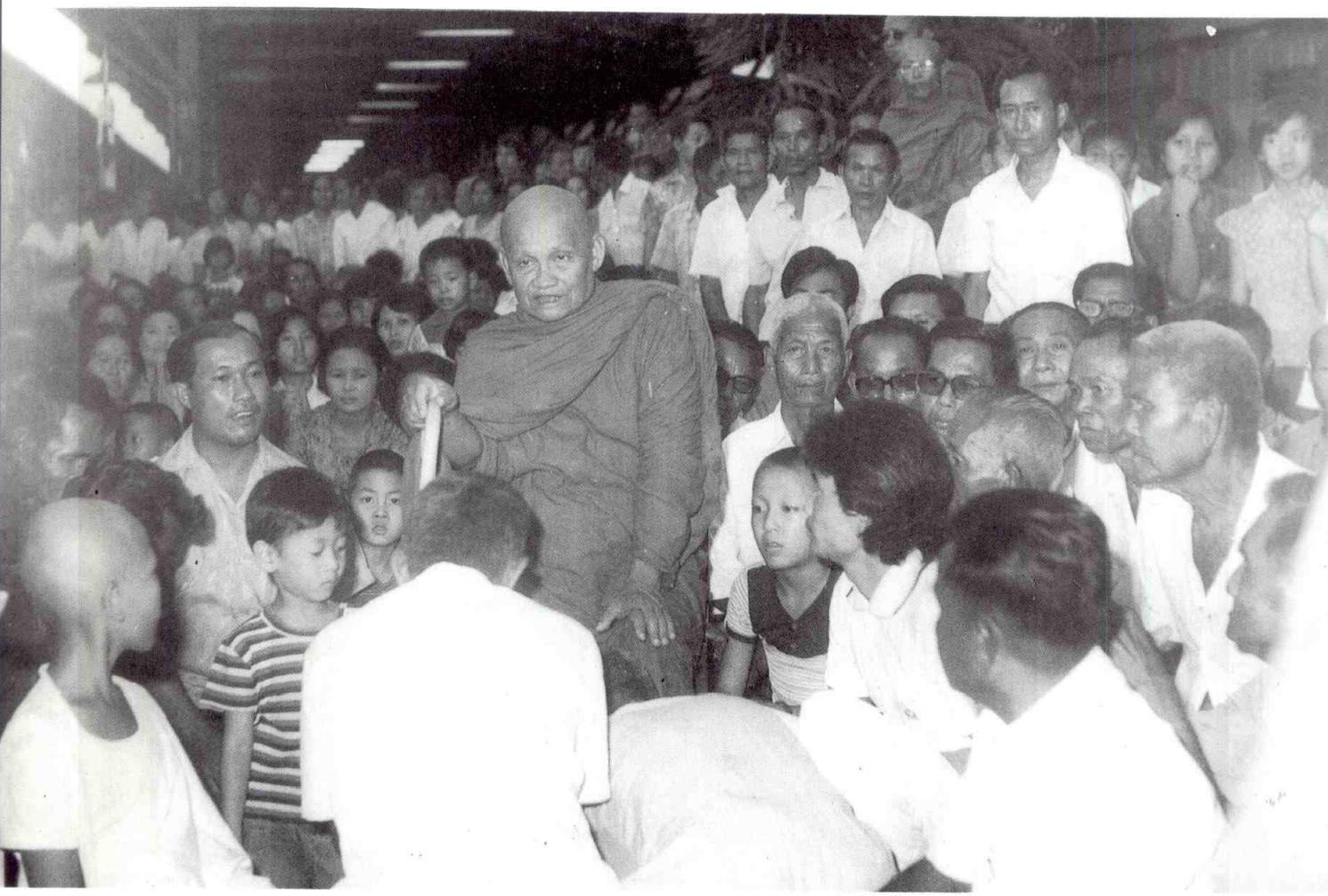

"การทำบุญนั้น ไม่ใช่แต่ว่า เอาวัตถุสิ่งของให้ทานเท่านั้น
จิตคิดเมตตา ละสิ่งที่ชั่ว มันก็เกิดบุญขึ้นมา"

ฆราวาสธรรม

ชีวิตอันสมบูรณ์ของชาวพุทธ คือชีวิตแห่งการสร้างประโยชน์ เมื่อสร้างประโยชน์ตนแล้ว ต้องสร้างประโยชน์ผู้อื่นต่อ หลังจากหลวงพ่อได้ตั้งหลักแหล่งที่วัดหนองป่าพงแล้ว ท่านก็เริ่มสานต่องานบำเพ็ญประโยชน์ในหลาย ๆ ด้านอย่างเป็นลำเป็นสัน นอกจากการฝึกอบรมพระภิกษุสามเณรแล้ว ท่านก็ตั้งอกตั้งใจสั่งสอนชาวบ้านตรงกับหลักใน *สิงคาโลวาทสูตร* คือ

๑. ห้ามปรามจากความชั่ว

๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี

๓. อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี

๔. ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง

๕. ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง

๖. บอกทางสวรรค์ คือทางชีวิตที่มีความสุขความเจริญให้

ในการสอนชาวบ้านนั้น หลวงพ่อก็ใช้แนวทางของอริยสัจสี่เช่นเดียวกันกับในการสอนพระสงฆ์ เพียงแต่เน้นย้ำในสิ่งที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของฆราวาส เมื่อหลวงพ่อมาอยู่วัดหนองป่าพงใหม่ ๆ ชาวบ้านยังมีความยึดถือผิด ๆ หลายอย่าง แม้ศีลห้าก็ยังไม่รู้จัก ในสมัยบุกเบิกวัด การสอนของหลวงพ่อจึงมุ่งที่การกำจัดมิจฉาทิฏฐิของชาวบ้าน และปลูกฝังสัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบให้เกิดขึ้น และให้เข้าใจความหมายของไตรสรณคมน์และยึดเป็นที่พึ่งอย่างแท้จริง ให้เลิกละอบายมุข ประกอบสัมมาชีพและตั้งอยู่ในศีลธรรม ชักชวนมาจำศีลทุกวันพระ เพื่อฟังเทศน์ นั่งสมาธิ เดินจงกรมและฝึกหัดเจริญสติในชีวิตประจำวัน ให้รู้จักใช้ปัญญา พิจารณาหาเหตุผลในทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้น เพื่อปฏิบัติต่อสิ่งรอบตัวอย่างถูกต้อง จนเป็นที่พึ่งของตนได้

สัมมาทิฏฐิ

"เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้สักอย่าง ซึ่งจะเป็นเหตุให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดได้เกิดขึ้น หรือกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว เป็นไปเพื่อความเพิ่มพูนไพบูลย์ เหมือนอย่างสัมมาทิฏฐินี้เลย"

พุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นความสำคัญยิ่งของสัมมาทิฏฐิ หรือความเห็นชอบในการดำเนินชีวิตที่ดีงาม และหลวงพ่อได้ให้เหตุผลเพิ่มเติมว่า

"ธรรมะนั่นไม่ได้อยู่ที่ไหน อยู่ที่กายที่ใจนี่ จะสุขก็อยู่ตรงนี้ จะทุกข์ก็อยู่ตรงนี้ ฉะนั้นถ้าความเห็นถูกเป็นสัมมาทิฏฐิแล้ว มันก็ไม่มีเรื่องผิด คือมันคิดถูก มันก็ไม่ขัดข้อง มันก็สบายสงบระงับเรื่องราวต่าง ๆ ก็สงบไป

เมื่อฟังธรรมะเข้าใจ มันก็เปลี่ยน ถ้าคนเห็นโทษในการกระทำของตนแล้ว มันก็เปลี่ยนเหมือนกันกับคนกินเหล้า ถ้าหากว่าไม่เห็นโทษของการกินเหล้า มันก็เหมือนกันอย่างนั้น ไม่มีใคร

ไปห้ามได้ อันนี้คือเราเปลี่ยนความเห็นผิดมาเป็นความเห็นถูก เปลี่ยนความชั่วมาเป็นความดี เปลี่ยนปุถุชนมาเป็นอริยชน เพราะความเห็นถูกนั่นแหละทำให้มันเปลี่ยน เปลี่ยนสูงขึ้นนี่เรียกว่าบุญ"

แต่ก่อนที่สัมมาทิฏฐิจะเกิดขึ้นได้ จำเป็นต้องขจัดมิจฉาทิฏฐิหรือความเห็นผิด พระพุทธองค์ตรัสว่ามิจฉาทิฏฐิเป็นบาปที่หนักที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความเห็นผิดในเรื่องของกรรม เพราะฉะนั้นคำสอนของหลวงพ่อคำหนึ่งที่ชินหูญาติโยมที่ไปวัดหนองป่าพงเป็นประจำก็คือ เรื่อง "ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว" อย่างไรก็ตามมีหลายคนที่ไม่เชื่อในกฎแห่งกรรม มักจะแบกความเห็นผิดของตนเองไปแย้งหลวงพ่อเสมอว่า "ทำดีไม่ได้ดี" หลวงพ่อจึงอบรมให้เข้าใจถูกต้องดังนี้

ทำดีได้ (ความ) ดี

"ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เพียงเท่านั้นมันคุ้มโลกได้แล้ว แม้กระนั้นคนก็ยังแย้งว่าข้อนี้ไม่จริง เพราะทำดีมากแล้วไม่เห็นได้ดีสักที แต่คนทำชั่วมันได้ดีถมไป อาตมาว่าคนนั้นเขาคงอยากจะทำความชั่วแล้ว อันที่จริงนั้น ปัญญาเรามันน้อยเกินไป อาตมาเองนั้นตลอดถึงในทุกวันนี้ที่ทำดีแล้วได้ชั่วนั้นไม่เคยมี ทำดีเมื่อใดก็ยังได้ดีอยู่เมื่อนั้น แต่ถ้าคนไม่รู้จักความดีแล้ว ทำดีมันก็ไม่ได้ดี เพราะไม่รู้จักดี จะยกตัวอย่างให้ฟังก็ได้ว่า เหมือนกับเรามีเพื่อนอยู่คนหนึ่ง เขาเป็นคนยากจน เราก็เอาเขามาอุปการะเลี้ยงดู ให้เงินทองวิชาความรู้ จนเขานำไปใช้ประกอบอาชีพหาเลี้ยงชีวิตตัวเองได้ เรียกได้ว่า ได้ดิบได้ดีแล้ว ต่อมาเราเกิดตกกระกำลำบากขาดแคลนลง เจ้าหมอนั่นไม่มาเยี่ยม ไม่มาอุปการะทดแทนคุณเราตอบ เราก็โกรธ แล้วก็คิดว่า เราทำดีไม่ได้ดีเสียแล้ว ทำไมพระพุทธเจ้าจึงสอนว่า ทำดีได้ดีเล่า นี่เราทำดีกับเขาแล้วทำไมจึงไม่ได้ดี อย่างนี้เป็นต้น นี้คือคนโง่ต่างหาก อันที่จริงที่เราเลี้ยงดูเขา เราก็ดีแล้ว ถูกต้องแล้ว เป็นธรรมแล้ว ประเสริฐสุดแล้ว แต่ที่เขาไม่มาทดแทนบุญคุณเรานั้นมันเป็นเรื่องของเขา ไม่ใช่เรื่องของเราแล้ว เป็นเรื่องของเขาทำไม่ดีต่างหากล่ะ เราโง่ไปจับเอาเรื่องไม่ดีมาใส่ใจเรา เราก็ได้ของไม่ดีเท่านั้น นี่เรื่องธรรมะเป็นอย่างนี้ ความจริงมันอยู่ในแง่นี้ ทำดีต้องได้ดีอยู่เสมอ ที่เราเห็นว่าทำดีแล้วไม่ได้ดีนั้นมันเป็นความเห็นผิดของเรา เพราะเราเห็นไม่ซึ้ง คือหมายความว่า เอาของให้เขาแล้วก็อยากจะให้เขาให้เราตอบมาเดี๋ยวนั้นเลย จึงจะเรียกว่าได้ดี ถ้าเขาไม่ให้ตอบมาก็ว่าไม่ได้ดี ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะเราไม่ยอมเสียสละ เราให้เขาเพื่อผลประโยชน์ตอบแทน ไม่ชื่อว่าการให้ จึงทำให้เราเข้าใจไขว้เขวในเรื่องความดีความชั่ว ทุกวันนี้คนเลยเห็นว่า ทำดีมันก็ไม่ได้ดี ถ้าทำชั่วมันดีกว่าเยอะ นี่มันเป็นความคิดของบุคคลที่ปัญญาน้อย ดังนั้นบุคคลไปทำงานในกลุ่มหนึ่งทำดีเหลือเกิน เช่นเป็นผู้จัดการเค้า เป็นผู้อำนวยการเค้า หรือเป็นครูใหญ่เป็นประธานอะไรทำดีที่สุด แต่ว่าไม่ค่อยจะได้ดีอย่างนี้ มีคนนินทา มีคนติเตียน มีคนเบียดเบียน ทำไปทำมาก็ไม่ค่อยจะได้ดีมีแต่คนติฉินนินทาทั้งนั้น อย่างนี้ท้อใจ ท้อทำไมใจ ท้อใจเพราะคิดว่า พระพุทธเจ้าว่าทำดีได้ดี เมื่อเรามาทำดีทำไมมันไม่ได้ดี บางทีก็ด่าพระพุทธเจ้าด้วยว่าพระพุทธเจ้าโกหกน่ะ นึกว่าพระพุทธเจ้าสอนผิด ความจริงตัวเรานี่แหละมันผิด มันไม่คิดถึง ความดีมันจะเกิดขึ้นนั้น เรา

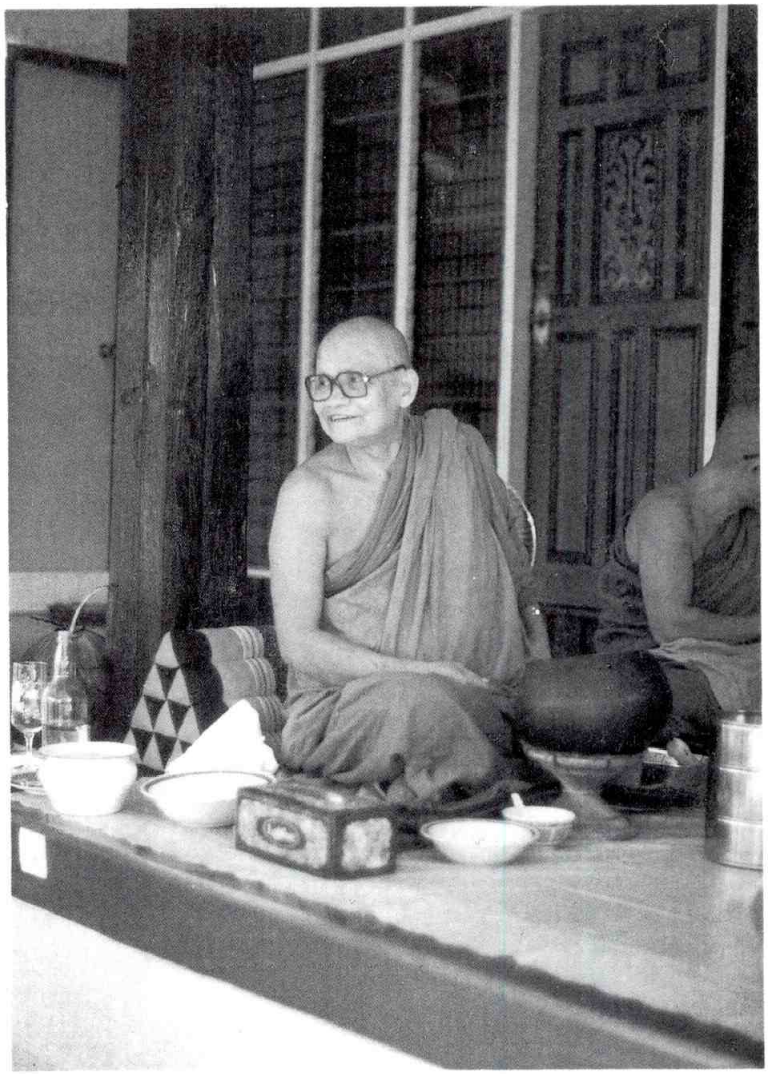

"คนไม่รู้จักความดีแล้ว
ทำดีมันก็ไม่ได้ดี
เพราะไม่รู้จักดี"

ลองดูซิว่ามันเป็นยังไงนะ ความดีมันจะเกิดขึ้น มันจะพร้อมกาล ทั้งเวลา ทั้งบุคคล ทั้งกลุ่มชน ทั้งหลายด้วยความดีจึงเกิดขึ้นมา ดูเช่นนาเราเป็นต้น ดินดีกล้าไม่ดี มันก็ไม่ดี กล้ามันดีดินไม่ดีอย่างนี้ ที่นั้น ความดีก็เกิดขึ้นสมบูรณ์ไม่ได้ นาก็ไม่ดีกล้าก็ไม่ดีเป็นต้น ยิ่งเปล่าประโยชน์ไปเลย ไปทำดีตรงนั้นมันก็ไม่ได้ดี ถ้าหากว่านาดีกล้าดี มันก็ดี นาดีกล้าดี เจ้าของขี้เกียจ มันก็ดีไปไม่ได้ ดังนั้นท่านจึงพูดอย่างถูกต้องว่า ความดีนั้นมันเกิดจากการกระทำดี ความดีจะโผล่ขึ้นมา มันจะต้องปราศจากอันตรายทั้งหลายทั้งปวง มันจึงเกิดความดีขึ้นมาได้ในตรงนั้น

ดังนั้นพระพุทธเจ้าท่านจึงตรัสว่า ทำดีมันก็ได้ดี ใครทำชั่วมันก็ได้ชั่ว เมื่อเราตั้งใจทำดีไปทำงานในกลุ่มคนไม่มีศีลธรรม ไม่มีศีล ไม่มีอะไรที่สมบูรณ์ ดีนั้นมันก็เกิดขึ้นไม่ได้ ทำไมมันเกิดขึ้นไม่ได้ถึงแม้เราทำดีซักเท่าไรก็ตาม ดีที่ตรงนั้นก็เกิดขึ้นไม่ได้ ทำไม? เพราะกาลมันไม่ให้ เวลาไม่ให้ กลุ่มชนไม่ให้ ทำดีก็เกิดขึ้นไม่ได้อย่างนี้เป็นต้น ความเป็นจริงนั้นความดีมันจะเกิดขึ้นมาได้เพราะการกระทำดี สถานที่ก็ดี เวลาก็เหมาะสมด้วย กลุ่มชนบุคคลก็พร้อมบริบูรณ์ ความดีนั้นมันถึงจะเกิดขึ้นมาได้ คำว่า ความดีน่ะ ทำดีมันก็ได้ดี ทำชั่วมันก็ได้ชั่วยังคงที่อยู่ พระพุทธเจ้าท่านพูดถูกต้องดีแล้ว มันเป็นเพราะเราเอง คิดไม่ถูก"

ไล่ผีหายห่วง

ในสมัยบุกเบิกวัดหนองป่าพง ญาติโยมจากต่างจังหวัดยังไม่ได้มาวัดมากเช่นปัจจุบัน หลวงพ่อจึงสอนเฉพาะชาวบ้านจากหมู่บ้านในละแวกรอบ ๆ วัด ซึ่งในขณะนั้นมักมีความเชื่อในภูตผีปีศาจมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ พ่อหนูแดง ผู้ได้รับคำสั่งสอนของหลวงพ่อไปประพฤติปฏิบัติจนตัวเองและครอบครัว รวมทั้งเพื่อนบ้านทั้งสามหมู่บ้าน เลิกละความเชื่องมงายในเรื่องเหล่านี้ หันมาเป็นผู้ประพฤติปฏิบัติรักษาศีลภาวนา มีพระไตรสรณคมน์เป็นที่พึ่งอันถาวร ได้เล่าถึงการสอนของหลวงพ่อว่า

"หลวงพ่อท่านสอนไม่ให้ถือเอาภูต ผี ปีศาจ มาเป็นที่พึ่ง ไม่ให้ถือมงคลตื่นข่าว ไม่ให้ถือฤกษ์ดียามดี ท่านสอนว่า วันไหนมีโอกาส มีเวลาสะดวกสบายไม่ขัดข้องนั่นแหละเป็นวันดี ญาติโยมเลื่อมใสศรัทธา เมื่อทดลองทำดูปรากฏว่าได้ผล ก็มีความมั่นใจ มีศรัทธาคือความเชื่อในเหตุผล จึงได้สนใจประพฤติปฏิบัติตามที่ท่านสั่งสอน

ที่ผมจะได้มาประพฤติปฏิบัติรักษาศีลห้านี้ สืบเนื่องมาจากภรรยาของผมเป็นผู้รับรองรักษา คือว่า ปู่ ย่า ตา ยาย ท่านพานับถือผีชนิดหนึ่งซึ่งเรียกว่า ผีไท้ - ผีแถน ท่านนับถือผีว่าเป็นที่พึ่งที่จะคุ้มครองป้องกันภยันตรายทั้งหลายทั้งปวง ทั้งที่ท่านก็เข้าวัดทำบุญตักบาตร แต่ก็ไม่เข้าใจในเรื่องพุทธศาสนาอย่างแท้จริง เพราะขาดครูบาอาจารย์ผู้ชี้ทางแนะนำสั่งสอนให้รู้ให้เข้าใจถึงไตรสรณคมน์ซึ่งเป็นที่พึ่งอันประเสริฐ เมื่อท่านนับถือสิ่งที่เป็นอธรรมเหล่านั้นก็กลายเป็นมรดกตกทอดมาสู่ลูกหลานต่อ ๆ กันมา ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าสมเพชมาก เหมือนกับเราโง่ ยอมตกเป็นทาส

ของเขา จะทิ้งก็ทิ้งไม่ได้ง่าย ๆ เป็นการลำบากจริง ๆ ผมหมดปัญญาก็เลยมากราบนมัสการหลวงพ่อปรึกษาหารือกับท่านว่าจะทำอย่างไร จะรักษาอย่างไร ผีไท้จึงจะหายไปไม่มาสิงอีก

ผมก็ได้สนทนาธรรมกับท่าน อยู่ที่หลังกุฏิหลังเก่าของท่านนั่นแหละครับ คุยกับท่านจนถึงตีสอง ท่านให้คำแนะนำว่า

ให้โยมทั้งสองสามี ภรรยา พากันรักษาศีลห้าเป็นประจำ ให้เจริญภาวนาแผ่เมตตาจิตให้แก่สรรพสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง ที่มีความลำบากลำเค็ญ ที่อาศัยอยู่ตามบ้านเรือน อาศัยอยู่ตามต้นไม้ ตามภูเขา และทั้งในสถานที่ต่าง ๆ ให้รักษาศีลให้บริสุทธิ์ ไม่ให้ขาด ให้ติดต่อกันประมาณสามเดือนก่อน

ตอนนั้นผมก็ฐานะไม่ดีเท่าไร จะนิมนต์ท่านไปเพื่อทำบุญที่บ้าน แต่กลัวจะไม่สะดวก ท่านจึงถามว่า

เรือนหลังใหญ่ไหม ขนาดพระห้ารูปนั่งจะพอนั่งหมดหรือเปล่า ?

หมดครับ ผมตอบ

ก็ไปได้ซิ ถ้ายากจนไม่มีอะไรจริง ๆ ก็เอาใบขี้เหล็กมาต้ม แล้วแกงถวายพระก็ได้ หลวงพ่อชี้แนะด้วยความเอ็นดู ท่านได้เมตตาแนะนำสั่งสอนครอบครัวของผม พร้อมด้วยเพื่อนบ้านที่ไปร่วมงานวันนั้นว่า

ให้เลิกจากการฆ่าสัตว์การเบียดเบียนสัตว์อื่น ซื้อปลาทูปลาแห้งมากินก็รักษาศีลได้

ผมกับภรรยารักษาศีลห้าได้บริสุทธิ์จริง ๆ ตลอดสามเดือนท่านให้สวดมนต์ สวดพระพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ ทุกคืนให้ภาวนาแผ่เมตตาจิตไปยังสรรพสัตว์ทั้งหลาย ที่เป็นเพื่อนทุกข์เกิดแก่เจ็บตายด้วยกัน อย่าได้มีเวรมีกรรมแก่กันและกันเลย เพราะผมมีความเคารพและเชื่อฟัง ได้ทำตามที่ท่านสอน ผมได้รักษาศีลห้ามาตั้งแต่อายุสามสิบหกปีมาจนกระทั่งทุกวันนี้ เรื่องภูตผีปีศาจ ผีไท้ ผีแถน เหล่านั้นไม่เคยปรากฏอีกเลย หายไปหมดตั้งแต่วันทำบุญบ้านเป็นต้นมา ทำให้ญาติโยมที่ยังไม่เคยมาสนใจพากันมากราบนมัสการท่านมากขึ้นด้วย เพราะหลาย ๆ คนในสามหมู่บ้านนี้ มีความต้องการที่จะเอาผีไท้ออกทิ้งไปเสียไม่นับถืออีก เพราะเริ่มจะเข้าใจว่าไม่เป็นที่พึ่งอันประเสริฐกันบ้างแล้ว จึงได้นิมนต์ท่านไปเพื่อทำบุญที่บ้านบ้างเหมือนกัน พอท่านเสร็จภัตกิจท่านก็สอนให้นับถือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นที่พึ่ง แล้วท่านก็ชักบังสุกุล ตอนท่านจะกลับวัดท่านให้โยมถือเอาหิ้งซึ่งเขาทำไว้สำหรับผีไท้อยู่อาศัย หรือที่เรียกว่าหอ - โฮง นั้นออกจากบ้านไปพร้อมกับท่านด้วย พอพ้นจากบ้านไปถึงกลางทาง ท่านก็ให้โยมจุดไฟเผา หอ - โฮง นั้นทิ้งเสีย ก็เป็นอันหมดปัญหาเท่านั้น อยู่กันอย่างสบายไม่มีอะไรมารบกวนอีก"

หลวงพ่อต้องค่อย ๆ ดึงชาวบ้านออกจากความเชื่องมงายด้ายการชี้ให้เห็นความไร้แก่นสารสาระของความเชื่อเก่า ๆ นั้น และเห็นอานิสงส์ของการถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะที่พึ่ง ท่านสอนว่า

"เมื่อโตขึ้นมาใหญ่ขึ้นมา พาลูกหลานเข้าไปกราบจอมปลวกอยู่ตามป่า เห็นที่ตรงนี้มันแปลก

ดูแปลก ๆ เห็นเป็นของศักดิ์สิทธิ์ไปเสีย ไปกราบ แล้วก็บนอะไรต่ออะไร ก็อยากจะได้โชคลาภกับขี้ปลวกน่ะแหละ ความเป็นจริงมันบ้านของปลวก ก็ไปนับถือเช่นนั้นขึ้นมา

บางทีเห็นจอมปลวกมันขึ้นอยู่ใต้ถุนบ้าน เป็นจอมขึ้นมาสูง ๆ ก็ดีใจ วิ่งไปหาจีวรพระไปคลุมให้แน่ะ หาดอกไม้ไปบูชา ปลวกมันก็ยิ่งทำบ้านมันใหญ่ขึ้น ๆ ทุกวัน ผลที่สุดเจ้าของเองไม่มีที่จะอยู่ในบ้าน มีแต่ของศักดิ์สิทธิ์อยู่ในบ้านหมดทีเดียว เจ้าของไม่รู้ว่าจะไปอยู่ที่ไหนกัน ก็ไปกราบไหว้อยู่อย่างนั้นแหละ อันนี้เรียกว่าหลง หลงที่สุดแล้วนี่ หลงจนที่สุดซะแล้ว

อันนี้แหละหาเหตุผลได้ยาก ไม่มีเหตุผล เพราะเราไม่รู้เรื่องว่าอะไรเป็นอะไร มันเกิดมาจากอะไร ก็เหมือนกับคนที่ไม่รู้จักทุกข์ ไม่รู้จักทุกข์แล้วก็ไม่รู้จักเหตุของทุกข์ ไม่รู้จักทางดับทุกข์ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ก็ไม่รู้จัก ก็เลยเป็นคนหลง แต่ใครเข้าใจในหลักพระศาสนาแล้วไม่หลง เขาจะพูดว่าอันนี้มันเป็นบุญใหญ่ อันนี้มันเป็นบาปใหญ่ก็รู้จัก แต่พวกเรายังไม่ค่อยเข้าใจกัน ยังหลงงมงายเชื่อมงคลตื่นข่าว บางทีก็เอาหนังหน้าผากเสือมาบอกให้ลงคาถาให้ ถามว่าหนังอะไร หนังหน้าผากเสือ ไปฆ่ามันมาจนตายจะไปลงคาถาอะไร เมตตามหานิยม เมตตาทำไมไปฆ่ามันเอาหนังหน้าผากมา อย่างนี้ก็ยังคิดไม่ได้เลย คนเราจะไปเอาอะไรดีกว่านั้น หลักพระพุทธศาสนาไม่สอนอย่างนั้น แต่เรามันหลงงมงาย อยากได้ อยากดีเพราะความหลงของเรา คิดดูให้ดี ๆ ”

เชื่อหมอดู

ความเห็นผิดถือผิดต่าง ๆ ไม่ใช่จะเป็นข้อบกพร่องเฉพาะชาวบ้านในชนบทเท่านั้น แม้ผู้มีการศึกษา ผู้มีอำนาจวาสนา มีเงินตรา ยศฐาบรรดาศักดิ์ที่มีความเห็นผิดก็มีไม่น้อยเหมือนกัน สำหรับความเชื่องมงายในการถือฤกษ์งามยามดี การดูหมอ แม้ประเทศชาติพัฒนามามากแล้ว ความเห็นผิดเหล่านี้ก็ไม่มีวี่แววว่าจะลดน้อยลงเลย ตรงกันข้ามดูจะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในกลุ่มคนเข้าวัดปฏิบัติธรรมก็เถอะ อดไปหาหมอดูไม่ได้เหมือนกัน หลวงพ่อสอนให้ทำใจให้เฉียบขาดในเรื่องนี้มั่นคงอยู่ในคุณพระศรีรัตนตรัย จึงจะได้ชื่อว่าเป็นผู้มีปัญญาเป็นชาวพุทธแท้

“กรรมมันมีหลายอย่างในโลกนี้ มหัศจรรย์ น่าเลื่อมใสก็มี น่าอะไร ๆ ต่าง ๆ ก็มีสารพัดอย่าง อย่างไรก็ตามเถอะพระพุทธเจ้าของเราท่านตรัสว่า กรรมเป็นแดนเกิด กรรมเป็นเผ่าพันธุ์ กรรมเป็นที่พึ่งอาศัย คือการกระทำ เราทำทางกายก็เรียกว่า กายกรรม ทางวาจาก็เรียกว่า วจีกรรม ทำทางใจก็เรียกว่า มโนกรรม กรรมคือการกระทำ ดังนั้นท่านจึงให้เชื่อมั่นเจ้าของคือการกระทำของเรา

เช่นท่านว่าไม่ให้เชื่อทางภายนอก เคยเห็นผู้ปฏิบัติธรรมเคยฟังธรรมะเคยเข้าวัดเข้าวา เมื่อใดใจไม่สบายบางทีก็ไปหาหมอดู ให้เขาดูว่ามันจะเป็นอะไรไหม? จะไปหาตัวจริงมันเป็นอย่างนี้เป็นต้น หมอดูก็ทายให้ ปีนี้ระวังนะไปรถไปเรือให้ระวังอุบัติเหตุนะ อย่างนี้ คือคนไม่เชื่อมั่นในกรรม กลัว! กลัวจะเป็นอย่างโน้น กลัวจะเป็นอย่างนี้สารพัดอย่าง คือจิตยังไม่เชื่อมั่น

ในคุณพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ของเรา เมื่อเราทำดีแล้ว พูดดีแล้วทำอะไรดีแล้ว มันจะเป็นอย่างไรก็เพราะกรรมเท่านั้นไม่เพราะอย่างอื่น หรือจะปลูกบ้าน จะเดินทางอะไรอย่างนี้ จะเดินทางวันไหนมันดี อย่างเรามากันนี้ได้ไปหาหมอดูไหม บางคนต้องไปดูหมอ จะออกเดินทางเวลาเท่าใด คือไม่เชื่อในคุณพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ไปเชื่อหมอดู

บางทีหมอดูบอกว่าอย่าไปเลยไม่ดีซะแล้ว กลับบ้านเลยนะ เรียกว่าไม่เชื่อมั่นในคุณพระรัตนตรัย ไม่มีอะไรจะทำให้เรานอกจากกรรมของเราเท่านั้นแหละ หรือจะปลูกบ้านจะไปที่ไหน ๆ ก็ตามเถอะ อย่างพวกข้าราชการมาอยู่อุบลฯ เขาย้ายจากนี่ไปกรุงเทพฯไปอุดรฯไปไหนก็มาหา หลวงพ่อเดินทางวันไหนมันดี ถ้าเราเดินดีมันก็ดีทุกวันแหละ ถ้าเราดี มันก็ดีทุกวัน โดยมากข้าราชการจะโยกย้ายก็ต้องเลี้ยงกัน กินเหล้าเมายากัน มันก็ไม่ดีแล้วนั่น ระวังเถอะรถมันจะตกถนน นี่เราทำให้ดี ๆ แล้วมันจะเป็นอะไร เมื่อการกระทำของเราเช่นนี้เป็นกรรมอันอื่นจะมาทำให้เราเป็นอย่างโน้นอย่างนี้ไม่มีหรอก

อย่างนั้นท่านจึงให้เชื่อพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มันต้องเชื่อมั่นมีความเชื่ออย่างนี้เสียก่อน อย่างการกระทำของเรานี้ เราก็เชื่อในการกระทำของเราว่าเราต้องทำอย่างนี้อย่างนั้นจึงไม่ให้มีการสงสัยในการกระทำของเรา ต่อพระรัตนตรัย อย่าถือมงคลตื่นข่าว มงคลตื่นข่าวนี้มันเป็นอมงคล เขาว่าเป็นอย่างนั้นเขาว่าเป็นอย่างนี้สารพัดอย่าง ก็ชวนกันไป บางทีก็พากันไปเอาน้ำสระนี้มาดื่มมากิน มันตื่นเต้นเกินไปมันก็ไม่ดี พระพุทธองค์ท่านสอนว่าให้เป็นคนนิ่งอยู่ด้วยปัญญาของเรา อันนั้นมันเป็นอย่างนั้น อันนี้มันเป็นอย่างนี้ ก็ฟังไว้ก่อน

การทำจิตใจอย่างนี้ท่านเรียกว่า ทำให้มันเฉียบขาด ท่านจึงว่าให้เชื่อมั่นในคุณพระพุทธ ในคุณพระธรรม ในคุณพระสงฆ์ พระพุทธองค์ท่านสอนอย่างนั้น จึงไม่มีความลังเลสงสัย ถ้าไม่ยึดมั่นในคุณพระรัตนตรัยก็ลังเลสงสัยไม่รู้จักความจริง ไม่รู้ว่าจะเอาอะไร ดังนั้นการทำกรรมฐานนี้ พระรัตนตรัยเป็นรากฐานเป็นที่พึ่งของเรา ทำใจให้แน่วแน่ใครจะว่าเป็นอะไรก็ช่างใครเถอะเราทำดีเท่านั้นแหละไม่ต้องสงสัย การที่ไม่สงสัยนี้แหละเรียกว่ามันเดินอยู่เรื่อย ๆ ไป ถ้าคนสงสัยแล้วก็กลับไปแล้วก็กลับมา กลับไปกลับมา วุ่นวายอยู่ตรงนั้น เรียกว่า สงสัย”

พิธีรีตอง

ทุกวันนี้มีชาวพุทธจำนวนไม่น้อยที่รู้จักศาสนาเฉพาะในรูปของพิธีรีตองเท่านั้น ซึ่งถ้ามองในมุมหนึ่งก็อาจเห็นว่า ดีกว่าปล่อยให้ความสัมพันธ์กับวัดขาดหายไปเลย แต่อย่างไรก็ตาม พิธีรีตองนี้เป็นแค่เปลือกของศาสนาเท่านั้น ถ้าขาดการสร้างสัมมาทิฏฐิด้วยการเจริญทาน ศีล ภาวนา ก็อาจเป็นที่มาของความยึดมั่นถือมั่นต่าง ๆ ได้ง่าย

“การพิธีรีตอง มีการสวดมงคลถือผีตาย หรือการแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ ทุกอย่างน่ะแหละอันนี้มันไม่จบไม่สิ้นกับผู้ใดหรอก เรื่องทั้งหลายเหล่านี้แล้วแต่คนจะคิดไป คิดให้หลายมันก็หลาย คิดให้ยากมันก็ยาก คิดไปหลายเรื่องประเพณีนี้ ผิดอย่างไรก็ทิ้งไม่ได้เพราะไม่เข้าใจกระจ่าง”

การสักยันต์

"ในกาลก่อนประเพณีของบ้านเรานั้น เกิดมาอายุสิบเก้า ยี่สิบปีนี้ การตบแต่งร่างกายของเจ้าของ ต่างกับเดี๋ยวนี้น่ะ แต่ก่อนสักขาลายกัน เจ็บขนาดไหนก็ยอม สักตั้งแต่เช้าสักอยู่ตุ๊บ ๆ ๆ ๆ ๆ อยู่อย่างนั้น เลือดไหลต้องคอยไล่แมลงวัน แต่ก็สักอยู่อย่างนั้นทั้งเจ็บทั้งปวด นี่คือมันเชื่อ อดตั้งแต่เช้าไปหาเที่ยง จนบ่ายโน้นบางคนก็ยังไม่เสร็จ บางคนทั้งร้องไห้ไปด้วย ทั้งสักทั้งร้องไห้ แต่ให้เขาสักอยู่ไม่ยอมให้หยุด นี่มันเป็นอันตราย คือคนติดในพิธีรีตอง ติดในประเพณี และก็ไม่เกิดประโยชน์อะไรขึ้นมา ให้พากันเข้าใจเรื่องของประเพณีมันเป็นเรื่องของอย่างนี้แหละ ถือมั่นถือรั้นกันทุกสิ่งสารพัด ถือเทวดาอารักษ์ ถือภูตผีปีศาจเป็นพิธีรีตอง เช่นการฟ้อน หรือการแต่งงานกันนี้ หรือการบวช งานบุญอะไรต่าง ๆ"

บุญบั้งไฟ

"บุญบั้งไฟนี้ อาตมาว่าไม่มีประโยชน์อะไร ลอง ๆ คิดดูมันจะตกใส่หัวกันตายด้วยซ้ำไป เล่นให้สนุกไปเฉย ๆ สนุกมันไม่เป็นบุญอะไรเลยนี่ ไม่ใช่เรื่องจะเป็นบุญ เสียเวลาเสียงานเสียการเสียวัตถุสิ่งของ ผู้เฒ่า ๆ แก่ ๆ ก็ไปเล่นไปทำกับเขาด้วย อาตมาว่าโง่ที่สุดในโลก อย่างนี้ นี่แหละที่เรียกว่าประเพณีและก็คิดว่ามันจะดี คนมันจะดีไม่ดีไม่เพราะไปตีกลองหรอกน่ะ มันไม่ดีเพราะเอาบุญอย่างนั้น ทำไปขนาดไหนก็ทำให้ดีไม่ได้ อันนี้ไม่ใช่เราจะแต่งเองได้ อย่างอื่นอีกหลาย ๆ อย่างที่พวกเราทำกันไปน่ะ ล้วนเป็นสิ่งที่ไม่เกิดประโยชน์ แต่ว่ามันแก้ไม่ได้เพราะเขาเห็นประโยชน์ในส่วนนั้นมีอยู่ อาตมาว่าควรตัดให้กระทัดรัดเข้ามา

จิตใจเราทั้งหลายนี่ที่เป็นกุศลธรรม ทำจิตเราให้ดีได้ให้เด่นได้ นี่คือเรียกว่าผู้มีบุญ อันข้อสำคัญทั้งหลายนั้นเรื่องประเพณีนี้จูงคนมาก มันติดเรื่องประเพณี อาตมาเคยคิดหลายอย่างไม่ใช่เรื่องยาก เรื่องง่าย อย่างเรื่องวันดีน่ะ วันดีมันเป็นอย่างไร ? เรื่องวันดีมันก็ดีของมันอยู่อย่างนั้น ฤกษ์มันก็ดี วันมันก็ดี ปีเดือนมันก็ดีมันอยู่นะ แต่เป็นเพราะคนไปสำคัญมั่นหมายมัน ให้คิดดูให้ดีภาวนาให้ดีจึงจะเห็น

จะต้องขึ้นเรือนใหม่วันนั้น จะต้องแต่งงานวันนี้ฤกษ์นั้น นาทีนั้นสวดชยันโต แต่อยู่ไปเจ็ดวันแตกกันก็ได้ทะเลาะกันก็ได้ ไม่ได้สนฤกษ์ดีวันดี ไม่ได้สนใจ เมื่อทะเลาะกันขึ้นมาแล้วฤกษ์มันเอาคนไว้ไม่ได้ วันมันเอาคนไว้ไม่ได้หรอก เอาฝ้ายผูกข้อมือไว้มันก็ไม่อยู่ ไม่มีอะไรผูกอยู่สักอย่าง มีแต่การสร้างความดีมาสอนกันให้รู้จักความดีนั่นแหละมันถึงดี แต่ว่าแต่งงานเมื่อใด ? ขึ้นบ้านใหม่เมื่อใด ? มันพร้อมกันแล้วหรือยัง ได้เวลาแล้วหรือยัง ข้าวของเงินทอง กาลเวลามันพร้อมนั่นแหละดี ปีก็ดี เดือนก็ดี วันก็ดี ยามก็ดี แต่จะให้คนดียังไม่ได้ นอกจากเรามาทำความดี

ผู้นับถือพระพุทธศาสนา คือผู้ถึงคุณพระพุทธเจ้าหนึ่ง คุณพระธรรมหนึ่ง คุณพระสงฆ์หนึ่ง จะไม่สนใจกับเรื่องเหล่านี้ ท่านไม่ถือวันนั้นวันนี้ วันก็ดี เดือนก็ดี ปีก็ดี เอาความชั่วความดีมาให้เราไม่ได้ นอกจากความชั่วความดีที่เราทำเองมันจึงเป็น

ให้เข้าใจว่าวันทุกวันนี้น่ะ มันจะมีคนทำดีทำชั่วกันอยู่ทุกวัน มันก็เป็นของมันอยู่ตลอดเวลา ท่านจึงว่าให้พากันดัดแปลง อย่าไปถือกันให้มันยุ่งยากในเรื่องประเพณีนี้ พระพุทธเจ้าท่านสอนธรรมะให้คนมีปัญญาสลัดตัดออก อันใดเกิดประโยชน์ให้สร้างไว้ อันใดไม่เกิดประโยชน์ให้ตัดออก อย่างนี้มันก็ง่าย”

ใกล้พระ

ตั้งแต่สมัยพุทธกาล กุลบุตรกุลธิดา ผู้มีศรัทธาในคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ได้ประกาศตัวเป็นพุทธมามกะโดยคำปฏิญาณว่า

พุทฺธ ं สรณ ं คจฺฉามิ
ธมฺม ं สรณ ं คจฺฉามิ
สงฺฆ ं สรณ ं คจฺฉามิ

การถือเอาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะที่พึ่งในการดำเนินชีวิต จึงเป็นตัวกำหนดแนวทางประพฤติปฏิบัติของชาวพุทธเพื่อบรรลุถึงความดีงามทีเดียว แต่น่าเสียดายว่าในสมัยปัจจุบัน มีน้อยคนที่เข้าใจความหมายอันลึกซึ้งของการเอาพระศรีรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง ส่วนใหญ่ชาวบ้านก็สักแต่ว่า กล่าวคำปฏิญาณตามพระในการประกอบพิธีกรรมหรือการสวดมนต์อย่างปราศจากการพินิจพิจารณาใด ๆ ความอบอุ่นและความมั่นคงจากการมีที่พึ่งอันประเสริฐจึงไม่ค่อยเกิดขึ้น

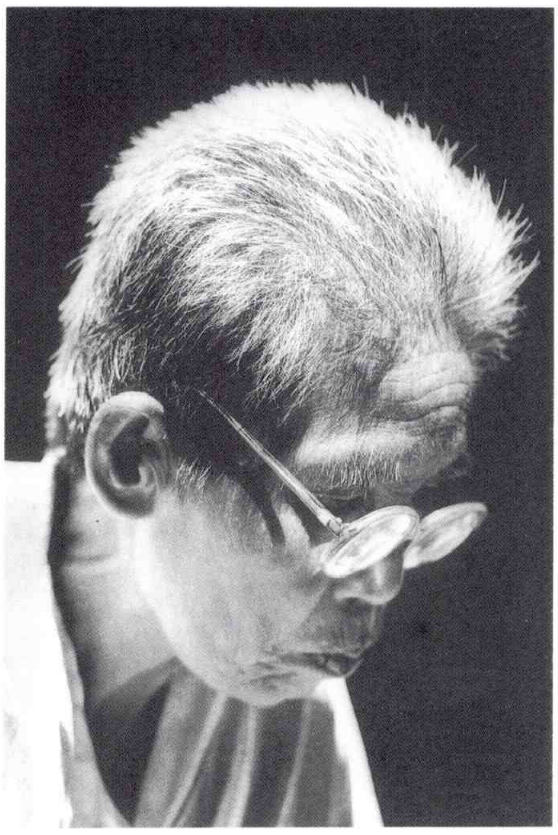

หลวงพ่อเห็นว่าการสอนให้ญาติโยมเข้าใจและทราบซึ้งในความหมายของไตรสรณคมน์ เป็นสิ่งสำคัญ ท่านจึงพยายามชี้ให้เห็นว่า พระพุทธนั้นไม่ได้หมายถึง พระพุทธเจ้าองค์ที่ปรินิพพานไปแล้ว พระธรรมก็ไม่ได้อยู่ในคัมภีร์ และพระสงฆ์ก็ไม่ใช่แต่พระอริยเจ้า แต่พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ หมายถึงนามธรรมซึ่งมีอยู่ตลอดเวลา ฉะนั้นการปฏิบัติในชีวิตประจำวันของเรา ถ้ามีความเห็นถูกอย่างนี้ และปฏิบัติให้เข้าถึง ก็จะพึ่งพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ในใจของตนเองได้เสมอ

"บางคนออกปากบ่นว่า ถ้าเราเกิดทันพระพุทธเจ้า เราก็จะไปเหมือนกันแหละ ความโง่มันหลุดออกมาอย่างนี้ พระพุทธเจ้ามีอยู่ทุกวันนี้ ใครว่าพระพุทธเจ้านิพพาน พระพุทธเจ้าคือสัจธรรม สัจธรรมมันจะจริงอยู่อย่างนั้น ใครจะเกิดมามันก็มีอยู่อย่างนั้น ใครจะตายไปมันก็มีอยู่อย่างนั้น สัจธรรมนี้ไม่สูญไปจากโลก มีอยู่ตลอดเวลาอย่างนั้น พระพุทธเจ้าจะเกิดมาก็ดี ไม่เกิดมาก็ดี ใครจะรู้ก็มีอยู่ ไม่รู้ก็มีอยู่ อันนั้นมันอยู่อย่างนั้น ฉะนั้นจึงว่าให้เราเข้าไปใกล้พระพุทธเจ้า เมื่อเห็นธรรมะก็เห็นพระพุทธเจ้า มันจะหายสงสัยทั้งหมด พระพุทธเจ้าคือธรรมะ ธรรมะก็คือพระพุทธเจ้าเป็นอย่างนี้ ตรัสรู้นี่ท่านไม่เอาไปหรอก ท่านก็ทิ้งไว้ในนี้แหละ ถ้าพูดง่าย ๆ อย่างพวกครูเรานะ ครูในโรงเรียนไม่ได้เป็นครูมาแต่กำเนิดหรอก มาเรียนวิชาครูถึงได้เป็นครูกัน ได้สอนในโรงเรียนได้เงินเดือนกับเขา อยู่ไปนาน ๆ ก็เลยตายซะ ตายจากครูไปซะ ถ้าหากพูดอย่างหนึ่งก็ว่า ครูนั้นยังไม่ตาย คือคุณธรรมที่ทำครูให้เป็นครูนั้นยังอยู่ อย่างพระพุทธเจ้าของเรานะ สัจธรรมที่ทำให้คน ๆ นั้นเป็นพระพุทธเจ้านี่ยังอยู่ ไม่หนีไปไหน ก็เลยเกิดเป็นพระพุทธเจ้าสององค์ องค์หนึ่งก็เลยเป็น

รูป องค์หนึ่งก็เลยเป็นนาม ธรรมะที่แท้จริงนั้นน่ะ พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า อานนท์ให้ท่านประพฤติไปเถอะ ให้ท่านปฏิบัติไปเถอะ ท่านจะงอกงามในธรรมวินัยนี้ ผู้ใดเห็นธรรมผู้นั้นเห็นเรา ผู้ใดเห็นเราผู้นั้นเห็นธรรม ทำไมถึงเป็นอย่างนั้น ฟังอย่างหนึ่ง พระพุทธเจ้าก็เป็นธรรม พระธรรมก็เป็นพระพุทธเจ้า มันสับสนกัน ความเป็นจริงนั้น พระพุทธเจ้าแต่ก่อนก็ยังไม่มี จะได้เรียกชื่อขนานนามชื่อท่านว่าเป็นพระพุทธเจ้า ก็ในเมื่อท่านเข้ามารู้ธรรมอันนี้เท่านั้น แต่ก่อนก็เป็นสิทธัตถะราชกุมารก็เหมือนกับเราเองน่ะแหละ เราก็เป็นตาสีตาสา ตามา ถ้าเรามาบรรลุถึงธรรมะที่แท้จริงแล้ว มันก็จะเป็นพระพุทธเจ้าอย่างเดียวกันนั่นแหละไม่แปลกกันหรอก อย่างนั้นให้ญาติโยมทั้งหลายเข้าใจเสียวันนี้ว่า พระพุทธเจ้ายังอยู่"

มีแต่ความดีความชั่วเป็นของเรา

ธรรมดาผู้ครองเรือนทั้งหลายมักจะหลงในโลกสมมติ แสวงหาความสุขด้วยการสะสมวัตถุบางครั้งกว่าจะหาของที่ต้องการมาได้ ต้องทำลายอริยทรัพย์ของตนจนเกือบหมดเกลี้ยง หลวงพ่อจึงเตือนสติฆราวาสอยู่เสมอ ให้พิจารณาว่ามีอะไรบ้างที่เป็นของ ๆ เราจริง ๆ

"การคุ้มครองของเจ้าของภายในจิตของเจ้าของ คือ กาย วาจา ใจ นี้เป็นสิ่งที่สำคัญมาก อาตมาเคยได้ถามญาติโยมทั้งหลายว่า หาเงินทองหาข้าวของจนจะเฒ่าตายนี้ ถึงคราวจะเอาจริง ๆ จะเอาอะไร ? เอาที่ไหน ? ไม่รู้จักที่เอา ผลที่สุดถามคนตั้งหลายสิบก็ต้องว่า "จักแหล่ว(ไม่รู้)" สูญเท่านั้น คนพูดอย่างนี้ มันหมดที่ไปแล้ว นี้แหละให้เรารู้จักส่วนสำคัญของร่างกายชีวิตจิตใจของเรา สิ่งที่เราได้ไปนั้น คือ ความดี และความชั่วทั้งหลายที่ติดตามตัวเราไป จนว่าใจเราหรือจิตวิญญาณเข้าไปฝังอยู่ในสิ่งทั้งหลายเหล่านั้น วิญญาณเราก็ไปฝังในที่เราหมายมั่น ในส่วนที่เป็นกุศลและอกุศล และในส่วนที่เป็นบาปเป็นบุญนั่น ท่านจึงเรียกว่ามันได้ ได้บาปกับบุญไป ได้ดีกับชั่วไป สิ่งทั้งหลายที่เราสร้างมาในโลก มันก็เป็นสมบัติของโลก คล้าย ๆ ว่าตัดไม้อยู่ในป่านั้น ก็เอาเครือไม้ในป่านั้นแหละมามัดอย่างนี้ เอาไม้ในป่ามาทำเรือน ก็เอามาปลูกอยู่ที่ดินอย่างนี้ มันเป็นสมบัติของโลกทั้งหมด ส่วนทั้งหลายเหล่านี้มันเป็นส่วนของโลก เอาไปด้วยไม่ได้ บางคนก็ไม่รู้จักส่วนได้ของเจ้าของ ท่านเรียกว่าบุญและบาป ดีกับชั่วทั้งหลาย มีความสงบ มีความสว่าง แล้วมีความใสสะอาด อันนี้คือมันได้สิ่งที่มนุษย์เราต้องการคืออันนี้เองที่ไปกับเราได้ ความดีเกิดขึ้นที่ใด ความอุดมสมบูรณ์ก็เกิดขึ้นที่นั้น ความสุขทั้งหลายก็เกิดขึ้นในที่นั้น เหมือนกับบุคคลที่มีปัญญา ไปอยู่ที่ไหนก็ทำที่นั้นให้เจริญถาวร แม้ทำไร่ ทำนา ทำสวน ดินที่นั้นมันไม่งาม ผู้มีปัญญาไปอยู่ เขาก็ทำที่นั้นให้มันงามขึ้นได้ทำให้ดีขึ้นก็ได้"

สำหรับชีวิตของฆราวาสทั่วไปที่เป็นชาวพุทธ กิจในพระศาสนาที่เป็นเรื่องใหญ่ก็คือการทำบุญ แต่ความหมายที่แท้จริงของคำว่า "บุญ" ยังไม่สู้มีคนเข้าใจอย่างถ่องแท้ และนี่ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่หลวงพ่อสอนย้ำและพยายามทำความเข้าใจกับฆราวาสญาติโยมอยู่เสมอ เพราะถ้าใครทำบุญโดยไม่รู้จักตัวบุญว่าคืออะไร เกิดอย่างไร เจริญอย่างไร เสื่อมอย่างไร ก็ยากที่ผู้แสวงจะได้พบบุญ

โอวาท – บาปบุญคุณโทษ

ทุกวันนี้มีแต่คนชอบทำบุญ เป็นนักแสวงบุญ แต่ไม่มีคนละบาป บุญก็ทำบาปก็ไม่ทิ้ง นั่นคือคนไม่รู้จักดี ไม่รู้จักชั่ว การที่เรามาทำทานทำบุญสุนทานกันวันนี้ ก็เรียกว่า บำรุงพระพุทธศาสนา แต่ว่าต้องให้รู้จักพุทธศาสนา ถ้าเราบำรุงพระพุทธศาสนาเพื่อเอาบุญกันอย่างเดียวนั้น บางทีมันจะไม่ถึงพุทธศาสนา เราชักชวนกันว่า ไปสร้างบุญสร้างกุศลกัน เราต้องฉีกมันออกซิ บุญมันเป็นยังไง กุศลมันเป็นยังไง บุญที่ทำเอาบุญนั้นก็เรียกว่า มันปราศจากปัญญา คนเราเมื่อไม่มีปัญญาทำอะไรก็ไม่ได้ มันไม่พ้นทุกข์ ท่านจึงเรียกว่าบุญกุศล บุญก็เรียกว่า หามารวมไว้ ๆ แบกไว้มันหนักไม่รู้จักทิ้ง มันก็ทับเราตายเท่านั้นแหละ ถ้าเรามีปัญญาเราก็ทิ้งมันออกซะมันก็เบา นี่เรียกว่ากุศลอันหนึ่งเรียกว่าบุญ รวมกันเข้าเรียกว่าบุญกุศล ทำบุญกุศลเช่นนี้เรียกว่าบำรุงพุทธศาสนาขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเรา

คำว่าบาปนั้น ประชาชนชาวพุทธเราไม่เห็น ทำไมคนไม่เห็นบาป คือไม่เห็นความผิดนั่นเอง ความผิดนั่นแหละมันเป็นบาป ถ้าไปทำแล้วมันผิด ผิดแล้วมันก็เป็นทุกข์ เป็นเหตุให้เดือดร้อน ความเดือดร้อนนั่นแหละมันเป็นบาป อย่างนี้ เห็นง่าย ๆ ถ้าเราพิจารณา บาปนี้มันไม่เป็นตัวตน มันเป็นอาการ อย่างความผิดมันก็ไม่มีตัวตน แต่ว่าไปทำผิดที่ตรงนั้น มันก็เกิดผลขึ้นมาทันที อย่างไปขโมยของเขาเมื่อไรเป็นต้น ถูกจับทุกทีนะ ถูกเจ้าหน้าที่ลงโทษทุกที แต่ก็ยังไม่เห็นว่ามันเป็นบาป เห็นว่าเราไปขโมยของเขาเฉย ๆ ก็คือคนไม่เห็นบาปเปรียบประหนึ่งว่าเหมือนตาบอดน่ะแหละ วัตถุมันจะมีอยู่อย่างไร พระอาทิตย์ พระจันทร์จะส่องสว่างอยู่เต็มโลกเท่าไร คนตาบอดมันก็ไม่เห็น เหมือนกับคนไม่รู้จักบาปนั่นแหละ

เราทนทุกข์ทรมานเท่าไรก็ไม่รู้ว่าเป็นบาป รู้แต่ว่าเราทุกข์เท่านั้น ว่าเรามีความทรมานกาย ทรมานใจเท่านั้น ตัวนั่นแหละคือมันเป็นบาป ใครไปทำบาปที่ไหน ตรงนั้นแหละท่านเรียกว่านรก นรกอยู่ที่ไหน ที่ไหนที่ท่านห้ามว่า ที่นี่อย่ามาทำเลยมันผิด นั่นแหละนรกอยู่ตรงนั้นแหละ ถ้าไปทำตรงนั้นมันก็ผิดตรงนั้น ถ้าผิดแล้วมันก็มีโทษ มีโทษแล้วก็ทุกข์ ใครทุกข์คนนั้นแหละตกนรก ที่ไหนทำให้คนเป็นทุกข์ก็ที่นั่นแหละเป็นนรก

ถ้าเราคิดง่าย ๆ สบาย ๆ อย่างนี้เป็นต้น ก็จะเห็นบาปในปัจจุบัน อันนี้เพราะความมืดที่เราอาศัยอยู่นี้มันมืด จึงไม่รู้จักสว่าง คือใจมันมืด ไม่ใช่แสงตะวันมืด ความมืดมันเป็นอย่างนี้ไม่ใช่ว่าตานอกของเรานี้มันมืด แต่ตาใจเรามันไม่รู้เรื่องอะไร การกระทำชั่วก็ไม่รู้จักจบจักสิ้น

ถ้าทำความชั่วแล้วก็มีความปรารถนาว่า ไม่อยากจะให้มันชั่ว ไม่อยากจะให้มันผิด คือชอบทำความผิด แต่ไม่อยากจะให้มันผิดอย่างนี้เป็นต้น เรียกว่าคนมืด ไม่รู้จัก ถ้าเรามีความละอาย มีหิริความละอาย โอตตัปปะความกลัว ทั้งสองประการนี้ ท่านเรียกว่าเป็นโลกบาลคือเป็นธรรมที่คุ้มครองสัตว์โลกอยู่ สัตว์โลกจะต้องเป็นไปตามธรรมอันนั้น ทุกวันนี้คือคนไม่ละอาย เมื่อไม่ละอายก็ไม่เห็น ไม่จบ เรียกว่าคนมืด

ทุกวันนี้เรารู้แล้วว่ามีผู้ตกนรก แล้วก็มีผู้อยู่ในสวรรค์ แต่ไม่รู้จักเจ้าของ ผู้มีความสบายกาย สบายใจ ไม่ได้เบียดเบียนผู้ใด ไม่ได้เบียดเบียนตน ไม่ได้เบียดเบียนผู้อื่น แล้วก็มีความสบาย นั่นเรียกว่า เมืองสวรรค์ ให้พิจารณาดี ๆ นะ ท่านพูดถึงเทวบุตร เทวบุตรที่เคลื่อนจากที่อยู่น่ะ ผ้าผ่อนแพรพรรณก็เศร้าหมอง ปราสาทราชวังก็เศร้าหมอง คืออะไร ก็คือร่างกายของเรานี้แหละ ผมงาม ๆ อยู่ ๆ มันก็หงอก ฟันแน่นหนาอยู่ มันก็โยกก็คลอน ร่างกายสวยงามตรึงตาหนาแน่นมันก็แห้งก็เหี่ยว ตามองเห็นอยู่ก็ฝ้าฟาง หูเคยได้ยินอยู่เป็นต้นก็หนวกก็ตึง นี่แหละของทิพย์ทั้งนั้น ถ้ามันหมองลง ๆ เทวบุตร เทวดาก็เคลื่อนจากสถานที่อยู่ ไม่ใช่พวกไหนหรอก พวกเรานี้แหละ

ตกนรก คือคนคิดผิดแล้วก็ไปทำความผิด ไปทำความชั่ว มันก็ตกนรก ยมบาลที่จับสัตว์อยู่ในนรกคือกรรมที่เราทำไว้แล้ว ทำความผิดไว้ ความผิดนั้นก็ส่งเราไปหาความผิด ไม่ส่งไปไหน ผู้นั้นแหละเป็นยมบาล ยมบาลนั้นมีอยู่ทุกหนทุกแห่ง ช่างตาดีแท้ ๆ ไปทำผิดทำชอบอยู่ที่ไหนก็รู้จักหมดทุกสิ่งทุกอย่าง อันนี้เรียกว่ากรรมคือการกระทำของเรานั่นแหละเป็นพยานเป็นหลักฐาน ไม่มีตกไม่มีหล่น ถ้าทำชั่วก็ไปเสวยกรรมชั่วเป็นวิบาก เป็นสัตว์นรก สัตว์นรกนี่ก็ทุกข์หลาย ขึ้นไปต้นงิ้วหนามงิ้วมันก็เสียบตำเอา แต่ก็ไม่พากันตายสักที ถ้าขึ้นไปข้างบนกาก็เจาะหัวเอาอีก ต้องไต่ลงมา ลงมาข้างล่างหมาก็จะกัดเอาอีก ไม่มีที่อยู่ คือมันทุกข์นั่นเองแหละนี่มันเรื่องบุคคลาธิษฐานทั้งสิ้น จริงไหม? จริง โดยบุคคลาธิษฐาน เพื่อให้ทำความเข้าใจเรียกว่าธรรมาธิษฐาน เช่นว่าตัวนรก ตัวสวรรค์นั้น ตัวจริงมันไม่เป็นรูปเป็นร่าง มันไม่มีอย่างนั้น ยกตัวนั้นออกมาเปรียบเทียบให้ฟัง อย่างเราอยู่ในสถานที่ที่ไม่มีเกลือ เราอยากจะอธิบายเรื่องความเค็มของเกลือให้ฟัง ไม่มีอะไรเราก็กำเอาดินทรายมาวาง สมมุติว่าเกลือ แล้วมันจะเค็มไหม ก็ไม่เค็มเพราะไม่ใช่เกลือจริง ๆ ทำไมจึงเอาดินทรายมาสมมุติ เพราะสถานที่นี้ไม่มีเกลือ สมมุติให้คนรู้จักว่าเกลือมันเป็นอย่างนี้เท่านั้น เหมือนกันกับพระเจ้าพระสงฆ์เรา บวชมาก็เป็นพระโดยสมมุติ เป็นพระจริงหรือเปล่า ถ้าเป็นพระจริงก็เป็นพระอริยเจ้าจึงเป็นพระจริง ๆ อันนี้พระสมมุติก็เป็นเหมือนเกลือสมมุติ หรือจะว่าคนเรานี้เป็นคนจริง ๆ หรือเปล่า เป็นโดยสมมุติ ไม่ใช่คนจริง ๆ ถ้าคนแท้ ๆ ต้องมีคุณสมบัติ มีเมตตา มีกรุณา มีมุทิตา มีศีลห้าประการประจำใจของเจ้าของ อันนี้เป็นมนุษย์ คุณสมบัติก็พร้อมที่จะเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ มันมีอยู่อย่างนี้ เครื่องหมายข้างในมันมีอยู่

คนเราถ้าเป็นมนุษย์แล้ว และมีคุณสมบัติพร้อม ก็เรียกว่า เป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์ การเป็นมนุษย์เป็นอยู่ตรงนี้ ไม่ใช่ว่าเกิดมามีหู มีตา มีแข้ง มีขา แล้วก็เป็นมนุษย์เลย เป็นเหมือนกันแต่เป็นมนุษย์ที่ปลอม ไม่ใช่มนุษย์ที่แท้ ถ้าเป็นมนุษย์ที่แท้ จะต้องมีคุณสมบัติเป็นผู้มีศีลมีธรรม เป็นผู้ไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีคุณธรรมประจำตัว เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ไม่ได้เป็นมนุษย์ปฏิรูป มันก็เป็นในลักษณะอันนี้ ธรรมทั้งหลายก็เหมือนกัน ที่ครูบาอาจารย์เทศน์ให้ฟังบุญนั้นไม่มีตัวไม่มีตน บาปก็ไม่มีตัวมีตน แต่เป็นของมีอยู่ ถ้าเรามาภาวนาพิจารณาเข้าไปถึงใจของเจ้าของแล้ว เราจะรู้จักว่า บาปก็คือสิ่งไม่ดีอยู่ในใจ บุญก็คือสิ่งดีงามน่ะแหละ บาปคือความเดือดร้อน ถ้าเราวกมาดูตัวเราอย่างนี้ เราจะเห็นตัวบาปตัวบุญ มีความเดือดร้อน มีความสุข ไม่มีความเดือดร้อน อย่างนี้

มันก็จะเกิดกับจิตใจ ถ้าเราพิจารณาถึงใจของเจ้าของแล้ว เราจะเห็นตัวบาปกับตัวบุญ เห็นภายในด้วยตาใน ไม่ใช่เห็นด้วยตานอก คนเรามีตาสองอย่างประกอบกันเข้าจึงเป็นผู้สมบูรณ์ ตาข้างนอกนี่เห็นอยู่แต่ไม่ค่อยชัดเจน เห็นต้นไม้เห็นภูเขาเลากาทั้งนั้นแหละ ไม่เห็นผิดเห็นถูกตามผู้ใดหรอกตานี่ เหมือนกับไฟรถยนต์ เราคิดว่ามันเห็นถนนหนทางหรือ อันนี้ก็เหมือนกัน ความรู้สึกที่รับผิดชอบอยู่ที่ใจทั้งนั้น ฉะนั้นเราจึง*โอปนยิโก* ให้น้อมเข้ามาให้เห็น ให้มีตาข้างใน ถ้าจะพูดอย่างหนึ่งก็ว่าตาทิพย์

ตาทิพย์ คือมันพ้นจากตาอันนี้ เช่นพระพุทธเจ้าท่านสอนว่า ร่างกายนี้เป็นของไม่สวยไม่งามอย่างนี้เป็นต้น ท่านดูด้วยตาทิพย์ของท่าน ท่านเห็นลึกเข้าไปกว่านั้น ถ้ามีแต่ตาธรรมดาของเรานี่มันก็มีแต่ของงาม ตาก็งาม หูก็งาม ปากก็งาม ร่างกายงามหมด คือใจไม่รู้จัก มันเห็นแต่ข้างนอก ใจมันไม่รู้เรื่อง ตาข้างในนี้ก็เรียกว่าตาทิพย์ ตาทิพย์ต่างจากตาธรรมดา ของที่ไม่มีรูปก็เห็น อยู่ในถ้ำก็เห็น อยู่ในที่มืดก็เห็น อยู่ที่ต่ำก็เห็น อยู่ที่สูงก็เห็น เรียกว่าตาทิพย์ต่างจากตาธรรมดา มองเห็นความถูกต้อง มองเห็นความผิด มองเห็นหมดทุกสิ่งทุกอย่างเรียกว่าตาใน คนเราก็ต้องมีตาในและก็มีตานอก ถ้ามีตานอกอย่างเดียวตาในไม่มี มันก็ถูกหลอกลวงเรื่อยไป ของปลอมมันก็ว่าของจริง ของไม่สวยมันก็ว่าสวย ของไม่ดีมันก็ว่าดี

ฉะนั้นพระพุทธเจ้าท่านจึงเรียกสาวกทั้งหลายว่า "ผู้ที่มีดวงตาเห็นธรรม" ดวงตาเห็นธรรมไม่ใช่ตาเนื้อ มันเป็นตาใจ เป็นตาของปัญญา หรือเป็นตาทิพย์ จะต้องอาศัยการเปรียบเทียบอุปมาอุปไมย จึงจะเข้าใจพอเห็นได้ รู้ได้ ในธรรมะข้อนั้นๆ ดังนั้นการแสดงธรรมหรือการพูดธรรมะจึงมีความลึกซึ้ง มีตื้นมีลึกสารพัด ก็เพื่อช่วยให้เราเข้าใจในธรรมะได้ง่ายขึ้นเพราะว่าสิ่งที่เห็นนั้นเป็นรูปให้เห็นก็มี ไม่เป็นรูปให้เห็นก็มี มันลำบาก แต่ในส่วนของธรรมะแท้ๆ นั้นมันมีหมดทุกอย่าง ที่เราฟังธรรมก็เพื่อให้มีความหมาย เช่น ยกตัวอย่างง่ายๆ การให้ทาน ได้บุญไหม ได้บุญ ทำไมถึงได้บุญ คือมันยอมเสียสละความหนักนั้นให้เบา เลยมีความสุขเป็นผู้กล้าสละสิ่งของเหล่านี้ให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น ก็เลยเบา ท่านจัดเป็นทานบารมีเป็นเบื้องต้น พระพุทธเจ้าทุกพระองค์ก็อาศัยทานบารมีเป็นเบื้องต้น

ฉะนั้นญาติโยมพุทธบริษัททั้งหลาย เราพูดถึงการให้ทานเป็นเรื่องแรก เป็นต้น เหง้าของบุญของกุศลจริงๆ ให้มีการแบ่งเบา ถ้าหากว่าเราได้ก้อนขนาดนี้ ถ้าแบ่งออกไปบ้างมันก็เบา ถ้าเอาหมดทั้งก้อนมันก็หนัก ถ้าเอาของคนอื่นมาก้อนเท่านี้หนัก ถ้าเอาของเราออกมันก็เบา มันต่างกันอย่างนี้ ฉะนั้นจึงให้ฝึกการทำบุญ คือให้เคลื่อนไหวไปมาเดินไปเดินมา การให้ทานนี้ก็เหมือนการหัดเดิน ให้มันโตไป โตไป โตไป ทานวัตถุ ถ้ามันใหญ่ขึ้นมามันจะทานไปถึงอารมณ์ ทานถึงสิ่งที่มันไม่มีรูป ทานเรื่องจิตเรื่องใจ ทานโลภะ ทานโมหะ สารพัดอย่าง ธรรมะนี่พูดไปได้ทุกแขนง อย่างไรก็ตามเถอะให้ญาติโยมพากันพยายาม ใจเราก็มีกายเราก็มี พร้อมหมดทุกอย่าง อย่าไปปรารถนาหาพระเจ้าองค์นั้นองค์นี้ ทำให้มันเกิดขึ้นกับใจของเรา อย่าไปเสาะหาที่อื่นให้ตรวจสอบพิจารณาดูจิตของเราว่า เดี๋ยวนี้มันมีเมตตาไหม มีกรุณาไหม มีมุทิตาไหม มันซื่อสัตย์ไหม มันผิดไหม หรือมันถูกไหม ให้ดูจิตของเจ้าของนี้แหละ แม้เราจะพูดผิดๆ แต่ไม่มีเจตนา

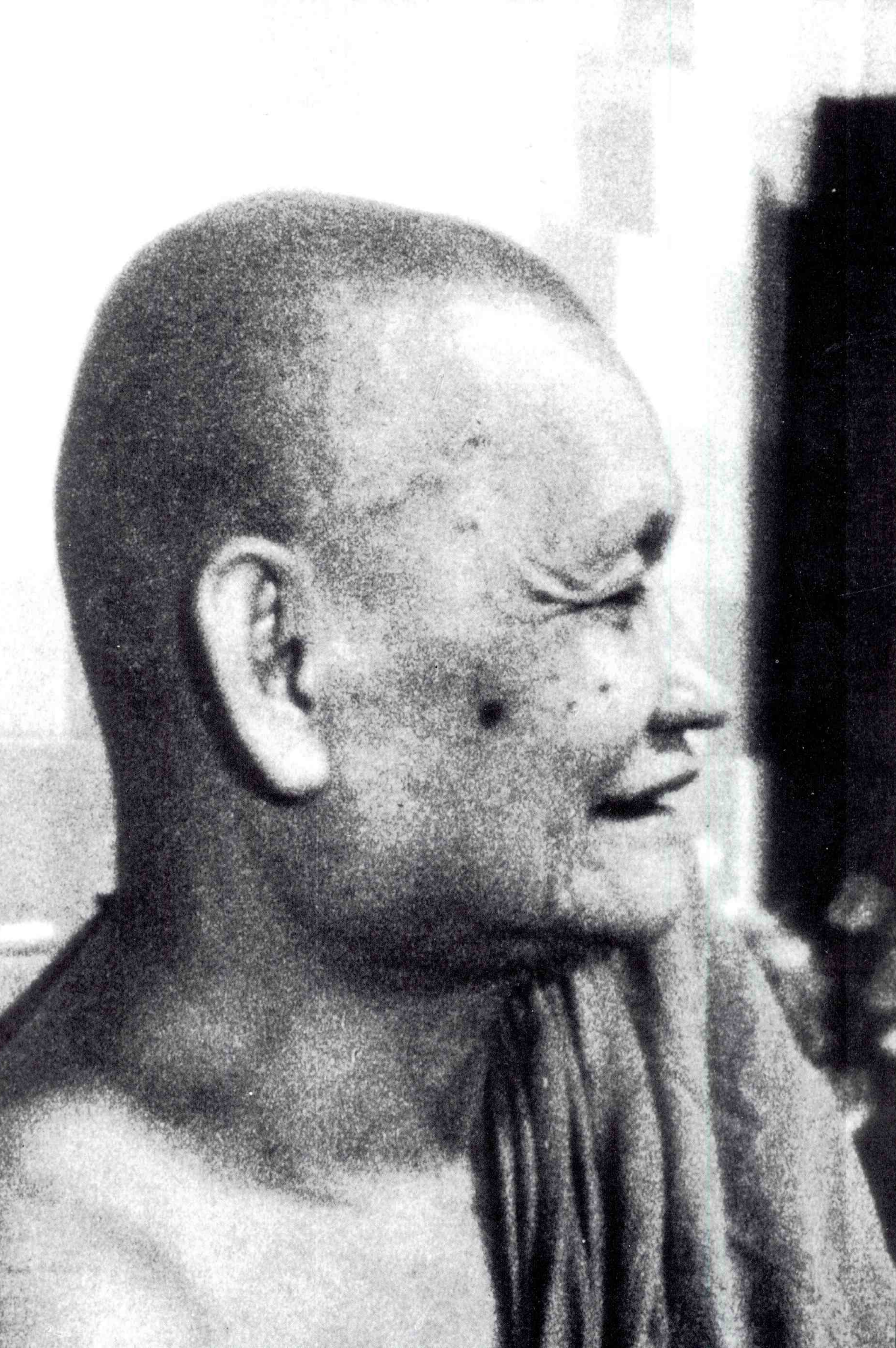

อย่างนี้ก็ไม่ผิด มันมีเจตนาดี ทำอะไรให้ดูเจตนาของตัวเองไม่มีอะไร ไม่มีผิดในเวลานั้น

ให้เข้าใจว่าการสร้างคุณงามความดี อย่าว่าไปชาติหน้าโน้น สร้างชาตินี้เดี๋ยวนี้แหละ คำที่ว่าบุญน่ะ บางคนก็ยังไม่เข้าใจแจ่มแจ้ง ในหมู่ของพวกเราคิดว่าจะเอาเงินเอาทอง เอาข้าว เอาของมาให้ทาน อย่างนี้เกิดเป็นบุญ ไม่ได้เป็นอย่างนั้น การทำบุญนั้นไม่ใช่แต่ว่าเอาวัตถุสิ่งของให้ทานเท่านั้น จิตคิดเมตตา ละสิ่งที่ชั่ว มันก็เกิดบุญขึ้นมา เหมือนกันกับเราที่เลี้ยงชีวิตอยู่ในโลก การงานการอาชีพก็แตกต่างกันออกไปไม่เหมือนกัน ทำนาก็ได้ ทำสวนก็ได้ เป็นข้าราชการก็ได้ ค้าขายก็ได้ มีอาชีพไม่เหมือนกัน แต่สิ่งทั้งหลายเหล่านี้ มาเลี้ยงปากเลี้ยงท้องเลี้ยงชีวิตของเราไป การกระทำบุญก็เหมือนกัน ไม่ใช่แต่ว่าวัตถุทานอย่างเดียว การเสียสละสิ่งที่ชั่ว กล้าละมันออกจากจิตใจของเราเป็นต้นก็เป็นการให้ทานทำบุญ ทำจิตใจให้มีเมตตา กรุณา มุทิตา ขึ้น มันก็เป็นบุญ แขนงของการทำบุญมีหลายอย่าง ไม่ว่าแต่การให้วัตถุทาน การรักษาศีล การเจริญเมตตาภาวนา เห็นแล้วก็ละความชั่วไป แต่ว่าเป็นฆราวาสจะทำอย่างไร จะต้องไม่ทำบาป ไม่ฆ่าสัตว์ พยายามเหินห่างจากธรรมที่เป็นอกุศลเหล่านั้น ก็เหมือนคนเราเหินห่างกันไปเรื่อย ๆ อย่างเรานาน ๆ มาพบกันที ไม่ค่อยจะได้พูดกันหาความสนิทสนมได้ยาก การทำความชั่วน้อย ๆ การทำความผิดน้อย ๆ เป็นต้น มันก็เป็นเหตุให้ไม่มีความผิดต่อไป มันเป็นอย่างนั้น

เรื่องการประพฤติปฏิบัติทุกแขนง เราจะอยู่ที่ไหนก็ตาม ทั้งอุบาสกอุบาสิกาอย่าพากันลืมให้ภาวนาพุทโธ ๆ แล้วพิจารณา เกศา โลมา นะขา ทันตา ตะโจ ให้เห็นว่าสกนธ์ร่างกายนี้ มันเป็นของไม่มั่นไม่เที่ยง คิดไปพิจารณาไปเรื่อย ๆ การคิดนี้แหละคือการภาวนาของเรา เมื่อคิดถูกต้องมันก็สบายใจ โทษมันก็หาย ทุกข์มันก็ไม่มี ถ้าคิดไม่ถูก มันก็เพิ่มทุกข์ขึ้นมา การภาวนานี้ เรียกว่าการคิด นี่เอง คิดจนเห็นความทุกข์ จนจบเรื่องของมัน ต้องให้มีปัญญา ให้มันรู้เรื่อง มันจึงจะเป็นไป เรียกว่า การภาวนา กุศล คือความฉลาด คนจะทำอะไร ถ้าไม่ฉลาดแล้ว ไม่สวยงามทั้งนั้นแหละ ดูอย่างปั้นหม้อซิ ถ้าคนไม่ฉลาดมันก็ได้หม้อไม่สวย คนไม่ฉลาดทำบุญนั้น มันก็ไม่ได้บุญที่ถูกต้องตามคำสอนของพระพุทธเจ้า อันนี้พูดง่าย ๆ บุญ กุศล คือความฉลาดในการพูด ในการทำอะไรทุกสิ่งทุกอย่างที่ผลิตผลขึ้นมานั้น ผลนั้นจึงเป็นผลที่บริสุทธิ์ ถูกต้อง บุญตามธรรมะของพระพุทธเจ้าท่านสอนนั้น ถ้าพูดไปอีกอย่างหนึ่งก็บุญคือความสุข มันก็กว้าง คือคนมันกินเหล้า มันก็มีความสุขเหมือนกันนะ สูบกัญชาก็มีความสุขเหมือนกันน่ะแหละ นี่มันกว้างไป บุญในทางพุทธศาสนาที่พระพุทธองค์ตรัสน่ะ บุญคือความสุขที่ปราศจากโทษ ถ้าความสุขเกิดมาโดยปราศจากโทษแล้วอันนั้นมันเกิดมาจากความฉลาด คือปัญญา คือกุศล

ฉะนั้นท่านจึงรวมเรียกว่า บุญกุศล บุญแท้มันเกิดจากกุศล ไม่ใช่เกิดจากอกุศล บุญที่ไม่แท้ที่เราเข้าใจผิดว่าเป็นบุญนั้น บุญนั้นเกิดจากอกุศล คือรู้ผิด คือคิดผิด คือทำผิด เช่นว่าเราจะทำบุญ แต่เราไปทำอย่างอื่นที่มันผิด มันเป็นบาปเป็นโทษ เบียดเบียนคนอื่นนั้น ได้มารวม ๆ กันมาก ๆ แล้วเราก็เรียกว่าเป็นบุญ อันนั้นท่านเรียกว่าบุญบาปมันมีความสุขเหมือนกัน แต่ว่าบุญบาป ไม่ใช่บุญของบุญ ไม่ใช่บุญเกิดมาจากกุศล บุญนอกศาสนา บุญนอกคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า อันนี้ก็คงจะ

พอเข้าใจกัน มันเป็นภาษาคำพูด บางทีก็สับสน บางคนก็เรียกว่าบุญ บางคนก็เรียกว่ากุศล หลาย ๆ อย่าง อย่างไรก็ตามเถอะ ให้เรารู้จักดีรู้จักชั่ว อย่างเราทำบุญวันนี้ ก็เรียกว่าเป็นกุศล เกิดมาจากความฉลาด ความฉลาดนั้น การกระทำอันนั้น ไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนคนอื่น แต่สร้างประโยชน์ตนแล้ว ก็สร้างประโยชน์คนอื่น อย่างที่เราทำมานี้ ท่านจึงเรียกว่าเป็นบุญของกุศล หรือบุญของบุญ ไม่ใช่บุญบาปนะ เท่านี้ก็คงจะพอเข้าใจแล้ว

อย่างเราทำบุญกันนี้ อยากจะได้บุญ แหม ฉันก็มาทำบุญ แต่ฉันก็เป็นโรคไม่หยุดไม่ค่อยสบายใจ บุญฉันก็ไปทำอยู่เรื่อย ๆ ไม่ใช่ว่าจะมาแก้บุญตรงนี้ ไม่ใช่ว่าจะไม่ให้มันเจ็บมันปวด มันคนละอย่างกัน เราจะทำบุญในบ้านให้แมวนี้เป็นสุนัข ให้สุนัขกลายเป็นแมวอย่างนั้นหรือ มันคนละอย่างกัน ร่างกายนี้มันเป็นอย่างหนึ่ง แต่พระพุทธเจ้าท่านว่ามันเป็นไปอย่างนี้ มันเป็นไปตามเรื่องของมัน ไม่ใช่ว่า เราจะทำบุญไม่ให้มันเจ็บมันไข้ ไม่ให้มันเป็นอะไรต่ออะไรหลาย ๆ อย่าง มันคนละเรื่องกัน ก็เพราะว่า มันเป็นอยู่อย่างนี้แหละ พระพุทธเจ้าจึงไม่ไว้ใจมัน ให้เราผ่านมันหนีมันไปเสีย เราก็ยังเสียดายอยู่นั่นแหละ มันเสียดายอยู่ มันก็ยังไปไม่ได้ อันนี้มันเป็นเรื่องของอย่างนี้ อย่างไรก็ช่างมันเถอะ ให้เราเข้าใจว่า การกระทำบุญสุนทานทุกวันนี้ทำเพื่ออะไร ?

ทำเพื่อไม่ให้มันมีทุกข์ ให้มันบรรเทาทุกข์ให้มันค่อย ๆ หมดไป ถ้าทำบุญเพื่อบรรเทาทุกข์ มันต้องทำบุญด้วย ทำกุศลธรรมด้วย ถ้าไม่เอากุศลธรรมก็ไม่มีปัญญา บุญอย่างเดียวเหมือนเนื้อกับปลาสด ๆ เอาทิ้งไว้เฉย ๆ มันก็เน่าเท่านั้นแหละ อาศัยเกลือเป็นอยู่เนื้อหรือปลาจึงมีอายุได้นาน หรือเอาเข้าตู้เย็นเสียอย่างนี้

ดังนั้นก็สร้างบุญไปด้วย ก็พิจารณาไปด้วย คือกุศล คือปัญญานะ เพื่อจะทำลาย คล้าย ๆ กับวิธีเลขนะ มันมีคูณ มันมีบวก มันมีลบ มันมีหาร มันจึงจะได้จำนวนตามที่เราชอบใจ อันนี้เราไม่เอายังงั้นซิ เอาแต่วิธีคูณอย่างเดียวไม่มีที่ใส่วิธีคูณกับวิธีบวกกันเข้าไปเรื่อย ๆ วิธีลบไม่มี วิธีแบ่งก็ไม่ค่อยจะมีซะด้วยนะ ถ้ามีวิธีแบ่ง มันก็เบา มีวิธีลบมันก็เบาซิ มันมีวิธีบวกกับวิธีคูณมันก็ยิ่งไปกันใหญ่เท่านั้นแหละ

การทำบุญทุกชั้นทุกส่วน ก็เพื่อจะให้จิตเราเป็นบุญ เมื่อจิตเราเป็นบุญแล้ว จะนั่งอยู่มันก็เป็นบุญ จะเดินอยู่มันก็เป็นบุญ จะไปที่ไหนมันก็เป็นบุญ คนที่รู้จักบุญ ถึงแม้ว่าคนอื่นไม่เห็น มันก็เป็นบุญอยู่นั่นเอง คือความเห็นชอบอยู่ตรงจิตใจของเรา การทำบุญทั้งหมดนั้น ต้องการให้จิตเราเป็นบุญ ถ้าจิตเราเป็นบุญแล้ว ทำบุญอยู่ที่ไหนมันจะเต็มเปี่ยมอยู่เสมอ ไม่ต้องฉลอง ไม่ต้องให้คนรู้ ไม่ต้องให้คนเห็น ไม่ต้องมีอะไร มีแต่กำลังจิตที่เชื่อมั่นในความดี แล้วเราก็ทำไปเท่านั้นแหละ

พระอริยเจ้าทั้งหลาย ท่านทำคุณงามความดีของท่านน่ะ อยู่ที่ไหน ท่านก็ทำของท่าน ใครจะว่าไม่ดีสักเท่าไร มันก็ดีอยู่นั่นแหละ เมื่อทำสิ่งที่มันไม่ดี เขาจะว่าดีอยู่แค่ไหน มันก็ไม่ดีอยู่แค่นั้น อันนี้เป็นเหตุอันหนึ่งที่จะให้พวกเราทั้งหลายทำความเข้าใจในธรรมะ ถ้าเราเข้าใจธรรมะอย่างนี้แล้ว เราก็ไม่ต้องส่งจิตใจของเราออกไปข้างนอก เราอยู่ข้างในของเรา ทำจิตให้มันเป็นบุญ

ตายแล้วเกิด

ปัญหาเรื่องชาติหน้าภพหน้าก็เป็นอีกปัญหาหนึ่ง ซึ่งเป็นที่ถกเถียงกันมากในวงการนักศาสนา และดูเหมือนว่าจะไม่มีที่ยุติ วันหนึ่งก็มีโยมกลุ่มหนึ่งไปกราบเรียนถามเรื่องนี้กับหลวงพ่อ

โยม : “ชาติหน้ามีจริงไหมครับ ?”

หลวงพ่อ : “ถ้าบอกจะเชื่อไหมล่ะ ?”

โยม : “เชื่อครับ”

หลวงพ่อ : “ถ้าเชื่อคุณก็โง่”

โยม : “อ้าว! คนตายแล้วเกิดไหมครับ ?”

หลวงพ่อ : “จะเชื่อไหมล่ะ ถ้าเชื่อ คุณโง่หรือฉลาด” ทั้งกลุ่มเลยนั่งงง

หลายคนมาถามอาตมาเรื่องนี้ อาตมาก็ถามเขาอย่างนี้เหมือนกันว่า ถ้าบอกแล้วคุณจะเชื่อไหม ถ้าเชื่อคุณก็โง่ เพราะอะไร ก็เพราะมันไม่มีหลักฐานพยานอะไรที่จะหยิบมาให้ดูได้ ที่คุณเชื่อเพราะคุณเชื่อตามเขา คนเขาว่าอย่างไร คุณก็เชื่ออย่างนั้น คุณไม่รู้ชัดด้วยปัญญาของคุณเอง คุณก็โง่อยู่ร่ำไป ทีนี้ถ้าอาตมาตอบว่า คนตายแล้วเกิดหรือว่าชาติหน้ามี อันนี้คุณต้องถามต่อไปอีกว่า

ถ้ามีพาผมไปดูหน่อยได้ไหม เรื่องมันเป็นอย่างนี้ มันหาที่จบลงไม่ได้ เป็นเหตุให้ทะเลาะทุ่มเถียงกันไปไม่มีที่สิ้นสุด

ที่นี้ ถ้าคุณถามว่าชาติหน้ามีไหม อาตมาก็ถามว่า พรุ่งนี้มีไหม ถ้ามีพาไปดูได้ไหม อย่างนี้คุณก็พาไปดูไม่ได้ ถึงแม้ว่าพรุ่งนี้จะมีอยู่ แต่ก็พาไปดูไม่ได้ อย่างนี้เป็นต้น ถ้าวันนี้มี พรุ่งนี้ก็ต้องมี แต่สิ่งนี้มันเป็นของที่จะหยิบยกเอามาเป็นวัตถุตัวตนให้เห็นไม่ได้

ความจริงแล้ว พระพุทธองค์ท่านไม่ให้เราตามไปดูถึงขนาดนั้น ไม่ต้องสงสัยว่า ชาติหน้ามีหรือไม่มี ไม่ต้องถามว่า คนตายแล้วจะเกิดหรือไม่เกิด อันนั้นมันไม่ใช่ปัญหา มันไม่ใช่หน้าที่ของเรา หน้าที่ของเราคือ เราจะต้องรู้เรื่องราวของตนเองในปัจจุบัน เราต้องรู้ว่า เรามีทุกข์ไหม ถ้าทุกข์ มันทุกข์เพราะอะไร นี้คือสิ่งที่เราต้องรู้ และเป็นหน้าที่โดยตรงที่เราจะต้องรู้ด้วย พระพุทธเจ้าท่านสอนให้เราถือเอาปัจจุบันเป็นเหตุของทุกอย่าง เพราะว่าปัจจุบันเป็นเหตุของอนาคต คือถ้าวันนี้ผ่านไป วันพรุ่งนี้มันก็กลายมาเป็นวันนี้ นี่เรียกว่าอนาคตคือพรุ่งนี้ มันจะมีได้ก็เพราะวันนี้เป็นเหตุ ที่นี้อดีตก็เป็นไปจากปัจจุบัน หมายความว่า ถ้าวันนี้ผ่านไป มันก็กลายเป็นเมื่อวานนี้เสียแล้ว นี่คือเหตุที่มันเกี่ยวเนื่องกันอยู่ ฉะนั้น พระพุทธเจ้าท่านจึงสอนให้เราพิจารณาเหตุทั้งหลายในปัจจุบัน เท่านี้ก็พอแล้ว ถ้าปัจจุบันเราสร้างเหตุไว้ดี อนาคตมันก็จะดีด้วย อดีตคือวันนี้ที่ผ่านไป มันย่อมดีด้วย และที่สำคัญที่สุดคือ ถ้าเราหมดทุกข์ได้ในปัจจุบันนี้แล้ว อนาคตคือชาติหน้าก็ไม่จำเป็นที่จะต้องพูดถึง"

"กลัวชาติหน้าจะไม่ได้เกิดครับ" อีกคนหนึ่งเสริมขึ้นมา

"นั่นแหละยิ่งดี" หลวงพ่อว่า "กลัวมันจะเกิดเสียด้วยซ้ำ ในครั้งพุทธกาล สมัยที่พระพุทธเจ้ายังทรงมีชีวิตอยู่ มีพราหมณ์คนหนึ่งมีความสงสัยว่า คนตายแล้วไปไหน คนตายแล้วเกิดใหม่อีกหรือไม่ แกจึงมาหาพระพุทธเจ้า ถามว่า คนตายแล้วเกิดไหม ถ้าพระองค์ตอบได้ จะมาบวชด้วย แต่ถ้าตอบไม่ได้หรือไม่ตอบแกก็จะไม่บวช แกว่าของแกอย่างนั้น พระพุทธเจ้าจึงตอบว่า มันเป็นเรื่องอะไรของฉันเล่า พราหมณ์จะบวชหรือไม่บวช มันเป็นเรื่องของพราหมณ์ ไม่ใช่เรื่องของฉัน พระองค์ตรัสว่า ถ้าตราบใดที่พราหมณ์จะบวชหรือไม่บวช มีคนเกิดหรือมีคนตาย คนตายแล้วเกิดหรือคนตายแล้วไม่เกิด ถ้าพราหมณ์ยังมีความเห็นอยู่อย่างนี้ พราหมณ์ก็จะเป็นทุกข์ทรมานอยู่อีกหลายกัลป์ทางที่ถูกนั้น พราหมณ์จะต้องถอนลูกศรออกเสียบัดนี้ พระพุทธเจ้าท่านว่า ความจริงแล้วไม่มีใครเกิด ไม่มีใครตาย พราหมณ์คนนั้นฟังไม่รู้เรื่อง จนกว่าแกจะได้เรียนรู้เรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ให้เข้าใจถ่องแท้แล้วนั่นแหละ จึงจะเข้าใจคำพูดของพระองค์ได้ นั่นจึงจะเรียกว่าการรู้เห็นตามเป็นจริงด้วยปัญญา เป็นการเชื่อด้วยปัญญา พระพุทธเจ้าสอนอย่างนี้ ไม่ได้สอนว่า ให้เชื่อว่าคนตายแล้วเกิดหรือไม่เกิด ชาติหน้ามีหรือไม่มี อย่างนั้นไม่ใช่เรื่องเชื่อหรือไม่เชื่อ จะถือเอาเป็นประมาณไม่ได้ จะถือเอาเป็นหลักเกณฑ์ไม่ได้ ดังนั้นที่คุณถามว่า ชาติหน้ามีไหมนั้น อาตมาจึงถามคุณว่า ถ้าบอกแล้วคุณจะเชื่อไหม ถ้าเชื่อ โง่หรือฉลาด อย่างนี้เข้าใจไหม ให้เอาไปคิดดูเป็นการบ้านนะ"

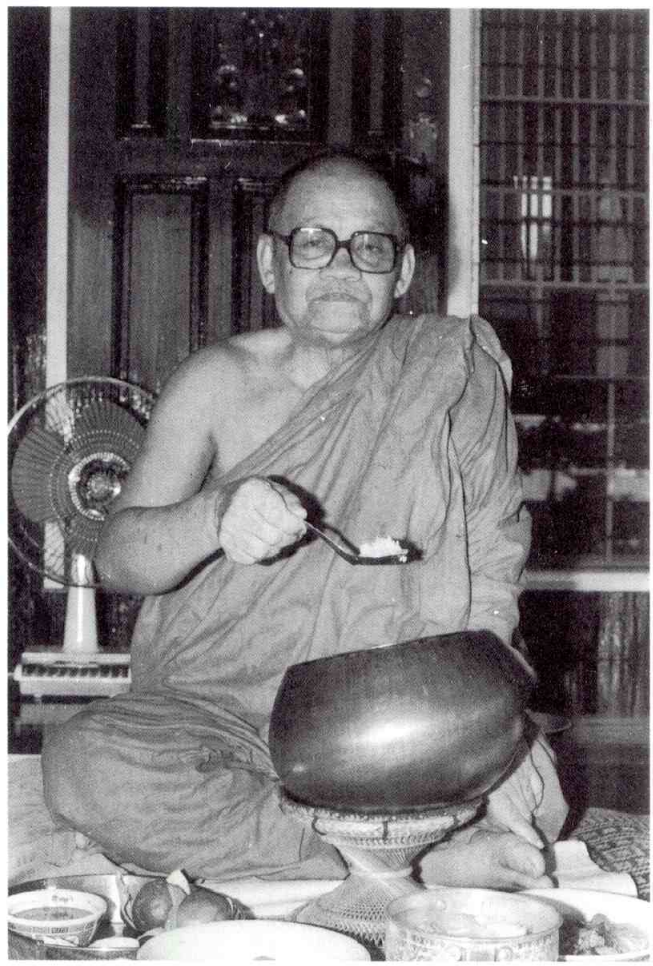

พระพุทธเจ้าไม่ได้ฉันอะไรเลย

ในสมัยปัจจุบัน การรับประทานอาหารมังสวิรัติหรืออาหารเจนั้น เป็นเรื่องที่ก่อการวิพากษ์วิจารณ์ถกเถียงกันอยู่บ่อย ๆ ทั้งในแวดวงของนักบวชและฆราวาส เนื่องจากว่าบางสำนักสอนว่าการทานเนื้อสัตว์เป็นบาป เป็นการส่งเสริมการฆ่าสัตว์ ในขณะที่อีกฝ่ายหนึ่งถือว่า การตีความอย่างนั้นเกินเลยพระพุทธบัญญัติ

"เหมือนกบกับคางคกนั่นแหละ โยมว่ากบกับคางคกอย่างไหนดีกว่ากัน ความจริงแล้ว พระพุทธเจ้าท่านไม่ได้ฉันอะไร ไม่ได้เป็นอะไร ในจิตของท่านไม่มีอะไร ไม่เป็นอะไรอีกแล้ว การบริโภคอาหารเป็นสักแต่ว่าเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงร่างกายพอให้คงอยู่ได้ ท่านไม่ให้ติดในรสชาติของอาหาร ไม่ให้ติดอยู่ในทุกสิ่งทุกอย่าง ให้รู้จักประมาณในการบริโภค ไม่ให้บริโภคด้วยตัณหา นี่เรียกว่าพระพุทธเจ้าท่านไม่ได้ฉันอะไร ไม่มีอะไร ไม่เป็นอะไรอีกแล้ว ถ้าคนกินเนื้อไปติดอยู่ในรสชาติของเนื้อนั่นก็เป็นตัณหา ถ้าคนไม่กินเนื้อ พอเห็นคนอื่นกินเนื้อก็รังเกียจและโกรธเขาไปด่าว่านินทาเขา เอาความชั่วของเขามาไว้ในใจตัวเอง นั่นก็เป็นคนโง่กว่าเขา ทำไปตามอำนาจของตัณหาเหมือนกัน การที่เราไปโกรธเกลียดเขานั้น ก็คือผีที่สิงอยู่ในใจเรา เขากินเนื้อเป็นบาป เราโกรธเขา เราก็เป็นผี บาปอีกเหมือนกัน มันยังเป็นสัตว์อยู่ทั้งสองฝ่าย ยังไม่เป็นธรรม อาตมาจึงว่า เป็นเหมือนกบกับคางคก ทางที่ถูกนั้น ใครจะกินอะไรก็กินไป แต่ให้มีธรรมะ

คนกินเนื้อก็อย่าให้เห็นแก่ปากแก่ท้อง อย่าเห็นแก่ความเอร็ดอร่อยจนเกินไป อย่าถึงกับฆ่าเขากิน ส่วนคนกินเจ ก็อย่าหลงยึดมั่นในข้อวัตรของตนเอง เห็นคนอื่นกินเนื้อก็อย่าไปโกรธเขา รักษาตัวเราไว้ อย่าให้ติดอยู่ในการกระทำภายนอก พระเณรในวัดของอาตมานี้ก็เหมือนกัน รูปไหนจะถือข้อวัตรฉันเจก็ถือไป รูปไหนจะฉันธรรมดาตามมีตามได้ก็ฉันไป แต่อย่าทะเลาะกัน อย่ามองกันในแง่ร้าย อาตมาสอนอย่างนี้ ท่านก็อยู่ไปด้วยกันได้ไม่เห็นมีอะไร ให้เข้าใจว่า ธรรมะที่แท้นั้นเราจะเข้าถึงได้ด้วยปัญญา ทางปฏิบัติที่ถูกก็คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ถ้าเราสำรวมอินทรีย์ คือตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไว้ดีแล้ว จิตก็จะสงบ และปัญญาความรู้เท่าทันสังขารทั้งหลายก็จะเกิดขึ้น จิตใจก็เบื่อหน่ายจากสิ่งที่น่ารักน่าใคร่ทั้งหลาย วิมุตติก็เกิดขึ้นเท่านั้น"

แล้วหลวงพ่อก็เล่าเรื่องของพระรูปหนึ่งซึ่งจู้จี้จุกจิกเรื่องการขบฉันให้ฟังว่า

"ผลสุดท้ายทำอย่างไรก็ไม่สำเร็จ คิดว่าเป็นเณรจะดีกว่าเป็นพระ สบายกว่า มีผักหญ้าอะไรก็เก็บกินเองได้ เอ้า สึกไปเป็นเณร ก็ทำได้จริงอย่างว่าแหละ แต่กิเลสมันยังไม่หมดนี่ คิดว่าเป็นเณรก็ยังอาศัยผู้อื่น เพราะยังต้องกินข้าวอยู่ ยังยากอยู่ เห็นควายมันกินใบไม้ เอ๊ะ ควายก็ยังอยู่ได้ ไม่รู้ว่าชาติควายเป็นอย่างไร ชาติคนเป็นอย่างไร เอ้า เลิกกินข้าวกินผักสารพัดผักเพกายาว ๆ ๗ - ๘ ฝักก็กินหมด ยังไม่เลิก คิดใหม่ เอ๊ะ เป็นเณรก็ยังทุกข์ เป็นปะขาวอาจจะดีกว่า สึกเป็นปะขาว เดี๋ยวนี้หายเงียบไปทั้งแหทั้งอวน เรียบร้อย"

เข้าวัดถูก

การเยี่ยมเยือนเข้าหาท่านผู้สงบกิเลส จัดเป็นมงคลชีวิตในทางพระพุทธศาสนา แต่บางคนถือเอาการไปเที่ยววัดว่าเป็นบุญ หลวงพ่อเคยบอกว่า ถ้าอานิสงส์ของการเข้าวัดเกิดเพราะกายอย่างเดียว พวกกระรอก กระแต นก หนู หรือสัตว์อื่น ๆ ซึ่งอาศัยอยู่ในวัด ก็น่าจะได้บุญมากกว่าคนซึ่งมักจะอยู่ไม่นานเลย

"วัดหนองป่าพงนี่เป็นเมืองผ่าน ผ่านไปชั่วคราว ผ่านไปผ่านมา บางคนที่มีธุระรีบร้อนก็ไม่ได้พบกัน ไม่ได้พูดกัน"

ท่านสอนว่ามันสำคัญที่ใจ ถ้าโยมมาถวายจังหันหรือจำศีล แต่มาคุยกันเรื่องทางโลก เอาเรื่องนั้นเรื่องนี้มาพูดคุยกัน ก็เท่ากับเอาโลกมาทับวัด มาวัดต้องเข้าใจความหมายและจุดมุ่งหมายของการเข้าวัดอย่างแท้จริง

หลวงพ่อสอนญาติโยมอย่างละเอียดอ่อน ทุกแง่ทุกมุมของการเป็นชาววัด ตั้งแต่กิริยาภายนอก ธรรมเนียมประเพณีอันงดงามของชาวพุทธ การสำรวมระวังกาย วาจา ใจ ตลอดถึงการฝึกสมถะและวิปัสสนากรรมฐาน แต่สิ่งที่ท่านย้ำนักย้ำหนา ก็คือเรื่องศีล สอนจ้ำจี้จ้ำไชอยู่อย่างนั้นเหมือนไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย จนคำสอนต่าง ๆ ซึมซาบเข้าไปในจิตใจของชาวบ้านอย่างสนิท

นอกจากนี้ ญาติโยมที่เข้าวัดเป็นประจำ ซึ่งช่วยประกอบอาหารและเครื่องดื่มถวายพระ ได้รับการอบรมในเรื่องความสะอาดและระเบียบวินัยอย่างพิถีพิถัน เพื่อความถูกต้องตามพระวินัย

โยมคนหนึ่งเล่าว่า

"หลวงพ่อท่านเคยสอนญาติโยมในเรื่องการจัดทำอาหารถวายพระ เช่นปลาร้านี่ ต้องให้ต้มเสียก่อนจึงใช้ใส่น้ำพริก ส้มตำ หรืออาหารบางอย่างที่เราจะไม่ได้ต้มให้สุกด้วยไฟ ท่านบอกว่ามันผิดศีลผิดวินัย อาหารทุกอย่างต้องทำให้สุกเสียก่อนจึงรับประทาน เนื้อดิบปลาร้าดิบมันเป็นอาหารเสือ เราเป็นมนุษย์เป็นผู้ฉลาดเราต้องกินอาหารสุก ๆ ท่านได้ชี้แนะอย่างนี้ ญาติโยมก็ลองทำดู รู้สึกว่าดี มีประโยชน์ ไม่มีโทษ ไม่เกิดโรคพยาธิ ทั้งยังไม่ให้สูบบุหรี่ ไม่ให้ดื่มเหล้าก็เป็นการดี มีประโยชน์ ไม่เป็นโรคไม่เป็นพิษเป็นภัย และเป็นการประหยัดไปในตัวด้วย"

ผลพลอยได้ที่เกิดขึ้นก็คือ ความเคยชินเหล่านี้ นานวันเข้าก็กลายเป็นนิสัย ซึ่งติดไปถึงการประพฤติปฏิบัติที่บ้านด้วย การอบรมที่ได้รับจากการเข้าวัด จึงมีผลดีในด้านสุขอนามัยของครอบครัวและหมู่บ้าน มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่าหมู่บ้านซึ่งใกล้ชิดวัดป่า ดูสะอาดสะอ้านเป็นระเบียบเรียบร้อยกว่าเมื่อเทียบกับหมู่บ้านไกลวัด

ฟังเทศน์ ฟังธรรม

กิจสำคัญในการกำจัดความคิดผิด และการสร้างสัมมาทิฏฐิ คือการฟังคำสอนของสมณะผู้สงบระงับ การเข้าวัดฟังเทศน์เป็นประเพณีอันเก่าแก่ของชาวไทย แต่หลวงพ่อเล่าว่า ตอนมาอยู่วัดหนองป่าพงใหม่ ๆ ชาวบ้านยังฟังเทศน์แบบพระวัดป่าไม่ค่อยถนัด

"ก็มีแต่เทศน์มหาชาติหรือโจทย์รับเท่านั้น เทศน์ฉลองสังฆทาน เทศน์ปัญญาบารมี ทำการสะเดาะเคราะห์เรียกขวัญ ทำกันไปอย่างนั้น การเทศน์เพื่อจะให้ลดละกิเลสตัณหานี้ ปฏิบัติกรรมฐานนี้ ไม่ค่อยมี ไม่รู้จัก"

ฉะนั้น หลวงพ่อจึงต้องอธิบายบ่อย ๆ ว่าควรฟังเทศน์อย่างไร ฟังเทศน์เพื่ออะไร แล้วท่านชี้ให้เห็นว่า สังคมเปลี่ยนไปแล้ว ชาวบ้านจะฟังเหมือนสมัยก่อนไม่ได้

"การฟังธรรม เป็นประเพณีของเราชาวพุทธทั้งหลายที่อยู่ในเมืองไทย และการฟังธรรมก็คือมาทำเพื่อให้มีประโยชน์นั่นเอง การฟังธรรมในสมัยก่อนนี้ ญาติโยมเราทั้งหลายนั้น โดยมากก็ฟังธรรมเอาบุญกัน เมื่ออาตมายังเป็นเด็ก ๆ ถึงวันพระวันธรรมสวนะ พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ก็ไปฟังธรรมกัน ไปฟังธรรมเอาบุญกัน ผู้เทศน์ก็เทศน์ให้ฟังเรื่องอะไรต่าง ๆ ก็ไม่ค่อยจะรู้เรื่อง ผู้นั่งฟังก็นั่งฟังจะเอาบุญเท่านั้นแหละ คือได้ยินเสียง ก็เรียกว่ามันเป็นบุญ นั่นเรียกว่า ฟังธรรมเอาบุญกัน

ในสมัยต่อมาปัจจุบันนี้การศึกษามันเจริญขึ้น ความรู้สึกนึกคิดของพวกญาติพี่น้องทั้งหลายเป็นต้น มันก็วิ่งขึ้นสู่ความเจริญ ความฉลาด ดังนั้น การฟังธรรมมันจึงเลื่อนขึ้นไปหาเหตุผล ในปัจจุบันนี้ ควรจะฟังธรรมเพื่อหาเหตุผล เพื่อให้เกิดปัญญาว่า อะไรมันเป็นอะไรกัน ฟังธรรมเพื่ออะไร ฟังแล้วมันเป็นอย่างไร มีอานิสงส์อย่างไร จิตใจเราเป็นผู้ศึกษามันถึงรู้อย่างนี้"

แล้วหลวงพ่อสอนวิธีฟังเทศน์อย่างสงบ

"ในเวลานี้ ปัจจุบันนี้ อาตมาจะได้ให้ธรรมะ ให้โยมตั้งใจเสมือนว่าพระพุทธเจ้าของเรานั้นตั้งอยู่ในที่เฉพาะหน้าของโยม จงตั้งใจให้ดี กำหนดจิตให้เป็นหนึ่ง หลับตาให้สบาย น้อมเอาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์มาไว้ที่ใจ เพื่อเป็นการแสดงความเคารพต่อองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

อย่าฟังธรรมเพื่อเอาบุญ ถ้าฟังธรรมะเพื่อเอาบุญแล้วจะง่วง เกิดความสุขความสบายก็ง่วงเท่านั้นเอง เมื่อฟังเทศน์ง่วงนอนก็ไม่รู้อะไร และเมื่อไม่รู้อะไรก็โง่อยู่ตามเคย ก็ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้นสักที เราฟังธรรมต้องให้เกิดความฉลาด ฉลาดคือกุศล เรื่องบุญและเรื่องกุศลนั้นต่างกัน ถ้าเป็นกุศลแล้วมันตื่นหูตื่นตาตื่นใจ รู้จักผิดรู้จักถูก รู้จักดีรู้จักชั่ว รู้จักสิ่งที่ควรละ รู้สิ่งที่ควรบำเพ็ญ ส่วนคำว่า บุญ นั้น มันคอยแต่จะเก็บใส่กระบุงอยู่เรื่อย สบายอยู่เรื่อย สนุกอยู่เรื่อย ไม่ตื่นตัวไม่ตื่นเต้น ไม่ชอบค้นหาธรรมะ"

อานิสงส์การฟังเทศน์

"หลังจากได้ฟังเทศน์แล้ว อาการของการได้ยินได้ฟัง คือธรรมะนั้นก็ยังค้างอยู่ในใจ ถึงแม้ว่าจะไปทำอะไรอยู่ก็ตาม ก็ยังนึกถึงธรรมะ มีธรรมะคุ้มครองอยู่ เช่น ท่านบอกว่าให้เป็น

ผู้อดทน ให้เป็นผู้เพียร ให้เป็นผู้อย่ามีใจเหี้ยมโหด ให้ทำใจให้ดี ถ้าโกรธขึ้นมาก็ให้อดกลั้น อย่างนี้เป็นต้น ถ้าเราตั้งใจฟังจริง ๆ จนมันติดอยู่ในใจของเราแล้ว มันก็จะเป็นปัจจัย ถึงแม้เดินไปตามทางก็มีอยู่ในใจ กลับไปถึงบ้านเห็นลูกเห็นหลานทำสิ่งที่ไม่พอใจ ความไม่พอใจเกิดขึ้นมาแล้ว ธรรมะที่ฟังมาก็เกิดมาด้วยกัน สอนเราไปให้อดกลั้น ให้ทำใจให้ดี ให้ปล่อยให้วางตัวนี้แหละเกิดมา เกิดมาพร้อมกับอารมณ์นั้น สั่งสอนเราไปเรื่อย ๆ ท่านจึงว่า พระธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติไม่ให้ตกไปในทางชั่ว"

เข้าวัดผิด ขอหวย

เจตนาในการเข้าวัดของญาติโยมแต่ละคนก็ไม่เหมือนกัน บางคนไปรับธรรมะเพื่อชำระจิต บางคนไปทำบุญให้ทาน บางคนไปเที่ยวเฉย ๆ ชมธรรมชาติ บางคนก็ไปเพราะอยากได้ บรรดาคนที่ไปวัดหนองป่าพง พวกที่ตั้งใจฟังธรรมก็มีมาก แต่พวกที่มาฟังเอาหวยก็มีจำนวนหนึ่งเหมือนกัน เพราะชาวบ้านมักเชื่อกันว่า ตัวเลขจะออกมาในขณะที่หลวงพ่อแสดงธรรม และหลายคนได้รวยจริง ซึ่งเป็นสิ่งที่เพิ่มศรัทธาของชาวบ้านให้ยิ่งขึ้น แต่ยังเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ว่าท่านให้จริง หรือว่าเขาจับเอาตรงนี้บ้างตรงโน้นบ้าง แล้วถูกโดยบังเอิญหรือว่าถูกหนึ่งคน ผิดเก้าสิบเก้าคน แต่ที่แน่ ๆ ก็คือคนฟังเทศน์เอาตัวเลขคงไม่อยู่ในอาการสงบ จิตย่อมถูกความโลภ และความหวังอามิสครอบงำไว้แรก ๆ ใครมาขอหวย หลวงพ่อมักทำหน้าขรึมเลยเหมือนโกรธ ให้เขากลัว ไม่กล้าต่อล้อต่อเถียงกับโยมใกล้ชิด ท่านก็อธิบายว่า

"อาตมาบอกไม่ได้ ถึงจะรู้ก็ไม่บอก มันเป็นอบายมุข เป็นทางแห่งความเสื่อม เสียหายในภายหลัง"

บางทีเวลาโยมเขามาขอของดี หลวงพ่อบอกว่า

"เอ้อ! ก็ดีอยู่แล้วล่ะ ไม่เป็นหิด ไม่เป็นกลาก ไม่เป็นโรคกุฏฐัง ก็ดีแล้วนี่โยม"

พอเขาไปแล้ว ท่านบอกว่า

"เอ้อ! สงสาร มนุษย์เรานี่ แปลกเหลือเกิน มันอยากจะได้สิ่งที่บางคนพาทิ้ง"

พระเถระรูปหนึ่งเล่าว่า

"มีโยมคนหนึ่งมาอุปัฏฐากหลวงพ่อเพราะหวังเอาหวย มาปวารณาจะทำทุกอย่างที่หลวงพ่อต้องการ ของใช้ของฉันเอาใจใส่มาก หลวงพ่อก็ได้แต่บอกพระเณรว่า

"ระวัง! มันจะหลงแกงหม้อใหญ่ของเขานะ"

ต่อมาไม่นานนัก ประมาณเกือบหนึ่งเดือนเห็นจะได้ เขาก็มาบอกว่า ที่มาอุปัฏฐากหลวงพ่อนี้นะ หมดไปเยอะแล้ว ยังไม่ได้ทุนคืนเลย เมื่อไหร่จะให้เสียที หลวงพ่อก็เลยตอบไปว่า

"เห็นหลวงพ่อเป็นอะไร เป็นคนใช้หรือยังไง ถ้าเคารพหลวงพ่อ ทำไมพูดอย่างนั้น และถ้าตั้งใจมาอย่างนั้นจริง ๆ ก็คงเข้าผิดวัดแล้วแหละ"

เขาหายไป ๓ - ๔ วัน ก็กลับมา เอาดอกไม้ธูปเทียนมาคารวะ ขอขมารับผิดกับหลวงพ่อ"

เครื่องรางของขลัง

มีชาวพุทธจำนวนไม่น้อยในเมืองไทยที่นิยมเครื่องรางของขลัง และวัตถุมงคลต่าง ๆ แต่หลวงพ่อไม่เคยส่งเสริม ท่านกลับเห็นว่าสิ่งเหล่านี้มีโทษมากกว่าคุณสำหรับผู้ไม่มีปัญญา เพราะการครอบครองเครื่องรางของขลัง มักทำให้เจ้าของประมาท ไม่เชื่อกรรม ไม่ระวังกาย วาจา ใจ โดยถือว่า อย่างไรเสียของศักดิ์สิทธิ์ของตนคงคุ้มครองป้องกันอันตรายได้ หลงเข้าใจผิดว่าความดีอยู่นอกตัวของเรา

หลวงพ่อไม่ปฏิเสธเครื่องรางของขลัง หากปฏิเสธการเทิดทูนบูชาสิ่งเหล่านี้สูงกว่าพระศรีรัตนตรัย ซึ่งเป็นที่พึ่งอันแท้จริง และที่สำคัญการหลงไหลในสิ่งเหล่านี้ เป็นข้าศึกต่อการเจริญในธรรม ฉะนั้น ถ้าญาติโยมมาขอของดีจากหลวงพ่อ ท่านจะตอบว่า

"อาตมาไม่มีของดีอะไร จะมีก็ของดีที่ยิ่งกว่าของดีทั้งหลาย นั้นคือธรรม ผู้ปฏิบัติตามธรรมแล้วสามารถคุ้มครองตัวเองได้"

แต่บางคน ถึงจะยอมรับเหตุผลของหลวงพ่อก็จริง แต่ยังมีศรัทธาในธรรมน้อย จึงไม่ยอมเลิกการรบเร้า และในที่สุดด้วยความเมตตา ท่านอาจให้อะไรเล็ก ๆ น้อย ๆ ไว้เหมือนพ่อให้ขนมแก่เด็กอย่างนั้น เช่นสมัยหนึ่ง พวกทหารชอบมาขอเส้นผมของท่านที่ปลงออกไป

แต่สิ่งหนึ่งที่หลวงพ่อไม่เคยอนุญาตให้โยมทำคือเหรียญ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ได้รับความนิยมในแวดวงชาวพุทธมานานแล้ว และในครั้งหนึ่งมีผู้จัดทำเหรียญหลวงพ่อโดยไม่ขออนุญาต พอทำเสร็จแล้วจึงเอามาถวายหลวงพ่อ เมื่อไม่อาจยับยั้งได้ในครั้งนั้น ท่านก็รับไปแจกลูกศิษย์ใกล้ชิด แต่ต่อมาท่านคงพิจารณาเห็นโทษจึงห้ามอย่างเด็ดขาด เพราะท่านไม่ต้องการให้ญาติโยมยึดติดในสิ่งเหล่านี้ และท่านทราบด้วยว่าเหรียญมักจะกลายเป็นสินค้า มีการซื้อขายแลกเปลี่ยน หรือแม้กระทั่งการแย่งชิงหรือปล้นกันเพื่อจะได้เหรียญที่เขาถือกันว่ามีพลังศักดิ์สิทธิ์จริง ๆ ซึ่งแทนที่จะบรรเทาความทุกข์ความวุ่นวายของฆราวาสกลับทำให้เกิดความเดือดร้อนมากกว่า

ลูกศิษย์หลวงพ่อรูปหนึ่งอธิบายเหตุผลเพิ่มเติม

"เหตุผลอีกประการหนึ่งที่คณะสงฆ์เสนอไว้ก็คือ เมื่อเราตกลงว่าอนุญาตให้ทำได้แล้ว ทางโรงพิมพ์โรงปั๊มเขาจะต้องกักตุนไว้ส่วนหนึ่งอย่างแน่นอน เพราะมันเป็นอาชีพของเขาโดยตรง ที่เขาจะต้องทำอย่างนั้น อย่างเราไปสั่งหมื่นเหรียญอย่างนี้ เขาจะต้องทำเผื่อไว้อย่างน้อยห้าร้อยเหรียญ หรือพันเหรียญ แล้วเขาจะเก็บเอาไว้ประมาณสักสิบปี ถ้าเหรียญนี้ดังออกมา เขาก็จะเอาชุดที่เขาเก็บเอาไว้ออกมาขาย ถ้าไม่ดังเขาละลายไปทำเหรียญใหม่ คือเขาไม่ขาดทุน เพราะฉะนั้นจึงไม่ให้มีการทำเหรียญ โดยหลวงพ่อพยายามหาทางปฏิบัติที่นุ่มนวลได้ทุกครั้งที่มีผู้มาขออนุญาตทำเหรียญของท่าน อย่างเช่นคราวหนึ่งมีคนกลุ่มหนึ่งมาขอสร้างเหรียญของท่าน โดยมีความเห็นและข้อเสนอว่าประชาชนทั้งหลายมีความเคารพเลื่อมใสท่านมาก ต่างคนต่างอยากได้ของที่ระลึกบูชาเอาไว้กราบไหว้อยู่กับเนื้อกับตัว ถ้าท่านอนุญาตให้ทำก็จะเป็นสิริมงคลอย่างยิ่ง รวมความแล้วทุกคนมีเจตนาเป็นกุศล แม้ว่าการกระทำเช่นนั้นมิใช่เป็นแนวทางของท่าน อุดมคติ

ของท่านคือ การให้ข้อธรรมปฏิบัติ เพื่อความดับทุกข์แก่คนทั้งหลาย อันเป็นจุดหมายที่ถูกต้องของพุทธบริษัทที่แท้จริง แต่บรรดาผู้ใหญ่คนสำคัญในกลุ่มนั้นก็มีเหตุผลและข้อเสนออันเดียวกัน หลายคนคิดว่าครั้งนี้คงจะปฏิเสธไม่ได้ จะต้องอนุญาตให้เขาทำแน่ แต่หลวงพ่อได้บอกกับโยมคนนั้นว่า ต้องให้คณะสงฆ์ยินยอมอนุญาต ขอนำเอาเรื่องนี้เข้าประชุมสงฆ์ก่อน พอถึงวันอุโบสถจะเป็นวันวิสาขะหรือวันมาฆะ หลวงพ่อก็นำเรื่องนี้เข้าปรึกษาในที่ประชุมสงฆ์ ท่านได้ชี้แจงเหตุผลว่าเมื่อทำไปแล้วมันจะเป็นอย่างนี้ ๆ มันจะเสียหาย มันจะไม่ดีอย่างนี้ ๆ ให้คณะสงฆ์พิจารณายกข้อดีข้อเสีย ที่นี้ก็มีแต่ผู้ยกข้อเสีย ไม่มีผู้ยกข้อดี ผลที่สุดลงมติไม่มีใครให้ทำ ท่านก็ไปแจ้งแก่โยมคนนั้นว่า คณะสงฆ์ไม่อนุญาตซึ่งวิธีการนี้ก็เป็นทางออกที่สวยงามที่สุดของท่าน

อย่างไรก็ตาม เหรียญหลวงพ่อก็อุตส่าห์มีออกมาจนได้ โดยที่ครั้งหนึ่งคณะข้าราชการที่อำเภอคำชะอีกลุ่มหนึ่ง จัดทำเหรียญเพื่อหาทุนสร้างเจดีย์ที่คำชะอี ก็มาปรึกษาหลวงพ่อว่าจะขอทำเหรียญ หลวงพ่อก็บอกให้ทำเป็นรูปพระธาตุพนม พอทำจริง ๆ เขาเอารูปพระธาตุพนมไว้ด้านหลัง เอารูปหลวงพ่อไว้ด้านหน้า พอเอามาให้หลวงพ่อปลุกเสก ท่านเลยยึดไว้เลย ตั้งหลายหมื่นเหรียญ ให้พระอาจารย์เลี่ยมเอาใส่ไว้ใต้โบสถ์ ท่านบอกว่าคณะสงฆ์ไม่เห็นชอบด้วย แต่เหรียญที่เขาทำมาก็นำมาแจกกันเองก่อนบ้าง โดยหลวงพ่อไม่ได้ปลุกเสก แต่เพื่อเป็นการรักษาน้ำใจเขาหน่อยที่อุตส่าห์ทำเหรียญทอง เหรียญเงิน เหรียญทองแดงมามากมาย ก็เลยให้แจกข้าราชการที่มาด้วยกันบ้าง หนังสือพิมพ์จึงเอาไปลงข่าวว่า ไหนใครว่าหลวงพ่อชาไม่ทำเหรียญ นี่ไงรุ่นแรก เรื่องก็เลยฮือฮากันไปพักหนึ่ง แท้ที่จริงไม่ใช่หลวงพ่อทำเหรียญ แต่เป็นการแก้ปัญหาอย่างนิ่มนวลของท่าน ซึ่งทุกฝ่ายรับได้ นี่เป็นตัวอย่างที่ดี ที่แสดงให้เห็นปัญญาของหลวงพ่อที่สอดคล้องกับคำพังเพยที่ว่า บัวไม่ให้ช้ำ น้ำไม่ให้ขุ่น แต่เอาปลามากินได้"

แต่บางกรณีก็น่าเห็นใจญาติโยมเหมือนกัน เพราะพระสงฆ์องค์เจ้าบางท่านก็ส่งเสริม และเป็นผู้นำญาติโยมในเรื่องเหล่านี้เสียเอง อย่างเช่นเรื่องการปลุกเสก

ครั้งหนึ่ง มีพระเถระที่มีชื่อเสียงรูปหนึ่งมาจากกรุงเทพฯ มีญาติโยมมาด้วยประมาณ ๑๐ คน พอมาถึงวัดหนองป่าพง ก็ถามหาหลวงพ่อ เมื่อพบแล้วก็เรียนหลวงพ่อว่า ผมและญาติโยมจะนำพระพุทธรูปองค์หนึ่งไปประดิษฐานไว้ที่วัด ขณะนี้ทำแท่นตั้งพระประธานเสร็จแล้ว คงเหลือแต่จะนำแผ่นทองคำห้าร้อยแผ่นไปเท่านั้น แผ่นทองคำเหล่านี้ ผ่านการลงยันต์ และการปลุกเสกจากเกจิอาจารย์ที่มีชื่อเสียงโด่งดังทั่วประเทศมาแล้วหลายรูป ก็ยังเหลือแต่หลวงพ่ออีกหนึ่งรูปเท่านั้นก็จะเสร็จเรียบร้อย จึงขอความเมตตาจากหลวงพ่อด้วย กรุณาลงยันต์ไว้บนแผ่นทองคำและปลุกเสกให้ด้วยครับ หลวงพ่อฟังแล้วก็เบี่ยงตัวออกไปข้าง ๆ มองไปในแนวป่าไม้ข้างนอก ตอบว่า

"ผมไม่เคยทำอย่างนั้น ขอให้ท่านเจ้าคุณไปหาผู้ที่ชำนาญการด้านนี้โดยตรงเถิด"

เมื่อเจ้าคุณได้ฟังคำตอบนี้แล้วก็หมุนซ้ายหมุนขวา ด้วยความเก้อเขิน แล้วก็ชวนญาติโยมกราบลาหลวงพ่อออกจากวัดไป

ครั้นเมื่อคณะเขากลับไปแล้ว หลวงพ่อก็พูดว่า

"ขนาดพระเถระ พระเจ้าคุณยังเป็นถึงขนาดนี้ แล้วพระใหม่ พระน้อย ญาติโยม ก็คงไม่ต้องพูดถึง ไม่รู้ว่าใครจะเป็นที่พึ่งให้แก่ใครได้บ้างนะ ไม่รู้จะพากันหลงไปถึงไหน"

รดน้ำมนต์แห้ง

ครั้งหนึ่งหลวงพ่อปรารภเรื่องน้ำมนต์กับญาติโยมว่า

"เมื่อมีคนมาขอน้ำมนต์ อาตมาห้ามแล้วห้ามอีกห้ามมาหลายสิบปีแล้ว แต่เขาไม่ยอมเชื่อฟังห้ามไม่ได้ น้ำมนต์นั้นความจริงก็คือน้ำธรรมดานี่เอง แต่คนเราติดกันเหลือเกิน พากันหลงงมงายไปหมด"

แต่เมื่อมีคนมาอ้อนวอนขอรดน้ำมนต์ บางครั้งหลวงพ่อขัดไม่ได้ แต่ท่านก็ไม่ทำพิธีรีตองอะไรพิเศษ เอาน้ำธรรมดานั้นแหละรดให้เพื่อทำให้เขาสบายใจ เหมือนเป็นวิธีให้พรอีกแบบหนึ่ง กลายเป็นเรื่องประเพณีหรือวัฒนธรรมมากกว่าอย่างอื่น

วันหนึ่ง มีชายคนหนึ่งมากราบนมัสการหลวงพ่อ ตอนจะลากลับเขาคลานเข้าไปหมอบอยู่แทบเท้าท่าน และขอให้ท่านรดน้ำมนต์ให้ สักครู่หนึ่ง หลวงพ่อจึงพูดออกมาว่า

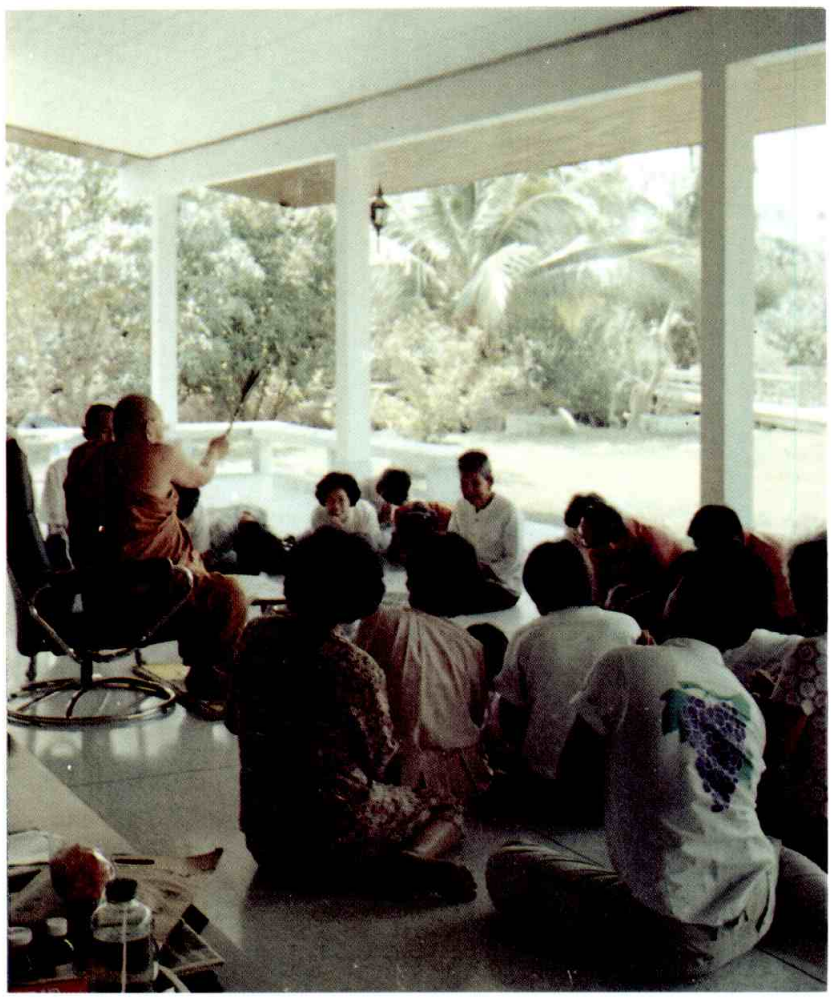

"วันนี้ไม่ได้ต้มน้ำร้อน"

แล้วท่านสอนอีกว่า

"คนมาขอน้ำมนต์ เราคิดว่า ที่นี้ต้องเอาน้ำร้อนเดือด ๆ รดให้ คนกิเลสหนาทั้งนั้น ให้มันหนังพองไปเลย ต้องสอนกันเจ็บ ๆ บ้าง เราบอกให้ภาวนาก็ไม่เอา ชอบเอาแต่น้ำมนต์ ขอรดน้ำมนต์ เพื่อจะได้ช่วยขจัดปัดเป่าผ่อนคลายอย่างนั้นอย่างนี้ ที่ให้ไปนั้น เราให้ไปตามประสีประสาอย่างนั้นเอง ทีนี้มาใหม่จะเอาน้ำร้อนรดให้ คนมันยังเป็นเด็กก็เป็นอย่างนี้กันทั้งนั้น น้ำมนต์จะช่วยอะไรใครได้ ถ้าได้ดังใจก็หัวเราะ ถ้าไม่ได้ดังใจก็ร้องไห้ มันเป็นแต่อย่างนั้นกันทุกคน ดังนั้นคนส่วนมากในโลกจึงมีแต่คนโง่ ผู้มีปัญญาเขามักจะมาหาทางพ้นทุกข์ แสวงหาทางปฏิบัติให้เกิดปัญญาจริง ๆ รู้ธรรมะมีธรรมะอยู่ในใจ เขาก็เป็นคนสงบ สอนตัวเองได้ทุกเวลา มันก็สบายเท่านั้น ไม่ต้องหัวเราะ ไม่ต้องร้องไห้"

บางครั้งเมื่อมีคนรู้มากมาเยี่ยมหลวงพ่อ หลวงพ่อก็เป็นผู้ฟังไม่ต้องเทศน์

ครั้งหนึ่ง มีนายทหารคนหนึ่งไปตรวจราชการที่อุบลฯ กับลูกน้อง ๔ - ๕ คนได้แวะไปกราบหลวงพ่อ เมื่อไปถึงก็พูดธรรมะให้หลวงพ่อฟัง เรื่องนั้นเรื่องนี้มากมาย ล้วนแต่ที่มีอยู่ในตำราทั้งสิ้น ตอนหนึ่งเขาพูดกับหลวงพ่อว่า "หลวงพ่อครับ ตอนผมเป็นนายทหารหนุ่ม ผมออกไปล่ากระทิงในป่า ผมยิงโป้งไป กระทิงตัวนั้นกระโดดมาขวิดผมเกือบถูก แหมมันร้ายเหลือเกิน"

หลวงพ่อ : "คนแหละยิ่งร้ายกว่ากระทิง"

นายทหาร : "อ้าว! ทำไมล่ะครับหลวงพ่อ"

หลวงพ่อ : "ก็กระทิงมันอยู่ในป่า ยังไปตามล่ามันไปฆ่ามันจนตาย สัตว์มันต้องรักชีวิต มันต้องต่อสู้เพื่อป้องกันชีวิต แต่มันสู้เราไม่ได้ นั่นคุณมันจึงร้ายกว่ากระทิง"

คุยกันนานกว่าสองชั่วโมง แต่หลวงพ่อไม่ค่อยได้พูด โดยมากนายทหารจะพูดเองมากกว่า ในที่สุดก่อนที่เขาและลูกน้องจะกลับ เขาก็พูดว่า

"หลวงพ่อครับ พวกผมจะลากลับแล้วละครับ ขอรดน้ำมนต์หน่อย"

หลวงพ่อ : "รดแล้ว"

นายทหาร : "รดที่ไหนครับหลวงพ่อ ผมเป็นคนรับ ผมต้องรู้ซิ"

หลวงพ่อ : "รดมาตั้งสองชั่วโมงแล้ว คุณยังไม่รู้สึกหรือ ?"

อุบาสิการัญจวนเล่าว่า

"ดิฉันเคยสังเกตว่า มีบางครั้งเหมือนกันที่หลวงพ่อไม่อยากขัดใจ เมื่อถูกอ้อนวอนรบเร้ามาก ๆ เช่นวันหนึ่งมีเจ้านายระดับหัวหน้ามาประมาณสิบกว่าคน มาถึงก็พยายามคะยั้นคะยอให้หลวงพ่อรดน้ำมนต์ให้ รดน้ำมนต์ให้หน่อยครับ หลวงพ่อ แม้ท่านจะปฏิเสธสักเท่าไรเขาก็ไม่ยอม

ผลสุดท้ายท่านขี้เกียจจะปฏิเสธ ท่านก็บอกให้ไปเก็บกิ่งไม้มา เขาก็ไปเก็บ แล้วเอามาถวายท่าน หลวงพ่อก็บอกว่า เอ้า! ก้มหัวลง แล้วท่านก็เอากิ่งไม้แตะ ๆ ที่หัว โดยที่ไม่มีน้ำสักหยด

เดียว และหลวงพ่อก็ยิ้ม ยิ้มในขณะที่เอากิ่งไม้แตะหัวคนนั้น แตะหัวคนนี้ พอพวกเขาเหล่านั้นลุกขึ้นมาก็กราบหลวงพ่อ เอามือเสยหัวอย่างชื่นอกชื่นใจ ท่านก็ทำสักแต่ว่าทำ เพราะว่าท่านเหนื่อยที่จะบอกว่าไม่ ๆ แต่เขาก็ไม่ยอมหยุด แล้วก็ดื้ออยู่นั่นแหละ นี่ก็แสดงให้เห็นว่าหลวงพ่อทำสักแต่ว่าทำ ท่านไม่ฝืนโลกเหมือนอย่างที่ท่านพูดไว้ว่า สมมุติกับวิมุตติ อยู่ที่เดียวกัน"

วันคืนล่วงไป

การเตือนสติผู้หลงประมาทเลินเล่อ เป็นทานอันประเสริฐที่พระต้องให้แก่สังคม ญาติโยมมาเยี่ยมหลวงพ่อ ท่านต้องคอยชี้ให้เขาเห็นว่า เขากำลังยึดมั่นถือมั่นอะไรอยู่ กำลังคิดผิดอย่างไรอยู่

"วันคืนล่วงไป ๆ บัดนี้เราทำอะไรอยู่ ดูตัวเองแก่ขนาดไหน อายุมากน้อยขนาดไหน เราทำผิดอยู่หรือเปล่า ทำถูกหรือเปล่า เราคิดชอบแล้วหรือยัง คิดผิดอยู่หรือเปล่า ถ้าคิดผิดอยู่ก็ให้พยายามละ ให้รีบปฏิบัติเมื่อเรายังมีชีวิตอยู่นี้ พระพุทธเจ้าท่านสรรเสริญปัจจุบันธรรม ทุก ๆ คน ให้พากันตั้งอกตั้งใจพยายาม ไม่ใช่ของเสียหาย ไม่ใช่ของยากลำบากอะไร สร้างจิตใจของเราให้ดี ให้สบาย คนเรานี้ถ้าทิ้งความดีแล้ว มันก็ไม่เป็นคนดี มันไม่เกิดประโยชน์ พระพุทธเจ้าสอนพวกเราทั้งหลายอย่าให้เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ให้มีความเห็นอกเห็นใจกัน ต่างคนก็จะมีอายุไม่ค่อยจะถึง ๑๐๐ ปีหรอกทุกวันนี้ เดี๋ยวก็จากกันไป พากันตรวจดูจิตของตัวเอง ให้พิจารณาปฐมวัย มัชฌิมวัย ปัจฉิมวัย ปฐมวัยก็เบื้องแรก มัชฌิมวัยก็สร้างฐานะ ปัจฉิมวัยก็เบื้องปลายอายุหกสิบกว่าไปหาเจ็ดสิบแล้ว มันเป็นเรื่องตาย ให้รู้จักอะไรควรทำ ควรละควรวาง ควรทำจิตของตัวเองให้มันสบาย ให้มันสงบระงับ อย่าให้มันทุกข์ นี่คือคนผู้ฉลาดที่เกิดมาในโลกนี้ ฉะนั้นจงพากันตั้งอกตั้งใจปฏิบัติ ให้สมกับที่เราเกิดมาเป็นมนุษย์ อย่าให้มันเสียทีทุก ๆ คน"

กระเป๋าหาย

"เหมือนกับญาติโยมทั้งหลาย ออกไปจากบ้านเป็นต้น แล้วกระเป๋าสตางค์มันหล่นอยู่กลางทางโน่น ยังไม่ทันรู้จักพากันสบายอยู่ สบายเพราะยังไม่รู้จักสบายนี้เพื่ออะไร ? สบายเพื่อจะไม่สบายอีกต่อไป เมื่อต่อไปเราได้เห็นว่า เงินเสียไปแล้วจริง ๆ ก็เกิดความไม่สบายขึ้น คือมันเกิดขึ้นมาเมื่อเรารู้จักต่อหน้า บาป บุญ คุณ โทษ นี่ก็เหมือนกัน พระพุทธเจ้าท่านจึงสอนให้รู้จัก ถ้ามันไม่รู้จัก มันก็ไม่รู้จักผิด ไม่รู้จักถูก ไม่รู้จักดี ไม่รู้จักชั่ว"

สายเกินแก้

"คนโบราณบางคนเขาว่า เมื่อมันเจ็บไข้จวนลมหายใจจะขาด ให้ค่อย ๆ เข้าไปกระซิบใกล้หูคนไข้ว่า พุทโธ พุทโธ พุทโธ มันจะเอาอะไรพุทโธนั่นนะ คนที่ใกล้จะนอนในกองไฟจะรู้จักพุทโธอะไร ตั้งแต่ยังเป็นหนุ่มเป็นสาวอายุรุ่น ๆ ทำไมไม่เรียนพุทโธให้มันรู้ หายใจติดบ้าง ไม่ติดบ้าง แม่ ๆ พุทโธ พุทโธ ว่าให้มันเหนื่อยทำไม อย่าไปว่าเลยมันหลายเรื่อง เอาได้แค่นั้นก็สบายแล้ว"

แรกพบ

การพบหลวงพ่อครั้งแรกมีผลอย่างมากต่อจิตใจของผู้ที่ได้พบ จนเป็นจุดหัวเลี้ยวหัวต่อในชีวิตของญาติโยมหลายคน ดังที่มีพุทธพจน์ว่า

สมณานญฺจ ทสฺสนำ เอตมฺมงฺคลมุตฺตมำ การพบเห็นหรือการเยี่ยมเยือนสมณะเป็นมงคลชีวิต

สำหรับบางคน การพบหลวงพ่อเหมือนกับเป็นเหตุให้บางสิ่งบางอย่างที่อยู่ในใจสุกงอม หลังจากได้ฟังท่านเทศน์แล้ว สามารถเลิกความงมงายหรืออบายมุขได้เด็ดขาด และมอบตัวเป็นลูกศิษย์ บางคนฟังแล้วเกิดความรู้สึกแช่มชื่นเบิกบาน มีกำลังใจที่จะเริ่มศึกษาและปฏิบัติธรรมอย่างจริงจังต่อไป แต่ความประทับใจของอีกหลายคนไม่ได้อยู่ที่คำพูดของหลวงพ่อเท่าความเมตตาอันเยือกเย็นของท่านที่ตัวเองได้สัมผัส

แต่ก็มีบางคนเหมือนกัน กราบหลวงพ่อแล้วก็กลับเฉย ๆ ไม่มีความรู้สึกอะไร บางคนถึงกับโกรธท่านก็เคย อย่างเช่น เจ้านายท่านหนึ่งซึ่งมากราบหลวงพ่อ แล้วไม่ได้พบการต้อนรับอย่างคาดคิด จึงโกรธหลวงพ่อตั้งแต่นั้นจนกระทั่งทุกวันนี้ ซึ่งแสดงให้เห็นความสำคัญของความพร้อมของจิตหรืออินทรีย์ ถ้าภาชนะคว่ำเสียแล้ว แม้แสงอาทิตย์ก็เข้าไม่ได้ แต่อย่างไรก็ตาม สำหรับหลาย ๆ คน การไปกราบหลวงพ่อครั้งแรกเป็นประสบการณ์ที่เขาไม่มีวันลืม

ประทับใจคำสอน

หลวงตาเสย เป็นลูกศิษย์รูปหนึ่งซึ่งจับอกจับใจในคำสอนของหลวงพ่อตั้งแต่มากราบครั้งแรก จนกระทั่งรื้อบ้านช่องมาปลูกใกล้วัด เพื่อจะได้มาฟังเทศน์หลวงพ่อบ่อย ๆ ถูกหลวงพ่อกล่อมหนัก ๆ เข้าหลายปี ในที่สุดก็บวชจนได้ ท่านได้เล่าความประทับใจ เมื่อมากราบหลวงพ่อครั้งแรกให้ฟังดังนี้

"ผมได้รู้จักหลวงพ่อเพราะอาจารย์ทองเชื้อแนะนำ อาจารย์ทองเชื้อท่านสอนผมว่า พระมีหลายชนิด มีพระที่ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติชอบ กับพระที่ไม่ปฏิบัติดี ไม่ใช่เนื้อนาบุญ พระอย่างนี้เราไปคบหาก็ไม่ได้บุญ ผมก็ถามท่านว่า พระที่มีบุญมากอย่างที่ว่าจะหาได้ที่ไหน ท่านบอกว่ามีอยู่ที่วัดหนองป่าพง สมัยก่อนผมไม่รู้จักหรอก ท่านก็เลยพาผมมาเป็นครั้งแรก มาถึงประมาณบ่ายสามโมง นั่งคุยกันไปจนถึงหนึ่งทุ่ม ลืมหิว ยุงก็เยอะก็ไม่สนใจ ท่านเทศน์ต่อไปอีกจนถึงสองยาม ท่านก็บอกให้ไปนอนเสีย แต่ก็ไม่มีที่นอน ศาลาก็ยังไม่มี เลยฟังท่านต่อไปอีกจนสว่าง ท่านจะไปบิณฑบาตก็สั่งผมไปเก็บผักเพราะไม่มีกับข้าว ท่านไปบิณฑบาตก็ได้แต่พริกกับปลาร้า เอามาคั่วแล้วก็ตำรวม ๆ กัน มีแม่ชี ๒ รูป พระ ๖ รูป คือ อาจารย์สีนวล อาจารย์สมปอง อีก ๓ รูปจำไม่ได้ รวมทั้งหลวงพ่อด้วยเป็น ๖ รูป เอาช้อนตักพริกแจกคนละนิดหน่อยแค่ติดปลายช้อนเท่านั้น ฉันกับผักต้มบ้าง ผักสดบ้าง หอฉันก็ไม่มี มีแต่กระติ๊บเล็ก ๆ

ผมอยู่กับท่านอย่างนั้นสองวันก็กลับบ้าน แล้วก็ตั้งใจกลับมาอีก ไม่รู้ท่านเทศน์ยังไงมันถึงเข้าใจแจ่มแจ้งนัก ผมละเหล้ายาปลาปิ้ง เลิกฆ่าสัตว์ได้ตั้งแต่นั้นมา อาจารย์ทองเชื้อเลยให้ผม

ย้ายบ้านมาปลูกที่วารินฯ ผมก็รื้อบ้านมากองเอาไว้แล้วก็ไม่ได้ปลูก เพราะมัวแต่เที่ยวไปฟังเทศน์หลวงพ่อที่วัดจนปลวกขึ้นหมด คนเขาเลยมาช่วยทำให้ มีตาสา จ่าทหาร และช่างอีกคนหนึ่ง ตอนแรกที่ท่านเทศน์เรื่องทำบาปได้บาป ทำบุญได้บุญ ก็ยังไม่เชื่อ ไม่เข้าใจว่ามันเป็นยังไง ท่านบอกว่า การกระทำอะไรก็ตามต้องลงมือทำ ถ้ารู้ด้วยหู ดูแต่ตา หรือนึกคิด ก็เป็นทำด้วยใจ เพราะฉะนั้นให้เลิกละการทำชั่ว หันมาทำความดี"

ปราชญ์วิกฤติ

ในสมัยแรกที่เริ่มสร้างวัดหนองป่าพง มีชาวบ้านก่อคนหนึ่งชื่อ "พ่อหนูผี" เป็นคนที่มีนิสัยชอบใฝ่รู้ ใฝ่ศึกษา และเป็นที่รู้จักของคนในหมู่บ้านว่า มีอัตตา และทิฏฐิมานะสูง ไม่ยอมรับใครง่าย ๆ ถึงแม้ว่าเคยมาฟังธรรมจากหลวงพ่อบ้าง แต่ก็ยังคิดและพูดโต้แย้งอยู่เสมอ จนกระทั่งในที่สุดหลวงพ่อได้อนุญาตให้พ่อหนูผีว่า

"มีอะไรก็ให้พูดอย่างเปิดอก ไม่ต้องเกรงใจ จะได้รู้เรื่องกันสักที"

"ถ้าผมพูดอย่างเปิดอก เกรงว่าหลวงพ่อจะโกรธผม เพราะคำพูดของผมมันไม่เหมือนคนอื่นเขา" พ่อหนูผีออกตัว

"พูดมาตามสบายเถอะ อาตมาไม่โกรธหรอก"

เมื่อหลวงพ่อเปิดทางให้ พ่อหนูผีซึ่งรอโอกาสนี้มานานแล้ว จึงนึกในใจว่า... เมื่อท่านรับรองเช่นนี้ หากเราพูดแรง ๆ ไป ถ้าท่านโกรธ เราจะต่อว่าให้สาสมเลยว่า พระกรรมฐาน

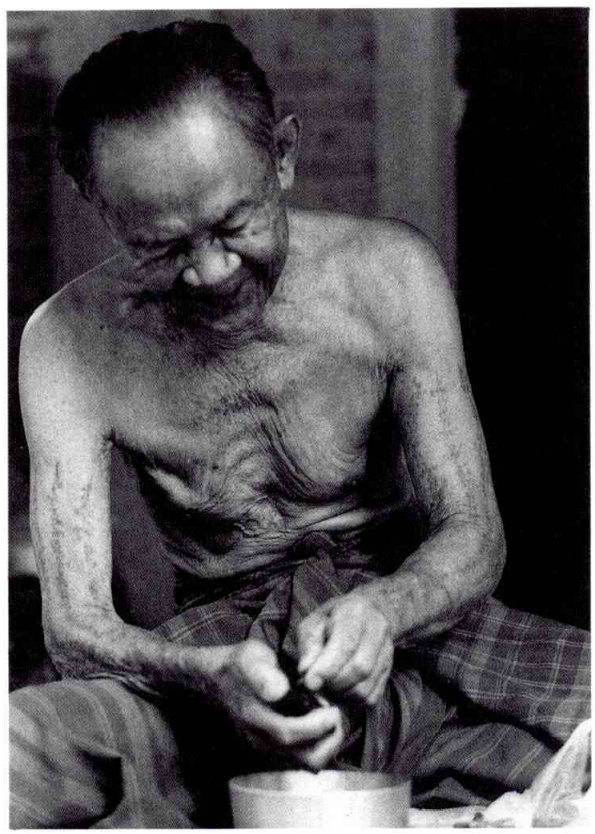

อะไร ช่างไม่มีความอดทนเสียเลย แล้วพ่อหนูผีก็เริ่มระบายความในใจออกมา

"หลวงพ่อเคยพูดว่าผมเป็นคนหลงผิด แต่ผมว่าหลวงพ่อนั่นแหละหลงผิดมากกว่า เพราะศาสนาทุกศาสนาไม่มีจริง เป็นเรื่องที่คนแต่งขึ้น สมมุติขึ้น เพื่อให้คนอื่นหลงเชื่อตาม และของทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ ก็มีแต่ของสมมุติทั้งนั้น เช่นควาย นี่เราก็สมมุติชื่อให้มัน ถ้าเราจะเรียกมันว่าหมูก็ได้ ควายก็ไม่ว่าอะไร... คน สัตว์ สิ่งของทุกอย่างก็สมมุติเอาทั้งนั้น แม้แต่ศาสนาก็เป็นเรื่องสมมุติเหมือนกัน ทำไมหลวงพ่อจะต้องกลัวบาปกรรม จนต้องหนีเข้าป่าเข้าดง ไปทรมานร่างกายให้ลำบากเปล่า ๆ ผมไม่เชื่อเลยว่า บาปบุญมีจริง ๆ เป็นเรื่องหลอกเด็กมากกว่า กลับไปอยู่วัดตามบ้านตามเมืองเหมือนพระอื่น ๆ เสียเถอะ หรือทางที่ดีก็ควรสึกออกมาเสีย จะได้รับความสุขและรู้รสกาม ดีกว่าอยู่อย่างทรมานตัวเองอย่างนี้ ไม่เห็นมีประโยชน์อะไร"

พ่อหนูผีสรุปแนวความคิดของตน แล้วถามหลวงพ่อ "ผมคิดของผมอย่างนี้... หลวงพ่อล่ะมีความเห็นอย่างไร?"

หลังจากปล่อยให้พ่อหนูผีพูดจนสะใจแล้ว หลวงพ่อซึ่งนั่งนิ่งรับฟังอยู่นาน จึงกล่าวขึ้น

"คนที่คิดอย่างพ่อหนูผีนี้ พระพุทธเจ้าท่านทิ้ง โปรดไม่ได้หรอก เหมือนบัวใต้ตม ถ้าพ่อหนูผีไม่เชื่อว่าบาปมีจริง ทำไมไม่ทดลองไปลักไปปล้น หรือไปฆ่าเขาดูเล่า จะได้รู้ว่าเป็นอย่างไร"

"อ้าว...จะให้ผมไปฆ่าเขาได้อย่างไร เดี๋ยวญาติพี่น้องเขาก็ตามล่าผม หรือไม่ก็ติดคุกน่ะซิ!"

"นั่นแหละผลของบาป รู้มั้ย?"

พ่อหนูผีชักลังเล เมื่อเจอเหตุผลอย่างนี้ แต่ก็ยังยอมรับอยู่ในทีว่า

"บางทีบาปอาจจะมีจริงก็ได้ แต่บุญล่ะ... หลวงพ่อมาอยู่ป่าทรมานตัวเองอย่างนี้ ไม่เห็นว่าจะเป็นบุญตรงไหนเลย?"

"พ่อหนูผีจะคิดอย่างนั้นก็ได้ แต่อาตมาจะเปรียบเทียบให้ฟัง ที่อาตมาประพฤติตามพระธรรมวินัยอยู่อย่างนี้ ถ้าบาปไม่มี... บุญไม่มี ก็เสมอทุน แต่ถ้าบาปมี บุญมี อาตมาจะได้กำไร... คนหนึ่งเสมอตัวหรืออาจได้กำไร กับคนที่มีแต่ทางขาดทุน ใครจะดีกว่ากัน"

พ่อหนูผีเริ่มคล้อยตามบ้าง แต่ก็ยังตอบแบบไว้เชิง

"ไอ้เรื่องบาปเรื่องบุญนี้ ผมคิดจนปวดศีรษะมานานแล้ว จะเชื่อก็ยังไม่แน่ใจ ไปถามพระรูปไหน ก็พูดให้ผมเข้าใจไม่ได้ แต่ที่หลวงพ่ออ้างเหตุผลมานี่ ผมก็พอจะรับได้บ้าง แต่ถ้าบาปบุญไม่มีจริง หลวงพ่อจะให้ผมทำอย่างไร?"

"ทำยังไงก็ได้" หลวงพ่อตอบ

"ถ้าบาปไม่มีจริง ผมตายไป ผมจะมาไล่เตะหลวงพ่อนะ?"

"ได้! แต่ข้อสำคัญพ่อหนูผีต้องละบาปแล้วมาบำเพ็ญบุญจริง ๆ จึงจะรู้ได้ว่า บาปบุญมีจริงหรือไม่"

"ถ้าอย่างนั้น หลวงพ่อเทศน์โปรดผมด้วย ผมจะได้รู้จักวิธีทำบุญ"

"คนเห็นผิดอย่างพ่อหนูผีนี้ โปรดไม่ได้หรอก เสียเวลาเปล่า ๆ"

เมื่อถูกหลวงพ่อเหน็บเอาเช่นนี้ พ่อหนูผีผู้มากด้วยปฏิภาณและโวหาร จึงย้อนกลับไปว่า

"คนในโลกนี้ ใครมีปัญญาและวิชาความรู้เลิศกว่าเขาทั้งหมด พระพุทธเจ้าใช่ไหม ถ้าพระพุทธเจ้าเป็นผู้เลิศจริง หลวงพ่อก็เป็นศิษย์พระพุทธเจ้า ส่วนผมเป็นศิษย์พระยามาร เมื่อเทศน์โปรดผมไม่ได้ ก็โง่กว่าพระยามารซี่"

"ถ้าพ่อหนูผีอยากต้องการอย่างนี้จริง ๆ ก็ขอให้ตั้งใจฟัง จะให้ธรรมะไปคิดพิจารณา แล้วทดลองปฏิบัติตามดู จะเชื่อหรือไม่ก็ตาม แต่ให้ทำดูก่อน เรื่องศาสนาที่พระสงฆ์เคยสอนมา พ่อหนูผีไม่เชื่อใช่ไหม ?"

"ใช่... ผมไม่อยากเชื่อใครเลย นอกจากตัวเอง"

"ถ้าไม่เชื่อคนอื่นแล้ว ก็ไม่ต้องเชื่อตนเองด้วย พ่อหนูผีเป็นช่างไม้ใช่ไหม เคยตัดไม้ผิดหรือเปล่า ?"

"เคยครับ"

"เรื่องอื่น ๆ ก็เหมือนกัน พ่อหนูผีเคยมีแต่คิดถูก ทำถูกอย่างเดียวหรือว่าเคยคิดผิด ทำผิดมาบ้าง"

"ใช่...ทำถูกก็มี ทำผิดก็เคย" พ่อหนูผียอมรับ

"ถ้าอย่างนั้น ตัวเราเองก็ยังเชื่อไม่ได้ เพราะมันพาทำผิด พูดผิด คิดผิดได้เหมือนกัน"

พ่อหนูผีรู้สึกพอใจต่อเหตุผลของหลวงพ่อ จึงขอคำแนะนำว่า "ผมควรจะประพฤติตนอย่างไรดีครับ ?"

"อย่าเป็นคนคิดสงสัยมาก และอย่าพูดมากด้วย" หลวงพ่อตอบ

หลังจากวันนั้น พ่อหนูผีจะไปอยู่ที่ไหน คำพูดของหลวงพ่อติดตามไปทุกหนทุกแห่ง ทั้งที่พยายามไม่ให้ใจคิด แต่ก็ต้องคิด เมื่อคิด ๆ ไปก็ยิ่งเห็นจริงตามคำสอนของหลวงพ่อ และของพระพุทธเจ้ามากขึ้นทุกที พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้อย่างไร ก็เป็นอย่างนั้น ไม่มีทางคัดค้านได้เลย

ต่อมา พ่อหนูผีจึงคลายพยศ ลดมานะ ละทิฏฐิ ทิ้งนิสัยหัวรั้นหัวแข็ง เข้ามาฝากตัวเป็นลูกศิษย์ของหลวงพ่อ แล้วรักษาศีลห้าอย่างเคร่งครัด พร้อมทั้งฝึกหัดปฏิบัติภาวนา จนกลายเป็นพ่อหนูผีคนใหม่ ที่มีอัธยาศัยดี ช่วยกิจการงานวัดอย่างแข็งขันด้วยความจริงใจตลอดมา...

อย่างนี้เองเมตตาธรรม

"ไปกราบท่านครั้งแรกก็โดนดุเลยค่ะ" อุบาสิกาคนหนึ่งเล่าถึงความประทับใจ

"ครั้งนั้น ดิฉันกับเพื่อนอีกสองคนพากันไปกราบหลวงพ่อที่วัดหนองป่าพง ไปถึงหลวงพ่อกำลังมีแขก พระรูปหนึ่งนำญาติโยมจากกรุงเทพฯ มากราบนมัสการท่าน จำไม่ได้ว่าท่านเป็นใคร ได้ยินแต่หลวงพ่อเรียกว่า ท่านมหา คนเต็มใต้ถุนกุฏิเลย ดิฉันกับเพื่อนสองคนเลยนั่งอยู่รอบนอก แปลกจริง ๆ พอเข้าไปใต้ถุนกุฏิ ทรุดลงนั่งกราบเท่านั้น ก็ได้สัมผัสกระแสความเย็นที่รู้สึกว่ามองเห็น

กระจายออกจากตัวหลวงพ่อ ทำให้ชุ่มชื่นเย็นกายเย็นใจ เหมือนเราอยู่ข้างนอกร้อน ๆ แล้วเดินเข้าไปในห้องที่มีเครื่องปรับอากาศ ดิฉันจ้องมองไปที่หลวงพ่อ ความรู้สึกในขณะนั้นบอกว่า อย่างนี้เองเมตตาธรรม

สักครู่คณะของชาวกรุงเทพฯ ก็กราบลา หลวงพ่อจึงหยิบรูปถ่ายของท่านออกมาแจกเป็นรูปขาวดำเล็ก ๆ ขนาดหนึ่งนิ้วเท่านั้นเอง ท่านออกตัวว่า

ญาติโยมอุตส่าห์มาเยี่ยมจากกรุงเทพฯ ไม่มีอะไรฝากนอกจากธรรมะ รูปนี้ก็ไม่ใช่ของอาตมาทำเองหรอก โยมเขาทำแจกกัน แล้วเขาเอามาถวาย

พอเห็นหลวงพ่อแจกรูป ความโลภก็กำเริบขึ้นทันที ดิฉันกลัวว่ารูปจะหมดเสียก่อน ก็เลยรีบส่งเสียงไปจากวงนอก

หลวงพ่อคะ เอาด้วยค่ะ

หลวงพ่อปรายตามามองดิฉันแวบหนึ่งขณะที่แจกรูป แวบเดียวเท่านั้น แต่ก็ทำให้หัวใจหล่นไปอยู่ปลายเท้า เพราะเพิ่งรู้สึกว่าตัวเองทำอะไรไม่เข้าท่า พอคณะกรุงเทพฯกลับไปหมด ท่านก็เรียกหาดิฉันทันที

ไหนล่ะ ไอ้ตัวที่อยากได้มาก ๆ น่ะ อยู่ไหน มาเอาซี

ดิฉันคลานเข้าไปทั้ง ๆ ตัวสั่นด้วยความกลัว แต่ก็ยังแข็งใจเหลือบดูหน้าท่าน ขณะที่ยื่นมือ

ออกไปรับรูป ก็ได้เห็นว่าสีหน้าของหลวงพ่อแสนจะอิ่มเอิบเบิกบาน เป็นหน้าที่อิ่มอยู่ด้วยความเมตตากรุณาต่อสัตว์โลกโดยแท้ ไม่มีริ้วรอยว่าท่านจะหงุดหงิดขัดเคืองอย่างที่คิด ทำให้ความกลัวค่อย ๆ ละลายไป จากนั้นจนกระทั่งกราบลา หูของดิฉันก็อื้อไปหมด จำไม่ได้ว่าหลวงพ่อพูดอะไรอีกบ้าง จำได้แต่ความรู้สึกปลาบปลื้มประทับใจของตัวเอง"

อุบาสิการัญจวน ก็เป็นอีกคนหนึ่งที่ได้สัมผัสเมตตาธรรมของหลวงพ่อตั้งแต่พบครั้งแรก

"ดิฉันก็ดั้นด้นไปหาหลวงพ่อทั้ง ๆ ที่ตัวเองก็ยังไม่รู้ว่าท่านอยู่ที่ไหน พอไปถึงหลวงพ่อท่านกำลังนั่งฉันอาหารอยู่รูปเดียว ที่ตรงยกพื้นที่เขาจัดให้ ดิฉันก็นึกว่าหลวงพ่อฉันเสร็จแล้ว พระรูปอื่นก็ลุกไปหมด ซึ่งที่แท้หลวงพ่อท่านอาพาธ เพราะฉะนั้นท่านจึงต้องฉันช้า ๆ ฉันทีละน้อย ดิฉันไปถึงตอนนั้นร่วมสิบโมงเช้าแล้วค่ะ ท่านก็ถามว่า กินข้าวกันมาแล้วหรือยัง ก็เรียนท่านว่า ยังไม่ได้รับประทาน ดิฉันก็นึกว่าท่านอิ่มแล้ว ท่านก็ให้หาจานมา แล้วท่านก็หยิบอาหารจากในบาตรของท่านแบ่งให้ มีข้าว มีไก่ มีอะไรต่าง ๆ จากในบาตรของท่าน แล้วก็ใส่จานให้รับประทาน ท่านก็ฉันต่อ ดิฉันถึงได้ทราบว่าท่านยังไม่อิ่ม แต่ว่าท่านได้แบ่งอาหารจากในบาตรให้ ดิฉันก็นั่งรับประทานข้าวอย่างปลื้มปีติ"

ช่างซ่อม

ตราบใดที่ยังอยู่อย่างสุขสบาย อนาคตยังดูสดใส คนเราก็มักประมาท ไม่ค่อยสนใจวัดวาศาสนา ต้องมีเรื่องเจ็บช้ำน้ำใจได้ทุกข์ จึงจะตื่นขึ้นมาเดินอย่างสะบักสะบอมเข้าวัดหาที่พึ่ง หลวงพ่อเคยปรารภเรื่องนี้ให้ญาติโยมฟัง

"อาตมาอยู่วัดหนองป่าพงเหมือนกับอยู่โรงซ่อม ใครเป็นอะไร ลูกใคร เมียใคร ผัวใครเป็นอะไร เขาก็มาทิ้งไว้ให้ เหมือนรถเสียเขาเข็นเข้าโรงซ่อม เป็นช่างซ่อมให้เขา"

ธรรมทูตสำคัญที่ปลุกคนให้ตื่น หรือเข้าโรงซ่อมก็คือความพลัดพรากจากที่รัก พ่อบัวพา วงษ์สิงห์ เป็นลูกศิษย์เก่าของวัดหนองป่าพง ที่มาวัดเพราะโศกเศร้าไม่หาย

"ผมกลับมาจากสงครามแล้วก็ได้ภรรยาที่ตำบลนาซุม มีลูกด้วยกันสองคน ต่อมาลูกคนที่สองก็มาตายจากไป ทั้งผมและภรรยามีความทุกข์เศร้าโศกเสียใจมาก ไม่เป็นอันกินอันนอน เป็นทุกข์คิดถึงลูกที่เสียไป เสียใจมากก็อยู่ไปเรื่อย ๆ เหมือนคนไม่มีจุดหมายปลายทาง เพราะไม่รู้วิธีจะแก้ไขจิตใจให้หายจากทุกข์โศกได้ พอดีระหว่างนั้นเป็นระยะที่หลวงพ่อมาตั้งวัดได้ประมาณ ๒ - ๓ ปี เพื่อนบ้านเห็นผมมีทุกข์โศกมาก จึงชี้แนะผมว่าให้มาหาหลวงพ่อ บางทีท่านอาจจะช่วยแก้ไขให้พ้นจากความทุกข์ได้ ผมจึงได้เข้ามากราบท่าน และได้เล่าประวัติชีวิตความเป็นมา จนกระทั่งถูกความทุกข์ความเศร้าโศกเสียใจครอบงำ อันมีสาเหตุเนื่องจากลูกตายและไม่รู้จะแก้ไขอย่างไรให้ท่านฟัง หลวงพ่อท่านจึงพูดว่า

เออ! ที่ไหน ๆ มันก็ตายทั้งนั้นแหละโยม ต่างแต่ว่าจะช้าหรือเร็วเท่านั้น บ้านไหน เรือนไหน ที่จะไม่เคยมีคนตายนั้นไม่มีหรอก แม้แต่ที่วัดวาอารามก็ต้องมีพระเณรตายเหมือนกัน อย่าไป

เศร้าโศกพิไรรำพันกับคนที่ตายไปแล้ว มันไม่มีประโยชน์อะไรเลย ให้คิดถึงตัวเราที่ยังมีชีวิตอยู่ทุกวันนี้ให้มาก ให้ช่วยกันทำหน้าที่การงานบำเพ็ญประโยชน์ตนประโยชน์ท่าน ตั้งตนอยู่ในสัมมาชีพสร้างคุณงามความดีต่อไปเรื่อย ๆ เพื่อเป็นปัจจัยเป็นเสบียงของเราต่อไปในอนาคต อีกไม่นานเราก็จะตายไปเหมือนกัน

ผมได้ฟังเทศน์ท่านแล้ว ก็มีความเห็นจริงตามที่ท่านพูดทุกอย่าง ทำให้ผมชอบฟังธรรมะของท่าน ปลีกตัวไปหาท่านบ่อย ๆ ได้ความรู้ความเข้าใจหลายอย่าง ยิ่งเป็นเหตุทำให้ผมมีความเคารพศรัทธาในตัวท่านมาก ทั้งภูมิใจที่ได้เป็นผู้รับใช้ใกล้ชิดท่าน ท่านจะใช้ให้ทำการงานทุกอย่างที่ท่านต้องการ บางทีท่านก็ให้ช่วยถางป่า ดายหญ้า หรืออะไรต่าง ๆ ทำไปเรื่อย ๆ"

เถียงพระจนลมจับ

แต่บางคนแม้จะติดอกติดใจการเทศน์ของหลวงพ่อ ก็ยังยอมรับไม่ได้ง่าย ๆ อย่างเช่น พ่ออ่ำลูกศิษย์หัวเห็ดซึ่งโต้คารมกับหลวงพ่อ จนเห็นโทษของการทำบาปด้วยตนเอง จึงยอมรับพิจารณาคำสอนของท่านและเห็นตามในที่สุด

"ก่อนที่ผมจะมานับถือหลวงพ่อนั้น ผมได้โต้เถียงกับท่านอยู่สี่วันสี่คืน ตอนกลางวันผมก็ไปช่วยท่านปลูกไม้ไผ่รอบ ๆ วัด ตอนกลางคืนก็มาโต้ถามธรรมะกับท่านจนสว่าง

พ่ออ่ำ : ข้าวก็ข้าวของผม แป้งก็แป้งของผม เอามาทำเหล้ากินทำไมจะบาป

หลวงพ่อ : มีดก็มีดของโยม ทางคมก็ใช้สับทำลาย ทำอาหารได้ ส่วนทางสันก็ลองสับหัวตัวเองดูซิ มันจะเป็นอย่างไร ?

โต้เถียงอยู่กับท่านสี่วันสี่คืน พอวันที่สี่ตอนเที่ยง ๆ ผมเกิดหน้ามืดเป็นลม หลวงพ่อท่านก็มาหา พ่อวันซึ่งอยู่กับผมก็บอกหลวงพ่อว่า ผมเป็นอะไรไม่รู้ ท่านเลยถามผมว่า เป็นอะไร ผมก็บอกว่าไม่รู้เป็นอะไร มันมืดมิดไปหมดมองอะไรไม่เห็น หลวงพ่อท่านก็จูงมือผมไปป่ามะม่วง แล้วท่านก็ตีระฆังเรียกพระซึ่งตอนนั้นมีประมาณ ๖ รูป แล้วท่านก็สั่งให้ไปเอาหมอนเอาเสื่อมาให้ผมนอน เสร็จแล้วท่านบอกพระให้หาโอ่งน้ำมาตั้งทางทิศเหนือ ๔ ใบ ทางทิศใต้ ๒ ใบ แล้วให้ตักน้ำมาใส่ให้เต็มทุกโอ่ง ผมเองนอนไม่รู้ตัวว่า เป็นเวลานานสักเท่าไรจึงรู้สึกตัวขึ้น แล้วก็คิดทบทวนว่า ตอนนั้นเราอยู่ที่ศาลา แล้วทำไมตอนนี้เรามาอยู่ในป่ามะม่วง ขณะนั้นผมหันหน้าไปทางทิศตะวันตก กำลังคิดไปคิดมา มองไปมองมา ก็ได้ยินเสียงหลวงพ่อเรียกอยู่เหนือศีรษะผมว่า พ่ออ่ำพ่ออ่ำ ผมเงยหน้าขึ้น เห็นท่านนั่งสมาธิอยู่บนเตียงเฝ้าผมอยู่ หลวงพ่อท่านว่า นั่นผลของการสู้พระกลางคืนก็เถียงพระ กลางวันก็เถียงพระ สี่วันสี่คืน เห็นไหมมันสู้พระไม่ได้หรอกถึงได้เป็นลม

ไอน้ำจากโอ่งนี่เย็นจริง ๆ เป็นยาแก้คนเป็นลมได้ครับ มันเย็นสบาย ทำให้ชื่นอกชื่นใจมีเรี่ยวแรง ก็เพราะผมโต้เถียงเหตุผลสู้หลวงพ่อท่านไม่ได้นี่แหละครับ ผมถึงมาพิจารณาย้อนหลังก็เห็นความคิดของตัวเองมันผิดหมด หลวงพ่อท่านว่า ผู้ที่อยู่สูงนั้น สามารถมองเห็นผู้ที่อยู่ต่ำกว่าได้ แต่คนที่อยู่ต่ำจะมองไม่เห็นคนที่อยู่สูงกว่า และผมพิจารณาแล้ว ก็จริงของท่าน"

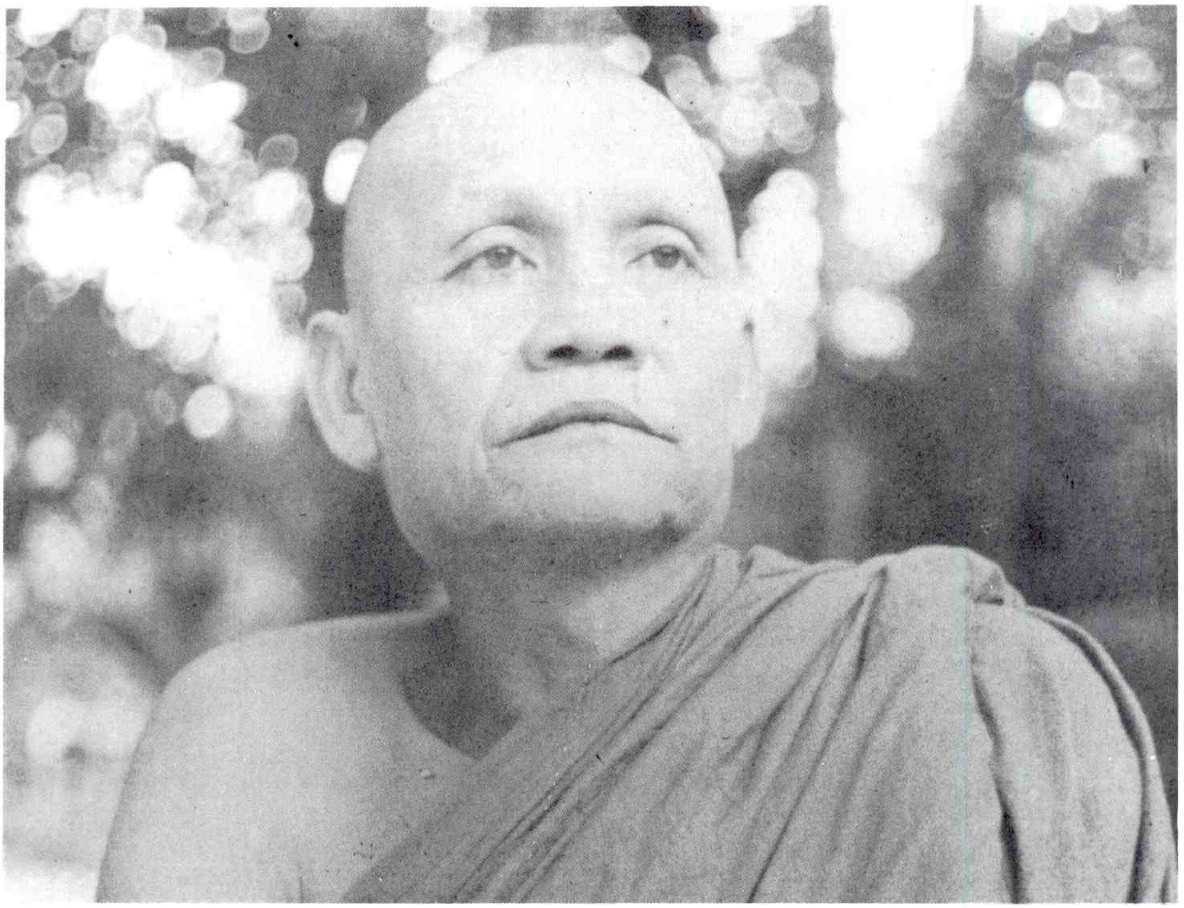

ศีล

ในการสอนฆราวาส คงไม่มีเรื่องใดที่หลวงพ่อได้สอนมากเท่าเรื่องศีลธรรม ตลอดเวลายี่สิบกว่าปีที่ท่านได้อบรมสั่งสอนญาติโยมที่วัดหนองป่าพง ท่านพยายามนักหนาที่จะให้โยมเข้าใจและเห็นอานิสงส์ของศีล โดยแต่ละครั้งท่านอธิบายศีลของโยมอย่างพิถีพิถันและตั้งใจจริง ๆ ความสำคัญที่หลวงพ่อให้แก่ศีล จะเห็นได้จากคำพูดของท่านดังต่อไปนี้

"ถ้าหากว่าคนปราศจากศีลวันหนึ่ง ก็เป็นคนไม่สมบูรณ์วันหนึ่ง ปราศจากศีลปีหนึ่ง ก็เป็นคนไม่สมบูรณ์ปีหนึ่ง ถ้าเป็นคนมีศีลบริสุทธิ์ดีแล้วเป็นคนสมบูรณ์พอคน มันพอคน ถ้าคนไม่พอคนมันก็ครึ่ง ๆ กลาง ๆ คนครึ่ง ๆ กลาง ๆ ก็คือคนไม่เต็มพื้นของคนน่ะแหละ ไม่เต็มคน เพราะว่าศีลนี้เป็นคุณสมบัติของมนุษย์ อย่างน้อยก็เรียกว่า ถ้าโยมพ่อบ้านแม่บ้านมีศีลกันแล้วน่ะ ก็เป็นคนสมบูรณ์ไม่ต้องทะเลาะกัน ถ้าศีลไม่มีแล้วเอาเหอะ ไม่วันใดก็วันหนึ่งจะต้องทะเลาะกัน หรือมีเรื่องอย่างใดอย่างหนึ่งจนได้แหละ เกิดเหตุขึ้นมาเมื่อไหร่นั้นแหละขาดศีลแล้ว คือคนไม่สมบูรณ์พูดไม่รู้เรื่องกันเลย ผู้หญิงก็พูดไม่รู้เรื่อง ผู้ชายก็พูดกันไม่รู้เรื่อง ทะเลาะเบาะแว้งกันไปนั้นคือคนขาดจากศีล

ดังนั้นศีลนี้จึงเรียกว่าเป็นคุณสมบัติของคน ถ้าคนไม่มีศีลเท่าไรเป็นต้น ก็เรียกว่าเป็นคนพร่องจากคน ไม่สมบูรณ์ ดังนั้นศีลจึงจัดเป็นพ่อแม่ของธรรมะ ธรรมะจะเกิดขึ้นมาได้ก็เพราะศีลเป็นพ่อเป็นแม่ ธรรมะเศร้าหมองศีลก็เศร้าหมอง ศีลเศร้าหมองธรรมะก็เศร้าหมอง มันเป็น

เสียอย่างนี้ ฉะนั้นจึงพูดอยู่สม่ำเสมอว่าให้โยมพากันรักษาศีล"

มีคนจำนวนไม่น้อยที่อาราธนาและสมาทานศีลบ่อย ทั้ง ๆ ที่ไม่มีความคิดเลยที่จะเอาไปรักษา คือมองการขอศีลเป็นแค่พิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้นเอง บางคนก็ถือว่าต้องรับศีลจากพระ จึงจะเป็นผู้มีศีลอย่างแท้จริง หลวงพ่อจึงต้องคอยอธิบายว่าศีลคืออะไร การสมาทานศีลคืออะไร และการรักษาศีลคืออะไรอยู่เป็นประจำ ให้ญาติโยมเกิดสัมมาทิฏฐิในเรื่องของศีล และรับอานิสงส์ของศีลอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย "**จะไปไหนก็สมาทานศีลอยู่เรื่อย** อาตมาไปที่ไหน ๆ บางครั้งก็รำคาญ ถ้าโยมมากราบก็พูดว่า มะยังภันเตฯ เลยทีเดียว ไม่รู้เรื่องอะไร บางครั้งอาตมารู้สึกเพลียใจ โดยเฉพาะการทำบุญมหาชาติกันนั้น ชอบแห่แหนกันมา แล้วก็มารับศีลกับพระ แต่ก็เมาเหล้าเซมาทีเดียว แล้วก็มารับศีล อาตมาขี้เกียจเล่นกับพวกนี้แล้วนะนี่ มันมองไม่เห็นทิศเห็นทางกันเลย ไม่เห็นที่จะได้จะดี แล้วก็อยู่กันอย่างนั้นเอง อาตมาเคยหนีไปอยู่ป่าเลยสบาย ไม่มีใครไปอาราธนา มันก็เลยสบาย ไม่มีใครไปหยอกไปล้อเล่น หยอกล้อเล่นหัว ขอแต่ศีลแล้วเอาไปทิ้งทุกที พรุ่งนี้ก็มาขอ มะรืนก็มาขอ คิดไปคิดมาก็เหมือนว่า เราเป็นลิงให้เขามาหลอกล้อเล่นไม่หยุด ไม่จบสักที อาตมาเลยหนีไปเสีย"

ท่านอธิบายว่า ที่แท้ศีลไม่ได้อยู่นอกตัวเรา แต่อยู่ที่เจตนาที่จะงดเว้นจากความชั่ว

"ญาติโยมไม่รู้จักศีล ก็นึกว่าศีลอยู่ในพระ พระจะมีศีลอะไรให้เราล่ะ ท่านก็อยู่ของท่าน ให้เข้าใจว่า ศีลมันอยู่ทุกทิศทุกทาง เมื่อเราตั้งใจรักษา มันก็เป็นศีลขึ้นเดี๋ยวนี้ เจตนาเป็นศีลขึ้นเดี๋ยวนี้ มันจะเป็นอยู่อย่างนี้ ให้เข้าใจเสียอย่างนั้น อย่างนี้เราจะมีปัญญากว้างขวาง ไม่จำเป็นที่เราจะไปสมาทานศีลกับพระ นี่ผู้รู้แล้วจะต้องง่าย การประพฤติก็ง่ายขึ้น การปฏิบัติก็ง่ายขึ้น ถ้าเรารู้จักแล้ว ถ้าเราไม่รู้จักก็ลำบากหลาย

ศีลเราจะเอาเมื่อไร เอาเมื่อเรายังไม่ตาย อาตมาสงสาร เคยเห็นคนหนึ่งพ่อตายเอาใส่หีบ แล้วนิมนต์พระให้มาติกา คนเป็นก็อาราธนาศีลขึ้น ลูกชายก็ไปเคาะโลงกุก ๆ พ่อรับศีลเน้อ ก็ไปบอกคนตายนี่ ใครจะมารับศีล เราอย่าไปโง่ถึงขนาดนั้น อย่าไปงมงายถึงขนาดนั้น ที่เราทำบุญนั้น ก็เป็นการสนองคุณพ่อแม่ พ่อแม่เลี้ยงเรามา เป็นผู้อุปการะเรา เรามานึกถึงพระคุณของท่าน กตเวทีต่อท่าน จึงเกิดการกระทำบุญขึ้นมา แล้วอุทิศส่วนกุศลนั้นถึงพ่อแม่ผู้มีอุปการะเรา นี่ท่านเรียกว่า บุคคลหาได้ยาก ควรทำเมื่อท่านยังมีชีวิตอยู่"

แล้วท่านก็สอนญาติโยมที่เข้าวัดประจำ ให้เข้าใจความหมายของการรักษาศีลที่แท้จริง

"การที่เราจะรักษาศีลนั้นมี ๓ ประการ หนึ่งเราจะขอสมาทานกับพระภิกษุ เป็นสมาทานวิรัติ สัมปัตตวิรัติคือเรางดเว้นด้วยตนเอง ถ้าเรารู้ว่าปาณา อทินนา กาเม มุสา สุรา ตลอดไปถึงอุโบสถศีล เมื่อเรารู้แล้ว เราก็ละเอง ไม่ต้องไปสมาทานกับใคร อันนี้เป็นศีลประการที่สอง ประการที่สามเป็นสมุจเฉทวิรัติ เป็นศีลของพระอริยเจ้า เป็นศีลที่เรียกว่ากำหนดละเลย ตั้งไว้ในใจเด็ดขาด ไม่ต้องสมาทานกับใคร อันนี้เป็นศีลของพระอริยเจ้า สมุจเฉทตัดขาดเลย เป็นผู้มีสติคุ้มครองอยู่เสมอ ดูแลอยู่ด้วยตนเองตลอดกาลตลอดเวลา ศีลมีทางที่จะเกิดขึ้นได้อย่างนี้ คือ

สัมปัตตวิรัติ สมาทานวิรัติ สมุจเฉทวิรัติ สมาทานวิรัติก็คือว่าตามพระไป สัมปัตตวิรัติคืองดเว้นด้วยตนเอง ไม่ต้องสมาทานกับใคร คือเรารู้แล้วว่าสัตว์นี่ไม่ควรฆ่า เราก็ไม่ยอมฆ่ามัน ไม่เบียดเบียนมัน ไม่ต้องไปถามใครล่ะ รู้แล้วไม่ต้องทำ สมุจเฉทวิรัติขึ้นชื่อว่าบาปแล้ว ฉันเลิกเลย เลิกตลอดชีวิตไปเลย ขึ้นชื่อว่ามันเป็นบาปเป็นกรรม ทางกาย ทางวาจา ทางใจแล้ว ฉันเลิกแต่วันนี้เรียบร้อย นี่เรียกว่าสมุจเฉทวิรัติ ตัดขาดไปเลย

ทีนี้ทั้ง ๓ ประการนี้ เป็นพื้นฐานของพระนิพพานทั้งนั้น สมาทานวิรัติก็เป็นพื้นฐานของพระนิพพานได้ สัมปัตตวิรัติก็เป็นพื้นฐานของพระนิพพานได้ สมุจเฉทวิรัติก็เป็นพื้นฐานของพระนิพพานได้ อันนี้อุบาสกอุบาสิกาเราทั้งหลายบางทีก็ข้องใจ ศีลนี้ก็คิดว่าจะไปเรียนกับพระอยู่ทุกเวลา ใครอยากจะได้ศีลก็ไปอาราธนา *มะยังภันเต ติสะระเณนะสหะ ปัญจะสีลานิยาจามะ* คิดว่าอย่างนี้จึงจะได้ศีล ถึงจะเป็นศีล นอกจากนี้ไป ไม่มีพระไม่รู้จะไปรับศีลที่ไหน ถ้าอย่างนี้มันก็จนตาย จนเพราะความโง่ของเรานี้เอง

เมื่อรู้จักว่ากินสุรานี้มันบาป เราก็เลิกเท่านั้นแหละ ไม่ต้องไปถามใคร เรารู้แล้วมันก็ไม่เมา เหมือนมันก็เป็นศีลอันบริสุทธิ์อยู่แล้ว ศีลเดิมมันเป็นอย่างนี้ จะไปสมาทานกับคนอื่นนั้นก็เรียกว่าเรายังไม่รู้จักศีล ท่านก็บอกไป ท่านว่าไปก่อน เรียกว่าประกาศศีล ขณะนั้นเราก็ยังไม่รู้เลย

ศีลนี้ถ้าพูดรวมแล้วมันเป็นพื้นฐานของธรรมะ ธรรมะเกิดขึ้นได้เพราะคนมีศีล คนรักษาศีลคือคนบริสุทธิ์ผ่องใสสะอาด ฉะนั้นบรรดาเราท่านทั้งหลายนั้นจึงพากันสมาทานศีล ความเป็นจริงสมาทานศีลนั้นเมื่อไรก็ได้"

แล้วหลวงพ่อสรุปเรื่องการรักษาศีลอย่างขำ ๆ ว่า

"เมื่อเราเพ่งความหมายแล้ว ศีลน่ะ เห็นจะโง่กว่าเราเสียละกระมัง ถึงต้องไปรักษาศีล คงจะไม่ดีขนาดเรา เราถึงไปรักษาศีล ถ้าพูดตามความเป็นจริงแล้ว ศีลน่ะไม่ต้องไปรักษาท่านหรอก ท่านดีแล้ว มารักษาตัวเรานี้เอง รักษากาย วาจา ใจของเรานี้ให้ได้ ศีลก็เกิดขึ้นมา เราไม่ต้องไปรักษาศีล แต่รักษาตัวของเรานี้ คำพูดอันนี้มันสูงเกินตัวไปแล้วกระมังว่า เราไปรักษาศีล"

สำหรับรายละเอียดในวิธีการสอนศีลธรรมแก่ชาวบ้าน และเหตุผลที่หลวงพ่อชี้แจงแก่ญาติโยม ในการชักชวนให้เลิกละในสิ่งไม่ดีไม่งามทั้งหลายนั้น จะทราบได้จากคำบอกเล่าของพ่อออกแม่ออกที่เคยจำศีลกับหลวงพ่อหลายปี

"หลวงพ่อท่านสอนว่า การรับศีลก็ไม่ควรมารับเอาบ่อย ๆ ที่ให้ศีลทุกวัน ๆ ก็ให้เฉพาะคนใหม่เท่านั้น คนเก่าเข้าใจอยู่แล้วก็รักษาเอาได้เลย ถึงวันพระ ก็ตั้งใจเอาเลยว่าจะรักษาของเก่าอย่าให้พระต้องลำบากมาให้ศีลข้อเก่าอยู่บ่อย ๆ อย่างสามข้อหลังก็เป็นของใหม่ก็ต้องรักษาเพิ่มขึ้น แต่ห้าข้อของเก่าติดตัว ต้องให้ได้ทุกคน ใครยังรักษาไม่ได้ก็ต้องพยายามทำให้ได้ ใครผิดศีลข้อไหนก็ให้หยิบลูกหินมาลูกหนึ่ง ทุกครั้งที่ผิดศีลให้หยิบมารวม ๆ กันไว้อย่างนี้ จึงจะเรียกว่าภาวนากลับบ้านก็ดูตัวเอง ผิดศีลข้อไหนก็หยิบหินทันที กว่าจะออกพรรษาดูซิจะได้กี่ลูก ผิดไปกี่ครั้ง แล้วจึงไปขอ

คารวะท่าน ท่านจะยกโทษให้ ในฐานะที่พวกเรายังอยู่ในฆราวาสวิสัย ก็พยายามรักษาศีล ๕ ให้บริสุทธิ์ เพราะถ้าเรามีศีลก็จะมีความร่มเย็นเป็นสุข ครอบครัวก็จะไม่มีความเดือดร้อนวุ่นวาย แม้กับเพื่อนบ้านจะมีความสามัคคีปรองดองกันฉันญาติมิตร ไม่ทะเลาะเบาะแว้งซึ่งกันและกัน ให้เป็นคนมีสัตย์ มีศีล ถ้ารักษาศีล ๕ ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์แล้ว เรามีศีลแล้วทรัพย์สมบัติก็จะเกิดมีตามมา ถ้าศีลเราขาดด่างพร้อยไม่สมบูรณ์แล้ว ทรัพย์สมบัติก็จะร่อยหรอหมดไป เพราะถ้ามีสัตย์มีศีลแล้วก็มีทรัพย์มาด้วยกัน ท่านเปรียบเทียบให้ฟังว่า เรามีปัญญาไม่ฆ่าสัตว์ แต่เราก็ได้กินเหมือนกัน เช่น ปลาหนึ่งกิโลราคาก็ไม่กี่บาท เราเป็นคนขยัน ทำนา ทำสวน ปลูกข้าว ปลูกพริก มะเขือขาย วันหนึ่ง ๆ ก็คงได้หลายบาท เราก็ไปซื้อขายแลกเปลี่ยนสิ่งที่เราต้องการได้ ไม่จำเป็นที่จะต้องไปทอดแหหาปลา ทั้งเสียเวลาทำการงานอย่างอื่น ทั้งเป็นการสร้างบาปกรรมให้กับตัวเองอีกด้วย ตรงนี้แหละญาติโยมยอมรับเหตุผลของท่านว่าดี ควรที่จะนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน แต่ก่อนญาติโยมไม่รู้จักทำไร่ทำสวนกันนักหรอก แต่พอหลวงพ่อมาสร้างวัดนี่แหละ ท่านได้อบรมสั่งสอนให้รู้จักปลูกผักทำไร่ทำสวน ญาติโยมจึงตื่นตัวกัน เป็นคนขยันรู้จักพัฒนาภายนอก ทั้งพัฒนาภายในจิตใจกันทุกคน ก็ปรากฏว่าดีขึ้นมาก ไม่ลำบากยากแค้นจนเกินไป บางคนก็ยังรักษาศีล ๕ มาตลอด ซึ่งก็มีความสุขไม่เดือดร้อน รู้สึกว่ามีประโยชน์มากจริง ๆ"

อีกโอกาสหนึ่งหลวงพ่อได้อธิบายเพิ่มเติมเกี่ยวกับอานิสงส์ของศีลว่า

"ศีลนี้คือสัตย์ จะว่าศีลก็ได้จะว่าสัตย์ก็ได้ ให้มันขาดออกจากความชั่วทั้งหลาย ศีลนี้แปลว่าหิน

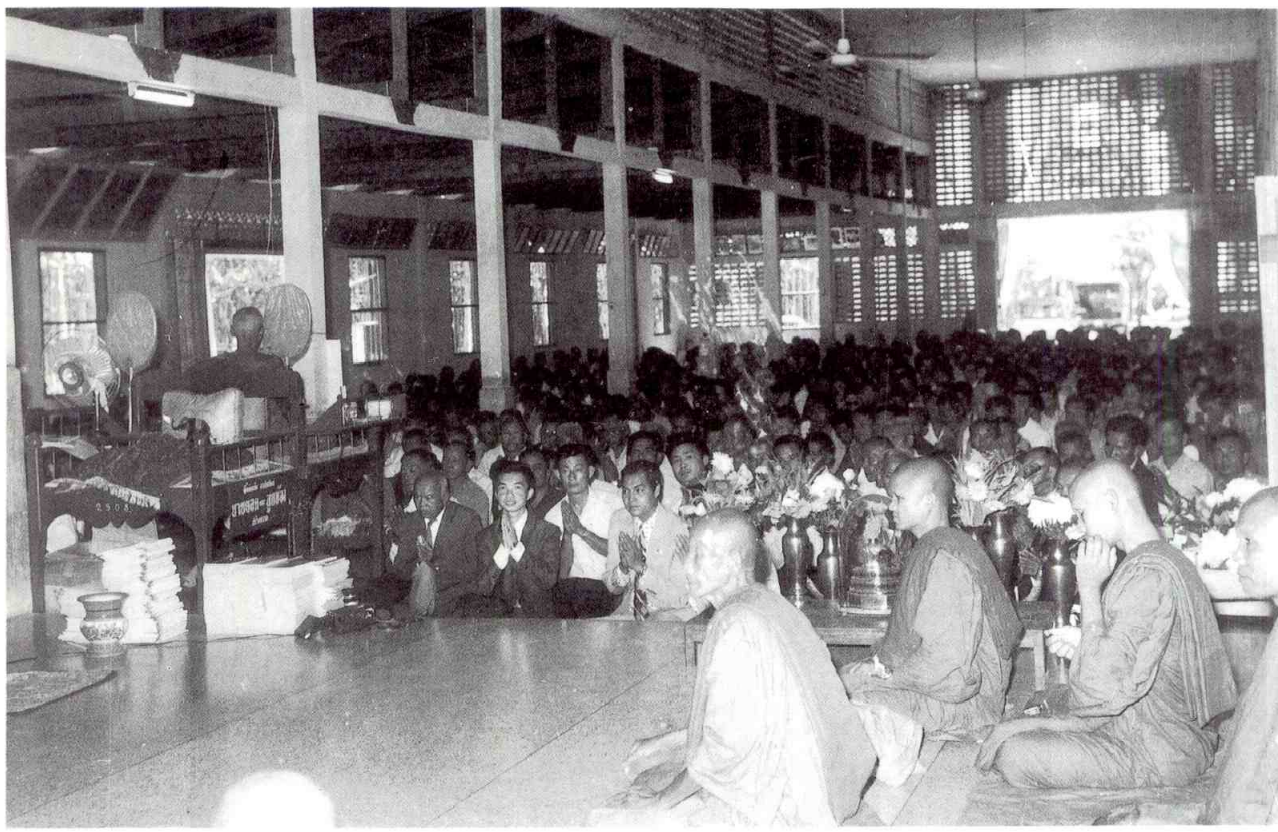

มันเป็นของหนักไม่ใช่ของเบา ทิ้งลงน้ำก็จมดิ่งลงไป เป็นของหนักแน่น ถ้าเรามีศีลคือเราไม่มีโทษทางกาย ไม่มีโทษทางวาจา ไม่มีโทษทางใจ เราก็พูดได้ถนัดเลย พูดตรงไปตรงมาเลยไม่กลัวเกรง เป็นผู้อาจหาญกล้าพูดกล้าทำในทางที่มันถูก ไม่เกรงไม่หวาดกลัวใครทั้งนั้นแหละ นี่เรียกว่าศีลเป็นผู้องอาจในที่ประชุมชน หรือเมื่อจะตายก็องอาจ เราไม่ทำความชั่ว เมื่อเราทำแล้วก็ละแล้ว ก็เลิกแล้วก็ไม่มีอะไร ใจเราก็สบาย องอาจรู้จักอันตรายทั้งหลายแล้ว เพราะว่าโทษอะไรเราไม่มี มันข้ามอันตรายทั้งหลายนี้

เมื่อหากว่ากาย หรือวาจาของเราไม่มีโทษแล้วใจเราก็เย็น เย็นลง ทำสมาธิก็เกิดง่าย จิตจะเป็นบุญ จิตจะเป็นกุศล เพราะไม่มีเรื่องราวอะไรต่าง ๆ เป็นต้น นั่นเรียกว่ามันเป็นไวพจน์ของสมาธิ สมาธิมันจะเกิดขึ้น สมาธิคือความตั้งใจมั่น เมื่อความตั้งใจมั่นมีขึ้น มันก็เป็นไวพจน์ให้เกิดปัญญา ปัญญาคือความรู้แจ้งแทงตลอดอะไรทั้งหลายทั้งปวงนั้น รู้จักเหตุผล รู้จักถูกเป็นถูก รู้จักผิดเป็นผิด อันนี้ก็เหมือนกัน ที่คนไม่มีปัญญานะ คือว่าเทศน์หนังสือ ที่ไม่มีตำรายกขึ้นมาก็เรียกว่าผิดนี่คือหมดปัญญา มีแต่ว่าปัญญาทราม ไม่ใช่ปัญญามันดี การประพฤติปฏิบัติของเราทั้งหมดนั้นก็เรียกว่าศีล เรียกว่าสมาธิ เรียกว่าปัญญา อยู่ตรงนี้

ฉะนั้น เมื่อเราทั้งหลายรู้แล้วเมื่อไร จะเป็นวันพระหรือไม่เป็นวันพระก็ตาม อยู่ในบ้านเราวันนี้หรือขณะนี้ ฉันเห็นอยู่เดี๋ยวนี้ เห็นของที่ควรขโมยฉันไม่เอา เลิก เท่านี้ก็เป็นศีลขึ้นมาแล้ว สัตว์ควรฆ่ามัน ฉันก็ไม่เอาละ เลิก เห็นเหล้าสิ่งที่มันเมาผิดศีล ผมจะไม่กินแล้ว เลิก นี่มันก็เป็นศีลขึ้นเดี๋ยวนี้ มันมีเหง้าอยู่อย่างนั้น ศีลในที่นี้เป็นสัมปัตตวิรัติ"

ถึงแม้หลวงพ่อได้พรรณนาอานิสงส์ของศีลจนญาติโยมเห็นคล้อยตาม แต่บางคนที่อินทรีย์ยังอ่อน เมื่อลองรักษาศีลดูแล้ว พอมีอุปสรรคเกิดขึ้นก็หวั่นไหวอยากเลิกรักษา อย่างเรื่องที่หลวงพ่อเล่าถึงตาแก่คนหนึ่ง เรียนหนังสือ ท่องเก่ง จำเก่ง สวดก็เก่ง แต่ไม่รู้จักพระรัตนตรัย ยังไม่ได้ศีลห้า ศีลแปด หลวงพ่อให้แกมาประกาศตัวเป็นอุบาสกรับศีลห้าแกก็มา กลับบ้านเอาศีลไปรักษาสามวันก็วิ่งแจ้นกลับมาหาหลวงพ่อ หน้าตาไม่สบาย หลวงพ่อก็ถามว่า

"มาทำไมพ่อออก ?"

"โอย! ไม่สบายเลยครับได้สองสามวันแล้ว ตั้งแต่มาถึงพระรัตนตรัย มาถือศีลห้าไม่สบายเลย เมียก็บ่นว่าไม่รู้เอากะท่านมาทำไม ทำยังไงจะมีอยู่มีกินล่ะทีนี้ ข้าน้อยก็เลยจะเอามาคืน"

หลวงพ่อก็นึกขำ "โอ๊! ได้ยินแต่ครั้งพุทธกาล มีคนเอาศีลไปคืนพระพุทธเจ้า นึกว่าท่านเล่าเป็นนิทานเฉย ๆ มาเจอกับตัวเองจริง ๆ เอามาส่งไม่ได้หรอก ศีลนี้ไม่ใช่ศีลของอาตมา ศีลของพระพุทธเจ้า เอาไปส่งกับเจ้าของท่านไป๊" แล้วหลวงพ่อก็ได้ปลอบใจตาแก่นั้นว่า

"ไม่รับคืนหรอก เอาอีกเสียก่อน รักษาศีลห้าไปอีกหน่อย ถึงพระรัตนตรัย อย่าไปถือภูต ผี ปีศาจ ฤกษ์ดียามดี ให้เป็นคนซื่อสัตย์สุจริต"

แกก็กลับบ้านไปพิจารณาใหม่ หลวงพ่อบอกว่าคราวนี้หายไปนานไม่เห็นแกกลับมาหาอีก จนกระทั่ง ๓ ปีให้หลังไปเจอแกอีกที หลวงพ่อก็ถามว่า

"เป็นยังไงพ่อออก หายสงสัยหรือยัง ?"

"หายแล้วครับ" ตาแก่ตอบยิ้ม ๆ "ไม่ได้สงสัยอะไรอีกแล้ว สบาย ใครจะพูดอะไร ใครจะว่าอะไร ไม่ได้สงสัยอีกเลย สบาย"

"เออ! เป็นคนแล้วละที่นี้" หลวงพ่อชม

ศีลห้า ศีลติดตัว

ญาติโยมรุ่นเก่าได้เล่าถึงการสอนศีลห้าของหลวงพ่อ

"ศีลทั้งห้าข้ออันเป็นศีลสำหรับชาวบ้าน หลวงพ่อให้พยายามรักษา ถึงจะมีการด่างพร้อยไปบ้างในตอนแรก ก็ให้ตั้งใจพยายามตั้งขึ้นใหม่ ข้อหนึ่ง ท่านห้ามไม่ให้ฆ่าสัตว์ ไม่ให้เบียดเบียนสัตว์อื่นให้ได้รับความทุกข์ทรมานเพราะเป็นบาปกรรมทำให้เราต้องได้รับผลกรรมนั้น ข้อสอง อทินนา ห้ามไม่ให้ลักขโมยหรือฉ้อโกง เพราะถ้ามีคนมาขโมยของเรา เราก็จะเสียใจเสียดายมาก ความรู้สึกนึกคิดของผู้อื่นก็เหมือนกันกับเรา จึงไม่ควรทำ ข้อสาม กาเม ห้ามไม่ให้ล่วงเกินสามีภรรยาของผู้อื่น ไม่ให้นอกใจคู่ครองของตน ถ้าล่วงเกินศีลข้อนี้ ก็จะทำให้มีการทะเลาะเบาะแว้งมีปากเสียงกัน ทำให้เกิดความหวาดระแวง ไม่เชื่อใจซึ่งกันและกัน ท่านจึงให้งดเว้น ข้อที่สี่ มุสา พูดเท็จหลอกลวงผู้อื่น ทำให้เราเสื่อมจากสง่าราศี ไม่มีใครคบค้าสมาคมด้วย จะพูดจาสิ่งใด ก็ไม่มีใครเคารพนับถือ ไม่มีใครเชื่อฟัง เราจึงไม่ควรพูดเท็จ ข้อห้า สุราเมรัย ห้ามไม่ให้ดื่มสุรายาเมา เพราะเป็นสิ่งที่ย้อมจิตใจให้ฮึกเหิมประมาทลืมตัว เป็นเหตุให้ก่อกรรมทำชั่วทุกอย่างได้ ความมึนเมาเป็นลักษณะอาการของคนบ้าใบ้เสียสติ ไม่มีกิริยามารยาทสมบัติผู้ดีหลงเหลืออยู่เลย จึงควรที่จะรักษา ไม่ควรประมาท ถ้าครอบครัวใดมีความประมาท ไม่ระวังรักษาศีลซึ่งเป็นข้อห้ามไม่ให้ทำความชั่วนี้ ครอบครัวนั้นจะไม่มีความสงบร่มเย็น จะได้รับความเดือดร้อนวุ่นวาย ท่านจึงสอนให้มีการงดเว้นจากการกระทำอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท อันเป็นทางนำมาซึ่งความเดือดร้อนเหล่านี้"

นอกจากนั้น หลวงพ่อยังกำชับให้ทุกคนตั้งอกตั้งใจรักษาศีลของตน คือ เมื่อสมาทานแล้วก็ต้องงดเว้นจริง ๆ จึงจะเรียกว่าการปฏิบัติให้ศีลเกิดขึ้น

"ฉะนั้น องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราท่านจึงให้ปฏิบัติ ไม่ให้พูดเฉย ๆ ให้ปฏิบัติก็คือให้ทำตามความเป็นจริง เช่นว่า เราสมาทานซึ่งศีลอย่างนี้เป็นต้น ก็ว่าปาณา อทินนา กาเม มุสา สุรา นี่เรียกว่าศีล แต่เป็นเพียงคำพูดถึงศีล ไม่ใช่ตัวของศีล สภาวะของศีลนั้นไม่ใช่ว่าการพูดมันเป็นการกระทำจริง ๆ เช่นว่า ไม่ฆ่าสัตว์อย่างนี้ เราก็ไม่ฆ่าจริง ๆ ไม่กินสุราเราก็ไม่กินจริง ๆ ไม่พูดโกหกเราก็ไม่โกหกจริง ๆ เราไม่ขโมยของคนอื่นเราก็ไม่ขโมยจริง ๆ ไม่ใช่ดีแต่พูดเฉย ๆ ศีลมันอยู่ที่ตรงนั้น อยู่ตรงที่กระทำ ไม่ใช่อยู่ตรงที่พูด ที่พูดเพื่อชี้ให้เห็นว่า อันนั้นมันเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ เมื่อเราตกลงใจว่ามันเป็นเช่นนั้นแล้ว ก็ลงมือประพฤติปฏิบัติเลย ก็จะเกิดเป็นผลขึ้นมา อันนั้นท่านเรียกว่าก้อนศีล

ศีล ไม่ใช่เป็นของยาก การละความชั่วเท่านั้นแหละ ความชั่วมันจะเกิดขึ้นทางไหน

เกิดขึ้นทางกายของเรา ทางวาจาของเรา ทางใจของเรานี้ มันจะเกิดผิดพลาดก็เกิดตรงนี้แหละ เราไปที่ไหนเราก็เอาไปด้วย กายเราก็เอามาวันนี้ ใจเราก็เอามาวันนี้ วาจาก็เอามาวันนี้โทษมันจะเกิดก็เกิดขึ้นทางกาย ทางวาจา ทางใจนี้ นี่คือแหล่งที่จะปฏิบัติ ข้อปฏิบัติมีอยู่แล้ว มันจะดีขึ้นตรงนี้ พูดดีก็ดีขึ้นตรงที่ปากเรานี้ พูดไม่ดีก็ไม่ดีที่วาจานี้ ทั้งกายทั้งวาจานี้มันมีอยู่แล้ว ไม่ต้องอดที่จะต้องปฏิบัติ"

ในเบญจศีลของฆราวาสนั้น ข้อแรกและข้อสุดท้าย ไม่สู้จะเป็นที่ยอมรับของคนในสมัยปัจจุบัน การฆ่าสัตว์เพื่อเป็นอาหาร การดื่มสุราเพื่อสังคมกลายเป็นของธรรมดา แต่เพื่อให้เห็นการสอนศีลธรรมของหลวงพ่อชัดเจนขึ้น ขอยกศีลสองข้อนี้มาขยายความดังนี้

ปาณาติบาต

เคยมีใครคนหนึ่งพูดว่า เมืองไทยทุกวันนี้ อะไร ๆ ก็แพงไปเสียหมด เว้นแต่สิ่งเดียวคือชีวิตเป็นเรื่องน่าสลดใจทีเดียว เพราะพุทธศาสนาอยู่ในเมืองไทยมาหลายร้อยปีแล้ว แต่คนส่วนใหญ่ยังเข้าไม่ถึงหลักธรรมของศาสนา การเบียดเบียนซึ่งกันและกันจึงยังเกิดขึ้นอย่างมากมาย รวมทั้งการฆ่าสัตว์ก็มีมหาศาล แต่ละปีสัตว์เลี้ยงเช่นวัว ควาย เป็ด ไก่ ถูกฆ่าไปหลายล้านตัว เพื่อสนองความต้องการการกินเนื้อสัตว์ของมนุษย์ ชาวอีสานมีภาษิตในการบริโภคเนื้อสัตว์ว่า "ดิ้นได้ ก็กินได้" อาหารของคนอีสานจึงหลากหลาย มีตั้งแต่ชนิดที่ขุดรูอยู่ในดินจนถึงบินอยู่บนฟ้า เมื่อครั้งที่หลวงพ่อจาริกไปประเทศอังกฤษ ดูเหมือนท่านประทับใจในความรักสัตว์ของชาวตะวันตกไม่น้อย เพราะที่วัดป่าจิตตวิเวก สาขาของวัดหนองป่าพงแห่งแรกในต่างประเทศนั้น หลวงพ่อเล่าว่ามีสัตว์ป่าต่าง ๆ เช่น กระต่าย เป็นต้น พลุกพล่านไปหมด เมื่อกลับมาเมืองไทย ท่านยังปรารภให้ญาติโยมที่วัดหนองป่าพงฟังว่า

"ถ้าแม่นบ้านเฮาบ๊อ โอ๊! ป่านนี้เหลือแต่ขี่ข่อหล่อแข่แหล่แหล่ว" หมายถึงว่า ถ้าอยู่ในภาคอีสาน กระต่ายพวกนั้นคงเหลือให้เห็นแต่ขี้ก้อนเล็ก ๆ เท่านั้นเอง

ดังนั้น เมื่อหลวงพ่อสอนศีลห้าแก่ชาวบ้าน ศีลข้อที่หนึ่งนี้ จึงเป็นข้อที่ญาติโยมปฏิบัติตามได้ยากมาก มีปัญหามาร้องเรียนกับหลวงพ่ออยู่บ่อย ๆ บางคนก็ถึงกับต้องเอาศีลมาส่งคืนท่านอย่างที่เล่าแล้ว เป็นต้น

นอกจากทำปาณาติบาตในชีวิตประจำวันแล้ว การฆ่าสัตว์ทำบุญหรือเพื่อฉลองอะไรสักอย่างในโอกาสพิเศษ ก็เป็นประเพณีที่ชาวบ้านในชนบทเลิกละได้ยากเหมือนกัน จะเป็นงานบวช งานแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ หรือฉลองอะไรก็สุดแล้วแต่ แม้กระทั่งงานศพ ถ้าเป็นงานใหญ่มีผู้คนมาชุมนุมกันมาก แน่นอนสัตว์ที่เลี้ยงในหมู่บ้านไม่ตัวใดก็ตัวหนึ่งหรืออาจหลายตัว จะต้องมีอันถูกฆ่าเป็นอาหารในวันนั้น หลวงพ่อเคยปรารภเตือนสติญาติโยมเกี่ยวกับการละเมิดศีลข้อที่หนึ่งนี้ว่า

"พวกเรามันเสียในการปฏิบัติ เพราะไม่ได้พิจารณาให้ละเอียด ทำไป ๆ อาตมาเคยเป็นหนุ่มมาหรอก ไปเที่ยวงานวัดนั้นวัดนี้ ฮ่วย! มีแต่ขาวัว ขาควายแขวนอยู่นั่น กินกันครึมอยู่ ถ้าแม้น

พระพุทธเจ้าท่านมาเห็นอย่างนั้น คงจะอ่อนแรงนะ ฉะนั้น อาตมาจึงไม่อยากไปที่นั่นที่นี่ บางทีเดี๋ยวก็สมเด็จนั่นไปนี่ สมเด็จนี่ไปนั่น ตายแล้วสองตัวสามตัว ถ้าสมเด็จฯ ไม่ไปก็ไม่ตาย มันเป็นอย่างนั้น ให้คิดกันดู มาหาญาติโยมทั้งหลายนี้ให้มาทำบุญ ไม่ได้ให้ญาติโยมมาทำบาป ถ้าอาตมามาแล้ว เป็ดน้อยเป็ดใหญ่ หมูน้อยหมูใหญ่ ทำไปถวายจังหันท่าน อาตมาไม่มีความมุ่งหมายอย่างนั้น มาคิด ๆ ดูแล้วไม่อยากไปหรอก ไปแล้วมันไปส่งเสริมเขาทำบาป มันเป็นเสียอย่างนั้นทำนองอันนี้

ศีลข้อนี้ถ้าทุกคนรักษาได้ บ้านเมืองก็จะไม่วุ่นวาย โลกจะไม่เดือดร้อน เพราะมันไม่รักษาศีลข้อนี้เอง ปัญหาทุกอย่างจึงเกิดขึ้น ความเดือดร้อนจึงได้เกิดขึ้น สร้างความยุ่งยากให้ผู้ปกครองบ้านเมือง เป็นทุกข์กันไปหมด ที่ท่านห้ามไม่ให้ฆ่าสัตว์นับตั้งแต่มดแมลงขึ้นไปนั้น เพราะว่าถ้าฆ่ามดแมลงได้ นกหนูมันก็ฆ่าได้ เป็ดไก่วัวควายหรือช้างม้ามันก็ฆ่าได้ และถ้าฆ่าช้างฆ่าม้าได้ มันก็ฆ่าคนได้ ในที่สุดมันจะฆ่าพระอรหันต์ก็ได้ เรื่องมันต่อไต่ไปอย่างนี้ ท่านจึงห้ามเสียให้หมดเลย ไม่ให้ฆ่าอะไรทั้งนั้น แม้แต่มดแมลงก็ไม่ให้ฆ่า แต่ถ้าฆ่าจะเป็นอย่างไร มันจะเป็นอย่างไร มันก็เป็นโลกเท่านั้น ในที่สุดแล้ว ผู้ที่มีปัญญาย่อมหาทางออก ให้มันน้อยที่สุดจนไม่มีอะไรเลยโน่นแหละ”

อุบายให้เลิกฆ่าสัตว์

พ่อหนูแดง เป็นชาวบ้านคนหนึ่งที่ยอมแพ้เหตุผลของหลวงพ่อ แล้วเลิกฆ่าสัตว์

“หลวงพ่อท่านมีอุบายในการสอน เช่นท่านสอนให้โยมเลิกฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ให้ทำมาหากินในทางสุจริต แต่โยมส่วนมากจะมาติดอยู่ตรงข้อนี้ ตัวผมเองก็เหมือนกัน ต่างก็คิดว่า ถ้าไม่ให้ฆ่าสัตว์แล้วจะเอาอะไรมากิน เพราะอยู่บ้านชนบทนอกเมืองอย่างนี้ นึกเถียงอยู่ในใจ ถ้าจะเอาแต่น้ำพริกไปถวายพระให้ท่านฉันทุกวัน ๆ จะไม่ร้างวัดไปหรือ แต่หลวงพ่อท่านมีปัญญาที่จะเทศน์โปรดคนผู้หลงทาง ท่านเทศน์ว่า

ดูตัวอย่างพวกเขาทำงานข้าราชการ หรือพวกคนจีนที่เขาเป็นพ่อค้าพาณิชอย่างนี้ เขาไม่ได้ทำนาเลย แต่ทำไมเขาจึงได้กินข้าวกันเล่า รวมทั้งวัตถุของใช้ถ้วยจานต่าง ๆ เหล่านี้ โยมทำเองเป็นไหมล่ะ กระโถนทำเป็นไหม ถ้าโยมทำไม่เป็น ทำไมโยมจึงมีของเหล่านี้ใช้ ได้มาอย่างไรล่ะ โยมต้องหาทางออกด้วยปัญญาให้ได้ เราไม่ฆ่าสัตว์ เราก็ใช้ปัญญาหาวิธีอย่างอื่นได้ ไม่จำเป็นที่จะต้องฆ่าเสมอไปจึงจะได้กิน ผู้มีปัญญาจะต้องหาอุบายออกจากการสร้างบาปสร้างกรรมได้ ให้งดเว้นจากการกระทำบาปอกุศลต่าง ๆ ทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ เพราะมันเป็นบาปกรรมที่จะติดตามเราไป

เมื่อผมพิจารณาดูก็เข้าใจตามเหตุผลอันเป็นจริงตามที่ท่านเทศน์ทุกอย่างครับ”

พ่ออ่ำ ก็เป็นศิษย์คนหนึ่งที่ตื่นตัวสำนึกบาปอย่างกระทันหัน

“ไปซ้อนปลาที่หนองขาม คราวนี้ภรรยาผมนั่งทำอาหารอยู่ในครัว ผมก็นั่งเลือกปลาอยู่ทันใดนั้น ความคิดของผมไม่รู้ว่ามันผุดขึ้นมาจากไหนว่า โอ! สัตว์ที่เราได้มานี่ มันก็มากมายหลายชีวิต มันไม่ใช่เป็นหมื่นชีวิต แต่มันเป็นหลายแสนชีวิต ที่เราเที่ยวไปจับเอามานี้ ก็มาคิดว่า

ชีวิตของตัวเราเองก็ชีวิตเดียว คิดได้อย่างนี้ก็เลยถามภรรยาว่า แม่จะว่าอย่างไร สัตว์นี้มันหลายชีวิตนะที่มันต้องมาตายเพราะเรา แต่เรานี้ชีชีวิตเดียวเท่านั้นเอง

"ก็แล้วแต่พ่อ จะว่าอย่างไรก็เอาอย่างนั้น" ภรรยาตอบอย่างพร้อมที่จะคล้อยตาม

ต่อมาสองสามวันเป็นวันพระ ผมก็ไปวัดเพื่อขอสมาทานตัวเป็นอุบาสกกับหลวงพ่อ ท่านก็ซักไซ้ไล่เลียงผมใหญ่เลยเรื่องจะเลิกฆ่าสัตว์

หลวงพ่อ : "ตัดแล้วบ่ ข้อปาณา ?"

พ่ออ่ำ : "โดย ขะน่อย"

หลวงพ่อ : "สิตัดจักปี ตัดตลอดชีวิตบ่ ?"

พ่ออ่ำ : "บ่แหล่ว ขะน่อย"

หลวงพ่อ : "เป็นหยังจังว่าบ่ สิเอาจักปี ?"

พ่ออ่ำ : "ขะน่อยสิขอจักสามปี"

หลวงพ่อ : "เป็นหยังสมาทานน่อยแท้ ?"

พ่ออ่ำ : "ถ่าหากขะน่อยทุกข์ลงไปกั่วนี่ ขะน่อยกะสิขอลา หรือถ่าหากขะน่อยต้องอยู่ท่อเก่า ขะน่อยกะต้องลา ถ่าหากขะน่อยบ่มีความสุขต่อไป ขะน่อยก็ต้องขอลา"

หลวงพ่อ : "เอา! จังซั่นกะเอา รักษาดี ๆ เด้อ รักษาบ่ดีได้ลาเด้อ"

ต่อมาผมก็เลิกฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ไปทำไร่อ้อยอยู่กลางป่ากลางดงโน้น ผมก็เลี้ยงหมาไว้ตัวหนึ่ง มันเป็นหมาพันธุ์ ชอบไปกัดสัตว์ป่าพวกกระจงฯลฯ แล้วก็คาบมาให้ แปลกครับผมก็ใช้ชีวิตอยู่อย่างนั้น จนครบสามปี

สมัยก่อนนั้นวันพระพวกโยมทานข้าวแล้วก็เข้าไปในศาลาเพื่อฟังเทศน์ หลวงพ่อท่านก็ถามผมว่า

"พ่ออ่ำ บ่คิดอยากลาศีลบ่"

"ศีลอีหยัง ขะน่อย" ผมย้อนถามด้วยความสงสัย

"อ้าว! กะโยมขอสมาทานศีลสามปี อาตมานับมามันครบสามปีมื่อนี่พอดี" หลวงพ่อทบทวนให้ฟัง

"โอ!" ผมพึ่งนึกออก แล้วก็นั่งคิดสักครู่ ก่อนที่จะตัดสินใจ

"บ่ลาดอก ขะน่อย" และผมก็ได้รักษาศีลมาจนตลอดทุกวันนี้"

สุราอันว่าเหล้า

หลวงพ่อเล่าว่า ครั้งหนึ่งเมื่อท่านพยายามเกลี้ยกล่อมให้ชายขี้เมาคนหนึ่งเลิกดื่มเหล้า เขาโวยวายกับท่านว่า

"โอ้ย! เจ้าประคุณ ขอทานก่อน อีกซักปีก่อนเถอะ"

อย่างนี้หลวงพ่อก็ช่วยอะไรไม่ได้ นอกจากปรารภว่า

"หวงความชั่วไว้ไม่อยากให้ความชั่วหนีจากตัวเขา คนเขาไม่อยากสร้างความดี แต่ก็ไม่อยากได้ความชั่ว หรือสร้างความชั่ว แต่ไม่อยากให้มีชั่ว"

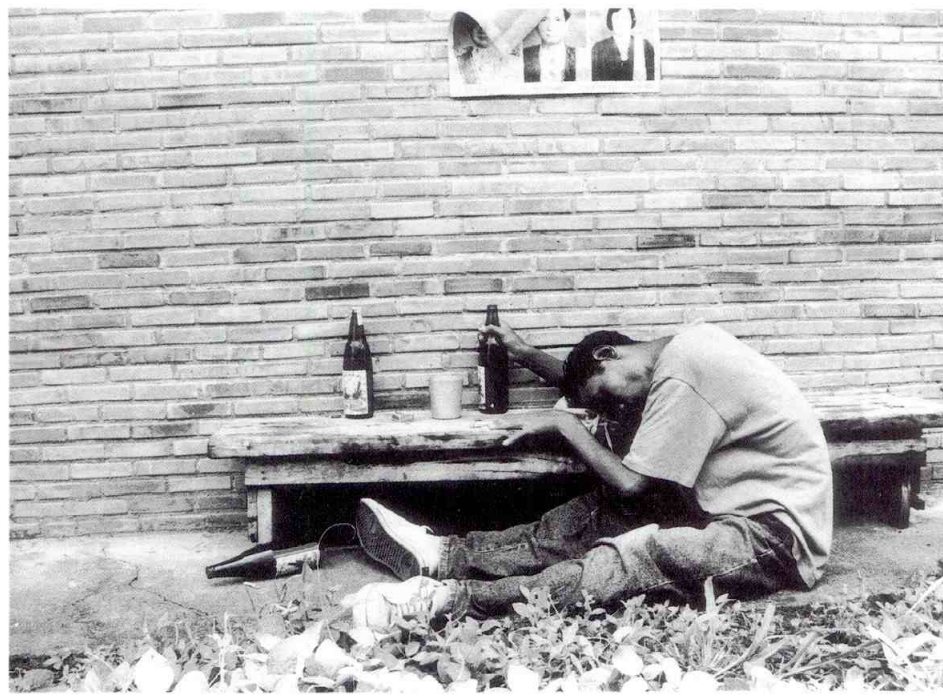

มีขี้เมาอีกสองรายซึ่งหลวงพ่อได้พบและนำมาเล่าให้โยมฟังที่วัด

"เมื่อคืนนี้ นั่งในรถ มีคนสองคนเดินสะเงาะสะแงะเข้ามาหา

หลวงพ่อ ผมมาขอธรรมะ

อ้าว! นึกว่ามาขอเอาขนมซะแล้วนะ อาตมาก็มอง ๆ ดู ตามันแฉะ ๆ นะ มันจะเมาอะไรมาก็ไม่รู้มาถามเอาธรรมะ อาตมาก็นั่งอยู่บอกว่า

อย่าเพิ่งไปปลูกบ้านมันเลยนะโยม ต้องปราบที่ให้มันดีก่อนจึงปลูก

ผมไม่รู้จักที่หลวงพ่อพูด

ถ้ามีโอกาสก็ไปวัดหนองป่าพงนะ จะได้ฟังธรรมะง่าย ๆ จะได้ฟังดี ๆ วันนี้โอกาสไม่อำนวย สถานที่ไม่อำนวย บุคคลไม่อำนวยแล้วนะ ก็เหมือนกับเติมน้ำมันรถวิ่งเล่นเฉย ๆ เท่านั้นแหละ หมดน้ำมันเปล่า ๆ ไม่เกิดประโยชน์ สิ่งที่ไม่เกิดประโยชน์อย่าไปทำมันเลยมันเสียประโยชน์ เขาก็สะดุ้งไปบ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ คือมันซึม ๆ ไปบ้างน่ะ"

โยมที่บ้านก่อใกล้วัดหนองป่าพงนั่นเอง สามีเป็นขี้เหล้า ในที่สุดสามีตาย เมื่อเผาศพเสร็จภรรยาก็เอากระดูกใส่หม้อไปที่วัดหนองป่าพง

"เอามาเฮ็ดหยัง" หลวงพ่อถาม

"เอามาถวายหลวงพ่อ" ภรรยาตอบ

หลวงพ่อ "โธ่! เก่งนอ หวั่งหั่นกินเหล่าอยู่เหยง ๆ เต้นไปเต้นม่ากะเลย เต้นกั๊บเข่าหม่อกระดูกจั่งซี่สิเอาเข่ามาวัดเอ็ดหยัง บ่ได้เด้อก มันสิต้องเอากระดูกเป็น ๆ เดินได่มาเข่าวัด มันจั่งฟังฮู้เรื่อง นี่มันสิฮู้อี่หยังกระดูกอยู่ในหม่อ มีแต่งัวถ่อนั่นแหล่วที่มันมักโตที่มันกินกระดูกหั้น" (โธ่!เก่งนะตะกี้กินเหล้าอยู่เหยง ๆ เต้นไปเต้นมาก็เลยเต้นกั๊บเข้าหม้อ กระดูกอย่างนี้จะเอาเข้ามาวัดทำไมไม่ได้หรอก มันต้องเอากระดูกเป็น ๆ ดิ้นได้มาเข้าวัดมันถึงจะฟังรู้เรื่อง นี้มันจะรู้อะไรกระดูกอยู่ในหม้อ มีแต่วัวเท่านั้นแหละที่มันชอบ ตัวที่มันกินกระดูกนั่น)

อีกรายหนึ่ง เจ้าของเล่าให้ฟังเอง

"แต่ก่อนผมชอบดื่มสุรามาก เวลากินไม่ต้องใช้แก้วหรอก มันไม่ทันใจ ยกขวดดื่มอึก ๆ กินหมดตั้งขวดสองขวดก็ยังเหมือนไม่ได้กิน ชอบสุรามากที่สุด ถ้าผมไม่ได้หลวงพ่อสั่งสอนอบรมให้เลิกดื่มสุราก็คงจะเสียคนไปแล้ว เพราะตกไปสู่อบายมุข ตกไปในทางที่ชั่ว ถ้าหลวงพ่อไม่เมตตาช่วยเหลือ ผมคงแย่มากครับ เปรียบเหมือนคนที่ตกอยู่ในโคลนตมอย่างงั้นแหละ ตอนแรก ๆ ท่านชวนให้หยุด ให้เลิกกินเหล้า ถ้าเลิกไม่ได้เดี๋ยวนี้ก็พยายามค่อย ๆ ห่าง ห่างออกทีละเล็กทีละน้อยแล้วจะเลิกได้อย่างเด็ดขาด ท่านสอนว่าให้พยายามเลิกให้ได้ เพราะมันเป็นทางไปสู่อบายมุขคือความชั่ว มีความทุกข์ เร่าร้อนแผดเผาจิตใจ เพราะมันเป็นบาปเป็นทางแห่งความฉิบหายตกนรกทั้งเป็น

โยมเคยเห็นคนที่ดื่มเหล้าไหมล่ะ หลวงพ่อท่านถามผม ถ้าเมาแล้วจะมีลักษณะไม่น่าดู พูดออกมาก็ไม่น่าฟัง เดินไปตุปัดตุเป๋ เซไปข้างหน้าซัดมาข้างหลัง พูดกันไม่รู้เรื่องเลย คล้าย ๆ

กับคนเสียสติเป็นบ้า

คนดื่มเหล้าบาปมาก หลวงพ่ออบรมผมต่อ ชาติหน้าต่อไป เกิดมาจะเป็นผู้ที่มีกลิ่นปาก เป็นบ้าใบ้ เสียจริตผิดมนุษย์ธรรมดาทั่วไป มีสติปัญญาทึบ ถ้าโยมไม่ต้องการให้เป็นอย่างนั้น ก็ควรพยายามเลิกให้ได้ ผมก็พิจารณาที่ท่านเทศน์สอน เกิดความกลัวขึ้นมา ระยะต่อมาผมก็เลิกเหล้าได้จริง ๆ ครับ"

อีกท่านหนึ่งที่รอดพ้นจากอบายมุข เพราะการฝึกอบรมธรรมะจากหลวงพ่อ รำลึกพระคุณเมตตาของท่านอย่างสูงเช่นเดียวกัน

"แต่ก่อนผมดื่มเหล้าเมายาพูดจาด่าทอ ถ้ามีใครมาพูดขัดใจเป็นได้มีเรื่องตีกัน ฆ่ากัน เพราะจิตใจมันถูกความโง่ความหลงเข้าครอบงำ พอได้มารับการฝึกหัดอบรมได้รับธรรมะจากหลวงพ่อ ท่านสอนให้รักษาศีลห้าให้ภาวนาบำเพ็ญบุญกุศล พยายามสร้างแต่คุณงามความดี ก็รู้สึกว่าดีมีประโยชน์มาก ไปที่ไหนก็สบายใจ เดินไปตามถนนหนทาง ก็มีคนทักทายปราศรัยว่าพ่อใหญ่ช่างไปไหนมาหรือมาอะไร มีคนเคารพนับถือ ไม่มีใครดูหมิ่นเหยียดหยามมองข้ามเหมือนแต่ก่อน ผมก็พยายามรักษาศีล เรื่องฆ่าสัตว์ผมก็เลิก เรื่องอบายมุขก็เลิกมาเกือบจะถึงสามสิบปีแล้วนะครับ ผมก็มีความสุขกายสบายใจ ทำหน้าที่การงานตามสติกำลัง มีความยินดีในสิ่งของที่มีอยู่ ไม่คิดทะเยอทะยานตนเกินไป ก็มีอานิสงส์ทำให้เกิดความสุขกายสบายใจครับ"

สัมมาอาชีพ

อีกแง่มุมหนึ่งของศีลธรรมคือสัมมาอาชีพ การเลี้ยงชีพชอบ ซื่อสัตย์สุจริต ไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนเพื่อนมนุษย์ ไม่เบียดเบียนสัตว์เดรัจฉาน ไม่เบียดเบียนธรรมชาติแวดล้อม

หลวงพ่อว่า

"ผู้รู้จักธรรมะไม่ใช่ผู้ที่เกียจคร้าน จะต้องเป็นคนฉลาดเป็นคนขยันหมั่นเพียร แต่ว่าขยันพูด ขยันกระทำ ด้วยการปล่อยวาง ด้วยความสงบระงับ พระพุทธเจ้าสอนว่าอย่างนี้ก็สบาย นี่มันเป็นสัมมาอาชีวะ มันก็สบาย ถึงว่ามันหนักหน่อย มันก็สบายเพราะโทษตรงนั้นไม่มี"

โยมคนหนึ่งซึ่งเดิมเป็นพ่อค้าขายของทั่วไปหลายอย่าง รวมทั้งเหล้าด้วย แต่ก็ไม่แน่ใจในการประกอบอาชีพของตนเอง ได้มากราบขอคำแนะนำจากหลวงพ่อ

ท่านให้โอวาทเตือนสติทำให้เขาได้ประกอบสัมมาอาชีพว่า

"จะค้าขายอะไรก็ได้ แต่อย่าขายเหล้าเลย เพราะจะต้องทำให้ได้รับความทุกข์วุ่นวายขึ้นกว่าเก่า คือหนึ่ง มันจะทำให้โยมกลายเป็นคนกินเหล้ามากขึ้น สอง คนที่เขาซื้อจะเอาขวดโยมไปไม่ส่งคืน สาม บางคนเขาจะไม่ยอมจ่ายเงินค่าเหล้าให้โยมเลย เมื่อเราไปทวงเขาเขาจะบอกว่าจ่ายให้แล้ว ในเมื่อความจริงเขายังไม่จ่าย เราก็จะพาลโกรธเขา ในที่สุดจะกลายเป็นเรื่องทะเลาะวิวาทกัน ทำให้เป็นทุกข์ไม่สบายใจ ให้ค้าขายอย่างอื่นถึงจะไม่ร่ำรวยก็ตาม

ให้ค้าขายในสิ่งที่ไม่ผิดศีลธรรมจะดีกว่า จำไว้นะ ให้ประกอบอาชีพในทางที่ชอบ จะมีความผาสุกร่มรื่นในชีวิต"

และอีกโอกาสหนึ่งท่านได้ให้ข้อคิดแก่ญาติโยมในเรื่องการรู้จักประมาณในการประกอบอาชีพ

"ให้เราทั้งหลายเข้าใจว่า หาเงินได้มาก ๆ หาของได้มาก ๆ แล้วจะสบายใจ อย่าไปเข้าใจอย่างนั้น เข้าใจผิด มันจะมากหรือมันจะน้อยก็ให้เราหาไป แต่ให้รู้จักประมาณ มันจะพอเมื่อไหร่ ถ้ามันหยุดอยากเมื่อไหร่มันจึงพอ ถ้ามันยังอยากอยู่มันพอไม่เป็นหรอก อย่างสุนัขเราเป็นต้น เอาข้าวให้มันกินสองปั้นสามปั้นก็หมด ปั้นที่สี่นี่ก็ไม่หมด แต่ถ้าไก่เข้าไปใกล้มันก็คำรามขู่จะกัดไก่ ท้องมันก็เต็มอยู่แต่ยังหวงไว้ทั้งที่มันอิ่มแล้ว แต่ใจมันไม่อิ่ม กินไปขนาดไหนมันก็ไม่พอ"

สอนชาวโลก

ไม่รับนิมนต์ข้างนอก

หลวงพ่อชอบอยู่ประจำที่วัด ดังนั้นท่านจึงมักแสดงธรรมอบรมญาติโยมภายในวัดเป็นส่วนใหญ่ โดยปกติท่านเทศน์ทุกวันพระซึ่งมีชาวบ้านมาจำศีลเป็นจำนวนมาก ตอนเช้าหลังฉันเสร็จ หลวงพ่อขึ้นธรรมาสน์เทศน์หนึ่งกัณฑ์ และในตอนกลางคืน หลังประชุมทำวัตรเย็นและนั่งสมาธิแล้วท่านก็เทศน์อีกหนึ่งกัณฑ์ซึ่งบางทีนานหลายชั่วโมง นอกจากนั้นในระยะหลัง มักมีญาติโยมมาจากต่างจังหวัดมาเป็นคณะทอดผ้าป่า หรือมาจากวัดสาขา ท่านก็ให้โอวาทด้วยธรรมะเช่นกัน

หลวงพ่อไม่ค่อยรับนิมนต์ไปเทศน์ต่างจังหวัด แม้แต่ในตัวเมืองอุบลฯ ท่านก็ไปน้อยครั้งมาก ท่านมักไปเฉพาะงานที่จำเป็นจริง ๆ เท่านั้น เช่น กิจนิมนต์ของผู้มีอุปการะคุณต่อวัด หรือขณะไปเยี่ยมวัดสาขาต่าง ๆ ในโอกาสที่ท่านว่างจากภารกิจที่วัดหนองป่าพง หรือในโอกาสทอดกฐินของวัดสาขา ซึ่งท่านถือเป็นกิจจำเป็นต้องไปให้กำลังใจแก่ลูกศิษย์ลูกหา และเป็นโอกาสให้ได้อบรมญาติโยมในท้องถิ่นนั้น ๆ ด้วย

เมตตาธรรมของหลวงพ่อประกอบอยู่ด้วยปัญญาเสมอ การที่ท่านไม่รับนิมนต์ไปเทศน์ข้างนอกนั้น ท่านก็มีเหตุผลที่น่าพิจารณาอยู่ว่า

"ในการฟังธรรมนั้น พื้นฐานเป็นสิ่งที่สำคัญมาก คือจำต้องประกอบไปด้วยสถานที่ ประกอบด้วยเวลา ประกอบด้วยบุคคล และประกอบไปด้วยธรรม อย่างสถานที่ในวัดของเรานี้มันเป็นป่า มีความสงบ เมื่อพูดออกไปก็ไม่มีอะไรเข้ามาแทรก เป็นสถานที่อันสมควร ส่วนสถานที่อันไม่สมควร เช่นว่า คนร้องเพลงก็ร้องเพลง คนเล่นก็เล่นไป มันก็วุ่นวาย จะเอาพระไปพูดตรงนั้นก็ไม่สมควร

อาตมาเคยไปงานมงคล แต่ไม่ใช่งานมงคลสมรสเป็นงานอวมงคลเสียมากกว่า พอจะให้รับศีลให้ฟังเทศน์ เขาก็ไม่สนใจในศีลในเทศน์ คนเล่นก็เล่น คนกินเหล้ากินสารพัดอย่าง มานิมนต์พระไปเทศน์ตรงนั้นก็เรียกว่า สถานที่ไม่สมควร บุคคลนั้นก็ไม่สมควร ไม่ควรจะวางธรรมเทศนา

ในที่ตรงนั้น”

อีกครั้งหนึ่งท่านปรารภในทำนองเดียวกันว่า

“บางทีในสังคมใหญ่ ๆ นิมนต์อาตมาเทศน์ ไม่อยากเทศน์หรอก รำคาญในใจ ทำไมไม่อยากจะเทศน์ เพราะไม่เกิดประโยชน์ มอง ๆ ดูคนในที่นั้น ไม่ใช่คนที่จะเตรียมตัวมาฟังธรรม ดื่มเหล้ามาบ้าง สูบบุหรี่บ้าง คุยกันบ้าง อะไรต่ออะไรบ้าง มันไม่เป็นลักษณะของคนที่มีศรัทธาที่จะมาฟังธรรม ก็คิดว่าไปเทศน์นั้น ก็เรียกว่า ประโยชน์มันน้อยหรือไม่มีประโยชน์เลย คนที่ยังมัวสุมอยู่ในความประมาท เขาก็คิดว่า แหม เทศน์นานเกินไป ทำนั่นก็ไม่ให้ทำ มันคิดอยู่อย่างนี้ เขาไม่ได้ฟังธรรมหรอก บางทีเขานิมนต์พระเทศน์เป็นพิธีเสียด้วย นิมนต์พระคุณท่านสักนิด เขาไม่ให้เทศน์มากหรอก รบกวนเขา นิมนต์พระคุณท่านสักนิด เราฟังแค่นี้เราก็เข้าใจแล้ว พวกนี้ไม่ชอบฟังธรรม เขารำคาญ พระเทศน์นิดเดียวก็ไม่เข้าใจกัน อย่างเอาของนิด ๆ หน่อย ๆ ให้เรามันพอไหม มันยังไม่พอ

บางทีพระอุตส่าห์เทศน์ไปหนัก ๆ สักหน่อย ก็มีคนมาอยู่ข้าง ๆ นิมนต์ว่า เฮ้ย ให้ทางท่านบ้าง ท่านจะออกมาแล้ว ไล่พระอยู่นั่น ถ้าอาตมาเห็นชนิดนี้ไปพบชนิดนี้ก็มีปัญญามาก ซึ้งในธรรมะในจิตใจของคนเรา อันนี้เรียกว่ามันไปอุดอยู่ตรงนี้ คล้าย ๆ กับว่าน้ำในขวดเขามันมีอยู่เต็ม เขาจะมาขอน้ำจากเรา ทั้ง ๆ ที่น้ำในขวดของเขาก็ยังเต็มอยู่ เราจะเอาน้ำของเรารินลงไป มันก็ไม่มีที่เก็บมันล้นออกมา ถ้าเห็นอาการมันเป็นอย่างนั้น ปัญหาก็เป็นไปอย่างนั้น ก็ไม่มีเวลาไม่มีโอกาส และไม่สมควรเพราะน้ำในขวดนั้นยังเต็มอยู่ เต็มอยู่แล้ว เราจะเอารินลงไปอีก นี่มันก็ล้นไปหมด ประโยชน์มันไม่มีแล้ว นี่ประโยชน์ไม่มี ถ้าหากว่าในขวดเขามันว่าง ๆ อยู่ มาขอน้ำกับเรา เราจับขวดน้ำเทลงไป คนที่เก็บน้ำก็สบาย คนให้ก็สบายใจมันมีที่เก็บน้ำ อย่างคนที่ฟังธรรมะก็ฟัง นั่งฟังเข้าใจธรรมะจริง ๆ เราก็มีกำลังใจ มีสมาธิ มีความมั่นใจ ในการเทศน์ให้ฟังก็เหมือนกันแหละ ไม่รู้จะทำไปทำไม ไม่รู้จะเทศน์ไปทำไมนะ พลังของจิตพลังของธรรมนี้ก็ไม่วิ่งขึ้นมาสู่ความรู้อันนี้ เพราะว่าผู้ให้ก็ไม่ตั้งใจให้ เพราะคนรับไม่ตั้งใจรับ มันเป็นเสียเช่นนี้”

เหตุผลสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ หลวงพ่อมีโรคเบาหวาน ต้องปัสสาวะบ่อย เมื่อไปนอกสถานที่โดยเฉพาะเป็นที่ชุมนุมชน นอกจากเป็นการไม่สะดวกแล้วยังทรมานมากด้วย หลวงพ่อจึงจำเป็นต้องปฏิเสธแม้กิจนิมนต์ที่สำคัญในบางโอกาส ประกอบกับนิสัยของท่านชอบสันโดษ ไม่ชอบสังคม นอกจากนี้การที่หลวงพ่ออยู่ประจำที่วัดก็มีผลดีคือ ท่านได้อยู่ใกล้ชิดคณะสงฆ์เป็นกำลังใจให้เกิดความอบอุ่นแก่ลูกศิษย์ลูกหา สำหรับฝ่ายฆราวาสนั้น เมื่อญาติโยมมาฟังธรรมที่วัดเป็นเหตุให้ได้อยู่ในบรรยากาศแวดล้อมที่สงบวิเวก เป็นการเอื้อเฟื้อการปฏิบัติแก่กันและกัน ระหว่างบรรพชิตและฆราวาส เฉพาะอย่างยิ่งในวันพระวันซึ่งมีประเพณีถือ *เนสัชชิก* คือปฏิบัติธรรมตลอดคืนโดยไม่นอน ญาติโยมที่ได้เห็นครูบาอาจารย์นั่งสมาธิเดินจงกรมตลอดคืน ก็มีกำลังใจพยายามทำตามอย่าง ทางฝ่ายพระสงฆ์องค์เจ้าเมื่อเห็นญาติโยมปฏิบัติแข็งขัน ก็ต้องพยายามอดทนสู้กับ *นิวรณ์* เพื่อปฏิบัติได้ไม่ให้อายโยม ต่างฝ่ายต่างเอื้อเฟื้อกันและกัน อย่างนี้ เป็นต้น

วันคนวันพระ

หลวงพ่อสอนญาติโยมให้รู้จักแบ่งเวลา จากการทำมาหาเลี้ยงชีพให้กับการประพฤติปฏิบัติบ้าง โดยท่านเรียกวันที่ญาติโยมประกอบอาชีพทำงานในทางโลกว่า วันคน และเรียกวันที่ญาติโยมควรหยุดงานทางโลกเพื่อทำงานทางธรรมว่า วันพระ ซึ่งในวันพระนี้ท่านก็ชักชวนให้ญาติโยมพยายามไปวัด เพื่อรับการอบรม ฟังเทศน์ รักษาศีลภาวนา แต่ถ้าไปวัดไม่ได้ อยู่กับบ้านก็ให้พยายามรักษากาย วาจา ใจ ให้บริสุทธิ์ ก็ได้ชื่อว่ารักษาศีลในวันพระเหมือนกัน

"เดือนหนึ่งมีสามสิบวัน แบ่งให้โยมเสียยี่สิบหกวัน ให้พระสี่วัน คือข้างขึ้นข้างแรม วันพระแปดค่ำ สิบสี่ค่ำ สิบห้าค่ำนี่ ยี่สิบหกวันเป็นวันของคนท่านแบ่งให้ พระท่านเอาสี่วัน ในระยะเดือนหนึ่งนั้นให้พยายามพากันเข้าวัดพัก ให้พากันมีศีลบริสุทธิ์ให้ดีในสี่วันนี้ สามสิบวันให้ท่านสี่วัน เราเอายี่สิบหกวัน ขนาดนี้ก็ยังไม่พอ ก็ยังมาขโมยเอาวันพระไปใช้อีก สี่วันนี้ให้หยุดทำบาป ถ้าให้มากกว่านี้ก็จะไม่เอากัน แต่บรรดาชาวบ้านเราทั้งหลายก็คงทำบาปบ้างเป็นธรรมดา ก็เห็นใจเหมือนกันแหละ แต่ว่าท่านขอสี่วันให้หยุดทำบาปเสีย ในเดือนหนึ่งให้หาโอกาสพัก สองเดือนก็จะได้แปดวัน ปีหนึ่งก็จะได้หลายวันอยู่ อันนี้เรามันเอาเป็นวันคนเสียหมด แล้วทำอย่างไรเราจึงจะเจริญงอกงามไปได้ ทำอย่างไรจิตเราจึงจะผ่องใสรู้เรื่องอะไรต่าง ๆ ถ้าไม่ค่อยทำเอาแบ่งเอา มันก็ไม่ได้

พยายามละมันออก พยายามตัดออก ๆ ไม่ถึงกับว่าทำให้ดีเหมือนพระหรอก ขอแต่ว่าอย่างดีให้มีศีล ทำกายเราให้มันดี ทำใจเราให้มันดี ของสำคัญ ส่วนสำคัญที่อยู่ในมนุษย์ก็มีอยู่เท่านี้ ถ้าเราดีไม่ได้ ตัดมันออกไม่ได้ ก็อยู่ในบ้านนั่นแหละ อย่าให้มันหนักหนา อย่างที่ว่าให้ฟัง

น่ะวันพระสี่วัน วันคนยี่สิบหกวันอย่างนี้ ก็อุตส่าห์ให้มันได้พยายาม ถึงแม้ว่าไม่ได้ไปวัดก็ให้มันได้เมื่อถึงวันนั้นพยายามรักษา ฝึกกาย วาจา และใจให้มันมีศีลมีธรรม บ้านเรามันจะไม่มีวันพระน่ะเพราะมาเอาเป็นวันคนหมดทั้งสามสิบวัน มันก็มืดอยู่นั่นแหละ ถ้าเป็นอย่างนั้นให้พากันรักษาเพื่อประโยชน์ของพวกเราทั้งหลาย ถ้าปัญญาไม่เกิดสมบัติก็เกิดไม่ได้ ทำสวนก็ให้ฉลาด ทำนาก็ให้ฉลาด ทำทุกสิ่งทุกอย่างด้วยความฉลาด ความฉลาดท่านเรียกว่ากุศล คือกุศล กุศลนั่นแหละคือบุญ อกุศลก็คือความไม่ฉลาด คนไม่ฉลาดนั่นแหละเป็นบาป ดังนั้นจงทำจิตให้เป็นบุญ ทำจิตให้ฉลาด ถ้าจิตโง่แล้วมันก็เกิดบาป ถ้าจิตฉลาดแล้วก็เกิดบุญ"

ดังนั้น ทุกวันพระแปดค่ำ สิบห้าค่ำ ญาติโยมจากหมู่บ้านรอบวัดและในตัวเมืองวารินชำราบอุบลราชธานี จะพากันมาจำศีลที่วัดหนองป่าพงหนึ่งวัน และในตอนกลางคืนก็ร่วมฟังเทศน์ปฏิบัติธรรมตลอดคืน พร้อมกับพระภิกษุสามเณร หลวงพ่อจะเทศน์อบรมตอนเช้ากัณฑ์หนึ่ง กลางคืนอีกกัณฑ์หนึ่ง อาจยาวหลาย ๆ ชั่วโมง

หลังจากเสร็จการอบรมในตอนเช้าแล้ว หลวงพ่อมักกำชับญาติโยมที่ไปจำศีลที่วัด ให้ระมัดระวังสองเรื่องคือการกินหมากสูบบุหรี่และการพูดคุยคลุกคลีกัน

"พวกพ่อออกแม่ออกเรามาจำศีล อยากสูบยาไปสูบอยู่นอกโน่น เคี้ยวหมากก็เคี้ยวอยู่นอกโน่น ตอนเช้ารับศีลแล้ว กินข้าวแล้ว ฟังเทศน์แล้ว ก็เดินจงกรม เสร็จจากเดินจงกรม ก็อาจจะพักผ่อนสักเล็กน้อย แต่อย่าให้นาน พอสมควรแล้วรีบลุกขึ้นนั่งสมาธิ อาบน้ำแล้วก็เข้ามาในศาลาอีก ยังไม่ทันค่ำนั่งอีกสัก ๓๐ นาทีก็เอา ออกจากนั้นก็ทำวัตรเลย เสร็จจากการทำวัตรก็พักผ่อนเสียหน่อย แต่อย่าคุยกันนะ"

เฉพาะเรื่องการพูดคุยนั้น หลวงพ่อก็ต้องกำชับอยู่เรื่อย เพราะธรรมดาคนในโลกพบกันก็อดคุยเรื่องโลกไม่ได้

"การพูดคุยกันในเรื่องไม่เป็นสาระประโยชน์ เช่นว่าเราไปทำปอ ขายปอ ตีปอ ก็ควรงดเอาไว้บ้าง มาถึงวัดแล้วก็ควรทิ้งมัน อย่ามาลอกปอในวัด มาขายปอในวัด กิจการบ้านทั้งหลายให้เลิกเสีย เพราะเราได้พากันมาเช่นนี้ การค้าขายทุกสิ่งทุกประการก็เหมือนกัน ไม่ควรเอามายุ่งในที่นี้ เพราะในที่นี้เราพยายามมาทำจิตให้เป็นอันเดียว ถ้าเรามาทำหลาย ๆ อย่าง จนยุ่งเหยิงไปหมด ไม่รู้จักว่าคนใหม่คนเก่า คนเก่าทำอย่างนี้ คนใหม่เข้ามาก็ไม่ได้อานิสงส์ เพราะคนเก่าพาทำอย่างนี้ ก็เลยทำตามกันไป เลยปิดหูปิดตากันไปเรื่อย ๆ ไม่รู้ว่าทำอะไรกัน"

บางทีหลวงพ่อก็ทวนกิเลสพวกที่ติดการเทศน์ของท่าน โดยให้ฟังเทศน์เงียบในคืนวันพระบ้าง

"บางวันท่านก็ไม่ได้เทศน์ตลอดคืนหรอก เทศน์พอสมควรท่านก็พูดว่า ต่อไปจงตั้งใจฟังเทศน์เงียบ แล้วก็นั่งสมาธิอยู่บนธรรมาสน์ โยมก็คอยตั้งใจฟังแต่ท่านก็เงียบไปเลย ง่วงนอนจะนอนก็กลัวท่าน เพราะท่านนั่งอยู่ที่นั่นด้วย จำเป็นเลยอยู่ได้ตลอดคืน สมัยก่อนหลวงพ่อท่านเทศน์จริง ๆ ถ้าไม่ได้ฟังท่านแล้วเป็นเหมือนจะร้อนใน เพราะมีความรู้สึกที่การเทศน์ของท่าน ฟังแล้วไม่เบื่อที่ท่านเทศน์ แม้จะเป็นเรื่องเก่าก็ตาม แต่วิธีการสอนของท่านใหม่ และน่าฟังอยู่เสมอ"

โอวาท – การเป็นพุทธบริษัทที่ถูกต้อง
(บรรยายธรรมวันพระ)

"ญาติโยมทั้งหลายที่เป็นพุทธบริษัท ทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต วันนี้เป็นวันธรรมสวนะ ถึงวันเช่นนี้พวกเราทั้งหลาย ซึ่งเป็นผู้นับถือพุทธศาสนากันมานมนานแล้ว จงตั้งใจฟังโอวาทคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตามกำลังพอสมควรแก่เวลา พวกท่านทั้งหลายนั้นนับว่าเป็นผู้ที่สมควรที่จะรับโอวาท เราทุกคนที่มารวม ณ สถานที่นี่ ก็นับเนื่องเป็นพุทธบริษัทของพระพุทธเจ้า

การเป็นพุทธบริษัทมีหลายอย่างเหมือนกัน บางคนก็สำคัญตนว่าเป็นพุทธบริษัทแล้วอย่างสมบูรณ์ เพราะว่าอาศัยการมากราบมาไหว้ มาไหว้พระสวดมนต์ มาฟังพระธรรมเทศนา ความเข้าใจเช่นนี้ ก็เป็นความเข้าใจที่ถูกต้องเสียครึ่งหนึ่งเท่านั้น

การที่มันถูกครึ่งหนึ่งก็เรียกว่า มันยังไม่สมบูรณ์ พุทธบริษัทนี้มีกฎเกณฑ์ อย่างบริษัทอะไรต่าง ๆ ทุกประเภท จะต้องมียี่ห้อเครื่องหมาย บริษัทของพระพุทธเจ้าก็เหมือนกัน จะต้องมีเครื่องหมายสำหรับบุคคลแต่ละคน ผู้จะเข้ารับธรรมะนับถือพุทธศาสนานั้นเป็นต้น จะต้องเป็นผู้มีกาย วาจา อันสะอาดเรียบร้อย สมกับที่ได้รับธรรมะ เปรียบเหมือนผ้าที่มันสกปรก ก็ไม่สามารถจะรับน้ำย้อมได้สวย เพราะผ้าไม่สะอาด

ดังนั้นองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าท่านโปรดสัตว์ ในครั้งพุทธกาลนั้น ท่านก็ทำอย่างนั้นเหมือนกัน ทำให้เราเป็นผู้สะอาดเสียก่อน แม้การฟังธรรมในวันนี้ก็เหมือนกัน ให้เป็นผู้ที่สะอาดสมกับที่เราได้มาวัดเพื่อมารับธรรมะ ก็เสมือนว่าผ้าอันขาวสะอาดมารับน้ำย้อม ฉะนั้น

และการแต่งเนื้อแแต่งตัวทางภายในภายนอกนั้น เมื่อจะเข้ามาในวัดวาอารามเป็นต้น ก็ทำให้มันสะอาด แสดงว่าภายนอกมันก็เข้าถึงภายใน เมื่อพูดถึงภายใน ก็ตั้งใจให้มันสะอาด วันนี้เป็นวันที่พวกเราทั้งหลายจะมารับน้ำย้อม คือธรรมะย้อมใจของเราเป็นต้น ทุกวันนี้พวกเราพุทธบริษัททั้งหลายนั้น บางคนก็เข้าใจบ้าง บางคนก็ไม่ค่อยเข้าใจเท่าไรนัก

ดังนั้นการฟังธรรมนี้จะต้องตั้งใจฟัง สมัยก่อนเมื่ออาตมายังเป็นเด็ก ได้ไปฟังธรรมกับยาย ยายอาตมาก็ชอบเข้าวัดฟังธรรม แต่ชอบฟังธรรมเอาบุญ ไม่ชอบฟังธรรมเพื่อจะให้มีปัญญา คือนั่งฟังอยู่เฉย ๆ ท่านพูดอะไรก็ได้ยิน ไม่ต้องจำ ไม่ต้องรู้ ถือว่าคำท่านพูดเข้ามา เราได้ยินเสียงเท่านั้น ก็เป็นการฟังธรรมแล้ว พากันดีอกดีใจว่า วันพระที่ล่วงมาแล้วนั้น เราได้ไปฟังธรรมกัน แต่ฟังธรรมด้วยเรื่องอะไรไม่รู้ สมัยโบราณเราชอบจะเป็นอย่างนั้น

แต่ถึงอย่างนั้น บ้านเมืองเราในสมัยก่อนนั้น ก็ไม่ค่อยกระสับกระส่ายนัก ถึงแม้ว่าเขาไม่เข้าใจธรรมะเท่าไหร่ เขาฟังธรรมเอาบุญกัน เขาก็ยังได้บุญ และการเคารพคารวะของเด็กกับผู้ใหญ่ ของลูกกับพ่อแม่ ดูเหมือนจะดีกว่าทุกวันนี้ การศึกษาเล่าเรียนก็น้อย มีกระดานแผ่นเดียวกับดินสอสำหรับเขียนเท่านั้น

ทุกวันนี้ดูซิ เด็กนักเรียนหอบหนังสือไปเรียนกัน แบกแทบจะไม่ไหวอยู่แล้ว เปิดเทอมทีหนึ่ง

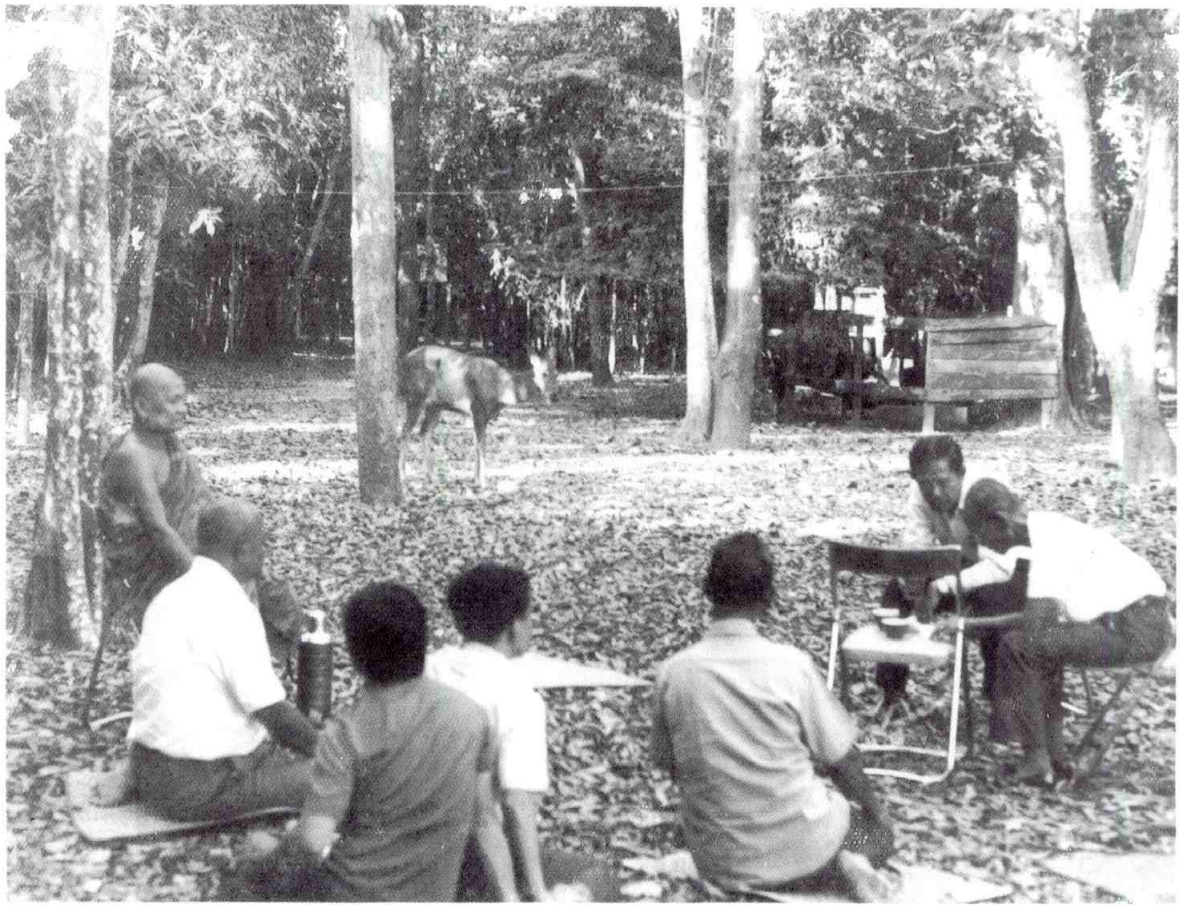

พ่อแม่หมดเงินไปตั้งหลายร้อยหลายพัน เรียนยังไม่จบก็เปลี่ยนหลักสูตรใหม่อีกแล้ว สูตรเก่าก็ทิ้งไป เปลี่ยนสูตรใหม่ก็ยังไม่จบอีก แล้วก็เพิ่มสูตรใหม่เข้าไปอีกเรื่อย ๆ เพราะอะไร เพราะการศึกษามันมาก ความรู้มันก็มาก แต่ความฉลาดมันน้อย

ความรู้มันหนักมากก็จริง แต่ว่าเป็นความรู้ที่ไม่ให้มีความสงบ เป็นความรู้ในการก่อกวนตัวเอง ความรู้ในการก่อกวนพ่อแม่ ความรู้ในการก่อกวนเจ้าหน้าที่ทั้งหลาย ความรู้ที่ออกจากหน้าที่การงานของเจ้าของเป็นต้น สมัยนี้ก็ชอบจะเป็นอย่างนั้น เมื่อมีความรู้มาแล้วก็ตั้งอกตั้งใจว่าจะไปสอนคนอื่นเขาเท่านั้น ส่วนตัวเองไม่ต้อง สอนคนอื่นตะพึดไป ใคร ๆ ทุกคนก็ย่อมเป็นอย่างนั้น

ดังนั้นความรู้มันจึงอยู่กับใบลาน อยู่กับตัวหนังสือ เรียกว่าศีลธรรมที่อยู่ในตัวหนังสือ ไม่เอาตั้งไว้ในใจ ถ้าหากว่าความรู้ทั้งหลาย มันตั้งอยู่ในใจของเจ้าของนั้น ความสงบเรียบร้อยก็จะเกิดขึ้น แต่ทุกวันนี้มันมีแต่ความเดือดร้อนกระวนกระวาย หาสาเหตุต้นปลายมันไม่พบ

ธรรมที่เราศึกษาในด้านศาสนานี่เป็นของง่าย ๆ แต่ว่าเป็นของปฏิบัติยาก เฉพาะกับคนที่ยังไม่เชื่อ คนที่ยังงมงาย เช่นโลกของเราทุกวันนี้ ทำไมมันเดือดร้อน ทำไมมันวุ่นวาย มันขาดอะไรไหม เราอย่าไปดูอื่นไกลเลย ดูต้นไม้เถอะ ใบมันเหี่ยวแห้ง ต้นมันเหี่ยวแห้งลงไป กิ่งมันก็แห้งลงไป มันเพราะอะไร มันจะต้องมีเหตุ ไม่ใช่ว่ามันแห้งเฉย ๆ ไม่ใช่ว่ามันตายเฉย ๆ ไปดูโคนมันซิ มันมีตัวหนอน ถ้าไม่มีตัวหนอนก็ต้องมีอันใดอันหนึ่ง หรือมีปลวกไปทำลายมัน หรือมิเช่นนั้นก็อาหารมันน้อย ลำต้นมันถึงไม่เจริญ ตลอดจน กิ่ง ใบ ดอก ผล ก็ไม่เจริญ ฉันใดก็ฉันนั้น

ความเดือดร้อนที่เกิดในประเทศชาติ เกิดในกลุ่มชนหมู่ใดหมู่หนึ่งเป็นต้น มันก็ต้องมีเหตุ เพราะเราไม่ค่อยเอาการเอางาน ไม่เคารพในหน้าที่การงาน ไม่ตรงไปตรงมานั่นเอง การงานมันก็ดีขึ้นไปไม่ได้ คนดีจะทำดีขึ้นมามันก็ยาก ทำดีขึ้นก็ไม่ค่อยจะได้ดี จึงเกิดความอ่อนใจ ก็วางหน้าที่การงานของเจ้าของ หน้าที่จะทำการงานถึง ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ ทำมันเพียง ๒๐ เปอร์เซ็นต์เท่านั้น เพราะเข้าใจผิดว่า ทำแล้วไม่เกิดผลอะไรขึ้นมา ทั้งหลายเหล่านี้เป็นเพราะอะไร

ถ้ามนุษย์ทั้งหลายขาดคุณธรรม โลกทั้งหลายเป็นต้น มันมีเรื่องจะคุ้มกันของมันอยู่ ให้เจริญงอกงามได้ แต่ธรรมนั้นไม่มี มีอยู่แต่คนไม่ประพฤติธรรมไม่ปฏิบัติธรรม ก็เหมือนกับที่ว่าของมันไม่มีสิ่งที่มันเป็นประโยชน์อยู่ ถ้าคนทำมันก็เป็นประโยชน์ ถ้าคนไม่ทำมันก็ไม่เกิดประโยชน์

ยกตัวอย่างเช่น ผลไม้ที่มีเมล็ดดีพันธุ์ดี เอาไปปลูกในที่ดินไม่ดี ผลไม้นั้นก็ไม่งามหรืออาจจะไม่เกิดเลยก็ได้ เพราะอะไร ดินมันไม่เหมาะสม ถึงแม้ผลไม้จะมีพันธุ์ดีเท่าไรก็ตามทีเถอะ ถ้าสถานที่ปลูกไม่ดี พื้นดินก็ไม่ดี คนรักษาไม่ดี ปฏิบัติไม่ดี มันก็ไม่ได้ผล ฉันนั้น

อย่างโลกที่เราอยู่กันทุกวันนี้จะต้องคุ้มกันให้มันเจริญ ให้มันสงบ ให้มันระงับเป็นธรรมดาอย่างนั้น ธรรมะมีไม่มาก เพียงแต่ให้มีความละอายอยู่ในตัวของเรา จะยืน เดิน นั่ง นอน ถ้าหากว่ามีความละอายแล้ว ความชั่วช้าทั้งหลายมันก็ไม่เกิดขึ้น เพราะอะไร มันไม่มีเหตุที่จะเกิด ไม่มีอะไรที่จะก่อขึ้น มันก็ไม่เกิด ฉันนั้นก็เหมือนกัน ความชั่วทั้งหลายนั้น มันจะชอบเกาะอยู่ในที่สกปรกที่มันผิดนั่นแหละ มันผิดตรงไหน มันก็บาปอยู่ว่าตรงนั้น มันบาปอยู่ที่ตรงไหน มันก็ผิดอยู่ที่ตรงนั้น

เช่นว่าวันนี้เป็นวันธรรมสวนะ เรามาฟังธรรมกันสมาทานศีลไปแล้วเช่นนี้ บางคนมีความรู้สึกนึกคิดว่า นี่มันคืออะไร ที่เราทำกันอยู่นี้มันทำอะไร เราทำเพื่ออะไร อย่างนี้ไม่ค่อยจะคิดไม่รู้เหตุผลของมันเป็นอย่างไร ไม่รู้เรื่องเป็นต้น ถ้าใครมีความละอายมีความกลัวต่อความผิดคนนั้นก็มีธรรมะ ถ้าความอายหรือความกลัวนี้ ไปตั้งอยู่ในใจของคนทุกคน บ้านเมืองของเรานี้จะมีความวุ่นวายน้อยลงทุกที จะมีความสงบระงับ การสงบระงับนั่นแหละ ท่านว่ามันเป็นผลเป็นบุญ

ฉะนั้น สมัยโบราณพ่อแม่เรานั้น พื้นเดิมเขาเป็นคนซื่อสัตย์ เขาฟังธรรมเพื่อเอาบุญ มันก็เลยได้บุญ คือมันตั้งอยู่ในใจเขาแล้ว เมื่อไปฟังพระท่านเทศน์ ท่านจะว่าอะไรก็ช่างเถอะ ตั้งใจฟังสบาย ๆ ไม่ต้องรู้เรื่องอะไร บุญเก่านั้นมันยังอยู่ คือมันมีความซื่อสัตย์อยู่แล้ว เป็นต้น มันก็มีความสบายกัน ไม่ต้องพิจารณาอะไรมาก ต่างกับสมัยทุกวันนี้ ทุกวันนี้นักศึกษามาก การเรียนมันก็มาก การรู้มันก็มากขึ้น ความรู้ในสมัยนี้ ตามอาตมาสังเกตแล้วนะ มันรู้ดีอยู่ แต่ว่าคนกระทำมันน้อย การกระทำมันน้อย ตลอดจนพุทธบริษัท ทั้งคฤหัสถ์ทั้งบรรพชิตเราก็ดี พากันเสื่อมไปทุกที ๆ ทั้งท่านผู้อุปถัมภ์อยู่ข้างนอกก็เสื่อมไป ทางพระเจ้าพระสงฆ์ซึ่งเป็นเนื้อนาบุญของญาติโยมนั้น มันก็เสื่อมไป ต่างคนต่างเสื่อมไปเรื่อย ๆ ต่างคนต่างไม่รู้เนื้อรู้ตัว

เช่นพระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า เมื่อพระวินัยเศร้าหมอง ธรรมะก็เศร้าหมอง ธรรมะเศร้าหมอง พระวินัยก็เศร้าหมอง จิตใจเราเศร้าหมอง ร่างกายเราก็เศร้าหมอง ทุกสิ่งสารพัดมันอับเฉาลง

ฉะนั้น การฟังธรรมจึงเป็นเหตุให้พวกเราทั้งหลายนั้นรับพิจารณา อย่างวันนี้สมาทานศีล คือทำกายให้หมดจด ทำวาจาให้หมดจดให้สะอาด เมื่อฟังธรรม ฟังแล้วให้เกิดความรู้เพื่อฟอกจิตของเรา ให้จิตของเราเห็นให้มันสะอาด แล้วก็ไปภาวนากัน

คำที่ว่าภาวนานั้น พวกเราทั้งหลายบางคนก็ยังไม่รู้จัก พูดถึงการภาวนาแล้วน่ะกลัวไม่รู้เรื่อง ยิ่งสมัยใหม่นี้นั่งไม่ได้นั่งไม่ติดนะ ประเดี๋ยวก็เดือดร้อนอันนั้นอันนี้ เมื่อจะนั่งให้สงบมันก็ไม่สงบ เพราะไม่รู้จักการภาวนากัน เมื่อไม่รู้จักก็ไม่มีใครที่จะคิดถึง เปรียบเหมือนคน ๆ หนึ่งอยู่โน้น อยู่กรุงเทพ หรืออยู่โคราช เราอยู่อุบลไม่เคยรู้จักคน ๆ นั้น ตั้งแต่เราเกิดมา เราก็ไม่เคยคิดถึงคน ๆ นั้นเลย เพราะอะไร เพราะไม่เคยได้พูดกัน ไม่เคยได้เห็นกัน มันจึงไม่มีปัจจัยที่จะอยากรู้ ที่จะอยากเห็น ที่จะอยากพบ ถึงคน ๆ นั้นมีอยู่ก็เหมือนกับว่าไม่มี อันนี้ก็ฉันนั้น

บุญกุศลในทางพุทธศาสนาที่ท่านสอนนั้น เราทั้งหลายไม่คิดถึง ไม่ปรารภถึง มันก็ไม่เกิดประโยชน์อะไร ไม่มีเวลาที่จะสดับตรับฟังพระธรรมเทศนา บางคนฟังธรรมมาตั้งแต่เด็กน้อย ๆ จนมาถึงแก่ ความเป็นจริงนั้นไม่ได้ฟังธรรมซักนิดเดียวก็ได้ เหมือนเราไปนั่งอยู่ใกล้ ๆ อาหารมันจะเอร็ดอร่อยเท่าไรก็ตามเถอะ เราไปนั่งติด ๆ มันก็อยู่เท่านั้นแหละ ความอิ่มมันก็ไม่ปรากฏขึ้นมา รสมันก็ไม่ปรากฏขึ้นมา เพราะอะไร เพราะเราไม่ได้ปฏิบัติ คือไม่ได้ชิมดู บริโภคดู ไม่ลิ้มเลียดู ฉันใดก็ฉันนั้น

อย่างประเพณีเมืองไทยเราเคยทำมา จะทำบุญสุนทานทุกครั้ง จะต้องไหว้พระจะต้องสมาทานศีล แต่ว่าจะมีใครสักคนหนึ่งหรือ ๒ คนตั้งใจว่า จะให้มีศีลประจำชีวิตของเรานี้หาได้ยากเลยทีเดียว

ฉะนั้นมนุษย์มันจึงเกิดมาในโลกนี้ได้ยาก ไม่ใช่ว่ามันเป็นของง่าย คำที่ว่ามนุษย์เกิดมาในโลกนี้มันเป็นของยากน่ะ ก็คือมนุษย์ที่สมบูรณ์บริบูรณ์ ที่เรามานั่งอยู่ในศาลาโรงธรรมนี้น่ะ ก็นึกว่าเราเป็นมนุษย์กันทุกคน ความเป็นจริงมันเป็นมนุษย์อย่างนี้ก็จริง แต่ความสมบูรณ์ที่จะเป็นมนุษย์ยังพร่องอยู่ คือคุณสมบัติที่จะให้เราเป็นมนุษย์นั้นมันไม่ค่อยจะมีหรือว่ามันมีน้อย พวกเราทั้งหลายนี่ก็เหมือนกันฉันนั้น แต่เราเข้าใจว่าเราเกิดมารูปร่างเช่นนี้ก็เรียกว่ามนุษย์ทั้งนั้นแหละ แต่ว่ามันเป็นมนุษย์ที่ปลอม มนุษย์ไม่เต็มมนุษย์ มนุษย์ที่ครึ่ง ๆ กลาง ๆ ฉะนั้น พุทธบริษัทของเราเป็นต้น จึงเป็นพุทธบริษัทที่กลาง ๆ ไม่เต็มที่ที่จะเป็นพุทธบริษัท และการอยู่ร่วมกันของคนที่ไม่สมบูรณ์มันก็ไม่มีความสบาย มันมีความบกพร่องบางสิ่งบางอย่าง

ดังนั้น พวกเราทั้งหลายทุกวันนี้ จึงมีความเดือดร้อน เดือดร้อนเพราะอะไร เพราะมันขาดธรรมะ มันขาดหิริความละอาย ขาดโอตตัปปะความเกรงกลัว เท่านี้แหละมันไม่มากหรอก ธรรม ๒ อย่างเท่านี้แหละ เราทั้งหลายถ้าไม่มาประพฤติเมื่อไหร่ ถ้าไม่ปฏิบัติธรรมเมื่อไหร่ เป็นต้นพวกเราทั้งหลายนั้นก็จะไม่สงบตลอดไป ฉะนั้น พวกเราซึ่งเป็นบรรพบุรุษของกุลบุตรลูกหลาน ควรตั้งอกตั้งใจเข้ามาสู่ธรรมะ เมื่อหมดเราก็เพื่อลูกเพื่อหลานต่อไป

การทำความดีเป็นต้น เด็ก ๆ มันก็มองดู ถ้าเราสร้างความชั่ว เด็ก ๆ มันก็ตามความชั่ว

ของผู้ใหญ่ เปรียบกับเถาวัลย์ที่มันเกิดอยู่บนพื้นดินน่ะ ถ้ามันใกล้ต้นไม้ต้นใด มันก็ขึ้นต้นนั้นแหละก่อนเขา ต้นที่มันอยู่ไกลมันไม่ไปหรอก อันนี้ก็ฉันนั้น เด็ก ๆ มันชอบตามผู้ใหญ่ อย่างนั้นผู้นำเราทุกคน จะต้องเป็นผู้มีธรรมะเป็นที่อยู่ของเรา เป็นคนซื่อสัตย์ เป็นคนประหยัด เป็นคนทำจริง ๆ ทุก ๆ คน

ของดีหรือของจริงน่ะมันมีอยู่ แต่พวกเราทั้งหลายไม่ค่อยจะทำตาม มันจึงไม่มีความดีเกิดขึ้นมา ไม่มีความจริงเกิดขึ้นมา ฉะนั้น องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราทั้งหลายนั้น จึงขอร้องพวกเราทั้งหลายที่เป็นชาวพุทธให้น้อมกาย น้อมวาจา น้อมจิต เข้ามาฟังเข้ามาดูแล้วไปพิจารณา ถ้าว่าตรงนั้นมันผิด ทำไมมันจึงผิด คือมันไม่ดีนั่นเอง ถ้าใครไปทำมันก็เดือดร้อน ใครไปทำมันก็ผิด ตรงนั้นท่านว่าไม่ดี ความที่ว่ามันไม่ดีนั้น เราได้ปฏิบัติกันบ้างหรือเปล่า เมื่อเราอยากได้บุญ เราก็ทำสิ่งที่มันเป็นบุญ ถ้าเราอยากพ้นจากบาป เราก็อย่าไปทำบาป ถ้าเราอยากจะพ้นจากความผิด เราก็อย่าไปทำความผิด การประพฤติธรรมะมันก็เห็นผลขึ้นในปัจจุบันเท่านั้นเอง

ฉะนั้น พวกเราทั้งหลายได้เกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนาเช่นนี้แล้ว เป็นการหายากกว่าสัตว์ทั้งหลายในโลกนี้ จึงควรพยายามอบรม มาฟังธรรม อบรมแล้วก็นั่งสมาธิ คือทำจิตให้สงบ บางคนก็ไม่เห็นใจเราสงบ ไม่รู้จักใจของเราเสียด้วย รู้จักแต่ความคิด คิดอยากจะทำอันนั้นก็ทำไป คิดอยากจะทำอันนี้ก็ทำไป คือตามใจตนตามใจกิเลสนั่นเอง ไม่รู้จักใจของเราว่ามันเป็นอย่างไรลอง ๆ ดูก็ได้เดี๋ยวนี้

ที่เราเรียกว่าใจ ใจน่ะ อะไรมันเป็นใจ รู้ไหมว่าใจมันอยู่ที่ไหน ยังไม่เคยพบนะ ยังไม่เคยพบว่าเราอยู่ยังไง เราจะรักษาใจของเราได้หรือ ก็ไม่รู้เรื่อง จะรักษาที่ไหน นอกจากมาอบรมธรรมะให้รู้เรื่อง ให้เข้าใจในสิ่งทั้งหลายเหล่านั้น

ใครที่เป็นผู้รับรู้ซึ่งอารมณ์ทั้งหลาย คนที่รับรู้อารมณ์นั่นแหละ ที่พวกเราทั้งหลายเรียกว่าใจของเรา จิตของเรา มันก็มีเท่านั้น นอกนั้นไปก็เป็นกายส่วนที่เรามองเห็นด้วยตาของเรา คือตัวนั่งอยู่นี่ก็คือกาย สิ่งที่เรามองไม่เห็นด้วยตาเนื้อ มันรู้อยู่ภายในก็เรียกว่าใจ เป็นรูปธรรมแล้วก็เป็นนามธรรม ทั้ง ๒ อย่างนี้ จะทำให้เราเป็นทุกข์ก็สองอย่างนี้ จะทำให้เราเป็นสุขก็สองอย่างนี้ไม่มากหรอก

ดังนั้น องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราทั้งหลาย ท่านจึงให้ดูตัวเอง ตัวเองมันอยู่ที่ไหน ถ้าเราเห็นกายของเรา เห็นใจของเรา เราก็เห็นตัวของเรา เมื่อเห็นตัวของเรา เราก็สอนตัวของเราได้ บัดนี้เราทำผิด บัดนี้เราคิดผิด บัดนี้เรามีความสุข บัดนี้เรามีความทุกข์ เราก็จะได้เห็นกายเห็นใจเราได้ง่าย ๆ คือมองตัวเจ้าของเป็นต้น ท่านเรียกว่า*อตฺตนา โจทยตฺตาน* จงเตือนตนด้วยตนเอง

ถ้าเราไม่รู้จักตน เราจะสอนใคร จะสอนตรงไหน จะเตือนที่ไหน ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงให้รู้จักเจ้าของ เจ้าของนี้คืออะไร คือกายกับใจ มันอยู่ที่ไหน ถ้าเรารู้จักว่ากายมันเป็นอย่างนี้ ใจมันเป็นอย่างนี้ เราก็รู้จักกายของเรา เมื่อกายของเราเป็นโรค เราก็ต้องพิจารณากายของเรา

ว่า โรคมันเกิดที่กาย แต่ใจเป็นคนทุกข์ พบว่าใจเป็นคนอุปาทาน มันก็ของสองอย่างเท่านี้เอง ไม่ใช่อื่นไกล

ดังนั้น การทำบุญสุนทานทุกประการ ก็มีกายกับจิตเท่านั้น ไม่ต้องไปเรียนอะไรมันมาก ให้เรียนรู้กายของเรา รู้ใจของเราเท่านั้นแหละ รู้ว่ามันผิดรู้ว่ามันถูก ถ้ารู้ผิดรู้ถูกแล้วก็ปฏิบัติความผิดก็ละออกเสีย ปฏิบัติความถูก เราค่อย ๆ สะสมขึ้นบำเพ็ญขึ้น มันก็ค่อยเกิดขึ้น ที่สกปรกเรารู้ว่ามันสกปรกแล้ว เราก็ล้างมันออกเสีย เช็ดมันออกเสีย มันก็สะอาดเท่านั้นแหละ ไม่ยาก

ถ้าหากว่าเราทั้งหลายกำหนดรู้กาย รู้ว่าใจ รู้จิตของเจ้าของแล้วว่าบาปอยู่ตรงนี้ บุญอยู่ตรงนี้ ผิดอยู่ตรงนี้ ทุกข์อยู่ตรงนี้ สุขอยู่ตรงนี้ เราก็ปฏิบัติที่กาย ที่ใจของเรานี้ ไม่มากมายอะไรนักหนา การฟังธรรมก็ไม่ต้องมาก ถ้าเรารู้เช่นนี้แล้ว เราก็ปฏิบัติอยู่ที่นี้ เรามาที่นี่ เราก็เอากายกับใจเรามาด้วย เราจะกลับไปบ้าน เราก็เอากายกับใจของเราไป มีของ ๒ อย่างนี้ ต่างคนต่างรู้ธรรมะอยู่ในตัวของเจ้าของ ก็รู้จักความละอาย รู้จักความกลัวเท่านั้น เมื่อมีความรู้จักความละอายความกลัวแล้ว ก็ได้ชื่อว่าปฏิบัติธรรมะทุก ๆ คน การปฏิบัติธรรมะก็เกิดผลประโยชน์คือความอยู่เย็นเป็นสุขนั่นเอง

ในวันพระเช่นนี้ ท่านจึงให้มารวมกัน มาอบรมกัน อบรมกายนี้แหละ อบรมใจนี้แหละ ไม่ใช่อบรมอย่างอื่น มันมีอยู่นี่แล้ว ไม่ต้องไปคิดให้มันมาก ถ้าทุก ๆ คนเข้าใจอย่างนี้ พวกเราทั้งหลายจะมีความสามัคคีกัน อยู่ที่ไหนก็เหมือนกับลูกกัน หลานกัน พี่กันน้องกัน เป็นญาติกัน ญาติคืออะไร ญาติคือความเกิด ญาติคือความแก่ ญาติคือความเจ็บ ญาติคือความตาย มันเป็นญาติกัน

ทุกวันนี้ มันไม่ค่อยเห็นเป็นญาติกันเสียแล้ว สมัยโบราณเรานะ มองดูหน้าดูตากันแช่มชื่นดีชื่นอกชื่นใจดีอกดีใจ ทุกวันนี้เรามองหน้ากันไม่ได้เสียแล้ว มองหน้าก็ว่ามองทำไม แน่หรือเพราะเดี๋ยวนี้มันศึกษาหลาย ระวังมาก ไม่รู้ว่าเขามองร้ายหรือมองดี มันเกิดขึ้นจากใจของเรามันระวัง ใจมันระแวงก็เพราะมันมีประสบการณ์มาแล้ว มันอยู่กับพวกมีพิษมีภัยมาหลาย

อย่างทุกวันนี้ก็แปลกนะ อย่างชีวิตอาตมาเกิดมานี่ แต่ก่อนเดินไปตามดงตามป่า เห็นคนดีใจเหลือเกินนะ ถ้าหลงทางจะได้ให้เขานำทาง ถ้าหิวอาหารจะได้ขออาหารกิน ถ้าหิวน้ำจะได้ขอน้ำกิน ทุกวันนี้ลำบากไม่รู้ว่าใครเป็นใคร ใครเป็นอย่างไร ไม่ไว้ใจเสียแล้ว มองไปแล้วเห็นเป็นปฏิปักษ์ทั้งนั้นแหละ ต้องระวังจะเป็นขโมยหรือเป็นโจร เพราะอะไร เพราะมันเคยถูกทุบมาแล้ว เคยถูกปล้นมาแล้ว ไม่ค่อยไว้ใจใครทั้งนั้น

ดังนั้นการเบียดเบียนกัน การฆ่าการแกงกันนะมันเร็วที่สุดเลย เพราะการระแวงนั่นเอง เพราะอะไร เพราะการประพฤติปฏิบัติธรรมไม่มี มันจึงเกิดการระแวงเช่นนั้น ทุกสิ่งทุกอย่างก็เกิดความเดือดร้อนขึ้นมา หูได้ยินเสียงก็เดือดร้อน ตาเห็นรูปก็เดือดร้อน มันเดือดร้อนทั่วไปหมด อันนี้ก็เพราะมันขาดคุณธรรม ไม่เห็นเป็นพี่น้องกัน ถ้าเห็นตามธรรมะว่าเป็นพี่น้องกัน ญาติคือความเกิด ญาติคือความแก่ ญาติคือความเจ็บ ญาติคือความตาย มันก็สบายกันทั้งนั้นแหละ

ทุกวันนี้ดึก ๆ ไปซิไปบ้านไหน ไปขอนอนบ้านคนซิ ไม่เปิดประตูหรอก ไม่กล้า ปิดเงียบเลย

พ่อพุฒ ทุมมากรณ์

คนก็ไม่ตื่นขึ้นมาหรอก เงียบเฉย ฟังมันจะเป็นคนร้ายหรือมันจะเป็นคนดี สารพัดอย่าง มันยิ่งแคบไปทุกที ๆ บ้านเมืองของเราทุกวันนี้ เพราะมันขาดธรรมะนั่นเอง

ฉะนั้นขอมนุษย์พุทธบริษัททั้งหลาย จงพากันตั้งอกตั้งใจ ถึงเวลาที่พวกเราจะรื้อศีลธรรมขึ้นมาปฏิบัติกันได้แล้ว มันทิ้งไปเสียนมนาน ทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่ คนเฒ่า คนแก่ ให้สมกับว่าเป็นพุทธบริษัทขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเรา และจะไม่มีความเดือดร้อนกระวนกระวายใจ เพราะการประพฤติธรรมะปฏิบัติธรรมะ

ขอญาติโยมทั้งหลาย จงน้อมธรรมะอันนี้ กลับไปเป็นโอปนยิกธรรม ทำให้มันจริง ทำให้มันดี ให้มันเกิดอยู่ในสันดานของเจ้าของ อย่าให้มันอยู่ข้างนอก อย่าให้มันอยู่นอกใจ ให้มันอยู่ในใจของเราทุกคน ที่นี้เราก็จะมองเห็นหน้าพี่ของเรา มองเห็นหน้าน้องของเรา มองเห็นหน้าญาติของเรา จะพบคนผ่านไปมาที่ไหนก็สบายใจ เข้าไปพึ่งเข้าไปอาศัย เดี๋ยวนี้มองเห็นคนเดินทางไปก็กลัวเสียแล้ว มันเป็นเปรตเป็นมารเสียจนจะหมดแล้ว อันนี้มันไกลจากพระสัทธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเรา

ดังนั้น วันนี้ขอญาติโยมทั้งหลายทุกคน ที่เดินทางมาจากที่อื่นก็ดี ที่อยู่ในถิ่นฐานนี้ก็ดี ให้เห็นว่าเป็นคน ๆ เดียวกัน คือคนมุ่งคุณงามความดีเหมือนกัน มุ่งความสุขเหมือนกัน ไม่มีใครอยากจะทุกข์ ชอบความสงบ ชอบความสบายเหมือนกัน

จงเป็นผู้มีเมตตา ความรักใคร่ซึ่งกันและกัน กรุณา ความสงสารซึ่งกันและกัน มุทิตา ความพลอยยินดี อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง ๆ จงมีธรรมะเป็นเครื่องอยู่อย่างนี้ เมื่ออยู่กันไปก็มีความเยือกเย็น ไม่เดือดร้อนกระวนกระวาย จะอยู่ไหนครอบครัวก็เป็นสุข ไปที่ไหน ๆ ทุกสถานที่ก็เป็นสุข ถ้าเรามีธรรมะ มันติดตามอย่างนั้น ฉะนั้น วันนี้ขอจบพระธรรมเทศนาขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ขอญาติโยมทั้งหลายฟังแล้วก็ตั้งอกตั้งใจ นำไปประพฤติปฏิบัติให้สมความมุ่งมาดปรารถนา จึงจะมีความสุขความเจริญ"

ไม่มีใครมา ไม่มีใครอยู่ (หลวงพ่อรับแขก)

"หลวงพ่อมีเมตตาในโยมทุกชนชั้น ไม่เลือกบุคคลเข็ญใจไพร่ผู้ดี ท่านเมตตาทั้งนั้น" โยมรุ่นเก่ามักพูดถึงความประทับใจที่ตนรู้สึกต่อหลวงพ่อด้วยเสียงเดียวกันหมด ความซาบซึ้งในกระแสเมตตาของหลวงพ่อ และคำแนะนำพร่ำสอนที่เฉียบแหลมแต่เรียบง่าย ดึงดูดคนมาสู่วัดหนองป่าพงมากมาย ไม่ใช่เฉพาะในจังหวัดอุบลราชธานีแต่ทั่วประเทศ และชาวต่างประเทศก็มีคนเดินทางไปนมัสการท่าน

ในระยะหลัง ๆ หลวงพ่อจึงต้องใช้เวลาในการรับแขก สอนธรรมะ และสนทนากับญาติโยมวันละหลายชั่วโมง บางวันนั่งรับแขกอยู่กับที่ตั้งแต่ฉันเสร็จจนบ่ายถึงเย็น ญาติโยมเข้ามาแล้วก็ออกไปคนแล้วคนเล่า กลุ่มแล้วกลุ่มเล่า แต่หลวงพ่อก็ยังนั่งอยู่อย่างนั้น การที่ร่างกายไม่ได้รับ

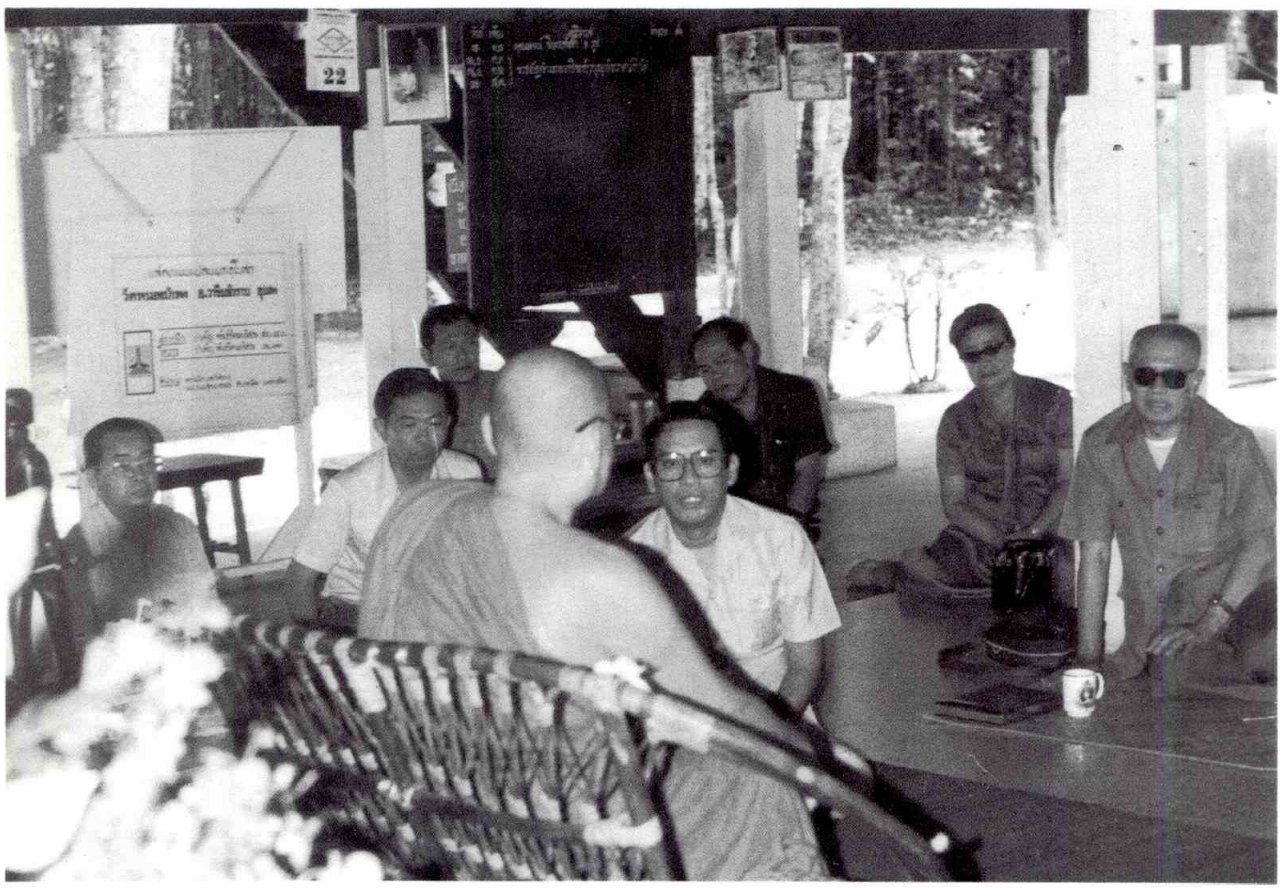

การพักผ่อนเพียงพอมีผลกระทบต่อสุขภาพของท่านอย่างมาก โยมอุปัฏฐากคนหนึ่งอดรนทนไม่ไหว ได้กราบเรียนหลวงพ่อขอล้อมรั้วกุฏิของท่านแต่หลวงพ่อไม่ยอม พระอาจารย์วีรพล เตชปญฺโญ พูดถึงความห่วงใยของพระอุปัฏฐาก

"ท่านรับแขกตั้งแต่ฉันข้าวเสร็จ ผมกำหนดว่าสักบ่ายโมงจะนิมนต์ท่านขึ้นพัก สักห้าโมงเย็นถึงให้รับแขกต่อ คนนั่งเยอะ ๆ ได้จังหวะแล้วผมก็พูดให้โยมทุกคนได้ยินว่า นิมนต์หลวงพ่อไปพักผ่อนครับ ได้เวลาแล้ว ท่านหันหน้าแล้วพูดเรื่องอื่น ไม่ยอมพัก ทีหลังท่านพูดว่า

"คนมาจากไกล ๆ นี่ เขาอยากจะมาหาเรา เวลาเขาก็ไม่ค่อยมี ทีนี้ถ้าผมขึ้นไปพักอย่างนี้ สงสารเขา"

หลวงพ่อปรารภเรื่องการรับแขกว่า

"ถ้าผมยังคิดผิดอยู่ ผมคงเสียไปนานแล้ว เพราะคนมันมากทั้งวัน แต่ก็เหมือนไม่มีใครมาเลย ถ้าเรามีสัมมาทิฏฐิความเห็นชอบแล้วไม่มีอะไร ไม่มีใครมา ไม่มีใครไป จิตก็หยุดอยู่ในที่ของมัน"

แม้ในวัยชราของท่าน หลวงพ่อได้ให้เวลากับโยมมากขึ้น ท่านก็ระวังตัวเสมอไม่ยอมให้โยมคนใดเข้าใกล้ชิดมีความสนิทสนมเป็นพิเศษ ซึ่งจะเป็นเหตุให้หลวงพ่อต้องเกรงใจเขา จนเสียความเป็นอิสระของตัวท่านเอง

หลวงพ่อให้การบ้าน

ญาติโยมที่มากราบนมัสการหลวงพ่อในแต่ละวันมีมาก มาจากทุกระดับของสังคม ทั้งชาวไร่ชาวนา ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ นักศึกษา และครู ฯลฯ ผู้นั่งฟังท่านรับแขกเป็นประจำต่างประทับใจวิธีการพูดของหลวงพ่อ ไม่ว่าท่านจะพูดกับใคร กลุ่มไหน ทั้งคำพูดและสุ้มเสียงดูช่างพอเหมาะพอดีกับเหตุการณ์และบุคคล ควรดุหน่อยท่านก็ดุ ควรอ่อนโยนท่านก็อ่อนโยน แม้การเปรียบเทียบยกตัวอย่าง หรือข้ออุปมาอุปมัยในการอธิบายธรรมะ ท่านก็ยกสิ่งที่ผู้ฟังคุ้นเคย จึงทำให้เข้าใจง่าย

เคยมีโยมคนหนึ่งมากราบเรียนถามท่านว่า ที่หลวงพ่อมีลูกศิษย์ลูกหาชาวต่างประเทศมากนั้นเป็นเพราะหลวงพ่อได้ *นิรุตฺติปฏิสมฺภิทา* (ปัญญาที่แตกฉานในภาษา) หรือเปล่า หลวงพ่อยิ้มแล้วตอบว่า

"อาจจะใช่นะโยม ภาษาชาวนาอาตมาก็พูดได้ ภาษาแม่ค้าก็พูดได้ ภาษาทหารก็พูดได้ ที่จริงมันแตกฉานหลายภาษาอยู่"

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าใครมาเยี่ยม หลวงพ่อก็ไม่ให้กลับมือเปล่า ท่านต้องฝากข้อคิดไว้กับโยมเสมอ พร้อมกับกำชับให้นำไปพิจารณา "เอาเป็นการบ้านเน้อ"

ชีวิตครอบครัว

เป็นที่อัศจรรย์ใจของฆราวาสผู้ครองเรือนทั้งหลาย ที่ได้เข้าไปกราบนมัสการและฟังธรรม

จากหลวงพ่อว่า ท่านสามารถให้คำแนะนำที่แม่นยำและเฉียบแหลมเกี่ยวกับปัญหาในชีวิตครอบครัวทั้ง ๆ ที่ท่านเองไม่เคยแต่งงาน และไม่มีประสบการณ์ในเรื่องนี้เลย

อันที่จริง ถึงแม้ว่าหลวงพ่อไม่เคยมีครอบครัว แต่การที่ท่านรับภาระในฐานะเจ้าอาวาสวัดหนองป่าพง ปกครองพระภิกษุสามเณรและแม่ชีจำนวนกว่าร้อยเป็นเวลานานหลายสิบปี ก็เป็นเหตุให้ท่านต้องพบและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ นานามากมายหลายรูปแบบเหมือนกัน ซึ่งลักษณะปัญหาในหมู่คนไม่ว่าจะเกิดในครอบครัว หรือในคณะสงฆ์ก็ย่อมคล้ายคลึงกัน เคยมีโยมผู้ไม่รู้เดียงสาคนหนึ่ง เมื่อบ่นถึงปัญหาครอบครัวให้หลวงพ่อฟังจบก็สรุปว่า "อย่างหลวงพ่อนี่ดีนะคะไม่มีปัญหาครอบครัว" หลวงพ่อหัวเราะ ตอบว่า

"ไปห่าง ๆ นะ เดี๋ยวก็เจอไม้ค้อน (ท่อนไม้) เข้าหรอก" แล้วท่านก็ปรารภให้โยมฟังว่า

"อาตมาก็มีครอบครัวเหมือนกัน เป็นครอบครัวในวัด ครัวใหญ่มีลูกหลายสิบคน"

การที่หลวงพ่อเมตตาอบรมสั่งสอนญาติโยม และให้เวลาในการรับแขกวันละหลาย ๆ ชั่วโมงเป็นเวลาหลายปี เป็นโอกาสให้ท่านได้เรียนรู้สั่งสมประสบการณ์มากขึ้น ๆ โดยลำดับเหมือนอย่างที่ท่านบอกว่า

"สอนเขาสอนเราไปด้วยในตัวคลอกันไป"

อนึ่ง ปัญญาที่เกิดจากการภาวนานั้น ไม่ใช่ความรู้เฉพาะด้าน แต่เป็นความรู้ในสัจธรรมของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ซึ่งง่ายที่จะเอาไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

ครั้งหนึ่งหลวงพ่อได้ปรารภเรื่องนี้ว่า

"อยู่วัดหนองป่าพงเหมือนกับเป็นถังขยะให้เขา นั่งอยู่นั่นเดี๋ยวเขาก็เอาเรื่องนั้นเรื่องนี้มาทิ้งใส่ เดี๋ยวคนนั้นมาฟ้องอันนั้น คนนี้มาฟ้องอันนี้ อาตมาเห็นอย่างนี้เลยมีปัญญาหลาย"

สอนชาวไร่ชาวนา

วันหนึ่งหลวงพ่อสอนญาติโยมที่มาเยี่ยมที่วัดว่า

"พวกเรานับถือพุทธศาสนานี้ยังหลงงมงายหลาย ตามที่พิจารณาแล้ว ยังไม่ทันถูกหลักพุทธศาสนา จึงยังไม่สบาย ถ้าเป็นชาวนาก็ทำแต่นาตะพึดตะพือ ไม่รู้จักเลือกพันธุ์ข้าว ไม่รู้จักปลูกพืชอื่นหมุนเวียน พวกเราก็เหมือนกัน ไม่รู้จักเลือกว่าอะไรเป็นอะไร

สมัยอาตมาเป็นเด็กน้อยโรงเรียนกำลังตั้ง เขามาเกณฑ์ไปโรงเรียน พ่อแม่ผู้ใดก็เอาลูกของตัวไปซ่อน กลัวเขาจะเอาไปเข้าโรงเรียน สมัยนี้เป็นอย่างไร เข้าไปในเมืองไปตามหาอ่านป้ายอะไรก็ไม่รู้กับเขา เพราะไม่ได้เรียนหนังสือ นี่ความคิดของเราในเวลานั้นน่ะ ไม่รู้จักผิดไม่รู้จักถูก ว่าแต่เจ้านาย ว่าแต่ครูท่านบังคับให้เรียนหนังสือ มันไม่เห็นประโยชน์ ถ้าลูกสอบตกบ่อย ๆ แล้วก็ว่าดีที่สุดจะได้ออกมาเลี้ยงควาย จะได้ให้เลี้ยงน้อง คิดตามความเห็นของเจ้าของ ทุกวันนี้ไปซื้อของในตลาดก็เลยไม่ทันเขา ไม่รู้ว่าอะไรต่ออะไร ไม่รู้จักได้จักเสียเพราะความหลงงมงายของพวกเรามันหลาย

เพราะฉะนั้น พวกเราทั้งหลายจึงยังไม่มีหลัก โบราณท่านว่า ถากไม้ไม่มีเหลี่ยม แม้จะแสนเคี่ยวก็ไม่งาม ลองคิดดูซิถูกไหมนั้นแล้วน่ะ เกลี้ยงขนาดไหนก็ไม่งาม ถ้ามันมีเหลี่ยมแม้ไม่เกลี้ยงมันก็งาม ดูให้มันมีหลักเกณฑ์ของมัน อันนี้คือเรายังไม่มีหลักอยู่ในใจของเรา ถ้าเรียนผูกไปก็ติดผูก เรียนมัดไปก็ไปติดมัดซะ ผูกเจ้าของ แก้ไม่ออก เรียนแก้ไม่เป็น

ทีแรกคนเรามันก็สร้างความชั่วความดีสลับกันมา เมื่อมาฟังเทศน์ก็ฟังไป ๆ ๆ ก็เห็นว่าดีมันก็ดี ชั่วก็เป็นชั่ว ผิดก็เป็นผิด ถูกก็เป็นถูก ชั่วมันดีไหมล่ะ ผิดมันดีไหม มันไม่ดี ตัวดีเรารู้จัก ตัวไม่ดีเราก็รู้จัก แม่ออกเรายิ่งรู้จักง่าย ถ้ารู้จักปลูกผักกาด ปลูกผักกาดก็เอาจอบมาทำแปลง เอาเมล็ดผักกาดมาหว่าน เอาน้ำมารด เอาปุ๋ยมาใส่ ผักกาดมันก็งาม ก็ปุ๋ยเหมือนกันนี่ เมื่อผักกาดมันเกิด หญ้ามันก็เกิด จะทำอย่างไรล่ะปัญหามันเกิดแล้วทีนี้ เราจะถอนหมดทุกอย่างทั้งหญ้าทั้งผักกาดหรือ มันก็ไม่ได้อีกนั่นแหละ มันก็ต้องถอนหญ้าออกไปเอาผักกาดไว้ อย่างนั้นถึงจะได้กิน หรือจะปล่อยมันหมดไปไม่ต้องถอนสักอย่าง ก็ไม่ได้กินสักอย่างน่ะแหละ มันยากอย่างนี้ จะสร้างความดี ความชั่วมันก็ปนมา เราพยายามถอน พอจะไปทำ อือ! มันอยากได้แต่ขี้คร้าน ๒ อย่างนี้มันมาพร้อมกัน เราจะไปเชื่อความขี้เกียจขี้คร้านหรือ มันก็ไม่ได้ทำความดีเท่านั้นแหละ ดังนั้นจะต้องพยายามฝ่าฝืน อดทน เราปลูกผักกาดจะเอาแต่ผักกาดมันก็ไม่ได้ เราเอาน้ำไปรดผักหญ้ามันก็มากินน้ำ เอาปุ๋ยมาใส่ผัก หญ้ามันก็มากินปุ๋ย ผักกาดมันงาม หญ้ามันก็งามเหมือนกัน ขึ้นมาทั้งสอง ทั้งหญ้าทั้งผักกาดนั่นแหละ”

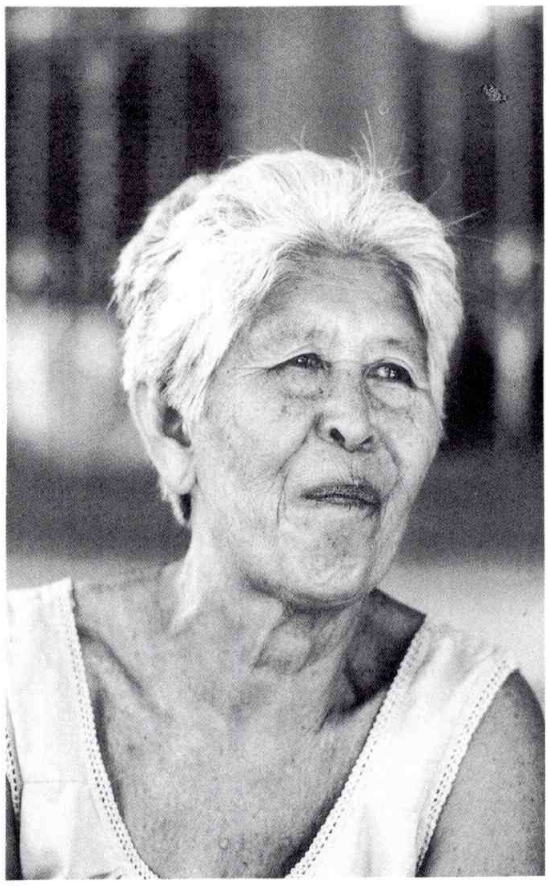

ครูของใคร

ในบรรดาข้าราชการทั้งหลายที่เข้าไปนมัสการหลวงพ่อที่วัดหนองป่าพง พวกครูค่อนข้างมีภาษีกว่ากลุ่มอื่น หลวงพ่อให้เกียรติแก่เขาในฐานะเป็นผู้สอนคน และแต่ละครั้งที่ให้ข้อคิดหรือโอวาทแก่ครู ก็มีทั้งความเข้มข้นและร่าเริง คำถามที่หลวงพ่อถามพวกครูเป็นประจำก็คือ

"เป็นครูสอนตัวเองหรือสอนคนอื่น" แค่นี้ก็ทำให้ผู้ฟังสะดุดใจแล้ว

หลวงพ่อเคยเล่าถึงพวกครูโรงเรียนเคยพานักเรียนมารับการอบรม

"เขาบอกว่าเด็กมันสอนยากและก็ชอบทะเลาะกัน อาตมาก็ถามว่า

แล้วพวกครูอาจารย์ในโรงเรียนน่ะ ยังสามัคคีกันดีอยู่หรือ อาตมาถามอย่างนี้เขาไม่ตอบ อาตมาจึงบอกพวกเขาว่า

ที่เด็ก ๆ มันทะเลาะกันนั้นเป็นสิ่งที่น่าอภัยให้ได้เพราะยังเป็นเด็ก แต่ครูอาจารย์ที่ทะเลาะกันได้อยู่นั้น ไม่ควรให้อภัยเลย"

แล้วท่านมักจะสรุปเตือนสติครูอยู่เสมอว่า

"อย่าเป็นครูสอนแต่ผู้อื่น ให้สอนตัวเองบ้าง"

ครั้งหนึ่งคณะครูจากอุบลราชธานีมานมัสการหลวงพ่อ และขอฟังโอวาท ท่านแนะนำว่า

"เราควรจะเอาเยี่ยงอย่างพระพุทธเจ้า มีอยู่คราวหนึ่ง พระองค์เทศน์ให้พระภิกษุทั้งหลายฟังในที่ประชุม พระสารีบุตรก็นั่งฟังอยู่ด้วย พอพระองค์เทศน์จบลง จึงตรัสถามพระสารีบุตรต่อหน้าภิกษุทั้งหลายนั้นว่า สารีบุตร ที่เราแสดงธรรมให้เธอฟังนี้ เธอเชื่อไหม พระสารีบุตรเป็นผู้มีปัญญาจึงประนมมือตอบว่า ยังไม่เชื่อพระเจ้าข้า

พระพุทธเจ้าท่านได้ฟังดังนั้นพระองค์จึงตรัสว่า ดีละ สารีบุตร ผู้มีปัญญาไม่ควรเชื่ออะไรง่าย ๆ เมื่อได้ฟังสิ่งใดแล้วจะต้องนำไปพิจารณาด้วยปัญญาของตนเองก่อน เมื่อเห็นว่าสิ่งนั้นถูกต้องดีแล้ว มีเหตุมีผลดีแล้วจึงเชื่อ อย่างนี้จึงจะชื่อว่าเป็นคนมีปัญญา อย่างนี้เป็นต้น

เราสังเกตดูซิว่าพระพุทธเจ้าของเราท่านเก่งขนาดไหน ถ้าเป็นพวกเราทุกวันนี้ ลูกศิษย์ไม่เชื่อเป็นไล่หนีทันทีเลย โกรธเขาเสียแล้ว ชอบจะเป็นอย่างนี้ ดังนั้นเราทั้งหลายต้องสอนตัวเองด้วย สอนผู้อื่นด้วย เราจึงจะไม่เป็นทุกข์ทรมานเพราะลูกศิษย์ เด็ก ๆ สมัยนี้ไม่เหมือนสมัยก่อน มันคอยจะสู้อาจารย์อยู่เรื่อย ข้อนี้ต้องระวังให้ดี สอนเขาแล้วเราต้องปฏิบัติตัวเองด้วย เด็กเขาก็ต้องการตัวอย่าง เราต้องทำให้เขาดู ไม่ใช่ดีแต่พูดอย่างเดียว และถ้าเขาไม่เชื่อ เราก็ต้องหันมาสอนใจเราเอง อย่าไปโกรธเขา นี้จึงจะได้ชื่อว่า เป็นอาจารย์สอนคนอื่นได้ แต่ถ้าเราเองก็สอนตัวเองไม่ได้แล้ว เราจะไปสอนใครที่ไหนได้"

แม่พิมพ์

"เราทุกคนเป็นหัวหน้าของคนหลายคน เป็นแบบพิมพ์แม่พิมพ์ของคน ควรจะหันมาหาธรรมะมาปฏิบัติธรรมะ ประพฤติปฏิบัติตัวให้เป็นแบบอย่างของคนทั้งหลาย เปรียบเหมือนแม่พิมพ์สำหรับ

พิมพ์พระ ใครเคยเห็นไหม พิมพ์เดียวเท่านั้นแหละ เขาทำอย่างดีเลย เขาแกะหน้าตาคิ้วคางให้ดี ไม่ให้บิดเบี้ยวไม่ให้เว้าแหว่ง เพื่อจะอัดพระพิมพ์ให้เป็นรูปงาม เมื่ออัดออกมาก็งามจริง ๆ เพราะพิมพ์ดีเพียงพิมพ์เดียว นี้ฉันใด

ครูซึ่งเป็นแม่พิมพ์ของศิษย์และผู้คนทั้งหลายนั้นก็เหมือนกันฉันนั้น จำเป็นจะต้องทำตนให้งามอยู่ด้วยคุณธรรมของความเป็นครูเป็นอาจารย์ ควรจะประพฤติตนให้อยู่ในระเบียบวินัย และร่องรอยของผู้นำทางอยู่เสมอ สิ่งชั่วช้ามัวเมาควรจะละออกไปให้หมด จรรโลงศีลธรรมให้สูงกลับคืนมา ต้องเป็นตัวอย่างที่ดีแก่เด็ก ๆ เขา เด็กนั้นก็เหมือนกับเถาวัลย์นั่นแหละ เมื่อเถาวัลย์เกิดขึ้น ณ ที่ใด มันก็จะต้องหาต้นไม้ที่จะเลื้อยขึ้นเสมอ ในเมื่อต้นไม้ต้นหนึ่งอยู่ใกล้สัก ๑๕ เซ็นติเมตร ถ้าอีกต้นหนึ่งอยู่ไกลตั้ง ๑๐ เมตร คุณว่ามันจะเลื้อยขึ้นต้นไหน มันก็จะเลื้อยขึ้นต้นที่อยู่ใกล้ที่สุดนั่นแหละ ต้นที่อยู่ห่าง ๑๐ เมตรโน่นมันคงไม่เลื้อยไปหรอก เพราะมันไกลเกินไป

ฉะนั้นครูเป็นผู้ที่ใกล้ชิดของเด็ก ๆ ทั้งหลายนั่นเองแหละ เป็นผู้ที่เด็ก ๆ ทั้งหลายจะถือเอาเป็นแบบอย่าง จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีการประพฤติจรรยามารยาท เครื่องละเว้น เครื่องบำเพ็ญให้เด็กดู อย่าสอนเขาแต่ปาก การยืนการเดินการนั่ง การเคลื่อนไหวพูดจาอะไรทุกอย่าง เราต้องทำให้เป็นการสอนเขาทั้งนั้น เด็ก ๆ เขาจะทำตาม เพราะเด็กนั้นไว เขาไวกว่าผู้ใหญ่

มีเรื่องเล่าอยู่เรื่องหนึ่ง เป็นเรื่องม้าอาชาไนยของพระราชา เป็นม้าปราดเปรียวว่องไว เฉลียวฉลาดฝึกง่าย วันหนึ่งเขาเปลี่ยนคนเลี้ยง เพราะเหตุบางอย่าง ทีนี้ได้คนเลี้ยงม้าขาพิการข้างหนึ่ง เวลาแกเดินแกจะเดินกะโผลกกะเผลก ม้ามันก็เห็นทุกวัน ม้ามันไวอยู่แล้ว ต่อมามันก็เดินกะโผลกกะเผลกเหมือนกัน เพราะมันคิดว่าคนเลี้ยงสอนมัน ม้าตัวนี้เลยกลายเป็นม้าไม่งาม เพราะขาเสีย เขาก็ไปเชิญหมอมารักษา ให้ยาก็แล้ว ผ่าเท้าหาเสี้ยนหนามออกให้ก็ไม่มี มันก็ยังเดินกะโผลกกะเผลกอยู่เหมือนเดิม ทีนี้พระโพธิสัตว์มาดู พิจารณาดูโรงม้ากับเครื่องแวดล้อมทุกอย่างแล้ว ก็ไม่มีอะไรที่จะเห็นว่าเป็นสาเหตุ ถามหาตัวคนเลี้ยง ก็จึงได้รู้ว่าต้นเหตุมันอยู่ที่นี่เอง จึงกราบบังคมทูลพระราชาว่าขอให้เปลี่ยนตัวคนเลี้ยงเสียใหม่ เอาคนที่ไม่เดินขากะโผลกกะเผลกมาเลี้ยง ม้ามันก็ดูอีก ที่นี้มันเห็นคนเลี้ยงไม่เดินกะโผลกกะเผลก มันก็เลยไม่กะเผลก จึงกลับเป็นม้าที่ดีขึ้นมาอีกได้ เรื่องมันเป็นอย่างนี้

ดังนั้น ครูซึ่งเป็นผู้สอนคุณความดีแก่ศิษย์ คือเด็กทั้งหลาย จึงจะต้องประพฤติปฏิบัติตัวให้เป็นคนเลี้ยงม้าที่ดี สอนม้าให้งาม ฝึกม้าให้ปราดเปรียวแข็งแรง ซึ่งม้านั้นก็คือเด็กเล็กลูกหลานว่านเครือของเรานั่นเองแหละ ด้วยการหันหน้าเข้าหาศีลธรรมทั้งหลาย เอามาเป็นหลักยึดหลักบูชา จงอย่าเมามัวบูชาอยู่แต่วัตถุ และความสนุกสนานเฮฮาอื่นใดอยู่เลย ขอจงเป็นผู้ทำหน้าที่ในความเป็นผู้นำทางสั่งสอนแก่ศิษย์ทั้งหลาย เช่นเดียวกับพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราทั้งหลาย ที่ได้ทรงดำเนินมาแล้วนั่นเถิด”

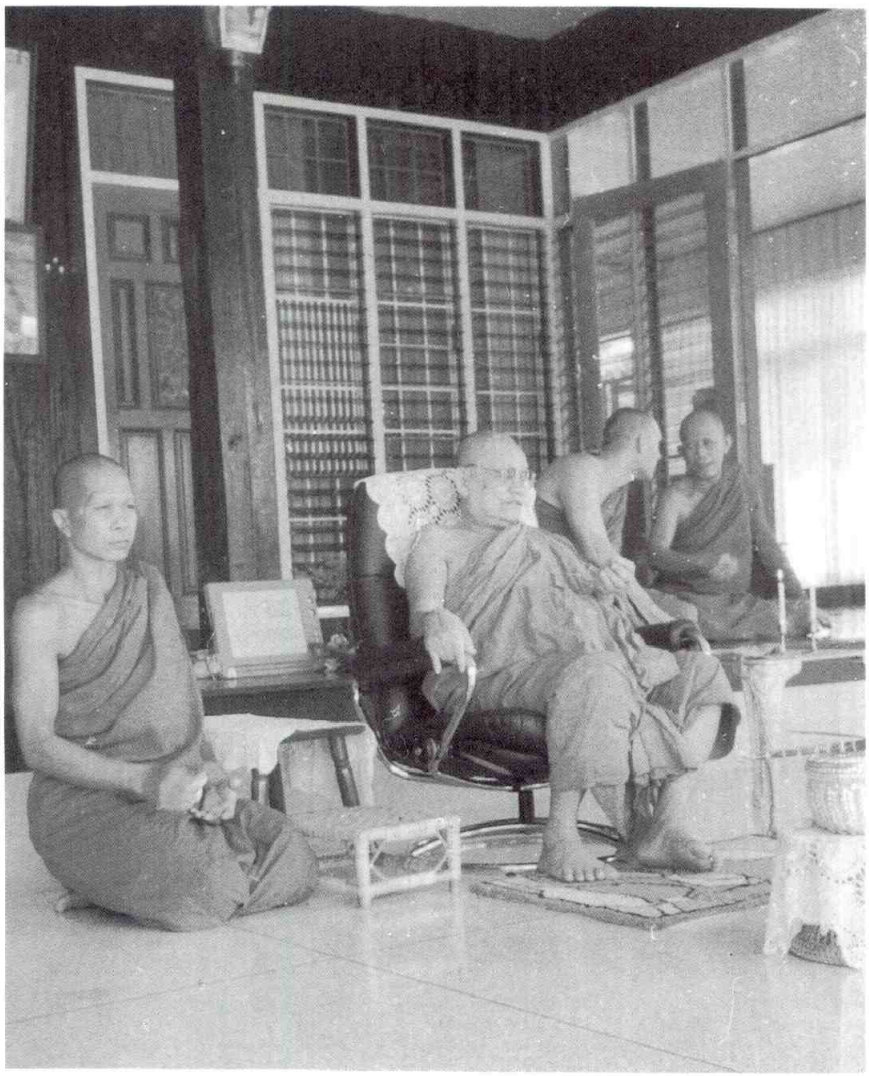

พิสูจน์นักวิทยาศาสตร์

พระอุปัฏฐากหลวงพ่อรูปหนึ่งเล่าให้ฟังว่า

"มีอยู่ครั้งหนึ่งนักวิทยาศาสตร์เขามากราบหลวงพ่อ ตอนนั้นผมอยู่ที่กุฏิหลวงพ่อด้วย เขาบอกพุทธศาสนาไม่มีอะไรที่พิสูจน์ได้ คงจะไม่ได้ผลเท่าที่ควร วิทยาศาสตร์เขาดีกว่า ทำอะไรเขาก็พิสูจน์ได้เยอะ ทำอะไรออกมาก็ปรากฏให้เห็นได้ พุทธศาสนาพิสูจน์ไม่ได้ หลวงพ่อตอบว่า

เฮ้ย เรายังไม่ทันถึงพุทธศาสตร์ก็ได้เว้ย ก็เหมือนกับว่ามือเรามันสั้น แต่รูมันลึกไป เราล้วงมือลงไป มือมันสั้นมันสุดแค่นี้ แต่รูมันยังลึกเข้าไปอีก เราจะปฏิเสธว่า เอ๊ะ! รูมันหมดแค่นี้เองมันจะถูกต้องตามความเป็นจริงหรือเปล่า ความจริงมือเรามันสั้น เราไม่ได้คิดว่ารูมันลึกเข้าไปกว่านั้น หรือบางทีสายตาของเรามันสั้น เหมือนกับว่า เครื่องบินมันบินไป เครื่องบินนั้นมีอยู่ แต่สายตาของเรามันหมดเสียก่อน ก็เลยไม่เห็นเครื่องบิน แต่เครื่องบินมันยังมีและยังบินไปเรื่อย ๆ อย่าเพิ่งปฏิเสธว่ามันไม่มี นี้เป็นกุศโลบาย

เขาก็พอใจ ไม่รู้ว่าหลวงพ่อตอบได้อย่างไร รู้สึกว่าเขาชอบมาก"

ฉลาดแต่ไม่เฉลียว

"บางคนเรียนจนโง่ พูดไม่รู้เรื่องกัน ถ้ามันสูงก็เกินไป แต่ถ้ามันต่ำลงมา ไอ้ทางสายกลางมันไม่เห็นสักทีเลย เรียนมาก ๆ จะเข้าใจว่าเราฉลาดหรือ ดูซิฉลาดเกินไปน่ะ มันก็มีทิฏฐิมานะเกิดขึ้นมาก เห็นมนุษย์ทั้งหลายไม่ใช่คนสักคน เรามีอำนาจกว่า ดีกว่า เก่งกว่า ดูถูกคนไปในตัวของมันแล้ว เห็นว่าเลิศกว่าเขา ประเสริฐกว่าเขา มันก็เดือดร้อนเท่านั้นแหละ ถ้าเห็นว่า เอ้อ ตาสีตาสาก็เหมือนกับเรา เห็นคนแก่ ก็ต่อไปเราก็แก่อย่างนั้น เห็นเด็กมันวุ่นวาย แต่ก่อนเราก็เป็นเด็กอย่างนั้นเหมือนกัน

ถ้าเราน้อมเข้ามาพิจารณาตัวเราอย่างนี้ มันก็เข้าใจง่าย ถ้าเราโง่ ไม่รู้จัก ก็ค่อย ๆ เรียนไป อันนั้นคนฉลาดก็ไม่ต้องฟังใครหรอก ครูบาอาจารย์สอน อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เรารู้ เรารู้ แต่เราไม่ทำทั้งนั้นแหละ เรารู้จนตาย จนโง่เท่านั้นแหละ อันนี้เรียกว่ามันเกิดพอดี คือมันไม่สูงจนเกินไป และมันไม่ต่ำจนเกินไป ถ้าต่ำกว่าคน มันก็เป็นคนไม่พอคน ถ้าคนสูงกว่าคน มันก็เป็นคนเหลือคนเท่านั้นแหละ"

หลวงพ่อเคยบ่นว่า คนมีการศึกษาในระดับสูงมักสอนยาก เพราะ

"รู้ปริญญาตรีมากิเลสก็ปริญญาตรีเหมือนกัน รู้ปริญญาโทกิเลสมันก็ปริญญาโท รู้ปริญญาเอกกิเลสก็ปริญญาเอกเหมือนกัน เพราะเราไม่ได้เรียนเอาออก แต่เรียนเก็บไว้"

อีกโอกาสหนึ่ง ท่านเปรียบเทียบคนมีการศึกษาสูงว่า "เหมือนอีแร้งบินสูง ๆ แต่เวลาหิวจะโฉบลงมากินซากหมาเน่า ก็เหมือนกับคนศึกษามากความคิดก็สูง แต่พอตัณหาเกิด ทำอะไรต่ำ ๆ เหมือนกับคนไม่มีการศึกษาเลย"

เบื่อโลก

"บ้านรับรองที่เรือนชีปล่อยให้ว่าง มีคนถามว่าทำไม ก็เอาไว้ให้คนเบื่อโลกเขาพัก มันจะพังก็ซ่อมมันไว้ เขาเบื่อโลกก็มา ผู้หญิงเบื่อก็มา บางคนเบื่อแรง ไปไม่นานหรอกโยม เบื่อแรง ๆ ไม่นานคืนเดียวก็ไปเลย

ระวังนะพวกเรา อย่าเพิ่งเบื่อปุ๊บปั๊บก็มาเลย ระวังอายเขา ระวังนะ ค่อย ๆ ไป ฉันจะไปพักผ่อนก่อนสักเช้าหนึ่ง ว่างั้นนะ หรือว่า เราจะไปตายข้างหน้าก็ช่างมัน โดยมากมันไม่ตายหรอก อย่าไปว่า ฉันไม่กลับ อย่าไปว่า ฉันไม่กลับเลย ให้ว่าฉันจะกลับหรือไม่กลับก็ช่างมันเถิด ให้มันไปคิดดูให้ดีเสียก่อนให้สบายใจ ฉันไปไม่กลับ ตายแน่นอน อย่าไปว่านะ ไปปุ๊บตายแน่ (หัวเราะ) มันคอยจะอดพูดไม่ได้ใช่ไหม พอมันถึงอย่างนั้นปุ๊บ มันอยากพูดให้เด็ดขาดไปเลย พอก้าวออกจากบ้านไปแล้วไม่เด็ดขาดเสียแล้ว ระวังนะจะบาป ฉันจะไปพักที่วัดหนองป่าพงกับหลวงพ่อสักสองวันหรือสามวันไม่รู้ ว่างั้นนะ ฉันไม่ค่อยสบายใจ พูดแค่นี้ก่อนสิ อย่าไปเอาหมดทั้งเปลือกก่อนสิ พูดว่าฉันจะไม่กลับไปแน่นอนเลย เลิกกัน อย่าไปว่าสิ บาปหลายนิ เดี๋ยวก็กลับไปหรอก เอออย่าไปเชื่อนะ จิตของเรานะ"

กลัวผี

"ทุกคนไปวัดหนองป่าพง เข้าไปในศาลาก็ไปดูโครงกระดูก บางคนดูไม่ได้ วิ่งออกมาจากศาลาเลย กลัว กลัวเจ้าของ(ตัวเอง) อย่างนั้นเข้าใจว่าไม่เคยเห็นตัวเราเองสักที ไปกลัวกระดูกไม่นึกถึงคุณค่าของกระดูก เราเดินมาจากบ้าน นั่งรถมาจากบ้าน ถ้าไม่มีโครงกระดูกจะทำอย่างไร จะเดินไปมาได้ไหม นั่งรถมาถึงวัดหนองป่าพง พอลงรถเข้าศาลาไปดูโครงกระดูก พอเห็นวิ่งออกจากศาลาเลย กลัวโครงกระดูก คนเราไม่เคยเห็น เกิดมาพร้อมกันไม่เคยเห็นกัน นอนเบาะอันเดียวกันไม่เคยเห็นกัน นี่แสดงว่าเราบุญมากที่มาเห็น แก่แล้วห้าสิบปี หกสิบปี เจ็ดสิบปี ไปนมัสการวัดหนองป่าพงเห็นโครงกระดูกแล้ว นี่อะไรไม่รู้ แสดงว่าเราไม่คุ้นเคยเลย ไม่รู้จักตัวของเราเลย กลับไปบ้านก็ยังนอนไม่หลับอยู่ ๓ - ๔ วัน แต่ก็นอนกับโครงกระดูกนั่นแหละ ไม่ใช่นอนที่อื่นหรอก ห่มผ้าผืนเดียวกัน อะไร ๆ ด้วยกัน นั่งบริโภคข้าวด้วยกัน แต่เราก็กลัว นี่แสดงว่าเราห่างเหินจากตัวเรามากที่สุด"

สังขารเกษียณแล้ว

"คนเราเมื่อแก่ตัวลงมันก็หลงนะ อาตมาพอก้าวเข้าหกสิบกว่ามันจะชวนหลงแล้ว เดี๋ยวนี้มันชวนจะหลงแล้วละ บางทีเรียกเณร ก. โดดไปพูดกับเณร ข. อย่างนี้ บางทีจะเรียกพระ ก. โดดไปใส่พระ ค. โน้น มันจะเป็นอะไร มันจะฝึกอาตมาแล้วละ มันเกษียณแล้วนะ ในราชการข้างนอกหกสิบปี เขาเกษียณแล้ว แต่ในด้านธรรมะก็เกษียณเหมือนกัน แต่เกษียณเงียบ ๆ กระซิบเงียบ ๆ มันเกษียณแล้ว เอานี้ไปถึงโน้น เอาโน้นมาถึงนี้ จะไปก็ว่ามา เอาไปเอามาไม่ทันทำ ไม่พิจารณา

แก่มาก็เลยมีความฉลาดมาก ฉลาดในความโง่นั่นแหละ จะไปยุ่งอยู่กับบ้านกับช่อง ถกเถียงกับลูกหลานอยู่วุ่นวายไม่รู้เรื่อง ถือมั่นถือรั้นถือขลังนั่นแหละ ความยุ่งมันก็เกิดขึ้นมา มันเป็นอย่างนี้

อาตมาเคยเห็นหลายแห่ง เพราะเรามันเป็นพ่อแม่เขาเกิดก่อนเขา เลี้ยงเขามามีความฉลาดมาก ความฉลาดมากเลี้ยงมันไว้มาก ๆ ความฉลาดน่ะมันแก่แล้วมันโง่นะ ไม่ใช่มันฉลาดหรอกมันโง่ เลี้ยงมันไปนาน ๆ มันโง่ เถียงเก่งไม่ยอมรับความผิด อะไรต่ออะไรมันวุ่นวาย ก็ถกเถียงกับลูกหลาน ลูกหลานที่มีปัญญาดีหัวเขามันใส เขาขี้เกียจเขาก็หนีไป ยายกะตานี่ก็ยิ่งชนะใหญ่เราเป็นพ่อเป็นแม่มันแล้ว เด็ก ๆ จะพูดอะไรไม่ได้ ความเป็นจริงมันถูกของเขา แต่ก็เถียงเขาเอาชนะเขา อันนี้ไม่ใช่ธรรมะ ชวนให้เราหลงแล้วนะ

ให้เรารู้จัก สังขารอันนี้มันเกษียณแล้ว ตาเรามันเหมือนเก่าไหม หูเรามันเหมือนเก่าไหม ร่างกายเหมือนเก่าไหม กำลังมันเหมือนเก่าไหม ความจำมันเหมือนเก่าไหม อะไรมันเหมือนเก่าไหม ทำไมเราไม่ดู จะให้ใครมาเกษียณเราล่ะ

พระพุทธเจ้าท่านจึงสอนว่าอย่าประมาทนะ คนประมาทคือเหมือนกับคนตายแล้ว ฉะนั้นจงอย่าประมาท

บางแห่งจนเขาเรียกว่า มันไปไม่ไหวแล้วนี่ พ่อก็มีอำนาจ แม่ก็มีอำนาจ เถียงไม่ได้ ลูกชาย

ลูกสะใภ้ ลูกเขย เขามีปัญญาน่ะเขาก็ค่อย ๆ บอก แม่ไปอยู่วัดเสียเถอะนะ พ่อไปอยู่วัดเสียเถอะ เขาล่อให้ไปวัด เขาขี้เกียจฟังบ่นทุกวัน ๆ น่ะ จะไปปลูกกุฏิให้อยู่ในวัด เขาอุตส่าห์ส่งเสียให้อยู่สบาย ดีกว่าจะบ่นจุกจิกจู้จี้อยู่ในบ้าน ให้พระท่านสอน ยังงั้นสองตายายก็ยังไม่รู้เรื่อง ว่าเขาเอาอะไรมาให้ทำไม เข้าใจว่าเขาเอาไปวัดไปวาไปทำบุญทำทาน ก็ไปยุ่งกับเขา เขาก็เอาไปเท่านั้นแหละ เอาเข้าไปหาหลวงตาที่วัดน่ะ อย่างนี้ก็มีนะ ให้ระวังให้ดี

แก่แล้วมันไม่รู้เรื่องมันกลับเป็นเด็กอีกนะ เยี่ยวมันก็เหม็นกว่าเก่า ขี้มันก็เหม็นกว่าเก่า อะไรมันก็เหม็นกว่าเก่าทั้งนั้นแหละ เด็กแก่นี่ คนแก่มันเป็นเด็ก ไม่ใช่เด็กมันเป็นเด็ก เมื่อหากว่าเราภาวนาแล้ว มันจะแก้ปัญหาเหล่านี้ได้ เป็นคนเลี้ยงง่าย เป็นคนว่าง่าย เป็นคนไม่ลืมตัว เป็นคนมีสติ เป็นคนมีสัมปชัญญะ ไม่สร้างกรรมไม่สร้างเวรกับตน กับผู้อื่น กับลูก กับหลาน นี่เรียกว่าการภาวนา"

เมตตายายป่วยหนัก

"อันนี้แหละ ทั้งก้อนที่เรานั่งอยู่นี้ ที่เรานอนอยู่นี้ ที่มันกำลังทรุดโทรมอยู่นี้ นี้แหละมันคือสัจธรรม คือความจริง ความจริงอันนี้เป็นสัจธรรม เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าที่แน่นอน เพราะฉะนั้นท่านจึงให้มองมัน ให้พิจารณามัน ให้ยอมรับมันเสีย มันก็เป็นสิ่งที่ควรจะยอมรับ ถึงแม้ว่ามันจะเป็นอย่างไร อะไร ก็ตามทีเถอะ พระพุทธองค์ท่านสอนว่า เมื่อเราถูกคุมขังในตะราง ก็ดี ก็ให้ถูกคุมขังเฉพาะกายอันนี้เท่านั้น แต่ใจอย่าให้ถูกขัง อันนี้ก็เหมือนกันฉันนั้น เมื่อร่างกายมันทรุดโทรมไปตามวัย โยมก็ยอมรับเสีย ให้มันทรุดไป ให้มันโทรมไปเฉพาะร่างกายเท่านั้น เรื่องจิตใจนั้นเป็นคนละอย่างกัน ก็ทำจิตให้มีกำลัง ให้มีพลัง เพราะเราเข้าไปเห็นธรรมว่าสิ่งทั้งหลายเหล่านั้นมันก็เป็นอย่างนั้น มันต้องเป็นอย่างนั้น พระพุทธองค์ท่านก็สอนว่า ร่างกายจิตใจนี้มันก็เป็นอยู่อย่างนั้น มันจะเป็นของมันอยู่อย่างนั้น มันจะไม่เป็นไปอย่างอื่น คือเริ่มเกิดขึ้นมาแล้วก็แก่ แก่มาแล้วก็เจ็บ เจ็บมาแล้วก็ตาย อันนี้เป็นความจริงเหลือเกิน ซึ่งคุณยายก็พบอยู่ในปัจจุบันนี้ มันก็เป็นสัจธรรมอยู่แล้ว ก็มองดูมันด้วยปัญญา ให้เห็นมันเสียเท่านั้น

ถึงแม้ว่าไฟมันจะมาไหม้บ้านของเราก็ตาม ถึงแม้ว่าน้ำมันจะท่วมบ้านของเราก็ตาม ถึงแม้ว่าภัยอะไรต่าง ๆ มันจะมาเป็นอันตรายต่อบ้านต่อเรือนของเราก็ตาม ก็ให้มันเป็นเฉพาะบ้านเฉพาะเรือน ถ้าไฟมันไหม้ก็อย่าให้มันไหม้หัวใจเรา ถ้าน้ำมันท่วมก็อย่าให้มันท่วมหัวใจเรา ให้มันท่วมแต่บ้าน ให้มันไหม้แต่บ้าน ซึ่งเป็นสิ่งที่อยู่นอกกายของเรา ส่วนจิตใจของเรานั้น ให้มันมีการปล่อยวาง เพราะในเวลานี้มันก็สมควรแล้ว มันสมควรที่จะปล่อยแล้ว

เพราะฉะนั้นโยมอย่านึกอะไรมากมาย ให้นึกว่ามันเป็นอย่างนั้น นี้คือธุระหน้าที่ของเราแล้ว บัดนี้ใครช่วยไม่ได้ ลูกก็ช่วยไม่ได้ หลานก็ช่วยไม่ได้ ทรัพย์สินเงินทองก็ช่วยไม่ได้ ช่วยได้แต่ความรู้สึกของโยม ที่คิดให้ถูกต้องเดี๋ยวนี้น่ะ ไม่ให้หวั่นไหวไปมา ปล่อยมันทิ้งเสีย เราปล่อยมันทิ้งมัน ..."

พ่อพ่วงสิ้นใจ

ตั้งแต่สมัยพุทธกาล ครูบาอาจารย์ได้เมตตาไปเยี่ยมโปรดฆราวาสผู้จวนจะสิ้นชีวิต เพื่อให้เขาละโลกอย่างสงบระงับ ในกรณีนี้หลวงพ่อก็ได้ฝากธรรมะไว้กับศิษย์รุ่นเก่าหลายคนเหมือนกัน ซึ่งในจำนวนนั้นมีคนหนึ่งชื่อพ่อพ่วง

สองสามีภรรยาคือ พ่อพ่วงและแม่แตง นามสกุลสมหมาย เป็นผู้มีส่วนในการอุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุสามเณรวัดหนองป่าพง ร่วมกับทายกทายิกาทั้งหลายเป็นอย่างดี จนกระทั่งพ่อพ่วงได้มาบวช ปฏิบัติธรรมอยู่กับหลวงพ่อ ๑ พรรษา แล้วก็สึกออกไป โดยให้เหตุผลว่า ทางวัดยังขัดสนสิ่งของเครื่องใช้อีกมาก ถ้าสึกออกไปเป็นโยมแล้วจะสามารถชักชวนผู้อื่นที่มีศรัทธาให้ร่วมกันจัดหาสิ่งของที่จำเป็นสำหรับวัดได้ เช่น ตอนนั้นระฆังสำหรับตีให้สัญญาณก็ไม่มี ใช้แผ่นเหล็กตีแทน พ่อพ่วงจึงชักชวนอุบาสกอุบาสิกาสร้างระฆังมาถวาย ต่อมาก็นำนาฬิกามาถวาย นอกจากพ่อพ่วงแม่แตงแล้วยังมีนางสาวเจียมใจ สมหมาย ซึ่งเป็นลูกสาวกับนางสาววงสินี จับฉาย สร้างพระพุทธรูปทองขัด ขนาดหน้าตัก ๒๓ นิ้ว ถวายไว้เป็นพระประธาน ในศาลาโรงอุโบสถปัจจุบันนี้ ด้วย

เมื่อสึกออกมาแล้วพ่อพ่วงก็ยังไปรักษาศีลฟังเทศน์อยู่เป็นประจำ เมื่อมีการก่อสร้างภายในวัดก็ให้การสนับสนุน พ่อพ่วงเคยกราบเรียนหลวงพ่อว่า "ถ้าผมตายขอถวายร่างกระดูกแก่ท่านอาจารย์และขอให้รับศพผมมาจัดการที่วัดนี้" หลวงพ่อก็รับคำ ต่อมาพ่อพ่วงก็เริ่มป่วย และเคยเข้ารักษาตัวที่โรงพยาบาลหลายครั้ง จนกระทั่งเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๐๖ อาการป่วยก็ทรุดลงมาก ลูกหลานจึงรับกลับมาอยู่บ้าน หลวงพ่อได้ไปเยี่ยมบ้างเป็นบางครั้ง

ครั้นถึงวันที่ ๑๒ มกราคม ๒๕๐๘ อาการของพ่อพ่วงทรุดหนักอย่างน่าวิตก ขากรรไกรแข็งพูดไม่ได้ ตาก็ลืมไม่ขึ้น มีแต่นอนครางอือ ๆ ลูกเมียก็เฝ้าดูอาการอยู่ แต่สุดปัญญาที่จะช่วยได้

วันที่๑๓ มกราคม ๒๕๐๘ หลวงพ่อและพระอาจารย์จันทร์พร้อมด้วยพระอีกหลายรูปรับนิมนต์ไปฉันในกรมทหาร พอฉันเสร็จแล้ว หลวงพ่อจึงพูดกับผู้กองสมบุญว่าอยากไปเยี่ยมพ่อพ่วงให้หารถคันใหญ่ให้ ผู้กองเรียนว่าไปเยี่ยมพ่อพ่วงไม่กี่คนเอารถคันเล็กไปก็ได้ แต่หลวงพ่อบอกว่าให้เอารถคันใหญ่ ผู้กองจึงได้จัดหาตามประสงค์ของท่าน นายหนูถามว่าจะไปเยี่ยมหรือไปรับพ่อพ่วงกันแน่ หลวงพ่อตอบว่า "ไปรับ" นายหนูจึงพูดว่า "จะไปรับอะไรแกยังไม่ตาย ลูกเขาจะให้มาหรือ แกสั่งไว้ว่าตายแล้วจึงไปรับมิใช่หรือ" หลวงพ่อนิ่งอยู่ครู่หนึ่ง จึงพูดว่า "ตายไม่ตายก็รับเอาไปวันนี้" แล้วหันมาพูดกับพระอาจารย์จันทร์ว่า "ไปเถอะ...พ่อพ่วงกำลังคอย"

ไปถึงบ้านพ่อพ่วงเวลา ๑๒.๔๕น. ขณะนั้นพวกลูก ๆ กำลังอยู่ดูเฝ้าอาการพ่อของตนอยู่ หลวงพ่อนั่งบนเตียงมองดูพ่อพ่วงอยู่ครู่หนึ่ง จึงลงมาเอามือลูบหน้าพ่อพ่วงเบา ๆ และเรียกว่า

"พ่อพ่วง พ่อพ่วง"

เป็นเวลาพอสมควรพ่อพ่วงจึงลืมตาขึ้นเพราะได้ยินเสียงหลวงพ่อ ทั้งหันหน้ามอง หลวงพ่อจึงถามว่า

"พ่อพ่วงจำอาตมาได้ไหม ?"

พ่อพ่วงผงกศีรษะรับ มองดูหน้าหลวงพ่อแล้วน้ำตาไหล แต่ยังมีเสียงครางอยู่

หลวงพ่อเอามือจับหน้าผากพ่อพ่วงไว้ แล้วให้โอวาทว่า

"พ่อพ่วง เราเป็นนักปฏิบัตินะ เราเคยต่อสู้มันมานาน ถึงเวลาเขามาเอาก็ให้เขาไป มันของเขาจะหวงไว้ทำไม เอาของเขามาก็ส่งคืนเขาไป เก็บเสียงไว้ข้างในสิ ปล่อยออกมาข้างนอกทำไม ?"

พอหลวงพ่อพูดจบ เสียงครางของพ่อพ่วงก็เงียบลงทันที หลวงพ่อจึงให้โอวาทต่อไปว่า

"สังขารนี้มันไม่เที่ยงแท้แน่นอน รูปนี้ไม่งามมันเก่าแล้วเพราะใช้มานาน ไปหาเอารูปร่างกายใหม่ไปยังสถานที่เราเคยเห็นโน้น" (หมายถึงนิมิตที่เกิดขึ้นเมื่อคราวพ่อพ่วงบำเพ็ญธรรมอยู่ที่วัดตอนบวช)

หลวงพ่อเอามือลูบหน้าพ่อพ่วงเรื่อย ๆ พลางหันมาถามผู้กองสมบุญว่า

"เวลาเท่าไรแล้ว"

ผู้กองสมบุญยกนาฬิกาข้อมือขึ้นดู แล้วกราบเรียนว่า

"เวลา ๑๒.๕๕ น. ครับ"

"อีกห้านาทีพ่อพ่วงก็จะไปแล้ว" หลวงพ่อบอกพร้อมกับลูบหน้าลูบตาพ่อพ่วงไปมา ตาของพ่อพ่วงค่อย ๆ หรี่ลง ๆ พอเปลือกตาปิดกันก็เป็นเวลา ๑๓.๐๐ น. พอดี พ่อพ่วงก็สิ้นใจจากไปด้วยอาการสงบ

พ่อพ่วงได้จากไปโดยที่ได้ฟังโอวาทของหลวงพ่อเป็นครั้งสุดท้าย และมีมือของหลวงพ่อปิดเปลือกตาทั้งสองให้ พ่อพ่วงคงจะตายด้วยความภูมิใจและดีใจ หลวงพ่อสั่งให้นำศพของพ่อพ่วงมาวัดทันที และเป็นเจ้าภาพจัดการทำศพให้โดยตลอด

สอนเจ้าบ่าวเจ้าสาว

"ในเวลาแต่งงานมันไม่สำคัญหรอก มันสำคัญเมื่อแต่งงานแล้วเราจะหากินอย่างไร ทำอย่างไรเราจะได้เงินมาเป็นทุนรอนจะได้เลี้ยงลูกเลี้ยงหลานสืบตระกูลต่อไป นี่เป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด ไม่ใช่เรื่องที่เราแต่งงานจะไปหามงคลอะไร ไม่ควรจะไปจับหมูมาฆ่า ไปจับวัวควายมาฆ่า มันไม่เป็นมงคลหรอกอันนี้ เราควรจะทำให้เป็นมงคล มงคลคือคุณงามความดี เมื่อเราจะสร้างบุญกุศลอันใดเป็นต้น อย่าเบียดเบียนสัตว์อื่น อย่าเบียดเบียนตัวเรา เราหางานที่เป็นมงคลอาวาหมงคล วิวาหมงคลให้ลูกเราดี ให้หลานเราดี ให้ตระกูลเราดีต่างหาก ไม่ใช่คิดว่าเราจะเอาของอันนั้นมาให้เป็นมงคล ในสมัยโบราณเรา ถ้างานมงคลอย่างนี้ก็ให้มีพันธุ์กล้วยดี ๆ มีพันธุ์มะพร้าวดี ๆ อะไรดี ๆ มาปลูกให้เป็นอนุสรณ์ไว้ ปลูกให้ลูกให้หลาน อันนี้เป็นอนุสรณ์ แต่ถ้าเราจะรับสัตว์ทั้งหลายมาฆ่ากัน มากินกันไป อาตมาว่ามันไม่ได้เกิดประโยชน์ในงานชนิดนี้ ทำกันไปจนเหลือ บางทีก็เกิดอัปมงคล เกิดทะเลาะเบาะแว้งกัน เกิดฆ่ากัน ตีกัน แทงกัน

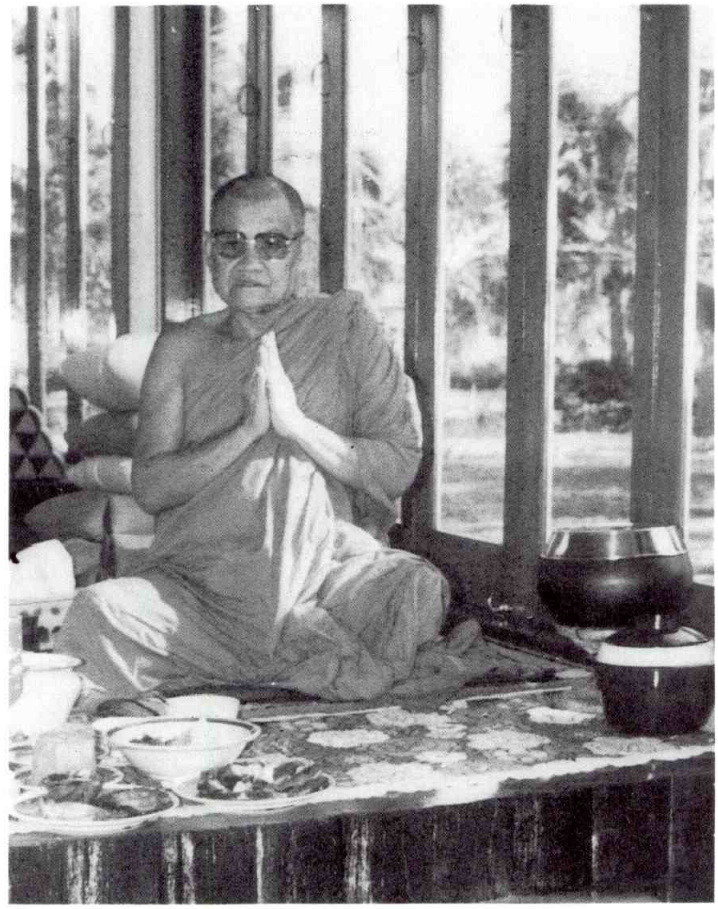

นางวิสาขามหาอุบาสิกาแต่งงาน แต่งงานด้วยความราบรื่น แต่งงานด้วยความถูกต้อง และนิมนต์พระเจ้าพระสงฆ์มาอธิบายเรื่องการแต่งงานให้ฟัง ในทางที่ดีที่สุด หาพระมาสอนว่าการแต่งงานคืออะไร เรายังไม่ทันรู้จักคำที่ว่าครอบครัวน่ะ "ครอบ" น่ะฟังดูซิ งุ้มก็สบาย หายใจก็สบาย เดินไปเดินมาก็ได้ ถ้าลองเอาอะไรมาครอบซิ จะอยู่ได้หรือ นี่หมายถึงการครอบน่ะ "ครัว" ครัวน่ะหมายถึงว่า มีผู้หนึ่งเอาของมาครอบ แล้วก็เอาไม้ไปแหย่ไปแทง จะไปทางไหนก็ไม่ได้ นี่ศัพท์ที่เรียกว่า ครอบครัว คือมันยุ่งด้วยปัญหาทั้งหลาย เราก็จะมาแก้ความยุ่งอันนี้แหละ ให้ตัดปัญหาความยุ่งยาก บัดนี้เรามีครอบครัวแล้ว เป็นต้น คืออยู่ในวงจำกัด และการแสวงหาเงินหาทองเพื่อจะเลี้ยงลูก เลี้ยงตระกูลของเราให้เป็นไปนี่ อันนี้เป็นของสำคัญมากที่สุดกว่าทุกสิ่งทุกอย่าง ประเพณีที่เราทำกันตบแต่งนี้มีสู่ขวัญกัน ทำอะไรกัน อันนี้เป็นของนอกที่สุด สิ่งที่มันดีคือมาทำความเข้าใจกัน

ฉะนั้นทำอย่างไรเราจะอยู่กันได้ดี ก็มาทำความเห็นให้มันถูกต้องกันเสียในครอบครัว ทำความเข้าใจกันให้ได้ ให้ดี อย่าให้เกิดความทะเลาะเบาะแว้งกัน ให้เข้าใจในครอบครัวของเราให้ได้ เช่นพระพุทธเจ้าสอนนางวิสาขา มีครอบครัวแล้ว แบ่งวัว วัวตั้งหลายร้อยหลายพัน แบ่งให้นางวิสาขา เวลาแบ่งกันจบลงแล้ว วัวเดินเข้าไปในคอกของนางวิสาขาเดินเข้า ๆ จนอัดเต็ม นี่อานิสงส์นางวิสาขาน่ะ สมัยเป็นเด็กน้อยเคยได้ไปฟังเทศน์ฟังธรรมกับพ่ออยู่เรื่อย ๆ มีศีล

มีธรรมมาตั้งแต่เป็นเด็กน้อย ไปสร้างวัด ไปฟังธรรม เห็นท่านทำอุโบสถก็ทำกับท่านแต่เป็นเด็กน้อย ไม่กินข้าวเย็นก็ไม่กินกับท่าน หัด ฝึกมาตามประสาเด็กน้อยด้วยศรัทธา อานิสงส์ธุดงควัตรที่นางวิสาขาได้บำเพ็ญ เป็นเหตุให้วัววิ่งเข้าไปสู่คอกจนเต็ม แล้วท่านสอนนางวิสาขาว่า อย่านำไฟในบ้านออกไปนอกบ้าน อย่านำไฟนอกบ้านเข้ามาในบ้าน ให้รู้จักบ้านของเจ้าของ เรื่องในเรือนในชาน ในครอบครัวอย่าเอาไปพูดข้างนอก ไปประจานข้างนอก ของข้างนอกอย่าเอาเข้ามาข้างใน พ่อแม่ ลูก เมีย ในครอบครัวอยู่ในปกครองของเรา เราพูดกันได้ง่าย ๆ อย่าให้มันยาก

บางแห่งอาตมาไปเห็น ไม่เข้าใจกัน ผัวกับเมีย พ่อตากับลูกเขย แม่ผัวกับลูกสะใภ้อย่างนี้ ทะเลาะกันแล้วจูงมือกันไปบ้านกำนันให้ช่วยตัดสิน ตัวตากแดดร้อนเข้าร่มเองก็ไม่เป็น ตัวหิวน้ำกินน้ำเองก็ไม่เป็น ต้องให้กำนันผู้ใหญ่บ้านเอาให้กิน อาตมาว่ามันเต็มที เคยเห็นบ้านหนึ่ง ผู้ใหญ่บ้านจะเบื่อตาย ไปพูดแต่เรื่องเก่านั่นแหละไม่จบไม่สิ้น เรื่องของเจ้าของนั่นน่ะควรแก้กันเอง เรื่องครอบครัวเรา เรื่องกับพ่อกับแม่กับลูกกับหลาน ควรตัดสินกันเอาเองระงับกันเอาเอง ค่อย ๆ พูดกันให้มันเรียบร้อย ไม่จำเป็นจะเอาขึ้นบ้านผู้ใหญ่บ้าน ไม่จำเป็นจะเอาขึ้นบ้านกำนัน ขึ้นทีหนึ่งเสียคนทีหนึ่ง ขึ้นทีสองก็เสียคน ขึ้นทีสามไม่มีคน เสียคนหมด เช่นว่าเราทุกคนเคยเป็นลูกคนมาก็เข้าใจพ่อแม่ยากเหมือนกัน อาตมาก็ยังเคยเป็นเลย ไอ้เรานะใจมันรื่นเริง มันอยากเล่นอยากไป เช้าขึ้นมาพ่อแม่ใช้ไปทำงานแล้ว มันผิดใจเราจริง ๆ อยากไปเล่นมันไม่ได้ไปนี่ ตอนเช้ามาก็บอก เย็นมาก็บอก บอกไปบอกมาก็ไม่ค่อยจะพอใจหาว่าวุ่นวายรำไป ส่วนผู้เป็นพ่อเป็นแม่ก็ยิ่งกลัวลูกจะไม่ดี ก็ยิ่งเรียกมาสอนมาว่าตอนเช้าตอนเย็น ลูกก็ยิ่งว่าพ่อแม่จู้จี้จุกจิกยิ่งหนีไปไม่รู้เรื่องกัน

เราสอนเด็กแต่เด็กมันคิดว่าเราว่ามันบ่นมัน ก็ไปคนละแนวไม่ถูกกันอีกแล้ว จึงเป็นเรื่องเข้าใจยาก ทำอย่างไรมันจึงจะเข้าใจ ถ้าไม่เคยเป็นพ่อเป็นแม่คนมันก็ยังไม่รู้ไม่เข้าใจ พ่อแม่นี่พอเข้าใจลูกเพราะเคยเป็นลูกคนมา ลูกเรานั้นไม่เคยเป็นพ่อคนแม่คน ผู้ใหญ่ก็พอเข้าใจเด็กน้อยได้ เพราะเราเคยเป็นเด็กน้อยมา แต่เด็กน้อยจะเข้าใจผู้ใหญ่นั้นเข้าใจได้ยาก เพราะไม่เคยเป็นผู้ใหญ่มา มันเป็นของอย่างนั้นจึงพูดกันยาก

แต่ถึงจะยากอย่างไรก็ตามเราก็อยู่ด้วยกันไปได้ มีรักมีชังก็อยู่กันไปได้ เพราะอะไร เพราะธรรมะคือความเคารพ ถึงท่านจะบ่นจู้จี้จุกจิกอะไรก็ตามทีเถอะ แต่ท่านก็เป็นพ่อเราแม่เรา เราจึงเคารพ ถึงจะโกรธไม่พอใจขนาดไหนก็ฆ่าพ่อไม่ได้ฆ่าแม่ไม่ได้ ถ้าไม่เห็นว่าเป็นพ่อเป็นแม่ก็อาจจะฆ่าไปแล้วก็ได้ นี่คือเคยเป็นพ่อคนแม่คนมา แต่มันไม่ทันกัน เมื่อเราใหญ่มา ลูกไม่ฟังคำเรา จึงคิดเห็นใจพ่อแม่ของเราที่ตายไป เลยเป็นกรรมเป็นเวรกันต่อ ๆ กันมา คนเรามันอยู่ได้เพราะการเคารพคารวะ ให้มีความอดกลั้นต่ออารมณ์ เมื่อพ่อแม่บอกลูกไม่ฟังก็คิดเห็นว่า เราแต่ก่อนก็เคยเป็นเด็กน้อยมา ใหญ่มามันก็ค่อยรู้จักหรอก แน่ะต่างคนต่างวาง ลูกเข้าใจว่า พ่อแม่เลี้ยงเรามามันก็อ่อนลง สบาย ก็เลยระบายออก

คาระโว จะ นิวาโต จะ การเคารพซึ่งกันและกันทั้งพ่อแม่ทั้งลูกและหลานนี้ แม้จะไม่เข้าใจกันก็อยู่กันไปได้ เพราะความเคารพคือธรรม ฉะนั้นหลักธรรมะนี้แหละเป็นข้อสังเกต เป็น

ความผูกมัดของเราทั้งหลายไม่ให้แตกแยกกันได้

การที่เราแต่งงาน กราบเรียนครูบาอาจารย์มา อันนี้มันเป็นเบื้องแรกที่เราจะตั้งชีวิตแต่ก่อนเคยเป็นลูกคน บัดนี้จะมาตั้งตัวเป็นพ่อคนแม่คน เราเป็นลูกคนมันไม่ยากหรอก เรือนรั่วมันไม่ใส่ลูก แต่มันรั่วใส่พ่อกับแม่นี่ เงินไม่มี ขาดเกินมันก็ไม่ถึงลูกแต่มันก็ถึงพ่อกับแม่ มันเป็นอย่างนี้ ฉะนั้นการแต่งงานนี้เป็นต้น ทำให้มันเป็นมงคล ทำให้มันดีจึงจะจัดว่าเป็นวิวาหมงคล"

ตีหม้อไม่ให้แตก

"ลูกเกิดมาพ่อแม่ก็รับผิดชอบ ตัวเองไม่รู้อะไรเป็นภาระของพ่อแม่ทั้งนั้น มันอยากจะถ่ายก็ถ่ายเลย มันอยากจะวิ่งตามเรื่อง เราก็ต้องตามเก็บตามรักษาทุกอย่าง นี่เรียกว่าครัว จนกว่ามันจะโตขึ้นมา เราก็ยิ่งรักมัน มันยิ่งร่าเริงบันเทิง มันยิ่งไม่ฟังคำพ่อคำแม่ ไปตามเรื่องตามราว สองตายายอยู่กับบ้านก็บ่นให้กันฟัง เออ ลำบากไปหมดเสียทุกอย่าง มันยุ่งตลอดเวลา โยมก็คงมีกันบ้างแล้วนะที่มานั่งอยู่ตรงนี้ คงจะมีครอบครัวมาบ้างแล้ว

วันแต่งงานมีคนนิมนต์อาตมาไปเทศน์ ไม่รู้จะเทศน์อะไรมีแต่เรื่องยุ่ง ๆ ทั้งนั้น จะเทศน์ "ระวัง"นะ ระวังอะไร ไม่รู้ละ ให้ระวังก็แล้วกัน ระวังครอบ ระวังครัว ระวังให้ดี รักกันแสนรักมันก็เกลียดแสนเกลียด ใหม่ ๆ ค่อยยังชั่วหน่อย อายุ ๕๐ ปี ๖๐ ปี สองตายายพูดไม่ค่อยเข้าหูกัน ยายพูดทางนี้ ตานั่งฟังอยู่ทางโน้น อยากจะโยงม่านกั้นเสียแล้ว เพราะอะไร เพราะครอบครัวนี้พูดไม่ค่อยเข้าใจกัน

เมื่อมีครอบครัวมีลูกมา บางคนรักมันดุมัน บางคนรักมันดุมันไม่ได้ กลัว เกรงใจ อันนี้ก็เป็นคนละเรื่องคนละอย่างกัน ลูกหลานเกิดมา พระพุทธองค์สอนว่าอย่าให้รักมัน อย่าให้เกลียดมัน จะทำอย่างไร เรามีปัญญาไหม บางคนสอนนิด ๆ มันก็ดี บางคนสอนดีมันไม่เอา ต้องว่าต้องแข็ง แต่พระพุทธองค์ท่านสอนว่า ถ้าเราจะทำอันใดสักอย่างหนึ่ง ให้เราทำความเข้าใจในใจของเราว่า เหมือนกับช่างหม้อที่ตีหม้อ ตีหม้อทั้งวัน แต่ในใจของช่างหม้อเขาว่าไม่ให้หม้อแตก เขาจะตีหม้อให้เป็นหม้อเข้าใจไหม เราดุลูกหลานก็เหมือนกัน ดุเพื่อความหวังดี อย่าให้เขาเป็นทุกข์ เราก็อย่าเป็นทุกข์ ถ้าเราทำให้เขาเป็นทุกข์เราก็เป็นทุกข์ เราทุกวันนี้มันจะโศกจะโกรธจะโมโหก็เพราะความเห็นอย่างนี้ ให้รู้ ไม่ใช่ว่าไม่ให้รักให้รู้จักความรัก ไม่ใช่ว่าไม่ให้เกลียดให้รู้จักความเกลียด อย่าให้เราเป็นทุกข์ บัวไม่ให้ช้ำ น้ำไม่ให้ขุ่น ปลาในหนองก็กินได้ แต่ไม่ใช่อย่างนั้นสิ บัวก็ช้ำ น้ำก็ขุ่น ปลาในหนองก็ตาย เรียกว่าทุกข์ตลอดเวลา ท่านจึงให้รู้จักอย่างนั้น จะเป็นอย่างไรก็เป็นอย่างนั้น นี่เรียกว่าครอบครัว เคยอ่านไหม ครอบครัวมันเป็นอย่างนี้ แต่มันก็จำเป็นต้องครอบ จำเป็นต้องครัว

อย่างอาตมานี่ก็มีครอบครัวเหมือนกัน ไม่มีอยู่ในบ้าน มันมีอยู่ในวัด ลูกเยอะ เราลองดูสิ นี่ก็ครัวใหญ่เหมือนกัน นี่ก็ระวังให้ดี อาตมาก็ตีมันด้วย ตีให้มันแหลก พยายามตีไม่ให้หม้อแตก ตีให้เป็นหม้อ นี่สอนคนไม่ให้เขามีทุกข์ เราก็ไม่ให้มีทุกข์ สอนเขาด้วยสอนเราด้วย คลอกันไป

บางคนก็สอนแต่คนอื่น เหมือนแม่ครัวไปล้างจาน เห็นจานสกปรกก็เอาไปล้างให้มันสะอาด แต่ใจก็ขุ่นมัว หน้าบูดหน้าเบี้ยว บ่นปาด ๆ แกก็ถูเช็ดจานให้มันสะอาด แต่ใจสกปรก แกไม่มองดูใจน่าสงสารทำให้ใจสกปรกแต่จานสะอาด เอาอย่างนั้นไหม ระวังเน้อ บางทีก็จับไม้กวาดกวาดบ้าน เด็กมันทำเปื้อนมันไม่รู้จัก ก็บ่นไปเถอะ คนแก่น่ะ บ่นไป บ่นไป แต่ก็กวาดในบ้านสะอาด แต่ใจเจ้าของไม่ได้กวาด เป็นทุกข์ตลอดเวลา

โยมผู้หนึ่งถามแทรกขึ้น อันนี้ ถ้าทำไปเรื่อย ๆ ประเดี๋ยวเด็กก็ไม่ทำสิคะ

เอ้า ไม่ใช่อย่างนั้น อันนี้ต้องให้โยมมีปัญญา จะทำอย่างไรเด็กถึงจะกวาด เมื่อเด็กไม่กวาด ทำอย่างไร เราจะไม่เป็นทุกข์ สอนให้ไปด้วยกันทั้งสองคน เด็กก็ว่า อย่าให้เป็นทุกข์ เราก็อย่าให้เป็นทุกข์ เราต้องมีอุบาย ก็ว่าไปอย่างนั้น อันนี้พระท่านสั่งสอนให้รู้จัก ท่านสอนให้รู้ให้รู้ครอบครัว เข้าใจไหม ถ้าอ่านครอบครัวไม่ออกอย่าเพิ่งไปแต่งงาน จะวุ่นเอา จำไว้ก็ได้ จำไว้"

ลูกหนูไม่สู้

เคยมีโยมมาร้องเรียนกับหลวงพ่อว่า "ลูกหลานมันไม่กระตือรือร้น ไม่รู้จักอยากได้อยากดี กลัวมันจะเอาตัวไม่รอด หลวงพ่อช่วยสอนให้ดีฉันด้วย"

หลวงพ่อตอบว่า "อาตมาว่า นั่นก็คิดผิดเหมือนกัน เหมือนหนูมันอยู่ในรู ตอนลูกยังเล็ก ๆ พ่อแม่ก็หาเหยื่อมาเลี้ยง แต่พอลูกโตแล้วมันหาเลี้ยงลูกมันอยู่หรือเปล่า มันไปเที่ยวขุดรูให้ลูกมันอยู่หรือเปล่า ไม่ใช่อย่างนั้น ลูกหนูมันไปขุดรูอยู่เองทั้งนั้น ลูกหลานเขาก็เป็นของเขาอยู่อย่างนั้นเท่าที่เห็น ๆ บางทีพ่อแม่ตายแล้ว ลูกหลานเขาร่ำรวยกว่าพ่อแม่เสียอีก อย่างนี้ก็มี อาตมาจึงว่าเราควรคิดผ่อนสั้นผ่อนยาวเอาไว้มาก ๆ จิตใจจะได้สบาย"

ปลอบใจแม่

วันหนึ่งโยมผู้หญิงไปกราบหลวงพ่อ เขาเศร้าโศกเสียใจมาก เพราะลูกชายอายุเพียง ๑๘ ปี เสียชีวิตอย่างกระทันหันในต่างประเทศ หลวงพ่อปลอบใจว่า

"การเสียลูกไปมันเป็นเรื่องใหญ่ของคน เป็นเรื่องใหญ่ที่สุด อันนี้เป็นเพราะอะไร มันก็คล้ายกับโยมนั่งหลับตาอยู่เฉย ๆ งูเลื้อยเข้ามาตรงนี้โยมก็ไม่เห็น ถ้าโยมไม่เห็น โยมก็ยังไม่กลัว ถ้ามันมาถึงนี้แล้วโยมเห็น โยมก็กลัวอย่างเต็มที่ โดดหนีเลยทีเดียว นี่คือจิตของโยมที่รักลูกนี่นะแหม เอามาไว้เมืองนอกก็รัก อยู่ที่บ้านก็รัก อยู่ที่ไหนก็รัก มีแต่รักอย่างเดียวเลยนะ ความรู้เท่าไม่มี เมื่อหากว่ามาสูญเสียไปด้วยที่ว่าเรารักมันมากอย่างเดียว ไม่มีปัญญาพิจารณามัน ความสูญเสียเพราะความรักนั้น มันเหมือนกับเราตายไปแล้วเก้าสิบเปอร์เซ็นต์ เสียหายหมด จับอะไรก็ไม่ถูก ทีนี้ถ้าหากว่าเราได้ทำกรรมฐาน ได้ฟังธรรมะ คล้าย ๆ กับเรานั่งอยู่นี่เห็นงูเห่ามันเลื้อยมาเท่านั้น มันเป็นอสรพิษก็จริง เราได้เตรียมตัวเราไม่กลัวมันก็ได้ บางทีเราไล่มันกลับไปก็ได้ เราไม่ไล่เราหลีกไปเสียก็ได้ ถึงมันมีพิษอยู่มันก็กัดเราไม่ได้ เมื่อมันไม่กัดเรา เราก็ไม่ได้รับพิษ ถ้าเรารู้ว่า เออ! นี่ลูกเราก็จริงนะ จริงโดยสมมุตินะ นี่มันอาศัยภพชาติเกิดกับเรา ความดีความชั่วเป็นของเขาเองต่างหาก จะมีอายุยืนก็ของเขา จะมีอายุสั้นก็ของเขา เราอาศัยภพชาติให้เขามาเกิดเท่านั้น ถ้าเราเห็นอย่างนี้เราไปนั่งที่ไหนเราก็คิดได้สบาย ที่เราจะเข้าไปละอย่างมากก็เห็นว่า อือ! นี่มันเป็นของไม่แน่หรอก สมมุติว่าลูก เมื่อคิดถึงลูกเมื่อไร ความคิดถึงลูกเกิดขึ้นมาเมื่อไร เรียกว่าเป็นอนิจจัง มันไม่แน่ เมื่อรักมันวันนี้ พรุ่งนี้มันเกลียดก็ได้ มันเกลียดแล้วมันรักก็ได้ มันอยู่กับเราเดี๋ยวนี้ ปีหน้ามันจากเราไปก็ได้ ถ้าเราคิดอยู่อย่างนี้เรียกว่า เราภาวนาอยู่ นี่เป็นการภาวนาแล้ว ไม่ใช่ว่าเราจะไปนั่งหลับตาอย่างเดียวเป็นภาวนา เรามีความรู้อย่างนี้มันเป็นปัญญาแล้ว"

คำแนะนำในการแบ่งมรดก

อุบาสิกาผู้มีอันจะกินคนหนึ่งเล่าว่า

"สมัยก่อนดิฉันคิดว่าจะแบ่งมรดกสมบัติให้ลูก ๆ คือไร่นาที่มีอยู่ ดิฉันก็ไม่ได้คิดกว้างไกลไปอย่างอื่น เพียงแต่คิดว่าจะมอบสมบัติทุกอย่างให้ลูกหมด ในเมื่อเราแก่เฒ่าชราลงจะได้อาศัยพึ่งพาลูกหลาน ดิฉันคิดในใจอยู่คนเดียว แต่หลวงพ่อท่านคงจะรู้ ท่านได้เตือนว่า

"จะแบ่งสมบัติให้ลูกหลาน ก็ให้พิจารณาดูให้ดี ๆ ถ้าจะมอบให้เขาหมดทุกอย่างก็อาจจะไม่ดีนะ บางทีลูกผู้ที่ไม่รู้จักอุปการคุณของบิดามารดา เขาก็จะทอดทิ้งเราไม่เลี้ยงดูเราก็ได้ ในเมื่อเราแก่ชราไปก็จะไม่มีที่พึ่ง ฉะนั้นจึงควรแบ่งไว้อีกส่วนหนึ่งเป็นของเรา ลูกหลานเขาจึงจะเลี้ยงดู ในเมื่อเขาเห็นว่าเรายังมีสมบัติอยู่บ้าง โดยเขามีความหวังว่าจะได้สมบัติเหล่านั้น เขาจึงจะอุปการะเลี้ยงดูเราด้วยดี เปรียบเหมือนท่อนไม้ผุที่มันไม่มีเห็ดขึ้น จะไม่มีใครสนใจที่จะมาเหลียวแลเลย อันนี้ก็เหมือนกัน"

ดิฉันได้พิจารณาดูตามที่ท่านพูด จึงได้คติข้อคิดขึ้นมา ต่อมาเมื่อแบ่งมรดก ดิฉันก็เหลือไว้ส่วนหนึ่ง และก็เห็นเป็นความจริงตามที่ท่านพูดไว้ทุกอย่างเลยค่ะ ท่านคงจะรู้ล่วงหน้า ท่านจึงได้บอกเตือนดิฉันอย่างนี้ ทำให้ดิฉันมีความเคารพและศรัทธาท่านยิ่งขึ้น จึงได้พยายามมารักษาศีลภาวนา เพื่อสะสมความดีให้มากตามที่ท่านสอน"

ธรรมปฏิบัติ

หลวงพ่อสอนญาติโยมว่า หน้าที่ของฆราวาสไม่ได้อยู่ที่การทำบุญสุนทานอย่างเดียว แต่ควรจะมีการฝึกอบรมทางจิตด้วย เพราะธรรมะไม่ใช่สิ่งที่อยู่อื่นไกล ไม่ได้อยู่กับพระไม่ได้อยู่ในวัด ไม่ได้อยู่ในคัมภีร์ ธรรมะเป็นความจริงสำหรับทุกสิ่งที่มีชีวิต และการพ้นจากทุกข์นั้นเกิดจากการเข้าถึงธรรมะนั่นเอง

"การปฏิบัติธรรมเป็นการปฏิบัติที่จิตที่ใจ ถ้าหากคนเรายังมีอาการเคลื่อนไหวและหายใจอยู่ยังรู้จักเย็นรู้จักร้อน รู้จักชอบรู้จักชังก็ยังพอปฏิบัติธรรมได้ เพราะธรรมะนั้นเกิดอยู่ที่กายที่ใจเรานั่นเอง อย่าเข้าใจว่าธรรมะมันห่างจากเรา มันอยู่กับเรานี่แหละ เป็นเรื่องของเราทั้งหมด ธรรมะนี้ลองดูสิเดี๋ยวดีใจเดี๋ยวก็เสียใจ เดี๋ยวก็พอใจเดี๋ยวไม่พอใจบ้าง เดี๋ยวโกรธคนนั้นบ้าง เดี๋ยวเกลียดคนนี้บ้าง ธรรมะทั้งนั้นแหละโยม"

การสอนอย่างนี้ทำให้ฆราวาสหลายคนได้สำนึกในการเป็นชาวพุทธของตนเป็นครั้งแรก

อุบาสิการัญจวน เล่าถึงตัวท่านเองว่า

"เมื่อก่อนนี้ดิฉันเป็นพุทธบริษัทคนหนึ่งนะคะ เป็นมานานแล้ว ก็เหมือนพุทธบริษัททั้งหลาย คือว่า ทำบุญ ฟังเทศน์ ใส่บาตร รับศีล อะไรทำนองนี้ แล้วก็คิดว่านั่นแหละพอแล้ว ไม่เคยคิดว่าการเป็นพุทธบริษัทที่แท้จริงมันต้องเป็นมากกว่านี้ จนกระทั่งได้มาฟังธรรมะที่หลวงพ่อเทศน์เป็นครั้งแรก ก็รู้สึกว่าสิ่งที่พุทธบริษัทควรทำที่สุดนี้ก็คือ การปฏิบัติที่จิต และสิ่งนี้เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าท่านปรารถนามากที่สุด"

หลวงพ่อให้ความหมายของธรรมะไว้ว่า

"เราทั้งหลายที่เป็นพุทธบริษัท ซึ่งมาจากทิศใด ๆ ก็ตาม เมื่อเรียกว่าปฏิบัติธรรมนั้นจะหมายถึงอะไรก็ควรจะรู้ ธรรมะคืออะไรทุกสิ่งทุกอย่าง ที่จะไม่เป็นธรรมะนั้นไม่มี มันเป็นธรรมะหมดทุกชิ้นทุกส่วน ไม่มีสิ่งที่ไม่เป็นธรรมะ

เพราะฉะนั้นหมายความว่า พระพุทธเจ้าท่านให้ปฏิบัติเพื่อรู้เท่าทุกสิ่งทุกอย่าง ซึ่งมีอยู่ในตัวและนอกตัวของเรานี้เอง นี่เรียกว่าธรรมะ และธรรมะก็คือสภาวธรรมที่ทรงตัวไว้ทั้งในกายของเรา ทั้งในใจของเรา นี่คือธรรมะ แล้วธรรมะทั้งหลายเหล่านี้เราจะปฏิบัติอย่างไร มันจึงจะถูกทาง การที่รู้เรื่องของธรรมะทั้งหลายก็คือต้องรู้เรื่องของตัวเอง ถ้ารู้เรื่องของตัวเองเราก็จะรู้เรื่องของธรรมะ เพราะธรรมะอยู่กับตัวเรา ธรรมะคือ สิ่งที่เราทั้งหลายจะต้องปฏิบัติให้ถูกต้อง เรื่องของธรรมะนั้นเมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ตั้งอยู่ เมื่อตั้งอยู่แล้วก็ดับไป เมื่อดับไปแล้วก็เกิดขึ้นมาอีก ถึงพระพุทธเจ้าจะตรัสรู้มันก็เป็นอย่างนี้ ถึงจะไม่ตรัสรู้ธรรมะมันก็เป็นอย่างนี้ ธรรมอันนี้มันไม่สูญไปจากโลก มันตั้งอยู่ในโลกนี่เอง

ฉะนั้นธรรมะจึงไม่ใช่เรื่องที่จะสูญหาย เครื่องตรัสรู้ยังตั้งอยู่ ผู้ปฏิบัติธรรมก็ยังอยู่ ที่เราทั้งหลายจะไม่ได้บรรลุธรรม ก็เพราะเรานั้นยังย่อหย่อนกันมาก ย่อหย่อนในการประพฤติปฏิบัติ”

ชาวบ้านบางคนมาบ่นกับหลวงพ่อว่า ตัวเองไม่รู้หนังสือ ภาวนาก็ไม่เป็น หลวงพ่อสอนว่า “จะต้องไปรู้หนังสือทำไม เอามือไปจับไฟมันร้อน จับน้ำเข้ามันเย็น แค่นี้นะรู้ไหม ถ้ารู้แค่นี้แล้วก็ภาวนาได้แล้ว คำว่าภาวนาน่ะเป็นภาษาพระ ภาษาคนเราก็ว่าพิจารณา ให้เรารู้จักอารมณ์ทั้งหลายที่มันเกิดขึ้นมาเท่านั้นแหละ ความโกรธเกิดขึ้นมารู้ไหม ความโลภเกิดขึ้นมารู้ไหม โกรธแล้วมันเป็นอย่างไร โลภแล้วมันเป็นอย่างไร ก็พิจารณาดูเท่านั้นเอง จะไปทำยังไงอีกละภาวนา”

สตินี่แหละภารกิจ

ในเบื้องต้นของการประพฤติปฏิบัติ คุณธรรมที่หลวงพ่อย้ำมากที่สุดคือสตินั่นเอง ซึ่งตรงกับพุทธพจน์ว่า ความไม่ประมาทเป็นทางอมตะ ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย

วันหนึ่งมีสุภาพสตรีคนหนึ่งไปกราบหลวงพ่อ

(สุภาพสตรี)ถาม : "หลวงพ่อคะ ขอให้หลวงพ่อให้ข้อปฏิบัติเริ่มต้นสำหรับใช้ในชีวิตประจำวัน"

หลวงพ่อ : "เริ่มต้นให้มีสติ มีสติเป็นเจ้าของอยู่เรื่อย"

ถาม : "แล้วการปฏิบัติเล่าคะ"

หลวงพ่อ : "นี่แหละปฏิบัติ ให้กำหนดสติอย่าให้มันผิด ไม่ให้ทำชั่ว ให้เห็นเจ้าของ อย่าเรียนหลายเลย หลายมัดหลายผูกหลายเล่ม หลายเล่มขี้เกียจผูก อยู่ตรงนี้แหละ ดูจิตของเรา ภาวนาตรงนี้ ออกไปแล้วก็จับตรงนี้ รู้สติรู้จิตของเรา"

ถาม : "ทำได้ทั้งวันหรือเปล่าคะ"

หลวงพ่อ : "จนวันตายเลยโยม ทั้งวันนี่น้อยไปหน่อย บางคนก็ว่า โอ้ย! ฉันทำนึกว่าทำขนาดไหน ตอนเช้าฉันก็ทำ ตอนเย็นฉันก็ทำ ตอนเช้าฉันก็ทำวัตร ตอนเย็นฉันก็ทำวัตร ไม่ได้พัก หลวงพ่อก็ถามกลางวันทำอะไรหรือโยม ไม่ได้ทำ มันอย่างนั้นแหละโยม ก็หายใจตอนเช้าตอนเย็นไม่ได้หายใจหรือ ? ตอนกลางวันหายใจหรือเปล่าก็ไม่รู้ เอาอย่างนั้นไหม ?"

ถาม : "ชีวิตประจำวันของเราก็ต้องมีภารกิจ"

หลวงพ่อ : "นั่นแหละภารกิจ ถ้ามันมีสติมันก็เป็นภารกิจแหละโยม คนที่มีสตินั่นแหละคนทำภารกิจเรียบร้อย ถ้าขาดสติสองนาทีก็เป็นบ้าสองนาที นาทีเดียวก็เป็นบ้า อย่าไปว่ากันและกัน นี่คือสติ ให้เรารู้จักว่ามันเป็นอะไร อย่างไร สตินั่นแหละ

ตลอดเวลา ความคิดของเราไปคิดเบียดเบียนคนอื่นหรือเปล่า มันผิดหรือเปล่า ให้มันเห็นคนอื่นไม่เห็นเราก็เห็นของเรา นี่มีสติไว้ครอบ ครอบงำ นี่แหละจะมีทั้งศีล จะมีทั้งสมาธิ จะมีทั้งปัญญา ให้โยมตรวจไปเถอะ ถึงแม้โยมจะพูดขึ้น มันก็มีคนบอกก่อนว่าจะให้พูดอะไร พูดอย่างนี้มันหมายถึงอะไรไหม จะพูดวกไปนั่นหรือเปล่า หรือจะทำอย่างไรไม่รู้แหละโยม คือมีสติอย่างเดียวมันรู้แหละ รู้ *อตฺตนา โจทยตฺตาน* จงเตือนตนด้วยตนเอง นั่นแหละจะเป็นที่พึ่งของตัว ถ้าหากเราหรือว่าจะเป็นลูกศิษย์ หรือลูกหลานเรา คิดอยากจะทำอะไรอย่างหนึ่งขึ้นมา นี่ต้องมองข้างหน้าข้างหลัง แม่เราไม่อยู่พ่อเราไม่อยู่ ครูอาจารย์เราไม่มี ไม่มีใครเห็นเรา เอ้อ! เลยทำไปทันที นี่คือคนที่ไม่ดีแล้ว ไม่มีใครเห็นเราก็ทำ คือตัวเราไม่ใช่คนหรือ

ถ้าเรามีสติอยู่จะเป็นอย่างไร มันก็เป็นธรรมทั้งนั้นแหละ ครูไม่อยู่ก็แอบทำ พ่อแม่ไม่อยู่ก็แอบทำ นึกว่าเราปลอดภัยเสียแล้ว ที่จริงโง่ที่สุดในโลก ไปคิด กลัวคนจะเห็นเรา หรือเราต้องทำไม่ให้คนอื่นเห็น เราก็ข้ามคนไปคนหนึ่งแล้ว นี่ไม่เห็นได้หรือ ถ้ารู้ธรรมะแล้วไม่มีโกหกได้หรอก"

โอวาท – คิดเป็นคือภาวนา

การภาวนานี้มีความหมายว่า การกระทำให้เกิดขึ้นทำให้ดีขึ้น ท่านให้มีการภาวนาถึงการให้ ให้มันมีความเชื่อในการให้ การให้มันมีบุญอย่างไร ท่านจึงจัดเป็นทานบารมี การให้นี้มีบุญ บุญคืออะไร บุญก็คือความดีนี่เองแหละ เช่นว่าเราเดินไปตามทาง หิว ๆ มีใครเอาข้าวให้ทานสักห่อหนึ่งซิ จิตใจเราจะเป็นอย่างไร ใจเรามันก็ดีขึ้นสบายขึ้น นั่นแหละบุญแล้วนั่นน่ะ บุญคือความดี บุญคือความถูกต้อง ท่านจึงจัดเป็นทานบารมี การให้นี้เรียกว่า เป็นบุญอันหนึ่ง ให้นึกถึงเป็นอนุสติ

ทุกศาสนาจะต้องมีการให้เป็นเบื้องแรก เป็นคนใจบุญอ่อนน้อม บุญมันเกิดขึ้นกับคนถึงสองคน คนรับก็สบายได้อาหารการอยู่การกิน ได้ผ้านุ่งผ้าห่มไปรักษาไปใช้ มันก็ดี คนที่ให้นี้ก็สบายใจ ไม่เหมือนกับไปขโมยของคนอื่นเขามา จะให้ข้าวไปสักก้อนหนึ่ง จะให้กางเกงไปสักตัวหนึ่ง จะให้อะไรไปสักชิ้นหนึ่ง เป็นต้น ก็ดีใจเพราะของของเรานี่เราได้ให้ไปแล้ว ไม่ได้ซื้อไม่ได้ขาย ให้ไปแล้วก็สบายใจทั้งผู้ให้และผู้รับ ความสบายทั้งสองอย่างนี้แต่ก่อนมันไม่มี ถ้าเราทำขึ้นก็เรียกว่าการภาวนา การภาวนามันก็เกิดขึ้น

การภาวนาให้มันถูกต้องอย่างนี้ บุญมันเกิดขึ้นมาก็เพราะเหตุผลอย่างนี้ ท่านจึงเรียกว่าเป็นบุญคือการพิจารณาการภาวนา ไม่ใช่ว่าบุญที่เราทำสนุกสนานกันแล้วมันเป็นบุญ อย่างงานบุญในทุกวันนี้ บุญฆ่ากันบุญแกงกัน บุญยิงกัน บุญทุบตีกัน บุญอะไรต่ออะไรกันวุ่นวาย ที่ไหนมันจะถูกต้องที่ไหนมันจะเป็นบุญ อะไรมันไม่ดี มันจะเกิดขึ้นได้อย่างไร อะไรไม่ถูกต้อง มันจะเกิดความถูกต้องได้อย่างไร นี่เรียกว่าไม่เป็นบุญ แต่การกระทำของคนทุกวันนี้ เขาเห็นว่ามันเป็นบุญ แต่ว่ามันไม่เป็นบุญ มันไม่มีความหมาย ในการกระทำบุญ ทำบุญทุกวันนี้มันถึงเป็นอย่างนั้น

ฉะนั้นท่านจึงบอกว่าให้ภาวนา จะทำงานจะทำกุศล จะทำอะไรต่าง ๆ ก็ดี ให้เราทั้งหลายภาวนา ก็คือให้พิจารณานั้นเอง เรียกว่าการภาวนา การภาวนานั้นมิใช่การนั่งอย่างเดียว การยืนมันก็เป็นการภาวนาได้ การเดินก็เป็นการภาวนาได้ การนั่งการนอนก็เป็นการภาวนาได้ ทุกอิริยาบถเราจะพยายามทำความคิดของเราให้มันถูกต้อง

ฉะนั้นการลืมตาการหลับตาก็คือการภาวนา การยืน เดิน นั่ง นอนก็ภาวนา ไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ทำอะไรก็ให้เกิดประโยชน์ กระทำแต่สิ่งที่ถูกต้อง พูดถูกต้อง คิดถูกต้อง ความถูกต้องทั้งหมดนั่นแหละคือบุญแล้ว เป็นบุญที่เกิดจากการภาวนา ทานก็ดี ศีลก็ดี จะต้องภาวนาทุกสารพัดอย่าง

มนุษย์ทั้งหลายหากินอยู่ในโลกนี้ ถ้าขาดการพิจารณาแล้วเป็นเสียหาย จะซื้อจะขาย จะแลกจะเปลี่ยน จะทำอะไรทุกประการก็ต้องภาวนา ต้องพิจารณา เราได้มาเท่านี้ เราใช้ไปเท่านี้ เราทำอย่างนี้ ต่อไปเราทำอย่างนี้ จะต้องมีโครงการ เรียกว่าการภาวนาทั้งนั้น ใครภาวนาถูกก็สบายก็สงบ เรื่องการภาวนาทุก ๆ คน ถึงแม้จะอยู่ในบ้าน อยู่ในวัดหรือนอกวัดอยู่ที่ไหนก็ตามเถอะ ถ้าเรามีความเห็นอันถูกต้องในการพิจารณา มันก็เป็นภาวนา

ถ้าว่าเราสงสัยไม่รู้เรื่อง เราก็มาวัด อย่างวันนี้มาฟังธรรม ฟังธรรมกับครูบาอาจารย์ อย่างน้อยวันนี้คงรู้จักการภาวนา เพราะรู้จักตามเหตุหรือผลว่า การให้มันเป็นอย่างไร มันเป็นประโยชน์อย่างไร การภาวนาเป็นอย่างไร การปฏิบัติทำอย่างไร อย่างน้อยก็รู้จักกราบ รู้จักไหว้ พระพุทธอยู่ที่ไหน พระสงฆ์อยู่ที่ไหน

เพราะฉะนั้นเมื่อเรารู้จักแล้ว เราก็ยึดเอาหลักของพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้าเป็นสรณะที่พึ่งที่รำลึกของเราทั้งหลาย ถ้ามิเช่นนั้นเราจะเป็นมนุษย์ที่ไม่สมบูรณ์ จะเป็นมนุษย์ที่ผิด ๆ เป็นมนุษย์ที่บ้ำ ๆ เบ๋อ ๆ ไม่สมำ่เสมอโดยสมบูรณ์ เมื่อเราไม่ได้พิจารณาก็ไม่รู้ บางทีก็ไปพบอย่างอาตมาว่ามานะ คือเห็นจอมปลวกก็เข้าไปไหว้ เห็นต้นไม้ใหญ่ ๆ ก็เข้าไปไหว้ ตรงไหนที่มันดูน่ากลัวก็เข้าไปไหว้ อะไรที่ไหน ๆ ก็เข้าไปไหว้ทั้งนั้น นึกว่ามันแปลก ใจพวกเราทั้งหลายนี่ มันกลัวเพราะความไม่รู้เรื่องของมัน

อาตมาได้ยินเสียงท่านพุทธทาส ท่านเทศน์ให้ฟังทางอากาศ ท่านว่าสมัยก่อนท่านเป็นเด็กท่านกลัวผีเหลือเกิน ตอนเช้าก็นำโคออกไปเลี้ยง ตอนเย็นก็กลับมา ที่กลับมาน่ะมันผ่านป่าช้า ท่านก็กลัว แต่ก็ขึ้นไปบนหลังควายน่ะแหละ ควายมันกินหญ้าเฉย อยู่บนหลังควายท่านก็คิดไปคิดมา เออ! ควายนี่มันจะดีกว่าเราละกระมัง มันไม่กลัวผีนี่ กินหญ้าสบายอยู่ เราอยู่บนหลังควายที่ไม่รู้เรื่อง เรายิ่งกลัวโน่นกลัวนี่ มีความหวาดมีความสะดุ้งอยู่ตลอดเวลา ท่านก็คิดไปคิดมา ความกลัวนี้มันเกิดจากความคิด ถ้าตรงนั้นมันจะเป็นอย่างนั้น ตรงนี้มันจะเป็นอย่างนี้

ถ้ามาพูดถึงเรื่องควายแล้ว ท่านก็ว่า ควายมันจะดีกว่าเราเว้ย มันกินหญ้าสบาย มันไม่มีอะไร จะเป็นอะไร แต่เราเป็นมนุษย์ขึ้นอยู่บนหลังควาย กลัว สั่น อันนี้เราจะเป็นมนุษย์ได้อย่างไรนี่ มันจะดีไปกว่าควายได้อย่างไร มันโง่กว่าควายเสียแล้วนะ คิดไปคิดมาแล้วก็ละอายตัวเอง ท่านคิดไปอย่างนี้ คิดไปคิดมาเปรียบเทียบเข้าไป เอ้อ! ขึ้นบนหลังควาย หักไม้แส้มาเฆี่ยนควาย ก็ได้อะไร ก็ได้แต่กลัวผี แต่ควายน่ะมันเฉย มันสบาย มันไม่มีผีนี่ ท่านก็เห็นว่าผีน่ะมันเกิดที่ไหน ผีมันเกิดที่ความมืด ในที่ ๆ คนกลัวเท่านั้นแหละ บัดนี้ท่านมีความคิดว่า เออ มันเป็นอย่างนี้เอง นี่คือท่านพิจารณา พอเห็นเช่นนั้นท่านก็นึกได้ทันที เอาเป็นรูปเปรียบ เอาเป็นภาวนาเลย อันนั้นคือคนที่มีปัญญา

คนมีปัญญามันก็เห็นง่าย เช่นว่า คนน่ะมันทุกข์ บางคนก็เข้าใจว่า ถ้าอีฉันสบายร่ำรวยแล้วจะเข้าวัด เป็นสุข ๆ แล้วก็จะเข้าวัด หมดภาระหมดหนี้หมดสินก็จะเข้าวัด คนตายเอาเข้าวัดก็เอาไปเผาเท่านั้นแหละ พระพุทธเจ้าท่านหมดกิเลสแล้วท่านจึงมาเข้าวัดรึ ท่านหมดห่วงหรือท่านเป็นอย่างไร

อาตมาว่าโยมถ้าไม่มีห่วงแล้วจะมาวัดทำไม ถ้าไม่มีทุกข์จะเข้าวัดทำไม จบภาระแล้วจะเข้าวัดทำไม ไม่มีตัณหาแล้วจะเข้าวัดทำไม ไม่ต้องเข้ามาหรอก ตู้ไบที่เขาโชว์อยู่ที่ตลาดวารินชำราบ ตลาดอุบลราชธานีน่ะ เขาทำเสร็จแล้วเขาก็ทาชะแล็กเอาตั้งโชว์ไว้ขายนะ เขาจะเอาขวานไปถากอีกทำไม จะเอาไปไสอีกทำไม จะเอาไปเลื่อยไปตัดมันอีกไหม ก็ไม่มี

เพราะตู้นั้นมันเสร็จแล้ว ไม่มีที่ทำแล้ว ก็โชว์ไว้เฉย ๆ เท่านั้นแหละ

ถ้าโยมไม่มีหนี้ไม่มีสิน ถ้าโยมไม่มีอะไรที่จะพัวพัน ไม่มีความยุ่งยาก มีความสุขสบายทุกประการแล้ว โยมจะเข้ามาวัดทำไม เข้ามาเพื่ออะไร โยมก็ไม่ต้องเข้ามาเท่านั้นแหละ จะมาทำไม ไม่มีเรื่องที่จะต้องทำ เหมือนกับบุคคลที่ทานอาหารอิ่มแล้ว จะกลับเข้ามาทานอีกทำไม งานนี้ทำเสร็จแล้ว จะมาทำอีกทำไม ที่นี่มันสะอาดแล้ว จะมาทำสะอาดอีกยังไงได้ โยมไม่คิดอย่างนั้นนี่ คิดไปแต่ว่าฉันไม่มีภาระ ฉันไม่มีธุระ ฉันไม่มีตัณหา ฉันจึงจะเข้ามาบวชในวัด

เมื่อไรเรามีปัญหา เราต้องรีบแก้ปัญหาไปเรื่อย ๆ พรุ่งนี้มีปัญหาก็พยายามแก้ปัญหา มะรืนนี้มีปัญหาก็พยายามแก้ปัญหาเรื่อย ๆ ไป อาตมาเคยสังเกต ถ้าคนรวยคนสบายแล้วก็วางใจ เช่น เคยไปบิณฑบาตในที่หนึ่ง ตักบาตรก็ไม่รู้จัก ต่อมาก็พอดีทำบุญบ้าน คนนี้เลื่อมใสมากก็เข้ามา เขาเอาจานข้าวใส่บาตร ใส่ผลไม้ ถามว่าใส่ลงตรงนี้หรือ อาตมาก็นั่งดู โอ้! มันสำคัญเหลือเกินนะนี่ขนาดนายพลนะไม่รู้จักตักบาตร แล้วก็โยมที่เข้าวัดธรรมดาน่ะก็ว่า จ้ะ ใส่ไปที่นั้นแหละ ใส่ตรงนั้นไปเรื่อย ๆ เหมือนคนตาบอดเลย อาตมาก็นั่งพิจารณาว่า เออ! อันนี้มันติดอะไรบ้างนะ อันนั้นมันมีอะไรบ้าง ยศมันขวางอยู่ ความสุขมันขวางอยู่ อะไรมันขวางมันติดอยู่ทั้งนั้นแหละ ไม่ใช่ว่าความจนมันขวาง

ทุกคนจะรวยจะจนอะไรก็ช่างมันเถอะ ถ้าคนมีปัญญาแล้วไม่เคยเห็นว่า วันนี้กับเมื่อวานนี้มันเหมือนกันหรือเปล่า หรือมันคนละคนไหม อีกวันนี้ถึงพรุ่งนี้อีก แล้วมันจะเป็นคน ๆ เดียวกันหรือเปล่า ไม่คิดเลย คิดว่ามันไม่เปลี่ยน จะเป็นนายพลจะเป็นนายพัน จะเป็นคนร่ำคนรวย เป็นคนอะไรก็ช่างเถอะ มันจะต้องเปลี่ยนไป ๆ อย่างนี้ ไม่ได้เว้นหรอก ชีวิตสัตว์ทั้งหลายมนุษย์ทั้งหลายก็เหมือนกันอย่างนั้น มันจะแก่ มันจะเจ็บ มันจะตายเรื่อยไปทั้งนั้นแหละ

พระพุทธเจ้าท่านจึงสอนว่า อย่าประมาทเลย มียศอย่าหลงยศ มีลาภอย่าหลงในลาภ มีสรรเสริญอย่าหลงในสรรเสริญ มันจะมีอะไรก็ให้มันมีเถอะในโลกนี้ แต่อย่าเมามันนะ อย่าเมาท่านไม่ให้เมา มันจะรวยก็ให้มันรวยถ้ามันจะรวยได้ มันจะจนเอาไว้ไม่ได้ มันจะจนก็ให้มันจนไป อย่าไปเมามัน จนก็อย่าเมาจน รวยก็อย่าเมารวย มีทุกข์ก็อย่าเมาทุกข์ มีสุขก็อย่าเมาสุข มีหนุ่มก็อย่าเมาหนุ่ม มีแก่ก็อย่าเมาแก่ เรื่องทั้งหลายเหล่านี้มันเปลี่ยนไป ๆ ๆ อยู่อย่างนี้ ไม่ว่าใคร ๆ ก็เป็นอยู่อย่างนี้

ฉะนั้นธรรมะอันนี้ท่านตรัสอย่างตรงไปตรงมา เมื่อเรามาพิจารณาสิ่งทั้งหลายเหล่านี้ ความยึดมั่นหรือถือมั่น ที่มันเป็นปัญหาอยู่นั้น มันจะค่อย ๆ คลี่คลายออก ๆ เราจะได้เห็นว่าคนธรรมดานี้ตั้งแต่พระพุทธเจ้าลงมา ท่านไม่ให้ถือเนื้อถือตัว เพราะว่ามันเหมือนกันทุกคน อย่างส่วนรวมที่นั่งอยู่ในศาลานี้น่ะ ตั้งแต่ตัวอาตมาลงไปหาญาติโยมนี้ ไม่ใช่ว่ามันคนละอย่าง มันคือคน ๆ เดียวกัน เหมือนกันอย่างไร มันเกิดขึ้นมาก็เหมือนกัน เกิดขึ้นมาแล้วมันก็แปรไป ความแปรไปเปลี่ยนไปมันก็เหมือนกัน ผลที่สุดมันก็ดับไปมันเหมือนกัน ที่ไหนมันเหลืออะไรไหม มันเหลืออะไรไว้ไหมในโลกนี้น่ะ

"ถ้าเราคิดถึงธรรมะ
เราจะคลี่คลายความกังวล
ความยึดมั่นถือมั่นออกไปได้"

ทำไมพระพุทธเจ้าท่านสอนว่า อันนี้ไม่ใช่ตัวเรา อันนั้นก็ไม่ใช่ของเรานะ โกรธด้วยนะ อื้อ! เทศน์อย่างนี้ไม่น่าฟังร้อก คนที่ไม่รู้เนื้อรู้ตัวน่ะ มีความร่ำมีความรวย มีความอะไรต่ออะไร นอกนั้นก็ไปบอกว่า เกิดมาให้พิจารณานะโยมนะ ว่าคนนี้น่ะเกิดมาตายนะ ไม่แน่นะ คนยิ่งลุกไปใหญ่เลย ทนฟังไม่ได้หรอก เอาความอัปรีย์จัญไรมาพูดกันเสียแล้ว มันเกิดมันตาย ยิ่งว่าไปยิ่งกลัว ไม่อยากจะได้ฟัง ไปกันเสียอย่างนั้น คือคนมันไกลธรรมะเหมือนกับคนแก่ แก่ไปเท่าไหร่ มันก็วิ่งไกลความหนุ่มไปเท่านั้นแหละ มันจากหนุ่มไปหาแก่ มันใกล้ความตายไปเรื่อย ๆ ไม่ใช่ว่าท่านจะไปที่ไหน ตัวเราก็เหมือนกันทุก ๆ คนน่ะแหละ

ถ้าเรามาคิดถึงธรรมะของพระพุทธเจ้าของเราแล้วนะ เราจะคลี่คลายความกังวลความยึดมั่นถือมั่นออกไปได้ อย่างคนในวัดนี้ในศาลานี้ ถ้าเห็นว่าฉันน่ะดีกว่าเธอ เธอน่ะโง่กว่าฉัน ฉันฉลาดกว่าเธอ เธอไม่เหมือนฉัน อะไรต่ออะไรอย่างนี้น่ะ มันก็ลุ่ม ๆ ดอน ๆ จะพูดอะไรก็มองกัน

จะหยิบอะไรก็มองกัน มองกันไปทั้งนั้นแหละ เพราะอะไร เพราะมันข้ามฉลาดกัน มันข้ามโง่กัน มันข้ามความร่ำรวยกัน ข้ามความจนกัน ข้ามความสุขกัน ข้ามความทุกข์กัน เพราะความเห็นผิดของเรานี่เอง

ฉะนั้นพระพุทธเจ้าท่านจึงให้ภาวนา คนเรามันเหมือนกันทั้งนั้น จะยากดีมีจน มันก็มีความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย สม่ำเสมอกันทั้งนั้น เมื่อคนเรามีจิตใจอยู่ในธรรมะเช่นนี้ มันจะไปที่ไหนล่ะมันมีความสม่ำเสมอกันแล้ว ในเวลานั้นพระพุทธเจ้าเมตไตรยก็เกิดเท่านั้นแหละ ถ้าเราคิดถึงธรรมะ พระพุทธเจ้าเมตไตรย ท่านก็เกิดเดี๋ยวนี้แหละ มีแล้ว แต่มนุษย์ทั้งหลายไม่คิดอย่างนั้น ไปยึดมั่นถือมั่นในบางสิ่งบางอย่าง จนขนทุกข์ให้ตัวเจ้าของไม่รู้เรื่อง

ฉะนั้นเหตุผลในวันนี้ มาฟังธรรมในวันอุโบสถวันนี้ มันยิ่งเกิดประโยชน์มากทีเดียว ไม่ต้องฟังมาก ไม่ต้องอะไรมาก เมื่อคนมีปัญญาฟังเท่านี้ก็พอแล้ว อะไรก็ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา เราจะเอาอะไรมันไปทำไม จะยึดมั่นถือมั่นมันไปถึงไหน เราแก่อายุพอสมควรแล้ว ก็ผ่อนพักไปเถอะ อย่าตะกุยตะกายไปจนถึงวันตายไม่รู้เรื่องอะไร

ภาวนาไม่ใช่ว่าจะไปนั่งหลับตาภาวนา บางคนก็มาวัดทุกวัน วันพระก็มานั่งหลับตาภาวนา พอกลับไปบ้านทิ้งเลย ทะเลาะกับลูกกับผัว ทะเลาะกับใครต่อใคร เขาเข้าใจว่าเวลานั้น เขาออกจากการภาวนาแล้ว เมื่อจะภาวนาก็มานั่งหลับตาเอาบุญน่ะ พอออกไปแล้วบุญไม่ไปด้วย เอาแต่บาปไปเท่านั้น ไม่อดไม่กลั้น ไม่ประพฤติธรรมไม่ปฏิบัติธรรม อะไรต่ออะไรหลาย ๆ อย่าง

ความเป็นจริงการประพฤติการปฏิบัติภาวนานี้น่ะ เมื่อไรก็ตามมันเถอะ จะอยู่ในวัดก็ตาม นอกวัดก็ตาม เหมือนกับเราได้เรียนหนังสือในโรงเรียนที่ดี ๆ เมื่อเราเรียนหนังสือในโรงเรียนที่ดี ๆ แล้ว เราเรียนหนังสืออ่านหนังสือได้ในโรงเรียนแล้ว เราจะไปอ่านอยู่ที่บ้านก็ได้ จะอ่านอยู่ในทุ่งในป่าก็ได้ จะอ่านในที่ชุมชนก็ได้ อ่านคนเดียวก็ได้ อ่านที่ไหนก็ได้ถ้าเราเข้าใจดีแล้ว ไม่ใช่ว่าเราจะอ่านหนังสือ จะต้องวิ่งมาโรงเรียนถึงจะอ่านหนังสือได้ ไม่ใช่อย่างนั้น การภาวนานี้ก็เหมือนกันฉันนั้น

เมื่อเรามีปัญญาแล้ว มันจะไปในทุ่งก็ดี จะเข้าไปในป่าก็ดี อยู่ในคนจำนวนมากก็ดี อยู่ในคนจำนวนน้อยก็ดี จะถูกนินทาก็ดี จะถูกสรรเสริญก็ดีเป็นต้น ก็มีความรอบรู้อยู่อย่างสม่ำเสมอเรียกว่าคนที่ภาวนา ให้มันรู้เท่าอารมณ์ทั้งหลายทั้งปวงเหล่านั้น เช่นนี้ก็เรียกว่าเราสบายแล้ว นี่เรียกว่าคนภาวนาเป็น มีอารมณ์เป็นอันเดียว

อารมณ์อันเดียวคืออะไร ไม่เอาเรื่องกับใคร เรียกว่าอารมณ์อันเดียว ภาวนาพุทโธ ๆ อันเดียวให้มันน้อยไป ๆ ถ้ามันพลาดออกจากพุทโธไปแล้ว มันไปที่ไหนก็ได้ อารมณ์อันเดียวคืออารมณ์วิปัสสนานั่นเอง ไม่มีดีไม่มีชั่ว มีดีมีชั่วอยู่ แต่จิตของเราอยู่เหนือดีเหนือชั่วนั้น เป็นอารมณ์อันเดียวอย่างนี้ ปล่อยทิ้งไป เรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา หมดอย่างนี้ การปล่อยวางทั้งหมดนี้เรียกว่าการภาวนาที่ถูกต้อง

จะยืนก็เป็นคนภาวนา จะเดินก็เป็นคนภาวนา จะนั่งก็เป็นคนภาวนา จะนอนก็เป็นภาวนา

เราจะรู้หรือว่าเราจะตายเวลาไหน มันจะตายเมื่อเรานั่งหลับตาหรือเปล่าก็ไม่รู้ กิเลสมันจะเข้ามาเมื่อเรานั่งหลับหรือเดินอยู่ เคยโกรธไหม นอนอยู่เคยโกรธไหม หรือเราจะโกรธเมื่อมันนั่งหลับตารึ ถ้าเราอาศัยแต่นั่งหลับตา เราจะภาวนาได้อย่างไร

ภาวนาก็คือรู้ให้ทั่วถึง รู้รอบคอบนั่นเอง ท่านจึงให้เป็นผู้มีสติ ความระลึกได้ เป็นคนมีสัมปชัญญะความรู้ตัว เป็นผู้มีปัญญาความรอบคอบในการยืน การเดิน การนั่ง การนอน สามารถจะมองเห็นความบกพร่อง ความสมบูรณ์บริบูรณ์ด้านจิตใจอยู่ทุกเวลา นั่นเรียกว่าคนภาวนา ถ้าเรารู้เสมอเช่นนั้น ก็ไม่มีอะไรจะมากระทบกระทั่งเราได้ จิตใจก็สบายราบรื่นอยู่เสมอ นั่นเรียกว่าจิตเป็นปกติ อันนี้เป็นคำสอนในวันนี้ ให้ญาติโยมทั้งหลายนำไปพิจารณา ไปภาวนา ให้มันถูกต้องตามความหมาย ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราให้ดี

ใจกับกายของเรานี้ เป็นสิ่งที่สำคัญมากที่สุด บางคนก็บ่นว่าใจมันยุ่งใจไม่สบาย ความเป็นจริงไม่ใช่อย่างนั้นโยมเข้าใจผิด ใจไม่เป็นอะไร กิเลสมันเป็น สิ่งที่สบายที่สุดคือใจ ที่ๆ ไม่สบาย ไม่ใช่ใจ สิ่งที่สกปรกไม่ใช่ใจ สิ่งที่มันยุ่งยากไม่ใช่ใจ มันกิเลสตัณหา ให้เราเข้าใจอย่างนี้แยกมันออกเสีย ทุกคนไปโทษที่ใจ ใจมันจะมีอะไร ใจมันสบายอยู่แล้ว

เหมือนกับใบไม้ในป่าน่ะ ธรรมดาปกติใบไม้มันอยู่นิ่งๆ ไม่มีอะไร ที่มันกวัดแกว่งไปมาเพราะอะไร เพราะลมมันโกรก ถ้าไม่มีลมโกรกใบไม้มันก็อยู่นิ่งๆ เป็นปกติ ใจเราก็เหมือนกันเป็นของสงบ สะอาดอยู่แล้ว ใจเดิมของเรามันเป็นอย่างนั้น ที่มันกวัดแกว่งไปมานี้ คือมันใจใหม่ใจปลอม มันถูกตัณหาชักจูงไปมาตลอดเวลา เดี๋ยวก็มีสุขบ้าง ทุกข์บ้าง ตลอดเวลา อันนี้ไม่ใช่ใจ จำไว้ ถ้ามันวุ่นขึ้นมาก็จำที่หลวงพ่อบอก อันนี้ไม่ใช่ใจ ถ้าใจแล้วไม่มีอะไร เป็นของบริสุทธิ์เป็นของสะอาดเป็นปกติ อันนี้ใจปลอม ใจไม่ได้ฝึก ให้เอาไปคิด เราจึงจะรู้จักสัดส่วนของการปฏิบัติ อย่าไปคุมอย่างอื่น ให้คุมที่ใจของเรา

ถ้าเราปฏิบัติแล้ว เราก็ค้นหาเรื่องปกติ คือใจเดิมของเรานี้แหละ ถ้าเห็นจิตเดิมใจเดิมแล้วเป็นต้น ไม่มีอะไรจะมาวุ่นวาย กิเลสอย่างอื่นมันเปลี่ยนหน้ากันเข้ามา โยมก็วิ่งตามมันอยู่อย่างนั้นแหละ บางคนก็น่าสงสาร ไปคิดว่าไม่มีโอกาสที่จะปฏิบัติ เพราะใจมันยุ่ง ไปเข้าใจเสียอย่างนั้น ความเป็นจริงใจเราไม่ได้ยุ่ง มันยุ่งก็เพราะกิเลสทั้งหลายเท่านั้น

ฉะนั้นขอสาธุชนทั้งหลาย จงนำคำนี้ไปพิจารณา การประพฤติปฏิบัตินี้ ให้ตั้งต้นออกจากใจของเราออกไป ไม่ตั้งต้นจากภายนอกเข้ามา อันนี้ถ้ามันถึงที่มันปกติแล้ว มันจะไม่มีอะไร เหมือนใบไม้ที่ไม่มีลมมาโกรก ให้ญาติโยมทั้งหลายเอาไปเป็นการบ้าน จึงไม่ขออธิบายนาน มันจะง่วงนอนเพราะศาลาหลังนี้มันเย็น มานี้ก็ให้ถือว่ามาธุดงค์ปีละครั้งก็ได้ มาพักอยู่ที่นี่ ภาวนากันแล้วก็กลับบ้านถ่ายทอดบรรยากาศดีมาก เปลี่ยนเสนาสนะความรู้สึกนึกคิดมาเป็นที่บำเพ็ญทางใจ เหมือนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราท่านสอนไว้

ทุกคนให้เริ่มต้นจากใจ การประพฤติปฏิบัติก็เรียกว่า ให้ตั้งศีล ๕ ไว้ในใจ ให้มีศีล ๕ ถ้าศีล ๕ ยังไม่สมบูรณ์ ยังเป็นคนไม่ครบนะ เป็นคนไม่เต็มคน คือคนไม่พอ แต่เราก็

ไม่เข้าใจ ถ้าเราเดินไปเห็นคนมาถามว่าคนไม่พอน่ะ เราก็โกรธนะ ความเป็นจริงมันคนไม่พอน่ะ ถ้าคนมันพอคน มันจะสบายมากที่สุด อันนี้ให้เริ่มจากศีล ๕ เป็นที่พึ่งของเรา คือคุณพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์

ศาลาหลังนี้ไม่ใช่เป็นที่พึ่ง เป็นที่อาศัยชั่วคราว ที่พึ่งของเราคือใจที่เห็นชอบ เห็นดิ่งเข้าไปให้มันชอบ ให้มันตรง มิจฉาทิฏฐิจะเข้ามาปนไม่ได้ นั่นเรียกว่าที่พึ่ง มันจะเป็นอะไรก็ช่างมันเถอะ มันก็ยังเป็นตัวของมันอยู่ ถึงแม้จะเป็นจะตาย มันก็ยังมีที่พึ่งของมันอยู่ ศาลาหลังนี้เป็นที่อาศัยชั่วคราว ไม่ใช่เป็นที่พึ่งของเราโดยตรง มันเป็นของข้างนอก ดูซิ นกมันอยู่ก็ได้เห็นไหม จิ้งจกมันมาอยู่ก็ได้ ตุ๊กแกมันมาอยู่ก็ได้ มันที่อาศัยทุกคน ใจเราเมื่อบริสุทธิ์แล้วอะไรมาอาศัยไม่ได้ ของปลอมอาศัยไม่ได้ มิจฉาทิฏฐิมาอาศัยไม่ได้ อันนั้นเป็นที่พึ่งของเราอย่างแน่นอน

ฉะนั้นจงตั้งต้นออกจากใจ ให้มีศีล ๕ ประจำใจทุกคน จึงจะเป็นคนพอคน ถ้าขาดจากศีล ๕ แล้วก็จะไม่พอคน อันนี้ให้ไปดูเอาเองในใจของเจ้าของ อะไรมันไม่ค่อยดีค่อย ๆ เขี่ยออก กลัวคนจะเห็นก็เขี่ยคนเดียวก็ได้ เขี่ยออกให้มันหมด ให้มันถึงใบไม้ที่ลมไม่โกรก ให้มันถึงจิตที่บริสุทธิ์ตรงนั้นแหละพระพุทธเจ้าของเราว่าเป็นทางที่จะพ้นทุกข์ วันนี้ขอให้โอกาสให้โอวาทแค่นี้ ขอญาติโยมทุก ๆ คนจงตั้งอยู่ในศีลธรรมทุก ๆ ท่าน

วันคืนล่วงไป ๆ บัดนี้เราทำอะไรอยู่ ท่านกระแทกมาอย่างนี้เราก็เฉยนะ ไม่รู้สึกเจ้าของ วันคืนล่วงไป ๆ มันไม่รอช้า ทำอะไรกันอยู่นี่ จะไปยังไง จะมายังไง จะอยู่ยังไง นี่ท่านถามนะ แต่คนธรรมดาฟังก็เฉยไม่รู้เรื่อง ถ้าคนมีนิสัยก็คิดเลย อ้อ! เราทำอะไรอยู่ เรามีอะไรไหม เรามีทุกข์ไหม เรามีสุขไหม มันมีเพราะอะไรอยู่ในตัวเรา มีอะไรจะเพิ่มมันไหม มีอะไรจะต่อเติมมันไหม ต้องคิดอย่างนี้ จะต้องประพฤติปฏิบัติให้เข้าถึงจิตใจของเจ้าของ ขอให้ญาติโยมทั้งหลายอยู่ดีมีสุข สงบระงับด้วยธรรมะขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตลอดกาลนาน เทอญ.

จงเป็นมวยฉลาด

ในโอกาสหนึ่งหลวงพ่อสอนศิษย์ให้รู้จักคิด รู้จักพิจารณาชีวิตของตนให้เกิดปัญญา

"ได้ยินแต่ข่าวคนนั้นคนนี้ตาย ต่อไปก็ถึงตาเรา ข่าวมาถึงเราบางทีก็ยังไม่รู้จัก ให้ระวังอายุ เราอยู่ไม่นานมันครึ่งมันค่อนเข้าแล้ว สร้างใจมันผ่องใสให้ได้ อันนี้เป็นของสำคัญที่สุด มันตายหนีจากไม่ได้บุญ - บาปนี้ สมบัติไร่นาเรือนชานมันหนีจากเราได้ เราสร้างในใจนี้มันไปด้วยกัน สมบัติภายนอกมันไม่ได้ไปด้วย ทางใจนี้ถ้ามีความชั่วก็พาไปทางชั่ว มีความดีก็พาไปทางดีได้ อันเรือนชานไร่นาสาโทมันนำไปทางดีทางชั่วไม่ได้ นอกจากจิตของเราเท่านั้น ให้เข้าใจ

ฉะนั้นให้รู้จักที่อยู่ของเรา ให้เป็นมวยฉลาดซ้อมไว้ เห็นไหมนักมวยเขาฟิตซ้อม หากระสอบมา หาทรายมาเตะมาถีบมัน เล่นอยู่อย่างนี้ ถึงเวลาขึ้นเวที อย่างหนึ่งก็เสมอเขา อย่างหนึ่งก็ชนะเขา ถ้าบุญไม่หัดสักที ไม่เตะกระสอบทรายแตกสักใบน่ะ ขึ้นเวทีก็ถูกเขาต่อยฟันหลุดเท่านั้นแหละ นี่ก็เหมือนกัน

เมื่อถึงคราวเจ็บไข้ลูกหายตายเสีย เมื่อสมบัติมันพลัดพรากไปก็มีแต่ร้องไห้ เพราะไม่ได้ตั้งใจ คนไม่เป็นมวยไม่ได้ซ้อมสักทีนี่ จะต้องซ้อมอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา พิจารณาธรรมะให้สม่ำเสมอ เมื่อถึงคราวขึ้นมาแล้วก็ เอ้อ! มันเป็นเรื่องของอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มันก็สบายไม่ทุกข์หลายเพราะเห็นตามเป็นจริง ให้ซ้อมเข้าไว้ ป่านนี้แล้วเราจะอยู่เฉย ๆ ไม่ได้หรอก ไปขึ้นเวทีก็ตกเวทีเท่านั้นแหละ อันนี้ต้องฝึกไว้ ธรรมะก็เหมือนกันฉันนั้น

เมื่อความจริงมันปรากฏ ไม่ต้องไปร้องไห้โศกเศร้า ให้พากันหาของที่ดี ๆ ของที่มันดีกว่าในเรือนในชานของเรานี้ คือทำใจของเราให้มันถูกต้อง นี่เป็นของดี ถ้าเราทำใจเราให้ดีได้ เมื่อของเสียมันก็เสียแต่ของ แม้ไฟจะมาไหม้น้ำจะมาท่วม ก็ปล่อยให้มันไหม้มันท่วมทั้งใจ ผู้อื่นตายเราก็ตายด้วย มันก็ไม่มีที่อยู่เท่านั้นแหละ"

เกิดมาทำไม

วันหนึ่งหลวงพ่อสอนญาติโยมว่า

"เราทุกคนให้นึกเสมอว่า เราคืออะไร เราเกิดมาทำไม นี่ถามปัญหาเจ้าของอยู่เสมอ เราเกิดมาทำไมให้ถามเสมอ บางคนไม่รู้นะ แต่อยากได้ความสุข ใจมันทุกข์ไม่หาย รวยก็ทุกข์ จนก็ทุกข์ เป็นเด็กเป็นคนโตก็ทุกข์ ทุกข์หมดทุกอย่าง เพราะอะไร เพราะว่ามันขาดปัญญา"

มันก็แค่นั้นแหละ

หลวงพ่อสอนว่า

"เรื่องสำหรับที่จะใช้ในชีวิตประจำวันของฆราวาสเรานั้น อาตมาจะให้บทภาวนาสั้น ๆ ย่อ ๆ ให้ทุกคนภาวนาว่า มันก็แค่นั้นแหละ เท่านี้ก็ใช้ได้แล้ว บทภาวนาบทนี้จะทำให้ความทุกข์ลดลงได้ คืออะไร ๆ มันก็เป็นของตายจากไปทั้งนั้น จะดีจะงาม จะสวยไม่สวยอย่างไร มันก็ล้วน

แต่เป็นของอยู่ในโลกทั้งนั้น เราต้องตายจากมันไปทั้งนั้น อย่าไปยึดมั่นถือมั่นกันอยู่เลย เรามีหน้าที่ทำสิ่งใดก็ทำมันไป มีหน้าที่ที่จะหาเลี้ยงปากเลี้ยงท้องครอบครัวก็หาไป เอาพอให้ได้กินพอดีอยู่พอดีก็พอแล้ว ได้มากก็พอใจได้น้อยก็พอใจ หรือจะหาไม่ได้ ก็ให้พอใจสบายใจ แล้วพยายามหาอีกบทภาวนาว่า มันก็แค่นั้นแหละ นี้จึงเหมาะสมกับทุกคนและทุกคณะ ความทุกข์มันจะค่อยลดลงไปเอง นี่แหละคือผู้มีปัญญา จะหยิบอะไรมาพิจารณามันก็จะเป็นธรรมะหมด ใช้เป็นเครื่องมือหาธรรมะให้เห็นจนได้"

ไตรลักษณ์

"สิ่งทุกสิ่งนั้นมิใช่ของเรา ตัวเราเองก็ไม่ใช่ของเรา ผลที่สุดแล้วก็จะสลายไปตามกฎของอนิจจัง เช่นโยมพากันขุดดินปากบ่อน้ำ ปั้นเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ ตั้งเรียงไว้ พอเวลาฝนตกลงมาก็ละลายลงเป็นกองดินปากบ่อตามเดิม เราต้องรู้เท่าทันความเป็นจริง รู้ตัวของเราให้ละเอียด ได้ของมาก็ไม่ดีใจจนเกินไป เสียไปก็ไม่เสียใจจนเกินไป เพราะรู้แล้วว่าของไม่ใช่ของเราอย่างแน่นอน พระพุทธองค์ให้เจริญมรณสติ แต่คนเราไม่อยากฟังเพราะกลัวตาย พระพุทธองค์ตรัสว่าร่างกายไม่ใช่ของเรา แต่เราเข้าใจว่าเป็นของเรา เช่น ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ถ้าเราพิจารณาให้ดีจะเห็นตามความเป็นจริง สิ่งเหล่านี้มิใช่ของเราเพราะมันไม่ได้อยู่ในอำนาจบังคับเรา สังขารนี้ก็เช่นกัน มันอยากเจ็บมันก็เจ็บ อยากแก่มันก็แก่ อยากตายมันก็ตาย มันไม่ฟังเสียงเราทั้งนั้นแหละ จะปวดหัวปวดท้อง มันเคยขออนุญาตเราหรือเปล่า ดังนั้นให้เรารู้จักสงบระงับ เราอยากได้สิ่งของที่พอ แต่เพราะมันไม่พอจึงเกิดทุกข์ มีลูกรักลูก ลูกได้ดีก็อยู่กับความดีของลูก ลูกทำชั่วก็วนอยู่กับความชั่วของลูก แกะไม่ได้คลายไม่ออก เลยไปไหนไม่ได้"

ไม่แน่

"ให้ดูเจ้าของนี้ว่าอะไรมันพยายามจะให้ทุกข์เกิดนั่นแหละ ทำแล้วมันทุกข์นั่นแหละแก้ไขใหม่ แก้ไขใหม่มันยังไม่เห็นชัด ถ้ามันเห็นชัดแล้วมันไม่มีทุกข์ เหตุมันดับอยู่แล้ว ฆ่าตัวสมุทัยแล้วเหตุแห่งทุกข์ก็ไม่มี ถ้าทุกข์ยังเกิดอยู่ถ้ายังไม่รู้มันยังทนทุกข์อยู่ อันนั้นไม่ถูกหรอก ดูเอาง่าย ๆ มันจะติดตรงไหน เมื่อไหร่มันทุกข์เกินไป นั่นแหละมันผิดแล้ว เมื่อไหร่มันสุขจนเหิมใจเกินไป นั่นแหละมันผิดแล้ว มันจะมาจากไหนก็ช่างมันเถอะ รวมมันเลยทีเดียวนั่นแหละค้นหา ถ้าเป็นเช่นนี้โยมจะมีสติอยู่ การยืน การเดิน การนั่ง การนอน ไปมาสารพัดอย่าง ถ้าโยมมีสติสัมปชัญญะอยู่เสมอ ถ้าโยมรู้อยู่ โยมจะต้องรู้ผิดรู้ถูก โยมจะต้องรู้จักดีใจเสียใจทุกอย่าง เมื่อโยมรู้จักก็จะรู้วิธีแก้ไข แก้ไขมันโดยที่ว่ามันไม่มีทุกข์ ไม่ให้มันมีทุกข์

นี่การเรียนสมาธิอาตมาให้เรียนแบบนี้ ถึงเวลานั่งก็นั่งไปพอสมควร ไม่ผิดเหมือนกันให้รู้เรื่อง แต่การทำสมาธิไม่ใช่นั่งอย่างเดียว ต้องปล่อยมันประสบอะไรต่าง ๆ แล้วถ่ายทอดขึ้นมาพิจารณา พิจารณาให้มันรู้อะไรล่ะ พิจารณา เออ อันนั้นมันอนิจจัง ทุกขัง อนัตตาไม่แน่

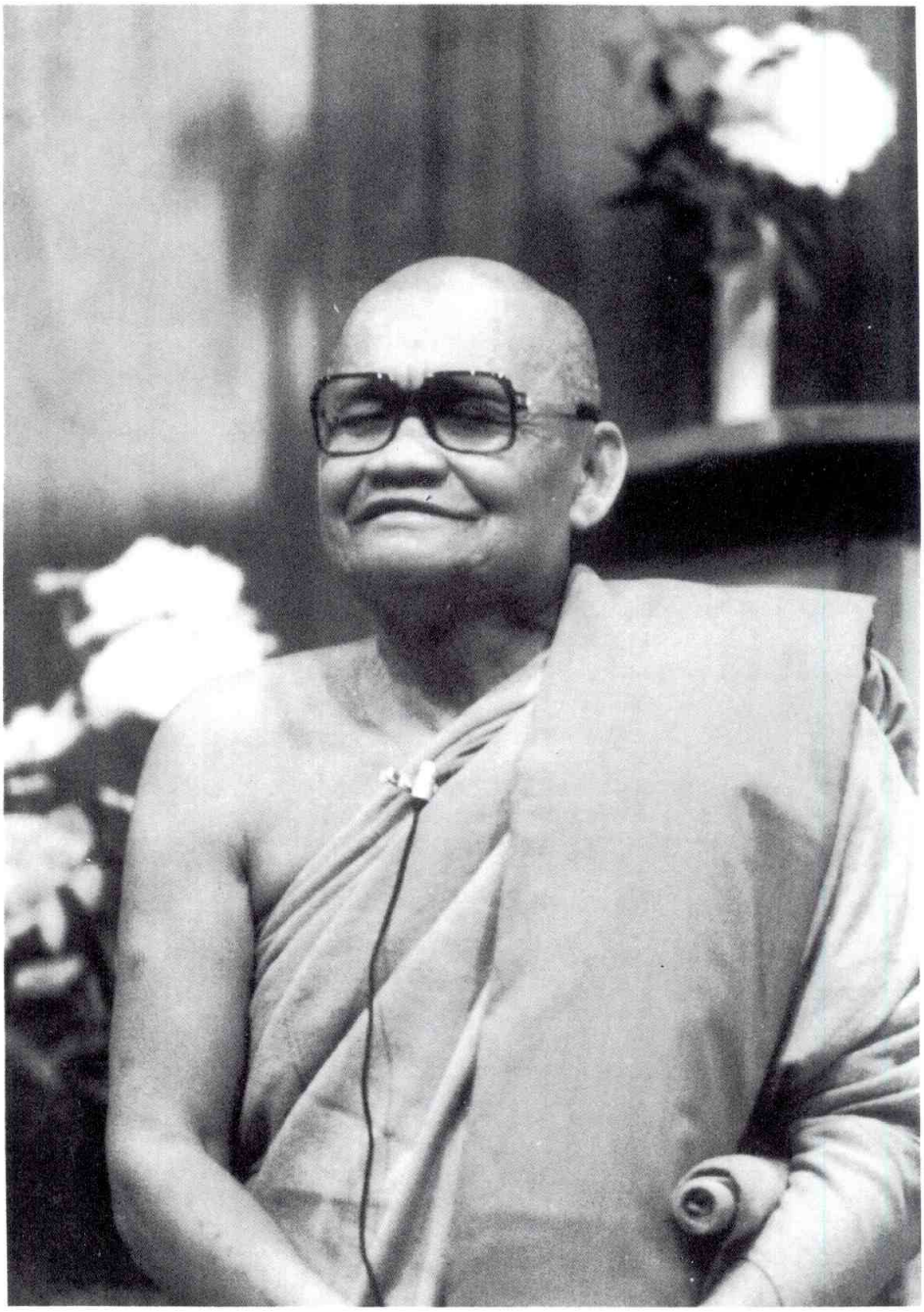

เป็นของไม่แน่ทั้งนั้นแหละโยม อันนี้มันสวยฉันชอบเหลือเกิน เออไม่แน่ อันนี้ฉันไม่ชอบมันเลย บอกมัน มันก็ไม่แน่เหมือนกันใช่ไหม ถูกเปี๊ยะเลยไม่มีผิดหรอก แต่เอากะมันซิ ฉันจะเอาอย่างนั้น มันแน่เหลือเกิน ไปเสียแล้ว อย่า มันจะชอบขนาดไหนก็ช่างมันเถอะ เราต้องคิดว่า มันไม่แน่ อาหารบางสิ่งบางอย่างทานไป แหม อร่อยเหลือเกิน ฉันชอบมันเหลือเกิน อย่างนี้ มันมีความรู้สึกในใจอย่างนี้ เราต้องพิจารณาว่า อันนี้มันไม่แน่ อยากรู้จักว่ามันไม่แน่ไหม โยมชอบอาหารอะไรแน่เหลือเกิน เอ้าให้มันกินทุกวัน ๆ ทุกวันนะ เดี๋ยวโยมจะบ่นว่า อันนี้มันไม่อร่อยเสียแล้ว ลองดูซิ ต่อไปอีก ฉันชอบอันนั้นอีก ไม่แน่อีก นี่มันต้องการถ่ายทอด โยม เหมือนลมหายใจเข้าออก มันต้องหายใจเข้าหายใจออก มันอยู่ด้วยการเปลี่ยนแปลง ทุกอย่างอยู่ด้วยเปลี่ยนแปลงอย่างนี้"

ธรรมะสุดยอด

"ธรรมะเป็นสิ่งที่อยู่เหนือคำพูด คำสอนธรรมะทั้งหลายนั้นมันเป็นคำสมมุติกันขึ้นมาพูด ตัวธรรมะแท้ ๆ นั้นอยู่เหนือคำพูด

ผู้มีปัญญารู้เห็นธรรมะ ท่านไม่ต้องการอะไรไม่เอาอะไรอีกแล้ว เพราะถ้าจะเอาความสุข ความสุขมันก็ดับ ถ้าจะเอาความทุกข์ ความทุกข์มันก็ดับ จะเอาวัตถุสมบัติข้าวของอะไรต่าง ๆ สิ่งทั้งหลายเหล่านั้นมันก็จะดับเหมือนกัน แม้แต่ร่างกายที่คนหวงแหนกันนี้ เกิดขึ้นแล้วที่สุดแล้วมันก็ดับ ท่านจึงไม่ต้องการอะไร ไม่ต้องการเกิดหรือไม่เกิด หมดความต้องการ ความอยากมันดับไปไม่มีเชื้อเหลือ

เพราะฉะนั้นนักปฏิบัติต้องตั้งจิตเอาไว้ว่า เราจะไม่ต้องการอะไร เราปฏิบัติไปเรื่อย ๆ ทำความดีเรื่อยไป แต่เราไม่อยากได้อะไร ความดีก็ไม่เอา เวลาทำเราทำเหมือนกับว่าเราจะเอา แต่เราไม่เอา การปฏิบัติต้องทำอย่างนี้ ทีนี้ถ้าจะถามว่า ความดีนี้แน่นอนไหม ก็ตอบว่ามันไม่แน่ ความดีมันก็เป็นของไม่เที่ยง

เมื่อเราจะพูดว่า ทำความดีหรือจะเอาความดี หรือต้องการความดีอะไรเหล่านี้ก็พูดได้ ปากเราพูดแต่จิตใจอย่าไปหมายมั่นมัน อย่าไปยึดว่าจะต้องได้จะต้องเป็นอย่างนั้นจริง ๆ เพราะถ้าหากว่าวันหนึ่งความดีมันพลิกกลับหน้ามือเป็นหลังมือ เราก็จะเสียใจ มันจะทำให้เราเป็นทุกข์

เราต้องเข้าใจว่า ถ้าดีจริงมันต้องพ้นจากดี ความดีที่แท้นั้นต้องเป็นความดีที่พ้นจากความดีอีกทีหนึ่ง ซึ่งอย่างนี้คนคิดกันไม่ค่อยได้ คนส่วนใหญ่เขาเป็นอย่างนี้กันเป็นส่วนมาก ถ้าพูดเรื่องหลุดพ้นเขาไม่เข้าใจ แต่ถ้าพูดว่าให้ร่ำรวย ให้มีเงินมีทองมาก ๆ อย่างนี้เขาสาธุ นักปฏิบัติเราต้องรู้เรื่องเหล่านี้ และต้องมุ่งไปสู่ที่ที่ไม่มีภพ เพื่อความหลุดพ้นของเราในที่สุด"

ฆ่ากิเลสตาเสย

วิธีสอนฆราวาสอีกวิธีหนึ่งของหลวงพ่อ คือการพาไปธุดงค์ สมัยที่หลวงพ่อยังแข็งแรง ท่านเคยพาโยมใกล้ชิดออกธุดงค์ด้วยบ้าง ตาเสยเป็นคนหนึ่งในจำนวนนั้น ก่อนบวชพระ ท่านเป็นลูกศิษย์วัดหนองป่าพงอยู่หลายปี เมื่อเป็นโยมนิสัยของท่านค่อนข้างหนักไปทางโลภจริต หลวงพ่อจึงมักหาวิธีทรมานกิเลสของท่านอยู่เรื่อย วิธีหนึ่งที่หลวงพ่อใช้ก็คือ พาตาเสยออกธุดงค์ให้ลูกศิษย์ได้เห็นทุกข์

ท่านได้เล่าประสบการณ์จากการไปธุดงค์กับหลวงพ่อให้ฟังหลายตอน ดังนี้

...ท่านพาไปธุดงค์ทางกิ่งบุณฑริก ตอนแรกไปด้วยกัน ๖ - ๗ คน คืนแรกหนีไป ๒ คน คืนต่อมาก็ค่อย ๆ หนีไปเรื่อยจนลงท้ายเหลือผมคนเดียว ผมก็คิดถึงบ้าน ท่านบอกว่าจะพาไปสักปียิ่งอยากกลับท่านยิ่งไม่พากลับ ผมจึงปล่อยเลยตามเลย ไปถึงไหนก็มองหาแต่ลูกสมอ มีอยู่คืนหนึ่งท่านให้พักนอนข้างกองไฟทั้ง ๆ ที่ตรงนั้นเหม็นจะตาย เหม็นขี้! ยิ่งน้ำค้างลงยิ่งเหม็นใหญ่ พอผมบ่นท่านก็ดุว่า อย่าพูดมาก ขี้ในท้องยิ่งเยอะกว่านี้

ไปถึงตำบลคูเมือง เจอต้นสมอต้นหนึ่งงามมาก ท่านสั่งให้ขึ้นไปเขย่า ลูกสมอร่วงมาตั้งเยอะ ก็เก็บใส่ห่อผ้าขาวม้า ทีนี้ผมต้องสะพายทั้งบาตรทั้งห่อสมอ ย่ามก็หนัก หลวงพ่อท่านไม่ถืออะไรเลย เดินไปผมก็อยากควักทิ้งไปเสียบ้าง แต่ก็ไปเจออีกต้น งามกว่าต้นเดิม ท่านก็สั่งให้เก็บได้อีกกองใหญ่ ผมก็นึกว่าท่านจะช่วยถือบ้าง แต่ท่านก็ไม่ยอมถือ

ชิมสมอต้นนั้นที ต้นนี้ที ผมเลยถ่ายเป็นการใหญ่ จะวางของก็ไม่ได้ หนักเหลือเกิน หลวงพ่อต้องสอนวิธีการถ่ายแบบลูกทุ่งให้ผม

"ไม่ต้องนั่งหรอก ยืนจับต้นไม้ไว้ เหมือนควายขี้น่ะทำไม่เป็นเหรอ ?"

ผมก็เลยต้องยืนถ่ายจนหมดท้อง

สี่ทุ่มแล้วท่านก็ยังพาเดินอยู่นั่นแหละ ไม่ยอมนอน ไปถึงห้วยแห่งหนึ่ง ท่านไต่ไม้ข้ามไป ผมไต่ไม่ไหวก็เลยต้องลงเดินลุย น้ำก็ลึก ของก็หนัก ผมเลยขึ้นไม่ได้ หลวงพ่อต้องลงมาฉุดผมขึ้น สองยามท่านจึงพานอนพักทั้งเปียก ๆ อย่างนั้นแหละ

"ทุกข์เหลือเกิน" ผมคร่ำครวญ

"ก็มาให้เห็นทุกข์นะซิจึงจะพ้นทุกข์" หลวงพ่อทำเสียงเหมือนปลอบผม "เพราะเห็นทุกข์แล้วจึงจะมีปัญญา"

ผมเหนื่อยเต็มที่ ฟังไปก็เคลิ้มหลับไปบ้าง ท่านก็ดุเอาเสียอีก

"เอ๊ะ! พูดให้ฟังยังหลับเสียอีก"

แต่ท่านก็เอาผ้าขาวม้ามาปัดไล่ยุงให้ ผมหลับไปนาน ลืมตาขึ้นมาทีไรก็ไม่เห็นท่านนอนสักที นั่งอยู่อย่างนั้นแหละ

"หลวงพ่อไม่เหนื่อยเลยหรือครับ ผมไม่เห็นนอนสักที" ผมอดรนทนไม่ได้ ทักขึ้นมา

"ยิ่งเหนื่อยนั่นแหละยิ่งภาวนาดี" ท่านกลับตอบไปเสียอย่างนั้น แถมยังว่าผมต่อเสียอีก

"คนไม่มีอะไร ไม่คิดอะไรน่ะ เอาแต่นอน ทำอะไรเป็นตัวอย่างให้ดู ก็ไม่ทำตาม"

"โธ่ ก็มันง่วงนี่นา" ผมอดเถียงท่านไม่ได้ ในที่สุดผมก็ชวนท่านกลับ

"เออ! กลับก็กลับ" ท่านคงเห็นผมจวนตายเต็มทีแล้ว

มีรถผ่านมาคันหนึ่ง สมัยนั้นยังไม่มีทางรถยนต์ รถต้องวิ่งตามทางเกวียน พอเห็นเราเขาก็จอดรถ วิ่งมานิมนต์ ท่านก็ "เออ" ผมก็เตรียมตัวนึกว่าท่านจะมาขึ้นรถ เปล่า เขาวิ่งมานิมนต์อีก ท่านก็ "เออ" อีก แต่ไม่ไปขึ้นรถ เขาก็เลยไป พอผมต่อว่า ท่านก็ย้อนเอา

"มาขึ้นรถหรือมาธุดงค์"

"เอาถุงสมอฝากเขาไปได้ไหมครับ" ผมต่อรอง

"เอ๊อ แล้วเราจะรู้ได้ไงว่ารถเขาจะไปไหน" หลวงพ่อเอะอะ

ถึงตอนนี้ผมชักโกรธแล้ว รถก็วิ่งห่างออกไปทุกที ๆ

"หลวงพ่อจะฆ่าผมหรือยังไง" ผมตัดพ้อ

"ใช่ซี" ท่านตอบทันที "พามาฆ่ากิเลส กิเลสทั้งนั้นล่ะที่พูดออกมาหมดนั่นน่ะ ไม่มาอย่างนี้

จะพ้นทุกข์ได้ยังไง ลองนอนอยู่เฉย ๆ ซีจะพ้นไหม มีแต่ทุกข์มันจะวิ่งเข้าใส่น่ะซี ให้รู้จักทุกข์แล้วจึงจะพ้นทุกข์ ได้พบความสุข เคยทำหรือเปล่าล่ะอย่างนี้ พามาทำบุญนะนี่ มาหาบุญเห็นหรือเปล่าล่ะ ตัวบุญตัวกิเลสน่ะมันอยู่ที่ตัวทั้งนั้น ความอยากไม่หมดสักที หาเงินได้สิบบาทก็อยากได้ร้อยบาท หาได้ร้อยบาทก็อยากได้พันบาท ที่นี้ให้มันหยุดอยาก ให้มีแต่เหนื่อย ไม่อยากได้อะไรสักอย่าง ได้แล้วจะเอาไปไหน ไม่คิดว่าจะตายหรือยังไง วันหนึ่ง ๆ ให้คิดถึงความตายบ้างซี มันจะตายอยู่นา" หลวงพ่อว่าไปยืดยาว ก่อนที่จะหันมาถาม

"คนรวยตายหรือเปล่า คนจนตายหรือเปล่า"

"ตายทั้งนั้นแหละ" ผมตอบอย่างหงุดหงิด

"ก็นั่นน่ะซี" หลวงพ่อได้โอกาสย้อน "ตัวเองจะไม่ตายบ้างหรือ หาความทุกข์ให้มันพ้นทุกข์ได้มาแล้วจะพ้นความตายหรือ จนก็ตายรวยก็ตาย พ้นจากมันจึงจะพบสุข แล้วจะทำยังไงล่ะ" ท่านลงท้ายด้วยการย้อนถามผมตามเคย

"ก็บวชน่ะซี" ผมตอบอย่างนึกว่าฉลาดเต็มทีแล้ว แต่ท่านก็บอกว่า

"บวชแล้วจะพ้นทุกข์หรือ ถ้าไม่ปฏิบัติไม่ทำเอา กรรมคือการกระทำ ความชั่วเราก็ทำเอา ความดีเราก็ทำเอา เราทำดีก็ได้ดี ทำชั่วก็ได้ชั่ว จะไปทำยังไงล่ะทำดี ก็นี่ยังไง พามาทำดีมาตรากตรำ เราก็พ้นทุกข์เท่านั้นเอง"

ต่อมาอีกสองคืน พอมองเห็นต้นยาง ท่านก็บอก

"นั่นไงวัด ถึงแล้ว"

"ผมทิ้งของไว้นี่นะครับ พรุ่งนี้ค่อยกลับมาเอา" ผมต่อรองอีก แต่ท่านก็ไม่ยอมตามเคย ต้องเอาไปด้วย จะลุกทีท่านต้องฉุดแขนผม อีกมือก็ช่วยดันก้นด้วย เพราะผมลุกไม่ขึ้นจริง ๆ หนักเหลือเกิน สะพายทั้งสองไหล่ เอาย่ามคล้องคอ มือก็ถือกาน้ำ ตัวท่านไม่ถืออะไรเลย นอกจากไม้เท้า แล้วเดินช้า ๆ เดินไปก็เทศน์ไป ไม่รู้เทศน์อะไรบ้าง

"พักค้างคืนก่อนไหมครับหลวงพ่อ" ผมพยายามอีก

"นอนยังไง มันจะถึงอยู่แล้ว" ตามเคยของท่าน ผมลากสังขารจนกระทั่งถึงวัด ท่านก็เดินไปเคาะระฆัง พระเณรวิ่งมา มีพระห้าองค์รวมทั้งหลวงพ่อ ท่านทักทายลูกวัดเสียงดุว่า "นอนกันยังไง นอนได้นอนดี ไปรับตาเสยเร็ว ๆ มันจะตายอยู่แล้ว" เมื่อผมมาถึง หลวงพ่อแกล้งทำเสียงตื่นเต้น พูดว่า "โอ้โฮ! ตาเสยเอามาได้ยังไงนี่ น่าสงสารจริง ๆ ช่างไม่มีใครไปรับเลย" จากนั้นท่านก็สั่งให้ไปดองสมอ

ท่านสั่งให้ไปหาไหมาใส่สมอ เต็มทั้งสองไหพอดีเลย สมอสองถุงนั้น

สมอดองสองไหนั้นฉันได้ตั้งสองพรรษา ไม่มีเสียเลยแม้แต่ลูกเดียว

...มีอยู่ครั้งหนึ่งเดินธุดงค์ไปถึงโรงเลื่อย ก็เข้าพักอยู่ที่กองไม้ เจ้าของโรงเลื่อยมานิมนต์ให้เข้าไปพักในบ้าน จะได้มีน้ำอาบสะดวกสบาย ผมก็เตรียมของตั้งท่าจะไปกับเขา ท่านก็เอ็ดผม

"อุ๊ะ! เป็นหมาหรือไง ใครเขามาเรียก ก็ตามก้นไปเลย"

เขาเอาน้ำอัดลมมาถวาย ท่านก็รับ ฉันแล้วก็ส่งมาให้ผม เขานิมนต์อีก ท่านก็ "เออ ๆ" พอเขากลับไปจัดที่พัก ผมก็ถามว่า

"ไปใช่ไหมครับ" เลยโดนท่านดุเอาอีกว่า

"เขาเอาข้าวมาล่อปั้นเดียวก็จะไปแล้วเหรอ"

"พักที่นี่ไม่สะดวก" ผมพยายามหว่านล้อม "จะนั่งจะนอนเข้าไปได้ยังไงบนกองไม้นี่"

"อยู่มันอย่างนี้แหละ" หลวงพ่อตัดบท

แต่เจ้าของบ้านเขามีปัญญา เขามาถามว่า ออกจากนี่จะไปไหนต่อ หลวงพ่อบอกว่า

"จะไปโคราช"

"ถ้าเดินเอาต้องค้างสองคืน ในดงมีเสือด้วย" เจ้าของบ้านพูดหน้าเฉย ก่อนที่จะบอกว่ารถของเขากำลังจะออกไปโคราชเหมือนกัน

"อยากไปไหมเสย" หลวงพ่อถามผม

"อยากครับ" ผมรีบรับคำ แล้วเอาบาตรขึ้นรถเลย

เขาจัดที่นั่งในรถให้อย่างสบาย แต่ไม่ยอมออกรถ บอกว่ายังไม่ไป เพราะเจ้าของบ้านยังไม่ได้กินข้าว นิมนต์หลวงพ่อขึ้นข้างบนก่อน เขาจัดที่พักให้บนชั้นสาม อาบน้ำอาบท่าเสร็จ ตากผ้าก็แห้งเร็ว แล้วเขาจัดสำรับชุดใหญ่มาเลย อาหารมากมายเต็มไปหมด เศรษฐีโรงเลื่อยนี่

หลวงพ่อกระเซ้าผม "เออ ถูกใจตาเสยละซี คราวนี้"

ผมก็หิวเต็มที่ แต่พอตั้งท่าจะกิน ท่านก็ร้องขัดคอขึ้นมาทีเดียว

"อย่ามาหากำไรจากพระนา บาปนะจะบอกให้"

แล้วเขาก็จัดของมาถวาย มีไม้ขีด แฟ้บ ยาสีฟัน ผ้าบังสุกุลสามวา เงินอีกหลายสตางค์ หลวงพ่อก็ถามผมว่า

"จะเอาของเขาไหม"

"เอาซีครับ" ผมรีบตอบทันที "ของเขามาถวายนี่นะ ไม่ได้ขโมยสักหน่อย"

"เจ้าคนนี้ไปไหนก็รวยเงินเรื่อย" หลวงพ่อบ่นอุบอิบ

จนกระทั่งสองทุ่มเจ้าของบ้านเขาถึงได้มากัน คุณนายก็มานิมนต์ให้สรงน้ำอีกสักครั้งค่อยออกเดินทาง ถวายผ้าสรงน้ำใหม่ด้วย แถมเอากะละมังรองเอาน้ำสรงของท่านไปไว้อาบเองแทนน้ำมนต์ หลวงพ่อก็เลยบอกว่า

"เวทมนตร์คาถาอะไรไม่มีหรอก" แล้วท่านก็จับเทียนเคาะเปาะ ๆ ให้ พร้อมกับพูดว่า

"ถ้าอยากอยู่เย็นเป็นสุขแต่ไม่กินข้าวกินน้ำ แล้วจะให้อยู่ดีเหมือนปรารถนา ก็ตั้งความปรารถนาเอาเองก็แล้วกัน"

คุณนายก็จ่ายเงินให้คนขับรถอีก ๔๐๐ บาท สั่งว่า ระหว่างทางแวะพักที่ไหน ก็ให้ซื้อของถวายท่านทุกครั้ง คงหมดไปหลายอยู่หรอก เพราะจอดพักตั้งหลายครั้ง มีอยู่ครั้งหนึ่ง จอดตรงที่เขากำลังปิ้งข้าวโพดขาย อีตาคนขับรถก็ซื้อข้าวโพดถุงเบ้อเร่อ ผมก็ไม่กล้าเอา กลัวท่านว่าหา

กำไร เลยกินแต่น้ำ ท่านก็บ่นว่าฉันน้ำเรื่อย ๆ ขี้เกียจเยี่ยว เขาถวายบ่อย กินไม่หมดก็กรอกใส่กระติกไว้ เอาไปถวายใหม่ ท่านก็ฉันนิด ๆ หน่อย ๆ จนตีห้าจึงถึงโคราช คนขับรถก็ให้เงินที่เหลือมาอีก ๑๐๐ บาทตามที่คุณนายสั่ง

...ไป ๆ มา ๆ ก็มาถึงบ้าน หยุดพักที่กลางทุ่งนาบ้านหนองตาโพน พวกเลี้ยงควายอยู่แถวนั้นก็พากันมา ท่านก็สั่งผม

"เอาเงินไปซื้อน้ำอัดลมไป๊ หาบมาสามสี่ลังเลยนะ"

ผมนึกโมโหเพราะอยากเก็บเงินไว้ ท่านก็สั่งซื้อ ๆ มาให้พวกเลี้ยงควายกิน กินไม่หมดให้เขาเอากลับไปกินที่บ้านด้วย กลับถึงวัดยังมาถามอีก

"เงินเหลือเท่าไหร่ เอาไปซื้ออิฐซื้อปูนนะ"

"ถ้าเก็บเงินไว้ซื้ออิฐซื้อปูนยังจะดีกว่าซื้อน้ำอัดลม" ผมต่อว่าท่าน

"ไม่ดีหรอก" หลวงพ่อตอบ "เพราะจะไม่ได้ทำทาน พวกเลี้ยงควายอยู่ตามป่าจะไม่ได้กินของทานของเรา เขาเหน็ดเหนื่อยก็ต้องอยากกินเหมือนกันนี่ เรากินแล้วก็สดชื่นใช่ไหมล่ะ"

"ครับ" ผมรับคำเสียงอ่อย

"นั่นแหละ" หลวงพ่อสำทับทันที ก่อนที่จะเทศน์ผมอีกยืดยาว "ความสุขที่เราให้เขา เราก็ต้องมีความสุข ความสุขนั้นมันก็เข้าถึงเราอย่างนี้ จะไปหาความสุขอย่างไหนอีก ไปแบกหาม

ขุดหอย หาปู ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตอย่างนั้นเหรอ ไม่ได้ บาปทั้งนั้น เราต้องทำให้จิตใจสูงกว่ามนุษย์ มนุษย์ทั้งหลายให้อยู่ใต้อำนาจเรา ไม่เห็นเหรอจิตใจสูงเป็นยังไง น้ำหลากมาตอนนั้นท่วมหมด ไม่ท่วมเฉพาะที่บ้านเนิน นั่นแหละของสูงเป็นอย่างนั้น จิตใจพระที่สูงก็เป็นอย่างนั้น เกลือกกลั้วมัวเมากับของต่ำจิตใจก็ต่ำลง ปฏิบัติยังไงก็ไม่เห็นธรรมะไม่เห็นศาสนา คำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นของเก่าก็จริง แต่พูดถึงทีไรก็น่าฟังทุกที ของเก่าของต่ำพวกนั้นพูดถึงทีไรก็มีแต่เศร้าหมอง การพูดต้องให้เบิกบานขึ้นเรื่อย ๆ ”

...ครั้งหนึ่งหลวงพ่อตาเจ็บ ผมเห็นแล้วทนไม่ได้ พยายามหายามาถวาย แต่ท่านไม่ยอมใส่ยา แถมบอกว่า

“เอาวางไว้นั่นแหละ ถ้ายาดีจริงไม่ใส่มันก็หาย”

ผมจนปัญญาไม่รู้จะทำยังไง เลยร้องไห้ ก็โดนท่านดุไปด้วย สอนไปด้วยว่า

“แก่จะตายแล้วยังร้องไห้อีก หัวเราะซี มันเจ็บก็ตาต่างหากที่เจ็บ เราต้องหัวเราะเหมือนไม่เจ็บ ต้องสู้ตาย เอาให้มันเลยตายไปโน่น”

อีกสองวันต่อมาหลวงพ่อคงนึกได้ ให้ผมไปหาใบกุยช่ายมาขยี้แล้วป้ายตาให้ท่าน จึงหาย

“นี่แหละกรรม” ท่านเล่าให้ฟัง “รู้อยู่หรอกว่านี่เป็นผลกรรมที่สร้างไว้ สมัยเด็ก ๆ เห็นตุ๊กแกเป็นไม่ได้ ต้องทิ่มตาโปน ๆ ของมันทุกที แล้วก็จับเอาไปสับกับหัวหอม ปิ้งไฟอร่อยดีแท้ ๆ ทีนี้มันตามทันซี ใครสร้างกรรมดีก็ได้ดี ใครสร้างกรรมชั่ว ก็ได้ชั่ว มันเป็นอย่างนี้แหละกรรมมันตามทันทุกคนเลย อย่านึกว่าแล้วก็แล้วไปนะ ใครไปฉ้อโกงเขาไว้ที่ไหน เขาก็ตามมาทวงคืนทั้งนั้นแหละ”

“กรรมชั่วอย่างที่เคยทำสมัยเป็นนักเลงโตนั้นเลิกละได้หมดหรือยัง” หลวงพ่อถาม

“ถ้าอยู่กับหลวงพ่อเลิกได้” ผมตอบอ่อย ๆ “แต่ถ้าไปอยู่กับเพื่อนฝูง เห็นเขากินเหล้ากันได้ยินเสียงปี่เสียงกลอง จิตใจมันก็เตลิดไปแล้ว คงเลิกไม่ได้”

ต่อมาเมื่อผมเลิกละได้ ก็ให้นึกรังเกียจเรื่องเหล่านั้น พอไปเล่าความรู้สึกให้หลวงพ่อฟัง ท่านบอกว่า

“นั่นแหละ มันข้ามพ้นห้วยเล็ก ๆ มาได้แล้ว นั่นแหละพ้นทุกข์ มันพ้นกันอย่างนั้นแหละ เหล้าเราก็เลิกได้ ยาเราก็เลิกได้ การเล่นต่าง ๆ การเป็นนักเลงหัวไม้เราก็เลิกได้ เรามาทางนี้ก็เรียกว่าบรรลุได้บ้าง ถ้าจะให้บรรลุมากขึ้นต้องโกนหัวบวช เรียกว่าบรรลุในระดับหนึ่ง สมมุติว่าบรรลุ ถ้าบรรลุจริง ๆ ต้องเห็นธรรม ธรรมคืออะไร ธรรมคือพระพุทธเจ้า เห็นพระพุทธเจ้าก็เห็นธรรม มันก็สว่างขึ้นเรื่อย ๆ อย่างนั้นแหละ ไม่ใช่มันจะมืดอยู่เสมอไป ถ้าออกมาอยู่ที่สว่างมันก็สว่าง กลับเข้าไปหาที่มืดมันก็มืด”

บิณฑบาตในกรุงลอนดอน
พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๐

จาริกไปต่างประเทศครั้งแรก

ปี พ.ศ. ๒๕๑๙ พระอาจารย์สุเมโธได้เดินทางกลับไปเยี่ยมโยมบิดามารดา ที่เมืองแซน ดีเอโก ประเทศสหรัฐอเมริกา ขากลับเมืองไทย ท่านได้แวะที่ประเทศอังกฤษ โดยพำนักที่พุทธวิหารธรรมประทีป ซึ่งอยู่กลางกรุงลอนดอน

พุทธวิหารแห่งนี้จัดตั้งขึ้นโดย มูลนิธิกิจการสงฆ์แห่งประเทศอังกฤษ (ENGLISH SANGHA TRUST หรือ E.S.T.) มีจุดประสงค์ เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนพระภิกษุฝ่ายเถรวาท ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศอังกฤษ แต่มีปัญหาขาดแคลนพระสงฆ์ที่จะอยู่เป็นหลัก ทางมูลนิธิเคยนิมนต์พระฝรั่งลูกศิษย์ของท่านพระอาจารย์มหาบัว แห่งวัดป่าบ้านตาด แต่ขณะนั้นท่านยังไม่พร้อม เมื่อสมาชิกของมูลนิธิได้พบกับพระอาจารย์สุเมโธก็เกิดศรัทธาเลื่อมใส นิมนต์ให้ท่านมาอยู่เป็นประจำ พระอาจารย์สุเมโธไม่ได้ตกลงรับคำ แต่ได้นำความนั้นมากราบเรียนหลวงพ่อ หลังจากนั้นไม่นาน ประธานมูลนิธิ คือ นายยอร์ช ชาร์ป (George Sharp) ก็ได้เดินทางมาเมืองไทย เพื่อกราบอาราธนาหลวงพ่อไปสำรวจความเหมาะสมและเป็นไปได้ ในการจัดตั้งสำนักสาขาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศอังกฤษ หลวงพ่อมิได้รับนิมนต์ในทันที แต่ได้อนุญาตให้ประธานมูลนิธิ พักอยู่ที่วัดหนองป่าพงระยะหนึ่ง และในระหว่างที่พักอยู่นั้นก็ให้ปฏิบัติตนเหมือนโยมวัดทั่วไป คือนอนศาลา กินข้าวในกาละมังวันละมื้อ ถึงเวลาก็ทำกิจวัตรเช่นเดียวกับคนอื่น ๆ เมื่อได้ทดสอบจิตใจ ดูความอดทน จริงใจและจริงจังของประธานมูลนิธิจนเป็นที่พอใจแล้ว หลวงพ่อจึงรับคำอาราธนานั้น

เดือนพฤษภาคม ปี พ.ศ. ๒๕๒๐ หลวงพ่อได้เดินทางไปประเทศอังกฤษพร้อมด้วยพระอาจารย์สุเมโธ และนายตง โยมอุปัฏฐากเป็นการจาริกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศเป็นครั้งแรกของท่าน ในโอกาสนี้หลวงพ่อได้เขียนบันทึกประจำวัน ซึ่งนับว่าเป็นกรณีที่หาได้ยาก น่าจะมีแรงบันดาลใจพิเศษอะไรสักอย่างที่ทำให้หลวงพ่อจับงานเขียนเป็นครั้งแรก

เนื้อความในบันทึก นอกจากกล่าวถึงกิจการและเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละวันแล้ว หลวงพ่อยังได้ถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดของท่านออกมาแสดงเป็นธรรมนอกสถานที่เป็นครั้งแรกอีกด้วย และที่พิเศษยิ่งขึ้นอีกก็คือ "ธรรมจากใจ" ซึ่งปรากฏขึ้นมาเองในส่วนลึก ดังที่หลวงพ่อเรียกในสำนวนของท่านว่า "มโนธรรม" บันทึกจากต่างแดนของหลวงพ่อฉบับนี้ จึงมีความพิเศษคุ้มกับที่ท่านได้อุตสาหะสร้างงานเขียนชิ้นแรกขึ้นมาไว้เป็นมรดกทางธรรมที่มีคุณค่าแก่ลูกศิษย์ลูกหาอีกชิ้นหนึ่ง รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องราวในบันทึกรออยู่แล้วในหน้าถัดไป

ต่างแต่ไม่แปลก

จินตนาการที่เกิดขึ้นใหม่ในการเดินทางจากเมืองไทยสู่กรุงลอนดอน ความรู้สึกนึกคิดของมนุษย์ทั้งหลายก็เหมือนกับแสงพระจันทร์ พระอาทิตย์ เมื่อถูกเมฆหมอกเข้าครอบงำก็เป็นอย่างหนึ่ง เมื่อปราศจากเมฆหมอก ก็เป็นอย่างหนึ่ง เป็นเหตุให้คิดต่อไปว่า การเรียนธรรม การรู้ธรรม

การเห็นธรรม การปฏิบัติธรรม การเป็นธรรม เหล่านี้เป็นคนละส่วนไม่ใช่สิ่งเดียวกัน และทำให้จินตนาการต่อไปอีกถึงคำสอนของพระพุทธเจ้า “เมื่อเรายังไม่รู้ประเพณี คำพูด การกระทำของเขาทุกอย่าง เราไม่ควรถือตัวในที่นั้น” และคิดต่อไปอีกขณะเมื่ออยู่บนกลีบเมฆนั้นว่า ชาติตระกูล ความรู้ คุณธรรม เป็นอย่างไร ก็เป็นที่แปลกมาก เพราะเรื่องนี้ดูเหมือนเราได้ประสบมาก่อนแล้ว ตอนที่เราได้ถวายชีวิตในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ว่าเราได้มาเมืองนอกนี้ นี่คือเมืองนอกใน (วัฏฏะ) ไม่ใช่เมืองนอกนอก การเห็นเมืองนอกใน พระพุทธเจ้าไม่สรรเสริญ พระพุทธเจ้าได้สรรเสริญผู้เห็นเมืองนอกนอก ความคิดของเรามันคิดบวกคิดลบกันอย่างนี้เรื่อยไปจนถึงกรุงลอนดอนและก็ได้ปรับกาย วาจา ใจ ให้เข้ากับเขาได้เป็นอย่างดี ไม่มีอะไร ส่วนที่แปลกนั้นก็คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ส่วนใจนั้นปกติอยู่ตามเดิม เพราะได้เตรียมมานานแล้ว ต่างแต่ไม่แปลก แปลกแต่ไม่ต่าง คิดต่อไปว่า ประชาชนในยุโรปนี้เขาได้ถึงจุดอิ่มวัตถุทั้งหลายแล้ว แต่ยังไม่รู้จักพอ เพราะขาดธรรมะ เปรียบได้ว่าเหมือนผลไม้พันธุ์ดีเกิดอยู่ในสวนที่มีดินดีแต่ขาดคนดูแล จึงทำให้ผลไม้ทั้งหลายเหล่านั้นไร้คุณค่าที่ควรจะได้ เหมือนมนุษย์ไร้คุณค่าจากการเกิดมาเป็นมนุษย์ฉะนั้น

แปลกแต่จริง

วันที่ ๖ พฤษภาคม ๒๕๒๐

บินต่อถึงเมืองการาจี ประเทศปากีสถาน บินผ่านอิตาลีถึงกรุงลอนดอน นายยอร์ช ชาร์ฟ และนางฟรีดา วินท์ ได้เอารถมารับที่ท่าอากาศยานฮีทโล

เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในการเดินทางในวันที่ ๖ ในขณะที่บินอยู่ เครื่องบินได้เกิดอุบัติเหตุยางระเบิด ๑ เส้น บนอากาศ พนักงานบินจึงได้ประกาศให้ผู้โดยสารเตรียมตัวรัดเข็มขัด มีฟันปลอมก็ต้องถอดออก แม้กระทั่งแว่นตาหรือรองเท้า เครื่องบริขารทุกอย่างต้องเตรียมพร้อมหมด ผู้โดยสารทุกคนเก็บบริขารทุกอย่างเสร็จแล้ว ต่างคนต่างก็เงียบ คงคิดว่าเป็นวาระสุดท้ายของพวกเราทุกคนเสียแล้ว ขณะนั้นเราก็ให้คิดว่าเป็นครั้งแรก ที่เราได้เดินทางมาเมืองนอกเพื่อสร้างประโยชน์แก่พระศาสนา จะเป็นผู้มีบุญอย่างนี้เทียวหรือ เมื่อระลึกได้เช่นนั้นแล้ว ก็ตั้งสัตย์อธิษฐานมอบชีวิตให้พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ แล้วก็กำหนดจิตรวมลงในสถานที่ควรอันหนึ่ง แล้วก็ได้รับความสงบเยือกเย็นดูคล้ายกับไม่มีอะไรเกิดขึ้น พักในที่ตรงนั้น จนกระทั่งเครื่องบินได้ลดระดับลงมาถึงแผ่นดินด้วยความปลอดภัย ฝ่ายผู้โดยสารก็ปรบมือกันด้วยความดีใจ คงคิดว่า เราปลอดภัยแล้ว สิ่งที่แปลกก็คือ ขณะเมื่อเครื่องบินเกิดอุบัติเหตุ ต่างคนก็ร้องเรียกว่า “หลวงพ่อช่วยปกป้องคุ้มครองพวกเราทุกคนด้วย” แต่เมื่อพ้นอันตรายแล้ว เดินลงจากเครื่องบินเห็นประณมมือไหว้พระเพียงคนเดียวเท่านั้น นอกนั้นไหว้แอร์โฮสเตสทั้งหมดในที่นั้น นี่เป็นสิ่งที่แปลก

เมืองนอกใน

(Hampstead Heath)

วันที่ ๗ พฤษภาคม ๒๕๒๐

พระสุเมโธ พระเขมธัมโม นายตง และพระญี่ปุ่น ได้นำเที่ยวที่สำคัญของกรุงลอนดอนแห่งหนึ่งที่นั่นเขาเรียกว่า Hampstead Heath เห็นเนินสูงมีสนามหญ้าสวยที่สุด มีต้นไม้ที่หาดูในเมืองไทยไม่ได้ เขาเล่าให้ฟังว่า เป็นบ้านของเศรษฐีเก่า และเป็นภูเขาเรียกว่าพริมโรสฮิล ภูเขานี้เป็นชื่อของต้นไม้ชนิดหนึ่งสวยมาก ได้เที่ยวในตอนบ่ายวันนี้เอง

ตอนกลางคืนประมาณ ๒ ทุ่ม มีประชาชนมาฟังธรรมประมาณ ๙ คน ซึ่งเป็นลูกศิษย์ที่เคยนมัสการที่วัดหนองป่าพงแล้วก็มี และได้แสดงธรรมที่ไพเราะในเบื้องต้น ในท่ามกลาง ในที่สุดให้ฟัง ณ ที่วัดธรรมประทีป ได้ตอบปัญหาเกี่ยวกับพระศาสนา โดยพระสุเมโธเป็นคนแปลเป็นภาษาอังกฤษ ได้เตรียมสมาทานศีล ๕ ประการ ซึ่งคนในกรุงลอนดอนยังไม่เคยทำมาก่อนเลย เมื่อ

แสดงธรรมจบแล้ว นำให้นั่งสมาธิประมาณ ๓๐ นาที รู้สึกว่าเขาทั้งหลายเหล่านั้นได้แสดงออกซึ่งธรรมชาติที่ใกล้ชิดต่อพระธรรมเป็นอย่างมาก ได้เวลาพอสมควรประมาณตีสอง จึงเลิกไปทำธุระตามหน้าที่อันสมควรของตนทุก ๆ คน

วันที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๒๐

ได้จาริกไปเมืองเบอร์มิงแฮม เป็นเมืองหนึ่งที่แยกจากลอนดอน มีประชาชนประมาณห้าล้านเศษ ลอนดอนมีประมาณสิบล้าน ระยะทางห่างจากลอนดอนประมาณ ๑๘๐ กิโลเมตร ได้รวมประชุมกันตามประเพณีของเขา มีพระไทย พระลังกา พระธิเบต พระพม่า แบ่งเป็นพระไทยสามรูป พระพม่าหนึ่งรูป พระธิเบตห้ารูป และพระเขมรหนึ่งรูป

ได้รวมกันในที่ประชุม พระต่าง ๆ ได้บรรยายธรรม คือ พระเขมร พระลังกา พระพม่า และพระสุเมโธภิกขุ ในวันนั้นนับได้ว่าได้เห็นพวกทายก ทายิกา อินเดีย พม่า แขก ธิเบต หลายชาติมารวมกันฟังบรรยายธรรมหลายภาษา เราก็ไม่รู้เรื่อง แต่ก็พอรู้ความหมายของเขาทั้งหลายเหล่านั้น โดยอากัปกิริยาพอควร ตอนเย็นได้กลับวัดธรรมประทีปพร้อมกับพระสุเมโธ พระเขมธัมโม และนายยอร์ช ชาร์ป ซึ่งเป็นคนขับรถให้

หน้าศูนย์วิปัสสนาของมหาเศรษฐีชอว์

วันที่ ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๒๐

ได้เดินทางไปเยี่ยมวัดพุทธประทีป โดยท่านเจ้าคุณปริยัติเมธี วัดพุทธประทีป และได้พบกับพระเถระที่เป็นพระธรรมทูตที่ทางการได้ส่งไปตรวจงาน มีท่านเจ้าคุณพรหมคุณาภรณ์เป็นประธาน และได้เรียนให้ท่านทราบเรื่องจะให้พระอยู่ประจำในวัดธรรมประทีป ทั้งเรื่องการปกครองของวัดนั้นด้วย ท่านก็มีความกรุณาให้อยู่ได้ ท่านจะรับภาระธุระเรียนคณะสงฆ์ให้ และรับช่วยสนับสนุนทุกประการ เมื่อถึงเวลาพอสมควรแล้วก็ได้กลับวัดธรรมประทีป และท่านเจ้าคุณเจ้าอาวาสวัดพุทธประทีปก็ได้ตามมาส่งถึงวัดธรรมประทีปด้วยตัวท่านเอง

วันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๒๐

วันนี้ได้เดินทางไปเมืองอ๊อกซ์ฟอร์ด ซึ่งเป็นเมืองหนึ่งขึ้นกับกรุงลอนดอน ระยะทางประมาณ ๑๐๐ กิโลเมตร โดยการโดยสารรถไฟ ได้ไปสถานที่ ที่เป็นป่าศักดิ์สิทธิ์แห่งหนึ่งของเมือง เพราะถือกันว่าเป็นที่อยู่ของพระฤาษีมาแต่ก่อน จึงเป็นป่าที่เป็นมงคลคู่เมืองเป็นอย่างดี และในปัจจุบันนี้ได้เป็นบ้านของมหาเศรษฐี ในบริเวณข้าง ๆ ในสถานที่นั้น มหาเศรษฐีได้จัดเป็นที่ปฏิบัติธรรมในทางพระพุทธศาสนา มีอาคารหลายหลังซึ่งเป็นที่อันร่มรื่นมาก ในเมืองไทยหาดูไม่ได้ และได้พักผ่อนอยู่ที่นั่น โดยเขานิมนต์ไว้สามวัน ในตอนเช้าเศรษฐีเจ้าของบ้าน ก็ได้นิมนต์บิณฑบาตทุกวัน ตอนเย็นก็ฝึกกรรมฐานให้พวกเขาประมาณสองชั่วโมงทุกวันเหมือนกัน นับได้ว่าได้ทำประโยชน์ไว้ในสถานที่นั้นพอสมควรในระยะเวลาอันน้อย

วันที่ ๑๒ พฤษภาคม ๒๕๒๐

เวลา ๙ โมง ๑๕ นาที ได้เที่ยวภิกขาจารในบ้านมหาเศรษฐีชื่อซอว์ เราได้รับบิณฑบาตในบ้านมหาเศรษฐีเป็นครั้งแรกในประเทศอังกฤษ นับได้ว่าเป็นประวัติศาสตร์ สมความตั้งใจที่ได้เคยตั้งสัจอธิษฐานไว้ เมื่อได้ไปเมืองนอกจะพยายามยกสถาบันการบิณฑบาตขึ้นให้ได้ ตอนเย็นได้อบรมกรรมฐานให้ชาวอังกฤษ โดยพระสุเมโธเป็นคนแปล

วันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๒๐

ต้องยอมเสียสละทุกอย่างให้แก่พระศาสนา เพื่อประชาชนเป็นส่วนมาก ในเวลานี้ดอกบัวกำลังจะบานในทิศตะวันตกอยู่แล้ว และวันนี้ได้สนทนาธรรมกับอาจารย์ที่สอนกรรมฐานที่อ๊อกซ์ฟอร์ด เข้าใจได้ว่า อาจารย์คนนั้นยอมรับคำพูดของเราทุกอย่าง โดยไม่มีการขัดข้องแต่อย่างใดเลย อาจารย์คนนั้นชื่อ จอห์น โคมัน

วันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๒๐

ออกจากออกซ์ฟอร์ดได้ไปรับบิณฑบาตบ้านโยมพ่อแม่ของเณรฝรั่ง เขาต้อนรับและถวาย

อาหารบิณฑบาตแล้วส่งถึงที่อยู่เรียบร้อย

วันนี้ประมาณ ๗ โมงเช้า เราได้นั่งอยู่ที่สงบเงียบ จึงได้เกิดความรู้ในการภาวนาหลายอย่าง เราจึงได้หยิบสมุดปากกาขึ้นมาบันทึกไว้ ภายในวิหารธรรมประทีปด้วยความเงียบสงบ ธรรมะที่เกิดขึ้นนี้เราเรียกว่า *มโนธรรม* เพราะเกิดขึ้นด้วยการปรากฏในส่วนลึกของใจว่าการที่มาบวชเจริญรอยตามพระพุทธองค์นั้น เรายังไม่ได้ทำอะไร ๆ ได้เต็มที่ เพราะยังบกพร่องอยู่หลายประการอันเกี่ยวแก่พระศาสนา คือ หนึ่งสถานที่ สองบุคคล สามกาลเวลา เราจึงได้คิดไปอีกว่าเมื่อสร้างประโยชน์ตนได้เป็นที่พอใจแล้ว ให้สร้างประโยชน์บุคคลอื่น จึงจะได้ชื่อว่ากระทำตามคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริง

ดังนั้นจึงมีความเห็นว่า กรุงลอนดอนนี้แห่งหนึ่งจัดได้ว่าเป็นปฏิรูปเทส คือ ประเทศอันสมควรในการที่จะประกาศพระศาสนา จึงได้จัดให้ศิษย์ฝรั่งอยู่ประจำ เพื่อดำเนินงานพระศาสนาต่อไป

วิธีสอนธรรมนั้นให้เป็นไปในทำนองที่ว่า ทำน้อยได้มาก ทำมากได้น้อย ให้เห็นว่าความเย็นอยู่ในความร้อน ความร้อนอยู่ในความเย็น ความผิดอยู่ในความถูก ความถูกอยู่ในความผิด ความสุขอยู่ที่ความทุกข์ ความทุกข์อยู่ที่ความสุข ความเจริญอยู่ในที่เสื่อม ความเสื่อมอยู่ในที่เจริญ ความน้อยอยู่ที่ใหญ่ ความใหญ่อยู่ที่น้อย สกปรกอยู่ที่สะอาด สะอาดอยู่ที่สกปรก อย่างนี้เสมอไป นี้เรียกว่า สัจธรรม หรือ สัจศาสตร์

เราทั้งหลายซึ่งเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า จะต้องปฏิบัติให้มีคุณสมบัติ ๔ ประการ คือ ส. อ. ญ. ส. (สุปฏิปันโน อุชุปฏิปันโน ญายปฏิปันโน สามีจิปฏิปันโน)ให้สมบูรณ์ แล้วก็สอนธรรมให้ถูกต้องตามพุทธประสงค์ ให้เรียนรู้สัจศาสตร์ แล้วก็ให้บรรลุสัจธรรม คือบรรลุ คือให้จบประโยค ไม่มีประโยคอื่นอีกต่อไป ที่เรียกว่า เอโกธัมโม ไม่มีประโยคอื่นต่อไป ในคำสอนนั้นไม่มีประโยคอื่นต่อไป นั่นแหละจึงจะเรียกได้ว่าจบพรหมจรรย์ ไม่มีอะไรในที่มีอะไร ถ้าสาวกทั้งหลายรู้พุทธประสงค์อย่างนี้โดยสมบูรณ์แล้ว ก็เที่ยวไปคนเดียวได้ทั้งภายในและภายนอก

ภิกษุทั้งหลายนั้นคือ ผู้รู้ว่าอะไรเป็นอะไร เมื่อรู้อย่างแจ่มแจ้งเสียแล้ว อักษร *พ* (ความรู้จักพอ) ก็โผล่ขึ้นมาเท่านั้น เมื่ออักษร *พ* ได้โผล่ขึ้นมาแล้ว ความที่ถูกต้องทั้งหลายก็เกิดขึ้นโดยอาการที่ไม่มีก่อนไม่มีหลัง ธรรมที่ปรากฏอยู่ที่จิต ก็เด่นอยู่ทั้งกลางวันและกลางคืน ดังนั้นความที่สำคัญว่าอะไรเป็นอะไร หรืออะไรคืออะไรก็หมด ธรรมนี้จะไม่ปรากฏชัด เพียงสักว่าด้วยการบอกกล่าว แต่จะปรากฏขึ้นในเมื่อปฏิบัติเข้าถึงธรรมนี้เองเท่านั้น นี้เรียกว่า *ปัจจัตตัง* สอนให้ก็ไม่รู้ บอกให้ก็ไม่รู้ เรียนก็ไม่รู้ สมที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า *อกฺขาตาโร ตถาคตา* พระตถาคตเป็นแต่ผู้บอก คำนั้นก็เด่นชัดถึงที่สุดโดยไม่สงสัย และนี้เป็นเป้าหมายของพระพุทธองค์

วันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๒๐

ได้มาพบกับเซงโก ที่เป็นพระญี่ปุ่น ได้มาร่วมฉันกันอยู่ที่นี่ แต่ก็ยังไม่เคยได้มีโอกาสสนทนา

ปราศรัยกัน ในเรื่องลัทธิและการบวชของพระญี่ปุ่นนั้น ว่าจะมีความเป็นอยู่และความเห็นอย่างไร ได้สัมภาษณ์ว่าการรักษาศีล มีศีลเท่าไร ก็ได้ความรู้ว่า พระญี่ปุ่นนั้นศีลของท่านคือ ความมีสติอยู่ทุกเมื่อ อันนี้ก็แปลกดีเหมือนกัน และรู้ต่อไปอีกว่า พระญี่ปุ่นนั้นมีสองประเภท ประเภทหนึ่งบวชรักษาพรหมจรรย์คือ ไม่มีเมีย ไม่เกี่ยวข้องกับผู้หญิง อันนี้ประเภทหนึ่ง นี้เป็นประเภทดี หาความบริสุทธิ์ ประเภทที่สองคือ นักบวชที่มีเมียได้ อันนี้แยกไปสักหน่อย มีเมียก็ได้ มีลูกก็ได้ นี้คือบวชสืบประเพณี เมื่อพ่อตายไปลูกชายก็รับมรดกอันนั้นต่อไปอีก เป็นนักบวชที่มีเมียต่อไป การสัมภาษณ์ในวันนี้ได้ความรู้เท็จจริงย่อ ๆ เพียงเท่านี้

จากนั้นหลวงพ่อได้อธิบายความหมายของคำว่า *โก๊ะ* ที่พระญี่ปุ่นพูดไว้ดังนี้*

โก๊ะ โก๊ะนี่คือ สุญญตา ที่พระพุทธเจ้าท่านสอนว่า *สุญญตาวิหาเร* เราต้องเข้าอยู่ในสุญญตาวิหาร วิหารคือ เรือนของจิตที่จะเข้าไปอยู่ในความรู้สึกว่าสุญญตา พระพุทธองค์ท่านสอนว่า ร่างกายทั้งหลายหรือสิ่งทั้งหมดนี้น่ะ มันเป็นสุญญตา คือสัตว์ไม่มีในที่นี้ บุคคลไม่มีในที่นี้ เพราะมีความเห็นชัดว่าเป็นสุญญตา เห็นว่าเป็นดิน เป็นน้ำ เป็นไฟ เป็นลม ความตายนี้สุเมโธไม่ตาย ทำไมสุเมโธถึงไม่ตาย เพราะความจริง สุเมโธไม่มี...นะ ที่สุเมโธตาย เป็นสมมุติว่าสุเมโธตาย ตัวสุเมโธไม่มี สุเมโธก็ไม่มีตาย แล้วก็ไม่มีเกิด แล้วก็ไม่มีตาย มีแต่สภาวธรรมอันหนึ่งที่ประกอบด้วยเหตุด้วยปัจจัย มันเกิดขึ้นมาแล้วมันก็ดับไป ฉะนั้นท่านจึงว่า สุญญตาวิหารนี้มัจจุราชตามไม่ทัน มัจจุราชคือ ความตาย ตามไม่เจอ หาไม่เจอ ไม่มีสุข ไม่มีทุกข์ ไม่มีตัว ไม่มีตน ไม่มีเรา ไม่มีเขา เรียกว่าว่าง เห็นความว่างในที่ว่าง ๆ คำว่าว่างคือ มันไม่มีอะไรตรงนั้น

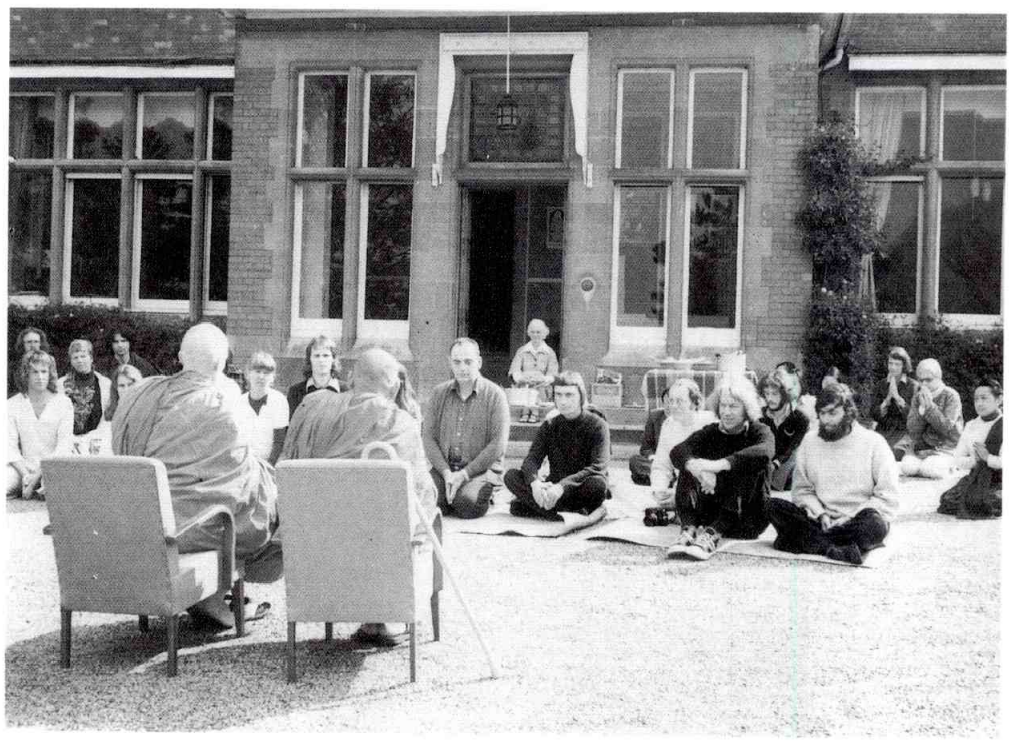

หลวงพ่อกำลังสนทนาธรรมกับอาจารย์จอห์น โคมันและคณะศิษย์

* ถอดจากเทปบันทึกเสียง

ว่างเรื่องจิต มานะทิฏฐิที่จะเข้าไปยึด ว่าตัว ว่าตน ว่าเรา ว่าเขา ไม่มี ไม่มีในที่นั้น เป็นแต่เพียงธาตุ ๔ ดิน น้ำ ไฟ ลม เกิดขึ้นมาแล้วมันก็ดับของมันไปเท่านั้น ดังนั้นพระพุทธเจ้าท่านจึงว่ามัจจุราชคือ ความตาย ตามไม่ทัน หาไม่พบ อย่างนั้นจึงได้มีความพ้น ท่านเรียกว่าพ้นจากความเกิด พ้นจากความแก่ พ้นจากความตาย ความเป็นจริงธาตุมันก็เกิด ๆ ตาย ๆ อย่างนี้แหละ แต่ว่ามันเป็นดิน เป็นน้ำ เป็นไฟ เป็นลม เป็นธาตุส่วนหนึ่ง ๆ มาประชุมกันเท่านั้น สัตว์ไม่มี บุคคลไม่มี คือมันว่างจากคำที่ว่าสัตว์ ว่างจากคำว่าบุคคล อันนั้นแหละเป็นที่ว่าง มันว่างในที่ไม่ว่าง ที่มันไม่ว่างก็ให้เห็นว่ามันว่าง ที่มันเห็นว่ามีคนก็ไม่ให้มีคน เห็นว่าเป็นสัตว์ไม่ให้มีสัตว์ เห็นว่าตายไม่ให้มีตาย เช่นนั้นท่านจึงเรียกว่า สุญญตาวิหาร เข้าไปถึงแล้วก็สงบ สงบจากความสุข จากความทุกข์ สงบจากความเกิด แก่ เจ็บ ตาย ตรงนั้นเป็นที่ว่างที่สุด จบ

วันที่ ๑๗ พฤษภาคม ๒๕๒๐

วันนี้เป็นวันแรกที่ได้ออกเที่ยวบิณฑบาตในกรุงลอนดอน พร้อมด้วยพระสุเมโธ เป็นชาวอเมริกันหนึ่ง พระเขมธัมโม เป็นชาวอังกฤษหนึ่ง และสามเณรชินทัตโตหนึ่ง ซึ่งเป็นชาวฝรั่งเศส พระโพธิญาณเถรเป็นหัวหน้า

การออกบิณฑบาตวันแรกได้ข้าวพร้อมผลแอปเปิ้ล ๒ ใบ กล้วยหอม ๑ ใบ แตงกวา ๑ ลูก แคร์รอต ๒ หัว ขนม ๒ ก้อน

ดีใจที่ได้อาหารวันนี้ เพราะเราเข้าใจว่าเป็นอาหารของพระพ่อ คือ เป็นมูลของพระพุทธเจ้านั่นเอง และเป็นอาหารที่บิณฑบาตได้ เมืองนี้ยังไม่เคยมีพระบิณฑบาตเลย เพราะเขามีความอายกันเป็นส่วนมาก แต่ตรงกันข้ามกับเรา คำที่ว่าอายนี้ เราเห็นว่าอายต่อบาป อายต่อความผิดเท่านั้น ซึ่งเป็นความหมายของพระองค์ นี้เป็นความเห็นของเราเอง จะถูกหรือผิดก็ขออภัยจากนักปราชญ์ทั้งหลายด้วย และวันเดียวกันนั้น โยมของเขมธัมโม ทั้งสามีภรรยา ได้ถวายอาหารด้วย ได้ขอฟังเทศน์ และฝึกกรรมฐานเป็นพิเศษอย่างเป็นที่พอใจ หนังสือพิมพ์ได้สะกดรอยไปข้างหลังแล้วถ่ายรูปเป็นระยะ ๆ ในระหว่างการเที่ยวบิณฑบาต เพราะเป็นของแปลก ประชาชนชาวเมืองลอนดอนยืนดูกันเป็นแถวทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่

วันที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๒๐

เดินทางไปอ๊อกซ์ฟอร์ดบ้านเศรษฐีพม่า เพื่อบำเพ็ญบุญ เดินทางด้วยรถโฟล์คคันใหญ่ ได้พักอยู่วิหารที่เขาจัดไว้ให้พระพัก เพื่ออบรมกรรมฐานจนถึงวันที่ ๔ มิถุนายน คนมาฟังธรรมอบรมกรรมฐาน ๑๐๐ คน แล้วกลับวัดวันที่ ๔ ตอนเย็น นับว่าได้ผลเป็นที่พอใจในการทำงานพอสมควร

โอวาท – สุขก็ไม่เอา ทุกข์ก็ไม่เอา
(แสดงที่ธรรมประทีปวิหาร)

พระพุทธองค์ก็สอนอยู่แล้วว่า ความเคลือบแคลงสงสัยมันจะหายไปได้ ก็เพราะการปฏิบัติธรรม ไม่ใช่จะหายไป เพราะการเรียนตามหนังสือ พระพุทธเจ้าสอนให้เราปฏิบัติจนเห็นเอง นั่นคือให้ปฏิบัติในใจตัวเอง พระตถาคตเป็นแต่ผู้บอก และธรรมะที่แท้นั้นบอกกันไม่ได้ถึงบอกก็ไม่รู้ เรียนก็ไม่รู้ แต่จะรู้ด้วยปัญญา ที่เรียนนั้นมันรู้ได้ ด้วยสัญญา ด้วยความจำ ไม่ใช่ความจริง พระพุทธองค์สอนว่า ให้เราปฏิบัติเอง จนรู้แจ้งเห็นจริงด้วยตนเอง ความสงสัยที่จะเหือดแห้งไปได้ เพราะเชื่อผู้อื่นนั้น พระองค์ไม่ทรงสรรเสริญ

พระองค์สรรเสริญผู้ที่ปฏิบัติจนรู้เห็นได้ด้วยตนเอง และเรื่องสมถะวิปัสสนานี้ ถ้าจะว่ามันแยกกันมันก็แยกกัน และถ้าจะพูดว่ามันไม่แยกกันมันก็ไม่แยกกัน แต่ความเป็นจริงแล้วมันจะแยกกันไม่ได้ เช่น ผลไม้ผลหนึ่งเมื่อมันดิบอยู่มันก็ผลไม้นั่นเอง มันจะห่าม มันก็ผลไม้นั่นเอง มันจะสุกเหลือง มันก็ผลไม้นั่นเอง การเรียนสมถะ เรียนวิปัสสนานี้ ก็คือการปฏิบัติธรรมนี้เอง ไม่ใช่อย่างอื่น เมื่อเรารักษาศีล ใจเราก็สะอาด เมื่อสะอาดมันก็สบาย เมื่อสบายมันก็สงบ เมื่อสงบแล้วมันก็เกิดปัญญา เพราะฉะนั้น สมถะวิปัสสนานี้ ก็เหมือนผลไม้ผลเดียวกัน เมื่อมันยังไม่นานมันก็เล็ก เมื่อมันนานมันก็โต เมื่อมันดิบอยู่รสมันก็เปรี้ยว เมื่อมันสุกรสมันก็หวาน ฉะนั้นการปฏิบัติสมถะวิปัสสนา หรือศีลสมาธิ ปัญญานี้ มันจะเกิดขึ้นได้ด้วยตัวของมันเอง เมื่อมีการปฏิบัติแล้วเราก็ค่อย ๆ รู้เอง เห็นเอง นี่อาตมาเข้าใจอย่างนี้....

สิ่งที่ควรรู้เราต้องรู้ก่อน เช่น พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า สุขก็ไม่ให้เอา ทุกข์ก็ไม่ให้เอา จะทำอย่างไรดี เราจะทำจิตอย่างไร แต่ให้รู้นะ ไม่ใช่ไม่รู้ ต้องให้รู้จัก รู้จักความพอดี พระพุทธเจ้าสอนให้รู้จักความพอดีที่ถูกต้อง มีหลักเปรียบเทียบอยู่ว่า เหมือนกับคนที่เขารู้จักตาชั่งที่เขาชั่งของหนัก สำหรับคนซื้อ และคนขายให้ตรงไปตรงมา หนักทางนี้คนซื้อก็ไม่ชอบ หนักมาทางนี้คนขายก็ไม่ชอบ ถ้าหากว่ามันตรงเสมอก็ชอบทุกคน คนซื้อก็ชอบ คนขายก็ชอบ นี่เรียกว่าตรงไปตรงมา นั้นเรียกว่าการกระทำที่ถูกต้อง ธรรมะของพระพุทธเจ้าก็เหมือนกันฉันนั้น อันนั้นเป็นเครื่องวัด จะมีปัญหาเกิดขึ้นมาว่า จะทำให้ถูกต้องนั้นจะทำอย่างไร...ไม่รู้...เพราะเรายังไม่รู้ความที่ถูกต้อง เมื่อเราจะทำจิตให้ถูกต้องก็ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร มันจึงจะถูกต้อง มันก็เกิดความลังเลสงสัยอยู่เสมอ จิตใจของผู้ปฏิบัติมันจะต้องตรงไปตรงมา ออกจากสิ่งนี้มันไม่ตรง ถ้าเรารู้จักเช่นนั้น ความถูกต้องมันก็เกิดขึ้นมาเดี๋ยวนั้น เพราะธรรมะจะต้องมีหลักเปรียบเทียบจึงจะรู้ ถ้าไม่เปรียบเทียบก็ไม่รู้ ไม่รู้จักธรรม เช่น ที่บอกว่าให้วางข้างซ้ายวางข้างขวา เป็นต้น ข้างซ้าย ข้างขวานี้ ก็คือ สุข ทุกข์ เมื่อจิตเราไปติดอยู่ในสุขนั้น ก็ยังไม่ถูก เมื่อจิตเราไปติดอยู่ในทุกข์ มันก็ยังไม่ถูก นี้เรียกว่ายังไม่ถูกต้อง ในเวลาเรานั่งสมาธิ ก็รู้ว่าทำไมเราจึงไม่สงบ ทำไมมันถึงไม่พอดี มันจะต้องติด อยู่ในอารมณ์อันใดอันหนึ่ง มันจึงไม่ถูกต้อง เมื่อความไม่ถูกต้องเกิดขึ้นมา ความสงบ

ก็ไม่มี อันนี้เป็นปัญหาหนักเหลือเกิน ในการปฏิบัตินี้บางคนคิดไม่ถูก พิจารณาไม่ถูก ก็ไม่รู้ เลยเสียกำลังใจ บอกว่าผิดหวังก็เลิกไปเฉย ๆ เท่านั้น ความลังเลสงสัยเหล่านั้นเกิดขึ้นมา มิจฉาทิฏฐิก็เกิดขึ้นมาพร้อมกัน เมื่อมิจฉาทิฏฐิเกิดขึ้นมาพร้อมแล้ว ก็วุ่นวายปล่อยการงานนั้นทิ้งไปก็ได้

เพราะฉะนั้น เราจึงต้องรู้จักว่า จะกำหนดอย่างไร จะกระทำอย่างไร จะให้มีความรู้อย่างไร จึงจะถูกต้อง อย่างนั้นเสียก่อน ถ้าทำสิ่งใดถูกต้องแล้วมันก็ไม่ผิด ถ้าไม่ผิดมันก็ถูก อันนั้นเรียกว่า ทางที่ถูกต้อง เปรียบเหมือนว่า ช่างไม้ต้องการไม้สักเมตรหนึ่ง แต่เราไปตัดมาเมตรยี่สิบหรือตัดมาเก้าสิบ ไม่ถึงเมตร หรือมันยาวกว่าเมตร อันนั้นเรียกว่า มันไม่ถูกต้อง ถ้าหากว่ามันพอดีเมตรหนึ่งนั่นแหละเรียกว่า ความถูกต้อง การประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องก็รู้ขึ้นทางจิตอย่างนั้น เพราะจิตใจของผู้ปฏิบัตินั้น เห็นแก่ตัวมาก เช่นว่า อารมณ์อันใดที่เราชอบใจ อารมณ์เช่นนั้น เราก็ชอบ อารมณ์เช่นใดที่ไม่ชอบใจ อารมณ์เช่นนั้น เราก็ไม่ชอบ เป็นอยู่อย่างนี้ จิตของปุถุชนเราก็ต้องเป็นอยู่อย่างนี้ ดังนั้น มันจึงลงความถูกต้องไม่ได้ เมื่อลงความถูกต้องไม่ได้ ก็ไม่เป็นสัมมาทิฏฐิเท่านั้น นักปฏิบัติกรรมฐานทั้งหลายนั้น ท่านจึงให้มีสติอยู่ รู้อยู่ เห็นอยู่เสมอ อีกทั้งจิตเช่นนั้น ก็มีประโยชน์มากเมื่อเรามีสติอยู่ รู้อยู่ ก็เห็นจิตของเรา เมื่อเห็นจิตของเรา ก็รู้ว่าจิตของเราไปยึดอารมณ์ที่ชอบใจบ้าง อารมณ์ที่ไม่ชอบใจบ้าง เข้ามาสู่จิตของตน เมื่อเป็นเช่นนั้น ก็เป็นสังขารที่ปรุงแต่งขึ้นมาตามชอบใจของเรา สิ่งที่ชอบเราก็เอา สิ่งที่ไม่ชอบเราก็ไม่เอา เป็นเช่นนี้ก็เป็นตัวสมุทัย เป็นเหตุให้ทุกข์เกิดขึ้นมาได้ เพราะว่า จะมีความสุขอย่างเดียวนั้นไม่มี จะมีความทุกข์อย่างเดียวนั้นไม่มี ในโลกนี้มันมีสุข ทุกข์ ปะปนกันตลอดทาง เมื่อเป็นเช่นนี้ก็จำเป็นที่สุด ที่มนุษย์เราในโลกนี้จะต้องรู้จักความสุข ความทุกข์ อันนี้ตามความเป็นจริง เมื่อเราไม่รู้จักความสุข ความทุกข์ อันนี้ตามความเป็นจริงแล้ว เราก็มีความเห็นผิดอยู่เรื่อยไปเท่านั้น ฉะนั้น พระพุทธเจ้าท่านจึงได้ทำความรู้จักมันว่า อารมณ์ทั้งสองประการนี้ เป็นข้าศึกแก่เราเสมอไป เรายังไม่รู้สึกมันเมื่อไหร่ เราก็ยังไม่พ้นทุกข์อยู่ตราบนั้น ดังนั้นเราจึงต้องปฏิบัติ ให้เป็นสัมมาปฏิปทาตามแบบของพระพุทธเจ้า เช่นว่า ศีล คือความรักษากาย วาจาให้เรียบร้อยไม่มีโทษ สมาธิ ความตั้งใจมั่น ปัญญา ความรอบรู้ในกองสังขารเหล่านี้ เป็นต้น กลุ่มที่ทำกรรมฐานนี้ บางกลุ่มก็เห็นว่า ศีลไม่ต้องปฏิบัติก็ได้ สมาธิไม่ต้องปฏิบัติก็ได้ ยืน เดิน นั่ง นอนอยู่เฉย ๆ ทำให้มีสติอยู่แล้วก็พอเท่านั้น นั่นก็ดีเหมือนกัน แต่ไม่ดีแบบของพระพุทธเจ้า เช่น แมวมันมีสติเหมือนกัน แพะ แกะ มันก็มีสติเหมือนกัน แต่ว่าเป็นมิจฉาสติ ไม่เป็นสัมมาสติ เราจะไปถือเอาเช่นนั้นไม่ได้ ได้อยู่...แต่ว่ามันไม่ถูกทางพระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนานี้ถือว่า ให้มีสติอยู่ รู้อยู่ ก็คือให้รู้ความผิด และความถูกนั่นเอง เมื่อรู้จักความถูก และความผิดแล้ว ก็ให้ลงมือปฏิบัติ คือละความชั่วทั้งหลายนั้น ประพฤติความดีทั้งหลายให้เกิดขึ้นเท่านั้น ดังนั้นสติในทางพุทธศาสนานี้ เมื่อหากว่าใครมีสติสัมปชัญญะรู้ตัวอยู่แล้ว การกระทำความชั่วทั้งหลาย เรารู้แล้วเราก็จะละ เมื่อละแล้ว ก็รู้สึกว่าความชั่วมันหายไป ความดีเกิดขึ้นมาได้ เพราะฉะนั้นการรักษาศีลก็คือการรักษากายของเราไม่ให้เกิดโทษ ไม่ให้เกิดความชั่วขึ้นมา ให้มีเมตตา กรุณา มุทิตา แก่เพื่อนมนุษย์ สัตว์เดียรัจฉานด้วยกัน นี้ถูกแล้ว

วันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๒๐

ได้ไปบิณฑบาตที่สมาคมธรรมาวุธ ซึ่งเป็นสมาคมที่คนทุก ๆ ประเทศมารวมกันปฏิบัติศีลธรรมประจำโลก เมื่อเสร็จแล้วได้พูดถึงคริสต์ศาสนา เราได้อธิบายให้รวมกัน พวกเขาซึ้งใจในคำพูดและความเห็นของเราเป็นอย่างยิ่งด้วย

ตอนเย็นมีการประชุมทายกของวัดธรรมประทีปทั้งหมด เขาปรึกษากันว่าด้วยเรื่องได้พระมาแล้ว จะทำอย่างไรต่อไป

วันที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๒๐

ไปเยี่ยมด็อกเตอร์สารัตถิยาที่วัดของท่าน ได้พูดกันถึงเรื่องจะหาที่ตั้ง การอุปสมบทพระในกรุงลอนดอนนี้ ท่านก็เห็นด้วย เพราะที่ท่านได้บวชให้ เป็นเพียงสามเณรเท่านั้น และท่านนำชมอะไรต่ออะไรหลายอย่างในวัดของท่าน ท่านเป็นพระผู้ใหญ่ที่สุดในลอนดอนนี้ นั่งกรรมฐานตามเคย

หลวงพ่อกำลังนำการนั่งสมาธิที่
Oakenholt Buddhist Centre

ปฏิรูปเทส

หลวงพ่อมีความเห็นว่า ประเทศอังกฤษเหมาะที่จะเป็นศูนย์กลางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลไปในตะวันตกได้ ด้วยอาศัยปัจจัยพื้นฐานหลายประการ โดยสภาพทางภูมิศาสตร์อังกฤษเป็นประเทศที่ไม่ใหญ่โตมากนัก การคมนาคมติดต่อกับประเทศอื่น ๆ ทั้งในแถบยุโรป และอเมริกาก็เป็นไปโดยสะดวก อีกทั้งพระพุทธศาสนาก็ไม่ใช่ของใหม่ที่เดียวสำหรับประเทศอังกฤษซึ่งเคยปกครองอินเดีย ศรีลังกา และพม่ามาก่อน ในมหาวิทยาลัยก็มีหลักสูตรเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ภาษาบาลี และสันสกฤตอยู่หลายแห่ง ฉะนั้นถึงแม้ว่าผู้ประกาศตนเป็นพุทธมามกะ ยังมีจำนวนน้อย แต่ก็มีการยอมรับในหมู่ปัญญาชนว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีเหตุผลน่ารับฟัง มีคำสอนที่ละเอียดลึกซึ้ง ประกอบกับในปัจจุบัน การทำสมาธิ หรือ Meditation ได้รับความสนใจจากคนทุกระดับในสังคม เพราะเห็นว่าอย่างน้อยก็เป็นวิธีผ่อนคลายความตึงเครียด ซึ่งมักเป็นปัญหาใหญ่ของคนในสังคมที่เจริญในด้านวัตถุแล้ว แต่ละเลยทางด้านการพัฒนาจิตใจ

อนึ่งในสมัยปัจจุบัน ชาวตะวันตกกำลังมีความวิตกกังวลอย่างมาก เกี่ยวกับเรื่องสภาพความเสื่อมโทรมของธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และรู้สึกมีความซาบซึ้งประทับใจในหลักคำสอนของพุทธศาสนาซึ่งเน้นการดำเนินชีวิตให้กลมกลืนกับธรรมชาติ ให้มีความเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลาย ซึ่งสอด - คล้องกับหลักนิเวศวิทยาได้เป็นอย่างดี หลายคนจึงเห็นว่า พุทธศาสนาเข้ากันได้ดีกับอุดมการณ์ของคนที่มีความเป็นห่วงต่อสถานการณ์ของโลกปัจจุบัน

หลวงพ่อได้ปรารภความเห็นของท่านเกี่ยวกับการเผยแผ่ธรรมะในประเทศอังกฤษให้ญาติโยมคนไทยในกรุงลอนดอนว่า

"...อาตมามีความเห็นว่ามหาชนในประเทศนี้เป็นปัญญาชน ถ้าหากว่าเราให้ความเห็นที่ลึกซึ้งเข้าไปเขาก็จะเข้าใจง่าย และอาตมาได้อธิบายธรรมให้ฟัง เขาก็รับไปพิจารณา อาตมาเห็นว่านิสัยปัจจัยของชาวตะวันตกนี้น่าจะดำเนินทางพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองขึ้น ในเมืองไทยเราดูอยากหยุดกันเสียทีแล้ว..."

"...อาตมาเห็นกิริยาของประชาชนที่นี่ กิริยาเขายังไม่ดี แต่เมื่อพูดถึงความลึกซึ้งจริง ๆ อาตมาเห็นว่าเขาจะไปง่าย บ้านเขานี่นะ พันธุ์ผลไม้เขาก็ดี พื้นดินเขาก็ดี แต่ไม่มีใครทำสวน ไม่มีใครจะมีความรู้สอนคนในที่นี้อย่างเมืองไทย อาตมาเห็นว่า ถ้าเข้ามาทางตะวันตกนี้แล้วไม่ต้องพูดมาก อาตมาจะเปรียบเทียบให้ฟังว่า เรามีผลไม้อยู่ใบหนึ่งเราจะให้เขากิน บอกให้นิดเดียวว่าผลไม้นี้อร่อยเท่านั้น มันจะมีเปรี้ยว มีหวาน มีเค็ม ไม่ต้องอธิบาย บอกแต่ว่าผลไม้นี้อร่อย ทีนี้เขารับผลไม้นี้ไปกิน ความอร่อย เปรี้ยว หวาน มัน เค็ม ไม่ต้องไปบอกเขาหรอก เขาจะรู้เอง ทั้งนั้น ชาวตะวันตกต้องสอนอย่างนี้ คนมีปัญญาไม่ต้องไปสอนมาก วิชาทุกวิชานี่นะจะต้องเห็นเอง คือบอกไปแล้วก็เห็นไม่ชัด ต้องดำเนินให้เห็นเอง จึงจะรู้ความจริงได้ เอาผลไม้นี้ ให้เขาทานเสียรสของผลไม้นี้ไม่ต้องตามไปบอกเขาแล้ว เขาจะรู้เองทั้งนั้น"

และกับญาติโยมชาวกรุงลอนดอนเอง หลวงพ่อก็ได้ปฏิสันถารในทำนองหยั่งเสียงดังนี้

เมื่อตัวพึ่งตัวได้
ตัวนั่นแหละ
เป็นพระเจ้าเสียเอง

"...อาตมายินดีเมื่อเห็นชาวกรุงลอนดอนเหมือนเห็นพี่น้อง จะเปรียบให้ฟังว่าดินก็ดี พันธุ์ผลไม้ก็ดี แต่ไม่มีใครมาปลูก มาทำสวน อย่างนั้นแหละ ปฏิรูปเทสพอสมควร จิตใจคนก็ดี สถานที่ก็ดี ดินฟ้าอากาศก็ดี สมบูรณ์บริบูรณ์ทั้งหมด แต่ว่าไม่มีใครมาสั่งสอน ประกาศพระพุทธศาสนาให้เข้าใจ มีความสุขยิ่งไปกว่านี้ เหมือนพันธุ์ผลไม้ก็ดี ดินก็ดี แต่ไม่มีใครมาปลูก อาตมารู้สึกอย่างนั้น..ดีไหม โยมจะเอาพระมาประกาศพระพุทธศาสนาที่นี่ ดีไหม ?"

หนึ่งเดียวเท่านั้น

หลวงพ่อใช้ภาษาธรรม ประกาศพระศาสนาให้กว้างไกล แพร่หลายไปในต่างแดน ด้วยประจักษ์ในความเป็นสากล ไม่เลือกชาติชั้นวรรณะ เมื่อเห็นสมควรด้วยโอกาส เวลา และสถานที่ จึงเริ่มงานเผยแผ่อย่างไม่รอรี

"...พระพุทธศาสนานี้ เรื่องธรรมะนี่น่ะ ภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส ภาษาไทย ภาษาลาว ภาษาอะไร ๆ ทั้งหมดนั่นแหละ อาตมาเห็นว่า เป็นเรื่องเล็ก ภาษาธรรมนี้ไม่ใช่ภาษาอะไรทั้งนั้น มันเป็นภาษาของธรรมะ เช่น น้ำร้อนนี่นะ..มันร้อน ทีนี้ให้คนไทยเรา เอามือไปจุ่มดูซิจะรู้สึกอย่างไร ให้เขมรเอามือไปจุ่มดูซิจะรู้สึกอย่างไร ให้คนจีนเอามือไปจุ่มดูซิจะรู้สึกอย่างไร ทั้งหมดรู้สึกอย่างเดียวกัน นั่นคือภาษาธรรม ถ้าถึงความจริงแล้วมันจะเป็นอันเดียวกันทั้งหมดเลย จะรู้สึกว่ามันร้อน แต่คำพูดที่ว่ามันร้อนนั้นมันต่างกัน เขมรก็พูดไปอย่างหนึ่ง ไทยเราก็พูดไปอย่าง

หนึ่ง ฝรั่งก็พูดอีกอย่างหนึ่ง นี่มันต่างกันเท่านั้น แต่ความหมายอันเดียวกัน เมื่อมนุษย์เราจิตใจเข้าถึงอันเดียวกันแล้ว ไม่ต้องพูดกันมากเลย มองดูก็รู้เรื่องกันแล้ว อาตมามีความเห็นอย่างนี้พอก้าวเข้ามาที่นี่"

บัวบานในตะวันตก

เมื่อพิจารณาเหตุปัจจัย และสิ่งแวดล้อมหลาย ๆ อย่างรวมกันแล้ว หลวงพ่อจึงได้ตัดสินใจรับคำอาราธนา จัดตั้งสาขาปฏิบัติธรรมของวัดหนองป่าพงขึ้นในประเทศอังกฤษ โดยมอบหมายให้พระอาจารย์สุเมโธ และพระอาจารย์เขมธมฺโม ซึ่งมาสมทบภายหลัง อยู่ดำเนินงานเผยแผ่ต่อตามคำนิมนต์ของมูลนิธิ EST ทั้งนี้หลวงพ่อได้ย้ำให้รักษาข้อวัตรปฏิบัติที่เคยพาทำที่เมืองไทย เช่น การออกบิณฑบาตเป็นนิตย์ การไม่ย่อหย่อนในพระวินัย

ครั้งหนึ่ง พระอาจารย์สุเมโธได้กราบเรียนให้หลวงพ่อทราบว่า มหาเถรสมาคมของประเทศลังกาได้มีมติผ่อนปรนให้พระที่มาอยู่เมืองอังกฤษจับเงินได้ เพื่อความสะดวกหลาย ๆ ประการ แต่หลวงพ่อไม่เห็นด้วยและกล่าวแย้งว่า

"...อันนี้มันก็ไม่ดี มันแก้บัญญัติของพระพุทธเจ้า ในทางที่ดีนั้น ท่านให้เขียนใบปวารณาในใจความว่าข้าพเจ้ามีศรัทธา ถวายปัจจัยเป็นมูลค่าห้าสิบบาท หรือร้อยบาท หรือห้าร้อยบาท เมื่อพระคุณเจ้าต้องการปัจจัยสี่อันควรแก่พระคุณเจ้า จงเรียกร้องเอากับไวยาวัจกรเทอญ แล้วถวายใบปวารณาให้พระ ตัวปัจจัยก็มอบให้ไวยาวัจกร อย่างนี้ก็ได้ หรือท่านไปองค์เดียวรับเงินไม่ได้ ท่านก็ให้เก็บไว้ที่โยมนี่ก็ได้ เมื่อต้องการ ก็ให้เขียนหนังสือมาเอาเงินนี้ ให้รถไปรับก็ได้สะดวก แต่มันยากหน่อย ถ้าเอาตามคำสอนของพระพุทธเจ้าจริง ๆ อย่างนี้ก็ดี ถ้าไม่มีสตางค์ก็เดินเอาสักหน่อยก็ได้ ก็เพราะว่า ต้องรักษาพระวินัยให้ยืนนานถาวร ต่อไปพระมีเงินเอง ซื้อเอง ขายเอง หมด! ไม่มีพระบริสุทธิ์ในเมืองไทย เมืองอังกฤษ ในแผ่นดินนี้ไม่มี หมด! อันนี้ถ้ามันดีที่สุดแล้วพยายามสงวนไว้ รักษาไว้ให้ดี ให้สะดวกเกินไปมันก็ประมาท มันประมาทได้"

ยืดหยุ่นแต่ไม่ย่อหย่อน

หลวงพ่อเห็นว่าพระวินัย และข้อวัตรปฏิบัติ แม้จะไม่ให้เป็นที่ย่อหย่อน แต่ก็ต้องยืดหยุ่นบ้างพอสมควร เพื่อปรับเข้ากับสภาพสังคม และชุมชนที่สงฆ์อาศัยอยู่ โดยไม่ยกประเพณีที่ถือกันคนละอย่างขึ้นมาเป็นข้อขัดแย้งทำให้บาดหมางใจกัน

งานเผยแผ่พระศาสนาในต่างแดนเฉพาะอย่างยิ่งประเทศตะวันตก ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีต่างจากของไทยมาก ต้องใช้อุบายที่เป็นกุศลในการปรับตัว อย่างชนิดที่บัวไม่ให้ช้ำ น้ำไม่ให้ขุ่น แต่เอาตัวปลามากินได้

"...จะเอาของเราท่าเดียวก็ไม่ได้ ต้องดูของเขาก่อน ไม่เฉพาะแต่ที่เมืองนอกเท่านั้น แม้แต่เวลารับนิมนต์ไปฉันในเมืองอุบลนี้ หรือไปร่วมฉันกับทางวัดบ้านก็ดูพิธีของเขาบ้าง สิ่งไม่เสีย

หายไม่เป็นอาบัติ ไม่ขัดกับพระวินัยโดยตรง แต่อาจจะขัดกับกฎระเบียบที่เราตั้งของเราเอง ก็รู้จักผ่อนปรนแก้ไข จึงจะฉลาด เช่น ของบางอย่างเขาถวายก็รับไว้ อย่าฉันเสียก็หมดเรื่อง ไม่ต้องไปพูด ต้อง *กัปปิ** ก่อน มันจะขัดกัน แต่ถ้าโยมของเราอยู่จะ *กัปปิ* ก็ได้ มีอะไรสมควรฉัน ไม่ผิดก็ฉันเสีย"

สบาย สบาย

ในวันแรกที่หลวงพ่อเดินทางไปประเทศอังกฤษนั้น เครื่องบินได้เกิดอุบัติเหตุมีเสียงระเบิดดังมาจากล้อด้านหลัง ต้องนำเครื่องลงจอดอย่างฉุกเฉินที่สนามบินกรุงโรม ประเทศอิตาลี เมื่อกัปตันนำเครื่องลงสู่ลานบินโดยสวัสดิภาพแล้ว ก็มีรถมาขนถ่ายผู้โดยสารออกจากเครื่อง หลวงพ่อและพระอาจารย์สุเมโธ ได้ขึ้นรถทีหลังผู้โดยสารอื่น ๆ ซึ่งเต็มแน่นไปหมด และส่วนใหญ่ผู้โดยสารเป็นผู้หญิง พระอาจารย์สุเมโธ ได้คอยสังเกตท่าทีของหลวงพ่อว่า ท่านจะพาทำอย่างไรกับสถานการณ์เช่นนี้ ซึ่งถ้าเป็นเมืองไทยก็ไม่มีปัญหา เพราะผู้หญิงจะหลบหลีกทางให้กับพระ หลวงพ่อพิจารณารูปการณ์แล้วก้าวขึ้นรถ ยืนปะปนไปในหมู่ผู้หญิงเหล่านั้น

ก่อนออกเดินทางจากเมืองไทยพระอาจารย์สุเมโธเคยคิดสงสัยอยู่ว่า หลวงพ่อจะปฏิบัติตัวอย่างไรเมื่อไปเมืองนอกครั้งแรกในชีวิต แต่เมื่อได้เห็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตั้งแต่วันแรกที่เดินทางจากเมืองไทย ก็หมดความสงสัย เพราะภูมิปัญญาของหลวงพ่อ แสดงไหวพริบปฏิภาณในการปรับตัวเข้าสู่ความเหมาะสมได้ดีเสมอ ตลอดเวลาที่อยู่ในประเทศอังกฤษ ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางวัฒนธรรม ความแตกต่างในขนบธรรมเนียมประเพณี มิได้เป็นข้อยุ่งยากสำหรับท่านแต่อย่างใดเลย

ครั้งหนึ่ง ตามเส้นทางบิณฑบาตมีเด็กวัยรุ่นกลุ่มหนึ่งเข้ามาทำกิริยาก้าวร้าวแสดงท่าทางดูหมิ่น จนพระอาจารย์สุเมโธกลัวจะมีเรื่อง จึงเตรียมตัวป้องกันตัวหลวงพ่อ แต่หลวงพ่อก็มิได้มีท่าทีสะทกสะท้านคงเดินบิณฑบาตไปเรื่อย ๆ ไม่พูดไม่โต้ตอบอะไร เมื่อกลับถึงประตูวิหาร ขณะที่พระอาจารย์สุเมโธเข้าไปรับบาตร ท่านยิ้มน้อย ๆ และพูดว่า

" สอนดีนะ.. เมืองอังกฤษนี่ สอนดี "

ปรับตัว

แต่บางครั้งหลวงพ่อแกล้งไม่ปรับตัวเพื่อเตือนสติลูกศิษย์ เช่นวันหนึ่งจำเป็นต้องเดินทางไปกับรถไฟใต้ดิน เป็นช่วง rush hour (ชั่วโมงรีบด่วน) ทุกคนเดินเร็วราวกับวิ่ง พระและโยมที่ไปกับหลวงพ่อก็เหมือนกัน แทนที่จะรีบตามคนอื่น หลวงพ่อกลับเดินช้าเป็นพิเศษ ทีแรกลูกศิษย์อดรำคาญไม่ได้ แต่แล้วก็รู้สึกตัว รถไฟออกทุกห้านาที เรารีบไปทำไม เดินธรรมดา ๆ ด้วยสติไม่ดีกว่าหรือ

---

* กัปปิ อาหารที่เป็นพืชมีเมล็ดที่อาจงอกได้ ต้องทำพิธีเล็ก ๆ เรียกว่า กัปปิ ก่อน พระจึงฉันได้

ปฏิบัติเลยพระเจ้า

ชาวอังกฤษส่วนใหญ่ยังนับถือศาสนาคริสต์ หลวงพ่อจึงมีโอกาสสนทนากับชาวคริสต์บ่อย ครั้งหนึ่งหลวงพ่อได้ไปเยี่ยมโบสถ์แห่งหนึ่ง บาทหลวงถามท่านผ่านล่ามว่า "การปฏิบัติโดยไม่มีการสวดอ้อนวอนแล้ว จะเข้าถึงพระผู้เป็นเจ้าได้ไหม" หลวงพ่อยิ้มแล้วตอบว่า

"เลยพระเจ้าขึ้นไปอีก"

อีกครั้งหนึ่งท่านได้แสดงทัศนะต่อความเชื่อในพระเจ้าว่า

"คนเราเกิดมาชีวิตหนึ่ง บางคนก็ไม่รู้เรื่องกิเลสทั้ง ๆ ที่ชีวิตนี้เกิดมาเพื่อละกิเลส แต่บางคนไม่ละ ปล่อยไปตามเรื่อง ในที่สุดจึงกลายเป็นคนไม่มีที่พึ่งไม่รู้จักตนเอง ที่พึ่งอื่นก็ไม่มี ตัวเองก็พึ่งตัวเองไม่ได้ เพราะมีแต่กิเลสเข้าครอบงำ จึงกลายเป็นคนไม่มีที่พึ่งจนตลอดชีวิต บางคนคิดจะพึ่งพระเจ้าบนฟ้า ได้แต่รอให้พระเจ้ามาช่วย ความจริงตัวเองก็ช่วยตัวเองได้ แต่ไม่รู้จักช่วย ไปรอให้ผู้อื่นมาช่วย จึงต้องตายเปล่า

คนที่รักตัวควรจะช่วยตัว เป็นที่พึ่งของตัว เมื่อตัวพึ่งตัวได้ก็คือ ตัวนั่นแหละเป็นพระเจ้าเสียเอง เป็นที่พึ่งของตัวเอง รู้จักหน้าที่ของตัวเอง มุ่งหน้าละกิเลสเรื่อยไป ความชั่วไม่ทำ ประพฤติแต่ความดี จากนั้นก็ละทิ้งความดีอีกทีหนึ่ง กิเลสก็เบาบาง เราก็เป็นคนมีที่พึ่ง คนไม่ละกิเลสเป็นคนแบกโลก กิเลสก็คือโลก และโลกก็คือทุกข์ คนสะสมกิเลสจึงเป็นคนแบกโลก แบกทุกข์ไม่รู้สิ้นสุด"

ท่านได้เคยยกตัวอย่างเรื่องการปรับตัวมาสอนที่เมืองไทยว่า ...

"ทิฏฐิของคนเรา ถ้าเอาไปใส่ไว้ในอะไรแล้ว สิ่งนั้นก็เป็นของมีค่าขึ้นมาทันที จะกลายเป็นของขลัง ของศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมาทันที แต่ถ้าไม่มีทิฏฐิเข้าไปตั้งอยู่ ทุกสิ่งก็ไม่มีราคา

อย่างคนไทยเราถือว่าศีรษะเป็นของสูง ใครมาจับเล่นไม่ได้ เป็นเหตุให้โกรธถึงกับฆ่ากันเลยก็ได้ เพราะมีทิฏฐิมันจึงไม่ยอม ความยึดถือมันเหนียวแน่นมาก เราไปเมืองนอกเห็นฝรั่งเขาจับหัวกันได้สบาย พระฝรั่งที่ไปด้วยพาไปเยี่ยมพ่อพอเห็นหน้าพ่อ เอามือลูบหัวเล่นเลย ทั้งลูบทั้งหัวเราะ พ่อเขาก็ดีอกดีใจถือว่าลูกรักเขา เรื่องมันเป็นอย่างนี้ ถ้าคนเราไม่มีทิฏฐิเสียแล้ว ทุกสิ่งก็หมดค่า ทุกข์ทั้งหลายก็เกิดไม่ได้ ไม่มีอะไรจะมาทำให้เป็นทุกข์

เรื่องการถือมงคลภายนอก ก็เป็นเรื่องทิฏฐิเหมือนกัน ทิฏฐิเข้าไปสำคัญมั่นหมายว่า สิ่งนั้นดี สิ่งนี้ไม่ดี มันก็กลายเป็นของดีของไม่ดี ของศักดิ์สิทธิ์ของไม่ศักดิ์สิทธิ์ขึ้นมา พระพุทธเจ้าท่านไม่ให้ยึดถืออย่างนั้น ท่านให้ถอนทิฏฐิมานะมั่นหมาย ท่านให้ละทิฏฐิมานะอย่างนั้น ถ้าเราละสิ่งเหล่านั้นออกไปแล้ว การปฏิบัติก็ถูกทางเท่านั้นเอง ทุกอย่างจะหมดค่าหมดราคา เมื่อเห็นความไม่เที่ยงแท้แน่นอนของสิ่งทั้งหลายเหล่านั้น อุปาทานก็เกิดขึ้นไม่ได้ เมื่อไม่มีอุปาทาน ภพชาติก็ไม่มี แล้วทุกข์จะมาจากไหน"

โอวาท – วัดป่าเป็นอย่างนี้

ชาวต่างประเทศบางคน ซึ่งยังขาดความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง เกี่ยวกับข้อประพฤติปฏิบัติของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระวัดป่า มักจะมีความเห็นว่า พระวัดป่าดำรงชีวิตโดยตัดขาดจากโลกภายนอก คงจะไม่มีประโยชน์อะไรกับชาวบ้าน หลวงพ่อได้ทำความเข้าใจในเรื่องนี้ โดยเล่าปฏิปทาของพระวัดป่าให้อาจารย์มหาวิทยาลัยคนหนึ่งฟังอย่างละเอียด ยกข้อวัตรปฏิบัติของวัดหนองป่าพงเป็นตัวอย่างดังนี้...

วัดป่านี้มีความเกี่ยวข้องกันเป็นอย่างมากกับชาวบ้าน เป็นสถานที่อบรมประชาชนทั้งหลายให้เป็นผู้ละความเห็นผิด ให้มีความเห็นชอบในการเกิดมาเป็นมนุษย์ว่า เราควรจะปฏิบัติอย่างไร ทำอย่างไร เมื่อถึงฤดูกาลวันพระ ชาวบ้านก็จะมารวมกันที่วัด ถวายอาหารบิณฑบาต แล้วก็ทำอุโบสถศีล พระก็แนะนำพร่ำสอน เทศน์ให้เข้าใจในหลักของพุทธศาสนา ประชนชนบางจำพวกก็เหมือนกันกับชาวยุโรปนี้ เพราะว่าไม่ได้ยินคำสอนของพระ ก็เป็นคนป่าเถื่อนอยู่อย่างนั้น รวมแล้วก็เรียกว่ามีประโยชน์แก่ชาวบ้านมากที่สุดเลยทีเดียว

คนไม่รู้จักพุทธศาสนาก็ให้เป็นผู้รู้จักพุทธศาสนาดีขึ้น คนไม่รู้จักบุญ ไม่รู้จักบาป ไม่รู้จักผิด ไม่รู้จักถูก ก็เข้ามาอบรม ตั้งแต่ชนชั้นต่ำไปหาชั้นสูง ให้เกิดความเฉลียวฉลาด ไม่ทำความชั่วทางกาย ทางวาจา ทางใจ เป็นผู้ตั้งอยู่ในกายสุจริต วาจาสุจริต มโนสุจริต เป็นผู้ลดทิฏฐิมานะ ให้ความโลภ ความโกรธ ความหลงน้อยลง ๆ จนได้เป็นพุทธศาสนิกชน รู้จักการแบ่งปัน มีเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

ชาวบ้านทั้งหลายเหล่านี้ เมื่อได้รับคำแนะนำพร่ำสอนของพระวัดป่าแล้ว ก็มีความยินดี มีความประพฤติปฏิบัติดีขึ้น ถึงวันพระก็ไปทำกรรมฐาน ชำระจิตใจให้มั่นคงในคุณงามความดีของตนนั่นเอง บางครั้ง ถึงคราวถึงสมัยก็มีแขกต่างประเทศต่างเมืองไปศึกษาสนทนาเรื่องข้อประพฤติปฏิบัตินี้ ส่วนพระเณร ๖๐ – ๗๐ องค์นั้น ก็ได้รับการอุปถัมภ์อุปัฏฐากจากชาวบ้าน ชาวบ้านให้อาหารบิณฑบาต การบิณฑบาตขบฉันเลี้ยงชีพก็ไม่ลำบาก ตอนเช้าก็เที่ยวบิณฑบาตกับชาวบ้าน ซึ่งก็เป็นโอกาสให้ญาติโยมทั้งหลายนั้นได้ทำทาน ประพฤติปฏิบัติไปในทางถ่ายถอนความเห็นแก่ตัวแก่ตน ประพฤติปฏิบัติอย่างนี้เป็นประจำ

ส่วนพระภิกษุสามเณรก็ประพฤติธรรมวินัยที่เล่าเรียนมา ไม่ใช่เรียนเฉย ๆ แต่มาปฏิบัติให้รู้ให้เห็น แนะนำพร่ำสอนให้ตั้งอยู่ในข้อวัตรปฏิบัติของพระเจ้าพระสงฆ์ การบิณฑบาตและฉันบิณฑบาตก็ฉันเพียงมื้อเดียว ฉันในบาตรไม่ให้ฉันนอกบาตร มีอาหารทุกสิ่งสารพัดอย่างก็รวมลงในบาตร ให้รู้จักประมาณพออิ่ม ไม่ให้มากไม่ให้น้อย ตอนเย็นก็สวดมนต์ตามประเพณีของชาวพุทธ สวดมนต์เสร็จแล้วก็นั่งกรรมฐาน ประมาณชั่วโมงครึ่งถึงสองชั่วโมง นอกนั้นก็อบรมข้อวัตรปฏิบัติพระธรรมวินัย เพื่อจะให้รู้แจ้งเห็นจริงในธรรมที่ควรรู้ควรเห็น

การปฏิบัติของพระวัดหนองป่าพงนั้นมีหลายประการ ประชาชนทั้งหลายที่ไปบวชในที่นั้นจะต้องไปเป็นนาค อยู่ประมาณเดือนหรือสองเดือน นุ่งขาวห่มขาว พอสมควรแล้วก็ให้บวชเป็นสามเณร เป็นสามเณรอยู่สักพรรษา หรือสองพรรษา เพื่อให้รู้ข้อวัตรปฏิบัติเสียก่อน แล้วจึงอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพุทธศาสนา อย่างนี้เป็นข้อกติกาในวัดหนองป่าพง

ที่วัดหนองป่าพงนั้นสอนไม่ให้เห็นแก่ตัว เช่น ปัจจัยสี่ทั้งหลายที่ญาติโยมถวายมาในทุกสานุทิศนั้น ไม่ให้เป็นของบุคคล ให้เป็นของส่วนรวมทั้งหมด พระเณรก็ให้ใช้เฉพาะพอดี ๆ ไม่ให้เห็นแก่ตัวมาก เป็นคนมักน้อย เป็นคนสันโดษ เป็นคนยินดีตามมีตามได้ในเอกลาภที่เกิดขึ้นมา การปฏิบัติของพระวัดหนองป่าพงนั้น บางคราวก็มารวมเป็นกลุ่ม ๒๐ องค์๓๐ องค์ ๔๐ องค์ ๖๐ องค์ อันนี้ทำเพื่อส่วนรวม เพื่อฝึกคนใหม่ ๆ ที่ยังไม่รู้วิธีการต้องมารวมกันเป็นส่วนใหญ่ นี่ส่วนหนึ่ง เมื่อแยกกันไปแล้ว ให้โอกาสปฏิบัติส่วนตัว จะทำเวลาไหนก็ได้ แต่ทำเป็นส่วนตัว ถึงคราวเวลามาเป็นกลุ่มกัน ก็เป็นกลุ่ม เมื่อเลิกไปแล้วก็ไปทำส่วนตัว ทำอย่างนี้

วิธีปฏิบัติของวัดหนองป่าพงนั้น คือให้เป็นคนที่มักน้อย เป็นคนกินน้อย เป็นคนนอนน้อย เป็นคนยินดีในของที่มีอยู่ ยินดีปัจจัยตามมีตามได้ ไม่ให้วุ่นวาย คือการปฏิบัตินะ ทุกองค์จะต้องเป็นอย่างนั้น ส่วนวิธีการสอนปฏิบัติ ก็เป็นเครื่องอุปกรณ์ที่จะปฏิบัติเท่านั้น

ถึงฤดูแล้งไม่มีฝนก็ให้โอกาสออกธุดงค์ คำที่ว่าไปธุดงค์นี้ก็คือมีบาตรจีวร ออกไปแห่งละองค์สององค์ ไปตามป่าไปตามเขา หรืออยู่ตามป่าช้า เพื่อให้สงบระงับ เพื่อพิจารณาจิต ศึกษาธรรมชาติ สอนให้รักษาธรรมชาติไว้ สอนให้รู้ธรรมชาติ ให้ดูธรรมชาติแล้วก็มาดูตัวเอง ดูจิตของเรา เมื่อจิตของเราไปพบธรรมชาติแล้วมีความรู้สึกอย่างไร ต้นไม้ต้นหญ้า ธรรมชาติเหมือนกับเราไหม พิจารณาอย่างนี้ให้ปัญญาเกิด เอาธรรมชาติเป็นสิ่งศึกษา เห็นธรรมชาติมันเกิดขึ้นแล้วมันก็ทรงอยู่ แล้วมันก็ดับไป เมื่อเห็นธรรมชาติเช่นนั้น จิตที่สงบก็เห็นว่า มนุษย์เรานี้ก็เหมือนกันหนอ มีความเกิดขึ้นแล้ว มีความทรงอยู่ แล้วก็ดับไปอย่างนั้น เห็นว่าอันนี้มันเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา จิตก็สบายขึ้น

พระกรรมฐาน พระธุดงค์อยู่ในป่า ส่วนมากไม่ได้ศึกษาตามตัวหนังสือ ไม่ได้บทเรียนตามตัวหนังสือ โดยมากเรียนอาการที่เกิดขึ้นในจิตนี้ หาความจริง อย่างเขาเขียนว่าอันนั้นเป็นม้า ก็ไม่ใช่รู้แต่ชื่อเฉย ๆ จะต้องเดินไปดูม้าจริง ๆ อันนั้นว่าเสือตามตัวหนังสือ พระปฏิบัตินี่ต้องศึกษาต้องเดินไปดูตัวเสือจริง ๆ อันนั้นว่ามันเป็นทุกข์ ก็พิจารณาตามไปหาทุกข์จริง ๆ ให้เห็นตัวทุกข์จริง ๆ เมื่อเห็นตัวทุกข์แล้ว ก็ไม่สร้างความทุกข์ขึ้นมาเท่านั้น ถ้าไปอ่านตามตัวหนังสือก็เห็นว่าทุกข์แต่ใจไม่ทุกข์ คือไม่เห็นตัวทุกข์ ถ้าปฏิบัตินี่ต้องศึกษาเข้าไปให้เห็นตัวทุกข์ เมื่อเห็นทุกข์แล้วก็เลิก เห็นสิ่งที่ไม่ดีแล้วก็เลิก ศึกษาตามตัวหนังสือนี้โดยมากไม่ถึงใจ เห็นว่าทุกข์ก็ไม่เลิกจากทุกข์ เห็นว่าผิดก็ไม่เลิกจากความผิด พระกรรมฐานนี่ไม่ศึกษาอย่างนั้น ศึกษาว่ามันผิดจริง ๆ แล้วเลิกเลย ไม่ทำความผิดทางกาย ทางวาจา ทางใจ จากวันนั้นต่อไปอีก นี่เรียกว่าศึกษาทางจิต..

"จะเอาของเราท่าเดียวก็ไม่ได้ ต้องดูของเขาก่อน"

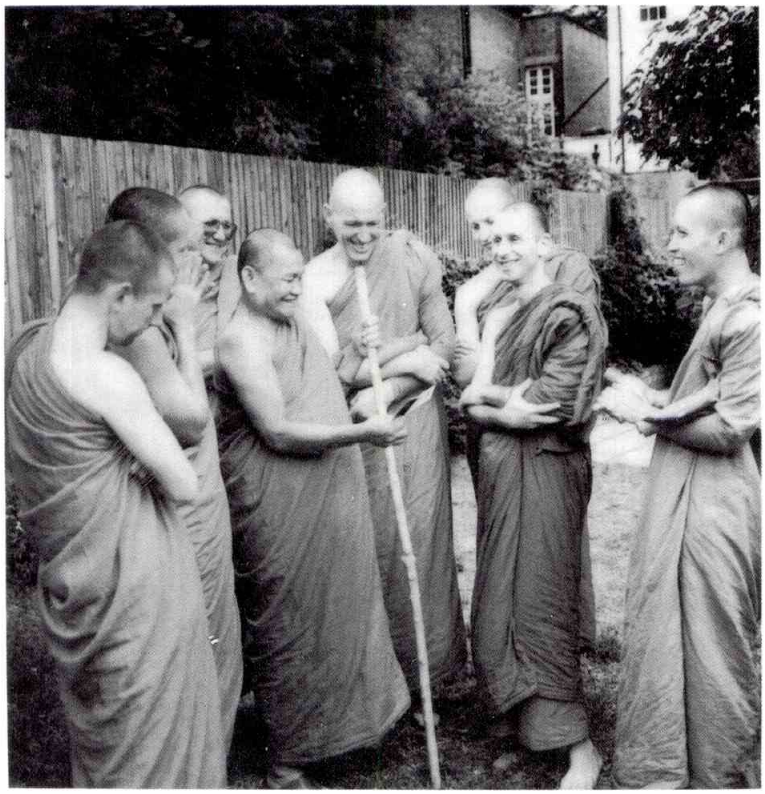

"ขบขันพอประมาณ"
หลวงพ่อกับคณะศิษย์
ณ ธรรมประทีปวิหาร

ตอบด้วยคำถาม

ปฏิภาณไหวพริบอันฉับไว การหยิบฉวยเอาสิ่งใกล้ตัวที่เห็นได้ง่ายและชัดเจนมาเป็นตัวอย่าง หรือการใช้ข้ออุปมาอุปไมยไขข้อข้องใจของผู้ถามปัญหา เป็นเอกลักษณ์ประจำตัวของหลวงพ่อ บางครั้งท่านไม่ตอบคำถามชาวต่างประเทศโดยตรง หากให้คำตอบที่ทำให้ผู้ถามต้องนำข้อสงสัยของตนกลับไปพิจารณาใหม่ อย่างเช่นครั้งหนึ่งที่ธรรมประทีปวิหาร มีคนหนึ่งถามหลวงพ่อว่า

"พระเป็นอย่างไร ชีวิตของพระเป็นอย่างไร" ท่านตอบว่า

"เหมือนนกไม่รู้เรื่องของปลาอยู่ในน้ำ ถึงปลาจะอธิบายอย่างไร นกก็ไม่เข้าใจยังสงสัยว่าในน้ำนั้นจะอยู่ได้อย่างไร เรื่องนี้นกไม่เข้าใจเลย จนกว่านกจะตาย มาเกิดเป็นปลาเสียก่อน นั่นแหละจึงจะรู้ว่าชีวิตของปลาในน้ำนั้นเป็นอย่างไร ชีวิตของพระจริง ๆ นั้นเป็นอย่างไร ข้อนี้ก็เหมือนกัน ถึงอาตมาจะอธิบายให้คุณฟัง คุณก็ไม่รู้ ถึงแม้จะรู้ แต่ก็จะไม่เข้าใจชัด ที่คุณจะรู้จะเข้าใจชัดได้นั้น คุณจะต้องเป็นพระเสียก่อนนั่นแหละ คุณจึงจะรู้ว่าพระเป็นอย่างไร"

และอีกครั้งหนึ่งเมื่อแหม่มคนหนึ่งถามว่า "คนตายแล้วไปไหน"

ท่านได้ฟังจึงเป่าเทียนที่อยู่ใกล้นั้นให้ดับไป และถามว่า

"เทียนดับแล้วไปไหน"

แหม่มรู้สึกงุนงงในคำตอบของท่านมาก แต่ไม่ได้พูดอะไรออกมา ท่านจึงถามอีกว่า

"พอใจหรือยัง ที่ตอบปัญหาอย่างนี้"

แหม่มตอบว่า "ไม่พอใจ"

ท่านจึงว่า "เราก็ไม่พอใจในคำถามของเธอเหมือนกัน"

ลืมเสียเถิด...อย่าคิดถึง

ในระหว่างวันที่๓๐ มิถุนายน ถึงวันที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๒๐ นั้น หลวงพ่อได้มีเมตตาเดินทางไปโปรดญาติโยมทางประเทศฝรั่งเศส แวะเยี่ยมพระอาจารย์ปานขาว ญาณธโร ลูกศิษย์ชาวลาวที่เคยศึกษาปฏิบัติธรรมอยู่ที่วัดหนองป่าพง และได้มีโอกาสพบกับผู้อพยพชาวลาว เขมร ญวน ที่มากราบนมัสการและปรับทุกข์เพราะภัยสงคราม หลวงพ่อได้ให้โอวาทปลอบใจผู้พลัดถิ่นเหล่านั้นว่า

"เลิกคิดเสีย อย่าไปคิดถึงมัน เรื่องที่ผ่านไปแล้ว มันก็ผ่านไปแล้วเหมือนวันวาน อย่าไปเก็บเอามาเป็นหนามทิ่มแทงตัวเองเลย ให้ถือว่าเราเกิดใหม่แล้ว บ้านของเรานั้นอยู่ที่ไหนเล่า อยู่ตรงนี้แหละ ญาติมิตรของเราก็มีอยู่ที่นี่แล้ว ที่เราจากมามันไม่ใช่บ้านของเรา ถ้าเป็นบ้านของเราจริง เราก็ต้องอยู่ได้ซิ บางคนยังไม่ได้อบรมจิตใจ อพยพมาจากบ้านจากเมือง ก็มีความไม่สบายกายไม่สบายใจ เพราะเข้าใจว่า เราได้พรากถิ่นฐานบ้านช่องมาอยู่บ้านอื่น ก็เลยเป็นเหตุให้ใจไม่สบาย ดังนั้นขอให้ญาติโยมทั้งหลายเข้าใจว่า สถานที่อยู่ของโลกนี้เป็นที่อยู่ของบุคคลทั่วไป เรามาอยู่ที่นี่บ้านเราก็อยู่ที่นี่ เราอยู่ที่โน่นบ้านเราก็อยู่ที่โน่น ความเป็นจริงแล้วเราเป็นคนไม่มีบ้าน ถ้ามาอยู่ที่นี่ก็สมมุติว่า ที่นี่เป็นบ้านของเรา เปล่า! นี่ก็ไม่ใช่เหมือนกัน เดี๋ยวก็ต้องหนีไป ถ้าอยู่เวียงจันทน์โน้น ก็ว่าเวียงจันทน์เป็นบ้านของเรา อันนี้ก็ไม่ใช่ เพราะเดี๋ยวก็ผุดขึ้นที่นี่ เดี๋ยวก็ผุดขึ้นที่นั่น ฉะนั้นขอญาติโยมทั้งหลายจงพากันตั้งอกตั้งใจอยู่ที่นี่ไปก่อน เมื่ออยู่ที่นี่ก็ตั้งใจอยู่ที่นี่ ทำชีวิตอยู่ที่นี่ ทำจิตใจอยู่ที่นี่ ทำกิจการอยู่ที่นี่ ให้มีความเห็นอกเห็นใจ อย่าทำให้ใจเดือดร้อนกระวนกระวาย ก็หากินกันไปตามธรรมดาของเรานั่นเองแหละ อยู่ที่ไหนก็เป็นอย่างนั้นแหละไม่มีที่ไหนเป็นแก่นเป็นสาร ไม่คงทนถาวร โลกนี้มีความเปลี่ยนแปลงอยู่อย่างนี้เรื่อยไป จะไปอยู่ที่โน่นก็เปลี่ยนแปลง อยู่ที่นี่ก็เปลี่ยนแปลง เพราะว่าพวกเราทั้งหลายอยู่ด้วยการเปลี่ยนแปลง ถ้าไม่มีการเปลี่ยนแปลงเราก็อยู่กันไม่ได้ หายใจออกแล้วก็เปลี่ยนมาหายใจเข้า แล้วก็หายใจออก หายใจเข้าหายใจออกอย่างนี้แหละ เรียกว่าการเปลี่ยนแปลง ถ้าไม่อย่างนั้นก็อยู่ไม่ได้ แม้ออกไปหมด ก็อยู่ไม่ได้ ลมเข้าไปแล้วไม่ออกก็อยู่ไม่ได้ เราอยู่ด้วยการเปลี่ยนแปลง อาหารการขบฉันก็เหมือนกัน กินเข้าไปแล้วก็ถ่ายออกมา ถ่ายออกแล้วก็กินเข้าไป มีการถ่ายทอดมีการเปลี่ยนแปลงอยู่อย่างนี้เรื่อยไป เพราะฉะนั้นครูบาอาจารย์ของเรา ท่านจึงสอนว่า พวกเราทั้งหลายอยู่ในโลกนี้ก็เป็นโลก มันเป็นของๆ โลกไม่ควรทำความน้อยใจ ไม่ควรทำความเสียใจ อาตมาก็เหมือนกันนั่นแหละ วันนี้มาอยู่ที่นี่ก็อยู่ที่นี่ ต่อไปก็จะไปอยู่โน่น ออกจากปารีสก็จะไปอยู่ลอนดอน ก็จะอยู่ที่นั่น ออกจากลอนดอนก็จะไปอยู่กรุงเทพฯประเทศไทย ออกจากกรุงเทพฯ ก็จะไปอยู่อุบลฯ มันก็เปลี่ยนแปลงอยู่อย่างนั้น ฉะนั้นพวกเราที่มีธรรมะ เราเป็นพุทธศาสนิกชน เป็นพุทธบริษัทของพระพุทธเจ้ามานานแล้ว ก็จงพากันพิจารณาให้ดีงาม อยู่ที่ไหนก็เป็นคน อยู่ที่ไหนก็ทำมาหากิน เมื่อถึงคราวมันจะเป็นไปก็ให้มันเป็นไป บ้านช่องสมบัติพัสถาน ลาภยศของเราทั้งหลาย เป็นของที่เราชอบ ถึงคราวมันจะได้มามันก็ได้มา ถึงคราวมันจะเสียไปมันก็เสียไป อย่างคนเรานี้ก็เหมือนกัน มีการเกิดมาแล้ว ก็ต้องมีการตาย มีการตายแล้วก็ต้องมีการเกิดเช่นนี้ เป็นต้น นี้พระพุทธเจ้า

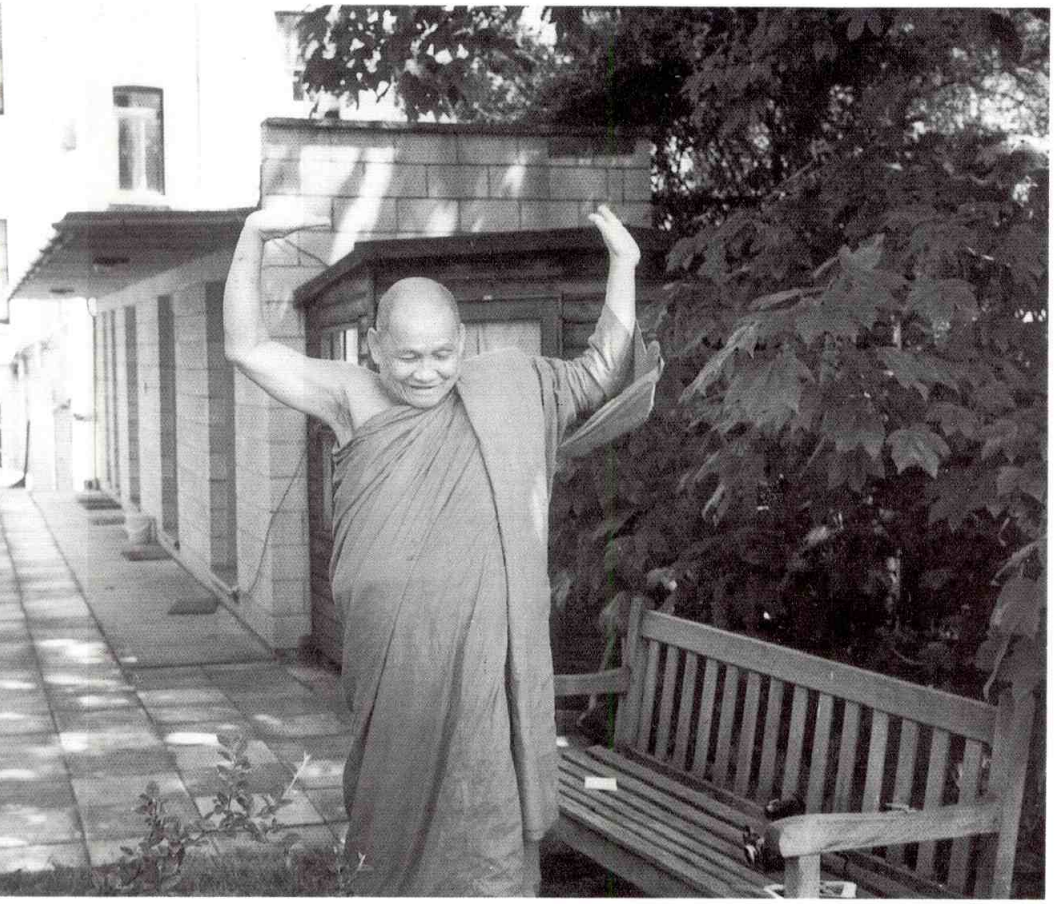

ดั่งพระสังกัจจายน์
(ณ ธรรมประทีปวิหาร)

จึงสอนว่า ไม่ใช่ของเรา เมื่อเหตุของมันมาถึงเข้า เราก็ไม่ได้พิจารณา เมื่อมาถึงแล้วมันก็เป็นอย่างนี้ ฉะนั้นขอให้พวกเราเผชิญกับความจริง คือการเปลี่ยนแปลงตามคำสอนของพระพุทธเจ้าของเรา เพราะฉะนั้น เราจะต้องเป็นผู้มีใจเข้มแข็งในชีวิตของเราทุก ๆ คน จะตกไปอยู่ที่ไหนก็สร้างคุณงามความดี ถึงแม้จะหมดชีวิตไป ก็อย่าทิ้งคุณงามความดี คือข้อประพฤติปฏิบัตินั่นแหละมันดี อย่างอื่นมันดีไม่ได้หรอก *อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ โก หิ นาโถ ปโรสิยา* ตนแหละเป็นที่พึ่งของตน คนอื่นใครจะเป็นที่พึ่งเราได้ อันนี้มันเป็นความจริง อะไรทุกสิ่งทุกอย่าง ถึงคราวมันจะเป็นไปแล้วก็เป็นไป อย่าไปคิดอะไรมากลำบากตัวเองเปล่า ๆ จงอุตส่าห์ทำมาหาเลี้ยงชีพโดยสุจริต ดำรงชีวิตสร้างความดีต่อไป ให้มีความสามัคคี เอื้อเฟื้อ ช่วยเหลือกัน มีความเมตตาอารีต่อกัน จะอยู่ที่ไหนก็ไม่มีใครอยู่ได้นานเท่าไหร่หรอก เดี๋ยวเราก็พากันจากกันไปหมดนั่นแหละ

อาจารย์กบกลับหนอง (ป่าพง)

บทสรุปของธรรมะนอกสถานที่ ซึ่งหลวงพ่อแสดงปิดรายการจาริกไปต่างประเทศครั้งแรก เป็นเวลาเกือบสามเดือนนั้น อยู่ในหน้าสุดท้ายของบันทึกของท่านดังต่อไปนี้

วันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๒๐
เราได้เดินทางไปเมืองนอกใน และเมืองในนอก และเมืองในใน และเมืองนอกนอก

รวมเป็นสี่เมืองด้วยกัน และภาษาที่ต้องใช้ในเมืองทั้งหลายเหล่านั้นคือ นิรุตติภาษา จึงเกิดประโยชน์เท่าที่ควร ภาษาทั้งหลายเหล่านี้ไม่มีครูสอน เป็นภาษาที่เรียนด้วยตนเองเท่านั้น เมื่อพบกับเหตุการณ์ ภาษาทั้งหลายเหล่านี้จึงจะปรากฏขึ้น เพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าจึงแตกฉานในภาษาทั้งปวงและได้เห็นชาวยุโรปนี้เป็นดอกบัวสี่เหล่าจริง ๆ เรามีความรู้สึกอย่างนั้น

เราเป็นพระอยู่แต่ในป่ามานมนาน นึกว่าไปเมืองนอกจะมีความตื่นเต้นก็เปล่า เพราะพระพุทธเจ้าตามควบคุมเราอยู่ทุกอิริยาบถ มิหนำซ้ำยังให้เกิดปัญญาอีกด้วย เหมือนบัวในน้ำไม่ยอมให้น้ำท่วมฉันนั้น พิจารณาตรงกันข้ามเรื่อยไป

ได้เที่ยวไปดูมหาวิทยาลัยต่าง ๆ แล้วจึงคิดว่า มนุษยศาสตร์ทั้งหลายมันยิ่งเห็นชัดเจนว่ามีแต่ศาสตร์ที่ไม่คมทั้งนั้น ไม่สามารถจะตัดทุกข์ได้ มีแต่ก่อให้เกิดทุกข์ ศาสตร์ทั้งหลายเหล่านั้นเราเห็นว่า ถ้าไม่มาขึ้นต่อพระพุทธศาสตร์แล้ว มันจะไปไม่รอดทั้งนั้นและเมื่อเรานั่งอยู่บนเครื่องบินมีความรู้สึกแปลกหลายอย่าง และได้วิตกไปถึงคำที่ท่านว่า

สูทั้งหลายจงมาดูโลกอันตระการดุจราชรถ ที่คนเขลาย่อมหมกอยู่ แต่ผู้รู้หาข้องอยู่ไม่

อันนี้ก็ชัดเจนยิ่งขึ้นและคำที่ท่านตรัสไว้ว่า เมื่อยังไม่รู้การประพฤติ และประเพณีของชนในกลุ่มทั้งหลายเหล่านั้น เราอย่าไปถือตัวในที่นั้น อันนี้ก็ชัดขึ้นถึงที่สุด ยานทั้งหลายที่นำประชาชนไปสู่จุดประสงค์ก็เป็นยานอย่างหยาบ ๆ เพราะเป็นยานที่นำคนมีทุกข์ในที่นี้ไปสู่ทุกข์ในที่นั้นอีก วนไปเวียนมาอยู่อย่างนี้ไม่รู้จบ และรู้สึกขึ้นว่า เรามาเมืองนอกได้เพราะอะไรเป็นเหตุเพราะอะไร ๆ เราก็ไม่ได้ศึกษา และมาได้โดยสะดวกทุกอย่าง มีบริการทั้งนั้น เมื่อคิด ๆ ดูก็แปลก และรู้สึกขบขันมาก ๆ (เขียนบนเครื่องบินที่กำลังบินบนอากาศสูงสุดสองหมื่นฟุต)

ความรู้สึกในเหตุการณ์ที่ได้ไปเมืองนอกในคราวนี้ก็น่าขบขันเหมือนกัน เพราะเราเห็นว่าอยู่เมืองไทยมานานแล้ว คล้าย ๆ กับพญาลิงให้คนหยอกเล่นมาหลายปีแล้ว ลองไปเป็นอาจารย์กบในเมืองนอกดูสักเวลาหนึ่งจะเป็นอย่างไร เพราะภาษาของเขาเราไม่รู้ ก็ต้องเป็นอาจารย์กบอย่างแน่นอน แล้วก็เป็นไปตามความคิดอย่างนั้น กบมันไม่รู้ภาษาของมนุษย์ แต่พอมันร้องขึ้นมาแล้วคนชอบไปหามันจังเลย เลยกลายเป็นคนใบ้สอนคนบ้าอีกเสียแล้ว ก็ดีเหมือนกัน ปริญญาของพระพุทธเจ้านั้น ไม่ต้องไปเรียนไปสอบกับเขาหรอก ฉะนั้นพระใบ้เลยเป็นเหตุให้ได้ตั้งสาขาขึ้นที่กรุงลอนดอน เพื่อให้คนบ้าศึกษา ก็ขบขันดีเหมือนกัน

วันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๒๐
เดินทางกลับมาถึงกรุงเทพฯ

ที่ศูนย์วิปัสสนา I.M.S. รัฐแมสซาชูเสท
สหรัฐอเมริกา

"หาประโยชน์ตน แล้วก็หาประโยชน์ผู้อื่น
สอนตนแล้วก็สอนคนอื่น ตัวทำอย่างใด
ก็สอนผู้อื่นอย่างนั้น สอนผู้อื่นอย่างใด
ตัวก็ทำอย่างนั้น อันนี้คือคำสอน
ของพระพุทธเจ้าของเรา"

จาริกไปต่างประเทศครั้งที่สอง

คงจะยังจำกันได้ว่า เมื่อหลวงพ่อจาริกไปต่างประเทศครั้งแรก และได้จัดตั้งสำนักสาขาขึ้นในประเทศอังกฤษ โดยมอบหมายให้พระอาจารย์สุเมโธเป็นผู้นำหมู่คณะ ดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศตะวันตกนั้น ท่านได้ให้โอวาทแก่ลูกศิษย์ที่พำนักอยู่ในสาขาต่างประเทศให้พยายามคงไว้ซึ่งพระวินัยและข้อวัตร เช่นเดียวกับเมื่ออยู่ในเมืองไทย โดยเฉพาะการออกบิณฑบาตโปรดสัตว์ หลวงพ่อได้กำชับให้ปฏิบัติเป็นประจำ แม้ว่าชาวต่างประเทศยังไม่รู้จักการตักบาตรก็ตาม โดยท่านสั่งว่า บิณฑบาตเอาคนก่อน ขนมจะมาทีหลัง คือให้เดินบิณฑบาตเพื่อให้ชาวบ้านคุ้นเคยกับพระ และเพื่อปลูกฝังศรัทธาในผู้ที่ได้พบเห็น มากกว่าเพื่อรับอาหารมาเลี้ยงชีพ พระอาจารย์สุเมโธได้ปฏิบัติตามคำสั่งของหลวงพ่อทุกประการ ด้วยการพาพระภิกษุสามเณรออกเดินบิณฑบาตไปทางแฮมพ์เสตท ฮีธ (Hampstead Heath) ทุกวันมิได้ขาด ซึ่งนอกจากอานิสงส์ที่หลวงพ่อได้กล่าวไว้แล้วยังเป็นการเปลี่ยนอิริยาบถ และออกกำลังกายที่ดี เพราะธรรมประทีปวิหารเป็นที่คับแคบ และอึดอัดมากสำหรับพระที่เคยอยู่ในป่า ถ้าไม่ได้ออกบิณฑบาตท่านคงไม่สบาย

กำเนิดวัดป่าจิตตวิเวก

วันหนึ่งขณะเดินบิณฑบาตอยู่นั้น พระอาจารย์สุเมโธก็ได้พบกับชายคนหนึ่ง ซึ่งเป็นเจ้าของป่าไม้แห่งหนึ่งใกล้หมู่บ้านซิตเฮอร์ท รัฐซัสเสกซ์ทางตอนใต้ของประเทศอังกฤษ ห่างจากกรุงลอนดอนประมาณร้อยกิโลเมตร ชายผู้นี้กำลังวิ่งจ๊อกกิ้ง เมื่อเห็นพระก็เกิดความสนใจ ได้ติดตามมาสนทนาและปฏิบัติธรรมด้วย ที่ธรรมประทีปวิหาร

ต่อมาเมื่อได้ทราบถึงปัญหาเรื่องที่พักสงฆ์ซึ่งคับแคบ และไม่สัปปายะสำหรับการปฏิบัติธรรมของพระป่า เขาจึงตัดสินใจถวายป่าไม้ของเขา ซึ่งมีเนื้อที่ประมาณ ๓๐๐ ไร่ เป็นที่เงียบสงบมีลำธารไหลผ่าน และมีสระกว้างใหญ่ ให้เป็นที่ปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์ ทั้ง ๆ ที่เดิมทีเขาตั้งใจจะยกให้รัฐบาล เพราะกำลังมีปัญหาในการดูแลรักษา จะขายเสียก็ทำไม่ได้ เนื่องจากเป็นที่ที่เขารับมรดกมาจากบิดา โดยมีเงื่อนไขว่า ห้ามขายหรือเปลี่ยนแปลงสภาพของป่าไม้นี้

เมื่อนายยอร์ช ชาร์ป ประธานมูลนิธิกิจการสงฆ์แห่งประเทศอังกฤษ (EST) ได้ไปสำรวจป่าแฮมเมอร์วูดแห่งนี้ และเห็นประกาศขายบ้านหลังใหญ่แห่งหนึ่ง ซึ่งอยู่ห่างออกไปไม่กี่ร้อยเมตรก็เกิดความสนใจเป็นอันมาก เพราะแม้จะได้รับถวายป่าไม้ แต่ไม่อาจปลูกสร้างเสนาสนะที่เป็นถาวรวัตถุได้ เนื่องจากขัดกับกฎหมายป่าไม้ การย้ายจากธรรมประทีปวิหาร จึงจำเป็นต้องหาที่พักสงฆ์ใกล้ ๆ กับบริเวณป่าไม้ ดังนั้นเมื่อนายยอร์จ ชาร์ป ทราบราคาขายบ้านหลังนั้น ซึ่งถูกอย่างไม่น่าเชื่อ ก็เห็นว่าจะปล่อยให้โอกาสทองเช่นนั้นหลุดมือไปไม่ได้ จึงได้ตัดสินใจตกลงทำสัญญาซื้อขายโดยพลการ เมื่อกลับถึงกรุงลอนดอนได้กราบเรียนให้พระอาจารย์สุเมโธทราบ ซึ่งท่านก็เห็นดีด้วย แต่มีปัญหาว่ามูลนิธิจะต้องขายธรรมประทีปวิหารเสียก่อน จึงจะมีเงินพอซื้อบ้านหลังนั้นได้

อนึ่งการที่นายยอร์ช ชาร์ป ใช้เงินของมูลนิธิโดยไม่ได้ปรึกษากรรมการคนอื่น ๆ เป็นการไม่ถูกต้อง ประกอบกับบ้านหลังนั้นอยู่ในสภาพเก่าแก่ และทรุดโทรมมาก แม้ว่าจะมีศักยภาพสูงในการบูรณะ กรรมการบางคนจึงไม่เห็นด้วยกับการกระทำครั้งนี้ของนายยอร์ช ชาร์ป และพอดีช่วงนั้นโยมคนหนึ่งมีโอกาสเดินทางไปนมัสการหลวงพ่อที่วัดหนองป่าพง จึงกราบเรียนเรื่องนี้ให้หลวงพ่อทราบ พร้อมกับวิพากษ์วิจารณ์ในทำนองไม่เห็นด้วย เพราะที่ใหม่อยู่ไกลออกไปในชนบท แต่ลูกศิษย์เกือบทั้งหมดอยู่ในกรุงลอนดอน หลวงพ่อฟังแล้วก็ไม่ได้ออกความเห็นประการใดแต่คงมีความเป็นห่วงอยู่เหมือนกัน

ฉะนั้นเมื่อทาง EST ได้กราบอาราธนานิมนต์หลวงพ่อ จาริกไปต่างประเทศอีกเป็นครั้งที่สอง

วัดป่าจิตตวิเวก

เมื่อวันที่ ๓๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๒ นั้น หลวงพ่อพร้อมด้วยพระอาจารย์ปภากโรเป็นพระอุปัฏฐาก เดินทางถึงกรุงลอนดอน เมื่อได้ไปสำรวจที่แล้วหลวงพ่อก็พอใจ เห็นว่าเป็นที่เหมาะสมและหาได้ยาก จึงสนับสนุนให้ย้ายจากธรรมประทีปวิหารไปตั้งหลักแหล่งยังที่แห่งใหม่ วัดป่าจิตตวิเวกจึงได้ถือกำเนิดขึ้นมา เป็นวัดสาขาในต่างประเทศแห่งแรกของวัดหนองป่าพงตั้งแต่บัดนั้น ซึ่งต่อมามีผู้สนใจในพุทธศาสนาได้ไปศึกษาและปฏิบัติธรรมที่นั่นเป็นจำนวนมาก

ทางพ้นทุกข์

ระหว่างที่หลวงพ่อพำนักอยู่ในประเทศอังกฤษ ท่านได้รับนิมนต์แสดงธรรมอบรมกรรมฐานแก่ชาวพุทธหลายกลุ่ม ซึ่งปรากฏว่ามีผู้สนใจเข้าร่วมปฏิบัติธรรมกับหลวงพ่อเพิ่มขึ้นจากที่ท่านเดินทางไปครั้งแรกมากพอสมควร การไปอังกฤษครั้งที่สองนี้ หลวงพ่อได้มีโอกาสเดินทางไปทางภาคเหนือของอังกฤษ และประเทศสก๊อตแลนด์ด้วย วันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๒ ท่านได้รับนิมนต์ไปแสดงธรรมที่ ศูนย์แมนจูศรี (Manjusri Centre) วัดสายธิเบตอยู่ทางตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศอังกฤษ ภายหลังธรรมเทศนากัณฑ์นี้ได้รับการจัดพิมพ์ ในชื่อ ทางพ้นทุกข์ ตอนหนึ่งในการอบรม หลวงพ่อได้ยกปัญหาเรื่องความโกรธ ซึ่งมีผู้กราบเรียนถามท่าน มาเป็นตัวอย่างในการแสดงอนัตตาธรรมให้เห็น ดังต่อไปนี้

"เมื่อกลางวันนี้ มีโยมคนหนึ่งมาถามปัญหาว่า เมื่อมันมีความโกรธขึ้นมา จะให้ดิฉันทำอย่างไร อาตมาบอกว่า เมื่อมันโกรธขึ้นมาให้เอานาฬิกามาตั้งไว้ บอกนับได้สองชั่วโมงให้โกรธมันหายนะ ลองดู ถ้ามันเป็นเรา บอกได้สองชั่วโมงก็หายโกรธ แต่อันนี้ไม่ใช่เราสองชั่วโมงมันก็ยังไม่หาย บางทีหนึ่งชั่วโมงมันก็หายแล้ว จะไปเอาโกรธมาเป็นเรามันก็ทุกข์ซิ นี่ถ้าเป็นตัวเรามันต้องได้ตามปรารถนาอย่างนั้น ถ้าไม่ได้ตามปรารถนาก็เป็นเรื่องโกหกเรา อย่าไปเชื่อมันเลย มันจะดีใจก็อย่าไปเชื่อมัน จะเสียใจก็อย่าไปเชื่อ มันจะรักอย่าไปเชื่อมัน มันจะเกลียดก็อย่าไปเชื่อมัน มันเรื่องโกหกทั้งนั้น ให้คำตอบเขาอย่างนี้

ใครเคยโกรธไหม เมื่อโกรธขึ้นมามันเป็นสุขหรือทุกข์ไหม ถ้าเป็นทุกข์ทำไมไม่ทิ้งมันเอาไว้ทำไม นี่จะเข้าใจว่าเรารู้อย่างไรเล่า จะเข้าใจว่าเราฉลาดอย่างไรเล่า ตั้งแต่เราเกิดมานี้มันโกรธเรากี่หนมาแล้ว บางวันมันทำให้ครอบครัวเราทะเลาะกันก็ได้ ร้องไห้ทั้งคืนก็ได้ ขนาดนั้นก็ยังเกิดความโกรธอีก ยังเก็บมันเอาไว้ในใจอีก ทุกข์อีกอยู่ตลอดเวลาตลอดถึงบัดนี้ ตั้งแต่นี้ต่อไป ถ้าโยมทุกคนไม่เห็นทุกข์ มันก็จะทุกข์เรื่อย ๆ ไป ถ้าเห็นทุกข์วันนี้เอามันทิ้งเสีย เอามันทิ้งถ้าไม่ทิ้งมัน มันจะทำให้เราทุกข์จนตลอดวันตายไม่ได้หยุด วัฏสงสารก็ต้องเป็นอย่างนี้ ถ้าเรารู้จักทุกข์อย่างนี้ ก็แก้ปัญหาได้เท่านั้น ฉะนั้นพระพุทธเจ้าท่านว่าไม่มีอุบายอะไร ที่จะดีไปกว่านี้ อุบายที่จะไม่มีทุกข์ก็เห็นว่าอันนี้ไม่ใช่ตัว อันนี้ไม่ใช่ของตัวเท่านี้ อันนี้เลิศแล้ว อันนี้ประเสริฐแล้ว แต่เราไม่ค่อยได้รับฟัง เมื่อทุกข์ทุกทีก็ร้องไห้ทุกที ยังไม่จำอีกนี่ ทำไมจึงเป็นอย่างนั้น ทำไมไม่ดูนาน ๆ ท่านอาจารย์สอนให้ดูให้ภาวนา *พุทโธ* ให้เห็นชัด"

ถามหรือเทศน์

วันที่ ๑๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๒ หลวงพ่อได้แสดงธรรมที่สมาคมสมถะ แห่งเมืองแมนเชสเตอร์ ซึ่งท่านต้องทำหน้าที่ตอบคำถามตั้งแต่เริ่มรายการทีเดียว เพราะผู้ฟังในวันนั้นส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ได้ศึกษาปรัชญาทางศาสนาพุทธมามากแล้ว คำถามแต่ละข้อค่อนข้างซับซ้อนและสับสน เพราะผสมกับการแสดงความคิดเห็นของผู้ถามด้วย เช่น คำถามเกี่ยวกับเรื่องของวัฏสงสารว่าเป็นเพียงความฝันใช่ไหม อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นเรื่องสมมุติ หรือเรื่องจริง อย่างนี้เป็นต้น มีอยู่วาระหนึ่ง ซึ่งผู้ถามใช้เวลาในการถามอยู่หลายนาที และเป็นการแสดงความคิดเห็นมากกว่าอย่างอื่น หลวงพ่อจึงปรารภขำ ๆ กับล่ามว่า

"เขาถามปัญหาหรือเทศน์ให้เราฟัง ?"

อย่างไรก็ตาม แม้ผู้ถามจะถามด้วยสัญญาความจำ หลวงพ่อก็ตอบตรงไปตรงมา จากประสบการณ์จริงของท่านเอง เพื่อให้ผู้อ่านได้รับรสชาติของการตอบปัญหาในวันนั้นบ้าง จึงขอถ่ายทอดคำถามสองข้อ ที่ไม่ค่อยสับสนมาไว้ในที่นี้

โยม : เวลากลัว จะมีความรู้สึกอยู่ที่สะดือ แต่ถ้าเป็นอย่างอื่นจะรู้สึกที่สมอง อยากทราบว่า ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น

หลวงพ่อ : ของมันเป็นเองเช่นนี้แหละ ความรักเกิดขึ้นที่นี่ (หลวงพ่อชี้ที่หัวใจ) ความกลัวก็เกิดที่นี่ ความไม่กลัวก็เกิดที่นี่ อย่าไปพูดถึงสะดือ หรือสมองเลย ทั้งหมดมันรวมที่นี่ (ที่ใจ) เมื่อรู้สึกกลัว ผู้รู้สึกน่ะคือใคร ไม่ใช่สะดือ ไม่ใช่สมอง รู้สึกกลัว รู้สึกไม่กลัว รู้สึกสุข รู้สึกทุกข์น่ะใคร ผู้รู้สึกนั้นคือใคร อันนั้นเป็นนามธรรม สะดือ สมองน่ะมันอยู่เฉย ๆ นะ สะดือ สมองเป็นเนื้อหนัง เป็นวัตถุนะ ไม่มีอะไร ความรู้สึกน่ะเป็นนามธรรม เป็นของมันอยู่อย่างนั้น ถ้าไม่มีเหตุปัจจัยมันก็เฉย มีเหตุปัจจัยมันก็วิ่งขึ้นมา อาการมันเป็นของมันอยู่อย่างนั้น ธรรมชาติมันเป็นอย่างนั้น เพราะฉะนั้นพระท่านจึงบอกว่า มันจะกลัวก็ช่างมันเถอะ บอกเลย "มันไม่เที่ยง มันไม่เที่ยง" สุขก็ไม่เที่ยง ทุกข์ก็ไม่เที่ยง บอกมันอย่างนี้ เดี๋ยวก็หาย มันไม่แน่นอน

โยม : ผมเคยอ่านคัมภีร์ บอกว่านิพพานคือการดับทุกข์ ผมเคยนั่งสมาธิจนรู้สึกว่ารูปไม่มี จิตกว้างขวางมาก ไม่มีขอบเขต ไม่มีทุกข์ แต่นั่นคงยังไม่ใช่นิพพาน อยากจะทราบว่าท่านมีความคิดเห็นอย่างไร ?

หลวงพ่อ : ทุกข์มันเป็นนามธรรม ไม่ใช่จะเป็นรูปอย่างนี้นะตัวทุกข์ เป็นความรู้สึกเกิดในจิตเจ้าของ มันเป็นทุกข์ ความรู้สึกเกิดขึ้นแล้วก็ไม่รู้จะเรียกอะไร เลยสมมุติเรียกว่า ทุกข์ เป็นเรื่องสมมุติขึ้นมา เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป เรื่องจิตสงบเช่นนี้ เป็นเรื่องสมถะอย่างเดียว ไม่ใช่สงบให้พ้นทุกข์นะ ถ้าหมดทุกข์จริง ๆ เรื่องสงสัยอย่างนี้ไม่มี ไม่สงสัย หมดเรื่องที่จะต้องสงสัย นั้นเรียกว่า สงบด้วยปัญญาจริง ๆ สมาธินี้ สงบไป อย่างที่เรานั่ง หูไม่ได้ยิน ตาไม่เห็นก็คิดว่าสงบ ไม่มีเสียงรบกวน สงบแค่นั้น ถ้ากลับไปบ้านเสียงรบกวน ก็วุ่นวายขึ้นมาอีก นี่มันสงบแค่นี้ ไม่สงบจริง ๆ อันนี้เป็นผลเกิดจากสมาธิไม่ใช่เกิดจากปัญญา ถ้าผลเกิดจากปัญญา ไม่ได้สงสัยอย่างนี้

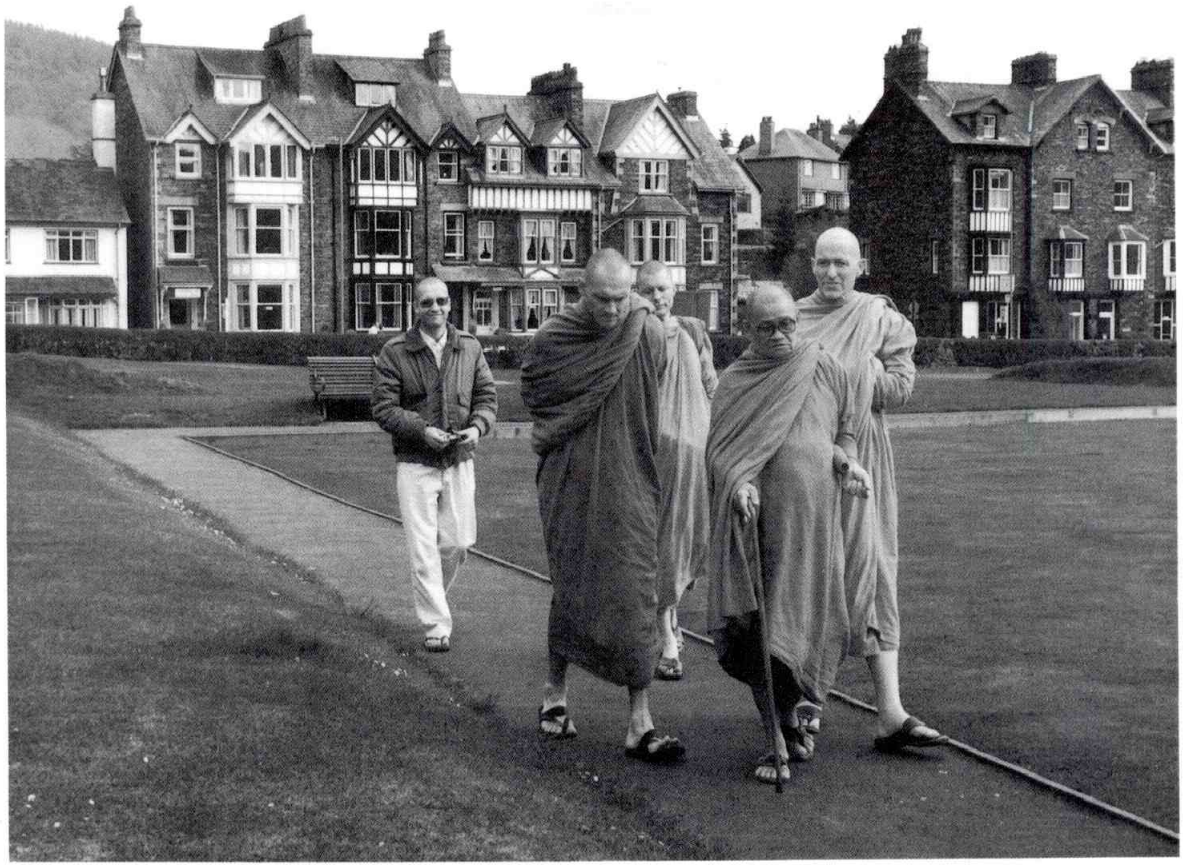

หมดเรื่อง เช่น เราเดินกลับไปกลับมา เดินเราก็รู้จัก หยุดเราก็รู้จัก ทีนี้..การเดินไปก็ไม่มี การเดินกลับมาก็ไม่มี การหยุดอยู่ก็ไม่มี นี่คืออะไร เป็นตรงไหน เราอยู่อย่างไร เดินไปก็หมด กลับมาก็หมด ไม่มีทางสงสัยอะไรอีกแล้ว เดินไปก็ไม่สงสัย เพราะว่ามันหมดแล้ว กลับมาก็ไม่สงสัย เพราะว่ามันหมดแล้ว หยุดอยู่ก็ไม่สงสัย เพราะว่ามันหมด ไม่มีในที่นั้นอีกแล้ว มันหมดแล้ว อันนี้เป็นเรื่องของปัญญา ไม่มีอะไรจะเกิดในที่นั้น

เสียงกวนเราหรือเรากวนเสียง

หลวงพ่อกลับมาจากประเทศสก๊อตแลนด์แล้ว ท่านพำนักที่ธรรมประทีปวิหารเหมือนเดิม มีญาติโยมมานั่งสมาธิ และฟังท่านแสดงธรรมทุกคืน สำหรับธรรมเทศนาที่หลวงพ่อแสดงในวันที่ ๒๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๒ นั้นได้รับการจัดพิมพ์เป็นหนังสือแล้วในชื่อ "สมาธิภาวนา"

ธรรมประทีปวิหารนั้นติดอยู่กับถนนอันพลุกพล่าน ด้านเหนือของกรุงลอนดอน ตรงกันข้ามคือร้านเหล้า (Pub) เสียงรบกวนจากสิ่งแวดล้อมจึงมีอยู่ตลอดเวลา หลวงพ่อได้ยกประเด็นนี้มาเป็นหัวข้อเริ่มต้นการอบรมในวันที่ ๒๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๒ ดังนี้

"วันนี้จะพูดอะไรฝากไว้สักนิดหนึ่ง คือความเห็นว่าเสียงรถมันกวนเรานั้น ที่จริงแล้วเราไปกวนเสียงรถไม่ใช่หรือ ไม่ใช่เสียงรถมากวนเราใช่ไหม คนเราจะมีความทุกข์เพราะมีความเห็นผิดอย่างนี้ เป็นมิจฉาทิฏฐิ ถ้าเห็นเช่นนี้เราก็จะไปแก้แต่เสียงรถ เสียงคนอื่นเท่านั้น

ไม่แก้ถูกจุดของมัน ดังนั้นจึงเป็นเหตุให้ทุกข์เกิดไม่หยุด เพราะความเห็นนี้เป็นมิจฉาทิฏฐิ ไม่ถูกต้อง มีในใจของเราไหม ทุกคนต้องพิจารณาในจิตของเรา อันนี้เป็นเหตุ พูดวันนี้ให้เก็บไว้ดูนะ อย่าทิ้ง เก็บไว้ดู ความเห็นที่ถูกต้องคือที่เรียกว่า เราไปกวนเสียงรถ ไม่ใช่เสียงรถมากวนเรา หรือยิ่งกว่านั้น เราก็ไม่มี รถก็ไม่มี เสียงก็ไม่มี ก็เป็นอันหมดเท่านั้นแหละ อันนี้ให้ดูที่จิตของเรา ให้ดูที่จิตของตนทุก ๆ คน เช่น เรานั่งในวันนี้ ความทุกข์เกิดขึ้นแล้ว เจ้าของทุกข์มีไหม พิจารณาให้ดีนะ ถ้าใครเป็นเจ้าของทุกข์ คนนั้นก็ลำบากมากที่สุด ยังไม่เข้าใกล้ความสงบเลย ถ้ามีความเห็นเช่นนี้ก็เรียกว่าเป็นความเห็นผิด ซึ่งเป็นมิจฉาทิฏฐิ ไม่ใช่มรรค หรือเป็นมิจฉามรรค คือเป็นหนทางเข้าไปสู่ทุกข์นั่นเองแหละ มีไหม ให้ดูที่จิตของเราทุกคนนะ การกระทำวันนี้ถ้ามีความเห็นว่า ความทุกข์เกิดขึ้นมาแล้ว คนที่รับทุกข์นั้นไม่มี เป็นยังไง ความเห็นเราใกล้ไหม หรือยังห่าง ถ้าใครเข้าใจว่าทุกข์เป็นของเรา สุขเป็นของเรา นั่นแหละก็เรียกว่า หาความสงบยังไม่ได้ การนั่งสมาธิ การกระทำปฏิบัติเช่นนี้ ทำเพื่ออะไร ให้ใคร เคยคิดไหม เคยพิจารณาไหม...”

จากประเทศอังกฤษ หลวงพ่อพร้อมด้วยพระอาจารย์ปภากโร ได้เดินทางไปยังประเทศสหรัฐอเมริกา ท่านได้พูดเปรย ๆ ว่าอาจจะให้พระอาจารย์สุเมโธกลับเมืองไทย และให้พระรูปอื่นอยู่แทน ซึ่งทำให้ทุกคนตกใจ เพราะการบูรณะซ่อมแซมคฤหาสน์เก่าแก่และทรุดโทรมที่นายยอร์จ ชาร์ปซื้อไว้นั้น เป็นงานหนักที่จะต้องใช้เวลาอีกนานจึงจะเสร็จเรียบร้อย แต่ถึงกระนั้นคณะสงฆ์ก็มีกำลังใจที่จะสู้ความยากลำบากต่าง ๆ เพราะศรัทธาในตัวผู้นำคือพระอาจารย์สุเมโธ เป็นปัจจัยสำคัญ ฉะนั้น การปรารภว่าจะเปลี่ยนแปลงประธานสงฆ์ครั้งนี้ เป็นอุบายอันหลักแหลมของหลวงพ่อที่ให้ทุกคนสำนึกว่า ความหวังในคนอื่นไม่ว่าใคร เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ จงเป็นที่พึ่งของตน อย่ายึดมั่นถือมั่นในครูบาอาจารย์จนเกินไป หลวงพ่อได้ฝากบทเรียนเรื่องความไม่แน่นอนไว้กับศิษย์เป็นที่ระลึก แล้วท่านก็อำลาออกเดินทางต่อ

จากลอนดอน หลวงพ่อได้แวะเปลี่ยนเครื่องบินที่นิวยอร์ค แล้วบินต่อไปยังเมืองซีแอตเติ้ล (Seattle) บ้านเกิดของพระอาจารย์ปภากโร โดยถึงสนามบินเมืองซีแอตเติ้ล ในวันที่ ๒๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๒ โยมพ่อ โยมแม่ของอาจารย์ปภากโรกับนายพอล ไบรเตอร์ (อดีตพระวรปัญโญ ซึ่งเคยบวชอยู่ที่วัดหนองป่าพงหกพรรษาแล้วลาสิกขาไป) และกลุ่มชาวพุทธในเมืองซีแอตเติ้ล ได้มารอต้อนรับ โยมแม่ของอาจารย์ปภากโร พอแลเห็นพระลูกชายก็วิ่งถลามาแต่ไกล ทำท่าเหมือนจะเข้ามากอดตามธรรมเนียมตะวันตก ทำให้อาจารย์ปภากโรตกใจ เตรียมท่ายับยั้ง แต่เมื่อเข้ามาใกล้ โยมแม่ก็ทรุดตัวลงนั่งกราบอย่างเรียบร้อย ทุกคนจึงโล่งใจไปตาม ๆ กัน ส่วนพอล ไบรเตอร์นั้น ได้ปวารณาตัวเป็นโยมอุปัฏฐากตลอดเวลาที่หลวงพ่อพำนักอยู่ในอเมริกา หลวงพ่อเห็นศิษย์เก่าก็หัวเราะชอบใจ สัพยอกว่า เดี๋ยวนี้พอลเป็นคนครึ่ง ๆ กลาง ๆ คือจะเป็นพระก็ไม่ใช่ เป็นฆราวาสก็ไม่เชิง เพราะแม้สึกไปแล้วพอลก็ยังคงโกนหัวเหมือนนักบวชอยู่นั่นเอง

หลวงพ่อแวะพักที่บ้านโยมพ่อโยมแม่อาจารย์ปภากโรสองสามวัน จากนั้นย้ายขึ้นไปยังบ้านพัก

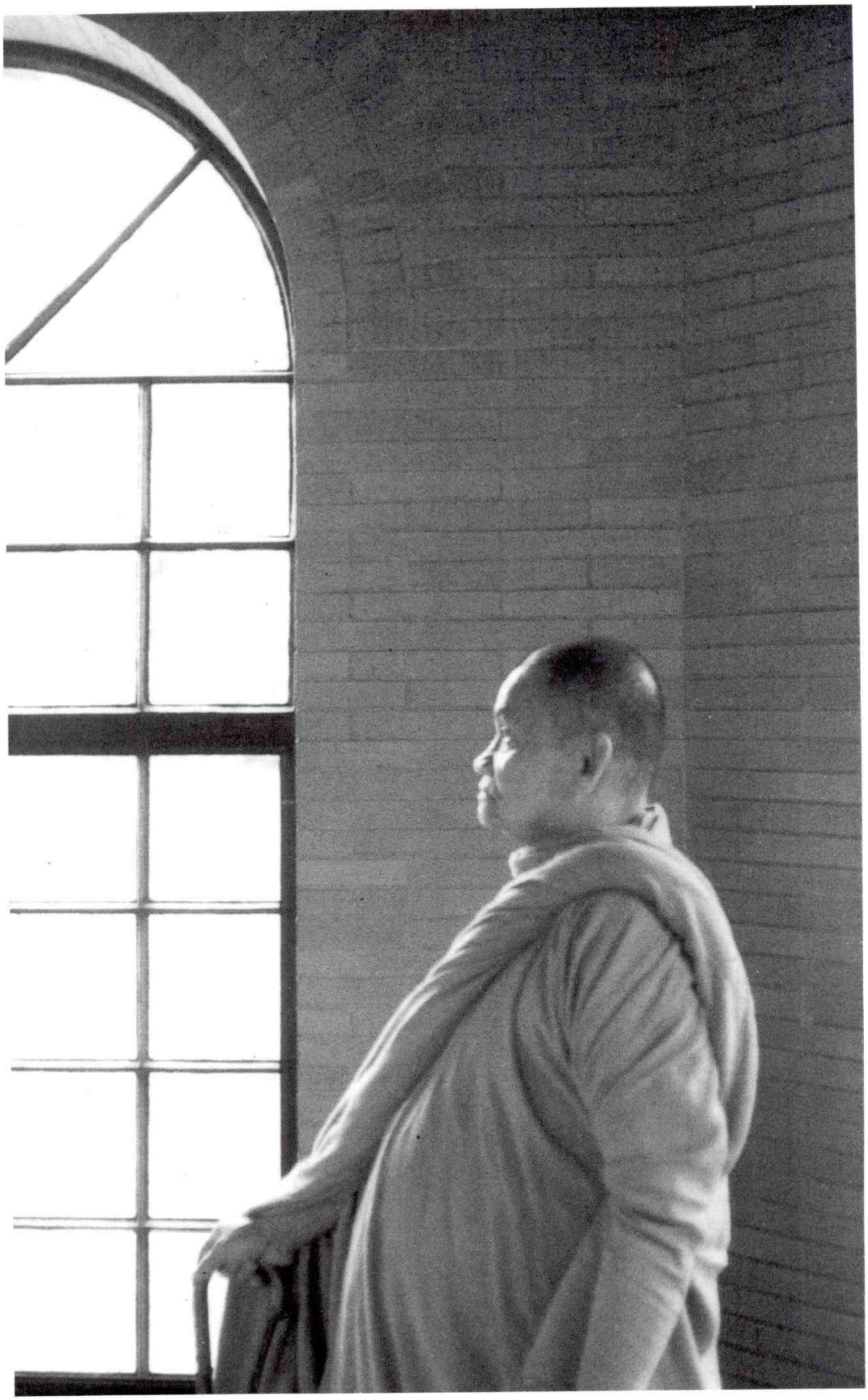

โลกวิทู เราเกิดมาเพื่อดูโลกอันนี้ให้แจ่มแจ้ง

ตากอากาศที่อยู่บนเขา ในสัปดาห์แรก คณะผู้ติดตามสังเกตว่า หลวงพ่ออ่อนเพลียมากอย่างเห็นได้ชัด ท่านใช้เวลาส่วนใหญ่ในการพักผ่อนเงียบ ๆ บางทีก็คุยธรรมะกับพระอาจารย์ปภากโรและพอล บางทีก็ให้เปิดโทรทัศน์ศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของชาวอเมริกันบ้าง ไม่นานนัก ท่านก็เริ่มฟื้นตัวมีชีวิตชีวาขึ้นมาอีก เป็นโอกาสพักผ่อนที่หาได้ยาก เพราะตลอดเวลาที่อยู่เมืองไทยท่านต้องรับภาระหนักในฐานะเจ้าอาวาสวัดใหญ่

เมื่อมาถึงประเทศอเมริกาแล้ว หลวงพ่อคอยสังเกตสังคม วัฒนธรรม ธรรมเนียมประเพณี และบุคคลอเมริกันอยู่เรื่อย พินิจพิจารณาอยู่ว่า จะทำงานเผยแผ่ที่อเมริกาอย่างไร จึงจะได้ผลดี วันหนึ่งท่านปรารภว่าในประเทศอเมริกานั้น ถ้าจะสอนกันแล้วไม่ต้องใช้คำว่า "พุทธศาสนา" ก็ได้ ต้องแสดงให้เขาเห็นว่า พุทธธรรม คือสัจธรรมที่มีอยู่เองตามธรรมชาติ ไม่ใช่เรื่องการสมมุติบัญญัติหรือของใคร

เท่าที่หลวงพ่อได้สังเกตแล้ว ชาวตะวันตกที่สนใจพุทธศาสนา มักเป็นคนมีการศึกษา ค่อนข้างเป็นคนเจ้าทิฐิ คนที่มีทิฏฐิมานะแรงกล้าจะรับธรรมะได้ยาก ท่านจึงแนะว่า วิธีการที่ดีที่สุดคือ สอนแบบที่ให้เขาเข้าใจว่า เขาคิดอะไรขึ้นมาได้เอง แต่หลวงพ่อเตือนว่า ถ้าทิฏฐิมานะมากจนรับธรรมะไม่ได้เลย ก็ไม่ต้องเถียงกับเขา เพราะมันจะเหมือนเศรษฐีเถียงกับยาจก ต้องปล่อยไว้ก่อน เพราะเป็นกรรมของเขาเอง

เซนในอเมริกา

ในสมัยปัจจุบัน พุทธศาสนาที่แพร่หลายในอเมริกาคือฝ่ายมหายาน ซึ่งมีคำสอนบางประการที่ไม่สอดคล้องกับฝ่ายเถรวาท ทำให้เกิดความสับสนในกลุ่มชาวตะวันตกที่ศึกษาธรรมะบ้างพอสมควร ตัวพอลเองหลังจากลาสิกขาไปจากวัดหนองป่าพง ก็เกิดสนใจธรรมะนิกายเซนของมหายาน และได้ศึกษามาประมาณสองถึงสามปีก่อนหน้านั้น จึงมีเรื่องต่าง ๆ ของเซนมาเป็นหัวข้อสนทนาซักถามหลวงพ่อบ่อย ๆ และพอลก็ต้องแปลกใจ ที่หลวงพ่อสามารถโต้ตอบให้ความกระจ่างแก่เขาได้ทั้ง ๆ ที่ท่านไม่เคยได้ศึกษาทางนั้นมาก่อน ต่อไปนี้คือ ตัวอย่างการสนทนาระหว่างหลวงพ่อกับพอล

พอล : มหายานนี้ถือว่าจิตเดิมแท้เป็นของบริสุทธิ์ สรรพสัตว์มีพุทธภาวะในใจอยู่แล้ว ฉะนั้น บางคนเห็นว่าไม่ต้องประพฤติปฏิบัติให้ลำบาก

หลวงพ่อ : เรามีอะไรสะอาดบ้างไหม ถาดใบนี้นะ สมมติว่าเราเอาขี้ใส่ แล้วพูดว่าถาดใบนี้เดิมแท้เป็นถาดสะอาด ฉะนั้นเราจึงไม่ต้องล้าง อย่างนี้จะถูกไหม ?

พอล : บางคนไม่ยอมปฏิบัติเพราะเห็นว่าเขาสบายแล้ว ไม่มีความทุกข์

หลวงพ่อ : ถ้าหากว่า เด็กน้อยไม่ยอมไปโรงเรียน ดื้อกับพ่อแม่ว่าไม่ไป ผมสบายแล้ว อย่างนี้จะดีไหม

พอล : บางคนเขาเห็นว่า ความทุกข์เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่สมบูรณ์ ชีวิตต้องมีทั้งสุขและทุกข์ ความทุกข์เป็นสิ่งที่ต้องยอมรับจึงจะเป็นธรรมชาติ ถ้าไม่มีความทุกข์ ความสุขก็ไม่มีรสชาติ

หลวงพ่อ : จะเอาอย่างนี้ก็ได้ อย่าปล่อยนะ จับไว้ดี ๆ จับไว้นาน ๆ ดูซิว่ามันจะเป็นอย่างไร ถ้าหากว่าคนเราจะมีความเห็นต่าง ๆ อย่างนี้ และไม่ยอมรับความจริงก็ปล่อยเขาไว้อย่างนั้นก่อน

ปฏิบัติที่ไม่ใช่ปฏิบัติ

การเข้าค่ายอบรมกรรมฐาน เจริญสมาธิภาวนาช่วงสั้น ๆ ประมาณ ๗ – ๑๐ วัน ตามสำนักต่าง ๆ เป็นวิธีที่นิยมกันมากในหมู่นักปฏิบัติชาวอเมริกัน หลวงพ่อได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมทำนองนี้ไว้หลายครั้ง อย่างเช่น

"เข้าค่ายก็ดี แต่ขาดการติดต่อ ไม่ใช่กรรมฐานที่สมบูรณ์ มาทำกรรมฐานช่วงสั้น ๆ แล้วก็ออกไปสนุกต่อ ทำให้จิตกระทบ แล้วก็มาทำอีกเจ็ดวัน ไม่พูดสามวันเจ็ดวัน แต่ไปร้อง ไปเล่นเสียเจ็ดเดือนไม่คุ้มกัน เป็นความเข้าใจผิด เป็นปฏิบัติที่ไม่ใช่ปฏิบัติ ไม่ถูกต้อง ต้องทำให้ติดต่อ เห็นโทษให้ติดต่อ ที่มาทำเพื่อให้เห็นโทษ จะได้ไม่ทำอีก จะได้สังวรสำรวมตลอดไปเรื่อยไป ถ้าทำก็ต้องทำอย่างนั้น มันจึงเกิดผล ถ้าไม่ทำอย่างนั้นไม่เกิดผลหรอก ก็เกิดเล็ก ๆ น้อย ๆ ดีกว่าไม่ทำ บางทีก็ไม่ดีกว่าหรอก บางทีก็เบื่อ ปฏิบัติกรรมฐานก็ไม่ได้เรื่องอะไรหรอก ก็อย่างงั้นแหละ ไปเล่นดีกว่าไปทำอย่างนั้น..อย่างนี้ดีกว่า ก็เลยไปกันเลย อย่างงั้นแหละ ทำไม่ถึงที่มัน ทำไม่จริง อันที่จริงทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ มันพร้อมที่จะสอนเราอยู่เสมอ ถ้าเราทำปัญญาให้เกิดขึ้นเท่านั้น ก็จะรู้แจ้งแทงตลอดในโลก"

นอกจากนั้น ท่านได้เปรียบเทียบการปฏิบัติกรรมฐานในลักษณะนี้ว่า

"นี่มันซอบภาวนาแบบโจรที่ถูกตำรวจจับ แล้วจ้างทนายเก่ง ๆ มาว่าความให้ ถ้าพ้นโทษแล้ว

"นึกว่าไปเมืองนอก จะมีความตื่นเต้นก็เปล่า"

ก็กลับขโมยของเหมือนเดิม ถ้าถูกจับก็จ้างทนายอีก หมุนเวียนอย่างนี้แหละ"

ท่านอธิบายต่อไปว่า

"เป้าหมายของการภาวนา มิใช่เพียงแต่ทำจิตให้สงบจากความทุกข์หรือออกเสียจากความวุ่นวายชั่วคราวเท่านั้น แต่ต้องพิจารณาให้เห็นเหตุ และถอนสมุทัยซึ่งเป็นต้นเหตุของความไม่สงบเหล่านั้น จึงจะเป็นความสงบสุขที่แท้จริง"

และอีกครั้งหนึ่ง ท่านเปรียบเทียบการทำสมาธิ กับการสร้างบ้านว่า

"ทำสมาธิ คิดว่าทำแล้วหยุด ไม่ใช่ ต้องมีสติ รู้อารมณ์ที่จะมาทำลายสมาธิของเราให้วุ่นวาย รู้ตัวอยู่เสมอ ทำสมาธิไม่ยากหรอก การรักษาสมาธิสิยาก เหมือนสร้างบ้านหลังหนึ่งไม่นานก็เสร็จ แต่การรักษาบ้าน ทำสะอาดบ้าน ต้องทำไปเรื่อย ๆ ตลอดชีวิต..."

หลวงพ่อได้มีโอกาสเห็นหิมะเป็นครั้งแรกในชีวิตของท่าน เมื่อคราวไปเที่ยวชมภูเขาเรนิเออร์(Mt.Rainier) ซึ่งสูงเป็นอันดับที่สองในประเทศอเมริกา ท่านหยิบหิมะขึ้นมาพิจารณาแล้วออกปากว่า

"ไม่งามเหมือนที่เห็นในรูปภาพ"

หลังจากกลับมา ท่านได้มีโอกาสไปหาหมอจีน ที่เมืองซีแอตเติ้ล หมอได้ถวายยาสมุนไพรโสมพันปี ทำให้กำลังวังชาของท่านกระเตื้องขึ้น

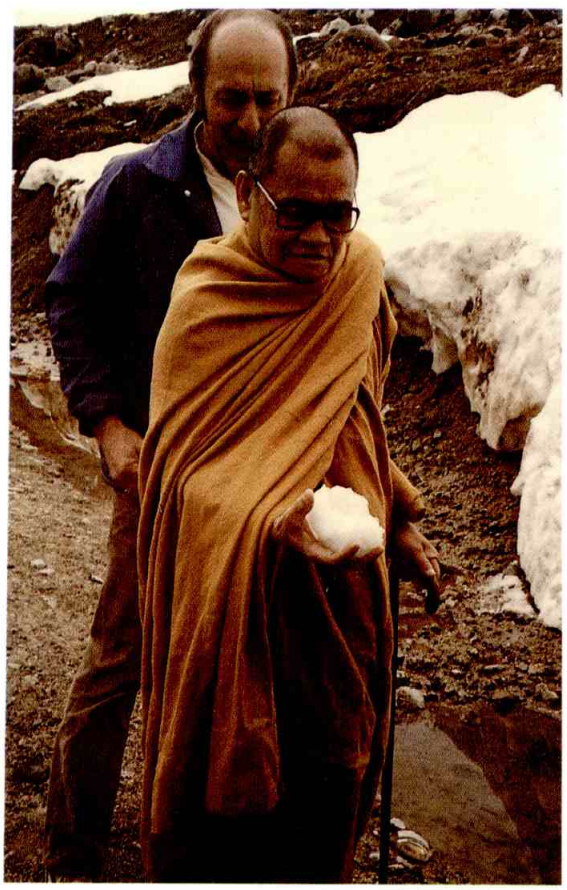

"มันก็พอปานนั่นละ"

อเมริกันปริพาชก

ดังได้กล่าวแล้วว่าในประเทศสหรัฐอเมริกา มีสำนักปฏิบัติกรรมฐานมากมายหลายสำนัก หลายครูบาอาจารย์ ผู้ปฏิบัติซึ่งยังหาแนวทางของตัวเองไม่พบ ก็มักจะชอบเปลี่ยนอาจารย์ เปลี่ยนแนวปฏิบัติ ลองของใหม่ไปเรื่อย ๆ เมื่อหลวงพ่อไปแสดงธรรมที่เฟรนด์ เซนเตอร์ ของพวกเควกเกอร์ ประจำเมืองซีแอตเติ้ลในวันที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๒ ท่านได้ปรารภเรื่องนี้ด้วยความเป็นห่วงว่า

"กลัวอย่างเดียวเมืองนี้ กลัวอาจารย์กรรมฐานหลายเกินไป ธิเบตบ้าง เซนบ้าง เถรวาทบ้าง วุ่น! เดี๋ยวนี้อาจารย์สอนกรรมฐานมากเกินไปเสียแล้ว แต่คนทำกรรมฐานจริง ๆ ไม่ค่อยมี กลัวโยมจะถูกของปลอม ถูกอาจารย์ปลอมน่ะ กลัวอย่างนั้นมาก"

หลวงพ่อได้ยกเรื่องของปริพาชกคนหนึ่ง ในสมัยพุทธกาลมาเล่าให้ฟังว่า

"ชอบเปลี่ยนครูบาอาจารย์ แสวงหาอาจารย์ไปเรื่อย ได้ยินกิตติศัพท์อาจารย์สอนปฏิบัติรูปไหนท่านว่าดี ปฏิบัติดี ก็ไป ไปปฏิบัติกับท่าน ไปฟังท่านเทศน์ อาจารย์ ก.บ้าง อาจารย์ ข.บ้าง อาจารย์ ค.บ้าง เอามาคิด เทียบรูปนี้กับรูปนั้นก็ไม่เหมือนกัน รูปนั้นกับรูปนั้นก็ไม่เหมือนกัน กับความคิดของเรานี้ก็ไม่เหมือนกันอีก แปลกไปเรื่อย ความสงสัยก็เกิดขึ้นเรื่อยไม่หยุด ต่อมาได้ข่าวว่าพระศาสดาพระโคดมเกิดขึ้นในโลก ยิ่งหนักใหญ่ อดไม่ได้ ไปอีก ไปกราบท่าน ท่านก็เทศน์ให้ฟัง ท่านว่า ไปทำความเข้าใจกับคนอื่นให้หายสงสัยนั้นไม่ได้ ยิ่งฟังยิ่งสงสัย ยิ่งฟังยิ่งแปลก จะระงับความสงสัยให้พิจารณากายกับใจของตัวเองเท่านั้นแหละ อดีตก็ให้ทิ้ง อนาคตก็ทิ้ง เพราะเป็นของไม่แน่นอน ดูปัจจุบันเดี๋ยวนี้ ดูปัจจุบันเราทำอยู่นี่ อย่าไปดูอื่นไกล..."

และหลวงพ่อได้ย้ำกับนักปฏิบัติชาวอเมริกันว่า

"ปัญญา ไม่ได้เกิดจากการมีความรู้มาก ๆ ไม่ได้เกิดจากการทดลองปฏิบัติภาวนาหลายแนว แต่ปัญญามันเกิดจากความรู้ ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงหัวใจ ของหลักปฏิบัติของตนและปฏิบัติตาม" โยมคนหนึ่งได้กราบเรียนข้อข้องใจว่า

"คำสอนของเซนให้คนอยู่ตามธรรมชาติ แต่หลวงพ่อรู้สึกพูดตรงกันข้าม ขอให้อธิบายหน่อยครับ"

หลวงพ่อ : เราสอนไม่ได้ตามใจคน ถ้าตามใจคน มันก็ยังเป็นคนอยู่อย่างนั้น ถ้าตามใจกิเลสก็ยังเหลืออยู่ ไม่ได้เป็นอะไรสักที เช่น ถ้ามันขี้เกียจก็ให้มันขี้เกียจเสีย มันอยากนอนก็ให้มันนอนเสีย อยากทำงานก็ให้ทำงานเสีย ถ้าอยู่ตามธรรมชาติจริง ๆ นั้น ท่านให้อยู่ตามธรรมชาติต้องให้มีปัญญารู้เท่าทันธรรมชาติด้วย ไม่ผิดเหมือนกัน แต่กลัวพวกเราทั้งหลาย มันจะเป็นลิงหมดนะ ปล่อยให้เป็นลิง มันจะไม่เป็นมนุษย์สักที ก็เป็นลิงอยู่เรื่อย เซนท่านพูดอย่างนั้นท่านก็มีปัญญาพูดนะ ให้มีปัญญาให้รู้เท่าธรรมชาติ ธรรมชาตินั่นแหละเป็นธรรมะ ธรรมะนั้นก็คือธรรมชาติ ถ้ารู้มันแล้วมันก็เป็นอย่างนั้น กลัวคนทั้งหลายจะไม่รู้ถึงนั้น ทีนี้พระท่านให้ฝืนใจของเรา ใจมีความโลภท่านฝืนเพื่อกำจัดความโลภออก ใจมีความโกรธท่านฝืน เพื่อกำจัดความโกรธออก ใจมีความหลงท่านฝืน

เพื่อกำจัดความหลงออก เป็นอย่างนั้น

แน่จริงต้องพรหมจรรย์

อีกประเด็นหนึ่ง ที่หลวงพ่อได้ยกขึ้นมาเป็นข้อเตือนใจผู้ปฏิบัติ ได้แก่ การที่ผู้สอนกรรมฐานยังถือเพศฆราวาส และไม่ให้ความสนใจในเรื่องของศีลเท่าที่ควร คงมุ่งสอนเฉพาะวิธีในการนั่งสมาธิเท่านั้น ทั้งที่ในความเป็นจริง ศีล สมาธิ และปัญญา ต่างเป็นปัจจัยเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน หลวงพ่อได้ย้ำความสำคัญของการถือพรหมจรรย์ โดยกล่าวว่า

"ความเป็นจริงพุทธศาสนานี่นะ คนเป็นครูเป็นอาจารย์สอนพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ต้องอยู่ในพรหมจรรย์อย่างนี้ เป็นพระสงฆ์ตลอดไปอย่างนี้ สอนกรรมฐานเรื่อยไป การอยู่พรหมจรรย์เช่นนี้ไม่ใช่เฉพาะคนเดียวนะหลาย ๆ คน อำนวยประโยชน์แก่การปฏิบัติได้มากที่สุด เพราะชีวิตพรหมจรรย์ไม่ต้องการอะไรมากมาย มุ่งสั่งสอนตัวเอง และญาติโยมทั้งหลายให้มีธรรมะเท่านั้น ไม่มุ่งอะไรต่าง ๆ นานาหลายอย่าง อาตมาว่าควรแล้ว จะพูดถึงมนุษย์มันก็มากไปแล้ว เดี๋ยวนี้..มันมากไปพอที..เป็นพรหมจรรย์ก็ดีเหมือนกันน่ะ มันจะไม่มีที่หากินกันแล้วทุกวันนี้ มันยุ่งกันนี่ เกิดรบราฆ่าฟันกันหลาย เพราะว่าคนมาก ไปรักษาพรหมจรรย์กันก็ดีเหมือนกัน จะมีประโยชน์มากเลย"

เมื่อหลวงพ่อกล่าวเรื่องนี้จบลง ก็มีคำถามขึ้นมาอีกว่า

"พุทธศาสนาฝ่ายมหายานบางนิกาย เช่น ธิเบต และเซน ก็มีคนแต่งงานแล้วได้เป็นอาจารย์สอนกรรมฐาน ทำไมเราจึงจะไว้ใจเขาไม่ได้ล่ะครับ"

หลวงพ่อหัวเราะพร้อมกับปรารภขำ ๆ ว่า

"คนยังเป็นขโมยอยู่ก็ไม่ไว้ใจละเนาะ" จากนั้นท่านก็ชี้แจงว่า

"เอาเครื่องวัดอย่างนั้นไม่ได้ ที่เรียกว่าพระศาสนานะ ไม่ใช่เถรวาท ไม่ใช่เซน ไม่ใช่ธิเบต แต่เป็นสัจธรรม ท่านไม่ได้กล่าวถึงบุคคลนั้นบุคคลนี้ พระศาสนาที่แท้จริงไม่ใช่บุคคลนะ แต่บุคคลต้องน้อมศาสนามาปฏิบัติ คนไปทำผิด ไม่ใช่ศาสนาผิดนะ ศาสนายังตรงอยู่ ตั้งโลกอยู่เสมอมา เราต้องศึกษาพุทธศาสนาให้แน่นอน คนจะโกหกเราไม่ได้ ถ้าเรารู้จักพุทธศาสนาแน่นอนแล้ว อาตมาเพียงแต่บอกให้ระวังเท่านั้นหรอก...ดีกว่านะ ดีกว่าไม่ระวัง หรือไม่ดี?"

เด็ดขาดก็ดี

ส่วนใหญ่ชาวตะวันตกที่นับถือพุทธศาสนามีความเห็นว่า การเผยแผ่พุทธศาสนา ที่ประเทศอเมริกา คงจะไม่เหมือนในทางเอเชีย เพราะสภาพสังคมและวัฒนธรรมต่างกัน ที่สำคัญคนอเมริกันได้รับพุทธศาสนามาหลายกระแส เพราะฉะนั้นเขาต้องผสมผสานคำสอนจากนิกายต่าง ๆ ให้เป็นพุทธแบบอเมริกันโดยเฉพาะ ผลดีของความเห็นอย่างนี้ก็คือ ชาวพุทธอเมริกันมักจะใจกว้างไม่ยึดมั่นถือมั่นในนิกายของตน แต่ผลเสียก็มีบ้างเหมือนกัน คือบางคนเลือกแต่คำสอนที่ตรงกับกิเลส หรือทิฏฐิของตัวเอง ส่วนที่ไม่ตรงนั้น ถือเป็นคำสอนที่ล้าสมัย หรือไม่เหมาะกับสังคมอเมริกัน โดยเฉพาะ

พบนักบวชต่างแดน

กำลังฉันน้ำชากับ
Geshe Kilsang Gyatso
ประธานสงฆ์ศูนย์ Manjusri (วัดธิเบต)
ประเทศอังกฤษ

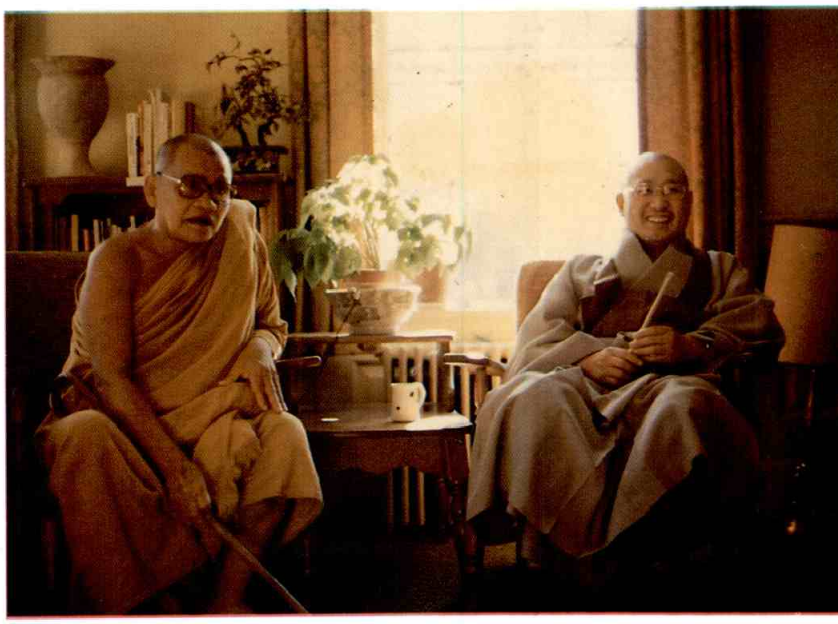

สนทนาธรรม กับ
Ven Seung Sahn Soen Sa – nim
อาจารย์เซนจาก
เกาหลี ที่ I.M.S.

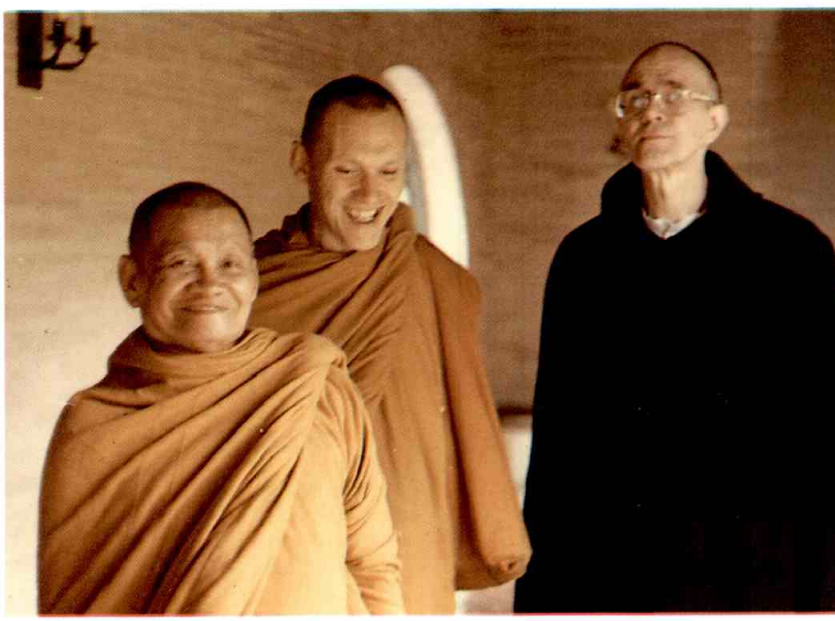

เยี่ยมวัดคริสต์ที่ แมสซาชูเสท
(Massachussetts)

ในเรื่องของศีล คนอเมริกันยังมีความเข้าใจสับสนอยู่มาก ตัวอย่างเช่น ผู้นำศาสนาพุทธบางนิกายก็ดื่มสุรา ลูกศิษย์ลูกหาจึงถือว่าคงไม่เป็นอุปสรรคต่อการปฏิบัติ ความเห็นเช่นนี้ ฝ่ายเถรวาทถือว่าเป็นความเห็นผิด ดังนั้นระหว่างการจาริกไปประกาศพระศาสนาในอเมริกาครั้งนี้ หลวงพ่อจึงให้ความสำคัญในเรื่องของศีลมาก เพราะท่านเห็นว่า ถ้าไม่เข้าใจในเรื่องศีล การปฏิบัติจะบรรลุผลได้ยาก ตอนหนึ่งระหว่างการอบรม มีการอภิปรายเรื่องศีลอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะศีลข้อที่ ๓ และข้อที่ ๕ หลวงพ่อกล่าวว่า

"นี่คือคุณธรรมเบื้องแรก เรียกว่าถ้าเราจะสร้างรถคันหนึ่ง นี้คือเครื่องมือที่จะสร้างรถ เราจะสร้างตัวเราให้เป็นคนบริสุทธิ์สำหรับรับธรรมะ ปฏิบัติธรรม อันนี้เป็นเครื่องมือที่จะชำระกายใจเราเป็นต้น ให้รับธรรมะได้ เป็นเครื่องมือเป็นเครื่องอุปกรณ์ ถ้าไม่มีอันนี้นะลำบาก ถ้าเรามีเครื่องมือ ทำรถยนต์ได้ล่ะ ถ้าไม่มีเครื่องมือ ทำไม่ได้ นี่สมควร เป็นคนที่สมควรแล้วจำเอาไว้นะ เอาไปไว้พิจารณานะ อย่าเพิ่งไม่เอาล่ะ เอาไปพิจารณาดู มันเป็นโทษนะข้อห้าข้อหนึ่ง สอง สาม สี่ เป็นโทษทั้งนั้นนี่ เอาไปพิจารณาดี ๆ นั่งสมาธิไปพิจารณาไป จะเห็นโทษมันแล้วมันละ ถ้าเห็นโทษชัดเจนแล้วก็ละมันได้"

และอีกตอนหนึ่ง เมื่อหลวงพ่อกล่าวถึงศีลข้อที่ห้า

"คนเรามีความเข้าใจผิดอย่างมากในศีลข้อที่ห้า เช่น หลายคนถือว่าเสพสุราแล้วไม่ผิด ถ้ายังคุมสติได้อย่างนี้ ถ้าเรารู้ว่าเขาเป็นขโมย เชิญเขาขึ้นบ้านจะดีไหม"

สำหรับศีลข้อที่ ๓ ซึ่งมีผู้ข้องใจไต่ถามกันมาก หลวงพ่อได้ให้ความกระจ่างว่า

"การประพฤติพรหมจรรย์ก็ดีที่สุด คือ ถ้าเด็ดขาดได้ก็ดี แต่ถ้าไม่ได้ก็ให้มีความสันโดษในคู่ครองของตน"

สำหรับคนที่ยังไม่แต่งงาน แต่มีคู่รักตามธรรมเนียมชาวตะวันตก หลวงพ่อบอกว่า

"นักปฏิบัติทำอะไรต้องมีขอบเขต ต้องมีวงจำกัด ต้องมีความซื่อสัตย์จริงใจต่อกัน เหตุผลของศีลข้อนี้คือ ไม่ให้มีความแตกร้าว ไม่ให้วุ่นกับเรื่องของกาม แต่ให้รู้จักประมาณ รู้จักพอดี การสำส่อนในทางเพศทำให้วุ่นวาย นี่ไม่ใช่การปฏิบัติ ไม่ใช่ทางสายกลาง"

แล้วท่านก็ทิ้งท้ายว่า

"คนเดียวก็กินไม่หมดละมั้งนี่ ไม่เหมือนขนมปังละ คนเดียวกินจนตายไม่หมดละ กินไปทำไมหลาย"

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในการแสดงธรรมในต่างประเทศนั้น หลวงพ่อพูดอย่างสุภาพอ่อนโยนมาก อาจเป็นเพราะท่านกลัวว่า คำพูดของท่านจะไปกระทบทิฐิของชาวตะวันตก ซึ่งมีประเพณีและวัฒนธรรมผิดไปจากชาวไทย ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการทำความเข้าใจกัน ดังนั้นในตอนท้ายหรือแม้ในระหว่างการแสดงธรรม ท่านมักกล่าวขออภัยผู้ฟังเสมอ ตัวอย่างเช่น

"...วันนี้พูดให้โยมรู้จักพิจารณา และก็ขออภัยด้วยนะ วันนี้พูดมาก พูดมากก็เพราะรักโยมธรรม อาตมาไม่เคยมาอเมริกานะ มาแล้วก็จะปล่อยของดีไว้ให้โยมทุกคนพิจารณาดูนะ ถ้าหากว่า

มันผิด อย่ามาโทษอาตมานะ ให้โทษพระพุทธเจ้า ท่านเป็นผู้ให้อาตมา มาเทศน์อย่างนี้"

"...การปรารภธรรมะวันนี้ อาตมาขอโทษด้วยนะ บางทีไม่รู้จักคำที่หนักที่เบา มาพูดให้ความเห็นต่าง ๆ อาจจะผิดจากประเพณีเมืองนี้ก็ให้อภัยด้วยนะ อยากให้มีคุณงามความดี ถ้าปฏิบัติธรรม ก็อยากให้รู้รสของธรรมะในใจของเราจริง ๆ อย่างนั้น ฉะนั้นจึงขอขอบคุณญาติโยมทุก ๆ คนจริง ๆ ที่มาฟังธรรมะในวันนี้ แล้วก็ขอโทษในทุกสิ่งทุกอย่างด้วยนะ.."

ฉะนั้นไปที่ไหน ยาขมเคลือบน้ำตาลของหลวงพ่อล้วน "ขายดี"

นักบวชกับนักบ้าน

หลังจากการแสดงธรรม และตอบปัญหาไปบ้างแล้ว ก็มีการฉายภาพยนตร์สารคดีเกี่ยวกับชีวิตของพระวัดหนองป่าพง ซึ่งสถานีโทรทัศน์บีบีซี ของอังกฤษถ่ายทำเอาไว้ เมื่อภาพยนตร์จบลง หลวงพ่อก็ได้ทำหน้าที่ตอบปัญหาไขข้อข้องใจ เกี่ยวกับชีวิตนักบวช และฆราวาสกับการปฏิบัติต่อดังนี้

โยม : ชีวิตของฆราวาสผู้ครองเรือน หญิงกับชายจะอยู่แยกกันแบบพระกับชีไม่ได้ เมื่อจำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับเพศตรงข้าม เราควรจะทำอย่างไร ?

หลวงพ่อ : ต้องมีเมตตาต่อกัน คือรักกันโดยธรรม อย่ารักโดยตัณหา พระวินัยที่แยกหญิงออกจากชาย พระออกจากแม่ชีนั้น ทำให้ชาววัดมีความรัก ความเคารพที่แท้จริงต่อกัน

โยม : เป็นไปได้ไหมคะ โยมอยู่ทางบ้านจะปฏิบัติได้ดีเท่าพระ ?

หลวงพ่อ : ปฏิบัติสะดวกดีที่สุด คือนักบวช เพราะนักบวชเป็นเพศพรหมจรรย์ ไปง่ายมาง่าย ไม่มีครอบครัว ฆราวาสก็ปฏิบัติได้ แต่อ้อม ทางโค้ง ลำบาก เพราะมีลูก มีเมีย มีผัว มีอะไรหลาย ๆ อย่าง ทำได้แต่อ้อมไปนิดหนึ่ง

โยม : จะหาเวลาปลีกตัวไปปฏิบัติธรรม และฝากลูกไว้ให้คนอื่นดูแล เป็นการหลีกเลี่ยงหน้าที่หรือเปล่า ?

หลวงพ่อ : เรามีอะไรตอบแทน ให้เขาได้ดูแลลูกเราอย่างดีไหม แล้วลูกสุขสบายพอใจไหม ถ้าเป็นอย่างนั้นก็ได้ เห็นไหมล่ะนี่ มีลูกเต้ามีครอบครัว มันก็ยุ่งอย่างนี้

โรคที่ทุกคนต้องค้นคว้า

วันที่ ๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๒ พระอาจารย์ธีรธมฺโม ลูกศิษย์ของหลวงพ่อชาวแคนาดา ซึ่งกลับไปเยี่ยมบ้าน ที่รัฐบริติชโคลัมเบีย (British Columbia) ในช่วงที่หลวงพ่อจาริกไปอเมริกา ได้เป็นผู้ประสานงานให้ท่านไปแสดงธรรม ที่มหาวิทยาลัยบริติชโคลัมเบีย และโปรดคนไทยในเมืองแวนคูเวอร์ด้วย ก่อนแสดงธรรมที่มหาวิทยาลัยนั้น ท่านได้นำผู้ฟังนั่งสมาธิเป็นเวลาหนึ่งชั่วโมง โดยไม่ได้บอกล่วงหน้า ทั้งนี้อาจเป็นเพราะท่านต้องการให้ชาวมหาวิทยาลัยได้ลิ้มรสของการปฏิบัติดูบ้าง เพราะเรียนปริยัติมามากแล้ว

หลวงพ่อได้เคยตั้งข้อสังเกตว่า ในสังคมตะวันตกมีความกลัวตายกันมาก ในการแสดงธรรม

ที่แวนคูเวอร์ ท่านจึงได้อบรมให้หัดพิจารณา ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตายเป็นนิตย์...

"อย่างชาวตะวันตกนี่ไม่อยากพิจารณานะ อายุหกสิบเจ็ดสิบยังใส่กางเกงสั้น ๆ ถีบจักรยาน ป้อ เอาสีมาทาหน้าทาตา โอ๊! พูดเรื่องโรคนะ ทุกวันนี้เรากลัวโรคมะเร็ง เพราะใครเป็นมะเร็งต้องตาย พวกเราที่เป็นหมอนี่ ไม่ใช่ดูถูกนะ ก็ค้นคว้าเรื่องโรคมะเร็ง หมอจริง ๆ คือพระพุทธเจ้าท่านสอนว่า ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ยิ่งกว่าโรคมะเร็ง เป็นโรคอื่นก็ต้องตาย เป็นโรคมะเร็งก็ต้องตาย ไม่เป็นโรคอะไรก็ต้องตาย พระพุทธเจ้าท่านดูหมดแล้ว ความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย มันแน่นอนเหลือเกิน เราทำไมไม่พิจารณากัน ไม่ค้นคว้ากัน ไปค้นแต่เรื่องอื่น ๆ โรคอื่น ๆ ซึ่งแก้ไขไม่ได้ พ้นไม่ได้ พระเทศน์ให้ฟังอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เทศน์จนหมดหนังสือก็ยังไม่เห็น ไปค้นเรื่องอื่น ๆ เพื่อจะแก้โลก แก้ความจริงซึ่งแก้ไม่ได้ จะแก้ไม่ให้ตาย พอตายก็ร้องไห้อีก ทำไมไม่พิจารณาให้เห็นความจริงนี่ พุทธบริษัทเรายังขาดตรงนี้ ไม่ควรร้องไห้ถ้าเรายอมรับว่า คนเกิดมามันต้องตายต้องพลัดพราก เห็นในธรรมะจริง ๆ อย่างนี้แล้ว เห็นคนแก่ คนตายก็ต้องยิ้มว่ามันเป็นอย่างนั้นเอง นี่ทำไมไม่เห็น ตายทุกราย ร้องไห้ทุกราย เพราะเราไม่ยอมรับความตาย ตายเอาเข้าโลงแล้วก็ยังไปทำอะไรสวย ๆ งาม ๆ คนไปงานศพก็ไม่รู้จักตาย ทำไมพระพุทธเจ้าจึงสอนเรื่องความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตาย อันนี้เป็นสิ่งสำคัญที่มนุษย์ต้องพิจารณาค้นคว้า ความตายมาจากไหน มาจากเกิดใช่ไหม แต่ถ้าเกิดแล้วพากันหัวเราะสบายใจ เมื่อตายกลับร้องไห้ อันนี้มันเกิดมาแล้วสด ๆ มันถึงตาย ถ้าเราจะร้องไห้จริง ๆ อาตมาว่าเกิดมาร้องไห้เลย มาอีกแล้ว ตายอีกแล้ว ร้องไห้เลยดีกว่านะ พระพุทธเจ้าท่านเป็นหมอที่เลิศ ประเสริฐ ท่านให้ยกความเกิด ความแก่ ความเจ็บ ความตายมาพิจารณาให้เห็นชัดเจน จะได้ไม่มีทุกข์ เพราะเห็นชัดเจนว่ามันเป็นอย่างนั้นอยู่แล้ว จะให้มันเป็นอย่างไร มันเป็นความจริงก็ให้เป็นจริง เป็นสัจธรรม จะไปแก้ยังไง..."

ศาสตร์กับศีล

ในตอนหนึ่งระหว่างกล่าวถึงศีลห้า หลวงพ่อได้อธิบายความหมายของพุทธศาสตร์ในแง่ของศีลว่า

"ศาสตร์ในปัจจุบัน แหม! มันหลายเหลือเกิน นับไม่ไหวแล้วละ ศาสตร์ที่เราเล่าเรียนกันมานี่ แต่ว่า เป็นศาสตร์ที่ไม่ค่อยยอมกันนะ ลูกศิษย์อาตมามีเยอะ ชาวตะวันตกที่เรียนมหาวิทยาลัยเรียนเข้าไป ยิ่งโง่ ยิ่งทุกข์ ยิ่งเถียงกันไม่ลงรอยกัน เพราะไม่รู้จักเจ้าของศาสตร์ อะไรก็ดีทั้งนั้นละ แต่ว่าให้มารวมพุทธศาสตร์ ถ้าไม่มารวมพุทธศาสตร์นั้นยังใช้ไม่ได้ ยังไม่ลงรอยกัน ยังอิจฉายังแก่งแย่งกัน วุ่นวายกันตลอดเวลา แต่ถ้ามารวมกันได้ตรงนี้ ตรงศีลที่พูดให้ฟังก็เรียกว่าพุทธศาสตร์ พุทธศาสตร์นี่ครอบศาสตร์ทั้งหลายไว้ ไม่ให้ศาสตร์ทั้งหลายผิดไป ไม่ให้ศาสตร์ทั้งหลายก่อความเดือดร้อน เมื่อพุทธศาสตร์ครอบไว้อย่างนี้ ในกรอบของศีลนี้ ทุก ๆ คนก็เหมือนพี่น้องกัน ทุกคนไม่อิจฉาพยาบาทกัน ถ้าเรียนศาสตร์ทุกอย่าง มีความรู้ แล้วก็มารวมพุทธศาสตร์นี้ เรียกว่า

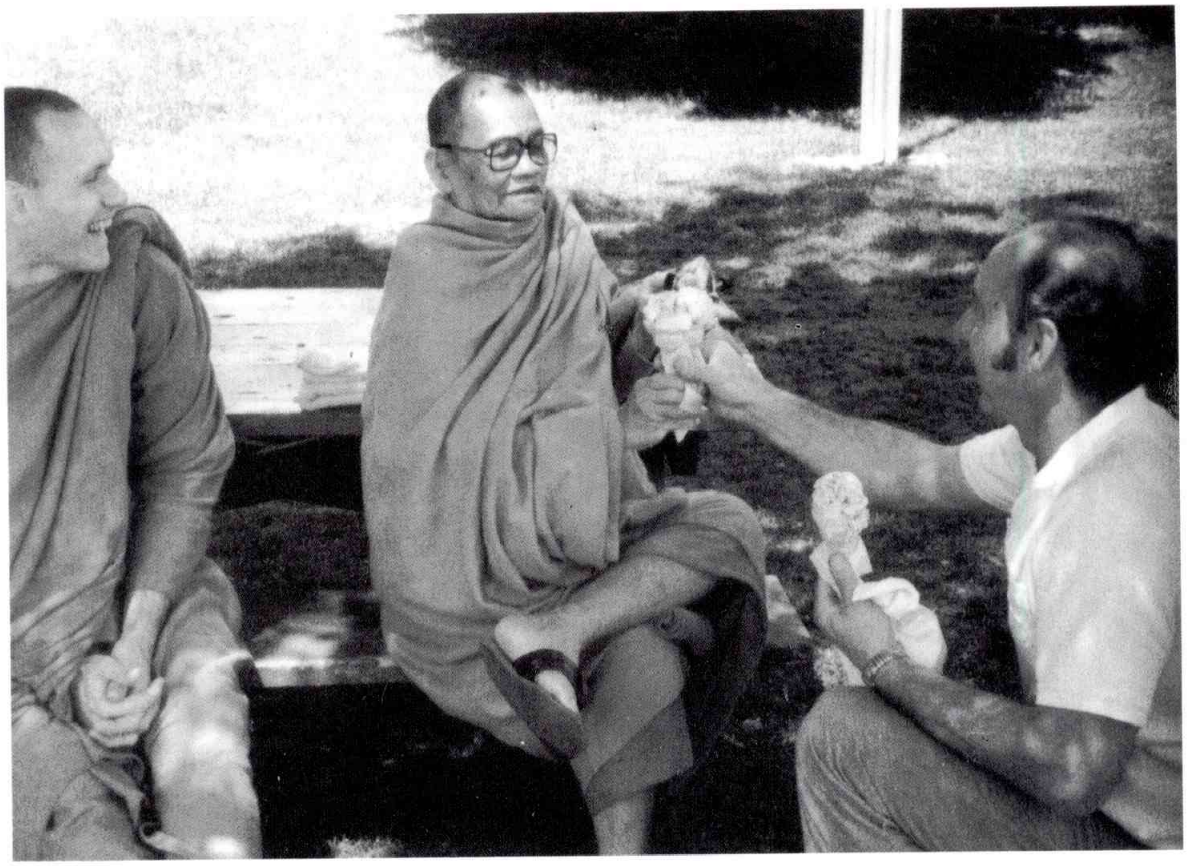

เราเป็นชาวพุทธ เรียกว่าพุทธศาสนิกชนทั้งนั้น อยู่ที่ไหนก็เยือกเย็น มีความหมายอย่างนี้"

ตะกั่วถาแลกทอง

เมื่อจบการแสดงธรรมที่มหาวิทยาลัยแล้ว ผู้สนใจบางคนได้ติดตามหลวงพ่อไปสนทนาถึงที่พักจนกระทั่งสองยาม จากนั้นท่านก็สนทนาธรรมต่อกับพระอาจารย์ปภากโรและพอลจนถึง ๓ นาฬิกา ในระยะนี้เป็นช่วงที่ท่านมีกำลังวังชาดีมาก ความเหนื่อยอ่อนไม่ได้แสดงออกมาให้ปรากฏเลย

พอลเล่าว่า คืนนั้นได้ฟังธรรมะที่ลึกซึ้งที่สุดที่เคยได้ยินมา นัยน์ตาของหลวงพ่อปิดลงแบบครึ่งหลับครึ่งตื่น แล้วท่านพูดไปเรื่อย ๆ โดยไม่สนใจว่าพูดกับใคร มีใครฟัง มีใครสนใจ ข้ออรรถข้อธรรมไหลเรื่อยออกมาเหมือนสายน้ำที่ไหลนิ่ง คำสอนของหลวงพ่อที่พอลพยายามจำมาถ่ายทอดให้ฟังมีตอนหนึ่งว่า

"ในความเป็นจริงแล้ว สิ่งที่ต้องละและสิ่งที่ต้องบำเพ็ญนั้นไม่มี สิ่งที่โลกเขาสมมุติกันว่าเป็นของจริง มีราคา สำหรับพระอรหันต์แล้วมันเป็นของปลอมไม่มีค่าเลย ฉะนั้นการที่จะให้พระอรหันต์ไปสนใจเรื่องของโลก ก็เหมือนกับเอาตะกั่วไปขอแลกกับทองคำ เราคิดแต่ว่าเรามีตะกั่วแท่งใหญ่ ๆ ท่านมีทองคำก้อนนิดเดียว ทำไมหนอท่านจึงไม่อยากเปลี่ยน ทุกวันนี้คนเราจึงมองไม่เห็นพระอรหันต์กัน"

คิดแบบไส้เดือน

วันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๒ หลวงพ่อได้ไปสนทนาธรรมและแนะนำการนั่งสมาธิแก่ครอบครัวคนไทยในเมืองซีแอตเติ้ล รัฐวอชิงตัน ระหว่างการสนทนาธรรม หลวงพ่อได้ปรารภถึงการอุปสมบทของกุลบุตรลูกหลานไทย ในสมัยปัจจุบันว่า ทำกันเป็นประเพณี มากกว่าที่จะบวชเพื่อให้ได้ประโยชน์จากพุทธศาสนาอย่างจริงจัง ไม่เหมือนสมัยก่อน ซึ่งบวชกันอย่างน้อยสี่ห้าปี โยมเจ้าของบ้านก็ได้แสดงความเห็นคัดค้านขึ้นมาว่า

"สมมุติว่าคนไทยทุกคนจะบวชสี่ห้าพรรษา ตกลงเราไม่ต้องทำอะไรกันเลย ไปเป็นพระกันหมด กลัวจะไม่มีคนทำงานให้ประเทศชาติ ไม่มีคนทำมาหากิน ผมมองในแง่นั้นครับ"

"โอ๊ย! อย่าไปกลัวเลย! อย่าไปกลัว ๆ "หลวงพ่อรีบระล่ำระลักปลอบโยนอย่างเป็นห่วง

"ไส้เดือนมันกลัวดินจะหมด กินแล้วมันจึงขี้ไว้ข้างบน อย่าไปคิดแบบนั้น แบบนกกระสาแบบไส้เดือนนี่ อย่าไปคิดอย่างนั้น มันเป็นไปไม่ได้ จะบวชเจ็ดวันสิบห้าวันทุกคนไม่ได้ บวชจนตายก็มีห้าปีหกปีก็มี หกวันเจ็ดวันก็มี มันเป็นเรื่องของธรรมดาอย่างนั้น ความคิดอย่างนั้น มันเป็นความคิดของไส้เดือน จำไว้"

I.M.S.

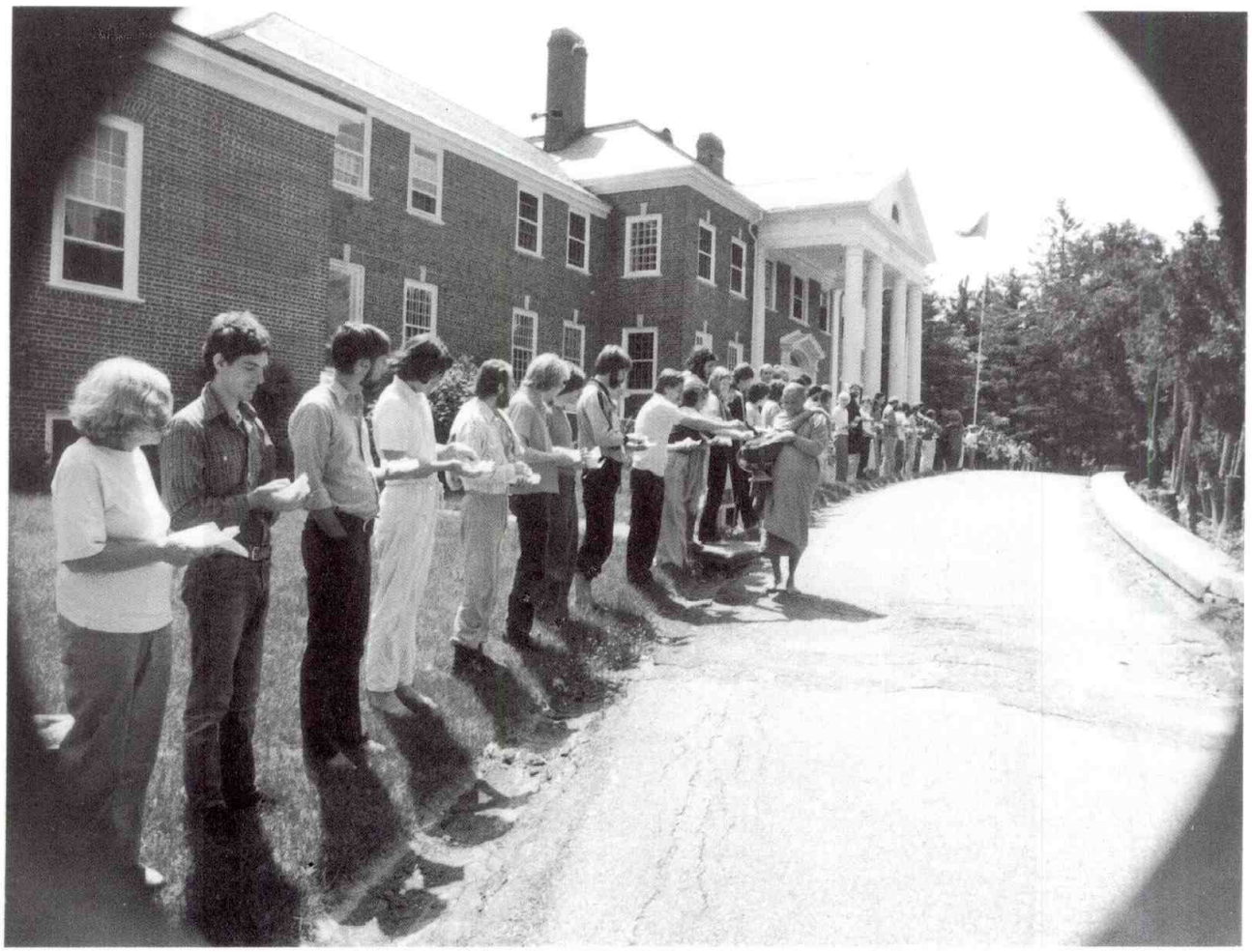

วันที่ ๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๒ หลวงพ่อพร้อมด้วยพระอาจารย์ปภากโรและพอล ได้ออกเดินทางจากเมืองซีแอตเติ้ลไปนิวยอร์ค แวะเยี่ยมโยมพ่อ โยมแม่ของพระอาจารย์สนฺตจิตฺโต และพ่อแม่ของพอล ในขณะเดียวกันมีชาวอุบลฯ ที่ไปตั้งรกรากอยู่ที่นิวยอร์คหลายคนมากราบคารวะหลวงพ่อด้วย จากนั้นท่านได้เดินทางต่อไปที่ศูนย์วิปัสสนา I.M.S.เมือง Barre, Massachusetts อันมี แจ็ค คอร์นฟิลด์ (Jack Kornfield) อดีตพระสุญโญ ซึ่งเคยศึกษาธรรมอยู่ที่วัดหนองป่าพง ๒ ปี เป็นผู้หนึ่งในคณะอาจารย์สอนกรรมฐาน

หลวงพ่อได้ใช้เวลาอยู่ที่ศูนย์วิปัสสนา ๘ วัน มีผู้สนใจเข้าร่วมปฏิบัติกรรมฐานกับหลวงพ่อกว่าร้อยคน ท่านใช้เวลาในช่วงเช้าสนทนาธรรมกับบรรดาพนักงาน ซึ่งเป็นนักปฏิบัติรุ่นเก่าของศูนย์ ช่วงบ่ายท่านให้โอกาสผู้เข้าอบรมถามไถ่ปัญหาข้อข้องใจ ในตอนเย็นท่านนำนั่งสมาธิและแสดงธรรม การอบรมกรรมฐานที่ศูนย์ ส่วนใหญ่หลวงพ่อแสดงธรรมในหัวข้ออริยสัจสี่ พร้อมกับแนะนำหลักในการปฏิบัติภาวนาแก่ผู้เข้าอบรม

"...ในการปฏิบัติสมถะภาวนา ขั้นอุปจารสมาธินั้น กายของเราเปรียบได้ดังไก่ ที่ถูกขังไว้ในเล้า มันยังเดินวนไปวนมาอยู่ ไม่นิ่ง ไม่หลับ ไม่ตาย แต่มีขอบเขตของการเคลื่อนไหวที่อยู่ในความควบคุม ถ้าจิตสงบแล้วก็ให้พิจารณากาย ดูอาการสามสิบสอง ถ้ามันฟุ้งซ่านก็ให้ตามดูความรู้สึกนึกคิดที่จิตเจ้าของปรุงแต่งขึ้นมา ให้รู้เท่าทันมันว่าเป็นของไม่เที่ยง เป็นอนัตตาหาตัวตนเราเขาไม่ได้ การปฏิบัตินั้น ไม่จำเป็นต้องรู้อะไรมาก เพียงแต่เฝ้าสังเกตดูอยู่ตรงจุดนี้ จนเกิดความเบื่อหน่ายคลายกำหนัด แล้วจะได้ปล่อยวางความยึดถือในขันธ์ทั้งห้า นี่แหละคือจุดมุ่งหมายของการภาวนา"

โยมคนหนึ่งมีคำถามเกี่ยวกับขันธ์ห้า ดังนี้

"ขันธ์ห้า มีผลกระทบต่อความสงบหรือไม่ การปฏิบัติกรรมฐานคือ รากฐานที่จะให้เกิดความเข้าใจในขันธ์ห้าใช่หรือไม่"

หลวงพ่อตอบว่า

"ถ้าเรามีปัญญา ขันธ์ห้าก็ช่วยให้เราพ้นทุกข์ ถ้าเราโง่มันก็ให้โทษเรา จะพูดว่ามันเป็นโจรปล้นเราก็ได้ถ้าเราโง่ แต่ถ้าเรารู้เรื่องของมันตามเป็นจริง มันก็ทำให้เราตรัสรู้ธรรม อย่างเราไม่รู้จักอาจารย์ชา รู้แต่ชื่อได้เห็นรูปก็ยังไม่พอ แต่วันนี้ได้เห็นตัวได้พูดด้วยก็เรียกว่า รู้จักส่วนหนึ่ง ถ้ารู้จักธรรมะที่อาจารย์ชาแสดงให้คุณฟัง คุณจะรู้จักอาจารย์ชาทั้งหมด..."

ปฏิบัติให้ขาด

ในวันที่สองของการอบรม หลวงพ่อปรารภว่า

"ฟังธรรมส่วนรวมกันมาก ๆ มันยาก ทำแกงหม้อใหญ่ ๆ ไม่ค่อยอร่อยหรอก มันคลุกเคล้าไม่ทั่วถึงไม่อร่อย ทำแกงหม้อน้อย ๆ ให้คนส่วนน้อยได้พูดกันโดยเฉพาะดีกว่า"

การอบรมตั้งแต่วันนั้นมา จึงแบ่งเป็นกลุ่มย่อย ๕ - ๖ กลุ่ม กลุ่มละประมาณ ๑๕ คน เพื่อ

ให้แต่ละคน ได้มีโอกาสมาถามปัญหาหลวงพ่อได้สะดวก สำหรับแกงหม้อน้อยที่หลวงพ่อได้ปรุงเป็นหม้อแรกมีรสชาติอย่างนี้

"เรามาปฏิบัตินี้ ปฏิบัติเพื่อจะไม่ได้ปฏิบัติอีกต่อไปนะ เกิดมาแล้วเพื่อจะไม่ได้เกิดอีกต่อไป ทำมาแล้ว เพื่อจะไม่ได้ทำอีกต่อไป พระท่านต้องการอย่างนั้น ไม่ต้องการให้เป็นตัววัฏฏะ ตัววัฏฏะนี้ มันไม่มีหรอก แต่เราพูดให้มันเป็นตัววัฏฏะ เป็นสมมุติเฉย ๆ ความเป็นจริงตัววัฏฏะก็ไม่มี พระรูปที่จะพูดว่าตัววัฏฏะนี้ ก็ไม่มีเหมือนกัน แต่ในเวลานี้พูดสมมุติว่าให้มีขึ้น ถึงจะรู้ได้ว่ามันเป็นอย่างไรเท่านั้น เป็นสมมุติ..เราปฏิบัตินี้ เพื่อให้ขาดจากกาม เพื่อให้ขาดจากทุกข์ เพื่อจะไม่มีทุกข์อีกต่อไป"

ปัญญาเทวทัต

วันหนึ่งหลวงพ่ออบรมเรื่อง การเจริญมรณสติ ท่านเตือนให้หมั่นระลึกถึงความตายให้ได้อย่างน้อยวันละสามครั้ง เช้า บ่าย ดึก ก็ยังดี พอลได้ออกความเห็นแย้งว่า

"เรื่องความตายนี้เหมือนของที่อยู่ไกลจากตัวเรามาก ผมจึงกำหนดไม่ค่อยเป็น ถ้ามีภยันตรายมาคุกคามคงจะทำได้ง่ายขึ้น"

หลวงพ่อจึงย้อนว่า "ภัยมันมีอยู่ทุกลมหายใจเข้าออกแล้วมิใช่หรือ"

"แต่ความตายมันเป็นเรื่องของอนาคต" พอลแย้งอีก "บางครั้งรู้สึกว่า เราจะอยู่ในโลกนี้จนถึงอายุร้อยปี"

"นั่นเป็นปัญญาของเทวทัต" หลวงพ่อให้คะแนนลูกศิษย์เก่าตกขอบเลย

เหนือโลก

ผู้เข้าร่วมการอบรมมักบ่นถึงความยากลำบากในการปฏิบัติธรรมอยู่ในโลก หลวงพ่อได้เตือนสติว่า

"...เหมือนคนนั่งสมาธิบนรังมดแดง พอถูกมดกัดก็กระวนกระวาย แต่ไม่ยอมลุกไปนั่งที่อื่น หรือเหมือนกับว่า โยมถือของร้อนเข้าไปหาอาจารย์ แล้วร้องว่า ท่านอาจารย์ ๆ มันร้อนเหลือเกิน อาจารย์ก็ให้วางลง แต่โยมกลับดื้อรั้นบอกว่า วางไม่ได้ ๆ คือไม่อยากให้มันร้อน แต่ไม่ยอมปล่อยของร้อน แล้วจะให้อาจารย์แก้อย่างไร นี่แหละคือเหตุให้เกิดทุกข์"

การตั้งคำถามของผู้เข้าร่วมการอบรมกรรมฐาน ส่วนมากมักสับสน เนื่องจากเป็นผู้ปฏิบัติใหม่ หลวงพ่อเมตตาให้กำลังใจด้วยคำตอบง่าย ๆ ตรงไปตรงมา บ่อยครั้งที่ท่านต้องให้ผู้ถามรู้จักคำถามของตัวเอง แนะนำให้ผู้ปฏิบัติทิ้งตำรา และพึ่งตัวเองให้มาก ให้มีความตั้งใจจริงและอดทน ต่อไปนี้เป็นคำถาม และความเห็นบางประการที่รวบรวมจากการสนทนาธรรมของพอลและสมาชิกบางคนกับหลวงพ่อ

พอล : ผมว่าถ้าเรายังข้องแวะอยู่กับเรื่องทางโลก แต่ทำด้วยความตั้งใจจริงเอา

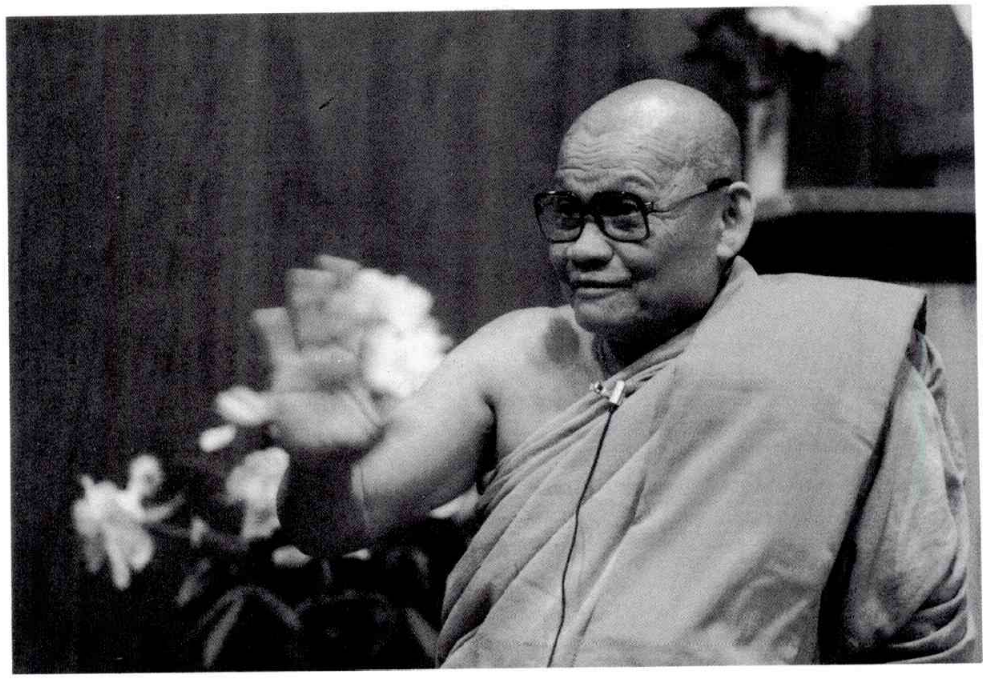

“ไม่ใช่ ไม่ใช่”

“ต้องวางมัน”

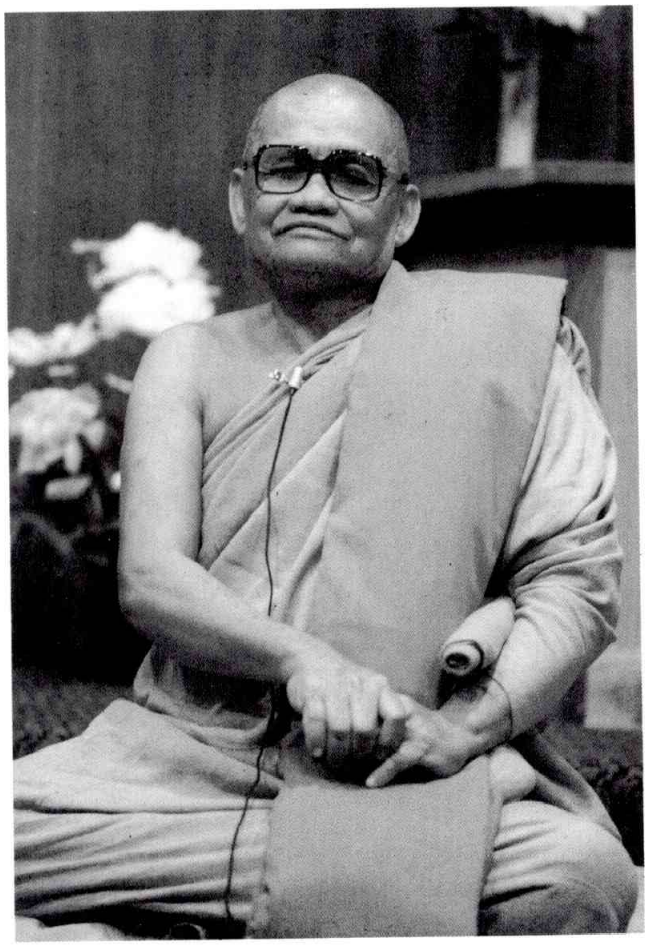

“เข้าใจไหม ?”

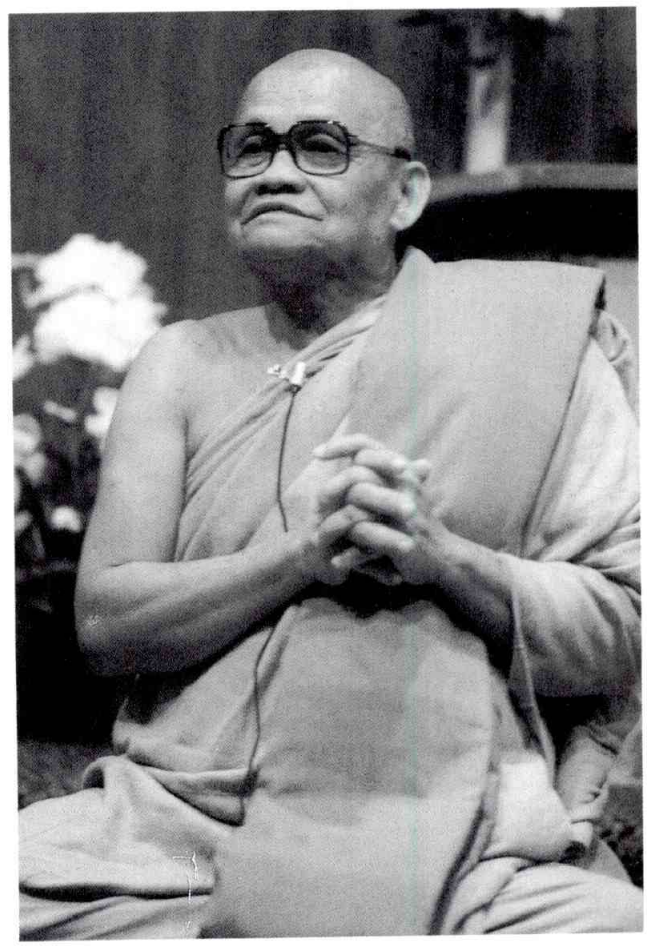

ใจใส่อย่างเต็มที่ จิตอาจเกิดสมาธิขั้นลึก ๆ ได้ เช่น นักดนตรีเวลาเขาเล่นอย่างถึงอารมณ์จริง ๆ อาจจะมีองค์ฌาณเกิดขึ้นเป็นปีติสุข เอกัคคตา ก็ได้ ต่างกันแต่ว่า สิ่งที่เขากำหนดไม่ใช่เป็นไปในอารมณ์กรรมฐานเท่านั้นเอง

หลวงพ่อ (หัวเราะ): ไม่ใช่ ๆ ไม่มีใครเข้าฌาณได้ด้วยการเล่นดนตรีหรอก คงจะมีแต่ฝรั่งเท่านั้นกระมัง ฌาณอะไร ไม่รู้เรื่อง

โยม : โลกนี้วุ่นวายสับสน เราจะช่วยโลกได้อย่างไร อนาคตของโลกยังมีความหวังไหมครับ

หลวงพ่อ : ..โยมถามเรื่องโลก โยมรู้จักโลกไหม โลกเราคืออายตนะ อายตนะภายในได้แก่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อายตนะภายนอกได้แก่ รูป รส กลิ่น เสียง โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ ในภาษาบาลีคำว่าโลก หรือโลโก หมายถึงความมืด สิ่งที่ตรงข้ามคือ อโลโก คือแสงสว่าง การปฏิบัติธรรม ทำให้เราบรรลุถึงแสงสว่างที่อยู่เหนือความมืดของโลก เข้าใจไหม

โยม : เวลานั่งสมาธิท่านเตรียมจิตใจอย่างไรคะ

หลวงพ่อ : อาตมารักษามันไว้ในที่อยู่ของมัน

โยม : ผมยอมรับว่าคำสอนของหลวงพ่อเป็นสัจธรรมความจริง แต่ยากที่ฆราวาสญาติโยมผู้พัวพันอยู่กับโลก ๆ จะปฏิบัติตามได้

หลวงพ่อ (เอาไม้เท้าชี้ที่อกของพอล) : ถ้าปลายไม้นี้มีเปลวไฟลุกโพลง คิดดูซิว่า พอลจะว่ายังไง เขาจะพูดว่า ผมทุกข์จริง ร้อนจริง แต่นั่งอยู่ที่นี่ไม่รู้ว่าจะหนีไปไหน เขาจะโอ้เอ้พูดอยู่อย่างนั้นหรือ มีแต่จะลุกหนีเท่านั้นแหละ ถ้าเราเห็นตัวทุกข์เกิดขึ้นมาจริง ๆ แล้ว มีแต่จะภาวนาหาทางออกให้ได้เท่านั้น

พอล : ทำอย่างไรจึงจะละกิเลสได้ครับ

หลวงพ่อ : อย่าเพิ่งใจร้อนรีบละกิเลส ใจเย็น ๆ คอยดูความทุกข์ ดูเหตุของมัน ดูให้ดี ๆ แล้วจะได้ละมันออกอย่างเต็มที่ เหมือนกับว่าเวลาเรากินอาหาร เราเคี้ยวช้า ๆ เคี้ยวให้ละเอียดมันจึงย่อยง่าย ย่อยได้ดี

โยมผู้ปฏิบัติใหม่ : ทำอย่างไรจะได้บรรลุเป็นพระโสดาบันเร็วที่สุดครับ

หลวงพ่อ : การบรรลุเป็นพระโสดาบัน ก็เป็นเป้าหมายอันหนึ่งของการปฏิบัติ แต่ว่าต้องมีความอดทน มันไม่ใช่ของง่าย อย่าใจร้อนหลาย ไม่ใช่ภาวนาคืนเดียวสองคืนแล้วไปพระนิพพานเลย ใครจะมาเป่าหัวให้ตรัสรู้ธรรมได้เร็วปานนั้น ต้องใช้เวลาสักหน่อย ต้องเพียรพยายามปฏิบัติด้วยความอดทน และสม่ำเสมอจึงจะเห็นผล

โยม : ท่านเป็นพระอรหันต์หรือเปล่าคะ

หลวงพ่อ : ต้นไม้ผลิดอกออกผล มีนกมาเกาะกิ่งไม้แล้วจิกกินผลไม้นั้น จะหวานหรือเปรี้ยว เป็นเรื่องของนกที่จะรู้ได้ แต่ต้นไม้ไม่รู้อะไรเลย อย่าเป็นพระพุทธเจ้า อย่าเป็นพระอรหันต์ อย่าเป็นพระโพธิสัตว์ อย่าเป็นอะไรเลย การเป็นอะไรก็มีแต่ความทุกข์เท่านั้นแหละ เราไม่มีความจำเป็นต้องเป็นอะไรสักอย่าง

วันหนึ่งหลังจากเสร็จการอบรมธรรมและตอบปัญหา พอลได้เตรียมเก็บเครื่องเทปบันทึกเสียง บังเอิญเกิดไฟฟ้าร่ัว เมื่อถูกไฟดูดพอลก็ปล่อยมือทันที หลวงพ่อได้สังเกตเห็นจึงพูดขึ้นว่า

"ทำไมรีบปล่อยเร็วนักล่ะ ? ใครบอกให้ปล่อย ? เมื่อเห็นอันตราย เห็นโทษ เห็นตัวความทุกข์จริง ๆ ของมันก็จะรู้จักปล่อยรู้จักวางเอง ไม่ต้องมีใครที่ไหนมาบอกหรอก"

มีหลายคนที่มาร่วมอบรมกรรมฐาน ได้ตั้งข้อสังเกตว่า หลวงพ่อมีลีลาการถ่ายทอดธรรมคล้าย ๆ กับอาจารย์เซนบางท่านที่เขารู้จัก

ในวันสุดท้าย ผู้เข้าร่วมการอบรมกรรมฐานทุกคน ได้ทำวัตรขอขมาหลวงพ่อ ท่านได้แสดงความเห็นใจสังคมของชาวตะวันตกว่า วุ่นวาย เป็นทุกข์ มีความวิปริตแปรปรวนมาก ท่านชื่นชมที่ได้เห็นความจริงใจของผู้ที่กำลังหาทางออก และบอกเสียดายที่ไม่ได้มาเมื่อครั้งที่ร่างกายสังขารยังแข็งแรง มิฉะนั้นแล้วท่านคงช่วยเหลือได้มากกว่านี้

ในช่วงที่พำนักอยู่ที่ศูนย์ I.M.S. นั้น หลวงพ่อมีโอกาสได้พบและสนทนาธรรมกับอาจารย์เซนชาวเกาหลีชื่อ Seung Sahn Soen Sanim ก่อนจากกันหลวงพ่อได้อวยพรให้อาจารย์เซนท่านนั้น เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของลูกศิษย์ลูกหาได้พึ่งพิง ท่านอาจารย์ Seung Sahn มีความประทับใจในตัวหลวงพ่อมาก ต่อมาเมื่อพอลและแจ็ค ได้เรียบเรียงคำสอนของหลวงพ่อพิมพ์เป็นหนังสือชื่อ A Still Forest Pool ท่านก็ได้เมตตาช่วยเขียนคำแนะนำหลวงพ่อในหนังสือนั้นด้วย

ก่อนอำลาสำนักกรรมฐานของแจ็ค คอร์นฟิลด์ หลวงพ่อได้ให้พอลแปลตารางเวลาปฏิบัติกรรมฐานเป็นภาษาไทย ท่านบอกว่า เมื่อกลับเมืองไทยแล้วจะลองทำอย่างนี้บ้างที่วัดหนองป่าพง แต่จะต้องเปลี่ยนช่วงหกโมงเย็น "น้ำชา" เป็นหกโมงเย็น "น้ำบอระเพ็ด"

หลังจากนั้นหลวงพ่อได้ไปแวะเยี่ยม "อนิจจาฟาร์ม" ซึ่งเป็นที่อยู่ของคณะนักปฏิบัติธรรม และได้ค้างอยู่ที่นั่นสองคืน จึงเดินทางกลับประเทศอังกฤษอีกครั้ง ซึ่งเป็นเวลาเดียวกันกับที่พระอาจารย์สุเมโธกำลังนำคณะสงฆ์ย้ายออกจากธรรมประทีปวิหาร กรุงลอนดอน เข้าสู่สถานที่แห่งใหม่ หลวงพ่อพักที่ธรรมประทีปวิหาร คอยอยู่ดูแลการเคลื่อนย้ายบริขาร ต่อจากนั้นท่านก็ได้เดินทางไปเยี่ยมบ้านของมิสเตอร์ชอว์ เศรษฐีชาวพม่าที่โอ๊คเก็นโฮลท์ รัฐอ๊อกซฟอร์ด ได้ร่วมสังฆกรรมบวชนาคกับท่านมหาสี สยาดอว์ พระมหาเถระชาวพม่า เป็นอุปัชฌาย์ให้การอุปสมบทกุลบุตร ต่อมาหลวงพ่อได้รับนิมนต์ให้เดินทางไปสก๊อตแลนด์ พักอยู่ที่นั่นสองคืน ได้พบผู้สนใจปฏิบัติธรรมศิษย์ของพระอาจารย์สุเมโธหลายคน หลังจากนั้นหลวงพ่อได้เดินทางไปวัดป่าจิตตวิเวก เพื่อเยี่ยมลูกศิษย์ในที่ใหม่ ก่อนกลับเมืองไทย

ม่วนซื่น

คืนวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๒ อันเป็นวันสุดท้ายที่หลวงพ่อพำนักอยู่ที่ Chithurst ท่านได้ให้โอวาทและสนทนาธรรมกับลูกศิษย์ บรรยากาศเป็นไปอย่างอบอุ่นเป็นกันเอง และเบิกบานยิ่งนัก หลวงพ่อเองก็ปรารภว่า

"มาคราวนี้รู้สึกว่าร่าเริงนะ"

"ร่าเริง คือหยังครับ" ลูกศิษย์รูปหนึ่งกราบเรียนถามความหมาย คำภาษากลางด้วยคำและสำเนียงอีสาน

"ม่วน สนุก เบิกบาน" หลวงพ่อตอบด้วยน้ำเสียงแข็งขัน คึกคัก "ภาษาไทยนี่มันมากเกินไปเนาะ ร่าเริง สนุก ชื่นใจ อะไรก็ได้ ร่าเริง ไม่ทุกข์ ภาษาลาวบอกม่วน ม่วน"

และเมื่อหลวงพ่อให้โอวาทไปได้เพียงสี่ห้าประโยค โยมก็เอาเครื่องดื่มเข้ามาถวาย ท่านจึงอุทานขึ้นว่า

"เอาอีกแล้ว คัพ ออฟ ที (cup of tea) อีกแล้ว" ทำให้ลูกศิษย์หัวเราะกันครืน มีรูปหนึ่งรีบกราบเรียนว่า

"โกโก้ครับ หลวงพ่อ"

"อ้อ อ้อ คัพ ออฟ โกโก้" ท่านพยักพเยิดรับทราบ ก่อนที่จะกล่าวต่อว่า

"มันแยกออกไปหลายอย่างเนาะ น้ำร้อนนี่" แล้วท่านก็สัพยอกโยมที่นำเครื่องดื่มเข้ามาถวายว่า

"เป็นโยมเมืองไทยแล้วนะนี่ ใส่ผ้าถุงแล้ว เป็นโยมเมืองไทยแล้ว"

พบกันที่ปรมัตถธรรม

การให้โอวาทในคืนนั้น หลวงพ่อให้กำลังใจและสนับสนุนให้ลูกศิษย์ทุกรูปหัดการแสดงธรรม ท่านกล่าวว่า

"ถ้าเราตั้งใจสอนคน มันก็สอนเราไปในตัวนะ ความฉลาดมีขึ้น ความพิจารณามีขึ้น เราสอนคนวันนี้ ใหม่ ๆ มันก็สงสัย กลัว ทำไมมันเป็นยังงั้น เราก็เกิดความคิด..นั่น เกิดความคิดขึ้นมามันก็เป็นเหตุให้เราพิจารณาหาเหตุผล สอนเขา สอนเราไปในตัว ถ้าเรามีกรรมฐาน มีสติอยู่อย่าไปเข้าใจว่า สอนเขาอย่างเดียว ให้เข้าใจว่า สอนเราด้วย อย่างนั้นไม่เสีย"

สำหรับเนื้อหาในการเทศน์ หลวงพ่อแนะนำว่า

"*ทานกถา สีลกถา สักคกถา กามาทีนวกถา เนกขัมมานิสังสกถา* เทศน์ทั้งปีทั้งชาติก็ให้อยู่ในกลุ่มนี้ ทีนี้ศีล สมาธิ ปัญญานี่เป็นต้นตอมัน เทศน์ตลอดชีวิตก็อย่าให้หนีจากนี้ พูดมากก็ให้รู้จักอันนี้"

ท่านแนะนำว่า ควรมีการอบรมการเทศน์เพื่อที่ทุกรูปจะได้เทศน์ไปในทางเดียวกัน

"อย่างสอนอานาปานสติ ก็อานาปานสติอย่างเดียวกัน พิจารณาร่างกาย กำหนดลมหายใจ

ทำจิตให้สงบอย่างเดียวกัน อย่าเอาลัทธินั้น ลัทธินี้มา มันสับสน คนหนึ่งไปสอนเซน คนหนึ่งไปสอนธิเบต ไม่รู้เรื่องกัน เลยวุ่นวาย คนที่นี่มันสับสนมากอยู่แล้ว เดี๋ยวเอาอันนั้นมั่ง อันนี้มั่ง มันยุ่งวุ่นวาย เดี๋ยวเลยไม่เอาสักอย่าง เราทุกคนต้องสอนไปทางเดียวกัน มันจะได้มาลงในที่อันเดียวกัน เมื่อรู้จักที่เดียวแล้ว หลายๆ ที่มันจะรู้จักเองหรอก ไปบอกหลายๆ อย่างมันไม่รู้จัก ที่เดียว บอกที่เดียวให้ชัดเจน หลายๆ ที่มันรู้จักเอง" สำหรับในการเทศน์นั้นหลวงพ่อย้ำที่ เทคนิคของการพูด ท่านยกตัวอย่างให้ฟังว่า

"บางคนพูดเกิดประโยชน์ บางคนพูดเกิดโทษก็ได้ อย่างเขาเคยฝึกมาหลายๆ อย่าง ของฉันดี ของฉันไม่ดี อย่าไปพูดอย่างนั้น เราต้องบอกว่า ของคุณอย่าเพิ่งทิ้ง เอาไว้ก่อน บัดนี้ลองทำอันนี้ดู ทำอันเดียวก่อน อย่างชาวคริสต์เขาพูดวันนี้นะ คำเดียวเท่านั้นละ น่าฟัง วันหลังจะไปพบกันที่ปรมัตถธรรม นั่นเห็นไหม พูดคำเดียวเท่านี้พอแล้ว เขาฉลาดพูด เราจะไปเรียนรู้อะไรต่างๆ ก็ตามเถอะ ถ้าไม่มีปรมัตถธรรม ไม่มีธรรมอยู่ในใจ ไม่ได้พบกันหรอก"

อย่ารับโทรศัพท์

อย่างไรก็ตาม ในตอนหนึ่งหลวงพ่อปรารภว่า การสอนธรรมะ แม้กระทั่งพระพุทธเจ้าท่านก็ถือว่าเป็นเรื่องยาก เพราะคนหลง ฉะนั้นท่านจึงให้กำลังใจลูกศิษย์ลูกหาว่าอย่าเพิ่งเบื่อการสอน โดยยกตัวอย่างตัวท่านเองให้ฟังว่า

"บางทีมันเบื่อนะ ผมครั้งแรกนะ โอ๊ย! บางทีนอนกลางคืน นึกอยากสะพายบาตรหนีลูกศิษย์ลูกหา วุ่นนี่ แต่พอนึกถึงธรรมะ ไม่ได้! ถ้าเราไม่สอนคนอย่างนี้ เราจะไปสอนใคร ฮึ! ถ้าเป็นใจผมอย่างนั้น ผมว่ามันอยากจะหนี เบื่อ! แล้วจะไปสอนใครถ้าไม่สอนคนหลง ไม่มีทางไปเหมือนกัน ตัวเราคิดอยากหนีลูกศิษย์ไปคนเดียว อ้าว! นี่มันก็หลงแล้วนี่ นึกว่าเราดี

ถึงตอนนี้ พระอาจารย์ปภากโรก็กราบเรียนถามเป็นเชิงออกความเห็นว่า

"เป็นพระปัจเจกพุทธไม่ดีหรือครับ?"

"ดี" หลวงพ่อตอบ "พระปัจเจกพุทธท่านไม่ทุกข์นะ เรามันทุกข์อยู่นี่จนจะหนีไปนี่พูดง่ายๆ บางทีก็เป็น สัพพัญญูพุทธะ แล้วแต่อาการ บางทีก็เป็นพระปัจเจกพุทธะ พูดถึงเรื่องพระ มันถึงจิตนะ ไม่ใช่เกิดมาเป็นพระปัจเจกนะ มันเป็นบุคคลาธิษฐานต่างหาก คือเป็นพระปัจเจกเราไม่สอน เฉย! อยู่อย่างนั้น มันไม่เกิดประโยชน์ เราก็ไม่สอนนี่ ไม่มีอะไร..อย่างนี้ แต่ว่ากับคนที่จะสอนได้ เราก็เกิดเป็น สัพพัญญูพุทธะขึ้นมาอีก สอนอีกก็ได้ อย่างนั้นเทียบเคียงอย่างนั้น

อย่าไปเป็นอะไรเลย เป็นพระพุทธเจ้าก็ลำบาก เป็นพระปัจเจกก็อย่าเป็น ขึ้นชื่อว่าเป็นแล้วมันลำบากทั้งนั้นละ อย่าไปเป็นเลย ถ้าฉันเป็นพระสุเมโธ ฉันเป็นพระอานันโทก็ทุกข์เดี๋ยวนี้ละ..อานันโทก็ไม่มี สุเมโธก็ไม่มี อ้าว! ไม่มียังไง สมมุติเฉยๆ ใช่ไหม? ถ้าเป็นแล้วเป็นทุกข์เลย ถ้ามีสุเมโธ สุเมโธก็โกรธ อานันโทก็โกรธ ถ้ามี ถ้าเอา ถ้าอานันโทไม่มี สุเมโธไม่มีละก็ไม่มีใคร ไม่มีใครรับโทรศัพท์ใช่ไหม? กริ๊งๆๆๆ เฉย! นี่ไม่เป็นอะไร ก็ไม่ทุกข์ นี่มันเป็นยังงี้

ถ้าเราเป็นอยู่ โทรศัพท์มาก็...กริ๊ง...ไป! กริ๊ง...ไป เป็นทุกข์ เราจะต้องทำปัญญาให้เกิด ทำอย่าให้มีสุเมโธ อย่าให้มีอานันโทเลย ไปรับโทรศัพท์ ถ้าเราเป็นสุเมโธ เป็นอานันโท ไปรับโทรศัพท์ ทุกข์! อย่าเป็น! สุเมโธก็อย่าเป็น อานันโทก็อย่าเป็นเลย เป็นแต่สมมุติกันเฉย ๆ เท่านั้นละ อย่าไปรับ เขาว่าดีก็อย่าเป็น เขาว่าชั่วก็อย่าเป็น แต่เรารู้นะ รู้แล้วเอาไหม รู้แล้วก็ไม่เอาอีก หมดนะ อย่างนั้น"

แผ่นดินจะไหว คอมมูนิสต์จะมา

ระหว่างการสนทนา พระอาจารย์สุเมโธได้ปรารภว่า ต่อไปอีกสองสามปีธรรมชาติจะเปลี่ยนแปลงหลายอย่าง เช่นมีคำทำนายว่า จะเกิดแผ่นดินไหว มนุษย์จะได้รับทุกข์มาก ถ้าไม่มีสติปัญญาเป็นที่พึ่ง คนที่อาศัยความสุขสบาย ความสะดวกทางกาย อย่างคนในประเทศตะวันตกอาศัยเครื่องจักรมาก อาศัยความสะดวกสบายทางกายมาก คงจะเป็นทุกข์มาก เมื่อธรรมชาติเปลี่ยนแปลง หลวงพ่อตอบว่า

"พระพุทธเจ้าท่านสอนให้ดูปัจจุบันนี้ ไม่ต้องอีกสองสามปีหรอก ในเมืองไทยเขามาถามผม หลวงพ่อคอมมูนิสต์จะเข้ามาแล้ว เมืองไทยจะเป็นคอมมูนิสต์ไหม ผมบอก เป็นทุกเมืองแหละ คอมมูนิสต์มันมีมาแต่เมื่อเราเกิดแล้ว อาตมาไม่ได้คิดมากอย่างนั้น คิดว่าเกิดมาวันไหน คอมมูนิสต์ตามมาวันนั้นเลย ยังงั้นจึงไม่ประมาท พวกเรานี่มันอีกสี่ปีห้าปีจะเกิดอันนั้น อันนี้ มันไกลไปนี่

โหราศาสตร์ต้องอีกสองปี สองปียังไงมันเอาอยู่เดี๋ยวนี้ ยังไม่รู้เรื่องอีกเหรอ จะรออีกสามปีแผ่นดินจะไหว นี่มันไหวเดี๋ยวนี้ เห็นไหม อเมริกายิ่งไหวหลาย คิดอย่างนี้อย่างโน้น แผ่นดินนี่มันไหวนี่ (หลวงพ่อชี้ที่หน้าอก) ไม่รู้เรื่องนี่ แผ่นดินโน้น นาน ๆ มันจะไหวเสียที เราเกิดมายังไม่รู้สักที ก็มีแผ่นดินนี้ มันไหวอยู่ทุกวัน ทุกนาที เราเกิดมาก็ร้องแง ๆ มันไหวแล้วนั่นแผ่นดิน ยังไม่รู้เรื่องจิตใจประชาชนมันเคลื่อนไหวทุกวันนี้ เห็นไหม แผ่นดินละนี่น่ะ ดิน น้ำ ลม ไฟ แผ่นดินแผ่นนี้มันเคลื่อนไหว แต่เราไม่รู้จักว่าแผ่นดินเคลื่อนไหว ไปมองดูแต่แผ่นดินข้างนอก ความเคลื่อนไหวมันมีมาเรื่อย ๆ แต่มันมีทีละน้อย ๆ มันไม่ปรากฏตัว อย่างสุเมโธเกิดมาครั้งแรก โตเท่านี้ไหม นี่มันเป็นยังงี้ เพราะความเคลื่อนไหว ความเคลื่อนไหวนี่ดีไหม ดี ถ้าไม่ดี สุเมโธไม่โตขนาดนี้หรอก ความเคลื่อนไหวของธรรมชาติ โตมา ๆ เราจะไปกลัวความเคลื่อนไหวทำไม ถ้าเรากลัวความเคลื่อนไหว คนเกิดมาไม่โตหรอก เพราะฉะนั้นเรื่องแผ่นดินจะไหวอะไรนั่น ถ้าเราไม่รู้อย่าพูดไป ฟังไว้เท่านั้นละ เราพูดตรงที่เรารู้นี่ บอกว่า โยม ไม่ถึงนั่นหรอก มันเคลื่อนไหวได้ อาตมาเกิดมามันเคลื่อนไหวมาเรื่อย ถ้าไม่ไหวอาตมาไม่โตขนาดนี้หรอก คนเกิดมานะ ความคิดของคนคือ เกิดแล้วไม่อยากตาย ถูกไหม แก้วน้ำขนาดนี้นะ เราเอาน้ำเข้าใส่เรื่อย และไม่อยากให้เต็มจะได้ไหม คนเกิดมาก็เหมือนกัน เกิดมาแล้วไม่อยากตาย คิดอย่างนั้นถูกไหม อ้าว! ถ้ามันเป็นอย่างนั้น เกิดมาทุกคนไม่ต้องตายกัน ยิ่งทุกข์หนักกว่านี้ โอย! ผมว่ากินขี้กันหมด เหมือนน้ำแก้วนี้แหละ เอาน้ำเทใส่ไม่อยากให้เต็ม จะได้ไหม โลกก็เป็นอย่างนี้ เราคิดให้ดี ถูกส่วนมันแล้ว

ไม่มีอะไร ไม่อยากให้ตายนี่ ไม่ได้ แต่งไม่ได้ มันต้องเป็นอย่างนั้น ถ้าเป็นอมตธรรมซี ถูกตามคำพระพุทธเจ้าได้ รู้จักอมตธรรมไหม อยู่ตรงนั้น เห็นด้วยปัญญา ไม่ตาย ไม่ตายไม่เกิด อมตธรรมมันไปหยุดอยู่ตรงนั้น คนเราก็มีแต่อยากเกิดมาสนุก แต่ไม่อยากตาย มันไม่ถูกเลย แต่คนเราก็ต้องเป็นอย่างนั้น มันจึงทุกข์ พระไม่ทุกข์ แต่พระที่ยังไม่ถึงที่สุดของพระ ยังไม่เป็นอมตะ ยังตายก็ยังทุกข์อยู่ อมตธรรม คือไม่ตาย เกิดมาจากท้องแม่ไม่ตาย ไม่มีหรอก ตายทั้งนั้น นอกจากมารู้ธรรมะว่า อันนี้ไม่ใช่เรา ไม่ใช่เขา เป็นอมตะพ้นจากความตาย เราไม่ตาย สังขารมันเปลี่ยนแปลงไปเองตามธรรมชาติ มันคิดได้ยากเหมือนกันเนาะ คนคิดไม่ได้เนาะ ต้องเลิกจากภรรยาเหมือนสุเมโธ.."

เอาพุทธศาสตร์ใส่เข้าไป

"เราไม่ต้องตามโหราศาสตร์ โหราเสิดหรอก โหราศาสตร์มันก็ยังช้าไป เอาพุทธศาสตร์นี่ใส่เข้าไปเลย จะได้รู้เรื่อง ดูพุทธศาสตร์นี่ก็พบแล้ว พระพุทธเจ้าให้เห็นเข้ามาเดี๋ยวนี้ อย่างนั้นไม่ถูกเหรอ เรื่องโลกก็ช่างมันซี มันเกิดเพราะเหตุ มันก็ดับเพราะเหตุมันนี่ ใครจะบอกว่าคอมมูนิสต์จะเกิดอีกสี่ห้าปี พระพุทธเจ้าบอกว่า ให้เตรียมตัวเสียเดี๋ยวนี้ เกิดมาแล้ว พิจารณาตั้งแต่ความเกิดมาแล้ว เรื่อย ๆ อย่าประมาท เรายังไปดูโหราศาสตร์ อีกสามปี สี่ปี โอ๊ย! ไม่รู้เรื่อง มันไกลไปกว่านั้น เอาพุทธศาสตร์นี่..เดี๋ยวนี้ เดี๋ยวนี้อดีตมันเป็นมายังไง อนาคตจะเป็นยังไงทิ้งมันไว้ ดูปัจจุบันนี่ เหตุมันเกิดในปัจจุบันนี้ ดูเหตุมันเท่านี้ละ ถ้ามันเป็นตามโหราศาสตร์จะไปอยู่ไหนล่ะ จะให้คนทำอย่างไร ที่รู้ตามโหราศาสตร์แล้วจะทำอย่างไร ไม่มีทาง ผมว่าพระพุทธเจ้าท่านสอนดีดีจนคนไม่รู้ ดีหลาย ท่านพิจารณาแต่ความเกิดมาโน้น โหราศาสตร์บอกอีกห้าปีหกปี พระพุทธเจ้าบอกมาตั้งแต่วันเกิด ความเป็นจริงมันเป็นมานานแล้ว เราเกิดมาเมื่อไร มันก็เป็นมาแล้วเมื่อนั้น พูดอย่างนี้ก็ไม่มีใครเชื่อเนาะ"

หลังการเผยแผ่ธรรมะในต่างประเทศเป็นเวลา ๒ เดือน

วันที่ ๓๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๒ หลวงพ่อได้เดินทางกลับคืนสู่ประเทศไทย

บัวต่างสี

นับตั้งแต่พ.ศ. ๒๕๒๐ ซึ่งเป็นครั้งแรกที่หลวงพ่อได้จาริกไปเผยแผ่พุทธธรรม ณ ประเทศอังกฤษ พร้อมทั้งได้เปิดสำนักปฏิบัติธรรมสาขาของวัดหนองป่าพงขึ้นที่นั่น โดยมอบหมายให้พระอาจารย์สุเมโธรับหน้าที่เป็นประธานสงฆ์ ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๔ พุทธสมาคม แห่งออสเตรเลียตะวันตก ได้มากราบเรียนขอพระสงฆ์ เพื่อไปเป็นผู้นำการเผยแผ่พระศาสนาจากหลวงพ่อ ท่านพิจารณาเห็นสมควรแล้วจึงอนุญาตให้พระอาจารย์ชาคโร ซึ่งเป็นชาวออสเตรเลีย และเป็นเจ้าอาวาสวัดป่านานาชาติในขณะนั้นไปรับหน้าที่นี้ ซึ่งต่อมาพระอาจารย์ชาคโรได้จัดสร้างสำนักปฏิบัติธรรมขึ้นที่เมืองเพิรธ์ (Perth) ชื่อ "วัดป่าโพธิญาณ" อันเป็นมงคลนามที่ตรงกับสมณศักดิ์ของหลวงพ่อนั่นเอง

แม้ในกาลต่อมาหลวงพ่อได้อาพาธ เกิดโรคาพยาธิเบียดเบียนธาตุขันธ์อย่างหนัก แต่งานเผยแผ่พระศาสนาในต่างประเทศ กลับเจริญขึ้นอย่างไม่ลดละ เพราะพื้นฐานที่หลวงพ่อได้เริ่มไว้อย่างดีแล้วนั่นเอง ลูกศิษย์ลูกหาเพียงแต่มีความเพียรเข้ามาสานต่อเท่านั้น ความสำเร็จก็แสดงตัวออกมาให้เห็นเป็นรูป เป็นร่างขึ้น

ต่อมาพระอาจารย์สุเมโธ ได้จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรมที่ประเทศอังกฤษ เพิ่มขึ้นอีกสามแห่ง โดยที่ท่านได้รับหนังสือรับรองจาก สมเด็จพระพุฒาจารย์วัดสระเกศ เจ้าคณะหนตะวันออกอนุญาตให้ท่านเป็นพระอุปัชฌาย์ มีอำนาจให้การอุปสมบทกุลบุตรในต่างประเทศได้ จึงทำให้คณะสงฆ์ขยายตัวได้อย่างรวดเร็ว

ในปี พ.ศ. ๒๕๒๙ พุทธสมาคมแห่งเมืองเวลลิงตัน ประเทศนิวซีแลนด์ ได้มากราบนิมนต์ให้พระอาจารย์สุเมโธ ไปเปิดสำนักปฏิบัติธรรมสาขาขึ้นที่เมืองเวลลิงตัน(Wellington) ซึ่งเป็นที่ที่ท่านเคยไปสอนกรรมฐานทุกปี และท่านพอใจในศรัทธาและความตั้งใจของกลุ่มนี้ จึงได้ส่งพระอาจารย์วีรธมฺโมไปเป็นประธานสงฆ์ และในปี พ.ศ. ๒๕๓๑ ท่านได้จัดตั้งสาขาขึ้นที่สวิตเซอร์แลนด์ โดยมีพระอาจารย์ธีรธมฺโมเป็นประธานสงฆ์ ปี พ.ศ. ๒๕๓๓ ท่านอนุญาตให้ลูกศิษย์ชาวอิตาเลียน คือพระอาจารย์ฐานวโร รับนิมนต์จากชาวพุทธเมืองโรม ให้ไปตั้งสาขาที่ประเทศอิตาลี และในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ นี้กำลังอยู่ในระหว่างการก่อตั้งสาขา ที่ซานฟรานซิสโก สหรัฐอเมริกา โดยมีพระอาจารย์อมโร เป็นผู้บุกเบิก

ปัจจัยที่สำคัญต่อการขยายสาขาในต่างประเทศ ประเด็นแรกคือตัวบุคคล ดังนั้นหลวงพ่อจึงไม่ได้สอนแต่เรื่องการนั่งสมาธิ เดินจงกรมอย่างเดียว หากฝึกลูกศิษย์ให้ชำนาญในหน้าที่ของพระทุกอย่าง ตั้งแต่การก่อสร้าง และบูรณะซ่อมแซม การประกอบศาสนาพิธีต่าง ๆ การเจริญพุทธมนต์ การสวดปาฏิโมกข์ ทำสังฆกรรม ตามกาลตามสมัย ตลอดจนการแสดงธรรม และนำนั่งสมาธิภาวนา ความสามารถรอบด้านของพระฝรั่งที่หลวงพ่อส่งไปอยู่ต่างประเทศ จึงช่วยให้คณะสงฆ์ได้รับการยอมรับจากชาวพุทธทุกฝ่าย ทั้งชาวตะวันตกเอง และชาวพุทธจากเอเชียด้วย

พระอาจารย์ปสนฺโน เจ้าอาวาสวัดป่านานาชาติในปัจจุบัน ให้ความเห็นว่า

"คนไม่ศรัทธาทางพุทธศาสนา บางทีต้องใช้เวลานานเพื่อปรับพื้นฐาน ก็มีอุปสรรคเป็นธรรมดา แต่ในที่สุดก็ไม่ถือว่าเป็นปัญหา อย่างที่หลวงพ่อให้ท่านอาจารย์สุเมโธไปอังกฤษ ญาติโยมก็ร้องว่าทำไมเอาท่านไปไกลขนาดนั้น กลัวว่าท่านจะอด จะอยาก จะลำบาก หลวงพ่อก็บอกว่าถ้าหากว่าพระไปไหนเป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบแล้ว พระพุทธเจ้าคุ้มครองเอง หลวงพ่อท่านไปสร้างวัด ไม่ได้มีใครยืนยันว่าจะอุปถัมภ์ แต่เมื่อทำดีแล้ว เขาดูแลเอง ต่อมามีพุทธสมาคมของชาวตะวันตกนิมนต์ท่านอยู่ เรื่องปัจจัยสี่ก็ไม่ต้องห่วง เขาจะดูแล ในเบื้องต้นก็อาศัยคนไทยเป็นส่วนใหญ่ เรื่องเงินทองก็ต้องเสียสละกัน กระทำเป็นตัวอย่างให้ชาวต่างประเทศเห็น จนกระทั่งในปีหนึ่ง ผู้ร่วมเป็นเจ้าภาพงานกฐินก็เป็นชาวฝรั่ง ชาวศรีลังกา คนไทย เขมร ลาว ร่วมกันทอดกฐิน ฝรั่งก็เอาอย่างบ้าง"

พระอาจารย์เอนก ได้ให้ความเห็นต่อการประกาศพระศาสนาในต่างแดนของหลวงพ่อว่า

"ท่านประกาศไปได้ก็อาศัยเพียงอย่างเดียวคือ คุณธรรมของท่าน แต่คิดอีกทีก็ดีเหมือนกัน ก่อนที่ท่านจะมีสภาพอย่างนี้ ท่านก็ได้วางพื้นฐานไว้บ้างแล้ว ลูกศิษย์ลูกหามีปัญญา ก็จะได้สานต่อไปเป็นกิจ เป็นหน้าที่ ท่านบอกว่า เราพิจารณาตามหลักของพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าท่านก็เอาสาวกเป็นกำลัง ท่านสร้างสาวกที่มีกำลัง ท่านส่งสาวกมีกำลังออกประกาศพุทธธรรม อันนี้มันถึงจิตถึงคน ถึงคนถึงจิต ไม่ใช่ว่าไปพูดให้ฟังแล้วก็ไม่ได้อยู่ที่นั้น หรือว่าส่งตำราไป เป็นภาควิชา เป็นทฤษฎี ถ้าคนยังไม่ได้ประพฤติปฏิบัติ ก็จะสงสัยตำราอีก เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าท่านจึงจับหลักถูก สอนสาวกมีกำลัง แล้วส่งสาวกมีกำลังไป หลวงพ่อท่านก็ทำอย่างเดียวกัน"

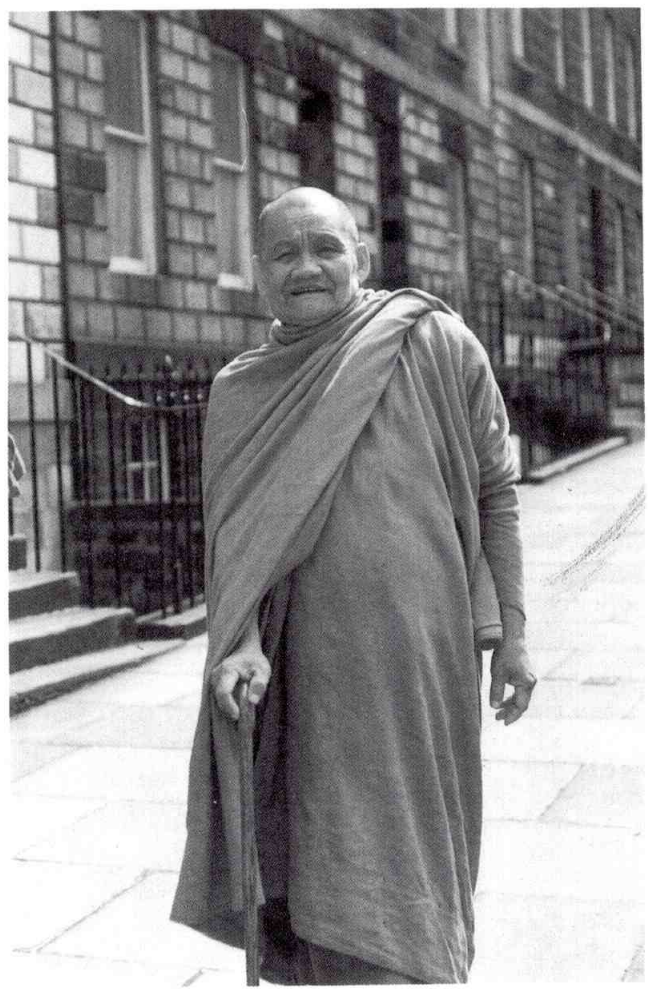

ชอบก็ไม่ให้เอา ไม่ชอบก็ไม่ให้เอา
ไม่มีรัก ไม่มีเกลียด
เดินตรงไปหาสัจธรรม

ประวัติการอาพาธ

ราชรถ อันวิจิตรงดงาม ยังเก่าได้
แม้แต่ร่างกายเรา ก็ไม่พ้นชราภาพ
แต่ธรรมของสัตบุรุษหาแก่ไม่
สัตบุรุษทั้งหลาย ย่อมกล่าวสอนกันเช่นนี้แล

หลวงพ่ออาพาธหนัก จนกระทั่งอัมพาตนานถึงเก้าปีจึงได้มรณภาพ ตลอดเวลาอันยาวนานนี้ ลูกศิษย์ต่างมีความรู้สึกว่า ท่านมิได้ละทิ้งหน้าที่ความเป็นครูของท่านแม้แต่น้อย ตรงกันข้าม หลวงพ่อยังคงใช้สังขารที่เสื่อมโทรมนั้นแสดงธรรมแก่สานุศิษย์และสาธุชนที่ไปกราบนมัสการอยู่ตลอดเวลา ลูกศิษย์ทุกคนต่างยอมรับและทำใจกับการเสื่อมสลาย และการแตกดับแห่งธาตุขันธ์ของท่านในที่สุดอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่อย่างไรก็ตาม หลายองค์และหลายคนรู้สึกว่า ปัจฉิมโอวาทที่เงียบเชียบและยาวนานของหลวงพ่อ เป็นโอวาทที่ลึกซึ้งที่สุด และรับได้ยากที่สุด เท่าที่ท่านเคยแสดงแก่ลูกศิษย์

แต่ไหนแต่ไรมา หลวงพ่อเป็นคนแข็งแรงและทรหดอดทนอย่างที่สุด การประพฤติปฏิบัติของท่านก็เข้มข้นและอุกฤษฏ์มากเช่นเดียวกัน เมื่อหลวงพ่ออายุราว ๖๐ ปี อาการอาพาธของท่านเริ่มทรุดหนัก ท่านเคยปรารภกับลูกศิษย์ว่า เมื่อนึกไปถึงการปฏิบัติแบบทรมานกิเลสที่ท่านเคยทำในสมัยก่อน การที่ท่านอยู่ในโลกมาได้ถึงขนาดนี้ก็นับว่าดีแล้ว

ญาติโยมหลายคนที่มากราบนมัสการ และได้เห็นหลวงพ่อในสภาพของผู้ป่วยหนักพูดและช่วยตัวเองไม่ได้ ก็ข้องใจสงสัยว่า ทำไมพระผู้ใหญ่ระดับหลวงพ่อจึงเป็นอย่างนี้ไปได้ แท้ที่จริงแล้ว พระพุทธองค์ไม่เคยสอนว่า การเข้าถึงธรรมจะมีผลต่อสภาพทางกายอย่างไร แม้พระอรหันต์อย่างพระมหาโมคคัลลาน์ อัครสาวกฝ่ายซ้าย ก็ยังดับขันธ์อย่างน่าอนาถเพราะผลของกรรมเก่า พระพุทธองค์ได้ทรงสอนให้รู้จักภาวนาแยกจิตออกจากกาย รับรู้ต่อความเสื่อมสลายของขันธ์ด้วยความเป็นกลางวางเฉย ดังนั้นเหล่าสานุศิษย์จึงมั่นใจว่า หลวงพ่อมีวิบากกรรมทางร่างกาย แต่จิตใจของท่านคงทรงอยู่ในความสงบเหมือนเดิม เพราะพ้นแล้วจากการเกาะเกี่ยวผูกพันอยู่กับธาตุขันธ์

ท่านเจ้าคุณหลวงพ่อพุธ ฐานิโย แห่งวัดป่าสาลวัน จังหวัดนครราชสีมา ได้มากราบเยี่ยมหลวงพ่อหลายครั้ง ครั้งหนึ่งท่านได้กล่าวกับพระอุปัฏฐากหลวงพ่อว่า

"จิตใจของหลวงพ่อชาเหมือนพระจันทร์เต็มดวง สว่างไสวมาก จิตของท่านสงบนิ่งตลอดเวลา แต่เมื่อมีการถวายการอุปัฏฐาก ท่านจะมีความรู้สึกตัวตลอด ท่านจะรู้หมด"

ต่อจากนี้ไปคือลำดับประวัติการอาพาธของหลวงพ่อตั้งแต่ต้นจนถึงบั้นปลายแห่งชีวิต

ไข้มาลาเรียครั้งแรก

ปี พ.ศ. ๒๔๙๑ ระหว่างเดินธุดงค์อยู่องค์เดียวกลางป่าลึกในเขตอำเภอนาแก จังหวัดนครพนม หลวงพ่ออาพาธด้วยไข้มาลาเรียเป็นครั้งแรก อาการหนักจนลุกไม่ขึ้น ประกอบกับไม่ได้ฉันอาหารมาหนึ่งสัปดาห์ ร่างกายจึงอ่อนเพลียมาก ท่านเล่าว่า ได้เตรียมเผาหนังสือสุทธิเพื่อไม่ให้ผู้ใดทราบว่าท่านเป็นใครมาจากไหน จะได้ไม่เป็นภาระให้ญาติพี่น้องทางบ้านต้องเดินทางไปเผาศพ แต่เสียงร้องของอีเก้งในป่า ทำให้ท่านได้ข้อคิดในทางธรรม จนเกิดกำลังใจ สามารถลุกขึ้นมานั่งทำความเพียรต่อไป กระทั่งไข้มาลาเรียหายไปในที่สุด

โรคประจำตัว

หลวงพ่อเป็นโรคหืดหอบมาตั้งแต่ยังเป็นฆราวาส เมื่อเข้ามาสู่เพศบรรพชิตแล้ว อาการของโรคก็ยังคงปรากฏเป็นครั้งคราว คือเมื่อใดที่สุขภาพอ่อนแอลง หรือสภาพแวดล้อม เป็นต้นว่าดินฟ้าอากาศเปลี่ยนแปลง โรคหืดหอบก็จะกำเริบขึ้นมาทันที

ปี พ.ศ. ๒๔๙๔ เมื่อหลวงพ่อธุดงค์ไปพักปฏิบัติธรรมที่วัดใหญ่ชัยมงคล จังหวัดอยุธยา ท่านอาพาธด้วยโรคท้อง มีอาการบวมทางด้านซ้าย ทำให้ปวดท้องมาก โรคหืดหอบก็พลอยกำเริบขึ้นพร้อมกัน

หลวงพ่อมิได้ฉันยาหรือรับการบำบัดรักษาอย่างอื่นเลย นอกจากใช้ธรรมโอสถ ท่านอดอาหาร ฉันแต่น้ำเพียงเล็กน้อย ในช่วงเวลานั้นก็ทำความเพียรอย่างหนัก เดินจงกรมและนั่งสมาธิตลอด ไม่ยอมหลับนอนเลยทั้งกลางวันกลางคืน หลังจากปฏิบัติอยู่อย่างนั้นได้แปดวัน ก็ปรากฏว่าอาการของโรคทั้งสองชนิดหายไปอย่างสิ้นเชิงไม่กลับมาเป็นอีกเลย

โรคฟันครั้งแรก

ระหว่างพรรษาปี พ.ศ. ๒๔๙๖ ขณะที่หลวงพ่อพำนักอยู่ที่บ้านป่าตาว อำเภอเลิงนกทา จังหวัดอุบลราชธานี ท่านก็อาพาธด้วยโรคปวดฟัน เหงือกบวมทั้งบนและล่าง รู้สึกเจ็บปวดมาก หลวงพ่อใช้ยาสมุนไพรรักษาตามมีตามเกิด และใช้ขันติธรรมข่มอาการเจ็บปวดทรมานนั้นเป็นเวลา ๗ วัน อาการจึงทุเลาหายป่วยในที่สุด

ไข้มาลาเรียครั้งที่สอง

หลังจากหลวงพ่อตั้งสำนักวัดหนองป่าพงในปี พ.ศ. ๒๔๙๗ ปี พ.ศ. ๒๕๐๒ แม่ชีบุญยู้ พิมพ์วงษ์ หัวหน้าสำนักชีวัดหนองป่าพงในปัจจุบัน ได้เข้ามาบวชเป็นปีแรก ท่านเล่าว่า หลังจากบวชได้ ๒ – ๓ พรรษาไข้มาลาเรียก็ระบาดใหญ่ พระภิกษุสามเณรในวัดหนองป่าพงอาพาธด้วยไข้มาลาเรียกันแทบทุกรูป เริ่มตั้งแต่หลวงพ่อเป็นองค์แรก การอาพาธด้วยไข้มาลาเรียครั้งที่สองนี้ อาการของหลวงพ่อก็หนักไม่แพ้ครั้งแรกที่อยู่องค์เดียวในป่า ดูเหมือนว่าจะหนักกว่าด้วยซ้ำ เพราะแม่ชีบุญยู้

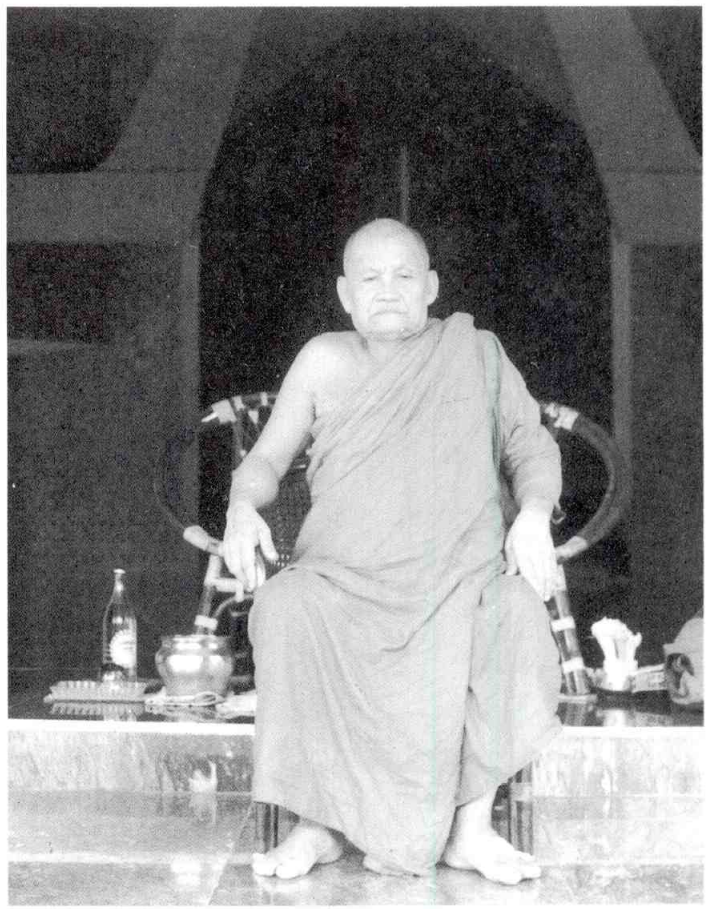

"ต่อไปนี้ก็จะไม่ได้เห็น
ลมมันก็จะหมด เสียงมันก็จะหมด
มันเป็นตามเหตุปัจจัยของสังขาร
ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าท่านสอนไว้
ขยฺย วยฺยํ
คือความสิ้นไป เสื่อมไปของสังขาร"

เล่าว่า เนื้อตัวของท่านเขียวคล้ำไปหมด มีอาการผุดลุกผุดนั่งเหมือนกับไม่รู้สึกตัว แต่อย่างไรก็ตาม ในที่สุดหลวงพ่อก็หายจนได้ โดยไม่ได้อาศัยหยูกยา หรือการรักษาพยาบาลแผนปัจจุบันแต่อย่างใด คงใช้แต่ยาสมุนไพรบำบัด มีบอระเพ็ดเป็นพื้น และธรรมโอสถ ยาขนานเอกเก่าแก่และดั้งเดิมมาแต่ครั้งพุทธกาล ซึ่งหลวงพ่อใช้เป็นประจำไม่เคยทิ้ง

โรคฟันครั้งที่สอง

ปี พ.ศ. ๒๕๑๐ ขณะพำนักอยู่ที่วัดหนองป่าพง หลวงพ่ออาพาธด้วยโรคฟันอีกครั้งหนึ่ง เหงือกบวมจนฉันอาหารไม่ได้ ท่านจึงตัดสินใจไปหาหมอฟัน และขอให้หมอถอนฟันออกให้หมดทั้ง ๑๖ ซี่ในคราวเดียวกันนั้นเลย ซึ่งตอนแรกหมอก็ไม่ยินยอมโดยให้เหตุผลว่าอันตรายมาก จะต้องค่อย ๆ ถอน ๒ - ๓ วันต่อหนึ่งซี่ หรืออย่างเร็วที่สุดวันละซี่ แต่หลวงพ่อก็ยืนยันว่า

"คุณหมอไม่ต้องกลัว เป็นตายยังไง อาตมาจะรับรองเอง อาตมาไม่อยากมาบ่อย ๆ ถึงยังไงก็ต้องถอนอยู่ดีแหละ ขอให้คุณหมอช่วยถอนให้หมดทั้ง ๑๖ ซี่นั่นแหละ จะได้หมดความรำคาญเสียที"

เมื่อท่านยืนยันเช่นนี้ คุณหมอจึงต้องทำตามความประสงค์ของท่าน ถอนฟันจนหมดทั้ง ๑๖ ซี่ภายในวันเดียวนั้นเอง หลวงพ่อเล่าว่า ท่านเพียงแต่กำหนดรู้ไว้อย่างเดียวตลอดเวลา มันเจ็บปวดมาก รู้สึกว่าประสาททุกส่วนมันจี๊ดวิ่งถึงกันหมด ความรู้สึกมันน้อยเข้าไป น้อยเข้าไป จนเกือบจะหมดความรู้สึกไปเลย จิตเกือบจะหลุดลอยออกจากร่างไปเสียให้ได้ในขณะนั้น หลังจากถอนฟัน

เสร็จ เลือดออกมากต้องบ้วนทิ้งตลอด ๒ – ๓ วัน เลือดจึงหยุดไหล

การถอนฟันครั้งนี้ ลูกศิษย์ทั้งฝ่ายบรรพชิตและฆราวาสหลายท่าน ปักใจเชื่อว่า เป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่ง ที่ทำให้หลวงพ่ออาพาธหนักด้วยโรคเกี่ยวกับสมอง จนถึงขั้นอัมพาตในภายหลัง สาเหตุอีกประการหนึ่งก็คือ ร่างกายของท่านตรากตรำมามากกับการปฏิบัติทำความเพียรอย่างหักโหมในสมัยก่อน จึงทำให้ท่านชราภาพทรุดโทรมก่อนวัย นายแพทย์ผู้เชี่ยวชาญพิเศษด้านโรคสมองแห่งโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ได้ให้ข้อมูลว่า โรคเกี่ยวกับสมองที่เกิดขึ้นกับหลวงพ่อนั้นมักจะเกิดกับผู้ชรา ซึ่งมีวัยตั้งแต่ ๘๐ ปีขึ้นไปเป็นส่วนมาก

โรคสมอง

ปี พ.ศ. ๒๕๒๐ เมื่อหลวงพ่อจาริกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ที่ประเทศอังกฤษเป็นครั้งแรกนั้น ท่านเริ่มมีอาการโงนเงน การทรงตัวไม่ดี มีความรู้สึกดุจยืนอยู่บนฟูกนิ่ม ชาด้านที่ฝ่าเท้าทั้งสองข้าง ต้องใช้ไม้เท้าช่วยประคอง และในเวลาต่อมา อาการของโรคความจำเสื่อมก็เริ่มปรากฏ บ่อยครั้งที่ท่านจำชื่อคนไม่ได้ ทั้ง ๆ ที่ปกติท่านมีความจำดีเลิศ อาการเหล่านี้บางครั้งก็ทรุดลง บางครั้งก็ทุเลา เป็นอย่างนี้มาเรื่อยจนถึงปี พ.ศ. ๒๕๒๓ ก็มีอาการคลื่นไส้ อาเจียนเพิ่มเข้ามาอีก ส่วนมากจะเป็นตอนดึก และมีอาการเบื่ออาหาร ฉันได้น้อย ไม่รู้สึกหิวหรืออยากฉัน ทำให้อ่อนเพลียง่าย อาการเหล่านี้เป็น ๆ หาย ๆ เรื่อยมา นอกจากนี้ หลวงพ่อยังเริ่มมีอาการปวดเมื่อย

หลวงพ่อกำลังรับบิณฑบาตหน้าโรงพยาบาลสำโรงหลังจากการผ่าตัด ตุลาคม ๒๕๒๔

บริเวณต้นคอ แม้พระอุปัฏฐากจะคอยถวายการบีบนวดอยู่เสมอ ก็ไม่ช่วยให้ท่านรู้สึกดีขึ้นแต่อย่างใด

เดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๓ โยมอุปัฏฐากได้กราบอาราธนานิมนต์หลวงพ่อไปรับการตรวจสุขภาพที่กรุงเทพฯ หลังจากตรวจวินิจฉัยโรคแล้ว คณะแพทย์เฉพาะทางหลายท่านมีความเห็นสรุปว่า อาการอาพาธของหลวงพ่อนั้น เกิดขึ้นเพราะสมองส่วนหน้าซีกซ้ายขาดเลือดหล่อเลี้ยงและเริ่มทำงานผิดปกติ นอกจากนี้ยังมีภาวะกระดูกข้อต่อสันหลังบริเวณช่วงคองอก หัวใจขาดเลือดท่อทางเดินหายใจโป่งพอง และมีโรคเบาหวานด้วย แพทย์ถวายยาแล้ว อาการก็ทุเลาเล็กน้อย

แม้อาพาธอยู่เช่นนี้ หลวงพ่อก็มิได้ย่อท้อต่อสังขาร เมื่อใดก็ตามที่อาการทุเลาลง ท่านก็จับงานทันที ถ้าไม่ตระเวนไปเยี่ยมลูกศิษย์ตามสำนักสาขาต่าง ๆ ก็ใช้เวลาที่วัดอบรมสานุศิษย์และแสดงธรรมแก่ญาติโยมที่มากราบนมัสการ เวลาพักผ่อนมีน้อย ไม่สมดุลกับสุขภาพร่างกายซึ่งทรุดโทรมและมีอาการอาพาธเป็นระยะ ๆ เช่นนั้น

ปี พ.ศ. ๒๕๒๔ หลวงพ่อใช้เวลาในการรับแขก สนทนาธรรมกับญาติโยมที่มานมัสการเป็นเวลานาน ๆ บ่อยครั้ง เมื่อร่างกายไม่ได้พักผ่อนและไม่ได้ออกกำลัง สุขภาพของท่านจึงทรุดโทรมลงอย่างรวดเร็ว ลูกศิษย์ลูกหาจึงได้กราบอาราธนานิมนต์หลวงพ่อหลบไปจำพรรษาที่ถ้ำแสงเพชร ซึ่งเป็นวัดสาขาที่อยู่บนภูเขา ในเขตอำเภออำนาจเจริญ จังหวัดอุบลราชธานี เป็นที่สัปปายะถูกกับอุปนิสัยของหลวงพ่อด้วย คุณหญิงตุ่น โกศัลวิตร ได้สร้างกุฏิถวายเพื่อให้หลวงพ่อได้พักผ่อน รับอากาศบริสุทธิ์ เป็นการฟื้นฟูสุขภาพ ในระหว่างที่หลวงพ่อพักอยู่ที่วัดถ้ำแสงเพชรนี้ นายสัญญา ธรรมศักดิ์ ประธานองคมนตรีในสมัยนั้นได้ตามไปกราบนมัสการด้วย ตอนหนึ่งขณะที่กำลังสนทนาธรรมกัน หลวงพ่อได้ปรารภถึงอาการอาพาธของตัวท่านเองว่า

"จะปลงสังขารแล้ว ไม่ต้องเป็นห่วง"

ท่านประธานองคมนตรี ได้กราบเรียนถามถึงวัดสาขาต่าง ๆ และได้กราบอาราธนานิมนต์อย่างหนักแน่นถึง ๓ ครั้ง ให้หลวงพ่อดำรงขันธ์อยู่ต่อไปอีก จนในที่สุดหลวงพ่อก็ยอมรับ

สมองเราเอง คิดเอง

ก่อนออกพรรษาหกวัน อาการอาพาธของหลวงพ่อกำเริบขึ้นจนเป็นที่น่าวิตก หลวงพ่อจึงจำเป็นต้องไปกรุงเทพฯ เพื่อรับการตรวจสุขภาพอีกครั้งหนึ่ง แพทย์ได้ถวายการตรวจด้วยเครื่องเอกซเรย์ชนิดพิเศษที่สามารถเห็นสมองเป็นชั้นได้ชัดเจน ผลการตรวจพบว่า ในสมองมีน้ำขังอยู่ นาน ๓- ๔ เดือนมาแล้ว วินิจฉัยว่าเป็นโรคน้ำสมองไขสันหลังคั่ง แพทย์จึงถวายคำแนะนำให้หลวงพ่อรับการผ่าตัดสมอง เมื่อได้ฟังครั้งแรก หลวงพ่อเปรยว่า

"เออ! เขาจะผ่าออกเหมือนผ่าแตงโมเชียวเหรอ"

แล้วท่านแสดงความเห็นในทำนองว่า ไม่จำเป็นต้องผ่าตัด รักษาด้วยวิธีการธรรมชาติก็ได้ นายแพทย์สุเทพ วงศ์แพทย์ และนายแพทย์มัยธัช สามเสน แห่งโรงพยาบาลสำโรงการแพทย์ได้นำภาพเอกซเรย์ของหลวงพ่อไปปรึกษาอาจารย์แพทย์ผู้เชี่ยวชาญทางสมองรวม ๕ ท่านด้วยกัน

ได้ลงความเห็นพ้องต้องกันว่า ควรผ่าตัดใส่ท่อช่วยระบายน้ำ จากนั้นจึงได้นำคำวินิจฉัยของแพทย์มากราบเรียนปรึกษาหลวงพ่อ พร้อมทั้งข้อมูลเพิ่มเติม การผ่าตัดจะไม่ทำให้อาการอาพาธหายอย่างเด็ดขาด แต่จะช่วยชะลอการเสื่อมของสมองลงเท่านั้น หลวงพ่อฟังแล้วก็ตัดสินใจว่า จะรับการผ่าตัด ท่านอาจารย์ปภากโร พระอุปัฏฐากในสมัยนั้นได้กราบเรียนถามว่า

"หลวงพ่อไม่คิดจะปรึกษาคณะสงฆ์ดูก่อนหรือครับ ?"

"คิดอยู่เหมือนกัน" หลวงพ่อตอบ แต่แล้วท่านก็กล่าวต่อไปว่า

"แต่จะทำอย่างไรได้ล่ะ มันเป็นสมองของเราเอง"

เป็นการแสดงเจตนารมณ์ของท่านที่ยอมรับการผ่าตัด ด้วยความหวังว่า บางทีจะมีกำลังวังชาทำงานให้กับพระศาสนาได้อีก

ครั้งหนึ่งระหว่างหลวงพ่อพำนักอยู่ที่โรงพยาบาล ลูกศิษย์รูปหนึ่งซึ่งกลับจากธุดงค์ ได้ไปกราบเยี่ยม และถามว่า

"หลวงพ่อหลับดีไหมครับ ?"

"ถ้าหลับมันก็ไม่รู้ ถ้ารู้มันก็ไม่หลับ" หลวงพ่อตอบอย่างลึกซึ้งแฝงด้วยอารมณ์ขัน

บางครั้งเมื่อญาติโยมที่ไปกราบเยี่ยมถามถึงสุขภาพ ท่านตอบว่า

"เดี๋ยวนี้มันไม่ค่อยได้สนใจ"

การผ่าตัดเมื่อวันที่๓๑ ตุลาคม ๒๕๒๔ ที่โรงพยาบาลสำโรงการแพทย์ นายแพทย์วิวัฒน์ แจ้งอธิยวงษ์ ได้ฝังท่อยางที่มีปุ่มช่วยดูดน้ำออกจากสมองลงไปในช่องท้อง หลังการผ่าตัดวันแรก ๆ หลวงพ่อปฏิเสธการฉีดยาชา ยาแก้ปวด เพื่อจะได้เฝ้าดูเวทนาที่เกิดขึ้น

พวงประดิษฐ์ก็มีหัวใจ

หลังการผ่าตัด โยมเกสรี บูลสุข ได้กราบนิมนต์หลวงพ่อไปพักฟื้นยังที่พักสงฆ์ ซึ่งได้จัดสร้างขึ้นเป็นอาคารเอกเทศภายในบริเวณบ้านของเธอเอง ที่ซอยสุขุมวิท ๘๑ ซึ่งสะดวกต่อการที่หลวงพ่อจะเดินทางไปตรวจร่างกายที่โรงพยาบาลสำโรง

ระหว่างที่หลวงพ่อพำนักที่ที่พักสงฆ์แห่งนี้ในช่วงเดือนตุลาคม ปรากฏว่าพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ภายในบริเวณบ้านทั้งที่ไม่ใช่ฤดูผลิดอกมีคุณเป็นต้น พากันผลิดอกออกช่อสะพรั่งพร้อม ต่อเนื่องกันเป็นที่น่าอัศจรรย์ โดยเฉพาะไม้ดอกต้นหนึ่งที่ชื่อ พวงประดิษฐ์ซึ่งต้นแห้งเหี่ยวเฉา แม้ว่าเจ้าของบ้านจะพยายามเอาใจใส่ฟูมฟักรักษาอย่างดีก็ตาม พวงประดิษฐ์ก็ไม่ออกดอกเลยมาเป็นเวลาแปดปีแล้ว นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๑๖ ซึ่งเป็นปีที่บุตรชายของโยมเกสรีเสียชีวิต แต่เมื่อหลวงพ่อเข้ามาพำนักด้วย ต้นพวงประดิษฐ์ก็กลับฟื้นตัว มีชีวิตชีวาขึ้นมา แตกกิ่งก้านสาขาผลิใบงดงามอย่างรวดเร็วเป็นไม้พุ่มใหญ่ พร้อมทั้งออกดอกสีชมพูสดใสเป็นพวงระย้าทุกข้อทุกแขนงจนมองเห็นแต่พวงสีชมพูที่ระพื้นหญ้า และปกคลุมลำต้นเรื่อยขึ้นไปจนถึงยอด เป็นที่ตื่นตาตื่นใจแก่ผู้ที่ได้พบเห็น โดยเฉพาะเจ้าของบ้าน ซึ่งรู้สึกชุ่มชื่นและปีติยินดียิ่งนัก

หลวงพ่อเองเมื่อทราบเรื่อง ท่านก็ได้ออกมายืนใกล้ๆ ต้นพวงประดิษฐ์อยู่เป็นเวลานาน และท่านก็เดินดูรอบๆ บ้าน ด้วยความพิจารณา อย่าว่าแต่คนเลยที่ได้รับความชุ่มชื่นเบิกบานที่ได้อยู่ใกล้หลวงพ่อ หากแต่ต้นไม้ก็ยังพลอยเบิกบานไปด้วย

เมื่ออาการดีขึ้น หลวงพ่อก็เปลี่ยนอิริยาบถออกเดินไปรอบสนามบ่อยๆ ประการสำคัญ ท่านยังคงรักษาข้อวัตร การบิณฑบาตและฉันในบาตรทุกวัน ยกเว้นบางวันที่ท่านรู้สึกอ่อนเพลียจริงๆ

ข้อสอบหนัก

ต่อมาหลวงพ่อได้ย้ายจากซอยสุขุมวิท ๘๑ ไปยังบ้านพักกลางทุ่ง ที่สมุทรสงครามตามคำอาราธนานิมนต์ของนายแพทย์เกิดชัย อินทรวิวัฒน์ โดยมีแพทย์จากโรงพยาบาลไปถวายการตรวจเป็นระยะ พระอาจารย์บุญเลิศ อาจารสมฺปนฺโน และพระอาจารย์ปภากโร ซึ่งเป็นพระอุปัฏฐากเล่าว่า ในช่วงนั้นหลวงพ่อฉันอาหารได้ดี แต่ไม่ค่อยได้ออกกำลังกาย ลุกนั่งลำบาก เวลาฉันพระอาจารย์บุญเลิศนั่งอุปัฏฐากอยู่ใกล้พูดคุยให้ท่านได้เจริญอาหาร บางคืนก็อ่านข่าวสารให้ท่านฟัง และบางครั้งก็เปิดเทปการแสดงธรรมของท่านอาจารย์พุทธทาส บางวันหลวงพ่อให้พระอาจารย์บุญเลิศอ่านคำสอนของฮวงโป ซึ่งเป็นเรื่องที่ท่านชอบและสนใจมาก โดยท่านแปลความหมาย

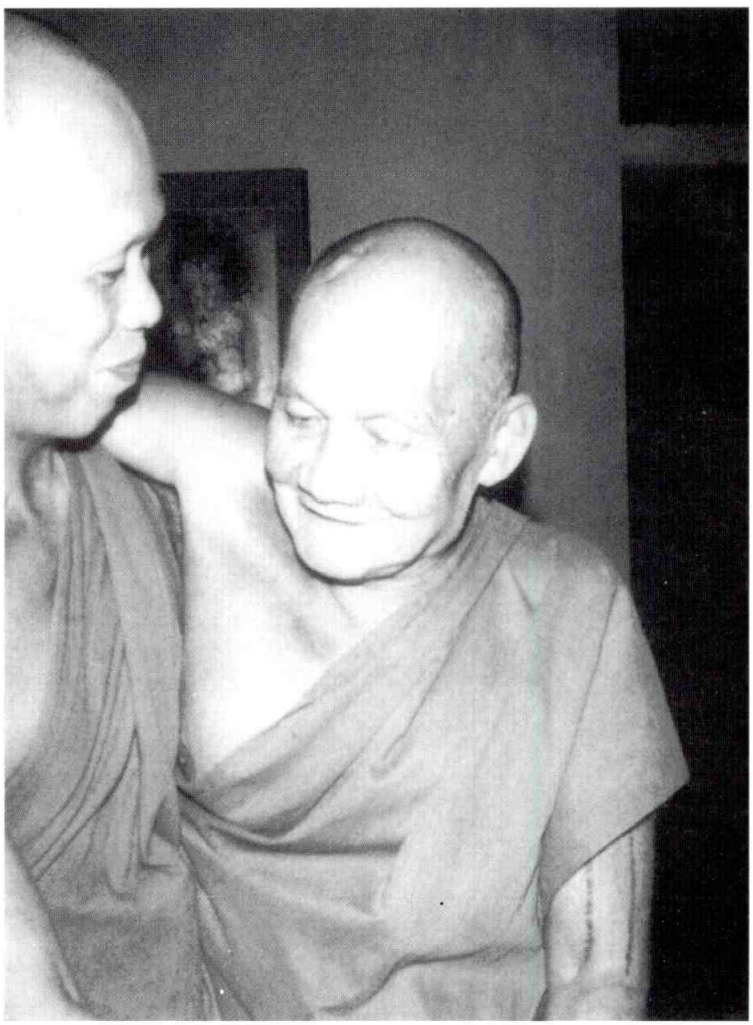

“สุดแต่ลูกศิษย์ลูกหา
จะดูแลจะช่วย
ส่วนผมไม่มีอะไร”

ให้ฟังระหว่างที่พระอาจารย์บุญเลิศอ่านและให้บันทึกเสียงไว้ด้วย บางครั้งท่านก็ไปเยี่ยมลูกศิษย์ เช่น ท่านพระมหาอินทร์ ที่วัดเขาวัง จังหวัดราชบุรีบ้าง พระอาจารย์โสภณ ที่วัดบึงลัฏฐิวัน จังหวัดอยุธยาบ้าง

หลวงพ่อพักฟื้นอยู่ที่บ้านนายแพทย์เกิดชัย ที่สมุทรสงครามหลายเดือน จนอาการของท่านดีขึ้นมาสักพักหนึ่ง ก็ตัดสินใจเดินทางกลับวัดหนองป่าพง ถึงวัดแล้วท่านเข้าพักในกุฏิทรงสูงที่อยู่ในสระน้ำใกล้ศาลานอก ซึ่งพระอาจารย์เลี่ยมสร้างถวายเสร็จพอดี ต่อมาอาการของท่านก็กลับทรุดหนักลงอีก นอนไม่หลับ ต้องใช้ยาช่วย ไม่สามารถบังคับควบคุมตัวเองให้เป็นปกติได้ สมองเริ่มสั่งงานผิดพลาด เช่นบางทีพูดกลับกัน ปวดว่าไม่ปวด ร้อนว่าเย็น หรือไปบอกไม่ไป เป็นต้น บางทีถึงกับมีอาการร้องไห้สลับหัวเราะ ซึ่งสร้างความสะทกสะท้านให้แก่ลูกศิษย์ลูกหาไม่น้อย พระอุปัฏฐากทั้งกังวลและเครียด เพราะแบบทดสอบที่หลวงพ่อออกมาอย่างนี้ ทำให้ผู้ใกล้ชิดทำใจได้ยากยิ่งกว่าที่เป็นเวทนาแรงกล้าของท่านเสียอีก

ปัจฉิมวาจา

วันศุกร์ที่๑๑ เมษายน พ.ศ. ๒๕๒๕ หลวงพ่อได้แสดงปัจฉิมวาจามอบหมายงานแก่ลูกศิษย์ลูกหาที่วัดหนองป่าพง ดังต่อไปนี้

"คณะสงฆ์สานุศิษย์ทั้งหลาย ที่ผมได้มาในคราวนี้นั้น เพื่อจะได้มอบหมายงานให้ท่านทั้งหลายอยู่ได้สะดวก ให้มหาอมรฯเป็นผู้ว่าหน้าที่พระอุปัชฌาย์ต่อไป ให้มหาอมรฯมาทำการอุปสมบทพระและสามเณรในที่นี้ต่อไป ให้อาจารย์จันทร์ อาจารย์เที่ยง พระเถระทุกองค์นั้น ให้รับทราบไว้ ส่วนผมมันหมดภาระแล้ว จะลาออกจากการทำอะไรนี่ทุกประเภท จึงมอบภาระทั้งหลายเหล่านี้ ให้สาธุสงฆ์ทั้งหลายรับทราบทุกองค์ แม้แต่ประชาชนทั้งหลายที่มาร่วมกันนี้ ให้รู้จัก ให้ทราบกันในเวลานี้ ต่อไปให้ทำกันเป็นสัดเป็นส่วนดังที่เคยทำกันมา เพราะผมหมดเวลาแล้ว ที่จะทำการงานทั้งหลายเหล่านี้

สงฆ์ทุก ๆ ท่านจงได้ทราบ และพร้อมใจกันทุกท่าน อย่าให้มีอะไรขัดข้อง ส่วนอาจารย์เลี่ยม อาจารย์ชูเป็นพระที่อยู่กับถิ่น เคยปลูกสร้างทุกสิ่งทุกอย่างนั้น จงพากันอยู่สบาย ตลอดจตุปัจจัยกับไวยาวัจกรเช่น มหาอ่อน เป็นต้น ให้อาจารย์เลี่ยม อาจารย์ชู ศึกษากันให้เรียบร้อย จึงค่อย ๆทำ อย่าทำคนละฝักละฝ่าย ใครทำก็ให้รู้จัก อย่าทำคนละอย่างสองอย่าง ใครอยากจะเอานี่ก็เอาไป ใครอยากจะทำก็ทำไป อย่างนั้นมันไม่ดี ให้พากันเข้าใจทุก ๆ ท่านปฏิบัติให้เป็นธรรม

ส่วนนอกนั้น พระสงฆ์ทั้งหลาย สิ่งที่สำคัญให้หนักแน่นในการปฏิบัติ ถ้าอยากมารวมปฏิบัติกับอาจารย์เลี่ยม อาจารย์ชูที่วัดใหญ่ก็ได้ เพราะที่วัดใหญ่นี้มันใหญ่กว้างขวาง ทำอะไรทุกสิ่งทุกอย่างมันก็สมควร เพราะวัดมันกว้าง เท่านี้ละกระมัง ต่อจากนี้ ก็มีแต่การปฏิบัติเป็นใหญ่เท่านั้นแหละ ผมจะพูดอะไรมากกว่านั้นก็ไม่ได้ ที่มาพูดกับสงฆ์วันนี้ก็ดีแล้ว พอแล้ว มนต์ซะ"

ปลงสังขาร

โอวาทสั้น ๆ ที่หลวงพ่อให้แก่สานุศิษย์ในครั้งนี้ เป็นโอวาทครั้งสุดท้ายจากปากของท่าน เพราะในเวลาต่อมาไม่นาน หลวงพ่อก็อาพาธหนัก ไม่ได้พูดอีกเลย พระอาจารย์เอนก ซึ่งเป็นพระอุปัฏฐากในช่วงเวลาดังกล่าว ได้เล่าเรื่องราวอันเปรียบเสมือนการปลงสังขารของหลวงพ่อให้ฟังว่า "ตอนที่หลวงพ่อจะเข้าโรงพยาบาลครั้งที่สองนั้น ท่านปรารภว่า การเข้าโรงพยาบาลเป็นไปตามเจตนารมณ์ของลูกศิษย์ลูกหา เพราะเราคนเดียวทำให้คนอื่นหลาย ๆ คนข้องใจ มันไม่ดี

ท่านบอกว่าโรคของท่านมันไม่หาย เพราะเป็นกรรมของท่านเอง กุฏิที่ญาติโยมกำลังสร้างถวาย ที่จริงท่านไม่อยากให้สร้าง เพราะจะอยู่ไม่คุ้ม แต่จะไปขวางกั้นศรัทธา ก็จะเป็นการตัดบุญเขา ก็ต้องให้สร้าง แล้วท่านก็ปรารภถึงทุกองค์ว่า องค์นั้นเป็นอย่างนั้น องค์นี้เป็นอย่างนี้ แต่ตัวท่านเองไม่มีอะไร เพราะท่านทิ้งหมดแล้ว ท่านจะพูดบ่อย ๆ ว่า

ผมหมดแล้ว ทิ้งหมดแล้ว สุดแต่ลูกศิษย์ลูกหาจะดูแลจะช่วย ส่วนผมไม่มีอะไร อันนี้เป็นคำพูดระหว่างครูกับศิษย์ ถ้าเรามองย้อนกลับไปครั้งพุทธกาล ไม่ใช่จะยกครูบาอาจารย์ไปเปรียบเทียบกับพระพุทธเจ้า เพราะพระพุทธเจ้าไม่มีใครเปรียบได้ แต่ว่าระยะที่ท่านปลงปล่อยนั้น ท่านเปิดโอกาสให้ลูกศิษย์ได้รับทราบการปลงสังขาร คำว่าปลง ก็หมายถึง ทิ้งมัน ทิ้งของที่มีอยู่ ท่านก็ได้บอกว่า ท่านไม่มีอะไร ทิ้งหมดแล้ว ๆ แต่กับลูกศิษย์ ท่านเคยถามว่า

สมมุติว่าผมตายจะเผาดีไหม

เราก็ไม่กล้าให้ความคิดเห็น กลัวว่าจะไม่สมควร ท่านยังคงยืนยันอยากฟังความเห็นของหมู่คณะ ผมจึงเล่าสิ่งที่เห็นมาในประเทศลาวถวายท่าน เกี่ยวกับหลวงพ่อมหาปานซึ่งชาวลาวเคารพและศรัทธาในคุณธรรมของท่านมาก ท่านอยู่ที่โศรกป่าหลวง เวียงจันทน์ เมื่อท่านมรณภาพ

ลูกศิษย์ก็ไม่อยากเผา จึงตกลงกันทั้งฝ่ายสงฆ์และฝ่ายบ้านเมือง ทำโกศมาบรรจุสรีรธาตุของท่าน เมื่อผมไปเวียงจันทน์ครั้งแรก ได้เห็นเขาดูแลอย่างดี มีคนมากราบ มาทำความสะอาดจัดดอกไม้จีวรเปลี่ยนเดือนละครั้ง แต่พอไปเวียงจันทน์อีกเป็นครั้งที่สอง บ้านเมืองกำลังวุ่นวายรัฐบาลแย่งอำนาจกัน ราษฎรก็ตัวใครตัวมัน การดูแลสรีรธาตุของหลวงพ่อปานจึงบกพร่องไปด้วย ไม่มีคนทำความสะอาด ดอกไม้กระจัดกระจาย จีวรขึ้นราเต็มไปหมด ชวนให้สลดใจ

สำหรับเมืองไทยครูบาอาจารย์ก็มีคุณความดีทุกท่านแต่คำครหาของคนมันก็อาจมี อย่างเช่นกรณีของหลวงพ่อสี เป็นต้น แล้วผมก็วกไปถึงหลวงปู่มั่น ซึ่งเป็นปรมาจารย์ ท่านได้ให้พินัยกรรมแก่ลูกศิษย์ไว้ว่า ถึงเวลาก็ให้เผา หลวงปู่ฝั้นก็เผา หลวงปู่ขาวก็เผา ย้อนกลับไปถึงพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นพระบรมศาสดาของสาวกทุกยุคทุกสมัย ท่านก็ให้เผา เมื่อผมกราบเรียนความเห็นอย่างนั้นท่านก็บอกว่า

เออดี ถ้าผมตายแล้วก็ให้เผา

การอาพาธหนักช่วงนี้หลวงพ่อเสียการควบคุมตัวเองแทบทุกประการ ท่านเปรยอยู่เสมอว่าโรคของผมมันรักษาไม่หาย"

พระบรมราชูปถัมภ์

อย่างไรก็ตาม แม้หลวงพ่อไม่มีความประสงค์จะไปรับการรักษาที่ไหนอีก ในที่สุดที่ประชุมของคณะศิษยานุศิษย์มีมติเห็นพ้องต้องกัน ให้นิมนต์ท่านไปรักษาที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ตามคำแนะนำของนายแพทย์จรัส สุวรรณเวลา และพ.ญ.คุณหญิงส่าหรี จิตตินันทน์ ครั้งนี้หลวงพ่อเป็นคนไข้ในพระบรมราชูปถัมภ์ เดินทางไปกลับทางเครื่องบิน และวันที่หลวงพ่อเดินทางไปรับการรักษาที่กรุงเทพฯ ประชาชนที่ไปส่งท่านที่สนามบินก็ได้เห็นภาพประทับใจ คือภาพที่พระอาจารย์ปภากโรอดีตนักบินอเมริกัน ร่างสูงใหญ่ ซึ่งได้อุปัฏฐากหลวงพ่อติดต่อกันเป็นเวลา ๓ ปี อุ้มหลวงพ่อขึ้นลงเครื่องบินทั้งขาไปและขากลับ เพื่อความสะดวกรวดเร็วและความปลอดภัยของท่าน ซึ่งอยู่ในสภาพที่ช่วยตัวเองไม่ได้แล้ว

ทางโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ได้อำนวยความสะดวกในการรักษาพยาบาลทุกอย่าง โดยจัดห้องพักพิเศษที่กว้างขวางสำหรับหลวงพ่อ มีห้องพักของพระอุปัฏฐากประจำ และห้องรับรองพระเถระที่ไปกราบเยี่ยม รวมทั้งพระเถระอีกหลายรูปที่ไปอุปัฏฐากด้วย เช่น พระอาจารย์เลี่ยม พระอาจารย์สุริยนต์ การรักษาที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ ทำให้หลวงพ่อมีอาการดีขึ้นบ้างในระยะแรก คือท่านนั่งได้นาน และพยายามลุกขึ้นเดินได้บ้าง แต่อย่างไรก็ตาม ท่านยังอยู่ในภาวะที่ควบคุมตัวเองลำบาก จึงต้องรับการทำกายภาพบำบัดทุกวัน

เย็นวันหนึ่ง ขณะที่พระอาจารย์ปสนฺโน เจ้าอาวาสวัดป่านานาชาติ กำลังเข็นรถพาหลวงพ่อออกไปรับอากาศในบริเวณร่มรื่นของโรงพยาบาล เพื่อให้ท่านได้ออกกำลังกาย ขณะนั้นเอง มีแม่ลูกคู่หนึ่งเดินผ่านมา สตรีผู้นั้นได้ก้มลงกราบนมัสการหลวงพ่อ และได้บอกให้ลูกน้อยทำตาม แต่

เด็กชายยังคงยืนจ้องหลวงพ่อตาไม่กระพริบ หลวงพ่อได้ใช้ความพยายามอย่างยิ่งโดยการฝืนสังขาร ค่อย ๆ ค้อมตัวลงพร้อมกับยื่นแขนขวาออกไปอย่างเชื่องช้า แล้วแบมือออกเป็นสัญญาณให้เด็กน้อยรับทราบเมตตาบารมีของท่าน ราวกับเด็กน้อยสัมผัสกระแสความกรุณาและอบอุ่นของหลวงพ่อ เขาตรงเข้ามาก้มลงกราบที่มือของท่าน ท่ามกลางความปีติยินดีและประทับใจของผู้พบเห็น

กลับวัด

ในเดือนธันวาคม ๒๕๒๕ หลวงพ่อเกิดอาการชักกระตุก แขนขาข้างซ้ายไร้เรี่ยวแรง หลังจากนั้นอาการทั่วไปไม่ดีขึ้นเลย พระอาจารย์เลี่ยมและคณะพระเถระจึงตัดสินใจนิมนต์หลวงพ่อกลับวัดหนองป่าพงเมื่อวันที่๑๙ มกราคม ๒๕๒๖ และหลวงพ่อได้เข้าพักที่กุฏิพยาบาลสร้างใหม่ ซึ่งโยมเกสรี บูลสุข เป็นผู้ริเริ่มสร้างถวายโดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ และสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณ พระราชทานพระราชทรัพย์สมทบค่าก่อสร้างด้วย หลวงพ่อพำนักอยู่ที่เรือนพยาบาลหลังนี้จนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต

เมื่อได้กลับไปพักฟื้นที่วัด อาการของหลวงพ่อก็ดูเหมือนฟื้นดีขึ้น แต่ก็ในลักษณะที่ว่าท่านได้กลับไปเพื่อจะมรณภาพอย่างสงบที่วัดเท่านั้นเอง เพราะดูท่านปลอดโปร่ง สบายอกสบายใจ ขณะที่มองไปรอบ ๆ ป่าอันเขียวขจีในบริเวณกุฏิพยาบาล ระหว่างนี้ก็มีนายแพทย์จากโรงพยาบาลสรรพสิทธิประสงค์ เช่น นายแพทย์จำรัส พุ่มพวง นายแพทย์ธนิตเชฏฐ์ รัตนาภิชาติ มาถวายการตรวจและดูแลอาการของหลวงพ่ออยู่เสมอ

เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๙ หลังจากนอนอาพาธมานาน แพทย์ได้ถวายการตรวจปอดโดยการเอกซเรย์พบว่ามีน้ำในเยื่อหุ้มปอดด้านซ้าย คณะแพทย์จากโรงพยาบาลสรรพสิทธิประสงค์จึงนิมนต์ท่านเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาล และวินิจฉัยพบว่าเป็นวัณโรคเยื่อหุ้มปอด หลังการรักษาอาการดีขึ้นตามลำดับ

ในวันที่ ๒๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๐ หลวงพ่อมีอาการหายใจขัด ท่อทางเดินอากาศอุดตันด้วยเสมหะ แพทย์ต้องใช้เครื่องช่วยหายใจ และนิมนต์ท่านเข้ารับการรักษาตัวที่โรงพยาบาล เนื่องจากหลวงพ่อมีอาการทุรนทุรายดูทรมานมาก บางครั้งถึงกับสำลักเสมหะของตนเอง พระมหาเถระจึงได้ตกลงอนุญาตให้แพทย์เจาะคอ เพื่อต่อท่อหายใจที่ลำคอ หลังจากอาการปอดบวมดีขึ้น ก็นิมนต์ท่านกลับวัดดังเดิม แต่หลวงพ่อยังต้องหายใจทางท่อตลอดเวลา และต้องถวายอาหารเหลวทางสายยาง ซึ่งคณะแม่ชีวัดหนองป่าพงเป็นผู้ปรุงถวาย โดยคำแนะนำจากฝ่ายโภชนาการของโรงพยาบาล

หลังจากนั้น หลวงพ่อต้องเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลอีกหลายครั้ง ด้วยโรคปอดอักเสบ เนื่องจากท่านมีภูมิต้านทานต่ำกว่าคนธรรมดา มีโรคเบาหวาน โรคเส้นเลือดในสมองอุดตันแทรกซ้อน เนื่องจากการอยู่ในสภาพต้องนอนอยู่บนเตียงพยาบาลตลอดเวลา แม้จะมีพระอุปัฏฐากคอยดูแลจับลุกนั่งบนเตียง นั่งบนรถเข็นและช่วยเคาะปอดก็ตาม

วันที่ ๒๘ กันยายน ๒๕๓๓ ท่านมีอาการเหนื่อยหอบ คณะแพทย์ตรวจวินิจฉัยพบว่ามีโรคหัวใจ

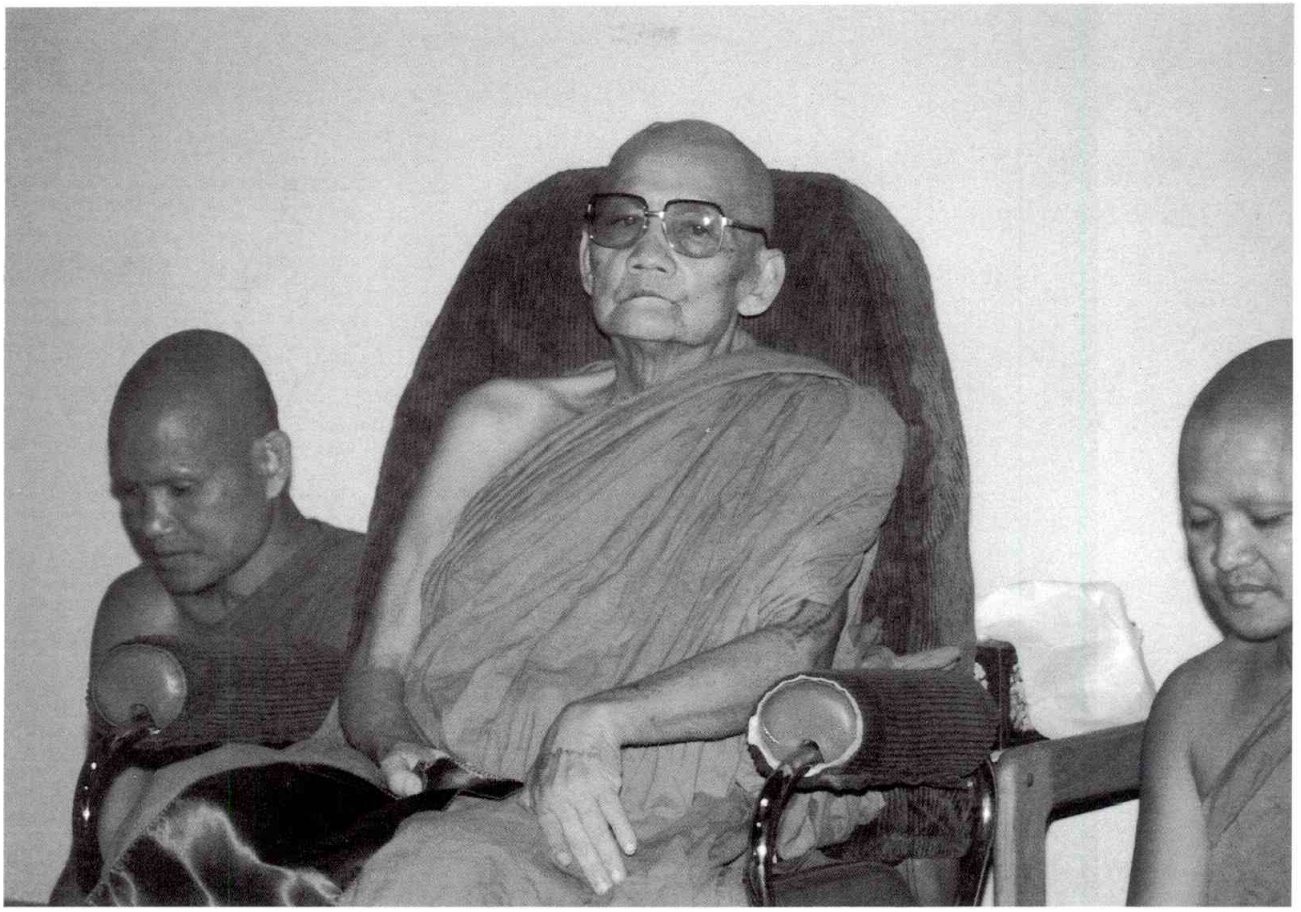

แทรก โดยเส้นเลือดหัวใจอุดตัน เลือดไปเลี้ยงหัวใจไม่เพียงพอ กล้ามเนื้อหัวใจอ่อนแรง เกิดภาวะหัวใจวาย น้ำท่วมปอด จึงต้องพักรักษาในโรงพยาบาลจนถึงวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๓๓ อาการจึงดีขึ้น

ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๓ เป็นต้นมา อาการของหลวงพ่อก็มีแต่ทรงกับทรุดมาเรื่อย คราใดที่อาการของท่านทรุดหนักเข้าขั้นวิกฤติ คณะแพทย์และพระอุปัฏฐากผู้ถวายการรักษาพยาบาลก็กราบเรียนปรึกษาครูบาอาจารย์ พระเถระ เพื่อขอโอกาสแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าเป็นกรณี ๆ ไป ลูกศิษย์ลูกหาทุกฝ่ายก็ได้แต่ทำใจ รอเวลาสุดท้าย ซึ่งในที่สุดก็มาถึงจนได้ เมื่อวันที่๑๖ มกราคม ๒๕๓๕ ใครทำใจได้แค่ไหนกับการสูญเสียอันยิ่งใหญ่ในครั้งนี้ แต่ละคนก็คงจะรู้เองเป็นปัจจัตตัง

ด้วยเมตตามิใช่อาชีพ

เมื่ออาการอาพาธของหลวงพ่อทรุดหนัก การพูดของท่านเหมือนกับเครื่องวิทยุเก่าที่มีคลื่นแทรกรบกวนตลอดเวลา จนแปรสัญญาณความหมายไม่ได้ เมื่อพูดแล้ว ผู้ฟังไม่รู้เรื่อง พระอาจารย์เลี่ยมจึงกราบเรียนหลวงพ่อ ขอร้องให้ท่านงดการพูดเสีย ตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๒๖ เป็นต้นมา ลูกศิษย์ลูกหาตลอดจนญาติโยมที่ไปกราบนมัสการที่วัดป่าพง จึงได้ฟังแต่ *เทศน์เงียบ* ของหลวงพ่อเท่านั้น

สำหรับระเบียบในการถวายอุปัฏฐากหลวงพ่อที่กุฏิพยาบาลนั้น พระอาจารย์เลี่ยมได้จัดให้

เปลี่ยนเวรทุกสิบห้าวัน และในแต่ละวัน ก็มีเวรทั้งผลัดกลางวันและกลางคืน โดยมีพระ ๔ รูป และเณรอีก ๑ รูป เฝ้าอย่างใกล้ชิดทั้ง ๒ ผลัด สำหรับผลัดกลางคืนนั้น มีบุรุษพยาบาลอีก ๑ คน มาเฝ้าด้วย ตอนเช้านายแพทย์จำรัส พุ่มพวง จากโรงพยาบาลสรรพสิทธิประสงค์ได้แวะมาตรวจอาการของหลวงพ่อทุกวัน

ระบบการรักษาความสะอาด เพื่อป้องกันการติดเชื้อภายในกุฏิพยาบาล เป็นไปอย่างละเอียดถี่ถ้วน พระเณรที่เข้าเวรถวายการอุปัฏฐากก็ปรับตัวและเรียนรู้งานพยาบาลได้ดี เมื่อหลวงพ่อต้องรับอาหารทางสายยางโดยผ่านเข้าทางจมูก พระอุปัฏฐากบางรูปทดลองกลืนสายยางด้วยตนเองจนชำนาญ ก่อนที่จะใส่ให้หลวงพ่อ เพื่อจะได้รู้วิธีปฏิบัติ ให้ท่านรู้สึกระคายเคืองน้อยที่สุด พระอุปัฏฐากอย่างน้อย ๒ รูปคอยช่วยพลิกตัวหลวงพ่อทุก ๒ ชั่วโมงเพื่อป้องกันแผลกดทับ ซึ่งมักเกิดกับผู้ป่วยเป็นอัมพาตที่ต้องอยู่ในท่าเดียวนาน ๆ และก็ปรากฏว่า ตลอดเวลา ๑๐ ปีที่หลวงพ่อเป็นอัมพาตอยู่นั้น เนื้อตัวของท่านเกือบจะไม่มีแผลกดทับที่ส่วนใดเลย ผิวของท่านนุ่มนิ่มดุจผิวทารก และดูเปล่งปลั่งมีเลือดฝาดอยู่เสมอ

ด้วยพื้นฐานการอบรมที่เคร่งครัดในระเบียบและวินัยสงฆ์ รู้จักอุปัชฌายวัตรและอาจริยวัตรเป็นอย่างดี ประกอบกับความเคารพรักและผูกพันอันสูงสุด ที่ศิษยานุศิษย์มีต่อหลวงพ่อ ทำให้การอยู่เวรถวายอุปัฏฐากเป็นไปอย่างราบรื่นและเหมาะสม พระเณรต่างกระตือรือร้นที่จะเข้าอุปัฏฐากและปฏิบัติหน้าที่ด้วยศรัทธาอันเต็มเปี่ยม แม้จะได้อุปัฏฐากนานเท่าใด ก็ยังรู้สึกว่าน้อยนิดอยู่นั่นเอง

สานุศิษย์จากสำนักสาขาต่าง ๆ มาร่วมประชุมประจำปีและทำวัตรขอขมาหลวงพ่อในวันที่ 17 มิถุนายนของทุก ๆ ปี

สำหรับการสนองพระคุณของหลวงพ่อผู้บังเกิดเกล้า

อนึ่งในฝ่ายของฆราวาสนั้น คณะแพทย์และพยาบาลจากโรงพยาบาลสรรพสิทธิประสงค์ จังหวัดอุบลราชธานี ก็ได้ร่วมกันถวายการรักษาพยาบาลหลวงพ่ออย่างเต็มที่ โดยการสนับสนุนของแพทย์จากโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ มี พ.ญ.คุณหญิง สำหรี จิตตินันทน์ เป็นผู้ประสานงาน ผู้ที่ไม่อาจมีส่วนร่วมในการรักษาพยาบาล ก็ได้ถวายปัจจัยและสิ่งของ เพื่ออุปถัมภ์บำรุงพระอุปัฏฐากอีกต่อหนึ่ง ระบบการดูแลรักษาพยาบาลอันละเอียดและอบอุ่น ทั้งต่อเนื่องยาวนานถึงสิบปี ที่ศิษยานุศิษย์จัดถวายหลวงพ่อนั้น เป็นที่ประทับใจผู้คนส่วนมากที่มีโอกาสได้พบเห็นยิ่งนัก แพทย์ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศที่ได้สัมผัสต่างก็ชื่นชมว่า ยากที่จะหาสถานพยาบาลแห่งไหนในโลกเทียบได้

สำหรับหลวงพ่อเอง แม้อาพาธหนักขนาดไหน ท่านก็ยังไม่วางมือจากการสอน ดังที่พระอาจารย์เลี่ยมได้เล่าให้ฟังว่า "หลวงพ่อถึงท่านจะป่วยท่านก็ยังสอน ใครเดินเข้าเดินออก เปิดประตูมีเสียงดังก๊อกแก๊ก ท่านก็สอนทันที มีการทักถามเลย แต่ไม่ถามด้วยคำพูด ถามด้วยการมองดู มองดูคล้าย ๆ กับการตำหนิว่า ทำอะไรไม่ระวัง ไม่มีสติ ความรู้สึกของท่านอย่างนี้ จะมีติดต่อกันมาตลอด ท่านมาปล่อยวางเอาตอนหลัง หลังจากดูดน้ำออกจากปอดนี่แหละ ดูท่าทางจะไม่สนใจกับใครทั้งนั้น ใครจะเดินเข้าเดินออก ทำเสียงดังหรือไม่ดังก็ไม่สนใจ แต่เรื่องการปัสสาวะอะไรนี่ ก็ยังพอรู้ ก่อนที่ท่านจะถ่ายปัสสาวะก็มอง ๆ ดู เพื่อให้เราเข้าใจ"

ขันธ์ห้าก็ม้าตัวหนึ่ง

ที่จริงแล้วความเจ็บไข้ได้ป่วย เป็นเรื่องที่หลวงพ่อมีประสบการณ์มากในชีวิตการประพฤติปฏิบัติของท่าน เพราะฉะนั้นท่านอบรมศิษยานุศิษย์ให้หัดพิจารณาเรื่องนี้อยู่บ่อย ๆ อย่างเช่นโอวาทตอนหนึ่ง ซึ่งหลวงพ่อให้กับพระภิกษุสามเณร ดังนี้

"เรื่องของเบญจขันธ์นั้นมันเป็นไป ถึงคราวมันร้อนมันก็ร้อน ถึงคราวมันเย็นมันก็เย็น ถึงคราวมันเจ็บมันก็เจ็บ มันสักแต่ว่าเป็นทุกขเวทนาสุขเวทนาเกิดขึ้นมาเท่านั้น คือไม่มีตัวมีตนของเราเข้าไปฝังอยู่ในที่นั้น นี่เรียกว่าการปล่อยวาง ไม่ใช่ว่ามันไม่มีอะไรปรากฏขึ้นมานะ มันมีปรากฏอยู่แล้ว การปล่อยวางก็คือ เราเห็นว่า อันนั้นเราบอกมันไม่ได้

เหมือนม้าตัวหนึ่งนะ มันฮึด เราเลี้ยงมันยากลำบาก จับเชือก มันวิ่ง เราจับมันไว้อย่าเพิ่งปล่อยมันครับ แต่ถ้ามันวิ่งเต็มที่ อย่าไปจับมันครับ ปล่อย ประเดี๋ยวมือมันจะขาดน่ะ ให้มันไปแต่เชือกกับม้า อย่าให้เราเสียอะไร ปล่อยมัน ถ้ามันไปขนาดหนึ่งเราก็ดึงมันไว้ สู้มันได้ อะไรทุกอย่างก็เหมือนกันนั่นแหละ

ร่างกายเรานี้ก็เหมือนม้าตัวหนึ่ง ถ้าปล่อยมันป่วยขนาดนี้ เราก็ให้ยารักษามันไป ถ้ามันเอาเต็มที่ไม่ไหว เราก็ให้มันเลย อย่าไปยุ่งมันเลย ให้มันไปเถอะ มันมีเท่านั้นแหละ มันเกิดมาแล้วมันก็ไป หมดที่จะรักษากันแล้ว มันหมดที่ของมันแล้ว ให้มันมีที่จบอย่างนั้น

เรามีตามียาย มีพ่อแม่ที่เรารักมาก อยากจะให้ท่านอยู่นาน ๆ แปดสิบปี เก้าสิบปี ร้อยปี

เราคิดถูกหรือเปล่า แต่ว่าความคิดมันมีทุกคนแหละ อยากให้อยู่นาน ๆ แต่ว่ามันอยู่นานไม่ได้ ถ้าถึงที่ถึงสมัยมันแล้ว เราก็ให้มันไป อย่าให้มันเป็นทุกข์ เรียกว่าผู้รู้ รู้ว่าของเรา ไม่ใช่ของเรา มันปนกันอยู่ ของเราโดยฐานสมมุติ ของเราอยู่ที่ไหน ไม่ใช่ของเราก็มีที่นั้น ให้เข้าใจอย่างนั้น เราจะไปนั่งอยู่ในโรงพยาบาล ไปนอนอยู่ในโรงพยาบาล มันจะเจ็บปวดก็ช่างมันเถอะ เมื่อความเห็นของเราถูกต้องแล้วมันก็สบาย สบายในที่มันเจ็บปวดนั่นแหละ สบายในที่มันเวทนานั่นแหละ คือมันเห็นของสงบอยู่ในที่มันวุ่นวาย"

อีกครั้งหนึ่งซึ่งท่านพูดก่อนรับการผ่าตัดสมองว่า

"เกิดมาเป็นคน อยู่ที่ไหนจะไม่มีการเสี่ยงนั้นไม่มีหรอก แม้แต่ข้ามถนนก็ยังต้องเสี่ยงอยู่เหมือนกัน"

ทัศนะของหลวงพ่อต่อความเจ็บไข้ได้ป่วยข้างต้น เป็นการเข้าถึงความปล่อยวางอัตตาอย่างแท้จริง อยู่อย่างเป็นปกติแม้จะเจ็บหนัก

และหลวงพ่อมักจะยกเรื่องการอาพาธของท่าน ขึ้นมาเป็นเครื่องเตือนสติของลูกศิษย์อยู่เสมอ เช่นปีที่ท่านจำพรรษาที่วัดถ้ำแสงเพชร ท่านเปรียบเทียบสังขารของท่านดังนี้

"สังขารเสื่อมไปอย่างไร เปรียบให้ฟังเหมือนก้อนน้ำแข็ง แต่ก่อนมันเป็นน้ำ เขาเอามาทำให้เป็นก้อน แต่มันอยู่ไม่กี่วันหรอก มันก็เสื่อมไป เอาก้อนน้ำแข็งก้อนใหญ่ ๆ ไปวางไว้กลางแจ้ง จะดูความเสื่อมของก้อนน้ำแข็ง ก็เหมือนสังขารนี้ มันจะเสื่อมทีละน้อยทีละน้อย ไม่กี่นาที ไม่กี่ชั่วโมง ก้อนน้ำแข็งก็จะหมด ละลายกลายเป็นน้ำไป นี่เรียกว่าเป็น *ขัยยะวัยยัง* ความสิ้นไป ความเสื่อมไปแห่งสังขารทั้งหลาย เป็นมานานแล้ว ตั้งแต่มีโลกขึ้นมา เราเกิดมา เราเก็บเอาสิ่งเหล่านี้มาด้วย ไม่ใช่ว่าเราทิ้งไปไหน พอเกิด เราเก็บเอาความเจ็บ ความแก่ ความตาย มาพร้อมกัน"

อยู่ก็ดีไปก็ดี

ดังได้เคยกล่าวไว้แล้วหลายครั้งว่า หลวงพ่อสอนเสมอเรื่องของความ ไม่แน่ และความเห็นชอบ ท่านให้เห็นของดีในของไม่ดี เห็นความสบายในที่ไม่สบาย เป็นต้น ถ้าน้อมแนวความคิดของหลวงพ่อนี้มาพิจารณาแล้ว ก็จะเห็นว่า การอาพาธของหลวงพ่อนั้น มีผลดีต่อคณะสงฆ์สายหนองป่าพงอยู่หลายประการ

การที่หลวงพ่ออาพาธนานนับ ๑๐ ปี ทำให้สานุศิษย์มีเวลาปรับตัว และเตรียมรับการจากไปของท่าน อนึ่ง การที่สำนักสาขาส่งพระมาเข้าเวรอุปัฏฐากเสมอ ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างพระภิกษุสายหนองป่าพงกระชับแน่น เพราะได้ทำความรู้จักมักคุ้นกันในระหว่างการอุปัฏฐาก ทั้งนี้ย่อมส่งผลถึงความสมานสามัคคีของคณะสงฆ์แห่งสาขาต่าง ๆ ไปด้วย ในส่วนของพระเณรที่มาถวายการอุปัฏฐากก็เป็นโอกาสได้ตอบแทนพระคุณของครูบาอาจารย์พร้อม ๆ กับการบำเพ็ญบุญกุศลไปด้วย นอกจากนี้ก็ยังได้เรียนรู้และมีประสบการณ์ในการพยาบาลภิกษุสูงวัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่คณะสงฆ์

แขกผู้มีเกียรติ

สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ

สมเด็จพระสังฆราช(วาส์น)

นายเปรมทาส นายกรัฐมนตรี
ประเทศศรีลังกา
(ปัจจุบัน พ.ศ. 2535 เป็นประธานาธิบดี)

ต่อไปในอนาคต เมื่อมีพระเถระอาพาธ อาจจะลดการพึ่งพาฆราวาสให้น้อยลง ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ งานอุปัฏฐากหลวงพ่อเป็นงานละเอียด เป็นโอกาสพิเศษที่ดีอีกโอกาสหนึ่ง สำหรับการฝึกสติของพระอุปัฏฐาก

ยังเหมือนเดิม

มีคนเป็นจำนวนมากที่เพิ่งมารู้จักหลวงพ่อในระยะหลัง ซึ่งท่านอาพาธหนัก และสอนไม่ได้แล้ว อย่างไรก็ตาม แม้หลวงพ่ออาพาธหนักถึงขั้นอัมพาต พูดไม่ได้อยู่ถึงเก้าปี ตลอดเวลาอันยาวนานนี้ ก็ยังมีสาธุชนหลั่งไหลมากราบนมัสการหลวงพ่อที่วัดป่าพงมิได้ขาดเลย ทั้งที่มาเป็นส่วนตัว และมากันเป็นกลุ่มเล็ก กลุ่มใหญ่ ทั้งชาวไทย ชาวต่างประเทศ เหมือนสมัยก่อน บรรยากาศที่วัดหนองป่าพงยังคงเงียบเชียบแต่ไม่เงียบเหงา ผู้มาเยือนกระตือรือร้นที่จะได้เห็นได้กราบหลวงพ่อ แม้จะได้ฟังเพียง *เทศน์เงียบ* ของท่านก็ตาม ถ้าไปถึงวัดในตอนกลางวัน ก็กราบที่ด้านนอกห้องกระจก ซึ่งมองเข้าไปเห็นองค์หลวงพ่อชัดเจน ตอนเย็นพระอุปัฏฐากก็เข็นรถพาหลวงพ่อออกมารับอากาศบริสุทธิ์ข้างนอก เว้นไว้แต่วันที่มีฝนและอากาศเย็นเกินไป ญาติโยมก็ได้โอกาสกราบท่านอย่างใกล้ชิด

หลายปีก่อนหลวงพ่อพุธได้เคยแนะนำว่า หลวงพ่อท่านเก่งเรื่องปฏิจจสมุปบาท ถ้าสวดวิปัสสนาภูมิถวายให้หลวงพ่อฟังบ่อย ๆ หลวงพ่อจะมีความสบาย และอาจทำให้ท่านหายได้ หลังจากนั้นพระภิกษุสามเณรจากวัดป่านานาชาติพร้อมด้วยญาติโยมที่มาจำศีลที่วัด ก็ได้ร่วมกันไปสวดวิปัสสนาภูมิและบทอื่น ๆ อาทิ โพชฌงค์เจ็ดถวายหลวงพ่อทุกวันพระ จนเป็นกิจวัตร เป็นภาพที่คุ้นตาญาติโยมที่ไปรักษาศีล หรือไปกราบหลวงพ่อในวันพระที่วัดหนองป่าพง

นานาทัศนะ

ทัศนะต่อการถวายการรักษาพยาบาลหลวงพ่อนั้นก็มีแตกต่างกันเป็นธรรมดา นายแพทย์หลายท่านเห็นว่า ควรถวายการรักษาจนสุดความสามารถ เท่าที่เทคโนโลยีและอุปกรณ์ทางการแพทย์สมัยใหม่อำนวย แต่ก็มีหลายท่านที่ไม่สบายใจเมื่อเห็นหลวงพ่อในสภาพของผู้ป่วยหนัก มีเครื่องช่วยระโยงระยาง ตามแบบการรักษาสมัยใหม่ และมีความเห็นคัดค้าน ท่านพระอาจารย์มหาบัว แห่งวัดป่าบ้านตาด จังหวัดอุดรธานี สหายธรรมท่านหนึ่งของหลวงพ่อ ก็รวมอยู่ในจำนวนผู้ที่มีความเห็น ประการหลังนี้ ดังที่ท่านได้ให้ทัศนะกับพระอุปัฏฐากของหลวงพ่อที่สวนแสงธรรม เมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๓๑ ว่า

"ถามเรื่องท่านอาจารย์ชา ใครไปทำยังไงท่าน แบบระโยงระยางนั้นเหรอ เราอยากถามว่าอย่างนี้แหละ ท่านอาจารย์ชาก็ไม่ใช่พระธรรมดา เป็นพระที่หายากมากในสมัยปัจจุบันนี้ เรานับถือกันมาก ผมกับท่านอาจารย์ชา ท่านก็เคยมาวัดผมนี่ ผมกับท่านอาจารย์ชาคุ้นกันมาก นับถือกันมาก และผมก็ไม่อยากได้ยินท่านไปถูกบีบถูกบังคับ เข้าห้องขัง อยู่แบบว่านี้น่ะ แบบระโยงระยางอะไร หายใจก็ไม่ได้ อะไร ๆ เต็มไปหมดนี่ โอ๊ย! พระขนาดนั้น จะมาทำแบบนี้ มันไม่

เหมาะสมกันเลย ฟังซิ มันไม่เหมาะสมกันเลย หือ! ใครจะไปรู้ดียิ่งกว่า พระประเภทนี้รู้ตัวเองว่ะว่ายังนั้นเลย พระประเภทนี้ พระชั้นนี้ รู้ตัวรอบ ๆ หมด

ท่านอาจารย์ชาไม่ใช่พระธรรมดานี่ ท่านก็เคยไปศึกษาอบรมอยู่กับหลวงปู่มั่นเหมือนกัน สมัยผมอยู่นั่นก็ดี ผมไม่อยากให้ท่านได้รับความลำบากแบบโลก ๆ ว่ายังงั้น พูดง่าย ๆ ก็เอาโลกเข้าทับท่านเสียเต็มตัวเลย ธรรมที่มีอยู่ในใจ สว่างกระจ่างแจ้งครอบแดนโลกธาตุ ก็ไม่ได้แสดงตัวได้เลย มีแต่เรื่องของโลกไปครอบ มันไม่น่าดู ถ้าท่านว่า มันอยู่ไม่ได้ ก็ให้มันเป็นไปตามอัธยาศัยของท่าน อันนี้ผมเห็นอย่างนั้น"

และอีกตอนที่กล่าวว่า

"ท่านเป็นภูมิจิตภูมิธรรมประเภทนั้น และท่านผู้ที่เกี่ยวข้อง มีภูมิจิตภูมิธรรม ประเภทไหนพอที่จะปฏิบัติต่อท่านให้ถูกต้อง นั่นสิ อันหนึ่ง มันเป็นของสำคัญ ถ้าภูมิจิตภูมิธรรมสูง หรือ ภูมิจิตภูมิธรรมประเภทเดียวกัน รู้เรื่องกันทันทีเลย การปฏิบัติต่อท่านง่ายที่สุด ถ้าอันหนึ่งก็หลับตาทำหลับตา ทุกสิ่งทุกอย่าง มีแต่หลับตาปฏิบัติอุปถัมภ์อุปัฏฐากท่าน มีแต่หลับตา ก็คือความไม่รู้ นั่นไม่ใช่แกล้งหลับตานะ ความไม่รู้ เมื่อไม่รู้ก็โง่ ๆ เง่า ๆ มันก็ปฏิบัติต่อหลักธรรมหรือหลักจิตของท่านไม่ได้ไม่ถูกนี่ ถ้าจะพูดในเรื่องของสมมุติก็ว่า ทำให้ท่านนั่นรำคาญหนักใจ"

อย่างไรก็ตาม คณะสงฆ์ศิษยานุศิษย์ของหลวงพ่อ มิได้วางแผนหรือมีมติไว้ล่วงหน้าว่าจะถวายการรักษาไปถึงขั้นไหนและอย่างไร เพราะในใจของทุกท่านทุกองค์ก็คงอยากอนุโลมให้เป็นไปตามความประสงค์ของหลวงพ่อ ซึ่งก็เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้ว แต่เนื่องจากอาการอาพาธของหลวงพ่อ ที่กำเริบขึ้นมาแต่ละครั้งนั้นแปรเปลี่ยนไปต่าง ๆ นานา และมักเป็นกรณีฉุกเฉิน การรักษาจึงเป็นการแก้ไขเหตุการณ์เฉพาะหน้าเสียเป็นส่วนมาก ตัวอย่างเช่น กรณีที่แพทย์ต้องถวายการรักษาโดยการเจาะคอ เพื่อต่อท่อหายใจให้ท่านนั้น ก็เป็นเหตุฉุกเฉินจริง ๆ เป็นการสุดวิสัยสำหรับลูกศิษย์จะทำใจได้ เมื่อเห็นหลวงพ่อกำลังสำลักเสมหะ และมีอาการทุรนทุรายดูสุดแทนทรมานอยู่ต่อหน้า ทั้งแพทย์ที่ถวายการรักษาก็ให้คำรับรองว่า ใช้เวลาเจาะคอเพียงครู่เดียวหลวงพ่อก็จะปลอดภัย อย่างนี้เป็นต้น ดูทุกอย่างเป็นไปเองตามเหตุตามปัจจัย เมื่อไม่อาจทำสิ่งที่ดีกว่านี้ถวายหลวงพ่อได้ ก็ต้องปรับใจให้เข้ากับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และเฝ้าคอยอุปัฏฐากพยาบาลท่านด้วยความกตัญญูต่อไป

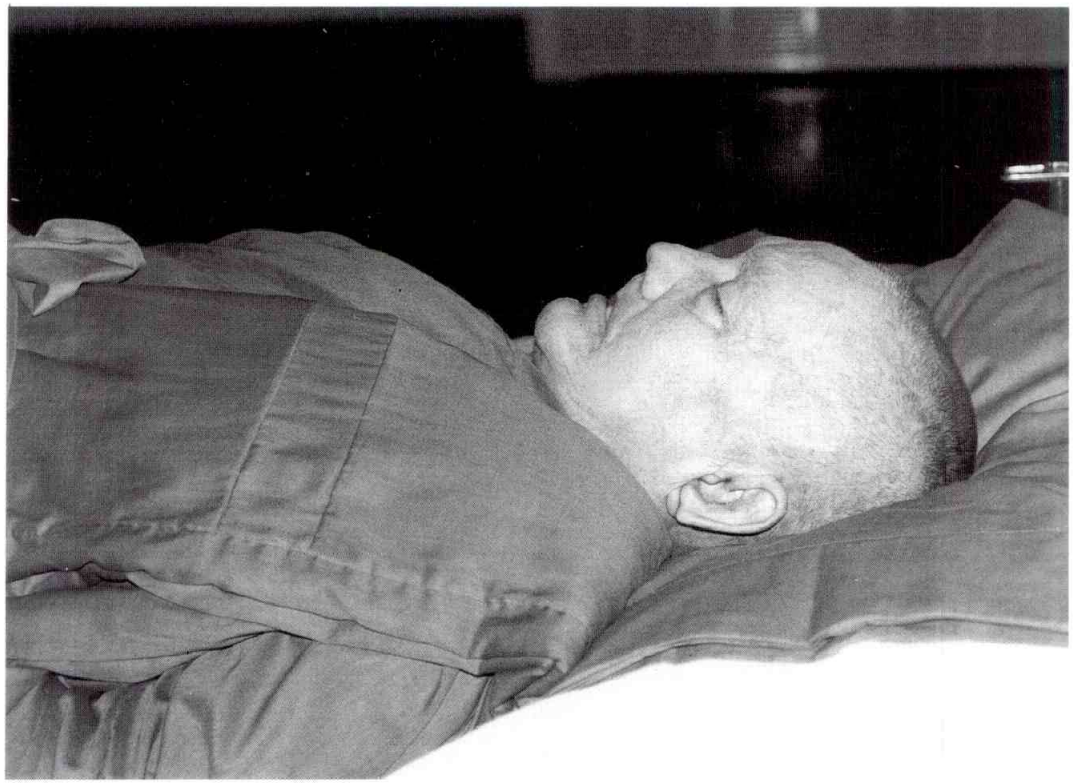

พระโพธิญาณเถร
(ชา สุภทฺโท)

เป็นโพธิ์แก้วแผ้วพิสุทธิ์ดุจดวงแก้ว
โพธิ์ล่มแล้วเหลือธรรมถ้อยคำสอน
สถิตคงทรงค่าธรรมสาธร
ธรรมดับร้อนดับทุกข์ธรรมสุขเย็น
เป็นแสงทองส่องนำธรรมประเสริฐ
ชี้เหตุเกิดทางแก้ให้แลเห็น
แผ่พุทโธโพธิธรรมผ่องบำเพ็ญ
นิรันดร์เป็นประทีปส่องผู้ปองธรรม

มรณภาพ

ความแก่ ความเจ็บ ความตาย เป็นสภาวธรรมที่มีความหมายสำหรับผู้ที่เป็นเจ้าของสังขาร แต่สำหรับผู้ที่ได้สละกรรมสิทธิ์ในกายและจิตหมดแล้ว ท่านย่อมมองความเสื่อมสลายของสังขารว่าเป็นสักแต่ความแปรปรวนของธรรมชาติเท่านั้นเอง โดยไม่อาจมีสิ่งใดมากระทบกระเทือนใจเลย เป็นผู้ที่พ้นแล้วจากบ่วงของมาร

หลวงพ่อเองเคยตอบโยมที่ถามถึงอายุของท่านว่า

"ไม่มีอายุ"

และก่อนหลวงพ่อล้มป่วยหนัก ได้ปรารภปลอบใจลูกศิษย์ผู้อยู่ใกล้ชิดว่า

"ผมไม่มีอะไร ไม่ต้องเป็นห่วง ผมไม่มีอะไร"

ในวาระสุดท้ายของชีวิต ถ้าหลวงพ่อพูดได้ ท่านคงจะเอ่ยอ้างพระสูตรที่ท่านชอบมากที่สุดตอนหนึ่ง คือ คำตอบของพระยมกะ ตอบคำถามของพระสารีบุตรว่า

"ถ้ามีใครถามท่านว่า พระอรหันต์ตายแล้วไปไหน ? ท่านจะตอบเขาว่าอย่างไร ?"

พระยมกะ "ข้าพเจ้าจะตอบว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เกิดขึ้นแล้วดับไป" ซึ่งในสมัยก่อนเมื่อหลวงพ่ออ้างคำนี้ ท่านจะหัวเราะเบา ๆ ด้วยความพอใจทุกครั้ง

ฉะนั้นกองสังขารที่ปรากฏแก่โลกในนามว่า หลวงพ่อชา นั้น อาจเปรียบเทียบได้กับเรือที่ยังแล่นอยู่ หลังจากดับเครื่องแล้ว ด้วยอำนาจแรงของเครื่องยังมีอยู่ แต่มันก็ช้าลง ๆ เรื่อย ๆ และในที่สุดมันก็หยุดนิ่งสงบ

หลวงพ่อชาที่โลกรู้จัก ได้ถึงจุดนิ่งอย่างถูกต้อง ตามหลักตายตัวของธรรมชาติ ในวันครูที่ ๑๖ มกราคม พ.ศ ๒๕๓๕ ที่วัดหนองป่าพง

๕- ๑๑ มกราคม ๒๕๓๕

หลวงพ่อมีอาการอ่อนเพลีย เสมหะเหนียว ความดันโลหิตสูงเกินระดับปกติมาก และมีอาการหอบ หายใจลำบาก ชักกระตุก ปัสสาวะน้อยลง

๑๒ มกราคม ๒๕๓๕

คณะแพทย์และพยาบาลขออนุญาตจากคณะสงฆ์ เพื่อนิมนต์หลวงพ่อเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลสรรพสิทธิประสงค์ จังหวัดอุบลราชธานี ผลการตรวจจากห้องปฏิบัติการ โดยเอ็กซเรย์คลื่นไฟฟ้าหัวใจ และเลือดพบว่า มีน้ำท่วมปอด หัวใจวายจากเส้นเลือดอุดตัน ร่วมกับภาวะไตวายเฉียบพลัน

ผลการรักษา ๓ วันแรก อาการน้ำท่วมปอด และหัวใจวายดีขึ้นเล็กน้อย แต่ภาวะไตวาย

กำเริบมากขึ้น ความดันโลหิตและชีพจรอยู่ในเกณฑ์ปกติ การหายใจหอบเป็นระยะปัสสาวะน้อยมาก

เช้าวันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๓๕

ความดันโลหิตลดต่ำลงผิดปกติ คณะแพทย์ลงความเห็นว่า สาเหตุน่าจะเป็นทางด้านหัวใจ และมีการติดเชื้อในกระแสโลหิตร่วมด้วย หลังจากให้ยาช่วยเพิ่มความดันโลหิตและยาปฏิชีวนะ ความดันโลหิตขึ้นสูงแต่ยังไม่ถึงเกณฑ์ปกติ เอ็กซเรย์พบว่าหัวใจโต และน้ำท่วมปอดเพิ่มขึ้นกว่าวันก่อน ปัสสาวะไม่ออกเลย ผลการตรวจเลือด อาการไตวายแทรกซ้อนร้ายแรงขึ้น

๒๐.๐๐ น. ผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลราชธานี (นายสายสิทธิ์ พรแก้ว) นำรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุข กราบเยี่ยมดูอาการหลวงพ่อ

๒๑.๐๐ น. คณะแพทย์ได้ประเมินอาการหลวงพ่อแล้วว่า ช็อคจากหัวใจวายไม่ดีขึ้น ร่วมกับภาวะไตวายที่เป็นมากขึ้นเรื่อย ๆ สุดวิสัยจะเยียวยารักษาได้ จึงกราบเรียนปรึกษาพระอาจารย์เลี่ยมและท่านผู้ว่าราชการจังหวัด ในที่สุดเห็นพ้องกันว่า จะนิมนต์หลวงพ่อกลับวัด

๒๒.๐๐ น. คณะสงฆ์ร่วมกับท่านผู้ว่าราชการจังหวัดฯ และคณะแพทย์พยาบาลโรงพยาบาลสรรพสิทธิประสงค์ จังหวัดอุบลราชธานี นิมนต์หลวงพ่อกลับวัดหนองป่าพง

๒๒.๔๐ น. หลวงพ่อกลับถึงกุฏิพยาบาลวัดหนองป่าพง

๐๕.๒๐ น. วันพฤหัสบดีที่๑๖ มกราคม ๒๕๓๕ หลวงพ่อได้ละสังขารไปด้วยอาการสงบ จบการเดินทางอันยาวนานในวัฏสงสารลงอย่างงดงาม

ข่าวการมรณภาพของพระโพธิญาณเถร (หลวงพ่อชา สุภทฺโท) วัดหนองป่าพง แพร่กระจายไปทั่วประเทศ ศิษยานุศิษย์และพุทธบริษัท ในเขตจังหวัดอุบลราชธานีและใกล้เคียง ต่างหลั่งไหลมาคารวะศพอย่างเนืองแน่น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ในการบำเพ็ญพระราชกุศลศพพระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) กำหนด ๗ วัน

๑๘.๒๐ น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้ ดร.เชาวน์ ณ ศีลวันต์ องคมนตรี เป็นผู้แทนพระองค์นำน้ำพระราชทานสรงศพ พร้อมกับพระราชทานพวงมาลาวางหน้าหีบศพพระโพธิญาณเถร ณ วัดหนองป่าพง

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณ์วลัยลักษณ์ฯ ทรงพระราชทานพวงมาลาวางหน้าหีบศพ

๑๘.๕๐ น. เคลื่อนศพหลวงพ่อจากกุฏิพยาบาลมายังธรรมศาลา เพื่อประกอบพิธีบำเพ็ญกุศล และให้พุทธบริษัทกราบคารวะบูชา

พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา วัดหนองป่าพงและสำนักสาขา รวมทั้งสาธุชนทั่วไป

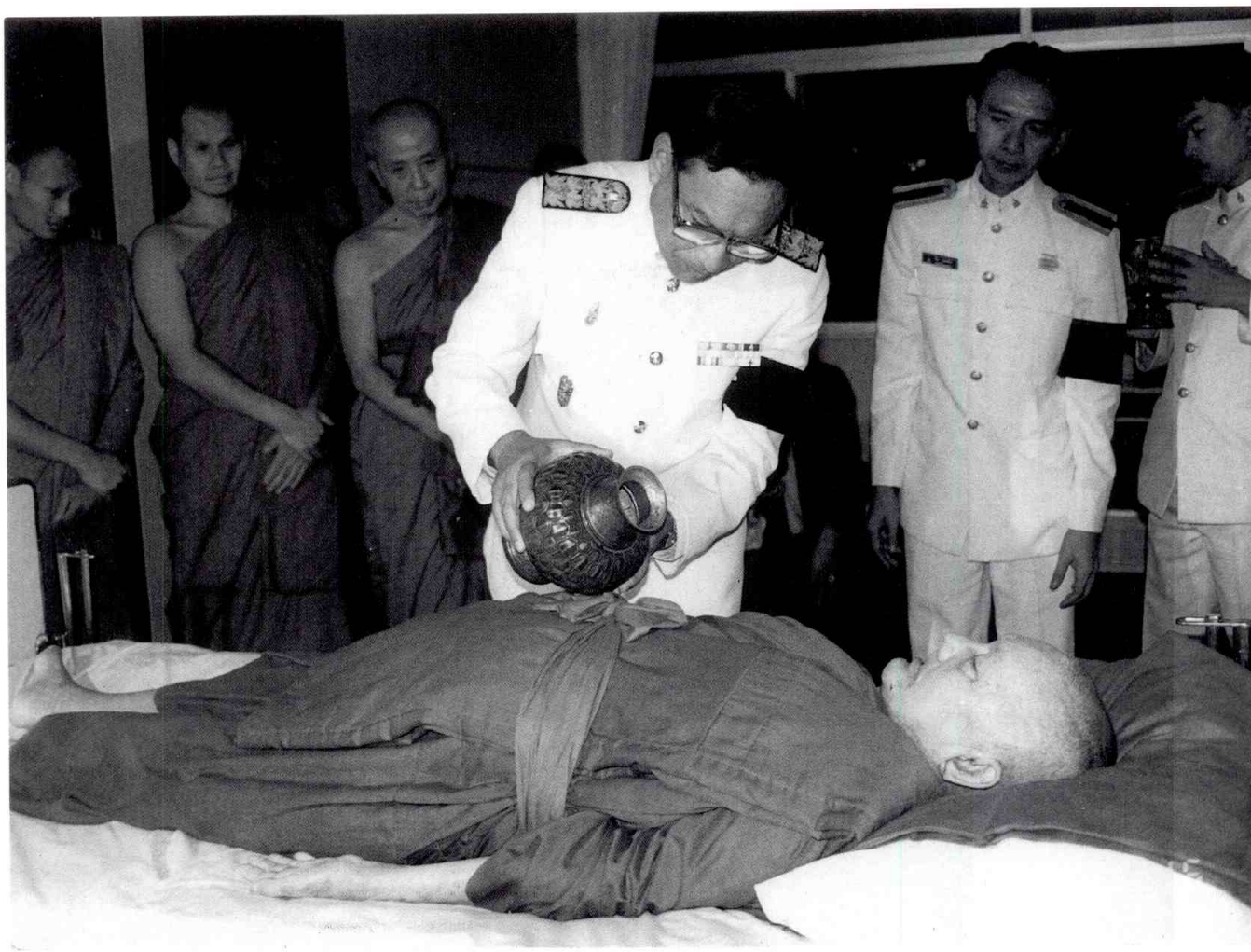

ร่วมปฏิบัติบูชา นั่งสมาธิ ทำวัตรสวดมนต์ ฟังพระธรรมเทศนา ตั้งแต่ ๑๙.๐๐ - ๒๔.๐๐ น. เป็นเวลา ๑๕ วัน (๑๖ - ๓๐ มกราคม ๒๕๓๕)

๑๗ มกราคม ๒๕๓๕

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนาฯ เสด็จนมัสการศพหลวงพ่อ และทรงพระราชทานพวงมาลาวางหน้าหีบศพ

๑๘ มกราคม ๒๕๓๕

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงพระราชทานพวงมาลาวางหน้าหีบศพ

๒๐ มกราคม ๒๕๓๕

นิมนต์พระสมณศักดิ์ในจังหวัดอุบลราชธานี สวดมาติกา บังสุกุล

พระอาจารย์แบน ธนากโร และศิษยานุศิษย์วัดดอยธรรมเจดีย์ จังหวัดสกลนคร มาคารวะศพ

๒๒ มกราคม ๒๕๓๕

มรณภาพครบรอบ ๗ วัน

นิมนต์พระสมณศักดิ์ในจังหวัดอุบลราชธานี รับภัตตาหาร สวดมาติกาบังสุกุล

ท่านอาจารย์พระมหาบัว ญาณสมฺปนฺโน วัดป่าบ้านตาด จังหวัดอุดรธานี ได้เมตตามาเยี่ยม และได้แสดงธรรม พร้อมกับพักค้างคืนด้วย ๑ คืน

๓๐ มกราคม ๒๕๓๕

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปรินายก เสด็จเยี่ยมและทรงประทานโอวาทแก่พุทธบริษัทที่มาร่วมบำเพ็ญกุศล

หลังจากการร่วมปฏิบัติบูชาบำเพ็ญกุศลของศิษยานุศิษย์ เป็นเวลาครบ ๑๕ วัน คณะสงฆ์วัดหนองป่าพงและสำนักสาขา มีมติให้บำเพ็ญกุศลต่อไป จนถึงวันพระราชทานเพลิงศพ ในเดือนมกราคม ๒๕๓๖ เพื่อเป็นการบูชาพระคุณของหลวงพ่อ และเพื่อประโยชน์ทางธรรมปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนทั่วไป

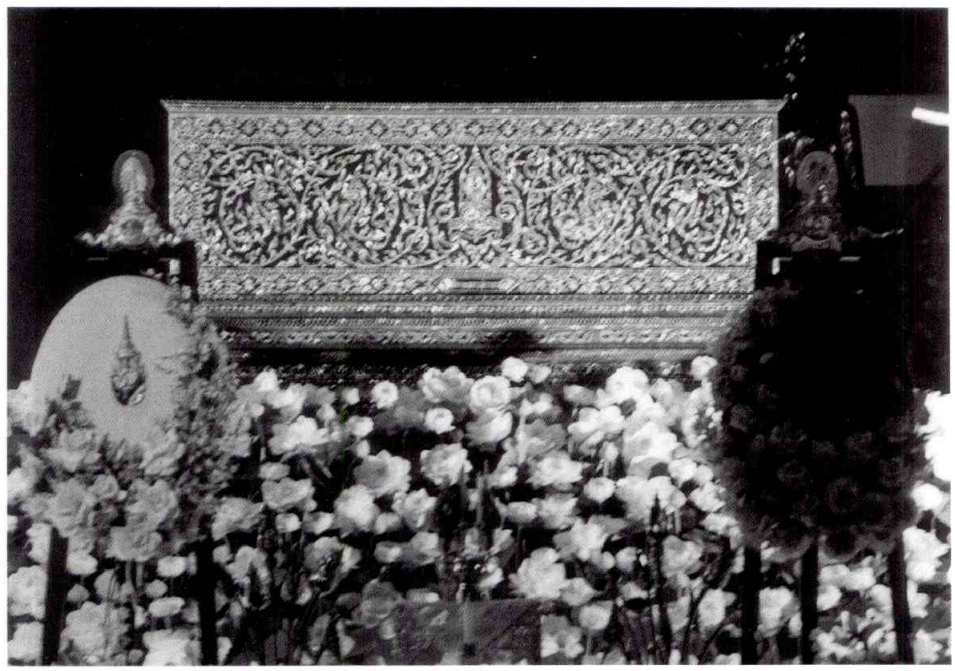

ระเบียบการจัดการศาสนสมบัติ
อันเป็นมรดกธรรมของพระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท)

เนื่องจาก พระเดชพระคุณพระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) ประสงค์ที่จะเผยแผ่พระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติธรรมแก่สาธุชนทั่วไป และไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งกับการสร้างรูปเหมือน รูปหล่อ และเหรียญของพระเดชพระคุณท่านฯ อันจะเป็นการทำให้เกิดความลุ่มหลง และศรัทธาอันเป็นมิจฉาทิฏฐิ

เพื่อให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของพระเดชพระคุณ พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) เจ้าอธิการเลี่ยม จิตธมฺโม เจ้าอาวาสวัดหนองป่าพง จึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการฯ ขึ้นชุดหนึ่ง เพื่อวางระเบียบการจัดการศาสนสมบัติ อันเป็นมรดกธรรมของพระเดชพระคุณพระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) ซึ่งต่อไปนี้จะเรียกว่า “คณะกรรมการฯ” ที่ประชุมคณะกรรมการฯ ได้มีมติวางระเบียบการจัดการเรื่องดังกล่าวไว้ดังนี้

๑. รูปเหรียญ รูปพิมพ์ รูปอื่นๆ หรือวัตถุมงคลใดๆ ที่ทำขึ้นเพื่อให้มีลักษณะเหมือนหรือใช้เป็นสัญลักษณ์แทน หรืออ้างถึงพระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) ห้ามจัดทำขึ้นโดยเด็ดขาด

๒. รูปหล่อ รูปปั้น รูปแกะสลัก หรือรูปอื่นใดทำนองเดียวกันนี้ ที่เหมือนองค์จริง หรืออ้างถึงพระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) ให้ทำได้เฉพาะวัดสาขา และตั้งประดิษฐานไว้ที่วัดสาขาเท่านั้น ในกรณีอื่นๆ ห้ามจัดทำขึ้น เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการฯ เป็นกรณีไป โดยในการขออนุญาตจะต้องทำเป็นหนังสือระบุขนาด จำนวน และสถานที่ประดิษฐานไว้อย่างชัดเจน

๓. ภาพถ่ายของพระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) รูปภาพ ภาพดัดแปลง แผ่นภาพ ซึ่งจัดทำโดยวิธีอื่นใดให้มีลักษณะเป็นภาพพระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) ตลอดจนสำเนา ซึ่งภาพดังกล่าวจะทำขึ้นใหม่ต้องได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการฯ เว้นแต่จะจัดทำขึ้นเป็นจำนวนเล็กน้อย เพื่อบูชาเป็นส่วนตัว มิได้แจกจ่ายต่อสาธารณะ

๔. คำสอนหรือคำเทศนาของพระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) ที่บันทึกไว้ในรูปของวีดีโอเทป ภาพยนตร์ เทปคาสเซท ซีดี หรืออุปกรณ์อย่างอื่น ทำนองเดียวกัน ห้ามทำซ้ำ ทำขึ้นใหม่ หรือแปลเป็นภาษาอื่น หรือดัดแปลง ไม่ว่าด้วยวิธีใดๆ เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการฯ เป็นกรณีไป โดยการอนุญาตต้องกำหนดจำนวนและอุปกรณ์ที่ใช้ตลอดจนวิธีการเผยแผ่อย่างชัดเจน

๕. หนังสือคำสอนของพระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) ห้ามจัดทำขึ้นใหม่ หรือทำสำเนาขึ้นใหม่ ทำซ้ำ หรือแปลเป็นภาษาอื่น (ต้นฉบับเป็นภาษาไทย) หรือดัดแปลงไม่ว่าด้วยวิธีใดๆ เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการฯ ทั้งนี้ไม่ว่าทั้งหมดหรือบางส่วน

การสรุปข้อความจากหนังสือ หรือดัดแปลง ตัดต่อข้อความบางส่วนของหนังสือจะกระทำมิได้โดยเด็ดขาด

๖. การเผยแผ่ธรรมะหรือคำสอนของพระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) โดยใช้เทคโนโลยีอื่นๆ เช่น อินเตอร์เนต เป็นต้น จะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการฯ

๗. เมื่อได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการฯ ให้จัดทำขึ้นใหม่ ทำซ้ำ ทำสำเนา หรือเผยแผ่มรดกธรรมตามข้อ ๒-๖ ผู้จัดทำจะต้องนำคำขออนุญาต และคำอนุญาตจากคณะกรรมการฯ ใส่ไว้ในมรดกธรรมที่เกิดขึ้นใหม่ด้วย สำหรับมรดกธรรมที่ผู้ได้รับอนุญาตให้จัดทำขึ้น หากเป็นหนังสือ เอกสาร หรือโดยใช้เทคโนโลยีอื่นใดที่ใช้สำหรับอ่าน ให้นำระเบียบนี้ใส่ไว้เป็นส่วนหนึ่งของมรดกธรรมที่เกิดขึ้นใหม่ด้วย ทั้งนี้ให้ขึ้นอยู่กับการพิจารณาความเหมาะสมของคณะกรรมการฯ ด้วย

๘. หากผู้ใดกระทำการฝ่าฝืนระเบียบนี้ตามข้อ ๑-๗ ที่เกิดขึ้นก่อนวันที่ออกระเบียบนี้ หรือที่จะเกิดขึ้นในกาลข้างหน้า ให้พิจารณาแก้ปัญหาดังนี้

๘.๑ ธรรมะหรือคำสอนที่แปลเป็นภาษาอื่นแล้วก่อนออกระเบียบนี้ ให้รวบรวมและนำมาตรวจสอบความถูกต้องในการแปล หากพบความผิดพลาดต้องแก้ไข ให้เรียกผู้แปลและผู้จัดทำมารับทราบและดำเนินการ หากไม่สามารถดำเนินการให้เรียบร้อยได้โดยดี ให้ดำเนินการตามข้อ ๘.๒

๘.๒ การจัดการกับการฝ่าฝืนตามข้อ ๑-๗ รวมทั้งกรณีอื่นๆ ให้คณะกรรมการฯ พิจารณาเป็นกรณีไป โดยพิจารณาถึงเจตนาผู้กระทำ ตลอดจนการให้ความร่วมมือในการแก้ปัญหาของผู้กระทำ หากมีความจำเป็นให้คณะกรรมการฯ มีอำนาจแต่งตั้งบุคคล หรือคณะบุคคล เพื่อดำเนินการกับผู้กระทำการละเมิดทั้งทางแพ่งและอาญา หรือดำเนินการ

อื่นใดตามที่คณะกรรมการฯ มอบหมาย โดยยึดหลักประนีประนอมเพื่อดำรงไว้ซึ่งเจตนารมณ์ และชื่อเสียงเกียรติคุณของพระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท) และวัดหนองป่าพงและสาขา เป็นสำคัญ

๙. การมอบหมายให้บุคคล หรือคณะบุคคล ดำเนินการตามข้อ ๘.๒ คณะกรรมการฯ จะต้องกำหนดหลักเกณฑ์ และขอบเขตในการดำเนินการให้แก่ผู้รับมอบหมาย และหากทำได้ ให้กำหนดระยะเวลาในการดำเนินการ และรายงานสรุปผลต่อคณะกรรมการฯ ด้วย

เจ้าอาวาสวัดหนองป่าพงเป็นผู้รักษาการตามระเบียบการนี้ และมีอำนาจให้คำอนุญาตได้ในกรณีที่เห็นสมควร

ระเบียบนี้ออกเมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๔๓

ลงชื่อ เจ้าอธิการเลี่ยม จิตธมฺโม

(เจ้าอธิการเลี่ยม จิตธมฺโม)

เจ้าอาวาสวัดหนองป่าพง

มรดกธรรม เล่ม ๑

อุปลมณี

พระโพธิญาณเถร (ชา สุภทฺโท)

ISBN : ๙๗๔-๐๐๕-๖๕๙-๘

ผ่านการพิจารณาจากคณะกรรมการมรดกธรรมฯ วันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๔๔

พิมพ์ครั้งที่ ๑	:	๒๕๓๕	จำนวน	๑๕,๐๐๐	เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๒	:	๒๕๓๖	จำนวน	๑๑,๐๐๐	เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๓	:	๒๕๓๗	จำนวน	๗,๐๐๐	เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๔	:	๒๕๓๘	จำนวน	๑๐,๐๐๐	เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๕	:	๒๕๔๐	จำนวน	๑๐,๐๐๐	เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๖	:	๒๕๔๔	จำนวน	๓,๐๐๐	เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๗	:	๒๕๔๔	จำนวน	๕,๐๐๐	เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๘	:	๒๕๔๗	จำนวน	๕,๐๐๐	เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๙	:	๒๕๔๘	จำนวน	๕,๐๐๐	เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๑๐	:	๒๕๔๙	จำนวน	๓,๐๐๐	เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๑๑	:	๒๕๕๐	จำนวน	๒,๐๐๐	เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๑๒	:	๒๕๕๒	จำนวน	๓,๐๐๐	เล่ม
พิมพ์ครั้งที่ ๑๓	:	๒๕๕๔	จำนวน	๓,๐๐๐	เล่ม

ลิขสิทธิ์เป็นของวัดหนองป่าพง
ห้ามคัดลอก ตัดตอน หรือนำไปพิมพ์โดยไม่ได้รับอนุญาต
หากประสงค์จัดทำเป็นธรรมบรรณาการ โปรดติดต่อ
เจ้าอาวาสวัดหนองป่าพง ต.โนนผึ้ง อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี

ศูนย์เผยแผ่มรดกธรรม
พระโพธิญาณเถร (หลวงปู่ชา สุภทฺโท)
www.ajahn-chah.org
www.watnongpahpong.org
Email:dhamma@ajahn-chah.org

วัดหนองป่าพง ต.โนนผึ้ง อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี ๓๔๑๙๐
โทรศัพท์ ๐-๔๕๒๖-๗๕๖๓ โทรศัพท์/โทรสาร ๐-๔๕๒๖-๘๐๘๔

สมทบทุนเข้ากองทุนมรดกธรรมได้ที่

@ ธนาคารกรุงเทพ สาขาวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี
บัญชีสมสมทรัพย์ ชื่อ "วัดหนองป่าพง โครงการมรดกธรรม"
เลขที่บัญชี ๒๕๗-๔-๒๕๐๕๘๑
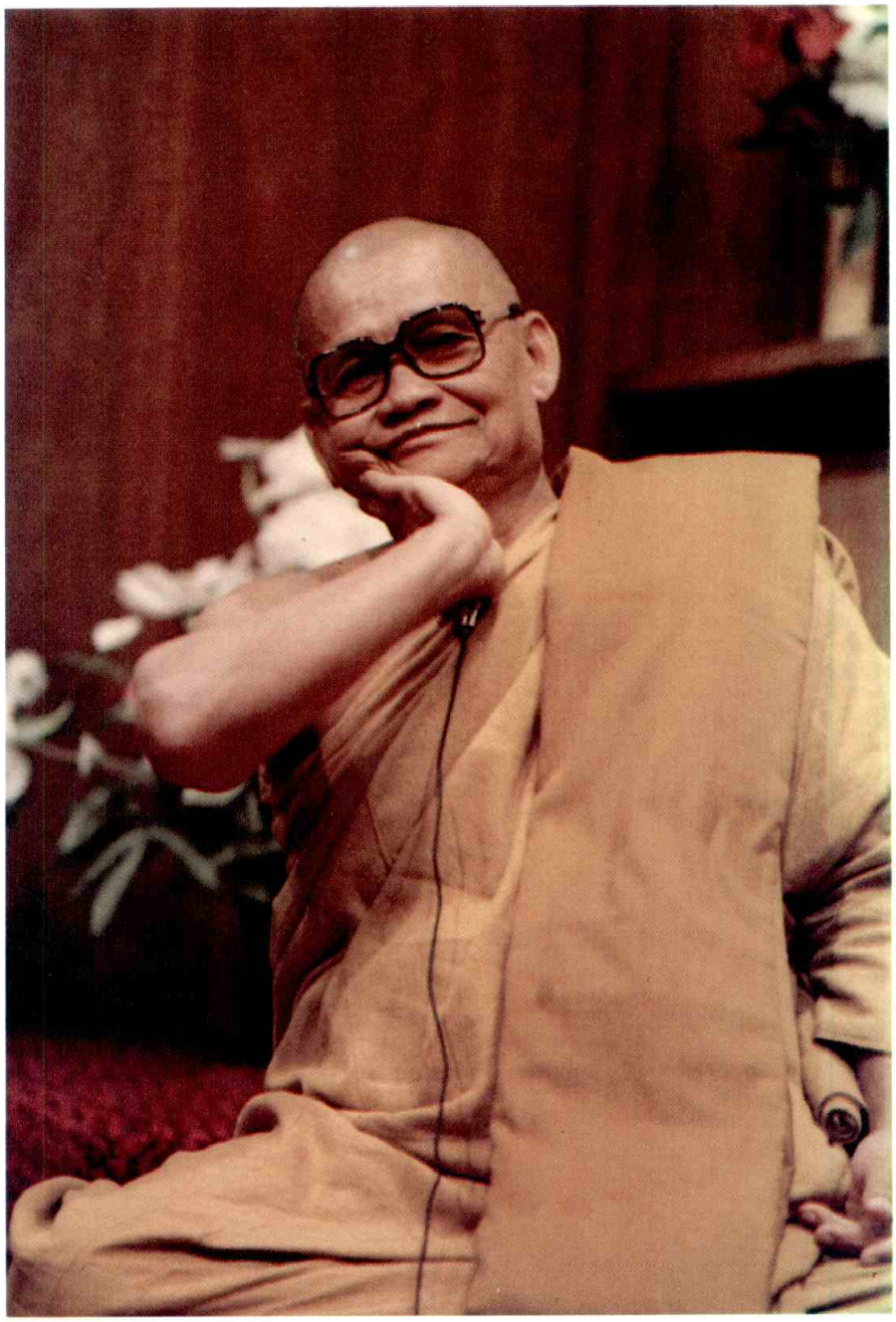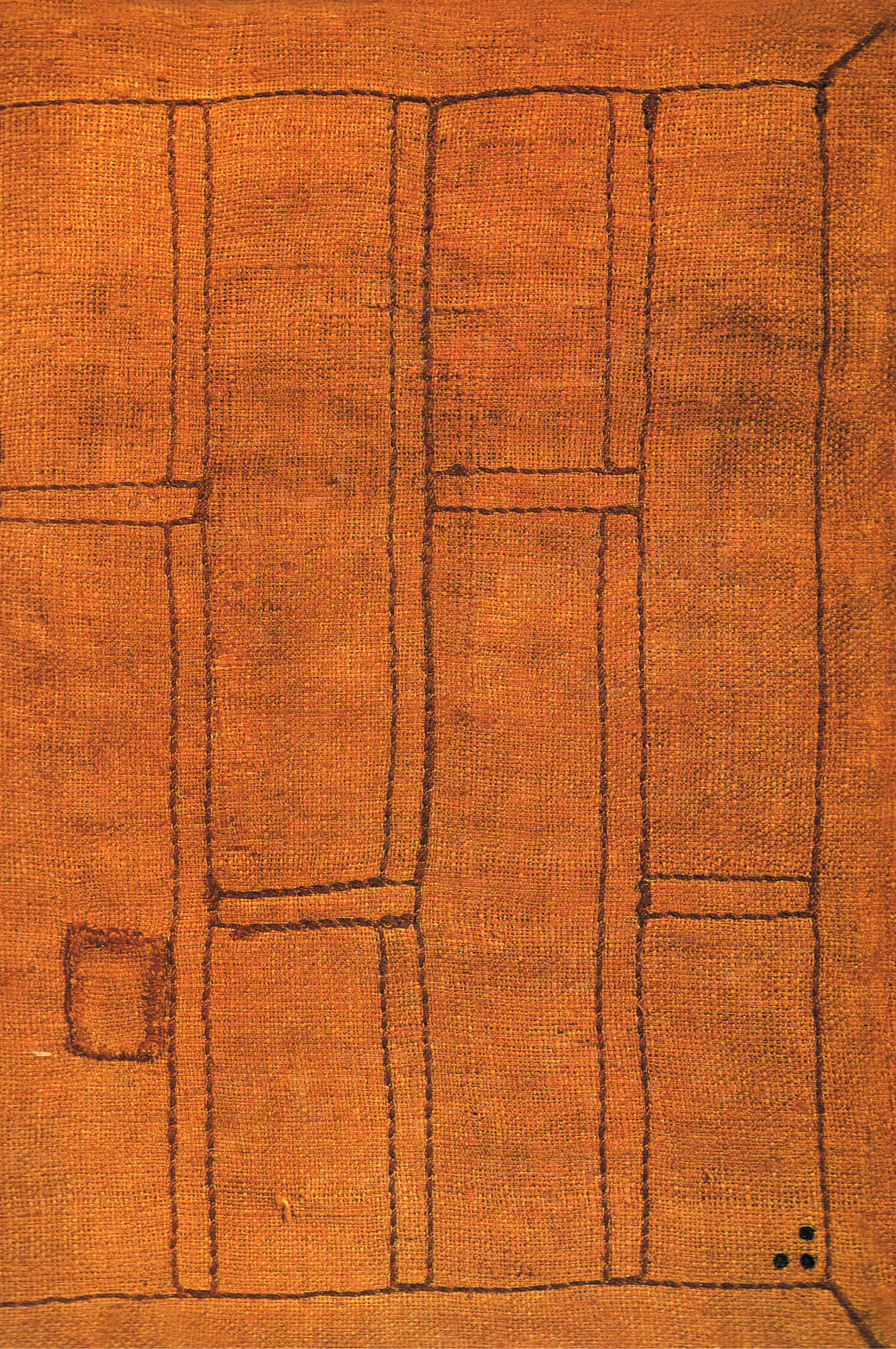
@ หรือธนาณัติ สาขาวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ๓๔๑๙๐
ในนาม เจ้าอาวาสวัดหนองป่าพง วงเล็บมุมซอง สมทบเข้ากองทุนมรดกธรรม